

FR. SIXTI SENENSIS ORDINIS PRAEDICATORUM BIBLIOTHECA SANCTA

CRITICIS, AC THEOLOGICIS ANIMADVERSIONIBUS,

Nec non duplici adjecto Sacrorum Scriptorum Elencho

ADAUCTA ET INLUSTRATA

A FR. PIO-THOMA MILANTE EJUSDEM ORDINIS

Ex-Vicario Generali Congregationis Sanctae Mariae Sanitatis,
S. Th. Magistro, & in Regia Neapolitana Studiorum
Universitate Primario Professore.

TOMUS SECUNDUS.

NEAPOLI MDCCXLII.
EX TYPOGRAPHIA MUTIANA
SUPERIORUM PERMISSU.

555

FR. SIXTI SENENSIS

E X

ORDINE PRAEDICATORUM,

DE ANNOTATIONIBUS, ET CENSURIS
IN INTERPRETES, ET EXPOSITO-
RES DIVINORUM VETERIS
TESTAMENTI VO-
LUMINUM,

BIBLIOTHECAE SANCTAE,

LIBER QUINTUS.

P R A E F A T I O.

UPERIORE quidem libro Catholicos sanctorum Voluminum Expositores, quoscumque aut varia lectione, aut certa fama cognoscere potui, una cum omnibus ipsorum Exegeticis scriptis recensui: nunc in quinto hujus Operis libro locos aliquot, annotatione & censura dignos, quos ex variis eorundem expositorum explanationibus collegi, juxta seriem divinorum Voluminum annotabo, non quod ipse cupiam sanctissimorum ac doctissimorum hominum sinceram pietatem, & eruditionem admirabilem aliqua ex parte obscurare, aut suspectam reddere; sed ut praesenti labore consulam iis, qui ex sanctorum Expositorum scriptis, vel ex imprudentia, vel ex malitia, vel ex immoderato zelo offenduntur, pariter & offendunt.

DE QUORUM numero illi, qui malitiose, atque magis laedunt, perversi quidam homines sunt detestandis erroribus addicti, qui dum haereses suas facilius persuadere volunt, captant plerumque ex orthodoxis veterum Expositorum Commentariis sententias quasdam aut obscure scriptas, aut per incuriam ab eis prolatas; easque ad perfidiae suae confirmationem pertrahunt, ne ipsi aut primi, aut soli talia sentire videantur. Sic olim impiissimi Ariani epistolas B. Dionysii Alexandrini Praefulis, tametsi reluctantes impellebant ad evertendam Christi divinitatem: sic quondam Pelagiani haeretici adversus originale peccatum, & contra divinae gratiae auxilium dimicabant, perperam usurpatis Chrysostomi & Augustini sententiis: sic ante quingentos annos Bertramus Presbyter, & Berengarius Diaconus, ex Ambrosii & Augustini dictis violenter detortis Dominicum corpus, & sanguinem ecclesiae Christi auferre tentarunt: sic & misera hac nostra tempestate, Lutherus, Zuinglius, Oecolampadius, Bodius, Calvinus, Illyricus, ac plerique alii haeresiarchae, falsis armis, & exuviis induti, hoc est, aut confectis, aut corruptis, aut falso interpretatis Sanctorum Patrum testimoniis coniecti, incorruptam fidei nostrae integritatem oppugnant. Hos ego nulla prorsus venia dignos existimo, vel quod haeresicon venena aliis propinare non verentur; vel quod venerandam Sanctorum memoriam inique infamant, imponentes illis, quae

TOM. II.

A 2

nun-

Haeretici
sunt imitato-
res Cham.
Genes. 9.

nunquam senserunt; vel quod aliquos jam sopitos Patrum errores, quos perpetuo silentio sepeliri oportuerat, iterum non sine magno Christianorum malo revocant in lucem; sequentes in hoc vestigia scelératissimi auctoris sui Cham, qui nuditatem patris Noe non solum non operuit, sed & caeteris irridendam enuntiavit: contra vero alii fratres Sem & Japhet, longe fratri suo dissimiles, verendam patris nuditatem neque ipsi aspicere, neque ab aliis inspicere pertulerunt; sed aversi, ut scribitur, texerunt eam, tali nimirum exemplo indicantes, errata sanctorum Patrum, etsi non approbanda, celanda tamen potius, quam prodenda.

Rom. 10. 2

I.
Veterum errata quibus rationibus excusanda.

II.
Proverb. 10. c

Nicepho. lib. 6. cap. 26.

III.

V.

SUNT deinde alii usque adeo in contrariam partem extremi, ut, si quid in Catholicis, & quantumlibet vetustis expositorum Commentariis invenerint, quod speciem habeat erroris, statim praecipiti quadam severitate correpti, totum opus abjiciant, & auctorem severissime damnent: qui mihi videntur habere quidem zelum Dei, sed, ut Paulus ait, non secundum scientiam: oportet enim eos matura consideratione expendere occasiones non paucas, ob quas prisci illi ecclesiarum Magistri non nihil interdum a proposito veritatis scopo aberraverint. Primum, quod absque ullo praevio ductore intentatum antea iter aggressi sunt; primumque, ut adagio fertur, glaciem scindentes, viam posteris aperuere, per quam abditi Scripturarum sensus vestigarentur: nec vero solent prima quaeque disciplinarum tentamenta semper esse omni ex parte felicia, omnisque culpae expertia. Deinde innumera pene pro temporum, locorum, ac personarum opportunitate dixerunt, distarunt, scripserunt, &, ut Augustinus, se ipsum dicto Salomonis excusans, inquit: In multiloquio non deest peccatum; praesertim cum nemo sit tam oculatus, qui non saepe allucinari possit, quique aliquando non caecutiat: nam & quandoque bonus dormitat Homerus: sunt enim, & in pulcherrimis corporibus naevi quidam: nihilque est in rebus humanis omni ex parte beatum. Ardebant praeterea veteres illi tanto sinceræ pietatis, & catholicae defensionis ardore, ut, dum unum errorem omni virium conatu destruere annuntur, saepe in alterum oppositum errorem vel deciderint, vel quodammodo decidisse videantur, agricolarum more: qui incurvum tenerae arboris stipitem corrigere volentes, immodica novnunquam attractione modum excedunt, plantamque ipsam in contrariam diversamque deducunt formam: sic Dionysius, Corinthiorum antistes, ut Basilii in epistola ad Maximum episcopum scribit, dum vehementius acriusque anniteretur oppugnare Sabellium, asserentem unam Patris ac Filii personam, non sensit se nimio contentionis studio in contrarium ferri vitium, & utriusque substantiae differentiam, & inaequalitatem defendere: sic Divus Augustinus, dum toto spiritus ac verborum ardore pro defensione divinae gratiae pugnat adversus Pelagianos, liberum arbitrium cum injuria divinae gratiae extollentes, in alteram quasi foveam delabi videtur, minusque interdum tribuere, quam par sit, liberae hominis voluntati: contra vero Chrysostomus impetu disceptandi cum Manichæis, & gentilibus, qui hominem asserabant, vel natura malum, vel fati necessitate ad peccandum impelli saepenumero naturae nostrae vires plus aequo attollit. His adde, quod licet lapsus aliquot, qui dissimulari nequeant, in veterum libris extent: non tamen ex his aliquid sanctitati, & eruditioni ipsorum derogatur; cum nondum ecclesia temporibus illis de his, quae nunc damnata sunt, quicquam aut in quaestionem vocasset, aut statuta determinatione definisset; & divinae Scripturae auctoritas in utranque partem videretur ambigua; necdum vetitum esset cuiquam de his sentire, ac docere, quod vellet. Sed neque illud praetereundum est, quod Pamphilus Martyr, Eusebius Caesariensis, Didymus, & Rufinus conquesti sunt, videlicet, Clementis, Dionysii, Origenis, Athanasii, & aliorum nobilium Doctorum scripta plurima fuisse olim pessime tractata ab haereticis: qui, ut haeresibus suis fidem, & auctoritatem sub nomine clarissimorum Patrum conciliarent, multa in eorum libris vitiarunt, permutarunt, detraxerunt; multa quoque de suis dogmatibus inseruerunt pugnantia cum his, quae senserant, ac docuerant celebres illi viri; quos credibile non est in iisdem Voluminibus, in re eadem, & in eodem tempore contraria aut sensisse, aut scripsisse, praesertim cum nec essent amentes, neque prorsus obliviosi.

TER-

TERTIO tandem loco sunt simplices quidam, & incauti Lectores, qui sine ullo iudicio, atque observatione in lectionem illustrium expositorum oscitanter feruntur, cunctaque sine ullo discrimine, ac delectu vorant, atque deglutiunt, minime discernentes, qua de causa ea, quae ipsi legunt, scripta sint, quibus affectibus, quibus occasionibus, locis, temporibus, ac personis accommodata; num disputandi, num opponendi, aut increpandi gratia dicta sint, vel sub certae asseverationis definitione firmata: quae dum inconsiderati Lectores non advertunt, necesse est eos plerumque labi in aliquot errores, quos in expositorum lucubrationibus vel ipsi auctores, tam per occasionem, quam per incuriam reliquerunt, vel haeretici per fraudem intruserunt. Hoc tam impudens hominum genus prudentissime admonens D. Anselmus, in Commentariis epistolae secundae ad Corinthios, ita scriptum reliquit: In libris sanctorum Doctorum, quos authentice legit ecclesia, nonnunquam inveniuntur quaedam prava, vel haeretica: non tamen pro his vel libri, vel auctores damnantur: perlegat eorum libros prudens Lector, & inveniet verum esse quod dico.

PRO hac igitur triplici Lectorum varietate, Quintus hic scribitur liber; in quo secundum ordinem Voluminum utriusque Testamenti congressi ex multis divinorum expositorum, & praecipue veterum Commentariis locos cum cautione legendos, non quidem omnes, ac singulos, sed illos tantum, qui vel sine Catholicae pietatis offensa, vel sine magna legentium perturbatione dissimulari non poterant: eosdemque non meis verbis, ne mihi forte non crederetur, sed testimoniis auctorum, qui tales annotarunt locos, fere semper indicavi. Apposui etiam, ubicunque fieri potuit, singulis suspectis locis suos antidotos, hoc est, locos alios, ac sententias eorundem auctorum, a praemissis locis aut aperte abhorrentes, aut saltem diversas, & alienas; quae suo testimonio ostendant locos illos, vel ab ipsis auctoribus alibi partim apertius explicatos, partim ex integro retractatos, vel non bene a calumniatoribus intellectos, vel ab haeticis ad everisionem Catholicarum assertionum, & defensionem pravorum dogmatum, violenter pertractos, vel a falsariis aut adulteratos, aut superadditos, vel forte ab ipsis Operum auctoribus ita primum incompotite editos, ac deinde sive casu, sive excusabili quadam occasione sine ulla emendatione relictos.

HAEC autem omnia in hunc finem collegi, primum, ne incautus Lector, Commentarios Catholicorum expositorum evolvens, in scopulum aliquem sibi non animadversum impingat: deinde, ut nimium severi Lectores agnoscant divinorum interpretum errores omni cum venia & pietate excusandos, ac mitissima lenitate mitigandos: postremo, ut hi, qui sanctorum explanationibus abutuntur in suam, atque aliorum perniciem, a tam scelerata machinatione desistant, posteaquam viderint has suas imposturas, & fraudes esse detectas. Sed jam Opus ipsum aggrediamur: in quo Annotationes, & Censuras in explanatores beatorum Voluminum, servato ordine librorum, & capitum divinae Scripturae, ab initio Geneseos usque ad ultimum novi Testamenti librum progrediendo coaptabimus.

Annotationes, & Censurae in Expositores Divinorum Veteris Scripturae Voluminum, juxta seriem Librorum, & Capitum antiqui Testamenti digestae.

A N N O T A T I O I.

In principio creavit Deus coelum, & terram. Gen. 1. a

THOMAS Cajetanus, presbyter Cardinalis, in principio Commentariorum in Genesim explicans, cur Moses in primis Geneseos verbis Deum plurali numero appellavit אלהים Heloim, hoc est, Deos, inquit, IN principio creavit Dii coelum & terram, docuit Deum plurali appellatione vocatum a Mose, non ad significandam pluralitatem divinarum personarum in Trinitate, sed quia nomen

An Geneseos
initium ad
Trinitatem
pertineat.

nomen *Heloim* careat singulari numero, addens locum istum minime favere Trinitati personarum: quoniam, ut Athanasius in Symbolo ^(a) testatur, personae divinae nec Dii, nec Domini catholice dici possunt. Ambrosius, archiepiscopus Compasae in 4. libro Annotationum, quos adversus eundem Cajetanum edidit, hanc sententiam tanquam Judaicam, & a praestantissimorum Patrum sententia abhorrentem execratur, rejiciens eam inter alias propositiones Cajetani; in quibus illum de Sancta Trinitate male sensisse arbitratur: deridet etiam ejusdem argumentum, quod ex Symbolo Athanasii voluerit asstruere personas divinas falso dici Deos, aut Dominos, cum id non doceat Athanasius, sed hoc tantum, quod tres Dii, aut tres Domini catholice pronunciari non possint: non autem sequitur haec ratiocinatio, Non possunt dici tres Dii, ergo nec Dii: quia multa conjunctim falso dicuntur, quae seorsum vere dicuntur: quapropter Magister Sententiarum, & Thomas, & reliqui Doctores admittunt dici posse Deos, tres autem Deos non item. Haec Ambrosius: cui certe non conveniebat, fratrem suum ob tam leves causas adducere in suspensionem laesae Trinitatis; quam ille non solum in Commentariis hujus primi capituli apertissime praedicat, enarrans illud, Faciamus hominem, &c. sed & in omnibus scriptis suis docte pieque docet, ac tuetur: debuerat etiam Ambrosius advertere Cajetanum ex Graecis, Latinis, & Hebraeis Scriptoribus nullum habuisse imitabilem expositorem, qui dictionem istam *Heloim* de Trinitate exposuerit, praeter unum Petrum Lombardum, qui in primo Sententiarum hanc interpretationem obiter quodammodo attigerat, & Paulum Burgensem episcopum; qui ex eodem libro Sententiarum eandem interpretationem descripserat: a quorum opinionibus etiam ante Cajetanum plerique non ignobiles viri citra ullam haereseos notam aperte dissenserant. Neque hoc a me dictum esse volo, ut hac in parte derogem auctoritati eorum, qui locum hunc mystice de Trinitate exposuerunt ^(b): delectat enim me plurimum, ut Augustini verbis utar, quod in summo exordio sancti libri Geneseos Trinitas commendatur, cum dicitur, In principio, hoc est, in Filio, fecit Deus, nimirum Pater, coelum & terram.

Gen. 1. 6

A N N O T A T I O II:

In principio creavit Deus coelum & terram. Gen. 1. 6

Coelum, an sit multorum Deorum habitatio.

PHILO Judaeus, quem Origenes, Basilus, Chrysostomus, Ambrosius, & Augustinus, in plerisque expositionibus secuti sunt, in libro De opificio sex dierum, enarrans praesentem locum, ait: Coelum a Deo factum, ut Deorum, tam non apparentium, quam sensui patentium domicilium esset sacratissimum: quam

(a) Ne dum N. Xystus, verum & innumeri ante eum Theologi adseruerunt Athanasio Symbolum *Qui-cumque*, quod propterea ex communi usurpatione *Athanasianum* fuit adpellatum. Verum non fore adjudicandum M. Alexandrino Episcopo Symbolum illud universim Critici emunctae naris contendunt. I. quia nunquam Athanasius voluit fidei formam componere, ne longe abiret a Nicaena Synodo id prohibente. II. quia Symbolum illud aperte rejicit errores Nestorii, Eutychetis, ac Monothelitarum: heinc nonnisi post Synodum Chalcedonensem compactum videtur. III. quia stylus, & dictio certe non Graeci, sed Latini sunt Scriptoris. IV. quia non reperitur in vetustis Athanasii MSS. Alia scidem sunt momenta, quibus Athanasio abjudicandum est laudatum Symbolum, quae consulas apud Dupinium, Vossium, & Natalem. Sed cuinam sit restituendum? Quaesnellius opinatur fore adjudicandum Vigilio Thapsitano, cui conjecturae Dupinius, & Natalis adhaerent. Consulas eos, itidem Pagium, Cavium, aliosque Criticos.

(b) Acius quippe, & minus aequo, Catharinus sagillavit amplissimum Cardinalem Cajetanum, quem ea in opinione, ultra ab Xysto laudatos Auctores, etiam Alphonsus Tostatus praeceffit. Quod

vero Cajetanus addit *אלהים Eloim* carere singulari, prorsus a vero aberrat, fuit facile Cl. Theologo de- vexe fere aetate Scripturis & linguis dedito ea in re caespitare. Quid enim frequentius habemus in divina eloquio quam *אלהים El* & *אלהים Elo*? heinc, ut sexcenta omittam Antiqui Foederis monumenta, ubi Habacuc III. juxta nostram Vulgatam habet: *DEUS ab Austro venit*, Hebraicus Textus reddit *אלהים Elo*, idest *DEUS*.

Quod vero adhuc impraesentiarum nonnulli Theologi ex laudato Geneseos initio colligere conantur Trinitatis mysterium, quia nempe plurale *אלהים Eloim*, sive *Dii*, cum singulari *ברא Bara*, creavit, est conjunctum, frivolum sicutneumque est argumentum; quum familiare sit Hebraeis, sitque illorum idiotismus, nomen plurale personae dignitatem indicans singulari conjungere, praesertim cum de Deo faciunt verbum; sicut etiam quum loquuntur de Domino, quem etiam plurali nomenclatura manifestant, dicentes nimirum *אדוני Adonim* & *בשרי Beshari* &c. Exodi XX. Hebraicus textus habet *non erit tibi Dii alieni*. Isaiae XIX. *Tradam Aegyptum in manu Dominorum duri*, seu *fortis*. Josue ultimo *Quia Dii sancti ipse &c.* Leges N. Pagninum, Pererium, aliosque viros Hebraice doctos.

quam sententiam ne quis suspicetur declinare ad errorem gentilium, plures Deos introducentium; sciendum est, Philonem, ut ex eodem ejus Opere apparet, Deorum nomine intelligere spirituales, rationales, & coelestes substantias, a nobis Angelos appellatas: ex quibus alias dicit esse incorporeas, & invisibiles; alias vero non sine corporibus, quales stellae sunt, quae oculis nostris apparent.

A N N O T A T I O III.

In principio creavit Deus coelum & terram. Gen. 1. a

PROCOPIUS Gazaetus in Commentariis Geneseos hoc dictum exponens, inquit, quod assertio dicentium, coelum esse figurae sphaericae, & circulari Coelum an sphaericum sit, ac mobile. motu converti, non concordat orthodoxae veritati; sed contradicit Mosi, Prophetis, Paulo, & Christo: qui hanc opinionem ubique in divinis Scripturis refellunt, docentes, coelum neque circulo ferri, neque sphaericam formam habere, sed immobile prorsus esse: atque hoc ipsum repetit infra in expositione capitis septimi. Hanc sententiam iisdem pene verbis videtur Procopius accepisse ex 14. & 27. homilia Chrysostomi in epistolam ad Hebraeos; tametsi Lactantius Firmianus multis ante Chrysostomum annis idem senserit, & scripserit libro tertio Divinarum Institutionum capite 24. Augustinus in primo, & secundo libro de Genesi ad literam maxime damnat eos, qui secundum fidem, hanc, & huic similes, de coelestibus rebus opiniones, omnibus philosophiae Professoribus contrarias, ita tuentur, ut putent eos, qui diversum sentiunt, non esse catholicos: quia cum de natura, de coelo, de astris, aliisque hujusmodi tractatur, cavendum est, ne turpiter erremus circa ea, quae certissima ratione, & manifestissima experientia a peritis rerum saecularium probata sunt; & quod pejus est, errores nostros ex non intellectis Scripturae testimoniis confirmemus: hoc enim turpe nimis est, & maxime propter duas causas perniciosum: primum, quia cum infideles viderint eos ita delirare, ac toto coelo errare; & nos & auctores nostros irridebunt, & eos, tanquam indoctos & falsos, reprehendent, ac respuent: deinde, quia si audierint divinas Scripturas in his rebus, quae ipsi optime norunt, & experti sunt, errare tam graviter; caetera, quae sunt in eis utilia, & ad salutem necessaria, minime credent, sed ea consimili vanitate putabunt fallaciter esse conscripta. Vide infra Annotatione 14.

A N N O T A T I O III.

In principio creavit Deus coelum & terram. Gen. 1. a

AUGUSTINUS, Chisamensis episcopus, ab Ambrosio Compiano archiepiscopo reprehenditur, quod in Cosmopeja (sic enim Opus suum super primis tribus Geneseos capitulis inscripsit) elucidans hunc locum, existimaverit coelum empyreum non esse creatum, sed Deo coaeternum: paratus tamen recantare, si male sentiret: sed, ut idem Ambrosius inquit, praestiterat tam periculosa literis non mandare, quam se ad palinodiam offerre: quis enim nomine illius recantabit, qui jam obiit, & errorem suum in scriptis viventem reliquit? An empyreum coelum vocatum sit.

A N N O T A T I O V.

In principio creavit Deus coelum & terram. Gen. 1. a

BASILIIUS in primo sermone Hexaëmeron hanc sententiam enarrans, sentire videtur, quod Deus multis ante hunc visibilem mundum saeculis, alium invisibilem mundum creaverit, & in ipso angelicam naturam longe ante hujus visibilis mundi creationem condiderit: loquitur enim hunc in modum: MOSES hanc vocem praeposuit, inquit, In principio fecit: quia etiam ante hunc mundum erat (veluti verisimile est) aliquid, quod intelligentia quidem nostra contemplari Utrum invisibilis mundus, & angeli ante hunc mundum creati sint.

Coloss. 1. b

Acacius in
libro select.
Quaestionū
Diodorus in
Genesim Qu.
3. Theodoret.
Quaest. 3. in
Genesim.

templari licet : verum id narrare omisit, quod his, qui introducuntur adhuc, & infantibus parum apta ea cognitio existit : erat sane status quidam mundi generatione vetustior abstractis illis a concreione materiae potentiis mundo praestantioribus conveniens; temporis etiam conditione anterior, aeternus nimirum ac sempiternus, hoc est, nulli unquam subiectus corruptioni, ac destructioni : opificia autem in ipso omnium conditor perfecit, lucem spirituales beatitudini diligentium Dominum convenientem, rationales & invisibiles naturas, & omnem intelligibilium ornatum, quae intelligentiam nostram excedunt, quorum neque nomina invenire possibile est : haec enim invisibilis mundi essentiam complent, veluti nos docet Paulus, dicens, quod in ipso condita sunt omnia, sive visibilia, sive invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, sive potentiae, sive angelorum exercitus, sive archangelorum praefecturae. In principio igitur, inquit, quod est juxta tempus, post invisibilia, & intelligibilia, visibilium horum, & sensu apprehensibilium principium originis enarrans. Rursum sermone secundo explicans illud, Terra erat inanis & vacua, hoc idem confirmat his verbis : **CONSIDEREMUS** itaque, quod quicquid erat ante sensibilis hujus, & corruptibilis mundi constitutionem, in luce nimirum id erat : neque enim angelorum dignitates, neque omnes coelestes exercitus, neque in summa, si quid est nominatum ex rationalibus, & ministrantibus spiritibus, in tenebris degebant; sed in luce, & omni spiritali laetitia sibi ipsis convenientem statum habebant. Has sententias, quas olim apud Graecos Acacius Caesariensis episcopus, Diodorus Tarsensis episcopus, & Theodoretus Cyrensis episcopus, multis argumentationibus confutaverant, apud Latinos Concilium Lateranense, Romae sub Innocentio Tertio, anno MCCXV. celebratum, damnasse videtur ex verbis, quae in primo capite suarum sanctionum posuit, ea sunt : **CREATOR** omnium invisibilium, & visibilium, spiritalium, & corporalium sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utranque de nihilo condidit creaturam spirituales & corporales, angelicam videlicet, & mundanam.

● **HACTENUS** Concilii verba : quorum occasione cavendum est, ne temere quicquam super hac sententia statuamus, haereseos insimulantes quamplurimos illustres viros, ejus assertores : in quibus (ut interim Origenem omittam, qui primus hoc asseruit in libris Periarcon, & hom. 4. in Esaiam) adest in primis Gregorius Nazianzenus, qui in sermone De natali sic fatur : **DEUS** primum quidem angelicas, & coelestes excogitavit virtutes; statimque excogitatis Opus fuit verbo pariter adimpletum, & spiritu consummatum; & ita substituerunt splendoris secundi, primi illius splendoris ministri : caeterum postquam illi primo recte successerant, secundo mundum excogitavit materialem & visibilem : is est e coelo, & terra, & eorum, quae in medio sunt, commistio. Haec Gregorius : quem secutus discipulus ejus Hieronymus in Commentariis epistolae ad Titum, ita scripsit : **SEX MILLIA** nondum nostri temporis complentur annorum; & quanta tempora, quantasque saeculorum origines fuisse arbitrandum est, in quibus angeli, throni, dominationes, caeterique ordines Deo servierunt? In eandem sententiam veniens Ambrosius libro primo Hexaëmeron, capit. 5. hunc locum exponens, haec protulit : **FACTUS** est ergo mundus, & coepit esse, qui non erat : verbum autem Dei in principio erat, & semper; sed & angeli, dominationes, & potestates, etsi aliquando esse coeperint; erant tamen, quando hic mundus est factus. Item in Praefatione Psalmi primi, **LAUDANT**, inquit, angeli Dominum; & ante ipsum mundi initium Cherubin & Seraphin, cum suavitate canorae vocis dicebant, **SANCTUS, SANCTUS, SANCTUS**. His accedit Hilarius in duodecimo libro De Trinitate, non longe a fine, & in libello contra Auxentium paulo ante finem. Isidorus, Ispalensis episcopus, in primo libro De summo bono capit. 12. & Joannes Damascenus in secundo Fidei orthodoxae volumine cap. 3. una cum plerisque aliis, tam Graecis, quam Latinis : quos cum enumerare longum sit, satis esse poterit, quod Joannes Cassianus libro 8. Collationum indicat hanc suo tempore fuisse communem omnium Catholicorum opinionem, his plane verbis : **ANTE** conditionem hujus visibilis creaturae, spirituales coelestesque virtutes Deum fecisse, quae pro hoc ipso, quod scirent se ad tantam beatitudinis gloriam

riam beneficio Creatoris ex nihilo fuisse productas, ei gratias referentes, indefinenter ejus laudibus inhaerent, nemo fidelium dubitat. Beda in libello separataram quaestionum quaest. 9. Angeli (inquit) ante creationem mundi creati sunt: & ante omnem creationem Angelorum, Diabolus est conditus: sicut scriptum est. Ipse est principium viarum Dei.

PROINDE, ut Thomas Cajetanus inquit, oportet nos praedictam synodicae sanctionis sententiam magis juxta Concilii intentionem, quam juxta sensum verborum interpretari. Est autem, ut inquit divus Thomas in expositione primae decretalis, Concilii propositum refellere errorem, sive Origenis, sive eorum, qui dixerunt, spirituales substantias primum productas a Deo, ut spiritali dignitate potirentur; deinde, cum peccassent, creata fuisse corpora omnia, quibus veluti carceribus detrusae scelerum darent poenas. Divus Augustinus quaque magis approbet opinionem eorum, qui angelos simul cum mundo creatos asserunt: in XI. tamen De civitate Dei volumine, cap. 32. permittit, ut in hac re libere sentiat unusquisque quod velit; dummodo spirituales substantias Deo coaeternas non faciat; & omnia, tam visibilia, quam invisibilia affirmet a Deo in tempore condita: cui subscribens Theodoretus, Cyri episcopus, quaestione 3. in Genesim, postquam multa adversus Basilium disseruit, demum haec intulit: ILLUD porro scire necesse est, omnia, quaecunque existant, excepta Sancta Trinitate, naturam habere corruptioni obnoxiam: hoc autem concesso, si quis angelorum turbas ante coelum, & terram conditas esse dixerit, non offendet verbum pietatis. ^(a)

A N N O T A T I O VI.

Terra autem erat inanis, & vacua. Gen. 1. a

AUGUSTINUS libro primo de Genesi allegorice cap. 3. hoc explicans, Pelagianae haeresi non nihil assentiri videtur, dum ait: Deo credere, & ab amore visibilium rerum, & temporalium se ad praecepta implenda convertere omnes homines possunt, si velint: quae verba Augustinus in primo libro Retractationum cap. 11. dicit non esse vera, nisi prius praepararetur voluntas nostra a Deo, & in tantum charitas augeatur ab eo, ut praecepta perficere possimus.

Fides, & charitas, an sint ex nobis.

A N N O T A T I O VII.

Spiritus Domini ferebatur super aquas. Gen. 1. a

THOMAS Cajetanus in expositione istius sententiae graviter reprehensus est ab Ambrosio, Compisae archiepiscopo: is enim in quarto adversus Cajetanum volumine accusat eum, quod asseruerit praedictum locum, Spiritus Domini, &c. non pertinere ad Spiritum Sanctum, sed ad ventum nescio quem flantem, idque contra Sanctorum sensum, contra Pontificum decreta, & contra Ecclesiae auctoritatem, quae in die sancto Pentecostes concinit de Spiritu Sancto, Tu super aquas faturus eas ferebaris, &c. Arbitror Ambrosium, cum haec scriberet, non habuisse prae manibus Commentaria Cajetani in Genesim, in quibus legere posset praesentis loci enarrationem: vidisset enim ibi nec verbum quidem, imo nec syllabam scriptam esse de vento, sive flante, sive non flante: quanquam non video, cur tam acerbe notandus fuerit Cajetanus, etiam si hunc locum ad ventum retulisset; cum itidem ante eum fecerint multi Graeci, & Latini expositores: ex quibus Basilii verba Mosis, tam de Spiritu Sancto, quam de vento & aëre, exponens in 2. homil. Hexaëmeron sic scribit: SIVE hunc dicat spiritum, aëris videlicet diffusionem, cognosce totius mundi partes connumerantem tibi scriptorem; aut certe, quod verius est, & a nostris majoribus comprobatum, spiritus Dei, hic Spiritus Sanctus appellatur. Augustinus in libro de Genesi ad litteram TOM. II.

An spiritus, qui ferebatur super aquas, fuerit Spiritus Sanctus.

B

teram

(a) Confule S. Thomam I.P. Q. LXI. Art. 3. Alardum Gazacum Adnot. in Cassianum Collatione VIII. Cap. 7. PP. San-Mauracos in not. ad S. Hilarium.

Lib. XII. de Trinitate; Guillelmum Estium II. Sent. Dist. II. S. IV. & N. Johannem Nicolai in nota margin. ad textum S. Thomae.

teram imperfecto, cap. 4. cum dixisset, pro spiritu Dei tria intelligi posse, hoc est, Spiritum Sanctum, & vitalem quandam creaturam, qua universus visibilis mundus continetur, atque movetur; statim haec addidit: TERTIA opinio de hoc spiritu oriri potest, ut credatur spiritus nomine, aeris elementum enunciatum; ut ita quatuor elementa insinuata sint: ex quibus mundus iste visibilis surgit, coelum scilicet, terra, & aqua, & aer: & quaelibet sententiarum istarum vera est. Diodorus, Tarsensis episcopus, verba haec primum ad aërem & ventum, deinde ad Spiritum Sanctum aptanda existimat, ita inquit: SPIRITUM DEI, ventum intellige, qui motu suo aquarum naturam alterat: unde & ortum ducit. Dei vero addidit, ut huiusce operis causam Deo adscriberet: si quis vero spiritum Dei spiritum Paracletum intelligat, haud a vero aberrabit: spiritus enim omnia, quae sunt, exornat. D. Joannes Chrysostomi Diodori discipulus, homil. 3. in Genesim spiritum Domini esse dicit vitalem quandam operationem, aquis a Deo insitam; ex qua aquae non solum motionem, sed & vim procreandi animalia habuerint. Theodoretus, Cyrensis episcopus, constanter affirmat; Mosem magis de aëre, quam de Spiritu Sancto locutum, hunc in modum scribens in quaestionibus libri Geneseos quaestione octava. QUIBUSDAM videtur fuisse Spiritus Sanctus, qui vivificabat, & foecundabat aquarum naturam, praefigurans quodammodo aquam baptismi: verius autem putaverim, quod hic aërem vocet spiritum: nam, cum dixisset, Deum creasse coelum & terram, & aquarum meminisset sub nomine abyssi; necessario & aeris mentionem fecit, a superficie aquae ad coelum usque permeantis: aeris enim natura est, ut circa inferiora corpora feratur, & agitur: aptissime autem verbum istud, Ferebatur, substantiam mobilem aeris indicat: quod si quis huic interpretationi non assentitur, propterea quod scriptum est, Spiritus Dei ferebatur super aquas; audiat beatum David, dicentem de Deo, omnium conditore, Flabit spiritus ejus, & fluent aquae. Origenes libro primo Periarcho ait hunc locum secundum allegoriam de Spiritu Sancto intelligi, sed juxta literam minime.

Psal. 147-7.

A N N O T A T I O VIII.

Fiat firmamentum. Gen. 1. 6.

Num angeli
& daemones
corporei sint.

AUGUSTINUS libro secundo de Genesi ad literam, capite decimo septimo, in expositione propositi loci tradit angelos, tam bonos, quam malos, subtilia habere corpora: & haec in tertio ejusdem Operis libro, capite decimo, ostendit esse aërea, sed per mortem indissolubilia, eo quod praevalcant in ipsis elementa, magis ad agendum, quam ad patiendum apta, hoc est aer, & ignis sideris; quae duo aptiora sunt ad agendum, sicut humus & humor ad patiendum: cui sententiae consentiens in epistola 115. ad Nebridium scribit, angelos esse animantia aërea, sive aetherea acerrimi sensus: & in tertio libro De Trinitate capite primo, ait, illos spirituale corpus habere, non cui subdantur, sed quod subditum gerant; in enarratione Psalmi 85. asserit, corpora beatorum futura post resurrectionem, qualia sunt corpora angelorum: atque id ipsum reperit in explanatione Psalmi 145. addens corpus angelicum inferius esse anima: item libro undecimo De civitate Dei cap. 23. docet, corpora daemonum esse aërea: & libro decimo quinto De civitate Dei cap. 23. asserit, daemones ea habere corpora, quibus possint coire cum foeminis: sed & in libro, qui sub nomine Augustini De ecclesiasticis dogmatibus inscribitur, cap. 11. & 12. constantissime affirmatur, nihil esse incorporeum praeter Deum, angelos vero, atque omnes coelestes virtutes esse corporeas. (a)

PETRUS Lombardus 2. Sententiarum distinct. 8. dicit, Augustinum haec protulisse non ita sentiendo, sed aliorum opinionem referendo: cum tamen non sit verisimile, quod Augustinus ex aliena sententia tot locis locutus sit, sed magis ex sua ipsius, imitatus nimirum Philonem in libro De opificio sex dierum, Origenem in primo libro Periarcho cap. 6. & in 2. libro ejusdem Operis cap. 2. Lactantium,

(a) Leges praecipue Cl. Cardinalem Norisium in *Vindiciis Augustinianis*.

tium, Hilarium, Basilium, & consensum omnium fere suo tempore scribentium. Subscribit huic sententiae Joannes Cassianus libro septimo Collationum, capite decimo tertio; Joannes Damascenus libro secundo Theologiae cap. tertio, & libro tertio adversus Iconomastias; itemque secunda Nicæna Synodus, in cujus quarta actione approbantur verba Joannis, Thessalonicensis episcopi, in hunc modum scribentis: DE ANGELIS, & archangelis, & eorum potestatibus, quibus & nostra anima adjungitur, ipsa Catholica ecclesia sic sentit, esse quidem intelligibiles, sed non omnino corporis expertes, verum tenui corpore praeditos, & aëreo, sive igneo, ut scriptum est, Qui facit angelos suos spiritus, & ministros ejus ignem urentem: sic autem multos sanctorum Patrum sensisse cognovimus, quorum est Basilus cognomento Magnus, & beatus Athanasius, & Methodius, & qui stant ab illis: solummodo autem Deus incorporeus est: quanquam autem angeli non sint, ut nos, corporei, utpote ex quatuor elementis & crassa illa materia: nemo tamen vel angelos, vel daemones, vel animam dixerit incorpoream. Psalm. 103. 5.

DISSENTIUNT ab istis D. Thomas, ac plerique Scholasticae theologiae Professores, sequentes & ipsi non pudendos auctores, praecipue Dionysium Areopagitam, qui in primo capite Coelestis hierarchiae angelos nominat non solum incorporeales, & immateriales substantias, sed etiam Deiformes simplicitates, & immaterialitates: cui astipulantur Chrysostomus homilia 22. in Genesim, & homilia in priorem ad Corinth. 17. & 32. & in explanatione sexti capitis Isaiae, & Cyrillus libro quarto Commentariorum in Joannem, capite decimo. Neque ab his dissentit decretum Lateranensis Concilii, statuens credendum esse non solum corporeas, sed & incorporeas creaturas, hoc est angelos, ex nihilo conditas.

HANC posteriorem sententiam; etsi ipse idcirco potius existimem, quod angeli neque subsistendi, neque intelligendi, neque se ipsos movendi gratia corporibus indigeant: in hac tamen parte libet amplecti Bernardi modestiam; qui homilia quinta super Cantica Canticorum hujusmodi controversiam indiscussam relinquens, in his verbis sermonem conclusit: CAETERUM, utrum ipsis spiritibus naturalia corpora sint, sicut hominibus sua; an vero ipsi spiritus corpora, cum opus est, sumant; rursusque, expleto opere, ponant in eandem, de qua sumpta sunt, materiam dissolvenda, nolo, ut a me requiratis: videntur Patres de hujusmodi diversa sensisse: nec mihi perspicuum est, unde alterutrum doceam, & nescire me fateor: sed & nostris profectibus non multum conferre arbitror harum rerum notitiam. Haec ille.

A N N O T A T I O IX.

Fiat firmamentum. Gen. 1. 6

CHRYSOSTOMUS homilia 4. in Genesim in expositione istius sententiae asserit eos, qui multos coelos esse docent, non ex divina Scriptura, sed contra divinam Scripturam, & ecclesiastica dogmata ex suo capite, & ex suis violentis opinionibus ad id dicendum impelli: Moses enim unum tantum esse coelum nos docuit: porro, quod in Psalmo legitur, Laudate eum coeli coelorum, non idcirco dictum est, quia multi sunt coeli; sed quia mos sit linguae Hebraicae, coelum, aquam, multasque alias singulares res numero plurali nominare. Idem habet in expositione Psalmi 148. ubi exponens illud. Laudate eum coeli coelorum, Coelos ait coelorum hic dicens, non ostendit multitudinem, sed idem etiam dicit coelum coeli: Hebraeorum enim lingua coelum plurali numero vocat. Quae quidem Chrysostomi sententia omnibus theologorum, ac philosophorum scholis videtur adversari. Hanc D. Thomas in prima parte Summae, quae est. 68. art. 4. exponens, ait, his verbis non damnari theologos, ac philosophos, qui coelum sidereum, hoc est, totum illud coeleste corpus, quod hunc inferiorem mundum, sive elementorum globum complectitur, in multos particulares coelos, sive orbis distinguunt; sed haereticos quosdam ac philosophos, qui extra hunc totum sidereum globum alios sidereos coelos, & mundos alios esse tradiderunt.

An unum tantum sit coelum.

Psalm. 148. 8

A N N O T A T I O X.

Fiat Firmamentum. Gen. 1. a

An firmamentum sit inter aquas superiores, & inferiores.

AUGUSTINUS libro 13. Confessionum cap. 32. hunc locum exponens, scribit, firmamentum factum esse inter spirituales aquas superiores, & corporales inferiores: quod, tanquam non satis considerate in re tam obscura dictum, revocat libro secundo Retractionum capite sexto.

A N N O T A T I O XI.

Divisit aquas, quae sub firmamento &c. Gen. 1. a

An aquae superiores, & inferiores sint verae aquae.

ORIGENES, ut testes sunt Epiphanius in epistola ad Joannem Hierosolymitanum, & Hieronymus in epistola ad Pammachium, cum in Tomis suis super Genesim haec verba differeret, dixit, aquas, quae super firmamentum sunt, non esse aquas, sed esse angelos sanctos; aquas vero, quae sub firmamento sunt, esse daemones malos, e coelo lapsos. Adversus hanc sententiam, quam Epiphanius & Hieronymus, ut errorem, damnant, Basilii homilia 3. in Hexaëmeron, praetermisso Origenis nomine, haec scribit: NOBIS ad Ecclesiasticos etiam quosdam sermo est, de discretis aquis; qui praetextu recessus a sensibilibus in sublime, & intelligentiae altioris ad allegorias confugerunt, potentias spirituales, & incorporeas tropice ex aquis significari dicentes, & superne quidem supra firmamentum mansisse meliores, inferne vero in terrestribus ac materialibus permansisse malignas: propterea sane ajunt etiam Deum aquas supra coelum laudare, hoc est, bonas potentias propter mentis puritatem conditori hymnum absolvere: aquas autem sub coelo spirituales esse malignitates, a naturali altitudine ad malitiae profunditatem delapsas; quas, velut turbulentas existentes, & seditiosas, & tumultibus, ac affectionibus redundantes, ac exaestuentes, mare nominatas esse: tales porro sermones, velut somniis pares, & aniles fabulas relegantes, aquam intelligamus, & discretionem a firmamento factam juxta redditam a nobis causam intelligamus. (a)

A N N O T A T I O XII.

Et factum est mane, & vespere dies secundus. Gen. 1. a

Numerus binarius, an infamis.

Genes. 1. b

RABANUS, episcopus Moguntinus, in Commentariis Geneseos perquirens, quamobrem post secundae diei opus non dicatur, sicut de caeteris quinque dierum operibus, Vidit Deus, quod esset bonum, respondet ex auctoritate veterum Patrum; id ex eo accidisse, quod numerus binarius infamis sit, & immundus propter corruptionis causam, quae ab ipso primum progreditur. Est autem haec Hieronymi sententia in principio Commentarii in Aggaeum, & in primo adversus Jovinianum volumine, scribentis hunc in modum: INTUENDUM est juxta Hebraicam veritatem, quod cum Scriptura in primo, & tercio, & quarto, & quinto, & sexto die, expletis operibus singulorum, dixerit, Et vidit Deus, quia bonum est: in secundo die hoc omnino subtraxit, nobis intelligentiam derelinquens, non esse bonum duplicem numerum, qui ab unione dividat, & praefigurat foedera nuptiarum: unde & in arca Noe omnia animalia, quaecunque bina ingrediuntur, immunda sunt. Nicolaus Lyrensis in Postilla Geneseos hanc sententiam, ceu imposturam, explodit, praefereus ei R. Salomonis expositionem, dicentis, Deum non appellasse bonum secundae diei opus, quia aquarum opificium, quod postea tertia die consummatum est, nondum esset perfectum; innuens non esse boni appellatione dignum, quod nondum perfectum sit. Hanc tamen Lyrani confutationem Paulus, Burgenis episcopus, refellit.

AN-

(a) Consule quae docet S. Thomas I. P. Quae. LXVIII. Art. 2. & 3. cum notis N. Johannis Nicolai.

A N N O T A T I O XIII.

Congregentur aquae , quae sub coelo sunt . Gen. 1. a

PROCOPIUS Gazaeus in suis Commentariis hoc explicans, asserere conatur ex divinae Scripturae testimoniis, quod nulla sit infra nos terra orbi nostro opposita, quam Antipodes incolant, adversa nobis vergentes vestigia: sic enim scribit: QUOD autem universa terra in aquis subsistat, nec ulla sit pars ejus, quae infra nos sita est, aquis vacua & denudata, omnibus notum reor: nam sic docet Scriptura, Qui expandit terram super aquas: & iterum: Quia ipse super maria fundavit eam: solam igitur terrae superficiem, quae penes nos est, intelligere, dum ait: Congregentur aquae, quae sub coelo sunt, in locum unum. Nec decet, ut credamus aliquam terram infra nos coeli nostro orbi oppositam: nam, si Antipodes forent: certe Christus eo quoque profectus esset; & caetera, quae pertinent ad salutem humani generis, ibi perfecisset: sed & Adam, prima generis nostri origo, & serpens, qui humanum genus dolo circumvenit, & diluvium quoque penes oppositam regionem extitissent. Haec Procopius: ante quem Lactantius in tertio Divinarum institutionum cap. 24. idem senserat: & Augustinus in 16. De civitate Dei cap. 9. ex auctoritate Sacrarum literarum constanter affirmaverat nulla ratione credendum esse Antipodas inveniri; qui in contraria parte terrae, ubi Sol oritur, quando nobis occidit, adversa pedibus nostris premant vestigia: quia, cum divina Scriptura testetur homines ex uno Adam in hoc nostro hemisphaerio progenitos; nimis absurdum est dicere, aliquos homines ex hoc in aliud hemisphaerium, impertransibilis Oceani immensitate trajecta, navigare potuisse, ut etiam illic humanum genus propagarent. Hoc ipsum confirmat Beda in lib. de ratione temporum cap. 32.

Antipodes
utrum sint.Psal. 135. a
Psal. 23. a

CAETERUM temporibus nostris usque adeo certum est Antipodas esse, ut illos negare extremae sit dementiae: navigant enim ad eos continuo mercatores nostri, & brevi temporis spacio ad nos, toto pene emenso, ac remenso Oceano, revertuntur: excusandi tamen sunt, Procopius, Augustinus, Lactantius, ac caeteri Christiani auctores, qui diversum sensere: quia nondum navigationes Hispanorum novos, qui nunc inventi sunt, orbes detexissent; & fama esset omnium Scriptorum assensu firmata, quod inter hanc borealem, & illam australem plagam maximus interfunderetur Oceanus; quem nemo permeasset unquam, neque etiam permeare posset. Quibus consideratis prudentissimi Patres Antipodas negarunt; ne, si eos concessissent, statim cogerentur fateri homines illos non descendere ex semine Adam. Quod autem Procopius ex auctoritate Psalmi 23. & 135. opponit alterum hemisphaerium sic esse aquis immersum, ut omnino sit inhabitabile, nihil facit ad rem: terram enim firmatam esse super aquas, & super maria fundatam, & super flumina stabilitam, ut interim alias expositiones omittam, idem est, ac si dicas, terram majorem constantiam, firmitatem, stabilitatem, ac foundationem recepisse, quam mare, & aquas: solent enim frequenter Hebraei in locum comparativi adungere positivis praepositionem Super, ut in Psalmo 118. BONUM mihi lex oris tui super millia auri, & argenti: &, DILEXI mandata tua super aurum, & topazion: & Canticorum quarto, ODOR unguentorum tuorum super omnia aromata.

A N N O T A T I O XIII.

Posuit stellas in firmamento . Gen. 1. b

CHRYSOSTOMUS homilia 6. & homilia 13. in Genes. hoc exponens, inquit: CUM audimus, Posuit Deus stellas in firmamento, absit, ut cogitemus, quod Deus astra coelo infixarit: nam videmus ea moveri, & unumquodque eorum de loco ad locum transeundo cursum suum peragere: sed idem est, Posuit stellas in coelo, quod, imperavit, ut stellae in coelo essent, ac versarentur; quemadmodum cum dixit: Posuit Deus Adam in Paradiso, non quod infixarit eum in Pa-

Utrum cre-
dendum sit
stellas esse
coelo infixas.

Genes. 2. b

radiso,

Psalm. 103. a

radiso, sed quod ibi eum habitare voluerit. Et rursus homilia 12. ad populum Antiochenum edisserens, quemadmodum astra per coelum, quod omnino dicit esse immobile, discurrant, sic scribit: DEUS mundum effecit, neque totum immobile dimittens, neque totum jubens moveri, sed coelum quidem immotum, permansit, sicut Propheta inquit: QUI statuit coelum tanquam testudinem, & extendit ipsum tanquam tentorium. Sol vero cum reliquis sideribus quotidie in ipso circumvolvuntur. Hanc opinionem, quanquam cum Peripateticis, & astronomis Scholasticae theologiae Professores unanimi assensu explodant, & sanctus Philastrius, episcopus Brixienis, eam inter haereses numeret: Scripturis tamen divinis, & veteri theologorum scholae non arbitror esse contrariam: siquidem Origenes libro quinto adversus Celsum, & libro primo Periarcon cap. 7. affirmat Solem, Lunam, & Sidera partes coeli non esse, sicut nec terrae partes animalia sunt; & horum unumquodque suo ordine, suoque cursu moveri. Eusebius, Emesenus episcopus, & Diodorus, Tarsensis episcopus, Chrysostomi praeceptores, in expositione praesentis loci tradunt astra, tanquam viatores, per coelum, quod omnino fixum, & immobile consistit, iter suum peragere: idemque habet Procopius in 7. Gen. cap. Augustinus etiam in 2. lib. de Genesi ad literam cap. 10. affirmat fieri posse, ut, coelo immobiliter stante, sidera omnes diversos, & inter se adversos cursus, quos in ipsis spectamus, perficiant: idque a mathematicis suorum temporum certissimis demonstrationibus fuisse ostensum testatur, D. Thomas in I. P. Summae q. 69. art. 4. adnotatur Chrysostomi sententiam ad astronomicam normam dirigere, inquitens ejus verba esse de planetis intelligenda, qui juxta Ptolemeum intra concavitates suorum orbium proprio motu rotantur. Lege supra Annotat. 3.

A N N O T A T I O XV.

Posuit stellas in firmamento. Gen. 1. b

Num stellae
futuros ho-
minum even-
tus praemen-
strent.

ORIGENES in Tomis super Genesim, quemadmodum refert Eusebius in 6. De praeparatione Evangelica cap. 9. cum particulam istam exponeret, stellas dixit a Deo positas in coelo, ut essent in signa, hoc est, ut per varios eorum aspectus, & conjunctiones significarent universas, & singulas humanarum rerum causas, non tamen efficerent: depinxit enim Deus in stellis significationes, & rationes omnium futurorum humanae generationis eventuum, ut supernorum spirituum virtutes in eis, veluti in libris, legerent, quaecunque hominibus, citra tamen ullam liberi arbitrii coactionem, per singula temporum intervalla essent eventura; & inde aliquam hujus scientiae partem, quae humani ingenii vires excellit, hominibus stellarum observatoribus revelarent. Atque juxta hunc sensum puravit Origenes intelligendam esse sententiam quandam ex libro, cui titulus est, NARRATIO JOSEPH, olim apud multos Catholicos in auctoritatem recepto; in quo Jacob Patriarcha inducitur ad filios suos haec dicens: LEGI in tabulis coeli, quaecunque eventura sunt vobis, & filiis vestris. Augustinus in quinto, De civitate Dei, cap. primo, scribit hanc sententiam, quamvis hominum fuerit non mediocriter doctorum, & quanquam stellas decernat non facere, sed tantum significare, tamen ut fallacem, & falsam convinci argumento, & experientia duorum geminorum, eodem concubitu, & eodem momento seminatorum, & eodem tempore in lucem prodeuntium: quorum cum maxima sit diversitas in actionibus, eventibus, professionibus, artibus, honoribus, caeterisque ad humanam vitam, mortemque pertinentibus; fieri non potest, ut idem astrum, eadem coeli statione positum, eodem tempore, & eodem aspectu tam contrarias diversorum eventuum significationes portendat. Procopius in Commentariis hujus capituli Origenis opinionem reprobat, tanquam minime Catholicam, & Christiano indignam, eo quod nihil opus sit Christianis astrorum significationibus, ut sciant, quid sequendum, quidve fugiendum sit; cum lex divina moneat, quaecunque eis facienda, atque vitanda sint. D. Thomas in Opusculo, quod inscripsit DE JUDICIIS ASTRORUM, declarat graviter eos peccare, qui significationibus, & judiciis siderum utuntur in his, quae a libera hominum voluntate pendent. Observationem fere consimilis argumenti habes infra, Annotatione 81. libri hujus, & lib. 6. Annot. 10.

AN-

A N N O T A T I O XVI.

Factum est vespere, & mane dies quartus. Gen. 1. c.

CHRYSOSTOMUS Homilia sexta in Genesim circa finem, ubi hoc ipsum, Num satisfactio sit poenitentibus necessaria. exponit, adhortans auditores, ut peccatorum confessione Deum placent, neque ultra post confessionem in peccata recidant, inquit: SUFFICIT Deo ob magnam suam misericordiam, ut desistamus a peccatis. Hoc idem latius explicans in oratione de B.Philogonio ait: EGO testificor, ac fide jubeo, ut, si nostrum quisque, qui peccatis obnoxii sumus, recedens a pristinis malis ex animo, vereque promittat Deo se postea nunquam ad illa rediturum, nihil aliud Deus requireret ad satisfactionem ulteriorem: benignus est enim. Quam sententiam Joannes Calvinus capite nono suarum Institutionum contra satisfactionarios citat (sic enim impius ille Catholicos, quod satisfactionem docent esse tertiam poenitentiae partem, appellat) & Joannes Oecolampadius, Brigitanus quondam monachus, recentium haereticorum signifer, in codicibus Chrysostomi, a se translatis, e regione ejusdem sententiae in margine haereticam objectionem apposuit in haec verba: SI DEO sufficit, ut desistamus a peccatis: ubi manent ergo satisfactiones, & indulgentiae? Hujus insanam percontationem in auctorem ipsum, retorquentes, vice versa interrogemus eum, Si Deo sufficit, ut a peccatis desistamus, nec ultra satisfactionibus, & indulgentiis opus est: cur Chrysostomus ubique praedicat satisfactoria poenitentiae opera? siquidem Homilia in Matthaeum 10. ostendens, quod non sufficiat a peccato desinere, nisi per ea satisficiamus, quae perpetratis delictis adversa sunt, ait: AGAMUS poenitentiam, poenitentiam dico, non solum, ut a malis prioribus desistamus; verum etiam, ut bonorum operum fructibus impleamur. Facite, inquit Joannes, fructus dignos poenitentiae: quo autem modo fructificare poterimus? Si utique peccatis adversa faciamus: verbi gratia, aliena rapuisti? incipe donare jam propria: longo es tempore fornicatus? a legitimo usu conjugii suspende te, ac perpetuam continentiam saepius patrum dierum castitate meditare: neque enim vulnerato sufficit ad salutem tantummodo spicula de corpore evellere, sed etiam oportet remedia adhibere vulneribus, &c. Rursus Homilia in Psalmum 106. quae inter opera Chrysostomi fertur, ita scriptum est: CUM peccatum attulit mortem, confessio affert sanitatem: confessio enim poenitentiam monstrat: satisfactio veniam sibi divina pietate conciliat, & infra sequitur, PEJUS EST DEI OFFENSAM NON SATISFACTIONE PLACARE, quam peccando Dei bonitatem offendere: & paulo post, Confessio reddat quod peccatum detraxerat: curet poenitentia, quod delictorum macula sordidarat: serpentinum virus satisfactionis antidoto recuretur. Haec Chrysostomus, pro cujus auctoritate Oecolampadio respondentes, dicimus sufficere quidem Deo, ut ad praestandam nobis, tam culpae, quam poenae aeternae remissionem desistamus a peccatis jam sacerdoti confessis: sed manent satisfactiones, & indulgentiae ad expiandas poenas temporaneas; quibus, ut Sacrae literae docent, post condonata crimina, & aeternam criminum poenam, vel in hac, vel in alia vita, adhuc sumus obnoxii. Vide infra Annotatione 174. libri hujus, & 161. libri sequentis.

A N N O T A T I O XVII.

Faciamus hominem ad imaginem. Gen. 1. c.

PHILO in libro De opificio sex dierum hanc enarrans propositionem, ita scribit: DIXIT Deus, Faciamus hominem: quod indicat assumptos alios tanquam coöperatores, ut imprehensibiles, tam voluntates, quam actiones hominis, recte se gerentis, acceptum referantur Deo rectori omnium, contrariae vero aliis ipsis subditis: oportebat enim patrem non esse causam malorum suis filiis. Quibus verbis indicare videtur primum hominem partim a Deo, partim ab angelis.

Utrum angeli una cum Deo creaverint hominem.

gelis Dei cooperatoribus conditum: quod etiam apud nos Basilides, & Cerinthus, haeretici, sensere: quos Chrysostomus homilia 8. in Genesim, & Theodoretus quaeft. 19. redarguunt. Demonstratio vero, qua Philo hanc suam ostendit sententiam, alludere videtur ad ea verba Platonis, quibus ipse Deum summum inducit ad deos minores in Timeo super animantium creatione loquentem. Vide infra Annotatione nonagesima tertia, libri hujus.

A N N O T A T I O XVIII.

Faciamus hominem. Gen. 1. c

An Deus sit corporeus.

Psal. 33. c

Gen. 8. d
Ef. 25. d
Ef. 53. a

In Latina Theodoret editione Coloniae 1573. nec verbum de Melitone habetur, esto interpret sit Johannes Picus Praefes Classium inquisitoriarum Senatus Parisiensis.

MELITO Afianus, episcopus Sardenfis, in libro *Περὶ τῆ ἐσωμάτου Θεοῦ*, hoc est, De Deo corpore induto, praesentem locum edisserens, videtur asserere, quod imago Dei, ad quam conditus est homo, corporea sit; quemadmodum, & Deus ipse corporeus est, humanam formam, figuram, & membra habens: quam sententiam Epiphanius inter haereseis Audianorum, qui & Antropomorphitae dicti sunt, recenset: sic enim de Melitone scribit Theodoretus in Genesim, quaeft. 20. EST AUTEM, ut antea dixi, prius discutiendum, ubi consistat illud, Ad imaginem, in corpore, an in anima: & in primis videamus, quibus utantur, qui prius asserunt: e quorum numero est Melito, qui scripta reliquit; quibus asserit Deum corporeum esse, membra enim Dei appellamus, inquirunt, cum reperimus oculos Dei respicientes terram, & aures ejus intentas ad preces eorum, & olfecit Deus odorem suavitatis, & os Domini locutum est, & brachium Dei, & manus, & pedes, & digitos, e quibus statim inferunt, haec nihil aliud docere, quam formam Dei. Haec Theodoretus juxta Latinam Joannis Pici Galli translationem de Melitone refert: sed cum idem Theodoretus in quarto haereticarum fabularum libro, adversus Audianos hujus insaniae assertores disputans, nihil tale Melitoni adscribat, nullusque etiam sit ex probatis scriptoribus, qui ipsum hujusmodi erroris insimulet: nunquam ausim credere, quod vir, sanctitate & eruditione maximus, quem Tertullianus, ut Prophetam, a Christianis habitum asseverat, in talem amentiam deciderit; & maxime cum praemissa Theodoreti verba longe secus habeant in Graecis exemplaribus, quam in Latina translatione: nam quod Picus transtulit, ex quorum numero est Melito, qui scripta reliquit, quibus asserit Deum corporeum esse, Graece in emendatis codicibus legitur in hunc modum: *Ἐξ ὧν ἐστὶ καὶ μάλιστα συγγράμματα κατελήλοιπε, περὶ τῆ ἐσωμάτου Θεοῦ*: hoc est, *Ex quibus sunt, quae Meliton scripta reliquit de eo, quod dicitur, Deo corpus inesse*: siquidem, ut Eusebius & Hieronymus testantur, Melito scripsit librum, cui titulum fecit, *Περὶ τῆ ἐσωμάτου Θεοῦ*, id est, *De Deo corpore induto*, sive De Deo, cui divinae Scripturae corpus attribuunt: in quo argumenta eorum, qui Deum corporeum astruunt, & imaginem Dei, ad quam factus est homo, corpoream arbitrantur, validissime confutavit^(a); sicut etiam ex sequentibus Theodoreti verbis, quae in eadem 20. quaestione posita sunt, luce clarius apparet.

A N N O T A T I O XIX.

Faciamus hominem ad imaginem. Gen. 1. c

An stellae sint animatae.

PHILO in libro De opificio sex dierum in illud, Faciamus hominem ad imaginem, &c. asserit stellas esse animalia intelligentia. Vide infra Annot. 108.

AN-

(a) Melito, Afianus, Sardenfis Episcopus Anno CLXX. clarus, multa scripsit, quorum dumtaxat nobis supersunt tituli ab Eusebio, & Hieronymo primum relati. An autem ex libro *περὶ τῆ ἐσωμάτου Θεοῦ* colligatur tantum virum Sadducaeis victas dedisse manus, & Anthropomorphitis IV. Seculo scelestis praeluxisse? jure summo N. Xystus inficiatur, viriliterque illum propugnant eruditi, nec solum ab impacta calumniam & haeresi eum absolvunt, verum ex ipso met libris titulo, unde suspicionis emerfit momentum, innoxium eum declarant. Cum enim *περὶ τῆ ἐσωμάτου*

Θεοῦ laudatum librum inscripserit, certe non de corporali Deo, sed de Deo incarnato epigraphen scripsisse ajunt, & ita praeceteris verterunt, ac adnotarunt viri Graece doctissimi, Dupinius, Christophorus, Johannes Ernestus Grabbe, Salomon Cypriani, aliique. Et quamvis refragetur Gennadius Massiliensis de Ecclesiasticis dogmatibus cap. 4. nil tamen officit ineruditus iste scriptor, qui praecipiti admodum judicio veteres damnare consuevit, jure summo propterea ab eruditis ventilatus. Consule S. Thomam & Theologos.

An si Adam non peccasset, futurus esset coitus.

Psal. 48. c

In editione N. Lequien eadem sententia variatis verbis habetur.

Gen. 1. 4

GREGORIUS, Nyssae episcopus, in libro De creatione hominis, cap. 28. ex-
minans hujusmodi sententiam, inquit, quod, si primi parentes non pec-
cassent, generatio proles, & propagatio humani generis non fuisset per coitum;
sed per modum quendam multiplicationis perfectissimum, quo multiplicati sunt
angeli: nam generatio haec, quae sit ex concubitu, per peccatum est introdu-
cta. Sunt autem haec Gregorii verba: QUANQUAM inter angelos, ut dictum
est, nuptiae nullae sint; tamen in infinitis millibus exercitus angelorum sunt, ita
Daniele Propheta in suis visionibus intimante: ergo juxta eundem modum si pec-
cati nullus excessus ab illa nos angelica dignitate distraheret; nec nobis utique ad
multiplicationem generis humani huptiae necessariae probarentur, sed per mo-
dum naturae, quicumque ille sit, perfectissimus quidem, quo angeli multiplican-
tur, Creatoris voluntas humanum genus usque ad praedestinatorum numerum
multiplicasset. Et post pauca de generatione, per peccatum inducta, haec addi-
dit: VIDETUR mihi magnus ille David, compatiens humanae miseriae, tali-
bus verbis ejus deflare naturam: Quod homo, cum in honore esset, non intello-
xit: honorem dicens, quod sanctis angelis conversatione, & sublimissimo illo
multiplicationis modo consimilis fuerat: propterea comparatus est jumentis insi-
pientibus, & similis factus est illis. Vere nanque jumento similis factus est, qui hanc
animalem generationem in sua natura suscepit propter conversationis casum, qui
ei ex conformatione materiae contigit. Huic sententiae subscribens Joannes Da-
mascenus in quarto libro Orthodoxae fidei, cap. 24. haec literis prodidit: QUA-
RE ne exterminaretur, & consumeretur humanum genus a morte, nuptiae con-
suetas sunt, ut proles procreatione genus hominum conservaretur. At dicent
forte, Quid igitur hoc vult, Masculum & foeminam &c.? quid hoc, Crescite & mul-
tiplicamini &c.? Ad quod dicimus, quod hoc, Crescite & multiplicamini, non om-
nino multiplicationem per nuptialem consociationem significat: poterat enim,
Deus hoc genus, & alio modo multiplicare, si mandatum usque in finem servas-
set intemeratum: sed sciens Deus praescientia sua omnia sciente prius, quanti-
fiant, quod futuri essent transgressores, & morte condemnandi, anticipans fecit
masculum & foeminam; & augeri & multiplicari praecepit. Haec Damascenus;
ante quem hoc ipsum scripserunt Augustinus in Gen. cap. 1. Chrysostomus, & Pro-
copius, in Gen. cap. 4. & post ipsum Euthymius in Psalmum 30.

HANC sententiam expendens divus Thomas in prima parte Summae Theo-
logicae, quaestione 98. articulo secundo sic scribit: SED hoc non dicitur rationa-
biliter: ea enim, quae sunt naturalia homini, neque subtrahuntur, neque dan-
tur homini per peccatum: manifestum est autem, quod homini secundum ani-
malem vitam, quam etiam ante peccatum habebat, ut supra dictum est, natura-
le est generare per coitum, sicut & caeteris animalibus perfectis; & hoc declarant
naturalia membra, ad hunc usum deputata: & ideo non est dicendum, quod usus
horum membrorum naturalium non fuisset ante peccatum, sicut & caeterorum
membrorum. Sunt igitur in coitu duo consideranda secundum praesentem statum,
unum, quod naturae est, scilicet, conjunctio maris, & foeminae ad generan-
dum: in omni enim generatione requiritur virtus activa, & passiva: unde cum
in omnibus, in quibus est distinctio sexuum, virtus activa sit in mare, virtus ve-
ro passiva in foemina; naturae ordo exigit, ut ad generationem conveniant per
coitum masculus & foemina. Aliud autem, quod considerari potest, est quaedam
deformitas immoderatae concupiscentiae, quae in statu innocentiae non fuisset,
quando inferiores vires omnino rationi subdebantur: unde Augustinus dicit in 14.
De civitate Dei; ABSIT, ut suspicemur non potuisse prolem fieri sine libidinis
morbo: sed eo voluntatis puru moverentur illa membra, quo caetera, & sine ar-
dore, & illecebroso stimulo cum tranquillitate animae, & corporis. Lege Anno-
tationem sequentem, una cum Annotatione 63. & 80. libri hujus.

TOM. II.

C

AN-

A N N O T A T I O XXI.

Crescite, & multiplicamini. Gen. 1. d

An primi pa-
rentes habi-
turi essent fi-
lios, si non
peccassent:

Matt. 5. 32.

AUGUSTINUS libro primo de Genesi Allegorice^(*) cap. 19. Super his verbis ait, primos parentes non habituros fuisse filios homines, nisi peccassent. Cui sen-
tentiae non dissimilem scripsit libro primo, De sermone Domini in monte: ubi
exponens illud, Quicumque dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis cau-
sa, &c. dixit, consanguinitates, & vincula sanguinis, ac necessitudines ex pec-
cato, & morte primorum parentum contigisse. Quam opinionem Guido, episco-
pus Elnensis, in libro, quem adversus haereseos conscripsit, inter prophana Ar-
menorum dogmata connumerat. Augustinus vero aperte improbat libro primo
Retractationum, cap. 10. & 19. quia, ut ipse ait libro 8. de Genesi ad literam,
cap. 10. homines ante peccatum genitalibus membris ad procreationem imperare
potuerunt sine foedae voluptatis pruritu: & potuerunt esse in paradiso nuptiae,
honorabiles, & torus immaculatus sine ardore libidinis, & sine labore pariendi.

A N N O T A T I O XXII.

Ecce dedi vobis omnem herbam. Gen. 1. d

An herbae
sunt in cibum
animalibus
datae.

AUGUSTINUS libro primo de Genesi Allegorice cap. 20. dicit, herbas virides, &
ligna fructifera, quae in libro Geneseos dantur in cibum omnibus avibus, &
omnibus serpentibus, & omni generi bestiarum, in allegorica tantummodo signi-
ficatione intelligenda esse. Hoc idem improbat in 1. libro Retract. cap. 10.

A N N O T A T I O XXIII.

Complevit Deus die septimo opus suum. Gen. 2. a

An Deus ope-
ra sua com-
pleverit die
sexta.

SEPTUAGINTA interpretes, ut Hieronymus in traditionibus Hebraicis anno-
tavit, pro eo, quod in Hebraica veritate legitur, Complevit Deus, ביום השביעי
בajom hascebighi, hoc est, In die septimo omne opus suum, transulerunt
תשמיש ימי, id est, Die sexta: & hunc locum eodem modo citant, & exponunt Philo &
Theodoretus: sed non magni refert, sive sexto, sive septimo die dicat complevisse
Deum opus suum: nam, quod Moyses dixit, Deum in septimo die complevisse,
cessando, Septuaginta dixerunt, Deum in sexto die complevisse absolvendo.

A N N O T A T I O XXIII.

Complevit Deus die septimo opus suum. Gen. 2. a

An sex dies
mundanae
creationis
sint veri dies.

PHILO in primo libro Allegoriarum legis eundem locum exponens, **RUSTI-
CANAE**, inquit, simplicitatis est putare sex dies, aut utique certo tempo-
re mundum conditum; quia totus mundus vicissitudo est dierum, ac noctium,
quam Solis motus super terram, sub terraque meantis necessario conficit. Sol au-
tem pars coeli censetur: ut fatendum sit tempus posterius mundo esse, quippe
quod mundi est effectus: nam coeli motus indicavit naturam temporis: ergo cum
audis, Complevit sexto die opera; non debes intelligere de numero dierum ali-
quot, sed de perfectione universi, quae per senarium perfectum numerum signi-
ficatur. Hanc Philonis sententiam nonnulli Catholici auctores secuti sunt; de qui-
bus inter Latinos Augustinus enumerationem sex dierum a Mose factam retulit,
non ad temporis successionem, sed ad naturalem ordinem operum, qui diebus
attribuitur; vel ad ordinem revelationis sex operum, quae Deus unum post al-
terum angelis revelavit. Procopius vero inter Graecos dixit numerum dierum
non

(*) Seu Lib. I. de Genesi contra Manichaeos, in nova editione Tom. I.

non temporis gratia a Mose assumptum, sed docendi gratia ob nostri intellectus imbecillitatem, quae rerum creatarum ordinem propter earum multitudinem alio modo comprehendere non poterat. Hoc igitur dogma quanquam minime improbari debeat: non tamen ita temere asserendum est, ut existimemus rustice, & indocte sensisse Basilium, Gregorium Nyssenum, Chrysostomum, Ambrosium, ac caeteros eruditissimos Patres, qui mundum sex dierum spacio conditum docuerunt, praesertim cum horum sententiae nihil derogat praeposita Philonis argumentatio, quam divus Thomas in prima parte Summae theologiae dissolvens, inquit, quod licet ante firmamenti constructionem non fuerit tempus illud, quod motum coeli mensurat, atque sequitur: erat tamen tempus, quod motum alium mensuraret, nempe primam illam motionem, ac successionem conceptionum, & affectionum in angelicis mentibus; in quibus tam numerosae cogitationes supervenire non poterant, nisi alia ante aliam, & post aliam: Ante vero, & Post, nihil aliud sunt, quam discrimina temporum.

A N N O T A T I O XXV.

Requievit Deus die septimo. Gen. 2. a

AUGUSTINUS libro primo de Genesi Allegorice cap. 23. tradit Israëliticum, An Judaei in terris gentium sacrificarint. populū in terris gentium sacrificia exercuisse: quod sane dictum de Pascha-
li agno intelligendum esse dicit in primo Retract. cap. 10. quandoquidem Judaei apud gentes sacrificare non poterant.

A N N O T A T I O XXVI.

Formavit Deus hominem de limo terrae. Gen. 2. b

FRANCISCUS Georgius tomo primo Problematum expositionem hujus loci An sola anima sit homo. torquet ad sententiam eorum, qui arbitrantur animam tantum esse hominem, corpus autem vestem animae, ipsamque animam longe ante corpus in coelo creatam: sic enim scribit problemate 26. FORMAVIT Deus hominem pulverem de terra, id est, induit eum vestem terream, corpus videlicet terrenum: primo enim, Deus decrevit hominem facere; postea, creavit eum in coelo; tertio, formavit corpus ejus, veluti vestem: Atque id ipsum confirmat problemate 27. ubi ait, hominem corporea veste fuisse a Deo circumamictum: & problemate 159. ejusdem Tomi, dum inquit, hominem fuisse vestitum pulvere in campo Damasceno. Haec partim alludere videntur ad Origenis dogma de animabus ante corpora conditis, partim ad placitum eorum, qui negant animam esse corporis formam, utrunque autem in Concilio Viennensi a Clemente V. damnatum fuisse testis est titulus, De summa Trinitate, in principio Clementinarum.

A N N O T A T I O XXVII.

Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae. Gen. 2. b

CHRYSOSTOMUS homilia 12. hoc exponens, inquit, spiraculum illud esse An spiraculum Adae inspiratum sit anima rationalis. rationalis animae substantiam, per quam homo non solum vivens animal, sed rationis quoque particeps effectus est: quam assertionem Philastrius, episcopus Brizientis, cap. 99. sui Catalogi inter haereseis numerat, nullo tamen nominato assertionis auctore: atque spiraculum istud esse non ipsam animam, sed inspirationem divini spiritus, hoc est, gratiam Spiritus Sancti infusam animae Adae jam creatae, & jam corpori unitae, qualem & Apostolis dedit post resurrectionem, vel qualem Deus largitur omnibus justis. Philastrio assentitur Cyrillus, Alexandriae episcopus; qui hunc ipsum locum elucidans, inquit: CUM dicitur in Genesi, quod inspiravit Deus in faciem hominis spiraculum vitae, ut fieret homo in animam viventem; ipsum spiraculum non dicimus animam: sic enim anima
TOM. II. C 2 esset

effet inconvertibilis, & non peccaret, quia de essentia esset divina: sed Sancti Spiritus effusionem in ipso principio suppositam animae humanae dixit Moses. Divus Augustinus in Praefatione libri, De haeresibus ad Quod vult Deum, scribit Philastrium multas assertiones inter haereses annumerasse, quae haereses non sunt: de quarum numero crediderim esse hanc unam, in quam imprudens ipse lapsus est, dum veram & piam Chrysostomi, atque omnium Catholicorum interpretum damnat sententiam. Idem quoque in 15. De civitate Dei cap. 24. deridet eos, qui credunt spiraculum, quod spiravit Deus in faciem Adae, esse quandam gratiam animae Adae collatam, & non potius ipsam animam. At quo ad Cyrillum attinet, D. Thomas in libro, quem adversus Graecorum errores conscripsit, cap. 27. sic ait: CYRILLI expositio est contra expositionem Augustini, qui animam humanam per illud spiramen ponit: & ostendit, quod non propter hoc sequitur, ut sit de substantia divina: est enim tropica locutio, ut dicatur inspirasse non corporaliter; sed quia spiritum, id est, animam fecit ex nihilo: &, quod est amplius, videtur esse repugnans dictis Apostoli, qui primae ad Corinth. 15. dicit, Factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem; sed non prius, quod spirituale est, sed quod animale: ubi expresse illam vitam animae dicit esse aliam a vita, quae est per Spiritum Sanctum: unde illa inspiratio, per quam dicitur, Homo factus in animam viventem, non potest de gratia Spiritus Sancti intelligi: unde dicendum est, quod expositio Cyrilli non potest esse literalis, sed solum allegorica.

1. Cor. 15.

A N N O T A T I O XXVIII.

*Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae. Gen. 2. b*An corpus
ante animam
factum sit.

AUGUSTINUS libro secundo de Genesi Allegorice cap. 8. docet, corpus hominis non fuisse conditum ante animae creationem, sed una cum ipsa anima in eodem simul tempore. Hoc ipsum reprobatur libro primo Retract. cap. 10.

A N N O T A T I O XXIX.

*Inspiravit in eo spiraculum vitae. Gen. 2. b*An homo
creatus sit
prius in spe-
cie, quam in
individuo.

FRANCISCUS Georgius Tomo primo, Problemate 27. in explanatione hujus periodi durum, atque insuetum sermonem affert de hominis creatione & animatione, asserens in primis, quod homo prius creatus fuerit in universali & specifico, sive specificus, vel communis; veluti moles quaedam virtutis masculinae & foemininae, unde omnis masculus, & foemina vitam susciperet: deinde vero, quando corporea veste circumamictus fuit, tunc homo particularis effectus est; & in hunc particularem hominem insufflatum esse a Deo spiraculum vitae. Secundo loco affirmat spiraculum illud, quod Deus insufflavit in hominem, esse lucem quandam, quae homini Deum ostendit, semperque ipsum hortatur ad bonum, & a malo dissuadet, praebetque ei vires ad bene operandum: qua quidem luce cum damnati destituantur, nec Deum cognoscere, nec bonum operari possunt. Quibus quidem verbis subindicat spiraculum illud non esse rationalis animae substantiam, sed potius lumen quoddam animae superadditum. Quem errorem Abfonsus Castrensis libro secundo adversus haereses in Philastrio, Brixienfi episcopo, damnat.

A N N O T A T I O XXX.

*Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae. Gen. 2. b*Utrum anima
cum angelis
prima die
creata sit.

AUGUSTINUS libro 7. de Genesi ad literam, quem super hac particula conscripsit capit. 24. asserere videtur animam primi hominis creatam esse cum angelis die prima mundani opificii, deinde sexto die humano corpori infusam: quod

quod quidem omnium theologorum sententiae repugnat. D. Thomas parte prima Summae theologiae quae est. 90. artic. 4. ostendit, Augustinum non id asserendo protulisse; sed in arbitrium legentium reliquisse: quod & ipsius verba demonstrant, dum inquit: CREDANT, si tamen nulla Scripturarum auctoritas, seu veritatis ratio contradicit. Hujus generis observationem habes infra Annotatione libri hujus 189.

A N N O T A T I O XXXI.

Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae. Gen. 2. b

AUGUSTINUS libro sexto de Genesi ad literam cap. 27. & 28. hunc ipsum locum pettractans, scribit, Adam per peccatum perdidisse imaginem Dei, in spiritu mentis impressam, secundum quam creatus est. Hoc ipsum retractat libro secundo Retract. cap. 24. inquit hanc sententiam non sic accipiendam esse, tanquam in eo nulla remanserit: sed quod tam deformis remanserit, ut reformatione opus habuerit. Legito Annot. 49. libri hujus.

Utrum Adam peccato, Dei imaginem amiserit.

A N N O T A T I O XXXII.

Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae. Gen. 2. b

PHILO in libro De opificio sex dierum in expositione ejus sententiae docet, primum hominem, ex terrene corpore, & immortali anima formatum, non esse hominem, quem Deus ad imaginem suam creavit: quia homo, ad imaginem Dei factus, est ipse homo archetypus, & intelligibilis, sive ipsa hominis idea in mente Dei. Quae sane verba prima fronte reprobare videntur spirituales, & divinam illam imaginem, quam omnes Catholici auctores in mente hominis collocant, inducti auctoritate divinae vocis, dicentis: FACIAMUS hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Minime putandum est Philonem his verbis voluisse hominis mentem expoliare divina imagine, quam supra in eodem Opere homini tribuerat: sed credibile est eum haec non absolute, sed per comparisonem protulisse, habita ratione hominis sensibilis ad hominem archetypum in mente divina; in cujus comparatione homo sensibilis vix ullam habet Dei imaginem: talem enim habet homo archetypus, & intelligibilis imaginem ac similitudinem Dei, ut quodammodo Deus ipse sit: nam & archetypum, & ideam nihil aliud esse, quam divinam essentiam, testis est divus Thomas in prima parte Summae theologiae, quae est. 15. art. 1.

Utrum homo ad imaginem Dei factus sit.

Gen. 1. 26.

LIBET etiam hic aliud annotare de hominis imagine, quod Philo non longe a Praefatione ejusdem libri scriptum reliquit, videlicet, quod universus mundus magis referat divinam imaginem, quam homo, qui mundi pars est: quae sententia aliena videtur a communi consensu theologorum, qui hominem hoc caeteris corporeis creaturis praestare ajunt, quod solus ad imaginem Dei factus est. Sed solvitur, si dicamus divinam imaginem duplici ratione considerari, aut secundum extensionem & diffusionem; quo sane modo universum magis, quam homo, divinae bonitatis imaginem repraesentat: quia ambitu suo complectitur omnem illam creaturarum multitudinem, de qua Moyses dixit: Vidit Deus cuncta, quae fecerat, & erant valde bona: aut secundum intensionem, ac perfectionis collectionem: quo quidem modo homo magis divinae celsitudinis imaginem prae se fert, tum quod divinae foelicitatis capax sit, tum quod in eo, ceu in brevi compendio, & in parvo mundo, cuncta majoris mundi miraeula conspiciantur.

Utrum mundus magis sit ad imaginem Dei factus, quam homo.

Gen. 1. b

IN CALCE ejusdem libri, & in primo libro Allegoriarum legis ita ea tractat, quae Moyses de Paradiso scripsit, ut appareat ipsum omnem veritatis historiam destruere, & in sola allegoria hortum illum, & plantas, ac caetera, quae in eo describuntur, collocare: quem errorem Origenes, ac plerique alii ex nostris, ut infra indicabimus, secuti sunt.

Paradysus terrestris an sit.

AN-

A N N O T A T I O XXXIII.

*Plantavit Deus Paradisum. Gen. 2. b*An Paradisus
in terra sit.

ORIGENES in Tomis super Genesim omnem historiam Paradisi, quae hoc secundo capite narratur, subvertisse dicitur. Methodius in Dialogo, cui AGLAOPHON ^(a) titulus est, Epiphanius in libro Anchorato, & in epistola ad Joannem, Hierosolymae episcopum, imponunt ei, quod negaverit Paradisum esse in terra, & quod eum in 3. coelo collocaverit, intelligens per arbores angelicas virtutes, & per fluvios aquas, quae sunt supra dorsum firmamenti. Nituntur quidam ostendere Origenem non fuisse ejus mentis ex nonnullis verbis ab eo scriptis in 31. homilia in Numeros: ea haec sunt: ADAM post peccatum in aridam detruditur: antea enim non fuit in arida, sed in terra. Paradisus nanque non est in arida, sed in terra: quae verba, quantum valcant, expendant, qui volunt. Legito sex Annotationes sequentes.

A N N O T A T I O XXXIII.

*Plantavit Deus Paradisum. Gen. 2. b*Paradisus
terrestria an
sit.

FRANCISCUS Georgius Tomo primo Problematum hoc exponens, Origenis de allegorico Paradiso errorem jam extinctum paulo ante nostram aetatem revocavit in lucem; eumque his argumentis suadere studuit. Primum, quod in Sacris literis nusquam invenitur Paradisum, sive hortum illum plantatum fuisse in terra: deinde, quod frustra diceret Moses hunc hortum post sextam diem materialibus plantis, & arboribus fuisse consitum in terra, cum antea scripsisset omnes universae terrae plantas, & arbores tertia die fuisse a Deo productas: item, quod frustra & inani consilio Deus hortum terrestrem primis parentibus construxisset; qui nec ipsis statim peccantibus usui futurus esset, quique post Adae peccatum a nemine colendus esset: demum illud quoque intulit, quod Hieronymus, his consideratis, pronunciaverit paradisum fuisse a Deo conditum ante, quam ipse faceret coelum & terram; nimirum ut his verbis significaret paradisum illum, a Mose descriptum, non esse in hac visibili terra situm, sed in illa terra viventium, quae ante hunc visibilem mundum in invisibili mundo creata est.

Gen. 4. 6

Ezec. 27. 4

HAEC Franciscus multis in locis scripsit, praecipue vero Tomo primo Problematum: ubi a Problemate primo usque ad quadragesimum octavum omnem paradisi historiam longis allegariarum ambagibus destruere contendit, nulla tamen ad id valida ratione adducta: nam, quod primo loco proposuit minime ex Sacris literis constare, an paradisus in terra sit, falsissimum est. Moses enim clarissime prodit paradisum a Deo consitum in regione terrae Orientalis, quae dicitur Heden. Heden autem esse proprium loci nomen, apparet ex quarto capite Geneseos: ubi legimus Cain habitasse ad Orientalem plagam Heden: & Ezechielis cap. 27. habetur, Heden fuisse prope Charan Mesopotamiae regionem: Illud vero, quod Moses scribit, hortum deliciarum post sextum diem a Deo consitum: minime repugnat ei, quod prius retulit, plantas videlicet omnes tertia die editas: fieri enim potest, quemadmodum Augustinus censer, ut plantae, quae tertia die secundum quasdam rationes seminales productae fuerant, iterum post opera sex dierum actu productae, & absolutae sint: vel juxta Basilii & Chrysostomi sententiam dici potest, omnes plantas una cum paradisi plantis tertia die simul conditas: Mosen vero post opera sex dierum iterum per epilogum meminisse productionis plantarum paradisi: qui quidem paradisus etiam si a nullo post peccatum incoletur: eum tamen superfluum esse nemo sanae mentis dixerit.

(a) Methodius Olympi Lyciae, seu Patarorum Episcopus, Anno CCXC. clarus, edidit Orationem ad Aglaiphontem, quam laudat Damascenus Orat. CXI. de imaginibus, & Eustratius CP. lib. de vita, sanctorum statum, haecque Oratio, ut ex Epiphanio

liquet, aliud non est, quam pars Tractatus de Resurrectione contra Origenem, cujus plura extant apud Epiphanium fragmenta, & ampliora adhuc excerpta habet Photius Codice 234.

git. Sicut enim, Augustino teste, dicendum non est immortalitatem corporis frustra homini datam; quam ipse conservaturus non erat: ita nec paradysum illum existimare oportet frustra conditum esse, quia humana habitatio post peccatum ibi non sit: nam etsi homini locus ille ad habitandum non serviat: ei tamen prodest ad eruditionem, ut agnoscat se inde culpa primi parentis ejectum; & ut per ea, quae corporaliter in eo esse scribuntur, ad spiritualia, & invisibilia coelestis paradysi mysteria animum attollat. Ad id autem, quod ultimo loco ex Hieronymi verbis violenter detorquet, paradysum videlicet conditum esse a Deo in illo invisibili mundo, qui hujus visibilis mundi constitutionem praecessit, satisfactum est Annotatione 37. in qua hujusmodi Hieronymi sententia exactissime discussa est.

JOANNES Noviomagus in scholiis a se editis in libro Bedae de natura rerum, ipse quoque existimat universum locum de paradiso aenigmatice, & allegorice intelligendum, sensu tamen diverso ab Origene, & his qui Origenis sententiam sectati sunt. arbitratu enim paradysum nihil aliud esse, quam hunc mundum: nam quemadmodum Gentiles appellant mundum domicilium, & templum quoddam Deorum ab inexplicabili pulchritudine, & summae venerationis opificio: ita in sacris literis autumat intelligendum esse locum voluptatis hunc mundum, cujus absoluta elegantia nihil ornatus excogitari potest, in quo ornatu mens hominis naturae varietatem admiranda voluptate expleri nequit: siquidem fontem illum ex quo fluunt quatuor flumina interpretatur Oceanum, unde, ut Homero etiam placuit, omnium annuum, & fontium cursus vim, & initium sumunt: putat etiam fieri non posse, ut Ganges, Nilus, & Euphrates tam longe distitis Armeniae, Indiae, & Aethyopiae regionibus ex uno paradysi fonte prodeant, nisi recipiamus Paradysum esse terrarum orbem, fontem vero mare, quod occultis meatibus subterraneis longe lateque infusum omnibus fluminibus humorem suppeditat. Sed & hic a veritate procul abest, etenim si paradysus est terrarum orbis, quomodo inquit Moyses Paradysum in regione orientis constitutum? quomodo primi parentes ex eo expulsi sunt? quomodo Cherub praefigibus ipsius excubat, ne ultra in paradysum revertantur jam ejecti parentes? Neque vero mirum cupiam videri debet, si Moyses illa flumina scribit manare ex uno fonte: sic enim ab initio nascentis mundi Deus illa voluit ex uno, & eodem fonte fluere. At postquam in diluvio universali disrupti sunt fontes abyssi: credibile est ita permutatos fontium locos, & fluviorum principia, ut alter ab oriente, alter a meridie cursus initium acceperit.

A N N O T A T I O XXXV.

Plantavit Dominus Paradysum. Gen. 2. b.

AMBROSIIUS in libro, De Paradiso, quem ipse totum in allegorica Paradysi explanatione consumpsit, duo a communi theologorum consensu asserere videtur. Primum, quod Paradysus in terra non sit, sed in tertio coelo: qui error Origene tribuitur: cum enim in Praefatione libri proponat se investigaturum, quid & qualis sit Paradysus, maximam esse hujusmodi inquisitionis difficultatem ex eo potissimum ostendit, quod Paulus, in hunc Paradysum raptus, neget se reminisci posse, aut in corpore, an extra corpus illum viderit, addens etiam se in eo audisse & vidisse, quae non liceat effari: & ne putes Ambrosium sentire, quod Paulus non in coelestem, sed in terrestrem Paradysum sit raptus, idem in expositione secundae epistolae ad Corinthios (a) aperte affirmat Apostolum sublatum ad coelos in Paradysum Dei Patris coelestem. Secundum est, quod ad imitationem Philonis videtur Paradysum, & quaecunque in eo scripta sunt, juxta solam allegoriam, rejecto historico sensu, intelligere; hoc est, per Paradysum animam, per hominem mentem, per foeminam sensum, per serpentem delectationem, per lignum

Paradysus
terrestis an
sic?

2. Cor. 12. 4

(a) Commentarius in Paulinas Epistolas non est Ambrosii, sed Hilarii Sardi (excipe tamen commentarium in Epistolam ad Hebraeos, qui posterioris aetatis scriptori est adjudicandus) ut alibi etiam

adnotavimus; quapropter absolute dicendum occurrit Ambrosium in ea fuisse sententia per allegoriam fuisse a Moyse Paradysum descriptum. Videtur etiam Calmetum in Genesim.

lignum scientiae boni & mali sapientiam, & per caeteras arbores virtutes animae infusas. Quam assertionem apertioribus verbis exprimere videtur in epistola ad Sabinum, quam & ultimam hujus rei resolutionem esse voluit, haec scribens: **LECTO** Hexaëmero, utrum Paradisum subtraxerim, requirendum putasti; & quam de eo haberem sententiam, significandum; idque velle te studiose cognoscere: ego autem jandudum de eo scripsi nondum veteranus sacerdos: sententias autem de eo diversas esse plurimorum comperi: nam Josephus, utpote historiographus, locum terrae dicit refertum arboribus, virgultisque plurimis, irrigari etiam flumine, qui dividatur in quatuor fluvios: alii alias: omnes tamen congruunt in Paradiso & lignum vitae radicatum, & lignum scientiae, quae discernat bonum & malum; caetera quoque ligna, plena vigoris, plena vivificationis, spirantia, & rationabilia: ex quibus colligitur, Paradisum ipsum non terrenum videri posse, non in solo aliquo, sed in nostro principali, quod animatur, & vivificatur animae virtutibus, & infusione spiritus Dei. Haec Ambrosii verba sunt: ex quibus tamen adduci non possum, ut credam ipsum aut Philoni, aut Origeni, in hac parte assensisse, praesertim cum in expositione sexti cap. primae ad Corinthios constanter asseveret geminum esse Paradisum, alterum terrenum, in quo Adam sit conditus, alterum coelestem, in quo Paulus fuerit raptus. Sunt enim ejus eo in loco haec verba: **EST** & Hierusalem inferior; est & superior, quam matrem nostram vocat Apostolus; est & inferior Paradisus, in quo homo positus, mandatum, & ut operaretur ibi, & ut custodiret eum, accepit; est & ille coelestis, in quo raptus Apostolus, audivit verba arcana.

A N N O T A T I O XXXVI.
Plantavit autem Dominus Paradisum. Gen. 2. b

An Paradiso
post lapsum
Adae penitus
desierit esse.

AUGUSTINUS, Chisamenfis episcopus, in Annotationibus Pentateuchi, dum hujus loci expositionem profusissime prosequitur, tripliciter a recte fidei regula videtur exorbitare: asserit enim in primis, quod Paradisus ille, in quo primi parentes conditi sunt, paulatim post Adae peccatum aboleri coeperit, cum omni suo ornatu; deinde, succedente diluvio, ita aquarum inundatione eversum, & vorticibus rapidissimis dissipatum, ut penitus desierit esse, nullo propter hominum scelera jam divini loci vestigio remanente.

Utrum Enoch
& Helias sint
in paradiso
terrestri.

SECUNDO asseverat, quod Enoch & Helias non fuerint translati in Paradisum illum: quippe qui statim ab Adami lapsu cultura, & habitatione destitutus fuerit, & demum post diluvium prorsus evacuatus.

Num peccatum
Adae
mortem corporis intulerit.

TERTIO affirmat, quod culpa, ob quam primus parens e Paradiso fuit ejus, non intulerit homini corporis mortem, sed animi tantum. Horum primum assertum communi omnium Patrum consensui repugnat: secundum non solum Patribus contradicit, sed divinae etiam Scripturae: quae in libro Ecclesiastici, **ENOCH** inquit, placuit Deo, & translatus est in Paradisum, ut Dei gentibus poenitentiam praedicaret: nec fas est hoc testimonium de coelesti Paradiso intelligere; quoniam non convenit, ut quis inde descendat ad praedicandum poenitentiam. Tertium adversatur non tantum Augustino, ac plerisque aliis Patribus, sed auctoritati quoque Concilii Africani; qui hanc positionem adversus Pelagium ejus auctorem damnavit, sicut infra apparet Annotatione 52. benigne tamen excusari potest vir hic de studiis Sacrarum literarum benemeritus ex verbis, quae statim sub his positionibus adjecit, hunc in modum scribens: **HAEC** dico non ignorans gravissimos sanctissimosque viros aliter sentire: quae si parum Christiana sunt, retracto, prompteque refello. Annotavit etiam haec ante me Ambrosius, Compiae archiepiscopus, in Commentariis super libro Genesios.

Ecc. 44. c

A N N O T A T I O XXXVII.
Plantavit Dominus Paradisum. Gen. 2. b

An Paradisus
terrestris
conditus sit ante
mundum.

HIERONYMUS in principio fere Hebraicarum traditionum hoc annotans, rejicit Septuaginta interpretes, qui pro eo, quod Moyses dixit מִקֶּדֶם Mike-

dem,

dem, & nostra vulgata editio habet, A principio, verterunt ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς, id est, Ad Orientem: & sequens versionem Aquilae, Symmachi, & Theodorionis, quorum primus transtulit ἀπὸ ἀρχῆς, id est, Ab exordio, secundus ἐκ πρώτης, id est, A principio, tertius ἐν πρώταις, hoc est, In primis, infert ex horum consensu huiusmodi conclusionem, ex quo manifestissime comprobatur, quod prius quam coelum & terram Deus faceret, Paradisum ante condiderat; sicut & legitur in Hebraeo, PLANTAVÉRAT autem Deus Paradisum in Eden a principio. Hanc illationem Augustinus, Chisamenis episcopus, in Annotationibus Geneseos improbens, ait Hieronymum ex hac dictione מִקְדֶּם Mikedem falso deduxisse, quod ante coelum & terram factus sit Paradisus; quia Mikedem hac in parte non tempus, sed locum significat: sicut convincitur ex alia simili sententia, infra cap. 3. ubi habetur וַיִּשַׁךְ מִקְדֶּם לֵבָן וְאֶת הַכְּרֻבִּים Vajascechen Mikedem Le-ghon Heden & Hacherubim, hoc est, Et posuit a parte orientali hortu Eden cherubinos. Non arbitror Hieronymum usque adeo fuisse stupidum, ut crediderit Paradisum conditum ante omnem coeli & terrae creationem: hoc enim humana ratio sentire non potest, ut Paradisus, localis & terrenus locus, immo terrae ornatus, ante terram fuerit: sed puto eum suis verbis significare voluisse, quod ante, quam Deus coelum & terram distinguendo, & ornando perficeret, Paradisum tertia die consecraverit. Albinus tamen in libro quaestionum super Genesi censet Hieronymi sententiam ita esse intelligendam, ut ejus verba sonant: quin & Eucherius, Lugdunensis episcopus^(a), eandem assertionem iisdem Hieronymi verbis posuit in primo libro commentariorum in Genesim cap. 2.

FRANCISCUS Gregorius Tomo primo, problemate 31. autumat Hieronymum idcirco Paradisum posuisse ante mundum, quia juxta nudam allegoriam crediderit Paradisum nihil aliud esse, quam felicem rationalium creaturarum statum, quem Deus ante hunc visibilem mundum creavit: atqui Hieronymus ipse aperte reclamatur in decimo capite commentariorum Danielis, sic inquit: CON- TICESCANT eorum deliramenta, qui, umbras & imagines in veritate sequen- tes, ipsam conantur evertere veritatem, ut Paradisum, & flumina, & arbores putent allegoriae legibus se debere subruere.

A N N O T A T I O XXXVIII.

Plantavit Deus Paradisum in Eden. Gen. 2. b

BEDA Presbyter, cum locum hunc explanandum assumeret, dixit Paradisum esse locum in editiori terrae parte situm, & a terrae planitie usque adeo elatum, ut lunarem globum contingat. Hujus opinionem sequens Magister histo- riae scholasticae libro primo cap. 13. PARADISUS, inquit, locus est amoenissi- mus, longo terrae & maris tractu a nostra habitabili zona secretus, adeo eleva- tus, ut usque ad lunarem globum attingat: unde & aquae diluvii illuc non perve- nerunt. D. Thomas in prima parte Summae theologiae qu. 102. art. 1. ad 1. existi- mat hanc sententiam esse falsam, si de loci sublimitate intelligatur, quae huma- nae naturae omnino est inhabitabilis; veram autem esse, si secundum similitudi- nem virtutis intelligamus ibi esse perpetuam, qualis est temperies in illa regione lunari ab omni hujus caliginosi aëris intemperie semota.

Num Paradi- sus terrestris usque ad orbem Lunae per- tingat.

A N N O T A T I O XXXIX.

Plantavit Dominus Paradisum. Gen. 2. b

TERTULLIANUS in libro De Paradiso^(b), ad expositionem praesentis capi- tuli a se edito, asserit omnes animas defunctorum tam bonas, quam malas se- questrari apud inferos usque ad diem judicii. Vide Annot. 345. libri sexti.

Num animae omnes usque ad diem judi- cii sint in in- ferno.

TOM. II.

D

AN-

(a) Laudatus Commentarius in Genesim non est Eucherii Senioris, seu Lugdunensis Episcopi, vicia juncti Anno CCCCLIV. neque Junioris Eucherii, sub dimidium VI. Seculi clari, sed alterius incogni- tique scriptoris, qui post VII. Seculum vixit, quam

saepius laudet Gregorium M. & Cassiodorum.

(b) Scripsit utique Tertullianus librum de Pa- radiso, verum opus hoc periit, neque hodie extat; quodque in praesentiarum sub ejus nomine laudatur, supposititium est ad censendum.

A N N O T A T I O XL.

Plantavit Dominus Paradisum. Gen. 2. b

Num anima-
rum loca &
supplicia post
hanc vitam
sint tantum
spiritualia.

Luc. 16.

AUGUSTINUS libro 12. De Genesi ad literam, ubi de Paradiso disputat, ca-
pite 22. ait loca, quibus animae corporibus exutae afficiuntur seu bene, seu
male, non esse corporalia, sed spiritualia; quae una cum variis rerum corpora-
lium similitudinibus, tam laetis, quam tristibus, animis defunctorum repraesentantur,
non secus, atque his, quibus aut in somno constitutis, aut a sensibus sub-
tractis, modo graves terrores & cruciatus, modo laetae res, & diu concupitae
exhibentur. Hoc ipsum confirmare videtur lib. 21. De civit. Dei cap. 10. ubi ignem
infernī, quo dives ille cruciabatur, spirituales esse innuit his verbis: **DICEREM**
quidem sic arduos sine ullo suo corpore Spiritus, sicut ardebat apud inferos ille
dives, quando dicebat, Crucior in hac flamma, nisi convenienter responderi
cernerem, talem fuisse illam flammam, quales oculi, quos levavit, & Lazarum
vidit; qualis lingua, cui humorem exiguum desideravit infundi; qualis digitus
Lazari, de quo id sibi fieri postulavit; ubi tamen erant sine corporibus animae
sic ergo & incorporealis illa flamma, qua exarsit, & illa guttula, quam poposcit;
qualia etiam sunt visa dormientium, sive in ecstasi cernentium res incorporeales,
habentes tamen similitudines corporum: nam & ipse homo, cum spiritu, non
corpore, sit in talibus visis: ita se tamen tunc similem suo corpore videt, ut di-
scernere omnino non possit. Haec Augustinus cui repugnare videretur consensus
omnium recentium theologorum; qui sequentes sententiam divi Gregorii, in
quarto ipsius dialogo explicatam, statuunt inferna loca esse corporea; in quibus
animae non imaginarias & similitudinarias poenas, sed veras poenas patiantur,
videlicet corporeas, & vere ardentes ignes.

PROINDE D. Thomas in quarto Sententiarum distinct. 44. expendens prio-
rem illam sententiam ex libro 12. in Genesin, sic scribit: **DICTUM** Augustini po-
test hoc modo accipi, ut pro tanto dicatur locus ille, ad quem animae deferun-
tur, non esse corporeus; quia anima in eo corporaliter non existit, per modum
scilicet, quo corpora existunt in loco; sed alio modo spirituali, sicut angeli in
loco sunt: vel dicendum, quod Augustinus loquitur opinando, & non determi-
nando; sicut frequenter facit in libris illis. Nicolaus Trivetius in scholiis, quae
edidit in libros De civitate Dei, posteriorem locum ex iisdem libris citatum an-
notans, ait, Augustinum non protulisse ea verba, ut assereret ignem inferni in-
corporeum, quem toto illo capite docuerat esse corporeum; sed ut ostenderet as-
sertionem suam de igne corporeo non posse confirmari exemplo divitis in flam-
ma ardentis: quippe quod facile eluderetur ab eo, qui responderet, tales fuisse
flamas illas, quales erant oculi & lingua divitis sine suo corpore patientis. Vi-
de observationes alias huc spectantes, infra Annotatione 42. 93. 141. & 227. hu-
jus libri.

A N N O T A T I O XLI.

Plantavit Dominus Paradisum. Gen. 2. b

An Moyses &
Paulus vide-
runt ipsam
Dei essentia.

AUGUSTINUS in duodecimo De Genesi ad literam, ubi de Paradiso tractat,
cum de his, qui viderunt Deum, differeret, in vigesimo septimo & 28. cap.
eiusdem libri, scripsit Moysen & Paulum vidisse Deum non in aliqua corporalis
creaturae similitudine, vel imagine, sed in ea subjecti essentia & natura, qua Deus
est, quantum ea capere homo potest, sevocatus ab omni corporis sensu: atque
hoc ipsum confirmat in libro, sive epistola De videndo Deum ad Paulinam c. 12.
& 13. Hanc sententiam idem Augustinus visus est quibusdam improbasse libro 2.
De Trinit. cap. 17. & 18. ubi stultos esse censet, qui credunt Deum a mortalibus in
sua substantia visum esse. Jacobus, Christopolitanus episcopus, qui in praefatio-
ne suae explanationis in Psalmos huiusmodi annotavit contradictionem, sedavit
eamdem, allata distinctione duplicis visionis, nimirum a priori, hoc est per lu-
men.

men gloriæ, quo beati Deum vident in patria, & a posteriori, hoc est ex ascensu a creaturis usque ad divinam essentiam: ceu si quis in circulo perveniat ad visionem centri suapte natura invisibilis per visionem linearum, a centro ad circumferentiam circuli prodeuntium: quo quidem modo ait Augustinum in epistola ad Paulinam, & in 12. libro super Genesi existimasse divinam essentiam Moysi & Paulo conspectam, non autem a priori, seu per lumen gloriæ visam; sicut idem in secundo libro De Trinitate scriptum reliquit. At si quis Augustini locum utrunque in suo auctore accuratius inspexerit, nulla conciliatione opus esse fatebitur: quod enim Moysi ac Paulo tributum esse docuerat, ut oculo mentis ipsum, quod est Deus, ad horam intui sunt; id corporeis oculis fieri posse negavit in hunc modum lib.2. De Trinit. cap.18. concludens: IPSA enim natura, vel substantia, vel quolibet alio nomine appellandum est, id ipsum, quod Deus est, quid illud est, corporaliter videri non potest. (a)

A N N O T A T I O XLII.

Plantavit Dominus Paradisum. Gen. 2.8

AUGUSTINUS libro duodecimo De Genesi ad literam, in quo de Paradiso inquirat, cap.33. sentire videtur Inferos non esse sub terra, cum de his quæstionem proponit in hunc modum. UNDE autem sub terris esse dicantur Inferi, si corporalia loca non sunt; aut unde Inferi appellantur, si sub terris non sunt, merito quaeritur. Cui quæstioni respondens in sequenti cap.34. ait duplici ratione Inferos dici & credi sub terris, vel quia sicut carni mortuæ locus sub terra deputatur; sic animæ per carnis peccatum mortuæ similitudo subterranei loci representatur: vel quia sicut in corporeis rebus inferiora dicuntur, quæ graviora sunt; ita in rebus spiritualibus inferiora dicuntur, quæ tristiora sunt: unde & apud Græcos nomen *αιδης*, quo Inferi appellantur, ex eo quod nihil suave habeant, originem sumpsit. Quæ verba retractans Augustinus in 2. Retract. cap.24. sic loquitur: DE INFERIS magis mihi videor docere debuisse, quod sub terris sunt, quam rationem reddere, cur sub terris esse credantur, sive dicantur; quasi non ita sit. Vide supra Annot.40.

An Inferorum locus sub terra sit.

A N N O T A T I O XLIII.

Quacunque die comederis ex eo, morte morieris. Gen. 2.17

PHILO JUDAEUS in fine secundi libri Allegoriarum legis asseverat Deum in propositis verbis non fuisse comminatum primo parenti mortem corporis, sed mortem animæ tantum. Scribit enim ad hunc modum: Deus ait, Quacunque die comederitis ex eo, morte moriemini: atqui post esum non solum non moriuntur, verum etiam progignunt liberos, & aliis vivendi auctores fiunt: quid ergo dicendum? duplicem esse mortem, alteram hominis, alteram animæ propriam: hominis mors est animæ a corpore separatio: animæ vero mors corruptio virtutis, & assumptio vitii: ideoque non contentus moriturum dicere, Morte, inquit, moriemini; indicans non communem hanc mortem, sed illam æternam, quæ per excellentiam mors dicitur, quæ est, quoribus anima sepelitur in affectibus, vitiisque omnibus. Cum ergo dicit, Morte moriemini, observandum est, poenalem mortem non naturalem significari: naturalis porro est, per quam anima separatur a corpore: poenalis vero cum anima è virtutis vita emoritur.

Num Adæ lapsus mortem corporis ei attulerit.

EUCHERIUS libro primo commentariorum in Genesim Philonis sententiam sequens, hunc locum similiter exponit, inquiens: MORTEM igitur dicit animæ, non corporis, quia non eo tempore mortui sunt, quando comederunt; ergo hanc,

An mors corporis sit poenæ peccati, Adæ.

TOM. II.

D 2

quam

(a) Num Augustinus in eadem semper fuerit sententia de Moysi ac Pauli Deifica visione? dubium valde est. Ex his quæ Xystus laudat, & quæ Angelicus promittit l. P. Qu. XII. Art. II. affirmativa ejus sententia dignoscitur; verum alia sunt loca ex quibus videtur oppositum docuisse. Legis præcipue Carolum Witasse T. I. Theolog. juvenia, aliosque

quam nunc Deus comminatus est, mortem, non eam debemus accipere, qua caro separatur ab anima; sed hanc, qua haec alienatur a Deo, qui est vita sua: tanquam si diceret, Qua die me deserueritis per inobedientiam, deseram vos per iustitiam: sicut enim corpus vivit ex anima: ita anima, ut beate vivat, vivit ex Deo: ergo deserta a Deo anima, jure dicitur mortua. Augustinus hanc opinionem refellens libro 13. De civitate Dei capite 12. sic loquitur: CUM ergo requiritur, quam mortem Deus primis hominibus fuerit comminatus, si ab eo mandatum transgredierentur acceptum, nec obedientiam custodirent, utrum animae, an corporis, an totius hominis, an illam, quae secunda dicitur: respondendum est, omnes. Prima enim constat ex duabus, secunda ex omnibus tota: sicut enim, universa terra ex multis terris, & universa ecclesia ex multis constat ecclesiis: sic universa mors ex omnibus: quoniam prima constat ex duabus, una animae, altera corporis; ut sit prima totius hominis mors, cum anima sine Deo, sine corpore ad tempus poenas luit: secunda vero, ubi anima sine Deo cum corpore poenas aeternas luit. Quando ergo dixit Deus primo illi homini, quem in Paradiso constituerat, de cibo vetito, Quaecunque die ederitis ex eo, morte moriemini, non tantum primae mortis partem priorem, ubi anima privatur Deo, nec tantum posteriorem, ubi corpus privatur anima, nec solum ipsam totam primam, ubi anima & a Deo, & a corpore separata punitur: sed quicquid mortis est usque ad novissimam, quae secunda dicitur, & qua est nulla posterior, comminatio illa complexa est.

A N N O T A T I O XLIII.

Faciamus ei adjutorium simile sibi. Gen. 2. c.

An abortus
procuratio sit
peccatum.
Exod. 21. d

PROCOPIUS Gazaenus in expositione hujus dicti haec habet: QUAPROPTER qui causa, seu auctor fuerit, ut embryo informis per abortum ejiciatur, secundum legem divinam nullas poenas dat, nec supplicio afficit: quia embryo imperfectus nondum inter homines connumeratur. Quae verba intelligenda sunt non de omnibus simpliciter poenis ac suppliciis, sed de his tantum, quibus homicidia plecti solent: quia procuratus puerperii nondum formati abortus homicidium non est: at eos, qui sterilitatis venena procurant, & nondum animatos foetus abijciunt, gravissime peccare affirmat Augustinus libro primo De nuptiis & concupiscentia cap. 15. & sermone De tempore 244.

A N N O T A T I O XLV.

Adae non inveniebatur adjutor similis ei. Gen. 2. d

An Adam
creatus sit androgynus.

Gen. 2. d

Gen. 1. d

FRANCISCUS Georgius Tomo primo Problematum ita hunc locum explanat, ut asserat hominem a principio creatum fuisse androgynum, hoc est hominem, in quo duo corpora, maris scilicet ac foeminae, circa dorsum jungerentur. Sic enim scribit problemate 29. HOMO a principio geminus, id est masculus simul & foemina, creatus fuit; fueruntque, ut Plato docet, in eo conjuncti masculus & foemina per dorsum, & postea secti, ut e regione conjungerentur ad prolem procreandam: & in hoc Plato edoctus fuit ab integerrimo philosopho Mose: quod etiam scriptum docet, ubi habetur, quod secto latere, vel costae protoplasti, formata fuit mulier: *וְיִצְלָא* Zela enim utrumque significat, costam videlicet & latus. Facta igitur sectione, mulier fuit adjutorium viri, videlicet tanquam coram consistens, sicut habet veritas Hebraica: pro quo communis editio habet simile sibi. Refellit hanc sententiam D. Augustinus libro tertio De Genesi ad litteram cap. 22. inquit: RURSUS ne in homine uterque sexus esse putaretur, sicut in his, quos Androgynos vocant, pluraliter subiecit, Masculum & foeminam creavit eos. Strabus, Augustino consentiens, hanc ipsam opinionem inter damnatas Judaeorum fabulas rejicit his verbis: MASCULUM & foeminam creavit eps, non quod in utroque sexu ipsum Adam primum creaverit, & formaverit,

verit, ut stolidi Judaei fabulantur; sed quia sexu utroque humanum genus discrevit, & consistere voluit duplici persona.

A N N O T A T I O XLVI.

Immisit Dominus soporem in Adam. Gen. 2. d.

CHRYSOSTOMUS homilia 15. in Genesim hanc sententiam expositione illustrans, haec verba protulit: ET ACCEPIT, inquit, unam costarum illius: An Eva ex costa Adae formata sit. ne humano more accipias quae dicuntur; sed crassa verba haec humanae imbecillitati convenire cogites: nam nisi his verbis scriptura fuisset usa; quomodo tam arcana mysteria discere potuissemus? ne igitur verbis tantum addicti simus; sed omnia, ut par est, de Deo sentiamus: quandoquidem dum dicitur Accepit, & omnia talia propter nostram infirmitatem dicta sunt. Ex his verbis Hispanus quidam conatus est asserere suppetias Thomae Cajetani; qui, ut mox dicemus, opinatus est formationem Evae ex costa Adae intelligendam esse non secundum historicae veritatem, sed tanquam figuratae parabolae narrationem; quam opinionem arbitratur Hispanus a Chrysostomo multis ante Cajetanum saeculis fuisse in praedictis verbis expressam: sed, quantum iste aberret non solum a veritate, sed a mente Chrysostomi, ipse Chrysostomus paulo ante ostendit, cum inquit: Qui sapiens & potens nostrae naturae opifex unam ex costis illius ablaturus erat, ut ne, sentiendo dolorem, mulieri ex se formatae postea doloris memor infensus fieret: ea propter, immisso excessu, tanto illum somno oppressit, ut quasi gravitudine quadam correptus nullum rei, quae fiebat, sensum caperet: & implevit carnem pro illa, ne posset discusso somno, quod factum erat, ex vacuitate sentire: itaque ne illum in auferendo dolore, neque ob ablationem tristitia afficeret, utraque sic dispensavit, ut & citra cruciatum illius auferret; & impleto eo loco, unde abstulerat, factorum sensum percipere non sineret. Haec Chrysostomus, manifeste demonstrans, ea se per metaphoram & parabolam nequaquam intellexisse, in quibus veri doloris, veri cruciatu, & verae tristitiae sensus periculum imminere existimavit. Quod vero monuit Moysen, de formatione loquentem, non humano & crasso more intelligendum; non ad evertendam historiae veritatem dixit, sed ad confutandam insaniam Antropomorphitarum & Arrianorum: ex quibus illi putabant Deum, corpore praeditum, carnis manibus, & corporea operatione, ac motu, more figuli, aut chirurgi, hominem e limo finxisse, & ex hominis costa mulierem. Arriani vero, accipientes ansam cavillandi ex his verbis, Et immisit Dominus Deus, contendebant patrem sine filio solum formasse virum, & ex viro foeminam: quia solum patrem dicerent in divinis scripturis appellari Deum & Dominum; filium vero, utpote patre minorem, Deum duntaxat appellari, non Dominum. Utrosque igitur redarguens Chrysostomus, admonet, ne verba haec vel humano & crasso more cum Antropomorphitis accipiamus; vel cum Arrianis inter Deum, ac Dominum distinctionem ponamus: quia, inquit, utriusque est una essentia, & indiscriminatim nominibus istis utitur scriptura. Inspice Annotationem sequentem.

A N N O T A T I O XLVII.

Immisit Deus soporem in Adam. Gen. 2. d.

THOMAS Cajetanus in commentariis Geneseos cum enarrando huc pervenisset, scripsit tam somnum Adae, quam productionem mulieris ex costa Adae accipiendam esse non secundum historiam, & quemadmodum ipsa litera sonat; sed secundum mysterium non allegoriae, sed parabolae: quia si juxta literam intelligatur costam vere ablatam fuisse ex Adam; alterum e duobus absurdis sequeretur, vel quod Adam fuerit monstrum ante sublatam costam, vel quod fuerit mancus post sublatam ex eo costam: quorum utrumque est absurdissimum: quia aut costa illa erat homini superflua, aut necessaria: si superflua; ergo monstruosus erat homo:

Num Eva ex costa Adae facta sit.

homo: si necessaria; ergo ea sublata redditus est homo mancus. Alfonso Castrensis libro secundo adversus haereticos, & Ambrosius, Compiae archiepiscopus, in commentariis in Genesim, & in secundo libro Annotationum adversus Cajetanum hanc positionem insectantur, tanquam novitatem catholicis inauditam, & haeticam^(*), & quae fidei nostrae fundamenta subvertat: quia si praesentis historiae veritas destruitur, necesse est, ut ruat sacramentum illud magnum, quod Paulus dixit esse in Christo, & in ecclesia, hoc est, ut sicut Eva ex ossibus & carne Adae aedificata est: ita ecclesia ex ossibus & carne Christi: quod si primum destruis, quod fuit in litera; etiam illud, quod sub illa continetur, evertis. Haec illi. At Hugo Victorinus, diluens hoc ipsum Cajetani argumentum, quo olim utebantur illi, qui longe ante Cajetanum hujus erroris semina sparserant, in libro Annotationum in Genesim ita scripsit: QUOD vero quidam quaerunt, utrum plures costas prius Adam in illo latere, de quo illa costa sumpta est, habuerit: quia si sic; tunc Adam per eam erat superfluous: sin autem non plures, nisi quot in alio latere habuit; tunc diminutus fuit: frivolum est: quia nec dentes puerorum, qui postea mutantur, dicuntur superflui, nec ipsemet, quamvis nondum habeant naturae augmentum, diminuti judicantur. Hactenus Hugo: cui subscribens D. Thomas in prima parte Summae qu. 92. artic. 3. ait costam illam fuisse de perfectione Adae, non ut erat individuum quoddam, sed ut erat principium speciei: sicut semen est de perfectione generantis, & tamen ad procreationem filiorum naturali operatione deciditur. Legas annotationem praecedentem.

A N N O T A T I O XLVIII.

Et erunt duo in carne una. Gen. 2. d

Num Christianis jurare liceat.

Matth. 5. 34.

CHRYSOSTOMUS homilia in Genesim post expositionem hujus loci adhortans in fine sermonis auditores ad juramenti fugam, videtur adimere Christianis omnem jurandi facultatem, etiam in causis justis & necessariis. Ita enim scribit: JURAMENTA quoque modis omnibus fugiat audiens sententiam Christi, quae dicit: Dictum est antiquis, NON PEJERABIS: ego autem dico vobis non jurandum omnino: ne igitur dicat aliquis, In re justa juro: neque enim in re justa, neque injusta jurare licet. Vide Annotationem vigesimam sextam libri sexti.

A N N O T A T I O XLIX.

Cumque cognovissent se esse nudos. Gen. 3. b

Utrum Adam peccando amiserit imaginem.

ORIGENES in Tomis super 3. cap. Geneseos haec verba expendens, scriptum reliquit, quod homo imaginem Dei, ad quam conditus fuerat, peccando amisit. Hanc assertionem Epiphanius in epistola ad Joannem, Hierosolymitanum episcopum, inter praecipuos errores Origenis recenset. Sciendum tamen est, quod imaginis Dei nomen in sanctis literis duobus modis accipitur, hoc est secundum substantiam, & secundum similitudinem: porro secundum substantiam imago Dei, ut inquit Eucherius libro primo commentariorum in Genesim, nihil aliud est, quam mens naturaliter omni humanae animae a Deo collata, cujus privilegio caetera carent animalia: imago vero Dei secundum similitudinem, est justae sanctaeque animae cum Deo conformitas ex divina gratia, & sanctarum actionum studio comparata: de qua D. Ambrosius in commentariis epistolae ad Colossenses

Nedum Alphonsus de Castro, & Ambrosius Catharinus. At etiam Gabriel Prateolus Thomam de Vio haeticis ad censent. At fucum revera faciunt Cl. Viro amplissimo S. R. E. Cardinali, qui nec primus, nec cum pertinacia errorem ab Ecclesia proscriptum propugnavit: longe ante errorem hunc venditarunt Philo Judaeus, & Hugo Victorinus. Quae autem scripsit purpuratus Theologus, praesertim Commentarios in Scripturam Clementi VII. nuncupatos, Ecclesiae Romano judicio submitit. Erravit

igitur Cajetanus, praesertim cum Apostolus I. Corinth. XI. dicat, Non enim Vir ex Muliere, sed Mulier ex Viro, & universum PP. adserant integrum Geneseos textum historicum esse; sed haeticus numquam fuit, ut ex Regula Theologorum omnium, Conciliorumque decretis, & PP. unanimi sensu constat; qua de causa jure summo eum vindicare Nosstrates & exteri, sed praecipue consulas N. Paulum Minerva in Apologia, quam pro Cajetano scripsit.

tes exponens illud Apostoli, Induentes novum hominem, qui ~~renovatur~~ secundum Colof. 3. 10. imaginem ejus, qui creavit eum, sic loquitur: IMAGO haec in conversatione bonae vitae intelligenda est, sicut dicit ad Corinthios epistola prima, Quemadmodum portavimus imaginem ejus, qui de terra est; ita & portemus imaginem illius, qui de coelo est: ipse est ergo creator hominis, cujus imaginem portare nos jubet in sanctitate & bonis operibus. Ita Ambrosius.

CUM ergo imaginis nomen duo haec significet; si Origenes juxta primam significationem intellexit imaginem, aperte erravit; nec immerito accusavit eum Epiphanius. Naturalia enim post lapsum etiam in daemonibus, quo ad substantiam, integra remanserunt, quemadmodum magnus testatur Dionysius: contra vero pie & recte sensit, si imaginis nomen usurpavit in secunda significatione, hoc est pro originali justitia, ab homine peccante amissa: hunc autem sensum habuisse Origenem, facile persuadet liber tertius Periarchon: in cujus sexto capitulo ipse de imagine Dei, adhuc in homine permanente, haec scripsit: MOSES, ante omnes primam conditionem hominis enarrans, inquit, Et dixit Deus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: tunc deinde addit, Et fecit Deus hominem ad Dei imaginem. Hoc ergo, quod dixit, Ad imaginem Dei fecit eum, & de similitudine siluit, non aliud indicat, nisi quod imaginis dignitatem in prima conditione perceperit. Similitudinis vero perfectio in consummatione servata est, scilicet ut ipse sibi eam propriae industriae studiis ex Dei imitatione conscisceret, cum possibilitatem, sibi perfectionis divinitus datam, per imaginis dignitatem in fine demum per operum expletionem perfectam sibi ipse similitudinem consummaret. Ex quibus verbis manifeste elicitur imaginem Dei in prima conditione receptam permanere in homine: quia similitudinem Dei, quam anima in consummatione, hoc est in beatitudine accipit, nihil aliud esse ostendit, quam imaginis, sive dignitatis per imaginem receptae absolutam, consummatamque perfectionem. Vide, quae divus Augustinus in hanc sententiam retraxit supra Annotatione trigesima prima.

A N N O T A T I O L.

Inimicitias ponam inter te, & mulierem, &c. Gen. 3. 6.

AUGUSTINUS libro secundo De Genesi allegorice cap. 29. hujus periodi sensum elucidans, inquit: NULLI naturae nocere peccata, nisi sua, quod quia videtur trahi posse ad dogma Pelagianorum, dicentium parvulis aliena non nocuisse peccata, Augustinus libro primo Retractionum cap. 10. intelligendum esse vult de adultis justis: quoniam justo qui nocet, non ei vere nocet; quandoquidem etiam mercedem auget in coelis: sibi autem peccando vere nocet, quia propter ipsam voluntatem nocendi recipit id, quod nocet.

AUGUSTINUS libro & cap. eodem asserit, nullum esse malum naturale: quod quia Pelagianae haeresis videtur, idem libro primo Retractionum cap. 10. referri jubet ad eam naturam, quae penitus sine ullo vitio condita est.

A N N O T A T I O LL.

Inimicitias ponam inter semen tuum, & semen ejus, &c. Gen. 3. 15.

FRANCISCUS Georgius Tomo primo Problematum, problemate 54. inquit: quodnam sit semen diaboli, quod hic a Mose semen serpentis appellatum est, satis violenter decernit, semen diaboli, universo hominum generi inimicum, fuisse gigantes, genitos ex coitu daemonum cum mulieribus: daemones enim, ut ipse Tomo sexto Problem. 330. explicat, animalia sunt corpora generationi apta, semen emittentia; quae, accedentes ad mulieres, condensant corpora sua, quo facilius foeminae congregiantur ad generationem gigantum: quos Tomo primo, problemate 74. & 75. constanter asseverat nullo modo potuisse gigni ex concubitu viri & foeminae, sed ex daemonum semine, quia consentaneum

An illi naturae alienae peccata noceant.

An ullum sit naturale malum.

An gigantes ex semine diaboli orti sint.

sententiam non sit tam ingentia monstra, qualia in sacris libris gigantes fuisse loquuntur, naturali via produci posse: atque hinc evenisse dicit problemate 331. Tomi sexti, quod post Christi advenum gigantes prorsus esse desierint; quia postquam daemones morte Christi devicti sunt, non amplius valuerunt foeminas iniire, & in earum uteris seminare gigantes. Habes hic optime lector quinque a communibus theologorum opinionibus aliena: primum est daemones esse animalia, corporea gignendi facultate praedita: secundum, gigantes daemonum fuisse filios: tertium, gigantes ex humano concubitu viri & foeminae naturaliter gigni non posse: quartum, daemones post Christi adventum foeminis commisceri non posse: quintum, gigantes post Christum omnino sublato. Haec omnia per ordinem refellit D. Augustinus libro 15. De civit. Dei cap. 23. Consule annotationes libri hujus 8. 70. 71. 73. 74. 76. 77.

A N N O T A T I O LII.

Reverteris in terram, de qua sumptus es, quia pulveris es, & in pulverem reverteris. Gen. 3. d

An peccatum intulerit A-
dae necessita-
tem corpo-
rae mortis.
Gen. 3. c

Gen. 3. c
Id habetur
Can. 1. Conci-
lii Milevita-
ni II. An. Do-
min. 416.

JOSEPHUS Judaicarum antiquitatum libro primo explicans hujus sententiae sensum, indicat delictum primorum parentum non intulisse illis necessitatem moriendi, sed vitae brevitatem, & senectutis ac mortis accelerationem: ita enim Deum inducit ad eos loquentem: **EQUIDEM** prospexeram vobis, quomodo vitam felicem, omnisque mali expertem viveretis, omnibus, quaecunque ad usum ac voluptatem conferunt, sua sponte vobis provenientibus; quibus fruenter, vos neque senectus celeriter opprimeret, & vita diuturna quam longissime proferretur: vos autem sententiam meam ludibrio habuistis, mandato meo contempto; quare & senectus ocyus superveniat, & vita vestra minus sit diuturna. Alludit ad priorem hujus opinionis partem Augustinus, Chisami episcopus, sentiens peccatum Adae non intulisse homini corporis mortem, sed animi duntaxat. Horum assertionem reprobans Augustinus libro 13. De civitate Dei cap. 15. **CONSTAT**, inquit, inter Christianos, veraciter catholicam tenentes fidem, etiam ipsam nobis corporis mortem non lege naturae, qua nullam mortem hominis Deus fecit, sed merito inflictam esse peccati: quoniam peccatum vindicans Deus dixit homini, in quo tunc omnes eramus, Terra es, & in terram ibis. Extat etiam hujus catholicae assertionis decretum in Actis concilii Africani cap. 76. in haec verba: **QUICUNQUE** dixerit Adam primum hominem mortalem factum, ita ut si non peccaret, moreretur in corpore, hoc est de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturae; Anathema sit. Vide supra Annotationem 36.

A N N O T A T I O LIII.

Fecit Deus Adae tunicas pelliceas. Gen. 3. d

An tunicae pelliceae pri-
morum pa-
rentum fue-
rint anima-
rum pelles.

ORIGENES, in Tomis Geneseos haec verba exponens, dixisse fertur, quod tunicae pelliceae, quibus Deus primos parentes induit, non fuerint vere tunicae pelliceae, sed carnalia & mortalia corpora; quibus, post offensam & ejectionem de Paradiso, Adam & Eva induti sunt. Hunc errorem Methodius in Aglaophonte Origeni attribuit. Epiphanius quoque in libro Anchorato idem confirmat, inquit, ideo illum ita sensisse, quia existimaret rem admodum ridiculam esse, quod Deus decoratis mortuis animantibus pelles pararet, & pelliceas tunicas consueret, ac si esset coriarius, vel pellium sutor. Suspicio huic locum fuisse corruptum ab aemulis Origenis. Is enim in hac re mentem suam catholice aperit homilia 6. in Leviticum: ubi sic scribit: **FECIT** Deus tunicas pelliceas, & induit Adam & mulierem ejus: illae ergo tunicae de pellibus erant ex animalibus sumptae: talibus enim oportebat indui peccatorem, pelliceis, inquam, tunicis, quae essent mortalitatis, quam pro peccato acceperat, & fragilitatis ejus, quae ex carnis corruptione veniebat, indicium. Quibus verbis manifeste fatetur

fatetur tunicas vere fuisse pelliceas jussu Dei paratas. Vide Annotationem sequentem.

A N N O T A T I O LIIII.

Fecitque Deus Adae tunicas pelliceas. Gen. 3. d.

FRANCISCUS Georgius Tamo primo problematum contendit hunc locum, secundum solam ac nudam allegoriam intelligendum esse: ita enim apud cum legimus problemate 59. DEUS non fuit lanius, ut occideret oves, vel agnos: quia cum animalia fecerit bina & bina; si duo vel quatuor occidit ad perficiendas tunicas, ergo deinceps creavit alia: quod falsum est; quia quievit Deus die septima: sed haec sunt per allegoriam dicta, ut intelligantur hae tunicae factae ex pelle illius agni, de quo scribitur, Agnus occisus est ab origine mundi, ut ipsius meritis omnia peccata tegantur, &c. Hac Francisci objectione ante mille & ducentos annos usi sunt Origenistas, primi hujus opinionis auctores: quibus occurrere volentes Theodorus Heracleae, & Gennadius Constantinopolitae episcopi, dixerunt pelliceas tunicas hoc loco significare arborum cortices: nam sicut animalium coria pelles dicuntur: ita & arborum cortices pelles appellantur: ergo ex arborum corticibus, aptis ad vestium compositionem, primi parentes divina pietate suggerente tunicas sibi fecerunt, sicut & prius sibi ipsis praecinctoria fecerant ex foliis fici ad protegendam genitalium turpitudinem. Atqui Theodoretus q. 39. in Genesim hanc solutionem improbens, hunc in modum loquitur: Ex HIS, qui allegorias persequuntur, quidam pelles ajunt carnem esse mortalem; quidam vero alii e corticibus arborum eas comparatas fuisse dixerunt: ego vero neutrum horum approbo: hoc enim nimis curiosum, illud vero valde fabulosum, Cum enim divina scriptura dixerit, corpus formatum esse ante animam: quomodo fabulosum non est dicere, Deum illis dedisse carnem mortalem post transgressionem mandati? verum curiose inquirere, unde pelles Deus habuerit, & ob id novam amictus speciem ex arborum corticibus excogitare, superfluum esse mihi videtur, cum omnium creatori non deesset, unde tunicas illas pararet. Procopius Gazaensis in commentariis Geneseos allatam ratiocinationem diluens, inquit, absque occasione animalium tunicas illas bifariam confici potuisse, hoc est vel ex conversione praeeistentis materiae in pelles; (sicut enim aquas Nili convertit in sanguinem; sic materiam elementorum in pelles mutare potuit) vel ex creatione de nihilo: nam cum homo, diei sextae initio conditus, hora sexta ejusdem diei peccaverit, & de Paradiso ejectus fuerit; nihil prohibet Deum eadem sexta die pelles creasse de nihilo, cum nondum septima advenisset dies, in qua quievit ab omni creationis opere, quod patrarat. Lege Annotationem praecedentem. (a)

A N N O T A T I O LV.

Fecitque Deus Adae tunicas pelliceas. Gen. 3. d.

THEODORETUS, Cyri episcopus, quaeft. 39. in Genesim super hac particula digrediens, post multa, quae obiter dixit, demum sententiam quandam aliquantulum duram intulit his plane verbis: NON oportet adhaerere nudaes litterae scripturae sanctae tanquam verae, sed thesaurum in litera latentem quaerere: eo quod ipsa litera divinae scripturae interdum falsum dicat. Haec quidem verba non ita sunt intelligenda, ut putemus divinae scripturae litteram, quae ipsa veritas est, falsum aliquid pronunciare; sed quod nobis, nudum tantum literae

TOM. II.

E

rac 3

(a) Recensitas haec interpretum opiniones alienas esse a genuino scripturae sensu PP. ac expositores advertunt. Verbum enim *Hor*, quo sacer textus utitur, dum ex eo tunicas compactas dicit, certe non nisi pelles animalium significat, ut quicumque Hebraice periti observant. Quam vero deliraverit Rabbini Eliezer, dum adseruit ex pelle serpentis tunicas fuisse Protoplastis tunicas efformatas, solum qui utroque colligit oculis non videt.

Quod autem aliqui adstruunt de binis animalibus in qualibet eorum specie a Deo efformatis nullum habere in Divino eloquio fundamentum; quinimo ex praesenti textu, ac facto oppositum directe clarescit. Haec ergo pelliceas tunicas vel ministerio Angelorum eis praestitit, vel ut sibi aptarent jussit, quum utrumque in Divino eloquio significet *ro fecit*, ut eorum est questio.

rae sonum considerantibus, & latentem in ea sensum non introsipientibus, falsum dicere videatur.

A N N O T A T I O LVI.

Ejecitque Adam, & collocavit ante Paradisum Cherubim. Gen. 3. d

An Adam e-
jectus de pa-
radiso, ante
ostium para-
disi positus
sit.

SEPTUAGINTA Interpretes, interpretantes hoc dictum, perverterunt sensum Hebraicae veritatis, tribuentes id, quod de Cherubim dicitur, ipsi Adam; quem scribunt ante Paradisum a Deo collocatum his verbis: καὶ κατήλθεν αὐτὸν ἀ-
παρτὶς παραδείσου καὶ ἔστη ἐν τῇ ὁδῷ: hoc est, Et exposuit eum, scilicet Adam, ante, si-
vis regione Paradisi deliciarum: quod quidem in Hebraeo non est.

A N N O T A T I O LVII.

Collocavit ante Paradisum Cherubim. Gen. 3. d

An Chero-
bim sit ang-
lus, vel spe-
rum.

THEODORUS, Heracleae episcopus, clausulam hanc expendens, existimat Cherubinos, Paradisi custodes, non fuisse Spiritus ratione praeditos, sed spectum quaedam, terrendi causa conficta. Vide Annotationem sequentem.

A N N O T A T I O LVIII.

Collocavit ante Paradisum Cherubim. Gen. 3. d

Utrum Che-
rubini sint
spirituales, ac
beatae men-
tes.

THEODORETUS, Cyrensis episcopus, in libro quaestionum in Genesim q. 40. inquirens, quid sit κατήλθεν, id est Cherubini, positi ad custodiendam arborem vitae, duo respondet. Primum non esse credendum Cherubinos, Paradisi custodes, esse spirituales & invisibiles virtutes, ceu quidam existimant, sed potentes ac terribiles quaedam visiones, ac formas animalium, quae Adamum ab ingressu Paradisi arcerent. Secundum est, quod Cherubini, de quibus saepe in divinis scripturis fit mentio, neque animalia sunt, neque ulla invisibilis naturae substantia; sed Cherubim vocat divina scriptura illud omne, quod magna praedicum est potentia: sic David dicit in Psalmo, QUI sedes super Cherubim, hoc est, qui potenter regnas: & in alio Psalmo, ASCENDIT super Cherubim, & volavit &c. id est cum multa & magna advenit potentia & virtute. Haec Theodoretus: ante quem Theodorus, Heracleae episcopus, & post quem Procopius Gazaeus, hunc ipsum Genesios locum explicantes, eandem sententiam, & iisdem pene verbis scripserunt. Demum temporibus nostris prodiit e Graecia novus quidam haeresiarcha Jacobus Chyrus, qui inter multas veterum haereticorum haereses, a se revocatas, in lucem errorem istum instauravit. Hic cum in symboli expositione, a se edita, sermonem de Angelis faceret, inter caetera haec de Cherubim scripsit: CHERUBIM in sacris literis non significat aliquam spirituales substantiam, vel incorporum aliquod animal, sed statuam, ad similitudinem pueri formam, quales erant pueriles illae statucae aureae super arcam collocatae, & statua illa cum igneo gladio ad custodiam Paradisi posita, quam Moses Cherubim appellavit: haec enim non erat angelicus Spiritus, sed virile quoddam simulacrum, horribili forma, larvaque circumtectum: quod Deus ad incuriendum terrorem primis parentibus praeforibus Paradisi collocaverat, juxta morem agricolarum, qui in satis & hortis ligneos palos defigunt, laceris humanarum vestium pannis indutos; ut eo terculamenti genere aves a seminum atque frugum pastu deterreant: unde ne quis putaret Cherubim esse vivas spiritualesque substantias, cautum est synodalibus legibus Graecorum, ne in Trisagio angelorum cantaretur, Qui sedes super Cherubim. Hucusque Jacobus.

Phil. 79. a

CONTRA hunc errorem est omnium Patrum & praecipue Graecorum auctoritas, in primis vero Dionysii Areopagitae; qui cap. 7. Coelestis hierarchiae Cherubinos enumerat statim post Seraphinos in secundo ordine primae ac supreme

mae

mae hierarchiae coelestium spirituum : arque his juxta Hebraei nominis interpretationem ascribit excellentissimam eximiae scientiae plenitudinem , ex fonte divinae sapientiae haustam . Cui consentiens Athanasius in sermone super illud , Omnia mihi tradita sunt a Patre meo, inquit, Cherubim esse amplissima animalia , quibus nihil Deo propinquius , quae Dei maiestatem labiis nunquam cessantibus extollunt . Chrysostomus in tertio De incomprehensibili Dei natura sermone Cherubinos esse dicit virtutes , seraphicis spiritibus superiores , Deoque propinquiores : quarum nuncupatio plenam accumulataque naturam significat . Idemque in Liturgia sua Deum his verbis alloquitur : TIBI quidem assistunt millia archangelorum , & multa millia angelorum, Cherubim, atque Seraphim senis alis , pluribus oculis , sublimia , pennata , victoriam hymnum canentia , vociferantia , clamantia , & dicentia , Sanctus , Sanctus , Sanctus Dominus Deus Sabaoth . Sed & ipse Theodoretus , forte erroris sui poenitens , in libro Divinorum decretorum Cherubinos ex divinae scripturae testimonio inter angelos collocavit , sic in cap. 7. scribens : ANGELORUM ministerium est Dei laudatio , & hymnorum decantatio : de Seraphinis enim dixit beatus Esaias , quod clamant , dicentes , Sanctus , Sanctus , Sanctus Dominus Deus Sabaoth : de Cherubinis autem dixit divinus Ezechiel , quod audivit ab eis , Benedicta gloria Domini ex loco ejus . Denique in secundo concilio Nicaeno actione quarta approbatur sententia Athanasii , exponentis dictum illud ex Psalmo , Qui sedes super Cherubim , his verbis : CHERUBINI , omnibus hominibus natura ignoti , Spiritus & ignis sunt ab omni corporum figuratione & natura alieni ; & , quae de ipsa Propheeta tanquam corporalibus dicuntur , symbolicum sensum habent .

QUOD autem Cherubini , quos Moyses hoc loco refert , coelestes sint virtutes , non solum Ambrosius , Augustinus , atque omnes Latini doctores , sed & doctorum plerique Graecorum testantur : inter quos Chrysostomus , hunc locum exponens , id aperte fatetur , inquiens : PRAECEPIT Deus ; ut virtutes illae Cherubim custodirent viam . Et in sermone De ascensione hoc ipsum clarius explicans , ait : ANGELI & Archangeli nostris dolebant suppliciis ; & quando puniebamur , ipsi quoque nimia tristitia tenebantur : & Cherubim licet Paradisum custodiebant , tamen nostris suppliciis tristabantur : & sicut conservus bonus cum a Domino custodiendum conservum suscepit ; satisfacit quidem Dominicae visioni ; sed tamen poena conservi nimio dolore conteritur : sic & Cherubim meruerunt quidem custodire Paradisum , sed dolebant honorem custodiae . Gennadius haec eadem Moysis verba edisserens , *πὶ δὲ χερουβὶμ, inquit , εἰς δυνάμεις ἀόρατοι , πάντες ἱερὴ δέξαινας πὶ παραδείσῳ τῆς φυλακῆς* : hoc est , Cherubini sunt virtutes invisibiles , has ipsas dixit suscepisse Paradisi custodiam .

ILLUD vero , quod addit de synodis vetantibus , ne in Trisagio cantetur , Qui sedes super Cherubim , fateor me in Tomis conciliorum , quae nunc extant , nusquam legisse : extra quorum numerum si qua sit alia synodus receptae auctoritatis , ubi hoc prohibitum inveniatur ; dicemus non esse ab illa synodo simpliciter prohibitum , ne enunciaretur , Qui sedes super Cherubim ; sed ne cantaretur , Qui sedes super Cherubim , adjecta particula , Et Seraphim ; sicut olim imperiti quidam in publicis precationibus canere solebant : quos Hieronymus in commentariis super sexto Esaiæ capite damnat his verbis : DOMINUS in aurigae modum super Cherubim aperte sedere ostenditur : super Seraphim autem in scripturis canonicis legisse me nescio : ergo errant qui solent in precibus dicere , Qui sedes super Cherubim & Seraphim : quod Scriptura non docuit . Vel dicendum est , synodum illam non ea ratione id sanxisse , ut Cherubim crederentur esse res inanimes , ratione , ac vita carentes : sed ut adimeretur haereticis omnis occasio corrumpendi angelicum illud Trisagium : nam & in quinta synodo Constantinopolitana ob eandem causam decretum fuit , ne in eodem Trisagio cantaretur , Qui pro nobis crucifixus est : quod Petrus , Antiochiae episcopus , ad confirmationem suae haereseos dolose addiderat .

EST autem Trisagium , ut hoc etiam scias humane lector , Graecum Canticum ita nuncupatum , quod ter Hagion contineat ad designandas tres divinae naturae personas ; quod Graeci his verbis exprimunt , *ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰχθύς, ἅγιος ἀθά-*

ἀθάνατος, εὐθύς ὁ ἰσχυρὸς : hoc est, Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis miserere nobis. Cantionis originem Felix Papa in epistola ad Zenonem Imperatorem narrat fuisse talem. Cum urbs Constantinopolitana crebris terrae motibus quateretur, populusque in campo orans exclamaret, Domine miserere; infantulus, toto populo una cum Proclo, urbis episcopo, spectante, in coelum, per unam horam raptus est: ibique huiusmodi didicit hymnum, quem populo de coelo descendens indicavit: populus autem, id ipsum publica voce resonans, civitatem periculo liberavit: & ecclesia hymnum retulit inter celebres cantiones, & concilium Chalcedonense comprobavit. Hunc itaque hymnum cum diversis haeretici, variis appositis acclamationibus, temerassent, cautum est a synodis, ne ipsi adderentur suspectae sententiae: de quarum numero suspicor fuisse tunc dictum illud, Qui sedes super Cherubim. Nec abhorret ab hac suspitione, quod in epistola de Trisagio scribit Joannes Damascenus, indicans fuisse quosdam praedicti Petri sectatores, qui ex testimonio D. Epiphanii perperam exposito assererent, hunc hymnum Trisagium ad solum Dei filium pertinere, quia solus super Cherubim sedet, & quem solum illa quadriformia animalia glorificarent, dicentia: SANCTUS, Sanctus, Sanctus, &c. Quod quidem dogma Christum a trinitate distinguere, & quaternitatem quandam introducere videbatur.

A N N O T A T I O LIX.

Collocavit ante Paradisum voluptatis Cherubim. Gen. 3. d

An Moses mortuus sit.

AMBROSIUS, Compfiae episcopus, hoc loco tradit Mosem una cum corpore viventem fuisse translatum in Paradisum voluptatis, ut ibi usque ad consummationem saeculi viveret cum Enoch, Helia, & Joanne. Eandem sententiam confirmat in expositione illius dicti Mosaeici, Plantaverat Dominus Paradisum Eden, Gen. 2. Senferat hoc ipsum longe antea divus Ambrosius, ut videre poteris infra Annotatione sexagesima prima libri huius, & Annotatione nonagesima prima libri sequentis.

A N N O T A T I O LX.

Collocavit ante Paradisum voluptatis Cherubim. Gen. 3. d

An Cherubim sint angeli.

PROCOPIUS Gazaeus in expositione huius loci docet Cherubinos non esse ullum genus Spiritualis & incorporeae substantiae. Vide superius Annot. 58.

A N N O T A T I O LXI.

Adam vero cognovit uxorem suam, Et peperit Cain. Gen. 4. a

An Moses adhuc obierit.

Deut. 34. b

AMBROSIUS, Mediolanensis episcopus, in primo libro de Cain & Abel cap. 2. hunc locum pertractans, obiter incidit in expositionem periodi ex Deuteronomio: in qua juxta Septuaginta editionem legitur, ET MORTUUS est Moses *διὰ ῥήματος*, id est per verbum Dei, &c. cujus vocabuli occasione asseruit Mosem nondum esse mortuum, sed translatum ad meliorem vitam, sicut Helias. Quod enim scriptura dixit, Mosem mortuum esse, voluit intelligi non de interitu, qui fit per separationem animae a corpore, sed de translatione ad felicem & beatam vitam; sic enim scripsit: Non legimus de Mose, sicut de caeteris, quia deficiens mortuus est; sed per verbum Dei mortuus est. Deus enim neque defectionem, neque adjectionem capit: unde & addidit scriptura, quia nemo scit sepulturam ejus, quod ad translationem magis, quam ad interitum intelligas: mors enim secessio est quaedam animae & corporis. Mortuus est igitur per verbum Dei, ait scriptura, non secundum verbum; ut advertas non nuncium mortis, sed gratiae munus expressum, qui translatus magis, quam derelictus est: cujus nemo novit sepulturam; quis enim in terrenis reliquias ejus potuit deprehendere, quem secum

cum esse Dei filius in Evangelio demonstravit. Denique & Helias simul est a quibusdam visus, qui translatus curru est, non sepultus, neque mortuus legitur: vivit enim qui cum Dei filio est. Moses autem mortuus quidem legitur, sed per verbum Dei mortuus est, per quod facta sunt omnia: per verbum igitur Dei non lapsus operis, sed firmamentum est. Non ergo tanquam relapsus in terram comprehenditur corporis solutione, sed tanquam verbi coelestis operatione donatus est munere; ut quietem magis caro ejus, quam bustum acceperit. Haec Ambrosius; cui assentitur Hilarius Pictaviensis canone in Matthaeum vigesimo, ubi haec scripta sunt: DOMINUS, assumptis Petro, & Jacobo, & Joanne, apparuit cum gloriae suae habitu in monte comitantibus: & hos quidem eosdem Prophetas duos praevenientes adventum ejus intelligimus, quos Apocalypsis Joannis ab Antichristo perimendos esse dicit, licet variae vel de Enoch, vel de Jeremia plurimorum extiterint opiniones; quod alterum eorum sicut Heliam mori oporteat, sed non possumus veritatis fidem, quam Dominus tribus superioribus testibus revelavit, sensus nostri opinione corrumpere, neque alios venturos existimare, quam qui ad sponsonem fidei venisse conspecti sunt. Et quanquam ultra Evangelicam veritatem non necesse sit opinari: tamen, si quis conditionem & mortis, & sepulchri Mosi diligenter adverterit, intelliget omnia ita esse tractata, ut Moses potuerit jam mortuus videri. Secuti sunt hanc opinionem temporibus nostris Ambrosius, Compiae episcopus, in commentariis Geneseos, & Joannes Arboreus libro Theosophias undecimo, reclamantibus tamen Hebraicae scripturae veritate, atque omnibus fere ecclesiasticis scriptoribus. Vide annotat. 59. libri hujus, & Annotat. 91. lib. 6.

A N N O T A T I O LXII.

Adam autem cognovit uxorem suam, & peperit Cain. Gen. 4. a

AMBROSII testimonium ex opere de Cain & Abel pro expositione praesentis historiae edito producit Magister sententiarum distinctione 18. libri quarti, ubi demonstraturus, quod sacerdotes neque peccatores ligant, neque solvunt, sed tantum a solo Deo ligatos, vel solutos ostendunt & pronunciant, citat ad confirmationem hujus erroris sui auctoritatem Ambrosii ex capite 4. libri secundi memorati operis, sic habentem: VERBUM DEI dimittit peccata: sacerdos est judex: sacerdos quidem officium suum exhibet, sed nullius potestatis jura exercet. Gratianus distinctione prima De poenitentia eundem locum iisdem plane dictionibus allegat. Verisimile est vel alterum ab altero, vel utrumque ab alio quopiam Rapsodo, ut Sententiariorum mos est, excerptisse hunc locum, haud inspecto Ambrosiano codice; in quo haec verba sensu prorsus diverso, immo etiam contrario leguntur, in hunc modum: REMITTUNTUR peccata per Dei verbum, cujus Levites interpret est, & quidem executor: remittuntur etiam per officium sacerdotis, sacrumque ministerium. Quae sane verba idcirco Ambrosius protulit, ut ostenderet non solum Deum, sed etiam sacerdotes peccata remittere: sicut etiam apertius id ipsum explicavit libro primo De poenitentia capite 2. iniquiens: QUI Spiritum Sanctum accipit, & solvendi peccati potestatem accipit, & ligandi: sic enim scriptum est, Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta erunt. Ergo qui solvere non potest peccatum, non habet Spiritum Sanctum. Munus Spiritus Sancti est officium sacerdotis, jus autem Spiritus Sancti in solvendis ligandisque criminibus. Haec ideo animadvertenda existimavi, ut Ambrosium ab hac suspitione vindicarem, simulque eos admonerem, qui Rapsodis, Compendiariis, & Summistis admodum delectantur, ne graventur interdum a rivulis ad fontes reverti, & ipsas Patrum sententias apud auctores suos exquirere, & diligenter expendere: plerumque enim accidit, ut abbreviatores & collectores vel ex incuria, vel ex oblivione, vel ex nimio brevitatis studio colligant aliorum sententias aut mutilas, aut interruptas, saepe transpositis verbis, saepe etiam usque adeo immutatis, ut ex his novus, ac plane diversus sensus oriatur. Haec autem dicta sint non ut

Utrum sacerdotes ligent ac solvant.

Joan. 20. c

ut horum labores ~~datantem~~, quos toties superioribus libris commendavi; sed, ut studiosos lectores reddam multo diligentiores ac solertiores. Vide quae ad hoc argumentum pertinent, infra Annot. 71. & 202. libri sexti.

A N N O T A T I O LXIII.

Adam vera cognovit uxorem suam. Gen. 4. a

Si primi parentes non peccassent, utrum generatio fuisset.

CHRYSOSTOMUS homilia 18. in Genesim, cum enodare vellet hunc locum, asseruit, quod si primi parentes non peccassent, nullus fuisset in Paradiso coïtus: quia ante peccatum non erant corporeis istis necessitatibus obnoxii. Lex enim rei venetae post peccatum intravit: tunc enim Deus concessit per coïtum, auctum iri humanum genus.

PROCOPIUS, eandem sententiam secutus, in expositione ejusdem loci apertius dicit, quod nisi fuisset humana transgressio, nec matrimonium, nec nuptiae, neque coïtus, neque prolis fuisset propagatio. Hujus sententiae antidotum habes supra Annot. 20. & 21.

A N N O T A T I O LXIII.

Concepit, & peperit Cain. Gen. 4. a

Nam animae sanctorum ante diem judicii, divina visione fruuntur.

AMBROSIUS, Mediolanensis episcopus, libro 2. de Cain & Abel hoc enarrans, subindicat animas defunctorum usque ad diem judicii de sua salute incertas esse: ait enim: SOLVITUR a corpore anima, & post finem vitae hujus; adhuc tamen futuri judicii ambigua suspenditur. Apertius hoc habet in libro De bono mortis cap. 10. ubi tradit animas sanctorum contineri sub terra in abditis receptaculis, ibique usque ad diem judicii expectare gloriam Dei, sic loquens: SCRIPTURA Esdrae habitacula animarum promptuariâ nuncupat: & occurrens querelae humanae, eo quod iusti, qui praecesserunt, videntur usque ad diem judicii per plurimum scilicet temporis debita sibi remuneratione fraudari, mirabiliter ait, coronae esse similem diem judicii: coronae enim dies expectatur ab omnibus; ut intra eum diem & victi erubescant, & victores palmam adipiscantur victoriae. Ergo dum expectatur plenitudo temporis, expectant animae remunerationem debitam: alias manet poena, alias gloria. Et in eodem capite vocat infernum locum, qui non videtur, quem petunt omnes animae corporibus exutae. Quae quidem verba referre oportet ad consummatam animae & corporis felicitatem, ac miseriam: non enim crediderim Ambrosium in ea fuisse sententia, quam verba haec prima fronte praeseferunt; cum ipse idem multis in locis asserat animas sanctorum etiam ante resurrectionem frui divino contuitu, sicut in epistola 59. ad Thessalonicenses de obitu Acolii: ubi inquit: EST Igitur Acolius superiorum incola, possessor civitatis aeternae illius Hierusalem, quae in coelo est: videt illic urbis ejus mensuram immensam, purum aurum, lapidem preciosum, lumen sine Sole perpetuum: & haec omnia jamdudum quidem sibi comperta, sed nunc facie ad faciem. Et in commentariis epistolae ad Philippenses super illud, *Cupio dissolvi*, de Paulo ait: DESIDERIUM habet dissolvi, & cum Christo esse, multo melius existimans, ut jam praesens sit apud Deum, ut exoptatis promissis fruatur. Et in primam ad Corinthios capite 13. ait: EXEUNTES sancti de hoc mundo plus necesse est inveniant, quam nunc putant; sicut Joannes Apostolus de Salvatore dixit, Tunc videbunt illum, sicuti est. Hujus Annotationis argumentum fusius pertractatum quaere infra Annot. 163. libri hujus, & Annot. 264. & 345. libri sequentis.

Ph. 5. e

2. Jo. 3. e

A N N O T A T I O LXV.

Nonne si bene egeris, recipies? Gen. 4. a

Periodus ex 4. Gen. capite a LXX. male translata.

SEPTUAGINTA Interpretes in interpretatione illius sententiae Dei, quam Hieronymus transtulit, Nonne, si bene egeris, recipies? si autem male, statim

statim in foribus peccatum tuum aderit? sed sub te appetitus ejus, & tu domina-
beris illius: omnia pertubarunt deviaruntque vehementer a veritate contextus
Hebraici, ita vertentes *ἐν τῇ ὁρθῇ προσεγγίνης*, ὁρθῇ δὲ μὴ διέλης, ἡ μαρτυρία, ἡ οὐχ ἁ-
πλῶς πρὸς τὴν ἀποστολήν: hoc est, An non, si recte obtuleris, recte autem non distri-
bueris, peccasti? quiesce: ad te conversio ejus. Quorum verborum nihil est in
Hebraico, ut Hieronymus in quaestionibus Hebraicis testatur. Augustinus Chi-
samensis episcopus, causam indicans hujus erroris, infra scriptam attulit annota-
tionem: **QUIS** tam acri ingenio fuerit, qui ex hisce verbis aliquem sensum erue-
re possit? quid obsecro, est, *Ad te conversio ejus?* cujus? cum peccati nihil me-
minerit: ubi enim Hebraice est, *In foribus peccatum tuum accubabat*, illi *ἐν τοῖς χαρσὶν*,
id est, *Quiesce*, verterunt. Videmus igitur, quam necessaria esset Hieronymi edi-
tio. Ex hoc certe loco deprehenditur etiam non adeo exquisita Septuaginta gram-
maticam Hebraicam calluisse. Causa igitur, quod tam varie, tamque obscure
hunc locum vertebant, est ex grammatica profecta. Quod ergo vertit Hierony-
mus, *Nonne, si bene feceris*, hucusque facto commate, *Nonne, si bonam feceris*
oblationem, scilicet *חַטָּאת* Sceth, quod illi dixerunt *ὁρθῇ προσεγγίνης* secundam
partem; *reddere autem non divideris*, *חַטָּאת לֹא תִּשְׁבַּח לֵךְ* Veim lo thetib la peccata
haec verba Hebraica hoc modo intellexerunt, *Et si non benefeceris ad dividendum*.
Haec enim vox Peccata, cum sit nomen verbale, significans portam, putarunt
esse infinitivum a *חָטַח* phata, id est Aperuit; ut transferrent, *Et si non benefeceris*
ad aperiendum: estque maxima allucinatio. Quod autem vertunt Peccasti, & non
peccatum, eadem occasione factum est: nam *חַטָּאת* Chatath putarunt secundam
esse personam a *חָטָא* chata, id est Peccavit: sed Chatath peccatum dicitur: Cha-
tatha vero secunda est persona peccasti: facileque in hunc errorem inciderunt, cum
eorum tempestate Hebraei codices notulas non haberent, id est vocales. Quod au-
tem vertunt, *Quiesce*, id est *רָבַח* robez, quod participium est, existimaverunt im-
perativum esse; cum tamen imperativus sic formetur *רָבֹחַ* reboz, participium
autem *רָבַח* robez. Sed cur non animadvertenter, nullum fore eorum verborum sen-
sum, si eo modo verterentur?

A N N O T A T I O LXVI.

Dixit Cain ad Abel, fratrem suum, Egrediamur foras. Gen. 4. b

S EPTUAGINTA Interpretes ad id, quod hic legitur, Dixitque Cain ad Abel, *Particula e-*
fratrem suum, superfluo addiderunt de suo *διελθόμενοι εἰς τὸ πεδῖον*, hoc est Egre- *grediamur in*
diamur in campum: quos secutus Interpres vulgatae editionis nostrae dixit, Egre- *campum a*
diamur foras: quorum neutrum est in Hebraica lectione: in qua duntaxat legitur *LXX. super-*
hoc, *Dixit Cain ad Abel, fratrem suum*: neque additur quid dixerit: sed subau- *fluo addita.*
diendum est, ait Hieronymus, ea, quae ipsi locutus fuerat Deus. Origenes asse-
rit in arcanis Hebraeorum scripturis haberi verba haec, a Septuaginta hic addita.
Augustinus, Chisamenensis episcopus, ait verba, quae Cain dixit ad Abel, inveni-
ri in Chaldaica editione: in qua asserit haec legi: DIXIT Cain ad Abel, fratrem
suum, Non est iustitia, neque iudex, neque saeculum aliud; neque praemia re-
cipient iusti; neque poenas luent improbi: ac tunc interfecit eum: sed incertum
est, de qua editione loquatur Augustinus: nam ea, quae nunc circumfertur, in
exemplaribus Complutensibus Chaldaica translatio nihil horum habet. (a)

AN-

(a) Augustinus Calmetus in *Cap. IV. Genes.* fa-
bellam hanc adjudicat Targo Jerosolymitano. Cele-
bre est autem stolidis Rabbiniis commentum de Cai-
niana haeresi: quare dum statuunt Cainum iater &
Abelem altercationem de fidei dogmatibus, iisque
primoribus, nimirum circa Dei providentiam, mi-
sericordiam, & iustitiam; eoque ex memento Mar-
tyrem statuunt Abelem fidei articulos propugnans
& pro fidei confessione occisum: primumque
Orbis ac in Veteri Testamento heterodoxum ad-
struunt Cainum veritates hasce insipientem, nec-

non principium tyrannum, qui nec sanguini proprii
fratris pepercit, putidam gerram depromunt, &
anilem fabulam vendicant; displicetque nimium
quod aliqui simpliciores quisquiliariam hunc nar-
ratiunculam transcripserint, nescientes fortasse il-
lius commensuri auctores. Mali corvi quippe mala
ova, ut antiquum proverbium habet. Ex circulato-
ribus hisce Rabbiniis narratiunculas depromere ac
vulgare quid est nisi fabulas & commenta spargere
in vulgus: longe igitur ab hisce similibusque com-
mentis.

A N N O T A T I O LXVII.

Vagus & profugus eris. Gen. 4. b

Particula
Vagus & pro-
fugus a LXX.
male versa.

SEPTUAGINTA Interpretes pro eo, quod Hebraice habetur, נָדָב Na Nad, hoc est, Vagus & profugus eris, parum consone verterunt *ερίμω*, *ερίμω*, id est Gemens & tremens: hinc orta est apud Graecos expositores opinio, videlicet Cain, post interfectum fratrem suum, nunquam a lacrymis, ac gemitibus cessasse; sed perpetuo corporis tremore fuisse excruciatum, dissoluta compage membrorum ob commissum fratricidium.

A N N O T A T I O LXVIII.

Vixitque Seth, postquam genuit Enos. Gen. 5. a

Anni. Mox
Sethum vixit
postquam
genuit Enos.

SEPTUAGINTA Interpretes cum multis in locis corrupti deprehendantur, hoc potissimum s. capite mendosi sunt, & maxime depravati circa supputationem annorum, quos vixerunt viri illustres ab Adam usque ad diluvium: in quibus omnino recedunt a verissima supputatione contextus Hebraici; sicut in subiecta tabella apparet: in qua primo loco ponitur supputatio annorum secundum Hebraicam veritatem, in secundo supputatio annorum Septuaginta interpretum, in tertio differentia annorum secundum excessum & decessum utriusque supputationis.

SUPPUTATIO HEBRAICA.

Seth post genitum Enos vixit	annos 307.
Enos ante genitum Caïnam vixit	ann. 90.
Enos post genitum Caïnam	ann. 815.
Caïnam ante genitum Maalaël	ann. 70.
Caïnam post genitum Maalaël	ann. 840.
Maalaël ante genitum Jared	ann. 65.
Maalaël post genitum Jared	ann. 830.
Jared ante genitum Enoch	ann. 62.
Enoch ante genitum Mathusalem	ann. 65.
Enoch post genitum Mathusalem	ann. 300.
Mathusalem ante genitum Lamech	an. 187.
Mathusalem post genitum Lamech	an. 782.
Lamech ante genitum Nohe	ann. 182.
Lamech post genitum Nohe	ann. 570.
Omnis vita Lamech	ann. 777.

SUPPUT. LXX. DIFFERENTIA.

Annos 707.	Defunt anni 100.
annos 190.	Superant anni 100.
annos 715.	Defunt anni 100.
annos 170.	Super. anni 100.
annos 740.	Def. anni 100.
annos 165.	Super. anni 100.
annos 730.	Def. anni 100.
annos 162.	Super. anni 100.
annos 165.	Def. anni 100.
annos 200.	Super. anni 100.
annos 167.	Def. anni 20.
annos 802.	Super. anni 20.
annos 188.	Super. anni 6.
annos 565.	Def. anni 5.
annos 753.	Def. anni 24.

EMERSERUNT ex hac depravata LXX. interpretum enumeratione duo errores: quorum prior, ut in Quaestionibus Hebraicis annotavit Hieronymus, hic est, quod ex hac supputatione manifeste convincitur Mathusalem vixisse post diluvium annos quatuordecim; cum tamen octo tantum animas, inter quas ille non fuit, Moyses in arca servatas scribat: quae res quaestionem illam peperit De annis Mathusalem apud veteres famosam, & omnium ecclesiarum disputatione ventilatam. Secundus error est diversitas, ne dixerim falsitas, chronographiae Graecorum Patrum, videlicet Julii Africani, Origenis, & Eusebii: qui in supputandis annis ab initio mundi usque ad nativitatem Abrahae numerant annos 3314 contra vero Philo, & ceteri Judaei juxta Hebraicam divinae scripturae veritatem computant ab orbe condito ad ortum Abrahae annos 1955. itaut Graecorum supputatio Hebraicam supputationem superet in mille ducentis triginta sex annis. Augustinus libro 15. De civit. Dei cap. 13. existimat hanc depravationem in codicibus Septuaginta accidisse vitio eorum, qui primum de bibliotheca Prolemaei illos descripserunt. Caeterum, ut clarius noscas, quam variam ac multiplicem supputationum diversitatem nobis peperit Graeca numerorum corruptio, placuit hic ex diversis chronographis adjicere calculum annorum a condito mundo usque

ed felicem Christi nativitatem, juxta seriem numerorum digestum.

3707	RABBI Naason in Cyclo Paschali.
3754	Rabbi Abraham in Cabala.
3760	Hebraeorum chronica vulgata.
3952	Hieronymus & Beda.
3958	Joan. Picus Mirandulanus.
3960	Joannes Lucidus.
3962	Abbas Urspergensis. Hanc nos, ut exactiorem secuti sumus, libro primo enumerantes tempora auctorum divinae scripturae.
3974	Theophilus ad Autolicum.
3989	Carolus Bovillus.
4103	Josephus Mathathiae filius.
4320	Odiaton Astronomus.
4697	Cassiodorus.
4830	Origenes in Matthaeum.
5029	Epiphanius Salaminae episcopus.
5049	Paulus Orosius.
5195	Philo Judaeus.
5196	Isidorus Hispalensis.
5199	Eusebius Caesariensis.
5201	Joannes Naclerus.
5328	Albumasar Astronomus.
5353	Augustinus.
5500	Jornandus.
5600	Suidas.
5800	Lactantius.
5801	Philastrius Brixienfis episcopus.
6984	Alphonfus rex Hispaniae.

Ultra has supputationes aliae plures extant. Cōsule praeceteris Joh. Albertum Fabricium in Bibliographia pag. 187. & seq.

A N N O T A T I O LXIX.

Vocavit nomen ejus Nohe, dicens, Iste consolabitur nos ab operibus & laboribus manuum in terra, cui maledixit Dominus. Gen. 5. d

FRANCISCUS Georgius Tomo primo problemate 58. ex his verbis colligit; ^{An terrae maledictio sub Nohe ablata sit.} maledictionem, quam Deus pro peccato Adae terrae inflixit, durasse usque ad ortum Nohe, eoque vivente omnino fuisse sublatam. Hoc autem ex eo persuadet, quod Deus, qui nunquam ante tempora Nohe acceptare voluit oblationem frugum terrae, ut ex Caini muneribus cognoscere licet; demum ab ipso Nohe, & inde a posteris ejus oblationes fructuum terrae gratissime suscepit. Sed apparet expositionem hujusmodi coactam esse & violentam, tum quod adhuc permaneat vetus illa maledictio terrae, quae nisi multis & assiduis hominum laboribus excolatur, victum humano generi negat; tum quod nusquam in sacris literis legatur Nohe obtulisse Deo fruges terrae, sed pecora duntaxat, ac volucres. Verus itaque & germanus propositae clausulae sensus est, quem Diodorus, Tarsensis episcopus, attulit; nimirum, quod Nohe primus omnium jumenta aratro junxerit, ac terram vomere profciderit: quo tam salubri invento mirifice consolatus est humanum genus ab operibus, & laboribus manuum; quia manus hominum a duris & gravibus fodiendae terrae laboribus liberaverit.

A N N O T A T I O LXX.

Videntes filii Dei filias hominum. Gen. 6. a

SEPTUAGINTA Interpretes in editione vetustiori, quam Philo Judaeus & Eusebius Caesariensis secuti sunt, pro eo, quod Hebraice legitur בני הַאֱלֹהִים ^{Pro filiis Dei, male a LXX. positum esse angelos Dei.} Be-

TOM. II.

F

ne

ne a eloim, hoc est Filii Dei, verterunt οἱ ἄγγελοι τῷ Θεῷ, id est Angeli Dei: quam translationem, ut Hieronymus testatur, Aquila imitatus est, vertens Filii deorum, per deos intelligens Angelos: hanc & plerique Graecorum, ut refert Procopius, & multi Latinorum, de quibus Ambrosius & Augustinus receperunt, & exposuerunt. Peperit autem haec Angelorum appellatio, perperam posita, maximas quaestiones, & in varias sententias, atque etiam errores mentes hominum distraxit. Quidam enim putarunt Angelorum nomine significari Angelos sanctos, qui tum primum cum mulieribus peccarunt; & ob id ex coelo lapsi sunt: sicut Lanctantius. Quidam Angelos apostatas, sive daemones statim ab orbe condito de coelo ejectos; qui, coeuntes cum foeminis, gigantes genuerint: sicut Eusebius. Sed de hoc plenius dicemus infra Annotatione 73. & 77. libri hujus.

A N N O T A T I O LXXI.

Videntes filii Dei filias hominum. Gen. 6. 2

Num angeli
habeant cor-
pora, & itel-
lae animas.

PHILO, in libro De Gigantibus hoc explicans, dixit filios Dei, quos hic Moses Angelos, philosophi vero Genios appellant, esse animas aëreas, quae in corpora descenderunt: de qua sententia vide infra. Philo ibidem asserit stellas esse animatas his verbis: COELUM habet sidera: haec enim in totum sunt animae immortales, divinaeque; & ideo moventur in orbem, quia motus hic menti cognatus est: horum enim singulorum mens est integerrima. Hoc idem sentit in libro De opificio sex dierum, & in libro De somniis: super qua re consule Annotationem libri hujus 108.

A N N O T A T I O LXXII.

Videntes filii Dei filias hominum. Gen. 6. 2

Utrum ange-
li in sacris
litteris appel-
lentur filii
Dei.

CHRYSOSTOMUS homilia 22. in Genesim, redarguens eos, qui per filios Dei, quorum hic meminit Moses, dicebant non homines, sed angelos intelligi oportere, ait, Angelos nunquam in divina Scriptura fuisse appellatos filios Dei, imo nec filios: contrarium tamen invenitur semel, atque iterum in libro Job, in cujus secundo capite legitur de angelis: CUM quadam die venissent filii Dei, & starent coram Domino, adfuit & Sathan inter eos: & in eodem volumine capite trigesimo octavo, de Angelis additur: CUM me laudarent astra matutina, & jubilarent omnes filii Dei. Apparet Chrysostomum in hoc fuisse deceptum ex editione Septuaginta, in qua pro eo, quod nos juxta Hebraicam veritatem habemus, Cum venissent filii Dei, scriptum est ἦλθοι οἱ ἄγγελοι τῷ Θεῷ, hoc est, Venerunt angeli Dei: & ubi Hieronymus ex Hebraeo fonte vertit, Et jubilarent omnes filii Dei: Septuaginta transtulerunt, ὅτε ἤνεσαν με φωνῇ μεγάλῃ ἄγγελοι μου, id est, Quando laudarunt me voce magna angeli mei. Neque faver Chrysostomo, quod Paulus ad Hebraeos scribit, CUI dixit aliquando angelorum, Filius meus es tu? quandoquidem ibi non negat, angelos dictos esse filios Dei ex gratia, sed ex natura duntaxat: hoc enim modo solus Christus filius Dei appellatur, & est.

Heb. 1. 2

A N N O T A T I O LXXIII.

Videntes filii Dei filias hominum, sumpserunt sibi uxores. Gen. 6. 2

Utrum ange-
li cum foe-
minis coire
possint.

CHRYSOSTOMUS, homilia vigesima secunda in Genesim, hunc locum elucidans, docere videtur, quod non solum absurdum est, sed etiam impossibile, ut improbi angeli cum foeminis coitum exercent, sic scribens: DEMENTIA plenum est dicere angelos dejectos e coelo, ut cum mulieribus rem habeant, & quod incorporea illa natura corporibus copuletur: neque enim possibile est, incorpoream naturam illam unquam concupiscentiam habere. Et paulo post:

VALDE

VALDE infans esset, qui comprobaret talia verba dementiae plena, quod incorporea & spiritualis natura corporis complexum ferat. Cornelius Agrippa, Lutheranae haereseos sectator, in eo libro, quem, **ADVERSUS LAMIIARUM INQUISITORES** attitulum, emisit, hanc Joannis sententiam detorquet in illos, qui maleficas mulieres ob id insectantur, & puniunt, quod eas rem veneream cum daemonibus habere compertum fuerit. Quam quidem rem ipse irridet ceu fabulosam, & a somniis & imaginationibus delirantium anicularum enatam: quae cum saepe dormientes per somnia decipiantur, & interdum quoque vigilantes ex vehementi libidinis imaginatione illudantur; tamen ea arbitrantur sibi vere contigisse, quae sola imaginatione peracta sunt. Hunc errorem idem auctor stabilire annititur, adjectis testimoniis aliquot veterum auctorum, qui Chrysostomo astipulari videntur. In his praecipuus est Joannes Cassianus, Chrysostomi discipulus; in cujus duodecimo libro Collationum capite octavo, haec habentur: **NULLO MODO** credendum est, spirituales naturas coire cum foeminis naturaliter posse; quoniam si aliquando hoc secundum literam fieri potuisset; quomodo nunc quoque vel frequenter, vel raro id ipsum non evenire contingeret, & absque semine, vel coitu viri aliquos nasci? similiter de mulieribus conceptu daemonum cerneamus. Consimilem vim habent, quae Philastrius, Brixienis episcopus, cap. 108, sui Catalogi adversus haereseos in hunc modum recenset: **ALIA** est haeresis, quae de Gigantibus asserit, quod angeli miscuerint se cum foeminis ante diluvium, & inde natos esse gigantes: sed si quis putaverit, angelos ita peccasse transformatos in carne, & in ea remansisse; aut ita factos carnales crediderit: is violenta ratione decernit historiam; sicuti & paganorum, & poetarum mendacia asserunt deos, deasque transformatas nefanda conjugia commisisse: quod si factum est aliquando, & nunc fieri non erit ambiguum: quod autem non factum est aliquando, nec modo fieri manifestum est. Neque ab his abhorrent, quae Cyrillus, Alexandriae episcopus, in eandem fere sententiam differuit libro secundo Allego-
 rum in Pentateuchum, sermone primo. His accedit auctoritas Concilii Ancyra-
 ni, detestantis insanam opinionem quarundam veneficarum mulierum, asseren-
 tium se noctu per longa terrarum spacia ab improbis spiritibus deduci ad loca,
 quaedam: ubi cum daemonibus indulgeant variis voluptatibus, epulis, & libi-
 dinibus. Hujus quidem Concilii verba referuntur in Decretis Pontificum causa 26.
 quaestione quinta, hoc ordine: **ILLUD** etiam non est omittendum, quod quae-
 dam sceleratae mulieres, retro post sathanam conversae, daemonum illusionibus
 & phantasmatibus seductae credunt, & profitentur se nocturnis horis cum Diana,
 dea Paganorum, vel cum Herodiade, vel cum innumera multitudo mulierum
 equitare super quasdam bestias, & multarum terrarum spacia intempestae noctis
 silentio pertransire, ejusdemque jussionibus obedire, & certis noctibus ad ejus
 servitium evocari: quapropter sacerdotes per ecclesias, sibi commissas, populo
 Dei praedicent, ut noverint haec omnia falsa esse, & a maligno spiritu talia phan-
 tasmata mentibus fidelium irrogari: siquidem ipse sathanas transfigurat se in an-
 gelum lucis, cum mentem cujusque mulieris ceperit, & hanc per infidelitatem si-
 bi subjugaverit, illico transfigurat se in diversarum species personarum, atque
 similitudines; & mentem, quam captivam tenet, somniis deludens, modo lac-
 ta, modo tristia, modo cognitas, modo incognitas personas ostendens, per quae-
 que devia deducit: & cum solus spiritus hoc patitur infidelis, hoc non in animo,
 sed in corpore evenire opinatur: quis enim somniis & nocturnis visionibus non
 extra se ipsum educitur, & multa videt dormiendo, quae nunquam vigilando
 viderat?

HIS itaque testimoniis pro lamiarum defensione utitur Agrippa, cujus qui-
 dem errorem apertissime refellit Augustinus libro 15. De civitate Dei cap. 23. his
 verbis: **APPARUISSE** hominibus angelos in talibus corporibus, quae non solum
 videri, verum etiam tangi possent, verissime sacra Scriptura testatur: & quo-
 niam creberrima fama est, multique se expertos vel ab eis, qui experti essent, de
 quorum fide dubitandum non est, audisse confirmant, Sylvanos & Faunos, quos
 vulgo incubos vocant, improbos saepe mulieribus extitisse, & earum appetisse,
 ac peregrisse concubitum, & quosdam daemones, quos Dufios Galli nominant,

TOM. II.

F 2

hanc

Conc. Ancyra-
 ni. 314. Can.
 ultimo, qui
 certe non ex-
 tat in exem-
 plaribus cum
 Graecis, cum
 Latinis, sed
 solum in De-
 cretis Bur-
 chardi, Ivo-
 nis, & Gratia-
 ni.

hanc assidue immunditiam, & tentare, & efficere, plures talesque effecerant, ut hoc negare impudentiae videatur. Extat & Innocentii Papae Octavi decretalis epistola adversus maleficarum mulierum haeresin, in qua haec verba leguntur NON SINE ingenti molestia ad nostrum pervenit auditum, complures utriusque sexus personas, propriae salutis immemores, & a fide Catholica deviantes, cum daemonibus, incubis, & succubis abuti: quapropter, ne labes hujus haereticae pravitatis in perniciem animarum sua venena diffundat, oportunis remediis, prout nostro incumbit officio, providere volentes, statuimus, ut inquisitores, per nos deputati, debitum inquisitionis officium in hujusmodi personas exequantur.

HAEC Augustini, Innocentii, & totius Catholicae ecclesiae indubitata determinatio est: a qua nihil discrepant auctoritates ab Agrippa inductae: nam neque Chrysostomus, neque Philastrius, negant foeminas cum daemonibus posse coire; sed eos duntaxat refellunt, qui asseriebant foeminas a bonis beatisque angelis adamas, & foedis congressibus initas: quoniam impossibile sit, ut incorporeae illae mentes, rejecto divino amore, in quo olim fuerant per Dei gratiam immobiliter confirmatae, sese demiserint ad impuram foeminarum libidinem, mutata angelica natura in humanam formam juxta poetarum transformationum fabulas. Quod autem Cassianus scripsit, nullo modo credendum esse spirituales naturas coire cum foeminis, non ita accipiendum est, ut intelligamus, nullo prorsus modo daemones commisceri posse mulieribus, sed naturali duntaxat animalium more, hoc est, semen de sua substantia emittendo: sicut ipse aperte indicavit, apposita particula illa Naturaliter: possunt enim daemones, ut inquit Augustinus, non solum coire cum foeminis, sed etiam ex eis filios vere homines generare, non virtute proprii seminis, quod nullum ex se ipsis habent, sed ope alicujus seminis, quod ipsi maribus turpiter succubantes exceperunt, exceptumque foeminis incubantes infuderunt, ita, ut Augustinus tertio De Trinitate ait, disponente Deo, ne sit ille, qui nascitur, filius daemonis, sed illius hominis filius, a quo est semen acceptum. Ad id vero, quod ex Ancyrano Concilio allatum est, respondemus, sectam foeminarum, Synodi jussu damnatam, diversam esse ab ea, quae daemonum concubitu fodatur: illa enim, ut in eo decreto dicitur, existimabat se ad Herodiadis, & Dianae cultum noctu deferentibus bestiis acciri, ac Dei creaturas ab alio, quam a Creatore Deo, posse transformari in varias animatorum formas: at de concubitu cum daemonibus nihil meminit Synodus. Cacterum, quod Agrippa contendit sectam illam eandem esse cum ista, aut parum, aut nihil refert: hoc satis est, quod Synodus illa non decernit venerationes, & translationes illas mulierum fieri non posse corporaliter, neque definit motiones illas sola semper imaginatione fieri, & nunquam in corpore: sed id tantum affirmat, mulieres illas falsis imaginationibus decipi: quod & nos non inficiamur interdum evenire, imo asserimus, foeminas hujusmodi aliquando immobiliter domi jacuisse, cum se crederent in remotis regionibus asportatas.

A N N O T A T I O LXXIII.

Non permanebit spiritus meus in homine. Gen. 6. 3

Non permanebit spiritus, &c. male versum.

Ose. 4. c
Psal. 88. c

LATINUS Interpres nostrae vulgatae editionis pro eo, quod Hebraice habetur, לא ידון רוחי Lo jadon ruchi, transtulit, *Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est*: quod Septuaginta verterunt *ὁ πνεῦμα μου οὐκ ἀπολείπει ἐν τοῖς ἀσθενήουσιν*: quam versionem Hieronymus in quaest. Hebraicis reperit, his verbis: *IN Hebraeo scriptum est, Non judicabit spiritus meus homines istos in aeternum, quia carnes sunt*: hoc est, quia fragilis est in homine conditio, non eos ad aeternos servabo cruciatus, sed hic illis restituam, quod merentur: ergo non severitatem, ut in nostris Codicibus legitur, sed clementiam Dei sonat: dum peccator hic pro suo scelere visitatur: unde & iratus Deus loquitur ad quosdam: *NON visitabo filias eorum, cum fuerint fornicatae, & sponsas eorum cum adulteraverint. Et in alio loco: VISITABO in virga iniquitates eorum, & in flagellis peccata eorum: veruntamen misericordiam meam non dispergam ab eis.* Haec Hiero-

Liber Quintus.

597

Hieronymus: cum quo sentit Rabbi Salomon, qui hoc exponit, לא חרעם יריב רחמי, *Lo thargam jeriv ruchi*, hoc est, *Non disceptabit, non iudicio contendet spiritus meus*: verum Chaldaica interpretatio cum nostra editione consentit: in qua habetur, Non persistit generatio ista pessima coram me. ^(a)

A N N O T A T I O LXXV.

Erunt dies eorum centum viginti anni. Gen. 6. a

JOSEPHUS libro primo Antiquitatum, explicans hunc locum, inquit, Deum humano generi iratum, breviori spacio vitam hominum circumscripsisse; & abrogata longaevitae vivendi, quam ante diluvium habuerant, eam intra centum & viginti annos coërcuisse. Hanc eandem sententiam, hoc ipsum exponens, secutus est Lactantius Firmianus libro secundo Divinarum institutionum, cap. 14. & Diodorus Tarsensis episcopus: quam Chrysostomus homilia vigesima improbat, & Hieronymus in libro quaestionum Hebraicarum refellit exemplo multorum, qui post diluvium multo plures annos vixerunt; sicut Abraham, cujus vita usque ad centesimum & septuagesimum quintum annum pervenit.

An Dens vitam hominū ad 120. annos coarctaverit.

A N N O T A T I O LXXVI.

Gigantes autem erant super terram. Gen. 6. b

ORIGENES, quemadmodum in Catena Graeca Otfateschi refert Gennadius, Constantinopolitanus episcopus, hunc locum in Tomis Geneseos expens, existimavit, gigantes non fuisse homines, qui caeteros inusitata corporis magnitudine excederent, sed homines quosdam improbos & impios, Dei contemptores, ac plane atheos. Hanc sententiam, suppresso Origenis nomine, improbat Theodoretus, Cyri episcopus, quaestione 48. in Genesim, his plane verbis: **AJUNT** quidam, gigantes esse Dei olores, & Dei adversarios homines: qui haec sic intellexerunt, non dicunt illos grandiora caeteris hominibus habuisse corpora: ego vero cum audio Scripturam, dicentem de Og, quod a gigantibus oriundus erat, & quod cubile ipsius ferreum erat, habens longitudinem novem cubitorum, & latitudinem quatuor cubitorum; cum audio exploratores narrantes, quod erant in conspectu gigantium, tanquam locustae; & de Goliath, quod longitudinem habebat sex cubitorum & palmi; arbitror fuisse quosdam praegrandes homines, Deo hoc sapienter dispensante: ut cognoscant Deum, tanquam omnipotentem, tantam hominibus distribuisse mensuram. Perfacile enim erat ei etiam majores homines creare: sed, ut superbiam amputaret, & arrogantiam cohiberet, non dedit hominibus maxima corpora: nam si exiguis corporibus praediti, non contra se modo, sed contra Deum Creatorem attollunt: quid non commississent, si maxima corpora sortiti essent? Haec Theodoretus. Scripsimus de hac re fusius in volumine physicarum quaestionum, quod in divinas Scripturas collegimus. ^(b)

Num gigantes fuerint homines.

Num. 21. g

Nu. 13. 33-34
1. Reg. 17. a

AN-

^(a) Subdit autem immediate S. Hieronymus ibidem: „ Porro ne videretur in eo esse crudelis, quod peccantibus locum poenitentiae non dedisset, adjecit: sed erunt dies eorum centum viginti anni ad agendam poenitentiam. Non igitur humana vita, ut multi errant, in centum viginti annos contracta est: sed generationi illi centum viginti anni ad poenitentiam dati sunt; si quidem invenimus, quod post diluvium Abraham vixerit annos centum septuaginta quinque, & ceteri amplius ducentis, & trecentis annis. Quia vero poenitentiam agere contempnere noluit Deus, tempus expectare decrevit, sed viginti annorum spatii amputatis, induxit diluvium anno centesimo, anno agendae poenitentiae destinato. „ Haec,

inquam, addenda opportunum duxi, ne forsasse ex prioribus Hieronymi verbis non bene intellectis sub spe semper obtinendi veniam aliquis fraena laxaret culpis, Deique justitiam non pertimesceret; cum e contra Scripturae clament, quod impiis, dum dicunt pax & securitas, tunc repentinus superveniet interitus, & ex posterioribus hinc adjectis Hieronymi verbis oppositum directe clarescat.

^(b) Quaestiones Physicas, ne dum, verum & Geographicas ac Astronomicas ante annum MDLXVI. scripserat Xystus, sed cum aliis ejusdem operibus perierunt, sic eo jubente, igne consumptae, ut ex N. Echardo supra laudato. Consule propterea Dissertationem Augustini Calmeri de Gigantibus.

Num gigan-
tes ex ange-
lis & mulie-
ribus geniti.

AMBROSIIUS libro primo De Nohe & arca, capite quarto, enarrans hunc locum, tradere videtur, quod gigantes, qui diluvium praecesserunt, fuerint ex angelorum & mulierum concubitu procreati; quam sententiam S. Philastrius, episcopus Brixienfis, cap. 108. sui Catalogi, recenset inter haereses. Sunt autem haec Ambrosii verba: NON postarum more gigantes illos, terrae filios, vult videri divinae Scripturae conditor: sed ex angelis & mulieribus generatos asserit, &c. Et alibi etiam indicat Ambrosius causam angelicae ruinae, atque lapsus de coelis ex eo contigisse, quod angeli cum mulieribus turpiter cojerint; sicut in primo libro De virginibus non longe a fine: quo in loco comparans inter se merita continentiae virginum, & incontinentiae angelorum, ait: QUID pluribus exequar laudem castitatum? castitas enim angelos fecit: qui eam servavit, angelus est: qui eam perdidit, diabolus est: quam praeclarum est autem, angelos propter intemperantiam suam in saeculum cecidisse de coelo, virgines propter castimoniam in coelum transisse de saeculo. Ab hac Ambrosiana sententia non admodum abludit Chrysostomus in homilia habita in Festo decollationis Joannis Baptistae, cum inquit: MULIER non solum homines, sed etiam angelos de coelo prostravit, Sunt, quibus videatur Ambrosium hoc accepisse a Philone, Lactantio, & Eusebio: quorum primus in libro De gigantibus ita habet: VIDERUNT angeli Dei filias hominum, &c. quos alii philosophi genios, Moses solet vocare, angelos: hi sunt animae volantes per aërem: nec est cur quisquam hoc fabulosum existimet: necesse est enim, ut totus mundus in omnibus suis partibus animata habeat, terra terrestria, mare aquatilia, ignis ex igne genita, quae feruntur plurima nasci in Macedonia: coelum item sidera: haec enim in totum sunt animae, immortales, divinaeque: proinde necessario sequitur, ut & aër plenus sit suis animalibus, quae nobis invisibilia sunt: horum igitur quaedam descenderunt in corpora. Sic Philo scribit. Lactantius vero in secundo Divinarum institutionum capite decimo quinto de hac re sic loquitur: CUM ergo numerus hominum coepisset incrementum, providens Deus, ne fraudibus suis diabolus, cui ab initio terrae dederat potestatem, vel corrumpere, vel dispergeret homines, quos in exordio fecerat, misit angelos ad tutelam, cultumque generis humani: quibus praecepit ante omnia, ne terrae contagione maculati, substantiae coelestis amitterent dignitatem: itaque illos, cum hominibus commorantes, dominator ille terrae fallacissimus consuetudine ipsa paulatim ad vitia pellexit, & mulierum congressibus inquinavit, tum in coelum ob peccata, quibus se immerserant, non recepti, ceciderunt in terram: sic eos diabolus ex angelis Dei suos fecit satellites, ac ministros. Haec Lactantius: ante quem multis annis idem senserant Justinus Martyr in Apologia ad Senatum Romanum, & in Apologia ad Antoninum Pium, & Clemens Alexandrinus in tertio & quinto volumine Stromatum, clarissime scribentes angelos peccasse cum foeminis. Utrique subscripserunt Tertullianus Afer, & Methodius Olympi episcopus: quorum ille in libro De habitu mulierum: ANGELI, ait, ad filias hominum ruerunt de coelo, & post libidinum vaporata momenta coelum suspirabant. Hic vero in sermone De resurrectione: DIABOLUS, inquit, pravus factus est, circa concreditorum ipsi administrationem, & invidiam contra nos concepit; quemadmodum & qui postea carnes amaverunt, cum filiabus hominum ob concubitus amorem conversati sunt. His consentiens Eusebius Caesariensis in quinto Evangelicae praeparationis volumine posuit haec verba: QUAM rem magis idem Plutarchus confirmat, dicens, fabulosas de diis orationes, res quasdam significare a daemonibus antiquissimis gestas temporibus; & ea, quae de gigantibus, & titanibus decantantur, daemonum fuisse operationes: unde mihi suspicio nonnumquam incidit, ne ista illa sint, quae, ante diluvium a gigantibus facta, divina Scriptura tetigit, de quibus dicitur: Cum autem vidissent angeli Dei filias hominum, quod essent speciosae, elegerunt sibi

cx

ex illis uxores; ex quibus procreati sunt famosissimi gigantes a saeculo. Suspici-
bitur enim quispiam, illos, & illorum spiritus esse, qui ab hominibus postea dii
nuncupati sunt, pugnasque illorum, tumultus, & bella esse, quae fabulose de-
diis conscribuntur. Haecenus Eusebius, a cujus opinione arbitror abhorruisse Am-
brosium: quia multis in locis, maxime vero in expositione Psalmi 118. sermone
septimo, in quo de causa lapsus angelici verba faciens, demonstrat eam non fuisse
libidinem, sed superbiam, sic dicens: IPSE diabolus, per superbiam, naturae
suae amisit gratiam: dum enim dicit, Ponam thronum meum super nubes, & ero Esa. 14. d
similis Altissimo; consortis excidit angelorum. Et in epistola 84. ad Demetria-
dem ostendens, diabolum ante hominis lapsum per superbiam excidisse, ait: SU-
PERBIA a diabolo sumpsit exordium; qui quoniam sua, quam a Creatore acce-
perat, potentia, & dignitate sibi placuit, seque auctoris sui gloriae comparavit;
cum his angelis, quos in consensum impietatis suae traxerat, a coelesti sublimi-
tate dejectus est: & ideo primis hominibus nocere potuit, quia illis male credulis
persuasit, ut meliores se futuros putarent, si in libertatem sui arbitrii profilirent,
quam si in legis datae custodia permanerent.

PROINDE, ne quem moveant praedicta Ambrosii verba, nosse oportet ip-
sum per angelos intellexisse non spirituales, & coelestes substantias, sed viros il-
lustres, & unius Dei cultores, ex sancta stirpe Seth descendentes; quos, quia usque
in eam diem in fide & cultu unius Dei permanerant, ut jam diximus, Moses
בְּנֵי הָאֱלֹהִים Bene eloim, hoc est, Filios Dei appellavit; Septuaginta interpretum
vetustior editio πῆς ἀγγέλους οὕτως dixit; Italica editio, quam in 15. De civitate Dei
capit. 23. exposuit Augustinus, Angelos Dei nuncupavit; & hanc secutus Ambro-
sius, Gigantum parentes angelos vocavit: quod & ipsa ejus verba ostendunt, dum
in libro De Nohe & arca, in eo loco, quem supra citavimus, addidit: PLERUN-
QUE filios Dei, seu viros fideles Scriptura angelos vocat, quia ex nullo homine
generantur animae. Huic expositioni astipulatur Augustinus in quaestionibus su-
per Genesim, quae est. 3. in hunc modum: QUAERITUR, quomodo potuerint
angeli cum filiabus hominum concumbere, unde gigantes nati esse perhibentur,
quamvis nonnulli & Latini & Graeci codices non Angelos habeant, sed Filios Dei;
quos quidam ad solvendam hanc quaestionem Justos homines fuisse crediderunt,
qui potuerunt etiam angelorum nomine nuncupari: nam de homine Joanne scri-
ptum est, ECCE ego mitto angelum meum, &c. unde credibilius est, homines Mal. 3. a
justos appellatos, vel angelos, vel filios Dei, concupiscentia lapsos, peccasse
cum foeminis, quam angelos, carnem non habentes, usque ad illud peccatum
descendere potuisse; quamvis de quibusdam daemonibus, qui sunt improbi mu-
lieribus, a multis tam multa dicantur, ut non facile sit de hac re definienda sen-
tentia.

A N N O T A T I O LXXVIII.

Nohe vir justus, atque perfectus. Gen. 6. b

CHRYSOSTOMUS in fine homiliae 23. in Genesim hoc explicans habet hanc Deus an ab
angelis vide-
ri possit.
propositionem: DIVINAE gloriae fulgurantem majestatem neque Cheru-
bim, neque incorporeae illae virtutes videre possunt: sed adversae, facies regunt,
objectis aliis. Armeni haeretici, qui docebant Deum a beatis non videri, uteban-
tur hac, & plerisque aliis huic similibus Chrysostomi sententiis: quarum eluci-
dationem habes Annotat. 182. libri sequentis.

A N N O T A T I O LXXIX.

Anno sexcentesimo vitae Nohe. Gen. 7. b

SEPTUAGINTA Interpretes, ubi nos juxta Hebraicam veritatem habemus, Numerus an-
norum &
mensium di-
luvii depra-
vatus.
Anno sexcentesimo vitae Nohe, mense secundo, septimo decimo die men-
sis, &c. mendosi sunt, & in numero tam annorum, quam mensium depravati:
habent enim, ἐν τῷ ἐνὶ ἑξακοσίοις ἔτει, ἐν τῇ ζωῇ τῇ Νῶε, τῇ δευτέρῳ μηνὶ ἐβδόμῃ καὶ
εἰκαδῇ

אֶרֶץ נִי מַרְדֵּךְ, hoc est, In anno uno & sexcentesimo in vita Nohe, secundo mense, septima & vigesima mensis. Est ergo hic duplex error: primum enim fit unus anni accessio, cum Sacrae literae apertissime protestentur Nohe sexcentesimo vitae suae anno arcam ingressum; eodemque anno inundasse diluvium: deinde error est in numero dierum mensis, facta additione dierum decem supra decem, & septem dies, qui in Hebraeo recensentur. Primus error accidit, quia paulo inferius capite octavo, cum jam unus exactus esset annus, dicitur, *וְרָאִי נִי מַרְדֵּךְ אֶרֶץ נִי מַרְדֵּךְ*, &c. hoc est, Primo & sexcentesimo anno vitae Nohe, primo mense, prima ipsius mensis die defecit aqua. Secundus error similiter accidit, quia infra in eodem capite octavo scribitur, Mense secundo, vigesima septima die mensis exaruit terra. Chrysostomus tamen, & Procopius, sequuntur numerum Graecorum codicum,

A N N O T A T I O LXXX.

Cataractae coeli apertae sunt. Gen. 7. b

An coelum
sphaericum
sit, ac mobi-
le.

PROCOPIUS Gazacus, hoc explicans, sic ait: PROINDE perperam sentiunt illi, qui coelum fingunt sphaericum & mobile: nam coelum consistit immobile, & via est astrorum in ipso decurrentium. Vide quae de hoc supra annotavimus in 1. cap. Gen. Annot. 14.

A N N O T A T I O LXXXI.

Cataractae coeli apertae sunt. Gen. 7. b

An diluvium
Noeticum
ex astrorum
observatione
praenosci po-
tuerit.

PETRUS Aliacus, presbyter cardinalis, in quaestionibus in Genesim super hac sententia disputans, asseverat, quod quanquam Nohe futurum diluvium ex prophetica revelatione Deo annunciante praenoverit; id ipsum tamen longe ante, quam eveniret, ex regulis astronomicis praevidere potuerit, ex cognitione videlicet constellationum, quae universalem illum cataclysmum non solum praesignarunt, sed etiam jussu Dei effecerunt, non tanquam primae causae, sed tanquam famulae & ministrae, adhibentes in obsequium omnipotentis Domini sui vires & facultates, quas ab eo acceperant inundandi, & demergendi orbem terrarum. Has constellationes, inundationum productrices, Moses Cataractas coeli appellavit; per apertionem illarum significans tempus illud, in quo Deus omnes inundatrices vires, atque influentias, praedictis constellationibus conclusas, veluti referatis claustris ad totius terrae alluvionem emisit. Hanc eandem assertionem idem in volumine De sectis & legibus, & in libro De astronomiae & theologiae concordantia confirmat exemplo Iridis: quam sicut Deus ad hominum securitatem voluit esse signum universalis diluvii non amplius futuri; ita verisimile est, Deum ex prognosticis astrorum signis diluvium ad peccatorum poenitentiam praenunciassse. In hac ipsa sententia fuerat longe antea Guillelmus, Parisiensis episcopus, qui in prima parte Operis sui, De universo hunc locum edisserens, ita scripsit: PROPHETA Hebraeorum Moses cataractas coeli vocavit partes illas coeli, quae sunt generativae pluviarum & inundationum aquarum, qualia sunt signa aquatica, ut Cancer, & Pisces, Plejades, Hyades, & Orion de stellis; & Mars, & Venus, & Luna de planetis. Cataractae ergo coeli tunc apertae intelliguntur, cum causae hujusmodi ad operationes pluviarum, & inundationum nutu creatoris laxatae sunt & confirmatae. Haece Guillelmus: cui consentiens Henricus Meclinius, Magni Alberti discipulus, in Commentariis, quos edidit in magnas Albumasaris conjunctiones, refert, se invenisse ex astronomicis supputationibus, quod Noeticum diluvium praecesserit conjunctio quaedam astrorum generalem aquarum alluvionem inducens, nimirum Jovis & Saturni in fine Cancris, e regione Argolicae navis; per quam etiam arca Nohe significatur. Hanc opinionem annis ab hinc quadraginta a Tiberio Calabro philosopho in disputationibus publicis propositam, & scriptis quoque defensam, Hieronymus Armelinus

linus Dominicanus, edito particulari adversus eum volumine, confutavit, ac, tanquam haeticam, damnavit. Vide Annotationem hujusmodi pene argumendi supra Annotatione decima quinta, & libro sexto, Annotatione decima. (u)

A N N O T A T I O LXXXII.

Requievit arca mense septimo. Gen. 8. a

SEPTUAGINTA Interpretes pro eo, quod in Hebraeo habetur, Requievit arca mense septimo, ב שבעה עשר יום Be scevah aschar jom, hoc est, *In septima & decima die*, verterunt, ἡβδόμη καὶ εἰκάδι, id est, *Vigesima & septima die mensis*, facta additione dierum decem. Hunc errorem noster quoque interpres in vulgata editione secutus est: neque credere par est, Hebraeos codices esse corruptos, quando is numerus consentit cum centum ac quinquaginta diebus, quibus terras labefactavit diluvium, & Chaldaica editio idem attestatur.

Varia supputatio ex Hebraico textu, & ex LXX. Aliqui ad concordiam Hebraici textus, & vulgatae editionis legendum putant unicum עשרים Esrim, id est vigesimo, supple die. Vide Cornelium a Lapide, aliosque.

A N N O T A T I O LXXXIII.

Corvus egrediens non revertebatur. Gen. 8. b

SEPTUAGINTA, vertentes id, quod in Hebraeo de corvo, a Nohe emisso, affirmative legitur וַיֵּצֵא יוֹנָתָן וַיִּשָּׂא בִּיָּדוֹ אֶת הַיָּרֵךְ וַיִּשְׂכֶּה עָלָיו וַיִּשָּׂא בִּיָּדוֹ אֶת הַיָּרֵךְ וַיִּשְׁכֶּה עָלָיו Va jeze jazo va sciob, hoc est, *Et egrediens egrediebatur, & revertebatur*; negative expresserunt, καὶ ἐξελθὼν, ἀπὸ ἀνίσταται, id est, *Et egrediens non revertebatur*: quos etiam nostra vulgata editio sequitur. Augustinus, Chisamensis episcopus, in Annotationibus suis adversus hanc interpretationem scribens: FECIT, inquit, hic error, ut fabulosissimas quaestiones huc invexerint expositores, quaerentes, quo loco abfuerit corvus per tot dies extra arcam; & ubi refederit, cum aquae siccatae nondum essent; & an reversus sit corvus ad Nohe in arcam post aquarum exiccationem: quia Moses juxta depravatam Scripturam dicit, Et non reversus est, donec siccarentur aquae: subtrahenda est igitur tam a nostris, quam a Graecis codicibus negatio: & juxta Hebraicam veritatem, & Josephi interpretationem legendum est, corvum rediisse in arcam. Aloysius, Veronae episcopus, in Catena Geneseos vulgatam Septuaginta editionem ac nostram una cum Hebraica veritate concordat, his verbis: HIC locus non male, ut quidam arbitrantur, versus est: nam, cum dicitur in Hebraica, vel Chaldaica editione, CORVUS egressus est egrediendo, & redeundo, donec siccarentur aquae super terram; includitur haec negativa, quod postquam siccatae sunt aquae, non revertebatur: ita quod primo egressu circa arcam volitabat, ac si regredi veller, donec siccarentur aquae: inde perfecte egressus, non est reversus, sicut nostra sonat litera cum Graeca, & Josepho.

Corvus num in arcam redierit.

A N N O T A T I O LXXXIII.

Reversa est Columba, portans ramum olivae. Gen. 8. b

CHRYSOSTOMUS, homilia 26. in Genesim, quod nostra vulgata editio habet, REVERSA est Columba, portans ramum olivae virentibus foliis, contrario sensu legere, & exponere videtur, inquiens: REVERSA est Columba, habens folium olivae siccum in ore suo. Sed apparet, interpretem Chrysostomi fuisse deceptum, non minus ex tautologia, quam ex ambiguitate dictionis; quae hoc loco, tam apud Chrysostomum, quam apud Septuaginta interpretes, & apud Hebraeos reperitur. Habent enim Hebraei codices sic, וְהָנָה עָלָה וַיִּתֵּן טָרֵף בִּפְיוֹ Ve innac hale zait taraf, be fia: hoc est, *Et ecce folium olivae, ramus in ore ejus.*

Columba, qualem ratum attulerit.

TOM. II.

G

Asserit

(a) Quum plura ea de re scripserint Interpretes & Eruditi, qui etiam accuratas ediderunt lucubrationes ad id edisserendum: sat est hic breviter adnotare, quod per diluvium terra in eundem rediit statum, ac prius erat antequam aquae secernerentur ab ea; hinc, quae super firmamentum posita extant, magno

impetu in terram dilapsae, fere ac per catarractas ex Aethiopia in Aegyptum defluens divehitur Nilus, illam inundavit: & quae erant reclusae in inferioribus abyssis, regurgitantes terram obruerunt; ideoque dicitur: „Rupti sunt omnes fontes abyssi „magae, & catarractae Coeli apertae sunt.”

Asferit autem Aven Ezra hic fieri appositionem & ταυπολογία^α quandam: idem enim esse dicit Folium olivae, & quod mox subditur, Taraf, id est, Ramus; sicut est, inquit, saepe in Scripturis ערע ויהרע Adama va hafar, id est, Terra & cinis: ideo Septuaginta nihil immutantes, verterunt, καὶ εἶχε φύλλον ἐλαίας, κάρφος ἐν τῇ σόματι αὐτῆς, hoc est, Et habebat folium olivae, festucam in ore ejus. Hos sequens Chrysostomus, apposuit & ipse ad Folium olivae dictionem κάρφος, quae Graecis ambigua est, & duo significat, Siccum videlicet, ac Festucam, sive Ramusculum. Interpres ergo, non considerata dictionis synonymae repetitione, κάρφος, qui hoc loco Festucam significat, Siccum transtulit, reclamante palam sensu Chrysostomi; qui paulo post addit hujusmodi verba, Arbor haec semper virens est: & verisimile est, quod cum aquae redierint, arbor haec adhuc haberit foliorum comam. Quibus verbis ostendit, se non de sicco olivae folio, sed de virenti potius locutum; quanquam Hebraica veritas olivae folium neque siccum, neque virens fuisse indicet. Chaldaica editio locum hunc rectius transtulit, quam Septuaginta, inquiens: ET ECCE folium olivae decerptum ore suo: ܐܪܥܐ taraf enim tam festucam, quam raptum, sive decerptum Hebraeis significat.

A N N O T A T I O LXXXV.

Odoratus est Dominus odorem suavitatis. Gen. 8. d

Circuncisio
an iustificet.

CHRYSOSTOMUS homilia 27. in Genesim hoc exponens, videtur asserere, quod circuncisio in veteri lege nihil prorsus contulerit ad iustitiam, & animae salutem: cuius oppositum Augustinus cum caeteris Theologis sentit. Vide infra in censuris cap. 17. Annot. 96.

A N N O T A T I O LXXXVI.

Nohe plantavit vineam: bibensque vinum inebriatus est. Gen. 9. d

Nohe ebrietas, qualis.

FRANCISCUS Georgius Tomo primo, problemate 101. ita haec verba explanat, ut historiae veritatem subvertere videatur, affirmans Nohe non esse inebriatum ex vino vitis, quam plantaverat, quemadmodum Moses indicare videtur; quia ex pura vini ebrietate tot mala secuta non essent: sed ebrius fuit vel ex nimia suorum affectione, vel ex sapientia terrenarum rerum, plerisque in locis per vinum designata: hanc enim prosequentes usque adeo abeunt a Deo, ut multoties in scandalum ruant, sicut contigit Bilaham, Achitopheli, & Salomoni. (a)

A N N O T A T I O LXXXVII.

Et erat omnis terra labii unius. Gen. 11. a

Num una
tantum lin-
gua ante con-
ditam turrim
omnibus fue-
rit.

CHRYSOSTOMUS homilia 30. in Genesim hoc enarrans, ait ante extructionem turris Babel unam fuisse omnium hominum naturalem linguam, eademque mortales omnes loquela usos. Quam sententiam, omisso tamen auctoris nomine, Philastrius, Brixienis episcopus, in Catalogo haereseon capite 106. ut haereticam reprobatur, asserens firmiter esse credendum, quod etiam ante aedificationem Babel multis saeculis plures fuerint sermonum, ac linguarum varietates: quarum scientiam omnes homines ex Dei dono usque ad turris constructionem,

(a) Optime N. Xystus adserit Franciscum Georgium totam Historiae veritatem tropologia sua subvertere voluisse: quum ex originali Hebraico, atque ex Septuagintavirali versione apertissime colligatur revera Noëmum bibisse vinum, ex eoque fuisse inebriatum, quod etiam Vulgata nostra, omnesque aliae editiones luculentissime produnt. Insulsa est etiam nimiumque falsa ejusdem Georgii tropologia, quae Calvino & Luthero accusantibus S. Patriarcham de crimine immoderantiae ac ebrietatis, ni-

mium favet: quum ex adverso Chrysostomus Homil. 39. in Genes. Theodoretus quaelibet. 56. in Genes. Ambrosius de Noe & arca cap. 29. Basilii tom. 1. de Junio, ceterique universim PP. Noëmum excusent a culpa, ceu illum qui nunquam biberat vinum, neque alium bibentem viderat; ac consequenter illius vim nesciens culpam non contraxit ex illius potu. Quinimo Cyprianus Epist. LXI. eo Noëmi factum mysterium expendit Christi Servatoris expoliati illius arque a Judaeis occisi.

nem, & linguarum confusionem habuerunt. Quod autem Moses dicit, terram fuisse labii unius, ideo dictum putat, quia etsi plura essent genera linguarum, omnes tamen se invicem intelligebant: eratque omnibus lingua una, & sermo idem, non secundum eundem vocabulorum usum, sed secundum eandem sensuum intelligentiam. Alphonsus Castrensis libro 9. adversus haereticos tam longe abest ab hac Philastrii censura, ut existimet, eam esse haereticam: quia Moses aperitissime doceat, ante Babel tempora unicam tantum fuisse omnium linguam, dum inquit: ERAT autem terra labii unius, & verborum eorundem: & dum post pauca addit, In aedificatione Babel tunc primum confusum esse labium universae terrae, hoc est, tunc primo divisum, & varium, multiplexque esse coepisse, quod ante simplex, indivisum, & unicum fuerat. Sentiendum est itaque juxta veram Chrysostomi explanationem unum solum ante aedificationem turris fuisse omnium mortalium sermonem; & rejiciendus est in hac parte Philastrius, quem apparet fuisse deceptum ex levi consideratione verborum Moysi: qui ante, quam in undecimo capite aedificationem turris describere inciperet, prius in decimo capite narravit, quemadmodum septem filii Japhet diviserunt insulas gentium in regionibus suis, singulas secundum linguas, & cognationes suas: quae verba non animadvertens Philastrius esse per anticipationem dicta, putavit jam tunc fuisse plures linguas ante, quam Babel conderetur. Est enim juxta Ticonii regulam divinae Scripturae mos, aliqua per anticipationem narrare, ut scilicet ante, quam facta fuerint, quodammodo, & perfunctorie narrentur; ut postea suo ordine res quaeque gesta latius describatur: & hanc esse veram hujus loci interpretationem docet Augustinus libro 16. De civitate Dei, capitulo quarto, sic scribens: CUM ergo in suis linguis istae gentes fuisse referantur; redit tamen ad illud tempus narrator, quando una lingua omnium fuit; & inde jam exponit, quid acciderit, ut linguarum diversitas nasceretur: ET erat, inquit, omnis terrae labium unum, & vox una omnibus.

A N N O T A T I O LXXXVIII.

Vixitque Sem, postquam genuit Arphaxad, &c. Gen. 11. b

SEPTUAGINTA in praesenti genealogia Sem geminum habent errorem; alterum in numero generationum, quibus genealogia contexitur; alterum in numero annorum, quibus vixerunt auctores harum generationum. Primus est, quod cum Moses novem tantum numeret generationes a Sem usque ad Abraham, Septuaginta recensent decem generationes, adjecta Cainam generatione statim post Arphaxad filium Sem hoc modo: VIXIT Sem, postquam genuit sibi Arphaxad, annis triginta quinque, & genuit filios & filias, & mortuus est: & vixit Arphaxad ad annos centum triginta quinque, & genuit Cainam: & vixit Arphaxad, postquam genuit ipse Cainam, annos 430. & genuit filios & filias, & mortuus est: & vixit Cainam annos centum triginta, & genuit Selà: & vixit Cainam, postquam genuit ipse Selà, annos 330. & genuit filios & filias, & mortuus est: quae omnia redundant, & Hebraica veritas prorsus ignorat, ponens ipsum Arphaxad genuisse Selà, & non Cainam. Atque hic idem error irrepsit in genealogia Servatoris nostri, descripta in tertio capite Evangelii apud Lucam: qui ut in caeteris, ita etiam in hoc secutus est editionem Septuaginta suis temporibus toto orbe receptissimam. Quod sane vehementer Hieronymus ^(a) admirans, MAXIME, inquit, miror, & propter ingenii tarditatem vehementissimo stupore percussus nescio perscrutari, qua ratione cum in Hebraica a diluvio, id est, a Nohe usque ad Abraham decem generationes inveniantur; ipse Lucas, qui, Spiritu

Error in numero & annis generationum Sem.

TOM. II.

G 2

Sancto

(a) Monumentum a N. Xysto laudatum sub nomine S. Hieronymi non est Bechleemitici Doctoris, sed V. Bedae Praef. in Act. Apostolorum. Et revera idem Xystus Lib. VII. Haeresi IV. idem omnino monumentum ex Beda loco laudato reperit, illud obiciens Anabaptistis: quare hic facillime memoriae lapsus est passus operum suorum mole oppressus, ut

pluribus id genus, adcuratissimis alioquin viris, eo ex momento non semel accidisse compertum est. Cetera vero, quae hic forent adnotanda, fortasse alibi adponentur, ubi iterum eadem de re alia ex causa sermo erit, sicut idemmet Xystus alibi quoque se acturum dicit.

Sancto calāmum regente, nullatenus falsum scribere potuit, undecim generationes juxta Septuaginta interpretes, adjecto Cainam, in Evangelio ponere maluerit. Aloysius, Veronae episcopus, ait fieri potuisse, ut Spiritus Sanctus occulta aliqua ratione Moſis mentem permoverit; ut Cainam generationem in hujus genealogiae serie praeterierit; sicut & quosdam Evangelista Matthaeus in genealogia Servatoris taciturnitate involvit. Secundus error est in enumerandis annis vitae eorum, qui in hac genealogia continentur: superat enim supputatio Septuaginta interpretum supputationem Hebraicam in annis fere ducentis & octoginta; sicut in infraſcriptis tribus columnellis apparet: quarum prima supputationem annorum continet juxta Hebraicam veritatem, secunda supputationem Septuaginta, tertia discrimen utriusque supputationis secundum redundantiam & defectum cujusque numeri.

SUPPUTATIO HEBRAICA.

SUPPUT. LXX. DIFFERENTIA.

sem post genitum Arphaxad	vixit annos 500.	Annos 335.	Defunt anni 165.
Arphaxad ante genitum Sale	vixit ann. 35.	annos 130.	Redundant an. 95.
Arphaxad post genitum Sale	vixit ann. 400.	annos 330.	Defunt anni 73.
Sale ante genitum Heber	vixit ann. 30.	annos 130.	Redun. anni 100.
Sale post genitum Heber	vixit ann. 403.	annos 330.	Def. anni 73.
Heber ante genitum Paleg	vixit ann. 34.	annos 134.	Redun. anni 100.
Heber post genitum Paleg	vixit ann. 430.	annos 370.	Def. anni 60.
Paleg ante genitum Reu	vixit ann. 30.	annos 130.	Redun. anni 100.
Reu ante genitum Serug	vixit ann. 32.	annos 130.	Redun. anni 98.
Serug ante genitum Nachor	vixit ann. 30.	annos 130.	Redun. anni 100.
Nachor ante genitum Tarach	vixit ann. 29.	annos 79.	Redun. anni 50.
Nachor post genitum Tarach	vixit ann. 119.	annos 129.	Redun. anni 10.
Summa totius supp. continet	annos 2075.	summa 2357.	summa dif. an. 282.

HIS generationibus si addas annos 460. vitae Cainam a Septuaginta interpretibus super adjunctae; differentia annorum utriusque supputationis augetur usque ad numerum annorum 742. Vide libro 6. quae de superaddita generatione Cainam scripsimus Annot. 143. & lib. 7. haeresi 4.

A N N O T A T I O LXXXIX.

Dic igitur, obsecro te, quod soror mea sis. Gen. 12. c

Num Abraham mentitus sit.

CHRYSOSTOMUS homilia 32. in Genesim super his verbis, Saram multis laudibus effert, quod marito, in mortis discrimen adducto, simulationem & adulterium persuadenti, consenserit, prompteque se ipsam ad utrumque exhibuerit. Sic enim scribit: PROPTEREA in adulterium uxoris consentit justus, & quasi servit adulterio in mulieris contumeliam, ut mortem effugiat. Vidisti vinculum charitatis viri, & mulieris? vidisti virum, qualia mulieri suggerere sit ausus? & quale consilium acceperit mulier, & non renuit, neque gravatim fert, ita ut fabula, & fictio illa lateat? & paulo post: QUIS non obstupeſcat hanc paren- di facilitatem? quis hanc satis laudaverit, quod post tantam continentiam, & in tali aetate ad hoc ut justum servet, quantum in sua voluntate pende- bat, etiam adulterio se exposuit, & barbarorum tulit congressum? Hucusque Chrysostomus: qui in hac parte videtur a communi aliorum Patrum sententia tripliciter discrepare. Primum, quod hanc Abrahae, atque Sarae consultationem non solum hoc in loco fabulam & fictionem dicat, sed aliis quoque locis commentum, scenam, comoediam, tragoediam, deceptionem, hypocrisin, & mentiram rem appel- let. Homilia 45. in Genesim edisserens verba illa, quibus Deus excusat regem Abimelech, qui Saram Abrahae marito suo abstulisset, loquitur in hunc modum: DIXIT autem Deus ad Abimelech, Scio, quod ipsi hanc fabulam commenti sunt, & quod deceptus eorum dictis hoc feceris: & post pauca addit: ILLE etiam veritus, ne occideretur a te, hanc comoediam instruxit, & quasi cooperatus est in contumeliam Sarae: & libro secundo De providentia Dei, ait: ABRAHAM in tantam

tantam tunc necessitatem devenit, ut etiam hypocrisi submitteretur: quo quid dici miserabilius potest? & in epistola ad Olympiam: NONNE, inquit, propter mortis timorem Abraham uxorem propriam maluit voluptatibus donare barbaricis & Aegyptiac tyrannidi? nam fabulam ipse componebat injuriae, & rogabat uxorem, ut cum eo tam horrendam tragoediam simularet: nonne erubescit, hujusmodi scenae proferens causam? Erit enim, inquit, ut, cum viderint te facie pulchram, occident me, & te reservabunt: dic ergo, quod soror mea sis, ut bene mihi sit propter te, & vivat anima mea propter te. Vides timorem? vides tremorem, exagitantem excelsam, & philosophicam illam animam? mentitum genus, & aliam pro alia persona inferebat.

SECUNDUM EST, quod hanc Sarae & Abrahæ fictionem & simulationem laude, admiratione, & imitatione dignam censeret, nihil ab ea sententia discens, quam apertissime in omnibus scriptis suis profitetur, hoc est, licere, imo etiam oportere perfectum virum uti fraudibus, dolis, & imposturis, non solum in propriis necessitatibus, verum etiam in alienis commodis, non nocendi, sed juvandi gratia, sicut liquido videre poteris infra capite 27. Annotat. 106. Hae duae assertiones, sicut, Augustino teste, libro contra mendacium capite secundo, ad Priscillianistarum haeresim inclinare videntur; ita ipsi Augustino adversantur, atque caeteris theologis; praecipue scholasticis, asserentibus omnem seu noxiam, seu officiosam simulationem, & fraudem esse vitium veritati contrarium, & ad mendacii crimen pertinens, nam sive sermone, sive quocunque facto, vel laedendi, vel juvandi studio quispiam mentiatur, mendax est; & omne mendacium aut peccatum est, aut non sine peccato est. Proinde Augustinus libro vigesimo secundo contra Faustum capite vigesimo quarto, negat Abraham fuisse mentitum: quippe qui interrogatus, quid ei esset Sara, indicavit sororem, non negavit uxorem; tacens aliquid veri, non dicens aliquid falsi: erat enim ei vere soror ex patre, sed non ex matre. Agnoscit hoc idem Chrysostomus homilia quadragesima quinta in Genesin, ubi palam fatetur Abrahæ fictionem nihil in se habuisse mendacii, dum inquit: VIDE, quam diligenter agit justus, ut monstret, quod neque in hoc mentitus sit. Caeterum de Chrysostomi sententia super officiosae fraudis assertionem fusius scripsimus infra Annotatione 107. libri hujus.

Num juvandi gratia mentiri liceat.

RESTAT TERTIUM, quod in praemissis Chrysostomi verbis continetur assertum, videlicet Saram in eo potissimum esse laudandam, atque imitandam, quod servandi mariti causa barbarorum sese adulterio exposuerit, consentiente tamen marito in ejus adulterium: imo etiam suadente. Ab hac opinione dissentit Augustinus, negans Abraham uxori suae adulterium aut suasisse, aut concessisse, ita in libro vigesimo secundo, capite trigesimo tertio, adversus Faustum scribens: NEQUE enim Abraham flagitio consensit uxoris, sed pudicitiam conjugis, de cujus animo nihil dubitabat, Deo tuendam commisit, cerrus de Deo suo, quod nihil eam turpe, ac flagitiosum perpeti sineret: nec eum fides fefellit, cui primum Phrao territus monstris, deinde Abimelech somnio commonitus, ambo uxorem illaeram cum honore restituerunt. Haec Augustinus. Sunt etiam qui affirmant neque marito, neque uxori utrius vitandae necis gratia licitum esse adulterii remedium, sed oportere eos mortem expectare, imo vero mortem ultro expetere, potius, quam prodere castitatem; pro cujus conservatione multae pudicissimae foeminae non solum ab aliis occidi sustinuerunt, sed manus ipsae sibi intulerunt, veluti Sophronia, praefecti Romanae urbis uxor: quae, ut refert Eusebius libro octavo historiae, animadvertens maritum, metu mortis perterritum, prodidisse pudicitiam suam Maxentio tyranno, cum prius defixis genibus Deum orasset, tanquam pudicitiam suam Christo immolatura, pectus correpto ferro transfodit: cujus exemplum sequentes nonnullae sanctae virgines, quarum martyrium Ecclesia celebrat, ne castitatis maculam susciperent, se ipsas interemerunt. Verum de his in censuris super Jonae expositoribus, Annotatione ducentesima quinquagesima tertia, latius scripsimus. Augustinus libro vigesimo secundo, capite trigesimo septimo, contra Faustum, & libro primo De sermone Domini in monte capite 29. in dubium revocat, an Sarae pudicitia potuisset barbarorum libidini supponi citra ullum adulterii crimen; quasi pro mariti vita liceat, ipso consentiente,

Num uxorem deceat mariti servandi gratia adulterio se exponere.

Num servandae pudicitiae causa liceat propria interire manu.

cum

eum alio viro concumbere; sicut olim tempore Constantii Imperatoris Antiochiae factum est: ubi cum Acindinus praefectus quendam servaret in carcere occidendum, quia libram auri, quam fisco debebat, non haberet, unde solveret; uxor, mariti charitate commota, unius noctis concubitus, ipso consentiente marito, vendidit diviti cuidam, id anxie flagitanti, ac libram auri pro mercede promittenti, ut eo pretio mariti vitam a praefecto redimeret. Atque hoc facto Acindini pluribus explicato, liberum unicuique permittit aestimare, quod velit: quamvis in eam partem propensior videatur, quod id fieri nequitquam liceat. ^(a)

A N N O T A T I O XC.

At vero Melchisedech, rex Salem. Gen. 14. d

Melchisedech an fuerit homo.

ORIGENES, de Melchisedech Pontifice differens, asseruit eum non hominem fuisse, sed angelum: hunc errorem illi tribuit Hieronymus in epistola ad Evagrium, ita scribens: STATIM in fronte Geneseos in prima Homiliarum Origenis reperi scriptum de Melchisedech, in qua multiplici sermone disputans, illuc devolutus est, ut eum angelum dixerit, iisdemque pene argumentis, quibus scriptor tuus, qui Melchisedech Spiritum Sanctum facit: transivi ad Didymum, sectatorem ejus; & vidi hominem pedibus in magistri isse sententiam. Haec Hieronymus, forte per homiliam primam tomum primum intelligens: nam in prima Origenis homilia, quae nunc in Genesim habetur, nulla est Melchisedech mentio: excusari potest Origenes ex diversitate opinionum, quae de hac re inter veteres fuit; apud quos, ut Hieronymus ad Evagrium scribens testis est, famosissima quaestio fuit super Melchisedech Pontificis persona. Siquidem, ut Epiphanius refert libro secundo adversus haereses, haeresi 55. innominati quidam haeretici dixerunt, Melchisedech fuisse unigenitum ipsum, ac naturalem Dei filium, qui in humana specie Abrahae apparuerit. Hierax Aegyptius, qui Graece & Aegyptiace in Hexaëmeron docta, sed haeretica, elaboravit Commentaria, putavit ipsum esse Spiritum Sanctum. Melchisedechiani haeretici, quorum auctor fuit Theodorus Argentarius, id ipsum existimarunt esse magnam quandam virtutem Christo superiorem, a qua ipse Christus ordinem sempiterni Pontificatus acceperit. Samaritae arbitrati sunt eundem esse Sem filium primogenitum Noe, & eo tempore, quo ortus est Abraham, habuisse aetatis annos trecentos nonaginta, ipsique Abrahae abnepoti suo decimi gradus supervixisse annos quadraginta. Judaei tradiderunt illum fuisse hominem quidem justum, & sacerdotem Dei altissimi, velut divina habet Scriptura; sed ex impura meretrice, & fornicatore viro progenitum, & ob id parentes ejus in Sacris literis non referri. Irenaeus & Hippolytus scripserunt fuisse regem Hierosolymae; quae primum Salem, postea Jebus, ad extremum Hierusalem appellata sit, quorum opiniones Hieronymus in praedicta ad Evagrium epistola relinquens, affirmat Melchisedech non fuisse regem Salem, quae postea Hierusalem dicta est, sed regnasse eum in Salim oppido juxta Scythopolim regionis Sichem, in tribu Ephraim: ubi palatium Melchisedech fuisse magnificum ex magnitudine ruinarumprehenditur.

AN-

^(a) Nunquam Augustinus liberum unicuique permisit alterutram amplecti opinionem de licita, nimirum, vel illicita corporis sui copia facta ab uxore de consensu viri ad liberandum eum ex gravi discrimine vitae; sed solum dum *laudato loco* ait, „Ni-“, hil hinc in aliquam partem dispuo, liceat cuique „aestimare quod velit“, non de morali dogmate, sed de historico facto verbum habuit; quare immediate & actutum subdidit: „Non enim de divinis“, autoritatibus deprompta historia est „“. Quapropter hic est genuinus loci illius sensus: unusquisque, prout sibi adridet, vel excipiat, vel rejiciat factum historicum, quod non ex divina autoritate, sed ex hominum testimonio pender. Quod autem S. P.

totus sit in execrando commento isto de licito adulterio uxoris ex permissione viri, esto ex gravi momento, luculentissime constat ex iis, quae paulo ante ibidem dixerat: „sed non ita esse existimandum,“, ne hoc etiam femina viro permittente facere posse „videatur, quod omnium sensus excludit „. Necnon ex iis, quae habet in libris *de mendacio*, & *contra mendacium* pluries.

Consule N. Exercitationem XXVII. in L. Propositionem ab Innocentio XI. proscriptam.

Videsis etiam N. Exercitationem II. Tom. III. in Propositiones Proscriptas ab Alexandro VII. Propositione II. ubi ex professo hac de re uberime est actum.

A N N O T A T I O XCI.

At vero Melchisedech, rex Salem. Gen. 14. d

AUGUSTINUS in libro Quaestionum veteris & novi Testamenti, quaest. 109. multis argumentis nititur probare, Melchisedech non fuisse hominem purum, sed quandam Dei virtutem, videlicet, Spiritum Sanctum; qui tunc in forma humana apparuerit, quemadmodum postea filius Dei in carne apparuit. Hunc errorem expendens Alphonsus Castrensis in 10. adversus haereses volumine, negat librum, qui inscribitur, DE QUAESTIONIBUS VETERIS ET NOVI TESTAMENTI, esse Augustini; quamvis sub ejus nomine circumferatur: & praeter alia argumenta, quae ad hoc convincendum affert, hoc unum censet efficacissimum; quod hanc sententiam Augustinus in libro De haeresibus ad Quod vult Deum ponit in trigesimo quarto loco, tribuens eam haereticis, quos Melchisedechianos appellat. Non est autem verisimile, Augustinum fuisse tam stupidum, ut haereticam assertionem, & a se damnatam docuerit: quam etiam sicubi docuisset, oportuerat illum eandem in libris Retractationum recantasse: quod tamen in toto decursu ejus Operis nusquam ab eo factum reperitur. ^(a)

Melchisedech an fuerit Spiritus Sanctus.

A N N O T A T I O XCII.

Non accipiam ex omnibus, quae tua sunt. Gen. 14. d

AMBROSIIUS, libro primo De Abraham capite tertio hoc explicans, praedam militibus licitam facit, his verbis: CUM praeda fuerit in potestate victoris, decet militarem disciplinam, ut regi serventur omnia. Hunc locum D. Thomas annotavit, utpote adversantem Augustini sententiae; qui in libro De verbis Domini secundum Marthaeum sermone decimo nono praedam militibus interdicat, inquiens: MILITARE peccatum non est, sed militare propter praedam peccatum est. Quam dissonantiam tollens idem auctor in secunda secundae qu. 66. artic. 8. ait, Ambrosii sententiam veram esse, cum justum fuerit bellum: in quo victorum jure optimo efficitur, quicquid armis acquiritur: possunt tamen victores in hac justa praedae acquisitione ex praedae cupiditate, & prava mentis intentione peccare, dum scilicet non propter justitiam, sed propter praedam principaliter pugnant: quo quidem sensu Augustinus censuit peccatum praedae gratia militare.

Num praedam militibus liceat.

A N N O T A T I O XCIII.

Ingredere ad ancillam meam, si forte ex ea suscipias filios. Gen. 16. e

PHILO Judaeus in libro De congressu quaerendae eruditionis gratia, hunc edisserens locum, insinuare videtur inferni locum, atque supplicium nihil aliud esse, quam flagitiosi hominis conscientiam, ita dicens: DEUS injustam, impiamque animam, fugatam a se ipso, longissime dissipat in locum concupiscentiarum ac facinorum; qui locus impiorum vocatur aptius, quam ille fabulosus apud inferos: revera enim infernus nihil aliud est, quam vita miseri scelerati, execrandique hominis. Hic idem error Origeni tribuitur, sicut infra videre poteris Annotat. libri hujus 229.

An infernus sit sola peccatorum conscientia.

AN-

(a) Sapienter N. Xystus ex Alphonso Castrense librum de Quaestionibus Veteris, & Novi Testamenti, abjudicandum M. P. Augustino indigitavit, quum non sit ejus opus; quinimo indignum tanto viro, ut universim, qui sapienter Critici audiunt, observant. Restituunt autem illud vel Hilario Sta-

do Luciferianae Sectae, de quo alibi egimus, vel alteri Pelagiano Scriptori, quum opus illud Pelagianismis scatere a capite ad calcem usque. Videtur Dupinium, Cavium, N. Naleum, alioque, praesertim PP. Benedictinos nov. edition. Oper. S. Augustini T. III.

A N N O T A T I O XCIH.

Tulit Agar Aegyptiam ancillam suam, & dedit eam viro suo. Gen. 16. 6

Num Abra-
hae cum A-
gar congres-
sus fuerit ad-
ulterium.

Num ante
datam legem
adulterium
crimen fue-
rit.

AMBROSIUS, libro primo De Abraham Patriarcha, capite quarto, excusans concubitum Abrahae cum ancilla Agar, duo praeter communem theologorum sententiam videtur innuere; primum, quod congressus ille fuerit adulterium; secundum, quod adulterium temporibus Abrahae non fuerit illicitum: quia lex nondum illud interdixerat, atque damnaverat. Sunt autem ejus haec verba; SED fortasse dicet aliquis, Quomodo Abraham nobis proponis imitandum, cum de ancilla susceperit filium? aut, quid sibi vult hoc esse, ut tantus vir huic errori fuerit obnoxius? Sed consideremus primum, quod Abraham ante legem Mosi, & ante Evangelium fuit, cum nondum interdictum adulterium videbatur. Poena criminis ex tempore legis est, quae crimen inhibuit, nec ante legem ulla rei damnatio est: non ergo in legem commisit Abraham, sed legem praevenit. Deus in Paradiso licet conjugium laudaverit, non adulterium damnavit. Chrysostomus, Augustinus, caeterique Theologi aliter sentiunt, asseruntque in primis, concubitum Abrahae neque adulterium fuisse, neque fornicationem, sed legitimum matrimonium, ab omni turpitudinis suspicione liberum: quia Abraham cum ancilla non dormierit, nisi postquam illam a Sara accepit in uxorem; sicut & Moses aperte manifestat, inquiens: ET dedit eam Sara viro suo in uxorem. Addunt deinde, adulterium & fornicationem nullis licuisse temporibus: unde & divus Thomas ex eorum generali assensu, rejiciens opinionem Rabbi Mosi Aegyptii, dicentis fornicationes & adulteria ante promulgationem legis non fuisse peccata, deernit tam fornicationem, quam adulterium esse contra legem naturae, & nullo unquam tempore, nec ex se ipsis, nec ex dispensatione fuisse licita: quia ambo contraria sunt primis praeceptis legis naturae, quae dispensationem non recipiunt. His consideratis, sunt qui existiment Ambrosium praemissae dubitationis solutionem, non ex sua, sed ex aliorum mente protulisse; & ob id statim secundam & tertiam ejus quaestionis solutionem, veluti ex propria sententia, subdidisse.

A N N O T A T I O XCV.

Paries filium, vocabisque nomen ejus Ismaël. Gen. 16. 6

Num angeli
sensitivam
hominis ani-
mam creave-
runt.

Gen. 1. 4

PHILO Judaeus in libro De profugis, quem in 16. Genescos capitulum edidit, obiter explicans illud, Faciamus hominem ad imaginem nostram, &c. non recte asseverat rationalem duntaxat primi parentis animam, a Deo creatam, ejusdem vero sensibilem, ac vegetabilem animam ab angelis factam: ejus verba sic habent: MOSES cum de mundi opificio philosophatur, postquam dixit omnia caetera Deum creasse, solum hominem etiam aliis cooperantibus plasmatum esse docuit. Dixit, inquit, Deus, Faciamus hominem ad imaginem nostram: per hoc verbum, Faciamus, multitudinem significans. Ergo pater ille rerum alloquitur suas potentias, quibus mortalem hanc animae nostrae partem fingendam dedit, imitantibus artem ipsius, quando rationalem in nobis formabat; aequum ducens, ut a principe rerum principalis pars fabricaretur in anima, subiectae vero a subditis potentiis: usus est autem his potentiis non solum ob modo memoratam causam, sed quia hominis anima sola intellectum bonorum malorumque habitura erat, & electura alterutrum; quando utrumque non potest: necessarium igitur duxit malorum facturam aliis tribui opificibus, bonorum vero sibi soli: quapropter cum prius dixisset, Faciamus hominem, tanquam de pluribus; mox tanquam de uno loquitur, Fecit Deus hominem: nam veri hominis, qui est mens purissima, unus solus Deus est opifex: plures vero ejus, qui vulgo sic vocatur, mistus, atque temperatus ex sensibus: quamobrem ille eximius homo indicatur per articulum: legitur enim, Fecit Deus illum hominem, illum specie, misturaque carentem intellectum: vulgaris autem homo sine hujusmodi additamento

ditamento ponitur : nam , cum dicit , Faciamus hominem , e bruta rationalique anima contextum significat . Hanc eandem jam reprobata sententiam repetit Philo in libro De opificio sex dierum , sicut habes supra Annot. 17.

A N N O T A T I O XCVI.

Circumcidatur ex vobis omne masculinum . Gen. 17. b

CHRYSOSTOMUS homilia 29. in Genesim hanc periodum excutens , indicare videtur , quod circumcisio in veteri lege , nihil aut virtutis , aut iustitiae , aut gratiae infantibus circumcisis contulerit ; sed signum duntaxat fuerit , per quod infantes Judaeorum a caeteris nationibus distinguerentur : ita enim loquitur : UT evidenter discatis dilecti , quod circumcisio nihil ad animae virtutem conducat , ex his , quae fiunt , videri potest : cur enim octo dierum infans circumciditur ? duabus de causis opinor : una , ut in aetate immatura facilius circumcisionis in carne molestiam ferre queat : alia , ut rebus ipsis discamus , quod id animae nihil conducat , sed hoc fiat signi tantum gratia : pueri enim immaturi , cum ea , quae fiunt , ignorent , neque sensum eorum habeant , quam inde utilitatem in anima sua accipere possunt ? illa enim sunt vere bona animae , quae ex electione fiunt : in carne vero signum accipere , quale bonum opus fuerit ? Et homilia in Genesim 27. eandem confirmans sententiam : ATTENDITE , ait , quomodo Deus circumcisionem pro lege statui voluit , non quod ad animae salutem efficere hoc possit aliquid ; sed ut Judaeorum pueri hoc gratitudinis indicium circumferrent , quasi signum & sigillum , & ne liceret eis commisceri gentium commistionibus : hinc beatus Paulus signum hoc vocat , dicens : Et signum dedit circumcisionis sigillum : nam ad iustitiam ipsa circumcisio nihil conducit . Item homilia 40. in Genesim 17. caput : NULLA , inquit , alia ex circumcisione fuit utilitas , quam haec sola , quod ex hoc signo essent cognoscibiles , & ab aliis gentibus sequestrarentur Judaei .

Circumcisio an infantibus gratiam contulerit .

Rom. 4. b

HUIC assertioni adversantur omnes , tam veteres , quam recentiores theologi : ajuntque circumcisionem , excepto ingressu regni coelorum , contulisse omnes effectus gratiae , tam privativos , quam positivos , quos nunc baptismus praestat , non quidem ex virtute propria , sed ex virtute fidei in Christum . Augustinus enim in secundo libro De nuptiis & concupiscentia cap. ultimo : CIRCUNCISIO , inquit , in populo Dei , quae erat signaculum fidei iustitiae Dei , ad sanctificationem purgationis , valebat magnis , & parvulis , originalis veterisque peccati ; sicut & baptismus ex illo coepit valere tempore , ex quo institutus est . Beda vero in Commentariis secundi capitis in Lucam : IDEM , ait , salutiferae curationis auxilium circumcisio in lege contra originalis peccati vulnus agebat , quod baptismus agere revelatae gratiae tempore consuevit , excepto , quod regni coelestis januam nondum intrare poterant , tamen in sinu Abrahae post mortem requiescentes beata consolati , supernae pacis ingressum spe foelici expectabant . Haec illi , quibus minime obstat , quod supra infert Chrysostomus , nempe circumcisionem nihil prodesse infantibus , quia his neque cognitio insit , neque electio : nam , ut inquit Bernardus , sicut nunc baptismus absque ullo voluntatis usu infantibus confert salutem ; ita tunc circumcisio sine ulla arbitrii electione salutem infantibus contulit . Habet hoc idem divus Thomas in tertia parte quaestion. 62. articulo 6. For- te dici potest Chrysostomi verba referenda esse ad summum perfectae iustitiae incrementum , & ad ultimam Salutis aeternae consummationem ; quae quidem praestare non poterat circumcisio ; cum nondum mortuus esset Christus , & apertum esset coeleste regnum . Vel dicendum est , Chrysostomum fortasse locutum de circumcisione absque fide Christi venturi , quae nullum per se ipsam praestabat auxilium : circumcisio enim non suapte virtute gratiam conferebat , sed virtute fidei ; quam veteres protestabantur in signaculo susceptae circumcisionis . Lege Annotationem 232. libri sexti .

S. Bernardus Ep. LXXVII. ad Hugonem de S. Victore .

Infans octo dierum circumcidatur octava die. Gen. 17. b

Circumcisio
cur octava
die data sit.

FRANCISCUS Georgius Tomo sexto, Problemate 337. hujus praecepti rationem inquirens, superstitiosas quasdam causas ex Thalmudicis fabulis & Genethliacis deliramentis assignat, inquiens idcirco datum esse circumcisionis mandatum, ut ex illa sanguinis effusione placarentur aquilonares virtutes, sanguinem pro delicto exquirentes. Hanc autem sanguinis effusionem octava praesertim die lex fieri iussit, ut infantis corpusculum per septem dierum spacium favorem a singulis septem planetis accipere posset, unaquaque videlicet die ab uno ex planetis ejus diei domino; donec, expleto septem dierum curriculo, infans ad eundem planetam rediret, qui praecerat diei, in quo infans editus fuerat. Ad hujusmodi planetarias divinationes innumeris pene locis idem hic auctor divergitur: nam, tomo primo, problemate 150. asserit Abrahamum ex astrologicis prognosticis praevidisse uxoris suae Sarae sterilitatem: problemate 240. ejusdem tomi asseverat familiam Israëliticam cito crevisse; quia cum castrametationes disposuisset juxta aspectum duodecim signorum coeli, ab omnibus duodecim signis influentias fiderales copiosissime recepit: item problemate 335. ejusdem tomi, asserit Arietem, primum signorum, praedominari Aegypto, omnemque ejus provinciae virtutem ab Arietis astro pendere. Confutavimus hujusmodi inaeptias superius Annot. 15.

Cecidit Abraham in faciem suam, & risit in corde suo, dicens, Patastne centenarius nascetur filius, & Sara nonagenaria pariet? Gen. 17. c

Num Abraham infidelitate peccaverit

Deut. 32. c

CHRYSOSTOMUS homilia quadragesima in Genesim, ad hujus loci explanationem: VIDENS, inquit, Abraham excellentem promissionem, & magnitudinem ejus, qui promiserat, cogitans, cecidit in faciem suam, & risit. Graecus Chrysostomi codex, quem Lugduni in Bibliotheca Sanctis Pagnini vetustissimum vidimus, statim post hanc periodum verba quaedam habebat, quae in caeteris vulgaris voluminibus non leguntur: ea sunt haec: DEUS, uti solus sine peccato sit, permisit aliquando justos secundum ipsorum arbitrium in peccatum cadere: unde & Sanctus Abraham infidelitate peccavit, & poenas a Deo recepit, ut semen ejus quadringentis annis ferviret. Moses quoque cum non glorificavit Deum, qui ei aquam de petra largitus est, ingratus fuit: & Deus dixit illi, Non videbis terram promissionis, & non intrabis in eam. Haftenus Graecum exemplar: cujus verba cum minime cohaereant sequenti narrationi, quae Abraham testatur, non ex infidelitate, sed ex ingenti gaudio in eas cogitationes vocesque prorupisse, nescientem quid diceret: suspicor praedicta verba a studioso quopiam aliunde ex Chrysostomo desumpta, & in margine praesentis loci posita; demum, ut saepe fit, scriptorum incuria in contextum translata: nam in fine homiliae sextae De poenitentia locus, praemisso non dissimilis, habetur sensu plane, & verbis iisdem, in hunc modum: SED, quoniam Deus erat & idem sine peccato solus, permisit justos proprium penes arbitrium humanis erroribus incurvari, non jam ipse ad peccatum impellens, sed arbitrio permittens secundum proprium nutum ambulare. Sic itaque infidelitate sanctus peccavit Abraham, propterea poenam non effugit a Deo, ut ferviret ejus semen annis quadringentis. Et iterum Moses, non glorificans Deum, cum aquam de petra donavit, ingratus fuit: atque ideo ad eum Deus, Videbis, inquit, terram promissionis, & non intrabis in eam. Eandem sententiam amplectitur Hieronymus lib. 3. contra Pelagium, his verbis: ABRAHAM non credidit, quod Deus repromisit, sed risit in corde, putans se celare Deum, & aperte ridere non audens: denique causas incredulitatis exponens, dicit in corde suo: Quomodo potest fieri, ut centenarius de nonagenaria pariat filium? Vivat, inquit, Ismaël in conspectu tuo, quem semel dedisti: difficilia

difficilia non quaero : contentus sum beneficio , quod accepi . Quem occulta re-
sponſione arguens Deus , ait : Etiam fiat , quod exiſtumes non futurum ; & ex er-
rore tuo , quo riſiſti , filius tuus Iſaac riſus nomen accipiet . Paulus omnino huic
aſſerſioni videretur adverſari , cum ad Romanos ſcribens , ait : ET non inſtmatuſ Rom. 4. 19.
eſt in fide , nec conſideravit corpus ſuum emortuum , cum jam fere centum eſſet
annorum , & emortuam vulvam Sarae : in repromiſſione etiam Dei non haefita-
vit diſſidentia , ſed confortatus eſt fide , dans gloriam Deo , pleniffime ſciens , quia
quacumque promiſit Deus , potens eſt facere : ideo & reputatum eſt illi ad juſti-
tiam . Quam ſententiam exponentes Ambroſius ac Theophylaſtus , ſentiunt Abra-
ham nihil prorsus haefitaſſe , imo contra ſpem in ſpem pleniffime credidiſſe : quin
& Auguſtinus libro 16. De civitate Dei , cap. 26. ſcribit riſum Abrahæ fuiſſe exul-
tationem gratulantis , non irriſionem diſſidentis : verba quoque illa , Putaſne cen-
tenario naſcetur filius , & Sara nonagenaria pariet & non dubitantis , ſed admiran-
tiſſe ait . Joannes Arboreus libro *theopie* , primo huiusmodi ſedans controver-
ſiam , inquit , Abrahamum ſubdubiſſe , & animo haefitaſſe in initio , cum riſit
in corde ſuo , dicens : Putaſne centenario naſcetur filius ? ſed verba promiſſionis ,
quae ſubjunxit Deus , crexerunt illius animum , ancipiti iudicio verſatum ; & ſic
ab omni dubitatione explicarunt , ut deinceps certiffima & immobili fide divinis
pollicitationibus inniſus ſit .

A N N O T A T I O XCIX.

Apparuerunt ei tres viri . Gen. 18. a

PROCOPIUS Gazaecus , examinans apparitionem Angelorum ad Abraham , Columba ſu-
per Chriſtum
deſcendens
an fuerit ve-
re animal . videtur aſſerere columbam , in qua apparuit Spiritus Sanctus in baptiſmo
Chriſti , non fuiſſe vere columbam , ſic dicens : DEUS in veteri Teſtamento con-
ſpectus eſt in forma corporis ; nec tamen illud corpus mortalis corporis habuit
proprietaſtem : non enim vel carne , vel ſanguine conſtitit : ad eum modum Spi-
ritus Sanctus in noſtrum conſpectum venit in ſpecie columbae : nec tamen erat co-
lumba , quia non eam , quam columba , habebat , proprietaſtem . Vide annota-
tionem libri 6.

A N N O T A T I O C.

Domine , ſi inveni gratiam in oculis tuis . Gen. 18. a

THOMAS Cajetanus ab Ambroſio , archiepiſcopo Compaſae , graviter repre- Num locus
hic ad Trini-
tatem ſpe-
ctat . henditur , quod abſtulerit ex praefenti capite egregium locum , unde juxta
ſanctorum doctrinam , & ipſam totius eccleſiae vocem myſterium Trinitatis elici-
tur , cum ſcilicet Abraham in valle Mambrae tres vidit , & unum adorans , dixit
Domine , ſi inveni gratiam in oculis tuis ; ipſe , immutata voce ſingulari , in
pluralem tranſtulit , & expoſuit , Domini mei , ſi inveni gratiam in oculis tuis .
Sed apparet , Ambroſium , ut adagio fertur , nodum quaerere in ſcirpo , & occa-
ſiones calumniandi de industria venari : non enim Cajetanus hac numeri permu-
tatione quicquam derogat Trinitati divinarum perſonarum ; imo ſtatuit potius
Trinitatis unitatem , & oſtendit nomen Adonai , quod numerum multitudinis con-
tinet , ad numerum unitatis referri , ſic inquit : QUAMVIS Adonai ſit pluralis
numeri , ſignificans Domini mei : hic tamen uſurpari pro ſingulari manifeſtat
pronomen tuis . Haec ille . Rabbi David ait , nomen אדני Adonai , quod eſt plu-
ralis numeri , quoties ſcribitur cum cameza , tribui Deo Creatori honoris , & ex-
cellentiae gratia .

A N N O T A T I O CI.

Cum ergo ſurrexiſſent inde viri . Gen. 18. a

CHRYSOSTOMUS homilia in Geneſim 42. commendans Abraham , quod Num divina
gratia nos
praeveniat ,
vel a nobis
praeveniat . virtutes omnes abſolutiffime poſſederit , habet verba quaedam fere in prin-
cipio

cipio sermonis, ob quae, & alia plurima his similia variis in locis expressa Joannes Oecolampadius, Lutheranae haereseos professor, vitio illi vertit, quod nimius sit in assertione liberi arbitrii ex mundanae philosophiae scholis hausta, & violentus admodum in exigendis naturae humanae viribus, quae nullae sunt, una cum voluntatis nostrae praeparatione. Sunt autem haec Chrysostomi verba: **QUAE** igitur nobis posthaec relicta est excusatio, cum unus homo cunctas in se possideat virtutes; nos vero ita immunes earum simus, ut ne unam quidem perficere juvet: quod enim non ex eo, quod non possumus, sed quod non volumus, a bonis omnibus sumus alieni, manifeste indicat hoc ipsum, quod Patriarcha, qui ante gratiae tempus, & ante legem fuit, a seipso & a scientia, quae naturae insita est, in tantum pervenit virtutis fastigium, ut sufficiat ad confutandum omnes excusationes nostras. At forte dicent aliqui, quod vir ille multam a Deo consecutus sit gratiam, & omnium Dominus singularem ejus habuerit curam. Fateor ita esse & ego: verum nisi prius & ipse, quod suum erat, fecisset; non tanta a Domino obtinuisset: ea propter attende, quomodo primum in omnibus virtutis suae indicium exhibuerit, atque sic divinum meruerit praesidium, quod neque a primogenitoribus semen fidei acceperit, & a se ipso valde religiosam, atque piam mentem obtulerit. Et paulo post addit: **VIDISTI**, quomodo ab initio, quae a semet ipso erant, attulerit, & propterea divina quotidie ubertim acceperit? Hanc eandem sententiam quamplurimis locis inculcat, praesertim homil. 17. in Joannis cap. 2. ubi sic loquitur: **HINC** admoneri possumus, Deum suis in nos beneficiis nostras non praevenire voluntates, sed a nobis incipiendum esse, cum autem ille nos viderit prompto paratoque animo ad suscipiendam gratiam, tunc multas nobis offert salutis occasiones. Quibus sane verbis videtur Chrysostomus innuere, quod principium salutis nostrae ita in nobis situm sit, ut absque Praevenientis gratiae auxilio ex propriis naturae viribus mereri possimus divinum justificantis gratiae munus: qui Pelagianorum est error.

SED APPARET Chrysostomum noluisse his verbis praevenienti gratiae derogare, quam toties extollit; sed ignaviam suorum auditorum arguere, & desidiam nostram inexcusabilem reddere: quod etiam praemissae orationis ingressus aperte manifestat, dum inquit: **QUAE** igitur nobis post haec relicta est excusatio, &c. haec enim est fixa & ubique immobilis Chrysostomi sententia, scilicet; Nos, quicquid boni habemus, ex praevenientis, vocantis, & semper incipientis gratiae benignitate habere, nullumque esse in nobis meritum, quod non sit donum Dei: cujus quidem tanta est bonitas, ut velit nostra esse merita, quae sunt ipsius dona. Et, ne quis, injusta Oecolampadii calumpnia commotus, suspicetur Chrysostomum non ita sensisse, ut dicimus; sufficiant duo, aut tria ex tam multis ejus locis inducere; in quibus ipse pro divinae gratiae defensione sic loquitur homilia 12. in quartum caput primae ad Corinthios: **QUOD**, inquit, habes, hoc accepisti; neque hoc tantum; & illud, sed quicquid habes: non enim merita tua haec sunt, sed Dei gratia: quamvis fidem adducas, a vocatione eam accepisti: quamvis peccatorum veniam adducas, quamvis gratias, quamvis virtutes, omnia inde tibi provenerunt: quid igitur habes, quod non acceptum habeas? num ipse per te recte operatus es? non sane, sed accepisti: non enim tuum id munus est, sed largientis: nam si accepisti, ab illo accepisti: si ab illo, non tuum accepisti: si non tuum; quid insolescis, ac si tuum habeas? Hom. 38. ad populum Antiochenum, quae **DE HUMILITATE ET QUIETE** inscribitur, **NOLIMUS**, inquit, nos extolli, sed nos dicamus inutiles, & utiles efficiamur: nam, si te dixeris probabilem, licet probabilis existas, inutilis factus es, si vero te nominaveris inutilem, factus es utilis, licet sis improbandus: propterea meritum oblivisci necessarium est: tutus enim meritum thesaurus, oblivio meritum. Et aliquanto post addit: **NE** igitur mercede te dignum reputes, ut capias mercedem, gratia confitere salvari, ut ipse tibi se debitorem confiteatur: nam & nos, servos habentes, maxime tunc eos acceptos habemus, cum postquam omnia benevole ministraverint, nihil magnum fecisse se censent: itaque si tu quoque magna vis reddere merita tua, ea ne magna esse putes, & magna tunc erunt. Haec Chrysostomus: qui si aliquando diversum dicere videatur, ita interpretandus

duſ. eſt, ut referentur præmiſſa ejus verba, & alia his ſimilia non ad illam primam prævenientis, atque excitantis gratiæ motionem, quæ ſemper ita nos prævenit, ut a nobis præveniri non poſſit, ſed ad illud ſubſequentis gratiæ donum, quod in ſcholis theologorum habitualis gratia nuncupatur. Hoc enim nullus, ut pie ſanctæque cenſet Chryſoſtomus, conſequitur, niſi animum ad ſuſceptionem tanti doni rite præparatum obtulerit. Vel dicendum eſt, ſicut etiam Anianus in præſatione commentariorum Chryſoſtomi in Matthæum annotavit, Chryſoſtomum interdum naturæ noſtræ vires plus æquo extuliſſe ex contentione diſceptandi cum Manichæis, & Gentilibus, qui hominem aſſerebant vel natura malum, vel fati violentia ad peccandum compelli. Vide Ann. 184. 194. & 257. lib. 6.

A N N O T A T I O CII.

Nunc cognovi, quod timeas Deum. Gen. 22. c.

ORIGENES homilia in Genefim oſtava accuſatur, quod ſenſerit angelum, loquentem ad Abraham, fuiſſe ipſum Dei filium, qui prius factus eſſet angelus, quam fieret homo: Sic enim ſcripſit: **CONSIDERANDUM** eſt, quia angelus hæc refertur ad Abraham locutus; & quod in conſequentibus evidenter hic angelus, Dominus oſtenditur: unde puto, quod ſicut inter homines habitu repertus eſt ut homo, ita inter angelos habitu eſt repertus ut angelus. Opinor Origenem hoc loco per angeli habitum ſignificare voluiſſe non angeli naturam, ſed officium; ita ut ſenſus verborum ejus ſit, Filium Dei ante, quam habitu inveniretur ut homo, hoc eſt ante, quam naturam humanitatis noſtræ aſſumeret in angeli habitu, hoc eſt miniſterio, fuiſſe, cum priſcis Patribus multifarie appareret, multisque modis loqueretur: juxta quam intelligentiam D. Auguſtinus Tom. 6. in tract. ſuper Ego ſum qui ſum, cenſet ſecure credi ac dici poſſe, Filium Dei non ſolum apparuiſſe Abrahæ, ac Moſi, verum etiam recte cum appellari poſſe angelum, quem propheta nuncupavit Magni conſilii angelum, officio ſcilicet, non natura.

Num Dei
filius fuerit
Angelus.

A N N O T A T I O CIII.

Vidit poſt tergum arietem inter vepres hærentem cornibus. Gen. 22. d

EUSEBII Emefeſeni errorem, quamvis levem, Hieronymus in Quaefſtionibus Hebraicis indicandum putavit, nempe quod is dum exponeret præſentem locum juxta LXX. editionem, in qua legitur, Aries tenebatur in virgulto Sabek cornibus ſuis, ridiculam rem ſcripſerit, Sabek, inquit, dici hircum, qui reſtis cornibus, & ad carpendas arboris frondes ſublimis attollitur. Huic errori anſam præbuerunt LXX. interpretes: qui nomen סַבֵּק Sabek, quod perplexionem ſignificat, tanquam loci alicujus, vel animalis, vel plantæ proprium nomen eſſet, reliquerunt in editione ſua, ἰδὲ ἀπὸς τῆς ἀρεχόμηνος ἐν πυρὶ καὶ τῶν κερνέων, id eſt, *Ecce Aries unus interceptus ad arborem Sabek cornuum ſuorum.* Proinde Eufebius, poſita diſtinctionis nota ante dictionem Sabek, putavit ap- poſitive legendum eſſe καὶ τῶν κερνέων, id eſt Hircus cornuum, ſive cornutus. Ad id etiam fortasſe inductus eſt vocis ſimilitudine, quam quidam apud Syros ferunt ſignificare Hircum, quem Itali quoque vocant Becco, & Germani Strambek.

Sabek per-
peram pro
hircu exponi.

Samuel Bo-
chartus, alii-
que docti vi-
ri, quos lau-
dat P. Calmet,
invictis argu-
mentis oſten-
dunt סַבֵּק Sa-
bek ſignifica-
re ſpinas, ac
vepres impli-
cantes.

A N N O T A T I O CIII.

Deprecatus eſt Iſaac ſuper uxore ſua. Gen. 24.

CHRYSOSTOMUS hom. 49. poſt enarrationem iſtius ſententiæ videtur inu- rere notam incredulitatis Mariæ virgini, quod Chriſti conceptum in ute- ro ſuo abſque humana commiſſione futurum non crediderit nuncianti angelo. Sic enim

Maria Virgo
an aliquando
infidelitate
laboraverit.

enim angelum introducit loquentem ad Mariam : **ET QUIA** adeo incredula es , per hoc crede. Et post pauca addit, **PLANE** per omnia manuducebat eam ad credendum annunciationi ; & vide , quanta Gabriel utitur solertia : non enim ei in memoriam reducit Saram , vel Rebecam , quae fuerunt steriles & vetulae ; quia erant hae antiquae narrationes : sed adducit eam ad hoc , quod nuper in Helisabeth contigit , ut mentem ejus ad credendum provocaret. Hunc eundem fidel defectum videtur Chrysostomus eidem ascribere in morte filii sui , dum in Psalmo 13. sic inquit : **QUANDO** Christus fuit crucifixus , non fuit qui faceret bonum : discipuli omnes fugerunt , Johannes nudus recedit , Petrus negat , ipsius Mariae matris animum gladius dubitationis pertransit . Huic sententiae non dissimile est , quod de dubitatione Mariae scribunt Origenes hom. 17. in Lucam , Theophylactus in Lucae 2. & Augustinus in quaestionibus super Lucam , sicut infra videre poteris in censuris super Evangelium Lucae . Sunt qui perperam judicent Chrysostomi ingenium , suapte natura foemineis moribus insensum , non potuisse cohibere se , quin aliquid muliebri etiam Mariae tribueret ; quam alibi , quoque in commentariis Evangeliorum Matthaei , & Joannis ut importunam & ambitiosam perstringit . Verum , quia Chrysostomus inter caeteras Mariae virtutes etiam fidem miris ubique celebrat laudibus ; necesse est referre ipsius verba non ad illud sive dubitationis , sive incredulitatis genus , quod sub infidelitatis crimine collocatur ; sed ad quandam haesitationem , ex vehementi admiratione , ac stupore nascentem , quoties praeter naturae modum & ordinem , insolitae eventuum species nobis primum occurrunt ; quod & ipse satis aperte indicat , cum eo in loco Mariam describit ad sermones angeli summa admiratione obstupefactam . Lege Annot. 58. 138. 139. 140. 185. lib. 6.

A N N O T A T I O . CV.

Rurfus fodit alios puteos , quos foderant servi patris sui Abraham . Gen. 26. d

Num coeli
vocalem so-
num motu suo
edant.

PHILO Judaeus in libro De somniis allegorice pertractans historiam de puteis , a Jacob inventis , cum obiter incidisset in sermonem eorum , quae laudant Deum , asseruit orbes coelestes vocalis harmoniae sono , qui ex eorum circuitione conficitur , continuo celebrare Deum . Sunt autem verba ejus hujusmodi : **COELUM** perpetuo concentu suorum motuum reddit harmoniam suavissimam ; quae si posset ad nostras aures pervenire , in nobis excitaret impotentes amores , & insanum desiderium ; quo stimulati rerum ad victum necessariorum oblivisceremur , non pasti cibo , potuque per fauces demisso , sed quemadmodum immortalitatis candidati divinis consummatae musicae cantibus : quales cum Moses extra corpus raptus audivisset , fertur per quadraginta dies , totidemque noctes nec panem , nec aquam gustasse : itaque coelum instrumentum musicae archetypum videtur mihi non propter alia sic elaboratum , quam ut rerum parentis hymni scite decantentur , & musice . Ad eandem sententiam haud dubium est , quin alluserit D. Ambrosius in praefatione commentariorum in psalmos his verbis : **LAUDANT** angeli Dominum , psallunt ei potestates coelorum ; & ante initium mundi cherubim & seraphim cum suavitate canora vocis suae dicunt , Sanctus , Sanctus , Sanctus . Ipsum quoque axem coeli fert expressior sermo cum quadam perpetui concentus suavitate versari , ut sonus ejus extremis terrarum partibus audiretur , ubi sunt quaedam secreta naturae : neque id ab usu naturae videretur alienum . Licentius ad Augustinum , praeceptorem suum , de Deo loquens hoc ipsum elegantissimis verbis breviter complexus est , inquiens :

*Aptavit numeros coelis , jussitque sonoros
Exercere modos , parilesque agitare choreas .*

Divus Anselmus libro primo De imagine mundi horum positionem approbans , apertiori sermone eam declarat in hunc modum : **SEPTEM** coelorum orbes cum dulcisona harmonia volvuntur , ac suavissimi concentus eorum circuitione efficiuntur : qui sonus ideo ad nostras aures non pervenit , quia ultra aërem fit , & ejus magnitudo nostrum angustum auditum excedit : nullus enim a nobis sonus per-

percipitur, nisi qui in alio efficitur: a terra autem usque ad firmamentum coelestis musica mensuratur; ad cuius exemplar nostra musica inventa est. Sed his obstare videtur, quod Epiphanius libro primo Panarii, & Irenaeus libro adversus haereses hanc assertionem inter damnata Marciorum dogmata collocant, & Basilii in Hexaëmeron hom. 2. & Ambrosius ipse in Hexaëmeron eandem veluti cavillatoriam, ac debilissimo fundamento innixam contemnunt: nisi forte dicamus hos gravissimos viros non ipsam coelestium sonorum assertionem rejicere, sed ridiculas ratiocinationes, quibus inepti quidam philosophi eam tueri annitebantur, vel prodigiosa quaedam figmenta, quae haeretici, praesertim Marcii, ex ipsa deducebant. Scripsimus de hac re uberius in libro De quaestionibus physicis in divinas scripturas.

A N N O T A T I O CVI.

Venerunt ipsa die servi Isaac, annunciantes de puteo, dicentes, Invenimus aquam. Gen. 26. g

S EPTUAGINTA pro eo, quod in Hebraeo legitur, Venerunt ipsa die servi Isaac, annunciantes de puteo, quem foderant, dicentes: Invenimus aquam, unde appellatum est nomen ejus Abundantia, ipsi penitus ex opposito verterunt: Venerunt servi Isaac, & nuntiaverunt ei de puteo, quem foderant, dicentes, Non invenimus aquam: unde appellatum est nomen ejus Juramentum. Quam interpretationem Hieronymus in libro De Hebraeis traditionibus, ut corruptam, damnat, inquit: QUAE enim etymologia est, propterea vocari Juramentum, quia aquam non invenissent? cum & contrarium in Hebraeo sit, & Aquila, & Symmachus consenserint, quod aquam invenerint: & propterea appellatus sit puteus ipse Abundantia, vel Saturitas. (a)

LXX. male verterunt nō invenimus aquam.

A N N O T A T I O CVII.

Ego sum Esau primogenitus tuus. Gen. 27. 6

O RIGENES in sexto libro Stromateon obiter hunc locum attingens, docuit simulationes & mendacia aliquando Christianis esse proficua; posseque prudentem ac sapientem virum officioso mendacio non secus, quam medicamine, cum

An liceat viro bono mentiri.

(a) Lectionem, seu versionem LXXII. Interpretum immediate adversam Hebraico textui, non habent neque Hieronymus, neque Aquila, nec Symmachus, imo nec ipsa editio Septuaginta Complutensis; quare facile fieri potuit, ut ex oscitantia librorum inexpleret particula illa negativa, quam accurate eraserunt Complutenses Doctores, qui perquisitis purgationibus Codicibus editionem laudatam procuderunt: & quidem si aquam non invenerunt ibi, undenam abundantia? ubinam quies & pax? unde gaudium, ut ex Divino textu colligitur?

Ut autem res clarius percipiatur, ad incudem revocare lubet Hebraicum verbum שבע, quod trifariam lectum triplicem habet significationem. Vel enim legitur שבע per sebin, & redditur seba, & tunc significat septem, & potest hic ejus esse sensus: Hic est sepelitus puteus, quem effodi, ut legit Vatablus. Vel hic est puteus septem aquarum, quibus cum emit Abraham Cap. XXI. v. 30. & 31. Vel tandem hic est puteus septem, idest multas, & copiosas dabit aquas, quem sensum retinuisse videtur Vulgatus interpres. Vel שבע legi potest per seim, seba, & significat juramentum, & in eo sensu usurparunt Septuaginta, fortasse quia ad hunc puteum jurarant, foedusque interunt Abraham & Isaac cum Abimelecho. Vel tandem שבע legi potest per sin, & reddi seba, & significat saturitatem, & abundantiam; & re vera hic fuit sensus Isaac, ut patet ex versibus 22., & sequentibus, & hanc signifi-

tionem retinuerunt Hieronymus, Symmachus, Aquila, & nostra Vulgata. Observant itidem duo NN. doctissimi Authores, Hebraice peritissimi, Xantes Pagninus Thesaurus linguae Sanctae. V. שבע, & Thomas Malvenda in Cap. XXVI. Genes. quod variatio omnis tollitur dum punctum adijcitur. Si enim ש. adijcitur punctum cornu dextero, legendo sebabagh (heinc aliqui etiam ad exprimendam hanc majorem emphasim finalem scribunt שבעה) significat septem & jurare. Si autem adponatur cornu sinistro legendo sebagh, vel sabagh, vel seba, sive seba (ob defectum enim punctorum variant in expressione Doctores) tunc significat saturari, & satiari: cuius rei innumera proferunt exempla, eaque dilucida in Verbo scripto ad id comprobandum; iidemque pariter concludunt, quod etiam hoc modo, & quomodocumque pronuncietur, aut scribatur, Abundantia in vulgato textu retenta, clarissime manifestatur. Septenarius enim numerus plenitudinem denotat, & juramentum plenam ac indubitam fidem facit. Contextus demum historiae ita luculentam praefert hanc aquarum copiam, & in puteo repertam, ut aliter velle interpretari sit historiam corrumpere, & contorquere: qua de causa mendum grave inrepsisse in Graeca LXXII. versione in adpositione particulae negativae non invenimus aquam, qui utroque non caligat oculo, clare observat. Legis laudatos Authores, necnon Cornelium a Lapide, Calmerum, & ceteros. Sed de hac re iterum in calce operis.

Eph. 4. c

Jud. 11. a

Est. 5. c

Joan. 14. a

Gal. 2.

Gen. 27.
Exod. 12. c
1. Reg. 19. c
2. Reg. 20. a
Act. 16. a

Genes. 27.

Gen. 32.

Cassianus
Collat. XVII.
cap. 17.

cum necesse fuerit, uti. Sic enim Origenes, cum Platonis ~~dogmatibus dogmata~~ nostra conferret, eo in loco scriptum reliquit: PLATO in tertio De Republica libro: VERITAS, inquit, sectanda magnopere est: si enim, ut paulo ante rectissime dicebamus, Deo indecens & inutile mendacium est, hominibus quandoque utile, ut utantur eo quasi condimento, atque medicamine; nulli dubium est, quin hujusmodi licentia medicis danda sit, & ab imprudentibus removenda: ergo & principes urbium, si quibus & aliis hoc conceditur, oportet aliquando mentiri vel contra hostes, vel pro patria & civibus: ab aliis vero, qui mendacio uti nesciunt, auferendum est omne mendacium: Haec verba Platonis recensuimus; & nos, igitur illius praecepti memores, Loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo: non debemus dicere, Quis est proximus meus? sed considerare, quomodo philosophus caute dixerit, Deo indecens & inutile esse mendacium, hominibus non interdum utile: & quod ne pro dispensatione quidem putandus sit Deus aliquando mentiri; sin autem commodum audientis exegerit, verbis loquitur ambiguus, & per aenigmata, quae vult, proferat, ut veritatis apud eum dignitas conservetur, & quod noxium esse poterat, si nudum proferretur, in vulgus quodam testum velamine proferatur: homo autem, cui incumbit necessitas mentiendi, diligenter attendat, ut sic utatur interdum mendacio, tanquam condimento & medicamine; ut fervet mensuram ejus, nec excedat terminos, quibus usa est Judith contra Holofernem, & vicit eum prudenti simulatione: imitetur Esther, quae Artaxerxis sententiam diu tacita gentis veritate correxit; & in primis patriarcham Jacob, quem legimus benedictiones patris artificiose impetrasse mendacio; ex quo perspicuum est, quod nisi ita mentiri fuerimus, ut magnum nobis ex hoc aliquid quaeratur bonum, judicandi sumus quasi inimici ejus, qui ait: EGO sum veritas. Haec Origenes in 6. libro Stromateon. In decimo autem ejusdem operis libro hoc ipsum apostolico exemplo confirmans, dixit, Petrum & Paulum, Apostolorum principes, non vera, sed simulata contentione invicem apud Antiochiam contendisse; ut eo simulationis genere Judaeos & Gentiles, inter se de legalibus dissidentes, ad concordiam revocarent.

IN EANDEM sententiam ire videtur Chrysostomus in fine libri primi De sacerdotio: ubi apertissime tradit fraudes, dolos, deceptiones, & imposturas, quae non studio nocendi, sed alicujus magni boni gratia, & ex recto animi judicio fiunt, esse usque adeo necessarias, ut permulti poenas saepenumero subierint hoc ipso, quod fraudes non exercuerint. Quam rem multis etiam adhibitis exemplis confirmat; in primis imperatorum, quibus magis decorum est hostes fraude viciisse, quam aperto Marte debellasse: deinde medicorum, qui aegros, aut pharmaca recusantes, aut ferri sectionem refugientes, fraudibus circumveniunt, & remediis per dolum porrectis, ad sanitatem perducunt: demum & sacrorum virorum exemplo, inter quos Jacob sibi jus primogenitorum dolose vendicavit; Moses per deceptionem opes Aegyptiorum in Israelitarum transtulit castra; Michol, circumvento ac decepto patre, liberavit a morte maritum suum Davidem, quem paulo post frater ejus Jonathas iisdem armis ab ira Saulis servavit; Paulus, tanquam salutare pharmacum, imposturas saepe usurpavit, ceu cum in gratiam Judaeorum, quos ad Christum desiderabat allicere, Timotheum circumcidit, & multis aliis caeremoniis legis se submisit, quas post fidem Christo datam exitiosas esse sciebat. Rursus hom. 53. in Gen. exponens illud, Ego sum Esau primogenitus tuus, asserit Jacob, haec dicentem, fuisse mentitum; sed mendacium hujusmodi non esse culpandum: quia is non temporalis commodi, vel avaritiae causa mentitus sit, sed quo patris benedictionem sibi compararet. Item hom. 32. in Gen. super illis verbis, Dic, quod soror mea sis, & in epistola ad Olympiam, Abrahæ, atque Saræ simulationem, qua, ut ipse inquit, mentitum genus, & aliam pro alia persona inferebant, laude & imitatione dignam pronunciat.

JOANNES Cassianus, Chrysostomi diaconus & discipulus, metaphoram, medicamenti & mendacii, a Platone in Origene usurpatam, pertrahens ad ejusdem sententiae probationem, inquit, sanctis viris ita utendum esse mendacio, ac si ei natura insit hellebori: sicut enim helleborum, si imminente exitia-

Si morbo sumatur, salubre est; si vero sine summi discriminis necessitate bibatur, exitiale est: ita & mendacium proficuum est, cum ex veritatis confessione periculum imminet; mortiferum vero, cum nulla occultandae veritatis necessitas incumbit. Hanc autem necessitatem ad duo tempora reducit, nempe vel cum magnum aliquod damnum fuerit evitandum, & optimum aliquod lucrum assequendum, vel cum humilitatis gratia fuerit mentiendum, hoc est ut quis virtutes suas ad evitandam inanem gloriam pro mendacio occultet. Priorem hujus assertionis partem astruit libro 17. Collationum a capite 17. usque ad 21. exemplis Jacob, fraude & mendacio paternam haereditatem invadentis; Joseph, mendacibus verbis fratres suos deterrentis; Raab, pro salute exploratorum mentientis; Davidis, coram sacerdote Achimelech mendaciter loquentis; Jacobi, Petri, & Pauli, ad simulationis signum pro ecclesiae pace, descendendum. Posteriores vero ejusdem assertionis partem comprobant a cap. 21. usque ad 25. allatis aliquot Scripturae testimoniis.

HIERONYMUS quoque huic Origenico dogmati accessisse videtur in commentariis epistolae ad Galatas: ubi cum de Petro, a Paulo reprehenso, tractaret, hypocrisin censuit viris bonis in tempore assumendam, ad imitationem multorum illustrium virorum; de quorum numero Hieu, rex Israël, sub fallaci promissione colendi Baal, sacerdotes ejusdem Baal interemit. David, ficta infania, Achidis Gethaei regis periculum aufugit. Paulus simulata objurgatione, Petrum, nullius culpa reum, ad terrorem judaizantium reprehendit; & ut Judaeos Christo lucrificeret, Timotheum circumcidit; ipseque caput torondit in Caen-
4. Reg. 10.
1. Reg. 21.
Gal. 2. e
Act. 16. 2.
Act. 21. 26.

HANC assertionem Augustinus cap. 2. libri De mendacio ad Consentium in Priscillianistis haereticis damnat: & in epistola ad Hieronymum dolet eam aliquando a Hieronymo defensam, sic scribens: LEGI quaedam scripta, quae tua dicebantur, in epistolas Pauli, quarum unam ad Galatas cum enodare velles, venit in manus locus ille, quo Apostolus Petrus a perniciofa simulatione revocatur: ibi patrocinium mendacii susceptum esse abs te tali viro, fateor, non medioeriter doleo: mihi enim videtur exitiosissime credi eos homines, per quos nobis divina scriptura ministrata est, atque conscripta, aliquid fuisse mentitos. Haec Augustinus. Est & aperta adversus hanc sententiam ecclesiae determinatio in Decretalibus, titulo De usuris, cap. Super eo: ubi Innocentius pontifex ejus nominis tertius constanter affirmat, divini verbi praecepto vetari, ne quis etiam pro alterius vita servanda mentiatur: quam determinationem omnes theologi scholastici sequentes, planissime decernunt non solum omne mendacium esse peccatum, sed etiam omnem, seu noxiam, seu officiosam simulationem, & fraudem esse vitium veritati contrarium, & ad mendacii crimen pertinens: nam sive sermone, sive quocunque facto vel laedendi, vel juvandi studio quispiam mentiatur, mendax est; & omne mendacium aut peccatum est, aut non sine peccato.

AD EA vero, quae a defensoribus contrariae opinionis objecta sunt, facile ex Augustini doctrina respondent, distribuentes multitudinem eorum, qui in exemplum proficuae simulationis, & officiosi mendacii producuntur in duas classes. In prima statuunt eos, qui cum nihil mentiti sint, mendaces tamen fuisse videntur: porro ex his alii mendaces fuisse putantur, quia figurate & mystice locuti sunt, veluti Jacob: qui cum in verbis illis, Ego sum Esau primogenitus tuus, mentiri videretur; vera tamen pronunciabat: quia juxta divinam providentiam, quae illum ad primogenituram Esau delegerat, vere primogenitus erat. Alii vero in suspicionem fallaciae ac mendacii deciderunt; quia, occultatis animi consiliis, veritatem aperire noluerunt, ceu Abraham de uxore sua interroganti respondens eam esse sororem, mendacium protulisse, & veritatem abnegasse visus est; cum tamen nullo modo mentitus fuerit, sed veritatem tantum occultaverit, tacens eam esse uxorem, & indicans, quod verum erat, eam esse sororem: erat enim ei vere soror ex patre, sed non ex matre. Ad hanc occultandae veritatis regulam theologi referunt omnia bellica stratagemata, & militares insidias, caeterasque gubernatorum, judicum & medicorum simulationes; quae, remoto omni falsitatis crimine, in sola veritatis occultatione consistunt. Inter has recenseri possunt fictiones Moysis, Aegyptum expoliantis; Judith, Holofernem obtruncantis; Davidis,

dis, infanti simulantis; Petri, se comedere dissimulantis; & Pauli, ficta ob-
jurgatione Petrum increpantis: quae quidem fictiones cum omni prorsus menda-
cio careant, frustra ad mentiendi patrocinium inductae sunt. In secunda vero
classe scholastici collocant eos, quos absque dubitatione constat fuisse mentitos:
quales sunt David coram sacerdote Achimelech, Jonathas coram Saule, Hieü rex
cum sacerdotibus Baal, Raab pro exploratoribus Judaeorum, Michol pro Da-
vidis salute: hos autem asserunt non esse in favorem falsitatis & mendacii allegan-
dos, cum eorum mendacia nusquam a Deo fuerint approbata: nam etsi aliquos
horum legamus in sacris literis post haec mendacia laudatos, & etiam bonis tem-
poralibus a Deo remuneratos: non tamen existimandum est in eis laudatam ac re-
muneratam fuisse fallaciam & mendacium, sed pietatem & charitatem & fidem,
qua complexi sunt illos, pro quibus mentiri non timuerunt. (a)

A N N O T A T I O CVIII.

Viditque Jacob in somnis scalam stantem super terram. Gen. 28. c

Utrum sidera
sint animalia
rationalia.

PHILO Judaeus in libro De somniis circa hujus visionis elucidationem inten-
tus, IN COELO, inquit, sidera sunt, quae singula non solum animantia
dicuntur, sed & mentes purissimae sunt: quam sententiam clarius explicans in
libro De opificio sex dierum, haec scripsit: RERUM, quae sunt in natura, aliae
nec virtutis participes censentur, nec vitii, ut stirpes, & bruta; aliae item sola
virtute praeditae, nihil omnino habent vitii, ut stellae: nam haec animalia sunt,
& quidem intelligentia: vel potius mentes singulares, totae probae, nec ullius
capaces vitii: rursus aliae mistae ex utroque, ut homo, qui contrariorum est
capax. Et in eodem libro inferius addit: STELLAE sunt rationales, ac divinae
naturae, partim intelligibiles & incorporeae, partim vero corporeae.

Job 25. 9

SECUTUS est Origenes Philonem, hoc uno tamen ab eo dissentiens, quod
ille siderum naturam omnis vitii credat expertem, hic vero eandem arbitretur
non minus vitii, quam virtutis capacem. Sic enim de stellis primo Tomo com-
mentariorum in Joannem locutus est: ETENIM absurdum est dicere Christum,
pro humanis tantum peccatis mortuum esse, & non pro aliquo alio, quod prae-
ter hominem in peccato fuit, veluti pro stellis, cum nec stellae omnino mundae
sint coram Deo, ut in Job legimus, Stellae autem non sunt mundae coram ipso.
Rursus de siderum animatione in primo Peri Archon, capite 7. latius disputans,
ostendit astra esse animalia ratione praedita, quae in virtutibus proficiant, & de-
ficiant; esseque illis spiritum extrinsecus a Deo infusum, ut intra siderum corpus
ad hominum utilitatem illuminandi ministerium exerceant usque ad finem saccu-
li: in quo cum sancti Dei consummatam gloriam adepti fuerint, tunc & ipsa ab
hujus ministerii servitute liberabuntur. Atque hoc ipsum homilia ultima in libris
Numerorum, & aliis compluribus locis frequenter inculcat.

Ecc. 1. 6.

AD eandem opinionem visus est alludere Hieronymus in commentariis su-
per Ecclesiasten: ubi expendens illud, quod in principio ejus libri legitur, Gyranus
gyrando vadit Spiritus, haec attulit: QUOD autem ait, Gyranus gyrando vadit
Spiritus, & in circulos suos revertitur, sive ipsum Solem spiritum nominavit,
quod animet, & spiret, & vigeat, & annuos orbis cursus expleat, ut ait poeta,

*Interea magnum Sol circumvolvitur annum. & alibi,
Atque in se sua per vestigia volvitur annus. sive quod,
Lucentemque globum Lunae, Titaniaque astra
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.*

non de annuo Solis cursu, sed de quotidianis ejus semitis loquitur. Non longe
ab his distare videtur cardinalis Cajetanus: qui in Psalmo 135. enarrans illud, Fe-
cit coelos in intellectu: IN intellectu, ait, hoc est intellectuales: quod est verum
vel

(a) Legisti Exercitationem nostram XIII. in
Propos. proscriptas ab Innoc. XI. Tom. II. & Cf. N.
Josephum Augustinum Orsi Secretarium S. Congre-

gationis Indicis. De usu materiali verborum, ubi
cuncta reperies opportuna ad rem hanc dilucide ex-
pendendam, & mendacii patronos confutandos.

vel quantum ad substantiam coelorum, si sunt animati, ut multi philosophi rationabiliter putant: vel quo ad motum, quia motus eorum procludubio intellectualis est, hoc est ab intellectu. Et alio loco obiter exponens, quod in praefatione divini sacrificii canitur: Coeli coelorum virtutes socia exultatione concelebrant, existimavit id posse intelligi de coelis, qui cum animati sint, ipsi quoque una cum caeteris angelis laudant Deum. Neque ab hac sententia omnino abhorruit Augustinus; qui eam non ausus improbare, sub dubio reliquit, ita in secundo libro De Genesi ad literam cap. 18. scribens: SOLET etiam quaeri, utrum coeli luminaria solum corpora conspicua sint, an habeant rectores quosdam Spiritus suos: & si habeant, utrum ab eis vitaliter inspirentur, sicut animantur carnes per animas animalium, an sola sine ulla permissione praesentia. Quod licet in praesenti facile non possit comprehendere, arbitror tamen in processu tractandarum scripturarum opportunitate loca posse occurrere: ubi nobis de hac re secundum sanctae auctoritatis literas, etsi non ostendere certum aliquid, tamen credere licebit. Et in Enchiridio ad Laurentium 58. idem repetens, addit: SED nec illud quidem certum habeo, utrum ad eandem societatem angelorum pertineant Sol, & Luna, & cuncta sidera, quamvis nonnullis lucida corpora esse, non cum sensu, & intelligentia videantur. ^(a)

EX OPPOSITO Basilus, cognomento Magnus, in homilia tertia Hexaëmeron hanc opinionem refellens, inquit: NEQUE enim coeli animati sunt, quoniam enarrant gloriam Dei; neque firmamentum animal est sensitivum, quia annunciat opera manuum ipsius: sic enim & ros, & pruina, & frigus spiritualis quaedam & rationalis natura erunt, quia apud Daniele Deum laudare videntur &c. Cui consentiens Joan. Damascenus libro 2. De orthodoxa fide capite 6. NULLUS, ait, coelos, aut luminaria arbitretur animata: inanima enim sunt, & insensibilia: quare si Scriptura dicit, Laetentur coeli, Angelos, qui sunt in coelo, ad laetitiam vocat: novit etiam Scriptura prosopopoeiam, personarumque fictionem usurpare; & de inanimis, ut de animatis, dicere: ut, Mare vidit, & fugit. Hieronymus item in epistola ad Avitum inter haereseos, quas in libris Periarchon Origenis caveri admonet, assertionem quoque de stellis anima rationali praeditis enumerat.

CAETERUM D. Thomas in primo volumine Summae theologiae qu. 70. art. 3. controversiam hanc sedat, huiusmodi allata distinctione: SIDERA, inquit, caeteraque coelestia corpora esse animata, sive animalia, bifariam intelligi potest, aut univoce, hoc est anima informante, quae sit corporis forma, quales sunt plantarum & animalium animae; aut aequivoce, hoc est anima assistente, quae corpori uniatur, non tanquam forma, sed tanquam movens mobili. Basilus itaque, & Damascenus, & in epistola ad Avitum Hieronymus non reprehendunt eos, qui juxta posteriorem intellectum credunt astra esse animata vel animalia, ceu verisimile est sensitisse Philonem, atque ipsum Hieronymum in libro Ecclesiasticis, forteque etiam Origenem, sed eos duntaxat refellunt, qui stellas animatas, & sidera docuerunt esse animalia juxta priorem intelligendi modum: hos inter an Philo, & Origenes recensendi sint, non satis constat: tamen si Nicephorus lib. 17. historiae ecclesiasticae inter anathematismos adversus Origenem in V. Synodo contortos, hunc, quoque reponat: SI quis dicit coelum, & Solem & Lunam, & Stellas animatas quasdam esse, & mobiles virtutes Anathema sit.

A N N O T A T I O CIX.

Dixit Rachel, Da mihi mandragoras. Gen. 30. b

HIERONYMUS reprehendit Franciscus Georgius Tomo primo, problema-
te 215. quod pro voce, quae hoc loco Hebraice legitur דודאִים Dudaim, ver-
terit Mandragoras, cum Lilia exponere debuisset: nam qui fieri potest, ut Ra-
chel

TOM. II.

I 2

Mandragorae
an perperam
positae pro
Dudaim.

^(a) Consule Cl. Cardinalem Henricum de Noris ostendit S. Patrem priorem retractasse sententiam de
in Vindictis Augustinianis ubi rem totam clarissime animabus syderum &c.
expendit, & ex variis S. Augustini monumentis

Chel' sterilis concipiendi desiderio tantopere mandragoras expetierit, quae frigidissimae sunt, & conceptibus praesertim infestae, immo etiam sumentibus lethiferae, ut Dioscorides longo sermone prosequitur. Hinc & Andraclon ipsa mandragora dicitur, quia hominem interimat: quamvis alii eam dici velint Andriacelon ab hominis effigie: quod falsum experientia comprobatur: nisi forte interpretes de alio mandragorae genere intellexerit, quam Circeam vocant, cujus radix amoribus deservit: hujus tamen radix, ut ipse Dioscorides refert, pastoribus, eam mandentibus, capitis gravedinem affert, ac stuporem inducit. Similiter & de alio genere mandragorae, quae Morion appellatur, idem auctor narrat, quod ejus dragma, in potu sumpta, demerentiam inducat. **דודאִים** Dudaïm ergo lilia sunt, quae calida sunt, & conceptui valde propria. Ejusmodi quoque error habetur in Cantico Canticorum, ubi dicitur, **MANDRAGORAE** dederunt odorem suum; cum mandragora prorsus inodora sit, nec ullum odorem emittat. ^(a)

AN-

Cant. 7. 13.

(a) Male reprehenditur S. Hieronymus a Francisco Georgio, quod **דודאִים** Dudaïm verterit *Mandragoras*, & ex eo quidem momento, quia nimirum Mandragorae frigidissimae sunt, sterilitatem inducentes, quas propterea Rachel expetere nequibat dum foecunditatem perardenter optabat, Non defuerunt autem Hieronymo monumenta scriptorum, Botanices, qui oppositum docuerunt. Plinius namque *Lib. XXV. c. 15.* adserit mandragorae semen potum vulvam purgare. Aristoteles *lib. 2. de Generat. Animal.* docet mandragoras juvare foecunditatem; quia nimirum cient menstrua, matricem purgant, & ad conceptum praeparant. Ad Hieronymi vindiciam respondet etiam Laevinus Lemnius *lib. de Herbis S. Scripturae cap. 2.* quod etsi mandragora frigidissima sit, in Judaea tamen, & Mesopotamia (calidissimis regionibus) ubi debebant Jacob & Rachel ad foecunditatem conducebant, quia ibidem aestum & siccitatem uteri temperabant. At num **דודאִים** Dudaïm significat lilia, ut Georgius contendit, & idcirco Hieronymum ventilat operiosius, esto breviter, est observandum; sicut & ut res haec vere edisseratur oportet. Notum quippe est iis, qui vel a limine Sacra Biblia salutarunt, & Hebraica Lexica aliquando ad manus habuerunt, vel etiam Sacros interpretes, & de re Biblica Scriptores vel obiter consulerunt, diversimode **דודאִים** Dudaïm explicari ab interpretibus, variamque subire explicationem. Usurpari enim pro herba, pro radice, pro fructu pro flore, pro arbore innumera suppetunt monumenta, & quum variam speciem in eisdem met variis rerum speciebus subire, quis poterit sine toedio effari? Nonnulli Herbam dicunt esse, sive Sampsuchum, seu Clinopodium, sive Mandragoram &c. Alii Florem, sive Violas, sive Lilia, sive Gelsiminos &c. Alii tubera terrae, aliasve radices. Alii tandem diversas ejus nominis adsignant arbores, & fortasse ex fructu quem istae produciunt. Sed de hoc fructu quis poterit tantas componere lites, quum de eo varia sit scriptorum opinio, eosque inter non levis dissensio? Malum citrinum alii adserunt, alii Cerasa, alii nuces juglandes, alii fructus instar parvi peponis grati saporis amoenique odoris, alii peculiarem fructum instar pomi, odoris saporisque suavis. De qua re cum integra nobis non sit adhibenda Dissertatio, sed solummodo brevis critica notula, satis superque erit si primum indigiterimus Clariore ex re Scriptores, deinde quid possit addi ad rei claritatem & criterium veritatis, strictim tamen, sed sine confusione adnotaverimus.

De **דודאִים** enim qui magis erudite scribunt sunt NN. Xantes Pagninus *Thesaur. lingu. Sanct.* verbo **דודאִים**, & Thomas Malvenda in *Cap. XXX. Genes.* Augustinus Calmetus, & Cornelius a Lapide ibidem, Johannes Drusus *de Dudaïm ad finem Ruth.* Blasius Caryophilus de **דודאִים** praecipue tamen, & uberius Matthaeus Hillerus *Hierophytis. P. I.*

Cap. XXVII.

Quod vero mihi ulterius adnotando opportunum est observare, id unum est, **דודאִים** non significare lilia, quum Hebraeis lilii proprium sit ac expressivum nomen, videlicet **שושן** Schuschān & **ששון** Schanno,

Hic ergo praemissis, quum hic Rachel Mandragoras poscat: quum Canticorum VII. Mandragorae dicantur dedisse odorem suum, eaeque tempore messis trititiceae, verno inclinante tempore, ad maturitatem pervenerint: similiter quum Jeremiae XXIV. duo describantur **דודאִים** in Hebraico Textu, seu duo *Calathi* ex nostra Vulgata, sique *pleni fideis*, eos certe certius existimo esse fructus ab iis productos arboribus, e quarum cortice facile est efformare calachos, qui proinde idem sortiantur nomen ac fructus, ut non semel in Divino eloquio est observare. II. Regum V. Juncus pro fiscella usurpatur, Job XL. arundo pro sagitta, & Psalmo LXVIII. pro jaculo arundo; quin etiam ita ab profanis Scriptoribus id usurpari consuevit. Heine Virgilius Aeneid. IV, ait.

„ Haeret lateri lethalis arundo „

Aeneidum V.

„ Namque volans liquidis in nubibus ardet „ arundo „

Sicque etiam & myrrum pro hastili.

„ „ Luciam ut gerat ipsa pharetram „

„ Et pastorem praefixa cuspidem myrrum „

Sed certe hosce fructus non nisi Cerasa est interpretari, quod etiam Hillero placuit, I. Quia Dudaïm sunt communes Syriae & Palaestinae, ut ex Cap. XXX. Geneseos, ex VII. Canticorum, & ex Epistola Hieronymi ad Eustochium constat. II. Quia Cerasi arbores lente vere flores, prima autem aestate dant fructus, ut praeceteris Plinius scribit *lib. XV. c. 25.* III. Cerasorum cortices & libri aptissimi sunt ad sportas calathosque formandos, quibus arborum fructus servantur detineantur adsportentur; ex eisque pastorales etiam buccinas efformatas videmus. IV. Quia Cerasa primitivos, & vulgares aestatis fructus pueri, puellaeque, ac mulieres pulchre norunt; vescendoque ipsis plurimum afficiuntur, V. Quia sole & igne siccata recondi possunt, suntque eos inter fructus, qui universim sub incitium aestatis ex arbore maturi pendunt; sunt etiam & qui autumnali tempore prostant in sylvis. Idipsum (non infictor) quoad singulas proprietates dici potest de malo citrino ut Calmetus prae aliis sentit, idque mandragorae nomine voluit expressum: quare etsi nomine Dudaïm Cerasa fructus facilius adferam, non piget etiam Citrina mala admittere: praesertim quia puellis nimium adident Cedrorum flores & poma; flores quippe prae venustate & odore, poma ex colore flavo, & acri succo eisdem nimium grato. Quid vero obest quod *Mandragorae* nomine non id usurpemus, quod apud nos impraesentiarum sonat, quum etiam Cedrus in Scripturis non nostrum vulgare fructum, aut arborum

A N N O T A T I O CX.

Facta sunt pecora, quae erant serotina, Laban. Gen. 30. 2

SEPTUAGINTA pro eo, quod in Hebraeo est, Facta sunt pecora, quae erant serotina, Laban, &, quae primi temporis, Jacob, verterunt diverso sensu, ^{Pecorum LXX. inter- pretum.} Facta sunt autem non signata Laban, signata vero Jacob. Hieronymus in Quaestionibus Hebraicis.

A N N O T A T I O CXL

Ecce vir luctabatur cum eo usque mane. Gen. 32. 6

THEODORUS, Heraclae episcopus, ut ex Catena Graeca Oecumenii constat, praesentem locum elucidans, asseverat Jacob verae & corporeae luctationis complexu dimicasse adversus angelum; qui, virili forma ad tempus assumpta, Patriarcham ipsum ad luctam provocaverat. Hanc sententiam licet omnes fere Hebraei, Graeci, & Latini expositores sequantur: Hieronymus tamen improbabile videtur in tertio libro commentariorum epistolae ad Ephesios: ubi explicans illud, **NON** est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus spiritualia nequitiae in coelestibus, indicavit Jacob non pugnasse corporaliter contra eum, qui sibi in homine apparuit; sed magis auxilio ejus, qui sibi in homine apparuit, spiritualiter decernasse, non adversus humanas tentationes, sed adversus maximas & suprahumanas improbi daemonis tentationes; quas Paulus appellavit colluctationes non adversus carnem & sanguinem, sed adversus spiritualia nequitiae in coelestibus. Hunc autem sensum expressit his verbis: **HAEC** in medium protulimus, ut rerundamus eorum opinionem, qui putant omnia vitia esse carnis & sanguinis, & nullam habere daemones potestatem, ut nos incitent ad peccandum: talem luctationem & Jacob fuisse putamus, quod scilicet non adversum carnem & sanguinem contenderit, quando remansit solus, & luctabatur cum eo homo adjuvans eum, & corroborans adversum alium sudore nimio dimicantem: & simul vide, ne forte ridiculi sint, qui arbitrantur in ritum luctantium tota Jacob nocte luctatum: quid enim grande, si, ut illi ajunt, luctans aut superarit, aut victus sit? sed juxta rationabilem & convenientem Patriarchae luctam talem illi colluctationem fuisse credendum est, qualem illi habent, qui possunt dicere: Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus spiritualia nequitiae in coelestibus.

HACTENUS verba Hieronymi, sequentis hac in parte judicium Origenis; qui prius de eadem re in tertio Peri Arthon sic scripserat: **UNDE** & angelus luctatus dicitur cum Jacob: quod nos, quidem non ita intelligimus, ut idem sit, luctatum esse cum Jacob angelum, quod est adversum Jacob: sed quod is, qui ei salutis causa aderat, & ei nomen Israel imponebat, ille idem cum ipso luctatur, id est cum ipso est in agone, & juvat eum in certamine: cum sine dubio alius esset, adversus quem dimicaret, & adversus quem ei certamen ageretur. Denique & Paulus non dixit nobis esse luctamen cum principatibus & potestatibus, sed adversus principatus & potestates: unde & si Jacob luctatus est, sine dubio adversus aliquam harum virtutum luctatus est, quas humano generi, & sanctis praecipue adversari, & movere certamina Paulus enunciat: ideo de Jacob denique dicit Scriptura, quia luctatus est cum angelo, & invaluit ad Deum, ut, si sit agonis quidem certamen, angeli adjutorio sustentatum, perfectionis vero palma vincentem perducatur ad Deum. Procopius Gazaeus in commentariis hujus capituli, **QUIDAM**,

arborem denotet, aliudque longe sit Libani Cedrus ab nostris, quarum nulla est proceritas, dissimilisque fructus? In Hebraico textu נתר נתר, & in Vulgata Nitrum occurrit, sed quis poterit unquam adferere illud ipsissimum esse ac nostrum nitrum? Reclamant Scripturae: quum illud Hebraicum fuerit

saponariae & exteris virtutis ad sordes abigendas aptum, juxta illud Jeremiae. **IL** Si laveris te nitro &c. seous autem nostrum. Id genus etiam sexcenta occurrunt in eodem Divino Eloquio exempla. Cetera qui optat, Eruditos consulat, quum haec adnotasse sufficiat.

DAM, inquit, ut ex docto quodam viro accepimus, profitentur cum Jacobo con-
certasse diabolum in specie Esau: volentem devincere ipsum; caeterum ab Jaco-
bo steterisse angelum auxiliarem: ob cuius auxilium nihil diabolus quiverit effice-
re. Ne igitur putaret Jacob propria virtute debellasse adversarium, sed angeli
virtute adjutus, tactus est ei nervus, & claudicatio subsequuta. (a)

A N N O T A T I O CXII.

Nequaquam Jacobus appellabitur nomen tuum, sed Israël. Gen. 32. f

Israëlis voca-
bulum non-
recte inter-
pretati sunt
multi.

PHILONEM in libro De Abraham, & in libro De Hebraicorum nominum in-
terpretatione, Eusebium, & Chrysostomum, & Hilarium male interpretan-
tes nomen Israël, Jacob Patriarchae impositum, Hieronymus in libro Hebraica-
rum quaestionum taxat his verbis: ILLUD autem, quod in libro nominum in-
terpretatur Israël, Vir videns Deum, omnium pene sermone detritum, non tam
vere, quam violenter interpretatum videtur. Hic enim Israël per has litteras יִשְׂרָאֵל
scribitur, quod interpretatur Princeps Dei, sive Rectus Dei: Vir vero videns Deum
his litteris אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל scribitur, ex quibus אֱלֹהִים virum, אֵל videns, אֱלֹהִים Deum signi-
ficant. Quamvis igitur grandis auctoritatis sint & eloquentiae, & ipsorum um-
bra nos opprimat, qui Israël virum, sive mentem videntem Deum transtulerunt:
nos magis scripturae, & angeli, vel Dei, qui ipsum Israël vocavit, auctoritate
ducimur, quam cujuslibet eloquentiae saecularis. (b)

A N N O T A T I O CXIII.

Joseph autem accusavit fratres apud patrem de crimine pessimo. Gen. 37. a

Num Joseph
fratres accu-
saverint eum
de crimine
pessimo.

AQUILA, secundus divinorum voluminum interpres, ubi nos juxta Hebrai-
cam veritatem legimus, quod Joseph accusaverit fratres suos apud patrem
de crimine pessimo, transtulit, quemadmodum Procopius testatur, contrario
sensu κατήγγελεν δὲ τὸν λόγον ἰωσήφ πρὸς τὸν πατέρα αὐτῶν, hoc est, Detulerunt scilicet
fratres

(a) Unanimis certe Patrum cum Graecorum, tum Latinorum, nec non Theologorum, ac Inter-
pretum omnium sententia est, luctam cum Angelo
humana specie conspicuo a Jacobo initam fuisse cor-
poralem atque realem, & patet expresse ex contextu,
omnibusque in divino eloquio gestis, atque narratis,
certamine, nimirum, praefato, femoris Jacobaei
luxatione, in conflictu a Jacobo benedictione petita,
& post agonem Angelico encomio de Patriarchae
triumpho. Quapropter Hieronymi expositio non li-
teralis, sed mystica est: sicut etiam parilis sunt con-
ditionis aliae id genus interpretationes, praesertim
illa Ruperti Abbatis, exponentis hunc locum de vi,
quam precibus suis Jacob faciebat, ut diutius siste-
ret Angelum, cuius praesentia fruebatur. Ex hoc au-
tem vera realique Jacobi cum Angelo colluctatione,
utpote ex genuina historia, profluxit fabula, quam
Licophron refert de Jove integra nocte cum Hercule
pugnante, istoque de illo victoriam reportante. Quae
vero ex aliorum sententia Procopius in medium pro-
mit, nisi ad mysterium itidem, sed non sine violen-
tia, pertrahantur, longe a veritate recedunt: prae-
sertim quum benedictionem a Doemone sub specie
Esau pugnante Sanctissimus Patriarcha petere nequis-
set.

(b) Hieronymi textum contractum refert Xystus,
substantia quidem invariata, esto aliter ab eodem
S. D. vulgatum. Sic enim legitur in editione Marii
Victorii apud Paulum Manutium Aldi filium Romae
1566. omnium optima. „ Illud autem, quod in li-
bro nominum interpretatur Israël, vir videns
„ Deum, sive mens videns Deum, omnium pene
„ sermone detritum, non tam vere, quam violen-
„ ter mihi interpretatum videtur. Hic enim Israël

„ per has litteras scribitur jod, sin, res, aleph,
„ lamed, quod interpretatur princeps Dei, sive
„ directus Dei, hoc est יְדִיטָרֹסֶ: עַל, Vir vero
„ videns Deum his litteris scribitur: ut vir ex tri-
„ bus litteris scribitur aleph, jod, sin, יֵשׁ יֵשׁ
„ videns vero ex tribus, res, aleph, he, & dica-
„ tur יֵשׁ יֵשׁ rahe. Porro אֵל el, ex duabus, aleph,
„ & lamed: & interpretatur Deus, sive fortis.
„ Quamvis igitur, &c. ut apud Xystum. Verum,
„ observant viri Hebraice docti, quod sicut verum est
„ Israël non esse eum, qui Deum videt, seu *videns*
„ Deum, ut a nonnullis exponitur, ita quoque cer-
„ tissimum est non esse eum, qui dicitur *Rectus Dei*, sed
„ potius *Praevalens Deo* ut Angelus, qui ei hoc no-
„ men indidit, aperte indicavit Genes. XXXII. v. 28.
„ Nequaquam, inquit, appellabitur nomen tuum Ja-
„ cob, sed Israël, quoniam si contra Deum fortis
„ fuisti, quanto magis contra homines praevale-
„ bis? „ heinc iidem observant non esse aptandam
„ notionem יֵשׁ *Jasar*, idest rectum esse, sed שָׂרָר *Sa-
rar*, quae est principari, praevalere &c. Attamen sicut
„ quia Jacob luctando praevaluit dictus est Israël, idest
„ praevalens Deo, ita pariter juxta luctando vidit
„ Deum, dictus est videns Deum, juxta id, quod ibid m
„ ipsemet Jacob ait v. 30. „ Vocavitque Jacob nomen
„ loci illius Phanuel, dicens: Vidi Deum facie ad
„ faciem, & salva facta est anima mea. „ Ex quo
„ vindicantur Ecclesiae PP. ita expendentes vocabu-
„ lum *Israël*. Hieronymus, vero esto adjecerit *Rectus*
„ Dei, ut genuinam radicalemque notionem retineret,
„ tamen quod adjecit, ad majorem explicationem potius
„ adposuit: quare & ipse quoque vindicatur S. Doctor
„ Hebraice peritissimus. Ad majorem autem hujusce
„ rei notitiam leges Interpres Hebraice doctos.

fratres convicium malum de Joseph ad patrem ipsorum. Eodem quoque modo ante Aquilam verterunt hoc ipsum LXX. interpretes: quam versionem sequens Chrysostomus, juxta eundem sensum haec verba exposuit hom. 61. in Genesim, inquit: VIDENTES illi patris erga illum benevolentiam, in invidiam contra eum excitati sunt: detulerunt enim Joseph de pessimo crimine apud Israël patrem suum. Vide malitiae eminentiam: etiam patris charitatem perturbare attentabant: & quae non erant, fingunt contra eum tantum malum perficientes, solum ut invidiam suam explere possent. Consentiunt cum hac eadem editione Theodori Heracleotae, Isidori Pelusiorae, & Theodoretii explanationes. ^(a)

A N N O T A T I O CXIV.

*Ingressus Judas ad Thamar, dixit, Dimitte me, ut coeam tecum.
Gen. 38. d*

CHRYSOSTOMUS, examinans congressum Judae & Thamar, nempe soceri cum nuru, praesenti capite descriptum, diversa & plane dictis suis contraria videtur sentire: nam in 62. homil. in Genesim tam socerum, quam nurum ab omni crimine liberans, ita scribit: THAMAR furari voluit soceri concubium, & ex illo filios procreare, non libidinem explere concupiscens: (absit hoc) sed dispensatio erat quod fiebat. Et post pauca tres hujus sententiae rationes inducens NULLUS, inquit, haec audiens condemnet Thamar: nam, ut dixi, dispensationi ministravit: & propterea neque ullam inde reprehensionem meretur, neque Judas criminibus fuit obnoxius. Ecce enim hac via procedens invenies ex pueris Judae natis Christum secundum carnem ducere genus: praeterea duo isti filii per eum nati duorum populorum figura fuerunt, & praedictio quaedam vitae Judaicae, & spiritualis. His tribus rationibus Chrysostomus hoc loco Judam & THAMAR defendit, quos aliis in locis aperte damnat; hanc quidem ut incestam, illum vero ut fornicarium: siquidem homilia prima in Matthaeum de ipsius Thamar concubitu mentionem faciens, ita inquit: CUR MATTHAEUS in generatione Christi eas tantummodo foeminas, quae de aliquo vitio celebratae sunt, eduxit in medium, id est, si qua adultera, vel meretrix, si qua etiam ex nuptiis non legitime copulata, si qua alienigena, vel barbara fuit: siquidem non modo Uriae uxorem, sed etiam Thamar, & Ruth Evangelista commemorat: quarum una quidem erat alienigena, ut Ruth; alia vero scortum, ut Thamar; quae cum affine rem habuit, non tantum non lege illi conjuncta conjugii, sed furata concubium, & intra habitum meretricis abscondita. Cui quidem quaestioni idem homilia in Matthaeum tertia satisfaciens, tres hujus facti causas assignat, primam, ut ostenderet, quod Christus, qui nostra opprobria extincturus advenerat, progenitores peccatores habere dignatus sit, nihil ob mala nostra erubescens: secundam, ut demonstraret nobis non esse de parentibus etiam fornicationis & adulterii foeditate sorditatis erubescendum, si propria decoremur virtute, quae parentis non decoloratur opprobriis: tertiam, ut factum reprimeret Judaeorum, qui de parentum virtutibus nimium insolenter gloriabantur, docens Patriarcham ipsum Judam, a quo Judaei nomen accipiunt, non exiguum aliquod in Thamar fornicatione admisisse delictum.

Num Thamar Judae congregi-
ens scelus perpetravit.

Matth. 1. 3.

HACTENUS Chrysostomus: cujus priorem sententiam sequuntur Ambrosius lib. 3. commentariorum in Lucam, & Theodoretus quaest. 94. in Genesim: posteriorem vero ejusdem assertionem amplectuntur Hieronymus in quaestionibus Hebraicis, & D. Augustinus; qui rationibus occurrens, pro prima Chrysostomi assertionem inductis, in lib. 22. contra Faustum inquit, non omnia hominum facta

(a) Praefatam inversam lectionem, vel ex eo mendosam esse constat, quia Hebraicus Originalis Textus adversatur, contra eam etiam stant Symmachus Theodotion, & S. Hieronymus, quinimo in Bibliis Polyglottis Parisiensibus, & Antuerpiensibus Editio LXXII. Interpretum ab ea inversione longe abest, & nostrae vulgatae consentit; ceteri idem.

Patres haud sequuntur mendosam eam lectionem Septuaginta, & ceterorum, quos N. Xystus hic refert. Quare corrigendum est quod in Editione LXXII. habetur *καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ συνευχόμενοι*, scilicet fratres Josephum, & restituendum est *καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ συνευχόμενοι*, id est Josephus, Fratres suos &c.

facta esse a nobis comprobanda, ex quibus bona quaedam juxta divinae providentiae dispensationem aut sequuntur, aut significantur: nam divina providentia, ubique bonitatem suam servans, & tam de malis, quam de bonis hominum operibus bonum educens, de libidine Judae, qui ad Thamar concupiscentia victus intravit, boni aliquid non solum efficere, sed aliqua futura bona prophetice significare voluit. Ad significanda enim aliqua bona nihil interest facta illa, quibus ea significantur, seu bona, seu mala sint. Aloysius, episcopus Veronensis, in Catena explanationum in Genesim: NON est, ait, excusandus Judas a peccato fornicationis; nec, ut soluti cum soluta, approbanda est fornicatio: peccavit enim multipliciter, & in aliis, mendacio, prodicione, & odio. Rabbi Simeon Jochai in commentariis Pentateuchi, quos ZOAR praescripsit, liberat eam ab omni crimine: quod non explendae libidinis gratia id egerit, sed pio quodam instinctu, nempe ut ex Juda expectatum Messiam conciperet.

A N N O T A T I O CXV.

Haec autem erunt vestimenta, quae facient. Exod. 28. a

Mundus an
Dei sit filius,
ut sensit Phi-
lo.

PHILO Judaeus libro 3. De vita Mosis, vestimenti pontificalis, in quo totus repraesentabatur orbis, allegoriam aperiens, mundum esse dicit perfectissimum Dei filium, his verbis: IN hunc modum ornatus Pontifex ad sacra mittitur, ut quoties ritu patrio vota facturus est, totum mundum introducat sub figuris, quas gestat in vestibus: necessarium enim erat, ut sacerdos, supplicaturus patri omnipotenti, advocatum adhiberet mundum ejus perfectissimum filium ad impetrandam erratorum veniam, & uberem in posterum gratiam. Suspicio haec verba metaphorice intelligenda esse juxta communem loquendi usum, quo solemus interdum artificialia opera artificum foetus, partusque appellare.

A N N O T A T I O CXVI.

Ignorabat, quod cornuta esset facies ejus. Exod. cap. 34.

Num Mosis
facies cornu-
ta fuit.

HIERONYMUM admiratur Augustinus, Chisamensis episcopus, quod contra Hebraicam veritatem, & Septuaginta editionem posuerit in translatione sua, Mosis faciem fuisse cornutam. Sic enim episcopus iste in Annotationibus Exodi scribit: VOX enim ambigua fecit in editione errorem: quamvis etiam sit discrimen inter nomen Cornu, & id, quod significat Radians: nam cornu vocatur קרן Keren per duplex segol: at radians קרן Karan. Igitur non habetur in contextu Hebraico faciem Mosis fuisse cornutam, sed radiantem: quod ex verbis ipsis apertissime intelligitur, quae in hunc habet modum, וְהָיָה כְּנֹרָא עֹרֵר וְהָיָה כְּנֹרָא עֹרֵר V Mosce lo jadaha chi karan hor panaiu bedabbero ito. Hoc est, Et ignorabat Moses, quod cutis faciei suae esset radians. Non scribitur igitur, faciem fuisse cornutam, sed cutem radiantem. Ex hoc ergo potest emendari prava vulgi consuetudo, qui duobus cornibus pingunt Mosen: non enim cornua e fronte egrediebantur, sed & frons, & natus, & os, & mentum radiabant: & mirum, quod Hieronymus, non considerata veritate Hebraica, non animadverterit etiam, quid Septuaginta transulissent; qui bene hunc locum verterunt, καὶ μωυσης ὡς ἡ δει ὅτι διδύκασαι ἡ ὄψις τῆ χρωτὸς τῆ προσώπου αὐτοῦ. Et Moses ignorabat, quod glorificatus esset aspectus cutis faciei suae. Rident itaque nos, & execrantur Judaei, quoties Mosen in nostris templis cornuta facie depictum aspiciunt; quasi nos eum diabolum quendam, ut ipsi stulte interpretantur, esse putemus. Ex hoc editionis Septuaginta loco cognoscitur, antiquam illam editionem, qua ante Hieronymum utebatur ecclesia, fuisse ipsorum Septuaginta: nam in officio transfigurationis Salvatoris canitur, Glorificata est facies Mosis: quod ex editione Septuaginta sumptum est, qua Latini utebantur, unde & antiphonas sumebant.

Fundent sanguinem super altaris circuitum, quod est ante ostium tabernaculi testimonii, Levitici cap. 1. b

In nostra
Vulgata deest
testimonii.

ORIGENES homilia prima in Leviticum hanc periodum enarrans, indicat, An Christus passus sit pro Angelis. Christum passum esse non solum pro peccatis hominum, sed etiam angelorum, in hunc modum scribens: SANGUIS Jesu non solum effusus est in Hierusalem, ubi erat altare, sed etiam super altare illud, quod est in coelis, ubi est ecclesia primitivorum, idem sanguis aspersus est; sicut & Apostolus dicit Pacificans per sanguinem crucis suae, sive quae in terra sunt, sive quae in coelis. Non enim solum pro terrestribus, sed etiam pro coelestibus oblatus est hostia Jesus: Colof. 1. 20. & hic quidem pro hominibus ipsam corporalem materiam sanguinis sui fudit, in coelestibus vero vitalem corporis sui virtutem, veluti spirituale quoddam sacrificium, immolavit. Vis autem scire, quod duplex hostia in eo fuit conveniens terrestribus, & apta coelestibus? Apostolus, ad Hebraeos scribens, dicit per velamen, id est carnem suam. Et iterum interius velamen interpretatur coelum, quod penetravit Jesus, ut assistat nunc vultui Dei pro nobis. Si ergo duo intelliguntur velamina, quae, velut Pontifex, ingressus est Jesus: consequenter & sacrificium duplex intelligendum est, per quod & terrestria salvantur, & coelestia. Ad eandem sententiam alludit homilia 2. in Leviticum, ubi explicans illud ex capite 4. Levitici, Pontifex offerret pro peccato suo vitulum, sic ait: Levit. 4. 3. Colof. 1. 20. VIDE ergo, ne forte Jesus, quem Paulus dicit pacificasse per sanguinem suum non solum, quae in terris, sed quae in coelis, idem ipse sit vitulus, qui in coelis quidem non pro peccato, sed pro munere oblatus est: in terris vero, ubi ab Adam usque ad Moysen regnavit peccatum, passus est pro peccato. Hoc ipsum apertius exprimit Tomo primo commentariorum in Joannem, sic inquires: MAGNUS noster Pontifex non pro hominibus solis, sed etiam pro omni, quod ratione particeps est, hostia, quae semel oblata est, semetipsum obtulit: nam, excepto Deo, pro omnibus mortem gustavit, non solum pro hominibus, sed etiam pro reliquis, quae ratione utuntur, mortem pertulit: etenim absurdum est eum pro humanis quidem peccatis mortuum dicere, & non pro aliquo alio, quod praeter hominem in peccato fuit, veluti pro stellis, cum nec stellae omnino munda sint coram Deo, ut in Job Job 25. b legimus. Consimilem quoque assertionem habet libro primo commentariorum in epistolam ad Ephesios: quo loco explicans illud ex primo capite ejusdem epistolae, Omnia subiecit sub pedibus ejus, sic loquitur: IN EO, quod dicit Omnia, videtur facere quaestionem: nam illud, quod dictum est, Oportet eum regnare, donec ponat inimicos sub pedibus ejus, non magnopere quaerit interpretem: quia ea, quae inimica sunt, cum fuerint superata, subjicientur sub pedibus ejus, & in victoris venient potestatem. Quomodo autem omnia, id est angeli, throni, dominationes, potestates, & virtutes caeterae, quae nunquam fuerunt Deo contrariae, ejus pedibus subjicientur; videtur obscurum: potest itaque responderi, quod absque peccato nullus sit, & sidera ipsa non sint munda coram Deo, omnisque creatura paveat creatoris adventum; unde & crux Salvatoris non solum ea, quae in terris, sed etiam quae in coelis erant, purgasse perhibetur. Rufinus libro primo Investivarum hoc ipsum dogma Hieronymo impingit, conjectura plane invalida, quod is in commentariis epistolae ad Ephesios praemissa Origenis verba sine nomine auctoris explanationi suae inseruerit, nulla apposita ipsorum confutatione. Vide Ann. 170. & 292. lib. sequentis.

A N N O T A T I O CXVIII.

Moses, congregata omni turba ante fores tabernaculi, ait, &c. Levit. 8. a

ORIGENES homil. 6. in Leviticum ex hoc loco deducere videtur episcopos ex populi auctoritate eligendos. Sic enim scribit: LICET ergo Dominus de con- Num Episcopi ex auctoritate populi sint eligendi.

TOM. II.

K

stituendo

stituendo Pontifice praecepisset, & Dominus elegisset: tamen convocatur & turba: requiritur enim in ordinando sacerdote & praesentia populi, ut sciant omnes, & certi sint: quia qui praestantior est ex omni populo, qui sanctior, qui doctior qui in omni virtute eminentior, ille eligitur ad sacerdotium, & hoc astante populo, ne qua postmodum retractatio cuicumque, ne quis scrupulus resideret. Hermannus Bodius in Collectaneis suis utitur contra nos hoc testimonio: cui subnectit verba ex epistola quinta Cypriani ad plebem, & clerum, dicentis: IN ORDINANDIS clericis, fratres charissimi, solemus vos ante consulere, & mores, ac merita singulorum communi consilio ponderare. Cypriani quoque auctoritatem confirmat exemplo Matthiae, qui non ab Apostolis solum, sed ab omni Christianorum coetu electus fuit, & sicuti Leonis Papae temporibus factum esse dicitur.

VERUM, si recte utriusque doctoris verba expendantur, neuter eorum jus eligendi episcopum populo attribuit; sed hoc tantum fuisse indicant a rectoribus ecclesiae plebi concessum, ut ipsi, populo praesente, sub oculis omnium deligerentur, ut digni, atque idonei publico iudicio comprobarentur, ne ulla post ordinationem retractandi occasio remaneret: unde & Lampridius, scriptor a nostra religione alienus, in vita Alexandri Augusti refert consuevisse prius nomina eorum, qui ecclesiae praeficiendi erant, proponi palam, ut si quid contra eum populus haberet, id in medium proferret. Atque hic idem mos temporibus nostris non omnino, aliqua tamen ex parte servatur: prius enim de fide & moribus eligendi exquiri solet a viris probatissimis: deinde cum egregia de ipso testimonia suscepta sunt, ante, quam in ecclesiae regimine collocetur, vocari solet populus, & eo praesente declarari, quo electio populi favore comprobetur, & multo libentius ei obsequatur multitudo, quem suo quoque consensu in eam dignitatem evectum sciat. Caeterum ipsa episcopi electio veterum conciliorum decretis populo interdicta est, sicut ex concilio Laodicensi apparet: in cuius duodecimo canone vetitum est, ne electio episcopi fiat nisi ab episcopo metropolitano una cum episcopis comprovincialibus, vel sacerdotum collegio. Nemini igitur episcopos eligere licet, nisi his, qui ecclesiae gubernacula teneant, & summo praesertim Christi vicario, & his tantum principibus, & populis, quibus peculiari quadam praerogativa ab ipso Pontifice Maximo concessum sit episcopum nominare, quem regendo idoneum judicaverint, sicut nunc ex ejus auctoritate nonnulli populi faciunt, feceruntque olim tempore Leonis Papae, & Apostolorum temporibus in electione Matthiae. Tunc enim hoc facile multitudini fidelium donari poterat, quando fidelium populus erat moderatus, gravis, & publicae utilitatis studiosissimus: nunc autem, cum plebs bestia sit multorum capitum, factionibus & seditionibus semper intenta, id ipsum non nisi maxima ecclesiae perturbatione concederetur, sed & D. Cyprianus in eadem epistola, ab haereticis citata, aperte asserit, non esse necessarium, ut a populo de meritis eligendis quaeratur, ubi divina suffragia per episcopos prolata praecedant.

Act. 1.

A N N O T A T I O CXIX.

Vinum, & omne, quod inebriare potest, non bibetis, quando intrahitis in tabernaculum testimonii. Levit. 10. b

Num Christus adhuc lugeat peccata nostra.

ORIGENES hom. 7. in Leviticum periodi hujus sensum edisserens, haec scribita SALVATOR meus lugeat etiam nunc peccata mea, & Salvator meus laetari non potest, donec ego in iniquitate permaneo: quomodo enim potest esse in laetitia, ad quem peccatorum meorum moeror semper ascendit? si enim Apostolus ipse lugeat quosdam, qui ante peccaverunt: quid dicam de ipso, qui filius dicitur charitatis? nam quia misericors est, & miserator Dominus, majore affectu ipse, quam Apostolus, suos flet; & multo magis lugeat eos, qui peccaverunt; & non egerunt poenitentiam: neque enim putandum est, quod Paulus lugeat pro peccatoribus, Dominus autem meus Jesus abstineat a fletu, cum accedit ad patrem, & propitiationem pro nobis offert. D. Bernardus in sermone, qui DE VERBIS ORIGENIS inscribitur, hunc locum copiosissime confutavit. Possumus ta-

men

men Origenica verba facile ad pium intellectum revocare, si dicamus Christum lugere peccata nostra, non quod ipse, qui omnis doloris ac fletus est expers, aliquo modo lugeat, aut lugere queat: sed quia adhuc in membris suis peccata nostra lugeat, dum electis suis fletum & compassionem alienae iniquitatis infundit: quo quidem sensu dixit Apostolus, Spiritum Dei gemitibus inenarrabilibus orare Rom. 8. 26; pro nobis quia nos ad gemitus & flebiles orationes provocat. Neque ab hac intelligentia discrepant sequentia Origenis verba, quae de ecclesia, & membris spiritualibus corporis Christi latissime disputant.

HABET etiam Origenes in hac homilia quaedam, quae alludere videntur ad sententiam eorum; qui statuunt animas sanctorum non frui beatitudine visionis divinae usque ad ultimam carnis resurrectionem. Haec videre poteris pagina secunda praesentis homiliae in verbis illis, NONDUM enim sancti receperunt laetitiam suam, nec Apostoli quidem: sed & ipsi expectant, ut ego laetitiae eorum particeps fiam, &c. quae interpretanda sunt de integra completae felicitatis consummatione, quam nondum sancti in corporibus receperunt. Sed de his copiosius Annot. 345. libri sequentis.

A N N O T A T I O CXX.

Petasculum quoque, quod oblatum est, edetis in loco mundissimo.
Leviticus 10. c.

ORIGENES homilia septima in Leviticum, in allegoriam loci hujus excurrens, duo pronunciat, quae Hermannus Bodius in suis Collectaneis ad labefactandam eucharistiae veritatem inducit: primum est, quod caro & sanguis Christi nihil aliud sint, quam sermo & doctrina Christi. Proximum huic est, quod sententia illa Salvatoris, Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis &c. figurate intelligenda sit de doctrina Christi, & non secundum literam de reali esu corporis & sanguinis Christi. Sunt enim haec Origenis verba: DOMINUS & Salvator noster dicit, Nisi manducaveritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis ipsis: caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus: Jesus ergo quia totus ex toto mundus est, tota ejus caro cibus est, & totus sanguis ejus potus est: quia omne opus ejus sanctum est, & omnis sermo ejus verus est: propterea ergo & caro ejus vere est cibus, & sanguis ejus vere est potus: carnibus enim & sanguine verbi sui, tanquam mundo cibo & potu, potat, & reficit omne hominum genus. Et paulo post addit. AGNOSCITE, quia figurae sunt, quae in divinis voluminibus scripta sunt: & ideo tanquam spirituales, & non tanquam carnales examine, & intelligite, quae dicuntur: si enim secundum literam sequaris, quod dictum est, Nisi manducaveritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum: occidit haec litera. Ad idem alludere videtur homil. 9. in Leviticum, ubi excutens illud, Et imponet incensum super ignem in conspectu Domini, &c. Levit. 16. inquit: TU QUI ad Christum venisti, Pontificem verum, qui sanguine suo Deum tibi propitium fecit, & reconciliavit te patri, non haereas in sanguine carnis; sed discce potius sanguinem verbi; & audi ipsum, tibi dicentem, Quia hic sanguis meus est, qui pro vobis in remissionem effundetur peccatorum: novit, qui mysteriis imbutus est, & carnem & sanguinem verbi Dei: non ergo immoremur in his, quae & scientibus nota sunt, & ignorantibus patere non possunt. Huic sententiae non dissimilem habet Augustinus in Psalmum tertium, & in libro 3. De doctrina Christiana cap. 16. cui Thomas Cajetanus astipulatur in commentariis super sexto capite Joannis. Harum propositionum rectam intelligentiam assequi poteris Annotatione 196, libri 6. ^(a)

TOM. II.

^(a) Quamvis hac de re infra sermonem habeat N. Xystus, ut ipse met hic advertit, non taceat tamen hic ad Heterodoxorum confutationem aliqua Origenis monumenta, quibus veritas catholica firmetur, in medium laudare. *Homilia VII. in Numeros* ita rem hanc edisserit: „In aenigmate erat manna, na cibus. Nunc autem in specie caro Verbi Dei est verus cibus. „ *Homil. V. in divers.* „ Quando

K 2

„ sanctum cibus, illudque incorruptum accipis „ epulum, quando vere pane, & poculo frueris, „ manducas, & bibis corpus, & sanguinem Domini. „ ni. „ *Et lib. VIII. contra Celsum.* Oblatis panibus vescimur, qui utique per precem efficiuntur „ corpus sanctum „ Cetera dabit infra Xystus: Consule itidem Polemicos de hac re ubertim agentes.

AN-

A N N O T A T I O CXXI.

Et imponet incensum super ignem in conspectu Domini. Levit. 16. c

ORIGENIS verba ex homilia 9. in Leviticum, ad expositionem huius loci allata, citantur a Sacramentariis in confirmationem haereseos, quae negat verum Christi corpus esse in sacramento altaris. Lege Annotationem centesima nonagesimam sextam in sequenti volumine.

A N N O T A T I O CXXII.

Aedes Levitarum, quae in urbibus sunt, semper possunt redimi. Levit. 25. c

An Sacerdotibus liceat temporalia possidere. 1. Timot. 6. 8.

ORIGENES circa initium homil. 15. in Leviticum sentire videtur Christum, clericis prohibuisse rerum temporalium possessionem, sic inquit: **N**O-
BIS lex Christi, si eam sequamur, nec possessiones in terra, nec in urbibus domos habere permittit: & quid dico domos? nec etiam plures tunicas, nec multam concedit possidere pecuniam. Habentes enim, inquit, victum & vestitum, his contenti simus. Consule Annotationem 106. libri sexti.

A N N O T A T I O CXXIII.

Locata est Maria contra Moysen propter uxorem ejus Aethiopissam. Numerorum cap. 12. a

De Moysis uxore.

JOSEPHUS, libro secundo Antiquitatum hanc historiam describens, redarguitur in Annotationibus Augustini, episcopi Chisamensis, his verbis: **R**EFERT hanc Aethiopissam Josephus Moysen duxisse eo casu, quod cum in regia Pharaonis educaretur, electus Imperator sit contra Aethiopus; atque inde mulierem abduxerit captivam; uxoremque sibi eam fecerit, filiam regis Aethiopum; duasque uxores habuerit Moyses, hanc & Sephoram: quod ego fabulosissimum esse existimo. Mentitur etiam Apollinaris duas uxores habuisse Moysen: quis enim non videt haec ab eis esse ficta? clarum enim est hanc esse Sephoram filiam sacerdotis Madian: non quod Madian Aethiopia sit, quae ultra Aegyptum est, sed ea Aethiopia, quae Arabiae juncta est: contra enim Madianitas pugnarunt filii Israël, in Palaestinam venientes: & Madianitae ex eis locis descendebant in Aegyptum.

A N N O T A T I O CXXIV.

Fueruntque virgae duodecim absque virga Aaron. Num. 17. b

An virgae a Moysae allatae fuerint plures, quam duodecim.

HIERONYMI translationem hoc loco refellit Augustinus, episcopus Chisamensis, haec in Annotationibus Pentateuchi scribens: **O**MITTITUR hic, quod erat maxime necessarium, scilicet וַיִּטֵּן אֶת הַמַּטֵּה אֶתְּמֹתָם V. matre Aaron, bethoc mathotam: hoc est, Et virga Aaron in medio virgarum eorum erat posita: quod non est omissum a Septuaginta, καὶ ἡ παῖδος ἀαρὼν ἀπὸ μίρον τῶν παῖδων αὐτῶν: hoc est, Et virga Aaron in medio virgarum illorum: quippe qui a Deo sacerdos electus fuerat, & inter caeteros principatum oblineret. Quod autem loco huius sententiae substituit Hieronymus, Excepta virga Aaron, nescio an sit veridice dictum; cum neque in contextu Hebraico habeatur, neque etiam verum sit fuisse duodecim virgas, excepta virga Aaron, immo una cum virga Aaron: quaelibet enim virga tribum repraesentabat: duodecim vero erant tribus: quare nec virgae plures duodecim esse potuerunt: superfluit igitur Absque virga Aaron; sed loco ejus ponendum est, Et in medio earum virga Aaron: nam neque apud Septuaginta ea fit exceptio.

AN-

A N N O T A T I O CXXV.

Dixit homo, cui obturatus est oculus. Num. 24. q

HIERONYMI versionem Augustinus, Chisamensis episcopus, hac in parte expendens, ita in suis Annotationibus admonet: *Dixit homo, cuius est obturatus oculus.* הגבר שחם העין Aggever scetum ahain, id est, Vir, cuius est apertus oculus, ut interpretantur Hebraei, & Chaldaica transfert editio: quare in contrarium acceptum est ab Hieronymo: mirorque, cur Septuaginta secutus non sit, qui secundum Hebraicum transtulerunt, *quia ἀνθρώπος ὁ ἀληθινός*, id est, *Dixit homo verax*: quo fit, ut suspicer, non eo modo reddidisse Hieronymum, sed deesse in nostris codicibus negationem: ut dicendum sit, *Dixit homo, cuius non est obturatus oculus*: contraria enim sibi diceret Balaam, qui paulo post se sermonum Dei auditorem esse protestatur.

An Hieronymi versio sit recta.

A N N O T A T I O CXXVI.

Et iratus Dominus dixit ad Moysen, Tolle cunctos principes, & ostenta illos contra Solem. Num. 25. a

ORIGENES homilia 20. in Numeros allegoricam huic loco interpretationem apponens, docet, angelos, custodes nostros, in die iudicii iudicandos a Deo, utrum nos accurata diligentia custodierint, nec ne? accepturosque bene, vel male impensae erga nos curae aut poenas, aut praemia, quae nunc ipsi inter spem & metum solliciti de salute sua expectant. Ejus verba haec sunt: **VENIENT** angeli ad iudicium nobiscum, & stabunt pro nobis ante Solem iustitiae, ne forte aliquid etiam ex ipsis causae fuerit, quod nos delinquimus, ne forte minus erga nos operis & laboris expenderint, quo nos a peccatorum labe revocarent: nisi enim esset etiam aliquid in ipsis, quod in causa nostri culpandum videretur, nunquam diceret Scriptura ad angelum illius, vel illius ecclesiae, *Qui habes, verbi gratia, quosdam tenentes doctrinam Balaam: vel, Quia dereliquisti charitatem tuam primam, vel patientiam tuam, vel alia huiusmodi, pro quibus in Apocalypsi angeli uniuscuiusque ecclesiae culpantur.* Si enim mercedem sperat angelus, verbi gratia, qui me consignatum accepit a Deo pro iis, quas bene gessi: certum est, quia & culpari timebit pro his, quae a me non bene gesta sunt, & ideo ostentari dicuntur contra Solem: ut appareat proculdubio, utrum pro mea inobedientia, aut per illius negligentiam commissa sint. Et homilia 24. in Numer. exponens illud ex 20. ejusdem libri capite, *Mulier, si quippiam noverit, &c. idem repetens, inquit: SAEPE diximus, animarum, quae in ecclesia Dei sunt, curam, procuracionemque haberi per angelos, quosque etiam ad iudicium venire, cum hominibus ostendimus; ut illo divino constet examine, utrum sua delicta peccaverint homines, an monitorum, custodumque negligentia, &c.* Rursum homilia 13. in Lucam enarrans illud ex cap. 2. *Facta est multitudo coelestis exercitus, &c.* fusius id ipsum pertractat, ita scribens: **SI AUDACTER** expedit loqui scripturarum sensum sequenti, per singulas ecclesias bini sunt episcopi: alius visibilis, scilicet homo, alius invisibilis, qui est angelus; ille visui carnis, hic sensui patens: & quo modo, si commissam sibi dispensacionem bene egerit, laudatur a Domino; si male, culpae & vitio subjacet: sic & angelus. Scriptum est enim in Apocalypsi Joannis, *Sed habes ibi nomina pauca, quae polluerunt illud, vel illud.* Et rursus habes ibi, qui doctrinam Nicolaitarum doceant: ac deinde habes illa, vel illa peccata facientes: & accusantur angeli, quibus ecclesiae contraditae sunt. Si autem angelis sollicitudo est, quomodo ecclesiae gubernantur: quid necesse est de hominibus dicere, quantum metum habeant, ut possint cum angelis laborantibus laborantes salutem consequi? ego puto simul inveniri posse & angelum & hominem bonos ecclesiae episcopos, & quodammodo unius operis participes: quod cum ita sit; peramus omnipotentem Deum, ut angeli & homines ecclesiarum episcopi

An Angeli sint in die iudicii iudicandi.

Apoc. 2. 14.

Luc. 2. 13.

Apoc. 2. 15.

episcopi adjumento sint nobis; & sciamus, quoniam utrique pro nobis a Domino judicentur: quod si illi fuerint judicati, & vitium, atque peccatum non in eorum incuria, sed in nostra negligentia fuerit inventum; nos arguemur, atque plectemur: illis enim universa facientibus, & pro nostra salute nitentibus, nos nihilominus a peccatis vacabimus: porro frequenter evenit, ut nobis laborantibus, illi suum officium non expleant, & in culpis sint. Iterum homilia 33. in Lucam super illud capitis XII. Cum vadis cum adversario tuo, &c. ad eundem sensum haec apertius loquitur, inquit: SCRIBITUR alibi, quod assistant homini sive in bonam, sive in malam partem duplices angeli: de bonis enim Salvator meminit, dicens, Angeli eorum semper vident faciem patris. Simul quaere, utrum angeli parvulorum in ecclesia semper videant faciem patris, & aliorum angeli non habeant libertatem vultum patris attendere: neque enim sperandum est omnium angelos videre faciem patris, qui in coelis est. Si fuero de ecclesia, quamvis minimus sim; habet libertatem angelus meus, & fiduciam semper videndi faciem patris mei: si autem forinsecus, nec de illa ecclesia, quae non habet maculam, neque rugam, aut quid istiusmodi, & ego reprobor alienus esse a tali congregatione: non habet fiduciam angelus meus respiciendi vultum patris mei, qui in coelis est. Quam ob causam angeli pro bonis solliciti sunt, scientes, quod si nos bene gubernaverint, & ad salutem usque perduxerint, habeant etiam ipsi fiduciam videndi faciem patris. Quo modo enim, si per curam eorum & industriam salus hominibus comparatur, faciem patris semper attendunt: sic, si per negligentiam eorum homo corruerit, etiam sui periculum esse non nesciunt; & sicut bonus episcopus, & optimus dispensator scit sui meriti esse, atque virtutis, si oves gregis, sibi crediti, fuerint custoditae: ita intellige & de angelis: ignominia angelo est, si homo justus creditus fuerit ei, & peccaverit; ut e contrario gloria est angelo, si creditus sibi saltem minimus in ecclesia fuerit: videbunt enim non aliquando, sed semper faciem patris, qui est in coelis, cum alii semper non videant: secundum enim meritum eorum, quorum angeli sunt, aut semper, aut nunquam, vel parum, vel plus faciem Dei angeli contemplabuntur.

HACTENUS Origenes: cujus sententiae videtur subscribere Hieronymus libro secundo commentariorum in Michaeam: ubi edisserens verba illa 6. cap. ejusdem Prophetae, Surge, contende in iudicio adversum montes, &c. ita scriptum reliquit: PER MONTES, non alios significat, puto, quam angelos, quibus rerum humanarum commissa est procuratio, Deuteronomii cantico in id ipsum congruente: Cum divideret excelsus gentes, cum disseminaret filios Adam, constituit terminos terrae, secundum numerum angelorum Dei. Et contende iudicio, ut sive montes, sive colles reputati fuerint, non digne populos procurasse; vel meum videatur esse, qui tales proposui, vel culpa tollatur a populo, & referatur ad angelos. Legimus Apocalypsin Joannis, in qua laudantur, accusanturque angeli ecclesiarum pro virtutibus, vitiisque eorum, quibus praeesse dicuntur: sicut enim interdum episcopi culpa est, interdum plebis; & saepe magister peccat, saepe discipulus; & nonnunquam patris vitium est, nonnunquam filii, ut vel bene, vel male erudiantur: ita in iudicio Dei vel ad angelos crimen refertur; si non egerint cuncta, quae ad suum officium pertinebant; vel ad populum, si illis, universa facientibus, ipsi audire contempserint. Haec Hieronymus, magis, ut arbitror, ex aliena, quam ex propria sententia, locutus.

6. Thom. 1. p.
Qu. 113. art.
7. ad 4.

DIVUS Thomas Theologicae summae parte prima, quaest. 113. amice ac benevole, ut semper solet, errores Patrum excusans, ait Origenem ex praedictis verbis nihil aliud inferre voluisse, nisi quod angeli pro peccatis hominum essent in iudicium adducendi, non quidem ut rei, sed ut testes, ad convincendam ignaviam eorum, qui angelorum monitis acquiescere neglexerunt. Nec abludere videntur ab hac pia Thomae interpretatione ea, quae Origenes homilia undecima in Numeros protulit his verbis: IGITUR unusquisque angelorum in consummatione saeculi aderit in iudicio, educens eos secum, quibus praefuit: & puto etiam ibi inquisitionem futuram, non quidem, an culturae hominum angelus defuerit; sed an culturae angelicae nequaquam digne segnitie humana responderit.

AN.

A N N O T A T I O CXXVII.

Istis dividetur terra in sortem juxta numerum vocabulorum in possessionem.
Num. 26. f.

ORIGENES homilia 21. in Numeros super his verbis, ait, duplex esse genus beatorum, unum superius & perfectius, quod Deum videbit facie ad faciem; alterum inferius, quod solum haereditabit terram viventium, hoc est, solam immortalitatem, sublimitatem, & potentiam. Sententiam huic alludentem habet Origenes homilia 35. in Luc. Vide Annot. 345. sequentis voluminis.

Num Beati
omnes Deum
videant.

A N N O T A T I O CXXVIII.

Haec sunt mansiones filiorum Israël. Numer. 33. a.

ORIGENES homil. 27. in Numeros haec exponens, indicat animas post resurrectionem non statim elevandas ad Dei visionem, sed per multas illuminationum ascensiones gradatim ad Dei contuitum deducendas. Ait enim: AGITUR ergo ascensio de Aegypto ad terram repromissionis, per quam, ut dixi, mysticis descriptionibus edocemur ascensum animae ad coelum ex resurrectionis ex mortuis sacramento. Ponuntur autem & nomina mansionum. Et paulo post: TALIS ergo fiet beatae animae ascensus, cum submersi fuerint omnes Aegyptii, & Amalechitae, atque universi, qui impugnaverunt eam: & per singulas quasque mansiones digrediens, illas scilicet multas, quae dicuntur esse apud patrem, illuminatur amplius ex una ad aliam veniens, & majora semper illuminationis augmenta conquirat, usquequo assuera sit ipsius veri luminis, quod illuminat omnem hominem intuitum pati, & mirae majestatis ferre splendorem: Haec Origenes: cui adversatur, quod Paulus ait: MORTUI, qui in Christo sunt, resurgent primi, deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis obviam Christo in aëra, & sic semper cum Domino erimus. Quibus verbis ostendit sanctorum animas statim post resurrectionem ad intuitum Dei sine ulla cunctatione rapiendas. Mansiones vero, quas Origenes in domo patris esse ait, non ad diversa ascensionum tempora, sed ad diversos praemiorum gradus referendae sunt.

Num Sancti
statim post
iudicium ad
Dei contul-
tum elevan-
tur.
Alii Codices
Origenis ha-
bent: Et re-
surrectionis
ex mortuis
Sacramentum.
Joan. 14. 2.

1. Thes. 4. 16,
17.

A N N O T A T I O CXXIX.

Cum ingressi fueritis terram Chanaan, illa his finibus terminabitur. Num. 34. a.

HIERONYMUS in epistola ad Dardanum terminos terrae sanctae, praesenti capitulo comprehensos, explicans, indicat se ab inepto quodam haeretico injuste damnatum, quod historicam terrae promissae veritatem sustulerit, docens ea, quae Deus de terra promissionis in Sacris literis promisit, ad nudam potissimum allegoriam pertinere, hoc est, ad illam duntaxat viventium terram, quae in coelis est, referri: quoniam tota Judaeorum regio adeo angusta sit ambitu, ut vix longitudinem habeat 160. millia passuum, latitudinem vero 40. & in his etiam regiones, loca, urbes, & oppida sint plurima, nunquam a Judaeis occupata, sed tantum divina pollicitatione promissa. Et libro in Esaiam 13. his consona scribens super illud Esaiæ 49. Et dixit Sion, Dereliquit me Dominus, &c. ait: EX QUO discimus, Hierusalem nequaquam in Palaestinae regione petendam, quae totius provinciae deterrima est, & saxosis montibus asperatur, & penuriam patitur sitis: ita ut coelestibus utatur pluviis, & raritatem fontium cisternarum extructione soletur, sed in Dei manibus, ad quam dicitur, Festinaverant strutores tui, &c. Huic calumniae Hieronymus in calce ejusdem epistolae occurrit, his verbis: NEQUE hoc dico in suggillationem terrae Judaeae, ut haereticus sycophanta mentitur, aut quo auferam historiae veritatem, quae fundamentum est intelligentiae spiritalis: sed ut decutiam supercilium Judaeorum, qui synagogae

Num tetra-
promissionis
sit ad literam
intelligenda,
quanta sit
longitudo, &
latitudo re-
gionis Ju-
daeorum.

Isa. 49. 14.

gogae angustias latitudini ecclesiae praeferunt: si enim occidentem tantum sequuntur literam, & non spiritum vivificantem; ostendant terram repromissionis lacte & melle manantem.

A N N O T A T I O CXXX.

Dominus Deus noster Deus unus est. Deut. 6. 4

An ex hoc
loco Trinitatis
mysterium
elici debeat.

ANSELMUS Laudunensis, Glossae interlinearis auctor, subindicat, Mosem idcirco Deum unum tribus nominibus appellasse, ut significaret, quod Deus in maiestate sit unus, & in personis trinus, neque divisionem habens, neque recipiens solitudinem. Videtur haec expositio desumpta vel ex Augustino, qui hunc locum de unitate trinitatis exponit libro tertio adversus Maximinum, Arrianorum episcopum, capit. 23. vel ex epistola prima Alexandri Papae & Martyris: qui ex divina sententia, huic sententiae simili, Trinitatis in unitate mysterium ostendens, hunc in modum argumentatur: Si Trinitas non est; quare in Deuteronomio dixit, Dominus, Deus noster, hic est Deus? Si Unitas non est; quare, Hic est, dixit, & non, Hi sunt, plurali numero designavit? Si Trinitas non est; quare in eodem dicitur libro, Dominus, Deus tuus, Deus magnus & potens est? Si Unitas non est; quare magnus & potens pluraliter non nominatur? Haec Alexander. Praeterea brevitatis gratia Idacium Clarum, vetustum auctorem, haec eadem Alexandri verba in libro, quem contra Varimandum scripsit, repetentem. Sed & Gregorius, Nyssae Pontifex, in libro De cognitione Dei adversus Judaeos, hoc ipsum testimonium pro unitate Trinitatis inducens, AUDI, inquit Israel, Dominus, Deus tuus, Deus unus est. Illud DOMINUS, & DEUS, & DEUS, tres personas ostendit: illud autem, Unus est, divinitatem, & naturam unam. Theodoretus libro De curatione Graecarum affectionum secundo ad eundem modum exponens, inquit: MOSES cum dicit, Audi o Israel, Dominus, Deus tuus, Dominus unus est; & unitatem docet, & trinitatem significat: semel enim Deo proposito, bisque Domino repetito, trinitatem subostendit: cumque adderet, Unus est, & congruentem Judaeis doctrinam attulit, & unam in tribus, eandemque divinitatem, & substantiam esse docuit.

AUGUSTINUS, Chisamensis episcopus, forte ignorans hanc esse explanationem magnorum ecclesiae Patrum, eam in suis Annotationibus reprobare ceu insulsam. Ejus verba haec sunt: NON EST hoc loco silentio praetereundum, quod Rabbi Moyses Aegyptius, primus Hebraeorum scriptor, carpit Christianos, eosque longa subannatione deridet. Christiani, inquit, colligunt Trinitatem ex isto loco: primum enim tres exprimuntur personae, cum dicitur Dominus, Deus, Deus: ter enim ibi divinum nomen reperitur: postea innuitur Trinitas, cum dicitur, Unus est. Productis autem his verbis, multis probris in nos invehitur: Potuit quidem esse, ut aliquis insulsior e nostris^(a), quorum plurimi reperiuntur, id Judaeo illi dixerit: nam multi divinarum literarum imperiti ex his locis Trinitatem colligunt, ex quibus colligi non potest. Rursum, ubi clarissime ea divina res exprimitur, nihil ejus in eorum animos penetrat. Primum maxime fit a con-

cionantibus;

(a) Sapienter nimis N. Xystus indigitat errorem Augustini Chisamensis Episcopi, dum ejus verba refert, postquam validis PP. monumentis (ex is tamen erade supposititiam S. Alexandri I. R. P. decretalem epistolam) legitimam Deuteronomii interpretationem ad Trinitatis mysterium edifferendum comprobavit. Et quidem ignoranter nimis, nimiumque impudenter fidem ille detraxit Ecclesiae PP. doctisque Theologis, quam adhibuit perfido Judaeo toto conatu (sicut & ceteri de synogoga impraesentiarum ogganniant, furunt, blasphemant) evertere curanti Trinitatis mysterium, etsi non semel sed pluries alibi in Veteri Testamento expressum: quod proinde Patriarchae Israelis ne dum, verum & Majores omnes ex Hebraeorum coetu crediderunt, docueruntque; nec minori temeritate criminanti Christianos detrichismo. Itaque enim dilucidum est laudatum Deutero-

nem monumentum ad probandam Trinitatis fidem; ut vel ipsi Rabbinii posterioris aetatis ex eo victas dederint manus Trinitatem divinarum personarum in unitate naturae consentibus, quod praecipue observare est in R. Simeone filio Joai, R. Ibbi, aliisque. Ex phrasi namque Divini eloquii clarissime mysterium Trinitatis colligitur, ut omnes Hebraice apud prime docti una voce fateantur, quum ibi ter Deus repetatur, qui tamen unus adseritur ibidem. Leges Cornelium a Lapide, & Augustinum Calmetum ibidem, & posteriorem etiam in Dictionario Biblico Trinitas, NN. Thomam Malvenda, & Seraphinum Porretha in Deuteron. N. Raymundum Martin. pag. 84. & plagiarium ejus Petrum Galatinum Arcan. fid. ac novissime Paulum Medice de Ritib. Hebr. & alibi.

monantibus; qui saepe divinas extorquent literas, dum illud volunt esse figuram illius, & illud alterius. Acciditque, ut oculatis in nos Judaeis ludibrio simus: tendendum utrique medium esset, ut, quae figuram praeserunt, figurate interpretentur: quae autem in aliud tempus non spectant, non eo extorqueantur: perquirendumque diligenter, ut ubi de Messia dicitur, attente cognoscamus; ubi autem nihil ejusmodi praedicatur, non violenter trahamus: fit enim ex hac causa, ut foedissimis fabulis divinas inficiamus literas. Quam rem maxime vituperat Gregorius Nazianzenus: orat enim & apud Graecos genus hominum, quale nostris, & multis ante viguit diebus, qui infinitum quendam figurarum coacervarunt cumulum; eoque utuntur ad ostendendum, omnia non tam maxima, quam minima, fuisse figuris praemonstrata: ego certe dicerem, id non modo esse stultissimum, sed etiam impiissimum: neque enim hoc dicimus, quorundam Germanorum imitati procacitatem, qui sibi, omnibus, & diis, & hominibus, & humanis, & divinis rebus maledicendi licentiam usurparunt; sed, ut vituperemus vituperanda; laudemus autem, quae laude digna sunt. Ut enim Christianus est, qui neque Arrianam divisionem, neque conjunctionem Sabellianam sequitur: ita vere Christianus, qui neque illorum hominum procacitatem sequitur, neque tamen non reprehendit, quae reprehensione digna sunt: potuit igitur esse, ut aliquis Christianus ea Rabbi Mosi dixerit. Verum & illud non est ignorandum, solere plerumque Hebraeos falsa in nos crimina confingere, & res nostras ad vituperandum accommodare: multaque apud eos reperimus, quae illi falso asserunt esse nostra: omninoque ab ea gente est hoc factum, ut nostra dogmata impiissimis contaminari mendaciis: eoque sunt ad Christi fidem suscipiendam tardiores: habent enim suos Scriptores, quibus illi habent fidem: invenimusque apud eos nostra summis vituperationibus lacerata, sceleratissimisque corrupta mendaciis. Dicitur ergo hoc loco, Dominus Deus, eo quod semper in divinis literis Deus his duobus nominibus simul conjunctis soleat nuncupari, scilicet ELOHIM, & JEHOVA; quorum secundum est nomen tetragrammaton, id est, divinam significans essentiam: primum vero id nomen divinum est, quo ejus significatur fortitudo: puto enim fere idem esse EL, & ELOHA: ubi autem dicitur, Deus unus est, patet fieri Dei repetitionem, non esse cum duobus illis connumeratum. Possunt autem & alii melius, quam nos, interpretari.

A N N O T A T I O CXXXI.

Josue succendit urbem Hay, & fecit eam tumulam sempiternam. Jos. 8. f.

ORIGENES, allegoriam praesentis loci componens, visus est asserere, quod post Resurrectionis diem, nec daemones, nec infernus, daemonum locus, semper futuri sint; sed post aliqua temporum spacia daemones cum caeteris damnatis, qui ab inferis detinentur, ad coelestem beatitudinem perventuros. Sic enim scripsit homilia octava in librum Josue: EST IN hoc etiam resurrectionis futurae mysterium: jam enim tunc ultra omnino non erit diabolus, quia jam non erit mors: de diabolo enim loquens Apostolus dicit: *ἡ γὰρ ἐξ ὅλης κατὰ πύξιναις ὁ θάνατος*: hoc est, Novissimus inimicus destruitur mors. Sed videamus, quae in posterioribus sequuntur. Et incendit, inquit, Jesus urbem Hay: & effecta est urbs, quae non habitetur in aeternum. Vides, quia haec, quae consequuntur, magis ad mysterii, quam historiae pertinent veritatem: non enim tam ille locus terrae inhabitabilis est in aeternum, quam locus daemonum inhabitabilis erit, tum cum jam nemo peccabit, neque regnabit in aliquo peccatum; cum diabolus & angeli ejus igni tradentur aeterno, dicente Christo his, qui vicerunt, Venite benedicti patris mei, &c. aliis autem, Ite in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus, donec omni animae, quibus ipse novit, remediis consulat, & omnis Israël salvus fiat. In eandem sententiam loquitur libro primo Periarchon, capite sexto, ubi de spiritibus improbis, qui peccaverunt, ab initio pertractans, haec avertit: HI VERO, qui de statu primae beatitudinis moti quidem sunt, non tamen irremediabiliter moti, illis, quos supra descripsimus, sanctis beatisque ordinibus

Num daemones, & inferni supplicia semper erunt.

1. Cor. 15. 26.

Matth. 25. 34. & 41.

TOM. II.

L

dinibus

minibus subjecti sunt ad regendum : quorum adiutorio usi , & institutionibus ac disciplinis salutaribus reformati , redire , ac restitui ad statum beatitudinis possunt . Item Tomo decimo octavo in Joannem , exponens illud Joannis 8. Quo ego vado , vos non potestis venire , ait : SI QUIS blasphemiam dixerit in Spiritum Sanctum , non remittetur ei , nec in hoc saeculo , nec in futuro : non tamen si in futuro saeculo non remittetur , ergo neque in futuris saeculis non remittetur . Hoc idem apertius prodidisse eum in expositione primi & secundi capitis Epistolae ad Ephesios , testis est Hieronymus in Commentariis ejusdem Epistolae . Theophilus etiam Alexandrinus episcopus libro 2. Paschalis , Augustinus in libro De haeresibus , & Hieronymus in epistola ad Avitum , & in aliis plerisque locis hujusmodi errorem in Origene detestantur . Rufinus tamen libro primo Invektivarum asseverat Hieronymum in Commentationibus Epistolae ad Ephesios comprobasse hoc dogma : cui etiam Erasmus in annotationibus Origenicis indicat subscripsisse Ambrosium in expositione tertii capitis ejusdem epistolae . Sed de hoc infra dicemus , Annotat. 298. libri sexti .

NUNC APPONERE libet testimonia quaedam Origenis , superioribus locis ex diametro pugnantia ; ex quibus Jacobus Merlinus in Apologia pro Origene contendit praemissas sententias non ab ipso Origene , sed ab aemulis Origenis , operibus Origenicis iniquo animo fuisse insertas , his verbis : DOGMA De reparatione daemonum , & damnatorum , in quod putant Origenem declinasse , ex multis ejus dictis refellitur : nam super Ezechielem homilia 14. inquit , angelos , non custodientes principatum suum , sed deserentes proprium habitaculum suum , in judicio magnae diei vinculis sempiternis sub tenebris servabit , Homilia 14. super Jesum Nave exponendo , quomodo multi reges congregati sunt contra Josue , cui dicit Dominus , Ne verearis a facie eorum , quia crastina die hac hora reddam eos in manus tuas : Video , inquit , quod hodie non possumus illos opprimere , nec cunctos interficere ; sed crastino perimentur : id est , post consummationem hujus saeculi , Tunc enim omnis virtus contraria destruetur : & tunc penitus vincetur , cum videris , iis , qui a sinistris sunt , dici , Ite in ignem aeternum , quem praeparavit Deus diabolo & angelis ejus . Idem asserit homil. 14. Numerorum , exponendo illud , Rogabant Dominum , ne torqueret eos ante tempus . Idem libro quinto in explanatione epistolae ad Romanos asserit , allegans epistolam Judae , Quod si in aeternum puniendos eos asserit , & igne perpetuo affligi : ergo non asserit eos tandem liberari . Insuper his verbis libro quinto praefatae explanationis utitur , exponendo illud Pauli , Mors illi ultra non dominabitur , &c. UNDE miror quosdam contra hanc evidentissimam Pauli sententiam velle asserere , quod in futuris iterum saeculis vel eadem , vel similia necesse sit pati Christum , ut liberari possint etiam hi , quos in praesenti vita dispensationis ejus medicina sanare , non potuit , Ajunt enim , nunquid potest esse saeculum aliquod in futuro , ubi neque boni aliquid , neque mali agatur : sed stupeant res , & maneant profunda silentia ? Rursus exponendo illud Pauli , Nunquid sic offenderunt , ut caderent , inquit ; ISRAEL salvus fiet : istius autem , qui de coelo cecidisse dicitur , nec in fine saeculi erit ulla conversio , De damnatis idem sentit super Esaiam : ubi exponendo illa verba , Resurgent hi , qui sunt in sepulcris , &c. inquit : MELIUS est ergo dicere , quod omnes quidem resurgemus ; ut & impii veniant in illum locum , ubi fletus est , & stridor dentium ; & justi , ubi recipiet unusquisque in suo ordine secundum meritum bonorum gestorum suorum , cum transformabitur corpus humilitatis eorum . Item homilia 18. Numerorum sic inquit : SI ANIMA non habeat virtutes , non veniet caro , neque anima ad haereditatem , sed solum ad judicium illius , qui potest animam & corpus perdere in gehennam . Item homilia prima super Ezechielem exponendo illud , Restituetur Sodomam , &c. per Sodomam intelligens , peccantem animam , culpam aliquos ex Hebraeis asserentes Sodomam aliquando restitui . Item in expositione Psalmi 37. hortatur peccatorem , ut hoc in saeculo se praepararet ad flagella , ne ignibus aeternis reservetur : ex quo notum est , ignem aeternum secundum ejus sententiam fore . Denique , si quis desideret scire , quam timorate Origenes de gehenna fuerit locutus , librum Josue legat , ubi eam comparando diversis locis terrae promissionis infert : UTINAM

ca ,

ea, quae diximus, non videremur temere & periculose dixisse. Et in libro Periar-
chon, ubi de consummatione loquitur, inquit: QUAE quidem a nobis etiam
cum magno metu & caute dicuntur discutientibus magis & pertractantibus,
quam pro certo ac definito statuendis. Unde, quam apertum sit Origenem af-
firmare perditarum creaturarum reparationem nunquam fiendam, sagax Lector
puto satis intelligit. (4)

A N N O T A T I O CXXXII.

Et insiluit spiritus Domini malus in Saul. 1. Reg. 10.

AUGUSTINUS libro secundo Quaestionum ad Simplicianum, quaestione pri-
ma, haec exponens, visus est liberae voluntatis arbitrio plus aequo tribue-
re, cum diceret: QUAMVIS sit in cuiusque potestate, quid velit; non est tamen
in cuiusque potestate, quid possit facere cuicumque, vel a quoquam pati. Hanc
sententiam ipse Augustinus in secundo Retractionum capite primo recogno-
scens: HOC, inquit, a nobis dictum est, quia non dicimus esse in potestate no-
stra, nisi quod, cum volumus, sit, ubi prius, & maxime est ipsum velle: sine
ullo quippe intervallo temporis praesto est voluntas ipsa, cum volumus: sed hanc
quoque ad bene vivendum desuper accipimus potestatem, cum praeparatur vo-
luntas a Domino.

De libero ar-
bitrio.

A N N O T A T I O CXXXIII.

Regina Saba, audita sapientia Salomonis, venit, &c. 3. Reg. 10.

JOSEPHUS in octavo Antiquitatum volumine hunc locum paraphrastice illu-
strans, ait, reginam Sabae in Aethiopia regnum suum habuisse, atque inde
ad Salomonem venisse: quam rem animadvertens Augustinus, Chisamensis
episcopus, in Annotationibus Geneseos ita scriptum reliquit: DUAE SUNT re-
giones, quae eodem nomine Saba a nobis & Graecis appellantur: apud Hebraeos
tamen insigne discrimen est: alteraque in Aethiopia, altera in Arabia est: quae
Aethiopiae est, scribitur apud Hebraeos per, s, exile, hoc est, סבא Seba: quae
vero in Arabia, per, s, crassum, sit סבא Saba. Quod & ab Hieronymo in
Hebraeis quaestionibus annotatur. Regina ergo Saba non Aethiopicae, sed Ara-
biae Sabae regina erat: fallitur autem, meo quidem iudicio, Josephus, qui scri-
bit reginam Sabae, de qua in libris Regum scribitur, fuisse non ejus, quae in
Arabia, sed quae in Aethiopia est: quippe quae ea tempestate Aegypto atque
Aethiopiae imperaret: sed omnibus ex locis certe colligitur, eam reginam Ara-
biae fuisse: ideo ab Esaia eodem loco, ubi dixit, Omnes de Saba venient, poni-
tur, Omne pecus Cedar congregabitur tibi; arietes Nabajoth ministrabunt tibi.
Cedar autem omnes apud Hebraeos sciunt esse Arabiae partem. Nabajoth quo-
que Arabiae populi sunt, qui a Graecis & Latinis, paululum luxato nomine, Na-
bathaei vocantur: sic & David canit: REGES Arabum & Saba, &c. Vicinae

De Saba, &
Sceba.

3. Reg. 10.

Isa. 60. 6.

Psal. 71. 10.

TOM. II.

L 2

autem

(4) Prolixum nimium foret hic ad examen re-
vocare nunc Origenes reapse in relatos, aliosque ei
adfectos incidit errores; quum varia sit de hac re
Scriptorum opinio. Adversus Origenem scripsisse
Veteres Patres, ac Theologos, praesertim Angelicum
Doctorem, eidemque adjudicasse quamplures haere-
ses, nemo est, qui ignoret. Verum fuisse pro Orige-
ne ab aliquibus editas Apologias extra dubietatis
aleam quoque est. Satis ergo superque est vel digito
monstrare eos, qui pro, & qui contra illum calum-
maverunt. Contra Origenem quidem sunt Veteres lau-
dati PP. & V. Synodus Generalis, de quibus uni-
versim agunt posteriores, quum de litteraria historia
tractatus ediderunt, aut alio ex momento de eodem
egerunt, & adversus eundem Adamantium steterunt,
nimirum N. Natalis Hist. Eccl. Sec. III. Dissert. XVI.
ubi est in aliquibus eum purget, sphalmata tamen

eiusdem, eaque indubitata, percenset, & ex Ecclesiae
iudicio damnat, Cl. Card. Norisius De V. Synodo,
Antonius Possevinus in Apparatu. N. Card. Gotti
Tom. VII. Christ. Religion. P. II. Card. Bellarminus,
& Aubertus Miraeus de Script. Ecclesiasticis, aliique
plures. Pro Origene scripserunt Comes Picus Miran-
dulanus, Gilbertus Genebrardus, Petrus Halloix,
Daniel Huetius, aliique pauci. Consule itidem
L. Eliam Du-Pin Tom. I. Biblioth. Laudando igitur,
ac venerando Ecclesiae decreta, ac iudicia de Orige-
ne, non taceat hic addere quod etiam ex Protestan-
tibus non ignobilis Scriptor Johannes Popeblount in-
quit Censur. Celebr. Auth. in Origene, „Celebre de-
„ eo vetustatis iudicium est: Origenes ubi bene ne-
„ mo melius, ubi male nemo peius,“ . Consule quae
supra in Origene diximus T. I.

autem ibi regiones simul ponuntur. In Arabia praeterea feruntur esse aromata, quae illa ad regem attulerit. Praeterea, cum dixerimus, Saba per, f, crassum significare eam, quae in Arabia est; patet hujus eam mulierem reginam fecisse; quia tertio Regum scribitur מלכת שבה, V malchith Sceba, id est, Et regina Sabae, quod nomen per, f, crassum scribitur. Quamobrem non possumus probare sententiam Josephi: neque nos moveat, quod in Evangelio appelletur regina Austri: nam Sabaei respectu Judaeae in Austrum positi sunt; & ea plaga australis aliquando nuncupatur. Haec ideo animadversa sunt, quia plerique apud nos & Graecos horum nominum Amphibologia decepti sunt: eodem autem versu utraque Saba hoc loco memoratur.

A N N O T A T I O CXXXIII.

Et erat vir simplex & rectus. Job 1, a

De Trinitate

ORIGENI perperam adscripta Commentaria in expositione loci hujus duas habent propositiones; quarum priorem censet Erasmus Arrianum quid subolere, eo quod ejus verba sic habeant: OMNIA, quaecunque faciunt homines, gratis faciunt, si non in fide fecerint, sine causa agunt, nisi in agnitione unius ingeni Dei patris, & in confessione unius unigeniti filii ejus, Domini nostri Jesu Christi, & in illuminatione Spiritus Sancti gloriosi ac venerabilis Paracleti, &c. In his verbis soli patri additur nomen Dei, & hic solus dicitur ingenuus, quod solus non habuerit initium: Filius Dominus appellatur, non Deus; Spiritus vero nec Deus, nec Dominus, sed venerabilis Paracletus: his enim dictionibus solebant Arriani in Trinitate significare magnum esse Spiritum Sanctum, majorem Filium, maximum vero Patrem.

SECUNDAM propositionem usurpavit Lutherus in articulis a se disputatis, cum astrueret omnes infidelium virtutes esse peccata: sunt autem propositionis hujus verba talia: UT BREVITER, atque audenter dicam, Omnia, quaecunque fecerint homines, sive in virginitate, sive abstinencia, sive in corporis castitate, sive in bonorum suorum distributione, omnia gratis faciunt, si non in fide fecerint: omnem enim sanctitatem, & omnem justitiam, quam fecerit quis foris a vera Dei fide, frustra facit, in perditione facit, non prodest ei, non adjuvat cum in die irae: ad quod testis est Paulus, dicens, Omne, quod non est ex fide, peccatum est. Eiusdem opinionis videntur esse Ambrosius, Augustinus, & Anselmus: quorum mentem catholice expressam habes Annotatione 255. libri, qui hunc proxime sequitur.

A N N O T A T I O CXXXV.

Chaldaei fecerunt tres turmas, & invaserunt Camelos. Job 1, e

De Trinitate
impia dogmata falso
adscribuntur
Origeni.

ORIGENES libro primo Commentariorum in Job allegoriam his verbis affingens, Homousianos, hoc est, qui recte de Patris & Filii consubstantialitate sentiunt, insectatur his verbis: TRIA cornua, sive tres turmas fecit diabolus in typum, atque figuram trionymiae illius sectae, triumque deorum haereseos, quae universum orbem terrae in modum tenebrarum replevit; quae Patrem & Filium & Spiritum Sanctum aliquando tanquam tres colit, nonnunquam unum, adorat, quemadmodum Graecorum lingua commemorat Triada & Homousion. Istam ergo Trinitatis sectam, & haeresin, atque infidelitatem jam olim delonge designans versutissimus ille diabolus, tria cornua misit ad Job depraedandum: sic namque etiam nunc memorata trionyma haeresis praesertim praedatur, atque expugnat ecclesiam. Haec horum Commentariorum auctor, quos falso Origenis titulo inscriptos jam ostendimus, cum in praecedenti volumine catalogum Origenicorum Operum describeremus.

AN-

A N N O T A T I O CXXXVI.

Sicut Domino placuit, ita factum est. Job 1. d.

STRABUS, auctor Glossae, quae Ordinaria dicitur, qualem glossam huic periodo applicaverit, videbis infra in expositione verborum Hieronymi, Ann. 227. libri hujus.

A N N O T A T I O CXXXVII.

Multiplicavit vulnera mea, etiam sine causa. Job 9. b.

GREGORIUS libro nono explanationum in Job, cap. 16. ex his verbis colligere videtur contra communem theologorum consensum, infantes, absque baptismo decedentes, perpetuis damnatorum tormentis sensibilibus puniri: ibi enim ita scriptum reliquit: NONNULLI prius a praesenti vita subtrahuntur, quam ad proferenda bona malae merita activae vitae perveniant: quos quia a culpa originis sacramenta salutis non liberant, & hic ex proprio nihil egerunt; etiam illuc ad tormenta perveniunt: & quia post hanc mortem aeterna quoque mors sequitur, occulto eis iustoque iudicio, etiam sine causa vulnera multiplicantur: perpetua quippe tormenta percipiunt, qui nihil ex propria voluntate peccaverunt. Ait ergo Job, In turbine conteret me, & multiplicabit vulnera mea, etiam sine causa: ac si aperte humani generis damna considerans, dicat? Districtus iudex quae eos animadversione trucidat, quos culpa propriae actionis damnet; sic & illos in aeternum percutit, quos reatus arbitrii non addidit.

Num Infantes damnatorum supplicii puniantur.

HAEC GREGORIUS, secutus nimirum Augustini decretum, qui in libro De fide ad Petrum, cap. 27. (a) de hac re decrevit, his verbis: FIRMISSIME tene, & nullatenus dubites, non solum homines jam ratione utentes, verum etiam parvulos, qui sive in uteris matrum vivere incipiunt, & ibi moriuntur, sive de matribus nati, sine sacramento sancti baptismatis, quod datur in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti, de hoc saeculo transeunt, ignis aeterni sempiterno supplicio puniendos: quia etsi propriae actionis peccatum nullum habuerunt; originalis tamen peccati damnationem carnali conceptione, & nativitate traxerunt. Et in eodem libro, cap. 3. apertius exprimit huiusmodi infantes eadem cum daemonibus, caeterisque damnatis supplicii qualitate plecti, inquiens: QUALITAS malae vitae ab infidelitate incipit, quae ab originali peccato initium sumit: in quo quisquis ita vivere incipit, ut ante finiat vitam, quam ejus obligatione solvatur; si unius diei, vel unius horae spacio anima illa vixit in corpore, necesse est eam cum eodem corpore interminabilia gehennae supplicia sustinere, ubi diabolus cum angelis suis in aeternum arsurus est: ubi cum eo etiam fornicarii, idolis servientes, adulteri, molles, fures, avari, & omnes, qui opera carnis agunt, si ante huius vitae terminum conversi non fuerint, aeternis ignibus exurentur. Rursum in sermone De baptismo parvulorum hanc suam opinionem Evangelicae auctoritatis argumento comprobans, inquit: SICUT Evangelium loquitur, quas partes facturus est Christus, dexteram, & sinistram: sinistris dicturus est, Ite maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus: dextris dicturus est, Venite benedicti patris mei, possidete regnum: nullus hic relictus est locus medius, ubi ponere queas infantes: & in extrema sententia dicit, Abibunt isti in combustionem aeternam, iusti autem in vitam aeternam. Ecce exposuit tibi, quid sit regnum, & quid ignis aeternus: ut, quando confiteris parvulum non futurum in regno, fatearis futurum in ignem aeternum. Atque hoc idem fusioribus verbis, sed eodem plane sensu repetit libro quinto Hypognosticon, ostendens eodem poenae genere parvulos non baptizatos, & adultos, atque daemones affligi. Caeterum quo ad poenae quantitatem attinet, ubique docet infantium cruciatus esse levissimos, praesertim vero libro quinto adversus Julianum Pelagianum, sic loquens: EGO autem non dico parvulos, sine Christi baptismate morientes,

Matth. 25. d

(a) Liber de Fide ad Petrum non est M. Augustini, sed S. Fulgentii Ruspensis Episcopi.

rientes, tanta poena esse plectendos, ut eis non nasci potius expediret: cum hoc Dominus non de quibuslibet peccatoribus, sed de scelestissimis & impiissimis dixerit: si enim, quod de Sodomis ait, & utique non de solis intelligi voluit, alius alio tolerabilius in die iudicii punietur: quis dubitaverit parvulos non baptizatos, qui solum habent originale peccatum, nec ullis propriis aggravantur, in damnatione omnium levissima futuros? Quae qualis & quanta erit, quamvis definire non possim; non tamen audeo dicere, quod eis, ut nulli essent, quam ut ibi essent, potius expediret. Id ipsum quoque habet libro primo De peccatorum meritis, & remissione, cap. 16. & in Enchiridio ad Laurentium capit. 93. ubi sic fatetur: MITISSIMA sane omnium poena erit eorum, qui praeter peccatum, quod originale traxerunt, nullum insuper addiderunt; & in caeteris, qui addiderunt, tanto quisque tolerabiliorem ibi habebit damnationem, quanto hic minorem habuit iniquitatem. Gennadius, Massiliensis presbyter, putat Augustinum in hac parte ex multiloquio errasse: nam in Catalogo virorum illustrium, AUGUSTINUS, inquit, quanquam minus capacibus dubitationem de abortivis fecerit; error tamen illius, ex multo sermone, ut superius dixi, contractus, lucta hostium exaggeratus, necdum haereseos quaestionem dedit. Haec Gennadius.

DIVUS THOMAS in Quaestionibus disputatis, in quaestione de poena peccati originalis, articulo 2. propositas Gregorii & Augustini sententias mitigans, dixit, eos per ignem, gehennam, atque tormenta nihil aliud significare voluisse, quam privationem divinae visionis, qua sola carent, nondum renati infantes: hanc autem privationem Patres illi tam duris nominibus appellarunt, per excessum quandam loquendi, ut multo magis execrabilem redderent Pelagianorum errorem, qui in parvulis praedicabant nullum esse peccatum. At Gregorius Ariminensis in secundo Sententiarum, distinct. 31. quaest. 3. utriusque Doctoris dicta mordicus tenens, censet ea secundum illam rigiditatem esse intelligenda, quam verborum severitas praefert. (a)

A N N O T A T I O CXXXVIII.

Verebar omnia opera mea. Job 9. d.

An in quolibet opere iustus peccet.

GREGORIUS libro nono explanationum in Job hoc explicans, ait: PER sanctum virum Job recte dicitur, Verebar omnia opera mea, ac si humili confessione diceretur, Quae aperte egerim, video: sed, quid in his latenter percellerim, ignoro. Lutherus in compendio Articulorum perfidiae suae, artic. 35. usurpat haec verba ad confirmationem sui perversi dogmatis; quo docet neminem justum esse certum, se non semper in quolibet opere peccare mortaliter. Joannes Rosensis episcopus, adversus Lutherum scribens, demonstrat eum truncatim, ac praeter rem induxisse haec verba, quibus quidem admonemur, de bonis operibus timere, non quod ipsa bona, sanctaque opera, ut affirmat Lutherus, mala sint ac peccatis annexa: sed ne ex eorum consideratione, vel in superbiam efframur, vel in desidiam, ac torporem labamur. Hunc autem fuisse Gregorii sensum; praecedentia ejus verba, a Lutheo vafre praetermissa, apertissime indicant.

A N N O T A T I O CXXXIX.

Sive nobiles fuerint filii ejus, sive ignobiles, non intelliget. Job 14. d.

Num animae Beatorum videant omnia, quae hic aguntur.

GREGORIUS libro 12. Commentariorum in Job, cap. 13. de cognitione beatorum loquens, ab Augustini sententia discrepare videtur, dicens, quod animae sanctorum, Deum videntes, omnia intuentur, quae hic apud nos aguntur. Sic enim fatetur: MORTUI vitam in carne viventium post eos, qualiter disponatur, nesciunt; quia vita spiritus longe est a vita carnis: & sicut corporea, atque incorporea diversa sunt genere; ita etiam distincta cognitione: quod tamen de animabus sanctis sentiendum non est, quia quae intus omnipotentis Dei

charitatem

(a) Legis Cl. Card. Norisum in Vindiciis Augustinianis:

~~charitatem vident~~, nullo modo credendum est, quia foris sit aliquid, quod ignorent. Augustinus vero in libro De cura pro mortuis agenda cap. 13. diversum scribit, affirmans, quod nesciant mortui, etiam sancti, quid agant vivi, etiam eorum filii; sicut apud Esaiam Israelitae conqueruntur, dicentes: ABRAHAM nos ^{Isa. 63. 16} nescivit, & Israël non cognovit nos. Quod & exemplo matris suae Monicae confirmat, inquit: SI REBUS viventium interessent animae mortuorum; ut de aliis taceam, me ipsum pia mater nullo modo desereret, quae terra marique me secuta est, ut mecum viveret: absit enim, ut facta sit vita foeliciores crudelis. Si autem parentes non interfunt; qui sunt alij mortuorum, qui noverint, quid agamus, quidve patiamur? D. Thomas 1. parte Summae theologiae, quae est. 89. artic. 2. existimat Augustinum haec dubitando protulisse, non asserendo: quod & ipse Augustinus indicavit, cum diceret, Ut volet, accipiat unusquisque, quod dicam.

A N N O T A T I O CXL.

Post tenebras spero lucem. Job 17. 6

GREGORIUS libro 13. explanationum in Job, cap. 20. haec scribit: QUIA ^{Num animae} auctoris nostri gratia redempti sumus, hoc iam coelestis muneris habemus; ^{poenitentia} ut cum a carnis nostrae inhabitatione subtrahimur, ^{statim post} mox ad coelestia praemia ducamur: quia dum conditor & redemptor noster, claustra inferni penetrans, electorum exinde animas eduxit; nos illo ire non patitur, unde jam alios descendendo liberavit. Hunc locum a Lutherania fuisse detortum ad labefactandam purgatorii fidem, testis est Joannes Bunderius titulo 18. suarum Concertationum: ubi eosdem haereticos refellens, NOLUIT, inquit, his verbis Gregorius negare purgatorium, quod in quarto dialogorum, & alibi per Scripturas & historias tam diligenter confirmavit: voluit autem hoc insinuare, quod non excludimur nunc a regno coelorum & vita migrantes, sicut Patres veteris Testamenti ante Christi passionem excluderentur: quia illi, quantumlibet purgati, adhuc tamen excluderentur: id autem modo non fit. Quod autem haec ejus fuerit intentio, patet per sequentia: subdit enim: Hi, qui ante ejus adventum in hunc mundum venerunt, quantumlibet justitiae virtutem haberent, ex corporibus educti, in sinum coelestis patriae statim recipi nullo modo poterant; quia nondum venerat, qui inferni claustra sua descensione solveret, & justorum animas in perpetua sede collocaret.

A N N O T A T I O CXLI.

Devorabit eum ignis, qui non succenditur. Job 20. 3

GREGORIUS lib. 15. Moraliū videtur ex his verbis deducere, quod ignis inferni incorporeus sit, & ab hoc igne nostro specie diversus: quod quidem ^{Num ignis} Hieronymus, ad Avitum scribens, inter damnatas Origenis assertiones recenset. Verba ex cap. 15. Moraliū sic habent: *Devorabit eum ignis, qui non succenditur:* miro valde modo paucis verbis expressus est ignis gehennae: ignis nanque corporeus, ut esse ignis valeat, corporeis indiget fomentis: qui cum necesse est, ut servetur, per congesta ligna proculdubio nutritur: nec valet nisi succensus esse, & nisi refotus subsistere: at contra gehennae ignis cum sit incorporeus, & in se mistos reprobos corporaliter exurat, nec studio humano succenditur, nec lignis nutritur, sed creatus semel durat inextinguibilis, & succensione non indiget, & ardore non caret. In hac Gregorii sententia fuisse videntur Augustinus libro in Genesim ad litteram 12. ubi locum, ad quem animae feruntur post mortem, non corporalem, sed spirituales esse docuit; & Joannes Damascenus, qui finem libri quarti De fide orthodoxa conclusit, his verbis: ET tradentur diabolus, & daemones ejus, & homo ejus, id est, Antichristus, & impii, & peccatores in ignem aeternum, non materiale, qualis est apud nos, sed qualem novit Deus.

CAETERUM non ita sensisse Gregorium, perspicue demonstratur libro quarto dialogorum capite 29. ubi percontanti Petro, utrum ipse gehennae ignem esse

Correcta
exemplaria
San. Gregorii
habent: ignis
corporeus, &
ita praeser-
tim in edi-
tione Parisi-
si PP. Sancti
Mauri.

esse incorporeum fateretur, an corporeum, respondet: Ignem gehennae corporeum esse non ambigo, in quo certum est corpora eruciari. Preinde sciendum est haec verba Gregorii in omnibus codicibus Lugdunensibus Hugonis a Porta, & in aliquibus manuscriptis exemplaribus corrupte legi: ubi enim in his habetur, Ignis gehennae cum sit incorporeus, delenda fuerat syllaba In; ut pro dictione, Incorporeus, legeretur, Corporeus: hoc enim sequentia Gregorii verba palam ostendunt, & in hunc modum ea citat D. Thomas in quarto Sententiarum volumine, distinct. 44. quaest. 3. inquit ex hoc loco non posse deduci, quod ignis inferni aliter sit naturae, ac speciei, quam iste sit: nam etsi in his ignibus quaedam diversae proprietates inveniantur: utriusque tamen eadem est natura, forma, & substantia. Ad id vero, quod ex Damasceno allatum est, Durandus Portianensis in quarto Sententiarum libere pronunciat auctorem illum in hac parte male sententem errasse.

AT D. THOMAS, ut sui moris est, urbane & benigne Damascenum pertractans, ait ejus mentem duplici modo interpretari posse: primo, ut intelligamus eum non simpliciter negasse ignem inferni materialem, sed non esse materialem, perinde, ac nostrum, qui ab illo igne proprietatibus aliquot discernitur; secundo, ut intelligamus eum non negasse ignem inferni materialem esse, quo ad substantiam, sed quod ad punishmentis effectum: punit enim spiritali quadam actione corpora, quae nec dissolvit, nec consumit, & ipsas animas multo magis spiritaliter cruciat. Ad Augustini sententiam quid respondendum sit, habes supra Annotatione 40.

A N N O T A T I O CXLII.

Stellae non sunt mundae in conspectu ejus. Job 25. b

Num Angeli
& animae
naturae sint
corporeae.

HIERONYMUS in commentariis, ejus nomine inscriptis ^(a) hunc locum pertractans, ait: SI ENIM angeli, & coelorum etiam corpora ad comparisonem Dei immunda esse dicuntur: quid putas, homo existimandus est, cum sit ipse putredo? Faustus, in Gallia circa annum Domini 430. episcopus, elicit ex his verbis Hieronymum fuisse in sententia eorum, qui docuerunt, animarum & angelorum naturam esse corpoream. Sic enim in principio libri De creaturis scripsit: NONNULLI eruditissimi Patrum, quicquid creatum est, corpus esse definiunt, & animarum & angelorum naturam asserunt esse corpoream, pro eo quod initio circumscribitur & spacio: nam sicut in quodam sancti Hieronymi tractatu legimus, GLOBOS, inquit, siderum, corporatos esse Spiritus arbitrantur: & item, Si angeli, inquit, coelestia etiam corpora ad comparisonem Dei immunda esse dicuntur: quid putas, homo existimandus est? Claudianus, Viennae Galliarum episcopus, libro De statu animae secundo refellens Faustum, asserentem omnia creata esse corporea, ostendit hoc testimonium temere ac perperam ab ipso usurpatum; quippe quod nec ad rem faciat, neque Fausti instituto deserviat. Cacterum quid de hac re senserint Patres, habes infra Annot. 35. libri sexti.

A N N O T A T I O CXLIII.

Nunquid post ortum tuum percepisti diluculo? Job 38. a

An filius Dei
seper gignatur,
semperque
nascat.

GREGORIUS in initio libri 29. in Job loci hujus explanationem aggrediens, indicat recte dici non posse, filium Dei semper gigni a patre, semperque nasci,

(a) Optime N. Xystus loquens de Commentariis in Jobum non adjudicat eos S. Hieronymo, sed ei dicit adscriptos, vulgo quidem, & ut olim ei perperam adscribebantur. Non esse quidem Hieronymum eorum Authorem nemo, qui Criticus eruditusque audit, inficiatur. Sed culnam debeant restitui, incertum est apud eos, Philippo Presbytero & Monacho, S. Hieronymi discipulo eos adjudicant Genadius, & Cavius. Verum, ut Dupinius existimat, Commentarius ille ipse est, qui vulgo Bedae adscri-

bitur, Censet igitur Dupinius hosce Commentarios V. Bedae potius esse restituendos, quum eundem retineant stylum, eundemque sapiant Auctorem Commentariorum in Proverbia, qui certe sunt V. Bedae, Eidem quoque eos adjudicant Card. Bellarminus, & Marianus Victorius, eo ducti momento, quia in extremo volumine scribis auctor se scripsisse in gratiam Vesterii; Vesterium autem Episcopum fuisse in Anglia tempore Bedae ex ejusdem Bedae historia liquet. Videbis reliquos Criticos.

nasci, ita scribens: DOMINUS DEUS JESUS in eo, quod virtus & sapientia Dei est, de patre ante tempora natus est: vel potius, quia nec coepit nasci, nec desinit, dicamus verius, semper natus: non autem possumus dicere, semper nascitur, ne imperfectus esse videatur: at vero, ut aeternus designari valeat, & perfectus, & semper dicamus, & natus, quatenus & natus ad perfectionem pertineat, & semper ad aeternitatem. Quamvis per hoc ipsum, quod perfectum dicimus, multum ab illius veritatis expressione deviamus: quia quod factum non est, non potest dici proprie perfectum: sed balbutiendo, ut possumus, excelsa Dei resonemus: & Dominus nostrae infirmitatis verbis condescendens, Estote, inquit, perfecti, *Math. 5. 48.* sicut & pater vester coelestis perfectus est.

HAEC Gregorius: cui reclamare videtur Origenes homilia in Jeremiam secunda, ostendens filium Dei perpetuo nasci, his verbis: SALVATOR noster est sapientia Dei: sapientia vero est splendor aeternae lucis; Salvator ergo noster splendor est charitatis: splendor autem non semel nascitur, & desinit: sed quoties ortum fuerit lumen, ex quo splendor oritur, toties oritur etiam splendor charitatis: sic ergo Salvator semper nascitur. Unde ait in libro Sapientiae. Ante omnes *Prover. 9. 25.* colles generat me Dominus: non, ut quidam male legunt, generavit.

PETRUS Lombardus libro primo Sententiarum distinct. 9. hujusmodi controversiam sedat, hunc in modum loquens: SED, ne tanti auctores sibi contradicere in re tanta videantur, illa verba Gregorii benigne interpretemur. Dominus, inquit, Jesus ante tempora natus est de patre: vel potius, quia nec coepit nasci, nec desinit, dicamus verius, semper natus. Sed quomodo verius dicitur hoc, scilicet quod filius semper natus est, quam illud, scilicet quod de patre ante tempora natus est? illud enim sincera & catholica fides tenet, ac praedicat, ut istud: quare ergo ait, Dicamus verius, cum utrumque pariter sit verum; nisi quia volebat intelligi hoc ad maiorem evidentiam & expressionem veritatis dici, quam illud: his etenim verbis omnis calumniandi versutis haereticis obstruitur aditus, quibus Christi secundum deitatem generatio, sine initio, & sine fine esse, ac perfecta monstratur: non autem adeo aperte semper manifestatur veritas, cum dicitur, Filius ante tempora genitus est de patre, vel, Filius semper nascitur de patre: & ideo dixit Gregorius, quod non possumus dicere, Semper nascitur: non, inquam, ita convenienter, non ita congrue ad explanationem veritatis: potest tamen dici, si sane intelligatur: semper enim nascitur filius de patre, ut ait Origenes, non quod quotidie iteretur illa generatio, sed quia semper est: semper ergo nascitur, id est, nativitas ejus sempiterna est.

A N N O T A T I O CXLIV.

De cujus utero egressa est glacies? & gelu de coelo quis genuit? Job 38. c

ORIGENI falso inscripta explanatio sub elucidatione hujus sententiae perstringere videtur Homousianos, hoc est eos, qui filium patri consubstantialem credunt, verbis admodum ambiguis & obscuris, inquiens: RECITA haec tu cum iudicio apud Homousiastas, &c. lege, & expende quid sibi velit. De Trinitate male sensit Pseudo-Origenes.

A N N O T A T I O CXLV.

Mortuus est senex, & plenus dierum. Job 42.

GREGORIUS in fine libri 35. Moralium, QUIS, inquit, inter ista remanet salutis locus, quando, & mala nostra pura mala sunt, & bona nostra, quae nos habere credimus, pura bona esse nequaquam possunt? Martinus Lutherus in libro Articulorum suorum, articulo 35. nititur hoc testimonio ostendere neminem esse certum, se non semper peccare mortaliter: quia nullum unquam a nobis purum bonum fiat, sed nec fieri possit. Joannes Rosensis episcopus in confutatione ejusdem articuli, inquit Gregorium non loqui de cunctis bonis nostris operibus, sed de solis his, quae nos ipsi ceu bona, approbamus, & de quibus nobis placeamus: Num aliquis certus sit se non semper peccare.

TOM. II.

M

mus:

mus : & ob hoc ait , dixisse eum Bona , quae nos habere credimus , pura bona esse non posse ; propterea quod in eis nobis applaudimus , & inaniter de eorum bonitate gloriamur .

A N N O T A T I O CXLVI.

Beatus vir , qui non abiit . Psalm. i. a

De Trinitate
male videtur
Origenes sen-
sisse .

ORIGENES , expositurus hunc Psalmum , cum in ipsa praefatione Deum futuri operis adiutorem imploraret , QUANDOQUIDEM , inquit , nihil sine Deo bonum esse potest ; & maxime intelligentia divinitus inspiratae scripturae , rogemus patrem universorum Deum per Salvatorem nostrum , ac Pontificem , *ΥΠΕΡ* Deum , dari nobis primum , ut recte quaeramus , &c. Epiphanius libro 2. adversus haereseis Origenem insinuat , quod cum potuisset , ac debuisset Christum appellare Deum *ΥΠΕΡ* per duplex n : (id enim genitum significat) maluerit eum nuncupare *ΥΠΕΡ* per simplex n : quod quidem factum sonat : nimirum ut ex hac una dictione Christum malitiose ab essentia paternae deitatis abalienaret , eumque facturam & creaturam esse indicaret . Epiphanii censuram ipse quidem in praesentia nec probo , nec improbo : sed de hoc ipso errore , quem alii quoque magni nominis viri Origeni attribuunt , commodius scribam infra .

A N N O T A T I O CXLVII.

Beatus vir , qui non abiit . Psalm. i. a

Num Angeli
ante mundi
fuit conditi ,
& an Coelum
vocalem so-
num edat .

AMBROSIUS in initio praefationis in Psalmos angelos dicit ante hunc visibilem mundum fuisse : quod plerique Patrum non approbant : asserit etiam coelos rotatu suo edere perpetuum sonitum : quod Basilii & Epiphanius , ut rem fabulosam & risu dignam , rejiciunt . Scripsimus de utraque assertionem in censuris libri Geneseos Annotatione quinta , & centesima quinta .

A N N O T A T I O CXLVIII.

Non resurgent impii in iudicio . Psalm. i. b

Num resurre-
ctio futura
sit in indivi-
duo .

ORIGENES in commentariis Psalmorum , quemadmodum referunt Methodius , Olympi Lyciae episcopus , in dialogo , cui titulus est AGLAOPHON , & Epiphanius in secundo libro Panarii , hunc versiculum excutiens , docuit , resurrectionem corporis nostri non in individuo , sed in ipsa duntaxat specie futuram : idque testimonio Pauli astruere conabatur : quin in epistola ad Corinthios imaginem resurrecturi corporis exemplo seminati frumenti depinxit , inquiens : NON , quod futurum est corpus , seminas , sed nudum granum , ut puta tritici . Deus autem dat illi corpus , prout vult : Qua quidem similitudine signare voluit Apostolus , quod sicut spica , ex grano confurgens , differt ab illo magnitudine , figura , & veritate , quamvis eandem cum illo speciem participet : ita corpus in resurrectione alterum ab illo resurget , quod in morte seminatur : tamen eadem in ipso remaneat species . Huic Pauli testimonio ratiocinationem quoque addidit talem : CUM in praesenti vita nec per biduum quidem corpus idem circumferamus : quid fieri potest , ut in futura vita cum hoc ipso corpore resurgamus ? quod autem nec ad breve tempus idem in nobis corpus permaneat , idemque materiale corporis subiectum ; argumento sunt mortalia animantia , quae deperditas corporis carnes , humoresque , novis quotidie ingestis alimentis , & in novas carnes mutatis , reponunt , novumque corpus instaurant . Quapropter non immerito animalium corpus a Graecis appellatum est *εἶδος* , id est rivus , vel fluvius : quia sicut in fluvio prioribus decedentibus undis continuo aliae post alias undae succedunt : sic in corpore nostro pro ea , quae perpetuo secernitur , & defluit carnis , humorumque substantia , nova superinducitur carnis , sanguinisque materia , eadem tamen specie .

1. Cor. 15. c

specie semper manente. Sed & in commentariis Psalmi 65. expendens sententiam illam, Transivimus per aquam & ignem, &c. hanc ipsam corporis mutationem ^{Psal. 65. 12.} expressit exemplo utris: quem si quis paulatim evacuet, paulatimque impleat, tantum semper aquae adjiciens, quantum effunditur; necesse est, quod in utro continetur aquae subjectum, nunquam esse id ipsum, sed semper variari: quamvis eadem semper utris figura, speciesque permaneat. Haec de Origene Methodius, & Epiphanius. Caeterum cum beatus martyr Pamphilus in Apologia, quam pro Origene edidit, propositione septima copiosissime ostendat, Origenem plurimis in locis, & in hujus potissimum Psalmi, atque versiculi expositione de resurrectione corporis nostri in eodem individuo aperte ac magnifice praedicasse; credibile fuerit haec vel e malevolis hoc loco furtim fuisse intrusa, vel ab ipso auctore non ex propria, sed ex adversarii persona fuisse conscripta.

AD EA igitur, quae contra rectam resurrectionis fidem proposita sunt, Methodius in Aglaophonte breviter respondet, Pauli similitudinem non omnino accomodari ad corporum resurrectionem, sed in hac duntaxat parte, quod quemadmodum triticum non renascitur, neque in novam vitam assurgit, nisi prius terrae immissum corrumpatur, dicente Christo, NISI granum frumenti, humi de- ^{Joan. 12. 24.} jectum, moriatur, non fructificat, &c. sic & corpora nostra, ni prius mortua fuerint, & in terram dissoluta, non resurgent, neque ad feliciorum vitam reviviscunt. Cum autem ex assidua transmutatione alimenti in corpus, individua corporis transmutatio inferatur, perperam id colligi Methodius censet: quia quamvis nutrimenta quotidie sumpta in novas vertantur carnes, quae vicem deperitarum carniū expleant: non tamen desinit homo idem ipse secundum numerum esse, qui prius erat. Sufficit enim ad servandam ejusdem hominis individuum rationem, ut potiores ac praestantiores ejus partes absque ulla mutationis vicissitudine persistant; & quod caeterae fluxibiles partes, quae continuo in corpus influunt, figuram, situm, ordinem, aliasque decedentium partium qualitates servant. Quapropter cum anima nobilior, ac melior hominis portio, eadem semper maneat; & partes aliae, corpori supervenientes, praetereuntium partium situm, figuram, ordinem, & qualitates pristinas retineant; quin & ipsae etiam vulnerum cicatrices, & ulcerum vestigia, & membrorum mutilationes per omnem aetatem in corporibus perdurent: consequens est individuum hominis substantiam eandem esse numero usque ad finem mortalis vitae, postquam anima iterum in consummatione saeculi ad idem numero corpus per divinam potentiam reverteretur, praeter omnem legem, & ordinem naturae proprium corpus resumens.

A N N O T A T I O CXLIX.

Quare fremuerunt gentes, &c. Psal. 2. a

HILARIUM taxat Hieronymus in principio libri De Hebraicis traditionibus, ^{De principio Geneleos.} quod is in expositione hujus versiculi asseruerit pro eo, quod nos in exordio Geneleos habemus, In principio creavit Deus coelum & terram, in Hebraeo haberi, In Filio fecit Deus &c. quod quidem falsum esse ipsius rei veritas comprob- ^{Genes. 1. 1.} bat: nam in Hebraeo scriptum non est בבר Bebar, quod In Filio significat; sed בראשית Bereschith, quod In principio significat: Videtur Hilarius in hoc fuisse deceptum auctoritate Tertulliani, qui id ipsum asseruit in libro adversus Praxeam. ^(a)

TOM. II.

M 2

AN-

(a) Hieronymus loco laudato ab Authore ita scribit: „Plerique existimant, sicut in altercatione „quoque Jasonis, & Papisci scriptum est, & Tertullianus libro contra Praxeam disputat, necnon „Hilarius in expositione cujusdam Psalmi affirmat „in Hebraeo haberi: IN FILIO fecit Deus Coelum, & terram: quod falsum esse, ipsius rei veritas comprobatur; nam & Septuaginta interpretes, „& Symmachus, & Theodotion IN PRINCIPIO „translulerunt, & in Hebraeo scriptum est בראשית Bereschith: quod Aquila interpretatur: IN CAPI- „TULO, & non בבר beben, quod interpretatur:

„IN FILIO. Magis itaque secundum sensum, „quam secundum verbi translationem de Christo „accipi potest, qui tam in ipsa fronte Geneleos, „quae caput librorum omnium est, quam etiam in „principio Joannis coeli & terrae conditor appellatur. „&c.

Ex hisce autem D. Hieronymi verbis corrigendus occurrit ejusdem textus hic a nostro Xysto laudatus, nimirum בבר be bar, vel be ber, ex imperitia typographorum fortasse murato; nun finali in res. Quamvis enim apud Hebraeos בר Bar filium denotet, ut ex variis monumentis idem Xystus ostendit

A N N O T A T I O CL.

Dabo tibi gentes haereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terrae.
Psal. 2. c

Philip. 2. b

HILARIUS in elucidatione hujus versiculi inter caetera haec scripsit: ACCIPIT Christus possessionem finium terrae, id est, ut in nomine Jesu omne genus flectatur: coelestium, terrestrium, & infernorum &c. non terrena sola, sed superna etiam, infernaque donantur, & ea, quibus terra concluditur, & in gloria Dei Patris hodie genitus nascitur, id est in manente antea Dei forma per praemium mortis forma servilis ad honestatur. Erasmus in Annotationibus, quas ad margines commentariorum Hilarii apposuit, asseverat haec verba Origenicum sibi quiddam subolere: sed cum ipse nullam suspicionis suae rationem afferat, neque ex verbis Hilarii tale quicquam deduci queat: videant alii, me doctiores, quanti faciendum sit Erasmi judicium.

A N N O T A T I O CLI.

Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, &c. Psal. 2. c

Locus hic
num a Hieronymo bene
verius.

Job 31. c

Leges Joh.
Frontonis
Dissertationem de cultu
SS. ubi erudite nimis hoc
explicat, ritum deosculandi ad venerationem exhibendam
expens.

HIERONYMUM in interpretatione & expositione praesentis versiculi reprehendit Rufinus, Aquilejae presbyter: cui respondens Hieronymus in prima adversus ejusdem viri calumnias Apologia, haec ad Pammachium scripsit: ILLUD quoque Rufinus carpere dicitur, quod secundum Psalmum interpretans; pro eo, quod legimus in Latino, Apprehendite disciplinam, & in Hebraeo volumine scriptum est נשקבר Nascubar, dixerim in commentariolis meis, Adorate Filium: & rursus omne Psalterium in Romanum vertens sonum, quasi immemor expositionis antiquae posuerim, Adorate pure: quod utique sibi esse contrarium omnibus patet: & revera ignoscendum est ei, si ignoret linguae Hebraicae veritatem, qui interdum & in Latinis haesitat: נשק Nasku, ut verbum de verbo interpreter, κατεφιλήσατε, id est, Deosculamini dicitur: quod ego nolens transferre putide, sensum magis secutus sum, ut dicerem, Adorate: quia enim qui adorant, solent deosculari manum, & capita submittere: quod se beatus Job elementis & idolis fecisse negat, dicens: Si vidi Solem, cum fulgeret, & Lunam incedentem clare; & laetatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum meam ore meo: quae iniquitas maxima est, & negatio contra Deum altissimum? & Hebraei juxta linguae suae proprietatem deoscultationem pro veneratione ponunt: id transtuli, quod ipsi intelligunt; quorum verbum est בר Bar. Bar autem apud illos diversa significat: dicitur enim Et Filius: ut est illud, Bar Jona, filius columbae; & Barptolemaeus, filius Ptolemaei; Bartineus, & Barchiseus, & Barabbas: triticum quoque, & spicarum fasciculus, & electus, ac purus. Quid igitur peccavi, si verbum ambiguum diversa interpretatione converti? & qui in commentariolis, ubi libertas est differendi, dixeram, Adorate Filium: in ipso corpore, ne violentus viderer interpres, & Judaicae calumniae locum darem, dixerim, Adorate pure, sive electe: quod Aquila quoque, & Symmachus transtulerunt. Quid ergo ecclesiasticae fidei nocet, si doceatur lector, quot modis apud Hebraeos unus versiculus explanetur?

AN-

ostendit infra *Adnot. CLI.* & bene propterea legi possit בר be bar in filio: tamen quia Hieronymus scripsit בן be ben, ita retinendus est ejusdem textus, praecipue cum etiam בן Ben filium denotet: hinc idem Hieronymus *Praefat. in Josue* dicit: „quem „ Hebraei בן בן, id est Josue filium Nun „ vocant. „

Patres San-Mauraci in nova editione operum S. Hilarii hic non dissentunt: Hilarium ita sensisse, sed aliqua addunt quae hic etiam adnotare non taceat. Ajunt enim „ Ita tamen in Hebraeo haberi, „ in Filio, affirmat Hilarius, ut huic interpreta-

„ tioni neque adhaereat ipse, neque adhaerendum „ putet. De Tertulliano obiter observamus, eam „ in ipsius libro contra Praxeam nusquam reperiri, „ sed hoc dumtaxat nu. 5. de Praxeae sectariis: Ajunt „ quidem, & *Genesim* in Hebraeo ita incipere: In „ principio Deus fecit sibi Filium: hoc ut firmum „ non sit, alia me argumento deducunt. Quam- „ quam hunc Tertulliani locum ex Hieronymo „ emendandum esse facile concedamus. Ipse vero „ Tertullianus legere solet in *primordio*, & libro „ contra Hermogenem n. 20. juxta vim vocis grae- „ cae permittit, ut legatur: in principatu, in potestate.

A N N O T A T I O CLII.

Domine quid multiplicati sunt, &c. Psalm. 3. a

AUGUSTINUS in commentariis Psalmorum super hoc versu, IN historia, inquit, novi testamenti ipsa Domini nostri Jesu Christi tanta & tam miranda fuit patientia, quod Judam ad convivium adhibuit: in quo corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendavit, & tradidit. Hermannus Bodius in Collectaneis colligit ex his verbis sacramentum Eucharistiae nihil aliud esse, quam figuram, ac typum Corporis Christi. Vide, quod contra hunc annotavimus Annotatione 146. libri sequentis.

De Eucharistia.

A N N O T A T I O CLIII.

Cum invocarem, exaudivit me Deus, &c. Psalm. 4. a

CHRYSOSTOMUS in praefatione enarrationis in hunc Psalmum habet nonnulla, quae a Lutheranis contra Sanctorum invocationem inducuntur: ea sunt haec: NON potes dicere, Vereor accedere, & orare Deum: sed semper & assidue eum potes interpellare; & nulla adest difficultas: neque enim opus est janitoribus, qui te introducant, non dispensatoribus, procuratoribus, custodibus, aut amicis: sed quando ipse per te ipsum accesseris, tunc maxime te audiet, tunc, quando neminem rogaveris: non ita enim eum per alios placamus orantes, sicut per nos ipsos: quando viderit nos hoc per nos ipsos facientes; tunc maxime annuit. Ita etiam fecit in Chanaan; &, cum Petrus quidem & Jacobus accederent, non annuit: cum ea autem permaneret; quod petebatur, dedit. Reperit Chrysostomus multis etiam aliis locis haec eadem, quorum intelligentiam pie explicatam habes Annotatione 310. libri hunc proxime sequentis.

De invocatione Sanctorum.

Matth. 15. c

A N N O T A T I O CLIII.

Non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum. Psal. 13. a

CHRYSOSTOMUS, sive alius quisquam, cujus expositio in Psalmum 13. inserta est Chrysostomi commentariis, hanc sententiam enarrans, indicat Mariam virginem, moriente Christo, haesitasse in fide. Sunt enim haec ipsius verba: NON fuit, qui faceret bonum; quando discipuli omnes eo relicto, fugerunt, Joannes nudus recedit, Petrus negat, discipuli fugiunt, ipsius Mariae matris animum gladius dubitationis pertransit. Habes hujus sententiae interpretationem supra Annotatione 104. & infra Annotatione 138. 139. 140. & 185. libri sexti.

Num Maria in morte Christi haesitaverit.

A N N O T A T I O CLV.

Sepulcrum patens est guttur eorum. Psal. 13. b

HIERONYMUS in commentariis Psalterii, quae ejus esse creduntur, admonet illos octo versus, qui ab hoc loco usque ad illum, Non est timor Dei ante oculos eorum, in vulgata editione habentur, non esse in Hebraëis exemplaribus, sed a Paulo ex variis divinae scripturae locis collectos, & in ea, quae est ad Romanos, epistola in testimonium sententiae suae assumptos. Idem in praefatione commentarii in Esaiam sextidecimi respondens Eustoquio, quaerenti, unde Paulus praedictos usurpasset versiculos, inquit eum duos primos versus, Sepulcrum patens est guttur eorum, Linguis suis dolose agebant, ex quinto Psalmo accepisse: tertium, Quorum os maledictione, & amaritudine plenum est, ex Psalmo nono: quartum, Venenum aspidum sub labiis eorum, ex Psalmo 139. quintum, sextum, & septimum, Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem, ex capite

De octo versiculis Psalmo XIII. superadditis.

Rom. 3. b

pite Esaiae 50. octavum, Non est timor Dei ante oculos eorum, ex Psalmo quinto: demum subdit hos octo versiculos fuisse ab incerto auctore insertos Psalmo tertiodécimo: quod is idoneum locum non inveniret, ad quem hoc Pauli referret testimonium, cum in his Hebraeis eodicebus non haberetur. Joannes Coclaeus in libro De canonicae scripturae, & catholicae ecclesiae auctoritate improbens hanc Hieronymi sententiam, putat Hebraica exemplaria esse hoc loco mutila & imminuta: sic autem fatur: IN epistola ad Romanos capite tertio Paulus allegat multos versiculos ex Psalmo 73. qui apud Hebraeos cernuntur omitti: sed potius credendum esse putamus Paulo Apostolo, quam Judaeorum Bibliis. Scio quidem, quid de loco ex epistola ad Romanos citato responderit sacrae virgini Eustochio S. Hieronymus in prologo sextidécimi commentarii in Esaiaem; sed alibi ostendi cum isti quaestioni, salva ejus gloria & honore, non satisfecisse.

A N N O T A T I O CLVI.

Qui ingreditur sine macula, &c. Psal. 14. a

Maria Virgo
sine maculis.

ARNOBIUM, haec verba in commentariis Psalterii explicantem, Erasmus caute legendum admonuit, quasi is innuere videantur, Mariam, ingrediente Christo in ejus uterum, fuisse mundatam a maculis, quibus ante Christi conceptionem esset infecta, dum inquit: OMNIS maculatus ingreditur tabernaculum Domini, & ibi immaculatus efficitur. Jesus autem solus immaculatus virgineam aulam ingressus, ipsum tabernaculum a maculis carnalibus liberavit, & dedit ei sanctificationem. Atqui manifestum est ex sequentibus verbis eum non loqui de maculis, quae ante Christi ingressum fuissent in Maria, sed de his, quae in aliis foeminis esse consueverunt, a quibus Christus suam matrem servavit immunem. Quod autem addit eam ingressu Christi sanctificatam, non ita intelligendum est, quasi tum primum sanctificari coeperit, cum Christum conciperet, sed quod in illam ingrediens Christus, ampliora ei sanctitatis incrementa attulerit. Lege Annotation. 136. & 137. libri, qui hunc proxime sequitur.

A N N O T A T I O CLVII.

Conserua me Domine, quoniam speravi in te. Psalm. 15. a

Num Psalmi
ad literam
loquentes de
Davide pos-
sint ad lite-
ram exponi
de Christo.
Psalm. 15. b

THOMAS Cajetanus cum in commentariis suis praefaretur in hunc Psalmum, haec exaravit: EX HOC Psalmo colligimus regulam generalem intelligendi Psalmos, quod omnis Psalmus, qui non potest exponi ad literam de David, exponendus est de Christo, sicut Apostolus verba hujus Psalmi, Non dabis sanctum tuum videre corruptionem, intulit, quod de Christo scripta erant, quia Davidi convenire non poterant: & potest etiam hinc haberi altera regula per oppositum, scilicet quod omnis Psalmus, qui potest ad literam exponi de David, non est exponendus ad literam de Christo. Ambrosius, Compiae episcopus, libro 2. Annotationum in Cajetanum haec verba expendens, scribit in hunc modum: VERA est omnino prima regula, sed falsa secunda, & ad spiritus extinctionem ex doctrina Judaeorum accepta, & contra omnes, quos legi, catholicos doctores; qui istam regulam non cognoverunt: nec ex prima regula elicitur secunda, ut ipse putavit, falsus a fallacia, quam logici vocant, consequentis. Haec autem praemissa sunt lectori, ut cognoscant judicium meum de commentariis ejus, quos edidit super Psalmos; in quibus vix usquam video Christum, nisi cum ita cogitur auctoritate scripturae, ut non valeat absque perfidia manifesta tergiversari. Quot autem errores, & quantos ob istam regulam datam ipse incurrerit, non fuit ocium colligere: in commentariis enim illis super Psalmos, est hic perpetuus error: nonnullos tamen & graves in his, quos in hoc secundo libro complexus sum, annotationibus indicavi.

A N N O T A T I O CLVIII.

Dixi, Domine, Deus meus es tu. Psalm. 15. a

EUSEBIUS, Caesariensis episcopus, in commentariis Psalmorum quaedam, ad interpretandum haec verba attulit Arrianorum dogmati De Patris & Filii inaequalitate faventia; & sunt haec: **LEGE** naturae cujusvis Filii Pater Dominus quoque ejus existit: ob id unigeniti illius Filii Dei, qui genuit illum, Pater est etiam illius & Dominus, & Deus, & Pater. Hanc sententiam idem Eusebius, prolixo sermone repetitam, explicat in epistola ad Alexandrum, Athanasii praecceptorem: cujus initium est, **QUANTO** LABORE & diligentia in has literas inciderim. Annotavit hoc Epiphanius Diaconus in actione sexta secundae Synodi Nicaenae.

De Trinitate male sensit Eusebius Caesariensis.

A N N O T A T I O CLIX.

Insuper Et usque ad noctem increpuerunt me renes mei. Psalm. 15. b

ORIGENES cum hucusque explanando pervenisset, asseruit viros sanctos, cum ad virtutum venerint summitatem, ne in nocte quidem ea pati, quae hominum sunt, nec cogitatione vitiorum aliqua titillari. Hieronymus in epistola ad Cresiphontem, quae incipit, **NON AUDACTER**, dicit hunc locum esse unum ex fontibus, unde errorem suum hauserunt Pelagiani, docentes hominem fieri posse *ἀναμάρτητον*, hoc est impeccabilem, seu absque peccato esse posse, si velit. Vide Annotat. 232. libri hujus.

Num homo fieri queat impeccabilis.

A N N O T A T I O CLX.

In sole posuit tabernaculum suum. Psalm. 18. a

ORIGENEM accusat Serapion, episcopus Thmuenus, contra Manichaeos scribens, quod in elucidatione allegorica hujus versiculi docuerit Christum, cum in coelum ascenderet, corpus suum reliquisse in globo Solis; inde vero solam animam secum supra omnes coelos ad dexteram patris evexisse: atque hinc ait Manichaeos fuisse persuasos, ut Solem adorarent, ceu tabernaculum, ac perpetuum domicilium corporis Christi. Augustinus libro 20. contra Faustum nulla facta mentione Origenici nominis, refert Manichaeos ex hoc psalmi testimonio, perperam intellecto, in adorationem Solis incidisse: unde facile credi potest Origenis commentarios hoc loco ab haereticis fuisse falsatos, eoque maxime, quod Pamphilus martyr in Apologia demonstrat, hanc sententiam fuisse ab Origene dedita opera oppugnatam in hac ipsa praesentis psalmi, atque versiculi explanatione his plane verbis, ex ipso Origenis commentario desumptis: **QUID** est, quod dixit David, In Sole posuit tabernaculum suum? quidam quidem dicebant, quod Salvator noster, ascendens e terris ad coelum, & corpus suum assumens, pervenit usque ad eum circulum, qui Solis Zona nominatur: & ibi, ajunt, posuit tabernaculum corporis sui: non enim ultra erat possibile id progredi. Sed haec illi ita sentiunt pro eo, quod allegoriam nolunt in Scriptura divina recipere: & ideo purae historiae deservientes, hujusmodi fabulas, & figmenta componunt: nos vero precamur omnipotentiam Dei, ut nos dignetur audire, & secreta nobis spiritalis intelligentiae dignetur aperire. Quod ergo a nobis in hoc loco sentitur, hoc est. In Sole posuit tabernaculum suum, Quaero, quid sit tabernaculum Christi, & quae sit habitatio, in qua tabernaculum Christi collocatur? Habitatio tabernaculi Christi Sol esse dicitur. Tabernaculum vero Christi ecclesiam intelligo. Solem autem, quem alium sentire debeo, nisi illud lumen verum, quod illuminat omnem hominem, venientem in hunc mundum? ipsum video Solem, de quo dictum est, Quia timentibus nomen meum orietur Sol justitiae. In Sole ergo posuit tabernaculum suum, id est In Sole justitiae ecclesiam suam collocavit.

Num Christi corpus in Sole positum sit.

Sensus literalis ex textu Hebraico est: Soli posuit tabernaculum in eis, supple. Coelis ex magnifica habitatione ei data.

Joan. 1. a

Malach. 4. a

AN-

A N N O T A T I O CLXI.

*Deus meus clamabo per diem, & non exaudies. Psalm. 21. a**An oratio
Christi fuerit
exaudita.**Matt. 27. 25.**Joan. 11. f.**Hebr. 5. b.**Matth. 26. d.*

HIERONYMUS in commentariis psalmorum, qui ejus esse dicuntur, pertransans hunc versum, CLAMAVIT, inquit, Christus in cruce, & oravit pro suis: exauditus, & non exauditus est: exauditus pro praedestinatiis; sicut in octo millibus, vel pro illis centum viginti & quingentis fratribus: & non exauditus, hoc est pro illis, qui non erant praedestinati: de quibus dixit Evangelista, Sanguis ejus super nos, & super filios nostros. Divus Thomas in tertio volumine Summae theologiae, questione 21. artic. 4. existimat perperam dici, aut credi, quod Christus, qui de se ait, Pater ego sciebam, quia semper me exaudis, &c. non fuerit aliquando exauditus, & praecipue in cruce exclamans; cum de eo, in cruce clamante, dicat Paulus: Cum clamore valido, & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia. Proinde censet Christum neque pro omnibus, qui erant in eum credituri; sed pro his solum, qui erant praedestinati ad vitam aeternam, & pro his esse exauditum. Quod autem psalmus ait, Clamabo, & non exaudies, intelligendum esse putat non quo ad rationis desiderium, quae semper exaudita est; sed quo ad effectum carnis, mortem refugientis. Thomas Cajetanus ad solutionem D. Thomae hoc etiam superaddit, quod omnis Christi oratio tam secundum rationis, quam secundum carnis voluntatem fuerit exaudita: quia quod caro petebat, non fixa determinatione flagitabat, sed ea conditione, si ita patri visum foret: quod si secus ei videretur; tum demum postulabat expleri patris voluntatem, inquit: Fiat voluntas tua: ergo juxta hanc ultimam conditionem a carne propositam Christi oratio cumulatissime exaudita est. (a)

A N N O T A T I O CLXII.

*Longe a salute mea verba delictorum meorum. Psalm. 21. a**Num Christi
vere timuerit,
utque
doluerit.**1. Petr. 2. 22.*

AUGUSTINUS in commentariis psalmorum enarratione secunda hujus psalmi videtur sentire, Christum non vere timuisse, nec veram habuisse tristitiam: nam Magister Sententiarum libro tertio, distinct. 15. refert ejus explanationem, permutatis tamen ac transpositis aliquot verbis ad lucidiorem sensus intelligentiam hoc modo: QUOMODO hoc dicit, Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus? de nobis, corpore suo; hoc dicit: corporis enim sui,

(a) Quia multifariam hisce similibusque monumentis abutuntur, qui pro Jansenii systemate pugnant, ex eisque contendunt ostendere Christum, haud orasse pro reprobis, horumque salutem non esse a Deo volitam, nec Servatorem Jesum pro eisdem praestitisse redemptionis lytrum, quod praesertim est observare in Aegidio Albano novissimo Jansenianorum Coriphaeo, lubet aliqua hic addere ad confutationem erroris. S. Leo M. enim *Serm. LX.* (editionis Quaesnellianae) *de Passione Domini* ita loquitur dum de Christo agit: „Cujus etiam circa interfectores suos tanta erat pietatis affectio, ut de „Cruce supplicans Patri non se vindicari, sed illis „postularet ignosci dicens: *Pater ignosce illis, quia „nesciunt quid faciunt*. De cujus utique orationis „potentia fuit, ut praedicatio Petri Apostoli ex „illis, qui dixerunt: *Sanguis illius super nos, & „super filios nostros*, multorum ad poenitentiam „corda converteret; & uno die baptizarentur tria „fere millia Judaeorum, fieretque omnium cor „unum, & anima una, paratorum jam pro eo mori, quem poposcerant crucifigi. Ad hanc indulgentiam traditor Judas pervenire non potuit, quoniam perditionis filius, cui Diabolus stabat a dextris, prius in desperationem transiit, quam Sacramentum generalis redemptionis Christus imple-

ret. Nam mortuo pro omnibus impiis Domino, „potuisset etiam forte hic consequi remedium, si „non festinasset ad laqueum. Sed maligno cordi „nunc furtis fraudum dedito, nunc parricidalibus commerciis occupato nihil unquam documentum misericordiae Salvatoris infederat, nec piis „acceptaverat Domini verba dicentis: *Non veni „vocare justos, sed peccatores*. Et: *Filius hominis „venit quaerere, & salvare quod perierat &c.* „S. Thomas III. P. Qu. XXI. Art. IV. & Lett. II. in Cap. XVII. *Johan.* explicans illud Johannis XVII. *Non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi*, ait: „Christus quantum est de se, pro omnibus „oravit, quia oratio sua, quantum est de se, efficax est ut valeat toti mundo; sed tamen non in „omnibus sortitur effectum, nisi in Sanctis, & Electis Dei; & hoc propter impedimentum mundanorum. „Confule Theologos, qui adversus Jansenii & Quaesnellii propositiones scripserunt. Vides etiam Exercitationem nostram IV. Tom. III. In propositis proscriptas ab Alexandro VIII. Porro Commentarii in Psalmos (quos N. Xystus Hieronymi credi asserit) esto plura contineant, quae sunt ex Hieronymo excerpta, non sunt Hieronymi, sed a pluribus, iisque incertis Authoribus compositi.

sui, id est ecclesiae, gerebat personam; sicut & alibi, cum dixit, Transeat a me calix iste, pro nobis loquitur: nisi forte putetur timuisse mori: sed non vere timebat Dominus pati, tertia die resurrecturus, cum arderet Paulus dissolvi, & esse cum Christo: non enim fortior est miles, quam imperator; miles enim coronandus gaudet mori, & Dominus coronaturus timet mortem? sed infirmitatem nostram repraesentans pro suis infirmis, qui timent mori, haec dixit: vox enim illorum erat. Consimilem sententiam habet in epistola ad Probam De gratia novi testamenti, capite sexto & septimo, item in enarratione psalmi 103. Sed liquet Augustinum non ita sensisse ex his, quae contra hanc opinionem attulit in enarratione psalmi 93. his verbis: NOLITE putare, non fuisse tristem Dominum: si enim hoc dixerimus quia non erat tristis, cum Evangelium dicat, Tristis est anima mea usque ad mortem: ergo quando dicit Evangelium, Dormivit Jesus, non dormivit Jesus; Manducavit Jesus, non manducavit; & ita nihil sanum relinquitur, ut dicatur. Et jam corpus non erat verum, & carnem veram non habuit: quicquid ergo de illo scriptum est, factum est, verum est: ergo tristis fuit, proprius tristis, sed voluntate suscipiens tristitiam, quo modo voluntate suscipiens carnem.

MAGISTER Sententiarum distinctione 15. libri 4. ait, Augustinum in psalmo 3. significasse, quod Christus non vere timuit secundum passionem; in psalmo autem 93. ostendisse, quod Christus secundum propassionem vere timuerit. Videbis infra, quae ad hoc argumentum pertineant, Annotatione libri hujus 186.

A N N O T A T I O CLXIII.

Manducaverunt, & adoraverunt omnes pingues terrae. Psalm. 21.

STRABUS in Glossa ad expositionem hujus versiculi affert sententiam sub titulo Augustini talem: NON prohibeat dispensator manducare pingues terrae in mensa Domini, sed exactorem moneat timere. Gratianus De consecratione distinctione secunda, haec ipsa verba ex innominato & incerto Augustini loco citat, & ex his colligit, peccatores non esse arcendos a communione mensae Domini- cae. (a) D. Thomas in tertio Summae volumine, quaestione 80. indicat, hanc sententiam non esse intelligendam de publicis peccatoribus, in aperto crimine viventibus, sed de occultis ac latentibus. Illis enim, quamvis obnixie efflagitantibus, non censet concedendum Eucharistiae sacramentum: istis autem indicat non esse denegandum in publico; desiderat tamen, ut sacramenti minister, si forte fuerit illorum delicti conscius, dehortetur eos, aliquo tamen occulto admonitionis genere, a susceptione Dominici corporis.

Num Eucha-
ristia pecca-
toribus sit de-
neganda.

A N N O T A T I O CLXIII.

Parasti in conspectu meo mensam. Psalm. 22. b

CHRYSOSTOMUS in homilia quadam super Psalmum 22. quae tamen ejus esse non creditur, habet haec verba: ISTA mensa est altaris Domini consecratio: & quia istam mensam praeparavit divina sapientia servis & ancillis suis in conspectu eorum, ut quotidie in similitudinem corporis & sanguinis Christi panem & vinum secundum ordinem Melchisedech nobis in sacramento ostenderet: ideo dicit, Parasti in conspectu meo mensam. Pro ulit hunc locum Joannes Oecolampadius contra veritatem corporis Christi in Eucharistia, ut sub Chrysostomi nomine haeresi suae fidem astrueret: sed cum phrasis, & explanationis character palam arguant homiliam non esse ejus, cujus titulo praenotatur; non opus est, ut quicquam Oecolampadio respondeamus pro defensione Chrysostomi.

De Eucha-
ristiae Sacra-
mento men-
tiuntur haec
reticuli Chry-
sostomum
male sensisse.

TOM. II.

N

mi;

(a) N. Johannes Nicolai in glossa marginali ad Art. VI. Qu. LXXX. III. P. S. Thomae ita ad rem adnotat textum Gratiani expendens, & commentarium ab eo laudatum sub nomine Augustini, „ Ut refertur „ de Consecratione Cap. Non prohibeat, & colligi-

„ tur non ex Commentario super Psalm. XXI. ubi „ nec sic expresse Glossa insinuat, sed super Psalm. „ XLVIII. ubi divites terrae legit, qui manducant, „ nec saturantur; Glossam vero Decreti peccatores „ explicat, sicut per Parenthesin S. Thomas . „

mis, quem constat acerrimum esse huius sacramenti propugnatorem : cuiusunque tamen haec verba sint, non eum sensum reddunt, quem ex his falso colligit Oecolampadius : nihil enim prohibet, imo necessarium est, ut una cum vero corpore & sanguine Christi sint in sacramento altaris panis & vini accidentia, quae hic panis & vinum dicuntur. Haec autem similitudinem & figuram gerunt corporis Christi mystici, quod est ecclesia, dicente Paulo : UNUS panis, & unum corpus sumus omnes, qui de uno pane, & de uno calice participamus.

A N N O T A T I O CLXV.

Quoniam defecit in dolore vita mea. Psalm. 30. b

De doloribus
Christi Jesu

NICOLAUS Cusanus in sermone, quem in praesentem versiculum edidit, tum propter ea, quae hoc loco a Propheta dicuntur, tum propter multa alia credidit Christum Dominum sustinuisse in anima dolorem inferni. Annotavit hanc sententiam Augustinus, Nebiensis episcopus, in scholiis Octapli, ad hunc Psalmum appositis, asserens se huius eruditissimi viri, & in omni scientia eminentissimi opinationem nec amplecti, nec aspernari.

A N N O T A T I O CLXVI.

In manibus tuis sortes meae, &c. Psalm. 30. d

Num sortibus
uti liceat

Astor. 1. 25,

AUGUSTINUS concione secunda in hunc Psalmum, cum de sortibus, hic a Davide commemoratis, differeret, visus est approbare sortium usum, dum inquit; SORS non est aliquid mali, sed res in humana dubitatione divinam indicans voluntatem; nam & sortes miserunt Apostoli, quando Judas, tradito Domino periit; & cecidit fors super Matthiam. Eidem sententiae subscribit in epistola ad Honoratum, sic loquens: Si INTER Dei ministros sit disceptatio, qui eorum persecutionis tempore maneat, ne tuga fiat omnium; & qui eorum fugiat, ne morte eorum deleatur ecclesia; Si haec disceptatio aliter non potuerit terminari, quantum mihi videtur, qui maneat & qui fugiant, sorte sunt eligendi. Et in primo libro De doctrina Christiana id ipsum confirmans, ait: Si CUI abundaret aliquid, quod oporteret dari eis, qui non haberent, nec duobus dari potuisset, si tibi occurrant duo, quorum neuter alium vel indigentia, vel urgente aliqua necessitate superaret; nihil iustius faceres, quam ut sorte eligeres, cui dandum esset, quod dari utrique non posset. Sunt, qui putent his Augustini dictis adversari decretum Leonis Papae III. ex epistola ad episcopos Britanniae, quod in Decretis Pontificum, causa 26. quaestione 5. scribitur: SORTES, quibus cuncta vos vestris discriminatis provinciis, quas Partes damnaverunt, nihil aliud, quam divinationes & maleficia decernimus; quamobrem volumus omnino illas damnari, & ultra inter Christianos nolumus nominari: & ne exerceantur, anathematis interdicto prohibemus.

Leo PP. IV.
epist. ad Fri-
scop. Britan.
cap. 4. ut ex
Ivone, & an-
tiquis editio-
nibus. At in
nova editio-
ne legitur:
Cuncta vos
vestris discrimi-
natis (id est
decernitis) ius-
dicatis.

D.THOMAS in secunda secundae, quaest. 95. artic. 8. huiusmodi sedans controversiam, ostendit, Leonis decreto non interdici sortes, Augustino approbatas, eas videlicet, quae pie & religiose tractantur; sed eas, quae superstitiose & impie exerceri solent, spretis illis quinque conditionibus, quas pia sortium exercitatio requirit. Harum prima est, ut rei propositae divisio, vel consultatio, vel praenotio a solo Deo, sortium direttore, expectetur: secunda, ut non nisi compellente necessitate sortes exquirantur; tertia, ut non nisi praemissis ad Deum precationibus tententur; quarta, ne divinis oraculis ad sortium inquisitionem abutamur: quinta, ne sortibus utamur in electionibus ecclesiasticis, quae sola Spiritus Sancti inspiratione fieri debet: nam licet olim Matthias sortibus fuerit electus; nunc plenitudine spiritus effusa, permitti jam amplius non debet, quod ante Spiritus Sancti effusionem nondum evangelicae lucis splendore corruscantes permixtum est.

AN-

A N N O T A T I O CLXVII.

Beati, quorum remissae sunt iniquitates, &c. Psalm. 31. 6

AUGUSTINUS in praefatione Psalmi hujus favere videtur Lutheranis, asserentibus, omnia opera praecedentia fidem esse mala; & omnes infidelium actiones, cogitationesque esse peccata. Sic enim ratiocinatur: NEMO computet bona opera sua ante fidem: quia ubi fides non erat, bonum non erat: bonum enim opus intentio facit: intentionem vero fides dirigit. Et iterum infra subdit: CREDE in eum, qui justificat impium, ut possint bona opera tua esse opera bona: nam nec bona illa appellarim, quae non de radice bona procedunt: & rursum post pauca subjungit: ANTE gratiam fidei nihil boni fecisti, & datur tibi remissio peccatorum: attendantur opera tua; & invenientur omnia mala: si quod debetur illis operibus Deus daret; utique damnaret. Stipendium enim peccati mors est: tu autem in malis operibus inventus es. Denique in fine praefationis concludens, inquit: ET SI bona videaris facere; tamen, quia facis sine fide, nec bona quidem vocanda sunt. Haftenus Augustini verba, a Joanne Calvino in decimo Institutionum capite citata ad probationem impiae doctrinae suae; quae docet, omnia opera, quantumlibet bona, esse peccata. Magister Sententiarum lib. 2. distin. 41. hunc locum animadvertens, ait, Augustinum hic appellasse malum opus, quod ad meritum aeternae vitae est invalidum & inutile: nam licet ante fidem omnes infidelium virtutes, juxta regulam rectae rationis dimensae, ad bene vivendum in praesenti vita bonae sint: ad consequendam tamen futurae vitae beatitudinem sine fide, quae intentionem dirigit, adeo sunt ineptae, ut mala potius, quam bona, dici debeant. Consule Annotationem 235. libri 6. (a)

Num omnia infidelium opera sine peccata.

Hinc error docet Calvinus Lib. IV. Instit. cap. 13. cap. 20.

A N N O T A T I O CLXVIII.

Verbo Domini coeli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum. Psalm. 32. a

THOMAM, cardinalem Cajetanum, Ambrosius, Compfanus episcopus, libro 4. Annotationum in eundem damnat, quod solus omnium neget ad Spiritus Sancti personam pertinere hunc locum, ex quo omnes catholici expositores colligunt divinae Triadis mysterium, dicentes per Dominum intelligendum esse Patrem, per Verbum Filium, per Spiritum oris ejus, Spiritum Sanctum paracletum. Verum, si attente legas Cajetani commentarios, cognosces hujusmodi explanationem nec oppugnari, nec rejici, nec negari, sed silentio tantum praeteriri. Longe vero aliud sunt negare & tacere, vel oppugnare & omittere: neque mirandum est, si Cajetanus, qui in commentariis Psalmorum literae duntaxat elucidationem proficitur, Trinitatis expositionem, quam fere omnes mysticam fateantur, omiserit; vel si juxta nudam literam exponens, dixerit, Spiritum oris Domini ipsum Dei Verbum, & jussu humano more appellari: nam & Graecus interpret Euthymius, qui hunc locum ex dictis Graecorum Patrum variis ac diversis interpretationibus illustravit, ante, quam mysticum sensum attingeret, historicam intelligentiam, quam secutus est Cajetanus, expressit his verbis: VIDENTUR hae dictiones, Verbo Domini, & Spiritu oris ejus, idem acque significare: dixit enim Deus de unoquoque, Fiat; & factum est. Verum praeterea oris Spiritus est, aërem verberans: & qualis est oris Spiritus, aërem verberans; tale est ipsum verbum. Deinde subnectens mysticum sensum, ait: SE juxta altiorum sensum, quo dicere possumus, beatum Davidem hoc in loco de sancta Trinitate.

Num hic locus ad Spiritum Sanctum pertineat.

TOM. II.

N 2

nitare

(a) Laudatus Augustini textus dum sic ab Heterodoxis laudatur, certe non nisi fraude magna interpolatus, & corruptus refertur: & satis superque est legere vel solam S. P. praefationem in Psalmum XXXI. aut etiam integram in eum Psalmum Enarrationem ad clare cognoscendum quam infeliciter No-

vatores veritati fucum facere percontent. Ibi quidem ita disertè M. P. loquitur de operibus bonis, seu meritoriiis vitae aeternae, quae utique nunquam talia dicit esse posse sine fide, ut vel coeuncientes ipsi primo adspectu dignoscant.

nitate philosophari; per Dominum Patrem intellige, & Filium per Verbum, & per Spiritum oris ejus, Spiritum Sanctum.

A N N O T A T I O CLXIX.

Adbuc pusillum, & non eris peccator. Psalm. 36. b

Num animae
Sanctorum
ante resurre-
ctionem in
Coelo sint.

AUGUSTINUS in enarratione propositi versiculi non nihil declinare videtur ad errorem Armenorum, Graecorum, & Anabaptistarum, asserentium animas sanctorum usque ad diem judicii in occultis receptaculis longe a divinae visionis intuitu coerceri, in hunc modum scribens: POST vitam istam nondum eris, ubi erunt sancti; quibus dicetur, Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi: nondum ibi eris, quis nescit? sed jam poteris ibi esse, ubi illum quondam ulcerosum pauperem dives ille superbus in mediis tormentis vidit longe requiescentem: in illa requie certe securus expectabis judicii diem, quando recipies corpus, quando immuteris, ut angelis aequeris. Ad hanc sententiam idem alludere videtur in Enchiridio ad Laurentium cap. 108. ubi ait: TEMPUS, quod inter hominis mortem, & ultimam resurrectionem interpositum est, animas abditis receptaculis continet, sicut quaeque digna est vel requie, vel aerumna, pro eo, quod sortita est in carne, dum viveret. Et libro 12. De civitate Dei cap. 9. PARS illa civitatis Dei, quae conjungenda immortalibus angelis ex mortalibus hominibus congregatur, nunc vel mortaliter peregrinatur in terris, vel in eis, qui mortem obierunt, secretis animarum receptaculis, sedibusque requiescit. Et rursus in 12. libro De Genesi ad litteram cap. 35. indicare videtur sanctorum animas ante corporis resurrectionem frui non posse visione divina, his verbis: SI QUEM movet, quid opus sit spiritibus corpora sua in resurrectione recipere, si potest eis etiam sine corporibus summa illa beatitudo praeberi; minime illi dubitandum est raptam hominum a carnis sensibus mentem, & post mortem, carne deposita, non sic videre posse incommutabile bonum, ut sancti angeli vident. Et libro primo Retractationum, cap. 14. cum hanc quaestionem ex professo attigisset, indiscussam & in ambiguo reliquit, ita scribens: ILLUD nos beatissimos facit, quod ait Apostolus, Tunc autem facies ad faciem, & tunc cognoscam, sicut & cognitus sum: qui hoc invenerunt, ipsi dicendi sunt in beatitudinis possessione consistere. Sed quoniam sint illi beatissimi, qui jam sint in ea possessione, magna quaestio est: & angeli sancti, quod ibi sint, nulla quaestio est: sed de sanctis hominibus, jam defunctis, utrum ipsi saltem dicendi sint jam in illa possessione consistere, merito quaeritur: jam enim corpore, quo anima aggravatur, exuti sunt; sed adhuc expectant etiam ipsi redemptionem corporis sui, & caro ipsorum requiescit in spe, necdum in futura incorruptione clarescit: sed utrum ad contemplandam cordis oculis veritatem facie ad faciem nihil ex hoc minus habeant, non hic locus disputando inquirere.

HAEC LOCA, atque alia his similia, saepius in diversis scriptis Augustini repetita, civiliter interpretari oportet, praesertim cum apud ipsum Augustinum nonnulla inveniantur testimonia, quae asserunt sanctorum animas, etiam ante diem judicii, Deum facie ad faciem intueri: de quorum numero unum habetur sermone quarto in solennitate sanctorum: ubi exponens verba illa ex 6. cap. Apoc. Vidi sub altare Dei animas interfectorum, & datae sunt illis singulae stolae albae, &c. sic loquitur: PER STOLAS albas debemus intelligere mercedem baptismi, praemium martyrii, mercedem aeternorum, & gaudium coelestis patriae. Habent enim ante resurrectionem sancti singulas stolas, quia in sola anima adhuc aeternis beatitudinibus perfruuntur: postea autem accepturi sunt binas, quando, receptis corporibus, immutabiles erunt in anima, & incorruptibiles in corpore. Et paulo post, UNDE dicit Joannes, Stabant ante thronum in conspectu agni, amicti stolis albis, & palmae in manibus eorum: stant enim modo ante thronum Dei coronari, stant in conspectu agni, nulla ratione illic a contemplanda ejus gloria separandi.

SUN T igitur paulo antea citata loca, praesenti loco & huic similibus in specie

Sermo hic in
Appendice
CCXXI. non
est Augu-
stini, sed
incerti au-
thoris Grego-
rio M. poste-
rioris.

et in pugnantiis, in hoc sensu interpretanda, ut dicamus Augustinum non dubitasse de gloria animarum ante iudicium, sed de loco gloriae, & de gradibus, sive quantitate, sive consummatione gloriae ante iudicium. Nam, cum animae ubique Dei gloriam intuentur, ibi beatae sint; incertum habuit aliquando Augustinus, quibus in locis, ac sedibus, sive receptaculis animae Deum viderent. Similiter & de quantitate gloriae saepe quaesivit Augustinus, utrum animae sanctorum ante iudicium pares essent angelis in visione Dei, an aliquid minus viderent: quod & ipsa praedictorum locorum verba plane indicant, praesertim ex testimonio primi Retractationum: ubi dicitur animas, exutas corporibus, non sic videre Deum, ut angeli vident, hoc est, visione consummata, atque perfecta: & ex 22. in Genesim ubi legitur: UTRUM animae ad contemplandam cordis oculis veritatem nihil ex hoc minus habeant, non hic locus disputando inquirere. Lege Annotat. 345. libri sexti.

A N N O T A T I O CLXX.

Gladium evaginaverunt peccatores. Psalm. 36. c

ORIGENES homilia tertia in Psalmum trigesimum sextum videtur sentire, quod omnes tam boni, quam mali post hanc vitam adituri sint ignem gehennae: ex quo boni & sancti impune, & absque laesione ulla evadent; mali vero, quo ad purgationem suorum scelerum expleant, in eo demersi permanebunt. ejus verba haec sunt: SI IN hac vita positi faciamus in nobis interire peccatum, ut nunquam omnino a nobis neque per cogitationem, neque per opus, neque per verbum peccati gladius proferatur: non indigebimus poena ignis aeterni, non tenebris exterioribus condemnabimur, neque illis suppliciis, quae peccatoribus imminet, subjacebimus. Si vero in hac vita contemnimus commonentis nos divinae Scripturae verba, & curari, vel emendari ejus correptionibus nolumus: certum est, quia manet nos ignis, qui praeparatus est peccatoribus; & veniemus ad illum ignem, in quo uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit. Et, ut ego arbitror, omnes nos venire necesse est ad illum ignem: etiam si Paulus sit aliquis, vel Petrus; venit tamen ad illum ignem. Sed illi tales audiunt: etiam si pertranseas, flamma non aduret te. Si vero aliquis mei similis peccator sit, veniet quidem ad ignem illum, sicut Petrus & Paulus: sed non sic transiet, sicut Petrus & Paulus. Et quemadmodum ad rubrum mare venerunt Hebraei, venerunt & Aegyptii; sed Hebraei quidem transierunt mare rubrum, Aegyptii autem demersi sunt in ipso: hoc modo etiam nos, si quidem Aegyptii sumus, & sequimur Pharaonem diabolum, praeceptis ejus obediētes, demergemur in illum fluvium, sive lacum igneum, cum inventa fuerint in nobis peccata. Si autem sumus Hebraei, & sanguine agni immaculati sumus redempti; si non portamus nobiscum fermentum nequitiae, ingredimur quidem & nos fluvium ignis, sed sicut Hebraeis erat aq. a dextra laevaue: ita etiam ignis erit murus, si nos faciamus quod de illis dictum est, Quia crediderunt Deo, & Mosi famulo ejus: id est, legi ejus, & mandatis: & sic sequamur columnam ignis, & columnam nubis. Hanc opinionem clarius explicat in fine lib. 8. commentariorum in epistolam ad Romanos, ubi haec habet ad verbum: OMNES quidem, qui beati sunt, sive illi ex Israël, sive ex gentibus, praesentis temporis Evangelicae doctrinae sermo purificat, ut sint tales, sicut erant illi, ad quos Dominus dicebat, Ecce jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis: qui vero verbi Dei, & doctrinae Evangelicae purificationes spreverit, tristibus & poenalibus purificationibus semetipsum reservat, ut ignis gehennae in cruciatibus purget, quem nec Apostolica doctrina, nec evangelicus sermo purgavit, secundum illud, quod scriptum est, Et purificabo te igne ad purificationem. Verum haec ipsa purgatio, quae per poenam ignis adhibetur, quantis temporibus, quantisque saeculis de peccatoribus exigit cruciatus, solus scire potest ille, cui pater omne iudicium tradidit; qui ita diligit creaturam suam, ut pro ipsa evacuaverit semetipsum de Dei forma, & servi formam suscepit, humilians semetipsum usque ad mortem, volensque omnes ho-

Num post hanc vitam omnes, tam boni, quam mali ignem gehennae adituri sint.

1. Cor. 3. 12.

1. Cor. 3. 12.

Exodi 14.

Joan. 13. 10.

Malach. 3. 3.

Phil. 2. 7. 8.

mines

omnes salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Veruntamen meminisse oportet, quod praesentem locum Apostolus, quasi mysterium, habere voluit; quo scilicet huiusmodi sensus fideles quique & perfecti intra semetipsos, veluti mysterium Dei, silentio tegant, nec passim imperfectis & minus capacibus proferant. Et rursus homilia 13. in Jeremiam idem repetens, ira fatur: SI PECCASTI, & paccatorum forde pollutus es: lavabit Dominus fordes filiorum, & filiarum. Sion: si autem mortale peccatum est: non possumus nitro, poaque mundari, sed spiritu iudicii, spiritu combustionis, & poenae: forsitan & Jesus baptizat Spiritu Sancto & igne, non quia eundem in Spiritu Sancto, atque igne baptizet: sed quo sanctus baptizetur Spiritu Sancto; & is, qui post fidem & magisterium Dei rursus ad scelera conversus est, cruciatu purgetur incendii. Beatus, qui lavacrum accepit Spiritus Sancti, & ignis lavacro non indiget: miserabilis autem, & omni actu dignus, qui post lavacrum Spiritus Sancti baptizandus est igne: beatus qui habet partem in resurrectione prima: si quis servaverit lavacrum Spiritus Sancti; iste in resurrectionis primae parte communicat: si quis vero in secunda resurrectione servatur; iste peccator est; qui ignis indiget baptismo, qui combustionem purgatur; ut, quicquid habuerit lignorum, foeni, & stipulae, ignis consumat. AUGUSTINUS libro 21. De civit. Dei cap. 26. & 27. dogma istud confutat: tu vide, an Origenis verba interpretari queant de igne ultimae conflagrationis, qui in die iudicii purgabit quosdam electos nondum purgatos, & convolvat omnes reprobos. Vide Annotat. sequentem.

A N N O T A T I O CLXXI.

Gladius ipsorum intret in corda ipsorum. Psam. 36. d

AMBROSIUS in Commentariis Psalterii huius clausulae intelligentiam detegens, consentire creditur Origeni, dicenti: Omnes, qui sunt, qui fuerunt, quique futuri sunt homines, uno Christo excepto, examinandos, probandos, & aliquo modo urendos igne conflagrationis mundanae in die iudicii. Transfuit enim ex explanatione Origenis in hunc Psalmum omnia fere hic sequentia verba: IGNE nos examinasti, dicit David: ergo omnes igne examinabimur: & Malachias dicit, Ecce venit Dominus omnipotens: & quis sustinebit diem introitus ejus? quoniam ipse introibit, sicut ignis conflatorii; & sedebit confians, & purgans, sicut aurum, & argentum; & purgabit filios Levi. Igne ergo purgabuntur filii Levi, igne Ezechiel, igne Daniel: sed etsi per ignem examinabuntur: dicent tamen, Transivimus per ignem & aquam: alii in igne remanebunt: illis roborabit ignis, ut Hebraeis pueris, qui incendio fornacis ardentis objecti sunt: minifros autem impietatis ultor ignis exuret: vaeh mihi, si opus meum arserit, & laboris huius patiar detrimentum: & si salvos faciet Dominus servos suos: salvi erimes per fidem; sic tamen salvi, quasi per ignem: & si non exuremur: tamen uremur. Quomodo tamen alii remaneant igne, alii pertranscant, docet nos divina Scriptura: nempe in mare rubrum demersus est populus Aegyptiorum; transivit autem populus Hebraeorum. Moses pertransivit; praecipitatus est Pharaos, quoniam cum gravia peccata merferunt: eo modo praecipitabuntur sacrilegi in lacum ignis ardentis. Sequamur ergo hic positi columnam ignis, quae nos in hoc corpore illuminet, & viam monstrat, ut in futurum nobis nebula refrigeret nobis, quo saeva incendia revelare possimus. Rursus in expositione Psalmi 118. super illud, Vide humilitatem meam, & erue me, &c. OMNES, inquit, oportet probari per ignem, quicumque ad Paradisum redire desiderant: non enim ociose scriptum est, quod, ejectis Adam & Eva de Paradisi sede, posuit Deus in exitu Paradisi gladium igneum versatilem: omnes oportet transire per flammam: sive ille Joannes Evangelista sit, quem ita dilexit Dominus, ut de eo diceret ad Petrum, Sic eum volo manere: quid ad te? tu me sequere: de morte ejus aliqui dubitaverunt, de transitu per ignem dubitare non possumus: sive ille sit Petrus, qui claves regni coelorum accepit, oportet dicat, Transivimus per ignem: sed Joanni cito versabitur igneus gladius, quia non invenitur in eo iniquitas, quem dile-

xit.

xiq̄ aequitas : si quid in eo vitii fuit , charitas divina decoxit : Ille examinabitur , ut argentum : ego examinabor , ut plumbum : donec plumbum tabescat , ardebo , si nihil argenti in me inventum fuerit : heu me , in ultima inferni detrudat ; aut , ut stipula , totus exuratur : si quid in me inventi fuerit auri , vel argenti : non per meos actus , sed per misericordiam & gratiam Christi , per ministerium sacerdotii dicam fortasse ego , Etenim , qui sperant in te , non confundentur . Unus ignem illum sentire non potuit , qui est iustitia Dei , Christus ; qui peccatum non fecit : nihil enim ignis in eo , quod exurere posset , invenit . Ergo , quia examinandi sumus , sic nos agamus , ut iudicio probari mereamur divino : teneamus hic positi humilitatem ; ut cum unusquisque nostrum venerit ad iudicium Dei , ad illos ignes , quos transitori sumus , dicat , Vide humilitatem meam , & erue me , &c.

HILARIUS una cum Ambrosio , Origenem suum secutus , in Commentariis Psalmi 118. ad eum versiculum , Concupivit anima mea desiderare iudicia tua , &c. sic scripsit : MEMINIT Propheta arduum esse desiderare iudicium ; cum enim nemo vivens in conspectu ipsius mundus sit : quomodo desiderabile potest esse iudicium , in quo nobis est ille indefessus ignis obeundus , in quo subeunda sunt gravia illa expiandae a peccatis animae supplicia ? beatæ Mariae animam gladius pertransivit , ut revelentur multorum cordium cogitationes : si ergo in iudicii severitatem capax illa Dei virgo ventura est : desiderare quis audebit a Deo iudicari ? Et canone in Matth. 3. explicans illud : Baptizabit vos in Spiritu Sancto : & igni : Matth. 3. 11. Baptizatis inquit in Spiritu Sancto , reliquum est ut consumantur in igne iudicii.

EODEM pertinere videntur , quæ Basilii in quartum Esaiæ caput annotavit in illis Prophetæ verbis , Expurgabit Hierusalem in spiritu iudicii , & spiritu ardoris , &c. inquit : HOC autem , In spiritu iudicii & spiritu ardoris , ad eam refertur probationem , sive examen , quod per ignem fiet in saeculo futuro . Et paulo post , QUI post acceptam vitæ notitiam , consulto ac studio se ipsos reddunt obnoxios sanguini ; utique tales opus est purgari per ignem , & hi expurgandi sunt spiritu ardoris , sive exaestuationis . Et iterum in eisdem Commentariis , expendens illud Esaiæ 9. In indignatione iræ Domini subversa est terra , &c. DE-Isa. 9. 19. CLARAT , inquit , Propheta terrena ipsa tradi depascenda igni punitivo in gratiam & beneficium animæ : non enim omnimodam internecionem & exterminium comminatur ; sed innuit expurgationem juxta Apostoli sententiam , Quia si 1. Cor. 3. 15. cujus opus exarserit , damnum patietur : ipse autem salvus fiet , sic tamen quasi per ignem .

AD EANDEM opinionem apparet allusisse Hieronymum libro in Amos ter- Amos 7. 4. tio : ubi edisserens illud ex capite septimo , Et ecce vocabit ignem ad iudicium , & devorabit abyssum , & comedet simul partem , &c. sic loquitur : VOCATUS ignis ad iudicium devorat primum abyssum , id est , omnia genera peccatorum , ligna , 1. Cor. 3. 6. foenum , stipulam ; & postea comedit simul partem , hoc est , ad sanctos illos pervenit , qui in peculium Domini , & in ejus parte reputantur ; tempus enim est , ut iudicium incipiat a domo Domini . Et in Ezechiel præcipitur his , qui poenas Ezech. 9. 6. illaturi sunt , A sanctis meis incipite : & in Apostolo legimus , Si cujus opus arserit , detrimentum patietur : ipse autem salvus erit , sic tamen quasi per ignem : 1. Cor. 3. 15. cumque omnes fuerimus in peccato , & jacuerimus ad sententiæ veritatem ; miseretur Dominus nostri , & resurrectionis nos tempore suscitabit .

LACTANTIUS Firmianus , longe ante Hieronymum & Hilarium de hoc igne loquens , in septimo Divinarum Institutionum libro , capite 21. ita scriptum reliquit : IDEM igitur divinus ignis una eademque vi , atque potentia , & cremabit impios , & recreabit ; & quantum e corporibus absumet , tantum resumet , ac sibi ipse æternum pabulum subministrabit : sed & justos cum judicaverit Deus , etiam igni eos examinabit : tum quorum peccata vel pondere , vel numero praevaluerint , perstringentur igni , atque amburentur : quos autem plena iustitia , & maturitas virtutis incoxerit , ignem illum non sentient : habent enim aliquid in se Dei , quod vim flammæ repellat , ac rejiciat : tanta vis est innocentiae , ut ab ea ignis ille refugiat innoxius , qui accipit a Deo hanc potestatem , ut impios urat , justis obtemperet .

AB HORUM auctorum sententiis apparent satis esse diversa , quæ tradunt omnes

omnes theologi Scholastici de igne ultimae conflagrationis : qui licet fateantur cunctos mortales , quos iudicii tempus viventes invenerit , hunc ignem intraturos , & electos quosdam expiatione indigentes in eo cum dolore purgandos ; quosdam vero , in quibus nihil erit purgandum , ex eo sine ullo cruciatu evasuros , reprobis una cum ipso igne in infernum devolutis ac demersis ; inficiantur tamen sanctos , ante iudicium defunctos , fore eo igne purgandos , praesertim Apostolos Spiritu Sancto purificatos , & Mariam Dei genetricem in utero sanctificatam , & cum purissimo corpore in coelo assumptam , tum quia mortui non resurgent , nisi postquam ignis ille ab officio purgationis cessaverit , purgandi facultate deposita ; tum quia sanctorum corpora post resurrectionem adeo erunt spiritualia & impassibilia , ut igneae purgationis non sint amplius capacia . Neque multum dissidet a scholasticis Augustinus in 20. De civit. Dei cap. 8. ubi futuros , inquit , sanctos in superioribus mundi partibus , in quibus non ascendat flamma illius incendii , quemadmodum nec olim unda diluvii : talia quippe illis inerunt corpora , ut illic sint , ubi esse voluerint : sed nec ignem conflagrationis illius pertimescent immortales , atque incorruptibiles facti ; sicut virorum trium corruptibilia corpora , atque mortalia in camino ardenti vivere illaesa potuerunt . Vide Annotationem praecedentem , ^(a)

AN-

(a) Citra omnem dubietatis aleam est , quamplures Veteres PP. in eam ivisse sententiam , nimirum etiam Sanctos cum Christo regnantes in Coelis fore igne probandos in die iudicii ; idque cum ex laudato Psalmo , tum ex illo 1. ad Corinth. 3. tum ex aliis Scripturae locis ab eisdem laudatis . Verum , ut comperi singulorum lustrando opera , & per integrum conferendo textus , atque contextus , non omnium una ea in re est opinio , sed nimium diversa sententia eorum ; quare singulorum iudicium , sive opinionem singillatim expendere operae pretium duxi .

Lactantii Firmiani quidem clara est sententia ex verbis , quae Xystus refert , adseritque proinde verustus author ignem iustis ac sanctis plene probatis ad coronam & decorem servire ; reprobis vero cedere in poenam . Ambrosius vero contra de omnibus igne probandis sententiam profert loco a Xysto laudato , nimirum *Serm. XX. in Psalm. CXVIII. num. 20. at num. 12.* excipit ab ea lege eaque probatione Johannem Evangelistam , & *num. 13.* Petrum Apostolum ; quinimo ceteros sanctos plene probatos : ibi enim ita generatim loquitur : „ Qui habuerit hic „ charitatis ignem , illic ignem gladii timere non poterit . „ De Hilario Pictaviensi nullus subest dubitandi locus , quum clarus sit ejus textus a Xysto laudatus , ubi etiam Deiparam transfiguram per hunc ignem adfirmat ; verum haud omittenda est adcurata animadversio PP. Benedictinorum in nova editione S. Hilarii loco relato . „ Dicit quidem Hilarius , Mariam transfiguram , sed passuram non dicit . „ Passio autem sola peccatum arguit , non transitus , „ maxime in ipsius aliorumque Patrum sententia , „ qui Coelum nulli patere existimant , nisi per „ ostium flammeo gladio obsecratum . „ Basilii autem non ita diminute sentit , ut ex paucis verbis a Xysto relatis sentire videtur , sed ibidem in *Cap. IV. Esaias* clarius suam aperit mentem . Quum enim variam ibi descripserit aut purgationem , aut examen , aut poenam per ignem , de Sanctis , innoxisque viris , quibus nihil purgandum remanet , verbum habens inquit . „ Nonnulli quidem Dei adventum hilariter praestolantur , quidam autem refovebuntur , & conquiescent sub regimine coelestium virtutum , alii vero in gloria , quae ab eo lumine explebuntur , quasi ab amoeni vapore occultentur . „ Forte ipsi quidem monti Sion ea lux affulgebit : quae autem in ejus sunt circuitu suo splendore cuncta illustrabit per diem nubes ; & haec quidem non aliunde tortitura ortum suum , quani ab eo lumine : quemadmodum & fumus ab igne , ita & nubes a lumine sua mutuatur subsistentiam , sub

„ cuius obumbratione genialiter versantes insigni „ gloria perfruuntur . „ Deinde assignans discrimen Sanctos inter , & peccatores , addens varium circa eos ejusdem ignis effectum , similitudine adhibita , rem totam expendit . „ Sit unus aliquis , qui ab hostibus quidem quaeritur , a domesticis vero & familiariter notis in quapiam domuncula alicubi ob-servatur , & custoditur in loco perquam difficili inventu . Equidem tale aliquid intelligendum est fieri a nube illa divinae protectionis circa sanctum , ut ne facile intercipiatur hostium manibus . Tanta ad hoc scripta sunt , ut dilucidius intelligeretur auxilium esse ei exhibitum , qui versantur in circuitu montis Sion , in hoc ut interdiu quidem obumbraret eos nubes , qua ab aestu protegerentur , nocte vero illustraret eos lux accensa ignis , & utroque tempore tuti esse possent ab insidiantium manibus . „ Ex quibus , ut constat , Basilii colligit tantummodo spiritum iudicii & ardoris , flammamque extremi diei , quae iudicem praecedet , Sanctis cum Deo regnantibus , quos ibidem dicit in Beata Hierusalem constitutos , ibique in libro vitae scriptos , in decorem gloriam & protectionem cedere ; secus autem ad examen aut purgationem , vel ob levissimam poenam . Hoc iterum clarius explicat *Homilia I. in Psalm. XXVIII.* super ea verba : *Vox Domini intercurrentis flammam ignis* ; „ Existimo autem , quod ignis ad supplicium diabolo , & angelis ejus paratus Domini voce interciditur . Quoniam „ duo sunt in igne potissima , (sive duae sunt potentiae *ὑποδυναμίας*) , „ ustiva vis & illustratoria . „ Vis prior ignis , acerrima quidem ad poenas irrogandas , reposita est his , qui ustione sunt digni . „ Altera , nempe splendor sui luminis diffusiva , velut sortito succedet iis , qui claritate perfruuntur sunt gaudii perennis . Vox itaque Domini intercurrentis flammam ignis ac dividendis , ita ut obsecurus (*ἀλαμπύς πῦρ κολλάσθαι ἀκαρπὸν ὅς ἀπαυσιος*) quidem sit ignis supplicii , vi vero comburendi careat lux illa refocillationis . „ Hieronymus tandem frustra laudatur , & perperam pro Origenis sententia in medium profertur , quum ibidem non agat de extremo iudicio , sed de peculiari iudicio , quod subsequitur vel transitorius ignis ad purgandos electos , vel aeternus ad cruciandos damnatos , ut constat ex ejus integro textu bene librato . Et quamvis dicat : „ Cumque omnes fuerimus in peccato , & jacuerimus ad sententiae veritatem , „ miserebitur Dominus nostri , & quia parvuli sumus , resurrectionis tempore suscitabit „ Solum ibi misericordiam Dei indicat erga filios aliqua for-

de

Quoniam Deus rex omnis terrae: psallite sapienter. Psalm. 46. b

CASSIODORUS in Commentariis Psalmorum, enarrans hunc versiculum, Num ignota lingua orandum sit. NON solum, inquit, cantantes psallere debemus, sed intelligentes: nemo enim sapienter quicquam facit, quod non intelligit. Utuntur haeretici hoc testimonio adversus eos, qui Psalmos, ac preces, non intellectas, ante Deum vel cantunt, vel orant, asserentes eas orationes nullius esse fructus, quae peregrina & ignota lingua a simplicibus ac rudibus divinae majestati offeruntur: quia nemo orationis emolumenta consequitur, nisi prius attenta cogitatione diligenter consideraverit, quae orat: considerare vero non poterit, nisi prius ea intellexerit: nec ea intelligere valebit, quae aliena & incognita sibi lingua fuerint pronuncian- da. His respondendum est, duplicem esse orandi attentionem; unam, solis intelligentibus peculiarem ac propriam, quae in verba, verborumque sensum prospicit, ne quid utrinque erretur; alteram vero longe praestantior, tam intelligentibus, quam non intelligentibus perviam, quae mentis aciem dirigit in finem & scopum orationis, nempe in Deum, quem orat, & deinde in rem ipsam, quam orat. Contingit autem hujusmodi attentionem aliquoties intendi usque adeo, ut mens, in Dei meditatione sublata, & verborum, & sensuum, & sui interdum obliviscatur: nec dubium est, ad hanc attentionem respexisse Davidem, & Cassiodorum, cum monerent psallendum sapienter, & intelligenter. Ille enim proculdubio sapienter psallit, & orat, qui saporem ac fructum divinae contemplationis in oratione degustat: & ille revera intelligenter orat, qui Deum, quem orat, intento animo contemplatur. Habes nonnulla huc spectantia libro sexto, Annotat. 263.

Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Psalm. 50. a

CHRYSOSTOMUS homilia 2. in Psalm. 50. cum ex verbis hujus versiculi deploratissimum quenque peccatorem ad poenitentiam animaret, prorupit in Num poenitentia iteranda sit. eam vocem, a se etiam in multis homiliis saepissime repetitam, PECCASTI; TOM. II. O POE-

de criminum conspurcatis, quos, etsi igne purgatos, suscitabit tamen ad gloriam, ad differentiam reprobos, quos & prima & secunda mors intercepit: quare protinus subdit. „Sive suscitabit per „virtutes, qui in vitis jacebamur: hoc Domino „promittente, atque dicente: *Sed & istud non „erit.* Pulchre autem dixit *sed &* quia jam supra „dixerat: *hoc non erit.* Non enim in finem irascetur, neque in aeternum comminabitur. Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Quantum distat ortus ab Occidente longe fecit a nobis iniquitates nostras. Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se. „His adde Scholion ex Chrysostomo & Theodoro excerptum (olim sub nomine Basilii M. venditatum) in *Psalm. XXVIII.* „In futura vero vita duplex erit „ac divisa ignis operatio. Virtutis athletas illuminabit operarios vero malitiae comburet. „Quum ergo ea sit Veterum PP. hac de re opinio, & falsitas Origeniani commentum clare colligitur, & communis Theologorum assertio plane clarescit, atque subsistit ex ipsis met Scripturarum monumentis, praecipue ex Psalmis, ex quibus colligitur ignem, qui praecedet universale judicium, solummodo fore consummaturum orbem, hominesque tunc in terra viventes. Paulinum autem testimonium de probatione hominum per ignem ad veritatem purgatorii spectare concors est Catholicorum sententia: quare ad plenioris veritatis, de qua nunc agitur, notitiam lubet

in medium producere doctrinam S. Thomae Aquinatis, qui, agens de conflagratione ignis praecessuri finale judicium, ita de ejusdem actione in homines loquitur *Supplem. ad III. P. Qu. LXXVI. Art. 2.* „Respondeo dicendum, quod ignis ille finalis conflagrationis quantum ad hoc, quod judicium praecedat, agat ut instrumentum divinae justitiae, & iterum per virtutem naturalem ignis. Quantum ergo pertinet ad virtutem naturalem ipsius, similiter agat in malos, & bonos, qui vivi reperiuntur, utrorumque corpora in cinerem resolvendo. In quantum vero agat ut instrumentum divinae justitiae, diversimode agat in diversos, quantum ad sensum poenae: Mali enim per actionem ignis cruciabuntur: Boni vero, in quibus nihil purgandum invenietur, omnino nullum dolorem ex igne sentient; sicut nec pueri senserunt in camino ignis. *Daniel. 3.* Quamvis eorum corpora non servabuntur integra, sicut puerorum servata fuerunt: Et hoc divina virtute fieri poterit, ut sine doloris cruciatu resolutionem corporum patientur. Boni vero, in quibus aliquid purgandum reperietur, sentient cruciatum doloris ex illo igne, plus, vel minus, pro meritorum diversitate. Sed quantum ad actum, quem post judicium ille ignis habebit, in damnatos tantum agat, quia omnes boni habebunt corpora impassibilia. „Lege itidem sequentem, seu posteriorem Articulum ejusdem S. D. ubi id ipsum aliis Scripturarum ac PP. monumentis confirmatur.

POENITERE : MILLIES PECCASTI; MILLIES POENITERE : MILLIES POENITET; ETIAM ADHUC POENITERE . Quam vocem non defuerunt olim, qui damnarint, veluti quoddam intemperantiae, & effraenis licentiae seminarium, inter alios vero Socrates Constantinopolitanus lib.6. historiae Ecclesiasticae capit. 21. de ea scribit in hunc modum : SUBIT mihi admiratio, quomodo Joannes, cum tantum temperantiae zelum exercuerit, temperantiam in homiliis suis contemnere docuerit : cum enim unica tantum esset a synodo episcoporum lapsis data poenitentia; ausus est ipse dicere, Etiam, qui millies poenitentiam egisti, accede : propter quam doctrinam ab amicis quoque damnabatur, maxime a Sisinnio, Novatianorum episcopo; qui librum contra hoc dictum conscripsit, & ob id illi fortiter restitit . Haec Socrates : quem haud dubium est fuisse Novatianum, & ob id una cum suo episcopo offensum Chrysostomi dictis : tametsi Chrysostomus, haec dicens, non respiceret ad illam solennem & publicam poenitentiam, quam synodica decreta semel tantum lapsis concesserunt ^(a), sed ad privatam, singularem & secretam poenitentiam, quae coram Deo, vel particulari sacerdote cuicunque peccanti necessaria est : hanc millies peccanti, millies in remedium offert Chrysostomus, non ut iis materiam praebeat intemperantis licentiae, sed ut eos ab omni desperandi occasione liberet : quod & ipsemet in eadem homilia post praedicta verba plane declarat, sic addens : HAEC dico, non ut negligentes vos faciam, sed ut ad fidem vos salutaris expectationis adducam; ne unquam desperetis de vobis, sed semper de Dei misericordia confidatis : desperandum enim de illo tantum est, qui de se ipso desperavit .

A N N O T A T I O CXLII.

Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam .

Psal. 50. a

De satisfactione .

Haec habet Jo. Calvinus Lib. III. Instit. cap. 4. nu. 38.

CHRYSOSTOMUS homilia 2. in Psalm. 50. hanc clausulam interpretans, inter caetera haec inserit verba : UBI misericordia flagitur, interrogatio cessat : ubi misericordia postulatur, iudicium non saevit : ubi misericordia petitur, poenae locus non est : ubi misericordia, quaestio nulla : ubi misericordia condonata responsio est . Joannes Calvinus cap. 9. suarum Institutionum abutitur hac sententia ad evertendum satisfactorias poenas, quas theologi docent poenitentibus maxime necessarias . Relege Annotationem 16. libri hujus .

A N N O T A T I O CLXXV.

Peccatum meum contra me est semper . Psal. 50. a

Utrum Sacramentalis confessio sit necessaria .

Haec habet Calvinus Lib. III. Instit. cap. 4. n. 8.

CHRYSOSTOMUS homilia 2. in hunc Psalmum ad expositionem praesentis versiculi nonnulla de confessione inseruit, quae Joannes Calvinus Institutionis suae cap. 9. & caeteri Lutherani inducunt, una cum plerisque aliis ejusdem auctoris sententiis adversus sacramentalem confessionem : ea in hunc modum habent : PECCATA tua dicito, ut deleas illa : si confunderis alicui dicere, quia peccasti; dicito ea quotidie in anima tua : non dico, ut confitearis conservo tuo : sed dicito Deo, qui curat ea . Consimilem sententiam, & iisdem pene verbis inculcat Chrysostomus quamplurimis in locis; e quibus aliquot insigniores huc afferam,

(a) Dum N. Xystus publicam & solennem poenitentiam excepit, fortasse ad eorum sententiam animum intendit, qui duplicem in veteri Ecclesia statuerunt publicam poenitentiam : communem, nempe, quae pro publicis universim gravibus criminibus imponebatur : & solennem pro atrocioribus illis sceleribus, quae universam conturbabant Ecclesiam, indictam, & quam semel tantum imponi potuisse adferunt ad differentiam prioris, quae propter repetita scelera iterum imponebatur . Verum id universim adferi nequit, quum varia fuerit hujusce rei disciplina, & ad unicam generatim aliquando poenitentiam fuisse

laptos admissos constat ex S. Innocentii I. R. P. *Epist. ad S. Exuperium Tholosanum Episcopum* : neque inde vel levem Novatianismi rigorem posse argui, quum solum absolutio fuerit denegata, sed remedium contritionis, interiorisque poenitentiae remaneret lapsis, aperte patet ex S. Augustino *Epist. LIV. ad Macedonium* . Leges ad eruditionem Card. Bellarminum, N. Natalem, Joh. Cabassutium, Gabrielem Alaspina, Christianum Lupum, aliosque . Vides etiam nostram Exercitationem XV. Tom. I. in Propos. proscript. ab Alexandro VII. Docte autem N. Xystus privatam poenitentiam repeti posse ostendit .

coram, ut uno conspectu ponam tibi ob oculos, quaecunque is in hoc propositum dixerit: & ne mihi opus sit rursus huiusmodi argumenti locos repetere.

HOMILIA 4. de Lazaro, in Lucae cap. 16. CUR igitur, inquit, pudefcis & erubescis confiteri peccata tua? cave enim homini dixeris, ne tibi opprobret: neque enim confervo confiteris, ut in publicum proferat; sed ei, qui dominus est; ei, qui medicus est, ostendis vulnera: neque enim ignorat, etiam si ei non dixeris, qui sciebat etiam ante, quam perpetrare: quid igitur est curae, quo minus dicas? Non, inquit, cogo te in medium prodire theatrum, ac multos adhibere testes; mihi soli dic peccatum privatim, ut sanem ulcus, teque dolore liberem.

HOMILIA de Publicano in Luc. 18. sic scriptum reliquit: ADMONEO te, ut assidue confitere: neque enim te ad theatrum duco conservorum tuorum, nec te cogo peccata tua hominibus enunciare: conscientiam tuam Deo expone: ei ostende facta & vulnera; & ab eo medicinam pete: ostende te non exprobranti, sed curanti: ut enim taceas, tamen scit ille omnia: dic ergo illi, ut illuc liber, atque solutus a peccatis abeas, & ab illa peccatorum publicatione intolerabili liberere.

HOMILIA 31. in 12. caput epistolae ad Hebraeos, NON tantum, inquit, nos peccatores esse dicamus, sed etiam ipsa peccata specialiter singula computemus: non tibi dico, ut te prodas in publicum, neque ut te apud alios accuses: sed obedire te volo Prophetarum, dicenti, Revela Domino viam tuam. Ante Deum ergo tua confitere peccata: apud verum iudicem cum oratione delicta tua pronuncia, non lingua, sed conscientiae tuae memoria: & tunc demum spera misericordiam te posse consequi.

HOMILIA De poenitentia, & confessione ait: TU CONFUNDERIS, & erubescis peccata tua effari: atqui oportebat maxime apud homines ea dicere, & invulgare: confusio est enim peccare: non est confusio confiteri peccata: nunc autem neque necessarium praesentibus testibus confiteri: cogitatione fiat delictorum exquisitio: absque teste sit hoc iudicium: solus te Deus confitentem videat: Deus, qui non exprobrat peccata tua, sed solvit peccata propter confusionem, &c.

HOMILIA octava inter eas, quae De poenitentia habentur, NON reveles, inquit, ulcus, non in commune theatrum accusationem producas, non delictorum testes statuas: intus in conscientia, astante nemine, praeter eum, qui cuncta videt, Deum, qui & scrutatur, & de peccatis iudicat, & omnium vitam quasi lance quadam librat, iudicium peccatorum statuens, reforma, quod deliquisti; atque sic pura conscientia sacram attinge mensam, particepsque sancti sacrificii fias.

HOMILIA quinta De incomprehensibili Dei natura ait: QUAS ob res vos hortor, & rogo, & oro, fratres charissimi, crebrius Deo immortali confiteamini, & enumeratis vestris delictis, veniam petatis, & numen propitium: non te in theatrum conservorum tuorum duco, non hominibus peccata tua detegere rogo: repete coram Deo conscientiam tuam, & explica: ostende Deo medico praestantissimo tua vulnera; & pete ab eo medicamentum: ostende ei, qui nihil opprobret, sed humanissime curet: dic ei, ut, abstersis tuis maculis, abeas illinc mundus, & sine ullo dedecore, in intolerabili promulgatione illa delictorum tuorum libereris.

JOANNES CASSIANUS, praeceptorum suo Chrysostomo in eadem sententia consentiens lib. 20. Collationum cap. 8. haec exaravit: QUIS EST, qui non possit Deo suppliciter dicere, Peccatum meum cognitum tibi feci? ut per hanc confessionem etiam illud subungere mereatur, Et tu remisisti impietatem peccati mei; quod si, verecundia retrahente, revelare peccata tua coram hominibus erubescis; illi, quem latere non possunt, confiteri ea jugi supplicatione non desinas, ac dicere: Iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Tibi soli peccavi, & malum coram te feci; qui & absque ullius verecundiae publicatione curare, & sine improprio donare consuevit.

MAGISTER Sententiarum libro 4. distinct. 18. ait, haec Chrysostomi dicta non sic esse intelligenda, ut liceat alicui, si tempus habuerit, sacerdoti non confiteri: sed quod satis sit, ubi crimen occultum est, soli Deo per confessorem se-

ereto dicere. Ego vero arbitror, Chrysostomum haec dixisse non de secreta & auriculari confessione, quae sacramentalis poenitentiae pars est, sed de confessione illa theatralem & publicam, quae pars est publicae poenitentiae; quam olim poenitentes pro enormibus flagitiis, ceu in theatro, coram episcopo, presbyteris, & populi multitudine facere solebant. Ad hanc enim eos, qui occulte deliquerant, Chrysostomus adigere noluit, tum quod ea, quae occulta sunt, coram omnibus publicanda non iudicavit; tum quod etiam temporibus suis confessio publica fuerat metu furentis populi abrogata a Nectario, Constantinopolitano episcopo praedecessore suo, ob matronam, a diacono sub confessionis praetextu in templo compressam: sicut indicat Sozomenus lib. 9. historiae Tripartitae cap. 35. ex quo veterem publicae confessionis, ac poenitentiae ritum referre libet, ut melius praenotata Chrysostomi loca intelligantur. Sunt igitur ex illo capitulo haec Sozomeni verba:

Haec habet
Sozomenus
Lib. VII. Hist.
Eccles. cap.
35. Sed hodie
vultus Hec-
ti Valerii alia
est, quam vi-
des.

QUONIAM omnino non peccare divinum, & ultra humanam naturam esse cognoscitur; peccantibus aurem & poenitentiam agentibus veniam Deus dari praecepit; qui vero confiteri refugiunt, majus peccatorum onus acquirunt: propterea visum est antiquis Pontificibus, ut velut in theatro sub testimonio Ecclesiastici populi delicta pandantur: & ad hanc rem presbyterum bonae conversationis, servantemque secretum, ac sapientem virum statuerunt: ad quem accedentes hi, qui deliquerant, delicta propria fatebantur. At ille secundum uniuscujusque culpam, indicebat & multam: quod etiam haecenus diligenter in Occidentalibus observatur ecclesiis, & maxime apud Romam: ubi etiam locus est certus poenitentium: stant enim rei, & velut in lamentationibus constituti. Cum enim sacra celebratio fuit adimpleta, illi communionem non percipientes, cum gemitu & lamentatione se ipsos in terram prosterunt: ad quos concurrunt episcopus, & ipse cum lacrymis & gemitu spirituali prosteruntur, & omnis Ecclesiae plebs fletibus inundatur. Post haec autem prior surgit episcopus, & elevat jacentes a terra: tum competenti pro poenitentibus facta oratione, dimittit omnes. At illi afflictionibus sponte vacantes, aut jejuniis, aut abstinentia lavacri, aut suspensione ciborum, aut rebus aliis, quae jubentur, expectant commune tempus, quod decernit episcopus: constituto vero tempore, velut quoddam debitum exolventes, afflictione de peccato curati, cum populo communionem participant. Haec ergo antiquitus Romani Pontifices usque ad nostrum observarunt tempus: porro Constantinopoli presbyter super poenitentes fuit usque ad illud tempus: quo quaedam mulier nobilissima, cum peccata sua fuisset confessa, & ei a presbytero fuisset praeceptum, ut jejunaret, & Deo operibus supplicaret, cum hoc observaret, crebrius in ecclesia cum diacono se concubuisse confessa est: hoc cum populus cognovisset, saeviebat in sacerdotes, quasi per eos facta fuisset injuria ecclesiae. Tum Nectarius episcopus removit diaconum sceleratum; & quibusdam suadentibus, ut singulos ad communicandum iudicio conscientiae suae relinqueret, etiam presbyterum nequaquam super poenitentes esse praecepit. Et ex illo antiquitatis consuetudo sublata est, cum, ut arbitror, minora peccata pro pudore confessionis, & subtilitate examinantium patrantur. Haec Sozomenus. (a)

AN-

(a) De hac re agunt universim Polemici & Dogmatici, Cardd. Bellarminus, Baronius, & Gotti, Jacobus Boilau, Gaspar Juenin, Natalis Alexander, Dionysius S. Martha, Petrus Arcudius, Johannes Morinus, Emmanuel Schellstrate, Edmundus Martene, Johannes Filescus, Antonius Arnaldus, alique plures. Egimus etiam & nos, obiter quidem, Tom. I. Exercit. XI. in XI. propos. proscript. ab Alexandro VII. Quod vero Chrysostomus indictam omnibus fidelibus, qui post baptismum graviter deliquerunt, exomologesin, sive auricularem confessionem apertissime docuerit, constat evidenter ex innumeris ejusdem S. D. monumentis. Homilia quidem XXX. in Genesim recitata Antiochia circa finem Quadragesimae exhortans populum ad Paschalem purgationem animae, ut Paschale festum san-

cte celebraret, inquit, „Nunc maxime jejunii cur-
„sus intendendus, & magis continuandae sunt
„preces, faciendaeque diligens, & pura peccatorum
„confessio. Scit enim inimicus noster, quod per
„tempus illud possumus de iis, quae ad nostram
„salutem attinent, loqui, & peccata declarare,
„seu aperire *ἐκκαρτερῶμεν*, & detegere vulnera,
„Medico, & sanitatem consequi, &c. Similiter
Homil. IX. in Epist. ad Hebraeos ita scribit: „Sin-
„autem dicit: sum peccator, ea autem per species
„non cogitat, ac supputat, & non dicit hoc, & il-
„lud admisi, numquam cessabit semper quidem
„confitens, curam autem nullam gerens confessio-
„nis. Idem etiam docet Chrysostomus Lib. III.
de Sacerdotio Cap. V. Homil. de Muliere Samaritana.
TVII. & alibi. Pro Cassiano vide Alardum Gazeum.

Tibi soli peccavi, &c. Psalm. 50. a

CASSIODORUS in Commentariis Psalmorum super hoc versu haec habet : Mam hanc potestas Sa- cerdotali sit praeferenda. SI QUIS de populo erraverit , & Deo peccat , & regi : nam quando rex delinquit , Soli Deo reus est ; quia hominem non habet , qui ejus facta dijudicet : merito ergo rex Deo tantum se dicit peccasse ; quia solus erat , qui ejus potuisset admissa discutere . Joannes Turrecremensis , presbyter cardinalis lib. 1. De Ecclesiastica potestate cap. 91. hunc locum ponit inter argumenta eorum , qui Caesaream potestatem Pontificiae potestati praeferunt . Haeretici nostrorum temporum , qui primum Ecclesiasticae dignitatis gradum saeculari magistratui vindicare conantur , hunc ipsum locum citant , eique aliam annectunt sententiam ex tertio Commentario Hieronymi in Jeremiam ubi in explanatione 13. cap. sic legitur : NON solum vulgus ignobile , vilisque plebecula , sed reges ecclesiarum , qui sedent super thronum , sacerdotes quoque ipsi , secundus in ecclesiastico honore gradus , varietate peccatorum complentur .

HORUM auctorum verba referenda sunt ad regnum & sacerdotium Judaeorum ac Gentilium : apud quos , cum omnis sacerdotalis cultus institutus esset ad consequendum terrena & temporalia praesentis vitae bona , quorum cura spectat ad regem , juste quidem sacerdotes & pontifices Judaeorum & Gentilium regibus & imperatoribus subdebantur : at in lege Evangelica , in qua Christus assistens Pontifex futurorum bonorum instituit sacerdotium longe praestantius , quod scilicet nobis conferret spiritualia & coelestia bona , in quibus regia potestas nullum jus habet , aequum est reges pontificum imperio subesse , & sacerdotum dicto parere . Observandum tamen hic est , ut Philo Judaeus in libro De profugis , & in libro De vita Moysi 3. admonet , quod etsi summus Judaeorum sacerdos rege inferior esset ; tamen quantisper ministerio suoungebatur , ingrediens templum , amictus sacerdotali veste , & cidarim in locum regii diadematis capite gestans , & auream laminam Dei nomine insignitam , erat ipso rege superior . Quin & in libro de legatione ad Cajum testatur Machabaeos principes proavos suos jure optimo sacerdotium omni ex parte praetulisse regno , ita inquit : Ego avos proavosque reges habui & ex his , aliquot & summos pontifices , quam illi dignitatem pluris faciebant quam regiam : rati quanto Deus antestat homini , tanti pontificatum regno excellentiorem : ad illius enim curam divinas res , humanas ad hujus pertinere . Habes de hac re apud D. Thomam lib. 1. De regimine principum cap. 14. (a) Item de his plura leges infra in libro , qui hunc proxime sequitur , Annot. 72.

Ecce enim in iniquitatibus, &c. Psalm. 50. a

ARNOBIUS , in Commentariis Psalmorum hujus versiculi sensum aperiens , significare videtur , quod Adam peccando transmisit ad haeredes solum mortis corporeae supplicium , non autem peccatum , & originis vitium . Loquitur enim his verbis : NON dixit David , Cum iniquitatibus , aut , Cum peccatis genuit me mater mea ; sed , In iniquitatibus conceptus sum , & in peccatis genuit me mater

(a) Liber de regimine Principum esto sit adjudicandus erudito Theologo nostri Ordinis , S. Thomae vero abjudicatur ab eruditis ex solidis momentis . I. quia illius Author scribit lib. 3. cap. 20. suo tempore accidisse , ut Adolphus Imperator Rodolpho , & Albertus Adolpho succederet ; at S. Thomas obiit Anno 1274. Adolphus autem Rodolpho successit Anno 1292. & Albertus Adolpho Anno 1299. II. quia Alius Author lib. 3. cap. 10. non semel summum Pontificem appellat Christi successorem , quod certe ex S. Thomae calamo ac ore nunquam potuit exci-

dere . Alia itidem leviter profert lib. 3. cap. 22. & lib. 4. cap. 26. ubi de nominibus Magistratuum profert , quae certe aliena sunt a gravitate & stylo S. Thomae . His adde , quod quum S. Thomas septem , eosque eruditissimos dederit libros de eruditione Principum , inter opuscula Romae edita receptos , nulla ei aderat causa agendi de regimine Principum . Ita censent Card. Bellarminus , Casimirus Oudin , aliique ; N. Natalis autem solum duos priores libros laudat Opusculi adjudicat S. Thomae . Videbis N. Cl. Jacobum & Richard saepius laudatum .

mater mea : dicendo enim matrem eum in suis iniquitatibus concepisse , eum in peccatis saeculi peperisse signavit : quia omne peccatum corde concipitur , & ore consummatur : hic autem , qui nascitur , sententiam Adae habet ; peccatum vero ipsius non habet . Lege Annot. 236. libri sexti .

A N N O T A T I O CLXXVIII.

Ecce enim in iniquitatibus , &c. Psalm. 50. a

De peccato originali.

CHRYSOSTOMUS a Joanne Fabro Viennensi episcopo in suspicionem adducitur , quod in enarratione Psalmi 50. quem luculenter exposuit , praesentem versiculum de industria intactum reliquerit , ne in sermonem incideret peccati originalis , quod ipse nullum esse existimavit , & multis etiam locis nihil esse demonstravit . Haec Faber in Apologia commentariorum in Paulum : cujus errorem confutavimus in censuris super cap. 5. epistolae ad Romanos . Annot. 236. libri sequentis .

A N N O T A T I O CLXXIX.

Ecce enim in iniquitatibus conceptum sum . Psalm. 50. a

Quoniam peccatum ex Adam est transmissum de simpliciter peccatum , non vero tota corruptio pertransmissa.

THEODORETUS in Commentariis Psalmorum super hujus Psalmi versiculum creditur fuisse in opinione eorum , qui asserunt peccatum originis , ab Adam contractum , simpliciter , & secundum se non esse peccatum , sed occasionem & incitationem tantummodo peccati ; quam si quis rationis judicio propulsaverit , ab omni peccato liber erit : si vero ei consenserit , incidet in peccatum , & peccati poena damnabitur : hoc enim quodammodo innuunt infra scripta ejus verba , a nobis ex Graeco exemplari translata : NON igitur David nuptias accusat , neque nuptialem communionem transgressionem vocat , sicut quidam imprudenter praesumpserunt , ita intelligentes illud , In iniquitatibus conceptus sum , & in peccatis concepit me mater mea : sed transgressionem a primis olim hominibus assumptam profert in medium ; & hanc genuisse dicit horum fluxuum fontem : nisi enim illi peccassent , non recepissent mortem , quae est peccati multa : mortalitatis autem expertes potentiores ad peccatum vineendum fuissent : cum incorruptione enim omnes quoque impassibilitas fuisset : impassibilitate vero gubernante , locus non fuisset peccato : quoniam autem peccaverunt , corruptioni traditi sunt : corruptibiles autem facti , perfimiles sibi genuerunt filios : quos quidem desideria , timores , voluptates , dolores , ira , & invidia persequabantur : cum istis autem , & , quae ex his nascuntur , ratio decertat : quae si vicerit , celebratur , & victoriis redimitur coronis : victa vero & confusione mulctatur , & poenis dilaniatur . Haec Theodoretus apertius repetit in expositione quinti capitis ad Romanos : in cujus censuris , quae ibi dicat , videbis Annotatione 236. libri sequentis .

A N N O T A T I O CLXXX.

Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum . Psalm. 50. a

An , si primi parentes non peccassent , conceptio , & generatio cessarent.

EUTHYMIUS , in Commentariis Psalmorum hanc sententiam edisserens , affirmat , peccatum Adae fuisse causam conceptionis ac generationis humanae , nisi enim ille peccasset ; carnalis copula , & maris & foeminae conjunctio non fuisset . Sic enim scribit : SI ADAM non peccasset ; nunquam opporruisset illum Evae conjungi : peccatum itaque copulam generavit : & copula rursus eos produxit , qui ex Adam & Eva nati sunt ; & sic deinceps alios usque ad David : & licet nuptiae nunc in honorem habeantur : natura tamen ex peccato proveniunt : ex peccato igitur , inquit David , conceptus & genitus sum . Ad eundem modum exponit praesentem locum Auctor Operis imperfecti in Matthaeum homil. 1. Confutavimus hanc opinionem superius Annot. 20. & 21.

SUNT , qui existiment , Euthymium dedita opera hanc expositionem huic adhibuisse

adhibuisse versiculo, ne cogeretur fateri peccatum illud, quod potissimum hoc loco regius Propheta deplorat, hoc est, peccatum originale, quod nos constanter credimus a primo parente in omnes posteros transfusum. Quam sententiam non admodum Euthymio placuisse testantur, quae ab eo scripta sunt in secundo Panopliae volumine, titulo 22. ubi, usurpatis etiam Gregorii Nazianzeni verbis, de peccato Adae sic loquitur: ITAQUE praecepti transgressionem, & primi parentis peccato propositi sunt morbi, & mors, quam transgressio & peccatum conciliarunt: quae quidem mors indicat Dei benignitatem: est enim causa, ut, interrupto peccato, malum perpetuum non sit, ut Gregorius Theologus ait: supplicia autem aeterna non primae transgressionem proposita sunt, sed singulis hominibus, qui se peccatis obstringunt, sive, qui jam inde a primo parente usque ad mundi consummationem nullam peccatis curationem adhibuerunt. Hanc Euthymii sententiam nonnulli Chrysostomo tribuunt, sed perperam, & injuste, sicut videre licet Annot. 236. libri sexti.

A N N O T A T I O CLXXXI.

Non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum. Psalm. 52. a

HILARIUS, in Psalmorum Commentariis, hunc enarrans versiculum, negationem Petri ita excusat, ut eum fidei firmitatem non amisisse dicat: quia Utrum Petrus in Christi negatione amisit fidem. quamvis ex carnis trepidatione, quam cohibere non potuit, in negationem Christi ejus lingua proruperit, firma tamen fides confitendi Christum usque ad martirium ex animo ejus non recessit. PRUDENTIUS in hymno ad Galli cantum, Hilario subscribit his versibus. Flevit negator denique ex ore prolapsum nefas, cum mens maneret innocens animusque servaret fidem. Alia quoque via eandem Petri negationem ad pium sensum detorquere annitur in Comentariis super Mattheum. Reprehendit eum hac in re D. Hieronymus, ut videre poteris Ann. 160. libri sequentis. ^(a)

A N N O T A T I O CLXXXII.

Quoniam alieni insurrexerunt adversum me, &c. Psalm. 53. a

HILARIUS, in Commentariis Psalmorum subindicare videtur, sitim, famem, Num fames, sitis, dolor, & mors fuerint Christo naturales. somnum, tristitiam, dolorem, lassitudinem, atque alias hujusmodi passiones non fuisse humanitati Christi naturales, sed assumptas. Sic enim ad enarrationem propositi versus loquitur: HINC illud, quod esurivit, sitivit, dormivit, lassatus fuit, moestus fuit, & flevit, & passus, & mortuus est: &, ut his omnibus non natura, sed assumptione subjectus esse posset intelligi, perfundus his omnibus resurrexit. Legito Annot. libri hujus 186. ^(b)

A N N O T A T I O CLXXXIII.

Beatus, quem elegisti, & assumpsisti, &c. Psalm. 64. a

HILARIUS in explanatione Psalterii, illustrans hunc locum, deferri videtur Num merita nostra sint causa electionis aeternae. in sententiam eorum, qui statuunt merita nostra causam esse divinae & aeternae

^(a) Patres Benedictini in nova editione operum S. Hilarii ita ejus mentem expendunt: „ Vult quippe Hilarius lapsum illum, quo Petrus Dominum negando a pristina bonitate demutatus excidit, aeternae damnationi obnoxium non fuisse, quia sui eum lapsus cito poenituit. Itaque qui scopum ipsius attendet, non eum judicabit a culpa velle Petrum purgare, sed a bonitate eatenus non excidisse, quatenus culpam cito correxit, & in bona voluntate perseveravit, sicut & prius Aaron, David, & Salomonem a culpa non exemit. Huc spectat illud c. 32. in Matth. *Amarissime flevit reco-*

„ *lent trepidationis istius culpam se nec admonitum potuisse vitare.* Juxta haec Petri culpam appellat Augustinus epist. 185. n. 46. mendacem timorem. „ ^(b) Laudati PP. San-Mauraei ibidem ita subdunt: „ Non negat (Hilarius) animam Christi nostris aut natura, aut infirmitate fuisse similem, alias pugnaret cum proxime dictis num. 7. nec staret, quod mox vocat Christum *nostrum corporis, atque animae hominem*, sed eam ideo negat humanae esse naturae, & infirmitatis, quia sit divinae personae, seu pertineat ad filium Dei, qui natura Deus & omnipotens est. „

aeternae electionis; dicens: BEATUS est, quisquis fuerit electus: multi enim, secundum Evangelium vocati sunt, sed pauci electi: electi autem sunt nuptiali veste conspicui: puro atque integro novae nativitatis corpore splendidi: itaque non res indiscreti iudicii electio est, sed ex meriti delectu facta discretio est: beatus ergo, quem elegit Deus: beatus ob id, quia electione sit dignus. Damnat Augustinus hanc sententiam in Pelagianis, ut habes infra Ann. 251. libri sequentis.

A N N O T A T I O CLXXXIII.

Transivimus per ignem & aquam: & eduxisti nos in refrigerium. Psal. 65. c

Num homines in eodem individuo resurgunt.

ORIGENIS commentarii in Psalmos nonnulla hinc habent, quae Methodius, Olympi episcopus, scripta putat adversus resurrectionem carnis in eodem individuo: eaque idem episcopus in Aglaophonte recenset, his verbis: EQUIDEM omnino vidisti pellem animalis, aut aliud quid tale aqua impletum; quo modo, si paulatim evacuetur, & paulatim impleatur, semper eandem speciem ostendit: quale enim fuerit, quod continet; necesse est ad ipsum etiam, quod intus est, formari: age enim, si subeffluat aqua, si quis adjiciat quantum effunditur, non sinens utrem acervatim aqua evacuari; necessarium est id, quod adjicitur, tale videri, quale est & totum: eo quod id, quod continet, idem sit. Et sane si quis corpus his assimilare velit, nullo pudore confundetur: eodem enim modo etiam ea, quae ab alimento introducuntur pro expulsiis carnibus, in figuram speciei ipsius continentis transmutantur: & quantum quidem ad oculos diffusum fuerit, oculis simile est; quantum ad faciem, faciei; quantum ad alias partes, iisdem; ut idem unusquisque appareat, non quod sint carnes in eodem primae subjectae, sed species, juxta quam specificantur ea, quae accedunt: proinde si non sumus iidem vel ad paucos dies corpore, sed speciei in corpore (haec enim sola consistit in nativitate) multo igitur magis neque tunc iidem secundum eandem carnem erimus, sed secundum speciem, quae ita nunc semper conservatur in nobis, & manet: quod enim illic est pellis, hoc species est hic: quod vero illic in similitudine est aqua, hoc hic est quod accedit & decedit: quemadmodum igitur nunc, cum corpus non sit idem, tamen character secundum eandem formam idem servatur: sic, non eodem existente corpore, species, in majorem gloriam aucta, non amplius in corruptibili, sed in impassibili ac spirituali corpore ostendetur. Vide supra Annot. 148. (a)

A N N O T A T I O CLXXXV.

Induxisti nos in laqueum, &c. Psalm. 65. c

Num animae ob peccatum in coelo committuntur in corpora.

ORIGENI vitio vertit Methodius, Olympi episcopus, quod in commentariis Psalterii hunc versum interpretans, dixerit, animas inductas esse in corpora; ut in his, tanquam in laqueum & vinculum, & carcerem, poenas luerent scelerum, quae in coelo commorantes admiserant. Hunc eundem errorem in Origene damnarunt, Epiphanius Salaminae episcopus lib. 2. Panarii, Theophilus Alexandriae episcopus lib. 1. Paschalis, Hieronymus in epistola ad Pammachium, & Cyrillus praesertim Alexandriae episcopus, qui in 1. lib. Commentariorum super Joannem hoc ipsum dogma confutavit, allatis in medium multis non parvi momenti

(a) De hac re ad miraculum usque, juxta consuetum sibi morem, agit S. Thomas *Supplem. ad 3. p. Quaest. LXXXI. Art. 2.* ubi postquam pluribus momentis ostendit eundem numero hominem, qui mortuus fuit, fore resurrecturum, ex illo Job. XIX. *Quem visurus sum ego ipse & non alius*, concludit: „Unde ponere, quod idem numero non sit, qui resurget, est haereticum derogans veritati Scripturae, quae resurrectionem praedicat. Id quidem etiam Apostolus Paulus clare adserit I. ad Corinth. cap. 15. „Oportet corruptibile hoc induere incorru-

ptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. De eadem veritate agunt etiam, eamque vindicant adversus Origenem, Johannem Hierosolimitanum, & alios ejusdem furoris S. Joannes Chrysostomus *Homil. XXIV. in 1. ad Corinth.* Theodoretus, *ibidem*, S. Hieronymus *Epistola LXI.* S. Gregorius M. Lib. XIV. Moral. Cap. 19. Habemus etiam Definitionem Concilii Lateranensis sub Innocentio III. Can. I. & Cap. *Firmiter Extra de sum. Trinit. & fide Catholic.* „Omnes cum propriis resurgent corporibus, quae nunc gestant, ut recipiant secundum opera sua, &c.

momenti rationibus : quas quia apud nullum ex theologorum schola reperies , libuit huc in gratiam studiosi Lectoris apponere .

PRIMO , si ante corpora hominum animae fuerunt , & quadam inclinatione ad malum , ut ipse dicit , loco supplicii corporibus connectuntur : quomodo venientes in hunc mundum illuminari dicuntur ? illuminatio enim majorem afferre gratiam videtur , & honoris certe , non supplicii est : non punitur autem , qui honoratur ; nec cruciatibus vexatur , qui lumine divino participat : quare certum est non puniri connexu corporis animam , quae in ipso corpore honoratur .

2. ACCEDIT , quod falsum omnino esset illuminari animam , in hunc mundum venientem : siquidem mens , atque integer intellectus antea fuit : si enim dum in corpus veniat , illuminatur : necesse est ante , quam veniat , lumine carere . Quomodo ergo intellectus integer ac purus erit , si tunc tandem illuminari coepit , quando in hunc mundum , & in molem carnis descendit ?

3. PRAETEREA , si ante corpus anima fuit , & sicuti mens pura , & intellectus integer ipsi bono conjunctior erat ; sed pravitate , cupiditateque pejoribus ad terrena depressa est : quomodo non magna sibi injuria fit , quae modo in hoc corpore depressa , recte vivere , ac non peccare jubetur ? cum tunc potius oportuisset , quando nondum corpori alligata , longius ab omni aberat perturbatione . Non potuerit profecto dicere aut opportunitatem admonendae animae ignorare Deo fuisse , aut injuriose ab eo tractatam ; qui peccare non potest . Opportune igitur , atque juste non peccare in hac carne jubemur ; quoniam eo coepimus esse tempore , quo una cum corpore in hunc mundum venimus , ac quasi a loco quodam a nihilo ad esse pervenimus .

4. PRAETEREA , libenter ab eo quaererem , quam verisimilitudinem oratio habeat , cum dicat , propter delicta , quae prius anima commiserat , in corpus eam intrudi , ut experientia rerum , cupiditatis suae turpitudinem discat : quomodo non erubescit haec dicere ? liberanda enim potius a pravis cogitationibus fuisse videtur , quam in profundum turpissimarum voluptatum detrudenda : non enim sic , sed ille modus curare eam potuisset . Quod si , ut corporis voluptatibus frueretur , ac eo modo magis aegrotaret , in corpus detrusa est : tam ignorantiae , quam injuriae crimine medicus jure accusari poterit , qui ea ratione sanari aegram posse putavit , si in majora , pluraque delicta per injuriam ab eo depelleretur : si autem ut delinquendi finem faceret : quomodo ab ultima profunditate miseriae , ac cupiditatis emerfuram potius putavit , quam in ipso malorum principio , quando peccati fomite , id est , corpore , carebat , parva castigatione suum statum revertenturam ?

5. AD HAEC , si ante corpus deliquit anima , & , ut poenas lueret , corpori conjuncta est : oporteret certe credentes , qui fide a peccatis liberati sunt , a supplicio statim , id est , a corpore liberari . Quo modo enim , dic quaeso , remissionem peccatorum penitus consecuta esse anima intelligeretur ; cum adhuc propter peccatum in corpore inclusa teneatur ? videmus autem multo secus fieri : non modo enim illico fideles a corporibus non evolant ; verum etiam resurrectionis professione , ac fide immortaliter se victuras cum corporibus credunt : non ergo ad cruciatum corpus animo conjungitur , praesertim cum ita divinitus honoratum sit , ut & Salvatoris revicturum omnipotentia attestetur , & vitam sit immortalem habiturum .

6. ADDE , quod morte majora delicta secundum legem plectuntur , cum qui levius peccarunt , vivere permittantur ; qui autem omnino innocentes videntur , praemiis etiam , quasi quibusdam ad vivendum invitamentis , afficiantur : oportebat autem , si , ut commissorum poenas lueret , corpori anima conjuncta est , sceleratos homines ad vivendum potius invitari , ut magis mole corporis vexarentur ; innocentes vero contra citius ab hoc corpore , id est , a supplicio liberari : sed jure lex homicidam , caeterosque hujusmodi mori jussisset , justos autem honoribus decorari : falso ergo dicitur , supplicii causa corporibus animas annecti .

7. INSUPER , dicat , quaeso , si ad supplicium corpus animae connectitur : quid boni nobis , destructa morte , ac immortalitate corpori per resurrectionem donata , Salvator contulit ? corruptioni potius perpetuae corporis , terminum

TOM. II.

P

supplicio

supplicio imponenti, quam Domino nostro Jesu Christo (quem credimus corporibus resurrectionem donasse) gratias agere deberemus: non autem ita ecclesia facit, sed Christo gratias agit, Salvatorem re ipsa existimans, quia nos a morte liberavit: non ergo ad supplicium animis corpora data sunt: nam, si sic esset; majora nobis inferret mala resurrectio, perpetuo miseras corporibus animas includens; & unde per mortem evaserunt, eo repellens: nihil autem mali, sed ad renovationem naturae a Christo pro singulari dono data est: non ad poenam animis corpora data sunt.

8. **PRAETEREA**, singulare nobis quidam Propheta gaudium annuncians, **RESURGENT**, clamabat, mortui, & suscitabuntur, qui sunt in monumentis; & omnes, qui in terra sunt, exultabunt. Magna potius afficientur moestitia, dicendum erat, rursus in corpora redeunt: aut, si vera humanum genus afficere laetitia volebat, non resurrecturos mortuos, sed perpetuae naturam carnis datam esse corruptioni affirmasset. Cum vero divino inflatus spiritu, carnis resurrectionem ad gaudium annunciet; non sumus ad supplicium corporis annexi, cujus immortalitate laetari, exultareque jubemur.

9. **ACCEDIT**, quod Deus, cum beatum Abraham benediceret, quasi stellas coeli innuberabiles suos fore pollicetur: quare si ad corpus, ceu ad supplicium, anima introducit; damnatarum divinitus animarum turbam, & quasi fugitivarum a bono, malignitatisque servum, ac maledictionis potius, quam benedictionis semen, pollicetur: sed re ipsa benedictus a Deo Abraham fuit: omni ergo culpa corporis, atque animi caret conjunctio.

10. **SIMILITER** divinus ille vir Moses, cum non injuria multitudinem Judaeorum admiratus esset: **ECCE** nanque, inquit, multitudo, veluti stellae coeli, hodie estis: adjecit orans, **DOMINUS** Deus Patrum vestrorum addat ad hunc numerum multa millia; quae res, si animae lapsae in corpore puniuntur, non optanda, sed repellenda potius oratione, intercessioneque Mosi ad Deum fuit: sed fuit optanda (non enim inanem quendam hominem fuisse Moysen dicimus) falso igitur & a se ipsis, non a Scripturis, nequam homines, hujusmodi falsitates excogitant.

11. **PRAETEREA** non ignoramus, nihil concedi a Deo male petentibus. **PETITIS** enim, inquit, & non accipitis; quia male petitis. Si ergo animae, ut ille dicit, incarnatio ad luendas poenas datur: non parum Anna, Phanuelis filia, peccavit, longa oratione a Deo filium postulans: animae nanque lapsum primo, deinde punitionem poscebat. Et si mulier, quasi homo, erravit: quomodo Deum exoravit? non enim poterat foemina in utero concipere, nisi anima in coelis deliquisset; ut propter delictum uterum mulieris ingressa, corpus assumeret: sed exoratus fuerat Deus, quia bene illa petiit: non ergo carni junguntur, quia peccaverimus antea; quippe qui ante corpus non fuimus.

12. **AD HAEC**, si gratia supplicii corpori connectimur; cur Ezechias, vir sanctus, atque probus, prorogationem hujus vitae petiit? aut quomodo Deus quindecim annos pietate, & lacrymis illius commotus, beneficii loco illi adjecit? calamitatem enim potius & cruciatum, quam donum & gratiam, si aliquid veritatis istae nugae habent, illi contulisse videtur: sed donum certe fuit ac gratia prorogatio vitae: non ergo ad supplicium animis corpora dantur.

13. **PRAETEREA**, si corpus animae ad poenam datum est, inanem gratiam Deus ei retribuit, qui Jeremiam a lacu eduxit, quem a Chaldaeorum impetu evasurum, longiusque victurum pollicetur: cum potius debuisset, si honorare ipsum volebat, quamprimum a vexatione corporis liberare. Nec praeterea tribus illis adolescentibus, quos a Babylonia flamma servavit, nec Danieli, quem a feritate leonum eripuit, boni quicquam impartitus est: falsum autem hoc omnino est: laudatur enim, gratiaeque sibi aguntur; quia praecipuum eis contulit beneficium: falsum igitur etiam illud est, unde hoc sequitur.

14. **ADDE**, quod pro tribunali Dominico opera quaeque nostra patebunt, ut ait Paulus: **OMNES** enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. Si ergo pro operibus, quae perperam, aut contra cum corpore gessimus, retributio fiet;

et; nec ulla erit mentio eorum, quae ante corpus probe vel contra fecerimus: quomodo ante corpus fuisse animam audent dicere, si ea solummodo quaeruntur, quae cum corpore gessit?

15 DEINDE, quomodo idem Paulus ait: EXHIBEATIS corpora vestra, Rom. 12. 3 hostiam viventem, sanctam, Deo placentem: nam, si ad supplicium animis corpora data sunt: quomodo in odorem suavitatis id Deo offerimus, per quod punimur? aut quomodo virtutem possidebit, quod natum ad puniendum magnas in peccato egit radices?

16 AD HAEC, propter transgressionem primi hominis, corruptio genus Rom. 5. 14 nostrum invasit, ut ait Paulus: sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, & in eos, qui non peccaverunt, regnare mortem affirmat: si praeorum gratia delictorum mortale nobis corpus annectitur: quomodo non peccaverunt, si propter peccata in corpus deciderunt?

17 PRAETEREA, de quodam, ab utero matris caeco, Salvatorem discipuli interrogarunt, dicentes: RABBI, quis peccavit, hic, aut parentes ejus, ut Joh. 9. 2 caecus nasceretur? nam, quoniam in prophetis scribitur libris, quod peccata Exod. 20. 5 parentum filiis Deus retribuit: hac de causa caecum fuisse natum hominem illum Apostoli arbitrabantur. Quid igitur Christus? NEC iste, inquit, peccavit, nec Joh. 9. 3 parentes ejus; sed, ut manifestentur opera Dei in illo. Quomodo autem non peccasse asserit eos, qui cum homines fuerint, non errasse proculdubio non potuerunt? manifestum igitur, atque conspicuum est, quia verba Domini tempus, quod nativitatem illorum praecesserat, respicit; quo tempore nec fuerunt, nec peccare potuerunt: hoc enim modo veritatis integritas in verbis veritatis, id est, Christi, conspicietur.

18 ACCEDIT, quod Esaias, quam ob causam facta sit, ostendens, NON Esa. 62. 4 frustra, inquit, creata est, sed ut habitetur; non a nudis spiritibus, nec incorporeis animis, sed animatis corporibus congruenter habitari potest: qua ex re sequitur: si praefuisse animas, & delinquentes in corpora delabi dabimus, voluntate ipsas Dei delinquere, ut homines scilicet essent, quibus terrarum orbis habitaretur: sed hoc falsum omnino est: verum igitur alterum, Mystice quidem vaticinium Esaias laudatur.

19 ADDE, quod omnium artifex Sapiencia in libro Parabolarum hujusmodi de se verba dicere introducit: EGO ERAM, inquit, quo gaudebat universum Prov. 8. 30-31 scilicet Creator: quotidie lactabar coram eo in omni tempore, quando consummato terrarum orbe gaudebat, & lactabatur super filios hominum. Si ergo creator Deus homine gaudebat: quomodo non insaniunt, qui peccatis ad corpora intrudi animas opinantur? si enim gaudet, quia poenas per corpora dant, non erit bonus, qui aliorum supplicio triumphat: sed bonus est ipse natura, & bonarum creaturarum productor: non igitur instrumentum puniendi corpora, Genes. 1. 31 sunt, ut multi falso praedicant.

20 PRAETEREA, si quae ante corpora deliquerunt, animae corporibus annexae puniuntur: quamobrem adversus impios diluvium immissum est, & Ne Gen. 6. 9 he justus in retributione fidei salvatur? contra namque fieri oportuit, ut justus scilicet citius a corpore solverentur, improbi vero longiore tempore mole corporis cruciarentur: sed justus Dominus morte punivit impios, longioribus hujus vitae spatiis justum honoravit: falsa igitur opinio, abjiciendaque penitus ex animis nostris est.

21 AD HAEC, quare Salvator Lazarum, quem amabat, suscitavit, & liberatum a suppliciis amicum in supplicia reduxit? sed suscitavit, honorans quem diligebat: adversus ergo veritatem dicuntur animae ante corpora deliquisse. Joh. 11.

22 ADDE, quod si ita esset; rationale hoc animal homo, naturaque hominis per peccatum producta videretur: sed per peccatum rursus ingressa in mundum mors est; quare repugnare sibi ipsi peccatum videretur, cum priora posterioribus dissolvat. Sathanas quoque in se ipso divisus esset: quomodo ergo staret Luc. 11. 18 regnum ejus? sed haec falsa sunt: vera igitur, quae eis opponuntur.

23 POSTREMO, mortem a Deo ecclesia negat productam: invidia enim diaboli venisse in mundum eam Scriptura confirmat: quod si ad puniendam 2. p. 24 animam corpus ei conjungitur: quare diabolus inculpatur, qui morte supplicium

animae dissolvit? quare autem Salvatori gratias agimus, per resurrectionem rursus corpora nobis restituenti? sed merito & agimus, & debemus gratias Salvatori, qui nos a corruptione, quam invidia diaboli nobis intulit, suo sanguine liberavit: non ergo instrumentum supplicii corpora sunt, nec animae ante corpora, quando non fuerunt, peccare potuerunt.

A N N O T A T I O CLXXXVI.

Solum me fac Deus, quoniam intruderunt aquae usque ad animam meam.
Psal. 68. a

Num Christi
humanitas
fuit suapte
natura dolo-
ris, & mis-
eriae capax.

HILARIUS, Pictavorum episcopus, expalanationi hujus Psalmi sententias aliquot inseruit, quibus innuere videtur, humanitatem Christi suapte natura fuisse doloris ac miseriae expertem; famem vero, sitim, moerorem, timorem, caeterasque animi & corporis infirmitates non fuisse illi naturales, sed utro assumptas nostri gratia: siquidem in Praefatione Psalmi sic loquitur: **UNIVERSARUM** itaque humanarum passionum sorte perfunctus, secundum susceptas infirmitates nostras loquitur, & doler, ipse quidem extra necessitatem timoris positus & doloris, sed his se tamen, quae suscepit, accommodans; ut qui carnis nostrae homo natus esset, ex dolorum nostrorum querelis & infirmitatis precatione loqueretur. Et post haec enarrans illud, In siti mea potaverunt me aceto, &c. addidit, **VERUM** propheticè non sitisse scribitur; sed, ut implerentur omnia, sitisse se dixit; quia cunctae nostrae, quae in eo fuerunt, infirmitates non naturales sunt, sed assumptae. Hanc rem longe copiosius & clarius prosequitur libro decimo De Trinitate: ubi ostendere annititur, nullum in Christo fuisse mortis metum, sumpto inde argumento, quod si Christus mortem formidasset, aut spiritus, aut corporis causa timuisset: quorum neutrum evenisse potuit; nam, secundum spiritum tanto mentis ardore mortem appetebat, ut eam timere non posset, Carni vero similiter metuere nequibat: quippe qui sciret carnem se habere naturam impatibilem: quam licet hostes plagis, ictibus, & vulneribus scindere, & confodere possent: dolore tamen afficere non valebant. Verba ejus haec sunt: **FORTE** si erunt, qui Christum mortem timuisse existiment, constituent, cui rei existimant mortem fuisse terribilem, spiritui, an corpori? si spiritui mors terribilis est: Lazaro, in Abrahae sinibus laetante, infernum chaos Christus timeret? haec stulta atque ridicula sunt, ut in potestate ponendae animae, ac resumendae mori timeret, ad sacramentum vitae humanae sub voluntatis suae libertate moriturus: non est in voluntate morientis & potentis in manu mortis non diu manere timor mortis: quia & voluntas moriendi, & potestas reviviscendi, extra naturam timoris est, dum timeri mors non potest, & in voluntate moriendi, & in potestate vivendi. Sed forte penduli in cruce corporis poenae, & colligantium funium violenta vincula, & adactorum clavorum vulnera sunt timori. Videamus ergo, cujus corporis Christus sit: in quem quamvis aut ictus incideret, aut vulnus descenderet, aut nodi concurrerent, aut suspensio elevarer; afferrent haec quidem impetum passionis, non tamen dolorem passionis inferrent, ut telum aliquod, aut aquam perforans, aut ignem compungens, aut aëra vulnerans: omnes quidem has passiones naturae suae infert, ut perforet, ut compungat, ut vulneret: sed naturam suam in haec passio illata non retinet, dum in natura non est vel aquam forari, vel pun- gi ignem, vel aëra vulnerari; quamvis naturae teli sit vulnerare, & compungere, & forare. Passus quidem Dominus Jesus, dum caeditur, dum suspenditur, dum crucifigitur, dum moritur; sed in corpus Domini irruens passio naturam passionis non exercuit, dum & poenali ministerio illa defaevit, & virtus corporis sine sensu poenae, vim poenae in se defaevientis, excepit. Habuerit sane illud Domini corpus doloris nostri naturam, si corpus nostrum id naturae habet, ut calcet undas, & super fluctus eat, & non degravetur ingressu, neque aquae insistentis vestigiis cedat, penetret etiam solida, nec clausae domus vestigiis arceatur: at vero si Dominici corporis sola ista natura sit, ut sua virtute feratur in humidis, & insistat liquidis, & extracta transcurrat: quid per naturam humani corporis,

corporis, concepta ex Spiritu Sancto caro judicatur. Caro illa de coelis est, & homo ille de Deo est, habens ad patiendum quidem corpus, & passus est, sed naturam non habens ad dolendum: naturae enim propriae ac suae corpus illud est, quod in coelestem gloriam transformatur in monte, quod attactu suo fugat febres, quod de sputo suo oculos format, &c. In commentariis quoque super Mathaeum habentur quaedam hujus auctoris dicta, a propositae narrationis sensu non abhorrentia; quae brevitati studens omitto: praeterea etiam sententias aliquot Hieronymi & Augustini, huic dogmati abblandientes; quas commodius inspicies supra Annotatione 162. & infra Annotat. 115. libri sequentis.

PETRUS Parisiensis episcopus libro 3. Sententiarum, distinctione 13. Hilarii sermonem, amice ac benevole interpretans, ait illum nec verum timoris, doloris, ac passionis sensum, nec naturalem necessitatem timendi, dolendi, & patiendi Christo ademisse; sed causam & meritum patiendi, dolendi, ac timendi, quae in nobis est. In nobis enim est naturalis patiendi necessitas, propter Adae peccatum inducta: in Christo vero naturalis vere patiendi necessitas est, non vitio humanae conceptionis illata, sed ultro ex ejus libera voluntate suscepta. Claudianus, Viennae Gallicarum episcopus, qui Petrum septingentis ferme annis praecessit, in secundo libro De statu animae ita excusat Hilarium, ut eum plane errasse pronunciet his verbis: PICTAVUS Hilarius inter complura praecessarum disputationum suarum quiddam secius sentiens, duo haec veris adversa disseruit: unum, quod nihil incorporeum creatum dixit; aliud, quod nihil doloris Christus in passione senserit; sed quoniam opinionis hujusce virium virtute confessionis abolevit; sic sustinet reprehensionis stylum, quod non patitur detrimenta meritorum: quapropter ceteris divinarum tractatoribus scripturarum fidem adhibere par est, quoad usque eisdem tenore veritatis astipulantur.

JUSTINIANUS Augustus, vir in caeteris catholicus, ita Hilariano dogmati adhaesit, ut ipsum imperiali edicto praeceperit a sacerdotibus publice in ecclesia doceri, & ab omni plebe recipi, & firmiter credi. Testis est hujus rei Evagrius libro 4. ecclesiasticae historiae cap. 39. sic scribens: JUSTINIANUS Imperator edictum proposuit, in quo corpus Domini incorruptibile sanxit, naturaliumque & inculpatarum passionum haudquaquam capax fuisse dixit, sed Dominum ante passionem comedisse, quemadmodum post resurrectionem manducavit: nec sacrosanctum illius corpus aliquam mutationem, aut alterationem inde ab eo, quo in utero formatum est, neque in voluntariis, neque in naturalibus passionibus, nec post resurrectionem quidem accepisse asserens: cui opinioni sacerdotes passim assentire coegit: contra hunc scripsit Anastasius, Antiochiae episcopus, illicque magna sapientia & eloquentia demonstravit, quod divini Apostoli, & sancti Patres corpus Christi naturalibus & inculpatis passionibus corruptibile fuisse & cognoverint, & tradiderint. Haec Evagrius.

Justiniani edictum de incorruptibilitate corporis Christi.

JOANNES Damascenus in libro De centum haeresibus, cap. 84. hunc errorem peculiarem fuisse Escharodocitis haereticis refert his verbis: ESCHARODOCITAE, qui & Gajanitae dicti sunt, corpus Domini ex ipsa plasmatione incorruptibile venerantur, & passionem quidem sustinuisse dominum consentunt, esuriem dico, & famem, & sitim, & laborem; sed non secundum eum, qui nobis est, modum sustinuisse, neque naturae legibus servientem dicunt. Suspicio Damascenum idcirco haereticis istis Escharodocitae cognomen indidisse, quia insensibilem atque impatibilem quandam carnis duritiem Christo ascriberent; quae ictibus & vulneribus quantumlibet contusa nihil doloris pateretur. Graecis enim *ἡγάπα* callosam carnis duritiem inveteratis vulneribus obductam significat; quae doloris sensum non habet: *δοκίμης* vero approbator: ita ut Escharodocita nihil aliud sonet, quam durae atque impatibilis carnis approbator. (a)

AN.

(a) Haud omittenda est hic celebris adnotatio PP. Benedictinorum ad verba S. Hilarii in Psalmum LXVIII. „Jam observatum est in Psalm. 54. p. 119. „not. c. id ab Hilario negari Christo naturaliter, „quod ei non convenit ut Deus est. Hinc est, quod „mox ait: *Alienum a natura sua corpus assumit*. „Quomodo autem corpus alienum a natura illius „est, ita & corporis infirmitas. Ut enim corpus,

„ita, & infirmitas assumpta est, *Assumptio autem infirmitatis*, inquit Psalm. 137. n. 3. *non fecit infirmum*: quia aliud est naturam esse, aliud est assumere naturam. Praeterea naturalem hac negat, quatenus hoc necessitatem sonat; contentumque infirmitatem a Christo fuisse susceptam voluntatis assumptione, non necessitate naturae.

Verum mer-
cedem dam-
nanda sit.

CASSIODORI explanationem in hunc versiculum D. Thomas in secunda se-
cundae, quae est 77. art. 4. argumentando profert, veluti prima fronte blan-
dientem errori eorum, qui asserunt negotiatores, charius vendentes, quam emen-
res, esse prorsus de ecclesia abjiciendos: citat autem auctoris verba, ad id allu-
dencia, in hunc modum: **QUONIAM** non cognovi literaturam, vel negotiatio-
nem secundum aliam literam: quid, inquit, aliud est negotiatio, nisi vilius com-
parare, & charius distrahere? & subdit, Negotiatores tales Dominus ejecit de
templo: sed nullus ejecit de templo, nisi propter aliquod peccatum; ergo ta-
lis negotiatio est peccatum. Caeterum si verba ipsa, ut apud Cassiodorum sunt,
diligenter inspecta fuerint; suam interpretationem secum asserunt: quandoquidem
sententiam suam satis aperte interpretatur ipse auctor, sic loquens: **QUONIAM**
cognovi negotiationes: Pars ista versus, nisi bene requiratur, recipere cognosci-
tur quaestionem: nam si omnis negotiator omnino damnandus est; nec illi hanc
poenam refugiunt, qui artes reliquas exercere noscuntur. Quid est enim aliud ne-
gociatio, nisi, quae possunt vilius comparari, charius velle distrahere? deinde
in vitis Patrum Paphnutium illum sanctissimum virum per revelationem negotia-
tori legimus comparatum: & invenimus hodieque in ecclesia Dei tractantes qui-
dem mercimonia, sed summa fide pollentes: actus enim pessimus, non res hone-
sta damnatur; sicut & divitem legimus non introire in regnum coelorum; cum-
tamen Job, Abraham, Isaac, Jacob patriarchae facultatibus quoque fuerunt af-
fluente. Negotiatores ergo illi abominabiles aestimantur, qui justitiam Domini
minime considerantes, per immoderatum pecuniae ambitum polluuntur, mer-
ces suas plus perjuris onerando, quam precii: tales Dominus ejecit de templo,
dicens: Nolite facere domum patris mei domum negotiationis, & speluncam la-
tronum, &c. In hoc propositum lege Annot. 95. libri 6. (a)

AN-

(a) Tam varia lectio, quae in versiculo XVI.
Psalmi LXX. observatur, certe ex Graeco Textu,
ex eoque ob solam unius litterae variationem, occur-
rit: Quia enim *πραγματίας* negotiationem signifi-
cat, & *γραφματίας* literaturam, facile fuit, ut lo-
cus, occurreret, & non *πραγματίας*, sed *γραφμα-
τίας* legeretur, & hanc graecam posteriorem le-
ctionem retinuerunt Hieronymus (ex Origenis com-
mentario) Augustinus, Arnobius, Cassiodorus (quem
etiam S. Thomas laudat) & plura alia Psalteria,
Romanum, videlicet, Mediolanense, S. Germani,
& Carnutense; quinimo in Sixti V. editione fuit
ita retenta: quare in omnibus hisce legimus: *quoniam*
non cognovi negotiationem; adsunt etiam proinde
variae explicationes allegoricae, ultra literales,
ad ejusdem textus declarationem. Qui autem iis usi
sunt codicibus, in quibus scriptum erat *πραγματίας*,
literaturam vesterunt, & ita quidem praeteritis
Vulgatus Interpres; & quidem conformius ad Ori-
ginalem Hebraicum textum, ex quo facta est LXXII.
versio, aliaeque deinceps Graecae versiones prodie-
runt. In Hebraico namque textu legitur *ספרות*
Sephorot; & *ספרות* ne dum *literaturam* significat,
verum & *numeros*, seu *numerationem*, sicut & *γραφ-
ματίας*, quae, ut Graecorum Lexica tradunt, &
numerationem, & *literaturam* significat: heinc fa-
ctum est, quod innumeri Hebraice simul & Graece,
doctissimi, praesertim Chaldaeus Paraphrastes, Sym-
machus, Theodoretus, R. Kimchi, R. Salomon,
Hugo Grotius, Cornelius Jansenius, Guillelmus
Estius, Simeon Marotte, seu de Muis, & univer-
sum fere omnes Eruditi verterint: *quoniam non no-
vi numeros*, quorum certe insignis est, eaque com-
mendabilis expositio mysterii; lubetque hic tran-
scribere, quod Cl. N. Malvenda inquit (*QUONIAM*
NON COGNOVI LITTERATURAM) Heb.
„ *quia non cognovi numeros*, Alii; *sancti non no-*

„ *vi numeros*, subaudi, beneficiorum tuorum;
„ q. d. quia tot sunt beneficia tua, ut nullo modo
„ comprehendi numero possint. Alii: *quorum ego*
„ *modum ignoro*. Quidam: *quomodo tot extent in*
„ *me, & tanta beneficia*, ut *numerus ignorem*.
„ Nonnulli: *quomodo ignorem numerum ejus*, sci-
„ licet justitiae, & salutis tuae: Vide Psalm. XXXIX.
„ v. 6. Est autem in his verbis modesta correctio;
„ q. d. narrabo res inenarrabiles, non pro ipsarum
„ amplitudine, sed pro tenui facultate mea: ag-
„ grediens saltem versu sequente: & fideliter ex-
„ pendens quae docueris me v. 17. Possis ex simili-
„ tudine vocis, & significatione reddere: *Quia non*
„ *novi siphras*, idest arcanas, & reconditas ratio-
„ nes tuorum consiliorum. Sic solent Principes,
„ siphris, seu scripturae nobis arcana sua consilia
„ perscribere. „ Et ex his patet etiam explicatio
ad versionem ex *ספרות* per *literaturam*, quia ni-
mirum S. David nihil pervestigare, nec altitudines
consilii divini scrutari volebat, sed in spiritu humi-
litis Dei Providentiam adorans se totum ei com-
mittebat, cujus justitiam annuntiabat. Videfis S. Ro-
migium Antistodorensem, & Dionysium Carthusi-
anum, Incognitum, Calmerum, & alios.

Optime autem & accurate N. Xystus laudans
Angelicum Doctorem adnotavit eum argumentando
indigitasse negotiationem, qua pluris venditur,
quod minori pretio fuit emptum, illicitam fore.
S. Thomas quippe, juxta morem sibi consuetum,
prius argumenta ex adverso proponens, id ait, non
autem ex sua sententia, & veluti resolutiva: quando-
quidem cum in corpore, tum in responsionibus ad
objecta dicit tunc solum praefatum lucrum ex nego-
tiatione proveniens suapte natura turpe cense-
ri, quum intenditur ut finis, secus vero dum intenditur
ut medium ad honestam sui sustentationem; quod
certe nemo, qui verus Ethicus audit, inficiatur.

A N N O T A T I O CLXXXVIII.

Ex usuris, & iniquitate redimet animas eorum. Psalm. 71. a

STRABUS in sua Glossa ordinaria expendens, quid sint usurae, quas hic commemorat David, inquit usuras esse peccata, quae nobis cum multo ac magno foenore poenas pariunt. Deus enim plus exigit in poenis, quam commissum sit in culpis: sunt autem haec verba desumpta ex commentariis Augustini, hunc versiculum exponentis. D. Thomas libro 4. Sententiarum distinct. 46. quae 2. artic. 2. observavit hanc sententiam, ut usurpatam ab iis, qui putant Deum punire peccata hominum supra condignum; eamque dicit esse intelligendam non secundum excessum poenae ad culpam in intentione & gravitate supplicii, sed secundum temporis durationem: quia pro delectatione momentanea infligitur poena aeterna. Statutum quippe est, ut duratio poenae non proportionetur durationi culpa; sed ut intentio poenae respondeat enormitati culpa, ut alibi ostensum est.

Num poena
infernī pec-
cati gravita-
tem excedat.

A N N O T A T I O CLXXXIX.

Domine refugium factus es nobis a generatione in generationem prius, quam montes fierent, aut formaretur terra & orbis, a saeculo & usque in saeculum tu es Deus. Psalm. 89. a

ORIGENIS interpretationem, tacito auctoris nomine, reprehendit Hieronymus, ita scribens in explanatione Psalmi huius ad Cyprianum: HUNC locum quidam prava distinctione subvertunt, maxime hi, qui volunt ante fuisse animas, quam homo in sexti diei numero conderetur: ita enim legunt, atque distinguunt: Domine refugium factus es nobis: a generatione in generationem, prius quam montes firmarentur, & fingerentur terra, & orbis terrarum. A saeculo, & usque in saeculum tu es Deus: ita enim edisserunt; Si Dominus ante, quam montes firmarentur, & fingeretur terra, orbisque terrarum, refugium fuit hominum: ergo fuerunt animae in coelestibus ante, quam hominum corpora formarentur. Nos autem, ut proposuimus, lectionem ita debemus distinguere: Ante, quam montes firmarentur, & fingeretur terra & orbis terrarum, a saeculo & usque in saeculum tu es Deus; ut non refugium nostrum fuerit ante conditionem mundi, qui necdum eramus; sed quod Deus ab aeterno usque in aeternum sit semper Deus.

Num animae
conditae sint
ante corpora.

A N N O T A T I O CXC.

Quoniam mille anni ante oculos tuos, sicut dies hesternae, quae praeteriit. Psalm. 89. b

HIERONYMUS in epistolari expositione Psalmi octogesimi noni ad Cyprianum ex praesenti versiculo deducit, omnem praesentis saeculi durationem ab orbe condito usque ad diem iudicii sex millium annorum spacio concludi, sic scribens: EGO arbitror ex hoc loco & ex epistola, quae nomine Petri inscribitur, mille annos pro una die solitos appellari; ut scilicet, quia mundus in sex diebus fabricatus, sex millibus tantum annorum credatur subsistere, & postea venire septenarium numerum, & octonarium, in quo verus exercetur sabbatismus, & circumcisionis puritas redditur: unde & octo beatitudinibus bonorum operum praemia promittuntur. Scribit autem Petrus hoc modo: Unum hoc vos non praeterat, dilectissimi; quia una dies apud Deum quasi mille anni, & mille anni quasi unus dies. Ad eandem sententiam alludit in commentario Michaeae, cap. 4. ubi sextam atque novissimam sexti millenarii horam tempus fidei gentium esse ostendit his verbis: IN CONSUMMATIONE saeculorum Salvator noster apparuit, & in undecima hora ad conducendos operarios venit; & completa illius passione, Joannes

An mundi
aetas sex mil-
libus tantum
annis cōstet.

2. Pet. 3. 8.

1. Joann. 2. 12. Joannes dicit: Filii novissima hora est: nam si in sex millibus annis quingenti anni per horas diei singulas dividantur; novissima hora consequenter est tempus fidei gentium.

FUIT OLIM haec opinio multorum magni nominis Patrum, in primis Iustini philosophi, & martyris in libro Quaestionum ad gentes, quae est. 71. ita scribentis: **EX PLERISQUE** scripturae verbis intelligere licet, verum pronunciare eos, qui sex annorum millia esse tempus nunc ab orbe condito tradunt: aliquando enim dicit Paulus, in extremis his temporibus per filium nobiscum locutus est: alias vero, In quos fines saeculorum devenerunt: interdum quoque, Cum venit expletio temporum: haec autem omnia in sexies millesimo anno dicta sunt.

S. Iustin. Qu. & Respon-
sio ad Ortho-
doxos Resp.
ad 71. Qu. Ve-
rum hoc opus
non est. S. Ju-
stini M. sed
vel Theodo-
riti, vel po-
tius alterius
Iustini V. vel
VI. saeculo cla-
ri.
Gen. 2. 4

IRENAEUS post hunc libro quinto adversus haereseos capite ultimo in ean-
dem sententiam sic loquitur: **QUOTQUOT** diebus hic factus est mundus; tot &
millenis annis consummatur: & propter hoc ait Scriptura Geneseos, Et consum-
mata sunt coelum, & terra, & omnis ornatus eorum: & consummavit Deus in
die sexto omnia opera sua, quae fecit: & requievit in die septimo ab omnibus
suis, quae fecit. Hoc autem est ante factorum narratio, quemadmodum facta
sunt, & futurorum prophetia: est enim dies Domini quasi mille anni: in sex au-
tem diebus consummata sunt, quae facta sunt: manifestum est ergo, quoniam
consummatio istorum sextus millesimus annus est.

Lactantius
Lib. VI. Inst.
cap. 14. ex e-
dition. Wal-
chil.

LACTANTIUS libro septimo Institutionum capite septimo Irenaeo subscri-
bit his verbis: **SCIANT** igitur philosophi, qui ab exordio mundi saeculorum
millia enumerant, nondum sextum millesimum annum esse conclusum: quo no-
mero expleto, consummationem fieri necesse est, & humanarum rerum statum
in melius reformari. Cujus rei argumentum est; quod mundum Deus, & hoc na-
turae admirabile opus, sicut arcanis sacrae scripturae continetur, sex dierum spa-
cio consummavit; diemque septimum, quo ab operibus requievit, sanxit. Hic est
autem dies Sabbati, qui in lingua Hebraeorum a numero nomen accepit: unde
septenarius numerus legitimus & plenus est. Nam & dies septem sunt, quibus per-
vicem revolutis, orbis conficiuntur annorum; & septem sidera, quae vocantur
Errantia, quorum dispaes cursus & inaequalis motus rerum ac temporum varie-
tates efficere creduntur. Ergo, quoniam sex diebus cuncta Dei opera perfecta sunt,
per saecula sex, id est sex millia annorum, manere in hoc statu necesse est. Dies
enim magnus Dei mille annorum circulo terminatur, sicut indicat Propheta, di-
cens: Ante oculos tuos, Domine, mille anni, tanquam dies unus: & sicut Deus
in tantis rebus faciendis laboravit: ita & religio ejus & veritas in his sex millibus
annorum laborare necesse est, malitia praevalet ac dominante. Et rursus, quo-
niam perfectis operibus requievit Deus die septimo, cumque benedixit; necesse
est, ut in fine sexti millesimi anni malitia omnis aboleatur e terra, & regnet per
annos mille justitia, sitque tranquillitas, & requies a laboribus, quos mundus jam
diu perfert. Haec Lactantius.

Potius hoc
nomen deduc-
itur ex He-
braeo שבת
requievit.

Psal. 89. 4.

HILARIUS canone in Matthaeum decimo septimo exponens illud, Et post
dies sex transfiguratus est, ait: **CUM** post sex dies, gloriae Dominicae habitus
ostenditur, sex millium scilicet annorum temporibus evolutis regni coelestis ho-
nor praefiguratur.

Apoc. 20.

AUGUSTINUS libro 20. De civitate Dei, capite septimo, explicans mille an-
nos, quibus Joannes praevidit Sathanam alligandum fore, sic scripsit: **MILLE**
anni duobus modis possunt, quantum mihi occurrit, intelligi: aut quia in ulti-
mis annis mille ista res agitur, id est sexto annorum milliario, tanquam sexto die,
cujus nunc spacia posteriora volvuntur, secuturo deinde Sabbato, quod non ha-
bet vesperam, requiem scilicet sanctorum, quae non habet finem; ut hujus mil-
liarii tanquam diei novissimam partem, quae remanebit usque ad terminum sae-
culi, mille annos appellaverit, eo loquendo modo, quo pars significatur a toto
aut certe mille annos pro annis omnibus hujus saeculi posuit, ut perfecto numero
notaretur ipsa temporis plenitudo.

GERMANUS, Constantinopolitanus episcopus, ad hunc numerum annos
quingentos ex auctoritate illustrium Graeciae Patrum adjecit. Is enim, cum in li-
bro, quem **DE THEORIA ECCLESIASTICARUM RERUM** inscripsit, causam
inquireret,

AUGUSTINUS in enarratione praesentis Psalmi eos, qui propositum versiculum detorquebant ad hujusmodi opinionem, refellit his verbis: AUSI sunt homines praesumere scientiam temporum: quod scire cupientibus discipulis Dominus ait, Non est vestrum scire tempora, quae pater posuit in sua potestate: & definiturunt hoc saeculum sex annorum millibus, tanquam sex diebus posse fini; nec attenderunt, quod dictum est, Tanquam dies unus, qui praeteriit: non enim, quando hoc dictum est, soli mille anni praeterierant; & quod eos maxime debuit admonere, ne temporum luderentur incerto, illud est, SICUT VIGILIA IN NOCTE: neque enim sicut de sex diebus aliqui verisimile videntur opinati, propter sex dies primos, quibus Deus perfecit opera sua: sic etiam sex vigilias, id est horas decem & octo possunt illi opinationi coarpare.

A N N O T A T I O CXCI.

Qui habitat in adiutorio altissimi. Psalm. 90. a

HIERONYMO inscripta in Psalmos commentaria sub hoc versiculo habent haec verba : ADJUTORIUM interpretatur Ezras : denique *βουδοϋς*, Ezras Propheta dicitur : iste est, qui reduxit populum de captivitate Babyloniae, & induxit in terram repromissionis. Augustinus, Nebiensis episcopus, in Octaplo suo redarguit Hieronymum, quod his verbis negaverit Psalmum hunc non esse dictum de Christo, sed de Ezra. Ego unde Augustinus hujusmodi sensum recte, possit elicere, non video ; praesertim cum in ipso explanationis exordio Hieronymus evidentissime pronunciet praesentem Psalmum spectare ad Christum, sic ordiens : Iste Psalmus non habet titulum, eo quod de capite & membris ejus cantatur : caput in coelo est : membra in terra : & proprie intelligitur de jejunio, & illa temptatione cremi : praevidebat enim Propheta, quod venturus erat Christus in carne, ut tentaretur a diabolo in deserto.

A N N O T A T I O CXCL.

*Quoniam in me speravit, liberabo eum. Psal. 90. c**De merito bonorum operum.*

BERNARDI testimonium ex sermone quintodecimo in Psalmum nonagesimum Joannes Calvinus haereticus detorquet adversus merita bonorum operum; cujus rectam interpretationem habes infra Annotatione 195.

A N N O T A T I O CXCLII.

*Exaltate Dominum Deum nostrum. Psal. 98. a**De merito bonorum operum.*

AUGUSTINUS, hoc explicans, verba quaedam inducere videtur adversus merita bonorum operum; de quibus vide infra Annot. libri hujus 195.

A N N O T A T I O CXCLIII.

*Adorate scabellum pedum ejus. Psal. 98. b**De Sacramento Eucharistiae.**Joan. 6. 55.*

AUGUSTINI verba, hunc locum exponentia, usurpant Sacramentarii nostrorum temporum, & olim usurparunt haeretici, qui Christi corpus ab eucharistiae Sacramento excluderant. Verborum exemplar hoc est: CUM adoras scabellum pedum ejus, ne cogitatione remaneas in carne, & a spiritu non vivificeris. Spiritus enim vivificat; caro autem nihil prodest; tunc autem, quando Dominus hoc commendavit, de carne sua locutus erat, & dixerat, Nisi quis manducaverit carnem meam, non habebit in se vitam aeternam, scandalizati sunt quidam discipuli, & dixerunt, Durus est hic sermo: acceperunt illud stulte, carnaliter illud cogitaverunt: & putaverunt, quod praecisurus esset Dominus particulas quasdam de corpore suo, & daturus illis: & dixerunt, Durus est hic sermo: ipsi erant duri, non sermo: ille autem instruxit eos, & ait illis: Spiritus est, qui vivificat; caro autem nihil prodest; verba, quae locutus sum vobis, Spiritus est, & vita: spiritualiter intelligite, quod locutus sum: non hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis; & bibituri estis illum sanguinem, quem fusi sunt, qui me crucifigent: sacramentum aliquod vobis commendavi; spiritualiter intellectum vivificabit vos: etsi necesse est illud visibiliter celebrari: oportet tamen invisibiliter intelligi. Petrus, Parisiorum episcopus, ab haeticorum extorsione vindicavit hunc locum libro Sententiarum quarto, dist. 10. Vide infra Annotationem 196. libri sexti.

A N N O T A T I O CXCV.

*Qui coronat te in misericordia & miserationibus. Psalm. 102. a**Nun. opera bona sunt in gloria.**1. Cor. 15. b*

AUGUSTINI sententiam ex enarratione hujus versiculi Hermannus Rodius in Collectaneis recenset inter eas, quibus Lutherani bonorum operum meritis oppugnant: ea est hujusmodi: QUI in nobis victi sumus, in illo vicimus: ergo coronat te, quia dona sua coronat, non merita tua. Plus omnibus laboravi, ait Apostolus: sed vide, quid adjunxit: Non ego autem, sed gratia Dei mecum. Et in expositione Psalmi 98. super illud, Exaltate Dominum Deum nostrum, ait: DEUS, qui in nobis coronaturus est non merita nostra, sed dona sua, quantum debet a nobis exaltari? exaltate ergo Dominum Deum nostrum. Et in enarratione Psalmi 88. ait: CUM viderit homo, quicquid boni habet, non se habere a se, sed a Deo suo, videt id totum, quod in eo laudatur, non de suis meritis, sed de misericordia Dei. Et in Psalmum 139. MERITIS, inquit, suis nihil tribuunt sancti: totum non nisi misericordiae tuae tribuunt, o Deus. Et Psalmo 144. exponens ea verba, Misericors & miserator Dominus; &c. inquit: GRATIA salvi facti

facti estis : ubi audis gratiam , gratis intellige , si ergo gratis , nihil tu attulisti : Ephes. 2. 6 nihil meruisti : nam si meritis aliquid redditum est , merces est , non gratia . Et paulo post , TOTUM de misericordia est : merita tua nusquam jactes , quia & ipsa tua merita sunt illius dona . Et epistola 105. ad Sixtum presbyterum , CUM Deus coronat merita nostra , nihil aliud coronat , quam munera sua . Et in Joannem tractatu 3. CUM ergo Deus praemium immortalitatis tribuit , dona sua coronat , non merita tua : & in libro quinquaginta homiliarum homilia 14. PRORSUS tua a te tibi parata non novimus , nisi mala , cum ergo Deus coronat merita tua ; nihil coronat , nisi dona sua . Repetit hanc eandem sententiam Augustinus innumeris pene locis ; quos , ne lectori molestus sim , praetereo : Non tamen ex his verbis , ut Lutherani haeretici mentiuntur , fidelium ac bonorum hominum merita damnat ; (haec enim ubique docet , statuit , ac defendit , semper illud ore circumferens , quod in sermone De tempore 162. protulit , inquit : DEUS pro meritis fidei , atque bonorum operum dabit fidelibus suis regnum coelorum) sed his dictis Pelagianorum dejicit fastum , qui se jactabant propriis viribus & laboribus , etiam absque divinae gratiae auxilio , promereri & consequi posse coronam aeternae felicitatis . Adversus tam insolentem arrogantiam Augustinus pronunciat Deum in nobis non coronare merita nostra , sed munera sua ; ut hac forma loquendi innuat humana merita bifariam esse considerata : vel quatenus a destitutis naturae nostrae viribus oriuntur , nullo praecedente , nullo comitante divinae gratiae auxilio : & haec quidem neque ulla corona digna sunt , neque a Deo coronantur in nobis , sed inani duntaxat meriti nomine gaudent : vel quatenus ex divinae benignitatis ac praeventientis gratiae favore in nobis consentientibus oriuntur , & in nobis cooperantibus augentur : & haec quidem sunt , quae Deus aeternis condigna praemiis existimat , & in nobis coronat . Atque hanc suam esse definitionem , explicat ipsemet epistola centesima quinta ad Sixtum presbyterum his verbis : NULLUM est meritum hominis ante gratiam , quo percipiat gratiam , cum omne meritum nostrum non faciat in nobis nisi gratia ; & cum Deus coronat merita nostra , nihil aliud coronet , quam dona sua . Sicut enim ab initio fidei misericordiam consecuti sumus , non quia fideles eramus , sed ut essemus : sic in fine , quod erit in vita aeterna , coronabit nos , sicut scriptum est , In misericordia & miserationibus : non itaque frustra Deo cantatur , Et misericordia ejus praeveniet me , & misericordia ejus subsequetur me : unde & ipsa vita aeterna , quae utique in fine sine fine habebitur , & ideo meritis praecedentibus redditur : tamen , quia ea eadem merita , quibus redditur , non a nobis parata sunt per nostram sufficientiam , sed in nobis facta per gratiam , etiam ipsa gratia nuncupatur non ob aliud , nisi quia gratis datur ; nec ideo quia meritis non datur , sed quia data sunt & ipsa merita , quibus datur . Hoc ipsum lucidius exprimit in libro De gratia & libero arbitrio cap. 6. & 7. inquit : CUM dicunt Pelagiani hanc esse solam non secundum merita nostra gratiam , qua homini peccata dimittuntur , illam vero , quae datur in finem , id est aeternam vitam , meritis nostris praecedentibus reddi : respondendum est eis , Si enim merita nostra sic intelligerent , ut etiam ipsa dona Dei esse cognoscerent , non esset reprobanda ista sententia : quoniam vero merita humana sic praedicant , ut ea ex semetipso habere hominem dicant ; prorsus rectissime respondet Apostolus , Quis enim te discernit ? quid autem habes , quod non accepisti ? prorsus talia cogitanti verissime dicitur , Dona sua coronat Deus , non merita tua , si tibi a te ipso sunt merita tua : si autem Dei ; dona sunt bona merita tua , non Deus coronat merita tua , tanquam merita tua , sed tanquam dona sua .

Nunc Sermo
133. in Nata-
li Martyr.

Hic Sermo
non est Au-
gustini , sed
relictus in
Appendicem
CLXXI. nov.
edit. PP. BB.

Psalm. 122. b

1. Corint. 4.

A N N O T A T I O CXCVI.
Emitte spiritum tuum , & creabuntur . Psalm. 103. d

THOMAS Cajetanus taxatur ab Ambrosio , Compiae episcopo , quod in commentariis Psalmorum hunc versiculum non sit interpretatus de Spiritu Sancto , ut plerique sanctorum faciunt ; sed de spiritu animalium , sive de ipsa anima , quae est similitudo divini Spiritus .

De Spiritu
Sancto .

TOM. II.

Q 2

AN-

A N N O T A T I O CXC VII.

Dilexit maledictionem, & veniet ei: & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo. Psalm. 108. c.

De praedestina-
tione, &
reprobatione.

ARNOBIUS in commentariis Psalmorum ad expositionem hujus versiculi haec attulit: DILEXIT maledictionem Adae, quae per Christum aufertur, & veniet ei: noluit benedictionem, quae per Christum affertur, & utique elongabitur ab eo. Nota ex arbitrio evenisse, ut noller, propter haeresin, quae dicit Deum alios praedestinasse ad benedictionem, alios ad maledictionem: hic enim ex dilectione sua maledictionem habere probatur, & nolle suum benedictionis praemium non habere. Sunt, qui putent haec quodammodo taxare sententiam Augustini, & omnium scholarium theologorum de aeterna praedestinatione & reprobatione. Vide infra Annotationem 251. libri sexti.

A N N O T A T I O CXC VIII.

Juravit Dominus, & non poenitebit eum. Psalm. 109. b

De juramen-
to.

CHRYSOSTOMUS, haec verba edisserens, ait, juramentum in Deo non, aliter intelligendum esse, quam per metaphoram: sicut etiam in Deo dicimus esse iram. Alludunt haec ad dogma Chrysostomi de juramento, prorsus omnibus Christianis interdicto. Vide Annot. 26. libri sexti.

A N N O T A T I O CXC IX.

Convertere anima mea in requiem tuam. Psalm. 114. a

De merito
honorum o-
perum.

BASILIIUS in commentariis Psalmorum super hac periodo, PROPOSITA est, inquit, aeterna requies his, qui legitime in hac vita decertarunt: quae quidem non secundum operum debitum ac meritum retribuitur; sed juxta magnificentissimi Dei gratiam his, qui in ipsum speraverunt, exhibetur. Collectanea Hermanni inducunt haec verba adversus merita sanctorum actionum, sed violenter & perverse, ut caetera. Basiliius enim ubique merita praedicat, maxime vero in Psalmum 61. quo loco enarrans illam Davidis sententiam, Quia tu reddis unicuique secundum opera sua, QUA mensura, inquit, mensi fueritis, eadem remittetur vobis: tribulasti fratrem; expecta aequilibrium: rapuisti bona inferiorum, calumniatus es, mentitus es; expecta horum retributionem: qualia enim unusquisque seminat, talia & metet: caeterum si quid boni a te perpetratum est, illius quoque multiplices expecta retributiones: quia reddet unicuique secundum opera sua. Basiliius ergo non meriti virtutem voluit auferre, sed immensam Dei munificentiam attollere: quae singula operum nostrorum merita, non servata quantitatis aequalitate, compensat; sed mensuram meritorum excedens labores nostros supra omne condignum amplissimis remunerat praemiis. Sententias huc spectantes habes supra Annotatione nonagesima secunda.

A N N O T A T I O CC.

Credidi, propter quod locutus sum. Psalm. 115. a

Num divina
vocatio sit ex
merito voca-
torum.

CHRYSOSTOMUS, haec enarrans, constituere videtur divinam vocationem esse ex dignitate & meritis eorum, qui se dignos fecerunt, ut vocarentur. Ait enim: SI PATER trahit, filius deducit, Spiritus illuminat: quid peccant, qui neque tracti sunt, neque deducti, neque illuminati? quoniam non praebent se ipsos dignos, ut eam suscipiant illuminationem. Vide ergo hoc evenisse Cornelio: neque enim hoc ille domi apud se invenit: sed cum Deus vocavit, quoniam ipse

Act. 10.

ipse praecoccupans se ipsum dignum reddidit. Etsi enim ejus est trahere, & inducere: animam tamen requirit, quae morem gerat; & tunc suum adhibet auxilium: quocirca alibi dicit Paulus, Secundum propositum vocatis. Quare horum Rom. 8. 28. verborum sensum Annotatione 251. libri 6.

A N N O T A T I O CCL.

Beati immaculati in via. Psal. 118. a

HILARIUS, in hunc Psalmum praefatus, tradidit tres tantum Psalmos apud Hebraeos inveniri Alphabetarios, hoc est, quorum versus a literis juxta ordinem alphabeti Hebraici dispositis incipiant, nempe Psalmum centesimum undecimum, & centesimum duodecimum, & centesimum decimum octavum. Caeterum ipsa Hebraici Psalterii veritas aperte indicat, & Hieronymus in epistola ad Paulam Urbicam confirmat, Psalmos alphabeticos esse quinque; videlicet tres praedictos, & praeter eos, vigesimum quintum, & trigessimum quartum. Thomas Cajetanus in commentariis Psalterii ad hos quinque etiam duos alios addit Psalmos, secundum alphabeti seriem digestos, hoc est, trigessimum septimum, interpolato & interrupto alphabeto contextum, & centesimum quadragesimum quintum, qui continuato decurrit alphabeto.

De numero Alphabeti-
corum Psal-
morum.

A N N O T A T I O CCII.

Concupivit anima mea desiderare judicia tua. Psalm. 118. c

HILARIUS in commentariis Psalmorum, huic versiculo interpretationem apponens, annuere videtur, omnes homines, quantumlibet sanctos, & ipsam quoque Mariam, Dei genitricem, fore a peccatis expiandos poena ac supplicio ignis in conflagratione extremi judicii. Haec enim apud ipsum scripta sunt: MEMINIT Propheta arduum esse desiderare judicium: cum enim nemo vivens in conspectu ipsius mundus sit: quomodo desiderabile potest esse judicium, in quo nobis est ille indefessus ignis obeundus, in quo subeunda sunt gravia illa expiandae a peccatis animae supplicia? beatæ Mariae animam gladius pertransivit, ut revelentur multorum cordium cogitationes: si ergo in judicii severitatem capax illa Dei virgo ventura est: desiderare quis audebit a Deo judicari? Vide supra Annot. 170. & 171.

Num igne
conflagratio-
nis omnes S.
sati purgandi
sint.

Luc. 2. 35.

A N N O T A T I O CCIII.

Portio mea, Domine, dixi custodire legem tuam. Psalm. 118. b

HILARIUS, haec in Commentariis exponens, nonnulla affert, ex quibus Erasmus in Annotationibus, a se in Hilarium editis, colligit sacerdotibus non licere saecularium rerum possessionem retinere. Verba Hilarii haec sunt: RENUNCIANDUM est saeculo, omnibusque rebus ejus, ut nobis Deus portio sit: caeterum si nos ambitio detineat, si cura pecuniae occupet, si negotia rerum familiarium demorentur: portio nobis Dominus non erit, saecularium curarum, atque vitiorum possessione detentis. Mosis, cum justum esset portiones incolatus distribuere duodecim gentibus Israël, ita de tribu Levitica praeceptum est: Filiis Levi non erit portio, neque fors in medio fratrum suorum; quia Dominus Deus est pars eorum. Nullam ergo Deo servientibus lex terrenam voluit esse portionem, quia Deus pars eorum est. Meminit & Evangelii praedicator Petrus, nullam sibi esse portionem possessionis humanae, cum oranti alimoniam respondit; Aurum & argentum non est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do. Quid est illud, Petre, quod possides? renunciaveras omnibus Deo tuo, dicens, Ecce nos reliquimus omnia, &c. Vide infra Annotatione libri sequentis 121.

Num secula-
rium rerum
possessio Cle-
ricis compe-
tat.

Num. 18. 26.

Mat. 19. 27.

AN-

A N N O T A T I O CCMIII.

Juravi, & statui custodire judicia justitiae tuae, &c. Psal. 118. 0

De juramen-
to.

AMBROSII Commentaria videntur hinc sententiam quandam continere, quae Christianis omne juramenti genus, etiam justum, & in causis justis interdicat. Consule Annotationem 26. libri sexti.

A N N O T A T I O CCV.

Justus es Domine, & rectum judicium tuum. Psal. 118. 5

Num in infidelitate manentibus peccata dimittantur.

Isai. 42. 1.

Joan. 15. 22.

AMBROSIIUS, in Commentariis inquirens allegoriam literae zaddi, a qua incipit hic versiculus, videtur esse in ea sententia, quod, manente infidelitatis peccato, delicta quaedam infidelibus a Deo remittantur. Ita enim scribit: EST & aliud consolationis genus iis, qui graves solverint poenas, sicut scriptum est in Esaia, Consolamini populum meum, quoniam solutum est peccatum ejus: etiam si fides deerat, poena satisfecerat. D. Thomas in tertio volumine Summae theologiae quae est. 86. art. 3. hunc locum illustrans, inquit: IN VERBO illo Ambrosii, fides non potest accipi pro ea, qua creditur in Christum: quia, ut Augustinus dicit super illud Joannis, Si non venissem, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberent, scilicet infidelitatis (hoc enim est peccatum, quo tenentur cuncta peccata) sed accipitur pro conscientia, quia interdum per poenas, quas quis patienter sustinet, consequitur remissionem peccati, cujus conscientiam non habet. ^(a)

A N N O T A T I O CCVI.

Sicut sagittae in manu potentis, ita filii excussorum, &c. Psal. 126. a

De filiis excussorum.

Matt. 10. 14.
Marc. 6. 11.
Luc. 9. 5.

HILARII expositionem super hoc versiculo Hieronymus, ad Marcellam scribens, improbat his verbis: ILLUD quoque de eodem Psalmo interrogare dignata es, Qui sunt filii excussorum? Miror te in Hilarii commentariis non legisse, Excussorum filios, credentium populos interpretari: quod scilicet Apostolos eo nomine putaverit appellatos, quibus in Evangeliiis sit praeceptum, in quamcunque civitatem introierint, & non fuerint recepti, excutere pulverem pedum suorum, in testimonium non credentium: licet tu argute precaveris, non posse Apostolos sub nomine excussorum intelligi, cum sit aliud excutientium, aliud excussorum: quia excutientes sunt, qui excutiant: excussi vero, qui ab aliis excutiantur: & incongruum esse excussos Apostolos accipi, qui magis excutientes debuerint appellari. Quid igitur faciam? tantum virum, & temporibus suis discretissimum reprehendere non audeo; qui & confessionis suae merito, vitae industria; & eloquentiae claritate, ubicunque Romanum nomen est, praedicatur; nisi quod non ejus culpae ascribendum est, quod Hebraei sermonis ignarus fuit.

Grae-

(a) Sententiam S. Ambrosii refert Angelicus III. P. Qu. LXXXV. Art. 6. ut refertur a Gratiano in Decretis Dist. III. de Poenitentia Cap. Prima, sed Ambrosius paulo aliter, & plenius. Inquit enim, Qui sunt in doloribus consolatione indigent: & qui gravibus aerumnis poenas commissorum luerunt, sperant indulgentiam, & qui fletibus ac lacrymis propria delicta laverunt, requiem promerentur. Et paulo infra: Credentibus igitur in Dominum est Domini misericordia consolatio. Est etiam aliud consolationis genus iis, qui graves solverint poenas, sicut scriptum est in Esaiae libro (Cap. 40.) Consolamini Hierusalem, quia completa est humiliatio ejus *tanquam* (vel *malitia* ejus, ut in Vulgata, seu *afflictio*) quae

„ suscepit duplicia peccata sua „ (seu *duplicia pro peccatis*) „ de manu Dei. Etiam si fides deerat, poena satisfecerat. Relevantur solutione poenarum „ qui absolvuntur commendatione meritorum „ Et rursum infra. „ Consolatio igitur prima ordine „ est, quoniam non obliviscitur Deus facere misericordiam, neque in aeternum projicit, quos putaverit coercendos (Psal. 76. v. 8.) Secunda „ quod decursis suppliciis, quae propter peccata „ nostra toleravimus, ad veniam pertinemus. „ Ex quibus verbis clare colligitur Ambrosium loqui de poenis patienter & cum fide toleratis, adeoque meritoriis; liquet etiam quam bene Angelicus mentem Ambrosii expenderit, esto ex mutilata sententia ab Gratiano relata.

Graecarum quoque literarum quandam aurulam ceperat, sed ab Heliodoro presbytero, quo ille familiariter usus est: ea, quae intelligere non poterat, quomodo ab Origene essent dicta, quaerebat: qui quia in hoc psalmo Commentarium Origenis invenire non potuit, opinionem magis insinuare suam, quam inscitiam, voluit confiteri: quam ille sumptam claro sermone differuit, & alienum errorem disertius executus est. Restat igitur, ut rursus ad fontem sermonis recurramus Hebraei, & videamus, quomodo scriptum sit: ubi nos habemus, Sicut filii excussorum, ibi legitur, Chen bene hanurim כֵּן בֶּן הַנְּעוּרִים, quod Aquila interpretatus est, Sicut filii pubertatum; Symmachus & Theodotion, Sicut filii juventutis; Sexta ἡλικιωδύτος νε, quod nos dicere possumus, Exacuti sensus: ex quo manifestum est, adolescentiae populos intelligi Christianos. (a)

A N N O T A T I O CCVII.

Labores manuum tuarum quia manducabis, &c. Psalm. 127. a

HILARIUM in interpretatione hujus versiculi, quamvis leviter errantem, annotavit Hieronymus in epistola ad Marcellam, sic scribens: IN HOC psalmo Heliodorus magis, quam noster Hilarius, erravit: qui de eo loco, in quo scriptum est, Labores fructuum tuorum manducabis, varia opinatus asseruit magis stare sententiam, si scribatur, Fructus laborum aliquem manducare; & non, Labores fructuum, unde spirituales intelligentiam debere perquiri: & ex hac occasione longam ingrediens disputationem, tanta operositate, quod volebat intelligi, usus est persuadendi, quanta semper falsitas indiget, ut vera videatur; cum in hoc loco non LXX, interpretes, sed Latini, de Graeco verbi ambiguitate decepti, καρπός fructus magis, quam manus interpretati sint; cum καρπός manus quoque dicantur, quod Hebraeo ponitur caphecho כַּפִּי; & Symmachus, Quinqueque editio transtulerunt, Manuum tuarum, ut ambiguitatem prioris sermonis effugerent.

A N N O T A T I O CCVIII.

Fiant aures tuae intendentes, &c. Psalm. 129. a

HILARIUS, hunc locum expositione illustrans, indicat animam primi hominis fuisse prius formatam, quam corpus. Ita enim apud eum legimus: CUM Deus pulcherrimum opus, perfectio jam mundo, inchoaret, hominem scilicet ad imaginem sui faciens, eum ex humili natura coelestique composuit, anima

(a) Subdit autem ibidem immediate Hieronymus, (quod N. Xystus omisit) ad intelligentiam dicti, Secundum illud exemplum, quod Deus Sanctos suos in modum arcus & sagittarum dicatur extendere: ut in Propheta Zacharia: Quoniam extendi te mihi Juda ut arcum. Et Salvator de semetipso. Posuit me sicut sagittam electam, & in pharetra sua abscondit me. Denique in sequenti versu, exceptis Septuaginta, qui aliter transtulerunt, & in Hebraeo, & in cunctis editionibus ita reperi: Beatus vir, qui replevit pharetram suam ex ipsis. ut, quia metaphoram semel sumptis erat ex sagittis, & in pharetra quoque translatio servaretur. Excussos autem, & consuetudo sermonis humani vegetos, & robustos, & expeditos vocat, &c. Patres Benedictini Congregationis S. Mauri in nova editione operum S. Hilarii animadvertunt, Hieronymus epist. 141. ad Marcellam putavit hunc locum ab Hilario allatum, ut ex eo Apostoli ostenderentur filii excussorum, quia nimium iussi sint pulverem e pedibus excutere. Quam interpretationem cum non probaret, quia hac ratione excutientes, seu excussa res potius audirent Apostoli, quam excussi; cum etiam Hilarium prae reverentia reprehendere non aude-

ret, lapsam rejecit in presbyterum Heliodorum, quo, inquit, Hilarius familiariter utebatur; adeo ut ille ab Hilario consultus, nec habens ex Origene quid responderet, opinionem magis insinuare suam, quam inscitiam voluerit confiteri. At pace tanti viri dixerimus, vocabulum excussorum non intelligit Hilarius active, sed passive: eique filii excussorum perinde est ac filii maledictorum, seu eorum, qui sunt maledicti. Ad hoc autem dumtaxat praemisit locum de excusso pulvere, sicut & de excusso Pharaone, ut inde ostenderet verbum excussos in Scripturis maledictionem sonare. Demum Hilarii interpretatio ea ipsa est, quae Hieronymo in praedicta epistola tantopere arridet. Sic enim post varias ex Hebraeo interpretationes subjicit: Legi & cujusdam librum, & elegantem in eo sensum reperi, excussos Judaeos dici a templo & lege & gratia Domini, pro eo quod est reprobos, & eorum esse filios Apostolos, qui ex ipsorum semine procreantur, & in similitudinem sagittarum manu Domini continentur. Sed haec, ut ipse ait, furtivis horis scribens, & gravi stomachi dolore pressus, non satis attendit, quid hoc loco nonnihil perplexo Hilarius sentiret.

De recta loci
hujus versio-
ne.

Num anima
ante corpus
fuerit forma-
ta.

ma videlicet, atque corpore: & prius quidem animam illam divino illo & incomprehensibili nobis virtutis suae opere constituit: non enim cum ad imaginem Dei hominem fecit, tunc & corpus effecit. Genesis docet longe postea quam ad imaginem Dei homo erat factus, pulverem sumptum, formatumque corpus, dehinc rursus in animam viventem per inspirationem factum, naturam hanc scilicet terrenam atque coelestem quodam inspirationis foedere copulatam.

AB HAC sententia non omnino abhorret Augustinus libro De Genesi ad litteram septimo, cap. 24. ubi haec literis mandavit: ILLUD ergo videamus, utrum forsitan verum esse possit, quod certe humanae opinioni tolerabilius mihi videtur, Deum in illis primis operibus, quae simul omnia creavit, animam etiam humanam creasse, quam suo tempore membris ex limo formati corporis inspiraret; cuius corporis in illis simul conditis rebus rationem creasset causaliter, secundum quam fieret, cum faciendum esset corpus humanum: nam neque illud, quod dictum est, Ad imaginem suam, nisi in anima; neque illud, quod dictum est, *Gen. 1. 27.* Masculum & foeminam, nisi in corpore recte intelligimus. Credatur ergo, si nulla Scripturarum auctoritas, seu veritatis ratio contradicit, hominem ita factum sexto die, ut corporis quidem humani ratio causalis in elementis mundi, anima vero jam ipsa crearetur, sicut primitus conditus est dies, & creata lateret in operibus Dei, donec eam suo tempore sufflando, hoc est, inspirando, formato ex limo corpori infereret.

RUFINUS libro Investivarum primo asseverat hoc idem aliquando sensisse Hieronymum in Commentariis epistolae ad Ephesios, cum elucidaret illud Apostoli, Ipsius enim factura sumus, &c. adducitque ipsius verba, hunc in modum habentia: DILIGENTER observa, quia non dixerit, Ipsius figuratio sumus, atque plasmatio; sed, Ipsius factura sumus: plasmatio quippe originem de terrae limo trahit; factura vero juxta similitudinem & imaginem Dei sumpsit exordium: quod in centesimo quoque decimo octavo Psalmo simul positum diversa significat: Manus tuae fecerunt me, & plasmaverunt me: factum primum locum tenet, deinde plasmatio.

PHILASTRIUS, Brixienfis episcopus, huic opinioni adeo constanter adhaeret, ut in Catalogo haereseon, a se edito, capite 99. eos, qui diversum sentiant, haereticos censeat: contra quos etiam profert Moysi testimonium, qui formationem hominis describens, primum animae creationem narravit, cum in primo *Gen. 1. 27.* Geneseos capite dixit: CREAVIT Deus hominem ad imaginem suam: homo enim non est imago Dei secundum corpus, sed juxta animam duntaxat: deinde vero in secundo ejusdem libri capite corporis formationem referens; ait: FORMAVIT igitur Deus hominem de limo terrae, & inspiravit in illum spiraculum vitae: qua quidem narrationum distinctione voluit Moses, ut Philastrius inquit, significare prius animam creatam esse, deinde vero corpus esse plasmatum.

GREGORIUS, Nyssae episcopus, his assentiens, non solum primi hominis animam, sed omnium quoque hominum animas ante corpus Adae simul creatas fuisse affirmat: idque Sacrarum literarum auctoritate & ratione demonstrare contendit, haec in secundo libro philosophiae capite 6. scribens: SI QUIS, post corporis effictionem, immissam animam existimaverit, sive post corpus esse genitam, a veritate exorbitat: neque enim Moses creatam tunc eam dicit, quando in corpus immittebatur, neque secundum rationem ita habet. Et infra, opinionis suae demonstrationem afferens, inquit: PRINCIPALISSIMUM creationis opus est, ex non entibus aliqua facere: si ergo ex mutua procreatione animae fierent; ratione providentiae utique fierent, & corruptibiles essent, haud secus, ac animalia ex generis successione progenita: si autem ex non entibus fiunt; creatio adhuc *Gen. 1. 27.* & illud Moseos verum non est. Requievit Deus ab omnibus operibus suis: inconveniens vero est horum utrumque: non igitur animae nunc fiunt. Et rursum occurrens Eunomio, qui ex sententia Christi, dicentis, Pater meus usque modo operatur, ostendebat novas quotidie creari animas, subdit: QUOD autem dicit, Pater meus usque modo operatur, non de creatione, ut illi videtur, sed provisione, &, ut bene sint, accipiendum est.

SUNT, qui existiment assertionem hanc citra ullum haereseos periculum, & credi

credi posse, & defendi, dummodo non putemus, animas ante, quam illabentur corporibus, peccasse, & propter peccata detrusas in corpore, tanquam in carcere: quod in Origene & in Origenistis & Priscillianistis conciliorum decreta damnarunt. Neque ab his discrepare videtur Petrus, Parisiorum episcopus, hanc rem sub dubio relinquens libro 2. Sent. distinct. 17.

SED ISTIS aperte reclamant Leonis Papae primi auctoritas, qui in epistola ad episcopum Astorigensem ita decernit: CATHOLICA fides constanter praedicat, atque veraciter, quod animae hominum prius, quam suis inspirarentur corporibus, non fuere. D. Thomas in primo Theologiae summae volumine, quaestio-^{S. Thom. I. P. Q. 90. Art. 6.} ne nonagesima autumat positionem istam posse aliquo modo sustineri, si dicamus, in corp. Animas hominum praecessisse corpora non secundum actum, sed secundum quandam similitudinem generis, qua animae cum angelis conveniunt in intellectuali natura. Albertus Ratisponensis episcopus in Summa de homine, quaest. 15. praemissam Gregorii Nysseni sententiam rejiciens, ceu Platonicum figmentum, ait Mosis auctoritatem, ab eo inductam, ita esse accipiendam, ut intelligamus Deum quievissse a creatione specifica cunctarum specierum, non autem ab individua creatione animarum, quae quotidie humanis corporibus infunduntur. (a)

A N N O T A T I O CCIX.

Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & non potero ad eam.
Psal. 138. a

CASSIODORUS, hoc elucidans, subindicare videtur, Christi animam nec parem cum Deo habere scientiam, nec omnia scire, quae Deus scit: ait enim: FACTA est per Jesum Christum mirabilis scientia Patris, dum terrigenis sanctae legis sacramenta narrata sunt: & ut conditionis humanae veritas panderetur, adjecit, Nec potero ad eam; quia naturam hominis, quam est dignatus assumere, divinae substantiae se non poterat coaequare. Petrus, Parisiorum episcopus, libro Sententiarum tertio, distinct. quartadecima, hanc auctoritatem, ab adversariis inductam, explicans, inquit: ANIMAM per sapientiam sibi gratis datam in verbo Dei, cui unita est, omnia scire; quae Deus scit, sed non ita clare & perspicue, ut Deus, cujus sapientia multo dignior est, & multo praestantius ac perfectius omnia complectitur, quam anima Christi; tamen ipsa quoque omniscia sit, neque ulla res eam effugiat, quam Deus cognoscit.

A N N O T A T I O CCX.

Educ de custodia animam meam. Psalm. 141. b

ORIGENIS commentarios hic prudenter legito, ne impingas in errorem de animabus, in corporum custodia detrusas: ad cujus confirmationem Origenes praesenti versiculo utitur. Vide supra Annotationem 185.

A N N O T A T I O CCXI.

Parabola Salomonis, filii David, &c. Proverb. 1. a

DOROTHEUS, Tyri episcopus & martyr, cum in divinae scripturae Synopsi argumenta librorum Salomonis perstringeret, asseruisse videtur Salomonem non accepisse donum prophetiae his verbis: SALOMON conscripsit Pro-

TOM. II.

R

verbia,

(a) S. Leo M. Epistola ad Turribium Asturicensem Episcopum, olim XCIII. nunc juxta editionem Quiesnellianam XV. agit de Priscillianistarum erroribus, quos confixerant Synodi Carthaginensis, Toletana, Bracharensis, Tarraconensis, & Lusitanicae, sicut & Beticae Provinciarum; quinimmo eorum author, teste Hieronymo Epistola ad Ctesiphontem, seculi gladio, & totius orbis auctoritate da-

mnatus est. Ibidemque, dum verba a Xysto laudata profert S. Pontifex, errorem illum in Priscillianistis perstringit, quo affirmabant animas in Coelo peccantes in corpora fuisse detrusas in poenam peccati, qui erat ipsissimus Origenis error. Quare longe abeunt nebulones isti ab sententia Hilarii, & Augustini. Videtis laudatam S. Leonis Epistolam.

Num Salomon fuerit Propheta.

verbia, Canticum Canticorum, & Ecclesiasten. Cum enim sapientiae gratiam a Deo accepisset, cunctos admonuit, ut in hac vita sapienter conversarentur: prophetiae vero donum non accepit: jam enim recensuimus eos, qui divino munere acceperunt, ut de Christo vaticinarentur. Diversum sentit Athanasius in Synopsi, Origenes in Cantico Canticorum, & D. Augustinus; qui libro De civitate Dei decimo septimo, cap. 20. SALOMON, ait, prophetasse etiam ipse reperitur in suis libris, qui tres recepti sunt in auctoritatem canonicam, Proverbia, Ecclesiastes, & Canticum Canticorum, &c. Intelligit fortasse Salomonem non esse ponendum in catalogo majorum vel minorum Prophetarum, qui proprie & magis usitata significatione Prophetae appellantur: nam & Augustinus cum in secundo libro De doctrina Christiana libros Salomonis inter propheticos numerasset, a libris sexdecim Prophetarum separavit, quos proprie dixit vocari Prophetas.

A N N O T A T I O CCXII.

Lustrans universa per circuitum pergit Spiritus. Eccl. 1. a

Utrum astra
sint animata.

HIERONYMUS, in commentariis Ecclesiastis hujus sententiae sensum discutiens, haec scribit: QUOD autem ait, Lustrans universa per circuitum, si ve gyrans gyrando vadit Spiritus, & in circuitus suos revertitur; si ve ipsum Solem spiritum nominavit, quod animet, & spiret, & vigeat, & annuos orbis cursus expleat, ut ait poeta:

*Interea magnum Sol circumvolvitur annum. & alibi,
Atque in se sua per vestigia volvitur annus. si ve quod,
Lucentemque globum Lunae, Titaniaque astra,
Spiritus intus alit: totamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet,*

non de annuo Solis cursu, sed de quotidianis semitis ejus loquitur. D. Thomas in primo Summae theologiae volumine, quae est 70. articulo 3. colligit ex his Hieronymum sensisse cum Origene, Solem, atque caetera sidera esse animata, contra Basilii & multorum Patrum sententiam. Vide supra Annotationem centesimam octavam.

S. Thomas
1. P. Q. 70.
a. 3. o. dicit:
Hieronymus
etiam idem
sentire vide-
tur, &c.

A N N O T A T I O CCXIII.

Quid est, quod factum est? id ipsum, quod futurum est. Eccl. 1. b

Nam ante
hunc mundum
alii mundi
fuerunt, &
post hunc
alii sunt.

ORIGENES, ut Methodius in libro De resurrectione testis est, cum in commentationibus Ecclesiastis propositam particulam differeret, dixit, Salomonem hoc dicto significasse, & ante hunc mundum alios fuisse mundos, & post hunc mundum alios futuros: quod olim apud ethnicos philosophos Democritus & Epicurus tradidere. Hoc ipsum Hieronymus in epistola ad Avitum refert scripsisse Origenem in tertio libro Periarchon; quem cum ipse percurrerem, haec in ea verba legi: SOLENT nobis objicere adversarii, dicentes, Si coepit mundus ex tempore; quid ante faciebat Deus quam mundus fieret? ociosam enim dicere naturam Dei, ociosum est simul & absurdum vel putare, quod bonitas aliquando non fecerit, & omnipotentia aliquando non egerit potentatum. Ad quas propositiones nos, observantes regulas pietatis, respondebimus, quoniam non tum primum, cum visibilem istum mundum fecit Deus, coeperit operari; sed sicut post corruptionem hujus mundi erit alius mundus, ita & ante, quam hic esset, fuisse alios credimus. Quod utrumque divinae scripturae auctoritate firmabitur: nam quod erit post hunc alius mundus, Esaias docet, dicens: Erit coelum novum, & terra nova, quae ego faciam permanere in conspectu meo, dicit Dominus. Quod autem ante hunc mundum fuerint etiam alii, Ecclesiastes ostendit, dicens: Quid est, quod factum est? id ipsum, quod futurum est: & quid est, quod creatum est?

Isa. 65. 17.

(a) Quae sub nomine Dorothei Tyri Episcopi circumfertur, Synopsi, ubi de Salomone agitur, & quam hic laudat Xystus, subditicia est, ut non semel fuit adnotatum. Idem dicto de Synopsi Athanasii.

est ! hoc ipsum, quod creandum est : & nihil est omnino recens sub Sole : sed quis loquetur, & dicet ; Ecce hoc novum est ? jam fuit id in saeculis, quae fuerunt ante nos. Quibus testimoniis utrumque probatur, quod & ante fuerunt saecula, & futura sint postmodum: non tamen putandum est plures mundos simul esse, sed post hunc interim alios futuros. *

HAEC in libris Periarcon: quae an a corruptoribus Origenicorum voluminum depravata fuerint, an ipse Origenes vel imprudens prorulerit, vel sciens volensque literis mandaverit; incertum est: nemo tamen putaverit Origenem, virum eruditione eximium, adeo fuisse heberem ac stupidum, quin senserit quae questionem adversariorum non minus facile potuisset dissolvere, quam eludi. Si enim irridere maluisset; in promptu erat, quod Augustinus libro 11. Conf. cap. 12. quendam dixisse scribit: qui quaerentibus, Quid faceret Deus prius, quam conderet mundum? satis jocosae quaestionis vanitatem illudens, respondit, Alta scrutantibus gehennas parabat. Aut, si quaestionem risu indignam putasset, equidem respondere poterat, Dei naturam neque unquam fuisse ociosam, neque unquam bonitatem ac potentiam ejus obrorpuisse cessando: semper enim aeterna illa Deitas, extra omnem locum in se ipsa manens, intra se ipsam incessabili intellectus ac voluntatis actione operabatur, mundum videlicet, quem mente gerebat, animo conspiciens, intelligentia pertractans, & voluntate deliberans, ac praeci- piens, ne mundus ipse ab aeterno fieret, sed una cum tempore, quando eum divina providentia noverat, bonum atque opportunum fore, ut esset: neque enim, quia mundum fore, bonum esset, idcirco Deus condidit mundum: sed quia Deus mundum fore voluit, ideo mundum esse bonum fuit. Recte igitur mundus tum conditus est, quando eum Deus bonum esse decrevit, & non antea.

* Melius in aliis edic- nibus legitur. Post hunc initium alio- rum futurum.

Quid fecerit Deus ante- quam conde- ret mundum.

A N N O T A T I O CCXIII.

Si ceciderit lignum ad Austrum, aut ad Aquilonem, in locum ubi ceciderit lignum, ibi erit. Eccl. 11. 6

HIERONYMUS, in Ecclesiasten haec verba edisserens, intueri videtur, post hanc vitam nullum esse locum, ex quo animae, cum ad ipsum pervenerint, amplius exire queant. Sic enim apud eum scriptum est: IN LOCUM ubi ceciderit lignum, ibi erit: ubicunque enim tibi locum praeparaveris, futuramque sedem, sive ad Boream, sive ad Austrum; ibi, cum mortuus fueris, permanebis: tu enim quasi lignum, quamvis longaevus sis, non eris in perpetuum: sed subita, ut ven- torum, ita mortis tempestate subversus, ubicunque cecideris, ibi jugiter perma- nebis: sive te rigidum & truem, sive clementem & misericordem, ultimum in- venerit tempus.

Num post hanc vitam detur locus, unde animae semel ingres- sae egredi queant.

OLYMPIODORUS in commentariis libri & loci hujus Hieronymo subscri- bit his verbis. In quocunque igitur loco, seu illustri, seu tenebroso, hoc est sive in turpi scelerum statione, sive in honesta virtutum deprehendatur homo cum mor- ritur, in eo ordine atque gradu permanet in aeternum: nam vel requiescit in lu- mine felicitatis aeternae cum justis, & Christo Domino, vel in tenebris cruciatur cum iniquis, & principe eorum diabolo. Haec testimonia preferre solent Luthe- rani adversus catholicam assertionem De purgatorio, unde animae, expleta pec- catorum expiatione, liberantur: quorum insaniam refellens Joannes Bonderius titulo undecimo suarum Concertationum, ait, non aliud sibi velle auctoritatem Salomonis, Hieronymi, & Olympiodori, nisi quod mortuus, in quo statu deces- serit, ibi manebit, in charitate videlicet, vel extra charitatem: ut si sine charita- te obierit quis, quod est esse rigidum & truem, non possit fieri misericors & cle- mens in charitate, aut e diverso. Nam post mortem charitatem perdere, vel de no- vo sibi acquirere valet nemo: cum hoc tamen immutabili statu stat, ut qui hoc meruerunt in charitate existentes, possint hinc decedentes vivorum suffragiis a poenis debitis relevari: non enim illa poenarum relevatio statum mutat, sed in eo sunt statu, in quo possint a debitis poenis relevari.

A N N O T A T I O CCXV.

*Osculetur me osculo oris sui. Cant. 1. a*Num Angeli
sunt corporei.

Ad Hebr. 1. d

BERNARDUS sermone quinto in Canticum Canticorum docere videtur, angelos esse corporeos, dum inquit: JAM, quod & supercoelestes spiritus opus corporibus habeant, illa maxime certos nos faciat vera & verę divina sententia: nam omnes administratorii spiritus sunt missi in ministerium eorum, qui haereditatem capiunt salutis: quoniam ergo modo implent ministerium suum sine corpore, praesertim apud viventes in corpore? denique non est discurrere, nec de loco ad locum transire, nisi corporum: quod frequenter angelos facere tam indubitata, quam nota probat auctoritas: hinc est quia & visi sunt patribus, &c. Vide supra Annotatione octava in primum Genesios capitulum,

A N N O T A T I O CCXVI.

*Osculetur me osculo oris sui. Cant. 1. a*Num Angeli
eos deferant,
quos in custodia
acceperunt.

Psal. 87. b

BERNARDI verbis ex homilia in Canticum Canticorum septima uti solent scholastici, cum disceptandi gratia contendunt, angelos custodes aliquando deferere custodiam eorum, quos custodiendos accepere, ea sic habent: DOLEO perinde aliquos nostrum gravi in sacris vigiliis deprimi somno, nec coeli cives revereri, & in praesentia principum tanquam inordinatos apparere: vereor, ne nostram desidiam quandoque abominantes cum indignatione recedant, & unusquisque nostrum incipiat sero cum gemitu dicere, Longe fecisti notos meos a me: posuerunt me abominationem sibi; & illud, Elongasti a me amicum meum, &c. Albertus Magnus in primo Summae volumine, quae est. 8. hunc locum expendens, ait homines ab angelis custodibus deferri non secundum locum, seu localem custodiam, sed secundum virtutem & efficaciam; & hoc non ex angeli desidia, sed ex hominis culpa, eo modo, quo sancti dicere solent, peccatorem discedere a Deo in regione dissimilitudinis, non distantia loci, sed meriti,

A N N O T A T I O CCXVII.

*Veni columba mea in foraminibus petrae. Cant. 2. c*De iustorum
meritis,

Psal. 70. c

De bonorum
operum
meritis agit
Calvinus
Lib. III. Instit.
cap. 15.

BERNARDUS homilia 61. in Canticum Canticorum expositioni hujus clausulae haec inferuit verba: MERITUM proinde meum, miseratione Domini: non plane sum meriti inops, quandiu ille miserationum non fuerit: quod si misericordiae Domini multae; multus nihilominus in meritis sum: nunquid iustitias meas cantabo? Domine memorabor iustitiae tuae solius: ipsa est enim mea: nempe factus es mihi tu iustitia a Deo. Joannes Calvinus Institutionum suarum capite decimo dum annititur ostendere, quod nulla sint coram Deo nostrorum bonorum merita; abutitur hoc testimonio, adjiciens & illud, quod ab eodem auctore dictum est sermone 15. in Psalmum nonagesimum. Hoc est totum hominis meritum, si totam spem suam ponat in eum, qui totum hominem salvum fecit, &c.

Prov. 30. 8.

SED non ita se interpretari patitur Bernardus; cujus apertam de meritis piorum definitionem habes sermone sexagesimo octavo in Canticum Canticorum in hanc sententiam; SUFFICIT, inquit, ad meritum scire quod non sufficiant merita. Sed ut ad meritum satis est, de meritis non praesumere; sic carere meritis satis ad iudicium est. Porro infantium renatorum neminem carere meritis, sed Christi habere merita, quibus se tamen indignos reddunt, si sua merita jungere non nequiverunt, & neglexerunt: quod quidem periculum jam adultae aetatis est. Merita proinde habere cures, habita data noveris: & sic omne periculum evasisti paupertatis, & praesumptionis. Perniciosa enim paupertas & penuria meritorum; praesumptio autem spiritus fallaces divitiae; & ideo, Divitias & paupertatem ne dederis

dederis mihi Domine, ait Sapiens. Haec Bernardi verba: ex quibus apparet eum in his, quae Calvinus attulit, non destruere, nec damnare merita sanctarum operationum, quae a servis Dei, Deo duce, & auspice Spiritu Sancto, humiliter fiunt; sed admonere servos Dei, ne de suis virtutibus ac meritis sic intumescant, ut existiment ea vel a se ipsis absque divini spiritus afflatu habere, vel ea sine coelestis gratiae auxilio digna esse, ut aliquid, quantumvis minimum, promereantur. Huc spectant, quae habes supra in dictis Augustini, Annotatione nonagesima secunda.

A N N O T A T I O CCXVIII.

Diligite justitiam, &c. Sap. 1. a

AUGUSTINUS libro secundo de doctrina Christiana cap. 8. in quo canonem sanctarum scripturarum enumerat, dixit librum, qui attituitur SAPIENTIA SALOMONIS, auctorem habuisse Jesum, filium Syrach; qui librum Ecclesiastici conscripsit. Hoc ipsum retractavit libro 2. Retractionum cap. 3. his verbis: DE AUCTORE libri, quem plures vocant Sapientiam Salomonis: quod etiam ipsum, sicut Ecclesiasticum, Jesus, filius Syrach, non ita constare, sicut a me dictum est, postea didici, & omnino probabilius comperi non esse hujus libri auctorem.

De auctore libri Sapientiae.

A N N O T A T I O CCXIX.

Diligite sapientiam, qui judicatis terram, Sap. 1. a

HIERONYMUS libro Sapientiae Salomonis, a se emendato, argumentum praeponebat, LIBER, inquit, Sapientiae apud Hebraeos nusquam est: unde ipse stylus Graecam linguam, & loquelam redolet: hunc Judaei Philonis esse affirmant, &c. Hujus argumenti gratia Jacobus Faber, Viennae episcopus, vir ab ecclesiasticis dogmatibus saepenumero dissentiens, Hieronymum insolentibus verbis, & episcopi modestia parum dignis mordet, ita adversus eum in commentariis epistolae ad Romanos scribens: IN consiciendo libri, qui SAPIENTIA dicitur, argumento Hieronymus cuidam perfido Judaeo nimis credulus fuisse videtur, modo ejus sit, magis, ut equidem credo, digno favillis, quam bibliis: haec me Dei, veritatisque zelus ita loqui compellunt. Utinam Hieronymus, alioqui vir sanctus & admirabilis, cum confecit sacrorum argumenta librorum, nunquam consulisset Judaeos. Hujus errorem latissime confutavit Natalis Beda theologus libro primo Annotationum in eundem episcopum: ad cujus lectionem, alio properantes, curiosum lectorem transmittimus.

De auctore libri Sapientiae.

A N N O T A T I O CCXX.

Quia excelsus reputatus est ipse, Esa. 2. c

SEPTUAGINTA Interpretes miratur Hieronymus, quod hanc sententiam intactam reliquerint: sic enim scribit in fine primi commentarii in Esaiam: TACITA mecum mente pertractans, non possum invenire rationem, quare LXX. tam perspicuam de Christo prophetiam in Graecum noluerint vertere: caeteri enim, qui verterunt quidem, sed sermonem ambiguum ad impietatis traxerunt sensum, non mirum, cur male interpretati sint, nec voluerint de Christo gloriosum quid dicere, in quem non credebant, videlicet ut Judaei, aut semijudaei, id est Hebionitae.

Prophetia de Christo LXX. omissa.

A N N O T A T I O CCXXI.

Vidi Dominum sedentem, &c. Esa. 6. a

CHRYSOSTOMUS homilia prima in praesentem locum ait, angelos ineffabili Dei gloria frui, sed naturam ejus non videre. Vide Annot. lib. 6.

De Deo visa.

AN-

A N N O T A T I O CCXXII.

Seraphim clamabant alter ad alterum. Esa. 6. b

De Trinitate

ORIGENEM in commentariis perperam haec exposuisse testatur Hieronymus libro in Esaiam 3. inquit: IMPIE quidam duo Seraphim, Filium & Spiritum Sanctum intelligit, cum juxta Evangelistam Joannem, & Paulum Apostolum, Filium Dei visum in maiestate regnantis, & Spiritum Sanctum locutum esse doceamur. Et in epistola ad Pammachium, & Oceanum, IN lectione, ait, Esaias in qua duo Seraphim clamantia describuntur, Origene interpretante Filium & Spiritum Sanctum, ego ejus detestandam expositionem in duo testamenta mutavi. Haec quanquam Hieronymus immutasse se dicat: legimus tamen adhuc apud Origenem homilia quinta in hunc Esaias locum Dominum nostrum Jesum Christum esse unum ex duobus Seraphim: quod quidem juxta allegoriam, & secundum carnis dispensationem intelligere oportet.

A N N O T A T I O CCXXIII.

Vocabitur nomen ejus admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri saeculi, princeps pacis. Esa. 9. c

Vaticinium
de Christo
male verbum
LXX. inter-
pretibus.

SEPTUAGINTA Interpretes notat Hieronymus libro tertio in Esaiam quod horum verborum maiestate perterriti non ausi fuerint manifeste interpretari hoc Esaias vaticinium de Messia Christo pronunciatum; ne cogerentur aperte fieri, quod Christus appellandus esset admirabilis, Deus, fortis, pater futuri saeculi, princeps pacis: sed pro istis sex nominibus posuerint alia, quae in Hebraeo non habentur, scribentes hoc modo: VOCABITUR nomen ejus magni consilii angelus: & adducam pacem super principes, & sanitatem ejus. Atqui nunc in vulgata Graecorum editione, quae LXX. interpretum creditur esse, palam extant, quae Hieronymus miratur immutata, vel omissa: sic enim in ea invenitur scriptum: *Καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος· θαυμαστὸς σύμβουλος, θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὸς ἀρχῶν εἰρήνης, πατὴρ τῷ μέλλοντι αἰῶνι· ἄξω γὰρ εἰρήνην ἐπὶ τοῖς ἀρχοῦσι, καὶ ὑγίαιαν αὐτῷ· καὶ μεγάλη ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι τέλος*: hoc est, Vocabitur nomen ejus magni consilii angelus, admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, potestatem habens, princeps pacis, pater futuri saeculi: adducam enim pacem super principes, & sanitatem ejus: & magnus principatus ejus, & pacis ejus non erit finis. Haec autem in hunc modum habuisse olim veram & emendatam LXX. versionem testatur Eusebius libro 7. Evangelicae demonstrationis, inquit: ERGO secundum ipsos LXX. non simpliciter angelus, sed magni consilii angelus, & admirabilis consiliarius, & Deus fortis, & potentiam habens, & princeps pacis, & pater futuri saeculi oriturus aliquando, & puerulus futurus canebatur. Hoc itidem pacto legit Chrysostomus in libro De Christi deitate adversus gentes, ita scribens: HAEC de puero homine nemo dicit: nam nullus hominum unquam dictus est Deus fortis, sicut neque pater futuri saeculi, nec princeps pacis hujus: nam pacis ejus, ait, non est finis. (a)

A N N O T A T I O CCXXIII.

Omnis anima hominis timebit. Esa. 13. a

Num Angeli
animas habent.

BASILIIUS in Commentariis Esaias. PULCHRE, ait, additur dictio Homi- nis: neque enim angelorum anima subjacet pavori: hac enim turbulenta affectione angeli anima superior est. Videtur his innuere angelos esse animalia, quae corpore & anima consent: nisi forte haec intransitiva loquendi forma per animas angelorum intelligamus angelos, qui animae sunt, ac spiritus simplicissimi. De hoc fusius locuti sumus supra Annot. 8.

AN.

(a) Idem habent Irenaeus lib. IV. ad. haereses c. 14. Clemens Alexandrinus lib. 1. Paedagogi c. 4.

Athanasius de Incarnatione Verbi, & alii. Vide Gabrielem Alvarez in Isaiam, & alios.

A N N O T A T I O CCXXV.

Tu autem projectus es, &c. Esa. 14. d

ANSELMUS Laudunensis in Glossa interlineari, hunc locum allegorice ad diabolum pertrahens, ait: ETSI omnes animae aliquando habebunt requiem, tu nunquam habebis. Desumptum est hujusmodi scholion ex quinto Commentario Hieronymi in Esaiam: ubi ipse mysticam incerti auctoris, & forte Origenis in medium proferens, inquit: ALII vero locum istum sic interpretantur, Omnes animae apud inferos aliquam requiem accipient: tu solus in extremas tenebras religaberis. D. Thomas libro Sententiarum quarto, distinct. 46. quaest. 2. monet haec verba prudenter esse legenda, ne quis per incuriam labatur in dogma Origenis, qui supplicia damnatorum hominum existimavit aliquando finienda: prudentes autem legentur, si consideremus Anselmum non simpliciter & absolute locutum, sed sub hypothese impossibilis, ad exaggerandam magnitudinem peccati, in quod diabolus se ultro deiecit.

Num animae damnatorum aliquando requiem sint habituras.

A N N O T A T I O CCXXVI.

Omnis barba radetur. Esa. 15. a

HIERONYMUS, quae huc de abrasione barbae & capitis conscripserit, Vide infra Annot. 244. libri hujus.

A N N O T A T I O CCXXVII.

In tribus annis mercenarii auferetur gloria. Esa. 16. d

HIERONYMUS in fine libri sexti in Esaiam, SI CASTUM, inquit, me simulo, & aliud est in conscientia mea; habeo non gloriam mercenarii, sed supplicia peccatoris: quia in comparatione duorum malorum levius est aperte peccare, quam simulare & fingere sanctitatem. D. Thomas in secunda secundae quaestione 111. articulo 4. annotat hunc locum, quod primo aspectu favere videatur his, qui asserunt hypocrisim semper esse mortale peccatum: judicat autem Hieronymi verba intelligenda esse de eo simulationis genere, quo quis sanctitatem simulat, quam nec habet, nec habere desiderat, imo etiam odit: non autem de eo simulationis genere, quo multi sanctitatem, quae ipsis nulla est, fingunt, non decipiendi & nocendi causa, sed studio potius juvandi. Haec enim licet omnino culpa non careat, lethale tamen vitium non est, neque aeterno supplicio dignum.

Num levius sit aperte peccare, quae fingere sanctitatem.

JUXTA hanc intelligentiam existimat D. Thomas interpretandas esse binas Strabi sententias. Harum altera habetur in Glossis, ab eo collectis, Job primo ubi exponens illud, Sicut Domino placuit, ita factum est, &c. inquit: SIMULATA aequitas non est aequitas, sed duplex peccatum. Altera habetur in Threnis capite quarto: ubi exponens illud, Major est iniquitas populi mei peccato Sodomorum, SCELERA, inquit, animae planguntur, quae in hypocrisim labitur, cujus iniquitas major est peccato Sodomorum.

Glossa super Job ubi Strabi: sed super Threnos est innominati Authoris, qui ex profecto vellicat Judaeos cum Sodomitis: violantes naturalem legem, & ultra di-vinam scriptam ipsis datam transgredientes.

A N N O T A T I O CCXXVIII.

Oblivioni traditae sunt angustiae priores. Esa. 65. e

HIERONYMUS libro in Esaiam decimo octavo videtur tradere sanctos in coelo non habituros memoriam praecedentium malorum, sive criminum. Ait enim: IN coelo novo, & in terra nova, omnis conversationis pristinae memoria delebitur, ne hoc ipsum pars malorum sit, prioris angustiae recordari. Magister Sententiarum

An Sancti in Coelo praetoriorum malorum recordantur.

Sententiarum libro quarto, distinct. 43. hunc locum secus, quam in codice Hieronymiano legitur, citans, dicit sic a nobis intelligendum esse, ut non excludamus a beatis memoriam praecedentium malorum, sed memoriae laesionem, ac molestiam; non enim delictorum memoria sanctorum felicitatem aliqua ex parte diminuet, sed ad gratias Deo peragendas promptiores & alacriores reddet. Quam interpretationem haud dubium est illum accepisse a Gregorio, qui aptissime hoc explicavit in fine libri quarti explanationum in Job, ita inquit: QUARENDUM est, quomodo electorum mens perfecta esse in beatitudine poterit, si hanc, inter gaudia, sui reatus tangit memoria? sed sciendum est, quod sicut saepe nunc tristitia laeti reminiscimur; ita tunc transactae nequitiae sine laesione nostrae beatitudinis recordabimur. Plerumque enim incolumitatis tempore ad memoriam dolores praeteritis sine dolore reducimus; & quo aegros nos recolimus, eo nos incolumes plus amamus. Erit ergo in illa beatitudine culpae memoria, non quae mentem polluat, sed quae nos arctius laetitiae astringat: ut dum doloris sui animus sine dolore reminiscitur, & debitorem se medico verius intelligat, & eo magis acceptam salutem diligit, quo molestiae meminit, quam evasit.

A N N O T A T I O CCXXIX.

Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, &c. Esa. 66. g

• Num ignis
infernus sit
metaphorice.

HIERONYMUS in fine lib. 18. in Esaiam duas aliorum auctorum damnabiles expositiones huc attulit sine ipsorum nomine. Harum una docet ignem inferni esse metaphoricum in sola conscientiae ac memoriae afflictione positum; altera ignem inferni & damnatorum incendia tandem aliquando finienda: has explanationes cum non solum absque ulla erroris confutatione, aut accusatione referat, sed, allatis etiam plerisque divinae Scripturae testimoniis, confirmet; Rufinus, Hieronymi obrectator, occasionem sumpsit calumniandi eum, tanquam utriusque dogmatis fautorem.

Phil. 3. a

Prov. 25. d

VERBA prioris expositionis haec sunt: VERMIS, qui non morietur, & ignis, qui non extinguetur, a plerisque conscientia accipitur peccatorum, quae torqueat in suppliciis constitutos; quia vitio atque peccato suo, tanto caruerunt bono, juxta illud, quod dicitur, Veratus sum in miseria, dum infigitur mihi spina; & in Proverbiis, Tinea ossium cor intelligens: *& iterum sub obelo*, Sicut tinea vestimentum, & vermes lignum, sic moeror excruciat cor viri.

Rom. 31. c

Gal. 3. d

Mich. 7. b

Matth. 6. c

Phil. 3. c

POSTERIORIS interpretationis verba sic habent: PORRO qui volunt supplicia aliquando finiri, & licet post multa tempora, tamen terminum habere tormenta, his utuntur testimoniis; CUM intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israël salvus fiet: & iterum, CONCLUSIT Deus omnia sub peccato, ut omnium misereatur: & in alio loco sanctus loquitur, IRAM Domini sustinebo, quia peccavi ei, donec justificet causam meam, & auferat iudicium meum, & educat me in lucem: & rursum, BENEDICAM te, Domine, quoniam iratus es mihi, avertisti faciem tuam a me, & miserrus es mei. Dominus quoque loquitur ad peccatorem: CUM ira furoris mei fuerit, rursum sanabo: & hoc est, quod in alio loco dicitur: QUAM grandis multitudo bonitatis tuae, Domine, quam abscondisti timentibus te. Quae omnia replicant asseverare cupientes, post cruciatus atque tormenta, futura refrigeria, quae nunc abscondenda sunt ab his, quibus timor utilis est; ut dum supplicia reformidant, peccare desistant: quod nos Dei solius debemus scientiae derelinquere; cujus non solum misericordiae, sed & tormenta in pondere sunt: & novit quem, quomodo, aut quandiu debeat iudicare: solumque dicamus, quod humanae convenit fragilitati: Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me: & sicut diaboli, & omnium negatorum, atque impiorum, qui dixerunt in corde suo: Non est Deus, credimus aeterna tormenta: sic peccatorum atque impiorum, & tamen Christianorum, quorum opera in igne probanda sunt, atque purganda, moderatam arbitramur, & missam clementiae sententiam iudicis.

UTRAQUE harum explanationum ita fideliter, & ad verbum expressa est

Tomo 2.

Tomo 2. Origenicorum operum, homil. 9. in diversos Matthaei locos, ut facile persuaderi potuissim Hieronymum inde ambas transtulisse, nisi prius certissimis conjecturis, superiore libro commemoratis, deprehendissim homiliam illam non esse Origenis; tamen utriusque expositionis dogmata Origenica sint a Hieronymo quidem sub alterius persona proposita, sed non propria assertione firmata: nam & secundae interpretationis impietatem ipse ubique detestatur, sicut infra ostendimus Annot. 290. libri sexti, & prioris errorem multis in locis omnino damnat, praesertim in epistola ad Avitum: ubi enumerans Origenis haereses, hanc quoque inter alias recenset, his verbis: ORIGENES lib. 2. Periarcon ignem gehennae, & tormenta, quae Scriptura sancta peccatoribus comminatur, non ponit in suppliciis, sed in conscientia peccatorum, quando Dei virtute & potentia omnis memoria delictorum ante oculos nostros ponitur, & veluti ex quibusdam seminibus, in anima derelictis, universa vitiorum seges exoritur; & quicquid feceramus in vita, vel turpe, vel impium, omnis eorum in conspectu nostro pictura describitur, ac praeteritas voluptates mens intuens conscientiae punitur ardore, & poenitudinis stimulis confoditur. Et libro in epist. ad Ephes. 3. exponens illud ex capit. 5. Nemo vos decipiat inanibus verbis, &c. ait: QUIA sunt plerique, qui dicunt non futura pro peccatis esse supplicia, nec extrinsecus adhibenda tormenta; sed ipsum peccatum & conscientiam delicti esse pro poena, dum vermis in corde non moritur, & animo ignis accenditur, in similitudinem febris, quae non torquet extrinsecus aegrotantem, sed corpora ipsa corripuens punit, sine cruciatuum forinsecus adhibitione, quod possidet. Has itaque persuasiones & decipulas fraudulentas Paulus Verba inania appellavit & vacua, quae videntur florem quendam habere sermonis, & blandiri peccantibus; sed dum fiduciam tribuunt, magis eos ferunt ad aeterna supplicia. Ex his liquet, quam pie & catholice senserit Hieronymus ignem inferorum esse corporum, & eos, qui in ipso constituti sunt, intrinsecus & extrinsecus torqueri.

Ephes. 5.

Pal. 10. p.

AD IPSA vero divinae Scripturae testimonia, quae Hieronymus, quod alibi plenissime declarasset, hic inexplicata reliquit, dicendum est ex his non auferri corporeas & extrinsecas damnatorum poenas, sed mentionem fieri interioris ac spiritualis supplicii, memoriam & conscientiam damnatorum perpetuo stimulo excruciantis. Est enim prima ac maxima reproborum poena ulticis conscientiae flagellum: proxima huic est exterior poena, ignis scilicet, sulphur, spiritus procellarum, & caetera corporea tormenta, quae passim divinae literae impiis & impenitentibus comminatur. Consule super his, quae pertinent ad veritatem ignis inferni, Annot. libri hujus 40. super his vero, quae spectant ad ejusdem aeternitatem, lege Hieronymi sententiam Annot. 290. libri sexti. (a)

A N N O T A T I O CCXXX.

Si laveris te nitro, &c. Jerem. 4. e

ORIGENES homilia tertiadecima in Jeremiam, hoc enarrans, ait, omnes, qui post lavacrum baptismi peccaverunt, purgandos esse igne conflagrationis in die judicii. Vide supra Annotatione 167. Ignis expiatorius.

TOM. II.

S

AN-

(a) Mitis nimium erga Origenem fuit N. Xystus, ut ex hic ab eo adpositis, & alibi a nobis dictis luculenter adparet. Fuisse autem Origenis errorem, quod daemones, & consequenter etiam damnati aliquando erunt per Dei misericordiam liberandi a poenis, clarissime tradit M. P. Augustinus Lib. XXI. de Civit. Dei cap. 17. ex quo id ipsum adstruit S. Thomas pluries & pluribus in locis. Ob idque etiam fuisse Origenem in V. Synodo Generali ab Ecclesia damnatum tradit idem Augustinus ibidem; inculcat etiam Hieronymus Apolog. 1. contra Rufin. & Epist. LXXVIII. quam Pammachio & Marcellae inscripta idem constat ex Nicephoro Lib. VII. cap. 27. & 28. nec non ex eadem Synodo Aitione IV. Cap. XI. Vide-

fis Cl. Card. Norisium.

Porro, quod ignis inferni sit aeternus, ejusque poena aeternum durabit clare constat ex divino Elogio. Matth. XVIII. „mitti in ignem aeternum“, Cap. XXV. „discedite a me maledicti in ignem aeternum“, „num“, „=“, „ibunt in supplicium aeternum“, II. ad Thessalonicenses I. „In flamma ignis dantis vindictam iis, qui non noverunt Deum, & qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi, qui poenas dabunt in interitu aeternas“, & id genus sexcenta occurrunt monumenta divini foederis. Consule S. Thomam supplem. ad III. P. Qu. XCVII. Art. 2. ubi expendit illud: *vermis eorum non morietur*, & Qu. C. Art. II.

A N N O T A T I O CCXXXI.

*Jurabis, vivit Dominus, in veritate. Jerem. 4. a*De juramen-
to.**H**IERONYMUS quid senserit de juramento, hunc locum exponens, annotavit Joannes Arboreus in sua Theosophia. Vide in fra Annot. 26. libri sexti.

A N N O T A T I O CCXXXII.

*Omnis luguncula implebitur vino, & omnes reges & sacerdotes ebrietate. Jerem. 13. b*Num aliquis
in hac vita
vere sit ju-
stus.

2. Cor. 4. 7.

Ad Rom. 7. 18.

& 19.

Ibidem 24.

Psalm. 142. 2.

HIERONYMUS libro in Jeremiam tertio, ad elucidationem hujus periodi haec attulit: OSTENDIT Propheta, nos esse vas fragile juxta Apostolum, dicentem, Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus: nec posse fieri, ut non illud impleatur in nobis, quod scriptum est; Non habitat in carne mea bonum: & iterum, Non enim quod volo bonum hoc facio, sed quod nolo malum hoc operor: ac deinde, Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Hac autem ebrietate, qua obliviscimur praeceptorum Dei, & vitiis, atque peccatis omnis impletur humana conditio, dicente Propheta, Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens: non ad comparisonem Dei, ut veteres & novi haeretici volunt, & patroni haeticorum; sed ad scientiam ejus. Homo enim videt in facie, Deus in corde; & quod nobis interdum pulchrum videtur, illius oculis sordidum deprehenditur: non solum vulgus ignobile, vilisque plebecula, sed reges ecclesiarum, qui sedent super thronum, sacerdotes quoque ipsi, secundus in ecclesiastico honore gradus, varietate peccatorum complentur.

HAC HIERONYMI pericope bifariam abutuntur nostrorum temporum haeretici. Bodius in Collectaneis pertrahit ipsam ad praesidia Lutheranorum, docentium, neminem, quantumlibet perfectum, in hac vita vere justum esse, sed in omnibus peccatum ira Dei dignum permanere usque ad mortem. Rursus hi, qui ecclesiasticam potestatem oppugnant, postremam orationis hujus clausulam inducunt adverterius sacerdotalem potestatem, quam saeculari magistratui subji- ciendam fore contendunt. Sed ambo verba haec violenter extorquent: nam quo ad sacerdotis & regis dignitatem attinet, jam supra ostendimus, Annot. videlicet 166. Hieronymum de Judaico sacerdotio hic locutum, non de Christiano. In caeteris vero propositae sententiae verbis dicimus Hieronymum respexisse ad humanam conditionem, Dei gratia destitutam: nullus enim sine gratiae divinae auxilio justus est, nec diu potest absque lethali crimine permanere. Quod si urgeas ipsum etiam haec pronunciasse de justis, quibus divina gratia inest per Spiritum Sanctum infusa: respondebimus, Hieronymum de levibus ac venialibus erroribus intelligendum esse, & non de lethiferis ac perniciosius sceleribus. Multa enim sunt venialia vitia, a quibus nullus, quantumlibet justus, excepta sancta Virgine, omnino liberatur. Est enim in sanctis quoque per gratiam reparatis declivis quaedam ad peccandum ex carnis fragilitate inclinatio, quam Paulus inhabitans peccatum nuncupavit; quia ex peccato orta sit, & in poenam peccati relicta ad agonem & exercitium justorum; & ex hac etiam nolentibus justis multa venialia peccata emergunt. Ad hanc ergo Paulus intuens, exclamabat, INFOELIX ego homo, &c. &, Scio, quod non habitat in carne mea bonum; &, non quod volo bonum hoc ago, sed quod nolo malum. Et David, ad venialia, sed assidua sanctorum errata intendens animum, dicebat: NON justificabitur in conspectu tuo omnis vivens, si juxta rigorem divinae justitiae examinetur: quia Septies in die cadit justus.

A N N O T A T I O CCXXXIII.

*Conteram populum istum, & civitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non potest ultra injaurari. Jerem. 19. c*Num Chilla-
starum opinio
damnanda sit.**H**IERONYMUS libro quarto in Jeremiam ita explicat hunc locum, ut asserere videatur *χίλασται*, id est, Millenariorum errorem non esse damnandum; quem

quem tamen plures sanctissimi Patres in Cherintho haeresiarcha, ut haereticum dogma, damnarunt; sed unicuique liberum esse in hoc sentire, quod velit. Haec enim apud eum legimus: PERSPICUE hoc non de Babylonia, sed de Romana dicitur captivitate: post Babylonios quippe & urbs instaurata, & populus redactus in Judaeam, & abundantiae pristinae restitutus est: post captivitatem autem, quae sub Vespasiano, & Tito, & postea accidit sub Hadriano usque ad consummationem saeculi, ruinae Hierusalem permanebant: quanquam sibi Judaei auream, atque gemmatam Hierusalem restituendam putarent, rursusque victimas, & sacrificia, & conjugia sanctorum, & regnum in terris Domini Salvatoris: quae licet non sequamur; tamen damnare non possumus: quia multi ecclesiasticorum virorum, & martyres ista dixerunt: & unusquisque in suo sensu abundet, & Domini cuncta iudicio reserventur. Haec Hieronymus; qui hujus opinionis assertores nominatim prodens, in libro De viris illustribus ait: PAPIAS, Joannis auditor, Hieropolitanus episcopus, dicitur mille annorum Judaicam edidisse *διουρίαν*; quem secuti sunt Irenaeus, & Apollinarius, & caeteri, qui post resurrectionem ajunt in carne cum sanctis Dominum regnaturum. Tertullianus quoque in libro De spe fidelium, & Victorinus Pitabionensis hac opinione ducuntur. Et libro in Ezechielem undecimo scripta indicans, in quibus iidem auctores hoc docuerunt, inquit: NEQUE enim juxta Judaicas fabulas, quas illi *διουρίαν* appellant, auream de coelo expectamus Hierusalem: quod & multi nostrorum, & praecipue Tertulliani liber, qui inscribitur DE SPE FIDELIUM; & Lactantii Institutionum volumen septimum pollicetur; & Victorini Pitabionensis crebrae expositiones; & nuper Severus noster in Dialogo, cui GALLUS nomen imposuit; & ut Graecos nominem, & primum extremumque jungam, Irenaeus, & Apollinarius.

NEQUE ab hac Hieronymi sententia abhorruisse videtur Augustinus: qui non ausus eam appellare nec haeresim, nec errorem, sic de ipsa in vigesimo De civitate Dei, cap. septimo scripsit: HAEC opinio esset utcumque tolerabilis, si aliquae deliciae spirituales in illo Sabbato, scilicet mille annorum, affuturæ sanctis per Domini praesentiam crederentur: nam etiam nos hoc opinati fuimus aliquando. Haec Augustinus.

SCITO igitur nec Hieronymum, nec Augustinum hunc in modum sermonem suum temperasse, ut ostenderent hanc sententiam non esse damnabilem, quam utrique multis in locis incessunt & irridunt; sed ut modestiae & benignitatis suae exemplo indicarent nobis etiam ab erroribus veterum ecclesiae Patrum summa cum reverentia dissentiendum; & ne complures catholicos, qui tum ea ducebantur opinione, insectari viderentur: quod non obscure innuit Hieronymus in Praefatione decimi octavi commentarii in Esaiam, his verbis: APOCALYPSIN Joannis, si juxta literam accipimus; Judaizandum est: si spiritualiter, ut scripta est, differimus; multorum veterum videbimur opinionibus contraire; Latinorum Tertulliani, Victorini, Lactantii; Graecorum, ut caeteros praetermittam, Irenaei tantum Lugdunensis episcopi faciam mentionem: adversus quem vir eloquentissimus Dionysius, Alexandrinae ecclesiae Pontifex, elegantem scribit librum, irridens mille annorum fabulam, & auream, atque gemmatam in terris Hierusalem, instauracionem templi, hostiarum sanguinem, ocium Sabbati, circuncisionis injuriam, nuptias, partus, liberorum educationem, epularum delicias, & cunctarum gentium servitutem; rursusque bella, exercitus, ac triumphos, & superatorem necesse, mortemque centenarii peccatoris: cui duobus voluminibus respondit Apollinarius; quem non solum suae sectae homines, sed & nostrorum, in hac parte duntaxat plurima sequitur multitudo, ut praefaga mente jam cernam, quantorum in me rabies concitanda sit: quibus non invideo, si tantum amant terram, ut in regno Christi terrena desiderent, & post ciborum abundantiam, gulaeque, ac ventris ingluviem, ea, quae sub ventre sunt, quaerant.

HUCUSQUE Hieronymus, innuens his verbis opinionem istorum non longe abesse a dogmate Cherinthi. Sunt tamen, qui arbitrentur utranque sententiam latissime inter se distare. Cherinthus enim, ut scribit Eusebius, libro Ecclesiasticae historiae tertio, quia erat ventri, & gulae, & libidini deditus, ea docebat,

quae sibi libido dictabat, decernens non solum per mille annos Christum post resurrectionem regnum administraturum in terris, sed in ipso quoque regno futuras omnes improbas voluptates, hoc est, foedam epularum ingluviem, ventris, & ea, quae sub ventre sunt, exquisitissima incitamenta, & vitia quaedam turpissima cujuslibet portentosae & execrandae libidinis. At isti quanquam existimarent Christum, excita. is sanctorum corporibus, rediturum in terras, ibique regnaturum annos mille, nullam tamen malorum hominum improbitatem, aut impietatem, aut injustitiam in regno illo futuram crediderunt, sed contra inestimabilem foelicissimi ac vere aurei saeculi tranquillitatem, in qua sancti viventes in carne omnibus animi & corporis deliciis cum summa innocentia, puritate, justitia, temperantia, & pietate fruerentur: quod ut magis perspicuum fiat, libet huc adscribere; quae Lactantius libro Divinarum Institutionum septimo hac de re memoriae prodidit, sic inquires:

VENIET summi ac maximi Dei filius, ut vivos ac mortuos judicet: & cum deleverit injustitiam, iudiciumque maximum fecerit, ac justos, qui a principio fuerunt, ad vitam restauraverit, mille annis inter homines versabitur, eosque iustissimo imperio reget: tunc, qui erunt in corporibus vivi, non morientur; sed per eosdem mille annos infinitam multitudinem generabunt: & erit soboles eorum sancta, & Deo chara, qui autem ab inferis suscitabuntur, hi praeerunt viventibus, velut iudices: gentes vero non extinguuntur omnino, sed quaedam relinquentur in victoriam Dei, ut triumphentur a justis, ac subjugentur perpetuae servituti. Sub id tempus etiam princeps daemonum, qui est machinator omnium malorum, vincietur catenis, & erit in custodia mille annis coelestis imperii, quo iustitia in orbe regnabit, ne quid malum adversus populum Dei molitur: post cuius adventum congregabuntur iusti ex omni terra, peractoque iudicio civitas sancta, constituetur in medio terrae; in qua ipse conditor Deus cum iustis dominantibus commoretur. Tunc auferentur a mundo tenebrae illae, quibus offendebar, atque obcaecabatur coelum: & Luna claritudinem Solis accipiet, nec minuetur ulterius: Sol autem septies tanto, quam nunc est clarior, fiet. Terra vero aperiet foecunditatem suam, & uberrimas fruges sponte sua generabit: rupes montium, melle sudabunt: per rivos vina decurrent, & flumina lacte inundabunt: mundus denique ipse gaudebit; & omnis rerum natura laetabitur, erepra & liberata dominio mali, & impietatis, & sceleris, & erroris. Non bestiae per hoc tempus sanguine alentur, non aves praeda, sed quieta & placida erunt omnia: leones & vituli ad praesepe simul stabunt: lupus ovem non rapiet: canis non venabitur: accipitres & aquilae non nocebunt: infantes cum serpentibus ludent: denique tunc fient illa, quae poëtae aureis temporibus facta esse, jam Saturno regnante, dixerunt: quorum error hinc exortus est, quod Prophetarum pleraque sic proferunt, & enunciant, quasi jam peracta. Visiones enim divino spiritu offerebantur oculis eorum, & videbantur illa in conspectu suo, quasi fieri ac terminari: quae vaticinia eorum cum paulatim fama vulgasset, quoniam profani a sacramento ignorabant, quatenus dicerentur, completa esse veteribus saeculis illa omnia putaverunt: quae utique fieri, complerique non poterant homine regnante: cum vero, deletis religionibus impiis, & scelere compresso, subjecta erit Deo terra:

Virgilius Elogia IV. cui nomen Pollio.

*Cedet & ipse mari vector, nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non rastros patietur humus, non vinea falcem:
Robustus quoque jam tauris iuga solvet arator.
Tunc etiam molli flavescet campus arista:
Incultisque rubens pendebit sentibus uva:
Et durae quercus sudabunt roscida mella.
Nec varios discet mentiri lana colores:
Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto:
Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.
Ipsae lacte domum referent distenta capellae
Ubera, nec magnos metuent armenta leones.*

Vivent

Vivent itaque homines tranquillissimam vitam , & copiosissimam , & regnabunt cum Deo pariter : & reges gentium venient a finibus terrae cum donis ac muneribus , ut adorent & honorificent regem magnum ; cuius nomen erit praeclarum ac venerabile universis nationibus , quae sub coelo erunt , & regibus , qui dominabuntur in terra : sed cum mille anni regni coeperint terminari , solvetur denuo princeps daemoniorum , & e custodia missus exibat : atque omnes gentes , quae tunc erunt sub ditione iustorum , concitabit , ut inferant bellum sanctae civitati : & colligetur ex omni orbe terrae innumerabilis populus nationum , & obsidebit , & circumdabit civitatem : tunc veniet novissima ira Dei super gentes , & debellabit eas usque ad unum : ac primum concutiet terram quam validissime : & a motu ejus scindentur montes Syriae ; & subsident colles in abruptum , & muri omnium civitatum concident : & statuet Deus Solem triduo , ne occidat ; & inflammabit eum , & descendet aestus nimius , & adustio magna supra perduelles & impios populos , & imbres sulphuris , & grandines lapidum , & guttae ignis ; & liquefcent spiritus eorum in calore , & corpora conterentur in grandine , & ipsi se invicem gladio ferient : replebuntur montes cadaveribus , & campi operientur ossibus : populus autem Dei tribus illis diebus sub concavis terrae occultatus erit , donec ira Dei adversus gentes , & extremum iudicium terminetur . Tunc exhibunt iusti de lateribus suis , & invenient omnia cadaveribus atque ossibus tecta : sed & genus omne impiorum radiatus interibit , nec erit in hoc mundo ulla natio amplius , praeter solam gentem Dei . Tum per annos septem perpetes intactae erunt sylvae , nec excindetur de montibus lignum ; sed arma gentium comburentur ; etiam non erit bellum , sed pax & requies sempiterna . Cum vero completi fuerint mille anni , renovabitur mundus a Deo , & coelum complicabitur , & terra mutabitur : & transformabit Deus homines in similitudinem angelorum : & erunt candidi sicut nix , & versabuntur semper in conspectu omnipotentis , & Domino suo sacrificabunt , & servient in aeternum . Eodem tempore fiet secunda illa , & publica omnium resurrectio , etiam in qua excitabuntur impii ad cruciatus sempiternos : ii sunt , qui manufacta coluerunt , qui Dominum mundi , ac parentem vel nescierunt , vel abnegaverunt : sed & dominus illorum cum ministris suis comprehendetur , ad poenamque damnabitur ; cum quo pariter omnis turba impiorum pro suis facinoribus in conspectu angelorum , atque iustorum perpetuo igni cremabitur in aeternum . Haec est doctrina sanctorum Prophetarum ; quam Christiani sequimur : haec est Christiana sapientia .

HACTENUS Lactantii , & aliorum , quos commemoravimus , sententia : quae licet a Cherinthi dogmate diversa sit ; errorem tamen continet alienum ab Evangelica doctrina ; quae docet nullum post resurrectionem fore maris ac foeminae coitum , nullum cibi potusque usum , nullum denique carnalis vitae oblectamentum , dicente Christo ad eos , qui carnales nuptias post resurrectionem futuras somniabant : ERRATIS , nescientes Scripturas , & virtutem Dei : in resurrectione neque nubent , neque nubentur ; sed erunt omnes sicut angeli Dei , qui quidem neque uxoris utuntur , neque epulis delectantur ; sed cibo , ut Tobias inquit , invisibili vescuntur , qui Deus est ; cuius nectare & ambrosia beatorum mentes spiritualiter pascuntur ; ut juxta Pauli vocem , non sit regnum Dei esca & potus , sed gaudium & pax in Spiritu Sancto . Fridericus Staphylus in Epitome Lutheranae theologiae refert Anabaptistas , nostrorum temporum pestes , hunc errorem inter caeteras suas haereses recepisse . Persimilis argumenti observationem habes infra Annotatione 347. libri sequentis .

A N N O T A T I O CCXXXIII.

Scribe virum istum abominatum , sive sterilem . Jerem. 22. g

ORIGENEM , in 5. Stromaton lib. hoc perperam exponentem , Hieronymus De Clavio . libro quarto Commentariorum in Jeremiam taxat his verbis : ORIGENES hunc locum refert ad Christum , quod de manu patris instar annuli avulsus sit , & missus in terram captivitatis , in vallem lacrymarum , crucique traditus , matrem quoque

quoque ejus, haud dubium, quin synagogam captam, atque projectam: & non pertimescit, ista commemorans, hoc, quod sequitur, Terra, terra audi verbum Domini: haec dicit Dominus: Scribe virum istum abominatum, sive sterilem, & reliqua intelligere de Domino majestatis. Scribit autem hoc, ne discipuli ejus negare audeant, in quinto Stromatum libro. Haec Hieronymus in Origenem; quem credibile est haec, utpote allegorice exponentem, protulisse de Christo eo sensu, quo Paulus ausus est dicere, Christum factum esse pro nobis peccatum, maledictum & execrationem, hoc est, oblationem pro peccato & maledictione, cui omnes eramus obnoxii.

1. Cor. 5. 21.

A N N O T A T I O CCXXXV.

Propheta, qui habet somnium, narret somnium. Jerem. 23. f

De libero arbitrio.

HIERONYMUS libro quarto in Jeremiam ex interpretatione hujus clausulae in haec verba incidit: SOLENT haeretici semper prospera polliceri, & coelorum regna peccatoribus pandere, ut dicant, Parata sunt tibi regna coelorum; potes imitari majestatem Dei, ut absque peccato sis: accepisti enim liberi arbitrii potestatem, & legis scientiam, per quam consequaris quod volueris: decipiuntque blanditiis miseros, & maxime mulierculas oneratas peccatis, quae circumferuntur omni vento doctrinae. Hanc Pericopen, ut ex Collectaneis Bodii conjicitur, Lutherani usurpant, ut ostendant nos esse haereticos, qui doceamus hominem accepisse liberi arbitrii potestatem; ut, divina favente gratia, possit ab omni lethali culpa abstinere. Scito Hieronymum his verbis non rejicere hanc nostram catholicam de libero arbitrio sententiam, quam ubique praedicat, & egregie tuetur; sed damnare superbum atque insolens dogma Pelagii: qui, exclusa divinae gratiae ope, hominem asserbat ex scientia legis, & ex propriae voluntatis viribus posse ad imitationem Dei omnino fieri impeccabilem, & aeternae quoque foelicitatis possessorem: atque huc potissimum spectat, quod Hieronymus in Origenem superius annotavit, Annot. 159.

A N N O T A T I O CCXXXVI.

Transmigrationem Juda emisi de loco isto in terram Chaldaeorum in bonum. Jerem. 24. b

De animabus coelodilapsis.

ORIGENEM, haec allegorice exponentem de descensu animarum in terram, ob flagitia in coelis perpetrata, Hieronymus libro quinto in Jeremiam, his verbis incescit: DELIRAT in hoc loco allegoricus semper interpret: & vim cupiens historicae facere veritati, de coelesti Hierusalem captos refert, atque translatos in terram Chaldaeorum; rursumque ad locum pristinum reversuros, ut Jeremiam, & caeteros sanctos Prophetas; alios vero, qui peccatores fuerint in terra hac, & in valle lacrymarum, esse morituros. Idem supra Annot. 185.

A N N O T A T I O CCXXXVII.

Catenas, vel furcas ligneas contrivisti: faciam pro eis furcas ferreas. Jerem. 28. c

Animarum incarcerationio.

ORIGENES, super his allegorice differens, dixit animas in coelis peccasse, & ob id animas daemonum in corpora aërea subtiliora, animas vero hominum in corpora crassiora demissas. Refert hoc Hieronymus libro quinto in Jeremiam, sic scribens: DELIRAT in hoc loco allegoricus interpret, furcas & catenas ligneas aetherea appellans & aërea corpora, daemonum videlicet, & adversariarum potestatum; furcas autem, sive catenas ferreas nostra corpora crassiora, quae nervis & ossibus carne venisque contexta sint: ut qui voluerint de coelesti Hierusalem pro qualitate peccati minores subire cruciatus, in catenas nostrorum

Liber Quintus.

695

trorum corporum condemnentur, & infantiae vagitus, pannorum vincula, fordesque sustineant, & serviant diabolo regi Babylonis, id est, mundi hujus, dicente Scriptura: Mundus in maligno positus est cum bestiis terrae, quae in brutorum animantium corpora sunt religatae. Vide supra Annot. 185.

A N N O T A T I O CCXXXVIII.

Ponat te Dominus, sicut Sedechiam, & Achab: quos frixit rex Babylonis in igne. Jerem. 29. e

HIERONYMUS Commentario quinto in Jeremiam huic periodo talem apposuit expositionem: AJUNT Hebraei hos duos esse presbyteros, quorum uni loquitur Daniel: Inveterate dierum malorum: & alteri semen Chanaam, & non Juda, Species decepit te: sic faciebatis filiabus Israël: & illae metuentes loquebantur vobiscum. Sed illud, quod impraesentiarum dicitur, Quos frixit rex Babylonis in igne, videtur Danielis historiae contraire: ille enim asserit, eos ad sententiam Danielis a populo esse lapidatos: hic vero scriptum est, quod frixerit eos rex Babylonis in igne: unde & a plerisque ac pene omnibus Hebraeis ipsa quasi fabula non recipitur, nec legitur in synagogis eorum. Qui enim, inquiunt, fieri poterat, ut captivi lapidandi principes & Prophetas suos haberent potestatem? & magis hoc esse verum affirmant, quod scripsit Jeremias, convictos quidem esse presbyteros a Daniele; sed latam in eos sententiam a rege Babylonis, qui in captivos, ut victor & dominus, habebat imperium. Rufinus libro secundo Invektivarum Hieronymum inculcat, quod sub assumpta Judaei persona historiam Susannae variis argumentis confutaverit. Habes haec fusius Annotatione libri hujus 245. & 250. (a)

De Susannae historia.

Dan. 13. 50. & 56.

A N N O T A T I O CCXXXIX.

Major est iniquitas populi mei peccato Sodomorum. Thren. 4. b

STRABUS in Glossa sua, quae Ordinaria dicitur, hanc annotans clausulam, dixit hypocrisin esse crimen longe majus peccato Sodomorum. Vide supra Esaiae cap. sextodecimo Annotat. 227.

De Hypocrisi.

A N N O T A T I O CCXL.

Ubi erat Spiritus, illuc gradiebantur, ac revertebantur, cum ambularent. Ezech. 1. c

GREGORIUS homilia quinta in Ezechielem ita hunc locum interpretatur, ut videatur asserere, quod charitas, semel habita, non possit amitti. Ait enim: NON revertebantur, cum ambularent: quia electi quippe sic ad bona vadunt, ut ad mala perpetranda non redeant. Et post multa exponens illud, Discurrens in medio animalium splendor ignis, ait: POST discursus, atque mobilitas sic intelligi. In sanctorum quippe cordibus, juxta quasdam virtutes semper permanet, juxta quasdam vero recessurus venit, & venturus recedit. In fide enim, spe, atque charitate, & aliis bonis, sine quibus ad coelestem patriam non potest perveniri, sicuti est humilitas, castitas, justitia, atque misericordia, perfectorum corda non deserit: in prophetiae

Num charitas semel habita possit amitti.

Ezech. 1. 13.

(a) Quinam fuerint isti, quos frixit Rex Babylonis, haud certum ita est, ut possit indubitanter adseverari. Rabanus, N. Hugo, & Lyranus eisdem fuisse ajunt Presbyteros, seu seniores illos, qui in Susannae pudicitiam primum, deinde in ejus vitam saevierunt, & de quibus sermo est Danielis XIII. idque ex Hebraeorum traditione, quam etiam S. Hieronymus refert. Verum Maldonatus, Cornelius a Lapide, aliique ex Julio Africano alios longe diversos fuisse adserunt, praecipue quia illi Danielis Judices fuerunt, hi Jeremiae fuerunt Prophetae; il-

los populus occidit, hos Nabuodonosor Interemittit: illos lapidibus obrutos, hosce in fritorio combustos novimus. Scio quid ad haec respondeant Delrius, & Lyranus: nimirum primum a populo ut adulteros lapidatos, deinde Regis jussu in sartagine frixos. Sed credat haec Judaeus Apella, non ego, cum & temporis, & muneris diversitas obstat. Jure igitur idem met Hieronymus hanc narratiunculam fabulis adcenfet, secus vero historiam Susannae, quam vindicat locis ab Xysto infra indigitatis. Vide sis Interpretes laudatos, aliosque eruditos.

Cant. 8. b

phetiae vero virtute, doctrinae facundia, miraculorum exhibitione electis suis aliquando adest, aliquando se subtrahit. In his itaque virtutibus, sine quibus minime ad vitam pervenitur, Spiritus Sanctus in electorum suorum cordibus permanet: unde recte stabilis dicitur: in his vero, per quas sanctitas demonstratur aliquando misericorditer praesto est, aliquando misericorditer recedit. Item hom. 11. in Matth. cap. 13. FORTIS, inquit, est, ut mors, dilectio: quia videlicet sicut mors corpus interimit, sic ab amore rerum corporalium aeternae vitae charitas occidit: nam quem perfecte absorbuerit ad terrena foris desideria velut insensibilem reddit. Rursus homilia 30. in caput 14. Joannis ait: NUNQUAM est Dei amor ociosus: operatur enim magna, si magnus est: si vero operari requirit, amor non est. In hac opinione creditur etiam fuisse Augustinus tractatu tertio in priorem epistolam Joannis: ubi explicans illud ex capite secundo ejusdem epistolae, Unctio, quam accepimus ab eo, permaneat in nobis, &c. ait: UNCTIO invisibilis Spiritus Sanctus est: unctio invisibilis charitas est: quae in quocunque fuerit, tanquam radix ille erit: quae quamvis ardente Sole arescere non potest: omne enim, quod radicum est, nutritur calore Solis, & non arescit. Et in eadem epistolam tractatu octavo, RADICATA est, inquit, charitas, securus esto, nihil mali procedere potest. Illam quoque sententiam, Charitas, quae deferri potuit, nunquam vera fuit, citat Gratianus distinctione 2. ex epistola quadam Augustini ad Julianum comitem; quae nunc in ejusdem epistolis non invenitur. Ad hunc sensum spectat, quod ex commentariis Ambrosii in sextum caput posterioris epistolae ad Corinthios idem Gratianus allegat: FICTA charitas est, quae deserit in adversitate: vel sicut apud ipsum Ambrosium legitur: SIMULATA charitas in his est, qui in necessitate deserunt fratres. Eodem pertinet, quod Beda in expositione prioris epistolae Joannis capite primo ex Rapsodiis Gregorii collegit his verbis: NOTANDUM est, quod semper in Domino manserit Spiritus Sanctus: in sanctis autem hominibus. quando mortale corpus gestaverint, partim manet in aeternum, partim rediturus secedit: manet quippe apud eos, ut bonis insistant actibus, voluntariam paupertatem diligant, munditiam cordis & tranquillitatem pacis amplectantur, persecutionem pati non vereantur: eleemosynis, orationibus, jejuniis, caeterisque fructibus spiritus insistant. Recedit autem ad tempus, ne semper infirmos curandi, mortuos suscitandi, vel etiam prophetandi habeant facultatem. Manet semper, ut possint habere virtutes, & ut mirabiliter ipsi vivant: venit ad tempus, ut etiam aliis per miraculorum signa, quales sint intus, effulgeant.

PETRUS Lombardus libro Sententiarum tertio, distinct. 31. scribit fuisse quosdam, qui, accepta ex his sententiis errandi occasione, affirmaverint, charitatem neque ab his quidem, qui damnandi sunt, unquam haberi posse, neque ab his, qui salvandi sunt, cum semel habita fuerit, amitti posse. D. Thomas in secunda secundae quae. 24. articulo xi. viam sternens ad intelligentiam horum locorum, ait, charitatem, quae hic in terris haberi potest, tribus modis in considerationem venire, aut in sui ipsius essentia, aut quatenus ab auctore suo procedit, vel quatenus a suscipiente recipitur. Si eam juxta duos priores contemplandi modos inspiciamus: tunc secundum propositas patrum sententias pronunciamus, charitatem esse omnino inamissibilem, tum quod ipse charitatis auctor Deus, nemini occasionem praebeat amittendi charitatem; tum quod ipsa charitas, suapte natura indeficiens, se ipsam perdere nequeat. Si vero charitatem spectemus ex parte recipientium, quorum est ingenium varium, semperque mutabile; nulli dubium est charitatem propter liberam & instabilem hominum voluntatem facile posse deperdi. (a)

AN-

(a) Laudata M. P. Augustini Epistola, quae ab N. Xysto indigitatur, in antiquis editionibus pro tertia, sed perperam notabatur, & in Decretis Dist. II. de Poenitentia Cap. Charitas (quod est tertium Caput) sic refertur. Verum, ut omnes emendatae naris, itque doctissimi Critici observarunt, praefata Epistola, seu potius liber, qui inscribitur de salutaribus documentis, & ad quandam Comitem directus legitur, spurius est, supposititius, & in-

dignus Augustino. Notandum insuper est, quod S. Thomas (& ex eo Xystus) dum ita legit ex praefato libro: Charitas, quae deficere potest, nunquam vera fuit, id ex Gratiano transcripsit, & quidem elegantius ac in praefato Plendo-Augustiniano Codice, ubi habetur, charitas, quae adferri potest. Leges ergo integrum S. Thomae articulum, sed Cl. N. Johannis Nicolai marginales notas diligenter adtendas.

Haec dicit Dominus, Si forte audiant, & quiescant, &c. Ezech. 3. c

GREGORIUS, homilia decima in Ezechielem obiter percurrrens dictum illud Amos 4. Plui super unam civitatem, & super alteram non plui, &c. videtur innuere, quod poenitentibus unum quandoque peccatum remittatur, altero non remisso. Sic enim fatur: CUM ipse, qui praedicatores audit, ab aliis se vitiis corrigit, atque ab aliis emendare contemnit, una eademque civitas ex parte compluitur, & ex parte arida remanet; in qua a se praedicationis pluviam repellit: sunt etenim quidam, qui exhortationis verba omnino non audiunt: hi penitus suscipere pluviam nolunt: & sunt quidam, qui audiunt; sed tamen hanc medullitus non sequuntur: quia alia in se vitia rescant, sed in aliis graviter perdurant. D. Thomas in tertia parte Summae, quaestione 86. art. 3. sic scribit. VERBUM Gregorii non est intelligendum, quantum ad remissionem culpae, sed quantum ad cessationem ab actu: quia interdum ille, qui plura peccata consuevit committere, deserit unum, non tamen aliud: quod quidem fit auxilio divino, quod tamen non pertingit usque ad remissionem culpae.

Num peccatum unum sine altero remittatur.

Terra cum peccaverit mihi, ut praevaricetur praevaricans. Ezech. 14. d

ORIGENES homilia quarta in Ezechielem ex interpretatione hujus sententiae statuere conatur, quod terra sit animal sensu & ratione praeditum, virtutis ac vitii, praemii & poenae capax. Ejus dicta summam excerpta haec sunt: LATISSIMAM scripturae sylvam recensens, coarctor ad suspicandum, quod animalis sit terra ista, quam cernimus, accipiens testimonia dicta de terra: Qui aspicit super terram, & facit eam tremere: & Offenditur terra ab his, qui insident in ea: & Complacebit sibi terra in Sabbatis suis: item, Attende coelum, & loquar, & audiat terra verba oris mei: & Jeremias, Terra terra audi verbum Domini: & Paulus, Omnis creatura congemiscit & condolet. Si omnis creatura congemiscit & condolet, est autem creaturarum pars terra & coelum; & liberabitur omnis creatura a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei: quis scit & de terra, an secundum naturam suam in aliquo peccato teneatur obnoxia? Si enim animal est, si rationalis est, si indiget auditione sermonis prophetici, dicentis, Attende coelum, & loquatur, & audiat terra verba oris mei: & Audi coelum & auribus percipe terra: cur non dicamus, quod sicut hominum & angelorum futurum est judicium; ita aeris & terrae judicium sit futurum? Si autem non putas huic disputationi consentiendum, per quam asserimus omnem creaturam judicandam: audi & aliud testimonium de terra ad Cain: Maledicta terra, quae aperuit os suum ad excipiendum sanguinem fratris tui de manu tua: item, Maledicta terra in operibus tuis: item, De adventu Domini scriptum est, Omnis terra clamat cum laetitia: capax enim, ut animal, juxta partium qualitates bonorum actuum & malorum, in quibus aut laudem meretur, aut poenam. Cum igitur dicitur, Terra quae peccaverit mihi, mysterium quoddam significatur: aliter quippe de habitatoribus, aliter de ea dicitur, quae inhabitatur. Coelum & terra pertransibunt: cur coelum praetergreditur? cur terra pertransit? nisi quia transitus sui quaedam digna fecerunt? & alio loco, Corrupta est, ait, omnis terra: quando corrupta est? ante diluvium: non quod per inundationem diluvii sit corrupta. Possem & aliter interpretari, quod terra aliquando delinquat: terra quippe est anima nostra, ut in parabola Evangelii significatur: sed cum hic addatur, Et auferam ex ea hominem & pecus, aliud est terra, aliud homo: nam habitatores terrae, ut quidam putant, nunc pro terra non nominat: si enim habitatores terrae per terram accipi velit: superfluum fuerat dicere, Auferam ex ea hominem & pecus.

Num terra sit animal rationis capax.

Psal. 103. d
Levit. 26. f
Deut. 32. 2.
Jerem. 22. g

Ad Rom. 8. 22

Deut. 32. 2
Isai. 1. 2

Genes. 4. b

Genes. 3. 6
Psal. 95. 7

Luc. 21. f
Gen. 6. b

Genes. 6. b

HAEC Origenes, sive potius Origenis corruptor: cui juxta Chrysostomi sententiam respondemus, omnia praedicta testimonia esse per prosopoejam, hoc est personae effictionem, accommodanda ad terram. Solent enim divini scriptores, ut oratio significantior fiat, rebus inanimis animatas personas affingere, inducentes tum fluvios manibus plaudentes, tum colles saltantes, tum montes subsultantes, non ut haec animata esse putemus, neque ut illis cogitationem aliquam attribuamus; sed ut intelligamus, quanta sit propositorum bonorum amplitudo, ut quae vel ea etiam, quae sensu carent, pertingat. Hoc ipsum & in rebus molestis faciunt, inducentes & vitam lamentantem, & montes, & templi laquearia ejulantia, ut & hinc rursus malorum gravitatem reputemus.

Alter Origenis error.

IN HAC eadem Origenis homilia, septuaginta fere lineis longe ab initio, caute lege, quod ait, Angelorum alios esse, qui praevaricantur, alios, qui non praevaricantur, & utrosque in die judicii judicandos secundum opera sua.

A N N O T A T I O CCXLIII.

Samens tibi de vestimentis meis, fecisti tibi excelsa. Ezech. 16. b

Num solus Christus sit imitandus.
Matt. 23. a

ORIGENES homilia septima in Ezechielem, cum hanc particulam enarraret, obiter ad explanandum sententiam Christi ex Matthaeo progressus est: SUPER cathedram Mosi sederunt scribae & pharisaei: omnia, quaecunque vobis dicunt, audite & facite; juxta autem opera eorum nolite facere: dicunt quippe, & non faciunt. Iste sermo de me est, qui bona doceo, & contraria gero, & sum sedens super cathedram Mosi, quasi scriba & pharisaeus: praeceptum tibi est, o popule, si non habueris accusationem doctrinae pessimae & alienae ab ecclesia dogmatum, conspexeris vero meam culpabilem vitam, atque peccata, ut non habeas juxta dicentis vitam, tuam instituere, sed ea facere, quae loquar: nullum imitemur: & si volumus imitari quempiam, propositus est nobis ad imitandum Christus.

Ephes. 5. a

Galat. 3. d

1. Cor. 4. d & XI. a

HUNC locum, ut ex Collectaneis Hermannii deprehenditur, torquent haeretici adversus catholicos, praesertim monachos, qui Basilium, Benedictum, Dominieum, Franciscum, aliosque monasticae vitae institutores imitantur, quasi non satis sit unum imitari Christum; quem Paulus nobis, veluti unicum imitationis exemplar proponens, inquit: ESTOTE imitatores Christi. Quibus respondendum est, Nos, cum sanctos imitatur, non alium in sanctis imitari, quam Christum, in sanctis habitantem ac viventem, dicente Paulo, Vivo ego, jam non ego: vivit autem in me Christus: nec alio modo sanctos imitatur, quam eo, quem nobis Paulus, in quo loquebatur Christus, praefixit, dicens, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi; hoc est, quatenus ipsi sancti Christum imitantur. Ad hunc igitur sensum proposita verba Origenis prolata sunt.

A N N O T A T I O CCXLIII.

Sacerdotes caput suum non-radent. Ezech. 44. e

Num Clesi-
cis barba ca-
pillive ton-
dendi sint.

HIERONYMI explanationem, huc appositam, usurpant nostrorum temporum haeretici adversus traditiones ecclesiasticas de abradingis sacerdotum capillis & barba. Ex horum numero Hortensius quidam Landus, Augustinianae professionis desertor, libellum hujus argumenti particularem emisit, DE PERSECUTIONE BARBARUM titulo satis impie jocosae praenotatum: in quo variis & improbis scommatibus, convitiis, & blasphemis infectatur clericos, & praecipue monachos, qui religiosum radendi verticis, & menti institutum servant, detorqueus in illos aliquot divinae scripturae testimonia, & catholicorum interpretum dicta, in quibus est propositae clausulae explicatio, a Hieronymo in terriodécimo Ezechielis commentario his verbis expressa: QUOD autem sequitur, Caput suum non radent, &c. perspicue demonstrat, nec rasis capitibus, sicut sacerdotes, cultoresque Isidis, atque Serapis, nos esse debere; nec rursus comam demittere, quod

quod proprie luxuriosorum est, barbarorumque: sed ut honestus habitus sacerdotum facie demonstretur; nec calvitium novacula esse faciendum; nec ita ad presens tondendum caput, ut rasorum similes esse videamur; sed in tantum capillos demittendos, ut operta sit cutis. Et post pauca, RASA capita habet superstitio gentilis, vino autem non reor aliquem abstinere gentilium. Rursus libro in Esaiam sexto elucidans illud, In cunctis capitibus calvitium, & omnis barba raderetur, &c. ait: SI QUID virilitatis haberi videbatur in barba, rasum a viro ecclesiastico, effoeminatum & debile comprobatur. Et iterum libro in Esaiam 3. edisserens illam Dei comminationem, In die illa radet Dominus in novacula, &c. ERGO, inquit, in ista novacula acutissima, hoc est in rege Syrorum, omnes capillos, decoremque barbae, quod virilitatis indicium est, radet Dominus de Judaea, ut nihil in illa forte, nihil pulchrum resideat: sed effoeminatis hominibus; immo ignominiosis mulieribus comparetur. Huic Hieronymi sententiae altera Epiphanii, Salaminae episcopi, annectitur: qui in tertio Panarii volumine adversus Massalianos decertans, affirmat sancitum esse ab Apostolis ex auctoritate divinae scripturae, ne barba raderetur. Ejus verba haec sunt: FRATRES, qui in monasteriis per Mesopotamiam degunt, quod pejus est, barbam viri formam refecant, capillos autem capitis saepe nutriunt: & tamen de barba quidem dicit in Constitutionibus Apostolorum divina Scriptura, ac doctrina, Ne corrumpas, hoc est, Ne seces pilos barbae, neque meretricio more ob comam efferaris. Adjungitur Epiphanio Clemens, Alexandrinus presbyter, Origenis praeceptor, libro Paedagogi tertio, cap. 11. sic scribens: VIRORUM capilli ne a capite nimium demittantur, in comam muliebrem dilabentes: viris enim barba sufficit: quod si quis etiam barbam non nihil tondeat, ea tamen non est omnino denudanda: est enim turpe spectaculum: barbaque ad cutem usque tonsus non videtur multum abesse a vulsione & levore: jam enim psalmographus, barbae coma delectatus, SICUT unguentum, inquit, quod descendit in barbam, barbam Aaronis: cum barbae conduplicatione decorem laudasset, vultum exhilaravit unguento Domini. Capilli ergo tondendi sunt, non novacula: est enim hoc illiberale, sed tonsorum forficibus. Barbae autem pili, qui nihil molestiae afferunt, non sunt vexandi, ut qui vultui gravitatem afferant, & quendam paternum terrorem incutiant.

HAEC Patrum dicta Hortensius confirmat divinae scripturae auctoritatibus; quibus non solum reprobatur hunc radendi morem, sed eam quoque tondendi formam vituperat, qua nunc utuntur clerici, capite in coronae modum attonso. Et de rasurae quidem interdicto scriptum esse dicit in Ezechiele, SACERDOTES caput suum non radent. Et de Samuele sacerdote, OMNIBUS diebus vitae suae novacula non transibit per caput ejus. Et in Numeris ei, qui se ipsum Deo consecravit, dicitur, NOVACULA non transibit per caput ejus omni tempore consecrationis suae. Et in Levitico praeceptum est omnibus, NON radetis barbam, neque stigmata facietis vobis. Unde & in epistola Jeremiae ex Baruch, detestans propheta ritum sacerdotum Babylonis, caput, & barbam radentium, ait: IN domibus idolorum sacerdotes sedent, habentes tunicas scissas, & capita, & barbam rasam; quorum capita nuda sunt. De circulari autem capitis tonsura ait mandasse Deum in Levitico NON attondebitis comam in rotundum, neque barbam raderis. Et in Jeremia Deus, contemptoribus legis hujus dispersionem comminatus, inquit: DISPERGAM in omnem ventum eos, qui circumtonsi sunt coma.

ATQUE haec sunt, quae excucullatus ille transfuga adversus sacram tondendi radendique consuetudinem, prius a se longo tempore approbatam, in libello suo induxit, jocos, dictis, & impuris fabellis intermixta: cui breviter respondemus, nec divinis legibus, neque ullis Patrum decretis simpliciter prohiberi capiris, mentique tonsionem, vel rasuram: sed e contra asserimus nos tondendi morem & a Dei, & ab ecclesiae, & ab ipsis quodammodo naturae legibus accepisse: nam de naturali tonsionis lege scribens Paulus in priore ad Corinthios, inquit: NATURA ipsa docet vos, quod vir si comam nutriat, ignominia est illi: mulier autem si comam nutriat, gloria est illi: quoniam capilli pro velamine ei dati sunt: & turpe est mulierem tonderi, aut decalvari. Quae verba edisserens Chrysostomus, ait: NATURAM humano generi etiam in cultu capillorum dedisse,

praesidentiae, ac subjectionis symbola: virum enim iussit, ~~resecta~~ coma, libero & aperto capite principatus signum praeferre: mulierem vero comam gestare voluit, velut quoddam summisionis velamen, ac servitutis insigne. Sicut itaque mulier, si abscissa caesarie, detectoque capite, viri symbolum contra naturae ordinem usurpaverit, se ipsam deturpat: ita vir, si neglecta potestatis suae dignitate, muliebrem comam assumpserit; se ipsum ignominia afficiet, servitutis insigne & effoeminati animi indicium gestans. Cum igitur naturae instinctu laudeantur viri omnes ad comae attonsiionem: quanto magis consentaneum est sacerdotibus, qui officii dignitate, & vitae exemplo caeteris praesse debent, virilis praesidentiae insignia, attonso muliebri crine, circumferre?

QUOD autem comae, barbaeque attonsiionem, & abrasionem saepenumero Deus praeceperit, docent nos sacrae literae; in quibus scriptum est, quod Nazaraei prius crine servato, demum post magnam vitae continentiam caput radabant, & capillos in ignem sacrificii ponere jubebantur: ut hoc visibili signo monerentur omnia superflua praesentis vitae bona, quae per capillos corporis humani superfluitates significantur, a se ipsis abscindere, & in obsequium Dei sacrificare. Hoc & Ezechieli Prophetae, ac sacerdoti mandatum legimus, dicente ad ipsum Deo: TU, fili hominis, sume tibi novaculam acutam, radentem pilos, & duces eam per caput, & per barbam tuam. Et in Actibus Apostolorum Lucas memoriae prodidit, Priscillam & Aquilam, suscepto Nazaraeorum voto, in Cenchris, Corinthiorum portu, caesariem abrasisse; idemque non multo post Hierosolymis fecisse Paulum hortatu Jacobi Apostoli una cum plerisque aliis Christi discipulis.

PORRO hoc ipsum ecclesiasticis sanctionibus jam inde ab initio nascentis ecclesiae statutum fuisse testis est Isidorus, Hispalensis episcopus, in secundo De officiis ecclesiasticis libro, cap. quarto sic scribens: TONSURAE ecclesiasticae usus a Nazaraeis, ni fallor, exortus, ab Apostolis in ecclesia introductus est, ut hi, qui in divinis cultibus mancipati, Domino consecrarentur quasi Nazaraei, id est sancti Dei, crine praeciso innovarentur. Quam Isidori sententiam veram esse comprobant Aniceti Pontificis epistola, non longe ab Apostolorum temporibus scripta ad episcopos Galliae; in qua etiam haec inter caetera habentur: PROHIBETE fratres per universas regionum vestrarum ecclesias, ut clerici, qui laicis & simplicibus, virtutis, honestatis, pudicitiae, & gravitatis exemplar esse debent, ac se ipsos, tanquam signum purioris vitae, rudioribus ad imitationem prudenter exhibere, juxta Apostolum, comam non nutrant, sed desuper caput in modum sphaerae radant: quia sicut discreti debent esse in conversatione; ita & in tonsura, & in omni habitu discreti debent apparere. Extat etiam in concilio Carthaginensi quarto, quod anno salutis nostrae 416. collectum fuit, canon numero quadragesimus quartus his verbis: CLERICI neque comam nutrant, neque barbam. Habetur item in quarta synodo Toletana, annis ab hinc mille celebrata, alter canon ordine quadragesimus, formam figuramque ecclesiasticae tonsurae praescribens hunc in modum: OMNES clerici, vel lectores, sicut levitae, & sacerdotes, detonso superius capite toto, inferius solam circuli coronam relinquunt: non sicut hucusque in Galliciae partibus facere lectores videntur; qui prolixis, ut laici, comis in solo capitis apice modicum circulum tondent: ritus enim iste in Hispaniis hucusque haereticorum fuit: unde oportet, ut pro amputando ab ecclesiis scandalo hoc signum dedecoris auferatur, & sit una tonsura, vel habitus, sicut toti Hispaniae est usus. Qui autem hoc non custodierit, fidei catholicae reus erit.

ISIDORUS Hispalensis in libro, quem mox citavimus, ecclesiasticae tonsurae causas referens, ait in primis id instituisse ecclesiam, ut sicut clericos a laicis vivendi ratione oportet esse distinctos, & inter eos vitae probitate conspicuos; ita quodam distincto capitis cultu oportuit eos caeteris saecularibus discerni: quod & Aniceti decretum aperte indicat, inquiens, ut sicut esse debent in conversatione ab aliis discreti; ita sint in tonsura & habitu discreti. Secundo ut clerici hoc externo attonsi capitis symbolo docerentur, quod intus in mente, cujus caput sedes esse dicitur, illis gerendum foret, hoc est superfluas carnis curas, quas capillorum superfluitas

superfluitas adumbrat, una cum capillis refecare, & crimina cum crinibus abjicere, & carnalem ac muliebrem mentem simul cum carnali & muliebri caesarie deponere, & novam ac virilem mentem viriliter atronso capite imponere. Tercio ut in clericis utriusque dignitatis, regiae scilicet, ac sacerdotalis, insignia spectarentur: sicut enim in veteri lege sacerdotes tiaram, hoc est pileolum dimidia-
tae sphaerae figuram habens, capiti imponebant, reges vero aurea corona cin-
gebant tempora: ita nunc superior capitis portio ad similitudinem hemisphaeri-
cae tiarae detonsa sacerdotalem praefert dignitatem, capillorum vero sertum in
coronae modum temporibus circumductum regiae majestatis similitudinem re-
praesentat: ut plane illa Petri sententia clericis conveniat: Vos estis genus electum, 1. Pet. 2. 9
regale sacerdotium. Addunt & quartam hujusmodi ritus causam Germanus, Con-
stantinopolitanus Episcopus, in explanatione divinae Liturgiae, & Beda presby-
ter in historia, quod cum Judaei in contumeliam Christiani nominis Petrum,
Antiochiae praedicantem, in superiori parte capitis abrasissent; posteriores pon-
tifices, & episcopi, illatam Petro ignominiam capitibus suis humilitatis gratia
imponentes, eam in ornamentum & gloriam Christiani sacerdotii commutarunt.
Atque has ferunt tondendi capitis fuisse causas.

RADENDI barbam rationem Beda in Esdrae commentariis institutam esse
dicit ad humilitatis recordationem, scilicet ne Deo dicati homines magnitudinem,
aut multitudinem virtutum suarum in superbiam extollantur. Nam cum barba, quae
virilis sexus & aetatis est index, fortitudinem, prudentiam, aliasque virtutes
significet, perfecto viro dignas; ideo eam sancti viri abscindere, vel abradere
jubentur; ut ex hoc intelligant, oportere eos omnem propriae virtutis confiden-
tiam abjicere, & meminisse virtutes suas, quantumlibet magnas ac multas, vi-
tiis esse permixtas, & proinde paucas esse & parvas, aut fere nullas, si divinae
aequitatis examine discutiantur, dicente Davide: NON intres in iudicium cum
servo tuo Domine, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens: & Job, Psal. 140. 3. Job 9. 20.
SI justificare me voluero, & innocentem ostendero, pravum Deus me compro-
babit. Ex his igitur perspicuum est tonsuram & rasuram divinis & ecclesiasticis
legibus non approbari solum, sed etiam ob multas & justas causas praecipi.

SED, ut his respondeamus, quae definitionem hanc labefactare videntur,
sciendum est ea, quae Hortensius contra nos attulit, duplici ordine distingui. In
primo collocantur Scripturae testimonia, quae rasuram, vel tonsuram non om-
nibus personis, & ubique, & semper interdunt, sed certis personis, locis, ac tem-
poribus, hoc est solis Nazaraeis, donec votum explerent; vel solis Levitis, do-
nec in terra sancta morarentur, & quoad templum Hierosolymis extaret, in quo
solo sacrificare, & caetera ad sacrificium pertinentia exercere poterant. Ibi enim
& pro eo tempore, solisque sacerdotibus praecepit Deus, ne caput, barbamque
raderent, ut quam longe abessent a superstitione vicinarum gentium, quarum sa-
cerdotes, ut in epistola Jeremiae legitur, raso capite ac mento idolis immolabant. Sanc. 6. 30.
Nunc vero nec sacerdotes Judaeorum Palestina ejecti rasura abstinent, nec sacer-
dotes Christiani ab ea prohibentur, quos Christus morte sua ab antiqui sacerdo-
tii legibus liberavit. Ad hunc igitur ordinem spectant, quae Deus Nazaraeis in
libro Numerorum imposuit, & sacerdotibus sive per Moysen, sive per Ezechie-
lem, sive per alios Prophetas de rasura mandavit. In secundo ordine sunt oracu-
la scripturarum, & Patrum dicta, quae tonsuram & rasuram prohibere videntur;
cum tamen neutram vetent, sed tantum inhibeant perversam intentionem, ac pra-
vam consuetudinem tondentium & radentium: ex quibus alii, vana superstitione
persuasi, se ipsos radebant ad imitationem gentilium sacerdotum; alii, mulie-
bri quadam mollitie inducti, barbam radebant, ut se ipsos effoeminarent, sicut
de quibusdam Romanis Imperatoribus prodit Suetonius Julium Caesarem ea dili-
gentia ac morositate rasisse barbam, ut pilos etiam non sine calumnia velleret;
Orthonem vero quotidie faciem rasitasse, ac pane madido linisse, idque institu-
isse a prima lanugine, ne barbatus unquam esset. Talem igitur impium usum, &
improbum radendi, tondendique morem damnant Hieronymus, Clemens, Epi-
phanus, & apostolica, immo divina lex, ab Epiphanio citata ex cap. 19. Levi. Levit. 19. 27.
tici, NON attondebitis comam in rotundum, neque barbam radetis. Ita enim
ipsam

ipsam explicat Theodoretus, Cyri episcopus, quae est. 28. in Leviticum, inquiens: **QUIDAM**, quod Septuaginta verterunt, Non facietis *עושהו* ex coma capitis vestri, neque corrumperetis faciem barbae vestrae, interpretati sunt Capillos de industria crispas factos: ego vero existimo per legem aliud interdicti: nam moris est apud Graecos in pueris capillorum extremitates non attondere, sed sinere capillos promitti, & aliquanto post tempore eos daemonibus dedicare: consueverant etiam radere barbam, cum aliquem elugerent, & genas incidere in honorem defunctorum: nec non aliquas corporis partes acu perforabant, & nigro vestiebantur in reverentiam daemonum. Haec igitur divina lege sunt interdicta. Cacterum Thomas presbyter Cardinalis nullam hinc de tonsura mentionem fieri existimat: sic enim in commentariis scribit: **JUXTA** Hebraicum habetur *לֹא תִקַּח פֶּתַח רֹשְׁכֶּךָ* Lo thakkiphu peath roschem, id est, Non facietis circumgyrare angulum capitis vestri: nihil dicitur de tonsione, sed de gyratione: & crediderim inhiberi superstitionem fertorum, quae gyabant capita celebrantium sacra deorum: conati enim circulo hederac sacra Bacchi celebrabant, ut refert liber Maccabaeorum. Nec radetis barbam Hebraice *וְלֹא תִשְׁחִית אֶת פֶּתַח זִקְנְךָ* Ve lo thaschich eth peath zechanecha, hoc est, Et non facies destruere angulum barbae tuae: inhibetur ad literam totalis ratio angulorum barbae: & appellantur anguli barbae, ut Hebraei testantur, supremas partes barbae, quae junguntur temporibus: & usque hodie Hebraei pilosos servant hos angulos, quamvis reliquum barbae radant. (a)

AN-

(a) Sapienter nimis N. Xystus ventilavit scomata Hortensii, aliorumque exegregum a Romana communione criminantium nostram conversationem, & quidem in re merae disciplinae, atque coctam re-coquentes Graecorum cramben, qui schismatis furore perciti id genus levia, esto commendanda, veluti enormia crimina Romanae Ecclesiae objicere non erubuerunt. Verum quia plura ibidem N. Author collegit, quae recto egent criterio, ad historicam cognitionem, ac veritatis notitiam eadem librare oportet.

In primis Epistola Aniceti Papae ad Episcopos Galliae data subdititiis id genus RR. PP. epistolis ad Syricum usque, ut alibi etiam adnotavimus, est adgreganda, neque ullam ex eo Xystus promeretur censuram, cum error non ejus, sed aevi fuerit, praesertim quia primitus in Pontificali Damaso tributo legebatur, & a Gratiano fuit relata C. *Prohibet* dist. XXIII. & postea universum a reliquis sequioris epochae Theologis fuit commendata. Idipsum quoque dicas de Canone Apostolico, quem Turrianus ceterique primores Canonum collectores in medium protulerunt, quum ex concordii eruditorum calculo Canon ille sicut, & ceteri, qui sub Apostolorum nomine quondam pervolarunt, ad longe posteriorem aetatem pertineant. Neque itidem Canon XLI. vel XLIV. Concilii Carthaginensis Anni CCCXCVIII. ad praesentem nostram disciplinam seculorum serie firmatam roborandam valet, quum in eo dumtaxat comae cultura prohibeatur, esto ab eodem Gratiano ad eundem fortasse scopum cum ceteris supposititiis monumentis referatur C. *Clericus* dist. XLII. Ita enim habet laudatus Carthaginensis Canon: *Clericus neque comam glat, neque barbam*. Quod propterea observantes emunctae naris, adcuratorisque criterii Theologi alio ex momento praesentem disciplinam vindicare studuerunt.

Utque res haec distincte, ac sine ulla confusione, per synopsis potius indigitata, quam pertractata, clarescat, de Clericis primum, deinde de Monachis quid fuerit decretum, qualisve fuerit prior disciplina, quae vero sequiori tempore consuetudo, est observandum. Concors quidem est eruditorum omnium sententia in Occidente ad Seculum VI. usque Clericos omnes consuevisse capillos modeste attondere sine ulla circuli, seu coronae, aut sphaerae in occipicio, vel in medio capitis, sive superiori ejus

parte, ut deinceps varia fuit disciplina; idque perspicuum est ex Ambrosio Epistola XXXIII. ad *Sabinum*, Optato Milevitano lib. II. *contr. Parmen.* Hieronymo loco a N. Xysto laudato, & Epistola II. ad *Nepotianum*, a Salviano lib. VIII. *de Gubernatione*, quibus incognita ne dum, verum (alio tamen ex momento) despicabilis fuit Clericorum rasura, sive capitis corona. Sexto autem adolescente Seculo praescriptum fuit, ut supra aurem tonso crine, & in medio capitis formato circulo, corona in capite Clericorum fieret, nec quidem perperam, ut heterodoxii criminantur, sed ad distinctionem ne dum, verum ad religionis tesseram, & commendabile mysterium, ut legere est apud Isidorum Hispalensem *de officiis Ecclesiae* lib. I. cap. 1. & 2. Lib. II. Cap. 4. & alibi. Gregorium Turonensem *De gloria Martyrum* lib. I. cap. 28. Bedam *Hist. Anglor.* Lib. IV. cap. 1. Amalarium *de divinis officiis* Cap. 15. & alios. Et quidem laudata lex, quae primitus fuit indicta in Concilio Agathensi Ann. DVI. *Can.* 20. & Bracharenfi DXL. *Can.* 76. ut ex collectione Martini Bracharensis Episcopi habetur, strictius inculcata fuit in Concilio Toletano IV. Anni DCXXXIII. *Can.* 40. pervolavitque ex Hispania in Angliam, Gallias, Italiam, aliasque Orbis partes strictior de corona in capite gestanda a Clericis lex, rigidiorque propterea disciplina fuit eo tempore servata. Esto VIII. & IX. Seculis eadem fuerit aliquantulum relaxata, quum eo tempore consuevisse Clericos radere barbam & capillos decurtare (non attondere) raso summo vertice tantum, tradat Ratramnus Monachus *Respons.* ad *object. Graecor.* lib. 4. cap. 5. Sed num ubique & semper postmodum eadem relaxatio viguerit? pro certo adferi nequit, quum plures legantur in Conciliis posterioris aetatis procusi Canones ad exactiorem disciplinam servandam variis editis Statutis pro varietate latioris aut strictioris in capite gestandae coronae a Clericis, Levitis, Presbyteris, & Episcopis, ut praeceteris consulere est apud Cl. Ludovicum Thomassinum *de Vet. & Nov. Eccles. Disciplin.* P.I. Lib. II. Cap. 36. & sequentibus. Circa barbae autem sive culturam sive rasuram certum est Occidentales Clericos locorum, & laicorum consuetudinem tenuisse, & quanta fuerit horumce varia pro temporum consuetudo nobis etiam ex more fortasse ad finem elapsi Seculi usque servato perspicuum est, nemine reluctant.

In

HIERONYMUS in praefatione translationis in Daniele de partibus libri Danielis sententiam ferens, ita scribit: HAEC idcirco refero, uti difficultatem vobis Danielis ostenderem; qui apud Hebraeos nec Susannae habet historiam, nec hymnum trium puerorum, nec belis draconis fabulas; quas nos, quia in toto orbe dispersae sunt, veru anteposito, easque jugulante, subjecimus, ne videremur apud imperitos magnam partem voluminis detruncasse. Audivi ergo quendam de praeceptoribus Judaeorum, cum Susannae derideret historiam, & a Graeco nescio quo eam diceret esse confictam, illud opponere, quod Origeni quoque Africanus opposuit, etymologias has ἀπὸ τοῦ χιτου, χιτου, καὶ ἀπὸ τοῦ πριου, De Appendice Danielis. Dan. 13. 54. Dan. 13. 55. & 59. Dan. 3. 24. Dan. 14. 26. prudentia

In Oriente vero alia fuit primitus ab ea, quae nunc servatur, disciplina. Tunc enim Graeci, non secus ac Latini, caput attondere, seu capillitium decurrare in modestiae argumentum consueverunt; quinimmo consuevisse etiam toto attonso crine, ne dum Sacerdotes, verum & Episcopos ministrare clarissime constat ex epistola LXX. Nicolai I. R. P. retundentis Graecorum in Latinos criminationes, & praesto sunt alia non levia, nec pauca monumenta ad id probandum confirmandumque. Legesis propterea laudatum Thomassinum *ibidem*.

Circa Monachos autem non dissimili modo est loquendum ex varia apud eos disciplina servata. Consuevisse quidem universim Monachos deponere capillos in signum renunciationis temporalium, & in tesseram adsumtae poenitentiae (Poenitentes quidem olim deposuisse crines compertum est ex innumeris, qui extant, Canonibus Poenitentialibus) pro comperto est apud omnes. At num omnes capillos reseiderint, num attonsi semper, vel rasi capite cuncti religiosam exercuerint vitam? pro certo adstrui non potest, quum varia fuerit etiam in Monachis disciplina. Consuevisse aliquos Monachos, praefertim Anachoretas, incultam servare comam ex pluribus monumentis liquescit. De S. Antonio Abbate legitur in Regula Solitariorum Cap. 67. quod cum Monachum quendam ostentationis vicio cecidisse accepisset, flere coepit, & capillos sibi trahere. De Theodosio Antiocheno Abbate tradit Theodoretus in *Philoth.* c. 10. quod „gestaret comam sordidam, „ & quae ad ipsos usque pedes pertingebat, & ulterius etiam progrediebatur, & ideo erat lumbis ejus „ alligata. De S. Martino ad Turonensem Episcopatum adsumendo haec erat una vox reluctantium, eum nimirum esse *veste sordidum, & crine deformem*, ut memoriae prodidit Severus Sulpitius *lib. 1. vitae S. Martini*. Seculo etiam XI. Martinus alter Monachus & Eremita teste Petro Damiani *opuscul. 11. cap. 5.* „ per tria ferme lustra non prodiit, sed neque capillos torondit, neque barbam rasi: hoc siquidem & ipsi crines evidenter asserunt, qui jam jam „ forte prolixiores illi talo tenus fluunt. „ Alii autem non ex proprii corporis defectu, sed potius ex vanitatis momento & fastus ambitione caesariena colebant, & criniti incedebant, quos propterea re-

darguunt Epiphanius loco ab Authore laudato, Augustinus *lib. de opere Monachorum*, Sexta Synodus, & Petrus Damiani. Universim igitur Monachi attonso capite Monasticam disciplinam custodiebant. Sed quomodo, aut qua forma? certe ex locorum consuetudine, & Praepositorum voluntate pendebat.

Alii enim novacula ad cutis planitiem usque capillos radebant, ut ex Socrate *lib. 3. Histor. cap. 1.* Alii forfice, sed inculce sibi capillorum superfluitates amputabant, qui propterea *semitonsi* adpellabantur, ut constat ex Epistola VII. Paulini Episcopi Nolani: & ex his etiam plura occurrunt exempla eorum, qui capillis propterea fuerunt detenti, & praecipue praesto est, quod S. Gregorius M. *Lib. 2. Dialog. c. 7.* refert de S. Mauro, qui jussu S. Benedicti S. Placidum puerum ad hauriendam aquam missum, & lacu delapsum, capillis apprehensum extraxit ex aquis. Alii vero ad cutem fere usque adtondebantur forfice. Aliis formabatur corona; eaque varia juxta Regularum diversitatem latior vel atior ex circulo capillorum breviori, vel laxiori. Quinimo diversitas quam maxima fuit Graecos inter, & Latinos Monachos. Graeci namque in formam crucis tondebant signabantque Monachorum capita, ut constat ex Euchologio Graecorum in Ordine attondendi novitios. Quamvis ex Canonibus Arabicis Concilii Nicaeni a Turriano vulgatis *Cap. 76.* (de quibus quid sentiant Critici observa, quum certo certius sit non illius Synodi, sed posterioris aetatis, etsi vetustae, esse monumenta) & ex Theoria S. Germani constet etiam per modum sphaerae fuisse peractam Orientalium Monachorum tonsuram, quo pacto erat consueta Latinis, & ne dum Clericis, sed etiam Conversis, seu qui ad Monasticen, & poenitentiam conversi, ad Altaris ministerium disponebantur; secus vero Laicis, quibus absque ullo signo circuli fuit caput attonsum. De qua re quum plures verbum habeant, praesertim tamen consulendi sunt duo Cll. Benedictini Johannes Mabillonius *Praefat. in III. Secul. Bened.* & Edmundus Martene de Antiquis Ritibus Monachorum *Lib. V. cap. 7.* Apud quos etiam est legere variam gestandi barbam Monachis praescriptam disciplinam circa varias locorum & temporum circumstantias.

prudentia solertis viri, quam prophetali essent spiritu perpetrata. Cum vero ad
 Dan. 14. 35. Abacuch veniret, & de Judaea in Chaldaeam raptum discophorum lectitaret, quae-
 rebat exemplum, ubi legissemus in toto veteri testamento, quenquam sanctorum
 gravi volasse corpore, & in puncto horae tanta terrarum spacia transisse. Cui cum
 Ezech. 8. 3. quidam e nostris, satis ad loquendum promptulus, Ezechielem adduxisset in me-
 dium; & diceret eum de Chaldaea in Judaeam fuisse translatum: risit hominem:
 & ex ipso volumine demonstravit, Ezechielem in spiritu se vidisse transpositum.
 I. Cor. 15. 2. Denique & Apostolum nostrum, videlicet ut eruditum virum, & qui legem ab
 Hebraeis didicisset, non fuisse ausum affirmare se raptum in corpore, sed dixisse,
 Sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit. His & talibus argumentis
 apocryphas in libro ecclesiae fabulas arguebat. Super qua re lectoris arbitrio judi-
 cium derelinquens, illud admoneo, non haberi Danielelem apud Hebraeos inter
 Prophetas, sed inter eos, qui Agiographa conscripserunt. In tres siquidem par-
 tes omnis ab eis Scriptura dividitur, in Legem, in Prophetas, & in Agiographa,
 id est, in quinque, & octo, & in undecim libros: de quo non est hujus temporis
 differere. Quae autem ex hoc Propheta, immo contra hunc librum Porphyrius
 objiciat; testes sunt Methodius, Eusebius, & Apollinarius, qui multis versuum
 millibus ejus vesaniae respondentes, nescio, an curioso lectori satisfecerint. Haec
 Hieronymus: quem Rufinus, Aquilejae presbyter, libro Invektivarum secundo
 ob tria potissimum criminatur: primum, quod hortatu Barabae Judaei, praecep-
 toris sui, Susannae historiam, quam per annos fere quadringentos ecclesia ad
 instructionem castitatis legisset, e Danielis volumine abjecerit; & quod astu quo-
 dam rhetorico sub aliena persona adversus eam argumenta induxerit: secundum,
 quod trium puerorum hymnum, quem maxime diebus solennibus ecclesia canta-
 ret; loco suo dimoverit & absciderit: tertium, quod Danielelem dixerit non esse
 habendum inter Prophetas.

HISCE criminationibus occurrens Hieronymus libro primo Invektivarum
 adversus Rufinum, eidem in hunc modum respondet: DE DANIELE autem bre-
 viter respondebo, me non negasse eum Prophetam, quem statim in fronte pro-
 logi Prophetam esse confessus sum; sed, quid Hebraei dicerent, & quibus argu-
 mentis suam niterentur probare sententiam, voluisse monstrare; & docuisse lecto-
 rem, ecclesias Christi hunc Prophetam juxta Theodotionem legere, & non juxta
 Septuaginta translatore: quorum si in isto libro editionem dixi multum a verita-
 te distare, & recto ecclesiarum Christi judicio reprobata: non est meae culpa,
 qui dixi; sed eorum, qui legunt. In promptu sunt quatuor editiones, Aquilae,
 Symmachi, Septuaginta, & Theodotionis. Ecclesiae juxta Theodotionem le-
 gunt Danielelem: ego, quid peccavi, si ecclesiarum judicium secutus sum? Quod
 autem refero, quid adversus Susannae historiam, & hymnum trium puerorum,
 & belis draconis fabulas, quae in volumine Hebraico non habentur, Hebraei so-
 leant dicere: qui me criminatur stultum, se sycophantam probat: non enim
 quid ipse sentirem, sed quid illi contra nos dicere soleant, explicavi. Quorum
 opinioni si non respondi in prologo, brevitati studens, ne non praefationem, sed
 librum viderer scribere: puto, quod statim subjecerim; dixi enim, de quo non
 est hujus temporis differere: alioquin & ex eo, quod asserui Porphyrium contra
 hunc Prophetam multa dixisse, vocavique hujus rei testes Methodium, Eusebium,
 & Apollinarium, qui multis versuum millibus illius vesaniae responderunt, me
 accusare poterit, quare non in praefatiuncula contra libros Porphyrii scripserim:
 qui istiusmodi naenias consecratur, & scripturae Hebraicae veritatem non vult re-
 cipere, audiat libere proclamantem, Nemo cogitur legere, quod non vult: ego
 petentibus scripsi, non fastidiosis; gratis, non invidis; studiosis, non oscitanti-
 bus; & tamen miror, quomodo Theodotionem haereticum & judaizantem le-
 git, & qualiscunque peccatoris Christiani translationem fastidit. Leges haec la-
 tius in libro octavo in confutatione haereseos sextae.

A N N O T A T I O CCXLVI.

Et regnum quartum erit veluti ferrum, &c. Dan.2. f

HIERONYMUS hanc clausulam in commentariis Danielis sic exponit: REGNUM quartum, quod perspicue pertinet ad Romanos, ferrum est, quod comminuit, & domat omnia: sed pedes ejus, & digiti ex parte ferrei, & ex parte sunt fictiles: quod hoc tempore manifestissime comprobatur: sicut enim in principio nihil Romano imperio fortius & durius fuit: ita in fine rerum nihil imbecillius; quando & in bellis civilibus, & adversum diversas nationes aliarum gentium barbararum indigemus auxilio. Non defuerunt olim, qui Hieronymum propter haec arguerent, quod majestatem Romani imperii, a Christianissimo tunc Imperatore defensam, parum honorificis verbis tractasset: quibus ille satisfaciens, in praefatione undecimi in Esaiam commentarii sic ait: SI in expositione statuæ, pedumque ejus; & digitorum discrepantia ferrum & testam super Romano regno interpretatus sum, quod primum forte, dein imbecillum Scriptura portendit; non mihi imputent, sed Prophetæ: neque enim sic adulandum est principibus, ut sanctarum Scripturarum veritas negligatur: nec generalis disputatio unius personæ injuria est. Haec divus Hieronymus.

De Regno Romanorum.

A N N O T A T I O CCXLVII.

Deos tuos non colimus, & statuam, quam erexisti, non adoramus. Dan.3. a

HIERONYMUS ad elucidationem hujus clausulae his utitur verbis: CULTORES Dei imagines adorare non debent: ergo judices & principes saeculi, qui Imperatorum statuas adorant, & imagines, hoc se facere intelligant, quod tres pueri facere nolentes, placuerunt Deo. Et notanda proprietas: deos coli, imaginem adorari dicunt: quod utrunque servis Dei non convenit.

Num sacras imagines colendae sint.

BALTHASAR Hiemairus, qui ob haereseos pertinaciam anno Domini M. D. XXVIII. Viennae exustus est, in libro, quem adversus imaginum cultores inscripsit, his Hieronymi verbis ad tutelam erroris sui abutitur, adjecto post ipsa testimonio ex epistola Epiphani ad Joannem, Hierosolymae episcopum, ab ipso Hieronymo translata & approbata in haec verba: CUM venissem ad villam, quae Anablatha dicitur, vidissemque ibi praeteriens lucernam ardentem, & interrogassem, quis locus esset; didicissemque esse ecclesiam, & intrassem, ut orarem: inveni ibi velum pendens in foribus ejusdem ecclesiae tinctum atque depictum, & habens imaginem quasi Christi, vel sancti cujusdam: non enim satis memini, cujus imago fuerit: cum ergo hoc vidissem, in ecclesia Christi contra auctoritatem Scripturarum hominis pendere imaginem, scidi illud; & magis dedi consilium custodibus ejusdem loci, ut pauperem mortuum eo obvolverent, & efferrent: illique contra murmurantes dixerunt, Si scindere voluerat, justum erat, ut aliud daret velum, atque mutaret: quod cum audissem, me daturum esse pollicitus sum: nunc autem misi, quod potui reperire: & precor, ut jubeas, presbyteros ejusdem loci suscipere velum a latore, quod a nobis missum est; & deinceps praecipere in ecclesia Christi istiusmodi vela, quae contra religionem nostram veniunt, non appendi: decet enim honestatem tuam hanc magis habere sollicitudinem, ut scrupulositatem tollat, quae indigna est ecclesia Christi, & populis, qui tibi crediti sunt. Rursum in alia epistola, quae in actis septimae synodi citatur, idem auctor sic scribit: ESTOTE memores dilecti filii, ne in ecclesiam imagines inferatis, neque in sanctorum coemeteriis eas statuatis, sed perpetuo circumferite Deum in cordibus vestris: quin etiam neque in domo communi tolerantur: non enim fas est, Christianum per oculos suspensum teneri, sed per occupationem mentis. Haec Epiphanius; quibus libri auctor sententiam annectit Eusebii Caesariensis episcopi.

S. Epiphanius, ep. ad Joann. Hierosol. inter Hieronymi epistolae LX, quae CVI.

IS IN epistola ad Constantiam Augustam, petentem ab eo Christi imaginem, ita exaravit: QUONIAM de Christi imagine ad me scripsisti, ut tibi mitterem;

TOM. II.

V

velim

velim mihi significes, quamnam putes Christi imaginem, utrum illam veram, & incommutabilem, natura illius characteres ferentem, aut hanc, quam propter nos assumpsit, servilem formam pro nobis induens: sed sane de divina forma non arbitror etiam ipse ego te esse sollicitam, cum fueris ab illo edocta, neminem patrem cognovisse, praeter filium; neque ipsum filium condigne quempiam cognovisse, nisi qui illum genuit patrem. Et post alia, SED omnino servi requiris imaginem formae, & carnem, quam propter nos induit: sed & hanc gloria deitatis suae commistam esse didicimus, & passam, mortuamque. Et post pauca, QUIS igitur gloriae ejuscemodi & dignitatis splendores lucentes & fulgurantes effigiare mortuis & inanimatis coloribus, & umbratili pictura posset? cum neque divini illius discipuli in monte illum contemplari quiverint; qui cadentes in faciem suam, non posse se ejuscemodi spectaculum inspicere confessi sunt. Igitur si carnis illius figura tantam ab inhabitante in ea divinitate accepit potentiam: quid oportet dicere tunc, cum mortalitatem exuit, & corruptionem ablucens, formam servi in Domini & Dei gloriam transtulit, post mortis scilicet victoriam, post ascensum in coelos, post cum patre regio in throno a dextris confessum, post requiem in ineffabilibus & innominandis sinibus patris, in quam ascendentem, & desidentem coelestes potestates illi benedictis vocibus acclamabant, dicentes: Principes tollite portas vestras: aperiimini portae coelestes: introibit rex gloriae? Hucusque Eusebius.

CUI BALTHASAR Ambrosii auctoritatem subjungit ex oratione funebri in Theodosium, ubi sic legitur: INVENIT ergo Helena crucem Domini, regem adoravit, non lignum utique; quia hic gentilis est error & vanitas impiorum: sed adoravit illum, qui pependit in ligno, scriptum in titulo crucis.

DEMUM post multas harum sententiarum explanationes narrationem suam duobus decretis concludit. Ex his id, quod antiquius est, habetur canone 36. concilii Eliberini, anno Domini trecentesimo ac vigesimo celebrati: ejus verba haec sunt: PLACUIT picturas in ecclesia esse non debere, ne quod colitur, aut adoratur, in parietibus depingatur. Alterum vero multo posterius editum est circa annum Domini DCC. XXX. sub Leone & Constantino filio Augustis in concilio Ephesino III. editum in haec verba: Si quis Dei verbi incarnati figuram, & sanctorum omnium ideas in imaginibus inanimatis & mutis, materialibus coloribus depingere studeat, cum nullum omnino usum afferant picturae; Anathema sit: vana enim est excogitatio, & diabolicae insidiationis inventio. Post cujus decreti promulgationem iidem Imperatores omnes imagines & statuas e templis auferri & incendi mandarunt.

HIS, atque aliis Patrum, ac divinae Scripturae testimoniis coacte pertractis, ac perperam expositis, impius Balthasar cultum sanctorum imaginum demoliri contendit. Cui breviter, & quantum praesentis instituti brevitatis patitur, respondemus eum in primis ineptissime accommodare ad venerabiles sanctorum imagines, quae Hieronymus scripserat de statua regis Assyriorum, deque aliis imaginibus gentilium; quas illi non solum diis, hoc est, daemonibus suis, sed etiam regibus ac principibus suis vivis ac defunctis ponebant, & impie adorabant: has ipse dixit non esse adorandas, non autem illas, quas vero Deo, & beatis amicis ejus, ac servis nos Christiani sacramus. Nec minus insulse Ambrosium producit in medium: qui licet Helenam dicat non adorasse crucem, quia lignum adorare, gentilis sit error, & vanitas; non tamen inficiatur adorandam esse crucem, cujus adorationem paulo post proposita verba confirmat, inquiens: SAPIENTER Helena egit, quae crucem in capite regum levavit, & locavit, ut crux Christi in regibus adoretur: non insolentia ista, sed pietas est, quae defertur sacrae redemptioni. Et deinde, aliquibus interpositis verbis, de adoratione clavi, quo Servatoris nostri pedes fuerunt transfixi, ait: FERRO pedum Christi reges inclinantur, reges adorant, & Photiniani divinitatem ejus negant? clavum crucis ejus diademati suo praeferunt Imperatores, & Arriani potestatem ejus imminuunt? Quibus quidem dictis prudenter monet Ambrosius, ne crucem gentili superstitione colamus, hoc est, existimantes lignum illud esse Deum, aut aliquod deitatis numen; sed ut pio & Christiano cultu adoremus eam, tanquam humanae redemptionis symbolum,

symbolum, & monumentum eorum, quae pro nobis in ea portuit redemptor noster Christus, referentes in eum, quicquid honoris & reverentiae cruci eius exhibemus, Hoc igitur ordine & scopo etiam alias sacras veneramus imagines, juxta formulam in secunda Nicaena synodo traditam: quam, ut Sabellicus libro Enneadis octavo testis est, Latini Patres temporibus Caroli Magni his duobus versibus, ex Graeco translatis, concluderunt, sub tinnula rhythmiconsonantia, quae aetas illa tum primum delectari coeperat:

Hoc Deus est, quod imago docet, sed non Deus ipsa:

Hanc videas: sed mente colas, quod cernis in ipsa.

AD ID vero, quod ex Epiphaniis epistolis opponitur, Joannes Damascenus annis ab hinc pene octingentis respondit libro primo adversus Iconomastigas in hunc modum: QUOD si objicias eximium illum, & admirabilem Epiphanium palam interdixisse earum cultum: primum quidem responderim doctrinam illam, a marginaria annotatione forte relatum in contextum, atque ita esse commentitiam, non item profectam ex ejus lucubratione: alterius magis esse, qui eodem dictus sit nomine, id quod multi facere consueverunt. Tum secundo loco, si opponis, scimus beatum Athanasium vetuisse sanctorum reliquias imponi capsulis, sive loculis, verius praecepisse, ut eadem terra conderentur, ob id, quod modis omnibus cuperet abrogare absurdam Aegyptiorum consuetudinem; qui suorum cadavera non terra tegebant, sed in lecticis & pheretris deponebant. Forasan & Epiphanius eximius tale aliquid ad rectitudinem revocare volens, lege cavuit, ne depingerentur imagines, ut & donemus ipsius fuisse sententiam: nam quod hujus propositum non fuerit eas submovere, ecclesia istius beati Epiphaniis testimonio est ad nostra usque tempora exornata omni ex parte imaginibus. Tertio responderim, non infrequens, aut rarum quid inventu est lex ecclesiae tradita: neque enim una hirundo facit ver, uti Gregorio Theologo, & ipsi veritati videtur; 8. Greg. Nazian. Orat. XXXVIII. neque una sententia potest totius ecclesiae traditionem funditus demoliri, & a termino terrae ad extremum usque limitem convellere. Hucusque Damascenus.

EX CUJUS secundo responso facile reddi potest ratio, cur provinciale concilium Eliberinum, a decem & novem duntaxat episcopis in Hispania peractum, imagines in templis ejus provinciae pingi vetuerit, nempe ut idololatriam hoc remedio extingueret. Nam etsi Patres illius synodi scirent sacrarum imaginum cultum ecclesiae jam adultae utilitatem maximam conferre: tamen cum animadvertissent gentes illas, nuper ab idolorum superstitione ad Christum venientes, adhuc ad pristinam idololatriam inclinari, & divinos honores imaginibus in ecclesiis Christianorum depictis impendere, ac si illis aliquid inesset divinitatis, judicarunt praesenti morbo non posse aliter mederi, quam imaginum interdictione. Proinde cum nunc Christianus populus non sit, ut olim Hispani illi, ad idololatriam pronus; nulla apparet causa, cur imagines de ecclesia auferantur: nam etsi unus, aut alter, simplicitate quadam deceptus, in colendis imaginibus erret; non sunt istorum gratia imagines omnino abolendae; sed eorum simplicitas instruenda: leges enim non paucorum numero, sed majori gentium multitudini prospiciunt.

PORRO ad concilii Ephesini, & duorum Imperatorum edicta, adversus venerandas imagines pronunciata, nihil aliud respondere libet, quam quod idem Damascenus secundo ejusdem Operis volumine dixit: *In dogmatibus & dispositionibus ecclesiasticis, Imperatorum non esse, ut leges imponant, sed accipiant: pastoribus vero & doctoribus ecclesiae mandatum esse, ut ecclesiasticae rei ordinem, non ad Imperatorum arbitrium, sed ad rectae fidei normam praescribant*, dicente Apostolo, IN ecclesia quosdam posuit Deus, primum apostolos, secundo prophetas, tertio pastores & doctores, nullamque inter istos Imperatorum mentionem faciente: quapropter Imperatores illi, qui apostolicam & pastorem functionem invaserunt, & coacta violenter synodo in Blachernis apud Ephesum, impios canones pro sua libidine fieri ab episcopis jusserunt, merito, ut praedones & latrones, fuerunt a Catholicis damnati: & aliquot ex episcopis, qui detestabili concilio interfuerunt, postea resipiscentes, canonem illum, adversus beatas imagines editum, abjurarunt coram trecentis & quinquaginta Patribus in secunda Nicaena synodo;

in cuius actione prima adhuc legitur poenitentium episcoporum palliatio.

RESTAT Eusebii Caesariensis epistola, ad quam superfluum est responderet: constat enim ex sexta actione ejusdem synodi illam communi omnium Patrum consensu reprobari, & inter impia scripta, ab auctore suo non retractata, rejectam. (a)

AN-

(a) Ne dum Balthasar Hiemarius ab Authore N. relatus in eum descendit errorem de ablegando sacris imaginibus cultu, verum & quampures ex eadem Confessione Augustana, praesertim Michaël Siricius *Offensione abominationum Papatus circ. religios. cultum creaturarum*, Samuel-Benedictus Carpovius in *Antimaseio* pag. 697. Joh. Andreas Quenstadius *Antiquit. Eccles. C. 6.* Joh. Albertus Fabricius *Bibliograph. Antiq.* alique in eundem descendunt errorem, & quidem longe a sententia Lutheri, qui pluries oppositum docuit, cui propterea fideliores aeternae subscripserunt, Flaccus Ylliricus, alique: de qua re videlicet Cl. Jacobum-Benignum Bosquet *Hist. Variat. Eccl. Protest. T. II. Lib. XI.* Majori tamen saevitia ac impietate contra sacras imagines, earumque cultum certarunt e Calvinii schola universim fere, praesertim Edmundus Albertinus, & Johannes Dallaeus *lib. de Imaginibus*, &c. Petrus Molinaeus *Novitat. Papatus*, Jacobus Basnage *Hist. Eccles. Daniel Chamierus Tom. II. Passerat, Cathol.* alique, qui etiam dicerent, ac sarcasmi Romanam Ecclesiam ob religiosum sacrarum imaginum cultum impetunt, & oppugnant. Haud tamen inficiandum, quod impraesentiarum, & paulo ante adhuc, doctiores ex omnibus A catholicorum Scholis mitius loquentes, melius quoque senserunt, qui & retinendas etiam in Templis, imo & aliqui venerandas quoque sacras imagines adseruerunt, remque fore ad disciplinam spectantem adseruerunt, nimirum Hugo Grotius, Jacobus Ouzelius (qui postea ad Romanam communionem quoque venit) Stephanus Curcellaeus, Josephus Binghamus, Samuel Basnagius, Gevartius Elmenhorstius, Petrus Poirer (Pierista) quorum omnium sensus legis in nostra Exercit. XIV. Tom. III. in Theses proscriptas ab Alexandro VIII. ubi etiam plura, eaque opportuna, ad rem hanc dilucidandam, reperies. Pro cultu autem sacrarum imaginum, ne dum Theologi, qui de schola dicuntur, sed etiam insignes Ecclesiae Patres steterunt, & catholicam veritatem verbo & calamo propugnarunt, Damascenus, Theodorus Studites, Dungalus Monachus, Jonas Aurelianensis, Agobardus, alique. Ex Polemicis autem innumeri fere ea de re scripserunt, praesertim Fratres Walemburgici, Card. Baronius, Nicolaus Sanderus, Card. Bellarminus, Johannes Fronto, alique plures: ex NN. Ambrosius Catharinus, Natalis Alexander, Cardinalis Gotti, alique, apud quos etiam reperies omnia, quae ad rem hanc faciunt.

Verum etsi apud laudatos Theologos innumera extent momenta probandi catholicum dogma, & dissolvendi etiam sophismata iconomachorum, ea tamen omnia silentio praeterire, solumque apud eos contulenda insinuare opportunum haud existimo, sed aliqua hic in medium proferre, vel stricim, ad plenioris dogmatis firmitatem. Heinc esto sapienter ex Damasceno N. Xystus Hiemarii argutationes exsufflaverit, ab eoque laudata PP. monumenta expenderit, nihilofecius aliqua ultra adiacere alienum haud erit a nostro proposito, quinimo nihilum proderit ad rei claritatem, & veritatis triumphum.

Et quidem quid ad fides laudatum Epiphanius opusculum, & factum, etsi utrumque ut genuinum, & indubium admittatur? Ex eodemmet Epiphaniio imago illa depicta in velo ante fores Ecclesiae pendente ita deformis erat, ac pessime delineata, ut num foret Christi, aut Sancti alicujus effigies, nec

ipse Epiphanius dignoscere potuerit: ideoque summo sanoque consilio lacerandum duxit velum illud fidei & religionis zelator, ut utriusque decori ac majestati consuleret; quod etiam impraesentiarum praesertim ex decreto Tridentini *Sess. XXV.* fidei quaesitores & Episcopi habentes zelum Dei secundum scientiam facere consueverunt, lacerantes scindentes flammisque tradentes id genus imagines iconesque. II. Ex tam male efformata pictura scandalum inferebatur cunctis inibi videntibus depictum hominem, nec Christum quidem, nec Sanctum aliquem Ecclesiae Dypticis adscriptum, ut ex eodem Epiphaniio constat dum ait: „cum ergo vidissem in Ecclesia Christi contra auctoritatem scripturarum hominibus pendere imaginem. „ Ut ergo scandalum illud everteret velum scidit Epiphanius; idque vel ex eo firmatur, quia Anablatensis populus non de injuria Sancto inrogata conquestus murmura- vit, sed de velo scisso; non de violata religione, sed de laesa iustitia ex inlato damno: „ si scindere voluerat, iustum erat ut aliud „ daret velum atque mutaret: „ Alia ergo fuit Epiphanius idea, alius ejus scopus in veli scissione, ac obijciunt adversarii. Et nonne ad Johannem Hierosolymitanum ejusdem Dioeceseos Episcopum, nulla necessitudine junctum Epiphaniio confugientes de sacrilegio eum accusassent, si res ita foret, ut instant oppositores? citra omnem dubietatis aleam: quandoquidem imaginum usum in propriis dioecesebus tunc temporis, etiam in Ecclesiis, servabant, ac vindicabant Basilii, Chrysostomus, & Nyssenus. Procul igitur ab A catholicorum mente sensus Epiphanius, ut constat. III. Sed ad abundantiam dato, quod revera Epiphanius imaginem sancti alicujus in velo depictam lacerasset, quid pro adversariis, quum temporis & loci circumstantiae aliud exposcularent? In Anablatensi villa ex Judaeis & Gentibus ad fidem conversi, nec plene in dogmate firmati, poterant in scandalum induci ex nupera disciplina de imaginum usu in Ecclesia, existimantes fortasse non ablata, sed commutata idola in Christi Ecclesia colit, ut apud Minutium Felicem obijciabant ethnici, obijci- que itidem Faustus Manichaeus apud Augustinum, & obmurmuravit Julianus Apostata. Ut ergo scandalum illud everteretur Epiphanius scidit velum; quod etiam impraesentiarum a nobis fieri posse, & ad praxim actu reduci ex laudato Tridentini decreto perspicuum est. Idque firmat epistolae, & facti contextus: nam populus dum de velo scisso conquestus obmurmuravit, nec Epiphanius, qui a se factum confirmans ad Johannem Hierosolymitanum scripsit, eidemque insinuavit, ut ab eadem villa omnis id genus scandalum occasio eliminaretur, ad alium quempiam ex convicinis Episcopis, in quorum Dioecesebus, aut saltem in primoribus Ecclesiis, ea vige- bat consuetudo, scriptis de eliminandis ab Ecclesiis Sanctorum imaginibus, quod certo certius egisset ex eo fidei zelo (quem obijciunt iconoclastae) si revera eo ex momento, ut opponunt, velum illud lacerasset? Quod vero imaginum usus sive in Ecclesiis, sive extra, ad disciplinam pertineat, ille solus ignorat, qui nec a limine salutavit Christianorum scholas, ut compertum est cunctis. Verum quid Hiemarius insuper ex facto Epiphanius colligere perreant quum ex Lutheri doctrina piaculum sit lacerare Sanctorum imagines? quinimo ut Johannes Forbescius tradit. *Lib. 7. instruction. cap. 15.* quotquot legiti- mi Lutheri aeternae audiunt, una voce execrantur ut scelus

A N N O T A T I O CCLXVIII.

Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt. Dan. 9. f

JUDAM Syrum, in suis Commentariis capitulum hoc explicantem, Hieronymus in Catalogo Scriptorum ecclesiasticorum notat his verbis: JUDAS de septuaginta apud Daniele hebdomadibus plenissime disputavit; & ipsarum chronographiam per superiorum tempora usque ad decimum Severi produxit annum: in qua erroris arguitur, quod adventum Antichristi circa sua tempora, hoc est, anno post Christum ducentesimo, futurum esse dixerit: sed hoc ideo, quia magnitudo persecutionum praesentem mundi minabatur occasum. Haec ille. Eadem de causa in eundem errorem ducebantur longe antea fideles illi, quos Paulus in posteriore ad Thessalonicenses epistola admonens, inquit: ROGAMUS vos per adventum Domini nostri Jesu Christi, ut non cito moveamini a vestro sensu, neque terreamini, quasi instet dies Domini. Fuerunt & alii plerique non ignobiles auctores in eadem fere opinione; in quibus Lactantius Firmianus ab aetate sua usque ad orbis exitum ducentorum annorum spacium definivit. Regredere ad Annot. 187.

De tempore mundi incertus.

II. Thes. 2.

Lactantius circa Annum CCCXVIII. decessit jam aetate fuit Magister Crispini Caesaris.

A N N O T A T I O CCXLIX.

Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt. Dan. 9. f

HIERONYMO, Septuaginta hebdomades exponenti, virio datum est ab aemulis, quod in recensendis Judaeorum & quorundam haereticorum opinionibus nimis fuerit; & quod auctores, in multis a puritate fidei recedentes, ecclesiae magistros appellaverit: quibus ipse respondens, in Praefatione undecima Commentarii in Esaiam sic scribit: IN COMMENTARIOLIS Danielis brevitati studui, praeter ultimam & penultimam visionem: in quibus me necesse fuit ob obscuritatis magnitudinem sermonem tendere, praecipueque in expositione septem & sexaginta duarum & unius hebdomadarum: in quibus differendis, quid Africanus, temporum scriptor, quid Origenes, & Caesariensis Eusebius, Clemens quoque Alexandrinae ecclesiae presbyter, & Apollinarius Laodiceus, Hippolytusque, & Hebraei, & Tertullianus senserint, breviter comprehendi; Lectoris arbitrio derelinquens, quid de pluribus eligeret: itaque quod nos verecundia fecimus judicandi, & eorum honore, qui lecturi erant: quibusdam non placet, qui non antiquorum opiniones, sed nostram sententiam scire desiderant: quibus facilis responsio est: noluisse me sic unum recipere, ut viderer alios condemnare; & certe si tanti & tam eruditi viri fastidiosus Lectoribus displicent: quid de me facturi erant, qui pro tenuitate ingenioli invidorum morsibus pateo? sin autem supradictos viros magistros ecclesiae nominavi: illud intelligant me non omnium probare

De calumniis imposita D. Hieronymo.

scelus imaginum expulsionem, esto earum cultum execrentur: Arnoldus Polemburg Calvinianus Scriptor Praef. Viror. epist. 601. itidem diris devovet eos, qui sacras imagines aut lacerant, aut contemnunt, ac detestatur tumultuarium suorum excessum in prima Calvinismi fundatione, dum eas insectando lacerarunt, conculcarunt, ac incenderunt.

Eliberini Concilii canon XXXVI. ut accuratius examinetur oportet: „Placuit picturas in Ecclesia esse non debere, ne quod colitur, & adoratur, „in parietibus depingatur. „Placuit, inquit Patres laudatae Synodi; res igitur est merae disciplinae, non dogmatis, alioquin dixissent, Statuimus, diffinimus &c. ut notum est ex variis id genus Synodorum formulis in fidei articulis diffiniendis. Placuit igitur laudatis Patribus non universim quidem abstinendum fore ab imaginum usu; sed a pictis imaginibus, nec generatim etiam, verum dumtaxat a depictis in parietibus, ut ex eodem Canone constat: & en ejus causam. Obnoxia erat ea Beticae pars ethni-

corum hostium, ac barbarorum incurfibus, facillimeque illis invadentibus urbem, deferabantur Ecclesiae a Clericis, ceterisque sacris ministris, necnon a fidelibus cunctis alio confugientibus ad vitae tutelam; ne igitur ab eisdem barbaris aut scinderentur, aut conspurcarentur sacrae imagines, vetitum fuit ne in parietibus, unde persecutione saeviente, divelli ne quibant, pingerentur. Ad venerationem ergo cultum & reverentiam earundem imaginum prudenter sancteque Canon ille fuit procusus. Quod vero ita res se habuerit clarissime constat ex Lactantio Firmiano; qui avitum retinendi sacras imagines usum firmat, & gentilium in eadem furorem in medium profert. Lib. de mort. persecutor. cap. 12. „Devulsis foribus, si „mulacrum Dei quaeritur, Scripturae repertae incenduntur, datur omnibus praeda, raptur, trepidatur, discurritur. „Cetera a Xysto tradita bene consulas, et si quae ulterius optas, Amice Lector, apud laudatos Theologos consule, quum haec addidisse sufficiat.

hanc fidem, qui certe inter se contrarii sunt; sed ad distinctionem Joſephi, Par-
phyriique dixiſſe, qui de hac quaestione plurima diſputarunt. Haec Hieronymus.

A N N O T A T I O CCL.

Et erat vir, habitans in Babylone, & nomen ejus Joachim. Dan. 13. 6

Nam histo-
ria Susannae
recipienda
est.

JULIUS Africanus, cum de veritate historiae Susannae dubitaret, Origenem
brevis consuluit epistola; qua octo conjecturas, sibi suspicionem falsitatis infer-
rentes, strictissime complexus est. Exemplum epistolae sic habet.

Salve ab Africano domine mi, & fili, & omnium honoratissime Origenes.

SACRAM cum haberes disputationem cum amico illo tuo, faceresque mentio-
nem prophetiae, habitae a Daniele in juventute, sum id tum temporis, ut
decebat, amplexus. 1. Admiror vero quonam te fugerit pacto partem hanc li-
bri esse adulterinam: hoc enim libri segmentum aliter quidem est Opusculum gra-
tum, sed tamen Opusculum, quod multis ostenditur, & convincitur modis neo-
tericum esse, & Graece a Graeco auctore confictum. 2. Primum quidem, quia
ut mori iussa fuit Susanna, spiritu correptus Propheta clamavit injuste prolata
fuisse sententiam: & Daniel alio prophetat modo per omne tempus, nempe vi-
sionibus, & somniis, & angeli apparitione; non autem aspiratione prophetica.
3. Deinde postea, quam adeo admirabiliter esset locutus, eo utitur ad populum
& senes confutationis genere, quod longe esset a communi expectatione remotis-
simum, & quo neque Philistion ille mimus usus fuisset: quippe qui non conten-
tus objurgatione, per spiritum effecta, ab altero utrumque separatim interrogat
seorsum, quonam in loco eam vidisset adulterium committentem. Ut autem al-
ter sub Prino dixisset, respondit futurum, ut angelus ipsum secet: similiter scis-
sionem minitans alteri, qui sub Schino eam se vidisse responderat. 4. In vocibus
etenim Graecis talia eundem habent sonum, *παρὰ τὴν πείρον πείσαι*, & *παρὰ τὴν
γίρον γίραι*: in lingua vero Hebraïca diversum habent omnino sonum: porro ex
Hebraeis translata sunt ad Graecos, quaecunque feruntur veteris Testamenti.
5. Praeterea quonam pacto cum apud Chaldaeos captivi essent in Babylone, & ju-
gulati projicerentur in plateas insepulti, ut in prima captivitate Israëlitis narratur
historiae, ab ipsisque avellerentur filii, ut eunuchi, & filiae ut pellices fierent,
ut Prophetae praedixerant, hi de morte ferunt iudicium? 6. Et quod magis mi-
rere adversus conjugem Joachim regis ipsorum, quem sibi assessorem fecerat rex
IV. Reg. 25. Babyloniorum? sin vero non est hic Joachim, sed alter quispiam ex populo: un-
de hoc domicilium captivo aderat? unde illi hortus spaciosus? 7. Ante vero
Beli, & Dra-
conis histo-
riae intelligit haec omnia haec libri hujus particula cum aliis duabus particulis, quae sunt in
Danielis fine, Danieli, qui recipitur ab Hebraeis, non est similis: quin etiam
locutionis character discrepat. 8. His vero omnibus adjiciatur, cum tot prae-
cesserint Prophetae, nullum deinceps usum fuisse testimonio alterius: quippe
cum sermo ipsorum verax non aliunde mendicaverit: hic autem alteri illorum
Exod. 23. 7. minitans, Domini meminit dicentis, Innocentem & justum non interficies. Ex
his omnibus arbitror ego additum fuisse hoc libri segmentum. Ego pulsavi: tu re-
scribens erudi. Dominos meos omnes saluta: te quoque docti salutant omnes: &
ego te valere una cum tuo comitatu, idque ex animo precor.

AD HANC epistolam Origenes docta atque magnifica respondit epistola:
quam cum propter ejus prolixitatem non deceat in hunc infulcire locum; solu-
tiones duntaxat argumentorum Africani summam ex ea collectas annotabo.

PRIMUM, quod ait Susannae Opusculum nec legitimum esse, nec Hebraï-
ce scriptum, sed Graece, & a neoterico scriptore, incertum sane habetur: & ma-
gis credibile fuerit illud olim ab auctore suo vel Hebraïce, vel Syriace scriptum;
& a studiosis veritatis amatoribus inter libros seorsum reconditos servatum, dein-
de a Graeco interprete versum. Quod etsi etiam concesserimus non Hebraïci, sed
Graeci scriptoris esse opus: non tamen ea de causa repudiandum est tanquam
adulterinum.

adulterinum & confictum; praesertim cum illi apud Hebraeos fides non abrogetur: ne eadem ratione cogamur abjicere multas ejusdem generis Scripturas ab ecclesia receptas, & Sacris voluminibus immistas; quales sunt Oratio Sidrach, Misach, & Abdenago, Hymnus trium puerorum in libro Danielis, Oratio Esther, & Oratio Mardochoei, Epistola Aman, & Epistola Mardochoei in libro Esdrae, & alia his similia, quae ad ecclesiae aedificationem susceperunt Patres nostri, quorum terminos nobis constitutos minime transgredi debemus.

SECUNDO, cum ait Daniele nusquam prophetica inspiratione correptum prophetasse, sed somniis tantum, ac visionibus, & angelica apparitione; videtur parum observasse illud Pauli, Multifariam, multisque modis Deum fuisse olim Prophetis locutum: nihil enim obest, quin unus & idem Propheta una cum somniis, visionibus, & angelicis apparitionibus consequatur etiam propheticam aspirationem: sicut in veteri Scriptura innumera passim hujus rei exempla in Prophetis videri libet.

TERTIO, parum graviter facit, dum Scriptorem hujus libri Philistioni immo ob id confert, quia Daniele scripserit juxta humanae prudentiae consilium senes seorsum utrosque separatos interrogasse, ac si non sufficeret, quod eos adeo mirabiliter spiritus afflatu increpasset: nam & hoc pacto deridere licebit admirabile illud exemplum jurisdictionis huic assimile, quod Scriptura divina refert Salomonem servasse in judicanda causa duarum meretricum de infantulo superstitite litigantium: proinde credendum est, quod sicut ad persuadendum populum non satis fuit, ut Salomon, quamvis divino afflatus spiritu, diceret, Date huic infantem vivum: haec enim mater ejus est; sed oportuit, ut is in duas partes dividi mandaret infantem, quo veram infantis matrem omnis populus experimento maternae charitatis agnosceret: ita satis non fuit Danieli presbyteros increpare, nisi insuper accepisset, unde eos ex ore ipsorum coram universa multitudine convinceret.

QUARTO, quod inquit Graecam allusionem *πεῖρος* ad *πεῖρον*, & *χίρα* ad *χίρον* apud Hebraeos non haberi, sed voces omnino diversas; tripliciter diluitur. Primum, quod incertum sit, an voces, quae apud Hebraeos idem significant, quod apud Graecos, *πεῖρος* & *πεῖραι*, & *χίρος* & *χίραι* inter se ita dissentiant, ut nullam habeant soni similitudinem: siquidem cum in sanctis Hebraeorum voluminibus nulla unquam fiat mentio plantarum, quae nominibus *πεῖρος* & *χίρα* significantur; nullus Hebraeorum constanter affirmare potest, quomodo haec Hebraice alludant, quorum Hebraica nomina ignorentur. Deinde credibile etiam est Daniele pro Hebraea lingua usum fuisse Syriacis dictionibus, quae talem habuerint denominationis consonantiam. Demum fortasse accidit, quod, cum Graecus interpretes exprimere vellet, ut res poscebat, Hebraicae allusionis vim, nec posset, juxta quandam dispensationem interpretibus concessam, invenerit nomina aliarum plantarum, quae apud Graecos assimilem haberent derivationem, & propositam Danielis sententiam lucidius explicarent.

QUINTO, cum dubitat, quonam pacto captivis jus esset judicium de morte ferendi: mirari non debet, si Judaei a rege Babylonis potestatem obtinuerint vivendi sub propriis legibus & judiciis, cum suo tempore videat eosdem a Romanis Imperatoribus, sub quorum captivitate degunt, jus vitae ac necis accepisse in suos.

SEXTO, eadem facilitate eluditur, quod quaerit, unde captivo Joachim, & privatae conditionis homini domus, & hortus esset magnificus? neque enim hoc mirandum est, cum in Sacris literis legamus, Mardochoeum, Nehemiam, & plerosque alios captivos fuisse divites, & in sua captivitate foelices.

SEPTIMO, quod ait, hoc segmentum non habere similitudinem cum Danielis volumine, & utriusque characterem esse diversum, ex suo quidem judicio & gustu pronuntiassse videtur: si quis enim ambo attente examinaverit, non magnam admodum dissimilitudinem in utrisque inveniet.

OCTAVO, cum asserit neminem Prophetarum alterius Prophetae dictis consuevisse uti, fallitur. Utuntur enim frequentissime alter alterius testimoniis eodem sensu, & iisdem fere verbis, sicut videre licet apud Michaeam, Et erit in novissimis

Ad Heb. 1. 1.

III. Reg. 3. 27.

πεῖρος, latine de belibus, seu lentiscus, arbutus, est, unde *μαρτίρα*, colligitur *figura*, latine Primus, est illex caecitorum, seu fructus producat baccas coccineas, ad purpuram, seu diaphanum tingenda, seu persicienda.

Esther. 2. II. Egr. 3.

Mich. 6. 1. Egr. 2. 2.

novissimis diebus praeparatus mons Domini, &c. quae verba in Esaia scripta sunt.

HAEC breviter perstrinximus ex Origenica epistola; in cujus calce Origenes ipse sic intulit: HAEC ego dixerim pro defendenda Susannae historia: atque utinam Scripturae Susannae ego encomium, praecipue post accusationes, celebrare possem, tum in singulis illius dictionibus immorando, tum sensa eximia ostendendo, id quod privatim aliquis, qui studiose & abunde meditatus fuerit in divinis, componere poterit.

A N N O T A T I O CCLI.

Virgo Israël cecidit, & non adjiciet, ut resurgat. Amos 5. a

Num lapsi
post poenitentiam ad
pristinam dignitatem re-
stituendi sint

S. Tho. III. P.
Q. LXXXIX.
Ar. 3. in corp.

Luc. 19. 22.

S. Gregor. M.
Hom. 3. in
Evangel.

Concil. Ner-
den. celebr.
An. DXXIV.
Can. 1. ubi a-
gitur de Cle-
ricis, qui a-
lios, etiam in
bello ho-
des, occidunt.

STRABUS in glossematis loci hujus videtur esse in sententia eorum, qui putant peccatores post poenitentiam non posse in pristinam dignitatem restitui. Sic enim ait: NON negat Propheta, Israël posse resurgere: sed non resurget, inquit, virgo Israël: quia semel aberrans etsi reportetur humeris pastoris, non habet tantam gloriam, quantam quae nunquam erravit. Comprobare videtur hanc sententiam canon Concilii Hilerdensis, qui a Gratiano quintadecima decretorum distinctione citatur in haec verba: Hi, qui sancto altari deserviunt, si subito infensa carnis fragilitate corruerint, &, Domino respiciente, digne poenituerint, officiorum suorum sic loca recipiant, ut non possint ad altiora officia ulterius promoveri. D. Thomas in tertio Theologicae summae volumine horum dicta explicans, ait, geminam dignitatem a peccatoribus amitti: alteram coram ecclesia, alteram coram Deo: & hanc duplicem esse; unam praecipuam ac primariam, quam justi ex divinae gratiae munere inter filios Dei computantur. Hanc autem poenitentibus restitui, argumento est prodigum ille filius, cui resipiscenti pater amissae dignitatis stolam reddi iussit. Alteram vero esse ait coram Deo secundariam dignitatem, hoc est, innocentiam; quam nemo, quantumlibet poenitens, recuperare potest, tamen si longe majores honores interdum consequi valeat; quemadmodum Gregorius in homilia de centum ovibus ostendit exemplo militis, qui post fugam fortiter reversus ad pugnam, majorem laudem, ac potiora praemia a duce suo promeruit, quam ille, qui nec unquam terga praebuit, nec aliquid unquam audenter fecit. De hujus igitur posterioris dignitatis gloria interpretanda sunt Strabi verba. Est & alia post has duas ecclesiastica dignitas, de qua Thomas intelligendum censet praedicti Concilii canonem, quo sublimiores honorum gradus non omnibus simpliciter poenitentibus denegantur, sed iis duntaxat, qui publicam egerunt poenitentiam: nam & Petro, ut Arnobius in Psal. 38. inquit, post trinum negationem poenitenti major gradus redditur, quam sublatus fuerat deneganti: datumque ei est a Christo, ut episcoporum omnium esset episcopus.

A N N O T A T I O CCLII.

Si descenderint usque ad infernum, inde manus mea educet eos. Amos 9. a

Nun duo
tantum loca
sunt post hanc
vitam.

Psalm. 9. 18.
Psalm. 6. 6.

HIERONYMUS libro tertio Commentariorum in Amos inter caetera, quae ad expositionem hujus periodi congeffit, haec habet: QUANDO anima, vinculis laxata corporeis, volandi quo velit, sive quo ire compellitur, habuerit libertatem: aut ad inferna ducetur, de quibus scriptum est, Convertantur peccatores in infernum omnes gentes, quae obliviscuntur Deum; &, In inferno quis confitebitur tibi? &, Descendet in infernum gloria tua; aut certe ad coelestia sublevabitur. Petrus, Cretae archiepiscopus, libro quarto Sententiarum, distin. 21. quae est prima, ubi de purgatorio disserit, hoc dictum disputandi gratia proponit sub persona eorum, qui asserunt post hanc vitam duo tantum loca esse, ad quae animae corporibus solutae ferantur, coelum scilicet, & infernum: mox vero dicti hujus ambiguitatem aperiens, ait Hieronymum non loqui de solutione animae, quae fit per naturam, adveniente morte corporali, sed de solutione voluntaria & spiritali animae a corpore per speculationem & contemplationem; in qua anima

anima ita separatur a corpore, ut corpus non separaretur ab anima: & hunc sensum aperte ostendunt sequentia verba Hieronymi, cum inquit: AUT certe ad coelestia sublevabitur, ubi sunt spiritualia nequitiae in coelestibus, &c.

A N N O T A T I O CCLIII.

Tollite me, & mittite in mare. Jonae 1. d

HIERONYMUS in Commentariis super Jonam hanc Prophetæ vocem, ultro se offerentis ad mortem, sic exponit, ut sentire videatur, licere in persecutionibus, castitatis servandae causa, mortem sibi ipsi propria manu inferre. Ejus verba haec sunt: NON est nostrum mortem arripere; sed illatam ab aliis libenter excipere: unde & in persecutionibus non licet propria perire manu, absque eo, ubi castitas periclitatur; sed percutienti colla submittere. Eiusdem mentis putatur fuisse Ambrosius. Is etenim in 3. De virginibus libro respondens Marcellinae, sorori suae, de hac re percontanti, arbitratur necesse earum foeminarum, quae, ut pudicitiae consulerent, manus sibi ipsis consciverunt, fuisse martyria: idque demonstrat exemplo Pelagiae, Antiochenae virginis, & duarum sororum, ac matris ejus: quarum illa, subversis prius idolorum aris, se ferro peremit; illae vero sese una cum matre in fluvium demerferunt. Sed praestat Ambrosii mentem, quamvis narratione aliquantulum prolixiore expressam, huc apponere, cum ob concinnam sententiarum gravitatem, tum ob argutas persuasivunculas, quibus assertionem suam sub alterius persona suadere videtur.

Num servandae pudicitiae causa liceat propria manu interficere.

JAM ad finem orationis vela pandenti suggeris soror sancta, quid super eorum meritis existimandum sit, qui se praecipitaverunt ex alto, vel in fluvium demerferunt, ne persecutorum inciderent manus, cum divina Scriptura vim sibi Christianum prohibeat inferre: & quidem de virginibus, in necessitate custodiae constitutis, eandem habemus assertionem, cum martyrii extet exemplum. Sancta Pelagia apud Antiochiam quondam fuit annorum fere quindecim soror virginum, & ipsa virgo: haec primo classico persecutionis domi inclusa, cum se a praedonibus fidei, vel pudoris circumfederi videret, absente matre & sororibus, vacua praesidio, sed Deo plenior, Quid agimus, inquit, nisi prospicias captiva, virginitas? & votum est, & metus est mori: quia mors non excipitur, sed asciscitur: moriamur si licet, vel si nolunt licere, moriamur. Deus remedio non offenditur, & facinus fides ablevat. Certe si vim ipsam nominis cogitemus, quae vis voluntaria? illa magis est vis, mori velle, nec posse: nec difficultatem veremur: quis enim est, qui vult mori, & non possit, cum sint ad mortem tam proclives viae? jam enim sacrilegas aras praecipitata subvertam, & accensos focos cruore restinguam: non timeo, ne dextera deficiens non peragat ictum, nec pectus se dolore subducat: nullum peccatum carni relinquam: non verebor, ne desit gladius: possumus mori nostris armis, possumus mori sine carnificis beneficio. Matris in gremio fertur ornasse caput, nuptialem induisse vestem, ut non ad mortem ire diceret, sed ad sponsum. Ast ubi detestandi persecutores ereptam sibi viderunt praedam pudoris, matrem & sorores coeperunt quaerere: verum illae spirituali volatu jam campum castitatis tenebant, cum subito hinc persecutoribus imminetibus, inde torrente fluvio exclusae a fuga, inclusae ad coronam. Quid veremur? inquit: ecce aqua, quis nos baptizari prohibet? & hoc baptisma est, quo peccata donantur, regna quaeruntur: & hoc baptisma est, post quod nemo delinquit: excipiat nos aqua, quae regenerare consuevit: excipiat nos aqua, quae virgines facit: excipiat nos aqua, quae coelum aperit, infirmos tegit, mortem abscondit, martyres reddit: te, rerum conditor precamur Deus, ne exanimata spiritu corpora vel unda dispergat, ne mors separet funera; quarum vitam non separavit affectus: sed sit una constantia, una mors, una etiam sepultura. Haec effatae, & suspensae paululum, incincto sinu, quo pudorem tegerent, nec gressum impedirent, consertis manibus tanquam choros ducerent, in medium progrediuntur alveum: ubi unda torrentior, ubi profundum abruptius, illuc vestigia dirigentes: nulla pedem retulit, nulla suspendit incessum, nulla tentavit,

Act. 8. f

TOM. II.

X

ubi

ubi gressum figeret, anxiae cum terra occurreret, offensae vado, laetae profundo. Videres piam matrem stringentem nodo manus, gaudere de pignore, timere de casu, ne sibi filias vel fluctus auferret. Has tibi, inquit, hostias Christe immollo, praesules virginitatis, duces castitatis, comites passionis. Sed quis jure miretur tantam viventibus fuisse constantiam, cum etiam defunctae immobilem stationem corporis vindicaverint? non cadavera unda nudavit, non rapidi cursus fluminis volutarunt: quin etiam sancta mater, licet sensu carens, pietatis tamen adhuc servabat amplexum; & religiosum, quem strinxerat, nodum nec morte laxabat: ut quae religioni debitum solverat, pietate haerede mereretur: nam quas ad martyrium junxerat, usque ad tumulum vindicabat.

Euseb. Lib. VIII. Histor. Eccl. ca. XII. HAEC AMBROSIIUS: ante quem ejusdem sententiae se fuisse ostendit Eusebius Caesariensis episcopus; qui inter multa sanctarum virginum martyria, octavo Ecclesiasticae historiae libro descripta, aut eodem, aut non dissimili Antiochanae matris & filiarum exemplo idem persuasit his verbis: ADMIRABILIS quaedam foemina fuit genere nobilis, pulchritudine pariter & pudicitia formosa; cui erant duae filiae virgines, ad maternae pudicitiae regulam nutritae, pulchritudine simul & moribus aemula sibi probitate certantes: has declinandae persecutionis gratia absentes, missi in hoc ipsam milites Antiochiam venire cogunt: sed cum perurgentibus militibus vehiculo impositae iter agerent, talibus religiosa & pudica mater ad filias utitur verbis: Scitis dulcissimae mihi filiae, quomodo vos in disciplina Dei educaverim: scitis, quod a parvulis Deus vobis pater, Deus nutritor, Deus institutor extiterit; & quod pudicitiae, & castitatis bonum ita mecum pariter dilexistis, ut ne oculus quidem vester unquam, sicut vobis conscia sum, lascivior fuerit maculatus aspectu. Quid igitur nunc agimus? videtis, quod ista omnis vis aut a Deo nos studet, aut a pudicitia separare: prostituentur ergo publicis lupanaribus membra, quae aër pene ipse publicus habuit incognita? ne, quaeso, filiae: quia nec tam parva nobis in Deo fides est, ut mortem pertimescamus: nec tam despecta pudicitia, ut vivere etiam cum turpitudine cupiamus: quin potius, si placet, quod in omnibus tenetis, etiam in hoc sequimini matris exemplum: praeveniamus impuras carnificum manus, & impudicorum praeripiamus incursum, mundumque hunc, qui nos ad impuram & impudicam compellet, ac pertrahet vitam, pura & pudica morte damnemus. Cumque talibus adhortationibus filias ad simile propositum videret accensas, ad fluvium quendam, in itinere positum, venerunt: ubi cum se humanae necessitatis causa descendisse simulassent, & paululum custodes, cogente naturali reverentia, secessissent, adductis diligentius hinc inde vestibus, minacis se fluvii rapidis injecerunt fluentis. Sed & aliae duae virgines, per omnia insignes sorores, genere nobiles, vita mirabiles, primae adhuc aetatis specie pulchrae satis, sed anima pulchriores, ornatae moribus magis, quam monilibus, studiis apprime probabiles, non ferentes violari publicis edictis ac legibus castitatem, marinis se fluctibus demersere.

Euseb. Ibid. cap. 14. edit. Valesianae, quam consulas. ET RURSUS capite 17. ejusdem voluminis in eadem narratione & opinione persistens, haec addit: SILERE aequum non puto nobilissimae foeminae in urbe Roma mirabile factum Sophroniae; cujus vir praefectus urbis Romae sub Maxentio tyranno degebat: qui cum de supradictae foeminae pulchritudine cognovisset; ut ei mos erat, missis stuprorum ministris, deduci ad se foeminam jubet: illa rem ad maritum detulit: qui cum comperisset, multa secum volvens, ad ultimum altius ingemiscens, Et quid, inquit, faciemus, quibus haec aut toleranda sunt, aut anima ponenda? Tum illa, ut maritum vidit, metu mortis perterritum, prodidisse pudicitiam suam, Paululum, ait, his, qui missi fuerant, expectate, donec composita, ut decet, & adornata procedam: dehinc ingressa cubiculum, cum prius defixis genibus orasset, tanquam pudicitiam suam Deo immolatura, pectus ac viscera correpto mucrone transverberat, extremos hujusmodi nuncios ad tyrannum per assistentes famulas mittens: Tales, ait, magis placeant Christianae foeminae tyranno. Hucusque Eusebius: cujus placitum omnis Christianorum ecclesia libenter videtur amplecti; quae in testimonium preciosae mortis perperuos martyrii honores praedictis virginibus decrevit.

CAETERUM Augustinus, libro primo De civitate Dei longo sermone argumentum

mentum istud pertractans , statuit nulla prorsus causa fas esse sibi manus inferre ; sed tanto nocentior fieri , qui se ipsum occidit , quanto ipse in ea causa innocentior fuit , qua se occidendum putavit . Quod si dixeris id licere , ne virginitatis & pudicitiae integritas amittatur : respondet , corporis castitatem , animi castitate manente , non amitti : quia cum castitas animi virtus sit , quae inter bona corporis , ceu sanitas & pulchritudo , non numeretur ; consequens est etiam , oppresso & violato corpore foeminae , cuius mens incorrupta permanet , pudicitiam non perire . Proinde quae se interficit , ut alienae libidinis violentiam evitet , majus flagitium eligit , ut minus peccatum evitet . Demum illis occurrens , qui ei praedicta sanctorum mulierum exempla opponebant , sic in vigesimo sexto ejusdem libri capite loquitur : SED quaedam , inquiunt , sanctae foeminae tempore persecutionis , ut insectatores suae pudicitiae devitarent , in rapturum , atque necaturum se flumen projecerunt : eoque modo defunctae sunt : earumque martyria Catholica ecclesia veneratione celeberrima frequentantur : de his nihil temere audeo judicare : utrum enim ecclesiae aliquibus fide dignis testificationibus , ut earum memoriam sic honoret , divina persuaserit auctoritas , nescio : & fieri potuit , ut ita sit . Quid , si enim hoc fecerunt non humanitus deceptae , sed divinitus iussae , nec errantes , sed obediētes , sicut de Samfone aliud nobis fas non est credere ? cum autem Deus jubet , seque jubere sine ullis ambagibus intimat : quis obediētiā in crimen vocet ? quis obsequium pietatis accuset ? Haec Augustinus , ex his inferens voluntarias caedes harum virginum fuisse peculiāres divinae voluntatis oeconomias , non omnibus imitandas , sed his tantum , quibus id certa & indubitata Spiritus Sancti iussione singulariter mandatum sit . Vide , quae de Razia , se ipsum occidente , scripsimus libro octavo , in confutatione haereticos duodecimae , argumento 6.

A N N O T A T I O CCLIII.

Adhuc quadraginta dies , & Ninive subvertetur . Jonae 3. a

SEPTUAGINTA Interpretes pro eo , quod Hebraice legitur ארבעים ומים ^{Locus LXX. malum versus.} Arbaim jamim , hoc est , Quadraginta dies , transtulerunt τρεῖς ἡμέραι , id est , Tres dies : quod Hieronymus satis miratur , cur ita verterint , cum in Hebraeo nec syllabarum , nec accentuum , nec verbi sit ulla communitas ; & ternarius numerus non conveniat poenitentiae , cui quadragenarius numerus magis juxta sacras litteras accommodatur . Hinc accidit , ut Chrysostomus , & plerique Graecorum expositorum , qui Septuaginta editionem secuti sunt , varia super hoc trino dierum numero dixerint , nihil ad Hebraicae scripturae veritatem pertinentia . Theophylactus in Commentariis super Jonam errorem Septuaginta interpretum civiliter excusat , his verbis : OBSERVANDUM hic , quod reliqui interpretes , quadraginta dies pro tribus dixerunt , ac quosdam , ceu convenientem numerum , hunc recepisse ; siquidem in tribus diebus ille primum totam urbem circumivit , deinde laboriosam illam poenitentiam Ninivitarum Deo obtulerunt , postea ante portas urbis sedens Prophetia prophetiae suae finem expectavit : hinc & quadraginta dierum spacium verius esse dicunt . Atqui verisimile est , Septuaginta primum quadraginta posuisse dies ; ac eos , qui principio descripserunt , errasse ; postea & in cuncta exemplaria errorem esse transfusum : atramen vide , quod neque tres dies accipientibus aliquid absurdi obveniat : neque enim totam urbem circumire Prophetam necessum erat : verum simul unius diei iter profectus est praedicans , ut ista praedicatio ad omnes perferretur , atque ad ipsum usque regem perveniret : atque ut gravius ista & anxia Ninivitarum poenitentia demonstraretur , & a Deo susciperetur , sufficiebant post praedicationem diei , sive tres illas statuamus , sive duas : quandoquidem una dies satis fuisset ostendere homines germane resipuisse , & meliorem induisse mentem . Hucusque Theophylactus . (a)

TOM. II.

X 2

AN-

(a) Fortasse LXX. Interpretes scripserunt τρεῖς ἡμέραι , id est Quadraginta , & librarii per abbreviationem exararunt τρεῖς Tres . Vel potius adhi-

buerunt veteres notas (quae exoleverunt) designantes XL. & ex affinitate fuit deinde scriptum , sed per errorem , τρεῖς . Vide expositores .

Et praeparavit Dominus Deus hederam. Jon. 4. a.

De hederam
Jonae.

HIERONYMUS in hujus periodi translatione a plerisque veterum notatus est, quod pro eo, quod LXX. Interpretes transtulerunt *κολοκύβη*, id est cucurbitam, verterit hederam. Rufinus libro Invektivarum secundo ipsum irridens, POSTQUAM, inquit, senit mundus, & omnia perurgentur ad finem; scribamus etiam in sepulchris veterum, ut sciant & ipsi, qui hic aliter legerunt, quod Jonas non habuit umbram cucurbitae, sed hederae; & iterum, cum voluerit legislator, nec hederae, sed virgulti. Augustinus in tertia ad Hieronymum epistola, adducta in eum fabella, jocatur. Utrique Hieronymus, par pari referens, ad Rufinum, ejus immutato nomine, sic in Jonae commentariis respondet: CANTHELIUS, id est, praegrans asinus, tardus, & hebes, de antiquissimo genere Corneliorum, sive, ut ipse jactat, de stirpe Asinii Pollionis, dudum Romae dicitur me accusasse sacrilegii, quod pro cucurbita hederam transtulerim: timuit videlicet, ne, si pro cucurbitis hederae nascerentur, unde occulte & tenebrose biberet, non haberet: & re vera in ipsis cucurbitis vasculorum, quas vulgo saucumarias vocant, solent Apostolorum imagines adumbrare: e quibus & ille non suum sibi nomen assumpsit. Quod si tam facile vocabula commutantur, ut pro Corneliis, seditiosis tribunis, Aemilii consules appellentur: miror, cur mihi non liceat hederam transferre pro cucurbita. Sed veniamus ad seria. Pro cucurbita, sive hedera in Hebraeo legimus *קיקאיון* kikaion, quae etiam lingua Syra & Punica *elkeron* dicitur. Est autem genus virgulti, vel arbusculae, lata habens folia in modum pampini, & umbram densissimam, suo trunco se sustinens: quae in Palaestina creberrime nascitur, & maxime in arenosis locis: mirumque in modum, si sementem in terram jeceris, cito confota consurgit in arborem: & intra paucos dies, quam herbam videras, arbusculam suscipis: unde & nos eodem tempore, quo interpretabamur Prophetas, volumus id ipsum Hebraeae linguae nomen exprimere; quia sermo Latinus hanc speciem arboris non habebat: sed timuimus grammaticos, ne invenirent licentiam commentandi; & vel bestias Indiae, vel montes Boeotiae, aut istiusmodi quaedam portenta confingerent: secuti sumus veteres translatores, qui & ipsi haederam interpretati sunt; quae Graece appellatur *μαρός*: aliud enim quod dicerent, non habebant.

HAEC HIERONYMUS ad Canthelium: ad Augustinum vero in epistola hunc in modum rescribit: HUIUSCEMODI in epistola tua texis fabulam. Quiddam frater noster coepiscopus, cum lectitare instituisset in ecclesia, cui praeest, interpretationem tuam, movit quiddam longe aliter a te positum, apud Jonam Prophetam, quam erat omnium sensibus memoriaeque inveteratum, & tot aetatum successionibus decantatum: factusque est tantus tumultus in plebe, maxime Graecis arguentibus & inclamantibus calumniam falsitatis, ut cogeretur episcopus (ea quippe civitas erat) Judaeorum testimonium flagitare. Utrum autem illi imperitia, an malitia, hoc esse in Hebraeis codicibus, responderunt: quod

* * Defunt & Graeci & Latini habebant, * atque dicebant, incertum est: * quid plura? coactus est homo, velut mendacium, corrigere, volens post magnum periculum non remanere sine plebe: unde etiam nobis videtur aliquando in nonnullis re-

* Haec habet Hieronymus Epistol. LXXXIX. Lege utranque epistolam in fonte ad maiorem eruditionem. quoque falli potuisse. * Dicis me in Jonam Prophetam male quiddam interpretatum, & seditione populi conclamante, propter unius verbi dissonantiam episcopum pene sacerdotium perdidisse: & quid sit illud, quod male interpretatus sim, subtrahis, auferens mihi occasionem defensionis meae, ne, quicquid dixeris, me respondente solvatur; nisi forte, ut ante annos plurimos cucurbita venit in medium, asserente illis temporibus Cornelio & Asinio Pollione, me hederam pro cucurbita transtulisse: super qua re in commentario Jonae Prophetae plenius respondimus. Peto in fine epistolae, ut quiescentem senem, olimque veteranum militare non cogas, & rursus de vita periclitari. Tu, qui juvenis es, & in pontificali culmine constitutus, doceto populos, & novis Africae frugibus Romana

testa

testa locupletato : mihi sufficit cum auditore & lectore pauperculo in angulo monasterii susurrare . (a)

A N N O T A T I O CCLVI.

Surge, & contende iudicio adversum montes, &c. Mich. 6. a

HIERONYMUS, hujus clausulae intelligentiam aperiens, imitari videtur Origenem, asserentem angelos, hominum curae praepositos, in administratione sua posse errare, proindeque eos in die iudicii Judici sistendos, ut secundum peractae curae meritum poenas, vel praemia recipiant : ejus verba in secundo Michaeae commentario sic habent : SURGE, & contende iudicio adversum montes : quos non alios significari puto, quam angelos, quibus rebus humanarum commissa est procuratio, Deuteronomii cantico in id ipsum congruente. Cum divideret excelsus gentes, cum disseminaret filios Adam ; constituit terminos terrae secundum numerum angelorum Dei : hi sunt administratorii Spiritus, missi in ministerium propter eos, qui haereditatem salutis possessuri sunt . Et contende iudicio, ut siue montes, siue colles reperti fuerint, non digne populos procurasse ; vel meum videatur esse, qui tales praeposui ; vel culpa tollatur a populo, & referatur ad principes . Legamus Apocalypsim Joannis Apostoli : in qua laudantur, accusanturque angeli ecclesiarum pro virtutibus, vitiisque eorum, quibus praesse dicuntur. Sicut enim interdum episcopi culpa est, interdum plebis ; & saepe magister peccat, saepe discipulus ; & nonnunquam patris vitium est, nonnunquam filii, ut vel bene, vel male erudiantur : ita in iudicio Dei vel ad angelos crimen referetur, si non egerint cuncta, quae ad suum officium pertinebant ; vel ad populum, si illis, universa facientibus, ipsi audire contempserint . Haec Hieronymus : qui cum multis saepe locis hunc errorem oppugnet, impraesentiarum haec ex Origenis mente scripsit, suppresso ob modestiam, ut sui moris est, Origenico

Angeli in die iudicii non judicandi .

Deut. 32. a

Hebr. 1. a

Apoc. 2. a

(a) Quae, & qualis fuerit Hieronymi mens circa קיקיון *Kikajon*, ex ejusdem Doctoris Maximi verbis a Xysto relatis clarissime constat . Secutus namque Berthleemicus Doctor ea in re versionem Symmachi, Theodotionis, & Aquilae reddidit fructum, seu virgultum densissimis undique circumseptum onustumque foliis ad umbraculum efformandum aptissimum, non secus ac hedera, quae ne dum serpit, verum & in virgultum arboremque crescit, ut notum est cunctis, & ad umbraculum efformandum ramusculos suos extendit ; quapropter ex eodem Hieronymo fas est nobis ulterius indagare quid reapse sit, quod ille veluti in genere adumbravit potius, quam expressit . Est enim Hebraeis קיקיון *Kikajon*, quod Graecis κρότων *Croton*, Arbor, seu frutex, siue (ut Rajo, & Tournefortio placet) herba in Asia frequens, parvae fere altitudinis, folio platanis majore, leviore, tamen, ac nigriore : ramis, caudicibus cavis in arundinis morem : semine in uvis, vel baccis asperis, quodque corticibus exutum ricinum animal representat : quae de causa Eruditi Critici, itque Hebraice, Chaldaice, Graece, & Arabice docti, idem tradunt esse *Kikajon* ac Ricinum, seu quae officinis dicitur *Palma Christi* : quum idem prorsus esse luculenter colligatur ex iis, quae de Ricino tradunt Dioscorides lib. 1. cap. 16. Plinius lib. XV. cap. 7. alique Veteres, Herodotus, nimirum, (qui illud vocat σικακώπριον, idest σικακώπριον) Euterpes, &c. Ex recentioribus autem praecipue de eo agunt Rauvolfius in *Itinerario* pag. 52. Theodorus Tabernaemontanus lib. 2. de *Herbis* fol. 481. alique plures . Cornelius a Lapide praefatus *Ricini* versionem ventilans, Rabbiniizantes adpellat *Ariam* Montanum, aliosque ita sentientes, fortasse quia isti secuti sunt R. Kimchium, aliosque ita verentes . Sed vel ex eo haud fas erat Cornelio carpere Viros illustres ita legentes, quum Rabbini recte sententibus adhaerere liceat etiam insignioribus

Christianis, nec semel ita egisse Hieronymum pro comperto est apud omnes .

Alio itidem ex momento *Ricini* versionem exhibet Cornelius, nimirum, quia „ Ricinum est herba venenata, consequenter & umbra ejus . Quis „ credat Deum Prophetae suo praeparasse ad umbram herbam venenatam, cum ei ad manum essent tot aliae salutiferae ? „ Verum ea in re fuisse Cl. V. crasso praepeditum errore, nemo inficias ibit, qui vel leviter de re herbaria fuerit instructus . Ricinum namque non in foliis, & consequenter nec in umbra, venenum praefert ; sed in granis, seu baccis, siue uvis asperis, quae manducata vomitum excitant, ut Dioscorides praeter ceteris tradit, eique a vomitione nomen indiderunt Hebraei, quum compositum sit ex duobus collectaneis vocabulis . קיקיון vomitum denotantibus : dicitur etiam venenosum *Ricinum* ex baccis, quia moleste nimium purgat, stomachum subvertens, bilem, & aquam inter cutem, tenacemque pituitam ejiciens, quae autem noxa tollitur dum Ricini grana igne torrefacta sint prius, eisque admisceantur foeniculi & anisi semina : de qua re diserte scribunt Lobelus, & Tabernaemontanus lib. II. de *Herbis*, Valentinus Hist. Simpl. cap. 25. Quis autem vel barba tenus Philosophus ex eo audeat letiferam adferere herbam, ejusque umbram ? Ex Ricino itidem extrahi oleum nomine *vicinum*, cibis foedum, lucernis emplastrisque utile, bene adnotarunt de re herbaria scriptores ; nimirum ergo hallucinatus est Cornelius, vir alioquin doctissimus, dum ita de Ricino scripsit . De *Kikajo* autem ad plenioris intelligentiam legis Lexicon Hebraicum N. Xantis Pagnini novissimum v. קיקיון, Samuelem Bochartum Tom. III. nov. edit. Batav. p. 919. Matthaeum Hillerum *Hierophyci* P. I. c. 55. Calmetum, aliosque Interpretes in Jonam, quum haec adnotasse sufficiat .

Origenico nomine : quod etiam ex his deprehendi potest , quae non multo infra adjecit , Origenis de hac re sententiam invenies supra Annotatione 126.

A N N O T A T I O CCLII.

Mundi sunt oculi tui , ne videas malum . Abacuch 1. b

Num Deus scientiam habeat , & providentiam minimarum rerum .

HIERONYMUS in primum Abacuch Prophetæ capitulum affirmare videtur, Deum non habere singularem irrationabilium providentiam, & peculiarem ac certam cujusque particularis animalculi notitiam, sed in generali tantum, & in specie curam illorum gerere. Ita enim loquitur : IN CAETERIS animalibus generalem quidem Dei dispositionem, & ordinem, cursumque rerum intelligere possumus ; verbi gratia , quomodo nascatur piscium multitudo, & vivat in aquis quomodo reptilia, & quadrupedia oriantur in terra, & quibus alantur cibus : caeterum absurdum est ad hoc Dei deducere majestatem, ut sciat per momenta singula, quot nascentur culices, quotve moriantur ; quae cimicum, & pulicum, & muscarum sit in terra multitudo ; quanti pisces in aqua natent, & qui de minoribus majorum praedae cedere debeant : non sumus tam fatui adulatorum Dei, ut, dum potentiam ejus etiam ad ima detrahimus, in nos ipsos injuriosi simus, eandem rationabilium, quam irrationabilium providentiam esse dicentes.

SED HANC non fuisse Hieronymo mentem ostendit ejusdem explanatio in Matth. 10. 29. Matthaei cap. 10. ubi edisserens illud, Nonne duo passeress assere veneunt, & unus ex illis non cadet super terram sine patre vestro? ait : SENSUS est, Si parva animalia & vilia absque Deo auctore non decidunt, & in omnibus semper est providentia, & quae in his peritura sunt, sine Dei voluntate non pereunt : vos, qui aeterni estis, non debetis timere, quod absque Dei vivatis providentia. Et paulo post, CUM dicitur, Nolite ergo timere: multis passeribus meliores estis vos: manifestius expositionis nostrae sensus expressus est, quod timere non debeamus : quoniam si sine Dei scientia parva animalia non decidunt, quanto magis homo? Quod autem ait, Vestri capilli capitis omnes numerati sunt, immensam Dei erga homines ostendit providentiam, & ineffabilem signat affectum ; quod nihil nostrum latet Deum ; etiam parva, & ociose dicta ejus scientiam non fugiunt.

PETRUS, Parisiensis episcopus, libro primo Sententiarum distict. 39. demonstrat Hieronymi dicta duplici modo interpretanda. Primo, ut intelligat Deum non sic alternatim, particulatim & per diversa temporum momenta, minima, quaeque prospicere, sicut per varia momenta, quaedam illarum deficiunt, quaedam incipiunt ; sed unico indivisibili, ac sempiterno intuitu cuncta simul ac singula, quantumvis minima, cognoscere culicum, pulicum, muscarumque tam nascentium, quam intereuntium singula quoque momento numerum. Secundo, ut intelligi velit, Deum non ita, & eodem modo penitus scientiam, & providentiam habere hominum & brutorum : hominibus enim & praecepta dedit, & angelos ad custodiam ; brutis vero ea tantum, quae corporis sunt, administrat.

A N N O T A T I O CCLVIII.

Sacerdotes ejus polluerant sanctum . Soph. 3. a

Num improbi Sacerdotes possint sacramenta contemnere .

HIERONYMUS huic sententiae talem adhibet expositionem : SACERDOTES, qui eucharistiae serviunt, & sanguinem Domini populis ejus dividunt, impie agunt in legem Christi, putantes eucharistiam, imprecantis facere verba, non vitam ; & necessariam esse tantum solennem orationem, & non sacerdotum merita ; de quibus dicitur, Et sacerdos, in quo fuerit macula, non accedet offerre oblationem Domino. Et paulo post idem exponens, ait: SACERDOTES, qui dant baptismum, & ad eucharistiam Domini imprecantur adventum, faciunt oleum chrysmatis, manus imponunt, cathecuminos erudiunt, Levitas, & alios constituunt sacerdotes, non indignantur nobis sic exponentibus, sed studiose agant, ne de sacerdotibus, qui violant sancta Domini, esse mercantur.

EX

EX HIS Hieronymi verbis scholastici & canonistae tria ex persona opponentis deduxere : quorum primum est , Sacramentum dominici corporis non posse ab improbo sacerdote consecrari ; Secundum autem , Cuique sacerdoti fas esse sanctum confirmationis chryisma conficere , & manus his , qui confirmantur , imponere ; Tertium vero , Esse in potestate cujuscunque sacerdotis , ut sacros ordines conferat , Quartum quoque praeter hos errorem colligit Calvinus haereticus Institutionis suae capite decimo octavo nempe Eucharistiam sub utraque specie latius exhibendam , ex eo quod Hieronymus dixerit , Sacerdotes sanguinem Domini populis dividunt .

Calvinus Lib. IV. Instit. capit. XVII. num. 48.

GRATTANUS in decretorum Collectaneis causa prima , quaestione prima ait Hieronymum in prima propositione significare voluisse vitam sacerdotis & merita esse necessaria , non quidem consecrationi , sed consecrationis effectui : nam licet impurus & indignus sacerdos virtute divini verbi sacramenti consecrationem perfectissime compleat ; consecrationis tamen gratiam & virtutem non consequitur , sed potius iudicium sibi parat & condemnationem : & ad hunc quoque modum admonet esse intelligendum , quod Romanus Pontifex Gelasius de hac re ad Elpidium scripsit , inquit : NON enim ad divini mysterii consecrationem coelestis spiritus invocatus adveniet , si sacerdos , qui eum adesse deprecatur , criminosis plenus actionibus comprobetur , Divus Thomas in 3. parte Summae theologiae , quaest. 82. ait his verbis improbari errorem quorundam sacerdotum , qui ex hac tantum causa , quod sacerdotes sint , putant se rite ac digne eucharistiae consecrationem peragere , tametsi peccatorum sordibus immundi sint . Atque juxta hunc sensum interpretatur non dissimilem sententiam Dionysii Arcopagitae , ad Demophilum monachum scribentis , in haec verba : PERFECTE cecidit a sacerdotali ordine , qui non est illuminatus : & audax nimium mihi videtur talis sacerdotalibus manum apponens : & audet immundas infamias (non enim dicam orationes) super divina symbola christiformiter enunciare . Petrus , Cretae episcopus , libro in Sententias quarto , dist. 13. autumat Hieronymum in secunda & tertia propositione , per sacerdotes , qui oleum chrysmatis sacrant , manus imponunt , & sacerdotes , ac Levitas constituunt , intellexisse episcopos , quod ordinis sacramento a sacerdotibus non differant , licet jurisdictione & dignitate longe distent . De quarta propositione vide Annot. 268. libri sexti .

Gratianus causa I. Qu. I. cap. Sacerdotes .

A N N O T A T I O CCLIX.

Quid sunt duae olivae istae ad dexteram candelabri , & ad sinistram ejus ?
Zach. 4. a

ORIGENES in Zachariae commentariis duas olivas interpretatur filium , & Spiritum Sanctum & lampadem , sive candelabrum , quod in medio ipsarum est , Deum patrem . Hieronymus libro in Zachariam primo fatetur se nescire , quomodo sine blasphemia Filius , & Spiritus Sanctus , alter a dextris , alter a sinistris dicantur .

Origenis error .

A N N O T A T I O CCLX.

Juramentum mendax non diligatis . Zach. 8. b

HIERONYMUS libro in Zachariam secundo occasione hujus praecepti affirmare videtur , omne prorsus juramentum Christianis interdictum esse : loquitur enim ad hunc modum : JURAMENTUM , ait , mendax ne diligatis , praecipiente Domino in Evangelio , Ego autem dico vobis , ut non juretis penitus : sed sit vester sermo , est , est ; non , non : qui enim non juraverit , nunquam poterit pejorare . In praeceptis , quae ad vitam pertinent , & sunt perspicua , non debemus quaerere allegoriam ; ne juxta comicum , nodum quaeramus in scirpo . Annotavit hunc locum Joannes Arboeus in Theosophia . Vide infra Annot. vigesimam sextam libri sequentis .

Num Christianis jurare liceat .

Matt. 5. 14. & 87.

AN-

Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua. Zach. 9. b

Num sinus
Abrahamae, &
infernus da-
mnatorum
idem sit.

Psal. 68. 3.
Luc. 16. 24.

HIERONYMUS secundo in Zachariam commentario existimatur collocasse Abrahamae sinum in inferno damnatorum, atque idem utrunque putasse. Ibi enim haec verba posuit: TU quoque in sanguine, &c. quod ita intelligitur. In sanguine passionis tuae eos, qui vincti in carcere tenebantur, in quo non est ulla misericordia, tua clementia liberaisti. Et paulo post, IN hujus praefigurationem lacus, qui non habebat aquas, & Joseph a fratribus missus est in lacum, & Jeremias a Chaldaeis, non in aquam laci, sed in lutum, coenumque laci demergitur, quod posset suffocare magis, quam refrigerare: unde in Psalmo scribitur, Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. In hoc lacu inferni morabatur dives ille quondam purpuratus, cujus lingua magniloqua poenarum exurebatur incendiis: & in tantum nulla habebat poenarum refrigeria, ut extremi digiti pauperis tincti in aqua refrigerium postularet.

DIVUS AUGUSTINUS epistola 57. ad Dardanum, epistola 99. ad Evodium, & libro De Genesi ad literam 12. refellere videtur hanc sententiam duplici de causa: Primum, quod in Evangelio dicatur vastum chaos, profundumque, & intransibilem hiatus esse positum inter sinum Abrahamae, ubi Lazarus solatio fruebatur, & infernum, ubi dives in tormentis ardebat: Deinde, quod, cum in sacris literis nusquam inveniatur inferorum nomen in bonam partem accipi, credibile non sit, requiem illam, in qua Lazarus cum caeteris sanctorum Patrum animis laetabatur, esse apud inferos. Scholares theologi docent sinum Abrahamae & infernum esse idem situ, qualitate differre: eodem enim subterranei loci claustro, ut recte sentit Hieronymus, uterque concluditur, sic tamen ut in supremam & infimam regionem aliquo interstitio distinguantur. Qualitas autem utriusque regionis ita diversa est, ut illic olim fuerint piarum animarum refrigeria, hic vero sint perpetua impiorum supplicia: illud vero *χάσμα*, hoc est ingens hiatus, utrique regioni interjacens, sive ipsum corporaliter intellexerit Augustinus, sive spiritualiter pro firmissima Dei lege, veluti quadam impermeabili voragine horum & illorum commissionem prohibente, nihil prohibet, quin sinus Abrahamae, & infernus eodem terrenae concavitatis ambitu comprehendantur. Ad id autem, quod Augustinus ait nusquam infernum appellari in bonum, Thomas in quarto Sententiarum volumine, dist. 45. quaest. 1. respondet his plane verbis: LOCUS status sanctorum Patrum, quantum ad id, quod habebat de bono, sinus Abrahamae dicebatur; sed quantum ad id, quod habebat de defectu, dicebatur infernus: & sic nec sinus Abrahamae in malum accipitur, nec infernus in bonum, quamvis quodammodo sint unum.

Onus verbi Domini ad Israël in manu Malachi, &c. Malac. cap. 1. a

Num Ange-
lus fuerit au-
thor libri
Malachiae.

Malach. 1. 1.
Matt. 21. 10.

ORIGENES, secutus editionem Septuaginta, qui pro eo, quod Hebraice ponitur *ב יד מלאכי* Be jad Malachi, verterunt, *ἐν χειρὶ ἀγγέλου*, id est, In manu Angeli, asseruit auctorem libri hujus fuisse angelum incarnatum: quod Hieronymus, qui voluminis auctorem putat fuisse Esdras, in Praefatione Malachiae indicavit his verbis: SCRIPSIT in huc librum Origenes tria volumina, sed historiam omnino non tetigit: & more suo totus in allegoriae interpretatione versatus est, nullam Esdrae faciens mentionem, sed angelum putans fuisse, qui scripsit, secundum illud, quod de Joanne legimus, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam: quod nos omnino non recipimus, ne animarum de coelo ruinas suscipere compellamur. Et in Commentariis Aggaei capite primo idem fusius repetens, ait: QUIDAM putant, & Joannem Baptistam, & Malachiam, qui interpretatur Angelus Domini, & Aggaeum fuisse angelos, & ob dispensationem & jussionem

Liber Quintus.

721

iussione Dei assumpsisse humana corpora, & inter homines conversatos: nec mirum hoc de angelis creditum, cum pro salute nostra etiam Dei filius humanum corpus assumpserit: & ob hanc causam etiam de apocryphis praebent testimonium: ubi dicitur, quod Jacob, qui postea vocatus est Israël, angelus fuerit, & propterea supplantaverit fratrem in ventre matris suae; Joannem quoque ad vocem matris Domini exultasse in utero Helisabeth, & omnium rationabilium unam esse naturam; & ob hanc causam homines, qui placuerunt Deo, aequales angelis fieri. Hoc illi sentiant? caeterum nos aliter. Habetur locus hic apud Origenem Tomo secundo in Joannis Evangelium, & libro Periarchon tertio.

A N N O T A T I O CCLXIII.

Dilexi Jacob: Esau autem odio habui. Mal. 1. 2

HIERONYMUS, in Commentario Malachiae hoc explicans, non longe abesse videtur a sententia Pelagianorum, dicentium, electionem & reprobationem oriri ex praescientia meritorum: siquidem hoc modo scribit. PORRO dilectio & odium Dei, vel ex praescientia nascitur futurorum, vel ex operibus: aliquin novimus, quod omnia Deus diligat, nec quicquam eorum oderit, quae creavit; sed proprie eos suae vendicet charitati, qui vitiorum hostes sunt & rebelles: & e contrario illos odit, qui a Deo destructa cupiunt rursus extruere. Vide infra Annot. 251. libri sexti,

Num electio
& reprobatio
sint ex praescientia
meritorum.

A N N O T A T I O CCLXIII.

Novissime vero post filios & mater consumpta est, &c. 2. Maccab. 7. 8

MARIUS Victorinus, divi Hieronymi praeceptor, in libro de Maccabaeis, quem heroïco versu composuit, sensum exprimens verbi illius, Consumpta est, pro quo in Graeco habetur *ἐτελεύτη*, indicare videtur matrem Maccabaeorum non periisse carnificum manibus interemptam, sed post caedem postremi ac junioris filii, exanimatam amplitudine gaudii ac laetitiae; quam ob septem adeptos de morte filiorum triumphos conceperat: quam sententiam non ineleganter his carminibus expressit:

Num Machabaeorum mater gaudio perierit.

*Dum puer ista gerit, solverunt gaudia matrem.
Jamque, ut erat laxata malis, jam voce negata
Suspirans, interque manus collapsa suorum,
Concidit exanimis, resolutaque membra quierunt.
Sic ipsa, & nati sanctorum in parte recepta est.*

Hunc sensum quanquam historica fides non respuat (nam & Livius memoriae prodidit post nobilem ad Thrasymenum pugnam, duas matres receptis insperato filii gaudio nimio extinctas) omnes tamen ecclesiastici Scriptores tradunt eam variis cruciatibus ac tormentis a licitoribus occisam: inter alios vero Josephus in libro de Maccabaeis ad Polybium Megalopolitam haec de illa scribit: NOVISSIME filiis singulis consumptis, admirabilis tantorum athletarum parens incruenta poenarum carnificina, flexis repente genibus, corporis a Deo dissolutionem efflagitabat: non enim vivendi cupiditate, sed filiorum causa tantum tempus protulisse. Antiochus ergo faucibus stridens, matrem generosam affligere jubet: tyrannice rapitur, teneris nudatur artubus, in altum manus alligantur, saevis illiditur flagellis, laesis moeret uberibus; ac flammivomae addicta sartagini, ambustos ultro filios concomitatur in poenas; ac oratione protensis, surrectisque manibus pro gravidis matribus fusa, coelibem effudit spiritum. Hanc Josephi sententiam omnes Christiani Patres obviis, ut dicitur; ulnis excipiunt.

Quinti Libri finis.

722
FR. SIXTI SENENSIS

E X

ORDINE PRAEDICATORUM,

DE ANNOTATIONIBUS ET CENSURIS
IN INTERPRETES ET EXPOSITORES
DIVINORUM NOVI TESTA-
MENTI VOLUMINUM.

BIBLIOTHECAE SANCTAE

L I B E R S E X T U S.

ETSI in Praefatione praecedentis libri pollicitus essem, annotamenta in expositores utriusque Testamenti, omnia simul unico volumine comprehendere, ne res, ejusdem generis affinitate conjunctas, dissociarem: & librorum numerum temere multiplicarem: tamen cum animadverterem, coeptum annotandi laborem, in magnitudinem longe majorem opinione mea succrescere, & mensuram aliorum voluminum superare, visum est Opus in duos libros dividere; & Annotationes, ac Censuras, quae ad novi Testamenti expositores attinent, sexto hujus Bibliothecae libro complecti; ut ex hujusmodi partitione, & voluminum, quoad fieri posset, aequalitatem servarem; & ab affligendo legendi, scribendique taedio dies aliquot respirarem.

A N N O T A T I O I.

Liber generationis JESU CHRISTI. Matth. 1. a

De Sacra le-
ctione.

CHRYSOSTOMUS homilia secunda in Matthaeum, qua principium hujus Evangelii enarrat, non longe a fine asserit lectionem ac studium divinae Scripturae magis pertinere ad saeculares, quam ad monachos, magisque illis, quam istis esse necessariam. Vide quod super hoc annotavimus infra Annotatione 152.

A N N O T A T I O II.

Judas autem genuit Phares, & Zaram de Thamar. Matth. 1. a

Thamar ad
fornicariam.

CHRYSOSTOMUS homilia tertia in Matthaeum, Thamar, ut fornicariam, accusat; quam alias a fornicationis crimine defendit. Memineris eorum, quae superiori volumine dicta sunt, Annotatione 113. libri quinti.

A N N O T A T I O III.

Jacob genuit Joseph, virum Mariae. Matth. 1. c

De Mariae
& Josephi
conjugio.

HIERONYMUS libro primo Commentariorum, in hunc Matthaei locum, inquit: CUM virum audieris, suspicio tibi non subeat nuptiarum; sed recordare

Liber Sextus.

723

confare consuetudinis scripturarum, quod sponsi, viri, & sponsae vocentur uxores. Idem ad hunc sensum alludens in libro adversus Elvidium, ait, Joseph Mariae potius custodem fuisse, quam maritum. Theologi scholares hoc loco utuntur, cum disceptandi gratia demonstrant, inter Mariam & Josephum non fuisse verum matrimonii sacramentum. Quibus occurrens divus Thomas in tertio Summae volumine, quaest. 29. art. 2. ait, Hieronymum viri ac mariti vocabulo significasse eum, qui conjugem suam jam inierit; per nuptias vero nuptialem sponsi, ac sponsae concubitum: cuius Maria & Joseph omnino fuerunt expertes, sola & indivisibili animorum conjunctione contenti; quae prima, ac praecipua est veri ac sancti matrimonii dignitas, & potissima forma,

A N N O T A T I O III.

Cum esset desponsata mater ejus Maria. Matth. 1. c

AUCTOR Operis imperfecti in Matthaeum, homilia prima, hunc edisserens locum, delabi videtur in errorem Marcionis, Tatiani, & Montani, damnantium nuptias: ait enim, matrimonium suapte natura esse peccatum, sed a Deo necessitatis causa permissum; proinde nec Deo placere, nec ullum habere praemium: hanc vero sententiam declarat his verbis: **CONJUNCTIO** maritalis quantum ad naturam rei ipsius peccatum est, concessione autem Dei facta est licentia: licentia, dico, facta est, non justitia: nam etsi propter necessitatem rei, peccatum esse desit: tamen justitia esse non meruit: ideo utentibus se, etsi poenam non infert, mercedem tamen non praestat: etsi non occidit, tamen non salvat; unde Propheta, non ad indulgentiam Dei respiciens, sed ad spurcitiam ipsius Operis, dicebat, Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea: id est, quid mirum, si peccavi, qui de peccato sum natus? secuta est enim generationem suam natura peccati: nam si matrimonium ipsum placitum esset Deo: nunquam abstinentibus se ab illo gloriosa promitteretur corona; nec sic amarentur a Deo, qui odiunt illud: non enim ille remuneratur, qui bonum fugit, sed qui malum. Vis autem scire, quomodo licitum est matrimonium? quomodo aliquando licuit & sorores habere uxores? quomodo habuerunt Cain & Abel? Haec nomina filiarum Adam, quas in initio habuit post Cain & Abel, Rifam & Edoclam, & non peccaverunt: quia peccatum illud raritas hominum, & necessitas excusabat: postea crescente numero hominum, ipsum malum reversum est in naturam suam, & coepit esse peccatum: remansit autem in usu, ut uni viro liceat habere plures uxores: amplificato postea mundo, etiam hoc malum recepit naturam suam, & coepit esse peccatum: remansit autem in usu, ut unus unam haberet uxorem: nunc autem, postquam venit plenitudo temporis, & senuit mundus, scimus, quale est consilium Dei, & quid vult, & quid est placitum coram illo: sed ausi non sumus dicere propter homines incontinentes; in quorum corpore anima nihil agit, sed in toto illos possidet sanguis, & sordidissimus ille vapor, de illo infano igne procedens. Denique cum mandaret angelus Tobiae in nuptiis ejus, ut ante, quam convenirent ad illam consuetudinem humanam, surgerent prius, & orarent, & sic dicerent, Domine tu scis, quia non propter libidinem accepi uxorem, sed propter liberos procreandos: quia si aliter orasset; oratio ejus Deo non fuerat placitura. Vide ergo, quia turpissimum opus illud carnis, filiorum causa excusat. Nunc autem multiplicato saeculo, creandorum hominum occasio est extincta. Jam Deum non multitudo hominum, sed charitas sanctorum delectat: ecce una est libido, quae fornicationem generat, & quae maritalem usum ministrat: sed sicut posuit mari terminos litora, dicens, Usque huc venies, & hic te constringes: sic libidini carnali terminum posuit conjugium, ut usque illuc veniens, illic se constringat: sicut ergo mare, si litora sua supergressum fuerit, peccat: ita & homo, si transgressus fuerit licentiam maritalem. Si ergo una est libido in maritis, & in adulteris: quomodo potest fieri, ut una eademque res pro dimidia quidem parte sit justitia, pro dimidia autem sit peccatum? aut enim tota est peccatum, aut tota justitia; quia una est res: verum est autem,

TOM. II.

Y 2

quia

Liber Sextus.

725

traditum: qui si Mariae fuissent, & non potius Joseph ex priore conjugio suscepti; nunquam in tempore passionis Joanni Apostolo transcripta esset in matrem. Vide, quae infra super his animadvertimus, Annot.64.

A N N O T A T I O VI.

Quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est. Matth.1. d

AUCTOR Operis imperfecti in Matthaeum, homilia prima, hunc explicans locum, videtur asserere, Spiritum Sanctum in conceptione Christi fuisse pro semine, sic inquit: UNIGENITO Deo, virginem ingressuro, Spiritus Sanctus praecessit, ut, praecedente Spiritu Sancto, in sanctificatione nascatur Christus secundum corpus, divinitate ingrediente pro semine. Hanc opinionem Augustinus sermone 191. De tempore insectari videtur his verbis: NON, ut quidam sceleratissimi opinantur, Spiritum Sanctum dicimus fuisse pro semine, sed potentia & virtute Creatoris operatum. D.Thomas in tertia Summae theologiae parte, quaestio.32. articulo 2. priorem sententiam sub titulo Chrysostomi, posteriorem vero Hieronymi nomine citans, ita utranque conciliat, ut dicat, Chrysostomum appellatione feminis non intellexisse substantiam feminis, quae in conceptione foetus transmutari solet, & quam in Christi conceptione merito exhorret Hieronymus; sed significare voluisse virtutematricem Dominicae incarnationis, quae fuit ipse Spiritus Sanctus, dicente angelo ad Mariam, Virtus altissimi obumbrabit tibi.

*De Spiritu S.
an fuerit pro
semine in con-
ceptione
Christi Do-
minal.*

*Ser. 191. in
in Appendic.
230 non est
S. Augustini.
Est autem
conceptio non
a Pelagio ad
Apostolicam
sedem quidem
quae exoritur
inter opera
S. Hieronymi.*

A N N O T A T I O VII.

Magi ab Oriente veniunt. Matth.2. a

GREGORIUS homil.10. in Evangelia in principio inquirens, cur angelus pastoribus, Magis vero stella apparuit, respondet, quia Judaeis, tanquam ratione utentibus, rationale animal, id est, angelus, praedicare debuit. D.Thomas parte prima Summae theologiae, quaest.51. indicat hunc locum usurpari ab his, qui sentiunt angelos esse animalia ex anima & corpore composita. Regredior supra ad Annot.8. libri quinti.

*An Angeli
sint animalia*

A N N O T A T I O VIII.

Videntes stellam Magi, &c. Matth.2. a

ORIGENES tractatu quinto in Matthaeum, exponens Magorum historiam, ut refert Polychronius in Ezechielem, Magicam artem summo opere commendavit: quam rem Theophilus, Alexandrinus episcopus, Origenici nominis perpetuus hostis, acrius, quam par esset, vituperans, in secundo libro Paschali adversus Origenem ita invehitur: CONFUNDATUR Origenes, qui inter cetera flagitiorum genera, quae confingit, magicis quoque artibus patrocinium tribuens, in tractatibus suis, his locutus est verbis: Ars magica non mihi videtur alicujus rei subsistentis vocabulum; sed, etsi sit, non est operis mali, nec quod haberi possit contemptui. Haec dicens utique fautorem se esse demonstrat Elymae Magi; qui Apostolis repugnavit; & Jannae, atque Mambrae, qui Mosis magicis artibus restiterunt, &c. Verum, cum toties Origenes in scriptis suis magorum maleficia detestetur, ac praecipue in vigesima tertia homilia super Numeris, ubi longo ex divinis testimoniis sermone magos, maleficos, & omne incantatorum genus prosternt; nulla est occasio, cur talia de Origene suspicemur.

*Magi artem
magi mali sunt*

*Act. 17. 8.
2. Timet. 3. 8.*

ET, NE quem moveant praemissa Polychronii, & Theophili testimonia, sciendum est, duplicem esse Magiam, alteram ubique ab Origene damnatam, quae per foedera, cum daemonibus inita, aut vere, aut apparenter operatur; alteram ab Origene laudatam, quae ad practicen naturalis philosophiae pertinet, docens

quia libido iustitia non est : ergo tota peccatum est . Sed ~~propter illud peccatum~~ imputatur, donec iste odibilis & corruptibilis transeat mundus . Haftenus in prima homilia .

RURSUM homilia 82. super illud in Matthaeum 19. Moses propter duritiam, &c. loquens de secundis nuptiis, ait : ET Apostoli praeceperunt secundas adire nuptias, propter incontinentiam hominum : nam secundam quidem accipere, secundum praeceptum Apostoli est : secundum autem veritatis rationem, vere fornicatio est : sed dum permittente Deo publice, & licenter committitur, sit honesta fornicatio . (a)

A N N O T A T I O . V.

Noli timere accipere Mariam conjugem tuam . Matth. 1. d .

S. Joseph an fuerit bigamus .

HILARIUS canone primo in Matthaeum, VERUM, inquit, homines pravissimi hinc praesumunt, quod plures Dominum nostrum fratres habuisse sit traditum :

(a) Marcionis, & Manichaeorum (quibus Enkratitae, Tatiano Duce, sicut & Priscillianistae sunt copulandi) error palmaris fuit nuptias damnabiles esse, quos tamen Paulus I. *Ad Timoth. IV.* propheterico spiritu praevidens confodit, dicens : „ Spiritus „ autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus „ discedent quidam a fide, attendentes spiritibus „ erroris, & doctrinis demoniorum, in hypocrisis „ loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, „ Adversus horumce nebulonum delirium ac commentum praesto est autoritas Christi Jesu Servatoris, qui nedum sua praesentia nuptias decoravit, sacra- vitque ; verum & divinum praeceptum *Genesios I.* expressum „ Crescite, & multiplicamini, insinuans, nuptias honorabiles dixit, & quale fuerit divinum mandatum adversus Hebraeos sacrosanctam legem pessumdantes expendit, *Matth. XIX.* „ Non legis „ stis, quia qui fecit hominem, ab initio, masculum & feminam fecit eos ? & dixit, propter hoc „ dimittet homo patrem, & matrem, & adhaerebit „ uxori suae, & erunt duo in carne una . Itaque „ jam non sunt duo, sed una caro . Quod ergo Deus „ conjunxit homo non separet „ Gentium Doctor itidem 1. *Cor. VII.* inquit : „ Lis autem, qui matrimonio juncti sunt, praeceptum non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere „ „ *Ad Hebraeos XIII.* Honorabile connubium in omnibus, & thoros immaculatus ; „ Idem habetur 1. *Petri III.* quoniam & in omnibus Divini eloquii libris : quapropter damnabilis nimium, foeda, & execrabilis est horumce tenebrionum haeresis adversus quos universim Patres calamus acuerunt, praesertim tamen Hieronymus, Augustinus, & Thomas Aquinas .

Verum circa successivam polygamiam varia fuit opinio, variusque delirantium sensus . Tertullianus enim (ut videre est *Lib. de Monogamia*) Montanistis adhaerens, secundas nuptias diris devovit, quod pariter egerunt Novatiani, adserentes eas jure divino prohibitas, damnatasque, sed perperam quidem, & falso, quum in Mosaica Lege praecipitur etiam fratribus defuncti viri in uxores accipere viduas cognatas, quae nullam ex mortuo susceperant prolem, ad suscitandum, nimirum, semen fratris sui . Apostolus itidem in Evangelica lege easdem indulget iis, qui se continere non valent 1. *Cor. VII.* „ Dico autem non nuptis, & viduis : bonum est illis si sic „ permaneant, sicut & ego . Quod si non se continent, nubant . Melius est enim nubere, quam „ uri „ „ & infra „ „ Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit : quod si dormivit vir „ ejus liberata est : cui vult nubat : tantum in Domino „ „ „ Apud quasdam autem Orientales Ecclesias IV. ineunte saeculo, etsi Montanisticus error haud fuerit receptus, quinimo venularius, usus ta-

men, seu severior invaluit disciplina abstinenti a secundis nuptiis ex peculiari praecepto ad continentiam servandam, ut constat ex Concilio Neocaesariensi *Can. VII.* ubi sic decernitur . „ Presbyterum „ „ vivo secundarum nuptiarum interesse non debere, „ maxime cum praecipitur secundis nuptiis poenitentiam tribuere . Quis ergo erit Presbyter, qui „ propter convivium illis consentiat nuptiis ? „ (de qua re vide Cardinales Bellarminum *Lib. I. de Sacram. Matrim. cap. 9.* & Baronium *de Ann. 314. n. 91.*) Heinc S. Basilii M. *Epist. ad Amphilectium Can. IV.* ita decrevit „ Definimus annum poenitentiae in die „ „ ganis „ „ quod etiam tradidit S. Gregorius Nanzianzenus *Orat. VII.*

At severior communiorque in Oriente disciplina viguit erga trigamos, quos veluti magis incontinentes Graeci acrius puniebant, ut videre est praesertim apud laudatos Basilium, & Gregorium Nanzianzenum ; quamvis VIII. Saeculo haec lex locum amplius non habuerit . Vigebat tamen tunc adhuc lex ista, positiva ibidem circa quartas nuptias, quas nimium execrabantur Orientales, ut constat ex edicto Basilii Macedonis *lib. 1. Juris Orientalis* : quare Nicolaus Patriarcha C. P. cognomine *Mysticus* Leonem Sapientem Macedonis filium, qui ad quartas transierat nuptias, a communione segregavit, & Presbyterum, qui Imperatoris nuptias cum Zoë benedixerat, deposuit, ex quo fuit ipse depositus, & in Monasterium ab eodem Caesare adductum fuit detrusus, aliaeque excitatae sunt turbae, quas postea sedavit Johannes X. Rom. Pontifex indulta Imperatori dispensatione super hoc Canonico apud Orientales impedimento : composueruntque pariter litem Episcoporum Orientales ad Concilium vocati a Constantino Caesare filio Leonis Sapientis ; ut patet ex eorum decreto, cui titulus : *Tomus unionis* . In Ecclesia Latina autem numquam ulla viguit prohibitio, nullaque severa disciplina circa successivam polygamiam, qualiscumque illa foret : quare S. Hieronymus *Epistola L.* seu potius *Apologia adversus Jovinianum cap. 7.* ait : „ Non damno digamos, imo nec trigamos, & si dici potest, octigamos „ „ „ Et S. P. Augustinus *lib. de bono viduitatis cap. XI.* „ Ne arbitris vel secundas nuptias crimen esse, vel qualescumque nuptias, cum sint nuptiae, malum esse „ „ „ Et *Cap. XII.* „ Ait enim (Apostolus 1. *Cor. 7.*) „ „ *Mulier alligata est quandiu vir ejus vivit* . Non „ „ dixit primus, aut secundus, aut tertius, aut „ „ quartus „ „ (aliqui codices habent *aut quotuslibet*) „ „ Quapropter nec contra humanae verecundiae sensum audeo dicere, ut quoties voluerit, viris mortuis, nubat foemina : nec ex meo corde praeter „ „ Scripturae auctoritatem quotaslibet (seu quantaslibet) nuptias audeo condemnare . Quod autem „ „ dico univirae viduae, hoc dico omni viduae : „ „ Beatior eris, si sic permaneris „ „

Liber Sextus.

725

traditum: qui si Mariae fuissent, & non potius Joseph ex priore conjugio suscepti; nunquam in tempore passionis Joanni Apostolo transcripta esset in matrem. Vide, quae infra super his animadvertimus, Annot.64.

A N N O T A T I O VI.

Quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est. Matth.1. d

AUCTOR Operis imperfecti in Matthaeum, homilia prima, hunc explicans locum, videtur asserere, Spiritum Sanctum in conceptione Christi fuisse pro semine, sic inquit: UNIGENITO Deo, virginem ingressuro, Spiritus Sanctus praecessit, ut, praecedente Spiritu Sancto, in sanctificatione nascatur Christus secundum corpus, divinitate ingrediente pro semine. Hanc opinionem Augustinus sermone 191. De tempore infectari videtur his verbis: NON, ut quidam sceleratissimi opinantur, Spiritum Sanctum dicimus fuisse pro semine, sed potentia & virtute Creatoris operatum. D.Thomas in tertia Summae theologiae parte, quaest.32. articulo 2. priorem sententiam sub titulo Chrysostomi, posteriorem vero Hieronymi nomine citans, ita utranque conciliat, ut dicat, Chrysostomum appellatione seminis non intellexisse substantiam seminis, quae in conceptione foetus transmutari solet, & quam in Christi conceptione merito exhorret Hieronymus; sed significare voluisse virtutem astrictam Dominicae incarnationis, quae fuit ipse Spiritus Sanctus, dicente angelo ad Mariam, Virtus altissimi obumbrabit tibi.

A N N O T A T I O VII.

Magi ab Oriente veniunt. Matth.2. a

GREGORIUS homil.10. in Evangelia in principio inquirens, cur angelus pastoribus, Magis vero stella apparuit, respondet, quia Judaeis, tanquam ratione utentibus, rationale animal, id est, angelus, praedicare debuit. D.Thomas parte prima Summae theologiae, quaest.51. indicat hunc locum usurpari ab his, qui sentiunt angelos esse animalia ex anima & corpore composita. Regreditor supra ad Annot.8. libri quinti.

A N N O T A T I O VIII.

Videntes stellam Magi, &c. Matth.2. a

ORIGENES tractatu quinto in Matthaeum, exponens Magorum historiam, ut refert Polychronius in Ezechielem, Magicam artem summopere commendavit: quam rem Theophilus, Alexandrinus episcopus, Origenici nominis perpetuus hostis, acrius, quam par esset, vituperans, in secundo libro Paschali adversus Origenem ita invehitur: CONFUNDATUR Origenes, qui inter caetera flagitiorum genera, quae confingit, magicis quoque artibus patrocinium tribuens, in tractatibus suis, his locutus est verbis: Ars magica non mihi videtur alicujus rei subsistentis vocabulum; sed, etsi sit, non est operis mali, nec quod haberi possit contemptui. Haec dicens utique fautorem se esse demonstrat Elymae Magi; qui Apostolis repugnavit; & Jannae, atque Mambrae, qui Mosis magicis artibus restiterunt, &c. Verum, cum toties Origenes in scriptis suis magorum maleficia detestetur, ac praecipue in vigesima tertia homilia super Numeris, ubi longo ex divinis testimoniis sermone magos, maleficos, & omne incantatorum genus prostermit; nulla est occasio, cur talia de Origene suspicemur.

ET, NE quem moveant praemissa Polychronii, & Theophili testimonia, sciendum est, duplicem esse Magiam, alteram ubique ab Origene damnatam, quae per foedera, cum daemonibus inita, aut vere, aut apparenter operatur; alteram ab Origene laudatam, quae ad praeficem naturalis philosophiae pertinet, docens

docens admirabiles res operari ex applicatione mutua naturalium virtutum ad vicem agentium ac patientium. Quam partitionem Hieronymus amplectitur, primo libro Commentariorum in Daniele super illis verbis secundi capitis, Praecipit rex, ut convocarentur harioli, & magi, & malefici, & Chaldaei: ubi annotans, cur Daniel magos a maleficis, hariolis, & Chaldaeis distinxerit, ita scribit: QUOS nos hariolos, caeteri *ἰσχυροὶς*, id est, incantatores, interpretati sunt, videntur mihi esse, qui verbis rem peragunt: magi, qui de singulis philosophantur; malefici, qui sanguine utuntur & victimis, & saepe contingunt corpora mortuorum: porro in Chaldaeis genethliacos significari puto, quos vulgo mathematicos vocat: consuetudo autem communis, magos pro maleficis accipit, qui aliter habentur apud gentem suam, eo quod sint philosophi Chaldaeorum: & ad artis hujus scientiam reges quoque, & principes ejusdem gentis omnia faciunt: unde & in nativitate Domini Salvatoris ipsi primum ortum ejus intellexerunt; & venientes in sanctam Bethlehem, adoraverunt puerum, stella desuper ostendente. Idem in secundo adversum Jovinianum libro, EUBULUS, inquit, qui historiam Mithrae multis voluminibus conscripsit, narrat apud Persas tria genera magorum: quorum primi, qui sunt doctissimi & eloquentissimi, excepta farina & olere, nihil amplius in cibo sumunt.

HAEC HIERONYMUS: ante quem Justinus philosophus & martyr eandem approbaverat distinctionem, in libro Quaestionum, a gentibus positarum, qu. 24. & 26. in quibus discutiens, quid intersit inter miracula magorum Aegyptiorum & Mosis, & inter miracula Christi & Apollonii Iyanaei philosophi, sive magi, sic loquitur: EA QUIDEM miracula, quae a Mose edita sunt, divina opera edita sunt, videlicet per mutationem naturae aquae, quae proponebatur in naturam ejus, quod efficiebatur: ea autem, quae magi ediderunt, daemonum opera edita sunt; qui faciebant, ut oculi eorum, qui cernebant serpentem, sanguinem & ranas, quae non erant, videre viderentur: & Apollonius quidem, vir scientia naturalium facultatum praeditus, consensionumque, & contrariarum affectionum, quae in eis insunt, ex ea arte operationes edebat, non divina auctoritate: itaque in omnibus perfectionibus ei necessaria erat materiae accommodatae assumptio; qua adjutrice, id, quod solvebatur, explebat. Salvator autem noster Christus, pro divina sua auctoritate ac jure mira inusitataque opera perficiens, nusquam materiam requirebat, sed imperium.

A N N O T A T I O IX.

Vidimus stellam ejus. Matth. 2. 2

Sententia C.
Cajetani circa
vaticinium
Balaam.

THOMAM Cajetanum, Ambrosius, Compiae episcopus, libro Annotationum secundo redarguit, quod hunc locum excutiens, negaverit vaticinium illud Balaamicum Numerorum vigesimo quarto, Orietur stella ex Jacob, &c. significare ortum stellae, quae indicavit ortum Christi, contra auctoritatem omnium sanctorum Patrum; in quibus Hieronymus in primo Matthaei Commentario, AD confusionem, inquit, Judaeorum, ut nativitatem Christi a gentibus discerent, oritur in Oriente stella, quam futuram Balaam, cujus successores erant, vaticinio noverant. Lege de hoc Numerorum librum. Haec Hieronymus.

A N N O T A T I O X.

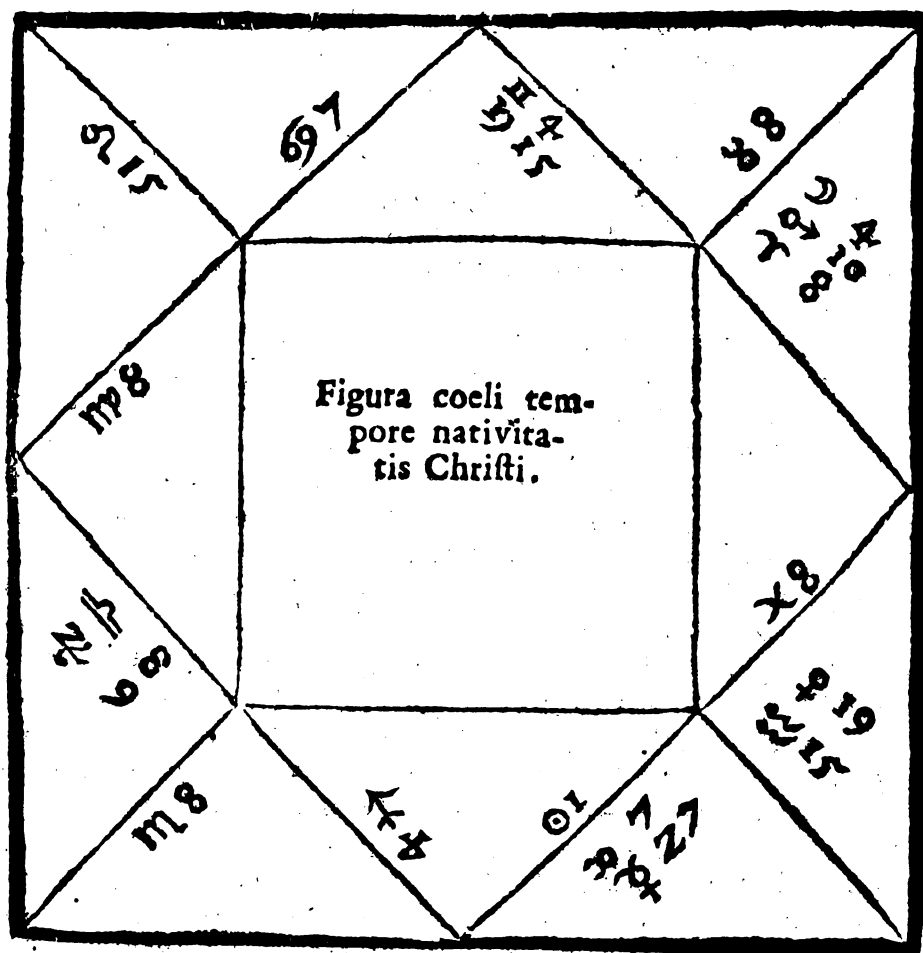
Vidimus stellam ejus. Matth. 2. 2

Nam Christi
nativitas ex
genethliacis
divinationibus
praenoscitur.

PETRUS Aliacus, presbyter cardinalis, quaestione in Genesim 30. & in libro De legibus & sectis super stella Magis in Oriente conspecta, disputans, ostendit magos illos, fideralis scientiae peritissimos, potuisse ex astrologicis contemplationibus praenoscere futuram Christi nativitatem & vitam, non tamen ea certitudine, qua postea ortum Christi nova stella praemonstrante cognoverunt: nam, etsi Christi conceptio & nativitas omnes coelorum vires, atque omnes naturae facultates

facultates in pterisque excedant : in aliquibus ramen naturae coelorum & astro-
rum virtutes, tanquam ancillae Domino suo famulantes, amica lumina, & be-
nignos influxus, quos a Christo acceperant, nascenti Christo largissime suppedita-
verunt : ea propter possibile fuit, magos praeter hanc recentis astri apparitionem
etiam duobus aliis indiciis praescisse nasciturum insignem religione, imperio, &
gloria, virum, primo ex magna quadam conjunctione Jovis & Saturni ; qui an-
no ante Servatoris nostri ortum sexto in signo Cancri coierunt, praedicentibus
eunctis illorum temporum astronomis portendi magnam religionum mutatio-
nem. Secundo ex observatione constitutionis coeli, quam habuit ipsa Christi na-
tivitas : ea incipit in annum Octavii Augusti XLII. VIII. Calendas Januarii, an-
te noctis dimidium : fuitque in ea horoscopus pars Virginis octava, quae religio-
nis immutationes significat ; & in culmine coeli Saturnus ; imum coeli tenente
sole, caeterisque planetis eo ordine dispositis, quem tibi repraesentat sequens
astronomicum schema, delineatum ad latitudinem Hierosolymitanae urbis, di-
stantis ab Aequatore partibus sex & triginta.

*Constitutio planetarum, nativitati Servatoris nostri
Jesu Christi affulgentium.*

HAEC Aliaci sententia est ; quam longe antea professus fuerat Albertus suo
saeculo magnus ; qui in libro, cui SPECULI titulum imposuit, referens descri-
ptionem signi Virginis, ab Albumasare astronomo traditam, ita scriptum reliquit :
ALBUMASAR in suo majori introductorio, tractatu 6. Ascendit, inquit, in pri-
ma facie illius signi Virgo pulchra & honesta, habens in manu sua duas spicas, &
parit puerum, & vocat ipsum puerum quaedam gens JESUM : & ascendit cum
ea stella Virginis. Haec ille. Nos autem scimus, quod sub ascendente ejusdem
Virginis natus fuit Dominus noster Jesus Christus, cum hoc, quod aequatio mo-
tus octavae sphaerae in tempore ejusdem fuit octo graduum, & triginta minuto-
rum, secundum calculationem certissimam ; & quod ipsa erat tunc minuenda,
de

de locis planetarum inventis per canones; non quia subiaceat stellarum motui; aut earum iudicio natorum desideratissimus, qui creaverat ipsas stellas: sed quia cum extenderet coelum, sicut pellem, formans librum universitatis, noluit literis ejusdem deesse ex his, quae secundum providentiam suam in libro aeternitatis sunt scripta, etiam illud elegantissimum a natura, quod de virgine nasceretur, ut profecto per hoc innueretur homo carnalis & verus, qui non naturaliter nascebatur; non quod coeli figura causa esset, quare nasceretur, sed potius significatio; imo & vero verius ipse erat causa, quare modus admirandae suae nativitatibus significaretur per coelum. Haftenus Albertus, sive alius quispiam ejus nomine: nam is liber ab eruditis Alberti esse negatur.

Scribitur
genius Nig-
idii con-
pota hora
genituras O-
stavii, pre-
nuntiatio do-
minum ter-
ratum Orbi
quidem.

IMPROBAT hanc opinionem Divus Augustinus libro quinto De civitate Dei, capite 1. ubi postquam confutavit eos, qui dicunt, stellas in genituris infantium effectrices causas esse, & suas cuique nascenti sortes, fataque distribuere, demum eos quoque refellit, qui docent, positiones astrorum in nativitatibus infantium non esse causas, sed signa tantum, quae futuram nascentis vitam, mores, fortunamque significant, ita scribens: SI DICUNTUR stellae significare potius ista, quam facere, ut quasi locutio quaedam sit illarum positio, praedicens futura, non agens (non enim mediocriter Doctorem hominum fuit ista sententia) ut, verbi gratia, Mars ita positus homicidam significat, sed homicidam non facit: qui fit, ut nihil unquam dicere potuerunt mathematici, cur in vira geminorum, in actionibus, in eventibus, in professionibus, artibus, honoribus, caeterisque rebus, ad humanam vitam pertinentibus, atque in ipsa morte sit plerumque tanta diversitas, ut similiores eis sint, quantum ad haec attinet, multi extranei, quam ipsi inter se gemini, per exiguum temporis intervallum in nascendo separati, in conceptu autem, per unum concubitum, uno etiam momento seminati. Et infra capite tertio ejusdem libri coarguit eos, qui ex responso Nigidii Figuli referebant disparitatem illam geminorum ad vertiginem coelestis rotationis, quae sua pernecitate utriusque infantis horoscopum exigui temporis momento mutaret. Sic autem loquitur: FRUSTRA affertur nobile illud commentum de figuli rota, quod respondisse ferunt Nigidium hac quaestione turbatum, unde & Figulus appellatus est: dum enim rotam figuli vi quanta potuit intorsisset, currente illa, bis numero de atramento, tanquam uno ejus loco summa celeritate percussit: deinde inventa sunt signa, quae fixerat desistente motu, non parvo intervallo in rotae illius extremitate distantia. Sic, inquit, in tanta coeli rapacitate, etiam si alter post alterum tanta celeritate nascatur, quanta rotam bis ipse percussit, in coeli spacio plurimum interest: hinc sunt, inquit, quaecunque dissimilima perhibentur in moribus, casibusque geminorum. Hoc figmentum fragile est, quam vasa, quae illa rotatione finguntur: nam si tam multum in coelo interest, quod constellationibus comprehendere non potest, ut alteri geminorum haereditas obveniat, alteri non obveniat: cur audent de caeteris, qui gemini non sunt, cum inspexerint, eorum constellationes, talia pronunciare, quae ad illud secretum pertinent, quod nemo potest comprehendere, & momentis annotare nascentium? &c.

EX HIS Augustini verbis liquet falsam & inanem esse divinationem eorum, qui ex significationibus siderum horoscopantium pronunciant futuros geniturae successus; tum quod astris nullae sint hujusmodi contingentium rerum significationes, tum quod etiam si inesse concedantur, nullo tamen humano ingenio deprehendi possint. Patet item frigidas & invalidas esse excusationes recentium genethliacorum: ex quibus alii superstitionem suam ita defendunt, ut dicant, se non tribuere astris vim ullam effectricem, quae efficiendo cogat, ac necessitatem inducat, sed quae duntaxat inclinet: alii vero honestiore, ut putant, effugio sibi consulentes, ajunt, se ipsam quoque inclinandi facultatem constellationibus dene-gare, solamque in iis significandi ac praemonendi certitudinem fateri.

PROINDE sancta synodus Tridentina, cupiens quascunque horum defension-nes omnino evertere, connumeravit omnia genethliacae artis, imo imposturae iudicia inter caeteras sacrilegae divinationis impietates; nulloque posito discrimi-ne inter astromantas, qui vel ex efficientia, vel ex significatione siderum divinant

omnia

omnia eorum studia, & scripta, quaecunque illa sint, indiscriminatim damnavit, his verbis: LIBRI omnes, & scripta geomantiae, hydromantiae, aëromantiae, pyromantiae, onomantiae, chyromantiae, necromantiae, sive in quibus continentur sortilegia, veneficia, auguria, auspicia, incantationes artis magicae; prorsus rejiciuntur: episcopi vero diligenter provideant, ne astrologiae judiciariae libri, tractatus, indices legantur, vel habeantur, qui de futuris contingentibus successibus, fortuitisve casibus, aut iis actionibus, quae ab humana voluntate pendent, certo aliquid eventurum affirmare audent.

HABES, quae ad hoc argumentum pertineant, libro quinto, Annotatione 15. & 81. & libro secundo sub dictione Curiosarum artium.

DUM haec adornarem, Saravallius quidam, theologus non ineruditus, sed vanitati judiciariae mirum in modum addictus, incidit in venalem scriptorem, cui hoc Opus tradideram exscribendum: cumque illo consentiente, & me inscio magnam partem voluminis apud eum evolvisset, & hanc inter caetera annotationem legisset, paulo post proscidit nomen meum in corona Doctorum, ac nobilium virorum, clamitans me hostem esse bonarum artium, qui astrologiam affirmem non esse artem, sed fallaciam & imposturam detestabilem; contra vero Divum Thomam, cujus ipse doctrinam profiteor, astrologicas divinationes multis in locis comprobare, atque omnes eruditos fateri, astrologiae scientiam esse verissimam, & optimam; illamque, si recte intelligatur, & ab his, qui illam probe norint, tractetur, utilissimas, admirabilesque futurorum praedictiones exhibere. Adjecit quoque ex probatissimis historicis ad sententiae suae comprobationem longum catalogum mathematicorum, qui certissima de nativitatibus, vita, morte, imperiis, bellis, victoriis, caeterisque, tam faustis, quam infau- stis, Regum & Imperatorum eventibus certissima praenunciarunt. Demum post prolixam exemplorum enumerationem intulit, me, occulta quadam oppugnatae veritatis vi coactum, in sententiam astrologorum concessisse, dum in quarto hujus Operis libro scriberem: poëtas quosdam ad illustrandam Christianorum poë- sim, & cantanda sacra poëmata foelicissimo fidere natos.

HAEC cum ad me detulissent amici quidam, monuissentque non negligen- das accusatoris querimonias, quibus etiam nonnulli ex nobilibus illis viderentur commoti: decrevi, quam paucis verbis & adversarii accusationibus occurrere, & amicorum desiderio satisfacere.

PRIMUM itaque, cum dolet astrologiam a me non appellari artem, sed im-
posturam & fraudem, fateor, & libere pronuncio id ita se habere, si tamen astro-
logiae vocabulum astromantiam, sive genesiologiam, sive genethliomantiam si-
gnificet, hoc est, nataliciae divinationis professionem, quae ex natalibus morta-
lium totius vitae decursum colligit. Quis enim, nisi prorsus amens, ausit hanc insa-
nam deceptionem vocare artem, aut scientiam existimare, quae nulla solida ratione
firmetur, nullo certo experimento insistat, nulla sapientum auctoritate probetur; sed
quam philosophi, ceu ludibrium, e scholis explodant, Caesarea jura damnent, Ponti-
ficum decreta, Synodicaeque sanctiones interdican, divinae scripturae testentur &
omnium theologorum judicia reprobent? Sed inquit, Si hujusmodi astrologorum stu-
dium vanitas est, & inane figmentum: qua ratione sit, ut ii ex constitutione siderum,
nativitatibus affulgentium, multa vera praedicant? Equidem haec est illa singu-
laris, ac praecipua divinatorum demonstratio; cui, ceu immobili fundamento,
universum divinationis suae aedificium imponunt: ea vero, quam labilis & infir-
ma sit, palam detexere Basilii, Chrysostomus, Augustinus, atque alii prisci Do-
ctores, variis adversus mathematicos disputationibus editis: in quibus egregie de-
monstrarunt veritatem illarum praedictionum non esse referendam ad observa-
tiones constellationum, quae mera sunt somnia, sed ad alias quatuor potiores ac
evidentiores causas, nimirum ad sortem, ad pacta, ad prudentiam consultorum,
& stultitiam consulentium.

PRIMUM quidem Planetarii pleraque vera edicunt non ex arte inspectorum
siderum, sed sorte; sorte, inquam, juxta piam theologorum definitionem intel-
lecta, hoc est, ex occulta divinae providentiae dispositione; quae, ut Augustinus
in quarto & septimo Confessionum inquit, caecas & improbas mentes consulto-

Ogaenam A-
strologia non
sit scientia.

Divinatoria
in sacris liti-
ris reproba-
tur Levit. 19.
21. & 20. 6.
Deuteron. 18.
11. Isai. 8. 9.
& 44. 25. 1.
Reg. 23. 3. &
in Dec. Caus.
XXVI. Qu. 1.
In Cone. Tri-
dent. Regul.
IX. Indic. pro-
hibet. volu-
minum. Item
in Codice Ju-
riniani Tit.
de Mathema-
tica L. Ne-
me.

1. Causa cur
Astrologi ju-
diciarii alii-
quando vera
praedicant.

rum aliquoties occulto quodam instinctu sic agitatur, ut nescientes proferant, quae consulentes vel ex eorum meritis, vel ex abyssu iusti iudicii oporteat audire: sic olim apud ethnicos accidit, ut dum aliqui ex poematibus poetae cuiuspiam, longe aliud canentis & intendentis, sortes consulentes, carmina eis obrigerint, vel praesentibus, vel futuris negotiis mirifice consona; ceu Alexandro Severo, cui adhuc adolescenti, nec imperium speranti, dum Virgilianas sortes scrutaretur, versus ex sexto Aeneidos exire, qui futurum illi imperium portenderent his verbis:

*Tu regere imperio populos Romane memento.
(Hae tibi erunt artes) pacisque imponere morem,
Parcere subiectis, & debellare superbos.*

Quod si divinae fortis nutu ex huiusmodi carminibus aliquando responsa prodire tanto a cogitationibus auctorum suorum diversa, quanto fuerunt eventibus consulentium congrua: quid mirum, si a genethliaco, nihil eorum, quae dicit, sciente, vera interdum prognostica excidant? ita ejus linguam moderante eo, qui non solum ex ore Balaami harioli, ac falsi vatis, sed etiam ex ore asinae, cui divinator ille infidebat, verissima futurorum oracula eduxit?

II. Causa cur
Astrologi al-
liquando ve-
ra praedicant.

SECUNDO multa a mathematicis dicta, &, ut praedicta sunt, eveniunt non ex astromantica disciplina, quae nulla est, sed ex societate, & foederibus inter eos, & daemones constitutis; de quibus Augustinus libro quinto De civitate Dei, capite septimo, sic loquitur: HIS omnibus consideratis, non immerito creditur, cum astrologi mirabiliter multa vera respondent, occulto instinctu fieri spirituum non bonorum, quorum cura est has falsas ac noxias opiniones de astralibus fatiis inferere humanis mentibus, atque firmare; non horoscopi notati, & inspecti aliqua arte, quae nulla est. Et libro secundo De Genesi ad litteram cap. 17. id ipsum latius explicans, FATENDUM est, inquit, quando ab istis vera dicuntur, instinctu quodam occultissimo dici, quem nescientes humanae mentes patiantur: quod cum ad decipiendos homines fit, spirituum seductorum operatio est: quibus quaedam vera de temporalibus rebus nosse permittitur, partim quia subtilioris sensus acumine, partim quia subtilioribus corporibus vigent, partim experientia callidior, propter magnam longitudinem vitae, partim sanctis angelis, quod ipsi ab omnipotente Deo discunt, etiam jussu ejus sibi revelantibus, qui merita humana occultissimae justitiae sinceritate distribuit: aliquando autem iidem nefandi spiritus, etiam, quae ipsi facturi sunt, veluti divinando praedicunt: quapropter bono Christiano, sive mathematici, sive quilibet impie divinantium, maxime dicentes vera, cavendi sunt, ne consortio daemoniorum animam deceptam, pacto quodam societatis irretiant.

III. Causa ve-
nitatis praedi-
ctionis Astro-
logorum.

TERTIO implentur saepenumero etiam absque ulla stellarum consideratione astromantium prognostica ex sola moralis prudentiae providentia, ad quam attinet non solum praeterita reminisci, & praesentia contueri, sed etiam futura prospicere, &, quae ventura sunt, longe antea praevidere. Sunt autem homines quidam, tam natura, quam exercitatione ita prudentes, ut ex hominum temperaturis, inclinationibus, virtutibus, ac vitiis, tum amicitiiis, & inimicitiiis, tum facultatibus, negotiis, studiis, & occasionibus, multa eis eventura praevideant, eaque asseverationis constantia proferant, ut raro fallantur. Sic Hannibal, prudentissimus dux, perspecta temeritate ac imperitia Terentii Varronis, Romani consulis, Afris victoriam, Romanis cladem ingenti fiducia praedicat, praedictionem paulo post comprobante certaminis exitu, Romanis ad Thrasymenum dimicantibus infaustissimo. Et ne externa exempla petam, ita proximis annis, cum Respublica nostra Senensis implacabili civium discordia, & seditionibus, ac bellis intestinis arderet, non defuere plerique optimi cives, qui omni siderum cognitione destituti, praenunciarent praesentem amissae Reipublicae & urbis calamitatem: idque non ex mathematicis apotelesmatis, sed ex civilis prudentiae iudicio, cujus certissimus canon hic est, SEDITIOSORUM CIVIUM DISCORDIAS RUINAM CIVITATIBUS INEVITABLEM PORTENDERE. Hac igitur ratione usu venit, ut interdum Planetarii, politicarum actionum gnari, etiam contra astrologicos canones multa verissima praedicant: exempli causa principem, in cives tyranni-

ce

re debacchantem, a suis occisum iri; hominem, assiduo furto & raptu viventem, furcae suspendio interiturum; religionis contemptorem, & divorum irrisorem ignibus exurendum: quia ex prudentia, plurimis experimentis comprobata, noverunt, talia scelera tales sibi poenas parare.

QUARTA ac postrema causa, ob quam divinationes huiusmodi attingant praevias metas, est consulentium stultitia, sive stulta credulitas, qua interrogantes consultoribus suis facile de his credunt, quae ipsi vel maxime prosequuntur, vel fugiunt. Solet enim ea credulitas immittere credulis consulentium animis, aut spem foelicitatis a divinatore promissae, aut metum calamitatis ab eo denunciatæ: hi autem duo affectus crebro efficiunt, ut humana negotia praenunciatos fines fortiantur: nam quemadmodum spes & fiducia ardua quaeque opera audenter aggrediuntur, & foelicitate magnificeque absolvunt: ita pavor ac metus res pavide incipiunt, inceptas vero turpiter & infoelicitate deserunt: atque hinc aliquando fit, ut avarus quispiam, aut ambitiosus percontator, credens ac sperans facile se potiturum, vel divitiis, vel honoribus, ab astromante pollicitis, applicet animum ingenti fiducia obfirmatum, viresque omnes, ac studia omnia ad consequenda illius promissa. Quoniam vero accidit id interdum inveniri, quod assiduo labore, & summa quaeritur diligentia: sequitur etiam, ut aliquoties divitiarum & honorum sectatores ad eas opes ac dignitates Deo permittente perveniant, quae ei praenunciarat astrologus, responso quidem fortuito, & absque ulla consultoris arte edito, sed a consulente sic recepto, & in animum reposito, ac si esset oraculum certissimae auctoritatis, & indubitatae fidei. Habemus huius rei exemplum in exercitiis Romanis: quibus, ut scribit Livius, cum auguria & auspicia, secreto ab eorum curatoribus inspecta, infaustam & luctuosam expeditionem minarentur; auspices, ne militem, in bellum proficiscentem, funesto nuncio consternerent, versis in contrariam partem auspiciis, mentiti sunt omnia, fausta ac triumphalia a diis ostendi: quo mendacio utiliter decepti milites, ea animi alacritate, & fortitudine pugnarunt, ut eos hostes funderent, quibus Romana auguria victoriam contra Romanos ipsos pollicebantur. Contra vero cum Lunae deliquium ea nocte incidisset, qua Atheniensium classis e portu Syracusano fugam moliebatur, praefectus ejus Nicias, ignorans id accidere ex ingressu lunaris globi in umbram terrae, suspicatus est eo luminis defectu significari classis naufragium, & militum demersionem, si inde ea nocte abnavigaret: ex hac igitur falsa suspitione in vanam trepidationem lapsus, cum a destinata navigatione, in qua certissima salus erat, abstinuisset; paulo post in potestatem hostium devenit. Ex iis itaque causis contingit non pauca a judiciariis praedici, quae saepe absque ulla astrorum notatione videmus, aut casu, aut pacto, aut prudentia, aut stultitia impleri.

CAETERUM ad id, quod ait, me contra D. Thomae instituta, quibus ex scholastica professione devincior, astrologica improbare prognostica, respondeo, duplex esse astrologiae divinatrix genus, physicum, & fictitium: quae quidem triplici inter se discrimine distinguuntur, scilicet, observatione, applicatione, ac praenotione. Primum observatione, quod Physica divinatio physicas tantum stellarum influxiones, impressionesque observet; quae non sola imaginationis excogitatione, sed re ipsa vere inter opera naturae subsistant, & sensu & ratione physica demonstrantur: ceu sunt lumen, motusque errantium siderum, ac praecipue solaris astri; ex cujus ad nos accessu ac recessu generationes & corruptiones rerum proveniunt. Contra vero Ficticia divinatio, neglectis physicis influentiis, observat defluxiones quasdam constellationum imaginarias & commenticias, hoc est, afflatus aliquos sidereos, qui nec usquam sint, nec ulla demonstratione, aut certo experimento deprehendi queant, sed sola sint astromantium vanitate introducti, & stultorum hominum credulitate recepti: ex iis sunt peculiares illae & occultae proprietates, quas olim deliramenti huius inventores pro sui cerebri stoliditate, & ut cuique eorum visum fuit, variis astris adscribere: veluti Veneri afflatum libidinis; Marti defluxionem irae ac furoris; Lunae influxum insaniae; Capricorno vim, quae nascentes sub eo reges efficiat; Andromedae illustrationes infaustas, quae exilia, captivitatem & carceres adducat; Orioni irradiationes, quae

quae venatorem producant; Canopo radios, qui piscatores gignant; sideri *Modus* virulentam aspirationem, quae inopinatum & repentinum interitum inferat; caeteraque his similia, e poetarum figmentis iterum ficta & reficta.

SECUNDO inter se hoc porissimum distant, quod physici divinatores actiones sideralium impressionum ita corporibus applicant, ut afferant astrorum energiam ac vim primo, per se, directim, ac necessario solis corporibus imprimi, animis vero nequaquam, nisi per accidens, atque admodum indirecte, & contingenter, hoc est, quatenus humanae voluntates corporeis passionibus, physica siderum effluxione commotis, sponte sua consentiunt: veluti cum viatoris corpus, solaribus radiis exhaustum, animum nec reluctantem, nec contradicentem ad bibacchatis & ebrietatis vitium pertrahit: at ficticii divinatores vires siderum primo, per se, ac necessario animo non minus, quam corpori applicant, totumque simul hominem ficticiis afflatibus agunt: eique ex horum vi decernunt itinera, navigationes, bella, carceres, caedem, atque alia hujusmodi eventa, quae illum, etiam invitum, ac repugnantem, pati necesse sit.

TERTIO discrepant, quia physicae divinationis disciplina abstinet a certa, ac determinata praedictione singularium, & praecipue contingentium cujusque hominis eventuum; sed generatim, & in universali, nullaue fixa rei praedictae determinatione de humanis actionibus pronunciat. Exempli gratia, quod exoriente Arietis astro alacriores erunt homines, quia tunc redeunte ad nos Sole, secumque veris amoenitatem reducente, cuncta hilariora reddantur: oriente vero sidere Virgiliarum homines tristiores erunt, quia Sol a nostris regionibus recedens hyberna frigora, dies pluviales, & tristes longiorum noctium tenebras post se relinquit. Planetarii autem e diverso suos cuique particulares actus, eventus, & successus faustos & infaustos certa & determinata asseveratione praenunciant.

HIS igitur divinationibus hoc pacto discretis, si quis ex me quaerat, quid nam de utrisque senserit D. Thomas: unico verbo respondeo, physicas praenotiones ab eo recipi, ac probari; ficticias vero, quales querulus ille astrotheologus ineptis homunculis venditat, prorsus rejici, & in multis theologiae suae scriptis refelli. Legat prudens lector primam ejus Theologicae summae partem, qu. 115. art. 4. & secundam secundae qu. 95. art. 1. & opusculum De judiciis astrorum; & comperiet verum esse quod dico. Haftenus pro sententia D. Thomae, cujus & sanctitatem adoro, & doctrinam toto pectore amplector.

SUPEREST, ut in fine Annotationis hujus ad id respondeam, quod astrotheologus ille ultimo loco subjecit, me quoque genethliacis placitis consensisse, cum scriberem, poetas aliquos sub felicibus astris genitos: fateor sane id a me dictum & scriptum, non tamen eo animo, quo ipse nugatur; sed ut vulgata locutionis forma perfectos & absolutos poetas designarem: solet enim vulgus hominum dicere eas res, vel faustis auspiciis, vel propitiis astris fieri, quae undequaque feliciter perficiuntur, nec puto mihi vitio dandum, si quae vulgus ex astrologorum vanitate in communem loquendi usum desumpsit, ego ad Christianos poetas accommodaverim, cum etiam divinae scripturae ad stellas coeli transtulerint Orionis, Arcturi, Hyadum, & Plejadum nomina, ex poeticiis & astrologicis ethnicorum fabulis mutuata. Atque haec ad astrotheologi querelas dicta sint satis.

A N N O T A T I O XI.

Venit Joannes Baptista praedicans, Et dicens, Poenitentiam agite, &c.
Matth. 3. a

Num baptis-
mus Johan-
nis contule-
rit gratiam.

CHRYSOSTOMUM homilia in Matthaeum decima, verba haec explicantem, Joannes Calvinus Institutionum suarum capite decimo septimo ^(a) accusat, quod de baptismo Joannis tractans, affirmaverit illud non contulisse remissionem peccatorum, contra auctoritatem Lucae, scribentis Joannem praedicasse baptis-

num

(a) Johannes Calvinus id habet *Lib. IV. Institutionum Cap. IV. Sect. 7. & 8.* editionis Theodori Bezae, (ex qua semper retuli ejus loca a Xysto citata,) ubi etiam carpit S. Augustinum, ut mentatur ejus-

dem virtutis & efficaciae fuisse Joannis Praecursoris, ac Christi Servatoris baptismum. Adversus quem consulat Polemicos, praesertim S. Thomam 2. 2. 2. art. 3.

num poenitentiae in remissionem peccatorum. Sed mirum sane, cur temerarius hic ejusdem criminis non insimulet etiam Paulum apostolum, atque ipsum Joannem Baptista, eadem plane praedicantes, quae Chrysostomus ex eorum sententia, & ecclesiae catholicae sanctionibus docuit. Paulus enim cum apud Ephesum rebaptizari iussit eos, qui Joannis baptismum susceperant, ostendit lavacrum illud non attulisse Spiritus Sancti gratiam, sed praeparatorium fuisse ad consequendam gratiam in Christi baptismo: & ob id occurrens iis, qui sibi Joannis baptismum jam susceptum sufficere putabant, dixit: In quo ergo baptizati estis? Joannes baptizavit baptismum poenitentiae populum, dicens, In eum: qui venturus est; ac si dixisset, Joannis baptismus nihil aliud fuit, quam praeparatio quaedam, poenitentes ad Christi baptismum deducens: & ob id vos iterum in Christi nomine baptizari necesse est. Hoc & ipse Baptista agnoscens clamabat: EGO quidem baptizo in aqua in poenitentiam: qui autem post me venturus est, fortior me est: ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto & igni: hoc est, Ego non in spiritu vivificante, & sanitate, nec remissionem peccatorum exhibente baptizo, sed in aqua; nimirum ut hoc ablutiois symbolo admoneam vos, ut, arrepto poenitentiae itinere, properetis ad baptismum Christi, qui vos, aqua gratiae suae emundatos, & igne Spiritus sui purificatos, evehet ad aeternam felicitatem. Igitur quemadmodum nefas est arbitrari Paulum & Joannem a Lucae sententia dissentire: ita summae impudentiae est affirmare, eidem Evangelistae adversari Chrysostomum; qui in eo ipso loco, quem damnat Calvinus, demonstrans, quo sensu Lucas pronunciaverit Joannem praedicasse baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum, ait id intelligendum esse non de remissione criminum, quae praesens esset, quaeque in Joannis baptismo donaretur, sed de futura delictorum condonatione in Christi baptismo consequenda. Quibus quidem verbis palam ostendit Chrysostomus, nec Lucam a Paulo & Joanne discrepare, neque se, ut improbe mentitur Calvinus, cum Luca pugnare, sed utrique consona sentire, ac docere.

A N N O T A T I O XII.

Ego quidem vos baptizo in aqua, ille autem vos baptizabit in spiritu.
Matth. 3. 6

AUCTOR operis imperfecti homilia tertia, enumerans quatuor genera baptismatum, hoc est Verbi, Aquae, Spiritus, & Tentationis, asserit in baptismo aquae peccata praeterita poenitentibus ablui ac remitti, ipsorum vero animam nec sanctificari, nec Spiritum Sanctum recipere: verba ejus sic habent: BAPTISMUS aquae proficit, quia peccata quidem, quae jam processerunt in opus, abluit; & hoc si poenituit: animam autem non sanctificat, nec concupiscentias cordis, aut cogitationes malas praecidit; nec repellit eas, sed nec carnales concupiscentias reprimat. Qui ergo non fuerit sic baptizatus, ut mereatur accipere Spiritum Sanctum; in corpore quidem baptizatus est, & peccata ejus indulta sunt, sed in animo catechumenus est: sic enim scriptum est, Quia qui spiritum Christi non habet, hic non est ejus: propter quod caro ejus postea pejorari germinabit peccata; quia non habet in se Spiritum Sanctum conservantem se; sed vacua est domus corporis ejus: propterea Spiritus ille, inveniens vacuum domum, & mundatam doctrinis fidei, quasi scopis, intrans septemplexiter habitat in ea. Haec homilia quarta: de quibus etiam homilia quinta non longe ab initio sermonem facit. (a)

A N N O T A T I O XIII.

Vidit Spiritum Sanctum descendentem, sicut columbam. Matth. 3. 16

CHRYSOSTOMUS homilia 12. in Matthaeum, confutans Arrianos, torquentes hunc locum ad inaequalitatem Filii & Spiritus Sancti, viderur asserere columbam,

(a) Leges S. Thomae II. P. Q. LXXXVII. 1.

apertum Mi-
levitanus lib.
adv. Parme-
nion ait: De-
scendit in
imaginem co-
lumbae.

Legi hunc
Articu-
lum S. Tho-
mae cum po-
tis Nicolai.

columbam, in qua visus est Spiritus Sanctus, non habuisse columbae naturam, sed ejus duntaxat figuram & speciem, his verbis: AUDIO aliquos dicentes, Quantum inter hominem, columbamque discrimen est, tantam Christi & Sancti Spiritus esse distantiam: quia ille quidem in nostra utique natura, hic vero in specie fit visus columbae. Quid igitur ad talia responderi potest? nisi quod filius quidem Dei naturam hominis suscepit, Spiritus vero Sanctus non assumpserit naturam columbae: idcirco Evangelista non in natura, sed in specie columbae dixit: tunc enim solum in hac visus est figura. Huic Ambrosius consentiens libro primo De sacramentis capite quinto, ait: ET ECCE, quasi columba, Spiritus Sanctus, non columba descendit, sed quasi columba: memento, quid dixerim. Christus carnem suscepit, non sicut carnem, sed carnis istius veritatem: Spiritus autem Sanctus non in veritate columbae, sed in specie columbae descendit de coelo: Utrique assentitur Procopius Gazaecus in commentariis Geneseos cap. 18. inquit: DEUS in veteri Testamento conspectus est in forma corporis, nec tamen illud corpus mortalis corporis habuit proprietatem: non enim vel carne, vel sanguine constitit: ad eum modum Spiritus Sanctus in nostrum conspectum venit in specie columbae; nec tamen erat columba: quia non eam, quam columba, habebat proprietatem. Sensit hoc idem Thomas Cajetanus in explanatione hujus capituli. Caeterum huic sententiae reclamant Augustinus in libro De agone Christiano, capit. 22. sic scribens: NEQUE hoc ita dicimus, ut Dominum Jesum Christum dicamus solum verum corpus habuisse, Spiritum autem Sanctum fallaciter apparuisse oculis hominum: sed ambo illa corpora vere esse credimus. Sequuntur Augustini placitum omnes fere scholares theologi, praesertim D. Thomas in tertio Theologicae summae volumine, quaestione 39. artic. 7.

A N N O T A T I O XIII.

Vidit Spiritum Dei, sicut columbam, Matth. 3. d

THOMAS Cajetanus quid in hanc scripserit sententiam, vide Annotatione praecedenti.

A N N O T A T I O XV.

Vidit Spiritum Sanctum, sicut columbam. Matth. 3. d

De Trinitate

Matth. 17.

AUCTOR operis imperfecti caute legendus est homilia quarta prope finem, ubi Arriano more tradit, tres divinas personas inter se esse omnino inaequales, his verbis: IN QUO mysterio natus est Christus; in hoc mysterio & Spiritum Sanctum accepit: etenim filio Dei baptismum recipiente, & Spiritu descendente, unus in forma stabat humana, alter in specie descendebat columbae; tertius autem nec in forma stabat humana, nec in specie descendebat columbae, sed in voce tantum audiebatur desursum descendente; sed haec confessio est insipientium haereticorum: prudentiores autem haeretici non dicunt tres unum esse Deum, sed tres eandem habere substantiam: quod magis Macedonius, quam *ὁμολογίων* confiteretur: videamus ergo, cui sit aequalis. Non dixit, Hic est filius noster dilectus, ut ne quemadmodum Deus, ita & Spiritus Sanctus pater Christi fuisset videatur: nam si aequales sunt per omnia, quemadmodum ille paternitate est honoratus: sic & Spiritus Sanctus: si autem Deus quidem Pater est, quia Filium habet; Spiritus autem Sanctus non est Pater; quia Filium non habet: non est per omnia aequalis? Nec dictum est, Filii nostri dilecti hi sunt, ne cum Christo etiam Spiritus Sanctus filius putaretur: nam si per omnia aequalis est Christo: etiam filius est quemadmodum Christus: si autem non filius, quemadmodum Christus, sed minister fidelis Christi: non est aequalis Christo.

A N N O T A T I O XVI.

Ductus est Jesus in desertum a spiritu, &c. Matth. 4. a

AUCTOR operis imperfecti in initio homiliae quintae scribit Jesum ductum, ^{De Trinitate} esse in desertum a Spiritu Sancto, non quasi minorem majoris praecepto, sed quasi majorem minoris hortatu. Quod Arrianum est dogma. Ibidem paulo post videtur favere haereticis Lutheranis, affirmantibus peccatum originale non recedere a baptizatis, nisi in morte. Ait enim: QUALE autem peccatum in morte remittatur, scit, qui intelligit, pro quali peccato introducta est mors: nam si propter peccatum moritur homo; sine dubio solvitur, propter quod moritur.

A N N O T A T I O XVII.

Et tunc coepit Jesus praedicare. Matth. 4. c

AUCTOR operis imperfecti homilia sexta non longe a fine, arbitratur eos, qui ^{An ab haereticis baptizati rebaptizandi sint.} ab haereticis, vel a non baptizatis baptizati sunt, non affectos esse baptismi sacramentum, & ob id secundo baptismate indigere: scribit autem hoc modo: EX TUNC coepit Jesus praedicare, ex quo in aqua quidem baptizatus est a Joanne, in spiritu autem a patre, ut possit de se ipso alios baptizare, secundum hominem dico: quia si non fuisset baptizatus, alios baptizare non poterat: quomodo autem nudus vestiatur nudum, aut quomodo mendicus faciat alterum divitem? sic & ipse, qui baptizatus non est, quomodo alteri potest baptismum dare? secundum hoc & de haereticis dicimus: quia ubi est fides, illic est ecclesia: ubi ecclesia, ibi sacerdos: ubi sacerdos, ibi baptismum: ubi baptismum, ibi Christianus: ubi autem fides non est, ibi nec ecclesia est: ubi ecclesia non est, nec sacerdos: ubi sacerdos non est, nec baptismum: ubi baptismum non est, nec Christianus: quid ergo reprehendit, quasi secundum baptismum, qui non intelligit, quod est primum? Hactenus auctoris verba recensui: quae quidem pie interpretari possumus, dicentes, ea tunc locum habere, cum non servatur catholica baptizandi formula: **hos enim canon Apostolorum quadragesimus septimus** ^(a) **statuit**

(a) Canones, vulgo *Apostolici* dicti, jubentes ab haereticis baptizatum Catholico ritu fore. ab Orthodoxis rebaptizandum, (seu potius baptizandum, quum haereticorum baptismum nullus ac invitus censetur) tres sunt, nimirum XLV. XLVI. (non LXVII. ut Xystus indicat, alio fortasse usus elencho) & LXVIII. Verum hosce Canones subdititios esse ac spurios nemo, qui sapiens audit, inficiatur. Quale enim munimen non suppeditassent Agrippino, Cypriano, Firmiliano, Dionysio Alexandrino, ceterisque Graecis, & Africanis contendentibus ab haereticis venientes fore in Catholica Ecclesia catholico ritu lavandos, dum ipsi ad avitam Ecclesiae disciplinam adpellabant? Verum numquam legimus ab eis laudatos adversus Stephanum Rom. Pontificem, urgentem Apostolicam doctrinam, ac traditionem; nec unquam in eorum Conciliis legimus vel digito monstratos, sed dumtaxat eam Apostolicam auctoritatem legimus in medium productam, quae ex sacris libris hauritur, quale est illud Pauli effatum, saepissime ab ipsis reperitum: Unus Deus, una fides, unum baptisma. His adde Augustinum, qui in VII. Libris, quos adversus Donatistas scripsit, diffusissime de hac re agens, nec verbum unum de hisce Apostolicis Canonibus habuit. Adde Optatum Milevitanum, qui toto suo prolixo adversus Donatistam Parmenionem opere altum retinet de hisce Canonibus silentium; quinimo M. P. apertissime Canones hosce, longe post sui obitum jactatos, praedamnavit, adferens contentam in eis doctrinam longe ab Apostolorum magisterio ire. Sic enim docet *Lib. V.*

de Baptismo Cap. XX. „Apostoli nihil exinde praeceperant, sed consuetudo illa, quae opponebatur Cypriano, ab eorum traditione exordium sumptisse credenda est, sicut multa, quae universa tenet Ecclesia, & ob hoc ab Apostolis recte praecepta creduntur, quamquam scripta non reperiantur. Quae omnia si recte libassent Veteres quidam Theologi, docti quidem, sed simplicioris indolis, haud universim LXXXIV. Canones Ab Apostolis editos, & per Clementem R. Pontificem primum editos extensis ulnis, sicut eis obtulerat Isidorus Mercator, exceperissent; sed recto adhibito Criterio separassent pretiosum a vili, prudens de iis efformassent iudicium, & quomodo aliqui dicendi reapse sunt Apostolici observassent ac docuissent. Non enim, ut mentitur Johannes Dallaeus, Calvinianae sectae Minister, omnes universim praefati Canones iratis diis sunt devovendi, veluti ab impostore haeretico primum efformati; sed retinendi sunt plures ex iis, veluti Apostolici, quia ex Apostolorum doctrina profluentes, ab Apostolicis viris primum, deinde ab aliis Catholicis, doctisque viris fuerunt scripto mandati: quapropter ab Athanasio, Basilio, Synodis Nicaena I. Antiochena, Gangrensi, aliisque laudantur ut Apostolici quamplures ex eisdem, qui nunc in Albo laudatorum Canonum continentur, ut optime observavit Guilielmus Beveregius, etsi ex coetu Protestantium, doctissimus tamen, & qui valido brachio Dallaeorum commentum retudit confregit contrivitque, quem propterea summo jure cum laude commemorandum cenleo,

S. Epiphanius
Haeres.
LXXV.

tuit iterum baptizandos: idemque decernit canon 19. Nicaenae Synodi de his, qui a Paulianistis fuerant baptizati: hi enim, a Paulo Samosatheno profecti, divinitatem Christi labefactabant: quam impietatem postea magis pervulgarunt Arrius, & praesertim Aërius; qui, ut refert Epiphanius, baptizabat sub hac verborum forma, In nomine Dei increati, & in nomine Filii creati, & in nomine Spiritus sanctificantis, & a creato filio creati. Cum igitur his verbis tota fides everteretur; necessarium fuit sic baptizatos iterum baptizari tanquam non baptizatos.

A N N O T A T I O XVIII.

Beati pauperes spiritu. Matth. 5. 4

Num Christi
& Apostoli mendicaverint.

Joan. 13. 29.

Joan. 4. 2.

THOMAS, cardinalis Cajetanus, dum haec in commentariis explicaret, quaestionem proposuit in haec verba: CUR JESUS mendicos spiritu dicat beatos, cum ipse, totius perfectionis exemplar, non fuerit mendicus secundum rei veritatem, sed potius dans eleemosynam mendicis, ut patet Joannis 13. quando putatum est, quod Jesus jussisset Judae habenti loculos, ut egenis aliquid daret? hinc enim clare habetur, quod se & suos non connumerabat inter mendicos: & idem patet, quando discipuli ierant in civitatem, non ut mendicarent, sed ut emerent cibos: & in pluribus aliis Evangelii locis idem habetur. Respondeo, quod Jesus non fuit mendicus, quia nunquam legitur petisse nisi a Samaritana potum aquae: quod constat non proprie esse mendicantium, cum hoc cuilibet majori possit accidere: quamvis alibi sequendo alios, aliter scripserimus: sed fuit in paupertate mendicorum, quia nihil omnino habuit proprium, nisi vestes, ex quo coepit praedicare: vivebat autem non ex mendicatis rebus, sed ex oblatiis a devotis personis, juxta illud Joannis 13. Judas loculos habebat; & ea, quae mittebantur, portabat: & clare dicit Lucae 8. quod mulieres ministrabant Christo, discurrenti praedicando de facultatibus suis. Haftenus Cajetanus.

Psal. 19. 18.

Luc. 22. 10. 11.
& 12. 19. 30.
& 19. 5. 6.

QUEM Ambrosius, Compiae episcopus, libro secundo Annotationum, acriter & proluxa digressionem incescit, astruens haec mendicantium religionibus summam inferre injuriam, & sanctorum doctrinae & ecclesiasticis decretis ex diametro adversari: ostenditque ex nonnullis divinae scripturae testimoniis, & Patrum sententiis Apostolos vere fuisse mendicos, & Christum, de quo in Psalmo dicitur, Ego autem mendicus sum, se ad statum mendicitatis ob duas causas ultro demisisse: Primum ut satisfaceret abunde pro superbia ac petulantia nostra: nos enim rapuimus arroganter cibum non nostrum, sed prohibitum: (quod & assidue facimus) ipse vero, quod suum erat, summisce & humiliter, quasi alienum, petiit ex gratia. Deinde ut nobis humilitatis praeberet exemplum, & edomaret superbiam nostram; mendicavit locum, ubi pascha cum discipulis celebraret: mendicavit asellum, quo in urbem sanctam invehit: mendicavit a Zachaeo hospitium, itemque a mulieribus victum, quae ei de facultatibus suis ministrasse leguntur.

AD EA vero, quae Cajetanus ad sententiae suae comprobationem attulit, hunc in modum respondet: PRIMO arguit Cajetanus, Discipuli ibant in civitatem, ut cibos emerent: ergo non mendicabant. Bone Deus, qui valet hoc? quasi vero nos, qui assidue mendicamus, non etiam cibos emamus ex mendicatis. Secundo arguit, Judas portabat loculos, & quae ibi mittebantur, a devotis recipiebat: ergo discipuli non mendicabant. Quis non miretur argumentum, unde magis debuit colligi, Ergo mendicabant: sic enim & nos mendicamus, mittentes aliquem e nostris cum loculis, ut sic petat, & recipiat, quod ibi mittitur, & afferat. Tertio arguit, quod Christus dabat egenis. At hoc exigebat status mendicitatis,

ut vel ex ipsis doctioribus Protestantibus temeritas aliorum confundatur. At num omnes, qui nunc prostant Canones Apostolici, eodem tempore sint proculsi? dubium est inter eruditos, etsi nemo dubitet quamplures fuisse ab Heterodoxis, aliisque impostoribus intrusos, ut vel ex hic ventilatis constat. Similiter quotnam sint retinendi tanquam genuini, et non ab Apostolis compacti, ab Apostolicis tamen

viris concinnati? neque una est Criticorum sententia. Videsis ad plenariam rei notitiam Dupinium, Beveregium, Cabassutium, N. Natalem, aliosque plures ea de re agentes: quum nobis sufficiat haec adnotasse, praecipue quia in nostris Exercitationibus bis de hac re sermonem fecimus in notis, ubi variam DD. opinionem indigimus.

dicatatis, ut quod superesset, erogaretur in pauperes: sic enim faciebant beati viri Dominicus, & Franciscus: & sic fieri mandabant. Quarto, quod addit de mulieribus, quae ministrabant ei, recte contra ipsum retorquetur, vel ipsomet auctore, qui alibi rectius cogitans dixit, quod Christus, utpote mendicus, ad hoc illas induxerat. Demum infert Ambrosius hanc Cajetani sententiam fuisse olim ab ecclesia damnatam in Guillelmo de Sancto amore; qui primus in odium mendicantium monachorum docuit, neque Christum, neque Apostolos unquam mendicasse; & eos, qui ex electione mendicant, indignos esse Christianorum consortio.

Guillelmi de
S. amore erro-
ror.

A N N O T A T I O XIX.

Beati, qui lugent, &c. Matth. 5. a

AUCTOR operis imperfecti homilia nona, hoc explicans, subindicare videtur esse quosdam, qui diabolo cogente compellenteque peccant: quod certe humani arbitrii libertatem evertit: quippe sic apud eum legimus: SANCTI quantum sunt in mundo, nescientes providentiam Dei, nec intelligentes ad plenum, qui diabolo compellente delinquant, & qui non ex proposito malo diligunt mala, omnes peccantes lugent, omnes a diabolo circumveniri, & cogi putantes. Arbitror cum verbo cogendi & compellendi hyperbolice usum non ad labefactandam arbitrii libertatem, quam alibi etiam plus aequo extollit, sed ad exprimendum vehementem diaboli tentationem, cui vix & aegre resisti queat. ^(a)

An diabolo
cogente mali
peccent.

A N N O T A T I O XX.

Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Matth. 5. a

AUGUSTINUS libro primo De sermone Domini in monte cap. 9. ita hunc locum exposuit, ut cum postea retractarit libro primo Retractationum cap. 19. his verbis: IN PRIMO volumine propter id, quod scriptum est, Beati pacifici, &c. dixi: Sapientia congruit pacificis, in quibus jam ordinata sunt omnia, nullusque motus adversus rationem rebellis est; sed cuncta obtemperant spiritui hominis, cum & ipse obtemperet Deo. Quod merito movet, quomodo dixerim: non enim cuiquam provenire in hac vita potest, ut lex, repugnans legi mentis, omnino non sit in membris: quandoquidem etiam si ei sic resisteret Spiritus hominis, ut in nullum ejus laberetur assensum: non ideo tamen illa non repugnet. Hoc ergo, quod dictum est, nullum esse motum adversus rationem rebellem; recte accipi potest id nunc a gentibus pacificis domando concupiscentias carnis, ut ad istam pacem plenissimam quandoque veniatur. Proinde quod alio loco, cum eandem sententiam Evangelicam repetens, dixissem, Beati pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur, adjunxi, dicens, Et ista quidem in hac vita compleri possunt, sicut completa esse in Apostolis credimus, sic accipiendum est, non ut in Apostolis hic viventibus nullum carnis motum arbitremur spiritui repugnasse, sed hactenus hic ista posse compleri, quatenus in Apostolis credimus esse completa, ea mensura scilicet perfectionis humanae, quanta in hac vita potest esse perfectio: non enim dictum est, ista in hac vita compleri possunt: nam completa esse in Apostolis credimus; sed ita dictum est, sicut completa esse in Apostolis credimus; ut ita compleantur, sicut in illis completa sunt, id est, quadam perfectione, cujus capax est ista vita, non sicut complenda sunt illa, quae speramus. ^{1. Cor. 15. 55.} pace plenissima, quando dicetur, Ubi est mors contentio tua?

An homo ad
perfectionem
impeccabilitatis
pervenire
possit.

TOM. II.

A a

AN-

^(a) Benigne quidem & sapienter Xystus Graeci auctoris mentem expendit. Diabolum porro nimio impetum insurgere in homines, ut eos ad crimina inducat, fidei dogma est, dicente Apostolorum Principe. *1. Canonica Cap. V.* „Fratres sobrii estote & vigilate: „quia adversarius vester diabolus tanquam leo ru-

„giens circuit quaerens quem devoret, cui resistite „fortes in fide. „Quomodo autem diabolus interiorius inducat hominem ad peccandum, esto nullimode eum cogere possit ad culpam, angelice quidem S. Thomas expendit *1. P. Qu. CXIV. Art. 2. 3. & 4.*

A N N O T A T I O XXI.

Qui dixerit, fatue, reus erit gehennae ignis. Matth.5.c

De Eucharistia.

Daniel.5.38.

AUCTOR operis imperfecti homilia XI. alludere videtur ad haeresim eorum, qui negant verum Christi corpus esse in sacramento altaris, dum ait: VASA sanctificata ad privatos usus transferre, peccatum est, & periculum; sicut docet nos Balthasar: qui bibens in calicibus sacratis, de regno depositus est, & de vita: si ergo haec vasa sanctificata ad privatos usus transferre sic periculosum est, in quibus non est verum corpus Christi, sed mysterium corporis Christi continetur: quanto magis vasa corporis nostri, quae sibi Deus ad habitaculum praeparavit, Neque ab hac sententia abludit, cum homilia 17. non multo ante finem eucharistiam appellat panem benedictum: & homilia 19. fere in principio vocat sacrificium panis & vini.

A N N O T A T I O XXII.

Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii. Matth.5.c

De gradibus consanguinitatis.

AUGUSTINUS expositionem, quam libro primo De sermone Domini in monte cap.25. ad hunc locum attulerat, castigavit libro primo Retractationum, cap.19. hoc modo: ITEM quod dixit, Hoc & de patre, & de matre, & de ceteris vinculis sanguinis intelligendum est, ut in eis oderimus, quod genus humanum nascendo & moriendo sortitum est, ita sonat, quasi non essent futurae istae necessitates, si nullo naturae humanae praecedente peccato nemo moreretur: quem sensum jam superius improbavi: essent enim profecto cognationes & affinitates, etiam si, originali nullo existente peccato, sine morte cresceret, & multiplicaretur genus humanum: ae per hoc aliter solvenda est quaestio, cur Dominus praeceperit diligendos inimicos, cum alio loco praecipiat odio habendos & parentes, & filios, non sicut hic soluta est, sed sicut eam posterius saepe solvimus, id est, ut diligamus inimicos lucrandos regno Dei, & oderimus in propinquis, si impediunt a regno Dei.

A N N O T A T I O XXIII.

Qui dimiserit uxorem, excepta fornicationis causa, & alteram duxerit, adulterat. Matth.5.c

Num adulterium separet matrimonii sacramentum.

HILARIUS canone quarto in Matthaeum, haec elucidans, creditur esse in opinione eorum, qui docent, licere uxorem adulterii ream abjicere, & aliam ducere. Legas infra Annot.81.

CHRYSOSTOMUS idem, quod Hilarius, tradere putatur homilia 17. in quintum Matthaei caput. Vide infra ibidem.

THEOPHYLACTUS in Commentariis quinti capituli super Matthaeum id ipsum scribere videtur. Vide infra ibidem.

EUTHYMIUS in Commentariis ejusdem loci idem praefert. Vide infra ibidem.

CHROMATIUS in Commentario quinti capituli in Matthaeum idem. Quae- re infra eodem loco.

A N N O T A T I O XXIII.

Omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari. Matth.5.c

De divortio.

AUGUSTINUS libro primo De sermone Domini in monte cap.26. perquirens, quatenus hoc loco intelligenda sit fornicatio, videretur esse in hac sententia, ut

ut putet licere ob quaecunque peccatum vel mariti, vel uxoris fieri divortium: sic enim scribit: EX QUO intelligitur, quod propter illicitas concupiscentias non tantum, quae in stupris cum alienis viris, aut foeminis committuntur, sed omnino quaslibet, quae animam corpore male utentem a lege Dei aberrare faciunt, & perniciose turpiterque corrumpunt, possit sine crimine & vir uxorem dimittere, & uxor virum: quia exemplum facit Dominus causam fornicationis, quam fornicationem, sicut supra memoratum est, generalem & universalem intelligere cogimur, hoc est illam, de qua dicitur, Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te. Quae verba Augustinus libro primo Retractionum cap. 19. reprobatur, remittens lectorem ad ea, quae de hac quaestione posterius scripsit, praesertim in duobus libris De adulterinis conjugiiis; in quibus determinat non licere divortium, nisi propter carnalem fornicationem, quae in stupris est. Plalm. 73. 27.

ITEM in eodem libro, & loco affirmat divortium a toro in stupris carnalibus permissum esse, non iustum, quod dictum in eodem libro & capite Retractionum damnat, tanquam contrarium sententiae Salomonis, dicentis, Qui tenet adulteram, stultus est & impius. Vide infra Annot. 81. Prov. 18. 22.

A N N O T A T I O XXV.

Ego autem dico vobis, non jurare omnino. Matth. 5. f

AUCTOR operis imperfecti homilia 12. hoc praeceptum interpretans, tria docet a communi theologorum consensu diversa, primum, quod bene jurare per Deum, peccatum sit; secundum, quod bene jurare per creaturas, peccatum sit; tertium, quod per creaturas bene jurare, execrabilius peccatum sit, quam per Deum bene jurare: haec autem his verbis complectitur: ECCE quantum mandatum, quod minimum putant avari; qui bene jurare non putant esse peccatum, sine quo non potest stare legis mandatum, &c. Et postquam de juramenti peccato multa differuit, demum intulit: HAEC de illis dicta sunt, qui jurant per Deum: eorum autem, qui jurant per elementa, execrabilior iniquitas est, coelum enim, & terram, & caetera Deus ad ministerium sibi creavit, non hominibus ad juramentum, &c. Ex his propositionibus quomodo prima & secunda exponi queant, vide sequentem Annotationem. Tertia vero propositio intelligenda est de his, qui ob id per creaturas jurant, quia credunt eas aut deos esse, aut iis aliquid inesse divinitatis: hi enim gravissime peccant, quia patriae cultum, qui soli Deo convenit, creaturis exhibent: at qui per creaturas jurant, non quod eas Deos credant, sed quia in his divinam veritatem refulgere videant, recte jurant exemplo Joseph; qui per salutem Pharaonis juravit, nihil aliud, ut inquit Augustinus, in Pharaone veneratus, quam Deum, a quo potestas Pharaonis erat. An juramentum semper sit peccatum. Genes. 42. 16.

HILARIUS canone 4. in Matthaeum omne prorsus juramentum videtur Christianis interdicere. Vide Annotationem sequentem.

HIERONYMUS in Commen. idem habet. Vide Annot. sequen.

CHROMATIUS in Commen. idem. Lege Annot. sequen.

THEOPHYLACTUS in Comment. idem. Consule Annot. sequen.

EUTHYMIUS in Commen. idem. Legito Annot. sequen.

A N N O T A T I O XXVI.

Ego autem dico vobis, nolite jurare omnino. Matth. 5. f

CHRYSOSTOMUS non solum in praesenti loco, sed aliis quoque pene innumeris locis sentire videtur juramentum rem esse pessimam, atque ita Christianis interdictam, ut nusquam eis neque etiam in causa justa jurare liceat: hanc sententiam aperte pronunciat homil. 15. in Genesim his verbis: CHRISTIANUS juramenta modis omnibus fugiat, audiens sententiam Christi, quae dicit. Dictum est antiquis, Non pejerabis: ego autem dico vobis, Non jurandum omnino: ne igitur dicat aliquis, In re justa juro: neque enim in re justa, neque injusta jurare licet. Num omne juramentum, etiam in causa vera & iusta, peccatum sit.

TOM. II.

Aa 2

licet.

licet. Et homilia nona in Actus Apostolorum, decernit esse impios, & dignos, ut ab ecclesia arceantur; qui in forensibus actionibus, & contractibus, & fideiussionibus aut jurant, aut ab aliis juramentum exigunt. Rursum assignans causas, ob quas jurare non liceat, inter alias hanc recenset, quod juramentum scelus sit prorsus diabolicum. Sic enim loquitur homilia in Psalmum quintum: JURARE ex diabolo est, dicente Christo, Quod enim est his amplius, a malo est. Et homilia decima nona ad populum Antiochenum, AUDISTI, inquit, Christi sapientiam dicentem, quod non pejorare tantum, verum etiam quomocunque jurare diabolicum est, & tota maligni machinatio. Et libro primo adversus vituperantes vitam monasticam, SI JURARE, ait, diabolicum esse comperitur: quae animadversione plectendi sunt, qui perjurant? Et libro primo De compunctione cordis: SI VERE jurare crimen est, & praevaricatio mandati: perjurium ubi ponemus? Neque his solum contentus Chrysostomus, refellit etiam rationes theologorum, sententiae suae reclamantes.

EX QUIBUS PRIMA est, quod si juramentum esset ex se malum; Deus, qui male agere nequit, non jurasset, inquiens ad Abraham: Per memetipsum juravi, dicit Dominus: & in Psalmo 109. Juravit Dominus, & non poenitebit eum.

SECUNDA est, si jurare scelus esset; non praecepisset nobis Deus apud Prophetam Jeremiam, Jurate per Deum verum.

TERTIA est, quod cum maxime necessarium sit juramentum ad componendas civiles, & ecclesiasticas controversias; non est a bono viro detrectandum, sed, quotiescunque iusta necessitas incumbet, promptissime praestandum.

QUIBUS occurrens Chrysostomus, ad primam ratiocinationem respondet, Deum nullo modo jurare: quod si divinae Scripturae aliquando testentur Deum jurasse; inquit, juramentum non proprie & secundum humanum jurandi morem, sed improprie & metaphorice Deo adscribi, quatenus juramentum, pollicitationem, certamque promissionem significat. Ita enim scribit homilia in Psalmum centesimum nonum, exponens illud, Juravit Dominus, &c. JUSJURANDUM autem, quando audies, ne pures esse jusjurandum: quemadmodum enim ira in Deo, ira non est, sed est jus puniendi, & non perturbatio animi: ita etiam jusjurandum. Deus enim non jurat, sed dicit, quod omnino futurum est. Et hom. 47. in Genesim, & in epistolam ad Hebraeos undecima, explicans jusjurandum Dei ad Abraham, asserit verba, quibus Deus jurare videtur, non esse juramenta, sed promissiones: quas tamen Deus humano more juramenta appellat, condescendens ad humanam infirmitatem; cui ut se attemperet, non attendit dignitatem suam; sed, ut hominibus persuadeat indigna sibi verba assumens, vocat pollicitationes suas juramenta more hominum, qui ea, quae sine ulla dubitatione credi volunt, se esse facturos adhibito juramento promittunt.

DEINCEPS secundae argumentationi satisfacit homil. 17. in Matthaeum: ubi explicans illud, Sit sermo vester, est, est; non, non: quod enim ultra est, a malo est: hunc in modum se ipsum percontatur: SI juramentum ex malo est; quomodo ergo jubebatur in lege? & paulo post ita respondet: JURAMENTUM in lege veteri non fuit praeceptum, sed duntaxat permissum; sicut etiam repudium propter infirmitatem eorum, qui legem acceperunt, ne aut simulacra colerent, aut per simulacra jurarent: quare quemadmodum repudium olim concessum, nunc adulterium judicatur: ita juramentum quondam in lege permissum, nunc in lege Evangelica post tanta scilicet argumenta virtutis ex malo esse creditur, & plurimum sine dubio mali in se habet.

DEMUM & tertiam rationem rejiciens, homil. 8. ad populum Antiochenum. QUID igitur, inquit, si jurandi necessitas adsit? Respondeo. Ubi est praevaricatio, non est necessitas: possibile est enim penitus non jurare. Et homil. 17. in Matthaeum idem repetens, QUID igitur, ait, si aliquis exigit juramentum, & necessitatem jurationis imponat? Respondeo. Sit tibi timor Dei omni necessitate violentior: si enim velis hujusmodi occasiones semper afferre; nihil de his, quae sunt imperata, custodies. Haecenus Chrysostomus. Reliquum est, ut ad evitandum superfluum hujus argumenti repetitionem, apponam hoc loco sententias Patrum, qui Chrysostomo concordare esse putantur, adjectis ipsarum antidotis, ut sine ulla offensione legi queant.

ORI-

ORIGENES tractatu 35. in Matthaeum, NON oportet, ut vir, qui vult secundum Evangelium vivere, adjuret alterum: simile est enim, quod dicit in Evangelio Dominus ipse, Ego autem dico, non jurare omnino, & non adjurare omnino: si enim jurare non licet, quantum ad evangelicum Christi mandatum, verum est, quia nec adjurare alterum licet.

ATHANASIUS in sermone De passione & cruce Domini, SI IGITUR juranti fides est veritas: quis usus jurisjurandi? sin autem fides ei non est: cur tantum impietatis suscipimus, ut propter homunciones, eosque mortales Deum, qui supra homines est, testem invocemus? quid igitur faciendum? nihil amplius, nisi ut sit nostrum ita, ita; & nostrum non, non; & in summa non mentiamur: sic enim Deum imitari videbimur. Sed forsitan aliquis ita contradicat: Si jusjurandum vetitum hominibus est, & non jurando quis imitatur Deum: qui fit, ut ipse Deus in sacris Scripturis jurare referatur? nam & ipsi Abrahae juravit; & in Genes. 22. 16. Psalmis scriptum est, Juravit Dominus, & non poenitebit eum: videntur enim Psal. 109. 4. ista aut cum superioribus pugnare, aut istinc hominibus jurandi facultatem concedi. Verum hoc ita non est; neque quisquam hoc putet. Deus enim per neminem jurat, sed hominibus loquens jurare dicitur; & hoc ipsum humano more: ut enim hominum sermonem confirmat jusjurandum: ita quoque ea, quae loquitur Deus, ob firmitudinem & immutabilitatem voluntatis ejus pro juramentis reputanda sunt: non igitur Deus hominum more jurat; neque nos ex ista re ad juramenta facienda induci oportet.

EPIPHANIUS libro primo Panarii, contra Offenos disputans, haec ait: PRIMUM igitur non oportet jurare, neque per ipsum Dominum, neque aliud quoddam jusjurandum: nam maligni illius, scilicet diaboli, est jurare.

HILARIUS canone 4. in Matthaeum, LEX poenam posuerat perjurio, ut fraudulentiam mentium sacramenti religio contineret: fides vero, sacramenti consuetudinem removet, vitae nostrae negocia in veritate constituens. ergo in fidei simplicitate viventibus jurandi religione opus non est, cum quibus semper quod est, est; quod non, non: & per hoc eorum opus, & sermo omnis in vero est. Neque per coelum jurabis, &c. non solum reddere nos Deo sacramenta non patitur; quia omnis Dei veritas dicti, factique nostri simplicitate retinenda est: sed superstitionem contumaciae veteris condemnat: his enim elementorum nominibus judaeis erat religio jurare coeli & terrae Hierusalem, & capitis sui: quibus in contumeliam Dei sacramento venerationem deferebant.

AMBROSIUS in expositione Psalmi 118. SUPER juravi, & statui: ideo Dominus, qui venit docere parvulos, imbuere novos, formare perfectos, ait in Evangelio: Non jurandum omnino, quia infirmis loquebatur: denique non ad solos Apostolos loquebatur, sed ad turbas: voluit enim te non jurare, ne perjures: & addidit, Non jurare neque per coelum, neque per terram, neque per Hierosolyma, neque per caput tuum, per ea videlicet, quae subjecta non sunt potestati tuae. Juravit Dominus, nec poenitebit eum. Juret ergo ille, quem sacramenti sui poenitere non poterit: & quid, Juravit Dominus? quia Christus in aeternum sacerdos est: nunquid incertum, nunquid impossibile, quod juravit Dominus? nunquid poterat esse mutabile? noli ergo usurpare exemplum sacramenti, qui implendi sacramenti non habes potestatem.

CHROMATIUS, Aquileiae episcopus, quinto capite Commentariorum in Matthaeum, EGO autem dico vobis, non jurare omnino, per gratiam doctrinae Evangelicae, lex per Moysen data perfectum accepit: in lege praeceptum est Exod. 20. 7. non esse pejerandum, in Evangelio vero nec jurandum: quod ipsum per Salomonem praecipere spiritus sanctus praemeditabatur, dicendo, Jurationi non assuefas: & iterum, Sicut servus, flagellatus assidue, e livore non minuitur: sic Eccell. 23. 9. omnis jurans a peccato non purgabitur: unde jurare nos prorsus non convenit: quid enim unicuique nostrum jurare necesse est, cum nobis mentiri omnino non liceat? quorum verba ita vera semper, ita debent esse fidelissima, ut pro juramento habeantur & idcirco Dominus non solum pejerare, sed etiam jurare nos prohibet. Ibid. 11.

HIERONYMUS capite quinto Commentariorum in Matthaeum, NOLITE jurare

jurare omnino, &c. Judaei jurare permittebantur in Deum, non quod recte hoc facerent, sed quod melius esset id Deo exhibere, quam daemionibus. Evangelica autem veritas non recipit juramentum, cum omnis sermo fidelis pro jurejurando sit. Et in cap. 4. Comment. in Jeremiam exponens illud, Jurabis in veritate, dicit Dominus, &c. sic inquit: SI DOMINUS dicit, Jurate in veritate: quomodo Evangelium jurare nos prohibet? Respondeo, hic, Jurabis, pro confessione dicitur, & ad condemnationem idolorum, per quae jurabat Israël. Item in Commentariis super octavo Zachariae capite, JURAMENTUM, ait, ne diligatis, praecipiente Domino in Evangelio, Ego autem dico vobis, ut non juretis penitus. In praeceptis, quae ad vitam pertinent, & sunt perspicua, non debemus quaerere allegoriam; ne juxta Comicum, Nodum quaeramus in scirpo.

Jerem. 4. 2.

Matth. 5. 34.

Hoc proverbium extat apud Plautum in Men. & Terentium in Andr.

AUTOR Operis imperfecti in Matthaeum, quod Chrysostomo tribuitur, AUDITE clerici, qui jurantibus Evangelia sancta porrigitis; quomodo potestis ab illo juramento esse securi, qui occasionem perjurii datis? si erat bene jurare justum: juste dicebatis, Quia dedimus illis Evangelium, ut jurent, non ut perjurent: nunc autem, cum sciatis, quia & bene jurare peccatum est: quomodo potestis esse liberi, qui occasionem datis peccandi in Deum? Haec de illis dicta sunt, qui jurant per Deum: eorum autem, qui jurant per elementa, execrabilior iniquitas est.

THEOPHYLACTUS capite quinto Comment. in Matthaeum, JURARE, inquit, & adjicere amplius ad etiam vel non, a diabolo est: porro si dixeris, quod & lex Mosi mala erit, quia jurare jubet: disce, quod tunc non erat malum jurare: post Christum autem malum est, sicut & circuncidi; & in summa, quicquid est Judaicum: sugere enim puero convenit, viro vero minime.

Jacob. 5. 12.

OECUMENIUS 5. cap. Comment. in epistolam Jacobi super illud, Ante omnia fratres mei, ne juretis, &c. sic ait: SED dicet aliquis, Si quis jurare cogatur, quid faciendum est? Dicimus, quod timor Dei fortior erit necessitate vim inferente. Dubitare autem posset aliquis, cum vetus lex eum, qui per nomen Domini jurat, laude dignum ducat: quomodo gratia hoc facere veteretur? Dicimus, quod lex vetus, abducens Judaeos, ne per idola jurarent, praecipiebat jurare per Deum, quemadmodum etiam Deo sacrificare praecipiebat abstrahens eos, ne idolis sacrificarent: ubi autem Dei sufficienter cultum docuit, tunc & sacrificia tanquam inutilia repulit.

EUTHYMIUS quinto cap. Comment. in Matthaeum, SI JURAMENTUM a diabolo est: quomodo ipsum lex vetus permittebat? quia & sacrificia a malo quidem erant, & deceptione idolorum, ea tamen permisit lex propter Hebraeorum infirmitatem: cum enim glutones essent ac lurcones, idolothyta amabant: & ita cum essent increduli, juramentum quoque diligebant: ut autem neque idolis sacrificarent, neque per idola jurarent, permisit quidem lex sacrificare & jurare, & si quid aliud est simile, omnia vero ad Deum transtulit: futurum autem erat, ut successu temporis etiam haec sublimiori legislatione amputaret: & lactare infantibus utile, viris autem admodum ineptum: ideoque infantium more viventibus hoc concedimus. Quid igitur agendum, si quis juramentum expetat, imo jurare cogat? sit tibi timor Dei violentior, quam haec necessitas; omniaque eligas pati potius, quam praeceptum transgredi.

HIS atque hujusmodi sanctorum auctoritatibus usi sunt haeretici, qui Christianis omne prorsus jurisjurandi genus interdixerunt, ceu Valdenses, Albanenses, Viclefitae, Pseudoapostoli, ac nuper Lutherani, & Anabaptistae: quorum improbo dogmati reclamant omnes Theologorum scholae, & Pontificum sanctiones, statuentes juramentum rem esse venerandam, sacrosanctam & optimam, tum ex origine, tum ex fine. Ex origine quidem, quia juramentum ortum habet ex reverentia, quam Deo exhibemus, ostendentes, qualem existimationem de ipso habeamus; nempe quod ea cognoscat, de quibus apud nos controversia est; & quod verax sit, neque mentiri possit; & ob id jurantes invocamus Deum testem eorum, quae dicimus: quapropter juramentum recte collocatur inter primas partes illius supremi cultus, qui Graeca voce *λατρία* appellatur, dicente Deo in quinto libro legis, DOMINUM Deum tuum adorabis, & illi soli

Deut. 6. 13.

li

li servies; & per nomen illius jurabis. Ex fine vero optimum dicunt esse juramentum, quia necessarium sit ad justificandas hominum actiones, & ad finiendas inexplicabiles controversias, quae humano judicio dissolvi non possunt: unde cum in Oecumenica synodo Ephesina quarta decrevissent Patres, ut Nestorius palinodiam suae haereseos caneret, neque verbis ejus satis fiderent, exegerunt ab eo juramentum his verbis: **CONSEQUENS** est etiam jurejurando fateri te, quod anathematizes tua polluta ac prophana dogmata: sentias autem, & doceas, quae nos credimus & sentimus. Et in eadem synodo Victor quidam Cyrilli amicus, falso accusatus, non prius purgari potuit, quam sublati in coelum manibus per sacrosanctum baptismum, & veneranda Christi mysteria se innocentem jurasset. Et in Concilio Constantiensi, postquam inter caeteras Viclei haereseos etiam articulus, tollens omnia juramenta, damnatus esset, decretum est a Patribus, ut ad confirmationem foederis, quod pro everensione schismatis inierant Romanorum & Aragonum reges, juramentum ab omnibus, qui tum in concilio aderant, flagitaretur: quod & illico jurantibus omnibus expletum est.

CAETERUM quo ad praedictas sententias attinet, si aequo animo expendamus mentem & scopum autorum, qui eas protulerunt; cognoscemus illos noluisse adimere Christianis jurandi religionem, sed tria potissimum circa juramenti ritum prohibere voluisse.

PRIMO, ne quis ullo modo blaspheme, & impie juraret per creaturas, quasi in eis existimans aliquid divinitatis latere, & cultum Creatori debitum eis impendens, sed per Creatorem duntaxat: quia hoc praesertim vetuit Christus, cum diceret: **NOLITE** jurare omnino, neque per coelum, neque per terram, &c. Matth. 5. 37. quo sane sensu Epiphanius & Hieronymus interpretandi sunt: ambo enim testantur Christum his verbis pravam consuetudinem jurandi per elementa tollere voluisse.

SECUNDO, ne quis faciliter, & absque necessitate Deum juraret; ne ex facilitate ad consuetudinem, & ex consuetudine ad juramenti contemptum, & perjurii usurpationem descenderent: ad hoc enim prospiciens Christus, dixit: **SIT** Matth. 5. 34. sermo vester, est est, non non: quod autem ultra est, a malo est: hoc est vel a mala consuetudine ejus, qui etiam non requisitus absque ulla necessitate Deum jurat; vel a malo ejus, cui juratur, qui fidem dictis sine juramento praestare non vult. Ad hunc finem praecipue referenda sunt, quae Chrysostomus per excessum orationis, & ex reprehensionis ardore adversus juramenta protulit, cupiens radicibus evellere inveteratam Graecorum licentiam: qui, ut ipse in variis homiliis conqueritur, in officinis, in compitis, & in foro pro decem obolis, pro calceis, & vilissimis quibuscunque rebus juramenta intempestiva exigere, & praestare non verebantur. Huc etiam spectasse Athanasium, Chromatium, & Oecumenium, liquido ostendunt verba, quae paulo post allatas sententias adjiciunt, damnantes eos, qui incessanter, & sine ullo delectu sponte sua ad juramenta currunt. Athanasius autem tantum abest a justis juramenti prohibitione, ut ipse in apologia ad Constantium Imperatorem juramentum ex divinis oraculis praestet, ac exigat in haec verba: **TUAE** pietati magna & clara voce, manuque extenta, quod ab Aposto- 1. Timot. 5. 12. lo didici, Deum in meam ipsius animam testor, & ut scribitur in libris Regum, 1. Reg. 12. 5. jusjurandum concipio: testis sit Dominus, & testis Christus ejus, quod nunquam in malum tui mentionem feci apud fratrem tuum Constantem Augustum, neque illum adversum te irritavi. Et paulo infra, **VELLEM** hunc hominem, quisquis is est, hic in praesentia adesset, ut delato juramento sub attestatione veritatis haec ab eo sciscitarer: quae enim ita dici, audiri que volumus, quasi Deo praesente, ea sub hac formula jurisjurandi nos Christiani homines concipere solemus.

TERTIO admonere voluerunt gravissimi illi viri, ne quispiam ex his, qui summum Christianae perfectionis statum profitentur, ulla de causa, vel etiam justa, Deum in controversiis inter ipsos perfectos incidentibus juraret, quia Christus inter caetera eximiae perfectionis consilia hoc quoque consuluit, ut perfecti in propriis causis, & inter ipsos perfectos versantibus ab omni prorsus juramento abstinerent: quod & olim servatum fuerat ab Essaeis, perfectissimam vitam apud **Hebraeos**

Hebraeos profitentibus: hi enim, ut Josephus & Philo scribunt, iuramentum, quasi perjurium, vitabant, existimantes inter perfectos viros nec exigenda, nec praestanda esse iuramenta, tum quod oporteret, quicquid a perfectis viris pronuntiatur, iurisjurandi vim habere; tum quod is mendacii argui videretur, cui sine Deo teste non crederetur. Igitur juxta hunc sensum locutos constat Hilarium, Ambrosium, Theophylactum, & praesertim Euthymium, dum inquit, lactare infantibus utile, viris autem ineptum: ideo infantium more viventibus hoc (videlicet iuramentum) concedimus: cui non admodum abludens Theophylactus, SUGERE, inquit, puero convenit, viris vero minime: innuens hac metaphora, iuramentum incipientibus, & adhuc imperfectis convenire, perfectis vero nequaquam. ^(a)

A N N O T A T I O XXVII.

Ego autem dico vobis, nolite resistere malo. Matth. 5. f

Num inju-
riae vindicta
in judicio pe-
tere liceat.

CHRYSOSTOMUS homilia 18. hanc sententiam exponens, ait, QUID igitur non oportet nos resistere malo? oportet quidem, sed non eo modo scilicet, quo lex jubebat, verum eo, quo ipse praecepit: ut scilicet ad patiendas injurias nos praebeamus, nec enim aliquando ignis igne, sed aqua utique ignis extinguitur &c. Hunc locum Bodius in Collectaneis refert inter eos, quibus Lutherani persuadent, non licere Christianis ullo pacto illatae injuriae vindictam, nec damni retaliationem in judicio reposcere: quem errorem secuti sunt Jacobus Faber, & Erasmus; hanc ipsam legem enodantes. Sed mirum est, hos viros, in multis oculatissimos, non vidisse & Christum & Chrysostomum id consulere, tanquam evangelicum consilium, quod solos attingat perfectos, non quod omnes praecepti obligatione astringat.

A N N O T A T I O XXVIII.

Diligite inimicos vestros. Matth. 5. g

De peccato
irremissibili.

AUGUSTINUS libro primo De sermone Domini in monte cap. 43. quaedam de peccato ad mortem differuit, quae in primo Retractionum capite 19. emendavit his dictis: LOCO alio peccatum fratris ad mortem puto esse, cum post agnitionem Dei per gratiam Domini nostri Jesu Christi quisque oppugnat fraternitatem, & adversus ipsam gratiam, qua reconciliatus est Deo, invidentiae facibus agitur: quod quidem non confirmavi, quoniam hoc putare me dixi; sed tamen addendum fuit, si in hac tam scelerata mentis perversitate finierit hanc

(a) Quamvis sapientissime N. Xystus catholicum dogma de iuramento ex causa permissio, ac quodque praecepto Christianis, adversus acatholicos variis delirantes firmavit; & concludenter erudite nimis, ac proprie loca Patrum ex adverso laudata expendit: non tædet tamen ad majorem dogmatis firmitatem aliqua hic addere Xysti vestigia terendo. PP. Benedictini namque locum Hilarii ab heterodoxis obiectum ita sapienter expendunt, illorumque arma retundunt. „ Jurandi necessitatem „ hic, superius consuetudinem, infra superstitionem, „ nem, nusquam licentiam Christianis auferri docet Hilarius. Immo lib. 5. de Trinitate n. 26. & „ 29. hanc Esaiæ prophetiam, *Et qui jurant super „ terram, jurabunt in Deum verum*, evangelicis temporibus convenire demonstrans, iuramentum „ etiam Christianis aliquando pium ac laudandum „ probat: quod amplius liquet ex his Tract. Psalm. „ 62. n. 12. *Quisquis in eo jurabit, sacramenti bu- „ jus religione laudabitur*: Hic ubi subjicit, *nos „ reddere Deo Sacramento non patitur*, intelligere „ est oitra necessitatem. Frustra igitur Scultetus „ hoc uno in Matthaeum loco fretus inter singulares Hilarii opiniones recenset, *iuramentum omni- „ no Christianis esse interdictum*. „ Athanasius ve-

ro, ut ex locis, quae protulit Xystus, directe Novatores refellit; & quae sub ejusdem Alexandrini Episcopi laudatur Homilia de Passione, & Cruce Domini, universum ab eruditis emunctae naris magno Athanasio ablegatur, & restituitur inepto cuidam scriptori longe posterioris aetatis; quapropter nullum ex ea possunt sibi patrocinium vindicare tenebriones. Ceteri autem Patres, qui ex adverso laudantur, optime ab Authore nostro expenduntur. Adde ad dogmatis firmitatem M. P. Augustinum, qui innumeris pene in locis licitum Christianis adstruit iuramentum, & quae ex Evangelio opponuntur, luculenter expendit, ostendens ex utroque divino foedere licitum iuramentum, nimirum id habet Epist. CLIV. Lib. XIX. contra Pausum cap. 23. Serm. XXVIII. alias de verbis Apostoli cap. 4. & 5. Adde etiam S. Thomam 2. 2. Qu. LXXXIX. Art. 2. ubi rem totam sapientissime dilucidat. Idem pariter habetur in Decretis causa 22. Qu. 1. cap. Omne ex Concilio Toletano VIII. & in Decretalibus Tit. de Jurejurando Cap. Nimis ex Concilio Lateranensi sub Innocentio III. &c. Consule Polemicos ad ulteriora si quae optas, quum haec adnotasse, ac addidisse sufficiat.

~~hanc vitam~~, quoniam de quocunque pessimo, in hac vita constituto, non est utique desperandum; nec pro illo imprudenter oratur, de quo non desperatur.

RURSUS capite 44. ejusdem libri De sermone Domini, videtur asserere peccatum oppugnantis fraternitatem esse usque adeo perniciosum, ut nullus ab eo queat resurgere: ait enim: ILLIUS peccati tanta labes est, ut deprecandi humilitatem subire non possit, etiam si peccatum suum mala conscientia & agnoscere, & annuntiare cogatur. Divus Thomas parte Summae tertia quæst. 86. art. 1. hoc dictum mitigans, ait ipsum intelligendum esse eo modo, quo dicere solemus, illum non posse sanari, qui non facile potest sanari: licet enim peccatum hoc suapte natura sit curatu difficillimum; potest tamen facile curari ope divinae gratiae, quae juxta Davidis sententiam etiam interdum profundum maris convertit. (a)

A N N O T A T I O XXIX.

Tu autem cum oraveris intra cubiculum tuum, &c. Matth. 6. a

CHRYSOSTOMUS homilia 19. in Matthaeum quaedam ad expositionem loci hujus attulit de vocali oratione, quibus haeretici nostrorum temporum abutuntur adversus orationes ac preces, quae publice in templis Christianorum, a sacerdotibus vel legi, vel decantari solent: verum ipse verborum Chrysostomi decursus palam arguit eum non damnare vocales ac publicas ecclesiae preces, ad quas omnibus pene sermonibus populum hortatur; sed ipsum loqui adversus quosdam vanos & ineptos oratores, qui orationem vocalem spirituali praeponebant; & ob id in compositis gestibus, & immoderatis, atque indecoris vociferationibus in templo orabant, quo clarius a caeteris internoscerentur, non sine spectantium admiratione. Hos Chrysostomus ab ostentatione & immodestia ad modestiam & humilitatem revocans, NON igitur, inquit, gestibus corporis, neque clamoribus vocis, sed intentione optima voluntatis orationum vota reddamus, non cum sonitu oris ac strepitu, non ad tam importunam ostentationem, etque jactantiam, sed cum omni modestia, &c.

De oratione vocali.

A N N O T A T I O XXX.

Adveniat regnum tuum, &c. Matth. 6. b

AUGUSTINUS libro 2. de sermone Domini in monte scripsit Christum esse hominem Dominicum, dicens unigenitum Dei filium in homine Dominico venturum de coelo ad judicium. Hoc ipsum retractavit secundo libro Retractionum cap. 19. inquit: UBICUNQUE hoc dixi, dixisse me nollem: cum enim Christus Jesus sit natura Dominus, Dominicus homo dici non potest. Cujus rei D. Thomas in 16. quaestione tertiae partis art. 3. hanc affert rationem, quod cum vox haec Dominus dicatur de filio Dei secundum essentiam, non debet de eo secundum denominationem, ac veluti quidpiam accessorium, enunciari. (b)

An Christus dicendus sit homo Dominicus.

TOM. II.

B b

AN-

(a) Locus Augustini in modernis editionibus Lib. III. de Serm. Domini in Monte Cap. 22. (in antiquis autem cap. 34.) longe varius est a primævis exemplaribus, quibus usi sunt S. Thomas, & Xystus. Sic enim impræsentiarum legitur: „Tanta labes illius peccati, (scilicet) „cum post agnitionem Dei per gratiam Christi, oppugnat aliquis fraternitatem, & adversus ipsam gratiam invidiae facibus agitur, ut deprecandi humilitatem subire non possit, etiam si peccatum suum mala conscientia agnoscere, & annuntiare cogatur. „Quam bene autem S. Thomas hunc Augustini locum interpretetur, ex iis, quae habet ex eodem Augustino, & ex his, quae idem Angelicus addit, plene conspicitur. Leges eundem S. Thomam cum notis Nicolai.

(b) S. P. Augustinus ne dum laudato loco de Serm. Dom. in Monte, verum & lib. LXXXIII. Quæst. qu. 36. Christum dixerat hominem Domini-

cum: id ipsum autem sapientissime retractavit, ac forte vel nomine conveniret cum Apollinaristis, qui, ut adnotavit S. Gregorius Nanzianzenus Orat. ne LI. Christum hominem *χριστός*, id est Dominicum adpellabant. Sed recte idem M. P. ubi hanc sententiam retractat, subjungit, „quamvis nonnulla possit ratione defendi, praesertim quia id dictum legerat, „apud quosdam tractatores Catholicos, eloquiorum divinarum, nimirum apud Athanasium in expositione fidei, Chrysostomum Homil. de Cruce, & Didymum lib. 3. de Spirit. Sanct. ab Hieronymo Latine versum. Quare Angelicus ibidem Art. III. ad 2. recte expendit quomodo ex Augustino id possit nonnulla ratione defendi, „quia scilicet posset aliquis dicere, quod dicitur homo Dominicus ratione humanae naturae, quam significat hoc nomen homo, non autem ratione suppositi. „Cetera, quae huc faciunt, leges apud eundem Angelicum Doctorem.

*Panem panis,
quem in or-
atione Domi-
nica postula-
mus, corpo-
reum est.*

HIERONYMUS libro primo Commentariorum in Matthaeum eos, qui petunt panem hac petitione postulandum esse corporeum, improbare videtur hoc modo: QUOD nos supersubstantialem expressimus, in Graeco habetur *ἐπιούσιος*: quod verbum LXX. interpretes *πρῆσιος* frequentissime transferunt: consideravimus ergo in Hebraeo, & ubicunque illi *πρῆσιος* expresserunt, nos invenimus סגולה Segula; quod Symmachus *ἐξῆσιος*, id est, Praecipuum vel egregium, transtulit: licet in quodam loco Peculiare interpretatus sit. Quando ergo petimus, ut peculiarem, vel praecipuum nobis Deus tribuat panem; illum petimus, qui dicit, Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi. In Evangelio, quod appellatur Secundum Hebraeos, pro supersubstantiali pane reperi *מחר* Machar, quod dicitur Crastinum: ut sit sensus, Panem nostrum crastinum, id est, futurum, da nobis hodie. Possumus supersubstantialem panem & aliter intelligere, qui super omnes substantias sit, & universas superet creaturas. Hoc ipsum clarius explicans in Commentario secundi capitis epistolae ad Titum, ait: ILLUD, quod in Evangelio secundum Latinos interpretes scriptum est, Panem nostrum quotidianum, da nobis hodie, melius in Graeco habetur, Panem nostrum *ἐπιούσιος*; id est, praecipuum, egregium, peculiarem; eum videlicet, qui de coelo descendens ait: Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi. Absit quippe, ut nos, qui in crastinum cogitare prohibemur, de pane isto, qui post paululum concoquendus & abjiciendus est in secessum, in prece Dominica rogare jubeamur.

Joan. 6. 51.

Luc. 11. 13.

NEC secus sentit Joannes Cassianus collatione nona, ubi decernit eos graviter offendere Deum, qui tam in hac, quam in caeteris postulationibus orationis Dominicae aliquid corporeum ac temporale a Deo flagitant. Ejus verba sic habent: PANEM nostrum *ἐπιούσιος*, id est, supersubstantialem, da nobis hodie: quod alius Evangelista dixit, quotidianum, illud nobilitatis ac substantiae ejus significat qualitatem, qua scilicet super omnes substantias sit, atque omnes creaturas sublimitas magnificentiae ejus, ac sanctificationis excedat. Et post haec aliquibus interjectis, quasi vellet explanationis hujusmodi reddere rationem, intulit: VIDETIS ergo, qualis nobis ab ipso, qui per illam orandus est, iudice orationis sit forma proposita: in qua nulla corporeae, seu temporalis vitae mentio continetur: nihil enim caducum vult a se, nihil temporale aeternitatum conditor implorari: itaque magnificentiae, ac munificentiae maximam irrogabit injuriam, quisquis, his sempiternis petitionibus praetermissis, transitorium aliquid & caducum ab eo maluerit postulare, offensam potius, quam propiciationem iudicis sui vilirate orationis incurret. Haec Cassianus.

DISSIDET ab hac sententia Joannes Chrysostomus homil. 20. in Matthaeum: ubi petitionem istam corporaliter intelligendam esse demonstrat his verbis: QUID est, panem nostrum *ἐπιούσιος*, id est, quotidianum? quoniam dixerat, Fiat voluntas tua, sicut in coelo & in terra: id autem loquebatur hominibus carnis fragilitate circumdatis, ac necessitati naturae interim subjectis, nec eandem habentibus impassibilitatem, qua angeli perfruuntur: praecepta quidem sic Dei a nobis fieri jubet, ut etiam ab illis dicit impleri: condescendit vero naturae fragilitati, ac si diceret: Conversationis quidem diligentiam eandem a vobis efflagito, non tamen impassibilitatem requiro: neque enim concedit istud fragilitas ipsa naturae, quae necessario cibo indiget sustentari. Tu vero considera, quemadmodum etiam carnalibus rebus plurimum spirituale societur: non enim propter divitias ac delicias, sed pro pane duntaxat quotidiano iussit orationem fundere, & pro pane quidem quotidiano, ne pro crastino die simus solliciti. Augustinus quoque in epistola ad Probam statuit omne id posse a Deo peti, quod licet desiderari, temporalia vero, quatenus ad virtutem conducunt, desiderare licet, ergo etiam orare.

CREDIDERIM Hieronymum & Cassianum, talia scribentes, admonere voluisse,

voluisse, ne temporalia & caduca propter se ipsa peteremus, sed tantum ut per ipsa corpus hoc nostrum servemus in obsequium spiritus ad aeternam foelicitatem aspirantis, (a)

A N N O T A T I O XXXII.

Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, &c. Matth. 6. b

THOMAS Cajetanus in Commentariis ait, quod si quis ex corde remiserit injurias propter Deum, etiam si in fornicatione perseveret; Deus tandem ipsum ad poenitentiam convertet, & condonabit ei omnia delicta. Damnat hanc sententiam Ambrosius, Compiae episcopus, libro Annotationum secundo, quia occasionem praebet fornicandi, & in fornicatione persistendi.

De injuriarum remissione.

TOM. II.

Bb 2

AN-

(b) Quae hic strictim N. Xystus, & catholice quidem, dixit, fufius latiusque, etfi breviter, sunt a nobis expendenda ad duplex catholicum dogma firmandum. In laudata quidem Dominica Oratione nomine panis quotidiani, optime legi & verti posse *super substantialem panem*, cumque allegorice, nimirum ad justitiam & virtutem pertinentem, clarissimum est, ne dum ex Hieronymo, & Cassiano, quos N. Xystus laudat, verum ex innumeris aliis, & ex iis praesertim, qui Graecum textum *τὸν ἀπὸ τοῦ ἡμῶν τοῦ ἐκείνου*, verterunt *panem nostrum super substantialem*: Et quidem ne dum Graeci, verum & Latini PP. ita legerunt, ac interpretati sunt, praecipue S. Cyprianus *Lib. de Orat. Dominica*, Tertullianus *Lib. de Oratione*, Marius Victorinus *Lib. advers. Arium*, Vulgatus Ambrosius *Lib. V. de Sacram.* S. Gregorius Nyssenus *Tract. de Oratione*, S. Cyrillus Hierosolymitanus *Cateches. Mystagog. V.* Quare foede nimium mentitus est Joh. Calvinus, dum *Lib. III. Instit. Cap. XXII. Sect. 44.* ut suggillaret Theologos nostrae Communionis ita vertentes atque legentes, inquit: „Quod „porro de pane super substantiali quidam philosophantur, mihi videntur Christi sententiae perperam convenire; imo nisi in hac etiam caduca vita tribueremus Deo nutritii partes, mutila esset praecatio, &c. „Et erronee etiam insipienterque locutus est Philippus Melancthon in *loc. commun. Tit. de invocatione & precat.* in eandem sententiam manibus pedibusque descendens. Nonne enim ita scribentes criminati sunt primores Ecclesiae Patres apprime Graece doctos, principesque Theosophiae, quibus morem gerere ex debito Religionis debebant? Parum itidem se versatos demonstrarunt in Graecae linguae notione, quum vel ipsa Graecorum Lexica id clarissime insinuent, eisque impraesentiarum ad breviter servandam ceteros inter objicimus binos a Romana communione exegreges doctissimosque viros, Nicolaum Rigaltium, & Johannem Fellum *not. in S. Cyprian. de Orat. Dominic.*

Verum, quia ut optime adnotarunt viri Graece doctissimi, praesertim Fronto Ducaeus *not. ad S. Basil. loc. citand. ἐκείνου* Episcopos ne dum *super substantialem*, verum & *quotidianum* significat, factus est quod *ἀπὸ τοῦ ἐκείνου* usurpatus sit pro pane *super substantiali* (ut ex jam laudatis PP. & ex versione Benedicti-Ariae Montani, aliisque Cll. Interpretibus constat) verum etiam pro pane *quotidiano*: heinc in Evangelio Lucae Cap. XI. in eadem Dominica oratione clarius idem panis dicitur *quotidianus τὸν ἀπὸ τοῦ ἡμῶν τοῦ ἐκείνου* δίδον ἡμῖν τὸ καὶ ἡμῖν. Vetus interpres autem optime retinuit *quotidianum* in Evangelio Matthaei, sicut & noster vulgatus habet. Habent etiam Suidas, Georgius Pafor, & alii. Et, quod est hic adnotandum, ne dum Latini Pa-

tres, qui Hieronymum antecesserunt praesertim Cyprianus *loc. cit.* sed etiam Graeci plures ita senserunt explanaruntque. S. Basilus namque in *Regulis brevioribus* interrogat. CCLII. dum quaerit „Quis est „panis ὁ ἐκείνου, qui, ut detur nobis, quotidie „precari instituti sumus, respondet: „Quotiescumque is, qui laborat, memoria tenens Dominum „dicere: *Ne solliciti sitis animae vestrae quid manducetis, aut quid bibatis*; itemque Apostolum „praecipere laborandum esse, ut habeamus unde „tribuamus necessitatem patienti; non propter „propriam utilitatem, sed propter mandatum Dei „laborat (*dignus est enim operarius cibo suo*) tunc „ille panem τὸν ἐκείνου, hoc est ad quotidianam „vitam, substantiae nostrae utilem, non sui juris „facit, sed a Deo suppliciter petit. Et aperta ipsi „necessitate indigentiae suae, tum demum manducat, quod sibi datur ab eo, cui de communi ceterorum judicio delatum illud munus est, ut quotidie illud faciat: *Dividebatur singulis prout cuique opus erat*. „Eandem explicationem retinuerunt Chrysostomus *Homil. XX. in Matth.* alique Graeci PP. quin & posteriores Latini omnes, praecipue Augustinus *Epistola ad Probam* olim CXXI. nunc CXXX. Eandem versionem quoque retinuerunt alii Interpretes. Arabicus namque vertit *panem sufficientem*; & ita pariter Aegyptius, Aethiopicus, & Persicus. Ex quibus patet etiam ratio cur in Graeco textu *ἐκείνου* adsumatur ad quotidianum, seu necessarium alimentum denotandum, ut nimirum usurpetur *πρὸς* ad excludendum *superfluum* & excedens: quare Hebraicum Matthaei Evangelium nuper editum habet *תמיד* *Tamidi*, hoc est *jugem*, seu quotidianum, quo nimirum semper egemus, a verbo *תמיד* *Tamid*, hoc est semper, quod alii dicunt *יום יום* *Debar jom*, hoc est *verbum*, seu *rem diei*, ad insinuandam rem jugiter ad nostram sustentationem necessariam. Et heinc facile est occludere os nebulonum, quorundam effutientium nefas esse a Deo temporalia petere, esto ad finem honestum: eosdem etiam plene confundit S. Thomas 2. 2. *Qu. LXXXIII. Art. VI.* ubi hanc veritatem dilucide manifestat, & adversa sophismata dissolvit.

Ut autem quae hucusque diximus ex varia lectione, varioque interpretandi modo, clarius edisserantur, atque eliminetur quaelibet vel adparens antilogia, seu sentiendi diversitas, breviter addere lubet ex S. Cypriano supra laudato, utrumque ex Divino praecepto in Dominica oratione a Domino peti, & panem Coelestem, seu spiritualem, Eucharistiam nimirum, & victum necessarium: primum tamen ac potissimum, secundario autem quotidianum vitae alimentum. Videtis etiam N. Natalem, Maldonatum, Corneliolum a Lapide, Calmetum, alioque.

A N N O T A T I O XXXIII.

*Nolite fieri, sicut hypocritae tristes. Matth. 6. b**De Monachorum vestitu.**Apoc. 6. 8.*

AUGUSTINUS libro secundo De sermone Domini in monte, capite 19. nonnulla scribit, quae D. Thomas in secunda secundae, quae est. 187. art. 6. refert ex persona eorum, qui vilem & abjectum monasticae professionis vestitum vituperant: sunt autem haec: IN HOC capitulo maxime advertendum est, non in solo rerum corporearum nitore, atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus luctuosus esse posse iactantiam, & eo periculosiorem, quo sub nomine servitutis Dei decipit. His Augustini verbis apponit Hieronymi ac Strabi testimonia; quorum ille ad Nepotianum scribens: VESTES ait, pullas aeque vita ut candidas, ornatus & sordes pari modo fugiendae sunt, quia alterum delicias, alterum gloriam redolet. Strabus vero in illud ex sexto Apocalypseos capite, Ecce equus pallidus, &c. VIDENS, inquit, diabolus, nec per apertas tribulationes, nec per apertas haereses se posse proficere, praemittit falsos fratres, qui sub habitu religionis obtinent naturam nigri & rufi equi pervertendo fidem. D. Thomas ait, ab his auctoribus non improbari inopem cultum, & demissum vestiendi institutum monachorum, & aliorum piorum hominum, qui ad humilitatis & poenitentiae exercitium, & ob contemptum mundanae gloriae, & quo caeteros exemplo suo avertant a saeculi vanitate, abjecto utuntur amictu; sed hypocrisim, fastum, & iniquitatem eorum damnari, qui sordibus & squallore vestium delectantur, vel ut in se oculos, atque omnium ora convertant, vel ut sub vestimentis ovium lupinam mentem operiant in perniciem eorum, quos decipere desiderant.

A N N O T A T I O XXXIII.

*Nemo potest duobus dominis servire. Matth. 6. c**Num Deum quis odire possit.**Psal. 73. 23.*

AUGUSTINUS lib. 2. De sermone Domini in monte capite 22. hoc exponens, NULLIUS, inquit, fere conscientia Deum odisse potest. Id ipsum retractavit eodem libro & capite Retractionum seu contrarium divinae Scripturae; quae de multis dicit: superbia eorum, qui oderunt te.

A N N O T A T I O XXXV.

*Nonne anima pluris est, quam esca: & corpus plus, quam vestimentum? Matth. 6. c**Utrum nulla creatura sit incorporea.*

HILARIUS canone quinto in expositione hujus periodi scribit, nullam creaturam esse incorpoream, his verbis: NIHIL est, quod non in substantia, & creatione corporeum sit; & omnium sive in coelo, sive in terra, sive visibilibus, sive invisibilibus elementa formata sunt: nam & animarum species, sive obtinentium corpora, sive corporibus exultantium, corpoream tamen naturae suae substantiam fortiuntur: quia omne, quod creatum est, in aliquo sit, necesse est.

REPROBAT hanc sententiam Claudianus, Viennensis episcopus, libro De statu animae secundo, inquiens: PICTAVUS Hilarius inter complura praecelsarum disputationum suarum, quiddam secius sentiens, duo haec veris adversa disseruit: unum, quod nihil incorporeum creatum dixit; aliud, quod nihil doloris Christum in passione sensisse: cujus si vera passio non fuit, redemptio quoque nostra vera esse non potuit. Sed quoniam beatus Hilarius opinionis hujusce vitium virtute confessionis abolevit; sic sustinet reprehensionis stylum, quod non patitur detrimenta meritorum: quapropter divinarum tractatoribus Scripturarum fidem adhiberi par est, quoad usque eidem tenore veritatis astipulantur.

CAETERUM quod Claudianus in Hilario damnat, comperio sic veteribus placuisse,

placuisse, ut inter Catholicas regulas, & synodicas sanctiones receptum fuerit.

INTER Opera Augustini in libro De ecclesiasticis dogmatibus, capite undecimo, legitur canon Ecclesiasticus in haec verba: NIHIL incorporeum & invisibile natura credendum, nisi solum Deum, id est, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum: creatura omnia corporea est, angeli & omnes coelestes virtutes corporeae sunt, licet non carne subsistant.

JOANNES CASSIANUS, hac de re scribens, capite decimo tertio Collationis septimae ait: QUANQUAM pronunciemus nonnullas esse spirituales naturas, ut sunt angeli, archangeli, caeteraeque virtutes, ipsa quoque anima nostra, vel certe aër iste subtilis: tamen incorporeae nullatenus existimandae sunt: habent enim secundum se corpus, quo subsistant, licet multo tenuius, quam nostra sunt corpora, secundum Apostoli sententiam, ita dicentis: Et corpora coelestia & corpora terrestria. Et iterum, Seminatur corpus animale, exurgit spirituale. Quibus manifeste colligitur nihil esse incorporeum, nisi solum Deum. Hieronymus ad hanc sententiam videtur interdum alludere: cum enim in caput Matthaei decimum dixerit, animam esse incorpoream protinus addidit, secundum crassiorē dico nostri corporis substantiam, nimirum ea locutionis forma, indicans animam non simpliciter, sed juxta corporis nostri comparisonem esse incorpoream.

TERTULLIANUS in libro De anima, capite secundo, sic loquitur: CORPORALITAS animae in Evangelio relucet: dolet enim apud inferos anima cuiusdam, & punitur in flamma, & cruciatur in lingua, & de digito animae foelicioris implorat solatium roris: imaginem existimans exitum illum pauperis lacrantis, & divitis moerentis: & quid illic Lazari nomen, si non in veritate res est? sed & si imago credenda est, testimonium erit veritatis: si enim non haberet anima corpus; non caperet imago animae imaginem corporis: nec mentiretur de corporalibus membris Scriptura, si non erant. Igitur si quid tormenti, sive solatii anima percepit in igne, vel in sinu Abrahae, probata erit corporalitas animae: incorporalitas enim nihil patitur, non habens per quod pati possit: aut si habet, hoc erit corpus: inquantum enim omne corporale passibile est, intantum omne, quod passibile est, corporale est.

CAETERUM cum D. Augustinus lib. de Genesi ad literam decimo hanc in Tertulliano sententiam improbet, omnesque scholares theologi eandem rejiciant; credi potest veteres illos theologos, cum animam pronunciarent corpoream, non existimasse eam suapte natura, & in se ipsa corpus esse, sed ratione habita ad Deum; cujus comparatione nihil est, quod omnino incorporeum dici queat, sicut Deus: quippe qui nec indiget corpore, nec loco circumscribitur, nec terminis clauditur, sed ubique est, & omnia implet: creaturae vero, quantumlibet spirituales sint, certis applicantur corporibus, ubi animant, vel corporeis locis, in quibus existunt. Lege Annot. libri praecedentis 142. (a)

AN-

(a) Plura hic Author habet, quae majori egent critério, maturiorique discussione ad veritatem edisferendam. In primis namque *Opus de Ecclesiasticis dogmatibus* Augustino adjudicatum olim a pluribus, quibus Xystus adhaesit, a S. P. eliminandum est, & censendum Gennadio Massiliensi, ut universim Critici eruditissimi tradunt.

II. Hilarii Pictaviensis locus omnem subvertet dubitandi occasionem si *70 corpoream* legeremus *anagramm*, ut optime adnotarunt Cll. PP. San-Mauraei hic: verum quia Claudianus Mamertus legit *corpoream*, eaque lectio erat suo aëvo recepta, illam immutare piaculum existimamus, ne videamur mendacio dogma firmare; solumque fas est Hilarii mentem expendere, praesertim quum laudatus Pictavorum Episcopus Tract. in Psalm. LII. n. 7. in Psalm. CXVIII. n. 8. nec non in Psalm. CXXIX. num. 4. 5. & 6. disertissime adstruat animam spiritualementem. Hic ergo S. Praeul, quum totus sit in evertenda stultitia nebulonum infanciarum resurrectionem mortuorum, *corpoream* idcirco adseruit animae substantiam, ut substantiam illius naturae comprobaret, quapropter *vitalē* animae substantiam *corpoream* dixit

juxta veterum loquendi morem, quibus solenne erat corporeum effari quod subsistens erat; quia etiam ex causa ne dum animam, verum & Deum ipsum O. M. corporeum non semel dixerunt, ut praesertim constat ex Phaebadio Hilario coetaneo, eratque formula ista ex Philosophis depromta, ut constat ex illo Tullii Lib. IV. de finibus: „ Alii quasi nullum „ corpus sit hominis, ita praeter animum nihil curant: cum praesertim ipse quoque animus non „ INANE nescio quid sit (neque id possum intel- „ ligere) sed in quodam genere corporis. „ Ubi, ut constat, corporeum pro subsistente sumitur, & ad discrimen *inani*; eoque ex momento primi nominis Theologi vindicant Tertullianum ab impactu ei errore de corporeitate Dei, quia nimirum corporis nomine Q. Septimius id usurpavit, quod subsistens est, & adversum, seu oppositum inani, ac non existenti: quo pacto etiam Hilarius aliquando de Deo locutus est, quem tamen summum spiritum, ac plane incorporeum, & omnimode immaterialem sapissime praedicavit. Nisi forsan dicas, nec abs re, Hilarium dixisse animam *corpoream* per solam habitudinem ad corpus, quomodo etiam locutus est.

Evo.

A N N O T A T I O XXXVI.

Quaerite primum regnum Dei. Matth. 6. d

Num Praedi-
catoribus li-
ceat evange-
lizare victus
gratia.

AUGUSTINUS libro secundo De sermone Domini in monte, capite 24. & 25. proluxa expositione hunc locum prosequitur: ex qua Magister Sententiarum ansam disputationis apprehendens, astruit, non licere praedicatoribus Evangelicis duos sibi praedicationis fines constituere, unum primum propter regnum Dei, alterum secundarium pro victu corporeo. Habetur Centonis hujus coacervatio libro Sententiarum secundo, distinctione 38. ad hunc modum: NON debemus ideo evangelizare, ut manducemus; sed ideo manducare ut evangelizemus ut cibus non sit bonum, quod appetitur; sed necessarium, quod adjicitur: ut illud impleatur, Quaerite primum regnum Dei, & haec omnia adjicientur vobis. *Matth. 6. 33.* Non dixit, Primum quaerite regnum Dei; & deinde quaerite ista, quamvis sint & necessaria: sed ait, Haec omnia adjicientur vobis, id est, haec consequentur, si illa quaeratis, ne, cum ista quaeritis, illinc avertamini: aut ne duos fines constituatis, ut & regnum Dei propter se appetatis, & ista necessaria propter illud. Ergo propter regnum Dei tantum debemus operari omnia, non solum vel cum regno Dei mercedem corporalem meditari. Haecenus Augustini verba: quibus Magister ostendit non omnino prohiberi praedicantibus, ne duos sibi fines praefigant, sed fines duos in diversa tendentes, quorum alter ad alterum non referatur. At si regnum Dei primum appetant, & propter se ipsum appetant; deinde vero secundo loco victum, vestitum, & habitationem expetant ipsius regni gratia: nihil prorsus ab Evangelico scopo aberrant; quia omnes fines unico tantum fine concludunt, qui Deus est.

A N N O T A T I O XXXVII.

Sufficit diei malitia sua. Matth. 6. d

De cibo &
potu huma-
no.

AUGUSTINUS libro secundo De sermone Domini in monte hoc edisserens; arbitratus est Christum, nomine malitiae, significare voluisse cibum & potum, quo indigent homines; quia poenales nobis sunt pertinentes ad hanc fragilitatem & mortalitatem, quam peccando meruimus. Eandem sententiam revocat libro primo Retractionum, capite decimo nono, tanquam incaute dictam, cum non attenderet etiam primis hominibus data fuisse in paradiso alimenta ante, quam istam mortis poenam peccando meruissent.

A N N O T A T I O XXXVIII.

Hypocrita ejice prius trabem, &c. Matth. 7. a

An peccatum
sit in Eccle-
sia.

AUGUSTINUS libro secundo De sermone Domini in monte, videtur consentire haereticis Lutheranis, qui docent in ecclesia Dei nullum esse peccatum, dum

Evodius apud S. Augustinum *Epistola CLVIII. n. 11.*
„ Animam ergo omni corpore carere penitus non
„ posse, illa res puto ostendit, quod Deus solus
„ omni corpore semper caret. „ Videsis novam editionem S. Hilarii PP. BB. cum in praefat. tum in notis ad hunc locum.

III. Hoc etiam modo expendi posse Tertullianum luculenter ostendit Cl. Jacobus Pamelius, praefertim quia Tertullianus *Lib. de Poenit. c. 3. n. 12.* dixit „ animam spiritum Dei adfatu consummatum. „ Verum quia idem Tertullianus deinceps „ animam „ aërei, ac lucidi coloris „ dixit, certe de eo est adfirmandum, quod in eo notavit sphalma M. P. Augustinus; sed cum laudato Pamelio *Paradox. Tertullian. c. 7.* observandum est, quod tunc miserimus in eum incidit errorem, quum fuit deceptus per quasdam revelationes alicujus Montanistae mulierculae, „ non quidem Priscillae, aut Maximillae, (uti alii quando existimavimus) quae jamdudum ante su-

„ spendio perierant, sed cujusdam earum discipulae „ sicut patet ex dicto libro de Anima cap. 9. n. 111. „ subdit ibidem Pamelius.

IV. De Johanne Cassiano idem esto judicium; ac de aliis PP. quos novimus patronos opinionis de corporeitate Angelorum, & potiori quidem jure animae rationalis, quae humani corporis est forma, ut ex pluribus laudati Cassiani operibus constat, nec diffitetur Cl. Alardus Gazeus in notis ad eundem. Sapienter autem N. Xystus eum, sicut & reliquos, mitius exponit de corporeitate animae non absolute, sed relative ad Deum: itaut quamvis ex sui natura sit incorporea & incomposita, respectu tamen D.O.M. qui est purissimus spiritus, omnisque compositionis, etiam metaphysicae, expers, composita, & corporea dicatur, idque expresse contestatus est Abbas Serenus apud eundem Cassianum, ut idem Gazeus adnotavit.

Liber Sextus .

751

dum inquit : DEUS elegit sibi gloriosam ecclesiam , non habentem maculam , neque rugam . Sed hoc idem declarat in primo Retractionum capit. 19. ostendens eam sententiam intelligendam esse non de ecclesia hac militante , bonis & malis permista , sed de ecclesia gloriosa & triumphante .

A N N O T A T I O XXXIX.

Nunquid colligunt de spinis uvas , aut de tribulis ficus ? Matth. 7. c

AUCTOR Operis imperfecti homilia 19. haereticos eos censet , qui sanctissimam Trinitatem fatentur : ita enim hunc locum exponit : ET verum est quidem , quia spinas & tribulos omnes iniquos haereticos appellavit : tamen forsitan sciens Dominus hanc haeresim praevalituram prae omnibus , tribulos eos appellavit , quasi Trinitatis professores , & triangulam sapientiam in sua perfidia bajulantes .

A N N O T A T I O XL.

Omnis arbor bona bonos fructus facit : mala autem arbor malos fructus facit . Matth. 7. c

JOANNES Ferus lib. 1. Commentariorum in Matthaeum , hanc enarrans periculum , utitur his verbis : EX HOC consequitur , quod nullum bonum & Deo gratum opus est extra fidem : imo soli fideles bona opera faciunt . Ratio huius est , quia sine fide & gratia homo nihil aliud est , quam infructuosa & mala arbor : non igitur potest bonos fructus ferre . Virtutes igitur philosophorum bonae non sunt , quia etsi speciem habeant boni , non tamen e bona arbore prodeunt : aut enim ex amore , vel spe laudis , aut timore vituperii hac processerunt . Nec solum bonos fructus ferre non potest natura nostra citra gratiam , sed & malos producit , juxta illud , Sensus & cogitatio hominis prona est ad malum . Item , Omnes hypocritae sunt , & omne os locutum est mendacium . Item , Vani sunt omnes , vana opera eorum , vanaque omnia consilia eorum . Item , Omnes erravimus : unusquisque in viam suam , &c. Vides igitur nedum non bonum , sed malum esse quicquid extra fidem fit .

Num omnia opera extra gratiam sint peccata .

Genes. 8. 21. Ma. 9. 17. & 44. 29. & 53. 6.

SUNT haec Feri verba similia & affinia verbis , ab eodem auctore crebro repetitis in commentario super Joannem , & in libro Annotationum , quas Dominicus Sorho adversus Ferum edidit annotatis ac damnatis ; quae quidem in subjectis locis habentur .

In explanatione illius sententiae Joannis ex cap. 1. Vita erat lux hominum , haec ait : RATIO , lumen quidem est a Deo datum , quo scimus bona esse facienda , & mala fugienda : plerumque tamen , immo nunquam non in electione fallitur , nisi adsit lumen divinum : monemur igitur hoc verbo , ut non rationi nostrae , sed Dei verbo , quae vera lux est , obtemperemus .

Item in illud ejusdem capituli , Qui non ex sanguinibus , neque ex voluntate carnis , &c. Hoc igitur , inquit , verbo damnat in totum veterem nativitatem , atque adeo & omnes vires naturae , quae naturali propagatione transfunduntur in sobolem .

Rursum in illud , De cujus plenitudine omnes accepimus , haec scripta leguntur : MALEDICTA sunt non solum , quae nos agimus , sed & quae in nos aguntur : maledicta est cordis nostri cogitatio , ratio , os , manus , pedes : maledicta sunt nobis omnia contingentia , sive laeta , sive tristia . Hinc est , quod in laetis intumescimus , in tristibus frangimur , & desperamus .

Et inferius , super illis verbis , Lex per Moysen data est , ita scribitur : QUAMVIS ipsa lex in se bona sit : tamen si non adsit gratia , nihil facit , nisi hypocritas .

Iterum Joannis tertio in illud , Lux venit in mundum , &c. CHRISTUS , ait , primo manifestat omnia nostra esse meras tenebras , & peccata .

HOS , ATQUE hujusmodi auctoris hujus locos Dominicus Sorho idcirco vitandos censet , quod ii favere videantur Lutheranis haereticis , docentibus , na-

tuzam

curam humanam sine peculiari justificantis gratiae auxilio non posse nisi malum eligere & facere; & ob id omnes infidelium actiones, atque etiam ipsas virtutes esse peccata; & omnia Christianorum opera, quantumlibet bona, si absque speciali gratificantis gratiae dono fiant, esse mala & hypocritica. Hunc autem errorem detestatur sancta synodus Tridentina, sessione sexta, canone septimo his verbis: SI QUIS dixerit, opera omnia, quae ante justificationem fiunt, quacunque ratione facta sint, vere esse peccata, vel odium Dei mereri, aut quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto gravius peccare, Anathema sit.

MICHAEL Medina in Apologia, quam pro Fero scripsit, has sententias a Sothi reprehensionibus defendens, primo, inquit, auctorem, cum diceret opera, quae sine gratia fiunt, esse mala & peccata, non respexisse ad Lutheranorum dogma, sed ad phrasim & loquendi morem vetustis patribus usitatum; qui universa opera, quae, seclusa divinae gratiae ope, fiebant, nedum bona dicebant; sed frequentissime & mala, & vitia, & peccata, & tenebras appellabant, non quod ea vere ac simpliciter mala, ac peccata esse crederent; sed quia scirent ipsa nec ad acquirendam Christianam justitiam prodesse, neque ad comparandam aeternae felicitatis bonum proficere; & ob id ea in bonorum numerum referre non dignarentur. Similiter ait, quod a Fero dictum est, maledicta & damnata esse omnia, quae a nobis aguntur, & in nobis aguntur, non ita esse intelligendum, ac si ille existimaverit, omnia, quae a rectae rationis judicio naturaliter fiunt, flagitia, damnatione & maledictione digna; sed interpretandum esse de affectibus, passionibus & propensionibus ad mala, ex impetu naturae nostrae corruptae nascentibus: qua quidem forma loquendi dicebat Apostolus, Scio, quod non habitat in me, id est in carne mea, bonum, sed habitat in me peccatum. Consimili modo, quod auctor ait, sine divino auxilio nec intellectum humanum cognoscere bonum, nec voluntatem eligere posse bonum, exponi vult non de morali & humano bono, quod cognitioni & electioni nostrae subiectum est, sed de summo & sempiterno bono, quod sine divini luminis revelatione agnosci & eligi nequit, sub ea ratione, qua est terminus sperandae beatitudinis, & via spiritualis vitae ad aeternam felicitatem perducens. Vide Annotationem 255. libri hujus.

Rom. 7. 18.

A N N O T A T I O XLI.

Omnis arbor, quae non facit fructum, excindetur, & in ignem mittetur.
Matth. 7. c

Non privatio divinae gloriae gehennae gravior sit

CHRYSOSTOMUS homilia 24. in Matthaeum, hujus dicti occasione de gehenna differens, inquit, carentiam divinae visionis majus esse supplicium, quam omnia gehennae tormenta. Exprimit autem hanc sententiam his verbis: NOVI, quod plurimi pertimescant tantum gehennam: ego tamen illius gloriae amissionem multo amarius, quam ipsius gehennae dico esse supplicium. Et infra, INTOLERABILIS quidem res est, & supplicium illud horribile: tamen si mille aliquis ponat gehennas, nihil tale dicturus est, quale est a beatae illius gloriae honore repelli. Et in priore ad Theodorum lapsus paraenese, SUNT, ait, quidam absurdi judicii; ii duntaxat amant effugisse gehennam: contra ego multo durius esse tormentum quoddam assero, quam gehenna est; hoc est non esse affectum tantam gloriam, & illinc elapsum esse: nec opinor equidem tanto dolore lugendum de malis gehennae, quanto necesse est casum deplorare, quod de consiliis excidimus, qui est nimirum cruciatus omnium durissimus. D. Bonaventura libro Sententiarum secundo distinct. 33. quaest. 3. & Richardus Mediavillanus distinctione 50. quarti Sententiarum, quaestione ultima, observavit hanc sententiam videri diversam ab universali theologorum definitione; qui statuunt poenam infantum, sola divina visione carentium, esse omnium poenarum mitissimam, sicut Augustinus docuit capite 55. Enchiridii ad Laurentium. D. Thomas in quaestionibus disputatis, quaestione de poena peccati originalis, articulo primo, atque iidem D. Bonaventura & Richardus ajunt Chrysostomi assertionem in adultis quidem esse verissimam, in infantibus vero nequaquam; diversitatisque hujus

AT PRUDENTIUS quanquam adultus, & jam senio confectus esset, visus tamen est existimasse magis graves, magisque sibi formidandas inferni poenas, quam aeternae felicitatis amissionem, cum in fine Amarrigeniae suae eligens potius coelo extrudi, quam in gehennam detrudi, Christum his carminibus precaretur.

Disparibus discreta locis, non posco beata

Agmina,

At mihi tartarei satis est si nulla ministri

Occurrat facies, avidae nec flamma gehennae

Devoret hanc animam, merſam fornacibus imis.

XLII.

Matth. 7. d

De Beelen :

XLIII.

Math. 8. a

**De fide iusti-
ficante, & de
fide infirmi.**

Jacob, 2. 1864

Joan. 40. 4

1. *Chlorophyll a* (Chl *a*)

[Illegible text]

June 22

C c

modo

juscemodi parvuli patiuntur ? si scire exoptas , lege-
sis prae ceteris Cl. Card. Norisium in *Vindictis Aug-*
ustianis .

modo autem, quando, & per quas afflictiones, nihil ad nos pertinet. Hanc sententiam excutens Soto, Ferum improbat, quod juxta catholicam theologorum definitionem non dicat, fidem esse totum assensum eorum, quae Deus revelavit, aut articulorum fidei, sed fiduciam promissionum, quam Lutherani ajunt sufficere ad justificationem, & quam sacra synodus Tridentina damnavit sessione sexta, canone duodecimo his verbis: SI QUIS dixerit, fidem justificantem nihil aliud esse, quam fiduciam divinae misericordiae, peccata remittentis per Christum, vel eam fiduciam solam esse, qua justificamur, Anathema sit.

A N N O T A T I O XLIII.

Nam & ego homo sum sub potestate constitutus. Matth. 8. a

De Trinitate

AUCTOR operis imperfecti homilia 22 expositionem huc apponit omnino Arianam, qua filii & patris aequalitatem destruit, his verbis: VIDE, quomodo mysterium Patris & Filii in se ipso, Spiritu suggerente, depinxit? nunquid non sufficebat ad confessionem potestatis Christi hoc solum dicere, Et ego homo sum, habens sub me milites: & dico huic, Vade; & vadit: & alteri, Veni; & venit? quoniam & Christus habet sub se angelos, quibus eundi & redeundi ponit praeceptum. Quid ergo necessarium fuit addere, Et ego homo sum sub potestate, nisi ut plenissime Christi dignitatem ostenderet in se ipso? id est, Ego sum, sub potestate alterius: tamen habeo potestatem jubendi eis, qui sub me sunt: nec enim impediatur jubere minores, propter quod ipse sub majoribus, sed ab illis quidem jubeor, sub quibus sum: illis autem jubeo, qui sub me sunt: sic & tu quamvis sub potestate patris sis; habes tamen potestatem jubendi angelis tuis; nec impedis jubere inferioribus, propter quod ipse habes superiorem: nam & juberis a Patre quasi minor; tamen angelis jubes quasi major. Sed forte dicit haereticus, volens ostendere Patrem & Filium, unum vel aequalem: Non est ita intelligendus hic locus, sed sic. Si ego sub potestate constitutus, possum jubere eis, qui sub mea sunt potestate: quanto magis tu, qui in nullius es potestate, potes jubere eis, quos habes in potestate? Sed hanc interpretationem perversam non recipit textus: non enim dixit, Si ego homo in potestate: sed ita, Nam & ego homo sum sub potestate: non comparisonis inter se, & Christum differentiam fecit, sed rationem similitudinis introduxit. (a)

A N N O T A T I O XLV.

Videntes autem turbae timuerunt, & glorificaverunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus. Matth. 9. a

Nam Sacerdos non absolvit, vel absoluitur, nisi pronunciet.

JOANNES FERUS libro secundo commentariorum in Matthaeum, haec interpretans, ita de sacramentali peccatorum absolutione loquitur, ut nonnulli suspicati sint eum asserere, potestatem remittendi peccata, sacerdotibus traditam, non esse potestatem vere ac proprie remittendi peccata, sed facultatem, duntaxat pronunciandi, declarandi, testificandi, ac certificandi peccata poenitentium esse a Deo remissa & soluta: qui error in decima quarta sessione concilii Tridentini canone nono reprobatum his verbis: SI QUIS dixerit, absolutionem sacramentalem sacerdotis non esse actum judiciale, sed nudum ministerium pronunciandi, & declarandi remissa esse peccata confitenti, Anathema sit. Feri autem dicta haec sunt: QUIS non Deum laudet, quod talem potestatem nunc dederit hominibus, & confratri nostro Christo? nec solum Christo, sed & aliis per Christum? Quorum, inquit, remisistis peccata, remittuntur eis, &c. non quod homo proprie remittat peccatum, sed quod ostendat, ac certificet a Deo remissum: neque enim aliud est absolutio, quam ab homine accipis, quam si dicat: En fili,

(a) Nullum fere negotium facessit Authoris Operis imperfecti sententia, quum hic vel fuerit haereticus, vel si Catholicus, certe ejus opus postea va-

riis erroribus fuit ab Heterodoxis conspurcatum, ut advertit Card. Bellarminus: legis pariter de eodem judicium Duplani, aliorumque Criticorum,

Fili, certifico te, tibi remissa esse peccata: annuncio tibi te habere propitium Deum; & quaecunque Christus in baptismo & Evangelio suo nobis promisit, tibi nunc per me annunciat & promittit, hujus me testem habebis: vade in pace, & quiete conscientiae. Rursus in eodem commentariorum volumine super ea sententia undecimi capitis, Venite ad me omnes, qui laboratis, &c. hoc ipsum dogma confirmare videtur, sic loquens: QUID aliud sacerdos agit absolvens, quam quod Evangelium praedicat? an non Evangelium est; & bonum nuncium, cum dicit, Virtute passionis Christi te absolvo, & liberum judico a peccatis tuis: in nomine Patris & Filii, & Spiritus Sancti? quid enim aliud his, vel consimilibus verbis vult, quam ac si diceret, En fili, repidas propter peccata tua: sed noli timere. Deus jam tibi benignus pater affectus est, & remisit peccata tua: & quicquid Christus in baptismo vel Evangelio virtute clavium ligandi obstinatos, solvendique poenitentes promisit, id nunc occulte in corde tuo implevit, & hoc tibi per me veraciter annunciat: hujus testem me accipe; vade igitur in pace & tranquillitate conscientiae, & noli amplius peccare.

HAEC FERUS; quem alibi de hoc articulo pie sancteque sensisse ac docuisse palam ostendunt ea, quae ab eo perscripta sunt in tertio horum commentariorum libro; ubi super illo Servatoris dicto ad Petrum, Tibi dabo claves regni coelorum, habetur certa & indubitata hujus auctoris sententia de clavium potestate, & absolvendi facultate in haec verba: EX JAM dictis facile solvitur quaestio, quae nonnullos torquet, quomodo scilicet sacerdotes possint remittere peccata, cum solius Dei illud sit, juxta illud, Ego sum qui deleo iniquitates tuas: itemque quod solus Christus habet claves mortis & inferni. Ad quod ita responderi solet, quod solus Deus remittit peccata, quia Apostoli, eorumque successores ea adhibent, per quae Deus remittit peccata, & gratiam dat, ut sunt verbum Dei & sacramenta: ideo & ipsi dicuntur remittere peccata, & aperire coelum, non ob aliud, quam quod media adhibent: sic Paulus ait, Dei agricultura estis & aedificatio, nos autem Dei adjutores sumus. Summa, claves ecclesiae nihil aliud sunt, quam potestas ligandi & solvendi, remittendi peccata, & retinendi, &c. Ex his FERI verbis facile suspicari possumus verba praemissa, quae his adversantur, a Lutheranis depravatoribus post mortem auctoris fuisse corrupta, vel aliunde ex commentariis haereticorum huc intrusa. Habes ad hunc articulum pertinentia Annotatione 62. libri quinti, & Annotatione 71. & 202. libri hujus.

A N N O T A T I O XLVI.

Vidit hominem sedentem in teloneo, Matthaeum nomine. Matth. 9. a

CHRYSOSTOMUS in initio homil. 31. in Matthaeum differens de Matthaei vocatione, indicare videtur vocationem hujus, & aliorum Apostolorum occasionem habuisse ex praenotione ipsius bonae voluntatis & fidei in divina praescientia. Sic enim ibi legimus: CUJUS rei gratia non cum Petro simul & Joanne & aliis discipulis ipsum vocavit? certe quemadmodum tunc ad illos accessit, vocavitque, quando obtemperaturos sciebat: sic Matthaeum quoque nunc vocavit, quando miraculorum fama perdomitum, minime reluctaturum videbat: quae de causa etiam Paulum post resurrectionem piscatus est: nam qui corda scrutatur, & occulta mentium perspicit; is etiam, quando unusquisque ad obediendum paratus erat, non ignoravit: propterea non continuo incipiens, quando durior fuit; sed post mille miracula, & insignem, atque provulgatam famam, aptiorem jam ad obtemperandum vocavit. Vide infra Annotatione 87. & 251.

A N N O T A T I O XLVII.

Non est mortua puella, sed dormit. Matth. 9. c.

CHRYSOSTOMUS homilia in Matthaeum 33. cum, hunc locum enarrans, de cura pro mortuis agenda tractaret, decidit quodammodo in sententiam TOM. II. C c 2 eorum,

Num vocatio sit ex meritis in divina praescientia praevia.

Num suffragia, quae sunt pro defunctis, praesint & beatissimae & damnatae.

eorum, qui putant suffragia & orationes, quae hic in ecclesia aguntur, prodesse tam his, qui apud inferos damnati sunt, quam his, qui aeterna gloria fruuntur. Ibi enim talia refert: NAM si multae barbarae gentes una cum defunctis res eorum cremare solent: quanto aequius tu, defuncto filio, sua tradere potes, non ut in cinerem redigantur, sed ut gloriosum magis illum reddant: putas eum maculis inquinatum abiisse: da ipsi sua, ut illis se a maculis detergat: putas in injustitia ipsum decessisse: praebe ipsi tua ad mercedis, & retributionis adjectionem. Et in liturgia divini sacrificii, ab eo edita, & in variis homiliis ab eodem approbata, conscripsit formulam precandi & offerendi pro omnibus fidelibus defunctis, & praecipue pro animabus beatorum in haec verba: OFFERIMUS tibi rationalem hunc cultum pro in fide requiescentibus, Patribus, Patriarchis, Prophetis, & Apostolis, Praeconibus, & Evangelistis, Martyribus, Confessoribus, & omni anima in fide initiata.

NEQUE ab hac opinione videtur abesse Gregorius Romanus Pontifex in libro Sacramentorum: ubi in sacris Missae mysteriis orandum instituit his verbis: SUMPSIMUS, Domine, divina mysteria; quae sicut sanctis tuis profunt ad gloriam, ita nobis quaesumus proficiant ad medelam.

RURSUS quod orationes & oblationes aliquid refrigerii praestent his, qui sine poenitentia decesserunt, idem Chrysostomus indicare videtur homilia tertia in epistolam ad Philipenses: ubi eos, qui praeter decorum mortuos lugent, sic alloquitur: DEPLORATO eos, qui in divitiis mortui sunt, & nihil consolationis suis ipsorum animabus ex divitiis suis procurarunt; qui cum potestatem diluendi peccata sua accepissent, noluerunt: hos desicamus, sed cum modestiae decoro; desicamus istos, juvemus eos pro viribus, procuremus illis aliquid auxilii, modici quidem: attramen juvemus eos: quomodo, quave ratione? precantes adhortemur & alios, ut pro illis orent; pauperibusque indefinenter pro illis eleemosynas demus. Habet res ista nonnihil consolationis: non enim frustra ab Apostolis sancitum est, ut in celebratione venerandorum mysteriorum memoria fiat eorum, qui hinc decesserunt: noverunt illis multum hinc emolumentum fieri, multum utilitatis. Verum istud quidem de illis dicimus, qui in fide abscesserunt: catechumeni vero nec hac digni consolatione censentur, sed omni hujusmodi sunt auxilio destituti, praeter unum solum. Quod autem illud? Pauperibus eorum nomine dare licet, unde eis nonnihil refrigerii accedit.

JOANNES DAMASCENUS in sermone De mortuis adjuvandis verba ista Chrysostomi confirmat, allatis aliquot exemplis, quae aperte ostendant suffragia fidelium etiam infidelibus & impiis, aeterno supplicio damnatis, aliqua ex parte prodesse. In primis vero Falconillam inducit foeminam, quoad vixit, idolorum culttricem, & a Christi religione alienam; quam Tecla protomartyr, adhuc inter nos vivens, prece sua eripuit ab inferis. Profert item ex sacra Palladii ad Lausum historia Macharium Magnum, assidue pro mortuis deprecantem: cui anxie perquirenti, an orationes suae defunctis prodesse, cranium quoddam aridum hominis idololatrae, quod forte in via jacebat, divino jussu prorumpens in vocem, Quando, inquit, o Machari pro mortuis offers preces, nos interim aliquid lenimenti sentimus. Addit etiam inter alia exempla Gregorii Romani Pontificis factum: qui cum enixe Deum precaretur pro salute Trajani Augusti, annis ante sua tempora pene quingentis defuncti, audivit vocem divinitus allatam, dicentem, Preces tuas audiui: & veniam Trajano doctus vero deinceps pro impio hostiam mihi ne offeras. Ab hac opinione Augustinus non omnino abhorruisse videtur, praesertim in Enchiridio ad Laurentium cap. 110. ubi haec posuit: CUM sacrificia sive altaris, sive quaruncunque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt, pro non valde malis propitiationes sunt: pro valde malis etsi nulla sint adjumenta mortuorum, qualescunque vivorum consolationes sunt: quibus autem aut ad hoc profunt, ut sit plena remissio, aut certe, ut tolerabilior fiat ipsa damnatio. Et infra, mitigationem damnationis credi permittens, ait: POENAS damnatorum certis temporum intervallis existiment, si hoc eis placet aliquatenus mitigari, dummodo intelligatur in illis manere ira Dei, hoc est ipsa damnatio, in qua Deus, manente ira sua, non tamen contineat miserationes

tiones suas; non aeterna supplicia finiendo, sed levamen adhibendo, vel interpolando cruciatibus. Haec ille.

SED & Aurelius Prudentius in hymno De novo lumine paschalis Sabbati refert perditas noxiorum animas in pervigilio paschae, quod olim totum Christiani precibus & sacrificiis traducere solebant, a tormentis quiescere. Canit autem hunc in modum:

*Sunt & spiritibus saepe nocentibus
Poenarum celebres sub Styge seriae
Illa nocte, sacer qua rediit Deus
Stagnis ad superos ex Acheronticis.
Marcent suppliciis tartara mitibus,
Exultatque sui carceris ocio
Umbrarum populus, liber ab ignibus,
Nec fervent solito flumina sulphure.*

IN ISTIS, atque aliis hujusmodi illustrium Patrum dictis scholares theologi varie desudarunt, praecipue in his, quae de leniendis damnatorum suppliciis loquuntur: Sicut enim non audebant sanctorum damnare sententiam; ita nec tutum existimabant illam amplecti, ne ex ea assertione paulatim impellerentur in Origeneis errorem de suppliciis inferorum aliquando finiendis. Prospiciebant quippe cruciatus illos, multiplicatis piorum precibus & eleemosynis, posse usque adeo mitigari & imminui, ut aliquando tandem cruciatus esse desinerent: proinde ne huic illiderentur scopulo, varias indagarunt elabendi semitas.

PRAEPOSITIVUS, Leodiensis ecclesiae presbyter, in compendio suae theologiae scripsit tantam posse cumulari super damnatos suffragiorum multitudinem, ut progressu temporis omnibus exuerentur poenis, non tamen in perpetuum, ut senserat Origenes, sed usque ad resurrectionem, in qua resumptis corporibus, iterum in aeterna supplicia detruderentur, abjecta omni prorsus refrigerii, ac solatii spe.

GILBERTUS, Pictavorum episcopus, in libro Theologicarum quaestionum existimavit fidelium precationibus & oblationibus adimi reproborum poenas, sine earum absumptione, eo modo, quo infinitae proportionales partes demi solent a linea: a qua licet ipsa infinita non sit, infinitae tamen partes, absque ulla ejus consumptione subtrahi possunt.

GUILLELMUS, Antisiodorensis episcopus, in fine summae theologiae censet viventium auxilia suffragari damnatis, non ad imminutionem, aut interpolationem tormenti, sed ad confortationem, & corroborationem patientis: ceu si quis hominem ingenti ponderis onere praegravatum cibo recreet, vel frigida perfundat, illum sane reddet sustinendo oneri fortiolem; de pondere tamen, ne tantillum quidem imminuet.

RUPERTUS, Linconiensis episcopus, non longe a fine theologiae summas tradidit, nec auferri, nec interrumpi, nec diminui damnatorum supplicia, subtrahi tamen illis aliquam gravioris miseriae occasionem, dum sentiunt se ab his, qui suffragia porrigunt, non omnino abjectos, sed aliquam apud eos praesentium malorum commiserationem invenire.

D. THOMAS in quarto sententiarum distinct. 45. quaest. 2. confutatis istorum sententiis, decernit suffragia nostra nec beatis, nec damnatis quicquam prodesse: illis quidem, quod omni bonorum copia affluentibus, nihil conferre possint nostra subsidia; istis vero, quod in summa omnium malorum profunditate demersis, nullum, quamvis minimum redemptionis effectum sperare liceat. Caeterum ad ea, quae in primis Chrysostomus, & Gregorius admonent de precibus ad Beatos pertinentibus ait utriusque dicta non ita esse intelligenda, ut putemus ex orationibus, & oblationibus nostris gloriam beatorum in ipsis beatis proficere, & accessionem accipere, sed ut credamus eorum gloriam in nobis orantibus, & offerentibus crescere; multaque ac magna virtutum incrementa nobis ad eandem ipsorum gloriam consequendam afferre: sicuti cum Deum laudamus, nullam huiusmodi laudibus divinati ejus gloriae autionem acquirimus; sed ipsius Majestatis gloria magis ac magis in nobis conspicua redditur.

AD

AD EA vero, quae ex Chrysostomo, & aliis Patribus in causa damnatorum producta sunt, D. Thomas primo loco notat damnationis nomen etiam ad purgatorii poenas extendi; & juxta hanc significationem dixisse Augustinum, damnationem aliquorum, scilicet in purgatorio existentium, auxiliis fidelium fieri tolerabiliorem.

SECUNDO loco animadvertit, illud consolationis, & refrigerii genus, quod aliquando ex precibus sanctorum ad animas damnatorum pervenisse narratur, non attulisse eis ullam tormenti imminutionem, sed inanem quandam fallacis gaudii speciem, gratamque moerentis animi illusionem: qualem esse ferunt in daemonibus, qui ubi homines ad peccandum pertraxere, ita falsa quadam, & imaginaria laetitia afficiuntur, ut nihil eorum suppliciis decrescar.

POSTREMO ad id, quod Damascenus refert Falconillae, & Trajani animas, Tecla, & Gregorio deprecantibus adjutas: responder hujusmodi adminicula fuisse peculiares oeconomias, utrique ex singulari privilegio concessas; & ea quae aliquibus extra legem communem ex gratia conceduntur, trahenda non esse caeteris in exemplum.

CONSULE, quae de catechumenis vita functis super Chrysostomi sententia ex Epistola ad Philippenfes huc inducta perstrinximus infra Annot. 311. (*)

AN-

(a) Recte sapienterque N. Xystus ventilavit errorem aliquorum de Schola Theologorum, quos de misericordia Dei erga damnatos, non bene ex Scripturis ac PP. librata, falsa opinio decepit. Verum quia omnia, quae hic refert, ad exactam libram perducere nequivit vir alioquin Cl. sed qui obscuriori seculo scripsit, alia addere non taedet, & quidem juxta ejusdem Auctoris votum, quod in sua praefatione expressit.

Verba quidem Chrysostomi ab eo relata, etsi quoad substantiam omnia fere eadem, in pluribus tamen ab originali Latino differunt, sed nullum facessit negotium levis immutatio, quae ad rem non facit; sufficitque commendabilis expositio eorum ab eodem Xysto adjecta, nimirum, quod nomine damnationis, piacularis etiam purgantium poena usurpetur, quum ea fuerit Chrysostomi aetate communis PP. loquendi phrasis, & ita clare Augustinus eam expendit loco ab Authore laudato, ut nec levis suboriri possit scrupulus de illius recta intelligentia. Quandoquidem quum M. P. luculenter adferat valde malis non prodesse Ecclesiae suffragia, & fidelium oblationes, quae dumtaxat erunt consolationes vivorum, certo certius eadem orationum, eleemosynarum, aliorumque piorum operum exercitia, praesertim incrementum sacrificium, esse adjumenta mortuorum, eorumque solum, qui non sunt valde mali, idem Aquilinus Doctor ostendit: ideoque quum adstruit ad hoc ea prodesse, vel, ut sit plena remissio, vel, ut tolerabilior fiat ipsa damnatio, non de gehennali aeterna poena loquitur, sed de temporanea, qua in igne velut aurum purgantur Electi. Quid quod impraesentiarum damnatos communi vocabulo reprobos usurpemus; & damnationis nomine universim aeternam damnatorum poenam intelligamus? Vulgaris loquendi modus est, secus autem rectus exactusque Theologorum dicendi explicandique stylus: & damnationem sapientissime dicimus additionem ad poenam temporaneam, praecipue quum haec aut plene remitti, aut levior reddi possit fidelium precibus & Ecclesiae suffragiis, ut Patres adseverarunt.

Quae itidem ex Sacramentario Gregorii M. obijciuntur, recte etiam ab Authore explicantur. At, quae ex Damasceno in medium proferuntur, ad incudem sunt revocanda, sed primitus in Xysti vindictam aliqua adjicere lubet. Mirum quidem non est, quod Cl. Scriptor historiolas in commentitio Damasceni opere venditatas exceperit: quum ea omnia tradita fuerint a Graecis XI. Seculi, iisque non ignobilibus, nimirum a Philippo Solicario in *Dioptra*, Gly-

ca passim in *epistolis*, Theodoro Balsamone in *Can. IV. Apostol.* aliisque illius & posterioris aetatis: ex quibus ut indubium Damasceni foetum excipientes laudatam orationem *de defunctis* Latini Theologi Historicique XIII. & sequentium Seculorum, praesertim N. Vincentius Bellovacensis, alique innumeri, nec infimae notae scriptores, saepius eandem ediderunt in vulgus. Quinimo ita haec opinio invaluit, ut nonnulli adserere ausi fuerint a S. Thoma etiam fuisse easdem historiolas calculo suo probatas in *Supplem.* ad 3. p. qu. 73. art. 5. ad 5. ubi de liberatione Trajani precibus S. Gregorii M. agens non eam refellit ut fabulosam, sed quomodo ea accidere poterit expendit: quapropter etiam S. Doctoris auctoritate muniti facilius eadem commenta venditarunt. Verum hallucinatos nimium fuisse praefatos simpliciores Theologos, vel ex eo constat, quia ibidem Angelicus non absolute, sed hypothetice loquitur, & non Criticum, sed Theologum agens, rem bene expendit: nimirum supposito, quod ita res acciderit, ut ferebatur ex spurio Damasceni foetu, optime salvaretur catholicum dogma de aeterna duratione poenarum infernalium, quibus ad tempus fuerat Trajanus addictus & loco depositi in inferno adstrictus. Quod vero stuporem ingerit, id unum est, quod Petrus Arcudius recentior Theologus, nec obetas quidem naris, haud fuerit subodoratus malevolentem naeniam, & dubius haeserit *lib. de Purgat. adv. Barlaamum* de venditato commento.

Verum recentiores Critici, praesertim Cardinales Baronius, & Bellarminus, Leo Allatius, Jacobus Pontanus, PP. Benedictini in *nova editione Operum S. Gregorii*, NN. Card. Gotti, Natalis Alexander, Johannes Nicolai, Hyacinthus Amat de Graveson, Michael Lequien, alique omnes, qui crassiori adhuc non redundant saliva, S. Johanni Damasceno abjudicant laudatam Orationem *de defunctis*, seu *de iis, qui in fide obierunt*, & nugis adregant, quae ibi narrantur, historias. Quomodo enim unquam Damascenus relatas ab inferis damnatorum liberationes poterat admittere, quando *Lib. IV. de fid. Orthodoxa cap. 4.* docuerat, Quod hominibus, mors, hoc Angelis est lapsus. Post lapsum enim, non est illis poenitentiae locus, uti neque post mortem hominibus. Et *Dialogo contra Manichaeos*, Post mortem nec conversionis, nec poenitentiae locus est, &c. Obstant itidem aliae circumstantiae, ex quibus notha & supposititia dignoscitur praefata Oratio *de defunctis*: Quandoquidem non poterat VIII. Seculo Graecus scriptor tradere, quod IX. Seculo Johannes Diaconus Romanus pri-

mum

A N N O T A T I O XLVIII.

Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.
Matth. 10. c

AUCTOR operis imperfecti homilia 25. videtur innuere animam solam esse hominem, corpus vero esse indumentum ejus, eo fine a Deo creatum, ut perpetuo, & naturali odio cum anima pugnet. Ejus verba haec sunt; Nolite timere eos, qui occidunt corpus: substantia enim hominis non est corpus, sed anima; corpus autem vestimentum est animae. Et infra, Dicam autem, quod sentio verius: non solum ad vestimentum animae caro creata est, sed magis ad retributionem ejus, quasi domestica, & naturalis inimica, copulata est &c. Priorem hujus erroris partem secutus est superioribus annis Franciscus Georgius, quem annotatione 26. libri quinti confutavimus: posteriorem vero partem, sub nomine Chrysostomi allegatam, annotavit Joannes Mechlinius in secundum sententiarum distin. 32. inquires eam intelligendam in statu naturae destitutae. Lege annotationem 26. libri quinti.

A N N O T A T I O XLIX.

Nonne duo passeres affe veneunt? *Matth. 10. a*

AUCTOR operis imperfecti homilia vigesima quinta, duram, & incommo-
dam huc profert propositionem, inquires: Pilatus volebat dimittere Christum, sed non poterat, quia Deus eum tradebat.

A N N O T A T I O L.

Tu es qui venturus es, an alium expectamus? *Matth. 11. a*

GREGORIUS libro 40. Homiliarum homilia 6. imponere videtur Joanni Baptistae, quod de duobus Christianae fidei articulis dubitaret, videlicet, num Christus moriturus esset, & si ad inferos descensurus esset. Vide infra Annot. 144.

A N N O T A T I O LI.

Ite, & renunciate Joanni, Coeci vident, &c. *Matth. 11. a*

CHRYSOSTOMUS homil. 37. in Matthaeum, super his disputans, videtur opinari, quod Gentilibus, & Judaeis, ante Christi adventum bene viventibus, nulla in Christum fides, nulla Christi cognitio necessaria fuerit ad salutem. Ibi enim talia refert: Homines, qui ante Christi adventum obierunt, poterant tunc etiam

num primusque vulgavit de liberatione ab inferis Trajani & Falconillae; nec quidem id ex Romanis Archivis depromsit, sed ut ab Anglis sibi conceditum retulit, ediditque in vulgus. Neque ulla potest, vel umbratilis conjectura, obrudi de praefata Oratione S. Gregorii M. pro Gentilibus, quos noverat sine fide obisse, & bene nullam credebant in inferno esse redemptionem: hancque doctrinam uti fidei dogma docuerat expresse *Lib. IV. Dialog. Cap. 44. & lib. XXXIV. Moral. Cap. 16.* praecipue quum Trajanus fuerit flagitiosus homo, Ethnicus, Christianorum persecutor infensissimus, ac pessimus paedicator, ut Dio, Xiphilinus, Aelius Spartianus, & Aurelius Victor, & ipsi Ethnici scriptores, aperte testantur.

Monumentum tandem Aurelii Prudentii nullum facessit negotium, si Poetae carmina fundentis phrasim attendamus, & synonyma Poetarum. Scygiam ergo Paludem, Acheronta, & Tartara pro loco

poenarum usurpavit, sed non alium certe denotavit, quam illum, ubi piacularibus flammis, qui pie obierunt, nec plene purgati sunt, cruciantur: sicut & Patrum lymbum, in quo electi detinebantur ante Christi descensum ad inferos. Quid si forte fortuna aliquis contendere velit Prudentium adseruisse poenarum ferias etiam daemonibus, aliisque damnatis hominibus, *Spiritibus super nocentibus*, concedi, non refragabimur libenterque hunc naevum in Prudentio notabimus, non secus ac in libro Pastoris ab Herma edito, & in Clemente Alexandrino. Aliquando enim bonus dormitat Homerus. Videfis ad majorem eruditionem Dissertationem V. Damascenicam N. Lequien, Editionem Operum S. Gregorii M. novissime a PP. San-Mauraeis vulgatam, Acta sincera Martyrum Theodorici Ruinart pag. 90. Dissert. XX. N. Gravesonii de Myster. & An. Christ. §. 2. & notas marginales N. Johannis Nicolai ad S. Thom. loc. cit.

Deut. 6. 4.

Rom. 2. 10.

Id habet S.
Justinus M.
Apologia II.
pro Christianis,
ubi in
nova editione
legitur:
Quicunque
autem Ratio-
nem, ac Verbo
vixerit, Chri-
stiani sunt;
qui videri &
nullius numi-
nis cultores
haberi suat.
Quales inter
Graecos fue-
re Socrates,
& Heraclitus,
atque hii si-
miles: inter
Barbaros au-
tem Abraham,
& Ananias,
& Azarias,
& Misael, & He-
lias, & alii
complures.

Apost. 4. 12.

etiam ipsum non confessi salvari: non enim Christi, qui nondum venerat, ab illis cultus petebatur, sed ut idolorum cultu spreto, unum solum Deum conditorem omnium noscerent. Dominus enim inquit, Deus tuus, dominus unus est: idcirco Maccabaei admirationi sunt, qui ne legem traderent, mori maluerunt. Valde admiramur pueros quoque illos, aliosque complures apud Judaeos, qui bene, & optime vixerunt, & hanc cognitionis mensuram inviolatam conservarunt, a quibus nihil amplius petatum est: tunc enim, ut diximus, sufficebat unum solum Deum nosse: nunc autem non ita est; sed necessaria est ad salutem Christi cognitio. Et infra, Quod autem, qui ante Christum obierunt, ac ideo ipsum non cognoverunt; si ab idolorum cultu recesserunt, ac Deum solum adorarunt; si praeterea honeste vitam peregerunt, aeterna bona, & beatitudinem adipiscentur. Audi quid dicat Paulus: Gloria, & honor, & pax omni operanti bonum, Judaeo primum, & Gentili. Rursus in concione prima de LAZARO indicat justos, qui Evangelicae praedicationis tempus praecesserunt nullam habuisse fidem futurae resurrectionis, ita de Mendico Lazaro scribens: Lazarus ne de resurrectione quidem quicquam potuit philosophari, sed hujus vitae res, credebatur hujus vitae fine terminari: erat enim ex eorum numero, qui gratiam evangelii praecesserunt, &c. Hucusque Chrysostomus: cujus sententiam multis ante eum annis professi fuerant, perversti quidam Scriptores, ex quibus Justinus Martyr in libro Quaestionum, a gentibus positarum, quaestione octava, Qui cum ratione, inquit, vixerunt, Christiani sunt, etiam si non novisse Deum existimati sunt: quales apud Graecos, Socrates, Heraclitus, atque alii similes, &c. Clemens vero Alexandrinus libro quinto, & sexto Stromaton, eos, ait, qui ante Christum fuerunt, honesteque vixerunt, esse justos factos, vel per legem, vel per philosophiam, sed defuisse eis tantum fidem in Christum: quare in inferno expectasse Christi, & Apostolorum adventum, eorumque ibi praedicatione esse conversos, ut in Christum crederent; & sic demum servatos esse.

HUIC assertioni videntur reclamare caeteri theologi, praec aliis vero Augustinus, qui in epistola 157. ad Optatum Episcopum sic scribit: Illa fides in nobis salva sit, qua credimus nullum hominum, sive majoris, sive parvulae quamlibet, & recentis aetatis liberari a contagione mortis antiquae, & obligatione peccati, quod prima nativitate contraxit, nisi per unum mediatorem Dei, & hominum, hominem Christum Jesum, cujus hominis ejusdemque Dei saluberrima fide, etiam illi justii salvi facti sunt, qui prius, quam veniret in carne, crediderunt in carne venturum: eadem namque fides est, & nostra, & illorum: quoniam hoc illi crediderunt futurum, quod nos credimus factum. Et infra. Proinde cum omnes justii, sive ante incarnationem, sive post incarnationem Christi, nec vixerint, nec vivant, nisi ex fide incarnationis Christi, in quo est gratiae plenitudo: profecto quod scriptum est, non esse aliud nomen sub Coelo, in quo oporteat salvos fieri nos, ex illo tempore valet ad salvandum genus humanum, ex quo in Adam viriatum est genus humanum. Haec Augustinus.

CREDIDERIM ego Chrysostomum suis verbis voluisse alludere ad illam cognitionem; & fidem, quam Scholastici vocant explicitam, hoc est apertam, ac distinctam singularem Mysteriorum Christi notitiam, quam non omnes justii ante Servatoris adventum consecuti sunt. Sufficiebat enim Judaeis simplicioribus, ac minoribus, redemptionis humanae cognitionem habere, velaminibus sacrificiorum, & caeremoniarum involucris implicitam. Gentilibus vero, si qui absque Mediatoris notitia salutem sunt assecuti, sat fuit eandem habere fidem in unius Dei credulitatem inclusam, hoc est, ut Deum esse crederent humani generis servatorem, juxta ordinem in sua admirabili providentia occultum, & aliquibus ipsorum varibus, ac sybillis peculiari privilegio revelatum. Vide infra locum huc spectantem Annot. 151. (a)

AN-

(a) Extra omnem dubietatis aleam est fidem supernaturalem divinitus a Deo infusam necessariam esse nedum ad secundum salutem, sed etiam ad primam, nimirum justificationis gratiam, dicente Apostolo ad Hebraeos XI. „ Sine fide impossibile est placere

Deo. „ Et, quod Apostolus loquatur de fide supernaturali, quae est ex gratia Servatoris, constat ex innumeris utriusque divini Foederis monumentis, praesertim ex illo Apostoli ad Ephesos II., „ Gratia enim estis salvati „ ti per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum

est.

A N N O T A T I O LII.

Ita Pater, quoniam sic fuit placitum ante te. Matth. 11. d

THOMAE Cajetani commentarius sic habet: Rationem in his verbis reddit absconsionis a prudentibus, & revelationis factae parvulis, primam, & in resolutione ultimam, divinam voluntatem: noli ergo disputare de causa electionis & reprobationis, cur scilicet Deus istos elegerit, & non illos: hinc enim habes primam, supremam, & ultimam causam. Quoniam sic placitum est Deo. Ambrosius, Compiae episcopus, huic loco talem apposuit censuram: Quod hic ait, respectu reprobationis falsum est, atque impium: quoniam non ex puro beneplacito Deus reprobat ullum, sed ex meritis. Quoniam reprobatio, & rejectio praesupponit culpam reprobati, atque rejecti. Deus enim vult omnes homines salvos fieri, & neminem adigit ad peccatum. Legito infra Annot. 248.

Reprobatio
non fit ex me-
re Dei bene-
placito.

A N N O T A T I O LIII.

Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Matth. 11. d

ATHANASIUS Alexandrinus in sermone super hunc locum edito, innuit quodammodo Angelos non videre Deum, inquiens: Homines profecto audaces, & superbi, qui non tremunt eam gloriam, in quam cupiunt Angeli proni, inclinatique aspicere; cum prae illis longe sint natura, & ordine sublimiores. Quid TOM. II. D d enim

Angeli
Deum vident

est: „ & perspicuum est ex concordia PP. traditione, necnon ex omnibus Conciliis, praecipue quae adversus Pelagianos ac Semi-Pelagianos coacta sunt, & tandem ex Tridentino Sess. VI. Can. 13. & ibid. Cap. 7. Quapropter qui extra Synagoga Philosophi, Socrates, &c. adseruntur salvati (de qua re fides sit penes adserentes) certe ex fide in Deum supremum Dominum ac Providorem supernaturalem fuerunt salvati, dicente Apostolo ad Hebraeos XI. „ Acceden- „ tem ad Deum oportet credere quia est, & quod „ inquirentibus se remunerator sit. „, secus autem ex Philosophia, aut alia ex naturali cognitione: hoc enim adserere est aperte contradicere. Verbo divino scripto, tradito, & definito: heinc Innocentius XI. nigro cheta signavit hanc thesim ordine XXIII. „ Fides lata ex testimonio creaturarum similive motivo ad justificationem sufficit. „ De qua re vide Exercitationem nostram XII. Tom. II.

Fuisse itidem eisdem salvatos per fidem in Mediatorem indubium pariter est ex concordia PP. ac Theologorum calculo, praesertim ex S. Augustino lib. de Correctione & gratia cap. 7. „ Nemo liberatur „ a damnatione, quae facta est per Adam, nisi per „ fidem Jesu Christi. „, qui itidem ne dum loco 2 N. Xysto laudato, sed alibi pluries, nempe, Tract. XXII. in Job. in Enchiridio cap. 108. &c. id ipsum adserit, & constat ex illo Actorum IV. „ Non est „ aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat „ nos salvos fieri „, quod propterea & praeceteris laudat S. Thomas 2. 2. Qu. II. Art. 7. in P. Verum, „ rium fides explicita in Jesum Servatorem, seu unicum Mediatorem, quem nobis divinae scripturae adstruunt, & quem omnes, qui Christiana professione censentur, Deum verum & hominem credunt & confitentur, fuerit omnibus necessaria ad salutem, etiam ante Messiae adventum? absolute adseri non potest. Aliquos extra Synagoga divina revelatione instructos hanc explicitam tenuisse fidem pro comperto est in Jobo, qui differt ea de re testimonium insuper perhibuit Cap. XIX. „ Scio, quod Redemptor meus vivit. „, Primores itidem ex Synagoga, eosque omnes ab Abraham descendentes, ad quos factae sunt promissiones, & quibus divina oracula perspicua fuerunt, hac ex-

dem explicita fide fuisse salvatos pro comperto est apud omnes. Rudiores vero, etsi non habuerint hanc explicitam fidem, claramque cognitionem, quia tamen eis innotescebant divina Oracula, & per Sabbatum eis divini Foederis lectio explanabatur, saltem credere tenebantur, & explicitae quidem, venturum Messiam, qui remedium adferret, omneque filios Adae suo adventu salvaret: etsi in quidditate divini Mediatoris, ex ruditate errarent, non percipientes quis qualisve foret, quem tamen aperte doctiores in lege distinguebant Deum verum in carne de virgine matre nasciturum &c. Sed num hanc ipsissimam fidem habuerint ceteri, seu num hanc implicitam fidem divini Mediatoris omnes aut habuerint, vel habere debuerint? hic punctus hic labor est, quum varia sit Theologorum ea de re opinio. Aliqui hanc fidem implicitam statuunt in explicita fide Dei Providoris supernaturalis. Alii vero hanc uti futilem, stramineam, & umbratenus dumtaxat implicitam fidem respuentes, adstruunt ultra hanc explicitam Dei supernaturalis Providoris fidem, aliam ad salutem necessariam fidem implicitam Redemptoris esse statuendam, nimirum eam, qua explicitae crederent Deum utpote supernaturalem Providorem modo aliquo sibi noto, ab eoque decreto, provisorum hominibus de medio ad eorum salutem opportuno, in quo certe implicite continebatur adventus Messiae Jesu a Nazareth, Dei nimirum in carne omnium Servatoris. Vide S. Thomam ubi supra, & Thomistas, ceterosque Theologos in Tractatibus de Fide, & de Incarnatione. Quae autem de Sibyllis Xystus tradit, supra sunt plenissime expensa. Credibile porro haud est Hebraeos, etiam rudiores, caruisse fide resurrectionis, quum dogma istud traditum aperte legatur in Sacris Bibliis, & ita notum hoc Mysterium legimus, ut Martha de Lazaro quatrigenario dixerit Christo Johannis XI. „ Scio quia resurget in resurrectione in novissimo „ die „, Haereshim quoque Sadducaeorum negantium corporum resurrectionem longe ante Christum exortam Judaeos fuisse detestatos ex Evangelio, Apostolorum Actis, Josepho Hebraeo, aliisque monumentis perspicuum est: quare nemini ambigere licet de explicita hujusce mysterii fide in Synagoga.

quoniam propinquum Seraphinis, & Cherubinibus? Illi non obtinent hanc Majestatem, aut in pedibus erectos se tenent, immo ne faciem quidem nudam relinquunt, sed, ea obvelata, gloriam, Majestatemque Dei labiis nunquam cessantibus extollunt. Vide infra Annotat. 182.

A N N O T A T I O LIII.

Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis: & ego reficiam vos.
Matth. 11. d

De lege Mo-
sis, an fuerit
injusta, & crue-
delis.

Levit. 21. c

Ezech. 36. b

AUCTOR operis imperfecti homil. 28. appellat legem Moſis injustam, crudelem, & superbam, inquit: VIDES, quia injusta lex est, & onerosa? ideo Christus homines de sub pondere Judaicae legis hortatur exire, & ad delectabilem gratiam pervenire, dicens. Venite ad me omnes. Et infra, ERGO lex immitis fuit: quia quicquid mandavit, in ira sua mandavit, non ut salvet, sed ut puniat. Item lex superba est: verat enim omnem hominem accedere ad Sancta, praeter Pontificem: luscum, vel alio membro debilem verat sacerdotio fungi. Vides quomodo superba est lex. Sunt haec verba non simpliciter, ut scripta sunt intelligenda; sed referenda sunt ad dignitatem evangelicae legis, & gratiae, cujus ea est justitia, mansuetudo, & humilitas, ut ipsius comparatione lex Moſaica, quamvis justa, mitis, & humilis, videatur esse injusta, superba, & immitis. Quo quidem sensu etiam Deus in Ezechiele Propheta loquens de legibus, quas per Moſem dederat Judaeis, inquit: Dedi eis praecepta non bona, in quibus nequeant ambulare, hoc est praecepta minus bona, quam sint ipsa evangelica praecepta. (a)

A N N O T A T I O LV.

Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, &c. Matth. 11. d

Sacerdotes
in absolutio-
ne Sacramen-
tali an pec-
cata remit-
tant.

JOANNES Ferus libro secundo Commentariorum in Matthaeum hanc sententiam expositione illustrans, visus est affirmare, quod Sacerdotes in absolutione Sacramentali non remittant peccata; sed solum pronuncient, ac testentur ea fuisse a Deo poenitenti remissa. Vide supra Annot. libri hujus quadragesimam quintam. (b)

A N N O T A T I O LVI.

Qui dixerit verbum in Filium, remittetur ei: qui autem dixerit in Spiritum Sanctum, non remittetur ei. Matth. 12. d

De peccato
in Spiritum
Sanctum.

ORIGENES in Tomis super Matthaeum, hoc edisserens, ita scriptum reliquit: Pater in omnia penetrat, & omnia continet, animata, inanimata, rationalia, irrationalia. Filii autem potestas in sola rationalia sese extendit, quatenus sunt, inter quae rationalia ethnici sunt, qui blasphemant, nondum recepta fide. Spiritus autem Sanctus in solos eos se explicat, qui sui participes facti sunt baptismatis gratia. Cum igitur blasphemiam ethnici peccant, in Filium peccant: quoniam ille in illis est: possunt tamen veniam consequi: cum vero baptizati, in quos

(a) Authoris imperfecti conditio pluries inspecta nullum facessit negotium ex duritie sermonis, quo veterem legem criminatur. Satisque est ad errorem eliminandum lustrare quod Ezechiel ibidem ait: „Et dedi eis praecepta mea, quae faciens homo, „vivet in eis. „Et Apostolus ad Romanos VII. inquit: „lex sancta, & mandatum sanctum. „Quia autem multifariam ab expositoribus laudata Ezechielis verba ab Authore relata expenduntur, consule insigniores divini verbi expositores.

(b) Quamvis non pauci, nec ignobiles Theologi, sique Veteres, olim senserint absolutionis formam esse puram declarationem remissi criminis, eam tamen sententiam alii, sique nobilioris notae Theologi,

gl, aperte impugnarunt, praesertim Angelicus III. P. Qu. LXXXIV. Art. 3. & Opusculo XXII. cap. 1. Prae ceteris autem attendenda est definitio Tridentini Sess. XIV. cap. 6. „Quamvis autem absolutio sacerdotalis alieni beneficii sit dispensatio; tamen „non est solum nudum ministerium, vel annuncian- „di Evangelium, vel declarandi remissa esse peccata: „sed ad instar actus judicialis, quo ab ipso, velut „a iudice, sententia pronuntiatur. „Et Canone IX. „Si quis dixerit absolutionem Sacramentalem non „esse actum judiciale, sed nudum ministerium „pronunciandi, & declarandi remissa esse peccata „conscienti. . . . anathema sit. Leges praecipue Petrum Argudum de Sacramentis Lib. IV. Cap. 3.

quos collatum est donum regenerationis, peccant, istiusmodi iniquitas in Spiritum Sanctum sese extendit: quoniam cum Spiritu Sancto continerentur, delictum faciunt, ac proinde incondonabilis est illorum culpa. Athanasius in libro, quem in hunc scripsit locum, dupliciter haec improbat, tum quod opera Trinitatis externa usque adeo sint indivisa, ut ubicunque sit Pater, ibi sint Filius, & Spiritus Sanctus; tum quod haec ad inhumanum dogma Novati declinent.

THEOGNOSTUS in libro super iisdem evangelii verbis, a se edito, Origenem secutus, & ipse docuit eos, qui peccant in Filium, esse eos, qui ante baptismum delinquant, & ideo venia dignos; quia nondum receperunt gratiam Spiritus Sancti; eos vero, qui peccant post baptismum, nullam expiationem recipere; quia cum donum Spiritus Sancti receperint, nulla eis ad veniam relinquitur excusatio, aut deprecatio. Athanasius in eodem Volumine hanc sententiam, utpote Novatianis faventem, a Catholicis assertionibus explodit. (a)

A N N O T A T I O LVII.

Qui dixerit verbum in Spiritum Sanctum, &c. Matth. 12. 3

THOMAS Cajetanus in commentariis loci huius sic habet: Quid significetur per Spiritum Sanctum, non est clarum: materia tamen subjecta insinuat appellatione Spiritus Sancti significari Deum secundum quod exercet officium Spiritus Sancti, hoc est secundum quod spirituales, ac sanctos efficit animos hominum: ita quod dicere verbum contra Spiritum Sanctum, est verbis impugnare Deum sanctificantem homines: hoc est enim distecte ex intentione dicere contra Spiritum Sanctum, ut Spiritus Sanctus est nomen Dei essenziale, non curando, quantum ad hunc spectat textum, de hoc nomine, ut est proprium tertiae in Trinitate personae. Ambrosius Compiae episcopus, libro 4. annotationum, Cajetanum redarguit, quod hunc locum ad personam Spiritus Sancti pertinere negaverit.

A N N O T A T I O LVIII.

Ecce Mater tua, & Fratres tui, &c. Matth. 12. 8

CHRYSOSTOMUS homilia 45. in Matthaeum hanc exponens clausulam, videtur tribuere Mariae Virgini nonnihil ambitionis, & inanis gloriae his verbis: Ex facto Mattis nonnihil importunitatis accessit: considera tam Matris, quam fratrum importunitatem: nam cum debuissent intrare, atque cum turbis simul audire, aut saltem expectare foris sermonis finem, ac demum accedere; ambitione quadam ac ostentatione commoti, foris eum in praesentia omnium evocarunt, ut viderentur facile ac magna cum potestate Christo imperare: unde patet inani quadam gloria illos commotos fuisse, nihil adhuc magni de ipso cogitantes, & caetera quae sequuntur. Et rursus homilia in Matt. 46. laudans discipulorum Christi prudentiam, qui temporis opportunitatem expectarunt ad interrogandum Magistrum; inquit: SIC Matrem quoque, ac fratrem fecisse docuisset, non autem palam ostentationis causa foras evocasse. Idem enarrans miraculum aquae, in vinum conversae, homilia in Joannem 20. clarius etiam ascribit ei effectum aliquem superbiae, inquit: Optabat enim hoc, idest miraculum fieri, ut ipse hominum gratiam sibi conciliaret, & ipsa clarior Filii gratia efficeretur: & fortasse aliquo humano afficiebatur affectu, quemadmodum, & fratres ejus, cum dixerunt, ostende te ipsum mundo, cupidi ejus miraculis sibi famam comparare. Ac paulo post idem agens, (siquidem non adhuc debitam de ipso opinionem habebat) sed more matrum Mariam jure omnia se Filio praecepturam censebat, cum tanquam dominum colere, ac revereri fas esset.

TOM. II.

Dd 2

ANI-

(a) De peccato in Spiritum sanctum, quod in Divino eloquio dicitur inremissibile, variae sunt Patrum & interpretum expositiones. Vide praesertim S. P. Augustinum *Serm. LXXI.* inter *Sermones I. Classis novae editionis PP. BB. Tom. V. Epistol. olim L. dunt CCLXXXV. Enchirid. 89.* & alibi S. Thomam

2. 2. *Qu. XI. Art. 3. & III. P. Qu. LXXXVI. Art. 2.* & Guillelmum Estium *II. Sent. Dist. XLII.* Interim solum adnota, excepta impenitentia finali, nullum esse reapse peccatum inremissibile, & plura ita dicit moraliter tantum, ut Theologi de schola loquuntur, quia eis obligati difficiliter remissionem consequuntur.

Concil. Tri-
dent. Sess. 6.
Can. 13.

ANIMADVERTIT hunc locum apud graecos Euthymius in commentariis, nec ausus est improbare; apud Latinos vero Thomas in tertio Summae Theologiae volumine, quae est. 27. art. 4. Ubi Chrysostomum civiliter excusans, ait eum ex impetu dicendi, sicut oratoribus, & concionatoribus interdum usu venit, excessisse: posseque etiam, inquit, ejus verba sic exponi, ut intelligamus Christum cohibuisse in Matre affectum, non qui ei revera inesset, sed quem alii forsitan existimare potuissent eidem inesse. Quam excusationem libentissime suscipimus, ne Deiparam Virginem insigni illo suo integritatis privilegio fraudemus, quod ei Tridentinae Synodi canon subjectus attribuit: Si quis hominem semel justificatum dixerit amplius peccare non posse, neque gratiam amittere, atque ideo cum, qui labitur, & peccat, nunquam vere fuisse justificatum, aut contra posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quem admodum de Beata Virgine tenet ecclesia, Anathema sit.

Matth. 12. 8.

THEOPHILACTUS in interpretatione hujus sententiae, Chrysostomi secutus dicta, caute legendus est in haec verba: **HUMANUM** quid volebat ostendere Mater, videlicet quod in Filium potestatem haberet. Nihil enim magnum adhuc de eo intelligebat: propter hoc ipso adhuc loquente, volebat ad se illum attrahere, quasi ambitiosa tanto sibi filio subdito. Quid igitur Christus? Quoniam intentionem ejus sciebat; audi, quid dicat: Quae est Mater mea? non injuria afficiens Matrem, hoc dixit, sed corrigens mentem ejus, gloriae avidam, & humanam. Confule super his Annotationes 103. & 151. libri quarti, & Annotat. 138, 139, 140. & 186. libri hujus. (a)

A N N O T A T I O LIX.

Qui sunt Fratres mei? Matth. 12. 8

S. Joseph an
habuerit pro-
lem.

EUTHIMIUS in Commentariis tradit Josephum, Mariae Virum, Filios, & Filias habuisse, & hos Fratres Christi appellatos. Vide infra Annot. 64.

A N N O T A T I O LX.

Sinite utroque simul crescere usque ad messum. Matth. 13. 8

Haeretici no-
lentes resipi-
scere an de-
vota tollendi
sua.

CHRYSOSTOMUS homil. 47. in Matthaeum, hunc locum examinans, verba quaedam habet, quae Hermannus Bodius in Collectaneis suis, in titulo de haereticis inducit, ut astruat haereticos, quamvis in haeresi pertinaces fuerint, non esse poena mortis puniendos, sunt autem haec: Non prohibet Christus concilia haereticorum dissipare, ora obstruere, libertatem loquendi concidere, sed prohibet interficere, & trucidare, & vide quam mitis sit. Non enim solum prohibet; sed, cur prohibet rationem exponit, dicens parcendum esse zizaniis, quousque una cum frumento in agro sunt: quia possunt in frumenti statum commutari. Haec quidem Chrysostomi sententia: in qua cum aliquando fuisset Augustinus, postea se eam mutasse testatur in epistola quadragesima octava ad Vincetium, Rogatianae haereseos assertorem, sic scribens: Mea primitus sententia erat, neminem

(a) Deiparam Virginem nulli, vel levissimo famini obnoxiam fuisse, sed speciali privilegio a Deo donatam Inlibatam sanctissimamque duxisse vitam. ubertim ex constanti PP. traditione ostendi Tom. III. Exercit. XVI. ubi ejus integerrimam sanctitatem ab criminationibus Calvinii, ejusque asseclarum, praefertim novissime Samuelis Basnagii, vindicavi: quapropter hac eundem revolvam lapidem superfluum est, sed tantummodo ad illustrandum Authoris nostri doctrinam aliqua addere non taceat. Et quidem isto Angelicus Doctor ex consueta sibi modestia Chrysostomi dicta mitius expendit, ad veritatis tamen triumphum excessum laudati Patris notare non desistit: quare loco a Xysto laudato inquit, quod in verbis illis Chrysostomus excessit, &c. Theo-

phylactus autem non absolute & adsertive vanitatis culpam in Sanctissima Dei genitrice admisit, sed dubitanter solum, quare adposuit particulam fortassis, quinimo Commentar. in Luc. oppositum directe docuit, adserens eam omnium virtutum paludamento ornatam, & ubi Chrysostomus excessit, errorem silentio correxit. De Euthymio tandem nec verbum facere lubet, quum nullum nobis negotium facebat opinio Graeci schismaticique XII. Seculi scriptoris adversus quem Graeci omnes simul ac Latini Patres, Theologique decertant. Videbis laudatam nostram Exercitationem, ubi innumera monumenta reperies ad exhibendam temeritatem audentium obloqui de Virgine Matre Sanctorum omnium Regina ac virtutum exemplari perfecto.

nominem ad unitatem Christi esse cogendum, verbo esse agendum, disputatione pugnandum, ratione vincendum, ne fictos catholicos haberemus, quos apertos haereticos noveramus. Sed haec opinio mea non contradicentium verbis, sed demonstrationum superabatur exemplis: nam primo mihi opponebatur civitas mea, quae cum tota esset in parte Donatistarum, ad unitatem Catholicam timore legum imperialium conversa est, quam nunc videmus ita hujus perniciem detestari, ut in ea nunquam fuisse credatur: ita & aliae multae, quae mihi nominatim commemorabantur, ut ipsis rebus agnoscerem, etiam in hac causa recte posse intelligi, quod scriptum est, Da sapienti occasionem, & sapientior erit. Hactenus Augustinus, qui in libro contra epistolam Parmeniani explicans mentem Christi, dicentis, Sinite utraque simul crescere usque ad messem, ait haec verba in eo tantum casu servanda esse, quando zizania sine extirpatione tritici extirpari non possunt, id est, quando haeretici occidi & exstingui nequeunt, nisi etiam cum eis Catholici trucidentur: sed cum metus iste non subest, & crimen eorum notum est & execrabile, nec tales habent defensores, per quos possit schisma contingere: tunc adversus eos severitas exercenda est: nam si Imperatores puniunt furta & homicidia: cur non punient haereticos & sacrilegia? Neque ab hac Augustini sententia discrepat Chrysostomus, sicut aperte ostendunt ejusdem verba, praedictis verbis praemissa, in hunc modum: DOMINUS prohibet evelli zizania, ne forte simul cum zizaniis herbam etiam tritici evellant: decebat enim, ut bella & effusionem sanguinis prohiberet: nam, si tunc trucidarentur haeretici, atrox & irreconciliabile bellum orbi inferretur.

EUTHYMIUS in expositione hujus sententiae, Chrysostomi explanationem sequens, ita scribit: SINITE utraque crescere usque ad messem. Messem dicit mundi consummationem: jubet ergo, ut utriusque generis homines, hoc est, haereticos, sinant vivere crescentes, auctosque numero in mundo usque ad consummationem. Verisimile siquidem est ante id tempus multos convertendos haereticos, nec tamen ob hoc illis committeri oportere: spaciosus est enim hic mundus: & illos per se vivere oportet, non ablatos quidem, sed separatos, ne docendo corrumpan, quod seminatum est triticum. Hic locus ad defensionem haereticorum adiectus est a Lutheranis in opere Bodii jam citato. Caeterum ex verbis, quae statim hanc periodum antecedunt, apparet Euthymium idem sensisse, quod Chrysostomum. Ait enim: PROHIBUIT auferri haereticos, ne etiam panter orthodoxi auferrentur: futurum enim erat, ut bella & caedes orirentur. (a)

A N N O T A T I O LXI.

Aperiam in parabolis os meum. Matth. 13. c.

THOMAS Cajetanus, hoc Psalmi vaticinium in Commentariis super Matthaeum elucidans, ad hunc modum fatur: TRANSUMPTIVE Matthaeus traxit verbum propheticum ex Psalm. 77. nam ad literam textus ille loquitur de similitudine gestorum: sed Evangelista, mystico utens sensu, applicat ad similitudines metaphoricarum: utraque enim conveniunt in communi ratione parabolae, seu similitudinarii sermonis. Adversus hanc explanationem Ambrosius, Compisae episcopus, libro secundo Annotationum his invehitur dictis: HAEC falsa sunt & periculosa: falsa inquam, quia supponunt verba illa verificari ad literam de illo Asaph: sed quid erat ille, ut ei secundum literam conveniret dicere, Attendite popule meus legem meam? quem ipse populus sub se habebat? aut quam legem poterat cuiquam praecipere? & qua fronte ait trahi locum istum transumptive ad Christum, cum Evangelista testetur impleri in illo, quod secundum veritatem intelligi debet, de parabolis iis, quas Dominus proferebat, quae non erant quid vere gestum? Quod vero ait, similitudines vere gestorum convenire in ratione parabolae cum similitudinibus metaphoricis & confictis, non nisi valde aequivoce verum est. Item inconvenienter alterum praecise dictum ad alterum traheretur, etiam si in ratione generica convenirent. Sermo enim, praecise de asino loquens, inepte traheretur ad hominem, ob istam gratiam, quia homo & asinus

(a) Vide nostram Hæres. X. Tom. I. in V. Propos. damnat. ab Alexandro VII. ubi de hac re ubertim.

us in ratione animalis convenient. In Christo ergo ad literam verificatur locus ille, ut omnes Catholici receperunt: quia id Evangelista testatur, & verba ipsa: ipse enim est verus Asaph, qui venit, ut dispersa colligeret: ipsi datus est populus ad instruendum: ipse denique propriam legem ore proprio tulit, & docuit. Cave ergo, si sapias, pie Lector, ab hac doctrina, quae tam manifeste pugnat cum sensu Doctorum, & compertissima veritate. Haec Ambrosius.

A N N O T A T I O LXII.

Nonne hic est fabri filius? Matth. 13. g

Quodam
modo
artem S. Jo-
seph
enag-
monia.

Luc. 3. 34

HILARIUS canone in Matthaeum 14. scribit Joseph, patrem Christi, ferrarium fabrum fuisse, his verbis: PLANE hic fabri erat filius, ferrum igne vincentis, omnem saeculi virtutem iudicio decoquentis, massamque formantis in omne opus utilitatis humanae, &c. Nec secus existimare videtur Beda libro in Marcum secundo, inquiens: NAM etsi humana non sunt comparanda divinis, typus tamen integer est, qua pater Christi igni operatur, & spiritu: unde & de ipso, tanquam de fabri filio, praecursor suus ait: Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto & igni: quia vasa irae, sui spiritus igne molliendo, in misericordiae vasa commutat. Haec Beda, alludens ad illa tria, quibus potissimum fabri ferrarii utuntur ad ferrum edomandum, nempe ad ignem, spiritum, & aquam. Divus Thomas in Commentariis super Matthaeum singulariter annotavit Josephum non exercuisse artem ferrariam, sed lignariam: atque huic subscribunt, Petrus Equilianus episcopus libro De vitis sanctorum tertio, Jacobus Genuensis episcopus in libro Pastorum, Nicolaus Lyranus, & omnis pene scholasticorum confessus. Neque ab hac opinione discrepat vetustissima ecclesiasticae picturae consuetudo, repraesentans Josephum senem, una cum adolescentulo Jesu ligneas tabulas tractantem. Thomas Cajetanus ait incertum esse, quod genus fabricae exercuerit Joseph; quoniam fabri nomen genericum sit, complectens fabros aurarios, argentarios, ferrarios, lignarios, & lapidarios: cujus iudicio favet Graecum Matthaei verbum *τεκτωνος υἱός*, id est, fabri filius: *τεκτων* quippe, ut Suidas indicat, lapidariis, ferrariis, ac lignariis est commune. In libro De infantia Salvatoris, quamvis apocrypho, miraculum refertur pueri Jesu, in officina patris lignaria editum. ^(a)

A N N O T A T I O LXIII.

Vobis datum est nosse mysterium regni coelorum. Matth. 13. b

Idem non
datur ex me-
ritis praece-
dentibus.

AUCTOR operis imperfecti homilia 31. indicat notitiam mysteriorum fidei & regni coelorum dari his, qui lumine naturali bene utuntur pro remuneratione

Idem non
datur ex me-
ritis praece-
dentibus.

(a) Graeca vox ΤΕΚΤΩΝ, cui responder Hebraica *CHARASH*, quae ab Latino Interprete reddita fuit FABER, quaeque universim omnem Artificem denotat, occasionem praebuit eruditis, ac interpretibus Divini eloquii ambiendi, variamque sentiendi de officio S. Josephi, ac Christi Servatoris in eadem officina cum Nutritio fabrilem artem exercentis. Et quum plures, iique Celebres Viri, improbum subierint laborem in ea expendenda voce, ac dilucidando S. Josephi ac Christi officio, praesertim Vatablus, Brugensis, Serry, Sandinus, Tillemontius, Calmetus, alique pene innumeri eruditi; tamen ad incudem, & limam plene perducendi hanc controversiam nuperrime sibi spartam adsumsit Cl. V. in Regia Neapolitana Studiorum Universitate Sacrum Litterarum Primarius Professor, & in Cathedrali Ecclesia Canonicus insulatus Alexius-Symmachus Mazocchi, & re vera, sed citra aliorum invidiam, sic dictum, perfecte absolvit in *Mantissa ad lib. de dedicatione sub Ascia*. Ex pluribus namque, ac selectissimis monumentis cum Graecis, tum Hebraicis, tum etiam Latinis, iisque purioribus, fabrilem tignariam S. Josephi, ac Christi artem, eosque Lignarios Artifices fuisse, Graecosque Patres Justinum in *Dial. cum Tryphano* Vetus Christianum

apud Sozomenum, & Theodorum, Basilium M. Hom. 2. in *Hexaemer.* Origenem lib. VI. contr. *Celsum*; quin & Cellum ipsum, Clementem Alexandrinum in *πορτα*. (edit. Porroii in fin. Pag. 51.) Chrysostomum Hom. XV. in *Johann.* & alibi pluries, Theodoretum in *Hist. Eccl. Lib. 3.* aliosque in eam unam ivisse sententiam clarissime probat. Lueulenter itidem ostendit Hilarius Pictaviensem, Petrum Chrysologum, ac Bedam haud stetisse pro ferraria fabrilis arte Christi, ejusque nutritii Josephi: quum laudati Patres ad allegoriam vertant fabrilem Christi artem, & ita etiam Fabrum eum vertant, ostendentes nimirum omnipotentem esse Dominum, qui fabricatus est mundum, qui in spiritu ignis, & spiritui ardoris judicabit orbem, colabitque filios Levi sicut aurum, & argentum: quare ex ea allegorica loquendi formula nullum potest adsumi momentum ad probandam ferrariam, aerariam, argentariam, aut aurariam Christi fabrilem artem, ne dicamus omnem fabrilem artem fuisse à Christo, & Josepho exercitam: & re vera ita esse acu retigi eorum monumentis bene librat. Leges ergo ad eruditionem, & notitiam praeaudatam mantissam, quum ex ea haec adnotasse sufficiat. Quae autem in lib. de infantia Salvatoris refertur, ad fabrilis artem addenda.

de bonae voluntatis: quam sententiam Augustinus ante episcopatum secutus, postea factus episcopus retractavit. Auctoris verba sic habet: DOMINUS generalem gratiam, id est, intellectum boni & mali, omnibus dat pro necessitate naturae; quia nec videmur esse homines ad imaginem Dei creati, nisi habuerimus divinum intellectum: dignioribus autem dat specialem gratiam, ut puta cognoscendi mysteria, non pro necessitate naturae, sed pro remuneratione bonae voluntatis, aut bonorum operum. Vide ergo, quomodo dicit, Vobis datum est nosse mysterium regni coelorum: non dixit, Vobis datum est, alicui, qui habeat scientiam boni & mali. Si ergo est aliquis, qui non habet gratiam scientiae boni & mali: non culpa hominis est non habentis, sed Dei non dantis: si autem omnes homines intelligunt bonum & malum; non tamen omnes habent gratiam cognoscendi mysterium regni: non est culpa Dei non dantis, sed hominis non quaerentis, nec festinantis, nec laborantis, ut mereatur accipere. Si enim illam generalem scientiam boni & mali transgisses, id est, si bene usus fuisses: iuste merebaris hanc specialem cognoscendi mysterii scientiam.

JOANNES DRIEDO in libro De concordia liberi arbitrii & praedestinationis divinae cap. 3. hunc locum sub nomine & auctoritate Chrysostomi recipiens, his cum verbis elucidat: CHRYSOSTOMUS, cum dicit generalem illam mandatorum scientiam, quam quisque, cum crearetur, accepit, esse gratiam, qua si bene uteretur, specialem mereretur scientiam, qua cognosceret mysterium regni coelestis, de quo Salvator, Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, &c. verissime quidem dicit; sed non vult generalem illam scientiam mandatorum esse gratiam Dei, ut redimentis, sed Dei, ut conditoris. Donis naturae si quispiam bene utatur, proculdubio meretur; sed his nemo sine Dei misericordiae gratia, & sine iniitiis quibusdam fidei valet bene uti. Exemplum patet in Cornelio Centurione, & in Apostolis; quibus pro bonis ipsorum voluntatibus, jam quadam gratia praeventis & humiliatis, dignatus est Deus exponere, & revelare Christi redimentis mysteria.

A N N O T A T I O LXIII.

Nonne mater ejus dicitur Maria? & fratres ejus Jacobus, & Joseph, & Simon, & Judas? & sorores ejus nonne apud nos sunt? Matth. 13. g

THEOPHYLACTUS in Commentario in Matthaeum huic textui expositionem apposuit hujusmodi: FRATRES habuit Dominus, & sorores, Joseph filios; quos genuit ex uxore fratris sui Cleopae: mortuo enim absque liberis Cleopa, Joseph juxta legem uxorem ejus accepit, & pueros procreavit sex, quatuor mares, & duas foeminas, Mariam, quae dicebatur Cleopae filia secundum legem, & salomen. Hoc ipsum repetit capite vigesimo septimo in Matthaeum, ubi etiam scribit, matrem Christi filiorum Joseph fuisse novercam. Consentiant huic opinioni plerique ex Graecis Patribus, in primis Eusebius, Caesariensis episcopus, libro secundo Ecclesiasticae historiae, capite primo: ubi scribit, Jacobum Justum, Hierosolymitanum episcopum, appellatum fratrem Domini, filium fuisse Joseph, ex alia conjuge ante, quam desponsaretur Mariae. Euthymius capite in Matthaeum duodecimo, Josephum ait filios habuisse & filias. Occumenius in Commentariis epistolae ad Galatas capite 2. & in Actus Apostolorum cap. 2. refert filios Joseph dubitasse de Christo, de quo nunquam pater ipse Joseph dubitaverat. Epiphanius libro tertio Panarii, adversus Antidicomarianitas disputans, narrat Joseph habuisse primam uxorem de tribu Juda, suscepisseque ex ea liberos sex: in quibus primogenitus fuerit Jacobus, cognomento Justus, circa annum paternae aetatis quadragesimum natus; deinde mortua uxore hac, cum annum ageret octogesimum, duxisse Mariam Christi matrem. Origenes cum in Tomis super Matthaeum hunc locum differeret, indicavit hanc opinionem ex Evangelio, cui titulus est, JUXTA PETRUM, aut ex Evangelio, quod JACOBI dicitur, profectam, sibi que mirum in modum placere; quia & rationi consentaneum sit virilis virginitatis primitias fuisse Jesum, muliebris vero Mariam: nec plausibile sit aliis praeter quam istis virginitatis primitias adscribere. Hoc ipsum apud Latinos

S. Josephus an bigamus fuerit.

Origenes P. X. in Matth. dicit opinionem de bigamia S. Josephi traditam in Pseudo-Evangelio Jacobi, & Petri, a qua ipse recedit. Vide novissimam editionem Operum Origenis PP. 22.

nos profitentur, Hilarius canone in Matthaeum primo, Ambrosius in Commentariis epistolae ad Galatas capite secundo, Thomas Cajetanus in ejusdem epistolae & capituli explanationibus. Dissidet a sententia istorum Hieronymus libro secundo in Matthaeum, sic scribens: QUIDAM fratres Domini de alia uxore Joseph filios suspicantur, sequentes deliramenta apocryphorum, & a quadam Escha muliercula confingentes: nos autem, sicut in libro, quem contra Helvidium scripsimus, continetur, fratres Domini, non filios Joseph, sed consobrinos Salvatoris, Mariae liberos intelligimus materterae Domini, quae esse dicitur mater Jacobi minoris, & Joseph, & Judae, quos in Evangelio fratres Domini legimus appellatos: fratres autem consobrinos dici omnis Scriptura demonstrat. Augustinus sermone in nativitatem Christi quartodecimo Josepho privilegium virginitatis adscribit his verbis: HABE ergo o Joseph cum Maria conjugue tua communem virginis membra, quia de virgineis membris virtus nascitur angelorum. Sit Maria sponsa Christi, in carne sua virginitate servata: his autem & tu pater Christi, cura castitatis, & honorificentia virginitatis. Gaude itaque Joseph, quia per meritum virginitatis ita separatus es a concubitu uxoris, ut pater dicaris Salvatoris. ^(a)

A N N O T A T I O LXV.

Herodes tenuit Joannem, & decollavit in carcere. Matth. 14. 6

Angeli num
quod amorem
mulierum de
Caelo cecide-
runt.

CHRYSOSTOMUS in homilia habita in decollationem Joannis Baptistae, quae extra homilias Commentariorum Matthaei extat, indicare videtur, angelos Dei, foeminarum amore illectos, de coelesti gloria corruisse: quippe sic loquitur: O MALUM summum, & acutissimum diaboli telum, mulier: per mulierem Adam in paradiso prostravit; per mulierem castissimum Joseph detruisit in carcerem; per mulierem illum totius mundi lucernam Joannem capite truncavit:

^(a) An S. Joseph aliam ante Mariam habuerit conjugem, antiqua est quaestio, ut optime adnotavit Cl. Annalium Patens *Apparat. ad Annal. Eccl.* §. 61. „ quae utriusque partis gravissimos habuit assertores. Invaluit enim olim nonnullorum Patrum opinio, illos, qui in Evangelio fratres Domini dicti inveniuntur, Judam Thadaeum, Simonem, Joseph, & Jacobum, Minorem nominatum, ex Joseph, & uxore, quam longe ante sponsalia Virginis duxerat, esse susceptos. „ Laudaque ibidem Eminentissimus Purpuratus Graecos Patres, qui in eam descenderunt opinionem (ex horumce tamen elencho eradendus est Ambrosius *Comm. in epist. ad Galat.* quum personatus hic Ambrosius sit Hilarius Sardus, de quo saepe factum est verbum) Et quod magis magisque in aliquibus ex laudatis Graecis Patribus est obervandum, id praecipue est, quia aliqui ex eis non advertentes renebrionum fraudes, plures ex eisdem, velut ex probatis testibus, depromentes fabulas, in medium protulerunt ad S. Josephi bigamiam conciliandam. Quis, enim ignorat Evangelia aut Petri, aut Jacobi fuisse a Leucio, sive Seleucio pessimo nebulone ad fucum veritati faciendum fraudulenter conficta? Innocentius I. R. P. *epist. 3. ad Exuperium* aperte testatur, & Gelasius Papa in Concilio Romano *Tit. de script. apocr.* de his loquens ita decernit: „ Evangelium nomine „ Petri apocryphum: Evangelium nomine Jacobi „ Minoris apocryphum. „ Quare universim eruditi Pseudo-Evangelia ista diris devovent, in eisque naenias, fabulas, quiquilliasque plures execrantur. Nec quidem universim Orientalis Ecclesia Patres in eam ivere sententiam, quum praesertim Origenes, Chrysostomus, & Theodoretus ex adverso steterint, ut accurate Baronius *ibidem*, & Valesius *not. ad Euseb. lib. II. Hist. Eccles. Cap. V.* In Ecclesia Latina vero ita invaluit sententia de Coelibatu S. Josephi, ut Hieronymus viriliter illum Helvidio objecerit, ac S. Pa-

triarchae perpetuam virginitatem pluribus aliis in locis vindicaverit. Vindicarunt eam pariter Author *Serm. XIV. de Nativitate, olim de Sanctis 25.* a Xysto ceterisque M. P. Augustino adjudicati, sed ex recto eruditorum criterio, restituendi vetusto Authori, alteri certe ab Ambrosio, & Augustino, quare a PP. BB. rejectus est in *Appendic. T. V. Op. S. P. Serm. 195.* Quinimo ita strenue pro hac sententia pugnavit S. Petrus Damiani *Epist. XI. cap. 4. ad Nicol. Rom. Pont. & opusc. 17. de Coelibat. Sacerdot.* ut Ecclesiae fidem adseveraverit esse: quapropter nemine discrepante (si unum dumtaxat excipias Hilarium, aliorum sententiam mero narrantem) Latini omnes pro virginitate S. Josephi steterunt. V. Beda, Alcuinus, Bernardus, Anselmus, Thomas Aquinas, & Rupertus, quibus adde Theologos omnes posteriores, aetatis Gersonem, N. Isidorum de Insulanis, Franciscum Suarez, Card. Tolertum, Estium, NN. Card. Gotti, Natalem Alexandrum, Hyacinthum Serry, ceterosque universim Interpretes, qui Domini Fratres in Evangelio descriptos consobrinos ejusdem fuisse adserunt. Adde itidem ad majorem veritatis triumphum Hugonem Grotium *Comm. in Evangel. Matth. cap. 13.* ubi hanc rem mire ex divino eloquio confirmat. Ex eisdem etiam Theologis habes quam putida sit, ac male olens fabella de Josepho capulari sene, ac octogenario Virgini desponsato, quae certe Evangelii veritatem evertit, divinam providentiam in eligendo Virgini Sponso, coadjutore ac Nutritio Christi pessime carpit. Quod si pictoribus indulgeamus, ut S. Josephum senem in tabulis efforment, eo dumtaxat ex momento permittimus, ut sic depingendo in Sene virginitatem ejusdem patefaciant penicillo coloribusque, quam calamo vindicant eruditi Theologi omnes. Videfis etiam ad majorem eruditionem Bollandistas ad diem 19. Martii, & Hadrianum, Bailler ad eandem diem 19. Martii pag. 14.

erit: & quid dicitur de hominibus? mulier non solum homines, sed etiam angelos de coelo prostravit. Correxerit nescio quis hanc postremam clausulam, verbis immutatis & expositis in hunc modum: Per mulierem angelos de coelo deposuit, id est, homines sanctos, qui ad coelum pergebant. Albinus in Homiliario annuarum festivitatum hanc homiliam caeteris sermonibus, a se collectis, inferens, priorem lectionem, ut germanam, agnoscit: & fieri potest, ut primum castigatio haec a studioso quopiam in margine fuerit apposita; ac deinde, ut plerunque accidit, a scriptoribus in contextum translata. Videto quae supra annotavimus. Annotat. 73. libri quinti,

A N N O T A T I O LXVI.

Non quod intrat in os, coinquinat hominem. Matth. 15. b.

ORIGENES in Tomis super Matthaeum in explanatione praesentis capituli, De Eucharistia mentionem faciens sacramenti corporis & sanguinis Domini, ipsum appellat typicum ac symbolicum corpus, itemque panem Domini; qui in os comedentium ingrediens, in ventrem abeat, & in secessum ejiciatur. Verba ejus in hunc modum habent: DIXERIT autem quispiam in hunc locum incidens, quod sicut quod ingreditur in os, non polluit hominem, etiam si putetur a Judaeis pollutum, ita quod ingreditur in os, non sanctificat hominem, etiam si a simplicioribus credatur sanctificare, nimirum is, qui vocatur panis Domini: & est, ni fallor, oratio non contemnenda, eoque desiderans dilucidam expositionem, quae mihi quidem talis esse videtur: Quemadmodum non cibus, sed conscientia cum haesitatione vescantis polluit edentem, eo quod qui haesitat, si vescatur, judicatus est, quia non ex fide; & quemadmodum nihil est impurum per se, polluto & incredulo; sed propter ipsius immunditiam & incredulitatem: ita quod sanctificatur per verbum Dei, & propter obsecrationem, non suapte natura sanctificat utentem. Nam id si esset: sanctificaret etiam illum, qui comedit indigne; neque ququam ob hunc esum infirmus, aut aegrotus fuisset, aut obdormisset: nam tale quiddam Paulus demonstrat, cum ait: Propter hoc inter vos infirmi, & male habentes, & dormiunt multi. Proinde etiam in pane Domini tum utilitas est vescendi, cum impolluta mente, puraque conscientia particeps est panis illius: sic quod ad esum per se attinet, nec ex hoc, quia non edimus de pane verbo Dei, & per obsecrationem sanctificato, fraudamur aliquo bono, nec ex edendo abundamus aliquo bono: siquidem causa defectus est malitia, peccataque; & abundantiae causa est justitia, ac recte facta: ut tale sit, quod dicitur apud Paulum his verbis: Neque si comederimus, abundabimus; neque si non comederimus, minus habebimus. Quod si quicquid ingreditur in os, in ventrem abeat, & in secessum ejicitur; & ille cibus, qui sanctificatur per verbum Dei, perque obsecrationem, juxta id, quod habet materiale, in ventrem abeat, & in secessum ejicitur: caeterum juxta precationem, quae illi accessit, proportionem fidei sit utilis, efficiens, ut perspicax fiat animus, spectans ad id, quod utile est: nec materia panis, sed super illum dictus sermo est, qui prodest non indigne Domino comedenti illum. Et haec quidem de typico, symbolicoque corpore. Multa porro & de ipso Verbo dici possent, quod factum est caro, verusque cibus; quem qui comederit, omnino non vivet in aeternum; quem nullus malus potest edere: etenim si fieri possit, ut qui malus adhuc perseveret, edat Verbum factum carnem, cum sit verbum & panis vivus: nequaquam scriptum fuisset, Quisquis ederit panem hunc, vivet in aeternum. Erasmus Roterodamus hunc locum primus omnium animadvertit, & in scholiis Origenici fragmenti, a se translatis, Lectorum judicio expendendum protulit. Ego, ut libere pronunciem sententiam meam, suspicor locum fuisse ab haereticis depravatum. (a)

TOM. II.

E e

AN-

(a) Ne Acaholici transubstantiationem, & realem Christi praesentiam in Eucharistia denegantes audeant, aut nos accusare de declinata vi argumenti, seu monumenti Origeniani, aut N. Xylum.

criminari de objecta suspitione, ad plenius vindicandum catholicum dogma, & ventilandum adversariorum commentum, lubet hic addere, quod etiam si genuinum adstruamus Origenis monumentum, nullum.

Cum transisset inde Jesus, venit secus mare Galilaeae. Matth. 15. f

Ad restitutionem
sapiam su-
perare de-
beat.

Luc. 19. 8

Vide S. Tho-
mam 2. 2. Qu.
LXII. Art. 3.

CHRYSOSTOMUS homilia 53. in Matthaeum circa finem, de restitutione verba faciens, aperte asseverat, raptoribus non satis esse ad criminis expiationem, ut tantundem restituant, quantum rapuerunt; sed opus esse, ut plus quam decuplum, reddant. Quam sententiam astruit etiam duobus argumentis, nimirum ratione contumeliae, quam praeter damnum intulit; & ratione Evangelicae legis, quae plura in hac parte a suis exigit, quam Mosaica lex, quadrupla restitutione contenta. Verba ejus hunc sensum ita exprimunt: **NOLITO** mihi dicere, quoniam si abstuli ab alio, huic tantum contuli: hoc enim certe pessimum est: non credas esse possibile eadem dando mensura, qua rapuisti, vulnus illud curare, quod per avaritiam abs te illatum est: nam qui minam rapuit, non erit sibi satis ad remedium hujus ulceris, si poenitentia pulsus, minam misericorditer dederit; sed talento indigebit: propterea furti condemnatus quadruplum reddit. Cum igitur fure multo peior rapax sit, cumque ille quadruplum reddat, decuplum, imo vero multo plus, restituere iste debet: atque utinam etiam sic rapinae sordes omnino detergamus. Non enim puto, hanc illam esse misericordiam, cui magnus meritorum cumulus reservetur: quocirca Zachaeus dicebat: Si quid calumniatus sum, quadruplum dabo, & mediam mearum rerum partem inopibus offeram. Quod si quadruplum tempore legis redditur: quanto magis sub gratia? & si furem tantum restituere oportet, quantum rapacem? nam praeter damnum contumeliosa res rapacitas est: quare si centuplum etiam dabis, vix totum reddidisti: non temere igitur diximus talentum esse offerendum, si mina tibi rapta sit.

RECLAMARE videntur huic sententiae omnes Theologorum scholae; in quibus decernitur, neminem esse cogendum, ut ratione rei ablatae plus restituat, quam abstulerit; propterea quod restitutionis scopus sit ad aequalitatem revocare, quod inaequaliter sublatum est. Opinor horum verborum interpretationem sumendam esse non ex natura sublatae rei, sed ex modo abripiendi: nam, si rem sublataam spectemus; recte definiunt theologi, restitutionis justitiam nihil ultra a raptoe reposcere, nisi quod rapuit, & quantum rapuit. At, si contumeliam & injuriam intueamur, quatenus quis ei intulit, quem diripuit: non satis est tantundem reddere; sed, ubi condemnatus fuerit, tantum reddere debet, quantum aequus iudex ratione injustae ablationis pronunciaverit reddendum, sive illud decuplum, sive plus, quam decuplum, sit. Et hunc sensum, ni fallor, verba Chrysostomi praesferunt.

A N N O T A T I O LXVIII.

Tu es Petrus: & super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Matth. 16. e

Num Eccle-
sia aedificata
sit super Pe-
tram.

AUGUSTINUS sermone De verbis Domini secundum Matthaeum sermone 13. ita hunc locum exponit, ut dicat, ecclesiam non esse fundatam super petram,

nullum nobis facessit negotium, quod de typico Corpore Christi habet (sicut idipsum dicimus de ceteris PP. Tertulliano, Ambrosio, aliisque, dum Eucharistiam Typum Christi corporis dicunt) Origines namque directe ventilans delirium Capharnaitarum non intelligentium mysterium Corporis, & Sanguinis Christi, ac proinde existimantium eodem ferme modo fore Christi Corpus manducandum, ejusque Sanguinem bibendum, sicut ceteros cibos, aliosque materiales potus comedendi, & bibendi mos est, spirituales dicit manducationem veri Corporis Christi, quod etiam sub typo dixit in stomachum trahi, quia sacra symbola, quae typus sunt, & figura veri Corporis ac Sanguinis Redemptoris, dentibus teruntur, deglutiuntur, &c. Verum, quod Origines perperam, & non nisi per fraudem in patrocinium Calvinianae, ac Zuinglianæ haereseon lauderetur, apertissime constat ex eodem Origene, qui *Homil. VII. in Numeros*, ita

de Eucharistia loquitur: „In aenigmate erat manifesta cibus. Nunc autem in specie caro Verbi Dei est verus cibus. „ *Homil. V. in divers.* „ Quando sanctum cibum, illudque incorruptum accipis, epulum, quando vere pane, & poculo frueris, manducas, & bibis Corpus, & Sanguinem Domini. „ Et *Lib. VIII. contr. Celsum*: „ Oblatis panibus vescimur, qui utique per precem efficiuntur corpus sanctum. „ Ad plenioram autem notitiam veritatis legis NN. Natalem Alexandrum Hist. Eccles. *Panopl. Haeret. & De Script. Eccles.* pluries, & *Theol. Dogmat. Moral. Lib. II. de Eucharist. & Card. Gotti Ver. Eccles. Christ. Tom. II. P. II. Art. 12.* apud quos reperies alia id genus PP. loca ab Hereticis objecta, nec non Paschasi, Retherii, Guimundi, & Algeri doctrinam, qua durities omnis evertitur, & catholica veritas plene firmatur. Consule etiam novissimam editionem Opp. Origenis PP. BB.

tram, id est, Petrum, sed super Petram, quae Christus est, sic loquens: TU ES ergo, inquit, Petrus; & super hanc petram, quam cognovisti, dicens, TU ES CHRISTUS FILIUS DEI VIVI, aedificabo ecclesiam meam: super me aedificabo te, non me super te. Idem quoque habet tractatu in Joannem 124. in haec verba: SUPER hanc, inquit, petram, aedificabo ecclesiam meam: petra enim erat Christus, super quod fundamentum etiam ipse aedificatus est Petrus. Fundamentum quippe aliud nemo potest ponere praeter id, quod positum est, Christus JESUS. I. Cor. 3. 11.

HAERETICI nostrorum temporum irrident nos, quod exponentes propositionem Christi sententiam, Tu es Petrus, dicamus Petrum esse petram, super quam fundata sit ecclesia, contra Augustini explanationem, & Pauli vocem, nullum ponentis fundamentum praeter Christum. Quibus respondemus, nos praesentem Augustini expositionem toto pectore amplecti, & nostram quoque interpretationem, ut ab eodem Augustino acceptam, firmiter retinere. Is enim in primo Retractionum, capite 21. utranque approbans, nec alteram alteri praeferebat, his verbis utitur: DIXI in quodam loco de Apostolo Petro, quod in eo, tanquam in petra, fundata sit ecclesia: qui sensus etiam cantatur ore multorum in verbis beatissimi Ambrosii: ubi de gallo gallinaceo ait:

*Hoc, ipsa petra ecclesiae
Canente, culpam diluit.*

sed scio, me postea saepissime sic exposuisse, quod a Domino dictum est, Tu es Petrus; & super hanc petram, aedificabo ecclesiam meam: ut, super hanc, intelligeretur, quem confessus est Petrus, dicens: TU ES CHRISTUS FILIUS DEI VIVI. Harum autem duarum sententiarum, quae sit probabilior, eligat Lector. Haec Augustinus: cui sicuti non contradicimus, ita nec aliud ponimus fundamentum primum praeter Christum. Credimus enim, & certa fide fatemur, Christum esse primum ac potissimum totius ecclesiastici aedificii fundamentum; sed super hoc etiam fundamentum asserimus alias petras superimpositas, nempe Petrum, & caeteros Apostolos, quos Joannes in Apocalypsi nominat duodecim fundamenta coelestis Hierusalem: quibus reliquas ecclesiasticae structurae partes superaedificatas esse non dubitamus. Nec desunt inter veteres Patres, qui hanc Christi responsionem ad Petrum interpretentur de Petro: ex quibus Clemens Romanus in epistola ad Jacob. 1. SIMON PETRUS, ait, verae fidei merito, & integritatis praedicationis obtentu fundamentum esse ecclesiae a Christo definitus est. Origenes libro quinto in epistolam ad Romanos inquit: PETRO cum summa rerum de pascendis ovibus traderetur, & super ipsum, velut super terram, fundaretur ecclesia; nullius virtutis alterius ab eo nisi charitas exigeretur. Et in Matthaeum capite 16. CHRISTUS de veritate dicebat Petro, Tu es Christus filii Dei vivi: in quo & beatificatus est, & per promissionem fieri meruit ecclesiae fundamentum. Basiliius libro adversus Eunomium secundo, PETRUS, quoniam fide praestabat, in se ipso ecclesiae aedificationem suscepit. Theophylactus in explanatione loci huius, REMUNERAT Petrum Dominus, mercedem illi dans magnam, quod supra eum aedificavit ecclesiam. Eodem modo interpretantur Hieronymus libro in Matthaeum tertio, & Chrysostomus capite 16. in Matthaeum.

HILARIUS canone in Matthaeum 16. haec verba ad eundem modum exponit: quanquam huius verba Erasmus contendat pertrahere in alium sensum, adiciens in margine scholium huiusmodi, Ecclesiae fundamentum est fides: quibus verbis interpretari voluit Hilarius, quasi sentiret fidem esse fundamentum, & petram, non autem Petrum. Hilarius tamen apertissime de Petro loquitur, ut legenti ejus verba manifestum est. Sed, ut etiam Erasmo donemus Hilarii mentem hoc loco non facile deprehendi, quid ad ea dicturus est, quae idem hac de re in expositione Psalmi 103. his verbis, meridiana luce clarioribus, scribit? CUM JESUS quaedam de passione sua locutus ad discipulos fuisset, & Petrus tanquam indignum hoc de filio detestatus esset, Petrus, cui superius claves coelorum dederat, super quem ecclesiam aedificaturus erat, adversus quem portae inferi nihil valerent, quique in terris vel solvisset, vel ligasset, ea in coelis vel soluta persisterent, vel ligata. Hunc itaque, tali convicio detestantem hoc sacramentum passionis; tali responso excepit: Vade post me Satana, scandalum mihi es: tanta enim es

Vide Annotationem PP. BB. in S. Hilarii Cap. XVI. Matth.

Matth. 16. 23.

religio fuit pro humani generis salute patiendi, ut Petrum, primum filii Dei confessorum, ecclesiae fundamentum, coelestis regni janitorem, & in terreno iudicio iudicem coeli, Satanæ convicio nuncuparet. Vide infra Annot. 206.

A N N O T A T I O LXIX.

Super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Matth. 16. c.

Num Ecclesia aedificata sit super singulos quosque fideles.

ORIGENES in Tomis super Matthaeum in tractatu ex his, quem nunc habemus, primo haec habet: PETRA est omnis, qui imitator est Christi; & super omnes huiusmodi aedificatur ecclesia Dei; si autem super unum illum Petrum arbitraris universam ecclesiam aedificari: quid dicis de Jacobo, & Joanne, filiis tonitruum, vel de singulis Apostolis? Joannes Bonderius in Concertationibus adversus huius saeculi haereses titulo 31. articulo 4. refert hunc locum inter eos, quos Lutherani inducunt contra primatum Petri, dicentes ecclesiam non esse in primis fundatam super Petrum, sed super singulos quosque fideles: & ad haec addit, expositionem Origenis typicam esse, & secundum allegoriam, quae ad confirmanda dogmata afferri non solet; idque ex ea liquere, quod Origenes portas inferi peccata, claves regni coelorum virtutes interpretetur.

A N N O T A T I O LXX.

Portae inferi non praevalerunt adversus eam. Matth. 16. c.

Pontificis auctoritas an ex quolibet peccato amittatur.

ORIGENES tractatu ex his, qui nunc in Matthaeum supersunt, primo alludere videretur ad errorem Hussitarum, dicentium, potestatem Summi Pontificis & episcoporum ita pendere ex imitatione sanctitatis Petri, ut quoties sanctitatem peccando amittant, etiam Petri potestatem amittant. Verba ipsa hunc in modum scripta sunt: QUONIAM qui episcoporum locum sibi vendicant, utuntur eo dicto, sicut Petrus, & claves regni coelorum a Servatore acceperunt, docentque ea, quae ab illis ligata fuerint, hoc est condemnata, eadem & in coelis ligata; rursus ea, quae soluta fuerint ab ipsis, eadem & in coelis esse soluta: dicendum est illos recte loqui, si pariter & facta habuerint, ob quae dictum est illi, qui erat Petrus, Tu es Petrus; sique tales fuerint, ut a Christo super eos aedificetur ecclesia, & ad eos illud iure referri possit. Portae autem inferorum non debent praevalere adversus eum, qui ligare vult, ac solvere: quod si funibus suorum peccatorum constringitur; frustra vel ligat, vel solvit. Si quis ergo, cum non sit Petrus, nec habeat, quae hic dicta sunt, sicut habuit Petrus, credit se ligaturum in terra, ut, quae ligaverit, ligata sint & in coelis, ac se soluturum super terram, ut, quae solverit, soluta sint in coelis: hic inflatus est, non intelligens, quid sibi velint scripturae, & tumefactus incidit in diaboli ruinam. Damnatur hic error auctoritate concilii Tridentini: in cuius sessione quattodecima habetur canon numero decimus in haec verba: SI QUIS dixerit, sacerdotes, qui in peccato mortali sunt, potestatem ligandi & solvendi non habere, Anathema sit. Inspice Annotationem libri huius 101.

Vide novissimam editionem Operum Origenis PP. Lib. To. XII. in Matthaeum.

A N N O T A T I O LXXI.

Tibi dabo claves regni coelorum. Matth. 16. c.

Num Sacerdotibus insit ligandi, & solvendi potestas.

HIERONYMUS Commentariorum in Matthaeum libro tertio, hoc exponens, tradere videretur, sacerdotes nullam habere solvendi ac ligandi potestatem, neque iis aliud a Christo concessum, nisi ut ostendant, ac pronuncient peccatores ligatos, vel solutos. Quam sententiam his verbis complectitur: ISTUM locum, episcopi & presbyteri non intelligentes, aliquid sibi de pharisaeorum sumunt supercilio, ut vel damnent innocentes, vel solvere se noxis arbitrentur, cum apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quaeratur. Legimus in Leviti-

eo de leprosis: ubi jubentur, ut ostendant se sacerdotibus; & si lepram habuerint, Levit. 14. 4. tunc a sacerdote immundi fiant: non quo sacerdotes leproso faciant & immundos, sed quo habeant notitiam leprosi, & non leprosi; & possint discernere, qui immundus, quive mundus sit. Quo modo ergo ibi leprosum sacerdos mundum vel immundum facit: sic & hic alligat, vel solvit episcopus, vel presbyter: non eos, qui insones, vel noxii, sed pro officio suo, cum peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus sit, quive solvendus.

PETRUS, Parisiorum episcopus, Hieronymi verba clarius explicans, lib. 4. Sententiarum, distin. 18. sic fatur: VARIA a doctoribus traduntur super his; & in hac tanta varietate hoc sane dicere, ac sentire possumus, quod solus Deus dimittit peccata, & retinet: & tamen ecclesiae contulit potestatem ligandi & solvendi: sed aliter ipse solvit, vel ligat, aliter ecclesia. Ipse enim per se tantum dimittit peccatum, qui & animam mundat ab interiori macula, & a debito aeternae mortis solvit: non autem hoc sacerdotibus concessit, quibus tamen tribuit potestatem solvendi, & ligandi, id est ostendendi homines ligatos & solutos: unde Dominus leprosum sanitati prius per se restituit, deinde ad sacerdotes misit, quorum Luc. 5. 14. iudicio ostenderetur mundatus: ita etiam Lazarum jam vivificatum discipulis obtulit Joan. 11. 44. solvendum: quia etsi aliquis apud Deum sit solutus; non tamen in facie ecclesiae solutus habetur, nisi per iudicium sacerdotis. In solvendis ergo culpis, vel retinendis ita operatur sacerdos Evangelicus, & iudicat, sicut olim legalis in illis, qui contaminati erant lepra, quae peccatum significat. Et hunc modum ligandi & solvendi Hieronymus supra notavit. Hucusque Petrus.

EMERSERUNT ex hac Hieronymi explanatione duo errores. Prior & vetustior est quorundam scholasticorum, asserentium excommunicationem, injuste An excommunicatione iniuste lata sit alicuius momenti. latam, nullius esse momenti, proindeque nec esse timendam: cuius assertionis auctoritatem acceperunt ex eo, quod Hieronymus dixit, episcopos, qui arbitrantur se damnare innocentes, & solvere noxios, sumere de pharisaeorum supercilio, ac superbia Christi testimonio damnata. His occurrens D. Thomas in 4. Sententiarum 4. Sententiarum distinct. 18. quaest. 4. ait Hieronymum locutum esse, quatenus ad culpam attinet, non ad poenam: nullus enim innocens potest a sacerdotibus in peccatis ligari, nec nullus in peccatis de industria perseverans a peccatis absolvi. In poenis vero ecclesiasticis possunt peccatores & ab injustis pastoribus, ex ira etiam & odio excommunicantibus, ligari.

POSTERIOR ac recentior error est, quem Martinus Lutherus hic inique detorsit, docens nullo modo a sacerdotibus peccata retineri posse, vel solvi: cuius insaniam refellens Alphonsus Castrensis libro primo adversus haereses; praesentem Hieronymi locum hunc in modum elucidat: QUOD vero Lutherus Hieronymum pro sua sententia adducit, ex prava intelligentia procedit: quamobrem verba haec bene discutere oportet, ut eorum clarior sensus apparet. Primum ergo admonere oportet, quod Hieronymus dixit, videlicet, quod sacerdos pro officio suo, cum peccatorum audierit varietates, scit, qui ligandus sit, quive solvendus: non autem dixit, Scit, qui ligatus sit, quive solutus; sicut prius de sacerdote veteris legis dixerat, cum discernere, qui mundus, quive immundus sit. Ex quibus verbis apertissime convincitur, beatum Hieronymum aliquod discrimen posuisse inter sacerdotem discernentem de lepra, & sacerdotem Evangelicum absolventem a peccato: quoniam sacerdos veteris legis non mundabat leprosum, sed solum iudicabat eum fuisse mundatum: sacerdos autem Evangelicus poenitentem, qui sua peccata coram eo confitetur, per clavem scientiae & discretionis iudicat, an talis sit dignus absolutione, vel non: non tamen adhuc est absolutus ante, quam sacerdos verba absolutionis proferat; sicut leprosus post munditiam affectam vere est mundus ante, quam sacerdos iudicaret eum mundum. Quapropter beatus Hieronymus, de sacerdote novae legis loquens, non dixit, Scit, qui ligatus sit, quive solutus: sed dixit, Scit, quis ligandus sit, quive solvendus: quoniam ex cognitione peccatorum, & dispositione ipsius poenitentis agnoscit, utrum absolvere, vel ligare debeat: nam si cognoverit peccatorem obstinatum in malo, taliter ut suspicetur illum esse in proposito redeundi ad vomitum; iudicat illum indignum, qui absolutionem recipiat. Cum ergo Hieronymus dixit de sacerdote, quod scit qui

qui ligandus sit, quive solvendus; satis aperte innuit, post inspectionem sacerdotis, id est post audientiam peccatorum, aliquid adhuc restare, quod operandum sit a sacerdote circa ipsum poenitentem, nempe ligare, vel solvere. Quod autem Hieronymus dixit, quod apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quaeritur, intelligendum est, non quod sola quaeratur reorum vita, sed quod principalius quaeratur, tanquam fundamentum totius structurae, cui quodammodo innitatur quicquid a sacerdote postea operatum fuerit: nam si peccator fuerit in voto peccandi, quantumlibet sacerdos verba absolutionis proferat, nunquam peccator erit absolutus. Aliquid ergo magis operatur sacerdos Evangelicus circa poenitentem, quam olim sacerdos veteris legis circa leprosum operabatur. Vide supra Annot. 62. libri quinti, & Annot. 45. libri hujus, & infra Annot. 202.

A N N O T A T I O LXXII.

Tibi dabo claves regni coelorum. Matth. 16. c

Nunc Summus Pontifex habeat secularia imperii potestatem.

Luc. 22. 14

Joannes Calvinus Lib. IV. Instit. Cap. XI. a. 11.

IOANNES FERUS libro tertio Commentariorum in Matthaeum, ad explicationem hujus loci deveniens, adimere videtur Petro, ac successoribus ejus omnem terreni principatus potestatem, ac dominium rerum temporalium, dum ita scribit: TERTIO observandum & illud, quod signanter dicit, Tibi dabo claves regni coelorum: non dicit, Regni terrarum: nihil haec verba spectant ad terrenam potestatem: quam tamen ex his verbis stabilire nituntur, asserentes Petrum ne dum in spiritualibus, sed & in externis plenitudinem potestatis accepisse. Id quod Bernardus libro 1. De consideratione ad Eugenium manifeste arguit. In criminibus, inquit, non in possessionibus est potestas vestra; quoniam propter illa, & non propter has, accepistis claves regni coelorum. Sequitur, Quenam tibi major videtur potestas, peccata remittendi, an praedia dividendi? habent haec terrena & infima iudices suos, reges & principes terrae: quid fines alienos invaditis? quid falcem vestram in alienam messem extenditis? cur major vis esse Domino? qui interpellatus a quodam, dicente, Dic fratri meo, ut dividat mecum haereditatem; respondit, Quis me constituit iudicem inter vos? &c. Haec ex Bernardo Fero, paulo infra haec addens: AUDISTIS Petro dictum esse, Tibi dabo claves: claves hae, ut dixi, non materiales sunt, sed metaphorice potestatem significant: potestatem igitur accepit Petrus non terrenam aliquam, ut possit scilicet dare, auferre, alienare regna, principatus, &c. nec talem potestatem, ut sibi licuerit facere, quicquid libuisset; (id quod plerique somniant) sed potestatem accepit ligandi ac solvendi, remittendi peccata & retinendi, aperiendi & claudendi, neque id pro libito suo, sed tanquam minister, voluntatem Domini perficiens.

HUCUSQUE Ferus, sive magis alius quispiam Feri nomine: non enim desunt testes fide digni, qui pro certo asseverent ipsius commentaria in Matthaeum, post mortem auctoris, ante, quam excuderentur, ab haereticis, praesertim hoc loco, depravata. Joannes Calvinus, nostrorum temporum haeresiarcha, in illa sua impia Institutione, capite octavo abutitur adversus pontificiam dignitatem eodem Bernardi testimonio, quod tamen si, depositis privatis odiis, aequo animo consideretur, non id infert, quod ex eo Calvinus perperam colligit, nempe Romano Pontifici nullum in saecularibus regnis jus esse: nam cui credibile fuerit Bernardum talia sensisse; qui scribens ad eundem Pontificem & in iisdem libris utraque illi astruit spiritualium ac temporalium potestatem, & utroque illum incingit gladio, ecclesiastico scilicet ac regio? In tertio jam citati operis volumine libere statetur, & clare pronunciat esse in Romano episcopo non solum pontificiam Aaronis summi sacerdotis majestatem, sed eam quoque politici principatus jurisdictionem; quae olim fuit in Samuele iudice, in Mose duce, in Melchisedech rege & sacerdote. Ita enim Eugenium Papam alloquitur: AGE indagemus adhuc diligentius, quis sis, quam geras videlicet pro tempore personam in ecclesia Dei. Quis es? sacerdos magnus, summus pontifex: tu princeps episcoporum, tu haeres apostolorum, tu primatu Abel, gubernatu Nohe, patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moses, iudicatu Samuel, potestate

cessante Petrus, in nomine Christus. Et libro quinto ejusdem voluminis de utroque gladio loquens, pontificem compellat his verbis: QUID tu denuo usurpare gladium tentes, quem semel jussus es ponere in vaginam? quem tamen, qui tuum negat, non satis mihi videtur attendere verbum Domini, dicentis sic: Convertte Matth. 23. 59. gladium tuum in vaginam. Tuus ergo & ipse, tuo forsitan nutu, & si non tua manu evaginandus: alioquin si nullo modo ad te pertineret & is, dicentibus apostolis, Ecce duo gladii hic: non respondisset Dominus, Satis est; sed, Nimis est. Luc. 22. 38. Uterque ergo ecclesiae, & spiritalis scilicet gladius, & materialis: sed is quidem pro ecclesia, ille vero & ab ecclesia exercendus est: ille sacerdotis, is militis manu, sed sane ad nutum sacerdotis, & jussu imperatoris. Et de hoc alias. Haec Bernardus: ex quibus liquet eum temporalis regni ditionem Romano Pontifici non abstulisse, sed magis contulisse.

AT INQUIES, Quomodo ergo intelligenda sunt praemissa ejus verba, quae his videntur adversa? Joannes Turrecremensis, presbyter cardinalis, libro Ecclesiasticae summae secundo, cap. 113. Bernardi verba expendens, ait duplicem esse temporalium rerum potestatem, monarchicam scilicet, ac pastorem. Porro monarchicam appellat eam, quae hominem constituat universi monarcham, hoc est, quae illum sic efficiat summum ac singularem terrarum omnium Dominum, ut non solum ei liceat monarchae jus, & nomen sibi ipsi vindicare, sed etiam suae ditioni subditos ad principatus, regna, & imperia, utcumque ei visum fuerit, assumere; assumptos vero etiam sine causa ab iisdem regnis deponere, & ea regna ex uno ad alterum pro suae voluntatis arbitrio transferre. Hujusmodi ergo potestatis genus existimat Romanum Pontificem jure pontificatus sibi usurpare non posse: siquidem cum ipse sit apostolatus Petri successor, nequit apostolico jure sibi arrogare, quod Christus Petro & apostolis interdixit, cum illis de monarchia temporalis regni inter se altercantibus dixit: Reges gentium dominantur eorum: & qui majores sunt, potestatem exercent in eos: non ita erit inter vos: sed quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister; & quicumque voluerit inter vos primus esse, erit vester servus: sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, &c. Neque hoc inficiantur Romani Pontifices, qui in decretis suis distinctione 96. cap. Cum ad verum, fatentur non licere sibi Imperatorum titulos, juraque arripere, & principum saecularia dominia usurpare.

CAETERUM pastoralis rerum temporalium potestas ea est, quam oecumenicum totius Christiani orbis pastorem ex pastoralis curae officio habere decet pro conservatione ecclesiasticae hierarchiae, & administratione, ac dispensatione spiritalium ecclesiae bonorum: hanc quidem Romanus Pontifex apostolico jure, & Evangelico praecepto habere cogitur. Cum enim ei a Christo mandatum sit, ut veluti universalis Christiani ovilis pastor universum Christi gregem pascat, ei que claves datae sint, quibus ceu janitor, & claviger coelestis regni oves sibi traditas introducat ad aeternam felicitatem; necessarium est, ut principum, regum, & Imperatorum, qui primariae sunt Christiani gregis oves, curam gerat, & summa diligentia annitatur, ut eorum dignitates, imperia, regna, caeteraque terrestria commoda serviant ad illustrandam Christi gloriam, ad propagandum religionis Christianae cultum, ad firmandam ecclesiae quietem, & consequendam aeterni regni beatitudinem: in quam, ut in scopum & finem regnandi ultimum, omnia Christianorum regum regna prospiciunt: necesse est etiam, ut ipse ingentem & assiduam adhibeat sollicitudinem, ne saecularium principum negligentia, aut malitia haereses, schismata, dissidia, bella, atque alia his similia inter oves, apostolicae curae commissas, oriantur: & si exorta fuerint, ejus partes sunt, ut principes ecclesiasticae pacis perturbatores primum paterne admoneat, & juxta Pauli & Christi legem corrigat & corripit; deinde si monita neglexerint, eos ecclesiasticis animadversionibus & censuris coerceat: quod si forte in reprobum sensum traditi, has quoque contempserint: tunc pontifex (si tamen id ecclesiasticae tranquillitati expedire cognoscet) populos absolvere poterit a juramento obedientiae, quo se dominis illis devinxerant, cum adhuc juste imperarent: ei quoque licitum erit ipsos Dominos, ut incorrigibiles & ecclesiae rebelles, principum suorum jurisdictione privare, & eorum jura ad alios orthodoxos principes

pos transferre; convocatis etiam, si opus fuerit, militaribus priorum ducum & regum auxiliis ad correptionem rebellantium filiorum: quod & gravissimi scriptores testantur olim, & saepe, & jure factum a Romanis Pontificibus: ex quibus Innocentius Pontifex ejus nominis primus, ob injustam Joannis Chrysostomi expulsionem, anathemate notavit Arcadium Augustum; cujus patrem Theodosium Magnum Augustum D. Ambrosius, ob patratam aliquot innocentium Christianorum caedem, non multo prius ecclesia expulerat. Gelasius primus Anastasium Imperatorem, non recte de religione sentientem, excommunicationis nexu obstrinxit. Zacharias primus Carolomanum, Francorum regem, quod administrando regno esset inutilis, regia dignitate dejecit, suscepto in ejus locum Pipino ejus fratre, & Caroli Magni patre. Hadrianus primus Desiderium, Longobardorum regem, ad direptionem Romanae urbis properantem, edicto pontificio in Insubriam reverti coëgit; accitroque Carolo Magno Francorum rege, Longobardicum jugum ab Italiae cervice excussit. Gregorius tertius Leonem tertium Imperatorem, quod omnes sacras imagines e templis ejici curasset, communione fidelium interdixit. Leo tertius pontifex cum cerneret Christianae reipublicae curam a Graecis Imperatoribus negligi, transtulit Romani Imperii jura a Constantino, Irenes filio, ad Carolum Magnum, Francorum regem; eique Augusti titulum, & Imperatoris insignia contuli. Leo octavus rursus ob justas causas ex Francis ad Germanos imperium transtulit, & Othonem, Saxonum ducem, primum ex Germania Imperatorem appellavit: nec longe post Gregorius quintus concessit Germanis principibus perpetuum jus eligendi Caesares, reservata tamen sibi, ac successoribus suis auctoritate confirmandi, quos ipsi elegissent. Gregorius septimus Henricum tertium Imperatorem, Apostolicae sedi rebellantem, sacris omnibus interdixit, & imperio deposuit, nec illum ad pristinam dignitatem restituit, nisi veniam erroris exorantem. Alexander tertius Federicum Ahenobarbum Imperatorem, quod Romanam ecclesiam injusto bello oppugnaret, anathemate irretitum, & imperatoria majestate dejectum, non prius ad imperium revocari permisit, quam ille supplex culpam sibi ignosci precaretur. Praetereo brevitatis studio Urbanum secundum, cujus edicto, vexillo, ac tessera sacrum illud ac memorabile bellum adversus Sarracenos confectum est, quo Hierosolymorum & Syriae regna iterum a Christianis recepta sunt: omitto Gregorium quartum, Leonem quartum, Nicolaum primum, Joannem octavum, ac plerosque alios pontifices, qui bellicis expeditionibus Italiam, Siciliam, variasque Hispaniae oras, a servitute Sarracenorum ereptas, in libertatem vindicarunt. Quae quidem omnia cum sine certa rerum temporalium procuratore, administratione, ac jurisdictione aliqua nec ipsi expedire potuerint, nec alii pontifices talia queant sine eadem jurisdictione pastoralis officii munera explere; manifestum est, summum Christianae religionis antistitem habere in terrenis totius Christianae reipublicae facultatibus potestatem & auctoritatem quandam pastorem, administratorem, ac dispensatorem, qualem decet oecumenicum orbis Christiani pastorem habere.

HIS ITAQUE hoc modo perpensis, ad ea, quae Joannes Calvinus, & Joannes Ferus ex Bernardo objectant, respondemus, beatum illum virum non eo animo talia scripsisse, ut Romano pontifici auferret pastorem administrandi ac dispensandi temporalia potestatem, a se, ut jam ostendimus, locupletissimo testimonio comprobaram; sed ut Romanum pontificem admoneret, ne sibi monarchicam saecularium possessionum dominationem, apostolis a Christo interdictam, jure apostolico usurparet; quod & ipse non obscure indicavit, cum in secundo praedicti operis libro, postquam multa de pontificis auctoritate disseruit, demum intulit: FORMA igitur apostolica haec est: Interdicitur dominatio, indicitur ministratio. Cui subscribens D. Thomas in secunda secundae, quaestione centesima, articulo primo, QUAMVIS, ait, res ecclesiae sint Papae, ut principalis dispensatoris; non tamen sunt ejus, ut Domini, & possessoris.

A N N O T A T I O LXXIII.
Et post dies sex assumpsit Jesus, &c. Matth. 17. a

HILARIUS canone in Matthaeum decimo septimo, hunc sex dierum numerum allegorice dilucidans, indicat universalem resurrectionem, ac totius saeculi renovationem futuram exactis sex millibus annis a mundi creatione, sic inquit: CUM post sex dies, gloriae Dominicae habitus ostenditur, sex millium scilicet annorum temporibus evolutis, regni coelestis honor praefiguratur. Ambrosius, praesentem Evangelii locum explicans, improbat hanc opinionem: in qua tamen fuerunt aliquando Justinus Martyr, Irenaeus, Hippolytus, Lactantius, Hieronymus, Cyrillus, & Augustinus. Consule Annot. 190. libri quinti.

De mundi
 duratione.

A N N O T A T I O LXXIII.
Et ecce apparuerunt eis Moses, & Helias. Matth. 17. a

HIERONYMUS libro tertio Commentariorum in Matthaeum innuit Mo-
 sen ab inferis resurrexisse, & in proprio corpore Servatori nostro se ipsum transfiguranti adfuisse, haec loquens: SCRIBIS & pharisaeis tentantibus se, & de coelo signa poscentibus dare noluit, sed pravam postulationem confutavit responsione prudenti: hic vero, ut Apostolorum augeat fidem, dat signum de coelo, Helia inde descendente, quo conscenderat, Mose vero ab inferis resurgente. Hoc ipsum confirmat Auctor operis De mirabilibus divinae scripturae libro 3. capite 10. D. Thomas in tertio Summae volumine, quaestione. 45. artic. 3. ad 2. ait hanc sententiam non ita esse accipiendam, quasi anima Moysi suum corpus resumpserit; sed quod anima ejus, alio quopiam assumpto corpore, apparuerit eo modo, quo angeli sese in assumptis corporibus conspicuos reddunt. Observationem huic asimilem habes infra Annot. 145.

De Moysi
 transfiguratione
 Christi ap-
 parente.

A N N O T A T I O LXXV.
Reges terrae, a quibus tributa accipiunt, &c. Matth. 17. g

HIERONYMUS, libro in Matthaeum tertio haec exponentem, Erasmus Roterodamus in Annotationibus suis notavit his verbis: ILLUD obiter annotare visum est, etiam si ad hoc institutum proprie non pertinet, non satis intelligi mihi, quid sibi velit, quod in hunc locum scribit Hieronymus, Dominus noster & secundum carnem, & secundum spiritum filius regis erat, vel ex David stirpe generatus, vel omnipotentis verbum patris. Ergo tributa, quasi regum filius, non debebat: sed qui humilitatem carnis assumpserat, debuit adimplere omnem justitiam; nos infelices, qui Christi censemur nomine, & nihil dignum tanta facimus maiestate: ille propter eximiam charitatem pro nobis & crucem sustinuit, & tributa reddidit: nos pro illius honore tributa non reddimus, & quasi filii regis, a vectigalibus immunes sumus. Siquidem videtur Hieronymus hoc arrogantiae tribuere, quod ecclesiastici graventur tributum pendere principibus, cum hodie summa pietas habeatur pro immunitate clericorum modis omnibus digladiari. Haec Erasmus: cui ne pro aculeis aculeos referamus, breviter, servata Evangelica modestia, respondemus Hieronymum non loqui de eo tributo, quod principibus hujus mundi eorum subditi debent, sed de eo tributo, quod omnes debemus Christo: qui cum talis ac tantus pro nobis vectigalia solverit; cur nos miseri, inquit Hieronymus, qui Christi servos nos esse profiteamur, maiestati ipsius debitum servitutis tributum non reddimus?

Clerici sa-
 immunes sunt
 a tributis le-
 gularium
 Principum.

A N N O T A T I O LXXVI.
Ergo liberi sunt filii. Matth. 17. g

AUGUSTINUS libro Quaestionum Evangelicarum, quaest. 23. hunc locum sic exponit: QUOD dixit, Ergo liberi sunt filii, in omni regno intelligendum est

An Christi-
 ni suis prin-
 cipibus tri-
 buta solvere
 debeant.

TOM. II.

Ff

est

est liberos esse regni filios, id est non esse vestigiales: multo ergo magis liberi esse debent in quolibet regno terreno filii regni illius, sub quo sunt omnia regna terrae. Annotavit hunc locum Erasmus ceu in specie blandientem his, qui putant nullum Christianum suis principibus vestigialia debere, eo quod omnes Christiani sint regni filii, & omnes regni filii sint liberi. Opinor Augustini expositionem esse mysticam, & in ea agi de tributo carnalis & diabolicae servitutis, (a quo filii regni, in libertatem Spiritus evocati, ubicunque vivant, liberi esse debent) non autem de externo ac politico tributo, quod juxta Pauli & Servatoris nostri praeceptum principibus persolvendum est: siquidem Christi libertas non liberat Evangelici regni filios ab externis debitis, sed ab illis interioribus debitis, a quibus absolvi quotidie postulamus, dicentes, Dimitte nobis debita nostra.

Rom. 13. 6.
Matth. 21. 21.

A N N O T A T I O LXXVII.

Angeli eorum semper vident faciem Patris. Matth. 18. b

Idem singulis
hominibus
singuli Ange-
li ad custo-
diam deputen-
tur.

Vide S. Tho-
mam 1. P. qu.
113. art. 2.

THOMAS Cajetanus, BENE, inquit, nota, quod non dicit, Angeli singuli eorum; sed dicit, Angeli eorum: ex hoc enim textu non habetur, singulos homines, aut etiam singulos pusillos, credentes in Christum, (de quibus loquitur textus ad litteram) habere singulos angelos; sed solum eos habere angelos beatos; ad cujus verificationem non exigitur singulos singulorum esse angelos; sed sufficit multos esse angelos eorum, hoc est multitudinis eorum. Ambrosius Compiae libro secundo haec ita improbat: FATEOR, quod verba non cogunt: sed cum non repugnent, sed magis consentiant; & cum ratio faveat; & cum hinc theologi dogma istud accipiant; & cum jam omnibus persuasum sit; & cum promoveat ad aedificationem excitans charitatem in Deum, & ex nobis provocans gratiarum actiones in Deum ipsum pro tanta erga nos ipsius providentia, & in ipsos angelos pro peculiari eorum cura in nos, & non communi; & cum faveat etiam alibi scriptura, quae innuit peculiarem angelum Petri fuisse custodem, quod & ipsemet Cajetanus notavit, non debebat quovis modo vocari in dubium.

A N N O T A T I O LXXVIII.

Sit tibi sicut ethnicus, & publicanus. Matth. 18. c

Loquentes, &
edentes cum
excommuni-
to an peccet.

THOMAE Cajetani expositio haec est: LIBENTER viderem servari hanc definitam a Jesu Christo sententiam, & poenam non audientium ecclesiam; quod scilicet sufficeret eos haberi ut ethnicos, hoc est, ut ipsi quidem ex vi excommunicationis haberentur ut ethnici & publicani; & non involverentur innocentes alii loquentes cum eis, qui nullum peccatum incurrunt loquentes & comedentes cum ethnicis. Ambrosius Compiae libro primo Annotationum haec improbat, ILLUD, inquit, etiam displicet, quod ecclesiam vellicat, quod in ferendis excommunicationum sententiis recesserit a traditione Christi, cum tamen non aliud servet ecclesia, quam quod Christus docuit: nec enim aliud est haberi sicut ethnicum & publicanum, quam commercium, contubernium, ac familiarum sermonem illi negare: id enim servabant Judaei in ethnicos & publicanos: ideo Christo incusabant, quod manducaret cum publicanis.

A N N O T A T I O LXXIX.

Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhaerebit uxori suae. Matth. 19. a

De matrimo-
nii copulis
iure naturae
licitis.

THOMAS Cajetanus in commentariis Matthaei sentire videtur omnes matrimonii copulas inter conjunctos sanguine & affinitate esse licitas, praeterquam inter matrem & filium: patrem & filiam: ita enim hoc loco scriptum reliquit: NON solum instituit Deus conjugium, sed instituit personas habiles ad conjugium,

fugium, eximendo a conjugio patrem & matrem: contra jus divinum, atque naturae est, ut homo jungatur conjugio cum patre, aut matre: & propterea dicitur, quod dimittet homo a conjugio, patrem filia, & matrem filius, & adhaerebit non mulieri, sed uxori, non cuicunque, sed suae: per hoc significans omnes alias personas esse habiles, ut sint conjuges: ex eo enim, quod solos patrem & matrem exclusit, reliquos, scilicet fratres & sorores, nepotes & neptes, liberos significavit, ut sint viri & uxores. Ambrosius Compiae, haec explicans, libro quinto Annotationum proluxa disputatione Cajetanum insectatur, quod his verbis aperte negaverit copulas inter conjunctos esse naturali jure & divino illicitas praeter illam, quae est inter patrem & filiam, matrem & filium: quam quidem sententiam idem episcopus, ut impudicam detestatur. Scripsit Cajetanus haec de re copiose in commentariis super secundam secundae D. Thomae, quae est. 154. articulo 9. ubi curiosus lector legere poterit, quae illum ad hanc assertionem impulerint.

A N N O T A T I O LXXX.

Moses propter duritiam cordis permittit vobis dimittere uxores. Matt. 19. 6

AUCTOR operis imperfecti hom. 32. in expositione hujus sententiae secundas nuptias damnasse creditur his verbis: APOSTOLI praeceperunt secundas adire nuptias propter incontinentiam hominum: nam secundam quidem accipere, secundum praeceptum Apostoli est: secundum autem veritatis rationem, vere fornicatio est: sed cum permittente Deo publice & licenter committitur, fit honesta fornicatio.

De secundis nuptiis.

A N N O T A T I O LXXXI.

Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, moechatur. Matth. 19. 6

THOMAS Cajetanus in commentariis praesentem locum ita differit, ut videatur decernere, quod liceat uxorem adulteram repudiare, & aliam ducere. Utitur enim his verbis: INTELLIGO igitur ex hac Domini Jesu Christi lege licitum esse Christiano dimittere uxorem ob fornicationem carnalem ipsius uxoris, & posse ducere aliam uxorem, salva semper ecclesiae definitione, quae haec tenus non apparet. Nam Decretales pontificiae de hac materia non sunt definitivae fidei; sed judiciales facti. Profitentur autem ipsimet pontifices, ut patet, in capite quarto de divortiiis, & in capite licet, de sponsa duorum, Romanos pontifices aliquando in his judiciis matrimoniorum errasse. Nec ex his intelligas uxorem quoque posse dimittere virum fornicantem, quia Jesus, qui est verus Deus, non hoc concessit. Nec est par ratio, ut patet; nec etiam in veteri lege uxor poterat repudiare virum: nec ego sum primus, qui intellexi Evangelii textum; quoniam ante annos mille beatus Ambrosius, sic intelligens, idem docuit primae ad Corinthios septimo. Haec Thomas: in cujus sententia plerique veterum Patrum fuisse putantur, quorum testimonia partim a Catholicis, partim ab haereticis ad confirmationem hujus dogmatis usurpata haec sunt.

Nam licet uxorem adulteram repudiare, & aliam ducere.

AMBROSIUS in caput septimum primae ad Corinthios, enarrans illud, Prae. I. Cor. 7. 10. cipio non ego, sed Dominus, virum uxorem non dimittere, &c. ait: SUBAUDITUR autem, *excepta fornicationis causa*: & ideo non subjecit, dicens, sicut de muliere, *quod si discesserit, manere sic*: quia viro licet ducere uxorem, si dimiserit uxorem peccantem: quia non ita lege constringitur, sicut mulier: caput enim mulieris vir est. Idem paulo superius de muliere loquens, ait: QUOD si se, inquit, continere non potest, quia pugnare non vult contra carnem, viro reconcilietur: non enim permittitur mulieri, ut nubat, si virum suum causa fornicationis dimiserit, aut apostasiae; aut si illicita impellente lascivia usum quaerit uxoris, quia inferior non omnino hac lege utitur, qua potior: si tamen apostata vir aut usum quaerit uxoris invertere; nec alii potest nubere mulier, nec reverti ad illum.

TERTULLIANUS libro adversus Marcionem quarto, elucidans illam Matthaei sententiam ex capite quinto, docet Christum non omnino & in totum, sed

TOM. II.

Ff 2

conditio-

conditionaliter prohibuisse Mosaicum repudium. Sic enim scribit: **DICO** Christum conditionaliter nunc fecisse divortii prohibitionem, hoc est, si ideo quis dimittat uxorem, ut aliam ducat. Qui dimiserit, inquit, uxorem, & aliam duxerit, adulterium commisit: & qui a marito dimissam duxerit, aequè adulter est, ex eadem utique causa, qua non licet dimitti, ut alia ducatur, illicite dimissam pro indimissa ducens: manet enim matrimonium, quod non rite diremptum est: manente matrimonio, nubere adulterium est: ita si conditionaliter prohibuit dimittere uxorem, non in totum prohibuit: & quod non prohibuit in totum, permisit: Habes itaque Christum assertorem iustitiae divortii.

HILARIUS canone in Matthaeum quarto, explicans illud, Qui dimiserit uxorem suam, &c. sic loquitur: **CUM** lex libertatem dandi repudii ex libelli auctoritate tribuisset, nunc marito fides Evangelica non solum voluntatem pacis indixit, verum etiam coactae in adulterium uxoris imposuit, si alii ex discessionis necessitate nubenda sit; nullam aliam causam detinendi a conjugio praescribens, quam quae virum prostitutae uxoris societate pollueret.

AUCTOR Operis imperfecti homilia in Matthaeum 32. sic habet: **SICUT** crudelis est & iniquus, qui castam dimittit: sic fatuus & injustus, qui retinet meretricem: nam patronus turpitudinis ejus est, qui crimen celat uxoris: imitatores ergo debemus esse Dei, ut sicut ille agit cum ecclesia, sic nos agamus cum conjuge. Ille enim nunquam derelinquet, nisi ad gentilitatem & haeresim voluntarie transferit: sic & vir meretricem quidem dimittat: alias autem male morigeratam castiget & teneat.

CHRYSOSTOMUS homilia decima septima in Matthaeum, occurrens his, qui hanc legem onerosam esse queruntur, **CHRISTUS**, inquit, hanc legem levem fecit ac facilem: siquidem reliquit viro unum expulsionis modum, dicendo, *excepta causa fornicationis*: alioquin in eandem rursus turpitudinem cuncta remearent. Sic enim juberet etiam pluribus mistam, retineri tamen a viro conjugem; rursus in adulterii licentiam negocium omne converteret. Rursus homilia De repudio in priorem ad Corinth. 7. ita repudium damnat, ut causam adulterii excipiat, inquiens: **NAM**, quando vir dimiserit uxorem absque causa stupri, quando alter ejectam, vivente viro, duxerit, cum ejecta illa punietur.

EUTHYMIUS, Chrysostomi abbreviator, in Matthaeum capite quinto super illud, Quicumque repudiaverit uxorem, &c. haec loquitur: **MOSES** iussit dare libellum repudii, ne postea alteri jam nuptam viro posset rursus apprehendere, quasi propriam: & hinc orirentur turbationes, ac seditiones. Christus vero praedictis verbis mansuetius eos instruens jubet, ne uxorem repudient, nisi stupri causa. Stuprum autem vocat hic adulterium: qui enim extra stupri causam, suam repudiat, facit eam adulteram esse, cum alteri viro commisceatur: qui vero sic ab altero repudiatam duxerit, adulterium cum aliena committit.

THEOPHYLACTUS in 16. Lucae caput inducit Christum sic loquentem: **ECCE** enim de solutione matrimonii lex praecepit propter caedem Judaeorum: ego, ad perfectiora exercens auditores, repudium absque rationabili causa prohibeo, non illi contraria docens, sed magis voluntatem ejus perficiens. Et in Matthaeum cap. 5. **NON** solvit Christus Mosaica, sed corrigit, exterrens virum, ut ne absque causa odio habeat uxorem: nam si iusta de causa dimiserit eam, nempe fornicantem; nulli condemnationi est obnoxius: quod si absque fornicationis causa, condemnatus est: cogit enim eam moechari. Sed & qui accipit eam, moechus est: nisi enim accepisset, rediisset utique illa, & subdita fuisset viro.

AUGUSTINUS in libro De fide & operibus capit. 19. testatur non esse ex divinis Scripturis manifestum, an ille, qui, post dimissam uxorem adulteram, duxerit alteram, sit adulter: ejus verba haec sunt: **QUISQUIS** uxorem, in adulterio deprehensam, dimiserit, & aliam duxerit, non videtur aequandus eis, qui excepta causa adulterii dimittunt, & ducunt: & in ipsis divinis sententiis ita est obscurum, utrum & iste, cui quidem sine dubio adulteram licet dimittere, adulter tamen habeatur, si alteram duxerit; ut, quantum existimo, venialiter quisque fallatur.

CHROMATIUS, Aquilejae episcopus, in Commentariis super Matthaeum cap. 5.

cap. 5. cum explicaret illud, Qui dimiserit uxorem, excepta causa fornicationis, &c. inquit: EXCEPTA causa fornicationis, dicens, uxorem non licere dimitti, aperte demonstrat, quam grave apud Deum damnationis crimen incurrant, qui per effraenatam libidinis voluptatem, absque fornicationis causa dimissis uxoribus, in alia volunt transire conjugia: sed sicuti uxorem caste ac pure viventem dimittere fas non est: ita quoque adulteram dimittere permissum est; quia ipsa se mariti consortio fecit indiguam, quae in corpus suum peccando Dei templum ausa est violare.

ZACHARIAS Papa Primus, decrevit, ut uxor, rejecto marito, qui ei uxorem constupraverat, alteri viro nuberet, si continere noller. Refert autem Gratianus hoc decretum, causa 32. quae est. 7. in haec verba: CONCUBUISTI cum sorore uxoris tuae? si fecisti; neutram habeas: & si illa, quae uxor tua fuerit, conscia sceleris non fuit, si se continere non vult, nubat in Domino, cui velit; tu autem, & adultera sine spe conjugii permanearis. Extat apud eundem Gratianum in eadem quaestione paulo ante non dissimile decretum, quod Elibertini concilii creditur, permittens marito, ut, abjecta uxore, quae cum fratre mariti se commiscuit, alteram ducat, his plane verbis: QUAEDAM cum fratre viri sui dormivit, decretum est, ut adulteri nunquam conjugio copulentur: illi vero, cujus uxor stuprata est, licita conjugia non negentur.

IN conciliis Moguntiaco & Triburiensi, ut ibidem scribit Gratianus, habetur aliud ejusdem generis decretum; quo permittitur viro, qui uxorem a privigno initam, dimisit, alteram accipere conjugem. Edicti verba haec sunt: SI QUIS cum uxore sua dormierit, neuter ad conjugium potest pervenire: sed vir ejus potest, si vult, aliam accipere, si se continere non potest.

AMBROSIUS, Compiae episcopus, in Commentariis primae ad Corinthios, & in quinto praesertim Annotationum volumine multis argumentis contendit licere marito, post repudiatam adulteram, aliam ducere uxorem; videri sibi iniquius rem esse impendio duram & iniquam, ut vir innoxius interim aetate vivens, & in venerem proclivis nullo suo delicto, imo ex aliena culpa, & in se ipsum illata injuria, cogatur mutare statum, & perpetuo coelibem ac luctuosam ducere vitam, libidinis incendio & orbitatis molestiae conjunctam, cum nec sit fas cum adultera conjungi, nec appetere alteram.

ATQUE haec sunt, quae apud Catholicos auctores animadversione digna legi: apud haereticos vero scriptores Philippus Melanchthon in Appendice locorum communium fuisse scribit in Ecclesia veteri consuetudinem, ut post divortium liceret personae innocenti, conjugem superstiti, alteri nubere: citatque hujus rei testem in primis Justinum philosophum & martyrem; qui in prima pro Christianis ad Antoninum Imperatorem apologia laudat Christianam foeminam, quae cum virum haberet, omne libidinum genus, etiam contra naturae leges perquirentem, constituit a conjugio separari: cumque ab eo proposito abduceretur a suis, persuadentibus spem esse, ut aliquando vir ejus vitam, moresque mutaret; vim sibi inferens, invita mansit: postea vero quam virum, Alexandriam profectum, multo adhuc foediora admittere audisset, nefas rata & impium, tam impuro conjugio detineri, misso ad eum libello repudii, se ab eo conjugii jure, & nuptiarum foedere omnino distraxit. Justino adjungit Origenem, qui tractatu in Matthaeum septimo testatur sibi notos fuisse quosdam episcopos, qui permiserint uxoribus, quae cum viris divortium fecerant, aliis nubere viris, ne quid inde sequeretur deterius. Ad haec attexit nobilem illam Fabiolam Hieronymi epitaphio celebratam; quae repudiato prodigiosae libidinis marito, ad secundum matrimonium transivit.

VERUM his omnibus obviat immobilis ecclesiae fides; cujus auctoritate statutum est matrimonium, ubi semel cojit, nullo pacto posse dirimi, nisi morte alterius: quam quidem sententiam omnes veteres ac recentiores theologi docuerunt, decreta Pontificum approbarunt, ac demum sacrosancta Tridentina synodus, in vigesima quarta sessione comprobavit, novo canone promulgato in haec verba: SI QUIS dixerit, ecclesiam errare, cum docuit, & docet juxta Evangelicam & Apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum matrimonii

monii vinculum non posse dissolvi, & utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse, altero conjugē vivente, aliud matrimonium contrahere, moecharique eum, qui, dimissa adultera, aliam duxerit, & eam, quae, dimisso adultero, alii nupserit, Anathema sit.

NE QUIS ergo scrupulus ex allatis Patrum sententiis, quae canoni huic adversari videntur, animo Lectoris insideat; sciendum est, Catholicos auctores duplici ordine distingui: ex his prior illos complectitur, qui maritis quidem concedunt, consulunt, ac interdum praecipunt, ut adulteras uxores, & praesertim incorrigibiles domo ejiciant, ac repudient; sed alteram accipere conjugem nec suadent, nec permittunt. Complectitur etiam eos, qui viros quidem a concubitu & convictu adulterae conjugis dirimunt; sed a jure matrimonii, a foedere nuptiarum, & a vinculo sacramenti neminem conjugatum, altero vivente, absolvent. In hac serie sunt, Hilarius, Chrysostomus, Chromatius, Auctor operis imperfecti, Euthymius, Theophylactus, & Augustinus praecipue; qui in libro De adulterinis conjugis, & aliis plerisque locis palam affirmat, cuilibet casto viro licere, imo & oportere adulteram uxorem ejicere; at, ea superstitē, secundas adire nuptias, nemini unquam licere. In posteriore ordine collocantur, qui utrumque docent divortium, hoc est, a contubernio, & a connubio: & hi quoque in tres classes dirimuntur: quarum prima continet eos, qui hanc positionem proponunt, non ut firmæ determinationis sententiam, sed ut probabilem opinionem, doctorum disputationibus excutiendam, & ecclesiae auctoritate judicandam, quales aetate nostra fuere Thomas Cajetanus, presbyter cardinalis, & Ambrosius Compfæ archiepiscopus. Secunda habet eos, qui hujusmodi repudia permiserunt, & interdum jusserunt, promulgatis super haec sanctionibus & decretis, non quidem generalibus & perpetuis, sed ad tempus; idque certis nationibus, ac gentibus, & in incestibus tantum, atque aliis quibusdam atrocibus flagitiis, ne longe pejora, turpioraque perpetrarentur ab his, qui tam foeda conjugia tolerare non poterant. In horum numero ponendi sunt episcopi illi, qui tempore Origenis repudia concesserunt. Zacharias item Papa Primus, atque omnes ii Patres, qui in synodis provincialibus Elibertina, Moguntina, ac Triburtina idem provincialibus suis pro eo tempore constituerunt. Tertia demum classis concludit illos, qui certa & indubitata assertione utriusque repudii licentiam probarunt, cum Tertullianus, & Ambrosius: quanquam Magister Sententiarum lib. 4. distinct. 35. existimet Ambrosii Commentaria eo loco a falsariis corrupta.

HAEC AD EA, quae ex Catholicis scriptoribus proferuntur, dicta sint satis. Ad illa vero, quae ab haereticis allata sunt, brevissime respondemus, quod Origenes factum illud episcoporum non laudat, imo ait illos fecisse contra praeceptum divinae Scripturae, tametsi id permiserint, ne deteriora sequerentur. Justinus autem laudat eam foeminam, quod divortium fecerit: sed illam non ait nupsisse alteri, priore superstitē marito: quod Philippo fuerat ex eodem auctore probandum. Hieronymus quoque adeo Fabiolae ausum non probat, ut eam diceret profiteatur fecisse contra legem Pauli, imo Christi; quod ignorans Evangelii vigorem alteri nupserit, & idcirco ream fuisse peccati. Ait enim: SED quid ego in abolitis & antiquis morer, quaerens excusare Fabiolae culpam, quam ipsa, publica poenitentia confessa est? Haec de repudio dicta sufficiant. (a)

AN-

(a) Plura hic, etsi breviter, adnotanda occurrunt, nimirum: I. Ambrosio fore ablegandum commentarium in *Epist. ad Corinth.* eumque fore restituendum Hilario Sardo, de quo saepius est actum. II. Tertulliani monumentum *Lib. 10. contr. Marcion.* c. 31. esto haud integre ab Authore relatum, solum facere contra Marcionem nuptias ventilantem, quem vel ex ipsa Servatoris sententia ad hominem impugnat: quare integer Tertulliani textus est consulendus, & recta lance librandus. III. In Hilarii textu solum adferi hanc unicam fore causam dimittendi uxorem, hujusce, nimirum, adulterium, : numquam autem ibidem adstruit adulteram sic dimissam solutam a vinculo matrimonii remanere, eamque posse (vivente viro, a quo fuit dimissa) ad alias nu-

prias transire, aut etiam viro dimittenti fas esse alteri nubere, ut optime adnotarunt PP. Benedictini. IV. Quae ex decretis Conciliorum & Pontificum in medium proferuntur, dumtaxat ad eam rem facere, qua de impedimento cognationis dirimente agitur, ita ut nullum, irritum, & cassum existimetur praecedens matrimonium cum praefato impedimento initum, & consequenter jure summo dirimendum: de eo, enim, ceterisque id genus impedimentis illud est inconcussus principium, & certa norma, juxta Ecclesiae decreta, carmine expressa: *Haec faciendo vetant connubia facta retrahant.* Quae itidem adversus catholicum dogma objiciunt Heterodoxi, praecipue Theodorus Beza *lib. de divort. & repud.* facillime dissolvuntur ex Patribus Evangelica lege *Luc.*

XVI.

Opinio Justinus ibidem fol. 62. edit. Colon. 1686. ex professo probat Christianis dignitatem interdictam.

A N N O T A T I O LXXXII.

Quicumque dimiserit uxorem, excepta fornicationis causa, & aliam duxerit, moechatur. Matth. 19. b

THOMAS Cajetanus accusatur ab Ambrosio, Compfiae episcopo, quod in Commentariis Matthaei hunc locum excutens, innuat pluralitatem uxorum eodem tempore, nec naturali jure, nec divinis legibus unquam fuisse interdictam. Sunt autem verba, quae hujusmodi praebent suspicionem, talia: ADVERTE, quod hinc Innocentius Tertius, Extra de divortiis, capite Gaudeamus, accipit, quod non licet habere plures uxores: nam si liceret habere plures uxores: qui, dimissa non fornicaria, acciperet aliam, non moecharetur; sed conjugio cum secunda uteretur: in textu autem dicitur, quod moechatur: & nisi Marcus apposuisset, IN EAM: (scrupulo careret Innocentii argumentum. Ambrosius libro quinto Annotationum Cajetano impingens, quod etiam alibi clarius hoc dogma professus sit, Innocentii argumentum defendit, hoc modo scribens: INNOCENTII Papae Tertii, viri sanctissimi ac doctissimi, invictissimum est argumentum: ipse enim uxorum pluralitatem damnans, & interdicens etiam paganis conversis (qui ante, quam ad fidem venerunt, sic erant juxta suas ipsorum leges conjuncti) sic ait: Absolum hoc videtur, & inimicum fidei Christianae, cum ab initio una costa in unam foeminam conversa sit, & Scriptura testetur, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhaerebit uxori suae; & erunt duo in carne una. Non dixit, Tres, vel Plures, sed, Duo: nec dixit, Adhaerebit uxoribus, sed, uxori. Et infra, NEC ulli unquam licuit insimul plures habere uxores, nisi cum fuit divina revelatione concessum (qui mos quandoque fas esse censetur) per quam sicut Jacob a mendacio, Israelitae a furto, & Sampson ab homicidio, sic & Patriarchae, & alii viri justi, qui plures simul leguntur habere uxores, ab adulterio excusantur. Sane veridica haec sententia probatur etiam testimonio veritatis, testantis in Evangelio, Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, moechatur. Si vero, uxore dimissa, duci alia de jure non potest, fortius & ipsa retenta: per quod evidenter apparet pluralitatem in utroque sexu, cum non ad imparia judicentur, reprobendam. Haec ille in capitulo Gaudeamus, de divortiis. Nec valet, quod occurrens cardinalis huic argumento ait, quod id, quod ait Matthaeus, Moechatur, absolute suppletur a Marco, qui ait, Moechatur in illam. Sed quid hoc ad rem? an quaso, qui moechatur in uxorem suam, propterea non moechatur? aut qui moechatur, non moechatur in uxorem suam? Hic erat nervus argumenti Innocentii: quod si plures liceret uxores habere; profecto qui etiam, dimissa prima, alteram duceret, non moecharetur, nec moecharetur in eam, quia jure suo uteretur, & si malum fecisset in eam dimittendo illam. Efficax igitur argumentum Innocentii, & onerosa responsio reverendissimi est, sicut in Melissum dixit philosophus. Haec Ambrosius.

An multitudine uxorum vel naturali, vel divino jure sit prohibita.

Mar. 10. 11.

Genes. 3. 24.

Matth. 19. b

Julius Caesar legem fieri iussit, quae liceret liberos uxorum quae-rendorum gratia tot uxores accipere quot quisque ducere vellet.

LIBET

XVI. Marci X. Ad Romanos VII. &c. bene librata. Ad majorem autem notitiam legis Polemicos, Scholasticos, & Interpretes Sacrae Scripturae, praesertim S. Thomam *supplem. ad 3. p. qu. 62. art. 5.* Alphonsum Tostatum in *Caput XIX. Matth.* Alphonsum de Castro *Contr. Haer. V. Matrim.* Guillelmum Estium *IV. Sent. Dist. XXXV. N. Natalem Alexandrum Theol. Dogmat. Mor. de Sac. Matrim. Art. VII. Prop. 2. Gasparem Juenin Dissert. X. de Matrim. Qu. 4. §. 2.* Consulantur item Patres ea de re agentes (quos etiam, & plures alios, laudant praefati Theologi) praesertim S. Augustinus in utroque lib. *de adulterinis conjugis*, item *de bono conjugali capp. 7. 21. & 24. de Sancta Virginitate Cap. 15.* Item *de nuptiis, & concupiscentia cap. 10.* & alibi, S. Hieronymus loc. ab Authore indigitato, & in *Epistol. ad Amandum*, & *Commentar. in Cap. XIX. Matth.* S. Joh. Chrysostomus *Homil. XVII. in Matth.*, & S. Ambrosius in *Luc. XVI.*

Adversus Lutheranos autem, & Calvinistas con-

sulo etiam novissima decreta Florentini in *decreto unionis*, & Tridentini *Sess. XXIV. Can. VII.* ab Authore laudato. Verum eo in Canone observandum est, quod idcirco Tridentinum directe anathemate non perculit eos, qui adstruebant solvi matrimonium, per conjugis adulterium, ac propterea dimissae uxori, ac dimittenti marito fas esse ad alias nuptias transire, sicut jam paratus erat Canon: quia, ut refert Card. Pallavicinus *Lib. XXII. Hist. Trident. cap. 4. n. 27.* temperatus fuit Canon prius proculus; & promulgatus fuit uti nunc extat, instantibus Serenissimae Reipublicae Venetae Oratoribus propter Graecos suae ditioni subiectos, qui cum in eo manerent errore de solutione matrimonii ob uxoris adulterium, & existimarent saltem innocentem posse ad alias nuptias convolare, facillime desaeviscent, si anathemate fuissent perculsi. Contra errores autem recentiorum Graecorum praesertim legendus est Petrus Arcudius *Concord. Orient. & Occident. Eccles. lib. VII. cap. 21.*

LIBET huc obiter annotare, quod cum apud Ecclesiasticos auctores, praesertim eos, qui de haeresibus scripserunt, perquirerem, quis praedicti dogmatis inter Christianos fuisset auctor, neminem inveni, qui id asseruerit praeter unum Valentinianum Imperatorem: qui, ut refert Socrates libro quarto Ecclesiasticae historiae, licet de Trinitate bene sentiret, ac in caeteris Catholicas teneret sententias; in hoc ramen a rectitudine fidei declinavit: nam, cum uxorem haberet Severam, vel, ut alii legunt, Serenam, e qua susceptum Gratianum Augustum jam adolescentem creasset; retenta illa, duxit & Justinam, Justi filiam, formae virginis captus, lege etiam lata, ut geminas simul uxores habere cuique liceret. Natus est autem ex hac Justina Valentinianus junior; qui postea cum Gratiano, & Valente Augustis, & ipse Augustus imperavit. ^(a)

A N N O T A T I O LXXXIII.

Qui potest capere, capiat. Matth. 19. c

Num liceat
Christianis
bellum gere-
re.

ORIGENES tractatu in Matthaeum ex his, quos nunc habemus, septimo, sic scribit: RESPONDIT Jesus, Qui non habet, vendat vestimentum suum, & emat gladium: si quis ergo literam volens aspicere, & non intelligens voluntatem verborum, vendiderit vestimentum corporale, & emerit gladium; talis contra voluntatem Christi suscipiens verbum ejus, peribit: de quo autem gladio dicat, non est hujus loci exponere. Erasmus in Annotationibus capituli vigesimi secundi in Lucam satis perperam astruit Origenem fuisse in ea sententia, ut non liceat Christianis ullo modo belligare: idque etiam ait sensisse eum libro adversus Celsum secundo. Sed de his vide infra Annotationem 156.

AN-

(a) Quod N. Xystus adserit de simultanea polygamia Valentiniani Imperatoris, deque lege idcirco ab eo lata, ad fabulas est amandandum, sed non vitio N. Authoris vertendum, qui ex Socrate *lib. IV. Histor. Cap. 32.* rem totam mutuatus tradidit nobis: Reapse itidem Valentinianum hanc legem edidisse, & Severae Justinam superinduxisse tradunt etiam Johannes Albertus Fabricius in *Bibliographia fol. 604.* (fortasse ut Lutheri facinus excusaret ex parte) Nicolaus Vedelius *lib. De prudentia Vet. Eccles. p. 229.* & Christfridus Wachelterus in *Epist. ad D. Joh. Burckhardum Menkenium* in Actis Eruditorum Lipsiae *Tom. V. suppl. p. 168. seq.* (eodem certo certius ex momento) Verum vindicandum fore tam insignem Caesarem ab ei impacta a Socrate calumnia, atque a Protestantium criminatione, probant emanctae naris Critici omnes, quia altum Patrum, ac Historicorum omnium de utraque re silentium, praecipue Ammiani Marcellini Ethnici Scriptoris, qui accurate Valentiniani gesta narravit, oppositum luculenter ostendit. Nec certe Damasus, qui tunc in Petri Throno sedebat, siluisset, sed adversus tam scelestum opus, ac tam perversam legem declamasset, ne & ipse criminis reus foret, qui ita errantem ab errore non retraheret, juxta mentem Leonis M. R. P. *epist. ad Thauribium Asturicensis Episcopum* „ Qui alium „ ab errore non revocat se ipsum errare demon- „ strat. „ quod etiam apertius docuit Felix PP. III. *epistola ad Acacium Constantinopolitan.* „ Error, cui „ non resistitur, approbatur: & veritas, quae mi- „ nime defensor, opprimitur. Non caret scrupuli- „ lo societatis occultae, qui facinori desinit obvia- „ re. „ Justinam igitur sibi matrimonio copulavit Valentinianus Senior, sed mortua Severa, cui nupserrat prius. Videtis Card. Baronium ad *An. Christi 370.* Henricum Valesium *not. ad Socrat. N. N. talem Alexandrum Hist. Eccl. Sec. IV. Gasparem Juenin Commentar. Hist. dogmatic. de Sacr. Matrim. Dissert. &c.* & alios Catholicos. Ex Heterodoxis autem videri potest Melchior Zeilderus *Tract. de Polygamia p. 117. 59.* ubi strenue Baronium vindicat, & Valentinianum ab impacto crimine absolvit. Consuli etiam potest Samuel Basnagius, qui etiam pluribus momentis confictam Valentiniani polygamiam ventilat, & Ba-

ronio auxiliares potrigit manus *Tom. III. Annal. Polit. Eccles. fol. 50. §. IV.* Sed quisnam fuerit primus, qui simultaneam polygamiam, uri licitam, aut docuerit, aut permiserit? si fortasse scire exoptas: tra omnem dubietatis aleam eos dumtaxat reperies, qui novissimis hinc temporibus adversus Romanam Ecclesiam, ejusque communionem insurrexerunt. Theodorus Beza, qui Calvinus in Cathedra Gebennensi successit, non inficiatur ex hisce aliquos fuisse hujusce sceleris, ac commenti patronos, dum referens eos, qui contra veritatem, quam semper tenuit Ecclesia Christi de unica uxore retinenda steterunt, inquit *Tract. de Polygam.* „ Contrarium nemo unquam „ callidius, vel impudentius defendit, quam im- „ pius ille Apostata Bernardinus Ochinus, qui- „ busdam dialogis a bono illo viro Sebastiano Ca- „ stellione Latine conversis, quibus primum respon- „ debo, &c. „ Verum quamvis Ochinus de Poly- „ gamia, & pro ejus licito usu ex professo scripserit, ubi alii ejusdem fursuris incidenter dumtaxat in eam ivere sententiam: primus tamen, qui facto, & consultatione scelus tam detestabile commendavit, is certe fuit Martinus Lutherus, qui adscitis sibi aliis suae communionis Magistris, nimirum Martino Bucerio, Philippo Melancthone, Antonio Corvino, Adamo, Johanne Levingo, Justo Wintferte, & Dionysio Melanther votum edidit, consiliumque praestitit Principi Philippo Lantgravio Hassiae Comiti, ut, adhuc legitima vivente conjuge, alteram sibi desponsaret conjugem, quod ille publico solemnique instrumento perfecit, adscita sibi in uxorem Margareta Jaal, ut constet ex probatis authenticisque monumentis, quae publici juris fecit Carolus Ludovicus Palatinus Comes, necnon Principis Ernestus Hassiae ex Philippi Hassiae Lantgravii posteris: quae omnia monumenta legere est apud Cl. Jacobum Benignum Bosluet ad calcem *Lib. VI. Histor. Variat. Eccles. Protest.* Quae autem loc. cit. Fabricius in medium proferit monumenta ad probandum etiam a Romanis Pontificibus fuisse indultam Polygamiam simultaneam ex eis excusare contendit (si superis placet) Lutherum a crimine, quod negare non potest, ad fabulas, & commenta sunt amandanda, ut notum est cunctis.

A N N O T A T I O LXXXIII.

Tantum est enim regnum coelorum. Matth. 19. d

AUCTOR Operis imperfecti homilia 32. in fine, sic scribit: CAUSA sanctificationis carum haec est, quoniam mundus totus in maligno positus est: ergo & omnis res corporalis, quoniam mundi est pars, in maligno est posita, & ipsam oportet sanctificari. Petrus, Cretae episcopus, in 2. Sententiarum, in quaestione De malo, inquit, hunc locum sub nomine Chrysostomi adduci solitum, ab his, qui juxta Manichaei dogma mundum hunc natura malum, & a malo principio conditum asseriebant: subditque interpretandum esse hoc dictum non juxta naturam mundi, quae bona est, & a bono auctore profecta; sed juxta malignitatem eorum, qui mundi bonis male utuntur.

Num. omnia res corporales sit mala.

A N N O T A T I O LXXXV.

Dicit illi adolescens, Omnia haec custodi vi a juventute mea. Matth. 19. e

BASILIVS in fine concionis, quam in hunc habuit locum, videtur explodere consuetudinem eorum, qui morientes praecipunt sibi de facultatibus, in morte relictis, fieri post mortem suffragia: quippe sic loquitur: NE erretis. Deus non subannatur: quod mortuum est, ad altare non adducitur: vivam, ait, affer hostiam tuam, qui ex redundanti offert, non admittitur: superflua & rejecta, si offerantur, carent gratia. At tu, quae post omnem vitam tuam tibi superfuert, benefactori tuo offeres? si non audes praeclaros homines reliquis mensae excipere: quomodo audes Deum reliquiis placare? Animadvertit hunc locum Joannes Damascenus; ejusque rectam intelligentiam aperuit in sermone De cura pro mortuis agenda, scribens ad hunc modum: BENE magnus ille Basilivus & loquitur, & docet: sed vide, ad quos, nempe ad avaros, ad raptos, ad eos, qui nec foedus, neque misericordiam noverint, ut ipse testatur, dicens: Lapideo cordi loquimur: & quandiu vixisti, deliciis, voluptatibusque deditus eras; & disfluebas, non ferens, ut te pauperes vel aspicerent: mortuo te, qualis, puta, merces? quis fructus operi tuo dabitur? Et iterum, VICINA domus meam tenebrosam facit: & avarus neque reveretur tempus, neque cognoscit terminos; sed velut ignis, omnia invadit, & depopulatur, & velut rapidus impetuque ruens amnis, injecta secum trahit: & caetera his similia, nota omnibus diligenter intendentibus sanctissimo illius libro. Ex quibus liquidum, quod ad eos, quibus nulla pauperum cura est, sermo elaboratus sit. Haec Damascenus pro Basilio, quem & ipse credo noluisse his verbis adimere vim suffragiorum, quae sibi fideles post mortem facienda curaverint; sed ea magis commendare voluisse, quae sibi quisque fecerit, dum vivit.

Num. de facultatibus in morte relictis suffragia sibi post hanc vitam parantur.

A N N O T A T I O LXXXVI.

Vade, & vende omnia, quae habes, &c. Matth. 19. e

THOMAS Cajetanum in explanatione hujus periodi confutat Ambrosius Compiae, quod de votis religiosorum male senserit. Sic enim scribit libro Annotationum secundo: ILLUD omnino improbandum, atque explodendum censui, quod Cajetanus in caput Matthaei decimum nonum ait: Attende prudens Lector, quod nullum indicitur votum a Jesu volenti vitae perfectionem assequi: quia non in vinculis votorum, sed in operibus consistit perfectionis affectio. Apud Lucam quoque capite decimo quarto ita scribit: RENUNCIARE omnibus, quae possidemus, mandatur a Christo, tanquam profitentibus Apostolicae vitae perfectionem: & intelligo renunciare, factum, quicquid sit, de voto: illa enim est vera renunciatio, quam in Actis Apostolorum legimus, & in S. Patri-

De votis Monasticis.

TOM. II.

G g

bus

bus antiquis, Ambrosio, Antiocho, Paulo, Benedicto. Haec ibi & alibi eadem confirmat, quae manifeste Lutheranam & Erasmicam doctrinam adjuvant: quae funditus evertenda sunt. Primo igitur contra haec est Augustini sententia, qui de Apostolis ita scribit: DIXERANT enim potentes illi, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Hoc votum potentissimi voverant: sed unde hoc eis? nisi ab illo, de quo continuo hic dictum est, Dans votum voveri? Beatus Gregorius super Ezechielem ita docet: CUM quis omne, quod vivit, omne, quod sapit, omnipotenti Deo voverit, holocaustum est; idque ad eos pertinere, qui praesens saeculum deferunt: qui ergo negat hoc Apostolos fecisse, etiam negat eos saeculum dereliquisse. ^(a)

Gregorius
lib. XX in
Ezechielem.

A N N O T A T I O LXXXVII.

Exiit primo mane conducere operarios in vineam suam, &c. Matth. 20. 8.

Nun a Deo
vocati ex me-
ritis vocetur.

CHRYSOSTOMUS homilia in Matthaeum quinquagesima sexta, quaerens, cur non statim ab initio omnes operarios in vineam conduxit, ita quaestioni respondet, ut videatur vocationis divinae gratiam, quae gratis datur, voluntati & fidei vocatorum adscribere his verbis: OMNES quidem ille ab initio conduxisse voluisset, sed a voluntate vocatorum haec differentia resultavit: idcirco alii mane, alii tercia, alii sexta, alii nona, alii undecima hora vocantur, quia tunc obtemperaturi erant: quod & Paulus aperte significavit, dicens: Quando autem visum est Deo, qui me segregavit ex utero matris meae. Quando autem ei visum est? quando certe obtemperaturus erat: nam ipse a primis etiam incubulis voluisset: sed quia illum renixurum sciebat, tunc voluit, cum animum ipsius penetraturum vocationem non ignorabat: sic & latronem cum postea vocavit, potuisset antea ipsum vocasse; sed vocatus ille non paruisset: nam si Paulus ab initio non paruisset, multo minus ipse latro.

Ad Gal. 1. 15.

HAC EADEM quaestioni solutione, iisdem pene exemplis & verbis saepissime a Chrysostomo reperita, usus est olim Augustinus in libro Sex quaestionum contra Paganos, quaestione secunda: ubi respondens Porphyrio, percontanti, cur Christus prioribus saeculis non venerit vocare omnes homines ad viam salutis, & veritatem, sic ait: Hoc solum brevioris gratia in hujus quaestioni solutione dicamus, tunc voluisse hominibus apparere Christum, & apud eos praedicari doctrinam suam, quando sciebat, & ubi sciebat esse, qui in eum fuerant credituri. His enim temporibus, & his locis, quibus Evangelium non est praedicatum, tales omnes in ejus praedicatione futuros esse praesciebat, quales multi in ejus corporali praesentia fuerunt, qui in eum, nec suscitatis ab eo mortuis, credere voluerunt.

Rom. 9. 12.

Rom. 8. 28.

HANC responsionem postea reprobans Augustinus in libro De bono perseverantiae cap. 9. & in 2. libro Retractionum capite 31. in secunda quaestione ait: QUOD dixi, non ideo dixi, tanquam ex meritis suis quisquam vocatione dignus fuerit; sed quemadmodum ait Apostolus, Non ex operibus, sed ex vocante dictum esse, Major serviet minori: quam vocationem ad Dei propositum asserit pertinere, non secundum opera nostra, sed secundum propositum & gratiam suam, & unde item dicit: Scimus, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum iis, qui secundum propositum vocati sunt sancti: de qua vocatione ait, Ut dignos vos habeat vocatione sua sancta. Quare infra elucidationem sententiae Chrysostomi Annotat. 251.

AN-

(a) Circa maiorem perfectionem ex voto resultantem legendus est Angelicus Doctor 2. 2. Quaes. LXXXVIII. Art. 8. Idem quoque S. Doctor ibidem Qu. CLXXXV. Art. 6. legendus est ad intelligendum Christi consilium de paupertate servanda Apostolis traditum: ex quo pariter illustratur, quod idem.

S. Doctor ibidem Qu. LXXXVIII. Art. 3. ad 4. docet de Apostolis, qui relictis omnibus secuti sunt Christum. Dictum vero Augustini legere est lib. XVII. De Civit. Dei cap. 4. Leges nostras Vindicias Regnarium ad plenioris rei intelligentiam.

A N N O T A T I O LXXXVIII.

Dicit Dominus procuratori suo, &c. Matth. 20. b

AUCTOR Operis imperfecti homilia 34. in Matthaeum, scribit, Patrem & Filium nec ejusdem esse dignitatis, nec ejusdem substantiae, in his verbis: DICT procuratori suo: cui procuratori? sine dubio Filius dicit Spiritui Sancto: & si volueris, concedo tibi, ut Pater Filio dicat: non quaero, utrum Filius sit Patris procurator, aut Spiritus Sanctus Filii: sed hoc dico, quia procurator domus, & paterfamilias nec ejusdem substantiae possunt esse, nec una persona esse, nec aequalis dignitas. Si ergo alter paterfamilias, alter procurator patrisfamilias: quomodo locum habeat Ternitas tua? si autem ejusdem substantiae iste est, & est minor; injuriam facit substantiae: si vero non aequalis dignitas; ubi est una substantia? ^(a)

A N N O T A T I O LXXXIX.

Voca operarios, & redde illis mercedem suam. Matth. 20. a

JOANNES FERUS libro tertio Commentariorum in Matthaeum, post expositionem hujus loci haec intulit verba: DOCET haec parabola gratiam esse, non debitum, quicquid a Deo nobis datur: omnes enim justitiae nostrae, tanquam pannus menstruatae, imo ne ipsae quidem passionibus hujus temporis sunt condignae ad futuram gloriam: quod si aliquando mercedem audis polliceri; scias non ob aliud esse debitum, quam ex promissione divina. Gratis promisit, gratis reddit: si igitur Dei gratiam, & favorem conservare cupis, nullam meritorum tuorum mentionem fac. Hieronymus, Veronae episcopus, in Commentariis epistolae ad Hebraeos Ferum taxat, quod in hoc, & in plerisque aliis locis evertat merita bonorum operum, & illas duas rationes merendi, quarum alteram, divus Thomas in prima secundae, quaestione 114. articulo tertio, vocat de congruo, alteram de condigno. Opinor Feri verba deflecti posse ad eum sensum, quo supra ex doctrina ejusdem divi Thomae exposuimus sententias aliquot Augustini, Basilii, & Bernardi. Consule Annot. 195. 199. & 217. libri quinti.

A N N O T A T I O XC.

Erunt primi novissimi, &c. Matth. 20. c

AUCTOR Operis imperfecti in fine homil. 34. innuere videtur sanctorum animas nondum frui visione felicitatis divinae, sic loquens: AUT ideo primos dicit novissimos futuros, &c. Vide infra Annotationem 345.

A N N O T A T I O XCI.

Accessit ad eum mater filiorum Zebedaei. Matth. 20. d

HILARIUS canone in Matthaeum 20. tradit Mosen nondum esse mortuum, sed vivere usque ad tempus Antichristi; in quo simul cum Helia Propheta occidetur. Verba ejus sic habent: CHRISTUS, assumptis Petro & Jacobo & Joanne, apparuit cum gloriae suae habitu, Mose & Helia in monte comitantibus: & hos quidem eosdem Prophetas duos, praevinentes adventum ejus, intelligimus, quos

TOM. II.

Gg. 2

(a) Quia pluries Author Operis imperfecti in medium producit ab Authore, ne vel levis scrupulus lectoris animum invadat, meminerit quaeio, quod a N. Xysto refertur hic saepius, tanquam plurimum errorum coacervator, quem propterea non semper impugnat, quia sufficit ei, vel semel indicasse graecam fidem Authoris morbo regio interius exteriusque

correpti, ut de Rufino olim Hieronymus inquit. Neque nobis idcirco cura insidet semper eum ventilandi, quum etiam ubertim ejus conditionem detexerimus: quapropter ex dictis confutatus toties ejus error censetur quoties occurrerit, ne eundem lapidem saepius sine causa revolvamus.

Fruitio beatorum.

Moses ante mortuum sit.

Apoc. 11. 7.

quos Apocalypsis Joannis ab Antichristo perimendos esse dicit ; licet varie vel de Enoch , vel de Jeremia plurimorum extiterint opiniones , quod alterum eorum sicut Heliam mori oporteat ; sed non possumus veritatem fidei , quam Dominus tribus superioribus testibus revelavit , sensus nostri opinione corrumpere , neque alios venturos existimare , quam qui ad sponsonem fidei venisse conspecti sunt . Et quanquam ultra Evangelicam veritatem non necesse sit opinari : tamen si quis conditionem & mortis , & sepulcri Mosi diligenter adverterit ; si & secretarum Scripturarum , secundum Apostoli auctoritatem , cognitionem adeptus sit ; intelliget omnia ita esse tractata , ut Moses potuerit jam videri . Ambrosium hoc idem sensisse constat ex his , quae supra annotata sunt , Annotatione 61. libri quinti. ^(a)

A N N O T A T I O XCII.

Et tertia die resurget. Matth. 20. d

De filio Dei ,

Mat. 25. 2.

AUCTOR Operis imperfecti homilia 35. Arrii dogma & voces amplecti videtur , appellans filium Dei , Deum ingenitum de Deo ingenito . Ejus verba haec sunt : SED & post tres dies resurget in animabus credentium sibi , cum tres dies fuerint consummati in eis : prima dies Pater , secunda dies Filius , secundum quod dictum est in Propheta : Annunciate de die in diem salutare ejus : quis est autem dies alius de die , nisi ingenitus Deus de ingenito Deo ? consequenter & Spiritus Sanctus tertia dies est , quoniam his tribus illuminantur corda credentium .

A N N O T A T I O XCIII.

Calicem quidem meum bibetis. Matt. 20. e

De Joannis Evangelistae interitu .

Ad Heb. 11. 35

CHRYSOSTOMUS homilia in Matthaeum 66. refert Joannem Evangelistam , quem multi gravissimi auctores adhuc vivere scripserunt , violenta morte obtruncatum obiisse . Ita enim introducit Christum ad filios Zebedaei loquentem : CALICEM quidem meum bibetis : magna vobis bona praedico : martyrii enim corona potiemini , & violenta morte , sicut & ego , a vita decedetis , & in his mihi communicabitis . Et homilia in epistola ad Hebraeos vigesima septima , super illud verbum , Alii distenti sunt , &c. describens genus martyrii ac mortis amborum , inquit ; IN HOC loco videtur mihi Joannem & Jacobum significare : distensio quippe dicitur decollatio : nisi forte per Joannem intellexerit Baptistam ab Herode decollatum . Certe Euthymius in Commentariis testatur , Chrysostomum non solum in praesenti homilia , sed etiam prima & secunda homilia in Evangelium Joannis docuisse , Evangelistam in Asia occisum . Georgius Trapezuntius , locum hunc ex homilia in Matthaeum citans , in libro de Joanne , adhuc vivente , ait , Chrysostomum loqui de martyrio ac violenta morte , quam Joannes una cum Enoch & Helia in fine saeculi praedicans poenitentiam , passurus est sub ultima Antichristi persecutione , ^(b)

AN-

(a) Consule quae adnotavimus supra pluries de re agendo .

(b) Graeculorum quorundam opinio , seu potius , delirium fuit Joannem Evangelistam in deventa aetate fuisse violenta morte sublatum e mundo ; & quidem ex errore processit commentum eorum , ex non percepta PP. phrasi , neque ex Historia bene pensata . Veteres quidem omnes Polycrates , Irenaeus , Tertullianus , Augustinus , alique una voce fatentur Joannem Doctorem , & Martyrem : verum non alio martyrii genere laureatum eum adserunt , quam quod Romae ante portam Latinam perpassus , divinitus fuit a morte servatus : quum , nimirum , „ A Domitiano missus in ferventis olei dolium purior , & vegetior exiverit , quam intraverit „ ut ex Tertulliano *de Praescript. cap. 36.* tradit etiam Hieronymus *lib. 1. advers. Jovinian. & alibi* , Consule

Idem Euseb. *Hist. Eccles. Lib. 3. cap. 18.* Quare quae ex Chrysostomo hic ab Authore laudato referunt , & ex ceteris PP. in medium proferunt , longe abeunt a vero , aliudque certe Chrysostomus insinuat , ut etiam Xystus adnotavit . Sicut etiam Evangelistam Joannem grandaeum Ephesi in pace obiisse tradunt quotquot prioris , ac posterioris aetatis Ecclesia recipit Patres , Polycrates epist. ad Victorem R. P. apud Euseb. *lib. 3. Hist. cap. 25.* Tertullianus ubi sup. Origenes apud Eusebium *ibid. cap. 1. & Tom. 3. comment. in Genes.* Hieronymus , Augustinus , Gregorius Turonensis , alique innumeri consulendi apud Card. Baron. in *notis ad Martyrol. & in Appar. ad Annal. & Franciscum Florentinum Exercit. III. de Joann. Apost. Assumpt.* Ea itidem de re infra redibit sermo , quum agendum erit de Joanne adhuc superstitice .

A N N O T A T I O XCIIL

Non est meum dare vobis. Matth. 20. e

AUCTOR Operis imperfecti homilia in Matthaeum 35. negat Filium esse Patri De Trinitate
coaequalem, & consubstantialem his dictis: QUID ergo mentitus est Chri-
stus, dicens, Non est meum? non: omnis enim, qui habet potestatem, si ac-
ceptam habet ab alio, illius est vere, qui dedit: nam quid habebat Filius proprium,
cum ipse non esset suus, sed Patris? ergo inter eum, cujus non est, nec persona
una est, nec aequalis potestas. Si enim unus Deus & Pater, & Filius, aut certe
potest, aut certe non potest: quis vidit talem unum Deum coelestem colere, qui
in dimidio potens est, & in dimidio impotens? aut quis illos putet aequales,
quorum non est aequalis potestas?

A N N O T A T I O XCV.

Et eiciebat vendentes, & sementes. Matth. 21. b

AUCTOR Operis imperfecti homilia 38. existimat, omnes mercatores de Ec-
clesia abijciendos, & praesertim eos, qui res emunt, non ut in his opificiis
exerceant, sed ut eas charius vendant. Loquitur autem hoc modo: NULLUS Chri-
stianus debet esse mercator: aut, si voluerit esse, projiciatur de ecclesia. Et infra,
EGO ostendam tibi, qui non est negociator; ut qui secundum regulam istam non
fuerint, intelligas omnes negociatores esse: id est, quicumque rem comparat, non
ut ipsam rem integram & immaculatam vendat, sed ut opus faciat ex ea, ille
non est negociator: quia qui materiam operandi sibi comparat, unde faciat opus;
ille non rem ipsam vendit, sed magis artificium suum: id est, qui rem vendit, cu-
jus aestimatio non est in ea ipsa re, sed in artificio operis; illa non est mercatio:
ut puta faber comparat ferrum, & facit ferramentum; sed ferramentum illud non
tantum habet ferri, quantum valet; sed secundum opus ferramenti appreciatur;
qui autem comparat rem, ut illam ipsam integram & immutatam dando lucre-
tur; ille est mercator, qui de templo Dei ejicitur. Divus Thomas in secunda se-
cundae, quaestione 77. annotans hunc locum tanquam Chrysostomi, ait eum non
intelligendum esse de omni mercatorum genere, sed de his tantum, qui ultimum
totius negotii finem in lucro constituunt: potest enim & ipsum quoque lucrum
licite a mercatoribus appeti, non ut ultimus finis, sed ob alium necessarium & ho-
nestum finem: & ad hunc quoque sensum, inquit esse referendum, quod Cassio-
dorus protulit adversus negociatores in expositione Psalmi 70. Vide supra Anno-
tat. 187. libri quinti.

A N N O T A T I O XCVI.

Osanna filio David. Matth. 21. b

HILARIUM, canone 21. in Matthaeum hoc exponentem, notat Hierony-
mus in libello ad Damasum, quod ob imperitiam Hebraicae linguae Osan-
na interpretatus sit, Redemptio domus David: cum Hebraeis id, quod constat
פְּרוּתִּים pheruth, redemptio dicatur: tum domus בֵּית beth: David vero eadem vox
sit apud Hebraeos, quae apud Graecos, & Latinos. Indicat autem hunc locum
sumptum ex Psalmo 117. in quo praeter alia, quae manifeste de Christo dicta re-
periuntur, hoc quoque legitur: O DOMINE salvum me fac: o Domine bene pro-
sperare: benedictus, qui venit in nomine Domini. Porro pro eo, quod habetur
in Septuaginta interpretibus O Domine salvum me fac, in Hebraeo legitur אֲנִי יְהוָה
אֲנִי יְהוָה Anna Jehova oscihanna; quod manifestius interpretatus est Symmachus,
dicens, Obsecro, Domine, salvum me fac: obsecro siquidem אֲנִי יְהוָה osciha sal-
vifica significat; & אֲנִי na interjectio est apud Hebraeos velut efflagitantis aut ob-
testantis.

testantis. Ambrosius ad eundem fere modum Osanna interpretatur, quo Hilarius. Eurhymius exponit hymnum, sive laudem: aitque tantundem esse, Osanna filio David, ac si dicās, Hymnus filio David.

A N N O T A T I O XCVII.

Et peregre profectus est. Matth. 21. f

De subtra-
ctione gratui-
ti auxilii.

THOMAE Cajetani expositionem Ambrosius Annotat. lib.2. reprehendens, IN Parabola, inquit, vineae, quod exponit, peregrinationem esse subtractionem gratuiti auxilii, servantis illos a malo, puto falsum ac periculosum: quoniam si hoc fecisset, injuste fructus peteret. Et in aliis parabolis, quamvis peregre profecto Domino, reddunt tamen illi lucrum talentorum, & minarum: quod non esset, si talis peregrinatio id significaret, videlicet subtractionem auxilii divini.

A N N O T A T I O XCVIII.

Hic est haeres. Matth. 21. f

Judaei non
agnoverint
Christi deita-
tem.

Psal. 2. 8.

1. Cor. 2. 8.

Psal. 7.

STRABUS in glossa praesentem clausulam sic exponit: PATET ex verbis his, Judaeorum principes non per ignorantiam, sed per invidiam Dei Filium crucifixisse. Intellexerunt enim eum esse illum, cui Pater per Prophetam dicit, Postula a me, & dabo tibi gentes haereditatem tuam. Divus Thomas in tertia parte Summae, quae 47. art. 5. hunc locum, sub nomine Hieronymi adductum, annotat cum repugnantem Apostolo, ad Corinthios dicenti, Si cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent. Deinde repugnantiam hujusmodi tollens, ita scribit: DICENDUM est, quod illa verba, Hic est haeres, dicuntur non ex persona totius populi Judaeorum, sed ex persona colonorum vineae, per quos significantur rectores illius populi, qui eum cognoverunt esse haeredem, in quantum cognoverunt eum esse Christum promissum in lege. Sed contra hanc responsionem esse videtur, quod illa verba Psalmi, Postula a me, & dabo tibi gentes haereditatem tuam, eidem dicuntur, cui dicitur, Filius meus es tu; ego hodie genui te. Si ergo cognoverunt eum esse illum, cui dictum est, Postula a me, & dabo tibi gentes haereditatem tuam; sequitur, quod cognoverint eum esse filium Dei. Chrysostomus etiam ibidem dicit; quod cognoverunt eum esse filium Dei. Beda etiam super illud Lucae 23. Quia nesciunt, quid faciunt, NOTANDUM, inquit, quod non pro eis orat, qui quem filium Dei intellexerunt, crucifigere, quam confiteri, maluerunt. Sed ad hoc potest responderi, quod cognoverunt eum esse filium Dei non per naturam, sed per excellentiam gratiae singularis. Possumus autem dicere, quod etiam verum Dei filium cognovisse dicuntur, quia evidētia signa hujus rei habebant: quibus tamen assentiri, propter odium & invidiam, noluerunt, ut eum cognoscerent esse filium Dei. (a)

AN-

(a) Glossa, quae a N. Xysto dicitur Strabi, a CL. N. Joh. Nicolai not. margin. ad text. S. Th. 3. p. q. 47. art. 5. adjudicatur Rabano, qui ex Ven. Beda in cap. 23. Lucae hoc docuit. Homilia vero XL. ab eodem Xysto tributa S. Johanni Chrysostomo ex communi Theologorum calculo restituenda est Authori operis imperfecti, quod certe indignum est Chrysostomo opus, estque alterius obscurioris posteriorisque aetatis, ut non semel est adnotatum. Tandem liber Quaestionum in vetus, & novum Testamentum, ut universim Eruditi adnotant, non est M. P. Augustini, sed partim spectat ad Hilarium Sardum, Diaconum Romanae Ecclesiae, partim ad alios: de qua re praesertim consulendi sunt PP. Benedictini Tom. III. oper. S. Augustini in Appendice.

Lubet autem hic ad majorem Theologicae veritatis noticiam transcribere doctrinam S. Thom. loc. cit. ab Authore, in Argumento sed contra. Ibi enim ita docet Angelicus, Sed contra est, quod dicitur

„ 1. ad Cor. 2. Si cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent. Et Actor. III. dicit Petrus „ Judaeis loquens: Scio, quia per ignorantiam fecistis, sicut & Principes vestri. Et Dominus in cruce pendens dicit: Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. „ Deinde in Corpore articuli subdit, Respondeo dicendum, quod apud Judaeos quidam erant majores, & quidam minores: Majores quidem, qui eorum principes dicebantur, ut dicitur in lib. quae 1. Vet. & Nov. Testamenti. sicut & doemones, cognoverunt eum esse Christum promissum in lege: Omnia enim signa videbant in eo, quae dixerunt futura Prophetae; mysterium autem Divinitatis ejus ignorabant, & ideo Apostolus dicit, quod si cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent. Sciendum tamen, quod eorum ignorantia non eos excusabat a crimine: quia erat quodammodo ignorantia affectata: Videbant enim evidētia signa Divinitatis

A N N O T A T I O XCIX.

Multi sunt vocati, pauci vero electi. Matth. 22. e

THEOPHYLACTUS, hoc explanans, notatur ab Oecolampadio haeretico, ^{Electio an ex merito.} ejus interprete, quod electionem Dei, quam Paulus divinae tantum gratiae tribuit, meritis electorum adscripserit in his verbis: MULTI sunt vocati, pauci vero electi. Pauci enim, qui salvantur, & qui digni, ut eligantur a Deo: ita ut Dei quidem sit vocare; electos autem fieri, vel non, nostrum est. Ostendit igitur, quod propter Judaeos dicta sit parabola: qui vocati quidem fuerunt, non autem electi, eo quod non audierunt. Vide infra Annotat. 251.

A N N O T A T I O C.

Diliges Dominum Deum tuum. Matth. 22. f

AUCTOR Operis imperfecti homilia 42. ostendit Filium non esse Deum pri- ^{De Trinitate} mum, sicut est Pater, his verbis: PRIMUM mandatum est, & magnum, Deum Patrem diligere: secundum autem & simile est, Dei Filium diligere, id est, cognoscere: ergo Filius Dei magnus est, sicut Pater: quicquid enim Pater potest, & Filius potest: Pater enim diligit Filium, & omnia dedit in manus ejus: sed quia omnia Filius, dante Patre, potest sicut Pater: ideo Pater magnus Deus, & pri- ^{Ad Th. 2. 13} mus: Filius autem magnus Deus quidem, non tamen primus: sicut ait, Expe- stantes adventum magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi.

A N N O T A T I O CL.

Diliges proximum tuum, sicut te ipsum. Matth. 22. g

THOMAE Cajetani expositionem Ambrosius libro secundo, seu Pelagianam, <sup>Num praece-
pta secundae
tabulae absq;
Dei gratia
possint imple-
ri.</sup> improbat his verbis: MANDATUM de proximo, de quo Dominus, Di- liges proximum tuum, sicut te ipsum, ait non debere intelligi de dilectione ex charitate: & probat: quia hoc praeceptum praesupponit propriam dilectionem, quae potest impleri sine charitate, ut patet apud servantes praecepta omnia se- <sup>S. August. lib.
de Haeresibus.
c. 33.</sup> cundae tabulae sine charitate: & sic non praesupponit dilectionem ex charitate: non ergo praecipitur dilectio proximi ex charitate: Haec ille primo. At falsum est, quod ipse sumit, ut confessum, videlicet posse impleri praecepta secundae tabulae absque charitate & gratia Dei; imo secundum Augustini sententiam Pe- lagianum

„tatis ipsius; sed ex odio, & invidia Christi ea
„perverterant, & verbis ejus, quibus se Dei fi-
„lium fatebatur, credere noluerunt. Unde ipse de
„eis dicit Joh. XV. Si non venissem, & locutus eis
„non fuisset, peccatum non haberent: nunc autem
„excusationem non habent de peccato suo. Et postea
„subdit: Si opera non fecissem in eis, quae nemo
„alius fecit, peccatum non haberent. Et sic ex per-
„sona eorum accipi potest, quod dicitur Job XXI.
„Dixerunt Deo recede a nobis, scientiam viarum
„tuarum nolumus. Minores, idest populares, qui
„mysteria scripturae non poverant, non plene co-
„gnoverunt ipsum esse nec Christum, nec filium
„Dei: licet enim aliqui eorum in eum crediderint,
„multitudo tamen non credidit. Et, si aliquando
„dubitaverunt, an ipse esset Christus, propter si-
„gnorum multitudinem, & efficaciam doctrinae
„(ut habetur Jo: VII.) tamen postea decepti fue-
„runt a suis principibus, ut eum non crederent,
„neque filium Dei, neque Christum. Unde & Pe-
„trus eis dixit: Scio quia per ignorantiam fecistis;
„sicut & principes vestri; quia scilicet per principes
„seducti erant. Ex quo inferat idem Angelicus

infra respons. ad 3. argumentum, quod idcirco Ma- jores Judaeorum & Christum, & Deum Crucifixe- runt, quia eorum ignorantia erat affectata. „Di-
„cendum, quod ignorantia affectata non excusat a-
„culpa, sed magis videtur culpam aggravare: osten-
„dit enim hominem sic vehementer esse affectum ad
„peccandum, quod vult ignorantiam incursare, ne
„peccatum vitet; & ideo JUDAEI peccaverunt
„non solum tanquam hominis Christi, sed etiam
„tanquam Dei crucifixores. Idipsum docuit
„Lect. in cap. II. Ad Corinth. I. & Opusculo LX. cap. 18.
„ubi in fine de Minoribus, seu vulgaribus Judaeis
„loquens subdit, Licet gravissime peccarent quan-
„tum ad genus peccati; in aliquo tamen diminue-
„batur peccatum eorum propter ignorantiam eo-
„rum. Propterea eos redarguit Apostolorum
„princeps, & crimini obnoxios eos dixit, etsi per
„ignorantiam deliquerint, Vos autem sanctum, &
„justum negastis, & petistis vtrum homicidam do-
„nari vobis, &c. Consule itidem S. Bernardum
„Epistola ad Hugonem de S. Victore, & reliquos Theo-
„logos, ac interpretes ea de re agentes.

Vide Concil.
Arauscan. II.
Can. 25. Mile-
vitan. cap. 3.
Trident. Sess.
6. Can. 1. & 2.

lagianum est : nihil enim prohiberet etiam sine charitate impleri posse praecepta primae tabulae : quod & ipse Cajetanus fatetur : & sic sine gratia & charitate posset impleri universa lex & Prophetarum , & exundaret superfluo nobis Christus . At hoc ipsissimum Pelagii dogma est . Addidit secundum argumentum , & dicit , Hic praecipitur dilectio proximi ab exemplo dilectionis propriae , certae , & indubitatae , id est , sicut de facto diligis te ipsum : sed dilectio proximi ex charitate non est certa & indubitata . Haec ille . Et hoc item , quod sumit est falsissimum : quia non praecipitur nobis dilectio proximi , sicut nos de facto diligimus nosmetipsos ; sed sicut rationabiliter tenemur diligere nosmetipsos : sic enim interpretari oportet verba legis , ne alioquin , si quis se perperam de facto diligit , ut sunt operantes iniquitatem libenter , etiam mandatum acciperent sic diligendi proximum : quod est insanum fateri : nam & illud , Quaecunque vultis , ut faciant vobis homines , non sic intelligitur , quaecunque vultis de facto , sed quaecunque velle debetis rationabiliter deputando ; ut ipsemet ibi exponit Cajetanus , & recte . Et quod tertio adjungit , ideo non praecipi dilectionem proximi ex charitate , quia superfluo praeciperetur , cum in mandato primo de dilectione Dei contineatur implicite , hoc est profecto , quod eleganter evertit suam expositionem : nam si in primo mandato continetur mandatum dilectionis proximi ex charitate ; jam superfluit mandare , ut non ex charitate diligatur , cum sit satis , imo & plus , diligere ex charitate : non enim gratia destruit naturam , sed perficit . Adde , quod si primum mandatum de dilectione Dei intelligitur ex charitate ; & hoc secundum dicitur simile illi , ut ait Dominus : certe similiter intelligi debet ex charitate : alioquin valde dissimile esset , & distaret , sicut distat a luce tenebrae . Vide ergo , ut passim decipitur , & in ipsis , quod dicitur , errat foribus . Sunt enim haec principia fidei nostrae : ipse enim & super Deuteronomii caput sextum , scribens , vult ambo haec praecepta , ibi tradita , Diliges Dominum Deum tuum , &c. non intelligi ex charitate . Quod si verum est , falsum ergo esset , quod ait Dominus , illud fuisse mandatum maximum : non enim esset maximum , quo daretur longe majus , videlicet diligere ex charitate . Item falso vitam aeternam promississet facienti illud : sic enim dixit , Hoc fac & vives : & falsum esset , quod hinc universa lex & Prophetarum penderent : & falsum , quod esset majus omnibus holocaustis , &c.

Matth. 7. 11.

Vide 5. Tho.
2.2. Q. 25. a. 1.

Luc. 10. 28.

A N N O T A T I O CII.

Dilatant enim phylacteria sua , & magnificant fimbrias . Matth. 23. 6

An Evangelia , & alias res sacras collo appendere liceat .

HIERONYMUS libro quarto in Matthaeum damnare videtur consuetudinem eorum , qui ex pio animi affectu divina verba , & res sacras collo suspensa gerunt , sic inquit : NON intelligebant Pharisei , quod haec in corde portanda sint , non in corpore : alioquin & armaria & arcae habent libros , & notitiam Dei non habent . Hoc apud nos superstitionis mulierculae in parvulis Evangelii , & in crucis ligno , & istiusmodi rebus , quae habent quidem zelum Dei , sed non secundum scientiam , usque hodie facit , culicem liquantes , & camelum glutientes .

AUCTOR Operis imperfecti homilia 44. in expositione ejusdem sententiae Hieronymo astipulari videtur his verbis : MULTI Scribarum & Pharisaeorum exemplo , aliqua nomina Hebraica angelorum confingunt , & scribunt , & alligant sibi , quae non intelligentibus linguam Hebraicam quasi metuenda videntur . Quidam vero partem Evangelii scriptam . Dic sacerdos insipiens , nonne quotidie Evangelium in ecclesia legitur , & auditur ab hominibus ? cui ergo in auribus posita Evangelia nihil profunt : quomodo cum poterunt circa collum suspensa salvare ? deinde , ubi est virtus Evangelii , in figuris literarum , aut in intellectu sensuum ? si in figuris ; bene circa collum suspendis : si in intellectu ; ergo melius in corde posita profunt , quam circa collum suspensum . Animadvertit hunc locum divus Thomas in secunda secundae , quaestione 96. articulo quarto , inquit , his verbis non damnari eos , qui pietatis & religionis gratia divinas Scripturas , sanctorum

horum reliquias; aliasque sacras res gerunt; sed eos, qui magis ad Scripturæ characteres inspiciunt, quam ad Scripturæ intelligentiam, & eos potissimum, qui vel superstitione vana adducti, vel ambitione inflati hæc deferunt. Illi igitur, qui huiusmodi res ac verba portant ex Dei fiducia, & sanctorum reverentia, nullo modo accusandi sunt: nam & beatam Cæciliam legimus codicem Evangelicum semper in sinu gestasse, & Constantinum Augustum Christi clavum diademate circumtulisse, & Apostolum Barnabam curasse aegros Evangelici scripti attractu.

A N N O T A T I O CIII.

Surget gens contra gentem. Matth. 24. b

AUCTOR Operis imperfecti homilia 48. ait, assertionem Catholicorum, qui docent, filium patri Homousion, id est, consubstantialem, esse hæresim, quæ adversatur ecclesiæ Christi. HAERESIS, inquit, homousianorum non solum Christi ecclesiæ adversatur, sed & omnibus hæresibus non similiter sapientibus: ideo dicit Christus, Surget gens contra gentem.

A N N O T A T I O CIII.

Cum videritis abominationem, &c. Matth. 24. c

AUCTOR Operis imperfecti homilia 49. scribit, ecclesiam non posse cognosci, an vera sit, nec ex episcopis, nec ex miraculis, nec ex sacramentis, nec ex bonis moribus; sed ex divinis tantum Scripturis. Verba, sententiam huiusmodi exprimentia, sunt hæc: VOLENTIBUS cognoscere, quæ sit vera ecclesia Christi, non est alius modus, quam per Scripturas. Quare? quia omnia hæc, quæ sunt proprie Christi in veritate, habent & hæreses illæ in schismate; similiter ecclesias, similiter & ipsas Scripturas divinas, similiter episcopos, cæterosque ordines clericorum, similiter baptismum; similiter eucharistiam, & cætera omnia, deinde ipsum Christum. Volens ergo quis cognoscere, quæ sit vera ecclesia Christi; unde cognoscat in tantæ confusione similitudinis, nisi tantummodo per Scripturas? Item antea, & per signa cognoscebantur, qui erant veri Christiani, & qui falsi: quomodo? falsi quidem aut non poterant facere, sicut veri Christiani; aut talia non poterant, qualia veri Christiani: sed faciebant vacua, admirationem quidem facientia, utilitatem autem nullam habentia, sicut frequenter exposuimus. Christiani autem faciebant plena, non solum admirationem facientia, sed etiam omnem utilitatem habentia, & per hæc cognoscebantur, qui erant veri Christiani, qui falsi. Nunc autem signorum operatio omnino levata est: magis autem & apud eos invenitur, qui falsi sunt Christiani, fieri ficta: sicut autem Petrus apud Clementem exponit, Antichristo etiam plenorum signorum faciendorum est danda potestas. Item ex moribus ipsis prius intelligebatur ecclesia Christi, quando conversatio Christianorum, aut omnium, aut multorum erat sancta, quæ apud impios non erat: nunc autem aut tales, aut peiores facti sunt Christiani, quales sunt hæretici, aut gentiles, adhuc autem & major continentia apud illos invenitur, quamvis in schismate sint, quam apud Christianos. Qui ergo vult cognoscere, quæ vera sit ecclesia Christi: unde cognoscat, nisi tantummodo per Scripturas? Hunc locum sub nomine Chrysostomi usurpant ætatis nostræ hæretici: qui, contempto Patrum iudicio & conciliorum definitione, contendunt divinis duntaxat Scripturis innitendum, & ex iis duntaxat petendam veræ ecclesiæ cognitionem.

SED quam misere infelices isti fallantur, luculentissime demonstravit sanctissimus, atque inter Patres, qui ante mille ac ducentos fere annos floruerunt, doctissimus, ac disertissimus Vincentius Lirinensis, edito libello vere aureo, quem omnes Catholicæ pietatis amatores assidua versare manu deberent, ceu enchiridion, sive militare pugiunculum adversus profanas omnium hæreseon novationes. Is igitur inter cætera, quæ de ratione discernendi veram ecclesiam ac

Vincentius
Lirinensis
Commonitor-
tio l. cap. 2.

fidem a falsa haereticorum ecclesia ac fide disputavit, tres ultra ac post divinam Scripturam attulit regulas, quibus certissime deprehendatur utriusque ecclesiae discrimen. Haec autem sunt, ecclesiasticae traditionis Universitas, Antiquitas, Consensus. Sed praestat haec elegantissimis ejus verbis referre, quae pene in principio ejusdem Opusculi habentur hoc modo: SAEPE magno studio, & summa attentione perquirens a quamplurimis sanctitate & doctrina praestantibus viris, quoniam modo possim certa quadam, & quasi generali, ac regulari via Catholicae fidei veritatem ab haereticae pravitate falsitate discernere; hujusmodi semper responsum ab omnibus fere retuli, quod sive ego, sive quis vellet exurgentium haereticorum fraudes deprehendere, laqueosque vitare, & in fide sana sanus, atque integer permanere, duplici modo munire fidem suam Domino adjuvante deberet, primo scilicet divinae legis auctoritate, tum deinde ecclesiae Catholicae traditione.

HIC forsitan requirat aliquis, Cum sit perfectus Scripturarum canon, sibi-que ad omnia satis superque sufficiat: quid opus est, ut ei Ecclesiasticae intelligentiae jungatur auctoritas? Quia videlicet Scripturam sacram pro ipsa sui altitudine non uno eodemque sensu universi accipiunt; sed ejusdem eloquia aliter atque aliter, alius atque alius interpretatur, ut pene quot homines sunt, tot illinc sententiae erui posse videantur. Aliter nanque illam Novatianus, aliter Sabellius, aliter Donatus exponit, aliter Arrius, Eunomius, Macedonius, aliter Photinus, Apollinaris, Priscillianus, aliter Jovinianus, Pelagius, Coelestius, aliter postremo Nestorius. Atqui idcirco multum necesse est propter tantos tam varii erroris anfractus, ut Propheticae & Apostolicae interpretationis linea secundum ecclesiastici & catholici sensus normam dirigatur. In ipsa item Catholica ecclesia magnopere curandum est, ut id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc est etenim vere proprieque catholicum, quod ipsa vis nominis, ratioque declarat, quae omnia vere universaliter comprehendit. Sed hoc ita demum fit, si sequamur Universitatem, Antiquitatem, Consensionem. Sequemur autem Universitatem hoc modo, si hanc unam fidem veram esse fateamur, quam tota per orbem terrarum confiteretur ecclesia: Antiquitatem vero ita, si ab iis sensibus nullatenus recedamus, quos sanctos majores ac Patres nostros celebrasse manifestum est: Consensionem quoque itidem, si in ipsa vetustate omnium, vel certe pene omnium sacerdotum, pariter & magistrorum definitiones, sententiasque sectemur. Quid igitur faciet Christianus catholicus, si se aliqua ecclesiae particula ab universalis fidei communione praeciderit? quid itaque, nisi ut pestifero corruptoque membro sanitatem universi corporis anteponat? quid, si novella aliqua contagio non jam portiunculam tantum, sed totam pariter ecclesiam commaculare conetur? tunc item providebit, ut antiquitati inhaereat, quae prorsus jam non potest ab ulla novitatis fraude seduci. Quid, si in ipsa vetustate duorum aut trium hominum, vel certe civitatis unius, aut etiam provinciae alicujus error, deprehendatur? tunc omnino curabit, ut paucorum temeritati, vel inscitiae, qua sunt universaliter antiquitus universalis concilii decreta, praeponat. Quod si tale aliquid emerget, ubi nihil ejusmodi reperiatur: tunc operam dabit, ut collatas inter se majorum consulat, interrogetque sententias, eorum duntaxat, qui diversis licet temporibus & locis, in unius tamen ecclesiae Catholicae communione & fide permanentes, magistri probabiles extiterunt; & quicquid non unus, aut duo tantum, sed omnes pariter uno eodemque consensu aperte, frequenter, perseveranter tenuisse, scripsisse, docuisse cognoverit, id sibi quoque intelligat absque ulla dubitatione credendum. Hucusque Vincentius.

Joan. 21. 17.

AT AUGUSTINUS, easdem verae ecclesiae notas paucioribus verbis coarctans, & ipsas ostendens in ecclesia Romana inveniri, sic in libro contra epistolam Manichaei capite quarto loquitur: MULTA sunt, quae me in ecclesiae gremio iustissime tenent. Tenet me consensus populorum, atque gentium: tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata: tenet me ab ipsa sede Petri Apostoli, cui pascendas oves suas post resurrectionem suam Dominus commendavit, usque ad praesentem episcopatum successio sacerdotum: tenet postremo ipsum catholicae nomen; quod non sine causa inter tam multas haereseis sola obrinuit.

AN.

A N N O T A T I O CV.

De die autem illa & hora nemo scit, neque filius hominis. Matth. 24. e

AUCTOR Operis imperfecti homil. 50. videtur ponere in Christo ignorantiam Christus autem ignoraverit diem iudicii. dici & horae iudicii, sic loquens: **CONSIDERANTES** hunc locum non deberent erubescere aliquid mysteriorum Dei se ignorare, cum legant ipsum non erubescens suam ignorantiam confiteri ad respondendum, quia de die illa & hora nemo scit, neque angeli, neque filius, maxime cum sit mysteriorum Dei multa profunditas: nec tamen mentitur, quando ipsum, quod scit, a patre accepit: merito suam scientiam denegat, quae non ex eo, sicut & alibi cum esset bonus, bonum se denegavit, quia bonitas ejus erat ex patre: & ne propter dispensationem humanam aestimetur scire se negasse, non dixit, Neque filius hominis; quia secundum divinitatem dixisset, non secundum humanam naturam: nam inter filium Dei, & filium hominis nihil interest. Reprobat autem divus Augustinus hanc sententiam, quod in Christo fuerit ignorantia dici & horae iudicii, docens ea ratione dictum esse, neque ipsum etiam filium scire diem iudicii, quod non ita illum diem sciebat, ut esset aliis revelaturus. Hieronymus in commentariis hunc locum elucidans, affirmat in graecis codicibus praesertim Adamantii & Pierii non haberi particulam illam, neque filius hominis, atque idem testatur Euthymius. Ambrosius autem lib. 3. de fide cap. 8. asseverat hanc ipsam particulam nec apud Marcum olim fuisse scriptam, sed ab Arianis dolose adjectam. Ait enim scriptum est, inquiunt Ariani, de Die autem illa & hora, nemo scit, neque angeli coelorum nec filius nisi solus pater. Primum veteres non habent codices graeci, quod nec filius scit, sed non mirum si & hoc falsarunt, qui scripturas interpolare divinas: qua ratione autem videatur adjectum proditur: dum ad interpretationem tanti sacrilegii derivatur. Caeterum Origenes tractatu in Matt. 30. Chrysostomus homilia 78. in Matthaeum, Hilarius Canone 26. in Matthaeum, & Augustinus homilia 21. de verbo Domini in Matthaeum hoc loco habuerunt, neque filius; atque juxta praemissam intelligentiam exposuerunt. Vide S. Thomam 3. P. Qu. X. Art. 2. ad 1.

A N N O T A T I O CVI.

Veniet Dominus servi illius in die, qua non existimat. Matth. 24. g

CHRYSOSTOMUS in fine homiliae 78. docere videtur, quod jejunium, oratio, & castitas, & virginitas absque eleemosyna nihil prosint, inquiens: **ORATIO** ab eleemosyna vires, atque alas assumit: non autem sola oratio, verum etiam jejunium inde roboratur. Quippe si absque eleemosyna jejunes, nec jejunium quidem hoc reputatur; cum ventris servo ac temulento, qui ita jejunat, deterior sit, tantoque pejor, quanto crudelitas deliciis nequior est. Cur de jejunio ita loquor, cum ipsa castimonia & virginitas, eleemosyna carens, ex thalamo sponsi ejiciatur? quanquam enim magna quidem res virginitas sit: tamen, nisi eleemosyna ipsam comitetur, ejicitur. Verba haec interpretanda sunt non de ipsa exteriori eleemosynae distributione, quae nec semper, nec ab omnibus fieri potest, sed de ipsa eleemosynae, hoc est, misericordiae & charitatis, affectu & studio; quo sine nullum est opus adeo egregium, quod aeterno praemio dignum sit. Verum si quis contendat Chrysostomum de externa etiam eleemosynae largitione loqui, non admodum repugnaverim; dummodo haec ipsa verba de illis duntaxat dici concedantur, qui sunt usque adeo fraternae charitatis expertes, ut etiam in extremis necessitatibus opem ferre indigentibus fratribus recusent. An jejunium & castitas sine eleemosyna aliquid valeant.

A N N O T A T I O CVII.

Ne forte non sufficiat nobis & vobis. Matth. 25. b

HILARIUS canone 27. in Matthaeum, **RESPONDENT**, inquit, non posse se dare oleum, quia unicuique lampadi suae emere oleum sit necesse, & An alienis meritis juvari possimus. TOM. II. H h 2 alienis

alienis operibus ac meritis neminem adjuvandum. Erasmus in scholiis in Hilarium a se editis, hunc locum in margine annotavit, quasi digito indicans baculum, cui innitantur haeretici, qui temporibus istis merita, intercessionem, & suffragia sanctorum irrident. Bodius quoque in Collectaneis suis hanc sententiam Catholicis objicit, preces & auxilia sanctorum implorantibus, non animadvertens Hilarium loqui non de his, qui opportuno tempore, & ex sincero charitatis affectu beatorum opem efflagitant; sed de his, qui cum in hac vita salutem suam neglexissent, demum post mortem ad sanctos confugiunt, quando nulla superest vere poenitendi, ac promerendi facultas. ^(a)

A N N O T A T I O CVIII.

Qui autem unum accepit, abiens fodit in terram, &c. Matth. 25. c

Num mali
Sacerdotes
sint Sacerdo-
tes.

AUCTOR Operis imperfecti homilia quinquagesima tertia indicat, sacerdotes & diaconos malos non esse a Deo ordinatos, sed ab hominibus; & quod licet ab hominibus pro sacerdotibus habeantur, tamen quantum ad Deum non sunt sacerdotes. Haec sententia apud eum hoc modo legitur: **DIACONIBUS & Doctoribus** secundum praevidentiam suam, illis videtur Deus injungere ministerium diaconatus, aut presbyteratus, qui sunt iusti: qui autem inveniuntur iniusti, illos homines ordinasse videntur, non Deus. Ab exitu ergo rei cognoscitur, qui a Deo ordinatus est, & qui ab hominibus: qui enim ministerium suum bene consummaverit, apparet, quia ex Deo fuerat ordinatus: qui autem ministerium suum non bene consummaverit, ex hominibus ordinatus est. Quomodo autem quidam sacerdotes ex hominibus ordinantur, manifeste in libro octavo canonum Apostolorum dicitur: qui autem ex hominibus ordinatus est; quantum ad Deum non est diaconus, aut sacerdos: ergo in sacerdotibus quidem & diaconibus non est inventus, ut perdat talenta, qui secundum praescientiam ordinatur a Deo: in popularibus autem evenit, quomodo etiam qui peccator futurus est, a Deo accipit fidei gratiam. Secundum haec ergo, quae diximus, si presbyter, aut diaconus peccator inventus fuerit; quoniam quantum ad praescientiam Dei, sicut jam diximus, non ex Deo, sed ex hominibus factus videtur presbyter, aut diaconus, quasi laicus invenitur inter eos, qui unum talentum fidei acceperunt: ac per hoc nemo ordinatus a Deo peccat, nisi qui unum talentum accepit a Deo. Ideo autem

(a) Cll. Patres Benedictini in not. ad S. Hilarium hic ita erudite S. Episcopi mentem expendunt, ut omnem evellant scrupulum. Ajunt enim: „Hunc locum qui inconsiderate legent, existimabunt forsit favere heterodoxis Sanctorum suffragiis, & intercessionem exsufflantibus. Eam re ipsa catholicis objicit Bodius in *Collectaneis suis*. Sed quid illos juvet, non vident prudentes. Non enim hic sermo est utrum Sancti nobis prospiciant, sed utrum Sancti possint, ita merita sua partiri, ut alii propriis meritis destituti, ex hac vita migrantes, meritorum alienorum subsidio valeant cum sponso in aeternam gloriam ingressum obtinere. Quis autem Catholicus neget haec merita, unicuique ita propria esse, ut in alium refundi nequeant? Hac ratione unicuique oleum lampadi suae emere necesse est: & cui deest, non potest ullus alius sufficere. Nam secundum ea, quae quisque gessit, aut salus obtingat, aut damnatio. Verum etiam si sanctis non detur, ut meritorum inopes ex suis dicerent; datur tamen ut nos quando hic vivimus adjuvent, unde recte operari & merita comparare valeamus. Immo etiam hic Hilarius nomine Virginitatis prudentum, quae fatuas bene consulendo, & ad poenitentiam hortando adjuvant, Sanctos demonstrat de nostra salute sollicitos. Disertius hoc ipsum docet in Psalm. CXXIV. num. 5. ubi ait: *Sed neque desunt stare volentibus Sanctorum custodiam, neque Angelorum munitiones*. Et num. 6. *Ac ne leve praesidium in*

„*Apostolis, vel Patriarchis, ac Prophetis, vel potius in Angelis, qui Ecclesiam quadam custodia, circumsepiant, crederemus &c.* Et post pauca: *Sed forte Apostolorum, vel Angelorum custodia sufficiens existimetur. Verum id quidem est. Si autem nobis prospiciunt sancti, quid aequius, quam ut animum ad illos intendamus, ne nobis desint precemur, ac demum aliquam pro acceptis beneficiis gratiam eis habeamus? In his non videtur cur, uti Scultetus vult, pudore afficiendus sit Bellarminus, qui Hilarium citet invocationis Sanctorum Patronum. Ridendum potius ipse se praebet, ubi primum negat Hilarium hujus sententiae Patronum; Tum propositionis suae oblitus affirmat eum non nisi ex allegoria docere sanctos defunctos fidelium esse custodes. Nulla autem, inquit, allegoria firmat fidem. Quid sibi vult ex allegoria? An non claris, perspicuis, ac nullatenus allegoricis verbis hoc asserit? Non enim hic agitur utrum ea de Sanctis doctrina in scripturis aliquo modo contineatur, sed utrum Patronus illius fuerit Hilarius. Qua de re longe minor est dubitandi ratio, cum ea e Scripturis allegorice intellectis praedicat. Cum enim hoc interpretandi genere soleat veritas alias cognita, & aperta, ad obscuros quosdam scripturae locos accommodari; sequitur hoc Hilarium existimasse omnibus notum, quod in scripturis allegorice intellectis contineri ostendit.*

tem gratia fidei omnibus a Deo praestatur, gratia autem clericatus, non omnibus, sed dignis: quia in illa causa salutis est, in ista autem dispensatio ministerii.

JOANNES, Ostuniensis episcopus, Constitutionum divi Clementis interpres & scholiastes, declarans canonem Apostolicum ab hoc auctore adductum, & a Clemente in octavo Constitutionum libro, capite primo annotatum, admonet Lectores, ne occasione hujus sententiae labantur in errorem Hussitarum, docentium episcopos, presbyterosve, mortali peccato obstrictos, non esse amplius episcopos, & sacerdotes: aitque, non ita accipiendam esse Clementis sententiam, quasi velit eos, qui mali sunt, amittere potestatem, quam in ordinatione acceperunt; sed ut eos neget esse episcopos & sacerdotes, quatenus officia, & munera, quibus funguntur, non sunt grata, atque accepta Deo; imo neque electio ipsorum ei tribuitur, sed hominibus: ac si dicat, eos esse episcopos, quo ad dignitatem, non autem quo ad Deum attinet; quia institutiones ipsorum, atque officia, quae postea exercent, non sunt probata Deo. Addit etiam juxta hunc sensum intelligenda esse Auctoris hujus dicta, itemque verba illa, quae Hieronymus scripsit in Commentariis epistolae ad Galatas, asseverans eos ab hominibus ordinatos, qui indigne, favore populi, patientiam Domini contemnentes, divino sacerdotio contra meritum ordinantur. Hi enim quanquam ex vi sacrae ordinationis habeant divinitus sibi delatam potestatem: tamen ex prava officii administratione sacerdotes non sunt, quales Deus requirit, ac desiderat.

A N N O T A T I O CIX.

Accessit ad eum mulier, habens alabastrum unguenti. Matth. 26. 8

ORIGENES tractatu in Matthaeum 35. asseverat tres fuisse Marias Magdalenas, sive mulieres, quae Christum unxerunt. Primam meretricem, quae unxit Dominum in domo Pharisei; de qua Lucas scribit capite septimo. Secundam, quae unxit pedes ejus ante sex dies Paschae in Bethania in domo propria; & haec erat Maria soror Lazari, vitam habens probatam & admirandam, quam Joannes commemorat capite duodecimo. Tertiam, quae ante duos dies Paschae effudit unguentum super caput Jesu in Bethania in domo Simonis Leprosi; de qua Marcus capite decimo quarto, & Matthaeus capite vigesimo sexto loquuntur. Consentiunt Origeni Theophylactus in Comment. cap. 7. in Lucam, & Euthymius in explanatione cap. 26. in Matthaeum. Joannes, Rossensis episcopus, hanc opinionem, a Jacobo Viennensi episcopo defensam, tribus voluminibus oppugnavit. Sunt qui duas tantum ponant mulieres Domini unctrices; unam meretricem, quae apud Phariseum pedes primum, & deinde in domo Simonis leprosi caput Christi; alteram vero Lazari sororem, pedes Domini apud se coenantis ungentem. Ex horum numero est Chrysostomus homilia in Matthaeum 81. & in Joannem homilia 61. & Bernardus in sermone de Magdalena duas refert, sed paulo diversim. Alii sunt, qui unicam duntaxat asserunt Magdalenam Lazari sororem, quae in domo Pharisei, in domo Simonis Leprosi, & in domo Lazari bis pedes, semel unxit caput. In his habentur Augustinus libro secundo De consensu Evangelistarum, capite nono, Gregorius homilia de Magdalena, libro tertio Commentariorum in Lucam, Christianus Druthmarus cap. 26. in Matthaeum, Rabanus in Lucam 7. ac plerique alii; quorum sententiam sequens Odo Cluniacensis abbas in hymno, quo nunc Dominicana ecclesia utitur, sic cecinit:

De tribus
Magdalenis.

*Maria, soror Lazari,
Quae tot commisit crimina,
Ab ipsa fauce tartari
Redit ad vitae limina.*

D. Ambrosius libro 6. in Lucam dici posse ait & unam fuisse, & plures. ^(a)

AN-

(a) Sufficeret hic ad Criticam animadversionem solummodo adnotasse Sermonem de Magdalena S. Bernardo adjudicatum a Xysto, & ab aliis etiam ante & post ipsum, restituendum fore, vel Petro Da-

miani, ut ei adjudicat N. Combesius, & reversa extat inter opera S. Petri Damiani edit. Parisiens. 1660. vel Nicolao Clarae-Vallensi, ut existimant Johannes Mabillonius, & N. Natalis Alexander. Vel ad sum-

summum opportunum solummodo foret addere distinctos in Classes Patres, qui pro qualibet ex tribus sententiis steterunt. Verum quia M. Annallum Parens Ad Ann. Christi XXXII. num. XVII. recedentes a sententia de unica muliere pollinatrice Christi, eaque Magdalena Sorore Lazari, quae prius peccatrix fuerat, postea pia & sancta, Sexis & Pyrrhonibus adcenfer, quinimo, velut in heterodoxorum classem redigit eos, dum adserit iudicium Romanae Ecclesiae esse suum, quam propugnat, sententiam, & Johannem Fischerum amplissimum S. R. E. Cardinalem, & fidei pugilem invictum, qui sanguine suo purpuram decoravit, contra Novatores opus suum de unica Magdalena scripsisse, lubet hic transcribere iudicium N. Cl. Cardinalis Gotti aequae pii ac eruditi, deinde aliorum iudicium indicare adversus eos praefertim, qui Clarissimi Card. Baronii verba repetentes (Baronii tamen spiritu, & doctrina destituti) insulant iis, qui in oppositam descendunt sententiam, eosque traducunt, non advertentes rem hanc adiaphoram esse, deinde triplicem exponam Authorum sententiam a N. Xysto quoque insinuatam, sed Paternos clarius dabo: & plura adnotabo, quibus durities illa emolliatur, qua scandalum minus sapientibus ingeritur. Ita enim scribit Card. Gotti *Tom. V. Verit. Christi. Religionis cap. X. §. I.* qui N. Natalis sensum usurpans pluraque verba repetens, ait: „Causa haec sub iudice adhuc est, & propter dissensionem tum inter Modernos, tum etiam inter Veteres, res non dum finita est, forte nunquam finietur. Idem derulere iudicium ceteri, quos laudabo, etsi pro unica Muliere certantes, Card. Toletus, Maldonatus, Natalis, alique: quinimo Bernardus Lamy Congreg. Orat. Domini Jesu vir eruditissimus, etsi pro unica Magdalena strenue pugnaverit, diserte apertissimeque testatus est rem hanc plene adiaphoram esse nullimode ad fidei dogma pertinentem, quare licet unicuique in suo sensu abundare. Causam vero assignat (ex qua diluitur suspicio da ardentiori loquendi formula Card. Baronii) cur XVI. Seculo strenue Theologi omnes pro una Magdalena certaverint, quia tunc ea invaluerat apud doctos indoctosque opinio, & veluti certa traditione inconcussa doctrina habebatur, quae tamen postea sequiori aetate variationem subiit, & ex inconcussa veluti dogmate versa est in adiaphoram quaestionem. Hisce ergo adnotatis lubet modo expendere sententias Doctorum circa eam rem, ut postea aliquid addatur ad maiorem claritatem, ac verisimilitudinem sententiae postremae, quam hodie minus recte aliqui vellicant, & veteri praeiudicio detenti ventilare contendunt.

Prima enim opinio, quae, ut dixi, XVI. Seculo veluti fidei articulus venditabatur, ea est, quae unicam tantum mulierem Domini Jesu unctricem statuit, Magdalenam, nempe, prius in Civitate peccatricem, postea ad Dominum conversam, in domo Pharisei, deinde in domo Simonis Leprosi iterum pollinatricem Capitis Christi unguento nardi pistici spicati pretiosi, hancque Sororem Lazari & Marthae. Haec autem opinio nullam habet ex Graecis Patribus, quem sciamus (nisi forte unum Amphilochem, qui *Hom. in Mulierem peccatricem* apud N. Combesium Bibl. PP. Concion. Tom. VII. id videtur adserere) patronum, etsi Origenes *Tract. XXXV. in Matth.* adserat aliquando habuisse „Multi quidem existimant de una eademque muliere quatuor Evangelistas exposuisse. Habet tamen plures ex Latinis, esto ex his, qui in eam descendunt, aliquando oppositum docuerint, ancipitesque ea de re manserint, uti Ambrosius, Augustinus, & Hieronymus: verum quia in hanc quoque descenderunt opinionem non rectebo eos. Stant itaque ex Latinis pro ea sententia Tertullianus *Lib. de Pudicitia cap. 3.* S. Ambrosius *Lib. IV. in Luc.* S. Augustinus *Lib. II. de consensu Evangelistarum*, S. Hieronymus *Praef. in Oseam*, S. Gregorius M. *Hom. XXV. in Evangel. V. Beda Comment.*

in Matth. Marc. & Luc. S. Petrus Damiani *Epist. XII. ad Desiderium*, Christianus Druthmarus in illud *Matth. scitis quia post biduum Pascha fiet*. Alcuinus in illud *Johannis, Jesus ergo ante sex dies Paschae*, Rhabanus Maurus *in Luc. VII.* Auth. Sermonis de *S. Maria Magdalena* inter opera S. Bernardi, qui a N. Combesio, aliisque tribuitur S. Petro Damiani, & revera inter ejus opera edita Parisiis anno 1660. extat, a N. Natale, & Mabillonio autem adjudicatur Nicolao Clarae-Vallensi, quamvis etiam hic dubius ea de re sit, & cum Augustino repetat „Est & „melius, quod eadem, si tamen eadem, super caput „recumbentis effundit. „S. Thomas *Leff. I. in cap. XII. Johannis*, B. Albertus M. *in cap. VII. Lucae*, S. Laurentius Justinianus in *Fest. S. M. Magdalenae*, quibus adstipulantur Card. Baronius, Johannes Maldonatus, Card. Toletus, Cornelius a Lapide, Guillelmus Estius, Cornelius Jansenius Gandavensis, N. Natalis, Franciscus Lucas Brugensis, Bernardus Lamy, alique innumeri. Quid ultra? Sacrae Theologicae Parisiensis Facultas die IX. Novembris An. 1521. decretum edidit in solemnibus comitiis, quo iunxit suis Alumnis hanc sententiam propugnandam „Ut Evangelio Christi, & Ecclesiae Catholicae ritui consentaneam: scripta vero adversus „hanc sententiam nullatenus esse toleranda. „Quod decretum ratum fuit habitum die VII. Decembris ejusdem Anni, vetitumque fuit omnibus in ea existentibus, vel futuris „Ne deinceps eorum „quispiam praesumeret in Concionibus ad populum, ac disputationibus publicis, librisve, aut „alias, asserere plures esse Magdalenas, vel in dubium revocare, quod sit unica. „Videfis N. Natalem *Hist. Eccl. sec. I. Dissert. XVIII.*

Altera sententia duplicem adserit mulierem, quae in Christum unguentum effudit, Mariam Magdalenam, nimirum, peccatricem feminam in Civitate Naim ad Dominum revocatam, & Mariam sororem Lazari in Bethania mulierem piam semperque Domino adhaerentem. Pro hac sententia stant expresse S. Hilarius Pictaviensis Episcopus in *Psal. CXXXII.* Author libri *de duplici Martyrio* inter opera Cyprianica, S. Augustinus *Tract. XLIX. in Johan.* (ubi re vera adhuc dubius haeret.) S. Macharius *Homil. XXI.* Extat etiam illustre monumentum S. Irenaei *Lib. III. advers. haeres. cap. 14.* Ubi peccatricem, quae Christum unxit, solum per Lucam innovasse ait, quam propterea ab alia pollinatrice piaque muliere ab Matthaeo, & Johanne commemorata distinguit. Alii itidem Graeci PP. ita sentiunt, ut adnotant PP. Benedictini *not. in Hilari. loco laudato.* Huicque sententiae ex recentioribus subscribunt Philippus Brietius ad An. Christ. XXXIII. Augustinus Calmerus in *cap. VIII. Luc.* Hugo Grotius in *caput 26. Matth.*

Tertia tandem sententia tres distinctas statuit mulieres I. Peccatricem, nempe, in Civitate Naim ad meliorem frugem revocatam, quae lacrymis rigavit pedes ejus, & capillis capitis sui terxit, &c. de qua Lucas *cap. VII.* scribit. II. Mariam Magdalenam piam feminam energumenam prius, & Christi virtute a demonibus liberatam, quam cum ceteris religiosis mulieribus Domino ministrantibus de facultatibus suis Evangelium adcenfer. III. tandem Mariam Sororem Lazari a Bethania, Virginem domi reclusam, quae super caput Domini unguentum nardi pistici spicati pretiosi semel, & iterum in Bethania effudit. Hanc sententiam tradunt Author Constitutionum Apostolicarum, sub nomine S. Clementis I. Rom. Pontificis (certe vel III. vel ad summum IV. seculo clarus) *Lib. 3. cap. 6.* Origenes *Homil. I. & II. in Cantic.* S. Johannes Chrysostomus *Homil. olim LXXXI. nunc LXXX. in Matth. & Homil. olim LXI. modo LXII. in Job. cap. II. v. 2.* S. Basilii Seleuciensis *Homilia de Lazaro*, Severus in *Caten. Graec. PP. in Lucam*, cujus integrum textum videre est correctum

sectum apud Cotelierum, Johannes Theſſalonicenſis *Orat. de Dominis. Reſurreſt.* Theophylaſtus in *Job. XIX.* Author *Homiliae in peccatricem* ſub nomine Tiſi Boſtorum Epſcopi, Euthymius in *cap. XXVI. Matth.* Nicephorus, alique; Quibus praeter Joh. Fabrum Scapulenſem ſubſcripſit olim Jodocus Cliftonaeus Theologus Pariſienſis. Noviffime vero eam innumeri eruditi extenſis ulnis excipiunt, ne dum Acaſtholici, praefertim Iſaac Caſaubonus, Samuel Baſnagius, & Johannes Drufius (quos in re Philologica laudare non tædet) verum etiam Orthodoxi quamplures praefertim, qui Pariſienſe, Aurellanenſe, & Viennenſe in Delphinatu, Breviaria correxerunt, mutato veteri B. Mariae Magdalenae Officio, in quo ſub unius ejuſdemque mulieris nomine, *Magdalenae*, & peccatricis, & ſororis Lazari, & pediffiquae Chriſti ſolemniſ memoria fiebat, ut in Romano, & noſtro hodie extat; quos inter correctores citra omnem dubitationis aleam Galliarum Epſcopi quamplures eſt recenſere. In Sorbona pariter paſſim eandem ſententiam de triplici muliere, & pro virili propugnant, & uti certam habent, primaeva de una Magdalena penitus rejecta; & ne videantur refragari nuper laudato decreto olim à Sorbona edito, unicam Magdalenam utique conſentur, ſed tres mulieres adſerunt vindicantque, ut idem P. Lamy ingenue fateatur.

Momenta vero quae hanc tertiam ſententiam roborant, ea ſunt, quae ab huiusce Patronis in medium proferuntur. I. Quia peccatrix, quae in Evangelio Lucae cap. VII. deſcribitur, erat de Civitate Naim, ibique in domo Phariſaei lacrymis rigavit pedes Chriſti Servatoris, unguento perunxit, & capillis capitis ſui terſit: Magdalena autem erat à Galilaea, ut conſtat ex Evangelio Lucae cap. VIII. & Marci XV. Maria itidem ſoror Lazari & Marthae erat e Bethania, ut habetur Johannis XI. Tres igitur ſunt diverſaeque Regionis mulieres. II. Peccatrix illa, quae in Urbe Naim ad Chriſti pedes lacrymis oborſis, & corde contrita cucurrit, infamis notae femina erat, ut conſtat ex ſenſu Phariſaei intra ſe dicentis „ Hic ſi eſſet Propheta ſciret „ utique quae & qualis eſt mulier, quae tangit eum, „ quia peccatrix eſt „ Graece *μαρτωλός*: quia nimirum infamis notae erat, & *peccatrix* vulgo adpellabatur ob ſcelera cunctis nota, ideoque exiſtimabat probum quemque virum non poſſe ad ſe huiusce, vel ſimplicem adceſſum permittere: quare vel vile ſortum erat ex pretio corporis ſui copiam faciens cunctis, vel ſaltem impudiciſſima femina laſciviis dedita, pluribusque dicata ganeonibus, ut diſerte tradunt Amphilochius Iconſenſis, Baſilius M. Cyrillus Alexandrinus, Severus, Chryſoſtomus, Ephrem Syrus, Petrus Chryſologus, Gregorius M. alique bene plures Latini, & Graeci Patres. Magdalena vero vel ex ſolo miniſterio praefito Chriſto de facultatibus ſuis, & ſimul cum aliis honeſtiſſimis Matronis ſocietate bonae famae deſcribitur, & nonniſi energumena prius, poſtea à Chriſto liberata dicitur, ſicut & ceterae piaſ mulieres ab aliis infirmitatibus ab eodem Servatore Jeſu liberatae. Maria ſoror Lazari non pediſſequa Chriſti, ſed domi recluſa porius adſeritur Joh. XI. & „ quae ſedens ſecus pedes Domini, ni audiebat verbum illius „ omni miniſterii cura omiſſa, eaque in domo etiam ſua Marthae ſorori reſecta. Joh. X. & ad ſummum aliquando religionis momento domum egreſſa Bethaniae vicum non excedebat, ut Marcus & Matthaeus percenſent. Ex tam varia igitur conditione non una, ſed tres diſtinctae ſunt mulieres praefatae. Neque ullum faceſſit negotium, quod vel ſimul à crimine fuerit abſoluta, & à demonibus liberata, vel quod nomine ſeptem demoniorum, quae Chriſto imperante ab illa exſtant, univerſitas criminum deſignentur, ut Gregorius M. expendit. Primum namque adverſatur phraſi, *ſtylo*, & conſuetudini Evangeliſtarum, qui rem-

prius geſtam, vel priorem conditionem hominum ſincere ſine reticentia manifeſtare conſueverunt, heine Simonem, eſto a lepra ſanatum, ad diſtinctionem *leproſum* adpellarunt: adpellaret igitur Lucas Magdalenam etiam olim peccatricem, ſicut pridem energumenam non reticuit, & quidem ad maiorem Chriſti gloriam, & poenitentiae triumphum. Alterum vero, quod opponitur, eſto ad allegoriam poſſit verti, ſecluſa tamen hiſtoria ad figuram & myſterium revocare eſt omnem Scripturae Sacrae veritatem averruncare, ut in Origene allegoriis dedito ſimile vitium carpunt omnes Eccleſiae Patres. Et nonne in Evangelio occurrunt Lycantropyci illi, quos legio demoniorum obſidebat? Si revera iſtos ab caecodemonum innumerabili fere turba haud reapse decentos dicamus, nonne duos Antichriſtos adpellabimus eos, quos legio demoniorum obſidebat? Inconcuſſa Patrum regula eſt, ut in expoſitione divinae Scripturae hiſtorica prius rei & facti veritas ſolidetur, inde ad allegoriam hiſtoria vertatur, ut praeceteris non ſemel Hieronymus obſervat iaculat & docet. Et ne à re propria pes, vel obiter, in diviticulum recedat, quorquor in Evangelio demoniaci deſcribuntur re vera arreptitii, ſive energumeni ii fuerunt. Dum igitur a demonibus liberatam Magdalena adſeruit Lucas, ab ea dumtaxat invaſione ſolutam credere oportet.

Num autem Hebraea fuerit haec meretrix, haec *μαρτωλός*, ſeu per antonomoſiam *peccatrix*, an potius Ethnica, & alienigena, quae in Urbe Naim famoſa erat? In controverſiam vertitur ab Eruditis. Et quidem recentiores Critici non ex eo Gentilem eam adſerunt, quia in lege veritum erat ne ulla e filiabus Iſrael tam infami mercaturae operam daret, quum contra divinum veritum meretrices etiam apud Iudaeos fuiſſe non diſſiteantur; ſed alio certe ex momento id ſtatuant, nimirum ex phraſi Hebraeis conſueta, quae nempe Pagani immundis, & Ethnicae mulieres meretricibus adceſſebantur juxta illud Iſaiae LII. „ non „ adſciet ultra ut pertranſeat per te incircumciſus „ & immundus „ & in Olea mulier Gentilis *formicaria* nuncupatur, ut univerſim PP. obſervant (de qua re alibi in Exercitationibus meis *Tom. II.* verbum feci) Extant itidem in Divino eloquio innumera id genus monumenta. Oſae IV. de Iſraele ad idololatram converſo dicitur „ Fornicati ſunt à Deo ſuo. „ Paralipomenon V. „ Fornicati ſunt poſt Deos populi „ lorum. „ Sapientiae IV. „ Initium fornicationis „ exquiſitio idolorum. „ Et Ezechielis XII. per totum. Ex quibus monumentis colligi luculentur poſteſt, vel ex eo praefatam peccatricem mulierem *μαρτωλός* dictam meretricem, quia ethnica erat.

Verum quia Patres nuper laudati laſciviis deditam eam adſerunt, addunt Critici Gentilem meretricem liberius in luxuriae crimina dilapſam, quod colligunt ex ritu, vel in ſua converſione ſervato. Haec quidem ſtans retro ſecus pedes Domini Jeſu lacrymis coepit rigare, illos capillis capitis ſui tergebatur, & oſculabatur eos, & unguento deliniebat. At quis inficiatur ritum hunc totum fuiſſe paganum? Hebraeis namque mos erat unguento caput deſignare non pedes. *Pſalm. XXI.* „ Impinguavi in oleo caput meum „ *Pſalm. CLX.* „ Oleum peccatoris „ non impinguet caput meum. „ *Eccleſiaſtis IX.* „ Oleum de capite tuo non deficiet. „ *Matthaei VI.* „ Tu autem cum jejunas unge caput tuum. „ Et Chriſtus dum redarguit Phariſaeum obmurmurantem, eum de oleo non effuſo ſuper ejus Capite rephrendit, & quidem juxta hebraicum ritum *Lucae VII.* „ Oleo caput meum non unxiſti. „ At Gentilibus conſuetum fuit pedibus etiam adhibere unguenta, ut ex innumeris testimoniis clareſcit. Diogenes teſte *Laërtio Lib. VI. c. 235.* „ Unguento inungens pedes, dicebat, à capite in aërem aſcendere unguentum, ſed à pedibus in oſfactum. „ Caligula, referente Suetonio *Cap. 37.* calidis frigidique unguen-

Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim. Matth. 26. D

Num Christi
Luna
XIV. celebra-
verit Pascha,
& an confe-
craverit in
azymo.

Joan. 13. 1.

EUTHYMIUS, in Matthaei Commentariis hunc explicans locum, duo tradit a Latinae ecclesiae ritu aliena. Primum est, Christum celebrasse Pascha, & postremam coenam peregrisse die lunaris mensis tertia decima; quartadecima vero passum & crucifixum obisse. Secundum est, quod Christus in ultima coena post legalem agni manducationem usus sit fermentato pane, & quod in eo corporis & sanguinis sui sacramentum instituerit. Haec sane ex diametro pugnant cum decretis Latinae ecclesiae, & Romanae fidei; quae primo asserit, Christum luna decima, quarta agnum edisse Paschalem sicut & caeteros Judaeos, quia ad mortem usque, ut Chrysostomus ait, semper servavit legem; passum vero luna decima quinta; deinde affirmat in coena illa non alium panem fuisse appositum, quam azymum; quia Matthaeus, Marcus, & Lucas testentur tempus coenae fuisse primum diem azymorum, quo non licebat fermentatum edere, proindeque Christum corporis sui sacramentum ex azymo confecisse, & exemplum reliquisse nobis in azymo consecrandi. Euthymii sententiam recentiores Graeci defendunt ex Evangelio Joannis; in quo legitur, Christum coenasse cum discipulis ante diem festum Paschae, hoc est, Luna, ut ipsi exponunt, tertia decima, quando adhuc fermentatus panis erat

unguentis lavabatur; quod etiam de Cajo refert Plinius *Lib. XIII. cap. 3.* Apud Athenaeum Antiphanes canit Aegyptiis morem esse unguendi pedes, & manus:

Αἰγυπτίῳ μὲν πόδας καὶ χεῖρας

Ex quo colligunt laudati Critici scrupulose nupium caespitate Cl. Annasium Parentem, & amplissimum Card. Baronium, dum *ad An. XXXII. n. 26.* adierunt, „Nonnisi Athenis apud aliquos, qui de-
„licis dediti essent, fuisse in usu, pedes unguento perungi, „Quia etiam Plinius, quem laudat Baronius, oppositum docet, dum etiam Romanis id fuisse consuetum tradit *Lib. XIII. cap. 3.* Quid itidem his Petronii disertius *Satyr. p. 117.* „Pueri capillati attulerunt unguentum in argentea pelvi, „pedesque recumbentium unxerunt. „De Proconsule, cuius manu Cynicum liberavit Demonax, haec habet Lucianus *Demonax.* „Etenim unus ex his „erat, qui crura totumque corpus solebat perungere, „quos certe omnes in luxum superavit Hellogabulus, ut Lampridius disertus est testis; & innumera insuper praesto sunt monumenta ad id probandum; quae brevitatis causa omittere lubet.

Quum ergo peccatrix eum servaverit ritum, nonne se Ethnicam luculenter probavit? Servavit quoque Gentilium ritum in unctione, ut Religionis actum exerceret sacrando se Christo, quem verum Deum coluit, ad quem propterea pro criminum remissione cucurrit, quum id fuerit solemne Gentibus cippus, idola, imagines, Tempia, aliaque id genus unguento delinere, ut videre est apud Plutarchum in *Alexandro 671.* Ciceronem in *Verr. Orat. IX. num. 77.* Minatium Felicem in *Octavio*, aliosque. Capillis quoque terse pedes Jesu mulier *αμαρτανός* servans Gentilium ritum, quia solemne id erat Ethnicis feminis capillis tergere Numinum aras, ad eorum vindictam tollendam, iramque sedandam: quod praecipue factum esse constat a Romanis Virginibus, cum Hannibal esset ad portas, ut universum ex prisca Historiis Eruditi omnes observant. Neque obstat, quod idem ritus legitur servatus a pia Hebraea muliere Christi etiam pollinatrice, quam a peccatrice distinguimus, scribente Johanne *Cap. XII.* „Maria „ergo accepit libram unguenti nardi pistici, pretiosi, & unxit pedes Jesu, & extersit capillis suis, „& domus impleta est ex odore unguenti: „quantum quidem serius apud Judaeos invaluit ritus iste; hinc Christus, ut vidimus, redarguit Pharisaicum

non de omissione unctionis pedum, sed capitis, quod certe ei exprobasset, si mos hic apud Hebraeos tunc invaluisse, sicut eidem improperavit, quod ei pedes non lavit juxta consuetum tunc Judeis morem, „aquam pedibus meis non dedisti. „Ex facto autem peccatricis a Christo commendatae eundem servare ritum studuit Maria, non quidem ex poenitentiae momento, sedandique causa offensum Deum, sed ex charitatis fervore, quo erga Christum flagrabat; At Hebraea mulier pia femina Hebraicum quoque retinuit morem, dum ex Matthaeo & Marco effudit alabastrum super caput Jesu, & unguento perunxit, quod servatum non legitur a peccatrice, quae veneratura Christum, & ut Messiam adoratura, nec non justitiae fontem Deum placatura lacrymis simul & unguento lavit, & delinivit solummodo pedes recumbentis Servatoris. Apparetque discrimen itidem ex eodemmet posteriori ritu pie mulieris, quia haec nardi pistici spicati pretiosi attulit alabastrum, quod & plusquam trecentis denariis valebat; quodve, ut primum fuit effusum, domum fragrantem replevit odore, quod certe mirari non est in balsamo, seu unguento a peccatrice super Christi pedes effuso, ut pote viliori. Haec enim pauperior, ditior illa, & diversitas conditionis personae & status denotatur vel in ipso religioso ministerio unguendi Messiam.

Tandem Critici posterioris hujusce sententiae patroni ex eo distinguunt peccatricem a Maria sorore Lazari, quia illa in domo alterius Simonis, nempe, Pharisei, haec vero in domo Simonis Leprosi unguentum effudit: ista prope ultimum Christi Pascha, illa diu ante, & fortasse biennio ante: quaeque erat Lazari Soror nobili progenita stirpe, quomodo poterat in Urbe Naim ad infame publicumque scelus suos figere lares Bethania relicta? Ex tot, inquam, variis gravissimisque circumstantiis certo certius colligitur peccatricem longe abire a Maria sorore Martha, aliamque fuisse a Magdalena; hinc concludunt tres diversas fuisse Mulieres, five Marias.

Plura iidem addunt, quae apud eosdem consuli possunt, quum sufficiat nobis haec depromisse ad Philologicam quaestionem aperiendam dumtaxat, & quatenam sint hujusce sententiae momenta indignant, haud tamen ad eam plene discutendam, praecipue quum non sit nostri instituti ad umbilicum usque id genus argumenta perducere; resque sit adhaec phora, in qua unusquisque potest ad sui lubium sephare, & in suo sensu abundare.

erat in domibus. Habetur etiam in eodem Evangelio, Christum occisum esse in die parasceves, dicente Joanne: ET ipsi non introierunt in praetorium, ne contaminarentur, sed ut comederent Pascha: & rursus infra, ERAT autem parasceve: & post pauca, IBI posuerunt eum propter parasceven Judaeorum. Quae verba juxta eorum interpretationem demonstrant Christum occisum ea die, qua agnus occidebatur, id est, luna quarta decima, in qua erat parasceve, id est, praeparatio paschae: ejus enim vespere agnus immolabatur, & azymorum esus incipiebat. Ajunt etiam, Christum dispensative anticipasse una die legalem coenam, & ante legitimum tempus perfecisse Pascha, ne passio crucis illi facultatem adimeret edendi mysticum agnum cum discipulis suis. Noverat enim, se luna quarta decima occisum iri, ut ea die, qua immolabatur figurativus agnus, verus quoque agnus immolaretur, & veritas hoc pacto responderet figurae.

VERUM, quia praesens Latinorum & Graecorum altercatio initium habuit ex ea, quae inter Joannem & alios Evangelistas videtur esse controversia, sciendum est, diem illum eundem esse, quem tres Evangelistae appellarunt Primum azymorum; & Joannes, ante diem festum Paschae nuncupavit, hoc est, Lunam quartam decimam, in cujus vespere solennitas azymorum, sive Paschae, incipiebat, & agnus immolabatur, & cum eo azyma edebantur, quando nullum amplius fermentum in domibus Judaeorum inveniebatur, ita jubente lege in Exodi volumine. Neque cum his pugnat, quod Joannes scripsit, Judaeos noluisse ingredi praetorium Pilati, ne contaminarentur, sed manducarent pascha: nam eo loco pascha non significat agnum paschalem: eum enim jam comederant Judaei eadem praeterita nocte, qua Christus cum discipulis suis coenavit: quod ex Matthaeo deprehenditur, dicente: ET prima die azymorum, quando pascha immolabant, &c. sed significabant azymos panes, quos septem diebus continuis edere oportebat, quorum primus & celeberrimus dies ille erat, quo Christus occisus est, nempe luna quinta decima, ab ipso, ut jam dictum est, quartae decimae Lunae vespere incipiens. Illud vero, quod addit Joannes, fuisse ea die parasceven, non est interpretandum de parasceve paschae, in quo Judaei parabant se ad esum agni, sub vespere lunae quartae decimae immolandum, sed de parasceve sequentis Sabbati, quod dicebatur Sabbatum paschae; quia intra hebdomadam paschalem incidit, unde & celebrius habebatur, quam alia Sabbata, sicut Evangelista indicat, dicens: ERAT enim magnus ille dies Sabbati. Quapropter cum duplici jure festivus esset dies ille & propter Sabbatum & propter hebdomadam paschalem, quae tota festiva erat; magna quoque praeparatione ad ejus celebrationem opus erat. Ex his itaque constat Christum coenam perfecisse die mensis quarta decima, ad vespere paschae, hoc est, die quinta hebdomadae; & sacramentum corporis sui in eo panis genere instituisse, quo tunc in mensis Judaeorum vesci licebat, nempe azymo, & absque ullo fermento: quem ritum servans Catholica Latinorum ecclesia, jure optimo azymum panem in sacris mysteriis consecrari jubet. (a)

TOM. II.

11

AN-

(a) Plura, haud iusior, possent hic addi ad majorem veritatis claritatem, praesertim hodie post tot Eruditorum opera typis mandata, variamque Theologorum opinionem circa ultimum Christi Pascha. Verum omnia vel solum indigitare quid foret nisi maris aquas congregare in scrobem? Aut omnia, etsi in epilogum redacta, hic adjicere, quid esset nisi improbum subire laborem, & in immensum progredi? Ne ergo sine causa dissertationes prolixas ad dam commentariis: ne vel ea omitam, quae saltem ad Tyronum noticiam, ac eruditionem spectare possunt, satis superque erit digito monstrare Scriptores, qui prae ceteris consuli possunt ad pleniorum eruditionem solidamque doctrinam, necnon delibare solum nova systemata Doctorum. Adversus Graecorum commentum omnibus apprimè notum cum scripserint Polemici ac Theologi omnes, omnesque Divinae scripturae interpretes, praecipue tamen consuli possunt Leo Allatius, Petrus Arcudius, NN. Natalis Alexander, & Michaël Lequien. De usu Azymi in Sacrosancto Missae Sacrificio apud utramque

Ecclesiam, Orientalem nimirum, & Occidentalem, quum etiam varia sit Doctorum sententia, prae ceteris legi possunt Card. Bona de rebus Liturgicis lib. II. c. 3. & Dissertationes de Azymo Johannis Mabillonii, & Johannis Ciampini, nec non quae habet Edmundus Martene de Ritibus Ecclesiae. Circa ultimum Jesu Christi Pascha P. Bernardus Lamy in sua Concordia adserit Christum Anno, quo mortuus est, non celebrasse Pascha Judaico more, seu Paschalem Agnum non comedis, sed solum instituisse Eucharisticam Coenam: adversus quem prae ceteris ex professo scripsit Sebastianus Tillemontius. Aegidius Bucherius, & Paulus Pezron cujuslibet mensis in Republica Judaica duo initia continenter consequentia fuisse adseruerunt, alterum a conjunctione Lunae cum Sole, alterum ab ejusdem Lunae in terris primo conspectu, adeoque duplicem fuisse unamquamque mensis diem, atque ita duplicem quoque extitisse diem quartam decimam Nisan, quarum utraque Pascha poterat immolari: ex quo concludebatur Christum legale Pascha adimplet, esto Paschalem agnum

Dies idem est, quem S. Joannes appellat ante diem festum Paschae, & alii Evangelistae primum Azymorum.

Exodi 13.

Matth. 27. 17. Pascha aliquid quando significat panes azymos.

Joan. 19. 3.

Accipit Jesus panem, & benedixit. Matth. 26. 2

Quibus ver-
bis Christus
Eucharistiam
consecraverit

THOMAS Cajetanus in commentariis his verbis talem subnectit elucidationem: **ACCEPIT** Jesus panem, & benedixit benedictione laudis, non benedictione consecrationis: quod patet ex eo, quod tam Lucas, quam Paulus loco benedictionis ponit gratiarum actionem, quae est benedictio laudis. Ambrosius Compfiae episcopus, in prima Annotationum suarum editione suspicatur Cajetanum haec protulisse, quod incertus & ambiguus fuerit de forma consecrationis, hoc est, quibus verbis Christus consecraverit. Suspicionis vero causas affert duas, unam, quod Cajetanus noluerit haec verba intelligi de benedictione consecrationis, quemadmodum D. Thomas, ac plerique celebres doctores exposuerunt; alteram, quod cum toties in commentariis suis explanaverit sententiam illam, *Hoc est corpus meum*, nusquam de forma consecrationis, quae in ipsa includitur, mentionem vel minimam fecerit. Damnavit hoc ipsum Eduardus Laeus in Erasmo, quod in Annotationibus novi testamenti scripserit, non esse pertinaciter asserendum, quibus verbis consecraverit Christus, & quibus verbis consecret sacerdos; cum id nusquam expresse legatur; & ea verba; *Hoc est corpus meum*, magis videantur esse jam panem consecratum porrigentis, quam panem consecrantis.

Recentiorum
Graecorum
error circa
consecratio-
nem Eucha-
ristiae.

MARCUS Ephesinus episcopus, Nicolaus Cabasilas Thessalonicae episcopus, & alii quidam recentiores Graeci, qui explanationes in Liturgiam ecclesiae Graecae ediderunt, quanquam non inficiuntur praedicta verba, *Hoc est corpus meum*, esse ad sanctificationem & consecrationem Dominici corporis necessaria: negant tamen ea duntaxat sufficere ad perfectam transmutationem panis & vini in corpus & sanguinem Christi, nisi his adjiciantur preces, & benedictiones quaedam a sanctis Patribus traditae, quae per invocationem Spiritus Sancti vim habent transmutandi panem & vinum in corpus & sanguinem Domini. Quam etiam opinionem demonstrare contendunt ex sacris sanctorum Patrum Liturgiis, Jacobi videlicet, Basilii, Chrysostomi: in quibus post recitationem Dominici sermonis, *Hoc est corpus meum*, superadduntur orationes, quae per divini Spiritus implorationem actu compleant, ac perficiant consecrationem & transmutationem panis & vini, quae jam ex prolatione verborum Christi dispositionem & potentiam acceperant, ut per sequentem sacerdotis deprecationem sanctificarentur, & in dominicum corpus verterentur, Formulae vero ejusmodi praecationum hae sunt.

JACOBUS Apostolus in Liturgia, sive Missa a se edita ritum perficiendi eucharistiam hoc ordine praescripsit: **DOMINUS** noster Jesus Christus, accipiens panem in sanctas & immortales manus suas, in coelum suspiciens, ac tibi Deo, & patri

agnum comedisset ante diem XIV. Lunae Martii in Coelo conspicuae (quando phase immolarunt Hebraei) & ita reapse factum fuisse docuerunt, ut omnem salvarent antilogiam. P. Johannes Harduinus Soc. Jesu, ut eandem conciliaret antilogiam Evangelistarum circa ultimum Christi Pascha, novo adinvento systemate de vario ritu celebrandi Judaicum Pascha apud Galilaeos, nimirum, & Hierosolymitanos, docuit Christum Galilaeorum more anteverisse Judaicum Pascha, seu quod ad Vesperam XIV. Lunae mensis Martii celebrabant Hierosolymitani. Alii, etsi doceant Christum Anno, quo mortuus est, Pascha Judaico more celebrasse ad Vesperam Jovis, statò nempe tempore legali, ad XIV. Nisan, cum Hebraeis tamen non convenisse in Pascharis solemnitate, quia eo Anno Hebraei Pascha transulerunt in Sabbatum, adeoque cadente Veneris die Paschalem agnum comederunt: quia licet a conjunctione Lunae cum Sole dies Veneris foret XV. primi mensis, attamen propter Neomeniae translationem Synedrionis decretum factam ad diem sequentem post conjunctionem Lunae cum Sole, erat apud Judaeos dies XIV. primi mensis. Quapropter concludunt Christum ul-

timo suae vitae Anno legale celebrasse Pascha, sed cum Hebraeis non convenisse. Hujus postremae sententiae sunt Paulus Brugenis, Cornelius Jansenius Gandavensis, Johannes Maldonatus, Joseph Scaliger, Sethus Calvisius, & Auctor Gallicae Analyseos, seu P. Maduit Congregationis Oratorii Beruliani Presbyter. Ex adverso tamen & universim sentiunt ceteri Theologi, Criticique recentiores, qui adstruunt Christum die Jovis ad Vesperam juxta legis praescriptum comedisset simul cum Hebraeis Paschalem agnum, & post typicam Coenam in Azymis sacrasse Eucharistiam, seu novam Pascha instituisse. Prae ceteris tamen, qui ita docent, consuli que possunt, sunt Cardinalis Baronius, Carolus Vvitasse, Honoratus à S. Maria, NN. Card. Gotti, Hyacinthus Amat de Gravefon, & Jacobus Hyacinthus Serry. Legendus est etiam Dupinius in *Bibliotheca*, ubi varias in Galliis exortas controversias ex novo systemate Lamy, aliorumque perceriet, nec non Theologos, qui adversus illorum auctores ex professo scripserunt, accurata commemorat, & laudat.

& patri ostendens, gratias agens, sanctificans, frangens, dedit nobis discipulis suis, & apostolis suis, dicens: In remissionem peccatorum, & in vitam aeternam accipite & comedite: Hoc est Corpus meum, quod pro vobis frangitur, & datur in remissionem peccatorum, Amen. Similiter postquam coenavit, accipiens calicem, & permiscens ex vino & aqua, & aspiciens in coelum, ac ostendens tibi Deo, & patri, gratias agens, sanctificans, benedicens, implens Spiritu Sancto, dedit nobis discipulis suis, dicens: Bibite ex hoc omnes: Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro vobis & multis effunditur, & datur in remissionem peccatorum: hoc facite in meam commemorationem, Et post haec, Memores igitur & nos peccatores passionum ejus vivificarum offerimus tibi hoc verendum & incruentum sacrificium, orantes te, Domine, ut demittas Spiritum tuum sanctissimum in nos, & haec dona sancta proposita, ut superveniens sancta & gloriosa sua praesentia sanctificet, & efficiat hunc panem corpus sanctum Christi tui, Amen; & calicem hunc preciosum sanguinem Christi tui, Amen.

CLEMENS tertius post Petrum pontifex in Liturgia sua hunc in modum habet: Dominus Jesus, in qua nocte tradebatur, accipiens panem in sanctas & immaculatas manus suas, & elevatis oculis ad te Deum ac patrem suum fregit, deditque discipulis suis, dicens: Accipite, ex eo comedite: hoc est corpus meum, quod pro multis comminuitur in remissionem peccatorum: similiter & calicem, vino & aqua temperatum, sanctificavit, deditque ipsis, dicens: Bibite ex eo omnes: Hic est sanguis meus, qui pro multis effunditur: hoc facite in meam commemorationem, Memores igitur passionis ejus, secundum ejus institutionem te rogamus, ut mittere digneris sanctum tuum Spiritum super hoc sacrificium, ut efficiat panem hunc corpus Christi tui, & calicem hunc sanguinem Christi tui.

CYRILLUS etiam Hierosolymae episcopus referens quonam modo sacra hostia consecratur haec in quinta Cathechesi mystagogica scribit: Deum oramus benignissimum ut super illa proposita Sanctum Spiritum emittat, ut panem quidem faciat corpus Christi, vinum vero sanguinem Christi: omnino enim quod attigerit Spiritus Sanctus hoc sanctificatur & transmutatur.

BASILIIUS quoque in Liturgia consecrationis verba sic ponit: CHRISTUS in nocte, qua tradebat se ipsum pro mundi vita, accipiens panem in sanctis suis & immaculatis manibus, & ostendens tibi Deo & patri, gratias agens, benedicens, sanctificans, frangens, dedit Apostolis, dicens: Accipite, & manducate: Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur, in remissionem peccatorum, Amen: similiter & calicem, &c. & post haec, Ideo rogamus venire Spiritum Sanctum tuum super nos, & super proposita munera ista, & benedicere ea, & sanctificare, & efficere panem quidem istum ipsum honorificum corpus Domini Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi; quod autem est in calice isto, ipsum sanguinem Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi, qui effusus est pro mundi vita.

CHRYSTOSTOMUS item post recitationem dominici verbi, Hoc est corpus meum, tali utitur deprecatoria consecratione: PRECAMUR, supplicamus, & deprecamur, ut mittas Spiritum Sanctum tuum super nos, & super haec apposita munera: & fac panem istum quidem, preciosum corpus Christi tui; & quod est in calice isto, preciosum sanguinem Christi tui permutans Sancto Spiritu tuo, Amen. Ex his igitur astruunt Graeci illi verba Dominicae consecrationis absque Patrum precationibus ad transmutationem panis & vini in corpus Christi non sufficere.

ATQUI eandem esse hac de re Latinorum & veterum Graecorum mentem, perspicue demonstrat Chrysostomus in homilia de Juda proditore, ubi docens conversionem mysteriorum perfici solo Christi sermone, a sacerdote prolato, sic scribit: NON homo Christi corpus facit & sanguinem, sed ille, qui crucifixus est pro nobis, Christus: sacerdotis ore verba Christi proferuntur, & Dei virtute & gratia consecrantur proposita. Hoc enim, ait, est corpus meum: hoc verbo proposita consecrantur: & sicut illa vox, quae dixit, Crescite, & multiplicamini, & replete terram, semel quidem dicta est; sed omni tempore assequitur effectum ad generationem, operante natura: ita & vox illa semel quidem dicta est, sed

Veteres Graeci idem sentiunt cum Ecclesia Latina de forma consecrationis Eucharistiae.

Genes. 1. 28.

per omnes mentas ecclesiae usque ad hodiernum diem, & usque ad Christi adventum praestit sacramento firmitatem. Ad hanc Chrysostomi sententiam accedit decretum Oecumenicae Synodi Florentinae, Latinorum & Graecorum omnium consensu receptum, in haec verba: DECERNIMUS; ut Armeni se cum universo orbe Christiano conforment, eorumque sacerdotes in calicis oblatione paululum aquae admisceant vino; utentes forma hujus sacramenti, quae sunt verba Salvatoris, quibus hoc conficitur sacramentum: nam ipsorum verborum virtute substantia panis in corpus Christi, & substantia vini in sanguinem convertuntur, ita tamen, quod totus Christus continetur sub specie panis, & totus sub specie vini.

Responsiones
ad objecta
recentiorum
Graecorum.

AD EA VERO, quae episcopi Marcus & Nicolaus afferunt, triplicem apud Latinos responsionem invenio.

PRIMO GENTIANUS Hervetus in praefatione operis Cabasilae, a se translato, ait, cum in Missis Graecorum Patrum post prolationem verborum Christi additur, Fiat corpus, fiat sanguis, &c. non esse credendum tunc primum fieri conversionem, quae jam paulo ante facta est; sed ostendi, quod licet sermo Christi in voce transierit, tamen remanet effectus consecrationis sub symbolis, seu speciebus panis & vini. Similemque ait loquendi modum inveniri apud Marcum de muliere, profluvio sanguinis laborante: quae postea, quam a Christo sanata est fide, & ejus fimbriae vestimeni contactu, a Christo nihilominus audit, Esto sana a plaga tua; quae tamen jam sanata fuerat: ut significaretur, quod licet fimbriae tactus transisset effectus; tamen inde consecutus perseverabat.

Matth. 5. 54

SECUNDO JOANNES, Ostuniensis episcopus, in scholiis Clementis putat haec, nisi fallor, accipienda esse per figuram *προδύραρον*, hoc est; ut intelligamus tunc invocari Spiritum Sanctum, tanquam peractae jam consecrationis & jam perfectae conversionis operatorem.

TERTIO BESSARION, Patriarcha Constantinopolitanus haec exponens; inquit corpus Dominicum duplex esse, verum scilicet, ac mysticum; & illud quidem ipsius Domini verbis, cujus corpus est, perfecte confici; hoc vero, quod ipsum, compleri superadditis Patrum precationibus, quibus post transmutationem panis ac vini in ipsum Christi corpus sacerdotes precantur, ut astantes mysteriis per dignam sacramenti sumptionem unum cum Christo corpus efficiantur. Quam interpretationem confirmant orationes illae, quae statim post consecrationem eucharistiae Basilii & Chrysostomus subnectunt in haec verba: UT omnes, qui de uno pane & calice participamus, coadunemur invicem in unius Spiritus Sancti communionem: faciasque accipere sanctum corpus tuum, ut inveniamus misericordiam & gratiam in coetu omnium sanctorum. (a)

AN-

(a) Nonnullae circumferuntur Liturgiae ab Apostolis, vel Apostolicis Viris editae, & pridem a Cll. Theologis probatae, praecipue a C. Baronio, Lindano, & Card. Bellarmino; quare mirum non est si ex eis hic aliquot laudaverit N. Xystus, qui tamen Lib. II. Inter Apocrypha aliquas numeravit adlegavitque, sicut plura id genus, quae ibi est legere. Verum nemo, qui eruditus Criticus audit, impraelectionum ambigit eas fore ablegandas ad Authores longe posterioris aetatis. Et quamvis Cl. Card. Bona Criticus non ignobilis, alique eruditi recentiores, Claudius de Sainctes Sorbonicus Doctor, & Episcopus Ebroicensis, atque Leo Allatius pro Jacobi Apostoli Liturgia steterint, adhuc tamen eam ceteri quique ab Apostolico Seculo relegant, & quidem ex momentis valde solidis, iisque probatis. In ea quippe adseritur Filium, & Spiritum Sanctum esse Patri consubstantiales, & Beatissima Virgo Maria dicitur *Θεοτόκος*, quae ex definitionibus Nicaeni I. & Ephesini Conciliorum habentur, seu haec explicita luculenta verba nonnisi post haec Synodos ita aperte sunt usurpata, esto utrumque dogma ex Divina traditione adhuc prius innotuerit. Occurrit Trisagion *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis miserere nobis*, & Doxologia, seu hymnus Angelicus *Gloria in*

excelsis &c. in Ecclesia vulgo V. Seculo usitata. Oratur pro inclusis in Monasterio, qui certe Seculo Apostolico non extiterunt. Fit mentio Confessorum, quae vox diu post Jacobum fuit inducta. Verbum habetur de Templis, suffumigatione Altaris, &c. quae ab Apostolico ritu sunt aliena. Ne autem effugium aliunde petatur, ad majorem rei claritatem oportet addere, quod S. Gregorius M. ad Johannem Syracusanum Episcopum scribens Lib. VII. Epist. 63. inquit, „Mos Apostolorum fuit, ut ad ipsam „solummodo Orationem Dominicam oblationis Hostiam consecrent. „ Et Valafridus Strabo loquens de ritibus Ecclesiasticis, & de Liturgiis haec habet *de rebus Ecclesiae cap. 22.* „ Quod nunc agimus multiplici Orationum, Cantilenarum, & Consecrationum officio, totum hoc Apostoli, & post ipsos, ut creditur, proximi, orationibus commemorationis Passionis Dominicae, sicut ipse praecipit, agebant simpliciter: proficiente dehinc Religionem, amplius acta sunt à Christi cultoribus officia Missarum, &c. De qua re videndi sunt Stephanus Augustodunensis *de Sacram. Altaris c. 20.* Benno Augensis *de offic. Miss. cap. 1.* Hugo de S. Victore *de Divin. offic. lib. 2. cap. 11.* Honoratus Augustodunensis in *Gemma Animae lib. 1.* Durandus M-

marcius Rational. Divin. Officior. Raolus Tungrensis de Canon. Obsero. Ex Cœticis vero consulendi sunt Elias Dupinius, Nicolaus le Nourry Benedictinus Congregationis S. Mauri, N. Gravesonius, Guillelmus Cave, Guillelmus Ernestus Tenzelius, aliique, qui omnes laudatam Liturgiam Jacobo Apostolo ablegant.

Illud autem, quod ex Liturgiis Graecorum obijcitur, & recentioribus Graecis Nicola Cabasilae, Marco Ephesio, Simeoni Thessalonicensi, Semoni Gazensi, aliisque causa fuit efficiendi per reliquas precēs adiectas formulis consuetis *Hoc est corpus &c. Hic est sanguis &c.* confici incruentum Jesu Christi Sacrificium, & sub speciebus panis ejus corpus, sub speciebus vini sanguinem ejus poni in reali transubstantiatione materierum, plene dissolvitur ex eo, quod Cardinalis Bessarion scripsit in Opusculo de Sacramento Eucharistiae, pleniusque exuffatur ex iis, quae adiecit Petrus Arcudius Lib. III. de Sac. Eucharist. cap. 27. & sequent. ubi ne dum ex consuetu Graecarum Liturgiarum probat relatos Graecos delirare, verum ex primoribus utriusque Ecclesiae, Orientalis, nimirum, & Occidentalis Patribus Justino, Irenaeo, Basilio, Gregorio Nysseno, Chrysostomo, Proclo Constantinopolitano, vulgato Dionysio Areopagita, Gregorio Nanzianzeno, Epiphonio Ambrosio, Augustino, Gaudenzio, Eusebio Emeseno, aliisque ad evidentiam usque demonstrat sola Christi verba *Hoc est corpus &c. Hic est sanguis &c.* sufficere ad consecrationem utriusque materiei, & satis esse ad incruenti Sacrificii substantiam, etiam ceteris precibus non adiectis: nec non viriliter retundit sophismata schismaticorum reluctantium expressae definitioni Concilii Florentini. Et quidem, ut idem met adnotavit, nonne eadem causa ambigendi foret Latinis ex eorum Liturgia, in qua post Consecrationem utriusque speciei aliae id genus adjunguntur precēs, quae speciem praeterunt Sanctificationis, quum re vera ex inconcussa perennique Latinae Ecclesiae traditione non ad consecrationem quae spectent, sed dumtaxat ad obtinendum Sacrificii fructum, quem humiliter à Domino precando petimus nobis, dum Sanctificationem Sacrificii imploramus? In nostra quidem Liturgia post Christi verba tres ad minus ponuntur Orationes in Canone super divina munera. Prima est: „Supra quae „(sanctum panem iterumque calicem) „propitio ac sereno vultu respicere digneris, & accepta habere, „sicut accepta habere dignatus es munera pueri tui „justi Abel, & Sacrificium Patriarchae nostri Abrahæ, & quod tibi obtulit summus Sacerdos tuus „Melchisedech sanctum Sacrificium, immaculatam „hostiam. „Secunda est. „Supplices te rogamus, omnipotens Deus, sube haec perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum in conspectu Divinae Majestatis tuae. „Tertia est. „Per quem (Christum) haec omnia Domine, semper bona creas, sanctificas, benedixis, & praestas nobis. „Consule laudatum Theologum ad pleniorum eruditionem.

Verum quia novissime de hac re scripsit Cl. N. Jacobus Goar Graecanicorum rituum peritissimus, ceu qui XXIV. solidis Annis in Oriente Missionarii munus obivit, Theologus primi nominis, qui propterea, ultra quamplura egregia opera, Euchologium Graecorum suis eruditissimis notis publici juris fecit omnium ore laudatum, lubet hic exarare, quod ibi scripsit doctissimus vir in notis ad Missam S. Job. Chrysostomi. Ita enim ibi loquitur „Post prolatum „itaque eum Christi Domini sermonem, quo panis, „& vinum in corpus, & sanguinem ipsius convertuntur: Ecclesiam velut pro eo consecrando, & „sub speciebus Eucharisticis substituendo, Spiritus „Sancti virtutem, suis precibus advocare docuerunt Patres Liturgiarum Authores. Primo, quia „licet certo certius teneat Ecclesia solis Christi ver-

„bis hoc mysterium posse confici: horret tamen animus, mens titubatur, affectus refugit sine precibus „hanc hostiam consecrare, aut hoc irreligioso more „consecratam recipere: ideoque ad id, quod sibi „magis expedit, & initiando mysterio congruit, ad „laudes Dei, verbi ejus praeconium, precesque „maxime pro ipsa consecratione obtinenda fundendas, recurrit. Licuit enim semper, imo & Deus ipse gaudet promissa sua, quibus tamen eum non stare est impossibile, precibus nostris sollicitare, „& ut adimpleantur, orationibus urgere. Spontanea quippe est, & libera, aequae ac donum, domini promissio: & ut spontanea, doni pretio comparatur. Ut itaque doni a Deo promissi, nullae vi impedienda, nulla arte defectura, precum multarum instantia, praeveniri potest collatio: quis enim neget post pollicitum Abrahæ filium, „pro ejus exortu nonnullas preces ipsum fuisse, aut „post promissum a Christo Spiritus Sancti, certissime in eos illapsuri donum, illud fervidis (quod „& asserit Scriptura) orationibus non expetiisse? aut quis non videat Ecclesiam Latinam pro consecratione indubie Christi verbis adimplenda, orare? ita & doni iam obtenti supraque vires & merita collati possessio, votis omnibus expectari potest, „& postulari, non eo quidem fine, ut de novo compareretur, sed ut pacifice teneatur, & voluptas ex ejus fructione orta crescat, foveatur, confirmetur. Illud vero hic maxime praestandam occurrebat: ubi cum ante consecrationem, nulla quae eam peteret, facta fuisset oratio; ipsa vero eadem consecratio eum vires, & merita Sacerdotis excedat, secum saltem ut comitem illam debet deducere: verbis tamen, quibus perficitur consecratio (alibi mentem animumque Sacerdotibus applicantibus) quum adjungi nequiverit: nil mirum, si spatio aliquo dato, e latente mentis, & cordis sinu educatur, & Deo offeratur, comparata non temporis, quo profertur ore, sed potius praeterito consecrationis momento, quo fieri debuerat. Sic quippe quum Deum panis & vini creaturas producentem, celebrare teneretur Ecclesia; quum ipsum Sacramentali transmutatione divina illa vivificantem laudare, & ob nostrum profectum actu consecrata benedicentem extollere deberet: aliis, quibus occupabatur, non amplius detenta, quum hoc se debito exolvere molitur, quasi pro eodem temporis instanti conferendo benesicio, omnipotentiam, liberalitatem, benignitatemque Dei, vocibus his commendat & praedicat: *Haec omnia Domine semper bona creas, sanctificas, vivificas, & praestas nobis*: quum tamen longe ante creata, per ejus verbum, sanctificata, & in vitam & sanctitatem populi destinata, coelestique benedictione cumulata, venturae felicitatis promissum per sui susceptionem, jam jam sint praestitura. Secundo, quum ad consecrationem absolvendam concurrant principia effectiva, Christus, & homo: convenit utrumque in tam sublimi, tam difficili, tam mirando opere edendo, non tantum virtutem suam exercere, conjungere actionem, sed & agendi rationem status sui conditioni congruentem prodere, & manifestare: Christus autem ut Deus omnipotens, imperio, vel saltem verbo, opus illud producendum aggreditur; homo velut ejus minister, & ad agendum concurrens, licet ab eo dependeat, virtutemque omnem ab eo ceu subjectum instrumentum mutuatur; in ejus persona loquitur, verba ejus usurpat, praecipuum ejus potestatem, & velut auctoritatem arrogat: quid ni tandem sui status memor, suae debilitatis conscius, & infirmitatis reus, quod nonnisi precibus, quantum in se est, posset obtinere, precibus quoque exposcat, & quod jam effectum vires suas superare agnoscit, velut efficiendum desideris, votis, obsecrationibus comparare molia-

A N N O T A T I O CXII.

Accipite, & comedite: hoc est corpus meum, &c. Matth. 26. e

De Eucharistia.

CHRISTIANUS Druthmarus recensetur a Sacramentariis haereticis in numero veterum Patrum, quos illi falso & impudenter impietatis suae defensores esse jactant, quia in commentariis super Matthaeum ita hanc declarat sententiam, ut asserere videatur corpus Christi non aliter sacramento altaris adesse, quam in figura. Scribit namque hoc modo: DEDIT discipulis suis sacramentum corporis sui in remissionem peccatorum, & in conservationem charitatis, ut memores illius facti semper hoc in figuram facerent, quod pro eis acturus erat, & hujus charitatis non obliviscerentur, Hoc est corpus meum, id est, in sacramento. Et paulo post, SICUT si aliquis, peregre proficiscens, dilectoribus suis quoddam vinculum dilectionis relinquit eo tenore, ut omni die haec agant, ut illius non obliviscantur: ita Dominus praecepit nos agere, transferens spiritualiter corpus in panem, in vinum sanguinem, ut per haec duo memoraremus, quae fecit de corpore & sanguine suo; & non simus ingrati tam amantissimae charitatis. Scito Christiane lector hunc locum sive scriptorum incertitia, sive imprimentium negligentia, sive haereticorum fraude turpiter & periculose mutilatum & corruptum, quod ipse non inani conjectura deprehendi, sed ex germana & integra lectione verustissimi codicis, quem Lugduni in bibliotheca Franciscanorum manuscriptum inspexi: nam pro eo, quod codices in Germania excusi habent, Hoc est corpus meum, hoc est, in sacramento; Lugdunense exemplar plus habet, Hoc est corpus meum, hoc est, vere in sacramento subsistens. Rursum ubi in impressis voluminibus legimus, Transferens spiritualiter corpus in panem, in vinum sanguinem; in Lugdunensi legitur, Transferens panem in corpus, & vinum in sanguinem.

„ tur? Tertio, Christo ut praecipue, & a nullo
 „ pendenti causae, Sacramentorum quidem omnium
 „ producendorum virtus conceditur, solet tamen,
 „ Ecclesia Graeca, ut verum exigit, similes ubi-
 „ que partes in agendo Sancto Spiritui tribuere:
 „ hinc in Baptismo, ut aqua virtute, operatione,
 „ & adventu Spiritus Sancti sanctificetur: in Confir-
 „ matione, vel extrema Unctione, ut par beneficium
 „ sacrum chrisma, vel oleum infirmorum accipiat;
 „ preces, easque ferventes, emittit: commemorat
 „ in Poenitentia Spiritus S. donum ad solvenda delicta:
 „ gratiam quoque ejusdem in Ordine praedicat:
 „ quum jam itaque Christi virtutem verbis ejus
 „ manifestam, & illius opus agnatum supponat, effectum
 „ pariter Spiritus Sancti expostulat: κατὰ
 „ τὴν ἐν τῷ πνεύματι καὶ τῷ λόγῳ &c. inquit, ut
 „ opus modo nostro concipiendi ab eo dependens,
 „ ab eo quoque procedere agnoscat. Nam & in
 „ Ordine, licet Pontifex Graecus manuum impositione,
 „ velut materia, verbis sacris gratiam Spiritus
 „ Sancti commemorantibus, velut forma, Sacramentum
 „ perfectum esse monstraverit, ad preces nihilominus,
 „ quibus Spiritum Sanctum advocat, fundendas convertitur,
 „ ut a se latenter opus praestitum, manifeste suis partibus absolutum
 „ esse appareat. Oremus, inquit, ut super eum
 „ adveniat Spiritus Sanctus; cujus tamen gratia eum
 „ ad aliquem Ecclesiae gradum jam promotum esse
 „ declaraverat, & proprio oris praeconio Ordinem adeptum
 „ fuisse praedicaverat. Quarto, instantaneam licet fateamur
 „ elementorum conversionem, & uno momento completam,
 „ verbis integre prolatis, Christi sub speciebus Eucharisticis
 „ adventum, habet tamen momentanea illa mutatio
 „ praevias, & subsequentes dispositiones, quasdam plurimo
 „ praecedente, atque etiam succedente tempore, multa,
 „ & copiosa precum serie adjungendas, quas quidem non
 „ inefficaces, quin potius in hoc mysteriorum opere plurimam
 „ virtutem exercere, & effectum non contemnendum, praeter
 „ Evangelica, idest consecrationis verba,

„ producere, asserit Basilii lib. de Spiritu S. cap. 27.
 „ τὰ δὲ ἐκκλησιαστικὰ ῥήματα ἐπὶ τῇ ἀναδείξει τοῦ ἁγίου
 „ ἁκαριστίας. τίς γὰρ ἅγιος ἡμῶν καταλείπει, ὃ γὰρ δὲ
 „ σὺ τοῖς ἀρεταῖς, ὡς ὁ Ἀπόστολος ἢ τὸ Εὐαγγέλιον
 „ ἐπιμαρτυρεῖ ἀλλὰ καὶ προλήγουσιν καὶ ἐπίλογον ἔτι, ὡς
 „ μακάριον ἔχοντα πρὸς τὸ μυστήριον ἔχον ἢ τὸ ἄγραφο
 „ διδασκαλίας παραλαβόντος. Invocationis verba in
 „ productione sive renunciatione panis Eucharistici,
 „ & poculi benedictionis, quis Sanctorum scripto nobis
 „ reliquit? Non enim his contenti sumus, quorum
 „ Apostolus aut Evangelium mentionem fecit, sed ante,
 „ & post, dicimus alia, veluti magnum robur
 „ & pondus ad mysterium habentia, quae ex doctrina
 „ scripto non prodita nos accepimus. Habet inquam
 „ Physica illa, & in instanti complenda mutatio,
 „ morales alias, quae antecedant, & subsequantur
 „ mutationes, successu temporis, & Sacerdotis orationibus
 „ perficiendas: an non moralis est & humano saltem
 „ iudicio mutatio hostiae profano in sacrum usum deputatio
 „ illius facta Deo donatio, & tot ritibus, & praevis
 „ initiationibus comparata ab illa sanctificatio? An non
 „ moralis est pariter perfectio, manifestus, vel occultus,
 „ per gratiam, hominibus conferendus Sancti Spiritus
 „ in sacra dona descensus, donorum coelestium succedens
 „ comitatus, recentius adveniens benedictionum omnium
 „ effluxus, copia, inundatio? An non hoc est Spiritum
 „ Sanctum in Sacerdotem, & in sacra dona mitti, dona ipsa
 „ consecrari, Spiritu Sancto immutari, & si velis
 „ Christum ipsum in Sacramento confici, si de novo
 „ dona illa Spiritu Sancto inumbrante adventitiam
 „ & ampliorem sanctimoniam adipiscantur, quae Christi,
 „ ut ita dicam, nudi & in Sacramento latentis,
 „ ornatus omnis, majestatisque praesentia manifesta fiat,
 „ & agnoscat? Hucusque Cl. Vir, qui etiam alia
 „ addit ad enodationem objectionum adversantium,
 „ quem consulat qui plura scribere exoptat, quum haec
 „ adposuisse sufficiat ad dogmatis explanationem, nostrique operis scopum.

nem. Non me latet hujus auctoris verba, etiam sicut a typographis sunt edita, facillime ab haereticorum usurpatione vindicari posse. At cum ipsa, integritati suae restituta, clarissime ostendant piam auctoris mentem ab horum insania abhorre: superfluum duxi, aliam huc interpretationem asserre.

A N N O T A T I O CXIII.

Non bibam de hoc genimine vitis. Matth. 26. e

CHRYSOSTOMUS homil. 83. in expositione istius sententiae assert haec verba: CUJUS rei gratia Christus non aquam, sed vinum post resurrectionem bibit? perniciosam quandam haeresim radicitus evellere voluit, qui aqua in mysteriis utuntur; ita ut ostenderet, quia & quando hoc mysterium tradidit, vinum tradidit, & quando post resurrectionem in nuda mysterii mensa vino usus est: ex germine autem ait vitis, quae certe vinum, non aquam, producit. Ex his verbis male intellectis Armeni haeretici solo vino in mysteriis utebantur: adversus quos concilium universale, cognomento in Trullo, sub Justiniano celebratum, canone 32. ita decernit: QUONIAM novimus, quod in Armenorum regione vinum tantum in sacra mensa offerunt, aquam illi non miscentes, qui incruentum sacrificium peragunt, praetextantes ecclesiae doctorem Joannem Chrysostomum propter haec verba in interpretatione Matthaei, Cujus rei gratia Christus non aquam, sed vinum, &c. quibus verbis existimant Christum prohibere aquae oblationem in sancto sacrificio. Sed, ut hi ab ignorantia liberentur, illius patris mentem orthodoxe aperimus, dicentes illum voluisse subvertere antiquam pravamque Hydroparasterum haeresim, qui pro vino sola aqua in sacrificio usi sunt. Si quis ergo episcopus, vel presbyter vinum, aqua mistum, in sacrificio non offert; deponatur.

Num solo vino sine aqua in sacris mysteriis utendum sit.

Haec Synodus Quinisexta non est Oecumenica. Vide Labbeum Cabanutum, Natalem, & alios.

A N N O T A T I O CXIII.

Coepit contristari, & moestus esse. Matth. 26. d

HILARIUS canone 31. in Matthaeum subindicat Christum nec sibi vere timuisse, nec vere doluisse, nec vere orasse, sed suis. Utitur autem his verbis: ASSUMPTISQUE Petro, Jacobo, & Joanne, coepit tristis esse: ergo non ante tristis est, quam assumit; & omnis metus illis esse coepit assumptis: atque ita non de eo orta est, sed de his, quos assumpserat moestitudo. Et infra, DENIQUE ait, Tristis est anima mea usque ad mortem: nunquid ait, Tristis est anima mea propter mortem? certe non ita: nam si de morte erat metus; ad eam utique referri, per quam erat, debuit: sed aliud est usque in id, aliud ob id metuere. Rursum post pauca, TOTUS igitur super his, qui passuri erant, metus erat: atque ideo, quia non est possibile se non pati, pro his rogat, qui passuri post se erant, dicens: Transeat calix a me, id est, quomodo a me bibitur, ita ab his bibatur sine spei diffidentia, sine sensu doloris, sine metu mortis. Interpretatur hunc locum Magister Sententiarum libro 3. distinct. 17. cujus interpretationem quaere supra Annot. 186. libri quinti.

An Christus vere sibi timuerit, ac vere pro se oraverit.

HIERONYMUS libro in Matth. 4. exponens initium cap. 26. Hilario subscribere videtur, dum inquit: ERUBESCANT, qui putant Salvatorem timuisse mortem, & passionis pavore dixisse, Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste, Matth. 26. 39. Vide Annotat. 182. libri quinti. (a)

AN-

(a) Priorem Hilarii locum optime expendunt PP. BB. S. Mauri in nova S. Praefulis operum editione, quorum verba exarare opportunius est, quam alia adponere ad dogmatis claritatem. Inquiunt enim ibi: „In his non negat Hilarius, sed affirmat „veram in Christo tristitiam, ubi illam ea ratione „explicare conatur, quae hominem-Deum non de- „decat. Hunc imitati sunt Ambrosius, & Hiero- „nymus: ille quidem lib. 10. in Luc. n. 37. ubi ait:

„Doles ergo Domine non tua, sed mea vulnera; „non tuam mortem, sed nostram infirmitatem, &c. „Hic vero in Matth. cap. 27. ubi habet: *Contristatus autem, non timore patiendi; quia ad hoc venerat, & Petrum timiditatis arguerat: sed propter infelicitissimum Judam, & dispersionem Apostolorum &c.*

Posteriorem autem Hilarii locum clarissime expendit S. Thomas 3. p. q. 46. a. 2. ad 2. ubi quum sibi

A N N O T A T I O CXV.

Converte gladium tuum in locum suum. Matth. 26. e

Num Christi-
anum bella-
re liceat.

EUTHYMIUS in expositione hujus periodi affirmare videtur, nullum jus belli, nec etiam pro defensione religionis Christianae clericis concessum esse, in-
quiens: UBI eum, scilicet Petrum, increpasset, docuit, neque etiam pro Deo
defendendo utendum esse gladio: per gladium vero omnia arma prohibuit.

JOANNES FERUS libro quarto Commentariorum in Matthaeum, eandem
sententiam secutus, non solum clericis, sed etiam laicis omnem bellandi facul-
tatem interdictam esse scribit his dictis: **TRIA** hoc verbo docet Christus. Primo
Evangelium non armis saecularibus, non humana ope defendendum esse, sed il-
lius defensionem Deo permittendam: sic Paulus, Arma militiae nostrae non car-
nalia sunt: sic Christus nullo gladio usus est. Secundo in Matthaeo dicit: Audi-
tis, quia dictum est, Oculum pro oculo: ego autem dico vobis, Diligite inimi-
cos vestros. Tertio specialiter hic interdicat Apostolis gladium externum: habent
enim, & habere debent gladium Spiritus, qui est verbum Dei: hinc Esaias prae-
dicit pugnam Apostolorum futuram esse, sicut in die Madian, hoc est, sicut Ge-
deon Madianitas vicit non armis, sed tubis, & complosione lagenarum: sic Apo-
stoli facturi erant spiritualiter.

2. Corint. 10. 4
Matth. 5. 38. 44
Ephes. 6. 17.
Esa. 9. 4.
Judic. 7. 22.

JOANNES HENTENNIUS, Euthymii interpres & scholiastes, censet Euthy-
mium loqui non de publica, sed privata persona: nemini enim, nisi magistratui,
& ejus ministris licet gladii jure uti. Ad ea vero, quae Ferus pro assertione dog-
matis sui ratiocinatur, vide quae scripsimus infra Annotatione 156.

A N N O T A T I O CXVI.

Qui acceperint gladium, gladio peribunt. Matth. 26. e

De bello:
Esa. 22. 35.

CHRYSOSTOMUS homilia in Matthaeum 85. **UT** facilius, inquit, crederent,
quia traderetur, propterea dixit eis, Emite gladios: non ut percutiant, ani-
mans; sed, ut praedictionem ante oculos poneret. Erasmus in Annotationibus
in Lucam utitur his verbis ad confirmationem dogmatis sui; quo docet omne ge-
nus belli Christianis interdictum esse: cujus erroris confutationem habes infra
Annot. 156.

A N N O T A T I O CXVII.

Adjuro te per Deum vivum, &c. Matt. 26. f

Num exorcis-
mis daemo-
nes adjurare
liceat.

ORIGENES tractatu in Matthaeum ex his, quos habemus 35. hoc enarrans,
videtur explodere ab ecclesia Christi ritum exorcistarum, qui sacris conju-
rationibus daemones adjurant: quippe loquitur in hunc modum: **QUAERET** ali-
quis, si convenit daemones adjurare. Qui respicit ad multos, qui talia facere
ausi sunt, dicet non sine ratione fieri hoc: qui autem aspicit Jesum, non solum
imperantem daemonibus, sed etiam potestatem dantem discipulis suis super om-
nia daemonia, & ut infirmitates sanarent, dicet, quoniam non est secundum
potestatem datam a Salvatore adjurare daemonia: judaicum est enim, D. Tho-
mas in secunda secundae quaest. 90. artic. 2. hunc observans locum, ait esse duplex
adjurationis genus; unum deprecatorium, quo malefici & incantatores precibus,
& sacris caeremoniis daemones ad vota sua alliciunt: & hoc merito damnat Ori-
genes;

sibi eum locum S. Praefulis objecisset, responderet
quo Hilarius intelligatur de justitia dependente ex
voluntate divina sicut in responsione ad 1. expenden-
do illud Joh. XII. *Nisi granum frumenti cadens in
terram mortuum fuerit ipsum solum manet*, cui po-
stea adjecit illud Matth. XXVI. *Pater mi si non po-
test hic calix transire nisi bibam illum*, fiat voluntas

tua, Sapienter dixerat: nimirum, quod Dominus
ibi loquitur supposita praescientia, & praecordi-
natione Dei secundum quam erat praedeterminatum,
ut fructus humanae salutis non sequerentur, nisi
Christo patiente, Vide etiam N. Johannem Ni-
colai ibidem in nota marginali, ubi bene laudatus
Author Hilarii textum edisserit.

genes , quia benevolentiam & arctam cum daemonibus necessitudinem exigit . Alterum genus compulsivum est , quo per virtutem divini nominis exorcistae Christiani , posthabita omni superstitione & malitia , daemones adjurant , & ex obsessis corporibus expellunt .

HABES in hoc ipso tractatu paulo ante allatam sententiam verba quaedam , quae Christianis omnem jurandi facultatem videntur adimere , de quibus vide supra Annot. 26.

A N N O T A T I O CXVIII.

Coepit detestari , & jurare , Quia non novi hominem . Matth. 26. g

HILARIUS canone in Matthaeum 31. super illa sententia , Tristis est anima mea usque ad mortem , loquens de Petri negatione , videtur significare eum non negasse Deum , sed hominem . Sic enim fatur : SCIEBAT Christus discipulos exterrendos , fugandos , negaturos se : sed quia Spiritus blasphemiae nec hic , nec in aeternum remittitur ; metuit , ne se Deum abnegent , quem caesum , & consputum , & crucifixum essent contemplaturi : quae ratio in Petro servata est : qui cum negaturus esset , ita negavit , Non novi hominem : quia dictum aliquid in filium hominis remittetur . Et infra canone 32. exponens illud , Non novi hominem , idem clarius repetit hoc modo : DILIGENTER autem contuendum est , qua conditione Petrus negaverit : quanquam de hoc superius tractatum est : nam primo ait non se intelligere , quid diceret : sequenti , non se ei adhaesisse : tertio vero , se hominem non nosse : & vere prope jam sine piaculo hominem negabat , quem Dei filium primus agnoverit . Tamen quia ex infirmitate carnis vel ambiguus extitisset , amarissime flevit , recolens istius trepidationis culpam se nec admonitum potuisse vitare . Rursus in expositione Psalmi 52. ita Petrum excusat , ut dicat eum in hac negatione fidem non amisisse , sed constantiam credendi firmam & inconcussam servasse . Hoc ipsum videntur sentire Ambrosius in commentariis super Lucam , & Leo Papa Sermonem 9. de passione Domini , & Bernardus . Lege supra Annotationem 183. libri quinti . (a)

An Petrus negaverit Christum esse Deum .

Matth. 26.

A N N O T A T I O CXIX.

Et continuo gallus cantavit : & egressus foras flevit amare . Matth. 26. g

ORIGENES tractatu in Matthaeum 35. haec verba edisserens , videtur asserere , quod impossibile sit eos , qui post susceptam Evangelicae praedicationis gratiam & fidem abnegaverunt Christum , rursus ad poenitentiam reverti , & veniam delicti impetrare : qui error in Novatianis damnatus est . Verba ejus ad hunc modum leguntur : FORSITAN autem & omnes homines , quando denegant Jesum , ita ut peccatum denegationis eorum recipiat medicinam , ante gallicantum tantum denegare eum videntur , nondum eis nato Sole justitiae , nec appropinquante eis ortu ipsius : si autem post ortum hujusmodi Solis ad animam , volentes peccaverimus , postquam accepimus scientiam veritatis , jam non relinquitur nobis sacrificium pro peccato , sed terribile iudicium , & zelus ignis , qui comestur-

Num possibile sit eos , qui Christum negaverunt , si ad poenitentiam revertantur , veniam consequi .

Hebr. 10. 26.

TOM. II.

K k

rus

(a) Quum varius fuerit PP. loquendi modus circa Petri lapsum , non caedet hic transcribere quae nuper laudati PP. San-Mauraci ad relata ab Authore Hilarii verba adnotationem adposuerunt . „ Ita „ Ambrosius lib. x. in Luc. n. 81. *Et bene* , inquit , „ *negavit hominem , quia sciebat Deum* . Huiusmodi interpretationem notare videtur Hieronymus „ in Matth. c. 26. *Scio* , inquit , *quosdam pio affectu* „ *erga Apostolum Petrum , hunc locum ita interpretatos* , ut dicerent , *Petrum non Deum negasse* , „ *sed hominem : & esse sensum . Nescio hominem* , „ *quia scio Deum* . Hoc quam frivolum sit prudens „ lector intelligit : sic defendunt Apostolum , ut „ Deum reum faciant . Ambigi tamen potest an in „ Hilarium cadat Hieronymi reprehensio . Dicens

„ quippe Christum a Petro , qui primus eum confessus erat Deum , hominem jam quodam modo „ negari potuisse , non tam illum excusat , quam „ excusandi affectum demonstrat . Non vult illum „ sine piaculo , sed tantum negandi rationem specie „ veritatis non caute asserit . Deinde Christum non „ facit mendacii reum , qui Petrum vere negasse , „ ac negando culpam incurrisse non difficitur . Vide „ de quae observavimus ad Tract. in Psalm. LII. „ n. 12. Ad Ambrosium vero , quod attinet , fate- „ tur loco praedicto n. 87. se Petrum quidem benigne „ voluisse excusare , sed ipsum met Petrum se „ minime excusare , immo peccatum ultro confiteri „ ac flere „ .

Hebr. 10. 29. rus est inimicos. Et in Petro quidem tunc denegante non conveniebat dicere, Quomodo ne putatis pejora mereri supplicia, qui filium Dei conculcaverint, & sanguinem testamenti communem existimaverint, unde sanctificati sunt, & spiritum gratiae injuriaverint? nondum enim sanctificatus fuerat Petrus sanguine Christi, qui fuerat sanguis novi Testamenti; nec injuriavit spiritum gratiae, quem a principio nec acceperat: quoniam Jesus nondum fuerat honorificatus, nec erat in hominibus Spiritus Sanctus. Si autem in nobis hoc impium fuerit factum denegationis peccatum, omnia haec dicere convenit; quoniam & in sanguine testamenti sanctificati sumus, & spiritum gratiae suscepimus propterea communem putare sanguinem testamenti preciosissimum, & injuriare spiritum gratiae, omnibus peccatis deterius est, ita ut nec in hoc saeculo, nec in futuro remissionem possimus accipere, si Dei filium denegemus. Quoniam ergo nobis nox praecessit, dies autem appropinquavit, & signum diei galli cantus insonuit nobis: propterea usque ad sanguinem itemus contra peccatum certantes, & propter charitatem nunquam excidentem omnia sufferamus, ut cum perfectis in ea consequamur haereditatem: & hoc attende, quoniam ante galli cantum, & ante Spiritum Sanctum, in tempore noctis profundae, etiam si frequenter denegaverit quis, vivere potest: quod manifestum est ex eo, quod ter denegavit Petrus. Si autem post galli cantum vel semel in quocunque periculo constitutus denegaverit quis; impossibile est eum, renovari in poenitentiam, ut iterum crucifigat sibi filium Dei. Haec tenus Origenes, qui hunc errorem hausisse creditur e schola Clementis Alexandrini, praecceptoris sui. Is enim libro secundo Stromatum duas tantum poenitentias per omnem vitam admittere videtur, alteram ante baptismum, alteram post, plures autem minime. Caeterum credibile est tam Clementem, quam Originem noluisse poenitentiam lapsis denegare, sed peccantes a relapsu detertere voluisse his dictis. Ad ea vero, quae Origenes ex epistola ad Hebraeos adversus iteratam poenitentiam profert, responsionem habes libro septimo in confutatione haereseos octavae, objectione secunda.

A N N O T A T I O CXX.

Et abiens laqueo se suspendit. Matt. 27. a

Num Judas
laquei suspē-
dio interierit

Act. 1. 18.

EUTHYMIUS in commentariis Matthaei asseverat Judam laquei suspēdio non interiisse, sed prius, quam praefocaretur, fuisse a quibusdam, qui illum agnoverunt, depositum; eum demum post aliquod tempus praecipitio disruptum effusis intestinis periisse; conjectura sumpta ex eo, quod Lucas Actuum primo capite scribit, quod Judas possederit agrum de mercede iniquitatis, & quod pronus factus, disruptus sit medius, & effusa sint viscera ejus: quod quidem genus mortis ad suspensum non attinet. Contrariam sententiam habent Origenes, Chrysostomus, Augustinus, Beda, & omnes Latini, qui Judam laqueo praefocatum scribunt. Legito infra Annot. 222.

A N N O T A T I O CXXI.

*Et acceperunt triginta argenteos, & dederunt eos in agrum figuli.
Matth. 27. a*

Num clericis
possessiones
temporalium
rerum habe-
re liceat.

CHRYSOSTOMUS homilia 86. in Matthaeum, horum verborum occasione accepta, videtur deplorare longa querela calamitatem antistitum, & pastorum ecclesiae, quod villas, domus, possessiones, & auri & argenti opes possideant; quas, inquit, multo satius fuisset a laicis, quam a clericis retineri; quia sacerdotes & episcopi nequeant Christum sequi, nisi, relictis ecclesiarum possessionibus, ab omni saeculari cura liberentur. Ejus verba sic habeant: VENIAT in mentem vobis octo millia Levitarum Judaeos alere solitos fuisse, & cum his vi-
duas, & parentibus orbos: nunc autem agros, domus, locationes aedificiorum, vehicula, equos, mulos, multaue alia hujusmodi propter vos, & vestram crudelitatem

delitatem ecclesia possidet. Oportebat enim hunc ecclesiae thesaurum vos retinere, ac ecclesiam non parvos ex vestra devotione consequi fructus: modo autem duo quaedam mala committuntur: nam & nos, quasi nihil dare debeatis, nihil confertis; & Dei sacerdotes a sacerdotio aliena pertractant. An non poterant etiam tempore Apostolorum domus, & agri ab ecclesia possideri? cujus igitur rei gratia vendentes pecuniam offerebant? quia id multo melius erat profecto. Et infra, ILLUD Evangelicum, Vade, ac vende universa, quae habes, & da pauperibus, Luc. 18. 22. & sequere me, &c. opportune nunc ad ecclesiae praesides propter latas ecclesiae possessiones, & merito dici potest. Non enim sequi Christum aliter possumus, nisi omnis crassioris & saecularis curae simus expertes: nunc vero, pro dolor, vindemiae, ac messi, Dei sacerdotes, & venditioni, ac emptioni fructuum assistunt, &c. Hanc eandem sententiam lucidius repetit homilia quintadecima in priorem ad Timotheum, ubi sic legitur: OPORTET doctoribus necessarium victum affatim ministrari, ne deficiant, neque solvantur, neque minimis occupati magnis se ipsos, atque alios privent, ut spiritalia operentur, nullam saecularium habentes rationem. Hujusmodi Levitae erant; qui nullam saecularium rerum habebant curam, quemadmodum laici: ipsis quoque laicis Levitarum erat cura permissa, & lege illis constituti fuerant redditus, decimae, aurum, primitiae, vota, & alia plurima. Verum illis lege merito ista mittebantur, praesentia tantum, & terrena quaerentibus: ego autem ecclesiae praesules audenter dixerim nil praeter victum & vestitum habere oportere, ne ad ista trahantur desideria. Hucusque Chrysostomus.

CUI subscribere videtur Hieronymus in libello De vita clericorum ad Nepotianum, sic inquit: CLERICUS, qui Christi servit ecclesiae, interpretetur primo vocabulum suum; & , nominis definitione prolata, nitatur esse, quod dicitur. Si enim cleros Graece, fors Latine appellatur: propterea vocantur clerici, vel quia de sorte sunt Domini; vel quia ipse Dominus fors, id est pars clericorum est: qui autem vel ipse pars Domini est, vel Dominum partem habet; talem se exhibere debet, ut & ipse possideat Dominum, & possideatur a Domino: qui Dominum possidet, & cum Propheta dicit, Pars mea Dominus, nihil extra Dominum habere potest. Quod si quippiam aliud habuerit praeter Dominum, pars ejus non erit Dominus: verbi gratia, si aurum, si argentum, si possessiones, si variam suppellectilem, cum istis partibus, Dominus pars ejus fieri non dignabitur: si autem ego pars Domini sum, & funiculus haereditatis ejus: non accipio partem inter caeteras tribus; sed quasi Levita & sacerdos vivo de decimis; & altari serviens, altaris oblatione sustentor: habens victum & vestitum, his contentus ero: & nudam crucem nudus sequar. Haec Hieronymus. Obstant, & exprobrant nobis haec verba recentiores haeretici, simulque his animant, & incendunt avaros principes, ut direptas ecclesiae possessiones, & clericorum facultates in fiscum redigant, & in proprios vertant usus.

CAETERUM, si, omni amoto odio, velint utriusque auctoris dicta pio animo perpendere, agnoscent Chrysostomum non damnassee in clericis divitiarum possessionem, sed causam potius, ob quam episcopi & clerici divitias possidere & administrare cogentur: ea erat inclementia & crudelitas divitum ejus saeculi; qui, ut se liberarent assidua molestaue sollicitudine inveniendi, providendi, tractandi, ac distribuendi ea, quae quotidianis clericorum usibus, atque aliis pauperum necessitatibus satis essent, constituerant ecclesiae praesulibus certa praedia, ac villas; eosque adegerant, ut ex earum cura & administratione sibi ipsis, ac caeteris ex plebe pauperibus vitae necessaria pararent. Hanc indignitatem merito reprehendit Chrysostomus, iniquum esse existimans, ut clerici compellerentur ob temporalia ministeria, & corporalem pauperum curam dimittere spirituum ac sacerdotalium functionum officia: quod & olim Apostoli conquesti fuerant, dicentes, Non est aequum nos relinquere verbum Dei, & ministrare men- Act. 6. 2. sis. At si beatus ille Pontifex divites sui temporis idcirco vituperat, non quia divitias ecclesiae dedissent, sed quod animo parum benevolo & grato dedissent, eo scilicet fine, ut se taedio ac fastidio alendi clericos & pauperes exolverent: quo animo, qua lingua, quibus verbis putas eum fuisse deploraturum, simulque detestaturum,

testaturum, si hac nostra tempestate vixisset, sceleratissimos haereticarum factionum principes ac tyrannos? qui ad explendam inexplebilis avaritiae suae cupiditatem divorum templa suis expoliavere thesauris, diripuerunt ecclesiae opes; quas olim catholici principes vel ad necessitatem, vel ad honestatem vitae episcopis & clericis donarunt; & ecclesiasticos curatores ad miseriam & extremam inopiam redegerunt. Sed non est hic talia desendi locus: annotamenta scribimus, non declamamus.

QUANTUM vero ad Hieronymum attinet, D. Thomas in posteriore parte secundi voluminis Summae theologiae, quaestione 185. art. 6. ejus verba excutens, ait illum haec pronunciasse non adversus clericos, qui divitiarum possessione recte utuntur, sed contra eos, qui illarum possessione abutuntur, ita opibus suis inhaerentes, ut studium pietatis negligant, ac Dei cultum, & spiritualium curam deferant: quae potior ac prior esse debet episcoporum & clericorum omnium sollicitudo. Sunt & qui putent Hieronymum his verbis non praeceptum, sed consilium praebuisse clericis; & in hoc exaggerando consilio conatum esse pertrahere clericos in eam partem, ut nihil possiderent, quo saltem in medio consisterent, & moderato divitiarum usu essent contenti; more eorum loquens, qui extrema exigunt, ut mediocria impetrent; & eorum sequens exemplum, qui arborem, in laevam partem deflexam, in dexteram violenter contorquent: ut ipsa inde sponte sua ad medium revertens, in rectam stipitis proceritatem assurgat. Nec praeterendum hic arbitror, quod D. Thomas loco superius memorato admonuit, fuisse olim, qui putarent non licere clericis, & praesertim episcopis divitias possidere, ob summae perfectionis, quam profitentur, fastigium; quos ille, ut ineptos, rejiciens, ait non opus esse, ut ibi major sit vitae perfectio, ubi major sit paupertas; cum in summo perfectae sanctitatis apice summa possit esse opulentia. Abraham quippe, cui a Deo dictum est, Ambula coram me, & esto perfectus, &c. ac plerique alii perfectissimi viri magna divitiarum affluentia florere. Ad hanc Annotationem revocanda sunt verba quaedam Origenis ex homilia 15. in Leviticum, una cum dictis Hilarii ex expositione Psalmi 118. quae clericos a possessione rerum saecularium excludere videntur: ea habes Annotat. 200. libri quinti.

A N N O T A T I O CXXII.

Venerunt in locum, qui dicitur Golgotha, quod est Calvariae locus.
Matth. 27. d

Adam insepultus in Monte calvariae.

ORIGENES tractatu in Matthaeum 35. referre videtur causam, cur locus ille Calvariae dictus sit, ad Calvariam Adae primi parentis ibi sepultam; de qua haec prodit: LOCUS Calvariae dicitur dispensationem habere, ut illic moreretur, qui pro hominibus fuerat moriturus: venit enim ad me traditio quaedam talis, quod corpus Adae primi hominis ibi sepultum est, ubi crucifixus est Christus: ut sicut in Adam omnes moriuntur; sic in Christo omnes vivificentur: ut in loco illo, qui dicitur Calvariae locus, id est locus capitis, caput humani generis Adam resurrectionem inveniat cum populo universo per resurrectionem Salvatoris, qui ibi passus est, & resurrexit. Epiphanius in fine libri primi adversus haereses, hanc rem latius explicans, ita scripsit: MIRARI licet, Dominum nostrum Jesum Christum in Golgotha crucifixum esse, & non alibi, quam ubi corpus Adam jacebat. Egressus enim de Paradiso, postea abiit eo, & in loco hoc, Hierosolymorum videlicet, debitum naturae persolvens, illic sepultus est in loco Golgotha: unde merito cognomen habuit Calvariae, quia primum formati hominis Adam Calvaria, & reliquiae illic essent. Christus ergo in aenigmate salutem nostram ostendit, cum ibi crucifixus, sanguine suo reliquias primi patris ab initio massae humanae respergere incepit, ut ostenderet nobis resperisionem sanguinis ejus ad mundationem totius humanae iniquationis factam: quare & hic impletum fuit, quod dictum est, Surge, qui dormis, & resurge ex mortuis, & illucescet tibi Christus. Amplectuntur hanc narrationem plerique veterum, ceu rem verissimam, inter alios potissimum Athanasius in libro De passione Domini, Cyprianus in sermone.

• Dphes. 5. 14.

sermone De resurrectione, Ambrosius libro quinto epistolarum, epistola decima nona, & in Lucam capite 23. Theophylactus in Cap. Matth. 27. & in Cap. Marc. 15. & in Lucam 23. & in Joannem cap. 19. Euthymius quoque in caput Matthaei vigesimum septimum, atque alii multi, quos brevitatis gratia praetereo. Hieronymus hujusmodi traditionem, ut fabulosam, explodens, libro in Matthaeum quarto ita locutus est: AUDIVI quendam exposuisse Calvariae locum, in quo sepultus est Adam; & ideo sic appellatum esse, quia ibi antiqui hominis sit conditum caput; & hoc esse, quod Apostolus dicit, Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus: favorabilis interpretatio, mulcens aures populi, nec tamen vera. Extra urbem enim & foras portam loca sunt, in quibus truncantur capita damnatorum, propterea autem ibi crucifixus est Dominus, ut ubi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrii. Sin autem quispiam contendere velit, ideo ibi crucifixum, ut sanguis ipsius super Adae tumulum distillaret: interrogemus eum, quare & alii latrones in eodem loco crucifixi sint. Ex quo apparet, Calvariam non sepulcrum primi hominis, sed locum significare decollatorum; ut ubi superabundavit peccatum, superabundaret gratia. Adam vero sepulcrum juxta Hebron & Arbec, in Jesu, filii Nave, volumine legimus. Haec Hieronymus, idem reperens libro tertio Commentariorum in epistolam ad Ephesios. ^(a)

A N N O T A T I O CXXIII.

Et dederunt ei vinum bibere cum felle mistum. Matth. 27. d.

ATHANASIUS in tractatu De passione Domini, haec edisserens, videtur adimere Christianis facultatem jurandi, in quavis causa, etiam justa. Habes hoc annotatum superius Annotat. 26. ^{De juramento.}

A N N O T A T I O CXXIII.

A sexta autem hora tenebrae factae sunt super universam terram usque ad horam nonam. Matth. 27. c

ORIGENES tractatu in Matthaeum 35. refert tenebras, quae, patiente Christo, contigerunt, non esse factas super universum terrarum orbem, sed tantummodo super omnem terram Judaeam: Item nec eas tenebras fuisse eclipsim, sed obscuracionem, & occultationem ex nubibus positis ante solem. Hanc sententiam exprimit his verbis: SICUT caetera signa, quae facta sunt in passione Domini, in Hierusalem tantummodo facta sunt: sic & tenebrae tantummodo super omnem terram Judaeam sunt factae usque ad horam nonam: quae aurem dico, in Hierusalem tantummodo haec facta sunt, quod velum templi scissum est, quod terra contremuit, quod petrae diruptae sunt, quod monumenta aperta sunt: nec enim extra Judaeam petrae

An tenebrae moriente Christo in toto orbe contigerint.

(a) Sermo de Passione Domini a Criticis Athanasio abjudicatur, & alteri incognito, sed vetusto, licet posterioris aetatis, Scriptori adjudicatur. Sermo de Resurrectione, sub nomine Cypriani ab eisdem tribuitur Arnolfo Abbati Bonae-vallis. Hisce autem Scriptoribus, aliisque PP. a Xysto laudatis, qui Golgotha dictum adserunt Calvariae montem, ex reposito ibi Adami corpore, aut saltem ex pro-parentis calvaria jacente, adscendendi sunt alii, qui in eandem descenderunt opinionem, videlicet Chrysostomus Hom. LXXXIV. in Johan. Basilus M. Enarrat. in Cap. V. Isaiae, Epiphanius lib. 1. adv. haeres. Author carminis contra Marcionem (olim sub nomine Tertulliani) lib. 2. Author Sermonis de Tempore, olim LXXI. Sub nomine Augustini, nunc in appendicem rejectus, alique relati a N. Malvenda de Paradiso voluptatis cap. 55. nimirum Anastasius Sinaita, Cyrillus Monachus, Nonnus Panopolitanus, Germanus CP. & Honorius Augustodunensis, hancque sententiam pro virili defendere conati sunt Card. Baronius, NN. Melchior Canus (qui etiam Hieronymum vellicavit) Hyacinthus Serry, Cardinalis Gotti, alique cum Nostrates tum exteri.

Verum Hieronymo subscripserunt V. Beda in Cap. XXVII. Matt. Patchasius Rhabertus Lib. XII. in Evang. Angelicus Doctor 3. p. q. art. x. ad 3. Dionysius Carthusianus in Cap. XXVII. Matth. Cyrillus Hierosolymitanus autem solum ex eo, quod ibi nostrum Caput Christus sit Crucifixus Calvariae montem fuisse dictum adserit Cateches. XV. Pro Hieronymo etiam steterunt Critici quamplures, iique docti, & non ignobiles interpretes Sacrae Scripturae, videlicet Cornelius Jansenius Gandavensis, Johannes Maldonatus, Franciscus - Lucas Brugenis, Cornelius a Lapide, Augustinus Calmet, N. Natalis Alexander, Samuel Bainagius, alique. Et quamvis ex iis non plures momenta Hieronymiana haud probent, ejus tamen sententiae vel ex eo praesertim victas dant manus, quia nunquam permisissent Hebraei eo in Monte plecti fontes, ibique reorum cadavera sepeliri, aut subditi insepulta manere, ubi ex vetusta Patrum traditione adceperant constitutum Protoparenti sarcophagum; & ex Hebraeorum historiis id pariter firmit. Videfis laudatos Scriptores, & Carolum Sigonium de Republica Hebraeorum.

petrae diruptae sunt, aut monumenta aperta sunt alia, nisi ea tantum, quae in Hierusalem erant, aut forte in terra Judaea: nec alia terra tremuit tunc, nisi terra Hierusalem: nec enim refertur alicubi, quod omne elementum terrae tremuerit in tempore illo, ut sentirent, verbi gratia, & qui in Aethiopia erant, & in India, & in Scythia. Quod si factum fuisset; sine dubio inveniretur in historiis aliquibus eorum, qui in chronicis scripserunt nova aliqua facta. Et paulo post addit. Non ex defectione solis factae sunt tenebrae, tunc super omnem Judaeam: Evangelistae enim solem non nominaverunt in hoc loco, sed tantum quia tenebrae factae sunt sole non nominato, consequens est intelligere quasdam tenebrosissimas nubes concurrisse super terram Judaeam ad cooperiendos solis radios.

BEDA Natalis in volumine suarum Annotat. hanc opinionem in Erasmo damnavit, ceu adversantem sententiae Augustini, & Dionysii Areopagitae: quorum ille in libro De mirabilibus divinae Scripturae secundo refert in terrae motu Dominicae passionis undecim in Thracia urbes corruisse: hic vero in epistola ad Polycarpum testatur, se in Heliopoli, urbe Aegypti; una cum Apollophane philosopho conspexisse in meridie Dominicae passionis horribiles tenebras Solis globo circumfusas. (a)

AN-

(a) Certe ex momentis, quae laudat Natalis Beda, aërem verberat dum Erasmus impugnare contendit. Author quippe de *Mirabilibus S. Scripturae* non est MP. Augustinus, sed Hibernus quidam obscuri nominis scriptor, qui VII. labente seculo floruit, & Epistola Dionysii Areopagitae nomine inscripta ad Polycarpum omnium Criticorum calculo inter pseudo-epigrapha M. Dionysii ad censetur: quapropter alio ex momento, aliisque ex monumentis res haec probanda est, ne arena colligatur in funem. Eclipsim magnam accidisse tempore mortis Christi adseverant PP. nemine penitus discrepante, & ex Evangelio luculentissime constat. Verum quum *Eclipsis* nomine omnis obscuratio principum planetarum usurpetur, ut ex innumeris monumentis Cl. Daniel Huetius *Proposit. IX. Demonstr. Evangel.* ostendit, qui itidem demonstrat eodem eclypseos nomine denotari cum naturalem, tum miraculosam, & quocumque modo obtingentem praefatum luminarium defectum. Similiter quum ex Evangelio Lucae Cap. XXIII. habeatur, quod „tenebrae factae sunt in universam terram usque in horam nonam, & obscuratus est Sol, seu, ut alia exemplaria habent, *deficiente Sole*; & quidem non sine miraculo, ut constat, nec sine prophetico vaticinio, ut notum est ex innumeris Prophetarum Oraculis, quae praeceteris consuli possunt apud laudatum Huetium *Proposit. IX.* praesertim vero ex illo Amos VIII. v. 9. „Et erit in die illa „dicit Dominus Deus, occidet sol in meridie, & „tenebescere faciam terram in die luminis; & con- „vertam festivitates vestras in luctum, &c. „Oritur quaestio quomodo Christo in crucem acto haec eclypsis eveniret, & quomodo tenebrae factae sint super universam faciem terrae? Sed antequam varias sententias, ut ad nostram rem spectat, in medium proferamus (ad umbelicum autem criticam dissertationem producere alienum est a nostro instituto) operae pretium est praenotare tenebras illas non fuisse ita densas obscurasque, ut olim in Aegypto contigisse Moyses refert Exodi X. „Factae sunt tenebrae horribiles in universa terra Aegypti tribus „diebus. Nemo vidit fratrem suum, nec movit „se de loco, in quo erat „quandoquidem, & milites, qui miserunt sortem super inconsutilem Christi Servatoris vestem, taxillorum puncta numerare facillime potuerant: qui adstabant viderunt vas aëreo plenum, spongiam adligarunt harundini, & Redemptoris e patibulo pendens ori admove- runt, aliaque id genus occurrunt, quae Aegyptiacas tenebras eliminant, suadentque tenebras id genus, sicut quum declinante in occasum sole caligo involuit orbem, seu summo mane diluculum inlucescit tenebris

immixtum. His ergo praenotatis.

Patres, qui Pseudo-epigrapha Dionysii Areopagitae opera uti genuina exceperunt, mirabilem eclypsin per interlunium admiserunt Christo in crucem acto, & tenebras universam faciem terrae, saltem nostri hemisphaerii (in altero quidem hemisphaerio nox erat, & quolibet eclypsis inconspicua erat) fuisse factas, & ita praesertim sentit M. Augustinus Epistola olim LXXIX. nunc CXCIX. ad Hesychem, cui subscribit etiam S. Thomas 3. p. qu. 44. art. 2. ubi plura ex eo momento interlunii miracula observat in eclypsi praefata: subscriferunt autem ceteri Theologi ac interpretes posterioris aetatis, Paschasius Rhabetus in *Matth. XXVII. lib. 12.* Dionysius Chartusianus in *Matth. XXVII.* N. Hugo Charenensis ibidem, Cardinalis Baronius ad *Annum Christi XXXIV. n. 122.* Guillelmus Estius in *Caput XXIII. S. Lucae*, alique plures, quos percensere superfluum est. Alii autem PP. prioris aetatis defectionem solis adseruerunt, eclypsin firmarunt, sed de interlunio nec verbum habuerunt: quare vel retractionem solarium radiorum, ut praesertim S. Hieronymus in *Joël. Cap. II.* & S. Leo M. *Serm. LI. & LIX. de Passione Domini*, vel defectum itidem solis absolute dixerunt, ut S. Hilarius *Lib. III. de Trinit. cap. 11.* S. Gregorius Nanzianzenus *Orat. XLII.* S. Cyrillus Alexandrinus in *Joël. II.* Tertullianus in *Apologetic. cap. 21.* S. Joh. Chrysostomus *Hom. LXXXVII. in Matth.* Theophylactus, Euthymius, alique in *Caput XXVII. Matthaei*. Origenes autem hunc solis defectum ex interpositione alicujus densioris corporis, fortasse condensatarum nubium, evenisse aumat, quibus adhaerent quamplures, iique doctissimi recentiores, sed ex iis, qui phaenomenon hoc philosophice expendere studuerunt, novissime Augustinus Calmet *Dissertat. de tenebris in obitu J. Christi* eclypsin retulit in crustam, quandam ante solis discum concretam, quae valide adeo solares radios per tres integras horas retudit, ut noctem induceret, vicariam solis lucem gerentibus, quae refulserunt in Coelo, stellis, tenebras vero illas longe lateque terram tenuisse.

Sed num tenebrae ita reapse super universam faciem terrae factae sint (saltem nostri hemisphaerii) ut ubique circa meridiem, sexta nempe Hebraica hora, caligo & umbra regiones involverit? hic punctus, hic labor est maximus. Eusebius, in *Chronico*, apud quem ibidem etiam Julius Africanus, S. Lucianus Martyr apud Rufinum *Lib. IX. c. 6.* laudatique nuper Patres (Origene excepto) ex Phlegontis Hadriani Caesaris liberti, ac Thalli Philosophi testimonio (adde si lubet testimonium Pseudo-Dionysii) tantam talemque adserunt fuisse defectum hunc So-

lis,

CHRYSOSTOMUS homilia 89. in Matthaeum, post expositionem horum verborum sequentia Matthaei verba in hunc modum subjungit: PUTAVERUNT enim, inquit, Heliam ab eo vocari, & aceto illico ipsum potaverunt: alius autem accedens lancea latus ejus aperuit: deinde, apposita enarratione horum verborum, iterum ex eodem Evangelista subnectit: JESUS autem clamans voce magna, emisit spiritum. Hac lectione Chrysostomi abutitur incertus quidam Cornelii Agrippae scholasticus ad confirmationem detestandi erroris, quem idem Cornelius in libro De vanitate scientiarum capite 100. scriptum reliquit, affirmans Matthaeum Evangelistam errasse, cum dixerit, Christum lancea percussum ante, quam expiraret, contra Joannis auctoritatem, qui cum post mortem lancea percussus narravit. Hanc Agrippae vanitatem scholasticus ille tueri volens, astruit ex proposita Chrysostomi lectione praesentem locum in Matthaei codicibus ita habuisse, & in hunc modum legisse eum, & exposuisse Chrysostomum. Caeterum, cum haec lectio nusquam reperiatur apud Matthaeum, neque in exemplaribus Graecorum, neque Latinorum, neque aliquis veterum Expositorum ullam fecerit hujus rei mentionem, fateri oportet verba haec una cum expositione Chrysostomi scriptorum incuria fuisse transposita, praesertim cum ipsemet Auditor hoc loco asseveret Christi prorsus exanimati latus fuisse vulneratum; atque id ipsum repetat homilia octuagesima quarta in Joannem, explicans illud, Unus militum lancea latus ejus aperuit. Suspicor Agrippam, haereticorum dogmatum studiosissimum, accepisse ansam hujusce temerariae assertionis, non ex Matthaei Evangelio, ubi nulla rei hujus extat mentio, sed ex deliramentis Petri Joannis minoritae: qui, ut in libro adversus haereses testis est Guido Elnensis episcopus, hunc errorem stulto zelo primus invulgavit. Is enim, cum passionem & mortem Christi pro concione enarraret, finxit Christum, adhuc viventem, lancea vulneratum; ut ex amplificatione dolorum Christi populum magis ac magis ad misericordiam & fletum concitaret: quam sententiam cum postea pertinaciter defendere perseveraret, demum in concilio Viennensi damnatus est. Extat hujus erroris damnatio

Num Christus prius lancea percussus, quam mortuus.

Matth. 27. 50.

Joan. 19. 34.

Joan. 19. 34.

Error Petri Joannis Olivii damnatus in Viennensi Concilio. Clemens. de fide catholica.

His, ac tenebrarum diffusionem, ut omnes nostri hemisphaerii terras pervaserit, obvolveritque caligine magna. Hisce auxiliares porrigunt manus nedum Theologi supra laudati, ac interpretes posterioris aetatis, verum & recentiores, ceterique doctissimi Evangelicae Historicae expositores, praesertim Joannes Arboreus in C. XXVII. Matth. Card. Baronius ad An. Christ. 34. Augustinus Calmet, & Franciscus Lucas Brugensis in Matth. XXVII. Cornelius a Lapide ibidem, Daniel Huetius Demonstrat. Evangel. Propos. III. NN. Natalis Alexander in Matth. XXV. & Card. Gotti De Veritat. Christian. Relig. T. IV. P. II. cap. 31. §. 1. Ex heterodoxis Centuriatores Magdeburgenses Centur. 1. Guillelmus Moma Tom. II. de varia condit. & statu Eccles. Dei lib. 3. c. 6. §. 84.

Origenes tandem loco ab Authore laudato, &, ut nuper indigitavi, censuit tenebras haece factas solummodo super Palestinam, seu universam Judaeae terram, idque variis momentis confirmat. Ejus sententiae adhaeserunt etiam alii Veteres, quod ex eo certum est, quia S. Thomas ubi supra hanc sententiam suppresso Authorum nomine pluribus adscribit dicens: „Aut si latius voluerit quis extendere ad terram Judaeae, propter hoc, quod dicitur Tenebrae factae sunt in universa terra. . . . sed circa hoc magis credendum est Dionysio. „ In eandem quoque descenderunt ne dum ex A catholicis Samuel Basnagius ad An. Christ. XXXIV. Hugo Grotius in Cap. XXVII. Matth. & alii. Verum ex Orthodoxis Zacharias Chrysopolitanus Episcopus in Matth. XXVII. Vatablus apud Calmetum, Nicolaus de

Lyra, & Johannes Maldonatus in Cap. XXVII. Matth. N. Hyacinthus Serry Exercit. LVII. &c.

Ex quo loculenter adparet sententiam Erasmi non posse haereticis commentis adcenferi, sicut existimarunt aliqui habentes quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam. Utque res haec clarior fiat Angelici Doctoris judicium praesto sit. Esi enim Angelicus pro tenebris super universum orbem factis flet, & pro vera eclypsi, tamen dum Origenis sententiam ex adverso stantem pro obscuracione solius terrae Judaeae refert, quid agit numquidne diris eam devoveret, haereticamque, aut saltem haeresi adfinem enunciat illam? minime gentium, sed dumtaxat probabilioris oppositam adserit, quia munitam testimonio Dionysii, cui majorem adhibendam fidem tanquam oculato testi (ut ipse tunc autumabat, genuinas illius epistolas credens) quam ceteris, qui propriis oculis mirabilem illam solis defectionem haud viderunt. En verba S. Thomae post relatam Origenis sententiam: „Sed circa hoc magis credendum est Dionysio, qui oculata fide inspexit hoc accidisse, per interpositionem lunae inter nos, & solem, &c. Dum ergo ad humanum testimonium recurrit Angelicus, & ad Dei verbum haud appellat, rem hanc ad historiam pertinere, secus vero ad dogma existimavit. Haec autem ideo adnotavi, ut indigitarem quid ea in re senserint PP. Interpretes, & Theologi ad rectum judicium efformandum: ad rem tamen penitus rimandam consulantur laudati Authores, quum nobis haud liceat in ea re diutius immorari.

A N N O T A T I O CXXVI.

Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? Matth. 27. f

Num divini-
tas ab huma-
nitate Chri-
sti morientis
separata sit.

HILARIUS canone 33. in Matthaeum, videtur scribere, divinitatem ab humanitate Christi morientis recessisse, dum inquit: CLAMOR vero ad Deum, corporis vox est, recedentis a se verbi Dei contestata diffidium: denique, cur relinquatur, exclamat, dicens: Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti? sed relinquitur, quia erat homo etiam morte peragendus. In hac sententia existimatur esse Ambrosius libro decimo Commentariorum in Lucam. Consule Annotationem 164. libri hujus. (a)

A N N O T A T I O * *

Maria Jacobi, & Jose mater, &c. Matth. 27. f

Num ea,
quae mater
Jacobi, & Jo-
se ab Evan-
gelista dici-
tur, mater
Christi fuerit.

CHRYSOSTOMUS homilia 89. in Matthaeum, in quibusdam, tam Graecis, quam Latinis exemplaribus, ad expositionem loci hujus nonnulla verba habet significantia Mariam, quae hic ab Evangelista appellatur Jacobi & Jose mater, esse Mariam Christi matrem: quae quidem sententia cum facile inflecti queat, ad haeresim Helvidii, asserentis Mariam post partum Christi alios peperisse filios; arbitror

(a) Saepius, esto nunquam pro merito, laudandi Cll. PP. Benedictini in nova operum S. Hilarii editione hunc S. Praefatus locum expendunt. „ Multi ob hunc locum existimant Hilarium sensisse, carnem Christi morientis a Verbi divinitate fuisse separatam. At cum libro 2. de Trinit. n. 13. de Christo affirmet, *Naturam nostrae carnis jam in se separabilem sibi homo natus assumpsit*, cum etiam lib. 9. n. 11. acriter contendat, quod caro spoliata, & carne se spolians, & corpus a mortuis excitans, unus & idem Christus sit; cum denique lib. 10. n. 59. &c. non minori contentione disputet adversus Christi divisores, unum & eundem esse Christum, qui & in sepulchro jaceat, & in coelo regnet; aequius est ut haec cum illaesa substantiali Verbi cum carne conjunctione dixisse existimemus. Hoc igitur ita dixerit, ut cum Verbum virtute sua valeret corpus a morte protegere, illud dereliquerit, cui non adfuit, ut mortem ab eo arceret, sic supra cap. 3. num. 2. Christus ut esuriret, *hominem naturae suae dereliquisse* praedicatur: quod de substantiali Verbi separatione, ac derelictione nemo dictum intellexerit. Deinde sententia, a qua Hilarius stetit quidam opinantur, hoc fidem pulsant, quod non vere mortuus sit Filius si a carne ante mortem secesserit. At quam integra sit ea illius fides, plenum est ex his lib. 3. de Trinit. n. 15. *Dei filius crucifigitur: sed in cruce hominis mortem Deus vincit, Christus Dei filius moritur; sed omnis caro vivificatur in Christo. Dei filius in inferis est, sed homo refertur ad Coelum*. Ex quibus patet eum sensisse Dei filium neque in morte a carne, neque in inferis ab anima fuisse separatam. Porro in his, *clamor vero ad Deum, corporis vox est* &c. corporis nomine totus homo potest intelligi: quemadmodum lib. 3. de Trin. n. 16. cum de verbis Christi, *Clarifica me Pater apud te ipsum &c.* subjicitur: *Haec carnis deprecatio est*, vocabulum carnis ad totum hominem refertur. Si autem totus homo etiam secundum animum a Filio Dei ante mortem desertus fuit, in inferis non fuit Filius Dei. Notatu dignum est, quod in Psalm. 141. n. 6. haec verba, *Deus meus*, non de Christo homine ad verbum, sed de Filio ad Patrem interpretatur in hunc

modum: *Cum proclamat, Deus meus quare me dereliquisti? in his non est infirmitatis suae confessio, sed paternae virtutis praedicatio*. „ Uberius rem hanc expendunt in Praefatione generali §. 4. ubi & errores, eorumque Patronos, circa divisionem Verbi a carne expendunt. Varios dicendi PP. modos in medium producant, obscurum Hilarii sermonem clarificant, variisque momentis Hilarii, aliorumque PP. rectam fidem vindicant, quod ad pleniorum eruditionem consulere aliis opportunum est, referre ac transcribere a re nostra alienum.

Quum autem eadem loquendi formula, ac Hilarius, utatur Ambrosius expendens eadem Christi e cruce pendens verba *Deus meus, ut quid dereliquisti me?* heinc ait „ Clamabat homo separationem divinitatis moriturus, nam cum divinitas a morte libera sit, utique mors ibi esse non poterat, nisi vita discedebat, quia vita dignitas est. „ opportunum est hic (ne eundem lapidem revolvamus in Annot. 164. N. Authoris) in medium producere Angelicum Doctorem PP. omnium orationum legitimumque interpretem, qui ita rem totam edisserit, & Ambrosium ceterosque universim PP. ita obscure loquentes expendit 3. p. q. 50. art. 2. ad 1. „ Derelictio illa non est referenda ad solutionem unionis personalis; sed ad hoc, quod Deus Pater eum exposuit passioni: Unde *derelinquere* ibi, non est aliud, quam non protegere a persequentibus. Vel dicit se derelictum quantum ad illam orationem, qua dixerat: *Pater si fieri potest, transeat a me calix iste*; ut Augustinus exponit libro de Gratia novi Testamenti. „ Magnus Pater autem in praefato libro (seu Epistola CXX. quae propter sui prolixitatem dici solet etiam liber) cap. 6. ita exponit Christi patientis laudata verba. „ Tanquam diceret relinquo me, idest non me exaudiendo, longe factus es a salute mea, praesentis scilicet salute hujus vitae. „ Additque itidem aliam expositionem, qua rem totam absolvit. „ Haec ex persona dicit infirmitatis carnis peccati, quam transfiguravit in eam, quam sumpsit ex Virgine, similitudinem Carnis peccati. „ &c. Consule S. Thomam ibidem, & Quodlibet. II. art. I. Quodlibet. IV. art. 6. Opusculo III. cap. 236. & 237. & Opusculo LX. cap. 19.

arbitror exemplaria illa ab haereticis depravata : quanquam non defunt, qui haec homiliae verba defendant, dicentes Mariam non secundum veritatem, sed secundum dispensationem vocari matrem Jacobi, & Jose, quod ii filii fuerint Josephi, Mariae conjugis, ex alia uxore. In iis praecipuus est Theophylactus, qui in commentariis loci hujus ita fatur : Mariam autem matrem Jacobi, & Jose Deiparam dicit, Jacobus enim & Jose filii erant Joseph e prioris ejus uxore, verum quia Deipara uxor Joseph dicebatur mater, hoc est noverca. Repetit hoc ipsum exponens Marci caput 15. Lucae 24. & Joannis 19. Caeterum Euthymius in commentariis evangeliorum, defensionem hujusmodi refellit, ita scribens : CUM multae essent, insigniores enumerat. Quidam itaque dicunt, quod Dei mater est, quae apud Evangelistas nunc quidem Jacobi & Jose mater nominatur, quandoque autem Maria Jacobi, interdum vero Maria Jose : nam hi filii erant Joseph : & quemadmodum pater illorum vir ejus dicebatur propter dispensationem ; ita rursus ipsi filii virginis. Verum sermo hic absurdus videtur : primum siquidem, quid prohibebat eam appellare matrem Jesu ? praesertim cum in praecedentibus narrationibus ut plurimum ita eam appellaverit : deinde absurdum quoque foret in locis sequentibus ubique Magdalenen ei praeponi, & ostendere illam fuisse matrem Dei ferventioris : unde suspicamur, alteram quandam fuisse hanc Mariam, quae mater erat Jacobi Parvi & Jose, non filiorum Joseph, sed aliorum, qui erant e septuaginta discipulis. Nam multae tales similes erant nominis apud Judaeos. Verisimile est autem tunc Dei matrem propinquius cruci assistisse, quam caeteras mulieres ; idque viscerum inflammatione Judaeorum vincente timorem ; fortassis vero etiam circumfisse, cum propter naturae aculeos in eodem loco manere non posset : postmodum autem apud monumentum mansisse, & singula conspexisse. Quod si hoc recipimus ; quaerendum est, quomodo ipsius non meminerunt Evangelistae ? quia de ea notum erat, quod adfuerit, & quae matrum sunt, demonstraverit : ideoque neque planctum ejus scripserunt : abunde enim satisfecerunt pronunciantes, quod filium docentem sequebatur. Oportet autem & hoc & illud scire, quodque naturae conformis est, suscipere. Hieronymus in libro adversus Elvidium de hac Marthaei sententia contra ipsum Elvidium evangelistae testimonio abutentem late differit.

A N N O T A T I O CXXVII.

Vidit Simonem, & Andream mittentes retia in mare, &c. Marci cap. 1. b

AUCTOR explanationis in Marcum, Chrysostomo adscriptae, homilia quarta hoc explicans, notatur a Godefrido Filmanno, quod asseruerit, non esse scriptum in Evangelio, quod Apostoli, ante passionem Domini piscantes, aliquid unquam prehenderint ; cum tamen Lucae capite quinto legatur, discipulos ante mortem Christi, jubente Domino, tantam cepisse piscium multitudinem, ut retia scinderentur. Apostoli piscant. Luc. 5. 7.

A N N O T A T I O CXXVIII.

Praecepit eis, ne quid tollerent in via. Marc. 6. b

THOMAS Cajetanus, cum ad hunc locum explanando pervenisset, haec attulit : AB universa doctrina Evangelica discrepat mandare de cibo, potu, vestibus, barba, capillis, & hujusmodi, quae indifferentia sunt, utpote res indignae tanto ac tali Doctore : & ut per hoc cognoscamus, ipsum esse Deum, qui fecit omnia, cui omnia serviunt, cui nihil horum displicet, qui universis in toto nationibus leges dabat, omnibus & singulis congruas, nullique incommodas, nulla exceptione alicubi, aut aliquando egentes. Ambrosius libro Annotationum secundo, adversus ista sic invehitur : HAEC profecto, ut parcissime loquar, falsa sunt, & haereticorum perniciosi dogmatis consentanea. Si enim haec indifferentia sunt, & non sunt curae Deo : cur Deus a principio praecepit Adae, ut se ab-

TOM. II.

Ab L. ad hunc locum pervenit.

stineret ab eo? & cur laudatur Joannes de contemptu ciborum? & si haec indifferentia distant ab Evangelica doctrina: cur Dominus in Evangelio Joannem tantopere extulit de cultu aspero vestium, oblique taxans molliores, cum dixit, Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt? si de colore non sollicitatur Dominus: cur vituperat divitem induentem purpuram & byssum? cur laudat Paulus, qui meloris tegebantur? & mulieribus praecepit, ne in tortis crinibus, auro, margaritis, & veste pretiosa se ornent? Adjecit & de barba & capillis nihil Dominum praecepisse: sed principes Apostolorum id commemorarunt, quorum alter capillaturam extrinsecus, aliter intortos crines vituperat, & vituperium vitio asserit nutrire comam. Credibile est, ex Apostolorum traditionibus venisse clericos tonderi, ac radi capillos in vertice. Non igitur haec adeo discrepant ab Evangelica doctrina, quae Evangelici & Apostolici viri tantopere curaverunt: fateor tamen, quod Jesus noluit de his, quae poterant commodius a discipulis suis edoceri, & specialibus traditionibus praefiniri, explicite sermonem facere. Sed quid est, quod ait, non dedisse Dominum talia praecepta, ut cognosceremus eum esse Deum, qui fecit omnia, cui omnia serviunt? quasi vero non sit eousque cognitus Deus in veteri Testamento, qui multa hujusmodi praecepit, & viliora, & proculdubio indifferentia. Et quid est, quod addit, cui nihil horum displicet? imo videmus displicere. Et quid est etiam, quod adjecit, dedisse leges nulli incommodas? Non ergo arcta est via, quae ducit ad vitam: discipuli duram, uxoriā legem dicunt, vel ipso Christo probante: & ipse Christus difficile esse, inquit, divitem intrare in regnum coelorum: & Paulus, Per multas tribulationes oportet intrare in regnum Dei. Et nunc audivimus leges Domini nulli incommodas: verum est, tamen vere diligentibus Deum, quibus nihil tam difficile & arduum, quin fiat facile, atque pervium, non esse incommodas leges Christi. Nec est verum, quod adjunxit pestifere, omnia mandata Domini omnibus congruere. Hieronymus enim ait: Non omnibus praeceptum est, ut duas tunicas habeant, ne cibos in pera, aes in zonis, virgam in manu, calceamentum in pedibus, ut vendant universa, & dent pauperibus. Et Petrus non temere interrogat: Domine, ad nos dicis hanc parabolam, an ad omnes? sciens non omnibus eadem praecepti propter diversos status, atque officia; quanquam haec novi haeretici confundant improbe, atque impie.

A N N O T A T I O CXXIX.

Et post dies sex assumpsit Jesus Petrum, &c. Marc. 9. a

Erratum Auctoris expositionis in Marcum.

AUCTOR expositionis in Marcum, quae Chrysostomi dicitur homil. 10. admonet in Evangelio secundum Matthaeum scriptum esse, Et factum est die octava; apud Marcum vero, Post dies sex: quod sane non sic: nam quod inquit apud Matthaeum haberi, id extat apud Lucam capite nono. Hunc qualemcumque errorem, sive ex lapsu memoriae Auctoris, sive ex incuria Scriptoris enatum, annotavit Godefridus Tilmannus, Auctoris hujus scholiastes. (a)

AN-

(a) Quomodocumque res evenerit, sive ex Scholasticis oscitantia, sive ex Auctoris illius commentarii inadvertentia, unum pro alio Evangelistam laudantis, adparens dissonantia Lucae, ac Matthaei, Marci, ut facillime depellitur, & consonantia una, unaque facies eloquiorum Dei adparet re bene pensata: quum Matthaeus, & Marcus absolute sex dies fluxisse dicant, & Lucas fere octo enumeret: ex qua moderatione per particulam quasi idem communi loquendi formula manifestatur, quod illi per senarium numerum dierum absolute distinxerunt. Lucas itidem utrumque diem (quem ceteri Evangelistae non neglexerunt) in suo fere novem dierum circulo in-

clusit, nimirum diem extremum, quo Christus praecedentia verba dixit, & primum, quo facta est transfiguratio: hisce enim duobus adjunctis diebus quos Matthaeus, & Marcus omiserunt, nonne fere dierum novem computus exacte consurgit? Similis loquendi forma occurrit in verbis S. Xysti I. R. Pontificis ad S. Levitam Laurentium *post triduum me sequeris*, cum tamen quinto post die fuerit Laurentius in craticula combustus, sed triduum dixit Xystus, illud nimirum, quod passionis suae diem inter, & alterum Levitae tormenti effluxit. Ita S. Augustinus, *Tract. XXVII. in Johannem*.

A N N O T A T I O CXXX.

Cum intrasset in templum, coepit ejicere vendentes, & ementes. Marc. 11. b

AUCTOR enarrationis in Marcum, Chrysostomi titulum praeferentis, in exordio homiliae decimae tertiae affirmat historiam de ejectione vendentium, a Marco descriptam, eandem esse cum illa, quam apud Joannem legimus. Godefridus Tilmannus hunc locum annotavit his verbis: SI HANC ipsam historiam secundum Marcum conferas cum Joanne, capite nimirum secundo, introspicienti tibi paulo penitius facile, colliquescet, non unam tantum ejectionem fuisse, sed duas. Bis siquidem legitur Dominus ad Paschae celebritatem ascendisse Hierosolymam; semel quidem Joanne Baptista nondum carceri pro veritate per Herodem mancipato, hoc est, anno primo praedicari per Dominum nostrum Evangelii, cujus & Joannes capite secundo meminit; rursus ad peragendum humanae redemptionis mysterium properans. De hac Marcus hoc loco commemorat, cui & concinit Matthaeus 21. cap. In hoc utroque ascensu Hierosolymae legitur Dominus eliminasse templi adytis vendentes & ementes. Caeterum solvi utrumque potest locus hic confragosus simul & dilemmaticus, si dicas Auctorem loqui de explicatione temporis, quo quidem Hierosolymam ascenderit, non quoties.

De vendentium in Templo historia.

A N N O T A T I O CXXXI.

Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum. Marc. 15. d

THOMAM Cajetanum, haec explicantem, Ambrosius Compfæ libro Annotationum primo refellit his dictis: PUTAT Cajetanus mendosam hic esse literam, & legi debere, Hora sexta: nec advertit, quod paulo post sequitur, Et facta hora sexta, &c. quanto ergo prudentius erat acquiescere sanæ aliorum distinctioni; qui dixerunt pro concordia Evangelistarum, quod hora tertia crucifixus fuit, sententia & acclamatione Judaeorum, sicut Marcus dicit: hora vero sexta, facto ipso, sicut alii Evangelistae testantur. Nam & accusator, & judex, & carnifex recte dicuntur occidisse reum, ille accusando & probando crimen, judex damnando, carnifex sententiam exequendo. Poterat & hic locus aliter exponi, ut quod dicitur, Erat hora tertia, referatur ad superiora, videlicet quando traditus est, ut crucifigeretur; & quod sequitur. Et crucifixerunt eum, intelligendum est, postmodum hora sexta. Haec Ambrosius adversus Cajetanum: pro cuius excusatione libet huc admonere, hoc ipsum olim sensisse Hieronymum in explanatione Psalmi septuagesimi septimi, ubi his utitur verbis: SCRIPTUM est in Matthaeo & Joanne, quod Dominus noster hora sexta crucifixus sit. Rursum scriptum est in Marco, quia hora tertia crucifixus sit: hoc videtur esse diversum, sed non est diversum. Error Scriptorum fuit: multi enim **Γ** episigmon Graecum putarunt esse **Γ**. Quibus verbis indicat divus Hieronymus **Γ** scriptorem pro hora sexta posuisse tertiam, deceptum similitudine numeralium characterum, quos in Graecis codicibus reperit: siquidem **Γ** episigmon, quod senarii nota est, adeo simile est literae **Γ**, quae ternarii signum est; ut facile fuerit Scriptorem ex uno in alterum labi, & pro **Γ** episigmo, quod sextam horam demonstrabat, repoluisse **Γ** gamma, quod tertiam significat. Neque a Hieronymo dissentit Theophylactus nisi quod arithmeticae figurae mendum non apud Marcum, sed apud Joannem contigisse putat, ubi scribebentium error mutato **Γ**: in **Γ** sextam horam effecit ex tertia. ^(a)

Nota Christus hora tertia crucifixus

Marc. 15. d

TOM. II.

(a) Quod ex Hieronymo laudat Xystus, universum ab Interpretibus haud probatur, & conjectura. S. Doctoris ex aliis momentis, iisque validis, refellitur: cum quia omnia exemplaria Evangelii Marci habent *hora tertia*: quare si vel mendum in aliquo exemplari ex oscitantia librarii confundentis Graecum *episigmon* cum *gamma* aliquando inrepsit, certe

L I 2

AN-

in omnibus id occurrere non potuit, quapropter facillime ex iis deprehenderetur sphalma, quod Hieronymus notavit: neque enim fieri potuit, ut omnia exemplaria ab initio sic fuerint corrupta, praesertim cum nullus ante Hieronymum id animadverterit, nec Hieronymus ex quo aliorum deprehenderit errorem indigat: tum etiam quia ex Johannis Evangelio

A N N O T A T I O CXXXII.

Surgens autem Jesus mane prima Sabbati. Marc. 16. d

Marci ultimum caput, an solidae auctoritatis sit.

THOMAS Cajetanus huc ab Ambrosio tali censura notatur: ULTIMUM Marci caput dicit Cajetanus, quod non sit solidae auctoritatis ad firmandam fidem, sicut caetera Marci indubitata, eo quod quidam aliquando suspicari sunt illud fuisse adjectum. Ergo hominum suspitione quorumlibet vacillare debet Scriptura? si sic res habet: quid jam erit firmum de illa? Ad haec, si hoc capitulum non erit proprium Evangelii Marci: sequitur, quod mutilum habet ecclesia Christi unius Evangelistae evangelium: & id quidem in ea parte, quae erat porissima, ubi de resurrectione agebatur, cujus enarratio maxime conveniebat Marco, qui propter victoriam resurrectionis in leone designatur. Quis haec, nisi desipiat, prober? Adde, quod hoc caput, quod isti in dubium vocant, ecclesia in duobus solennissimis Festis, id est, in die sancto Paschae, (*) clara voce recitat & concinit in sacris templis sub Marci titulo; quam qui dicere audent in hujusmodi errare, nihil est, quod non valeant, vel asserere, vel negare, ut lubet. Quare contemnendi sunt potius, quam sint dignandi, ut cum illis contendas.

(*) Adde etiam Ascensionis: cum in utroque Festo hoc Evangelium Marci in ecclesia legatur

A N N O T A T I O CXXXIII.

Ave gratia plena. Lucae cap. 1. c

Maria Virgo cum recte dicatur gratia plena.

BERNARDUM, homilia tertia super historiam Dominicae annunciationis haec enarrantem, taxat Erasmus in suis annotationibus, quod perperam & extra rem philosophetur in his verbis, veluti hoc peculiariter competat Mariae gratia plenam appellari, cum nec a Luca dictum sit, Gratia plena, sed *κεχαριτωμένη*, id est, Gratiola; & is sermo multis promiscue tributus in arcanis literis reperitur. Siquidem de Joanne Baptista legitur, Spiritu Sancto replebitur; & de Helisabeth,

Luc. 1. 15.

lio alia ex adverso difficultas exurgit, quum Johannes serius crucifixum adferat Christum; quare simul conlati textus Evangelistarum fere inextricabilem generant quaestionem, ut constat. Matthaeus namque crucifixum adferit Christum *hora sexta*, a qua usque ad horam nonam tenebrae factae sunt super universam terram. Marcus autem cap. XV. ait „Erat autem „hora tertia, & crucifixerunt eum „Johannes vero circa *horam sextam* morti damnatum adstruit Redemptorem: Cap. XIX. „Erat autem Parasceve Paschae hora quasi sexta, & dicit Judaeis (*Pilatus*) „Ecce rex vester „&c. Quum ergo certum sit pendente Christo e cruce, tribus solidis horis tenebras perdurasse, & Christum hora nona (tertia nimirum pomeridiana) exspirasse, quis vel coecutiens non videt grave inde dubium oriri ex dissonantia Evangelistarum, dum idem, qui a Matthaeo dicitur hora sexta in patibulum actus, ab Johanne hora integra saltem post cruci suffixus adferitur, quum a ferali sententia ad criminis executionem usque ad minus hora ut excurreret oportebat: praesertim ex non brevi itinere, quod conficere debuit pene exsanguis Servator verberibus attritus, variis adfectus poenis, gravique pondere crucis onustus? Dictu haud facile est in quot, qualesve, potius fabulas, quam opiniones defleant aliqui, ut adparentem hanc antilogiam evertant. Dum enim aliqui ab Hieronymi sententia prudenter defleunt, in errorem certe foediorum declinant adferentes facillime conciliari cum Matthaeo Marcum, si dumtaxat perpendetur, ubi Evangelium hic conscripserit, in Italia nimirum teste Hieronymo, ubi tribus post horis Sol oritur, qui utique in Judaea tribus ante horis rutilat in Coelo. Sed crasse nimis, dum ita opinantur. Esto enim in Italia scripserit Marcus, quid in Judaea eveniret memoriae tradidit, qua ibi hora juxta Judaicum horologium id acciderit

adnotavit, quid ergo ad rem conficta variatio Italici horologii? omnem quoque partitionem Judaicarum horarum pessundare conati sunt, qui ita stolidè senserunt.

Ut igitur res tota dilucida fiat (aliis omisiss, quum non liceat in aliis immorari) observanda est laudata partitio horarum Hebraeis consueta. Diem integrum viginti quatuor horarum curriculo completum, seu mane & vespera complectentem, in diem noctemque secabant Hebraei, duodecim horis diei, totidemque nocti assignatis: in quatuor vigilias dividere noctem, quarum quaelibet tres adunabat horas: diem vero in quatuor horas patrias, quarum quaelibet pariter tres horologii nostri horas complectebatur, *Primam*, nimirum, *Tertiam*, *Sextam*, & *Nonam*; quae quidem partitio pro temporum varietate, ut constat, plus minulve lucis aut diei aut nocti tribuebat in fine illius, & initio istius. Hac ergo partitione pensata recte dubium extricatur, & adparet una facies eloquiorum Dei, consonantia Evangelistarum facillime salvatur. Hora sexta utique Christus fuit cruci suffixus dum circa finem *Tertiae*, & initium *Sextae* fuit exaltatus a terra, & quia *Tertia* declinante (ut dixi) fuit crucifixus, recte a Marco hora *tertia* dicitur ligno confixus, qui a Matthaeo hora *sexta* adferitur actus in crucem; quia ille finem unius adcepit, hic alterius initium usurpavit juxta communem loquendi sentiendique morem Hebraeorum: qua de causa hora nona Christum exspirasse uterque adfirmat. Eodem loquendi more, ritumque servato Johannes scripsit *quasi hora sexta* Jesum fuisse neci adjudicatum, quia hora circiter ante complementum *Tertiae*, initiumque *Sextae*, bene exprimitur hora *quasi sexta*. Ad pleniorum eruditionem consule Estium, Janlenium, Lamy, Maldonatum, aliosque.

Elisabeth, *Repleta est Spiritu Sancto*; & Stephanus dicitur, *Plenus gratia*. Certe non video, cur Bernardum hac in re norandum putet Erasmus, cum omnes Latini Patres per tot saeculorum successiones Gratia plena legerint; & divus Ambrosius, Graecae linguae peritus, existimaverit hoc epitheton recte in Mariam congruere, quod omnibus foecunda sit gratiis. Hieronymus quoque, sive Sophronius, Hieronymo familiaris (nam uterque Graecum sermonem egregie calluit) in sermone De assumptione hoc elogium explicans, *BENE*, ait, gratia plena, quia gratia caeteris praestatur per partes: Mariae vero simul se totam infudit gratiae plenitudo. Vere gratia plena, per quam largo Spiritus Sancti imbre superfusa est omnis creatura. Quin & Theophylactus Graecus auctor, utranque lectionem agnoscens, & gratiosam, & gratia plenam legit, sic inquit: *HOC* enim est gratiosam esse, vel plenam gratia, quod gratiam invenerit apud Deum. Multae enim & aliae invenerunt gratiam coram Deo; sed quod in utero conceperit filium Dei, hoc ei singulare, quod nulli alteri concessum. Id ipsum clarissime praedicat divus Athanasius in sermone De sanctissima Deipara, hunc in modum loquens: *SPIRITUS Sanctus* in Virginem descendit cum omnibus virtutibus suis essentialibus, imbuens eam gratia, ut in omnibus gratiosa esset: atque idcirco gratia plena cognominata est, eo quod adimpletione Spiritus Sancti omnibus gratiis abundaret. Et infra, *DECET* enim te matrem regeneratricem, dominam ac heram cognominari, eo quod ex te prodiit rex Dominus, ac Deus noster, assistentem illi, nobis quidem terribili, tibi autem dulci, omnemque gratiam largienti: qua de causa factum est, ut gratia plena appellata sis: utpote quae omni gratia abundares. Ex horum auctorum verbis facile diluitur, quod Erasmus ait in Sacris literis etiam alios sanctos dici plenos gratia. Nam licet sanctos fateamur plenos gratia: credimus tamen, ut in eodem sermone inquit Sophronius, matrem Christi tantam habere gratiae plenitudinem, quantam nullus recepit mortalium. Deus enim talem ac tantam fecit eam, ut ipse per nullam creaturam fieri voluerit, quam per eam. ^(a)

A N N O T A T I O CXXXIII.

Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur. Luc. 1. c

AMBROSIUS in Lucae commentariis, ut refert Magister Sententiarum, visus est tribuere animae Christi aequalem cum Deo omnipotentiam: quod theologi, ne creaturam aequent creatori, non recipiunt. Siquidem, cum periodum istam interpretaretur, sic scripsit: *NON* ideo, inquit angelus, erit magnus, quod ante virginis partum non fuerit magnus; sed quia potentiam, quam Dei filius naturaliter habet, homo erat ex tempore accepturus, ut una sit persona homo & Deus. Magister Sententiarum libro 3. dist. 14. dissolvens ambiguitatem hujus sententiae, ait eam intelligendam esse de persona, non in quantum est Dei, sed in quantum, est hominis: nam licet una sit filii Dei, & filii hominis persona: tamen in quantum Dei persona est, semper & naturaliter omnipotentiam habuit: sed in quantum est hominis, non semper habuit, quia non semper fuit: & secundum hoc, quod futura erat hominis persona, acceptura erat ex tempore potentiam, quam naturaliter & semper habuerat in quantum Dei persona. Hunc locum, quem omnes pene scholastici allegant ex Ambrosii Commentariis in Lucam, nos quamvis diu multumque in cunctis Ambrosianis Operibus quaesiverimus, nondum tamen invenimus. Guillelmus Opembacchius, & Henricus Haiton in tertio Sententiarum eundem citant ex Commentariis Bedae in Lucam: sed nec in illis exat. Haec libuit admonere propter eos, qui solis Rapsodiis contenti, ipsa auctorum scripta evolvere gravantur. Nos interim, dum Patres nocturna diurna que manu versare cogimur, si forte locum hunc, & alios huic similes perperam inductos offenderimus, auctoribus suis integra fide restituemus.

(a) Sermo de SS. Deipara, a Veteribus Athanasio adjudicatus, a recentioribus Criticis restituitur incerto Authori, qui post Haereticos Monothelitas exortum scripsit. Ceterum, quod Deipara

specialissima praerogativa fuerit gratia plena, universim Patres adfirmant, quos hic laudare superfluum puto.

AN-

ANNOTATIO CXXXV.

Et in terra pax hominibus bonae voluntatis. Luc. 26. b

Angeli num
in die iudicii
iudicandi.

ORIGENES homilia in Lucam decima tertia scribit, angelos, ad custodiam nostram deputatos, fore in die iudicii iudicandos, recepturosque praemia, & poenas juxta peractae gubernationis rationem. Verba ejus sic habent: **QUOD** cum ita sit, petamus omnipotentem Deum, ut angeli & homines ecclesiarum, episcopi adjumento sint nobis; & sciamus, quoniam utrique pro nobis a Domino iudicentur. Quod si illi fuerint iudicati, & vitium, atque peccatum, non in eorum incuria, sed in nostra negligentia fuerit inventum: nos arguemur, atque plectemur. Illis enim universa facientibus, & pro nostra salute nitentibus, nos nihilominus a peccatis vacabimus. Porro frequenter evenit, ut nobis laborantibus illi suum officium non expleant, & in culpis sint. Diximus de hoc abunde Annotatione 124. libri quinti.

ANNOTATIO CXXXVI.

Postquam impleti sunt dies purgationis, &c. Luc. 2. c

De Maria
post partum
purgatione
cogit.

ORIGENES homilia in Lucam 14. indicat, Mariam virginem purgatione indignuisse post partum, his verbis: **CUM** jam impleti essent dies purgationis eorum, secundum legem Mosi, duxerunt eam Hierosolymam: propter purgationem, inquit, eorum: quorum eorum? si scriptum esset, Propter purgationem ejus, id est, Mariae, quae pepererat: nihil quaestionis oriretur: & audacter diceremus, Mariam, quae homo erat, purgatione indignuisse post partum. (a) Intelligit fortasse Origenes non de purgatione ab immunditiis & sordibus

(a) De Virginis immunitate, ac exemptione a debito legalis purgationis ubertim disserui *Tom. III. Exercit. XIV.* ubi praesertim ventilavi audaciam novissimi Acatolici Samuelis Basnagii contententis Deiparam obnoxiam huicce legali purgationi, omniaque ejus commenta ex Scriptura, Patribus, ac philosophia deprompta pro meo virili retundere studui, objectis ei Verbo Scripto, variisque illius versionibus primaevis, ac originalibus editionibus, Verbo tradito PP. concordia sententia firmato, nec non aliis Theologiae solidissimis & inconcussis locis: quare pauca hic addere fas est ad majorem veritatis intelligentiam, divinique dogmatis firmitatem. Et quidem quum Basnagius, alique ejusdem fursuris homines, ut Deiparae intemeratae virginitati, ac puritati detrahant, saepius Origenem veluti primipilum adoptati sphalmatis signiferum taceant, ultra ea, quae ibi scripsi, lubet Origenis textum clarissimum ad rem proprie facientem objicere, ad omnem, vel levem de hac impacta Origeni sententia suspensionem evertendam. Expendens enim hic legem de puerperarum purificatione in divino eloquio praescriptam, ita suam aperit mentem, & veritatem catholicam docet *Homilia VIII. in Leviticum*: „Consideremus secundum historiam, si non viderur quasi ex superfluo additum: *mulier, quae conceperit semen, & pepererit masculum*, quasi possit aliter masculum parere, nisi femine concepto. Sed non ex superfluo additur: ad discretionem namque illius, quae sine femine concepit, & peperit, istum sermonem prae ceteris mulieribus Legislator adjecit, ut non omnem mulierem, quae peperisset, designaret immundam, sed eam, quae concepto semine peperisset. Addi quoque ad hoc etiam illud potest, quod lex ista, quae de immunditia describitur, ad mulierem pertinet. De MARIA autem dicitur, quia virgo concepit, & peperit. Ferant er-

go legis ohera mulieres: Virgines vero ab his habentur immunes. „Quo quid clarius ad Origenis mentem enucleandam, dum ipsemet suam sententiam in expositione legis edisserit, ac manifestat? Quae vero ex aliis PP. objiciuntur plene a nobis *ibidem* sunt expensa, & praesertim dum duriusculum Tertulliani sermonem emollire oportuit; praesertim cum Quintus Septimius ibi ad hominem volens Marcionem arguere, & ex ipsis met suis verbis convincere, ex eodemque nebulonis argumento ostendere Christum verum, ac reale corpus habuisse, plura indulget, quae permittenda non forent, sed ut ex ejusdem met armis feriat illum, quae ad duritiem admittit, contra sagittarium tela retorquet: ex qua argumentandi forma, ut notum est iis etiam, qui primas logicae regulas didicerunt, haud evincitur ultro concessa, sed ad duritiem, & ex momento convincendi ex propria sententia fuisse admissa: quare idem Tertullianus *ibidem* subdit. „Ea enim, quae expugnat haec haeresis, confirmantur: quum ea, per quae expugnat, destruuntur. „Et certe Basnagius mutilavit Tertulliani textum, ut facilius posset proprium errorem confirmare; quod ibi aperui, neque hic repetere lubet.

Lubet tamen ad plenioris haeresis confusionem hic adnotare, quod quum Calviniani in hoc sphalma descenderint, Lutherani omnes dire eos prosciderunt: duce Lutero, dirisque hoc sphalma, tanquam divinae Scripturae & Patribus adversum devoverunt, ut praecipue videre est apud Michaëlem Walterum *Harmon. Evangelic. T. 1. in Luc.* Quid? Nec qui Protestantes audiunt ij solum id adserunt, & nobiscum sentiunt, sed quamplures ex iis, qui se Reformatos adpellant, id adserunt, vel qui alio capite a Romana communione recedunt. Immunem quippe ab onere purgationis Deiparam adstruunt Andreas Osiander, & Theodorus Beza in *cap. II. Luc.* & videri praesertim

bus partus, quibus nulli dubium est Mariam non fuisse obnoxiam; sed de ritibus & caeremoniis, quibus Moses puerperas lustrari jusserat: has necesse erat servari a matre illius, qui legem impleturus venerat, non destructurus. Arnobius in expositione Psalmi 14. maculas quasdam Mariae tribuere videtur; a quibus, ingrediente in ejus uterum Christo, mundata sit: cujus sententiae declarationem habes libro quinto. Annotat. 153.

IN eadem homilia cavendum tibi est, quod Origenes ait, nos post resurrectionis diem purgatione indigere, in haec verba: EGO puto, quod & post resurrectionem ex mortuis indigeamus sacramento eluente nos, atque purgante (nemo enim absque sordibus resurgere poterit) nec ullam posse animam reperiri, quae universis statim vitiis careat, &c. Habes haec accuratius & prolixius pertractata Annotat. 170. & 171. libri quinti.

Purgatorius ignis.

A N N O T A T I O CXXXVII.

Omne masculinum, adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur.
Luc. 2. d

AMBROSIUS libro secundo Commentarium in Lucam, hunc locum exponens, sentire videtur Mariae virginis vulvam, in partu adaperitam, & resoluta virginitatis claustra. Quod quidem pugnat cum definitione theologorum omnium, qui docent Christum sine nixu, dolore, ac sordibus parturientis, clauso virginis utero, per integra virginitatis claustra prodiisse instar radii solaris per vitri soliditatem sine ulla vitri laesione demissi. Scribit autem hoc modo: QUI dixerat ad prophetam, Prius, quam te formarem in utero, novi te, & in vulva matris sanctificavi te. Et, qui vulvam sanctificavit alienam, ut propheta nasceretur propheta, hic est, qui aperuit matris suae vulvam, ut immaculatus exiret. Divus Thomas in Tertio Summae volumine, quaestione vigesima octava, art. 2. dicit Ambrosium apertionis vocabulo non significasse patefactionem illam uteri, quae caeteris parientibus accidit; sed eam prolis exitum, qui claustra virginei pudoris non violaverit. Caeterum, ne cui scrupulum injiciant verba legis, ab Evangelista inducta, libet huc asserere Bernardi sententiam in principio tertii sermonis De purificatione Mariae, hunc in locum scribentis: IN lege scriptum erat, ut mulier, quae, suscepto semine, peperisset filium, immunda esset septem diebus, & octavo die circumcideretur puer: dehinc ablutioni & purificationi intenta abstinere ab ingressu templi triginta tribus diebus, quibus expletis, offerret filium Domino cum muneribus. Sed quis non advertat in ipso sententiae hujus initio, liberam matrem Domini ab hoc praecepto? putas enim, quia dicturus Moses mulierem, quae peperisset filium, immundam esse; non timuerit super matre Domini blasphemiae crimen incurriere; & idcirco praemisit suscepto semine? alioquin nisi parituram praevidisset sine semine virginem: quae necessitas erat de suscepto semine fieri mentionem? Patet itaque, quod lex ista matrem Domini non includit, quae, non suscepto semine, filium peperit.

De Maria pariente.

Jerem. 1. 5.

Deut. 12. 2. 3.

ORIGENES homilia in Lucam decima quarta, hanc ipsam Lucae clausulam pertractans,

tertium potest Matthaeus Poll *Synops. Criticor. in Luc.* Isaac Casaubonus *Exercit. II. in Baron. ad An. I. nu. 38.* Henricus Hammondus *in Cap. II. Luc.* Johannes Lightfoot *Harmon. Evangelic. in Luc.* alii-que.

Quod vero aliqui Theologi Romanae communionis, iique haud ignobiles (renuentibus universim ceteris aliis) nimirum Alphonsus Tostatus Episcopus Abulensis *Quaest. XX. in Cap. XII. Levitici*, Christianus Lupus in Academia Lovaniensi Professor *Not. in Canon. 79. Trullan. Concilii*, & N. Hyacinthus Serry Sorbonicus Doctor & in Patavina Universitate Primarius S. Th. Professor *Exercit. XXIX. De Christ. & Deipara* ad enucleanda aliqua PP. dicta adstruant Christum ex Virginis clauso utero natum secum aliquas externas contraxisse sordes ad majorem charitatem ostendendam, majori humilitate

suscepta, juxta illud S. Gregorii M. *Homil. VI. in Evangel.* „Tanto enim ab hominibus dignius hominem, „norandus est, quanto pro hominibus & indigna- „suscepit „nimirum sanguinis conspercionem ex venae umbilicaris sectione, vel ex viscoso uteri Virginalis humore, vel ex secundinarum inluyie, aliave externa sorde, nil facit ad Novatorum commenta firmanda: quandoquidem ex eorundemmet Theologorum sententia externae illae sordes, quae pupulum Jesum consperferunt, neque morales, neque legales sunt maculae, quae legali purificatione sunt expiandae. Confule eos, & ceteros alios ex adverso sentientes Theologos, qui Christi corpus undecumque inlime ex virgineo utero prodiisse volunt; necnon ea, quae nos scripsimus in laudata *Exercitatione* ad penitus obstruendum os loquentium iniqua.

pertractans, asseverat matris Christi vulvam in partu adaperitam his verbis: OMNIUM mulierum non partus infantis, sed viri coitus vulvam referat: matris vero Domini eo tempore vulva resecrata est, quo & partus editus: quia sanctum uterum, & omni veneratione dignum ante nativitatem Christi masculus omnino non tetigit. Tertullianus quoque, eodem modo praesentem periodum attingens, in fine libri De carne Christi sic intulit: HAEC denique vulva est, propter quam & de aliis scriptum est, Omne masculinum, adaperiens vulvam, sanctum vocabitur Domino. Quis vere sanctus, quam Dei filius? quis proprie vulvam adaperuit, quam qui clausam patefecit? caeterum omnibus nuptiae patefaciunt. Itaque magis patefacta est, quia magis erat clausa. Utique magis non virgo dicenda est, quam virgo, saltu quodam mater ante, quam nupta: & quid ultra de hoc retractandum est? cum hac ratione Apostolus non ex virgine, sed ex muliere editum filium Dei pronuntiavit, agnovit adaperitae vulvae nuptialem passionem. Horum Auctorum verba, ut sunt Ambrosii dictis consona, ita eandem recipiunt intelligentiam. (a)

A N N O T A T I O CXXXVIII.

Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Luc. 2. e

Maria, mater
Christi
morte fidei
defectu passio
lit.

Matth. 26. 3.

Matth. 27. 46.

ORIGENES homilia in Lucam decima septima tradit, moriente Christo, scandalali & infidelitatis gladium Mariae animum penetrasse. Exprimit autem hanc sententiam hoc sermone: QUIS est iste gladius, qui non aliorum tantum, sed etiam Mariae cor pertransiit? aperte scribitur, quod in tempore passionis omnes sunt Apostoli scandalizati, ipso quoque Domino dicente, Omnes vos scandalizabimini in nocte hac: ergo scandalizati sunt universi in tantum, ut Petrus quoque, Apostolorum Princeps, tertio denegarit. Quid putamus, quod, scandalizatis Apostolis, mater Domini a scandalo fuerit immunis? si scandalum in Domini passione non passa est: non est mortuus Jesus pro peccatis ejus: si autem omnes peccaverunt; & egent gratia Dei, justificari gratia ejus & redempti utique & Maria eo tempore scandalizata est: & hoc est, quod nunc Simeon propheta, dicens: Et tuam ipsius animam (quae scis absque viro peperisse virginem; quae audisti a Gabriele, Spiritus Sanctus superveniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi) pertransibit infidelitatis gladius, & ambiguitatis mucrone ferieris, & cogitationes tuae te in diversa lacerabunt, cum videris illum, quem filium Dei audieras, crucifigi, & mori, & ad postremum lacrymabiliter conquerentem, ac dicentem: Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? Haec Origenes: cui Chrysostomus in enarratione Psalmi tertii decimi consona scribit his plane verbis: QUANDO Christus fuit crucifixus, non fuit, qui faceret bonum. Discipuli omnes fugerunt: Joannes nudus recedit: Petrus negat: ipsius Mariae matris animum gladius dubitationis pertransiit. Consentit utrisque Augustinus: cujus verba in libro Quaestionis veteris & novi Testamenti, quaestione septuagesima

(a) Deiparam Dei Verbum in carne enixam, virginitatis detrimentum haud fuisse passum, quin potius virginitatis augmentum promeruisse, una est Ecclesiae Patrum vox, sensus unus, & concors sententia pluribus divinae Scripturae monumentis vallata: De ea tamen re potest prae ceteris consuli S. Thomas 3. p. qu. 28. art. 2. cum notis N. Johannis Nicolai, apud quem plura id genus argumenta, & monumenta. Verum ex PP. hisce, qui hanc veritatem unica voce fatentur, non desunt aliqui in mirabili Christi Servatoris nativitate edisserenda formulam illam loquendi asperiores usurpantes, quam Xystus hic adponit atque expendit: ex qua certe nullum pro Novatoribus potest munimen desumi ad intolerabile eorum commentum obfirmandum. Apertam Virginis vulvam dicunt tenentes Scripturae phrasim, ex qua aperire idem est ac pervium facere, esto, quod tia pervium dicitur factum, solidum sit, integrum esset, ac minime disruptum. Sic Matth. III. de

Christo baptizato legitur „Aperti sunt ei Coeli, & vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, „ Marc. I. de eodem Christo Servatore dicitur: „Vidit Coelos apertos, „ Et Act. VII. Stephanus dum lapidaretur ait: „Ecce video Coelos „ apertos, & Jesum stantem a dextris Dei „ non certe quod Coelorum soliditas disrupta discissaque fuerit, quod omnes Interpretes unanimi consensu inficiantur, sed quod Coelorum soliditas, quantumque sit, oculorum obtutui pervia fuerit, nulloque fuerit impedimento quo minus Redemptor Paracletum Spiritum descendentem, & Levita invictus Jesum a dextris Dei stantem viderit. Eo porro sensu eademque phrasi Patres apertam vulvam Deiparae nascentis Christo dixerunt, non quod fractura facta, orisque dilatatione patuerit, sed quod prodigiosa penetratione pervia facta sit Christo nascenti, nulloque fuerit impedimento quominus sacratissimus pupulus ex virgine utero sponte prodierit.

septuagesima tertia, haec sunt: QUOD autem adjecit, dicens, Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur multorum cordium cogitationes; hoc utique significavit, quia etiam Maria, per quam gestum est mysterium incarnationis Salvatoris, in morte Domini dubitaret: ita tamen ut in resurrectione firmaretur. Quis enim non ambigeret, videns eum, qui se filium Dei dicebat, ita humiliatum, ut usque ad mortem descenderet. Neque ab his dissidet Theophylactus, in Commentariis Lucae sic scribens: FORTASSIS autem & dolorem, quem in passione tulit, fortassis autem & scandalum dicit gladium, quo Maria offensa fuit. Videns enim crucifixum, fortassis cogitabat, quomodo qui natus est sine semine, qui miracula fecit, qui mortuos suscitavit, crucifixus est, consputus est, mortuus est. Quod autem dicit, Ut revelentur ex multis cordibus cogitationes; hoc significat, quod revelabuntur, & manifestabuntur multorum cogitationes, qui scandalizantur, & reprehensi repentinum invenient remedium; sicut & tu, o virgo, revelaberis, & manifestaberis, quid sentias de Christo: deinde confirmata eris fide in illum: similiter & Petrus revelabitur, cum negaverit: verum permonstrabitur Dei potentia, quae per poenitentiam ipsum suscepit.

Hoc opus nō est M. P. Augustini, ut alibi etiam fuit adnotatum.

DIVUS THOMAS in tertio Summae volumine, quaestione 27. artic. 4. pendens Augustini sententiam, quam supra citavimus, ait eam intelligendam esse, non de eo dubitationis genere, quod ex infidelitate procedit, sed de haesitatione stuporis, quae ingentem admirationem comitari solet. Neque hinc abludit, quod Augustinus dixit, Omnes stupore quodam in morte Domini dubitasse. Haec an superioribus Origenis ac Theophylacti dictis accommodari queant, alii viderint: nam de Chrysostomi sententia scripsimus supra Annot. 104. & 156. libri quinti.

A N N O T A T I O CXXXIX.

Et non cognoverunt parentes ejus. Luc. 2. f

EUTHYMIUS in Commentariis Lucae hunc locum ita exponit: JUXTA divi-
nam providentiam hoc factum est, ne prohiberent eum Joseph & mater ejus
quasi puerum & sine literis. Quae verba animadvertens Euthymii scholias-
tes, haec scribit: EX HIS verbis, simulque & ab his, quae paulo post habentur super eo
verbo. Et, viso eo, obstupuerunt, apparet Auctor sentire, quod virgo hoc tem-
pore non cognoverit Jesum fuisse Deum: non tamen ita sentit: quod patet ex
illius dicti enarratione, Et mater ejus conservabat omnia verba haec conferens
in corde suo: quod paulo post praedicta sequitur. Legito Annotationem sequen-
tem.

Maria an-
semper agno-
verit Christū
esse Deum.

A N N O T A T I O CXL.

Et ipsi non intellexerunt verbum, quod locutus est eis. Luc. 2. f

ORIGENES, homilia in Lucam vigesima, subindicare videtur, Mariam, cum
Christus adhuc puer esset, non habuisse plenam divinitatis ejus fidem: quip-
pe sic ait: TUNC ergo non intellexerunt verbum, quod locutus est eis: simul &
illud attendite, quia nec dum plenam fidem Joseph & Maria habebant. Propte-
rea sursum cum eo manere non poterant. Puto Origenem vocabulo plenae fidei,
intellexisse plenam cognitionem omnium mysteriorum divinitatis & humanitatis
Christi, quam Maria virgo nondum eo tempore habebat, quamvis ea omnia,
quae tum de Christo noverat, certissima & inconcussa fide teneret. Vide infra
Annotat. 185.

An Maria
semper divi-
nitatem Ver-
bi cognoverit

A N N O T A T I O CXLI.

Jesus proficiebat aetate & sapientia. Luc. 2. f

AMBROSII Auctoritatem ex explanationibus super Lucam, Petrus Craetae epi-
scopus in tertio Sententiarum allegat, ex persona eorum, qui disputandi
TOM. II. M m gratia

Num Chri-
stus sapientia
profecerit.

gratia astruunt Christum, quatenus homo erat, secundum aetatis incrementum doctrina & sapientia profecisse. Ambrosii verba haec sunt: JESUS proficiebat aetate & sapientia: quomodo proficiebat sapientia, doceat te ordo verborum: ideo enim aetatem ante praemisit, ut secundum hominem crederes dictum: aetas enim non divinitatis, sed corporis est: ergo sicut proficiebat aetate hominis; sic proficiebat sapientia hominis. Scias, optime Lector, haec verba nusquam haberi in Commentariis Ambrosii super Lucam; in quibus nec ulla quidem sit hujus Evangelici loci mentio: habentur autem apud Ambrosium in libro De incarnationis Dominicae sacramento, capite septimo: ex quo etiam citantur a Magistro Sententiarum, qui ea elucidans libro tertio, distinctione 14. ait, non sic esse accipienda, ut putemus puerum Jesum per aetatis incrementa aliquid sibi sapientiae comparasse, sed quod expressione & ostensione suae sapientiae quotidie magis ac magis proficeret, & juxta hominum existimationem in dies sapientia ejus crescere ac proficere videretur.

Vide S. Thomam 3. p. Qu. 12. art. 2. & ibi notas Joannis Nicolai.

A N N O T A T I O CLXII.

Venerunt autem & publicani, ut baptizarentur. Luc. 3. c

De Angelorum eruditione, erratis, ac poenitentia.

Apoc. 2. 1.
Ibidem 12.

Matth. 10. 18.

Phil. 2. 10.

Ephes. 1. 11.

ORIGENES homilia vigesima tertia in Lucam, quatuor praeter communem theologorum opinionem, ex officina suorum dogmatum profert. Horum primum est, Angelos ab hominibus erudiri, & ab his etiam discere. Secundum est, Episcopos septem ecclesiarum, quos Joannes in Apocalypsi ratione officii Angelos appellat, vere fuisse angelos, veramque angelorum habuisse naturam: Tertium est, Angelos illos obnoxios fuisse peccatis, & de his a Joanne reprehensos. Quartum est, Christum venisse in hunc mundum, ut poenitentiam praedicaret, non solum hominibus, sed etiam angelis. Has sententias exprimit his verbis: PROPHETAE & Apostoli omne, quod resonant, non solum hominibus, sed etiam angelis, praedicant. Invenies enim in plurimis locis, & maxime in Psalmis, etiam ad angelos sermonem fieri, data homini potestate; ei tamen, qui Spiritum Sanctum habet, ut angelos alloquatur. E quibus unum exemplum ponam, ut sciamus, angelos quoque humanis vocibus erudiri: scriptum est in Apocalypsi Joannis, Angelo Ephesiorum ecclesiae scribe: habeo aliquid contra te: & rursum Angelo ecclesiae Pergami scribe: habeo aliquid contra te. Certe homo est, qui scribit angelis, & aliquid praecipit. Ego enim non ambigo, adesse angelos non solum generaliter omni ecclesiae, sed etiam singillatim; de quibus Salvator ait: Angeli eorum semper vident faciem patris. Et infra, HAEC idcirco diximus, ut ostenderemus etiam publicanos doceri a Joanne. Venit enim non Joannes & Propheta tantum, sed etiam ipse Salvator & hominibus, & angelis, & virtutibus caeteris salutarem praedicare poenitentiam, ut in nomine Jesu omne genuflectatur coelestium, terrestrium, & Infernorum. Haec Origenes: cujus prima propositio pie interpretari potest, juxta sensum eorum, quae Paulus, Ephesiis scribens, dixit, Sapientiam Dei innotuisse principatibus & potestatibus ex ecclesiae praedicatione. Habes hoc infra manifestius declaratum Annotatione 165. 182. & 298.

A N N O T A T I O CXLIII.

Qui fuit Cainam. Luc. 3. g

Cainam generationem in Christi genealogia re-
dundet.

THOMAE Cajetani expositionem Ambrosius libro primo annotavit, his verbis: HIC tanquam intolerabile annotandum censui, quod quasi rem possibilem admisit; Lucam in genealogia Christi unam generationem superfluum adjecisse. Excusat autem illum, quod secutus sit Septuaginta, qui erant magnae auctoritatis. Bene habet; ergo Auctores sacrae Scripturae sequuntur interpretes? & qui condunt mare, unde effluunt rivuli, accipiunt a rivulis, ut creent mare? Addit: Et ita providit Spiritus Sanctus, ne sanctis Doctoribus imputaretur, quod exposuerunt textum sacrae Scripturae juxta interpretationem communiter receptam:

ptam: quandoquidem licuit Evangelistae idem fecisse absque proprio errore. Haec ille ad Lucae excusationem: sed oportebat etiam excusare Spiritum Sanctum, quod permiserit suum amanuensium hominum auctoritate duci, aut etiam ductum errare, & ita egregia providentia errorem relinquere in Evangelio. Ad haec, nunquid Lucas expers erat Hebraei sermonis, ut necesse haberet sequi Septuaginta? quod & si fuisset: Apostoli saltem, qui hoc Evangelium viderunt, & probaverunt, nunquid & ipsi erant ignari linguae, ut hunc errorem non viderent? quod si hoc Evangelium non probarunt Apostoli: ergo juxta Cajetani doctrinam non habet auctoritatem Scripturae. Haec Ambrosius.

TORSIT olim hic locus adeo vehementer Bedae presbyteri mentem, ut in Praefatione Actuum Apostolicorum sic scripserit: MAXIME miror, & propter ingenii tarditatem vehementissime stupore percussus, nescio perscrutari, qua ratione, cum in Hebraica veritate a diluvio usque ad Abraham decem generationes inveniantur, ipse Lucas, qui, Spiritu Sancto calamum regente, nullatenus falsum scribere potuit, undecim generationes juxta Septuaginta interpretes, adjecto Cainam in Evangelio ponere maluerit. Vide quae de hac re scripsimus lib. 7. haeresi 4. & lib. 5. Annotat. 88. (a)

TOM. II.

(a) Quam saepe Cajetanum flagellaverit Ambrosius Catharinus constat ex ipsomet Xysto Senense, qui infra Lib. VII. Haeres. IV. in eandem descendit sententiam; patetque itidem, quia innumeri Orthodoxi Scriptores, iisque de litteraria Republica optime meriti, ita pariter sentiunt de Luca Evangelista adhaerente septuaginta virali editioni, & non Hebraico Geneseos textui in numeratione Patriarcharum Veteris Testamenti, ad idque rimandum legi possunt C. Tolerus, Augustinus Tornellus, Cornelius a Lapide, Cornelius Jansenius, Benedictus Pererius, Jacobus Lindanus, Augustinus Calmer, NN. Jacobus Naclantus, Melchior Canus, Thomas Malvenda, Hyacinthus Amat de Graveson, aliique, ut varia de hac re, implexaque nimium, opinio, & ea pariter, quae Cajetano favet, ac tangatur.

Num autem censoriam virgam effugiant Critici, quibus placet adstruere juniorem Cainanem inrepsisse in Lucae Evangelium ex Amanuensium vel incuria, vel ignorantia, & ita pariter sibi vindicasse locum in LXXII. interpretum posterioris epochae (secus vero in primordiali) editione, non levis est controversia. Nonnulli habentes zelum, sed non secundum scientiam, Catharini furore perciti Heterodoxis adcalescent, vel saltem (si benignius cum eis agant) intemperantioris Critices viris adfoeciant, notantque Patronos hujusce opinionis. Verum, pace dixerim horum virorum, quos veneratione prosequor, dum alios ita carpunt se ipsos accusant. Catholice quidem sentiunt, qui ita loquuntur, nec ullomodo Tridentini decretum de Vulgata Bibliorum editione tenenda pessundat, qui ita scribunt, ut alibi ex illustribus viris observavi: facilius itidem felicis Gordianum hunc nodum ipsi dissolvunt dum Lucae Evangelio subdititium, adscititiumque alterum Cainanem adfirmant. Utque nostra etiam animadversio horum censuram declinet, satis erit primum ejusdem sententiae Catholicos dumtaxat Scriptores (ex consilio omitti, qui non sunt ex Romana communione, etsi eruditiss) laudare, ut vel ex dignitate Scriptorum opinionis orthodoxia clarescat, deinde vel digito monstrare momenta quibus illa munitur, ut soliditas ejusdem pateat cunctis. Pro ea enim stant Christianus Massaeus Presbyter ex Familia Fratrum vitae communis, Camaracensis dictus, quia ibi floruit & diem clausit extremum Anno 1546 Chron. multiplic. histor. utriusque Testam. Augustinus Steuchus Eugubinus Bibliothecae Vaticanae custos, & Chilamensis Episcopus Annotat. in Genesim p. 109. Dionysius Petavius S. J. Lib. IX. de doctrin. tempor. c. 7. Petrus Possinus ejusdem Societatis Diallactic. Theog. genealogie, a cap. 2. usque ad 11. Cornelius a Lapide

M m 2

AN-

etiam Jesuita com. in Cap. XI. Genes. esto in Commentariis S. Lucae oppositum dicat, nec reprobet tamen Cajetani opinionem; alias itidem sententias probet, sed ubique rem hanc Theologicum esse problema adstruat, facultatem unicuique tribuens tenendi quod sibi probabilius visum fuerit ex variis pro utraque sententia, etiam de adjecto Cainane posteriore, momenti, quae in medium profert. Matthaeus Petididierus Monachus Benedictinus Dissert. XXXI. in S. Scriptur. Guillelmus Bonjour Augustinianus in Thefibis apud Montefalicum editis Ann. 1704. pag. VII. nu. 7. Johannes Cordesius lib. de Genealog. Christ. Nicolaus Du-Mortier Etymol. Sacrae Graec. Latin. V. Obelus, Augustinus Calmer in Dissert. Biblic. V. Cainan. & praecipue Cl. Coelestinus Galianus ex Ordine Coelestinorum, Archiepiscopus Thessalonicensis, Cappellanus Major in Neapolitano Regno, ac Praeses Tribunalis mixti in eodem Regno in vindic. suarum Thesum vindic. I. MS. quae citra omnem dubietatis aleam simul cum reliquis ejusdem viri operibus proelum merentur, & Coelum. Ex NN. autem Natalis Alexander Hist. Vet. Test. II. Aetat. Dissert. 4. Hyacinthus Serry Exercit. XLII. de Christ. & Deipar. aliique recentiores Critici.

Momenta vero hujusce sententiae de subdititio posteriore Cainane vel ex eo valida, ac nobiliora videntur, quia hujusce Cainanis nomen nullibi est in Bibliis Orientalibus reperire: deest enim in Bibliis Hebraicis, iisque etiam vetustioribus optimaeque notae, in Pentateucho Samaritano, in Persica, & bina Arabica versionibus, in Chaldaica Paraphrasi, in duobus antiquissimis Codicibus Graecis, quorum unus fuit Ecclesiae Lugdunensis, & postea Cantabrigiam delatus fuit, certe longe mille ac biscentos ante annos scriptus: alter ex Graecia in Angliam nuper missus; quinimo in ipsa editione LXX. Cardinalis Carafa Romae vulgata. Quid ultra? in omnibus Vulgatae editionis codicibus Veteris Testamenti nec umbram illius est reperire; & dum quinquies in eisdem fit mentio Arphaxad, & Sale, Cainanis hujusce nomen omnino sileat. Genesis cap. X. v. 24. „At vero Arphaxad genuit Sale „ Cap. XI. v. 12. Porro „ Arphaxad vixit triginta quinque annis, & genuit „ Sale „ ibidem v. 15. „ Vixitque Sale, postquam genuit Heber quadrigentis tribus annis, & genuit „ filios, & filias, I. Paralipomen. cap. 1. v. 18. „ Arphaxad autem genuit Sale, qui & ipse genuit „ Heber „ & ibidem v. 24. „ S m Arphaxad, Sale „ le „ Quum in ergo omnibus Veteris Testamenti locis (etiam ex vulgata editione) ubi Patriarcharum generationes percententur, posterior Cainan restitueatur, quomodo lotum obtinere potuit in LXX. inter-

interpretum versione; atque in Lucae textu, nisi ex vitio scriptorum repetentium illum? Quod vel ex eo firmius clariusque elucescit, quia posteriore Cainane adjecto jam non amplius Postdiluvianorum Patriarcharum ad Abrahamum usque erit adinvenire decem generationes, sed undecim, & Abrahamus, qui ex accuratissima Hebraeorum Chronotaxi decimus est e postdiluvianis Patriarchis, adjecto Cainane undecimus erit.

Quod vero quidam ad statuendum Cainanem in Lucae Evangelio, eumque firmandum in Veteri Testamento ajunt, nimirum Cainanem juniorem vitio scriptorum fuisse ex Hebraicis codicibus evulsum, praesertim (ut subdit Cl. Morinus *Exercit. Biblic. III.*) Judaeorum Republica eversa, eorum rebus cum sacris, tum profanis omnino inversis ac conturbatis, omni probabilitate caret, & oppositae sententiae potius faveret, quam obest. Qui enim fieri potuit, ut Cainanis hujusce nomen, imo generatio & anni vitae non semel, sed quinquies eraderentur ex laudatis scripturae locis? quum Hebraei etiam post Hierosolymitanam eversionem tantam erga sacros Codices servarint religionem, ut eorum integritati fortunas suas & vitam ipsam posthabuerint ex Philone ab Eusebio relato *lib. VII. Evangelic. Praepar.* neque aliis, quam delectis scribes, exarandi codices commiserint spartam. Incredibile quoque est, ut Augustinus ait *Lib. XV. de Civit. Dei cap. 12.* „Judeos cujuslibet perverſitatis, atque malitiae, tantum potuisse in Codicibus tam multis, & tam longe lateque diversis, Quod pariformiter dicendum fore de Christianis prudens quisque adferet, si fortasse horumce vitio, vel errori vertetur omisso, aut erasio Cainanis. Quum ergo in omnibus Hebraicis codicibus, quinimo & in Pentateucho Samaritano, Cainan retineatur, facilius illius intrusio in septuaginta viralem editionem (ut etiam Benedictus Pererius aperte, & constanter adserit *Comment. in Genes. dub. 16. disp. 11.*) & in Evangelium Lucae ex mendosa transcriptione inreperere potuit, quam ex Codicibus Hebraicis aliorum oscitantia evolare potuit Cainan, qui ter dumtaxat in Veteri Testamento Graeco legitur, & in tribus purgatissimis textibus omnino deest, ut nuper animadverti. Quid itidem, si ceteras editiones, & Vulgatam ipsam adponas ad firmandam auctoritatem Codicum Hebraicorum? nonne vel ex ipsis res tota clarescet? Certo certius ex laudatis monumentis luce meridiana clarius elucescit eaque in S. Lucae textum, ac in septuaginta virilem editionem inrepsisse Cainanem vitio Scriptorum.

Quod, ut magis magisque firmetur, atque clarescat, lubet in medium proferre testes veritatis hujusce, tum de Hebraico sincero textu, tum de corrupta LXX. interpretum primigenia versione, adeoque de Cainane semper & in utraque primum explorato, & concludenter nonnisi posteriori aetate mendose locum in Graeca versione obtinuisse, & in Evangelium Lucae inrepsisse. Berosus Chaldaeus namque (qui CCLVII. Annis ante Christi nativitatem floruit) laudatus a Flavio Josepho *Lib. I. Judaic. Antiquit. c. 8.* & ab Eusebio *Lib. IX. Praeparat. Evangel.* omnino silet posteriorem hunc Cainanem. Eupolemus vetustissimus Hebraeorum historiae Scriptor ab Alexandro Polyhistore ante Christi natalem octoginta sex annis claro relatus apud Eusebium *Lib. IX. Praeparat. Evangelic.* Cainanem hunc praeterit, statuitque in decima generatione Abrahamum. Flavius Josephus (qui jam Sacerdos Hebraeus sub Vespasiano captivus scripsit) *Lib. I. Antiquit. cap. 6. num. 4.* Abrahami generationem texens Cainanem posteriorem omittit, & ex Arphaxad Sale genitum adserit. Idipsum habetur in Chaldaica Paraphrasi Pentateuchi, quae tribuitur Onkeloso circa Christi tempus claro (esto alii hanc Chaldaicam editionem posteriori adscribant aetati, fortasse circa Hierony-

mi tempora, & Morinus *Exercit. Bibl. 8. c. 13.* longe posteriorem Hieronymo, sexto videlicet seculo, statuat) quaeque, ut Richardus Simonius *Lib. II. Hist. Crit. Vet. Test. cap. 18.* scribit: „accurata est, „& ferme ad verbum juxta Hebraicum, itaut jure „versio vocari possit. „In Philonis Judaei operibus non est reperire, vel Cainanis hujusce umbram. In Syriaca versione (cujus etsi exactum statumque tempus firmari nequeat, de antiquitate ejus tamen ambigi non licet) non secus ac in Chaldaica Paraphrasi altum de juniore Cainane silentium occurrit. Omittunt itidem hunc Cainanem Julius Afer *An. J.C.CCXX.* clarus, esto Editionis LXX. interpretum tenax, ut videre est apud Eusebium *Chronic. Graec. pag. 9.* editionis Scaligerianae, Origenes Anno J.C. CCXXVI. clarus, & ipse in omnibus septuaginta virali editioni adherens, *Tract. XX. in Johann. pag. 287.* editionis Huetianae. Eusebius Caesariensis Episcopus, qui floruit Anno Epochae Christianae CCCXV. esto LXXII. interpretum supputationem sequatur, Cainanem omisit in Chronico Graeco, quem etiam omisit Hieronymus in eodem Chronico Graeco a se Latine reddito. S. Epiphanius Salaminae Episcopus Anno Domini CCCLXX. clarus, ne dum Samaritani Pentateuchi sectator, sed etiam LXX. Chronotaxim tenens, ex Albo postdiluvianorum Patriarcharum expungit hunc Cainanem *Haeres. V. Melchisedechianor. sect. 6. & lib. de ponderibus, & mensuris §. 12.* S. Hieronymus Anno CCCXC. clarus accuratissimus Graecorum Codicum lustrator & censor *lib. de Tradit. seu Quaest. Hebr.* adserit in correctioribus septuaginta viralis editionis codicibus hunc Cainanem deesse. Et insuper addit in Ecclesiis Latinis eam legi recipique versionem XI. Capitis Geneſeos, ubi habebatur „Arphaxad genuit Sela, & Sela genuit Heber. Ex „Heber nati sunt duo filii „&c. Ex quibus certissime constat ad Seculum IV. labens usque in Graeco textu, & antiqua Itala posteriorem Cainanem defuisse. Quintus Julius Hilarion Autor certe IV. vel V. Seculi, esto in *lib. de duratione Mundi* supputationem LXXII. interpretum sequatur, ibidem tamen expresse Cainanem excludit, & adserit, quod „Arphaxad Anno 135. genuit Salam, Salam Anno 130. genuit Heber. „Paulus Orosius, qui adolescente V. Seculo floruit, etsi in sua Historia LXXII. interpretum versionis Chronotaxim teneat, ex hac annorum serie Cainanis annos decahit, nec inter Patriarchas eum numerat. Procopius Gazaens sub initium VI. Seculi clarus referens versionem 24. Capitis X. Geneſeos juxta versionem Graecam, ut suo tempore in LXXII. interpretibus legebatur, Cainanem omittit, & tantummodo adstruit Arphaxad genuisse Sale. Et *comment. in Genes. pag. 114. edit. Trigur.* positive illum excludit: quapropter subdit fuisse Cainanem obelisco notatum, ut certo certius ostenderet paulo ante intrusum fuisse sic notatum ad exclusionem, ut patet ex iis, quae S. Hieronymus de obelo notatis refert *Praefat. in libr. Commentarior. in Isaiam*, & supra N. Xystus etiam plene exposuit: quod pariter observandum est in Theophylo Antiocheno Anno Christi 170. claro *ad Antholyicum lib. 3.* ubi Cainanem in Parenthesi ad exclusionem concludit, quod quum non perpenderint posterioris Cainanis patroni, facillime sibi adsciverunt Theophylum Antiochenum, qui revera pro ipsis non stetit.

Utque constantia praesentis sententiae, ejusque probabilior soliditas pateat cunctis, quid etiam a posterioris aetatis scriptoribus fuerit ea de re traditum, vel breviter indicare lubet. S. Gregorius Turonensis sub finem VI. Seculi inlustris, etsi ipse in sua historia LXX. viris adhaereat, Abrahamum in decima generatione statuit, nec vel digito eas inter geneſeos monstrat Cainanem *Lib. I. Hist. Francor. S. Isidorus Hispalensis* adolescente VII. Seculo clarus, & ipse

Tu es, qui venturus es: an alium expectamus? Luc. 7. c

BEDA lib.2. in Lucam, hoc interpretans, videtur imponere Joanni Baptistae, quod de morte Christi dubitaverit, an scilicet pro salute humani generis esset moriturus, sic loquens: TU es, qui venturus es? sensus est: Manda mihi, quia interficiendus ab Herode, & ad inferna descensurus sum, utrum te & inferis debeam nunciare, qui nunciavi superis: an non conveniat filio Dei, ut gustet mortem, & alium ad haec sacramenta missurus es?

Num Joannes Baptista de morte Christi dubitaverit.

HIERONYMUS libro primo Commentariorum in Matthaeum, eandem sententiam iisdem verbis scribit: nec dubium est, Bedam inde eam sumpsisse.

EUSEBIUS Emesenus in Homiliis, ejus titulo insignitis, refert Joannem addubitasse de Christi ad inferos descensu, ita inquit: TU es, inquit, qui venturus es? ego quidem vado ad Patriarchas & Prophetas, in infernum descendo: sed nunquid tu quoque ibi venturus es? debeo te illuc venturum illis annunciare, sicut te venisse mundo annunciavi? descendes illuc per te, an alium expectamus a te? timeo enim hoc credere de te, nisi hoc certum mihi fiat a te: valde quidem te humiliasti, an fortasse plus humiliabis? quid dicam illis; quid nunciabo?

GREGORIUS Papa in libro 40. Homiliarum, homilia sexta, utranque haesitationem, tam de Christi morte, quam de ejus in infernum descensu, Joanni videtur adscribere his verbis: AIT ergo Joannes, Tu es, qui venturus es, an alium expectamus? ac si aperte dicat, Sicut pro hominibus nasci dignatus es, an etiam pro hominibus mori, & ad inferos descendere digneris, insinua; ut qui nativitate tuae praecursor, descensionis etiam praecursor fiam, & venturum in inferno renunciem, quem jam venisse mundo enunciavi.

CHRYSOSTOMUS homilia in Matthaeum 38. & Theophylactus, & Euthymius, ambas opiniones, ut ridiculas & falsas, longo sermone insectantur, quod eis credibile non sit, talem ac tantum Prophetam, & plus, quam Prophetam, qui major fuerit omnibus Prophetis, ignorasse, quae caeteri Prophetae de Christi morte, sepultura, & descensu ad inferos praedixerant, & ipsemet praedicaverat. Sunt ex nostris, qui dicant, Joannem constantissime credidisse, Christum efficacia virtutis suae infernum penetraturum, atque inde Patriarchas erepturum, sed fuisse ambiguum, an is secundum animae substantiam esset inferos aditurus: quod tamen, teste Theophylacto, Gregorius Theologus improbat, affirmans scivisse Joannem, quod ad infernum cum anima venturus esset, ut illic salvaret credentes. Dicendum ergo est, quod Joannes hoc interrogavit, non quasi id ignorans, sed ut discipuli ejus, adhuc rudes & increduli, cum hac interrogatione ad Christum missi, ex Christi responsione Christi majestatem nondum agnitam cognoscerent & crederent. Vel juxta Ambrosium dici potest, Joannem de morte Christi addubitasse, non incredulitatis dubio, sed haesitatione, ac stupore admirantis animi, atque considerantis, qui fieri posset, ut auderent homines illum occidere, qui mortuos suscitaret ac tanta virtutum miracula ederet.

AN-

& ipse quoque haud recedens à supputatione LXX. „ Arphaxad anno aetatis 135. Salam genuisse. „ Cainane excluso, tradit lib. V. Origin. V. Beda, qui circa An. 930. floruit, juxta LXX. supputationem Cainanem excludit lib. de tempor. c. 13. Freculphus Lexovienfis Episcopus IX. Seculo circa Ann. 830. clarus in suo Chronico cap. 35., & ex Hebraico, & Septuaginta virali Annorum computo Cainanem a Patriarchis postdiluvianis extrudit.

Quum ergo tot insignium Virorum calculo, quinimo & constanti Ecclesiae praescriptione, praesertim ex Martyrologio Romano supputante aetates mundi a Diluvio ad Abrahamum usque Cainan exclusus fuerit, ejusque geneleos anni omnino fileantur, nonne evidentissime constat Scriptorum negligentia, aut errore fuisse intrusum Evangelio Lucae *ὁ υἱὸς Ἰσραὴλ*

Cainanem? Erudite quidem & pie ita sentiunt, qui Orthodoxi, qui adcurati Critici audiunt, nec per volam, nec per hilum declinantes a decretis Sacrosancti Tridentini Concilii circa editionem & auctoritatem Bibliorum, ut supra ostensum est, & manifestissime constat ex Card. Pallavicino *Hist. Conc. Trid. Lib. VIII. cap. 10. num. 3.* Cetera autem, & plura, qui scire exoptat, legere poterit laudatos hujus sententiae patronos, & ex A catholicis etiam Fridericum Spanhemium *Dub. Evangelic. dub. XXIII. de Cainan*. Ex adversae sententiae patronis legere poterit Pererium, Jacobum Salianum, Augustinum Tornielum, Card. Toletum, Salmeronium, Barradam, aliosque supra laudatos &c., quum mihi sufficiat haec indiguisse ad notitiam veritatis adversus obrectatores.

A N N O T A T I O CXLV.

Erant autem Moses, & Helias visi in maiestate. Luc. 9. f

Moses, & Helias num vere in Christi transfiguratione apparuerint.

HUGONIS Carenfis Postilla super Lucam refert Mosen & Heliam non vere, sed imaginarie adfuisse, & apparuisse in Christi transfiguratione: citatque huius rei testem Ambrosium in glossa quadam, sic dicentem: SCIENDUM est, non corpora, nec animas Mosi & Heliae ibi apparuisse, sed in subiecta creatura illa corpora fuisse formata. Potest enim credi angelico ministerio hoc factum esse, ut angeli personas eorum assumerent. Haec in Hugonis Postilla: quae unde accepta sint, nescio: certe, quod sciam, apud Ambrosium nusquam reperiuntur. Suspicio hoc loco Ambrosii nomen temere adiectum a sciolo quopiam; qui, nulla habita ratione temporum, etiam nomen & sententiam ibidem inseruit Joannis Scoti, qui annis pene sexaginta post mortem Hugonis scripsit. Divus Thomas in ultima Summae parte, quaestione quadragesima quinta, articulo tertio, refellens huiusmodi sententiam, ut absurdam & falsam, refert, a quibusdam credi verba haec fuisse desumpta ex opere De mirabilibus sacrae Scripturae; quod cum perperam Augustino inscriptum sit, ejus auctoritas non recipitur. Atqui tantum abest, ut huius glossematis verba petita sint ex Opere De mirabilibus sacrae Scripturae, ut in tertio ejusdem voluminis libro, capite decimo, sententia prorsus contraria affirmetur his plane verbis: SED cum Helias, manens in corpore, ad talem conductionem venerat; quid de Mose dicendum est? utrum in corpore iterum ad hanc ostensionem aderat; an ex aëre simulatum; sicut Samuel visus est, habitum fingeat: & si suo corpore venit indutus; si hac vice resurrectionem suam, quae ceteris non nisi in novissimo est futura, complevit? De qua quaestione auctores una eademque sententia prolata non differenter dicunt, quod dum Dominus cum tribus discipulis suis, & Helia, non cum imaginatis, sed veris corporibus convenisse, non dubitantur, & ipse Moses in suo vero corpore de sepulcro resumpto videtur. Sed Dominus Jesus, primogenitus mortuorum, recte creditur Mosi iterum post hanc visionem corpus sepulturae commendasse, ut ipsum in novissimo die, quando resurgent mortui, assumere speretur. Vide supra Annot. 74. libri huius. (a)

A N N O T A T I O CXLVI.

Designavit Dominus & alios septuaginta duos. Luc. 10. a

De numero discipulorum Christi.

LATINI Interpretis vulgatam editionem Erasmus censet hoc loco redundare, quod in ea superfluo legatur particula, DUOS: idque astruere contendit auctoritate

(a) Sententia Authoris de mirabilibus Sacrae Scripturae re vera non est ea, quae ab Authore nostro hic describitur, & fortasse, ut ab aliis laudata fuit. primitus, ab eis exscripta, ac certo certius ex codicum inopia non posuit ab aliquibus Theologis XIII. Seculi propriis oculis lustrari. Ille quidem Lib. III. cap. 11. inter opera S. P. Augustini Tom. II. in Appendice; diserte oppositum docet, cujus verba exarate propterea lubet. Ait enim: „Moyse autem, & Elias specialiter ad talem ostensionem, velus „Legis, & prophetiae principes ad finem conducuntur . . . Sed dum Elias manens adhuc in „corpore, vel ad talem conductionem venerat, „quid de Moyse dicendum est? utrum in corpore „iterum ad hanc ostensionem aderat, an ex aëre simulatum, sicut Samuel visus est; habitum fingeat: & si suo corpore indutus venit, si hac vice resurrectionem suam, quae ceteris non nisi in novissimo est futura, complevit? De qua quaestione „auctores una eademque sententia prolata non differenter dicunt, quod dum Dominus cum tribus discipulis suis, & Elias, non cum imaginatis, sed veris corporibus convenisse non dubitantur, & ipse „Moyse in suo vero corpore de sepulchro resumto videtur. Sed si Dominus Jesus primogenitus mor-

„tuorum recte creditur: Moyse iterum post hanc „visionem corpus sepulturae commendatur, ut „ipsum in novissimo die, quando resurgent mortui, assumere possit. „Auctores autem, quos pro laudata sententia Scriptor hic suppressio nomine refert, sunt Chrysostomus Homil. LXVII. in Matth. Augustinus Tract. CXXIV. in Johannem, & Damascenus Orat. de Transfigur. Tertullianus item Lib. IV. contr. Marcion. & Origenes Hom. XII. in Exod. qui contendunt in Transfiguratione impletam esse Dei promissionem Moyse factam Exodi XXXIII. postiora mea videbis, quasi in carne manens Verbum in carne viderit, gloria transformatum in monte. Verum quia Hieronymus, ac Chrysostomus id expresse non adserunt, & bene possunt intelligi de reali praesentia Moyse (quam tantum adstruunt) in corpore adsumto, Augustinus autem solum indigitat corporis Moyse resurrectionem, non vero diserte eam adstruit, sapienter Angelicus de Moyse, ita locutus est, sicut de Samuelis adparatione sententia est longe probabilior. Legesit Card. Gotti de verit. Christ. Relig. Tom. IV. p. 2. cap. 21. §. 2. alioque interpretes S. Scripturae. Videtis etiam N. Serry Exerolit. XLVIII. quum nobis sufficiat haec adnotasse.

Autoritate Graecorum codicum, in quibus tantum Septuaginta scriptum est: & in eundem numerum ait consentire Ambrosium, Hieronymum, Cyrillum, Theophylactum, & Eusebium in primo Ecclesiasticae historiae volumine. Adversatur huic sententiae Augustinus libro Evangelicarum quaestionum secundo, asserens numerum Septuaginta duo apre in discipulos Domini quadrare: quia sicut viginti quatuor horis totus orbis Solis luce lustratur; ita sanctissimae Trinitatis splendor toti orbi defertur per ter viginti quatuor discipulos, hoc est, Septuaginta & duos. Beda in Lucam libro tertio, eandem agnoscens lectionem, ait, numerum Septuaginta duorum discipulorum figuram gerere septuaginta duorum presbyterorum, &c. Verum quia Erasmus instat Augustinum ac Bedam mendosos habuisse codices, & consulendam esse Graecorum exemplarium veritatem: libet huc adscribere lectionem Epiphanii, pervetusti inter Graecos auctoris; qui in fine primi tomii adversus haereseos de numero septuaginta duorum discipulorum haec prodit; DEMISIT autem Christus etiam alios septuaginta duos ad praedicandum: ex quorum numero fuerunt septem viduis praefecti, Stephanus, Philippus, Prochorus, Nicanor, Timon, Parmenas, & Nicolaus, & ante hos Matthias, qui Judae loco connumeratus est inter Apostolos; post hos autem septem, & Mariam ante ipsos, Marcum, Lucam, Justum, Barnabam, Apellem, Rufum, Nigrum, & reliquos septuaginta duos; post hos deinde omnes Paulum Apostolum, quem comperimus sanctum Lucam de numero septuaginta duorum existentem sibi sectatorem fecisse. Haec Epiphanii verba: quae ne quis male versa suspicetur, Graece sic habent: Ἀπέστειλε δὲ καὶ ἄλλους ἐβδόμηκοντα δύο κυρύττας, ἐξ ὧν ἦσαν οἱ ἐπτά, οἱ ἐπὶ τῶν χηρῶν πεταγμένοι, Στέφανος, Φίλιππος, Πρόχωρος, Τίμων, Παρμενίας, καὶ Νικόλαος, πρὸ πάντων δὲ Ματθίας, ὁ ἀπὸ τῆς Ἰούδα συνηψισθείς μετὰ τῶν Ἀποστόλων. μετὰ τούτους δὲ τὴν ἐπτά καὶ Ματθίαν τὸν πρὸ αὐτῶν, Μάρκον, Λουκᾶν, Ἰῦστον, Βαρνάβαν, καὶ Ἀπelleν, Ῥῦστον, Νίγρον καὶ τοὺς λοιποὺς ἐβδόμηκοντα δύο μετὰ αὐτῶν δὲ πάντας Παῦλον τὸν Ἀπόστολον, ὃς ἐνεστάκει τὸν ἅγιον Λουκᾶν τὸν ἐβδόμηκοντα δύο ἀκούοντα ταύτῃ ποιήσας. Consentit in hoc numero Clemens Tertius post Petrum Pontifex, libro secundo Apostolicarum constitutionum capite 59. Astipulatur iis codex Graecus Apostolicae Bibliothecae, miram praefereens vetustatem; neque his obstat veterum Patrum auctoritas, cui potissimum innititur Erasmus. Verisimile enim est Scriptores illos brevitatis gratia pro Septuaginta duobus, septuaginta citasse: quod & factum videmus in primis Mosaeicae legis interpretibus; qui cum essent duo & septuaginta, nempe ex singulis duodecim tribus delecti sex, ab omnibus vetustis Scriptoribus sub titulo septuaginta allegantur. Sic & Romani brevitatis studio centum & quinque Iudices, e singulis triginta quinque tribus tres dilectos, Centum viros appellarunt.

A N N O T A T I O CXLVII.

In eadem domo manete, manducantes, & bibentes, quae apud eos sunt.
Luc. 10. b

THEOPHYLACTUS juxta antiquam translationem, qua utitur divus Thomas in Catena aurea, ita hunc locum exponit: VIDE igitur, qualiter discipulos mendicare instituit, & pro pretio eos nutrimentum habere voluit. Pro quo Joannes Oecolampadius, novus Theophylacti interpres, sic vertit: VIDE igitur, quomodo discipulos ad inopiam instruat, dicens, Cibum pro mercede habetote. Alphonsus libro adversus haereseos decimo suspicatur Oecolampadium ex industria verbum mendicandi mutasse, quod patrocinium videretur asserre pie monachorum mendicitati; quam ipse, ut praecipuam ecclesiae pestem, multis contumeliis infectatus est. Mihi, ista annotanti, cum Graecus Theophylacti codex deesset, non licuit Alphonsi suspicionem explorare. Habes, quae huc pertineant, Annotationes libri hujus 118. & 317.

Num. Apo-
stoli mendi-
caverint.

AN-

Congregabo omnia, quae nata sunt mihi, & bona mea, &c. Luc. 12. c

Num liceat
Christianis a-
liquid pro-
prium habe-
re.

BASILIVS in concione De divite, cujus ager fructus uberes attulit, sentire pu-
tatur, quod nemini liceat rem aliquam ut propriam possidere: talibus enim
utitur verbis: CUI, inquit dives, injuriam facio, si mea retineo & conservo?
qualia dic mihi tua? unde accepta in vitam intulisti? quemadmodum si quis in
theatro spectandi loco occupato, deinde ingredienti prohibeat, proprium sui
ipsius judicans id quod communiter omnibus juxta usum propositum est: tales
sunt divites: communia enim praeoccupantes, & ipsa propter anticipationem
propria faciunt, & existimant sua esse. Quandoquidem si unusquisque ad suae
necessitatis consolationem capiens id, quod redundat, egenti dimitteret, nemo
esset dives, nemo inops. Nonne nudus ex utero excidisti? nonne nudus rursus in
terram reverteris? Praesentia vero unde tibi sunt? si casu spontaneo dicis: im-
pius es, non cognoscens conditorem: si vero confiteris esse a Deo: dic rationem
nobis, ob quam accepisti: num injustus est Deus, qui inaequaliter nobis ad vi-
tam necessaria distribuit? cur tu quidem dives es, ille vero egenus? Et infra, NON-
NE es praedator; qui ea, quae dispensanda suscepisti, tibi ipsi propria facis? esu-
rientis est panis, quem tu detines: nudi est pallium, quod tu in vestiario conser-
vas: indigentis est argentum, quod tu defossus habes: quare tot hominibus in-
juriam facis, quot dare potes? &c.

S. Ambrosius
lib. 1. de fide
ad Gravianū
Imperat ca. 1.
id scribit.

AMBROSIVS, Basilii interpres, sermone octogesimo primo, in hunc locum
edito, Basilii sententiae subscribit his verbis: QUID injustum est, inquis, si cum
aliena non invadam, propria diligentius servo? O imprudens dictum: **P**ropria
dicis. Quae? Ex quibus reconditis in hunc mundum detulisti? quando in hanc
ingressus lucem, quando de ventre matris existi, quibus, quaequo, facultatibus,
quibusque subsidiis stipatus ingressus es? adventum tuum in hunc mundum discis
ab Apostolo Paulo, dicente: Nihil enim intulimus in hunc mundum, sed nec au-
ferre quidem quid possumus: habentes autem victum & vestitum, his contenti si-
mus. Terra communiter omnibus hominibus data est; proprium nemo dicat, quod
communi plus, quam sufficeret, sumptum, & violenter obtentum est. Et paulo
post, NUNQUID iniquus est Deus, ut nobis non aequaliter distribuat vitae subsi-
dia, ut tu quidem esses affluens & abundans, his vero deesset, & egerent? Esu-
rientium panis est, quem tu detines: nudorum indumentum est, quod tu reclu-
dis: miserorum redemptio & absolutio pecunia, quam tu in terram defodis: tot
te ergo scias invadere bona, quot possis praestare, quod velis.

SUNT haec Basilii, & Ambrosii loca prudenter inspicienda, ne in errorem
Apostolicorum labamur: de quibus Augustinus in libro De haeresibus ad Quod
vult Deum, cap. 40. haec ex libro 2. Epiphani aduersus haereses narrat: APO-
STOLICI, qui se isto nomine arrogantissime vocaverunt, eo quod in sua commu-
nitione non reciperent utentes conjugibus, & res proprias possidentes, quales habet
catholica ecclesia, & monachos, & clericos plurimos: sed ideo isti haeretici sunt,
quoniam se ab ecclesia separantes, nullam spem putant eos habere, qui utuntur
his rebus, quibus ipsi carent. Encratitis isti similes sunt: nam & Apotacticae, id
est extraordinarii, sive renunciantes appellantur.

Jus possiden-
di propria-
duo significat

D.THOMAS in secunda secundae, qu. 66. articulo primo & secundo utrius-
que auctoris dicta excutens, ait, quod jus possidendi propria, duo inter caetera
significare potest. Primo quidem potestatem procurandi ac dispensandi bona ex-
terna, sibi a Deo tradita; quo sane modo licitum est cuique propria possidere;
nec hujusmodi proprietatis possessionem praemissae Patrum sententiae impro-
bant. Secundo peculiarem ac singularem quandam rei usum, ejus tantum posses-
sori addictum; quo quidem pacto nemini licet externas res, tanquam sibi uni dun-
taxat proprias, possidere: & hoc est, quod Basilius & Ambrosius in divitibus po-
tissimum damnant; qui nihil egenis impendentes, omnia in proprios contrahunt
usus. Sed libet huc ipsius Thomae verba, cum aliquid plus habeant, quam expref-
serim,

serim, ascribere. AD secundum ex Basilio argumentum dicendum, quod ille, qui praeueniens ad spectacula praecoccuparet aliis locum, non illicite ageret: sed ex hoc illicite agit, quod alios prohibet: & similiter dives non illicite agit, si praecoccupans possessionem rei, quae a principio erat communis, aliis etiam communicat: peccat autem, si alios ab usu illius rei indiscrete prohibeat. Unde Basilius ibidem dicit: Cur tu abundas, ille vero mendicat, nisi ut tu bonae dispensationis merita consequaris, ille vero patientiae praemiis coronetur? Ad tertium dicendum, quod cum dicit Ambrosius, Nemo proprium dicat, quod est commune; loquitur de proprietate quantum ad usum: unde subdit, Plus, quam sufficeret, sumptum, violenter obentum est.

A N N O T A T I O CXLIX.

Cum vadis cum adversario tuo ad principem, &c. Luc. 12. g

ORIGENES homilia 35. in Lucam innuit quosdam ex angelis, ad nostram custodiam deputatis, nondum videre Deum, & adhuc de salute sua pendere incertos. Verba ejus haec sunt: SIMUL quaere, utrum parvulorum in ecclesia semper videant Angeli faciem Patris, & aliorum Angeli non habeant libertatem vultum Patris attendere. Neque enim sperandum est, omnium Angelos videre faciem Patris, qui in coelis est: si fuero de ecclesia, quamvis minimus sim, habet libertatem Angelus meus & fiduciam semper videre faciem Patris mei, qui in coelis est: si autem forinsecus, nec de illa ecclesia, quae non habet maculam, aut rugam, aut quid istiusmodi, & re ipsa probor alienus esse a tali congregatione. non habet fiduciam Angelus meus respiciendi vultum Patris mei, qui in coelis est: Quam ob causam Angeli pro bonis solliciti sunt, scientes, quod si nos bene gubernaverint, & ad salutem usque produxerint, habeant etiam ipsi fiduciam videndi faciem Patris. Quomodo enim si per curam eorum & industriam salus hominibus comparatur, faciem Patris semper attendunt: sic si per negligentiam eorum homo corruerit, etiam sui periculi rem esse non nesciunt: & sicut bonus episcopus, & optimus ecclesiae dispensator scit sui meriti esse, atque virtutis, si oves gregis sibi crediti fuerint custoditae: ita intellige & de Angelis. Ignominia Angelo est, si homo iustus ei creditus fuerit, & peccaverit: ut e contrario gloria est Angelo, si creditus sibi, saltem minimus in ecclesia fuerit: videbunt enim non aliquando, sed semper, faciem Patris, qui est in coelis, cum alii semper non videant. Secundum meritum enim eorum, quorum Angeli sunt, aut semper, aut nunquam, vel parum, vel plus faciem Dei Angeli contemplabuntur. ^(a)

De Angelis custodibus.

TOM. II.

N n

AN-

(a) Foede nimium errat hic Origenes, sibi contraria scribit, quod ut acu tangatur ejus textum ad lancem sanctuarii adpendere lubet. Primum enim hic ex Herma in *Libro Pastoris* duplicem Angelum cuilibet homini adsignatum adstruit, & cum ex monumentis scripturarum id probaverit, ut firmiter statuatur, hominem, quem instruit, ad Patrum monumenta revocat & praecipue ad testimonium Apostolici scriptoris, dicens: „ Transeat ad volumen, quod „ titulo *Pastoris* scribitur, & inveniet cunctis hominibus duos adesse angelos, malum, qui ad per- „ versa exhortatur, & bonum, qui ad optima quae- „ que persuadet. Scribitur alibi, quod assistant homini, sive in bonam, sive in malam partem duplices angeli. De bonis etiam Salvator meminit, dicens: Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in Coelis est. „ Deinde subdit quae N. Author ex eo transcribit. At quum ita loquatur, nonne sibi met contraria scribit, ac turpissime hallucinatur errat oggannit? Dum unicuique Angelus bonus simul cum malo adfuit, & ille universum (cujuscumque sit custos) videt faciem Patris, qui in Coelis est, quomodo hanc sortem iis dumtaxat tutelariis tribuit, qui adfunt parvulis, id est electis? Dum omnes beati Spiritus in ministerium missi, &

ad salutem animarum destinati vident faciem Patris, adeoque beati sunt, confirmati sunt in gratia, quomodo in ignominiam, poenam, & dolorem Coelestium spirituum ceder lapsus & ruina malorum, qui certe non ex negligentia, non ex desidia custodum, sed ex propria voluntate, ac perverso judicio, pravaque sententia respuentes boni Angeli consilia, iniqua tentatoris incitamenta sequuntur? Alienum omnino est exemplum Pastoris, cujus oscitantia populus ejusdem curae commissus declinat a recta virtutis semita, quum neque haec oscitantia, neque culpa in iis sanctis spiritibus possit adinveniri, qui beata visione fruuntur divina exsequuntur mandata, sunt in custodia vigiles, in sanctis exhortationibus perseverantes, nec unquam cessant ab opere, ad quod fuerunt a Deo delecti. Commentum, sphaema, paradoxon ibidem Origenis de variatione status Angelici, de reprobatione videlicet bonorum, ac salute malorum neque congruit cum iis, quae ex Herma depromit, quia dum vident faciem Patris spiritus tutelares peccare non possunt. Procul etiam hic Origines abit ab eo, quod docuerat *Homil. XI. in Caput XVII. Numeror.*, ubi, ut omnem de hac re dubitationem tolleret, diserte ait: in iudicio non Angelos de lapsu hominum judicandos, sed reprobos de

A N N O T A T I O CL.

Fili tu semper mecum es. Luc. 15. g

Num Angeli
tam boni,
quam mali
ad virtutem,
& vitium fle-
cti queant.

Vide S. Tho-
mam I. P. Qu.
LXII. Art. 8.
& Qu. LXIV.
Art. 2.

HIERONYMUS in expositione parabolae de filiis prodigo & frugi ad Dama-
sum, hoc explicans, ita scribit: NON iustificabitur in conspectu tuo om-
nis vivens: non ait, Non iustificabitur omnis homo, sed, omnis vivens, id est,
non Evangelista, non Apostolus, non Propheta; ad maiora conscendo, non an-
geli, non throni, non dominationes, non potestates, caeteraeque virtutes: solus
Deus est, in quem peccatum non cadit: caetera cum sint liberi arbitrii, juxta
quod & homo ad imaginem & similitudinem Dei factus est, in utranque partem
possunt suam flectere voluntatem. Petrus Lombardus libro Sententiarum secundo,
distinct. 7. ait, ex his verbis non bene consideratis posse colligi, quod boni & ma-
li angeli, cum utrique liberum arbitrium habeant, tam ad bonum, quam ad ma-
lum flecti queant: quod sane ab omnibus theologis rejicitur. Proinde admonet
sententiam Hieronymi oportere accipi secundum statum, in quo primum homo
& angelus creati sunt: talis enim & homo & angelus creatus est, ut ad utrunque
flecti possent: sed postea boni angeli ita per gratiam sunt confirmati, ut peccare
non possint; & mali ita in vitio obdurati, ut non valeant fieri boni: & tamen
utrique habent liberum arbitrium: quia & boni, non aliqua cogente necessitate,
sed propria ac spontanea voluntate per gratiam quidem adjuti bonum eligunt, &
malum respuunt; & mali similiter spontanea voluntate a gratia destituti bonum
vitant, & malum sequuntur.

A N N O T A T I O CL.

Erat quidem mendicus, nomine Lazarus. Luc. 16. d

An qui Chri-
sti praedica-
tionem prae-
cellerunt re-
surrectionem
exeraverint.

CHRYSOSTOMUS concione prima de Lazaro non longe a fine asseverat, La-
zarum nihil de resurrectione potuisse sperare: quia illi, qui Evangelicae
gratiae tempus praecesserunt, nullam habuerunt resurrectionis notitiam. Id autem
exprimit his verbis: POSSUM & aliud his omnibus addere, videlicet quod Laza-
rus ne de resurrectione quidem quicquam potuerit philosophari: sed hujus vitae
res credebat hujus vitae fine terminari. Erat enim ex eorum numero, qui gratiam
Evangelii praecesserunt: quod si nunc his temporibus post tantam Dei cognitio-
nem, post egregias resurrectionis spes, post illic reposita peccantibus supplicia,
post parata his, qui recte vixerunt, bona, adeo dejectis animis, ac miseris sunt
nonnulli, ut ne horum quidem expectatione corrigantur: quid tandem est putan-
dum Lazaro accidisse, etiam hac destituito anchora? nam ille tale nihil unquam
philosophari potuit, eo quod nondum advenisset tempus hujusmodi dogmatum.
Habet loci hujus affinis observationem supra Annotat. 51. libri hujus.

A N N O T A T I O CLII.

Pater Abraham miserere mei, & mitte Lazarum. Luc. 16. f

An ullus abs-
que lectione
divinae Scri-
pturae salu-
tem assequi
possit.

CHRYSOSTOMUS concione tertia de Lazaro, & in plerisque aliis homiliis,
cohortans auditores suos ad sacrorum voluminum lectionem, sententiis ali-
quot utitur, quibus nostrorum temporum haeretici suadere conantur, Scripturas
scilicet sanctas in omnes omnium gentium linguas transferri oportere, ut a popu-
lo rudi queant sine ullo discrimine legi, & sine labore intelligi. Nihil enim, ajunt,
impedi-

de angelico repudiato consilio. „ Igitur unusquis-
„ que Angelorum in consummatione seculi aderit
„ in iudicio, educens eos secum, quibus praefuit,
„ quos instruxit, pro quibus semper vidit faciem
„ Patris, qui in Coelis est. Et puto etiam ibi in-
„ quisionem futuram, non quidem an culturae ho-

„ minum Angelus defuerit, sed an culturae angeli-
„ cae nequaquam digne segnitia humana responde-
„ rit „. Lege Angelicum Doctorem I. P. Qu. CXIII.
per totum, & lustra notas marginales ibidem adpo-
sitas a N. Johanne Nicolai.

impedimento esse : quin divinae Scripturae ab omnibus vel indoctis intelligantur, nisi peregrinae linguae ignorantia . Sunt autem propositiones ab haereticis , ex Chrysostomo decerptae , potissimum tres . PRIMA in tertia concione de Lazaro legitur his verbis : EMINUS venientia diaboli spicula extinguamus , depellamusque per assiduam Scripturarum lectionem : neque enim fieri potest , non potest inquam fieri , ut quisquam salutem assequatur , nisi perpetuo versetur in lectione spirituali . Hanc vero propositionem duplici argumento suadet : primo quidem ex necessitate instrumentorum in quacunque arte , sic ibidem inquires ; AN non vides fabros aerarios , aurifices , fabros argentarios , denique eos , qui quamcunque exercent artem , omnia artis instrumenta habere parata ; hoc sane animo nos quoque praeditos esse oportet : quemadmodum enim illis artis instrumenta sunt malleus , incus , forceps ; sic & nobis instrumenta sunt Apostolorum ac Prophetarum libri , omnisque Scriptura divinitus inspirata : & quemadmodum illi per illa instrumenta , quicquid faciendum susceperint , perficiunt : ita sane & nos per hos fabricamus , animam nostram corrigimus , & inveteratam renovamus . Secundo idem astruit ex eo , quod ex praecepto divino oporteat unumquemque paratum esse ad reddendam suae fidei rationem cuilibet poscenti . Verba ejus homilia in Joannem sextadecima haec sunt : SI gentiles , ut contra religionem nostram loquerentur , tantopere invigilarunt : qua nos venia digni erimus , nisi hujusmodi contra nos insultus propulsare calleamus ? hoc nobis Petrus praecipit : inquit enim : Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea , quae in vobis est , spe . Et Paulus , verbum Christi inhabitet in vobis abundanter . Sed quid ad haec respondent fucis stultiores ? Benedicta omnis anima simplex : & qui simpliceiter ambulat , in fiducia ambulat . Hoc nanque omnium malorum causa est , quod non multi scripturarum testimonia in opportunis rebus sciunt adducere : non enim eo loco simplex pro stulto , & pro eo , qui nihil novit , intelligendum est ; sed pro non malo , non versuto . Nam , si ita intelligeretur : supervacaneum fuisset dicere , Estote prudentes sicut serpentes , & simplices sicut columbae .

1. Petr. 3. 13.

Coloss. 3. 16.

Prover. 10. 9.

Matth. 10. 16.

Num Scri-
pturarum le-
ctio magis ad
Clericos , quā
ad laicos per-
tineat .

SECUNDA propositio est , quod divinae scripturae lectio non solum ad theologos , & clericos , & monachos pertinet , sed etiam multoque magis ad laicos , praesertim negociatores & artifices : Hanc autem in tertia de Lazaro concione ostendit , haec scribens : Ne , quis mihi dixerit , Ego forensibus causis affixus sum ; publica gero negocia ; artificium exerceo ; uxorem habeo ; familiae curam gero mundanus homo sum ; non est meum legere scripturas , sed eorum , qui mundo dixerunt Vale , qui montium vertices occuparunt , qui vitam ejusmodi continenter agunt . Quid ais homo ? non est tui negotii scripturas evolvere , quoniam innumeris curis distraheris : immo tuum magis est , quam illorum : Neque enim illi perinde scripturarum egent praesidio , atque nos in mediis negotiorum undis jactati : nam monachi quidem a foro , forensibusque negotiis liberi , quique in deserto fixere ruguriola , neque cum quoquam habent commercium , sed in illa quietra tranquillitate cum omni securitate philosophantur , ac veluti in portu sedentes , rebus vehementer tutis fruuntur : nos contra , velut in medio mari fluctuantes , innumerisque , velimus nolimus , peccatis obstricti , semper opus habemus perpetuo jugique scripturarum solatio . Rursum homilia in Matthaeum secunda , hoc ipsum confirmans , inquit : SED est ne horum criminum tandem aliqua defensio ? Non sum , inquit , ego monachus ; uxorem habeo , & filios ; & curam domus gero : Hoc enim est , quod omnia quasi una quadam peste corrumpit , quoniam lectionem divinarum scripturarum ad solos putatis monachos pertinere , cum multo magis vobis , quam illis , sit necessaria : qui enim versantur in medio , & vulnera quotidie accipiunt , magis indigent medicamine , &c.

TERTIA propositio , quae tribus absolvitur partibus , est , Neminem aut negotiorum occupatione , aut librorum inopia , aut divini eloquii obscuritate , excusari posse a lectione divinarum scripturarum . Primam & secundam hujusce propositionis partem suadet homilia in Joannem decima in haec verba : QUID igitur a vobis contendimus ? ut una dierum in hebdomade , saltem Sabbato , curae vobis sit Evangelicas legere lectiones , quas ante has conciones in manibus habere domi frequenter repetere , earum diligenter sensum disquirere , quid clarum , quid obscurum

Num occupa-
tio , inopia
vel ignorantia
quaquam
excusent a
lectione Sa-
cræ Scriptu-
rae .

In his sit annotare velitis; quid pugnare videatur, cum non pugnet: ita omnibus penitus examinatis, his vos concionibus quam attentissimos exhibeatis. Quod si qui sunt, qui negocia, occupationesque causantur; primum in hoc non parum errant, quod ita semper secularibus negotiis affixi sint, ut ne minimum quidem in his, quae maxime necessaria sunt, studium impendant: deinde frivolam & nullius momenti excusationem afferunt: rebus vilibus, omni rejecta excusatione, diligens adhibere studium possunt, divinis autem ne minimam quidem curam imponendam ducunt. Et quonam pacto qui talia sentiunt, spirare, Solemve conspici digni sunt? Est & alia his oscitantibus inepta excusatio, librorum videlicet inopia: & divitibus quidem ad hoc respondere ridiculum est. Verum cum multos pauperes huiusmodi excusatione uti existimem; cum his parumper joculari, atque ita eos percontari placet: Nunquid omnia artis suae habeant instrumenta? & si inopia in his comparandis admodum impediatur: nonne igitur absurdum est, hic non causari paupertatem; ubi autem tantam sint consecuturi utilitatem, occupationes deslere & inopiam? Tertiam, ac postremam hujus propositionis partem homilia de Lazaro jam citata sic prosequitur: QUID igitur, inquit, si non intelligamus, quae continentur sacris libris? Maxime quidem, etiam si non intelligas, quae continentur sacris libris? Maxime quidem, etiam si non intelligas illic recondita, tamen ex ipsa lectione multa nascitur sanctimonia: quanquam fieri non potest, ut omnia ex aequo ignores, Propterea siquidem Spiritus gratia dispensavit illa, temperavitque, quo publicani, piscatores, tabernaculorum opifices, pastores, apostoli idiotae, & illiterati per hos libros salvi fierent, ne quis idiotarum ad hanc difficultatis confugere possit excusationem: ut omnibus facilia conspectu essent, quae dicuntur, ut & opifex, & famulus, & vidua, & mulier, & omnium hominum indoctissimus ex audita lectione aliquid lucri, utilitatisque reportaret. Non enim ad inanem gloriam quemadmodum ethnici, sed ad audientium salutem haec composuerunt. Philosophi non quod in commune conducit quaerentes, sed illud spectantes, ut ipsi sint in admiratione, etiam si quid utile dixerint, hoc quoque in caligine quadam sapientiae, consueta illis occultavit obscuritas: Apostoli vero & Prophetae contra fecerunt: omnia manifesta, claraque prodiderunt, exposuerunt omnibus, veluti communes orbis doctores, ut per se quisque discere possit ea, quae dicuntur e sola lectione. Iterum homilia tertia in posteriorem ad Thessalonicenses epistolam indicat scripturas adeo esse dilucidas, ut qui eas legunt, praedicatorum & doctorum explanatione non egeant. Ejus dicta sic habent: SED inquis, Cur ingredior in ecclesiam, si ibi aliquem sermocinantem non audiam? Istud omnia perdidit, & corripit: quid enim opus est concionatore? per nostram negligentiam necessitas ista facta est: quamobrem nanque concione opus est? omnia clara sunt, & plana ex scripturis divinis: quaecunque necessaria sunt, manifesta sunt: sed quia delicatuli estis auditores, delectationem audiendo venantes, propterea concionatores quaeritis. Sed ignoro, inquis, quae in divinis Scripturis posita sunt. Quamobrem? num enim Hebraice? num Latine? num alio externo idiomate prolata sunt? nonne Graece dicuntur?

De Armeni-
ca Bibliothecae
editione a
Chrysostomo
perfecta lege
quae adnota-
vimus supra
fol. 415. Idem
hic addimus
iudicium de
utriusque
Testamenti
versione in
Dalmaticam
linguam ab
Hieronymo
elaborata,
cuiusmodi
quam hanc
versionem
mille a S. D.
constat.
Vide Sero-
rium, Le-
long, & alios.

At obscure, inquis. Quae est ista obscuritas, dic quaeso? non historiae sunt? noti, quae clara sunt? quod de obscuris rogas: mille historiae sunt in Scripturis: dic mihi unam ex illis: sed non dices: praetextus sunt ista, & inania verba.

HAEC igitur hac de re a Chrysostomo dicta sunt, ex quibus haeretici tres educunt errores: primum, quod divinae Scripturae lectio omnibus tam doctis, quam indoctis sit necessaria: secundum, Scripturam divinam suapte natura lucidissimam, & adeo intellectu facilem esse, ut a quovis rudi & simplici homunculo, si absit externae linguae impedimentum, apertissime intelligi possit: tertium, vertendas esse divinas literas in peculiare ac proprias cuique genti linguas; ut, amoto hoc uno ignotae linguae obstaculo, omnes totius orbis nationes sacra volumina legant & intelligant: quod & olim cum magna Christiani orbis utilitate factum esse constat a priscis ecclesiae Patribus; e quibus, ut plerique ecclesiastici Scriptores testantur, Chrysostomus novum Testamentum, & Davidicos psalmos in linguam Armenicam transtulit; Hieronymus utrumque Testamentum in linguam Dalmaticam; Vulphilas, Gothorum episcopus, omnia sacra Biblia in linguam

quam Gothicam; & Chrysostomi temporibus omnis Graeca ecclesia divinos libros vulgari lingua aut editos, aut translatos legebat.

Uphilas
Cappadox S.
Scripturam
in linguam
Gothicam
translulit. V.
de sup. f. 490.

ADVERSUS huiusmodi errores meminisse oportet, quod & alibi saepe monuimus, non esse concionatorum verba semper eo rigore accipienda, quo primum ad aures auditorum perveniunt: multa enim declamatores per hyperbolem crebro enunciant, & inculcant, vel occasione locorum, temporum, ac personarum adducti, vel affectuum impetu & orationis cursu rapti. Hoc interdum Chrysostomo contigit, & in hoc potissimum argumento loquenti. Siquidem cum animadverteret, multitudinem Graecorum, theatris, spectaculis, scenis, & poetarum fabulis intentam, divinas Scripturas omnino contemnere; ille graviter ferens tantam gregis sui desidi-
am & inscitiam, desiderabat omnes, si fieri posset, esse theologos, & praeceptores: quo spiritu olim Moses afflatus dicebat. Quis tribuat, ut omnis populus prophetet, & det ei Dominus spiritum suum? atque ob id omnes indiscriminatim hortabatur ad divinam lectionem, quasi ea promiscue pertineret ad omnes, nulloque pateret aditus salutis, qui sacra non legeret volumina.

Num. 11. 29.

PROINDE cum apud ipsum legimus, divinae Scripturae studium esse omnibus necessarium, magisque pertinere Scripturarum lectionem ad laicos, quam ad monachos; non ita accipienda sunt ipsius verba, ac si sentiat, artifices, piscatores, agricolas, & huiusmodi illiteratos homines, qui nec literas norunt, nec legere didicerint, salvari nequeant, nisi sacros codices evolvant, ac legant (hoc enim esset regnum coelorum insipientibus ac rudibus claudere, quod Christus non minus indoctis, quam doctis apertum esse voluit) sed credibile est, eum per lectionem Scripturarum intellexisse eam cognitionem, ad quam suprema totius divinae Scripturae capita referuntur, ceu sunt praecepta Decalogi, & sententiae Christiani symboli; quibus prorsus ignoratis, certum est neminem consequi aeternam vitam.

Quomodo divinae Scripturae lectione sit omnibus necessaria.

QUOD autem ait, divinas Scripturas sic esse perspicuas, ut a quovis, quantumlibet imperito, intelligi queant, referendum est non ad totum, sed ad partes. Distinguit enim Chrysostomus divina scripta in duas classes: quarum una continet recondita & abstrusa altioris sapientiae mysteria, neque omnibus pervia, neque omnibus scitu necessaria; veluti sunt majori ex parte Pauli epistolae; de quibus loquens Petrus ait: CHARISSIMUS frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit epistolas, in quibus sunt quaedam difficilia intellectu; quae indocti & instabiles depravant, sicut & caeteras Scripturas ad suam ipsorum perditionem. Altera sectio aperta est ac dilucida, complectens prima summaque rerum credendarum principia, ac praecipua bene vivendi praecepta, & exempla cognita facilia; ut sunt morales sententiae, & sacrae quaedam historiae, formandis moribus utiles; de quibus omnes pene Chrysostomi adhortationes intelligendae sunt.

Divina Scriptura quomodo facilis, vel difficilis.

2. Pet. 3. 15. 16.

AD ID vero, quod haeretici contendunt, vertendas esse divinas literas in maternam cuiusque nationis linguam, quia olim hoc ipsum factum sit ingenti ecclesiae beneficio, respondetur ineptum esse huiusmodi argumentum: multa enim alias instituta sunt in communem reipublicae utilitatem, quae cum postea incommodum & periculum afferrent, abrogata sunt. Agebantur olim ex Ecclesiae instituto ad sepulcra martyrum nocturna pervigilia magna sacrarum virginum, monachorum, ac saecularium hominum frequentia: at cum inde paulatim flagitia multa foeda ac turpia prodire coepissent, sublata omnino sunt Elibertini concilii sanctione. Dabatur aliquando, ut ex sexto libro Eusebianae historiae capite 33. & ex quinto Theodoretii volumine, capite 18. constat; eucharistiae sacramentum in manus fidelium: (a) sed, deprehensis multis, qui id tractarent indigne, & qui ad magicas

Num divinae Scripturae in maternas cuiusque gentis linguas vertendae.

Concil. Elibertin. Canon. XXXV.

(a) Ritus excipiendi Eucharistiam manu, etiam laicis consuetus, ita describitur a S. Cyrillo Hierosolymico. *Orat. V. Mystag.* „Accedes ad communionem, nem non expansis manuum volis, neque cum distinctis digitis, sed sinistram veluti sedem quandam subicias, quae tantum Regem susceperit, est: & concava manu suscipe corpus Christi dicens Amen. Verum mulieres non nuda manu, sicut mares, sed linteo, seu *Dominicali* ea retento excipiebant. Ritus autem hic non excessit Secu-

lum IX. nam in Concilio Rothomagensi tempore Ludovici Regis celebrato cap. 2. decretum est, ut Sacerdotes, nulli laico, aut feminae Eucharistiam, in manibus ponant, sed tantum in os ejus cum his verbis ponant: Corpus Domini, & sanguis, pro fit tibi in remissionem peccatorum, & vitam aeternam. Legebis Edmundum Martene de *Antiquis Ecclesiae ritibus Lib. I. De Eucharistia. Art. X.*

magicas vanitates occultatum domi furtim asportarent, consuetudo illa abolita est. Fatemur ergo & nos, quondam sacros libros vulgari idiomate redditos magna Christianae fidei propagatione: at nunc id ipsum fieri non omnino expedit, quando certissimo experimento cognovimus plurimam simplicium turbam ex hac occasione in detestabiles & irremeabiles errores corruisse, dum quisque futor, fullo, & coriarius, vulgari Scripturarum translatione fretus, audet hoc insolenti saeculo temere de obscuris divinae Scripturae difficultatibus differere, & de praecipuis fidei dogmatibus juxta suam insaniam judicare. Cohibenda est igitur, tam propter Scripturae divinae reverentiam, quam propter animarum salutem, tanta vulgarium versionum copia & licentia, ne contra Salvatoris praeceptum detur sanctum canibus edendum, & margaritae porcis proterendae: & sicut adhibenda est hac in re prudens, ac pia quaedam mediocritas, ut non omnibus prohibeantur hujusmodi sanctorum voluminum translationes, ne indocti, ut Chrysostomus inquit, artis suae instrumentis omnino priventur: ita curandum est, ne omnibus passim invulgentur divinae literae, sed his duntaxat, qui recta in Deum fide & probatis moribus praediti sunt; quemadmodum sacrosancta synodus Tridentina in Indice prohibitorum voluminum, regula quarta decrevit his verbis: CUM experimento manifestum sit, si sacra Biblia vulgari lingua passim sine discrimine permittantur, plus inde ob hominum temeritatem detrimenti, quam utilitatis oriri: hac in parte iudicio episcopi, aut inquisitoris stetur; ut cum consilio parochi, vel confessorii Bibliorum, a Catholicis auctoribus versorum, lectionem in vulgari lingua eis concedere possit, quos intellexerint ex hujusmodi lectione non damnum, sed fidei, atque pietatis augmentum capere posse: quam facultatem in scriptis habeant. Qui autem absque tali facultate ea legere, seu habere praesumpserit; nisi prius Bibliis ordinario redditis, peccatorum absolutionem percipere non possit. Bibliopolae vero, qui praedictam facultatem non habent, Biblia idiomate vulgari conscripta vendiderint, vel alio quovis modo concesserint, librorum pretium, in usus pios ab episcopo convertendum, amittant; aliisque poenis pro delicti qualitate ejusdem episcopi arbitrio subiaceant. Regulares vero non nisi facultate, a praelatis suis habita, ea legere, aut emere possint.

A N N O T A T I O . CLIII.

Si Moſen & prophetas non audierunt: nec, ſi quis ex mortuis surrexerit, audient. Luc. 16. g

Confessio,

CHRYSOSTOMUS hom. 4. de Lazaro, haec enarrans, ita de confessione loquitur, ut ex verbis ejus colligi possit, soli Deo confitendum esse: quippe qui sic loquitur: CUR te, quaeſo, pudeſcit, & erubeſcis dicere peccata tua? cave enim, homini dixeris; ne tibi opprobret: neque enim ſervo confiteris, ut in publicum proferat, &c. Vide ſupra Annot. 175. libri quinti.

A N N O T A T I O . CLIII.

Ite, & oſtendite vos ſacerdotibus. Luc. 17. d

Quae peccata confitenda ſunt.

BEDA libro quinto Commentariorum in Lucam, capite 68. ita hanc periodum exponit: NULLUM Dominus eorum, quibus haec corporalia beneficia praestitit, invenitur miſiſſe ad ſacerdotes, niſi leproſos: quia videlicet ſacerdotium Judaeorum figura erat futuri ſacerdotii regalis, quod eſt in eccleſia: & quiſquis vel haeretica pravitate, vel ſuperſtitione gentili, vel Judaica perfidia, vel etiam ſchiſmate fraterno, quaſi vario colore perſuſus, Domini gratia caruerit; neceſſe eſt ad eccleſiam veniat, coloremque fidei verum, quem acceperit, oſtendat: caetera vero vitia tanquam valetudinis, & quaſi membrorum animae, atque ſenſuum, per ſemetipſum interius in conſcientia, & intellectu Dominus ſanat, & corrigit. Beatus Rhenanus, Lutheranae ſectae addictus, in Annotationibus, quas edidit in librum Tertulliani De poenitentia, ex his verbis perverſe colligit, quod

in

in crimine schismatis, haeresis, & infidelitatis duntaxat sacerdotibus confitendum sit: in caeteris vero peccatis soli Deo confiteri sufficiat. Caeterum Bedae mens est ostendere his verbis duplex confessionis genus: unum, quod pars est poenitentiae publicae & solennis; & hanc necessariam esse dicit haereticis, schismaticis, & infidelibus: alterum est clanculariae ac secretae confessionis genus, quam in caeteris delictis sufficere asserit his, qui soli Deo in aurem sacerdotis arcana peccatoris produnt, & peccata accusant. (a)

A N N O T A T I O CLV.

Deus propitius esto mihi peccatori. Luc. 18. c

CHRYSOSTOMUS in homilia De Publicano & Phariseo, in explanatione hujus sententiae, videtur sola confessione, quae secreto fit ante Deum, esse contentus, dum inquit: ITAQUE admoneo, ut assidue confiteare: neque enim te ad theatrum duco conservorum tuorum; nec te cogo peccata tua hominibus enunciare: conscientiam tuam Deo expone: ei ostende facta & vulnera & ab eo medicinam pete: ostende te non exprobranti, sed curanti, &c. Vide supra Annotatione 175. libri quinti.

A N N O T A T I O CLVI.

Qui habet sacculum, tollat similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. Luc. 22. d

HUGO Carenfis, hunc locum in Postilla super Marcum exponens, duplici crimine ab Erasmo notatur: primo quidem, quod impudentissime detorqueus dictum Christi, asseveret cum his verbis monuisse Apostolos, ut ingruente procella

Nam Christianis bellum gerere liceat.

(a) Nedum Lutherani, verum & omnes quotquot sunt extra Romanam Apostolicam Ecclesiam in eam eunt sententiam, exomologesim, nimirum, institutam pro solis publicis criminibus, quibus erant peculiare propriaeque poenitentiae addictae. Verum ultra publicam poenitentiam adhuc primoribus Ecclesiae seculis fuisse ex divino mandato praescriptam confessionem auricularem & clancularem pro occultis quibusvis criminibus ita compertum est dilucidis monumentis, ut vel nodum in scirpo quaerant, qui ea de re ambigere audent. Satis erit impraesentiarum laudare Origenem, qui Homil. III. in Leviticum ita hanc veritatem manifestat, ut nullus suppetat dubitationi locus. Inquit enim: „Audi quid Legis ordo praecipiat si peccaverit unum aliquid de istis: pronunciet peccatum, quod peccavit. Est aliquid in hoc mirabile secretum, quod jubet pronunciare peccatum. Etenim omni genere pronuntianda sunt, & in publicum proferenda cuncta, quae egerimus, si quod in occulto gerimus, si quod in sermone solo, vel etiam intra cogitationum secreta commisimus, cuncta est publicare, cuncta proferre. „Publicae prolationis nomine non quidem theatralem confessionem Origenes usurpat, sed manifestationem extra factam Dei ministro, quod clarius explicat Hom. II. in Psal. XXXVII. & Hom. XVII. in Lucam. Consule ulterius Polemicos, apud quos reperies testimonia PP. & Ecclesiae monumenta juxta seculorum seriem ab initio ad infimam quoque aetatem, ex quibus etiam plura in medium produxi T. I. Exerc. XI.

Et ut ad V. Bedae monumentum, quod Rhennus detorquet adcuratius animum admoveamus, procul dubio minor, & quammaxime obstupesco quomodo cum ipse, tum Calvinus, alique eo fuerint abusi ad impugnandam auricularem confessionem, quum apertissimum sit Bedae monumentum. Quid insuper si ejusdem V. P. aetas vel eminus conspiciatur?

Sub initium VIII. Seculi & paulo post floruit tam insignis Doctor, quo quidem tempore sollemnis erat ubique terrarum confessio auricularis, quinimmo jam erant edita Ritualia, & Instructiones pro eadem recte perficienda juxta Servatoris praeceptum, & Ecclesiae praescriptum: quod vel ex eo colligere liquet; quia VI. Seculo jam erat proculsum Poenitentiale Johannis Neusteris CP. Patriarchae, quo praescribuntur subjicienda Ecclesiae clavibus singula peccata, etiam occultissima; quinimo & illorum circumstantiae Confessariis explicantur eodem ferme modo ac in usu est Ecclesiae Romanae. Aderant innumeri destinati Sacerdotes ad auriculares confessiones excipiendas, & ex Monachis itidem plures ad idem munus erant designati, qui certe nunquam ad poenitentiam publicam imponendam, vel ad Canonicae exomologesim exercitium idonei fuerunt declarati, ut ex Ecclesiae disciplina perspicuum est & indubitatum. Adde, quod quum X. Seculo ex Bedae doctrina non bene percepta Guillelmus quidam, in errorem lapsus, existimasset quaedam duntaxat scelera publica sacris Canonibus exomologesi subjecta, nimirum haeresim, judaica perfidiam, paganismum, & schisma fore a V. Beda praescripta, quae clavibus Ecclesiae subjiicerentur, statim contra eum calamus acuit, & illius errorem confutavit Goffridus Vindociensis Abbas Guillelmi discipulus, ad eumque scripsit, ut eundem ab errore revocaret, edisserens & distinguens criminum diversitatem, eorum, nempe quae forent publica poenitentia eluenda, & quae secreta confessione essent expianda, ex eodem V. Beda catholicum dogma confirmans, ut constat ex Epistola XVI. lib. V. Epistolarum, quas publici juris fecit Jacobus Sirmondus Anno MDCX. Reliqua vero, quae ad rem hanc firmandam, atque dilucidandam pertinent, consulas apud laudatos Polemicos, & in nostra Excitatione XI. nuper laudata.

procella persecutionum, munirent se duabus rebus, nempe commeatu, & armorum praesidio: deinde, quod tam absurdae extorsionis Chrysostomum fecerit auctorem, qui commentum istud ubique rejicit. Damnat haec Erasmus in Annotationibus tertii capitis, & vigesimi secundi capitis in Lucam, ubi proluxa oratione ab instituto digrediens, deplorat querelis pene tragicis scholarium theologorum judicium; qui insulsis, ut ille ait, commentis, & frigidis distinctiunculis suis subvertant Evangelicam doctrinam, docentes, non esse Christianis interdictum bellandi jus, sed licitum esse Christianis bellum gerere. Quorum quidem sententiam ipse, ut impiam, oppugnat magno testimoniorum numero; ut quos testimonium pondere superare non potest, saltem multitudine obruat: in his potiora sunt, quod Christus in Evangelio praeceperit suis, ne resistent malo, sed inimicos diligant: orent pro calumniantibus, pacem persequentium expetant, benefaciant hostibus, alteram percutientibus maxillam, alteram praebeant; auferentibus tunicam, pallium quoque ultro relinquant, & juxta Pauli praeceptum adversarios amoris ac beneficiorum flammis exurant. His addit multorum veterum Patrum auctoritatem: in primis vero Origenis; qui tractatu in Matthaeum septimo praesentem locum explanans, sermonem Christi de gladio emendo, pestiferum esse pronunciat, si ad literam accipiat. Deinde Origeni confert Ambrosium; cujus super his Christi verbis explanatio legitur decimo in Lucam Commentario, ad hunc modum: O DOMINE, cur emere me jubes gladium, qui ferire me prohibes? cur habere praecipis, quem veras promi? nisi forte, ut parata sit defensio, non ultio necessaria; & videar potuisse vindicari, sed noluisse. Lex tamen referre me non vetat: & ideo fortasse Petro, duos gladios offerenti, sat est, dicit; quasi licueris usque ad Evangelium, ut sit, in lege acquiritatis eruditio, in Evangelio bonitatis perfectio. Multis hoc iniquum videtur, sed non iniquus Dominus; qui cum se posset ulcisci, maluit immolari. Iis quoque adjungit Chrysostomum, ex Catena aurea D. Thomae citatum; qui hunc ipsum Christi sermonem sic enarrat: QUI non habet, vendat vestem suam, & emat gladium: quidnam hoc? armatne discipulos, qui dicit, Si quis te percusserit in dexteram maxillam, obverte ei & alteram? qui praecepit, ut benedicamus his, qui nos conviciis laceffunt. Feramus invadentes, oremus pro persequentibus, nunc armat? armatque uno tantum gladio? & quomodo haec rationi consona sunt? nam si omnino armis opus erat, non solo gladio: sed & scuto, & galea, & cruralibus armare oportebat. Et profecto, si humano more haec dispensare & agere voluisset, ridiculum erat hoc praeceptum: quandoquidem licet sexcenta id genus arma possedissent adversus insidias, & imperus populorum, tyrannorum, civitatum, gentium: quomodo potentiores haberi fuissent undecim? quare ergo haec dicit? Judaeorum insidias indicare volebat, idque manifeste, & non per aenigmata, ne iterum secum confunderentur. Severus Sulpicius ultimo loco supponitur, qui in vita Martini inducit eum recusantem Caesaris donativum, quod militibus erogari solebat, his verbis: HACTENUS, o Caesar, militavi tibi: nunc patere, ut militem Deo: donativum tuum pugnaturus accipiat: Christi ego miles sum; mihi pugnare non licet. Demum post multa infert, Christiano viro dimicandum esse non corporeis & ferreis armis, sed spirituali & Evangelica panoplia, qua Paulus Christi militem instruit, hoc est, galea salutis, scuto fidei, & gladio spiritus: quod & Ambrosium dicit in libro De viduis palam declarasse, cum inquit: ARMA ecclesiae fides est, arma ecclesiae oratio est, quae adversarium vincit.

HAEC ERASMUS: qui, ut in his, quae protulit contra scholasticos theologos, vehementer fallitur; ita in eo, quod Carenfi impingit, prorsus decipitur. Cum enim hic duo a Christo connumerata sint, nimirum sacculi peraeque apertio, & gladii emptio, Carensis, horum primum primo loco edisserens, ait, Christum sacculi & perae admonitione licentiam concessisse Apostolis, ut in posterum quaedam sibi ipsis victui necessaria pararent, quae sacculi peraeque nomine significantur. Utitur autem ad confirmationem interpretationis hujus testimonio Chrysostomi, brevitatis gratia truncatim citato: quod ne quis falso inductum suspicetur, ascribam huc integram Chrysostomi sententiam ex homilia in illud epistolae ad Romanos, Salutate Priscam & Aquilam, &c. ubi diluens quaestionem, cur Apostoli,

Matth. 5.

Rom. 12.

Luc. 22. 38.

Matth. 5. 39.

40. etc.

S. Martinus
nefas exili-
mat Christia-
num sub Cae-
sare Aposto-
ta militare.

Epist. 6. 17.

Rom. 16. 3.

Apostoli, quibus Christus marsupium, peram, calceos, & geminatas tunicas legē prohibuit, his omnibus post Christi resurrectionem usi fuerint? hunc in modum loquitur.

QUID igitur ad haec dicemus? Christus neque semper Apostolos hujus legis necessitate obstringi voluit; sed eos absolvit ab hac lege, cum jam ad salutarem crucem iturus esset: & unde hoc liquet? ex Salvatoris sermonibus: nam passionem aggressurus, vocatis illis, dixit: Cum vos mitterem sine marsupio & pera, aliquid ne deerat? at hi respondentes dixerunt, Nihil. Ipse autem dicebat eis: Sed nunc qui habet marsupium, tollat & peram; & qui non habet, vendat vestem suam, & mercetur gladium. Jam forte dicet aliquis, Apostolos his dictis a crimine absolutos. Sed ultra quaeritur, quare Christus contraria praeceperit: nam interdum dicit, Ne possideatis peram: interdum autem, Qui non habet marsupium, tollat & peram: quare hoc fecit? sane haec admodum digne fecit pro sua sapientia curaque, quam pro discipulis gerebat. Ab initio enim vocationis hoc faciebat, ut discipuli periculum virtutis suae facerent; & posthac in orbem terrarum exituri, hoc exemplo animati magis in eo fiderent. Verum ubi hanc potentiam suam agnoscere coeperunt, voluit, ut ipsi domi virtutis specimen aliquod praebarent; permisitque ipsos suas ferre tentationes, ne scilicet perpetuo ociosi residerent, & ad finem usque quasi pueri gestarentur. Nam initio nihil eos pati sinebat; sed ubique aderat muniens, & circumvallans eos; faciensque, ut omnia ubertim eis affluerent: cum vero tempus esset, ut virilitatem suam ipsi declararent, subtraxit aliquandiu beneficium, praecipiens eis, ut etiam per se ipsos multa perficerent. Atque hanc ob causam, cum non habebant calceos, vel zonam, vel baculum, vel aes, nihil eis deerat: dicit enim, Num aliquid vobis deerat? & respondentes, dixerunt, Nihil. Caeterum, quo tempore permisit eis, ut marsupium haberent, & peram, & calceos, inveniebantur & esurientes, & sitientes, & nudi incedentes: unde liquidum, cur passim eos periclitari & affligi sinit, nempe, ut mercedem aliquam habeant. Et quemadmodum aves, pullos suos foventes, tamdiu in nido sedent, donec illorum plumae increseant; quas dum increvisse viderint, eos primum circa nidos volitare docent: deinde adminiculo suo totos destituunt: ita faciebat & Christus: in Palaestina enim, quasi in nido nutrabat discipulos, & eos volare docuit praesens & gestans: tandem permisit eos volare in totum orbem, dato eis mandato, ne sibi ipsis deessent.

HAEC Chrysostomi verba ab Hugone summatim delibata, non autem, ut Erasmus criminatur, falso ac depravate citata. Quibus consentiens Theophylactus, in expositione ejusdem loci, sic scribit: IN principio quidem praedicationis mittens Discipulos Dominus in castella & civitates, absque necessariis dimisit, neque dedit quibus habebant opus, neque eos curam gerere volebat, & in his oportebat discere ejus virtutem. Illorum enim curam habens tanquam infirmorum, faciebat eis omnia necessaria affluere abunde citra ipsorum curam. Nunc autem contraria praecipit, non contrarius sibi ipsi, sed ostendens eis, quod usque ad hoc tempus, tanquam parvulos gestavit, & non fecerit eos de quoquam sollicitos. Nunc autem opus est eis, ut curent ea, quae virorum sunt & provideant sibi ipsis: ego enim, inquit, pater vester, vestri curam gerens jam abeo. Ex hoc tempore parati estote, & ipsi rerum propriarum curam gerite, & nolite omnem curam in me rejicere: opera enim vestra non erunt tam facilia, & a labore aliena, sed obnoxii eritis fami, siti, & multis adversis. Haec enim insinuantur per sacculum & peram. Ex his igitur liquet, Hugonem indigne ab Erasmo hac in parte damnatum.

SEQUITUR altera Erasmi criminatio, accusantis Hugonem, quod contra Christi sententiam affirmaverit, Christum concessisse Apostolis potestatem bellandi, & usum gladii, cum eos hortatus est, ut divendita veste, gladium emerent. Rursus, quod hanc violentam interpretationem ascribat Chrysostomo, ipsam manifeste improbanti: quarum accusationum posterior quidem tam longe abest a vero, ut hac in parte, quae ad gladium spectat, nulla mentio apud Hugonem invenitur Chrysostomi. Prior vero accusatio apertam calumniam continet: nam etsi Hugo scribat, Christum eo sermone praebuisse licentiam Apostolis utendi gladio;

Qua ratione
Christus A-
postolis usum
gladii concessit.

non tamen hoc dicto significare voluit, quod illi imponit Erasmus, nempe Christum praecepisse discipulis, ut gladio accincti in praelium descenderent, sua manu adversus hostes decertaturi: sed intelligi voluit, Christum concessisse Apostolis justum gladii usum, non in propria quidem ipsorum persona, nec pro eo tempore, sed in persona totius ecclesiae, & pro futuro tempore, quia exordio nascentis ecclesiae armorum usus minime conveniret. At ne quis forte suspicetur haec a me vel in odium Erasmi, vel in gratiam Carenfis effingi; ipsa Hugonis verba sic habent: **NOTA**, quia quamvis Dominus specialiter loqueretur primitivae ecclesiae; tamen primitiva ecclesia non habuit gladium, nec ei congruebat in gladio decertare: quandiu enim ecclesia fuit novella, oportuit eam plantari per duo, scilicet, per passiones & miracula; postquam autem processu temporis procreta est ecclesia, jam non sunt illa duo necessaria. Sed cum primitivae ecclesiae non comperat gladius: cur praecepit Apostolis tollere gladium tempore persecutionis? ut appareret eis non defuisse facultatem defensionis: & sic Dominum sponte venire ad passionem ostenderetur: & hoc est, quod sequitur in Glossa Bedae, Gladium quoque vel habitum sumere, vel non habitum jubet emere, ut sciant legentes non facultatem resistendi deesse discipulis, sed magistro amorem potius inesse patiendi: item in Glossa Ambrosii, Cur gladium emere jubes, qui ferire prohibes? cur habere praecipis, quem veras promi? nisi forte, ut sit parata defensio, non necessaria ultio; & videar posse vindicare, sed noluisse, & caetera. Haec Hugo.

RESTAT ultima Erasmi querela adversus recentiores theologos, quod contra Evangelicam & Apostolicam philosophiam doceant licere Christianis militare, & bella gerere: quae quidem querela adeo injusta est, ne dicam Manichaea & impia, ut accusator ipse manifeste se prodat Evangelicae disciplinae adversarium, & Christianae polices everforem, dum Christianis adimit jura justae defensionis, naturae legibus instituta, & communi gentium omnium assensu auctoritateque firmata. Nam si bellum omnino Evangelica lege interdictum esset: Joannes militibus percontantibus, quid eis ad salutem expediret, dixisset, Arma abjicite, militiam istam deferite; neminem percutite, non autem hoc dixit; sed tantum admonuit, ut stipendiis suis contenti a calumnia abstinere, nimirum etiam prohibiturus bellandi exercitium, si id putasset illicitum. Rursus cum Centurio imperium Christi ostendere conaretur ex imperio, quod ipse in milites suos habebat, **Luc. 3. 14.** Christus, collaudata militis fide, non imperavit ei militiae defectionem, haud dubio prohibiturus, si bellum nullo pacto liceret. Herodianis item quaerentibus liceretne censum dare Caesari? respondit, **Matth. 8. 2.** Reddite, quae sunt Caesaris, Caesari: **Matth. 22. 21.** Hac autem de causa tributa redduntur, ut inde militi ad pacis conservationem necessario stipendium solvatur: sic enim ait Paulus, cum de obedientia principi praestanda differit: **Rom. 13. 5. 6.** **IDEOQUE** necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam: ideo enim & tributa praestatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Recte igitur divus Augustinus ad Marcellinum epistola quinta, de Christiano bello differens, ita locutus est: **NAM** si Christiana disciplina omnia bella culparet, hoc potius consilium salutis petentibus in Evangelio diceretur, ut abjicerent arma, seque militiae omnino subtraherent. Dictum est autem eis: Neminem concusseritis: estote contenti stipendiis vestris: quibus stipendium sufficere debere praecepit, militare utique non prohibuit. Et in epistola ad Bonifacium comitem, quae est numero quinquagesima, adhortans eum, ut bello coërceat Donatistas, **NOLI**, inquit, existimare neminem Deo placere posse, qui armis bellicis ministrat: in his erat sanctus David, cui Dominus tam magnum praebeuit testimonium: in his erat sanctus ille Centurio, qui Dominus dixit, Non sum dignus, ut intres sub tectum meum. Hoc ergo primum cogita, quando armaris ad pugnam: quia virtus tua etiam ipsa corporalis donum Dei est: si enim cogitabis de dono Dei, non facies contra Dominum. Fides enim quando promittitur, etiam hosti servanda est, contra quem bellum geritur: quanto magis amico, pro quo pugnatur. Pacem habere voluntatis est: bellum autem debet esse necessitatis, ut liberet Deus a necessitate, & conservet in pace: non enim pax quaeritur, ut bellum exerceatur: sed bellum geritur, ut pax acquiratur. Esto ergo bellando pacificus; ut eos, quos expugnas, ad pacem unitatis vincendo perducas.

VERUM,

Idem S. P. ad
Bonifac. Comitem in Africa Ep. olim non L., sed XCV. nunc CLXXXIX. n. 4. ubi alia etiam divini foederis monumenta profert.
Matth. 9. 8.

S. August. Ep. ad Marcellin. olim V. nunc CXXXVIII. cap. 2. n. 15.

VERUM, ne longior sim, praetereo, quae idem Augustinus de jure Christiani belli innumeris pene locis scripsit, praesertim libro vigesimo secundo, contra Faustum, a capite 74. usque 79. & quae Gregorius, Bernardus, ac plerique alii veteres Patres pro Christiana militia dixerunt. Venio autem ad ea, quae Erasmus opponit. Primum ex Evangelicis & Apostolicis scriptis, quibus, veramur obistere malo, jubemur injurias remittere, inimicos diligere, pacem cum his quaerere, maledicentibus bene precari, persecutoribus benefacere, sinistram ferienti dexteram quoque praebere feriendam, & alia his similia, quae bellandi jura videntur explodere. Huic objectioni respondemus: Ex his, quae enumerata sunt, quaedam esse praecepta, quaedam vero consilia. At quidem praecepta sunt aliquo pacto, & in commune diligere inimicos, amare hostes, persecutores orationis auxilio non destituere, pacem & benevolentiam eorum optare & perquirere: quae sane praecepta jus facultatem & exercitium pugnandi, nec adimunt, nec semper impediunt. Siquidem iusta & vere Christiana bella sunt, quae a pacificis bellatoribus, hoc est, pacem quaerentibus, cum dilectione hostium pro defensione justitiae, & pacis adeptione geritur, juxta illam Augustini regulam, BELLUM geritur, ut pax acquiratur: esto ergo bellando pacificus, ut eos, quos expugnas, ad pacis utilitatem vincendo perducas. Porro in his consilia sunt, non resistere malo, non se defendere, malum pro bono reddere, dexteram ferienti etiam exhibere sinistram, tunicam rapienti & pallium ultro dimittere, mille te passibus trahentem duplicato passuum numero sequi, id genus alia plurima; quae extra necessitatis discrimen, ut Augustinus inquit, non sunt operis praecepta, sed affectus, in praeparatione animi servanda, ut scilicet semper parati simus non resistere malo, sed vincere, in bono malum, & pro maleficio beneficium rependere, si opus id fuerit. Verum si aliter expediat, vel propter commune bonum, vel propter utilitatem eorum, qui nos oppugnant: tunc, ut Augustinus in epistola ad Marcellinum scribit, agenda sunt multa etiam cum invitis benigna quadam asperitate plectendis: nam cui licentia iniquitatis eripitur, is utiliter vincitur: QUONIAM NIHIL EST INFOELICIUS FOELICITATE PECCANTIUM, qua poenalis nutritur impunitas, & mala voluntas, velut hostis interior, roboratur.

AD ID VERO, quod Erasmus objicit Christiano orationibus ac precibus pugnandum, fatemur quidem iusto bellatori necessarias in primis esse orationes & supplicationes, toto pectore ad Deum emissas: quia, ut nobilis ille Maccabaeus dixit, non in multitudine exercitus victoria belli, sed de coelo fortitudo est. Sed I. Mach. 3. 19. post haec etiam, si necessitas urgeat, capienda sunt arma, & ineunda pugna, quoniam, Mose orante in monte, Amalechitarum exercitus a Josue pugnante superatur. Exodi 17.

POSTREMO ad ea, quae ab Erasmo ex Patribus allata sunt, primum ad Ambrosii locum respondeo, verba ipsius non ita accipienda esse, ac si sentiat bellum omnibus his, qui Evangelium profitentur, esse illicitum, sed viris illis, secundum communem tamen legem, qui divino sese cultui totos dederunt, & eminentiorem bonitatis perfectionem tenent in consiliorum observatione positam: quod & ipse Ambrosius non obscure indicat, inquit, UT sit in Evangelio bonitatis perfectio. Ad eundem quoque sensum referenda sunt verba Chrysostomi: siquidem cum Apostoli in summo Evangelicae puritatis vertice consisterent; non licebat eis arma induere, ense accingi, gladio manum injicere, & alieno sanguine conspergi. Unde merito dixit Origenes, sermonem Christi, ad gladium adhortantis, pestiferum esse iis, qui eum juxta litteram intelligunt, hoc est, his, qui arbitrantur, Christum eo dicto praecepisse Apostolis suis, ut se ipsos in praelium armarent, cum id viros, arcem totius perfectionis tenentes, non deceret. Neque ab hoc scopo recedit Martini responsio; qui non solum ob hanc causam, sed etiam ob aliam longe graviolem detrectavit militiam, nempe quod nefas existimaret Christianum militem sub Imperatore impio & apostata militare. Julianus enim palam, deserta Christi religione, ad paganismum desciverat.

HAEC longius fortasse, quam praesenti instituto conveniret, zelo pietatis dicta sint adversus Erasmus: quem ne sua defensione prorsus expoliasset videar, non tacebo eum post longam & perniciosam digressionem, qua Lectoris animum

vulneravit, demum in calce sermonis intulisse: ATQUE haec pro disputatis haberi volumus, non pro assertis: nimirum ut hujusmodi fucō sibi ipsi prospiceret, manumque, ut in adagio fertur, jacto lapide occultaret.

EX HIS quae in hac Annotatione dicta sunt, facillime diluuntur, quae adversus Christianum bellandi jus scripsit Joannes Ferus in Commentariis vigesimi sexti capitis in Matthaeum: ea leges supra, Annotatione 115.

A N N O T A T I O CLVII.

Domine, ecce duo gladii hic. Luc. 22. d

Bellum.

NICOLAUM Lyranum deridet Erasmus, quod hoc loco secutus Carensis placita, scripserit Christum praecepisse Apostolis, ut imminente persecutionis tempore commeatum pararent, & arma ad defensionem expedirent. Consule praecedentem Annotationem.

A N N O T A T I O CLVIII.

At ille dixit eis, Satis est. Luc. 22. d

Bellum.

AMBROSIUS libro in Lucam decimo, ita hunc locum interpretatur, ut videatur sentire bellandi jus Evangelica lege prohiberi: qua sententia Erasmus, & Oecolampadius ad eversionem Christianae militiae abutuntur. Legito, quae habentur supra, Annotatione 156.

A N N O T A T I O CLIX.

Apparuit angelus Domini, confortans eum. Luc. 22. e

Angeli confortatoria apparitio.

THOMAM Cajetanum, haec interpretantem, redarguit Ambrosius libro tertio, his verbis: NOTAT Cajetanus, quod Hieronymus non omnino certam putat hanc angeli apparitionem: quod falsissimum est: imo probat & citat ut certam, licet dicat in multis codicibus abesse. At hoc non probat, quod Hieronymus non ut certam habuerit. De hoc scripsimus libro primo, sectione secunda.

A N N O T A T I O CLX.

At ille negavit eum, dicens, Mulier, non novi illum. Luc. 22. f

Petrus an Christi deitatem negaverit.

AMBROSIUS libro decimo Commentariorum in Lucam, excusans Petri negationem, ait, eum non negasse illum esse Deum, sed negasse eum non esse tantum hominem. Sic enim loquitur: PRIMA vox negantis est Petri, qua tamen non negare Dominum, sed a prodicione se separasse mulieris videtur. Quid tamen negaverit, considera: ex illis utique se esse, qui cum Jesu Galilaeo erant, vel, ut Marcus, posuit, cum Jesu Nazareno. Nunquid negavit, se cum Dei fuisse filio? hoc est dicere, Nescio Galilaeum, Nescio Nazarenum, quem Dei filium novi: habeant homines locorum vocabula: Dei filium patria non potest nuncupare, cujus majestatem locus nullus includit, &c. Hoc idem sensit Hilarius canone in Matthaeum secundo. Hieronymus libro in Matthaeum quarto hanc sententiam improbens, ait: SCIO quosdam pii affectus erga Apostolum, locum hunc ita interpretatos, ut dicerent, Petrum non Deum negasse, sed hominem; & esse sensum, Nescio hominem, quia scio Deum. Hoc quam frivolum sit, prudens Lector intelligit: sic defendunt Apostolum, ut Deum mendacii reum faciant. Si enim iste non negavit: ergo mentitus est Dominus, qui dixerat: AMEN dico tibi, quia hac nocte ante, quam gallus cantet, ter me negabis: cerne, quid dicat: Me negabis, non hominem. Haec Hieronymus: cui Theophylactus in commentariis loci hujus, multo liberius subscribit his verbis: Quidam nescio quam stultam pro Petro

Matth. 26. 34

Petro defensionem fingunt, dicentes audacter quod negavit Petrus, sed dixerit nescio hominem; hoc est nescio purum hominem, sed Deum hominem factum. Horum autem insipiens argumentum aliis relinquam: mendacem enim faciunt Dominum, & adversantur contextui evangelii, nulloque modo facere poterunt, ut cohaereat consequentia narrationis, sed & Petrus quare flevit, si non negavit?

A N N O T A T I O CLXI.

Et egressus foras Petrus flevit amare. Luc. 22. g

AMBROSIIUS decimo in Lucam Commentario ita hunc locum exponit, ut a vera poenitentia confessionem & satisfactionem excludere videatur. Utitur enim his verbis: PETRUS doluit & flevit, quia erravit ut homo: non invenio, quid dixerit: invenio, quod fleverit. Lacrymas ejus lego: satisfactionem non lego: sed quod defendi non potest lavant lacrymae delictum, quod voce pudor est confiteri: & veniae fletus consulunt, & verecundiae: lacrymae sine horrore culpam loquuntur. Lacrymae crimen sine offensione verecundiae confitentur, lacrymae veniam non postulant, sed merentur. Eandem sententiam & iisdem pene verbis repetit sermone De Petri poenitentia: is est numero quadragesimus sextus, ubi sic legitur: PETRUS prorupit ad lacrymas, nihil voce precatus: invenio enim, quod fleverit: non invenio, quid dixerit. Lacrymas ejus lego: satisfactionem non lego: recte plane Petrus flevit, & tacuit, quia quod deseri solet, non solet excusari; & quod defendi non potest, ablui potest: lavat enim lacryma delictum, quod voce pudor est confiteri. Lacrymae ergo verecundiae consulunt pariter ac saluti; nec erubescunt in petendo, & impetrant in rogando: utiliores lacrymarum preces sunt, quam sermonum: quia sermo in precando forte fallit; lacryma omnino non fallit.

An sine confessione & satisfactione poenitentia proficit.

Sermo de Petri poenitentia non est Ambrosii, sed potius S. Maximi Taurinensis, & illemet, qui sub ejus nomine a Xysto laudatur.

HOC ipsum Maximus, Taurinensis episcopus, habet in sermone De poenitentia.

ANNOTARUNT hunc locum Gratianus distinctione 1. De poenitentia, & Petrus Parisiensis episcopus libro quarto Sententiarum, distinct. 17. uterque autem ait, Ambrosii & Maximi verba referenda esse ad publicam poenitentiam. Non enim oportet publica confessione & satisfactione, quod occultum est, prodere: sed satis est occultis lacrymis, & secreta confessione soli sacerdoti accusare delictum, quod pudet nos publice confiteri. Quod autem scripsit Ambrosius, se lacrymas Petri legisse, confessionem & satisfactionem non legisse; Magister Sententiarum ait neque confessionem, neque satisfactionem explodere, quia multa facta sunt, quae scripta non sunt, & quia forte nondum instituta fuerat secreta, quae nunc utimur, confessio. Lege supra Annot. 16. & 174. libri quinti.

A N N O T A T I O CLXII.

Filiae Hierusalem nolite flere super me, &c. Lucae 23. e

THEOPHYLACTUS, clausulam istam elucidans, MULIERES quidem, inquit, genus hominum est, facile lacrymans & plorans, quasi grave quiddam accidisset Domino, plorant, compassionem praeseferentes magnam, & injustitiam lamentantes. At ille non approbat, sed magis increpat illas; voluntarie enim patiebatur: non decet autem lamentari eum, qui sponte & pro salute omnium patitur: sed congruum est, ut ille magis laudibus efferatur & celebretur: per crucem enim & mors destructa est, & infernus captivus factus. Lamenta enim his, qui sponte patiuntur, nullam considerationem afferunt: proinde Dominus eas, quae ipsum lugebant, increpat. Erasmus ex his verbis colligit non licere Christiano viro passionem Christi deseri, mortemque ipsius prosequi lacrymis; quia Christus mortem suam non lugubrem, sed gloriosam esse voluerit; nec deplorari voluit, sed adorari, ut quae sponte pro salute totius mundi suscipiebatur.

Christi morte an lugenda sit.

CONFIRMAT hanc sententiam Bedae testimonio, qui libro sexto commentariorum

tariorem in Lucam sic scribit : NE me, inquit Christus, moriturum lamentemini, cuius circa resurrectio mortem solvere potest; cuius mors & omnem mortem, & ipsum mortis destructura est auctorem. Rursus Bedae adjungit Ambrosium; qui licet hunc sermonem Domini ad foeminas praetercurrat, tamen ad crucis mentionem statim erumpit in verba triumphalia, non lugubria. SED jam trophaeum, inquit, victor suum attollat. Ac deinde, Nunc, quoniam trophaeum jam vidimus, curram suum triumphator ascendat, &c. Hanc Erasmi opinionem Facultas Parisiensium theologorum in censuris, quas edidit in Erasiana opera, haberi jubet inter impia & haeretica dogmata. Indicat etiam praedictas Patrum auctoritates accipiendas esse eo sensu, quo Christus ad lugentes mulieres dixit; FILIAE Hierusalem nolite flere super me, sed super vos flete: quibus sane verbis non prohibuit se a Hierosolymitanis foeminis pio quodam charitatis affectu prudenter & decore defleri: neque enim credibile est Christum in iis aut vetuisse, aut reprehendisse, quod condolentis naturae sensus suggerit, amicitiae ratio suadet, & divina prophetarum oracula futurum praedixerant: nam, ut caetera omittam, Mariae matris animam juxta Symeonis vaticinium doloris gladius in morte Filii transfixit: hujus autem dolorem, ac lacrymas nemo credat a Christo damnatas, nisi prorsus desipiat. Aliud ergo flendi genus filiabus Hierusalem prohibuit Christus, nempe muliercularum aliquot caecum & indecorum luctum, quae nondum agnoscens divinam filii Dei potentiam & ineffabilem charitatem, qui volens libensque pro salute suorum ulro properaret ad mortem, lugebant illum, ut infirmum & imbecillum hominem, invito animo dira & indigna patientem, nec se potentem ab hostilibus injuriis defendere. Hujusmodi indignum fletum compefcens Christus, admonet, ut se ipsas potius, ac filios suos hac lugendi ratione deplorent, quibus immineret ineluctabilis calamitas, & inevitabile urbis excidium. Ex his liquet Christum non prohibuisse, nec damnasse pium ac religiosum lugendi morem, quo Christiana ecclesia singulis annis memoriam passionis & mortis Christi lugubri pompa & flebilibus caeremoniis concelebrat. Novit enim ecclesia, spiritu Christi edocta, consentaneum esse, ut filii sui, qui membra sunt Christi, Christo capiti conformentur dolenti & patienti, condolentes & compatientes: proindeque hujusmodi flendi ritum instituit, in quo potissimum ac maxime omnium jussit lugeri peccata nostra, quorum expiatio Christum adegit in mortem.

Lue. 2. 35. Hoc & Propheta Zacharias praecipue monuit, inquiens: PLANGENT se super eum omnes tribus terrae: non enim dixit tantummodo, Plangent eum, sed, Plangent se super eum, hoc est flagitia sua posita super eum, qui poenam ipsorum morte sua luit.

A N N O T A T I O CLXIII.

Hodie mecum eris in paradiso. Luc. 23. f

Num. Sancti
divina gloria
fruantur.

THEOPHYLACTUS in explanatione hujus sententiae tradere videtur animas sanctorum ante diem judicii non frui divina gloria his verbis: SANCTI tametsi nondum perfecte bonis fruuntur; jam tamen versantur in locis lucidis & fragrantibus, & pulchris tabernaculis, etiam si nondum distributionem regiorum bonorum assequantur: ita & latro in paradiso fuit, etiam si nondum perfecte acceperit, ne absque nobis perfectus sit. Et hoc opinor verissimum omnium, ut ne dicam, quod sanctorum gratiae in quotidianis miraculorum operationibus, paradisi merito dictae sint; & omnes sancti, quotquot participes facti sunt spiritalium donorum, & arrhabonem habent spiritus, in paradiso sint, etiam si nondum perfecti fuerint, & regnum acceperint, sicut dicit Paulus in epistola ad Hebraeos, etiam si nondum promissiones acceperint: promissionem enim dicendo, integram felicitatem posuit. Alphonsus Castrensis libro adversus haereticos tertio recenset hunc locum inter eos, qui erroribus Graecorum & Armenorum astipulantur. Lege Annot. 345. libri hujus.

EUTHYMIUS in commentariis ad expositionem praesentis loci sequitur hanc ipsam Theophylacti sententiam, clarioribus etiam verbis expressam: eam habes infra Annot. 345. ubi etiam Theophylacti dicta annotata sunt.

AN-

A N N O T A T I O CLXIII.

Et haec dicens expiravit. Luc. 23. g

AMBROSIUS libro in Lucam decimo docens, quomodo redemptor noster ex-
piraverit, videtur sentire humanitatem Christi morientis a divinitate Verbi
fuisse divisam, hoc modo scribens: EGO non erubescam fateri, quod Christus non
erubuit voce magna profiteri, contestatus secessionem divinitatis & corporis. Sic
enim habet: Clamavit Jesus voce magna dicens, Deus, Deus meus, respice in
me; quare me dereliquisti? Clamavit homo divinitatis separatione moriturus.
Nam cum divinitas mortis libera sit, utique mors esse non poterat, nisi vita disce-
deret, quia vita divinitas est. In eadem sententia, ut supra monuimus Annota-
tione 126. fuisse creditur Hilarius canone in Matthaeum 33. Magister Sententia-
rum libro tertio distinct. 21. utriusque doctoris dicta dilucidans, inquit eam sepa-
rationem, de qua ambo loquuntur, sic esse accipiendam, sicut intelligitur dere-
lictio, quae illis verbis significatur, Ut quid me dereliquisti? hoc est non secun-
dum solutionem & divisionem unionis Dei & hominis, sed secundum secessionem
protectionis; qua divinitas humanitatis patrocinium ad tempus deferens, homi-
nem illum in tormentis, doloribus, & morte destituit separatum a defensione,
non divisum ab unione. Legito Annot. 126. libri hujus.

Num Deltas
ab humani-
tate Christi
post mortem
separata sit.

Matth. 27. 46.

A N N O T A T I O CLXV.

In principio erat Verbum. Joan. 1. a

CHRYSOSTOMUS homilia prima, sive in praefatione homiliarum in Joan-
nem innuit angelos ex Joannis Evangelistae praedicatione multa didicisse,
quae prius ignorabant: quippe sic scribit: JOANNES nihil nobis humanum, sed
a Spiritu Sancti profundis & abditis thesauris omnia proloquitur, quae neque
angeli, prius, quam hic diceret, noverunt; nanque & ipsi nobiscum didicerunt
per Joannis vocem: & per nos didicerunt, quae cognovimus: quod beatus etiam
Paulus his verbis significavit: Ut innotescat nunc principatibus & potestatibus in
coelestibus per ecclesiam multiformis sapientia Dei. Si igitur principatus & po-
testates Cherubim & Seraphim haec per ecclesiam didicerunt: plane constat ipsos
angelos summa cum attentione ejus sese auditores exhibuisse: quippe idcirco non
parum honoris consequimur, quod nobiscum angeli didicerant, quae nesciebant.
Idem confirmat hoc ipsum homilia contra Anomaeos quarta, inquiens nonnullae
sunt dispensationes, quae virtutes illae nobiscum intellexere, cum omnino ante
quam nos intelligeremus, ignorarentur, nec modo nobiscum, verum per nos etiam
ipsos intellexerunt. Eiusdem sententiae est Origenes homilia in Lucam 23. & Theo-
doretus in immutabili. Vide infra Annot. 182. & 299. & 320.

Angeli an ex
Evangelicis
scriptis ali-
quid didice-
rint.

Ephes. 3. 10.

A N N O T A T I O CLXVI.

In principio erat Verbum. Joan. 1. a

ORIGENES Tomo primo in Joannem, in expositione praesentis particulae
tradit diaboli animam, & Solis, aliorumque siderum animas ob earum in
peccatis lapsum corporibus alligatas. Ejus dicta sic habent: SCIENDUM est ne-
cessario, cum sancti vitam omnis materiae, corporisque expertem in beatitudine
traducerent, num is, qui draco appellabatur, postea, quam a vita pura excidit,
dignus fuit, qui ante omnia in materia & corpore ligaretur, ut hac de causa ora-
culum divinum per ventum & nubes dicat, hoc est principium figmenti Domini
factum, ut rideatur ab ejus angelis. Fieri quidem poterat, ut draco non esset om-
nino effictionis Domini principium: sed cum multa facta sunt, ut ab angelis irri-
deantur, hunc oportuit principium esse talium, quod quaedam in corpore inesse
poterant non hoc modo. Etenim animus solis in corpore est, omnisque creatura,
de qua ait Apostolus: Omnis creatura ingemiscit, & parturit usque nunc: & for-
tasse de eodem illud ejusdem intelligitur. Lege Annotat. 182. libri quinti.

Animarum
in carceratio.

Rom. 8. 22.

AN-

A N N O T A T I O CLXVII.

*In principio erat Verbum. Joan. 1. a*Deus an forma rerum.

AUGUSTINUS in sermone De verbis Domini 38. hanc particulam enarrans, verba quaedam habet, quibus uti solent ii, qui disputandi gratia in scholis demonstrant Deum venire in compositionem rerum instar formae. Ea sunt: VERBUM Dei est forma quaedam, forma non formata, sed forma omnium formarum. D. Thomas in primo Summae volumine ait hoc dictum accipiendum esse de forma exemplari, hoc est, quod verbum Dei est forma exemplaris, non autem forma, quae est pars compositi.

S. Thom. I. P. Qu. 3. Art. 8. ad 2.

A N N O T A T I O CLXVIII.

*Erat Verbum. Joan. 1. a*Num stellae sint animatae.

ORIGENES Tomo primo in Joannem peculiare sibi dogma de animatione stellarum attingens, sic scribit: PRIMOGENITUS omnis creaturae, propter maximum honorem, quem homini tribuit, homo quidem factus est, non tamen animal aliquod eorum, quae in coelo sunt; sed & secunda, & ministra, & serva Jesu stella, ea, quae in Oriente apparuit, effecta est, aut similis aliis stellis, aut fortasse etiam praestantior, cum ejus, qui praestat omnibus, significatio extiterit. Consule praecedentem librum Annot. centesima septima.

Matth. 2. 2.

A N N O T A T I O CLXIX.

*Et Verbum erat apud Deum. Joan. 1. a*Num Verbum fuerit ad Deum, vel apud Deum.

THOMAE Cajetani interpretationem reprehendit Ambrosius libro 1. Annotationum, haec scribens: DISPLICUIT illud vehementer, quod id, quod sequitur, Et verbum erat apud Deum, sic mutat, Et verbum erat ad Deum, altiore hic nobis quandam interpretationem commendans. Quia esse Verbi, inquit, est esse ad Deum, id est refertur ad Deum, quod de nulla substantia dici potest. Haec ille, sed prorsus falso: nec enim esse divinae substantiae dicitur esse ad, nec esse Verbi dicitur ad Deum, sed ad dicentem, secundum propriam relationis dictionem: nam & filius patris filius, non hominis, aut Socratis dicitur: aut aliter, si relativum quaeratur in divinis, non Dei filius, sed patris filius dicitur Christus: Et ita verbum non Dei verbum, sed dicentis verbum congrue dicitur. Quo in loco miror hominem, qui ex Aristotelis cathedra id non advertit.

A N N O T A T I O CLXX.

*Et Verbum erat apud Deum. Joan. 1. a*Christus an pro Angelis passus. Hebr. 4. 15.

ORIGENES Tomo in Joannem primo scribit, Christum passum esse non solum pro hominibus, sed etiam pro angelis, atque sideribus, in haec verba: QUONIAM igitur is, qui tam magna habet, & est advocatus, compassus nostris infirmitatibus, quod tentatus est per omnia humana pro similitudine, absque peccato, magnus est potifex, cum non pro hominibus solis, sed etiam pro omni, quod rationis est particeps, hostia, quae semel oblata est, semetipsum obtulisset. Nam, excepto Deo, pro omnibus mortem gustavit, ut in quibusdam epistolarum ad Hebraeos exemplaribus positum est, Dei munere, & gratia. Sive autem Deo excepto pro omnibus mortem gustavit, non solum pro omnibus mortem perpessus est; sed etiam pro reliquis, quae ratione utuntur: sive Dei gratia pro omnibus mortem gustavit, pro omnibus praeter Deum mortem pertulit. Gratia enim Dei mortem gustavit pro omnibus. Etenim absurdum est, eum pro humanis

*quidem

quidem peccatis mortuum esse dicere, non autem etiam pro aliquo alio, quod praeter hominem in peccato fuit, veluti pro stellis, cum nec stellae omnino mundae sint coram Deo, ut in Job legimus: Stellae autem non sunt mundae coram ipso, nisi forte hyperbolice hoc dictum sit. Vide Annot. 117. libri quinti, & infra Annot. 296.

A N N O T A T I O CLXXI.

Et Deus erat Verbum. Joan. 1. a

ORIGENES in principio Tomi secundi in Joannem seminarium quoddam Arrianæ haeresi praeuisse videtur. Cum enim excuteret causam, ob quam Verbum hoc loco Deus dicitur sine adjectione Graeci articuli δ , ait id factum esse ad ostendendam Patris & Filii differentiam: Pater enim, quia suapte natura Deus est, addito articulo appellatur δ Θεός: Filius vero, quia Deus sit divinitatis ejus participatione, dicitur sine articulo Θεός. Verba ejus haec sunt: MAGNA cum observatione, non ut Graecae subtilitatis ignarus Joannes, aliquo in loco articulis usus est, in aliis eos tacuit, nomini quidem λόγος, id est Verbi δ adjungens, Dei autem dictioni alicubi adjungens, alicubi detrahens. Adhibet enim articulum, cum Dei nomen in ingenita omnium causa dicitur: eundem autem non adhibet, cum Verbum Deus nominatur. Deinde paulo infra reddens hujus varietatis rationem, inquit: DICENDUM est, cum quidem, qui per se Deus est, esse $\pi\alpha\rho\varsigma$ Θεός, id est Deum ipsum, sicut Salvator in sua oratione dixit, ut cognoscant te solum verum Deum: omne autem, quod praeter Deum ipsum, illius divinitatis participatione Deus efficiatur, non $\pi\alpha\rho\varsigma$ Θεός, hoc est Deum ipsum, sed Θεός magis proprie dici. Et rursus post pauca, VERUS igitur Deus est δ Θεός, id est Deus ipse: qui autem ad illum formati, effictique sunt Θεοί, id est dii, primae speciei, & exemplaris sunt imagines.

CHRYSOSTOMUS homilia tertia in Joannem, hanc interpretationem suppresso auctoris nomine redarguens, demonstrat eam nullius esse momenti: quia & Filius in sacris literis interdum cum articulo Deus dicatur, & Pater aliquando sine articulo Deus vocetur. Scribit autem hoc modo: SED dixerit quispiam Patrem articuli adjectione, Filium sine articulo positum: quid ergo? cum Apostolus dicat, $\tau\acute{\omega}$ μεγάλῳ Θεῷ, id est magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi. Et iterum, δ $\omega\upsilon$ ἐπὶ πάντων Θεός, id est, Qui est super omnia Deus, sine articulo. Item de Patre ad Philippenes scribens, δ ς ἐν μορφῇ Θεοῦ, ὑπάρχων, ἐχάρπαγμα τὸ εἶναι ἰσὺ Θεῷ, id est; Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratu est esse se aequalem Deo. Et ad Romanos, GRATIA vobis & pax ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, a Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo: neglexit articulum: supervacaneum nanque est ubique id praeponere: praesertim cum superius eo frequenter usus sit. Quemadmodum enim de Patre loquens inquit, πνεῦμα δ Θεός, Spiritus est Deus; neque cum spiritui articulum non adjiciat, idcirco Deum esse incorporeum negamus: ita hoc in loco, quamvis Filio articulus non praeponatur, non propterea Patre Filius minor est Deus. Cum igitur hunc & illum appelleret Deum, neutrius nobis divinitatis ullam facit differentiam, sed prorsus contra. Considera prudens lector, an Origenis dicta benigne interpretari possint ex his, quae infra attulimus Annot. 175.

A N N O T A T I O CLXXII.

Omnia per ipsum facta sunt. Joan. 1. a

ORIGENES Tomo in Joan. 2. ex hac particula duos errores deducere videtur: primum, quod creaturae universitas non sit facta per Verbum, nisi tanquam per causam instrumentalem, & per minorem: secundum, quod Spiritus Sanctus sit ipsius Verbi factura: nam utrumque sic exprimit: NUNQUAM primum locum obtinet, Per quod, sed, Secundum semper: veluti in epist. ad Rom. Paulus ait: Per quem accepimus gratiam: &, Quod antea promiserat per Prophetas. Et in

TOM. II.

P p

epist.

Hebr. i. a

epist. ad Hebr. Locutus est nobis in Filio, per quem fecit & saecula, docens nos, Deum fecisse per Filium saecula, quod per unigenitum, qui illud, Per quem, habet, saecula facta sint: ita igitur hoc etiam loco, si omnia per Verbum ipsum facta sunt, non ab ipso Verbo facta sunt, sed a superiore & maiore, quam sit Verbum. Quis autem hic est, nisi Pater? considerandum est autem, hoc extante, vero, Omnia per ipsum facta sunt, num etiam Spiritus Sanctus per ipsum factus sit: necesse autem ei esse existimo, qui spiritum factum esse concedat, fateaturque illud verum esse, Omnia per ipsum facta sunt, Spiritum Sanctum a Verbo, quod illo antiquius sit, factum esse concedere, & probare. Qui autem nolit Spiritum Sanctum per Christum factum esse concedere; sequitur, ut non factum esse dicat, quod ea, quae in hoc Evangelio scripta sunt, vera esse iudicet. Et infra, HAEC autem multum ac diu probata sunt iis, qui planius & apertius videre velint, si omnia per ipsum facta sunt, Spiritum etiam per Verbum factum esse, qui una rerum omnium, inferior eo, per quem factus est, intelligatur, etiam si verba quaedam nos in contrariam partem trahere videantur.

A N N O T A T I O CLXXIII.

Et sine ipso factum est nihil. Joan. i. a

De vera punctuatione
particulae sine
ipso factum
est nihil.

CHRYSOSTOMUS homilia quarta in Joannem, hanc periodum expendens, videtur, ut haereticam, damnare lectionem eorum, qui legunt, Sine ipso factum est nihil: & deinde, posito finali puncto, aggrediuntur aliam clausulam, dicentes, Quod factum est in ipso vita erat. Ait enim, Cum dixerimus, Sine ipso factum est nihil; non id perfecto puncto notemus, ut haeretici opinantur: hi enim, cum velint Spiritum creatum esse, sic legunt: Quod factum est in ipso vita erat. Verum nulla profecto ratione haec intelligi potest oratio.

THEOPHYLACTUS in commentariis, Chrysostomo consentiens, haereticorum nomina, qui hac lectione utuntur, explicat his verbis: PNEUMATOMACHI, qui Spiritum Sanctum negant Deum, hanc particulam sic legunt, Et sine ipso factum est nihil: deinde hoc loco facto puncto, legunt quasi ab altero principio, Quod factum est in ipso: & interpretantur locum istum juxta suam mentem, dicentes, quod hoc loco Evangelista de Spiritu Sancto disserat, dicens, Quod factum est in ipso, hoc est Spiritus Sanctus, vita erat. Hoc autem dicunt Macedoniani, conantes ostendere Spiritum Sanctum esse creaturam, & annumerare cum his, quae facta sunt. Nos autem non sic: sed puncto facto, postquam dixit, quod factum est, novum principium legimus, In ipso vita erat.

EUTHYMIUS, utrique subscribens, rationem reddit, cur ea lectio non sit recipienda, his utitur verbis: QUI Spiritui Sancto resistunt, ejusque naturam diminuunt, post id, quod dicitur, Sine ipso factum est nihil, distinctionem statuunt: deinde, quod sequitur, simul legunt, Quod factum est in ipso, vita erat; ut Spiritum Sanctum factum esse demonstrent: nam de ipso loqui dicunt hujusmodi verbum. Facile autem refelluntur: primum, quia pars illa, Quod factum est, indistincte posita, omne, quod factum est, indicat: deinde, quia etiam vita dicitur esse lux: subdit enim, quod Vita erat lux hominum: post paululum autem de Joanne loquens, Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de luce, manifestum est autem quod Joannes non de Spiritu Sancto, sed de Filio tulit testimonium, sicut in sequentibus invenimus.

HAEC EUTHYMIUS, Theophylactus, & Chrysostomus; ex quorum verbis non est inferendum eos esse haereticos, qui punctum statuunt post particulam Nihil; sed qui eo fine id faciunt, ut Spiritus Sancti divinitatem negent: nam & inter Graecos Cyrillus, & inter Latinos Augustinus, posito puncto post dictionem Nihil, aggrediuntur novam sententiam, dicentes: Quod factum est, in ipso vita erat: & hanc sententiam sequitur omnis Latina ecclesia, quae & mihi vera & germana videtur. Congruit enim hujus Evangelistae peculiari sermoni, fere membrum sequens ex praecedentis membri fine inchoare: Factum est nihil, finis est superioris coli: Quod factum est, initium est alterius, cujus formae sunt & illa.

In

In principio erat Verbum ; & Verbum erat apud Deum ; & Deus erat Verbum : dictio finiens priorem particulam inchoat sequentem : in quarta repetit initium primae : Hoc erat in principio : & ita absolvit periodum . Rursus in hoc , quod sequitur , Quod factum est , in ipso vita erat ; & vita erat lux hominum ; & lux in tenebris lucet ; & tenebrae eam non comprehenderunt : semper ex proximo membro sumitur gradus sequentis .

A N N O T A T I O CLXXIIII.

Et sine ipso factum est nihil. Joan. 1. a

AUGUSTINUS tractatu primo in Joannem , expendens dictionem illam **NIHIL** , asseverat , per **NIHIL** , intelligi posse malitiam & peccatum , similiter & hominem peccatorem , & idolum , & diabolum , quae quidem a Deo facta non sunt : Explicat autem hanc interpretationem his verbis : **VIDETE** , ne sic cogitatis , quia nihil aliquid est : Solent enim multi , male intelligentes , Sine ipso factum est nihil , putare aliquid esse nihil : peccatum quidem non per ipsum factum est , quia peccatum nihil est , & nihil fiunt homines , cum peccant : & idolum non per Verbum factum est : habet quidem formam quandam humanam : sed ipse homo per Verbum factus est : (nam forma hominis in idolo non per Verbum facta est) & scriptum est , Scimus , quia idolum est nihil : ergo ista non sunt facta per verbum . An peccatum sit nihil.

HIERONYMUS capite in Michaeam secundo , explicans illud , Propter immundiciam corrupti corruptione fugistis nullo persequente , &c. videtur quodammodo hanc expositionem , ut violentam , explodere , inquires : **SCIO** me in cuiusdam commentariis legisse , exponentis Joannis Evangelistae principium , Omnia per ipsum facta sunt , & sine ipso factum est nihil : hoc , quod dicitur nihil , ad malitiam rerulisse : rursusque ipsam malitiam interpretatum esse diabolum : & isto quasi gradu , ipsum , quod factum est sine Christo , Nihil , diabolum intellexisse . Si igitur malitia , vel diabolus nihil est ; & fugerunt , qui corruptione corrupti sunt : nullo , id est Nihil , persequente , diabolus est eos persecutus in nihili . Quod si cui videtur nimis coactum , & contra scripturae simplicitatem artificio potius eloquii , quam vera interpretatione disertum ; aliam expositionem sequatur . Haec Hieronymus . Mich. 2. 10.

SUNT , qui putent id etiam cognovisse Augustinum , & idcirco eum aliter hunc locum exposuisse in libro De natura boni contra Manichaeos capite 25. ubi omissa tropologica intelligentia , quam hic secutus est , & germanum literae sensum amplectens , interpretatur , Sine eo factum est nihil , tantundem valere , ac si dicas , Quicquid factum est , non absque eo factum est : vel , Quicquid subsistit in rebus conditis , ab eo factum est .

A N N O T A T I O CLXXV.

Vita erat lux hominum , & lux in tenebris lucet , & tenebrae eam non comprehenderunt . Joan. 1. a

ORIGENES Tomo in Joannem secundo , hanc dilucidans particulam , videtur pronunciasse Filium , quo ad divinitatem esse patre minorem , & a paterna essentia divisum , hoc modo loquens : **QUONIAM** hoc in loco Salvator simpliciter lux dicitur , in catholica vero Joannis ipsius epistola Deus lux esse dicitur , alius quidem putat hinc colligi patrem non esse a Filio essentia distinctum : sed qui diligentius observabit , & rectius locutus fuerit ; dicet natura non idem esse lucem , quae in tenebris lucet , ab ipsis tenebris non apprehensam , & lux , in qua nullo modo sunt tenebrae . Et infra , **DICITUR** haec lux , Lux vera , qua pater veritatis Deus amplior est Verbo , & major , quam veritas , & quia pater est sapientiae , melior est , atque praestantior ipsa sapientia : & hac ratione vera lux praecelet , &c. Nam Elias quantum ad divinitatem sit Patre minor. Joan. 1. 6.

IN HIS Origenicis verbis duo inspicienda sunt, primo Origenem non inficiari filium esse ejusdem cum patre substantiae vel essentiae; quod multis in locis palam affirmat, & constantissime praedicat; sed inquit, non ita aperte, ut quidam existimant, id colligi posse ex hoc loco. Deinde observandum est Graecos Patres non reformidare hanc Origenicam locutionem, qua filius patre minor asseritur, non substantia quidem, sed origine: juxta quam rationem frequentissime apud Graecos theologos pater dicitur principii dignitate, auctoritate, & maiestate antecellere filium. Quod si cui non videtur mihi adhibendam esse fidem, legat Cyrillum, Alexandriae episcopum, libro primo Thesauri capite 10. ubi explicans illud ex Joannis Evangelio, Pater major me est, ita scribit: QUODAM loco Christus ait, Pater major est; & de ipso rursum legimus, Non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo: diligenter investigandum est, quomodo simul & aequalis sit, & majorem habeat patrem: haec enim videntur sibi vicissim repugnare. Sed ea nos pie ponderantes, neque filium, quia major sit pater, aequalem negabimus; nec patrem, quod aequalis sit filius, non majorem esse dicemus; sed pia interpretatione utrumque confirmabimus. Cum igitur divinitatis natura simplex sit & incompressa; nunquam in Patrem & Filium cogitatione distingui potuisset, nisi adhibita quadam non ipsa essentia, sed extrinsecus differentia, qua utraque persona, in propria manens hypostasi, propter eandem utriusque naturam in una divinitate conjungeretur, adeo ut nulla patris, filiique confusio, aut permixtio fieret: quod quidem accideret, si patris, filiique personae propter exquisitam similitudinem, quae geminas illas videri non sineret, in unam hypostasim concurrerent. Hinc enim jam quidem eundem esse patrem & filium, non duas autem distinctas personas, quidam suspicari sunt. Igitur & naturam gignentem, & ex ipsa genitam hypostasim cognoscere nos oportebat. Idcirco Scriptura patris & filii nomina nobis proposuit, ut lumen ex lumine, & utrumque in sua hypostasi, & eandem in utroque essentiam intelligamus. Nostram vero consuetudinem imitata patrem majorem vocat, ut undique personas distinctas, & unam ex altera cognoscamus: sed testatur eandem aequalitatem, ne quam essentiae patris & filii dissimilitudinem esse suspicemur. Filius ergo cum essentiae ratione aequalis sit patri, & in omnibus similis; majorem ipsum appellat, ut principium sine principio, quo declararet, se ex illo esse, licet unam eandemque cum illo naturam habeat. Haec Cyrillus, cui astipulatur Chrysostomus homilia in Joannem 74. ubi edisserens illud, Pater major me est, inquit: QUOD si quis majorem filio patrem, in quantum principium filii diceret, neque hoc contradiceremus: non tamen hoc facit filium alterius esse substantiae. Neque ab his dissentit Hilarius libro nono De Trinitate: ubi eundem Joannis locum exponens, ait Patrem auctoritate generationis esse filio majorem, Filium tamen divinitatis natura non esse patre minorem. Eodem modo notat Divus Thomas in libro adversus Graecorum errores Basilium dixisse, Filium dignitate esse a Patre secundum, & Spiritum Sanctum dignitate a Filio secundum, hoc est, hypostaseos dignitate, non naturae.

OBSERVA haec studiose lector, ut pie interpretari queas omnes hujus generis locos, in quibus Origenes propter inusitatam verborum formam male sensisse videtur de Homousio filio Dei: in caeteris vero locis, qui hujusmodi interpretatione defendi nequeunt, memineris Origenem ab Arrianis in hoc potissimum argumento fuisse pessime depravatum; sicuti luce clarius ostendunt plurima ac luculentissima ejus de filii, patrisque consubstantiali, & coeterna deitate testimonia, in Apologia Pamphili Martyris citata.

A N N O T A T I O CLXXVI.

Lux in tenebris lucet. Joan. 1. c

De Filio, &
Spiritu Sancto.

ORIGENES Tomo in Joannem secundo Filium & Spiritum Sanctum quodammodo inter ea, quae facta sunt, videtur enumerare, dum inquit: SI QUIS consideret multitudinem contemplationum, quae in Deo sunt, ac scientiae, quae a natura humana comprehendere non potest, & ab aliis fortasse, quae facta

Et sunt praeter Christum & Sanctum Spiritum; is intelliget, tenebras Deum ambire. ^(a)

A N N O T A T I O CLXXVII.

Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine.

Joan. 1. a

ORIGENES Tomo in Joannem secundo, hanc particulam enarrans, tria affert praeter communem theologorum sententiam. Origenis paradoxo.

PRIMUM est, Animam Joannis Baptistae fuisse ejus corpore antiquiorem in his verbis: QUI enim observat nihil injustè, nec casu, nec sorte fieri, ei necesse est, antiquiorem, prioremque corpore Joannis animum approbare, eundemque animum, cum prius cohaereret, & esset, missum esse ad testimonii de veritate ministeria. Anima Joannis Baptistae ante corpus existens.

SECUNDUM est, plerosque angelos olim incarnatos, & ex iis forte unum fuisse Joannem Baptistam: quam positionem sic explicat: QUONIAM in sermone de Joanne versamur; commodè sententiam nostram, quam de eo habemus, addemus: quoniam enim prophetiam de illo hanc legimus, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui praeparabit viam tuam ante te; attendamus, num ipse, qui sanctorum angelorum unus esset, Servatoris nostri praecursor ad ministerium mittatur. Nec mirum est, si cum primogenitus omnis creaturae pro suo in genus hominum amore corpus induisset, Christi aemuli aliqui & imitatores fuerint, qui voluerunt, simili corpore ipsius in homines benignitati ministrare, aliquem vero non imitatum esse, qui veneratus sit gestiens laetitia, tum etiam cum in alvo esset, quasi communem hominum naturam superans. Quod si quis approbat etiam eorum mysteriorum, quae apud Hebraeos feruntur, ascriptam Joseph orationem; is illinc simile huic dogma, decretumque sumet, nempe eos, qui ab initio fuerunt, cum praecipuum aliquid praeter alios homines habuissent, essentque multo meliores caeteris animis, ex angelorum natura in hominum naturam descendisse. Ait enim Jacob: Ego enim vobiscum loquor, Jacob & Israël, Deus angelus, & Spiritus principalis: & Abraham, atque Isaac ante omne opus creati sunt. Angelorum incarnatio. Malac. 3. a

TERTIUM est, Jacob & Esau existimatos Dei odio & amore dignos propterea, quod animae ipsorum operatae sint in coelo prius, quam in corpora descenderent: hanc sententiam his verbis complectitur. SCITO autem, num vulgatus ille & celebris de Jacob & Esau sermo explicationem habeat, Cum nondum nati fuissent, aut aliquid egissent boni, aut mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei: Quia major serviet minori, sicut scriptum est, Jacob dilexi, Esau autem odio habui. Quid ergo dicemus? nunquid iniquitas apud Deum absit: si autem cum nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali (ut secundum electionem propositum Dei maneret) non ex operibus, sed ex vocante dictum est; & si non currimus ad opera, quae hanc vitam antecedunt; quomodo illud verum est, non esse iniquum apud Deum, majorem servire minori, & odio haberi ante, quam ea, quae digna sunt, & servitute, & odio fecerit? Lege Annot. 182. libri praecedentis. Electionis Jacob, & reprobationis Esau causa. Rom. 9. c. Genes. 25. 23. Mal. 1. 2.

A N N O T A T I O CLXXVIII.

Ut omnes crederent per illum. Joan. 1. a

JOANNES FERUS in commentariis, hanc sententiam edisserens, VIDES, inquit, nostri causa venisse Joannem; non autem dicit, ut crederent in illum: Fides sola an salvandis sufficiat.

fides

(a) De Origene alibi differuimus: iterum tamen hic repetere lubet quod Angelicus habet I. P. qu. XXXIV. a. 1. nimirum, quod Origenes fuerit fons Arianorum, seu Arij pater, ut Epiphanius scribit in epistola ad Job. Hierosolymit. inter opera S. Hieronymi. Addere etiam lubet, quod „non in sola V. Synodo, sed & in quatuor prioribus Origenis doctrina damnata sit cum Ario, Macedonio, Nesto-

rio, & Eutychete, ut mirum non sit, si magnus ille „maximi Nepotis S. Cyrilli Alexandrini decessor „Theophilus pronunciarit epistola 1. Paschali fuisse „Origenem Hydram omnium haereseon, ut inquit Cl. Card. Henricus Norisius De quinta Synodo, quem consulat. Sed ea re iterum clarificata, quid mirum si Origenes aut contra Verbi, aut contra Spiritus S. divinitatem ac consubstantialitatem effugerit?

fides enim in solum Deum referenda est. Si autem Joannes non ob aliud missus est, quam ut credamus per illum: ergo fides est summa justitiae Christianae, quemadmodum & alibi dicitur, Justus ex fide vivit. Dominicus Sotho in Annotationibus suis colligit ex his verbis Ferum cum Lutheranis sentire, quod sola fides ad animae salutem sit satis, & quod opera charitatis non sint necessaria. Vide infra Annot. 212.

A N N O T A T I O CLXXIX.

Erat lux vera. Joan. 1. a

FIDES AN PER peccatum quodcumque amittatur. **JOANNES FERUS** in expositione hujus loci, QUI propterea, inquit, impie agit, timens se fame cruciandum, si pie viveret, is non credit Christum esse Deum. Dominicus Sotho, haec verba in suis contra Ferum Annotationibus improbens, VIDETUR, inquit, impie agentes omnes, qui sunt in mortali delicto censere. Nam apparet de illis exempla proferre, qui ne fame crucientur, furantur, ac de illis, qui alio morbo succumbentes, aliud perpetrant malum. Dicere autem, quod omnes ejusmodi delictores Christum non credant esse Deum, error est Tridenti condemnatus, videlicet quod fides per quodcumque mortale delictum amittatur, quia nonnisi per infidelitatem perditur. HAEC ILLE. Hujusmodi censuram Michaël Medina in Apologetico suo refellens, IN HIS, ait, confutandis multa profecto nobis fuissent dicenda, quibus ejus ratiunculas impeteremus, nisi magni voluminis timeremus clementum, & Christianam modestiam nollemus excedere: tantum nobis in hac parte prodendum, quantum a Christiana loquendi phrasi Sotho discedat, qui prima damnat elementa sermonum Dei. Quis, Deum immortalem, vel trimestris Christianus, ignorat recte & Christianissime dici peccatores quoscunque ea potissimum parte, qua obstinatissime peccant, fidem Christianam amittere? non quod fides illa sterilis, cui idololatriae, aut infidelitatis vitium opponitur, peccato mortali commisso evanescat; (hoc enim stulte Lutherani senserunt, scripturarum phrasim ignorantes, quae solam eam fidem appellat, quae dilectioni conjuncta gloriosos operum fructus progignit) sed quod plane loquendi more, quem sancta Scriptura semper observat, languida & enervis illa credulitas, ex qua omnino contrarii actus derivantur, fidei nomine judicetur indigna. Confitentur, inquit Apostolus de quibusdam, se nosse Deum, factis autem negant, cum sint abominabiles, & increduli, & ad omne opus bonum reprobi. Ecce hic incredulos vocat Apostolus peccatores, qui licet ore confiterentur, factis tamen fidei contraria opera producebant: Et alibi, Si quis, ait, suorum, maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior: non quod his locis Apostolus Paulus ex mortali delicto fidem informem evanescere sentiat; sed quod integram fidem, cum perversa in delictis enormibus perseverantia stare non credat; quam tamen solam Christus & sanctio Evangelicae legis exposcit.

A N N O T A T I O CLXXX.

Et verbum caro factum est. Joan. 1. b

De lectione Sacrae Scripturae.

CHRYSOSTOMUS homilia in Joannem decima neminem excipere videtur a lectione & studio scripturae divinae. Legito, quae superius scripta sunt Annot. 152. libri hujus.

A N N O T A T I O CLXXXI.

De cujus plenitudine omnes accepimus. Joan. 1. c

Opera extra gratum an sint peccata.

JOANNEM FERUM in commentariis super Joannem, hoc explicantem, Dominicus Sotho in Annotationibus, adversus eundem editis, reprehendit, quod in

in haec verba proruperit: MALEDICTA sunt non solum, quae nos agimus, sed & quae in nos aguntur: maledicta est cordis nostri cogitatio, ratio, os, manus, pedes: maledicta sunt nobis omnia contingentia, sive laeta, sive tristia, &c. Vide supra Annot. quadragesima.

A N N O T A T I O CLXXXII.

Deum nemo vidit unquam. Joan. 1. c

CHRYSOSTOMUS homilia in Joannem quartadecima, ex his verbis duo colligere videtur. Primum, quod natura, substantia, & essentia Dei a nulla creatura possit intuitiva mentis visione conspici, sed sola cogitationis & imaginationis abstractione cognosci, id autem enumerat his verbis: ID, quod est Deus, non modo prophetae non viderunt, sed neque angeli, neque archangeli. Si enim eos percontaberis: nihil ab his de Dei substantia audies, sed tantum, Gloria in altissimis Deo. Et paulo post addit, Quod si omnis natura creata est: quam ratione increatum videre poterit? nam si incorpoream virtutem quamvis genitam non possumus manifeste conspiciari; & hoc saepenumero in angelis ostensum est: multo minus incorpoream & ingentiam substantiam: quare Paulus, Quem, inquit, nemo vidit unquam, neque videre potest. Et infra occurrens objectioni, quae his obstare videtur, inquit: QUAENAM ergo illa sententia est, Angeli eorum vident faciem patris mei, qui in coelis est; & Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt? cogitationem nanque, atque imaginationem, quam pro viribus nostris de Deo capimus, eam visionem appellat: neque aliter de angelis intelligendum est, propter puram ipsorum & nullo somno obnoxiam naturam, cum nihil aliud, quam Deum semper mente agitent.

Essentia Dei non ab ulla creatura conspici possit.

Luc. 9. 24.

1. Tim. 6. 16.

Matth. 18. 10.

Matth. 5. 8.

SECUNDUM ex hac Evangelica particula deductum est, Dei filium ante, quam corpus indueret, fuisse angelis invisibilem: deinde vero postquam carnem induit, ab angelis visum. Exprimit autem huiusmodi sententiam hoc modo: PAULUS de Filio inquit, Qui manifestatus est in carne, manifestatio autem per carnem non est secundum substantiam: Nam quod ipse invisibilis sit non solum hominibus, sed & supernis virtutibus, cum dixisset Paulus manifestatum esse in carne, subdidit, Visum ab angelis. Ergo ex quo carnem induit, tunc visus est ab angelis: antea vero non ita videbatur, cum ipsis quoque invisibilis esset substantia. Hucusque Chrysostomus.

Dei filius ante incarnationem angelis invisibilis: 1. Tim. 3. d.

THEODORETUS, Cyrensis episcopus, priorem Chrysostomi propositionem apertius explicare videtur, docens Deum videri ab angelis non in substantia, & essentia, sed per similitudines quasdam, eo modo, quo olim visus est a prophetis. Sed praestat huc ipsius verba referre ex dialogo, cui titulus est IMMUTABILIS: in quo Orthodoxus & Eranistes inducuntur hunc in modum loquentes: ERAN. Quomodo intelligemus, quod angeli eorum semper vident faciem patris? ORTHOD. Sicut solemus intelligere ea, quae dicuntur de Hominibus, qui Deum vidisse existimati sunt. ER. Dic clarius; non enim intellexi. ORT. Nunquid potest Deus videri ab hominibus? ER. Nequaquam. OR. Et tamen audimus divinam scripturam dicentem, Visus est Deus Abrahae ad quercum Mambrae: & Esaiam dicentem, Vidi Dominum sedentem in throno alto & sublimi: de Moese autem dicit historia, locutus est Dominus Moysi facie ad faciem, perinde ac si quis loquatur amicus ad amicum suum: quin etiam ipse quoque universorum Deus dicit, Ore ad os ipsi loquar in specie, & non per aenigmata. Quid ergo dicemus, quod divinam naturam viderunt? ER. Minime: ipse enim Deus dixit, Nemo videbit faciem meam, & vivet. OR. Mentiuntur ergo, qui se Deum vidisse dixerunt? ER. Absit: ea enim videbant, quae ab ipsis videri poterant. OR. Ex eorum ergo, qui vident, viribus Deus revelationes metitur. ER. Maxime. OR. Et hoc per prophetam manifestum reddidit. Ego enim, inquit, implevi visiones, & in prophetarum manibus assimilatus sum: non dixit, visus sum, sed, Assimilatus sum. Assimilatio autem non significat eandem ejus, qui videtur, naturam: neque enim regis imago ostendit ipsius regis naturam, etiam si expressos & evidentes

Matth. 18. 10.

Genes. 18. 1.

Isa. 6. 1.

Exod. 33. 11.

Num. 12. 8.

Exod. 33. 20.

Osai 12. 10.

evidentes regis characteres referat. ER. Hoc est obscurum, & non satis apertum. OR. Ergo nec Dei substantiam viderunt, qui revelationes illas contemplantur sunt. ER. Quis autem ita insanierit, ut hoc dicere audeat? OR. Dictum est tamen, quod viderunt. ER. Dictum est. OR. Nos autem & piis rationibus utentes, & divinis sententiis credentes, quae aperte clamant, Deum nemo vidit unquam, dicimus ipsos nos vidisse divinam naturam, sed quasdam visiones, quae eorum facultati convenirent, nec ejus modum excederent. ER. Ita dicimus. OR. Ita ergo de angelis intelligamus audientes, quod vident faciem patris: non enim vident divinam substantiam, quae nec circumscribi, nec comprehendi, nec mente percipi potest, & quae universa comprehendit, sed quandam gloriam, quae eorum viribus respondeat, sitque eis commodiorata. ER. Haec ita habere, in confesso est. Haec Theodoretus.

Mat. 6. 2.

THEOPHYLACTUS eandem sententiam sequi videtur; in cujus commentariis ad hujus loci expositionem sic legitur: CAETERUM dixerit hic fortasse quispiam, Quomodo hoc loco discimus, quod nullus viderit Deum, cum propheta dicat, Vidi Dominum? vidit quidem propheta Deum, at non ipsam substantiam, sed similitudinem & apparentiam quandam, sicut capere poterat: & alius iterum in alia figura vidit, & alius in alia: unde scilicet non ipsam veritatem viderunt: non enim diversis figuris illam vidissent, quae simplex est, & infigurabilis: quin neque angeli vident substantiam Dei, quamvis dicantur videre faciem ejus: hoc enim indicat semper Deum eis apparere. Filius igitur ex omnibus hominibus semper videt Patrem. Hucusque Theophylactus.

EUTHYMIUS, iis consentiens, in commentariis inquit: NULLA creatura Deum videt, non materialis tantum, sed & immaterialis: siquidem ipsis quoque immaterialibus virtutibus invisibilis est Deus in sua natura, licet, prout sibi conceditur, Deum videant.

S. Thom. I. P.
Qu. XII. Ar. 1.
lege ibi notas
marginales
N. Johannis
Nicolai.

D. THOMAS in primo Theologiae summae volumine, & in quarto Sententiarum quae est prima, art. 2. propositam Chrysostomi sententiam expendens, exhibet regulam ex libro Augustini De videndo Deum, explicandis hujusmodi sententiis aptissimam. Ait enim eas tripliciter fore interpretandas. Primum, ut sentiamus neminem corporeis oculis vidisse unquam, aut visurum esse divinam essentiam: Secundo, neminem spiritali mentis oculo visurum divinae substantiae naturam, quandiu in hac mortali carne vivat: tertio, nullum unquam vidisse, aut aliquando visurum Dei substantiam visione comprehensionis, qua scilicet Deus se ipsum cognoscit, solusque suam ipsius substantiam, qualis quantaque sit, comprehendit. Hoc autem modo censet intelligendum esse Chrysostomum: idque ait cum manifeste significare in sequentibus verbis, dum inquit: MULTI Deum cognoscimus: tamen ipsam substantiam qualis est, solus ejus unigenitus cognoscit, qui certam notionem, visumque, & comprehensionem habet, qualem filium de patre habere par est. Haec Thomas: ad cujus interpretationem Theodoretus, Theophylactus, & Euthymius dicta revocare poteris. Atque haec de prima Chrysostomi propositione satis sint.

DE SECUNDA propositione superius aliqua attigimus Annotatione 142. & infra Annotatione 299.

A N N O T A T I O CLXXXIII.

Ego vidi, & testimonium perhibui. Joan. 1. c

De lectione
Scripturae.

CHRYSOSTOMUS homilia in Joannem sextadecima quaenam dixerit de lectione sanctae scripturae, omnibus necessaria ad salutem, habes supra Annotatione 152.

A N N O T A T I O CLXXXIII.

Conversus autem Jesus, & videns eos sequentes, dixit eis, Quid quaeritis? Joan. 1. a

An sit
nostra ini-
tium &c. &c.
sola.

CHRYSOSTOMUS homilia in Joannem decima septima, haec exponens, putatur esse in ea sententia, quod initium salutis nostrae ita sit nobis a natura insitum

insitum, ut sine praevenientis gratiae auxilio possimus propriis viribus justificationem adipisci: quod Pelagianorum dogma resipit. Ita enim eo loci scriptum reliquit: HINC admoneri possumus Deum suis in nos beneficiis nostras non praevenire voluntates, sed a nobis incipiendum esse: sed cum nos prompto, paratoque animo ad suscipiendam gratiam exhibemus; tunc multas nobis offert salutis occasiones.

JOANNES Cassianus, Chrysostomi discipulus, medium se statuens inter eos, qui cum catholicis affirmant nos Dei gratia praeveniri, & inter eos, qui cum Pelagianis asserunt nos Dei gratiam praevenire, docuit quosdam sua voluntate divinam gratiam antevertere, quorundam vero voluntates a divina gratia praeverti. Verba ejus libro Collationum tercio decimo, capite undecimo, sic habent: INTER multos magna quaestione volvitur, utrum quia initium bonae voluntatis prae-buerimus, misereatur nostri Deus; an quia Deus misereatur, consequamur bonae voluntatis initium? multi enim singula haec credentes, ac justo amplius asseren-tes, variis sibi contrariis erroribus sunt involuti. Si enim dixerimus nostrum esse bonae voluntatis principium: quid fuit in persecutore Paulo, quid in Publi-cano Matthaeo, quorum unus cruori ac suppliciis innocentum, alius violentiis, ac rapinis publicis incubans attrahitur ad salutem? sin vero gratia Dei semper in-spirari bonae voluntatis principia dixerimus: quid de Zacchaei fide, quid de illius in cruce latronis pierate dicimus, qui desiderio suo vim quandam regnis coelesti-bus inferentes, specialia vocationis monita praevenierunt? &c.

PROSPER, Regiensis episcopus, adversus Cassiani opinionem disputavit pe-culiari volumine, cui titulus est DE LIBERO ARBITRIO; aegreferente tamen Gennadio, qui in catalogo scriptorum illustrium queritur opuscula Cassiani, quae ecclesia Dei salutaria probat, indigne a Prospero infamata. De Chrysostomi sen-tentia quid sentiendum sit, habes supra Annot. 101. libri quinti.

Tiro Prosper
Aquitanus,
Leonis M. no-
tarius, laicus
potius, quam
Episcopus
Regiensis.

A N N O T A T I O CLXXXV.

Deficiente vino, dicit, vinum non habent. Joan. 2. a

C H R Y S O S T O M U S homilia in Joannem vigesima asserere videtur, Mariam Virginem non semper habuisse de Christi divinitate decentem opinionem, & ob id eam in nuptiis in Cana Galileae humano quodam inanis gloriae affectu in-tempestive miraculum a Filio postulasse. Ita enim apud eum legimus: DIGNUM hoc in loco quaesitum est, unde in mentem matri veniret magnum aliquid de fi-lio conjectari: nullum enim adhuc signum fecerat: hoc enim fecit initium signorum: manifestari jam coeperat & Joannis testimonio, & ex his, quae discipulis praedixerat, & ante haec omnia, ipsa nativitas, & quae eo tempore evenerant, maximam de puero opinionem concitarant. Audiebat enim, inquit, omnia, & conservabat in corde suo: igitur cum Joannem ad perhibendum de eo testimo-nium venisse audisset, & discipulos jam videret, coepit audere: & deficiente vi-no, dicit, Vinum non habent: optabat enim, ut jam hominum gratiam conci-liaret, & ipsa clarior filii gratia efficeretur: & fortasse aliquo humano afficieba-tur affectu, quemadmodum & fratres ejus, cum dixerunt, Ostende te ipsum mundo, cupidi ejus miraculis sibi famam comparare: idcirco asperius respondit, quid mihi, & tibi mulier? nondum venit hora mea. Nam quod matrem revere-retur, testatur Lucas, quod subditus erat parentibus, & hic Evangelista, quantam passionis tempore matris curam habuerit: ubi enim parentes nihil divina impedi-erent mysteria, nihil offenderent, aequum & necessarium est filio parere, neque negare sine magno periculo potest: contra vero, cum intempestive aliquid pe-tunt, & spiritalem sermonem impediunt, illis obtemperare non est tutum; pro-pterea & hic ita respondet: & alibi rursus, Quae est mater mea, & fratres mei? aiebat: siquidem non adhuc debitam de ipso opinionem habebant, sed more ma-trum Maria jure omnia filio se praecepturam censebat, cum tanquam Dominum eolere, & revereri deceret, ideo in hunc modum respondit. Considera, quam indignum erat universo astante populo, & ad eum, & ejus doctrinam audiendum

Maria autem
semper de
Christo de-
centem opi-
nionem ha-
buerit.

Luc. 2. 29.

Joan. 7. 4.

Luc. 2. 51.

Matth. 12. 48.

TOM. II.

Q9

suspense,

suspensio, illam in medium accedentem, publicam impedire utilitatem, & de privatis rebus habere sermonem, & extra ejusmodi concionem evocare. Idem habes supra Annot. 58. libri hujus.

THEOPHYLACTUS idem, quod Chrysostomus, huc scribit.

EUTHYMIUS similiter idem.

A N N O T A T I O CLXXXVI.

Quadraginta & sex annis aedificatum est templum hoc. Joan. 2. e

Corpus Christi an prius in ventre formatum, quod a Deitate assumptum.

AUGUSTINUS in libro 83. Qu. quae est. 56. ita hunc locum edisserit, ut affirmare videatur, corpus Christi ante fuisse in utero matris conceptum, quam a divinitate assumptum, sic inquit: DICITUR conceptio humana sic procedere, & perfici, ut primis sex diebus quasi lactis habeat similitudinem, sequentibus novem diebus convertatur in sanguinem, deinde duodecim diebus solidetur, reliquis decem & octo diebus formetur usque ad perfecta lineamenta omnium membrorum: Quadraginta ergo quinque diebus addito uno, quod significat summam: quia sex, & novem, & duodecim, & decem & octo in unum coactis fiunt quadraginta quinque: addito ergo uno, ut dictum est, fiunt quadraginta sex: non ergo absurde quadraginta sex annis dicitur fabricatum esse templum, quod corpus ejus significat: ut quot anni fuerunt in fabricatione templi, tot dies fuerint in corporis Domini perfectione.

PETRUS Lombardus libro tertio Sententiarum, distinctione tertia, hanc Augustini interpretationem excutiens, haec scribit: HORUM occasione verborum quidam dicere praesumpserunt, Dominici corporis formam, tot diebus ad modum aliorum corporum perfectam, & membrorum lineamentis distinctam: & mox Verbum dicitur sibi unisse carnem & animam: & hoc modo dicunt illum numerum perfectioni Dominici corporis convenire: sed alia ratio illius dicti extitit, ex qua sana oritur intelligentia verbi. Non enim ideo illud dixit Augustinus, quin mox ut caro illa opere Spiritus Sancti sanctificata, & a reliqua separata fuit, verbo Dei cum anima uniretur, ut perfectus & verus Deus esset perfectus & verus homo: sed quia membrorum illius Dominici corporis distinctio in ipso momento conceptionis & unionis Dei & hominis adeo tenuis erat & parva, ut humano visui vix posset subjici, diebus autem illis, quos Augustinus memorat, perfecta est & notabilis facta.

Vide 5. Thomam. III. P. Q. XXXIII. Art. 1. & lege ibi notas marginales Joannis Nicolai.

A N N O T A T I O CLXXXVII.

Non enim ad mensuram dat Deus spiritum. Joan. 3. g

Spiritus Sanctus num a Patre solo procedat.

Galat. 4. 6. Rom. 8. 9.

Joan. 19. 30.

Actos. 1. 8.

THEOPHYLACTUS in commentariis, hanc edisserens clausulam, docet, Spiritum Sanctum non a Patre & Filio, sed a Patre tantum procedere, his verbis: NON intempestivum autem fuerit hoc loco dicere, quomodo habeat Filius Spiritum, & quomodo dicatur Spiritus Filii. Dicit enim & Apostolus, Spiritum Filii sui in corda vestra misit, clamantem, Abba Pater: & iterum, Si autem quis Spiritum Christi non habuerit, hic non est ejus. Sane Latini male haec exponentes, & minus recte intelligentes, dicunt, quod Spiritus etiam ex Filio procedat: nos autem hoc quidem primum dicimus ad eos, quod aliud sit esse ex quopiam, & aliud esse cujusdam: ut Spiritus est quidem Spiritus Filii absque dubio, & ab omni Scriptura approbatum; caeterum esse ex Filio, nulla Scriptura testatur, ut ne duo principia Spiritus introducamus Patrem & Filium. Profecto inquit: nam & inspiravit discipulis, & dixit, Accipite Spiritum Sanctum. O desipientiam, si tunc dedit discipulis Spiritum, quando insufflavit: quomodo postea dixit eis, Accipite virtutem supervenientis Spiritus Sancti super vos non post multos dies? vel quomodo in Pentecoste credimus factum descensum Spiritus, si quidem in vespera die resurrectionis dedit illum? tunc enim inspiravit. At haec quidem valde ridicula: manifestum enim, quod tunc illis Spiritum Sanctum non dederit, sed de-

num unum Spiritus Sancti, remissionem scilicet peccati. Statim enim subdit, Quorum remiseritis peccata. Habet autem Spiritum Filius substantialiter, ut consubstantialem sibi, non a quo operationem recipiat, sicut Prophetae. Dicitur autem Spiritus esse Filii secundum quod veritas, & virtus, & sapientia. Spiritus autem Sanctus & veritatis, & fortitudinis, & sapientiae Spiritus ab Esaia describitur. Ex aliter quia per Filium hominibus datur: propterea Filii dicitur. Crede igitur tu Spiritum a Patre quidem proficisci, per Filium autem dari creaturae, atque hic sit tibi canon orthodoxae doctrinae. Isai. 11. a

HANC Theophylacti opinionem Joannes Damascenus, Euthymius, ac plerique alii recentiores Graeci approbant, reclamantibus tamen veteribus Orientalis & Occidentalis ecclesiae patribus, qui clarissime testantur, Spiritum Sanctum a Patre & Filio procedere. Verum quia Theophylactus Latinos hujus sententiae assertores duplici argumento criminatur, nempe quod nullum habeant in divina scriptura assertionis hujus testimonium, & quod duo principia Spiritus Sancti statuunt, nempe Patrem & Filium, idcirco utrumque redarguentes, dicimus in primis nos habere in sacris literis Christi testimonium, qui de Spiritu Sancto apud Joannem loquens, ait: CUM venirit ille Spiritus veritatis; docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur a semetipso; sed, quaecunque audiet, loquetur; ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia, quaecunque habet Pater, mea sunt: propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Ex his verbis liquet Spiritum Sanctum a Filio produci: nam quod ait, De meo accipiet, perinde est, ac si diceret: Sicut a me per productionem accipiet substantiam; ita & scientiam omnem: sicut enim Filius dixerat alias se audisse a Patre suo: ita nunc dicit Spiritum Sanctum audire ab eo. Quomodo autem audiat, declarat, subdens, Quia de meo accipiet, hoc est, Quia de mea substantia, & a me productus est, & producit, & producet. Quod autem a me illum accepturum dixi, non miremini: quia sicut accipit a Patre, ita accipit a me: omnia enim, quae Pater habet, mea sunt: si ergo de substantia Patris accipiet, de mea oportet, ut accipiat. Si itaque de substantia mea Spiritus accipit; fieri non potest, quin a me quoque procedat. Joan. 16. b c

ET NE QUIS suspicetur hunc locum aliter ab antiquis ecclesiae Orientalis patribus intellectum, libet huc proferre interpretationes quorundam illustrium Graeciae Patrum, in quibus Didymus libro secundo De Spiritu Sancto, Hieronymo interprete, sic scribit: SALVATOR, qui & veritas, de Spiritu ait, Non enim loquetur a semetipso, hoc est, non sine me, & sine meo, & Patris arbitrio: quia inseparabilis a mea & Patris est voluntate: quia non ex se est, sed ex Patre & me est: hoc enim ipsum, quod subsistit, & loquitur, a Patre, & a me illi est: ego veritatem loquor, id est inspiro, quae loquitur: siquidem Spiritus veritatis est. Epiphanius quoque, Salaminae episcopus, in libro, qui ANCORATUS inscribitur, hoc ipsum Christi testimonium exponit his verbis. ILLE me glorificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis: si ergo a Patre procedit, & de meo accipiet, dicit Dominus, quemadmodum nemo Patrem novit, nisi Filius; & nemo Filium, nisi Pater: equidem proferre audeo, ut Spiritum nemo noverit, nisi Pater & Filius, a quo procedit, & accipiet. Et infra, SPIRITUS Patris est, & Spiritus Filii non juxta aliquam compositionem, quemadmodum in nobis anima & corpus, sed in medio Patris & Filii ex Patre & Filio. Athanasius item ad Serapionem scribens, ita interpretatur: SPIRITUS a Filio accipit, juxta Domini vocem, De meo accipiet, & annuntiabit vobis: siquidem talem ordinem & naturam Spiritus habet ad Filium, qualem Filius ad Patrem. Haec ad primum Theophylacti objectum. Joan. 16. 13

QUOD autem secundo loco addit, nos Spiritum Sanctum ex duobus principiis deducere, tantum abest a vero, ut etiam eos, qui ita sentiunt, execremur, sicut ex anathematismis constat diversarum synodorum, praecipue vero Lugdunensis, & Florentinae. Siquidem in octava sessione generalis concilii Florentini sic legitur: QUONIAM Graeci suspicantur nos duo principia, duasve causas in sancta consubstantiali Trinitate profiteri: idcirco hanc habentes sententiam, vel talia profiteres anathemate notamus: quandoquidem ipsi credimus, Patris & Filii operationem,

sationem, potestatemque, unicum Spiritus Sancti causam esse, ita ut Filius non sit diversum a Patre principium, ex quo quidem Spiritus Sanctus procedat, ac esse habeat: nam Patrem unicum causam, & radicem, ac fontem divinitatis profite-mur esse; non ita tamen ut Patris & Filii ex eo confundamus personas, quod operationem ipsorum unam esse credimus; (id enim esset impium credere) verum duas Patris, Filiique personas existere, unam autem operationem, ac eorundem unicum potestatem mittendi; unum denique esse, quod ex ipsorum substantia & hypostasi mittitur, profite-mur: idcirco autem divinum symbolum declaratum, ac dilucidatum a majoribus nostris fuisse dicimus, ne quiquam ambigens, an Filius Spiritus Sancti causa sit, in aliquam incideret haeresim. Nam credentes Sanctum Spiritum ex Filio nequaquam procedere, necesse est, ut intelligant Spiritum ex solo Patre procedere, ac consequenter non esse Filium: qui autem proferunt Spiritum ex sola Patris persona procedere; hi proculdubio substantiam ab hypostasi separant, & partitionem imaginantur divinae substantiae, quod a ratione, fideque valde alienum pie creditur esse.

PRAETEREO brevitati consulens anathematismos concilii Lugdunensis, & Lateranensis tam adversus illos, qui affirmant Spiritum Sanctum ex Patre & Filio, ut ex duobus principiis produci, quam adversus eos, qui eum negant a Filio procedere. Et ob eandem causam omitto sententias plurimas Athanasii, Basilii, Epiphani, Chrysostomi, Cyrilli, Maximi, aliorumque Orientalis ecclesiae Patrum, asserentium Spiritum Sanctum a Patre simul ac Filio procedere; quas si quis nosse desiderat, legat sessionem septimam & octavam concilii Florentini. (a)

A N N O T A T I O CLXXXVIII.

Spiritus est Deus. Joan. 4. a

ORIGENES Tomo in Joannem tertiodecimo, super hac particula digrediens, tradit Patrem tanto superiorem esse Filio, ac Spiritu Sancto, quanto Filius & Spiritus Sanctus omnibus creaturis superiores sunt. Loquitur autem hoc modo: OMNIBUS quidem, quae genita sunt, non comparatione, sed eximia praestantia Filium, Spiritumque Sanctum excellere dicimus, qui tanta, aut majore praestantia a Patre superatur quanta ipse, atque Spiritus reliqua non quaelibet superant. Laudatio enim est ejus, qui thronis, dominationibus, principatibus, potestatibus, omnique rei, quae nominatur, non in hoc saeculo tantum, sed etiam in futuro, antecedit, & praererea sanctis angelis, ac spiritibus & animis iustis, etiam dicere. Sed tamen cum ipse tantis ac talibus naturis praestet essentia, antiquitate, & potestate, ac divinitate, (est enim animatum verbum) Patri nulla re comparatur. Est enim imago ejus bonitatis, splendorque non Dei, sed ejus gloriae, ejusque lucis aeternae; & radius non Patris, sed ejus potestatis; sinceraque praepotentis ejus gloriae fluxio, & speculum immutabilis ejusdem operationis, per quod speculum Paulus & Petrus, eisque similes Deum vident; qui ait, Qui videt me, videt & Patrem meum, qui misit me.

A N N O T A T I O CLXXXIX.

Ego misi vos metere, quod vos non laborastis: alii laboraverunt, & vos in laborem eorum introistis. Joan. 4. d

ORIGENES Tomo tertiodecimo in Joannem cum ad hunc locum explanando pervenisset, dixit angelorum ministerium esse, ut animas hominum, quorum

Angellorum
corporibus
animas inle-
gant.

(a) Ad pleniorum Catholicorum dogmatis firmitatem adversus Graecos schismaticos legendus est Cl. Leo Allatus *Concord. Oriental. & Occident. Eccles.* ubi omnia Graecorum PP. monumenta profert adversus schismata erroresque recentiorum. Circa sententiam S. Joh. Damasceni, quum plures ambigant num hic inficias ierit ex Filio Paracletum procederet adferantque nonnulli: quos inter Angelicus, dicens fuisse textum

S. Johannis Damasceni corruptum ab haereticis, legendus est N. Cl. Michaël Lequien in nova editione Operum S. Johannis Damasceni, praesertim *serm. ad lib. I. de Fid. Orthodoxa pag. 142.* Quomodo autem Pater, & Filius procedant ut unicum principium activae spirationis Spiritus Sancti ab utroque procedentis luculenter expendit S. Thomas I. P. Qu. XXXVI. Art. IV.

cum custodiae praesunt, corporibus inferant, ipsaque corpora in utero forment, & hunc esse laborem aliorum, in quem Apostoli intrarunt. Sic autem fatur: CONSIDERANDUM est, num, cum angeli semini hominum iactando praefecti sint; perfectionis eorum, quae fata sunt, adiutores Apostoli in aliorum labores ingrediantur, metantque. Quod si ita res habet, videndum est etiam, si ne molestum, laborisque plenum angelorum in inferendis in corporibus animis ministerium & munus, cum duo quaedam natura contraria in una temperatione coligant, certoque & constituto tempore eam, quae unumquemque attingit, incipiant adhibere procuracionem, & cum, qui ante factus est, ad fructum ferendum in lucem proferunt. Verum aliquis his adversari volens dicit, quod Deus ipse formare & fingere dicitur in illo loco, Manus tuae fecerunt me, & plasmaverunt me; & in illo, Prius, quam te formarem in utero, novi te. Ad quod respondendum est, fieri posse, ut etiam angelis praefectis hominum ortui Deus dicat se illum in utero fingere^(a)

A N N O T A T I O CXc.

Credidit homo sermoni, quem dixit Jesus, & iher. Joann. 4. f

JOANNES FERUS in commentariis super Joannem, hanc enarrans pericopen. De fide. DOCEMUR, inquit, quae sit fidei natura, nempe fiduciam de Deo concipere, quod servaturus nos sit: quomodo autem, quando, & per quas afflictiones, nihil ad nos pertinet, &c. Quid in his verbis cavendum monuerit Dominicus Sotho, habes supra Annot. libri hujus 43.

A N N O T A T I O CXCI.

Credidit ipse, & domus ejus tota. Joann. 4. g

JOANNIS FERUS expositionem, huc allatam, Michael Medina a reprehensionibus Sothi defendens, haec scribit; HIC FERUS post multa egregie notata, nonnullum hic latere mysterium docuerat, quod fidem centurionis narrans Evangelista, nihil de fide caeterorum Caparnaitarum narraverit, quemadmodum post miraculum conversionis aquae in vinum sola fides discipulorum narratur, dum dicitur, Et crediderunt in eum discipuli ejus. Existimari his locis paucitatem verorum fidelium insinuari, &, quod rata sit vera fides, doceri. Major, inquit, pars etiam si videat & audiat, tamen manet in peccato. Quae verba Dominicus Sotho interpretatus (ut solet) errorem Lutherani auctorem hic approbare credit, quo dicitur nullum peccatorem vere credere. Ait itaque: Videtur hic errorem repetere, quod nemo eorum, qui in peccatis est, vere credit, sane cum paucitatem eorum, qui vere credunt, non aliter explicet, quam dicendo, quod sint, qui etiam si videant & audiant, tamen in peccatis manent, quasi dicat, eo non credunt, quod in peccatis manent. Ita ille. Quae autem Christo & universis Christianis vera fides dicatur, nos in praecedentibus multiplici ratione demonstravimus. Est enim vera fides veritate Christiana, de qua semper Christiani loquimur, quae cum constet etiam fervida & efficaci dilectione, semper, si potest, exit in opera, & denique quam Paulus vocat operantem per dilectionem. Hinc Christianus lector eliciet peccatores, qui obstinati manentes ex Christiana disciplina non vivunt; nullo pacto veram fidem habere, quoniam dilectione, quae est altera pars Christianae fidei, destituuntur. Ut ergo non sunt veri Christiani; ita nec veram fidem Christianam in se possident; quae non tantum vitat peccata, sed fructus aeternae salutis producit. Sed ne sterilis illa fides, quae appellatur daemonica, ab his integra retinetur: nec enim obstinati & obdurati peccatores alterius vitae rationem videntur habere, nec Dei justitiam in homines peccatores

(a) Insulsam hanc ineptamque, ac omnino erroneam falsamque Origenis loquendi formam ceteris ejus ad-
cense commentis. Quomodo autem Angeli praesint
huic Orbi, quomodo vero adstant homini, & quan-

do: si scire exoptas, lege S. Thomam loco saepius
laudato, ubi de Angelis angelice proculdubio lo-
quitur. Ceterum animas immediate a Deo creari,
atque infundi dogma fidei est. Consule Polemicos.

tores saevitiam certo credere. Credunt enim illi, sed languida quadam aenervi fide, quae, ut in praecedentibus diximus, in hujusmodi hominibus ad opinionis naturam degenerat. De ratione profecto fidei est certitudo, quam hujusmodi peccatores, parvam, aut nullam habent divinarum promissionum, aut comminationum. Notitia autem inevidens, quae in eis manet, certitudine destituta, in opinionis naturam demigrat, ut in praecedentibus diximus: non quod doctam peccato fidem sterilem & informem formaliter extinguere (quod Lutherana docet insania) sed obstinatione peccatorum, qua nonnunquam languescit, & in opinionem convertitur, deteri, quin nonnunquam omnino, peccatorum magnitudine pressam, evanescere. Ergo etiam si aperte auctor dixisset, neminem eorum, qui in peccatis est, vere credere, nihil fidei catholicae decreta laederet, quamvis Sothum laederet, qui has formas loquendi Christianas ignorare se prodatur, attendendumque homini fuisse auctorem de his obstinatis loqui, quando non dixit, qui est in peccato, non vere credere, sed in peccatis, quo modo loquendi peccatorum multorum sordibus inquinatos intelligimus. (a)

A N N O T A T I O CXCII.

Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam.
Joan. 6. d

An corporalis labor sit omnibus Deo praeceptus.

Genes. 3. 19.
Psal. 127. 2.
2. Thess. 3. 10.

Prov. 6. 20.
Prov. 7. 1.

Genes. 1. 28.

Genes. 3. 16.
Ibid. 19.

Ephes. 4. 28.
2. Thess. 3. 10.

JOANNIS FERII Commentaria talem praesentis loci expositionem habent: **NON** prohibet Christus laborare pro cibo corporis, imo hoc omnibus praeceptum est, In sudore, inquit, vultus tui vesceris pane tuo: & David, Labores manuum tuarum manducabis: & Paulus, Qui non laborat, non manducet. Dominicus Sorho hanc Feri doctrinam improbat, quia docere videatur laborem corporalem omnibus sine ullo discrimine esse praeceptum: quod sane condemnare videntur instituta mendicantium monachorum, qui, omisso manuum labore, sola sibi mendicitate victum parant. Hunc Michaëlis Medinae Apologia redarguit his verbis: Hic non est, cur suspicionibus Sotho torqueatur. Praeceptum enim non semper pro lege sumitur: quandoque nanque praeceptum pro doctrina, consilio, aut pro suasionem accipitur: qua ratione praecepta connubialia Plutarchus appellat doctrinam, aut consilia matrimonialia. Qua etiam ratione vocamus militaria, & paterna praecepta militum, aut filiorum institutiones: de quibus Salomon, CONSERVA fili mi praecepta patris tui, ac postea in sequenti capite ait, FILI mi, custodi sermones meos, & praecepta mea reconde tibi. Vocamus deinde praeceptum plano loquendi more quicquid per modum imperativi cuiquam injungitur, & si peccati non inducat obligationem; quo pacto praeceptum dicimus benedictionem illam, quam primis Parentibus, & universis animantibus primo rerum exordio Deus fuit impertitus, dicens, CRESCITE, & multiplicamini, & replere terram. Quo etiam pacto divinae maledictiones, per modum imperativi contortae, praecepta quoque dicuntur, qualis illa primae foeminae inflata, IN dolore paries filios tuos; & haec, quam auctor hoc loco adducit, IN sudore vultus tui vesceris pane tuo. Quin & praeter hanc laxiorem praecepti acceptionem, praeceptum quoque Apostolicum secundum propriam rationem praecepti, de manibus operando his, qui aliunde non habent, unde vitam sustentent, adjunctum est, Paulo Apostolo quibusdam (qui inordinate ambulabant) jubente: QUI furatur, jam non furetur, sed laboret manibus suis: & alibi, QUI non laborat, non manducet. Quod praeceptum, divinum & naturale esse, non est dubitandum. Nihil ergo peccavit auctor: qui, ut ostenderet illis verbis, Operamini non cibum, qui

(a) Michaël Medina, dum Johannem Ferum excusare contendit, quinimo dum, ut illum excuset, nostrum Cl. Dominicum Soto accusat & carpit, se ipsum certe condemnat. Renovans quidem Calvinii commentum nigro theta signatum a Tridentina Synodo intolerabile docet sphalma, quod pluries Romanorum Pontificum censuris in idem latis fuit diris devotum, & ab Alexandro VIII. propositione inter illas ab eo damnatas numero XII. Quando in magnis peccatori-

bus deficit omnis amor deficit etiam fides: & etiam si videatur credere, non est fides divina sed humana. Hunc errorem uberrim exulsiavi Tom. III. Exercit. VIII. quam hic eandem reordiri telam est frustrare tempus. Consule ibi dicta: quum ad operis nostri scopum satis sit Tridentinam indigitasse distinctionem, & in medium protulisse proscriptionem ab Alexandro VIII. Thesim.

qui perit, &c. Laborem corporalem non prohiberi, eundem dixit per praeceptum
injunctum, quasi diceret, non tantum non fuisse prohibitum, sed esse praecepti
materiam. Praecepti, inquam, largiori illa significatione sumpti, aut strictiori,
qua peccati inducat obligationem, si vagos & inordinate ambulantes respicia-
mus: itaque prius videndus fuisset Calepinus, quam auctor in hac parte accusan-
dus. Haec Michaël Medina. Habes huc pertinentia inferius Annotatione 317.

A N N O T A T I O CXCIIL.

Hoc est opus Dei, ut credatis. Joan. 6. d

AUGUSTINUS tractatu in Joannem 25. hoc elucidans, inquit: **HOC EST** ergo De Eucharis-
tia. manducare cibum, qui non perit, sed qui permanet in vitam aeternam: ut
quid paras dentes & ventrem? Crede, & manducaſti. Abutuntur his verbis Sacra-
mentarii ad confirmationem suae haereſeos: quibus quid respondendum sit, vide
infra Annotat. 196.

A N N O T A T I O CXCIIL.

Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. Joan. 6. e

AUGUSTINI expositionem, quae tractatu 26. in Joannem super hoc dicto habe- Fides an sit
ex nobis.
tur, Magister Sententiarum libro secundo, distinctione vigesima sexta, annota-
vit his verbis: **NON** est ignorandum, quod alibi Augustinus significare videtur,
quod ex voluntate sit fides; de illo verbo Apostoli, Corde creditur ad justitiam, ita Rom. 10. 10.
super Joannem tractans: Ideo non simpliciter Apostolus ait, creditur, sed corde cre-
ditur: quia caetera potest homo nolens, credere non nisi volens, intrare ecclesiam,
& accedere ad altare potest nolens, sed non credere. Item super Genes. ubi Laban
& Batuel dixerunt; Vocemus puellam, & quaeramus ejus voluntatem, &c. dicit Genes. 24. 47.
expositor; Quia fides est voluntatis, non necessitatis: ad quod respondentes dici-
mus, non haec ita accipienda fore, ut ex voluntate hominis fides intelligatur pro-
venire; cum ipsa sit proprie Dei donum, ut ait Apostolus, & ex ea bona hominis
merita incipiant. Per hanc enim, ut ait Augustinus super Psalmum sexagesimum
septimum, Justificabitur impius, id est, fit de impio pius, ut deinde ipsa fides in-
cipiat per dilectionem operari: unde omnia bona merita incipiunt. Sed potius
haec ideo ita dicta sunt, quia non est fides, nisi in eo, qui vult credere: cujus bo-
nam voluntatem fides praevenit non tempore, sed causa & natura: unde Augu-
stinus supra congruenter dixit, quod bona voluntas in eis donis est, quae non
praecedit: & ipsa juvat, quibus ea juvat, quibus praevenitur, dum eis consentit
ad effectum boni; & in eis est, quia tempore ab eis non praeceditur.

THEOPHYLACTUS hunc locum in comment. exponens, videtur & ipse ar-
bitrari quod fidei, & gratiae donum a nobis praeveniatur, & ex bonae voluntatis
praeparatione acquiratur. Ibi enim sic loquitur: Illos trahit pater, qui habent vo-
luntatis aptitudinem, eos autem, qui seipsos non faciunt idoneos, non trahit ad fi-
dem, nam sicut magnes non omnia, sed solum ferrum attrahit, ita & Deus ad
omnes quidem appropriat, eos autem, qui magis idonei, & familiaritatem erga
ipsum praesferunt, trahit. Rursus in fine commentarii in Marcum, edisserens ea
verba: Profecti praedicaverunt ubique domino cooperante, &c. Vides, inquit, ubi Marc. 16. 16.
que nostra primum, deinde Dei adjutorium: cum enim nos operamur, & princi-
pium dederimus dominus cooperatur, ita si nos non dederimus occasionem non
cooperabitur. Haec Theophylacti verba ex variis Chrysostomi dictis excerpta,
intelligi debent quemadmodum ea, quae a nobis sententiis exposita sunt Anno-
tatione 101. libri quinti.

A N N O T A T I O CXCV.

Patres vestri manducaverunt manna. Joan. 6. e

AUGUSTINUS tractatu in Joannem vigesimo sexto, hoc explicans, **VIDETE**, Num pecca-
ta venialia
effectum Eu-
charistiae su-
mentibus in-
pediant.
inquit fratres, panem coelestem spiritualiter manducate, innocentiam ad
altare

altare portate : peccata , & si sint quotidiana , vel non sint mortifera , ante , quam ad altare accedatis , attendite , quod dicatis , Dimitte nobis debita nostra . Divus Thomas in tertia parte Summae , quaestione 79. articulo 8. recenset hunc locum inter eos , quibus scholastici exercitationis gratia demonstrare solent , quod peccata venialia his , qui eucharistiam sumunt , vim & effectum eucharistiae salutarem non impediunt . Diluit autem objectionem , inquit , ex venialibus culpis non prorsus & omnino impediri sacramenti effectum , sed ex aliqua tantum parte . Licet enim venialia delicta amplioris gratiae & charitatis adeptiorem minime tollant ; quendam tamen gustum spiritualis dulcedinis adimunt , quem exacte purgati sumpto Dominici corporis sacramento experiuntur .

A N N O T A T I O CXCVI.

Ego sum panis vitae . Joan. 6. f

An Eucharistia verum Christi corpus contineat .

AUGUSTINI expositionem , huic loco appositam , Bertramus presbyter , sive quispiam alius ejus nomine in libro De corpore & sanguine Domini detorquet ad haeresim Sacramentarium asserentium , Eucharistiam nihil aliud esse , quam panis & vini substantiam , quae figuram , similitudinem , & appellationem gerit corporis Christi , quod corporaliter & vere in sacramento non est , sed spiritualiter tantum & mystice . Sunt autem Augustini verba , ex tractatu vigesimo sexto in Joannem citata , hujusmodi :

I. Cor. 10. 1.

1. **MANDUCAVIT** & Phinees , manducaverunt & ibi multi , qui Deo placuerunt ; & mortui non sunt : quare ? quia visibilem cibum spiritualiter intellexerunt , spiritualiter esurierunt , spiritualiter gustaverunt , ut spiritualiter satiarentur . Nam & nos accipimus visibilem cibum ; sed aliud est sacramentum , aliud virtus sacramenti . Item in posterioribus , Hic est panis , qui de coelo descendit . Hunc panem significavit manna ; hunc panem significavit altare Dei ; sacramenta illa fuerunt ; in signis diversa sunt ; in re , quae significatur , paria sunt . Apostolum Paulum audi : Nolo vos ignorare , fratres , quia Patres nostri omnes sub nube fuerunt , & omnes mare transierunt , & omnes in Mose baptizati in nube & in mari , & omnes eandem escam spiritualement manducaverunt , & omnes , eundem potum spiritualement biberunt . Spiritualement utique eandem , nam corporalem alteram ; quia illi manna , nos aliud , spiritualement vero , quam nos . Et adjungit , Et omnes eundem potum spiritualement biberunt : aliud illi , aliud nos , sed specie visibili , quod tamen hoc idem significaret virtute spirituali . Quomodo enim eundem potum ? bibebant de spiritali sequenti petra . Petra autem erat Christus , petra Christus in signo , verus Christus in verbo , & in carne .

Joan. 6.

2. **HACTENUS** Augustini verba : quibus Bertramus in eodem volumine addidit etiam alia ejusdem Auctoris dicta , ad confirmationem erroris sui violenter detorta . Nam , cum veller ostendere , quod scelus sit credere in eucharistia veram Christi carnem contineri , usurpavit ex libro tertio Augustini De doctrina Christiana capite decimo sexto , haec verba : **SI PRAECEPTIVA** locutio aut flagitium , aut facinus vetat ; aut utilitatem , aut beneficentiam jubet ; non est figurata : si autem flagitium , aut facinus videtur jubere ; aut utilitatem , aut beneficentiam vetare , figurata est : nisi manducaveritis carnem filii hominis , & biberitis ejus sanguinem ; non habebitis vitam in vobis ; facinus vel flagitium videtur jubere : figura est ergo , praecipiens passioni Domini esse communicandum , & suaviter , atque utiliter recondendum in memoria , quod pro nobis caro ejus crucifixae est , & vulnerata , &c.

3. **ITEM** , cum esset demonstraturus , quod eucharistiae sacramentum appelleretur corpus Christi , non quia sit , sed quia significet Christi corpus , usus est testimonio ex epistola vigesima tertia ad Bonifacium episcopum ; in qua Augustinus innuere videtur sacramentum altaris dici corpus Christi , juxta vulgatam loquendi formam , qua diem commemorationis Dominicae passionis nuncupare solemus passionem Christi ; quia similitudinem habeat dici illius , in qua olim Christi passio semel peracta est . Verba epistolae sic habent : **SAEPE** ita loquimur , ut , Pascha propinquante , dicamus , crastinam , vel perendipam esse Domini passionem ,

tionem, cum ille ante tam multos annos passus sit, nec omnino nisi semel illa passio facta sit, nempe ipso die Dominico: dicimus Hodie Dominus resurrexit, cum, ex quo resurrexerit, tot anni transierint: cur nemo tam ineptus est, ut nos ita loquentes arguat esse mentiros, nisi quia istos dies secundum illorum, quibus haec gesta sunt, similitudinem nuncupamus? ut dicatur ipse dies, qui non est ipse, sed revolutione temporis similis ejus, & dicatur illo die fieri, propter sacramenti celebrationem, quod non illo die, sed jam olim factum sit. Nonne simul immolatus est Christus in se ipso, & tamen in sacramento non solum per omnes paschae solennitates, sed omni die populis immolatur? Nec utique mentitur, qui interrogatus, cum responderit immolari. Si enim sacramenta quandam similitudinem rerum earum, quarum sacramenta sunt, non haberent, omnino sacramenta non essent: ex hac ipsa similitudine plerumque jam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quendam modum sacramentum corporis Christi corpus Christi est, sacramentum sanguinis Christi sanguis Christi est; ita sacramentum fidei fides est, &c.

4. RURSUS ostendens, quod in sacramento nihil aliud sit, quam panis, vique substantia, & mystici corporis repraesentatio fragmentum accipit ex sermone Augustini De sacramento ad infantes ad altare in haec verba: HOC, quod videtis in altare Dei, etiam transacta nocte vidistis: sed quid esset, quid sibi vellet, quam magnae rei sacramentum contineret, nondum audistis. Quod ergo videtis, panis est, & calix, quod vobis etiam oculi vestri renunciant: quod autem fides vestra postulat instruenda, panis est corpus Christi, calix est sanguis Christi. Breviter quidem hoc dictum est, quod fidei forte sufficiat, sed fides instructionem desiderat. Dicit enim Propheta: nisi credideritis, non intelligetis. Potestis ergo dicere mihi, Praecepisti, ut credamus: expone, ut intelligamus. Potest enim animo cujuspiam cogitatio talis oboriri. Dominus noster Jesus Christus novimus, unde ceperit carnem, de virgine scilicet Maria; infans lactatus est, nutritus est, crevit, ad juvenilem aetatem provectus est, passus est, interfectus est, sepultus est, tertia die resurrexit, in coelum ascendit, illic levavit corpus suum, ibi est modo sedens ad dexteram patris: quomodo est ergo panis corpus ejus? & calix, vel quod habet calix, quomodo est sanguis ejus? Ista, fratres, ideo dicuntur sacramenta, quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur: quod videtur, speciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet spirituales. Corpus ergo Christi, si vis intelligere, Apostolum audi, dicentem fidelibus: Vos estis corpus Christi & membra; mysterium vestrum in mensa positum est: mysterium Dei accipitis: ad id, quod estis, Amen respondetis, & respondendo subscribitis. Audis ergo corpus Christi, & respondes Amen: esto membrum corporis Christi, ut verum sit tuum Amen.

5. BERENGARIUS, Andegavensis ecclesiae diaconus, qui ducentis pene post Bertram annis eandem haeresim anno Domini M.C.LX. instauravit, cum Apologiam dogmatis sui adversus Humbertum Burgundum, virum Catholicum haereticus ipse conscriberet, protulit praeter haec etiam alia Augustini testimonia, ex quibus insigniora haec sunt. AUGUSTINUS in Psalmum tertium: Christus Judam adhibuit ad convivium, in quo corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendavit & tradidit.

6. IDEM AUGUSTINUS in Psalmum 98. SPIRITUS est, qui vivificat: caro non prodest quicquam: quando hoc Dominus commendavit, & de carne sua locutus erat, & dixerat; Nisi quis manducaverit carnem meam, non habebit vitam aeternam: scandalizati sunt quidam discipuli ejus, septuaginta ferme; & dixerunt, Durus est hic sermo: & recesserunt ab eo. Durum enim illis visum est, quod ait; Nisi quis manducaverit carnem meam, non habebit vitam aeternam. Acceperunt illud stulte: carnaliter illud cogitaverunt; & putaverunt, quod praecisurus esset illis Dominus particulas de corpore suo, & daturus illis: cum autem remansissent cum illo duodecim discipuli, illis recedentibus, ille instruxit eos, & ait: Spiritus est, qui vivificat: caro non prodest quicquam: verba, quae locutus sum vobis, spiritus & vita sunt: spiritualiter intelligite, quod locutus sum: non hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem, quem

fufuri sunt, qui me crucifigent: sacramentum vobis aliquod commendavi, spiritualiter intellectum vivificabit vos: etsi necesse est illud visibiliter celebrari: oportet tamen illud invisibiliter intelligi.

Epistola ad
Dardanum
olim 57. nunc
in nova edi-
tione 287.

7. IDEM tractatu in Joannem 25. HOC est manducare cibum, non qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam: ut quid paras dentem & ventrem? crede, & manducaſti. Hisce ſententiis ſuadebat Berengarius ſolum corporis Chriſti ſignum eſſe in ſacramento, non autem ipſum corpus Chriſti; quod etiam contendebat non poſſe in coelo & in altari ſimul eſſe, allatis in id Auguſtini verbis ex episto-
la 57. ad Dardanum, quae ſic habent.

8. NOLI dubitare ibi nunc eſſe hominem Chriſtum Jeſum, unde venturus eſt; memoriterque recale, & fideliter tene Chriſtianam confeſſionem; quoniam reſurrexit a mortuis, aſcendit in coelum, ſedet ad dexteram patris, nec aliunde, quam inde, venturus eſt ad vivos mortuosque judicandos in eadem carnis forma, atque ſubſtantia: cui proſecto immortalitatem dedit, naturam non abſtulit. Secundum hanc formam non eſt putandus ubique diffuſus. Cavendum eſt enim, ne ita divinitatem aſtruamus hominis, ut ei veritatem corporis auferamus: una enim perſona Deus & homo eſt, & utrumque eſt unus Chriſtus Jeſus; ubique per id, quod Deus eſt, in coelo autem per id, quod homo eſt.

Matth. 26. 26.

Phil. 2. 9.

1. Cor. 10. 1.

Thron. 4. 10.

9. HACTENUS quae Bertramus, & Berengarius ex Auguſtino collegerunt. Nunc addere libet duos alios locos, quorum priorem Bertramus ad ſuam cauſam pertraxit ex libro D. Ambroſii ad eos, qui myſteriis initiantur; in cujus octavo & decimo capitibus verba iſta ſparſim & interpolate leguntur: ISTA eſca, quam accipis, iſte panis vivus, qui deſcendit de coelo, vitae aeternae ſubſtantiam ſubminiftrat: & quicumque hunc panem manducaverit, non morietur in aeternum; & eſt corpus Chriſti. Et infra, SERMO Chriſti, qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non poteſt ea, quae ſunt, in id mutare, quod non erant? non enim majus eſt novas res dare, quam mutare naturas. Et paulo poſt, QUID hic quaeſis naturae ordinem in Chriſti corpore, cum praeter naturam ſit ipſe Dominus Jeſus partus ex virgine? vere utique caro Chriſti eſt, quae crucifixa eſt, quae ſepulta eſt: vere ergo hoc carnis illius ſacramentum eſt: ipſe clamat Dominus Jeſus, Hoc eſt corpus meum: ante benedictionem verborum coeleſtium, alia ſpecies nominatur: poſt conſecrationem corpus Chriſti ſignificatur. Et infra, QUID edamus, quid bibamus, alibi tibi per prophetam Spiritus Sanctus expreſſit, dicens: Guſtate, & videte, quoniam ſuavis eſt Dominus: beatus vir, qui ſperat in eo. In illo ſacramento Chriſtus eſt, quia corpus eſt Chriſti, non ergo corporalis eſca, ſed ſpiritualis eſt: unde Apoſtolus de typo ejus ait: Quia Patres noſtri eſcam ſpiritualem manducaverunt, & potum ſpiritualem biberunt: corpus enim Dei corpus eſt ſpirituale; corpus Chriſti corpus eſt divini ſpiritus: quia ſpiritus Chriſti, ut legimus, ſpiritus ante faciem noſtram Chriſtus Dominus. His verbis Bertramus patere dicebat, quod licet panis & vini ſubſtantia poſt conſecrationem eadem conſiſtat, quae prius erat; commutatur tamen interius virtute verbi Dei in ſacramentum, ſimilitudinem, & figuram veri corporis Chriſti, quod fidelium animas paſcit, vitaequae aeternae alimentum ſubminiftrat.

Joannes Cal-
vinus haec
habet Lib. IV.
Inſtit. Cap.
XVII.

10. HANC Bertrami interpretationem Berengarius confirmavit, afferens alterum teſtimonium ſub nomine Ambroſii ex libro De ſacramentis, in haec verba: POST conſecrationem altaris fiunt panis & vinum ſacramentum religionis, non ut deſinant eſſe quae erant, ſed ut ſint quae erant, & in aliud commutentur. Haec igitur ſunt Auguſtini & Ambroſii dicta: quibus olim contra hujus ſanctiſſimi ſacramenti veritatem Bertramus, ac Berengarius, noviffime vero Joannes Calvinus capite ſeptimo ſuarum Inſtitutionum, atque alii Sacramentarii haeretici perperam abuſi ſunt.

HORUM peſtilentiſſimum errorem fortiffime confutarunt Lanfrancus, Canuarienſis epiſcopus, in libro De ſacramento adverſus Berengarium, & poſt eum Petrus Lombardus, Pariſienſis epiſcopus, libro quarto Sententiarum: Hi ergo admonent ad exactam horum locorum elucidationem tria fore obſervanda, & pro regulis habenda.

PRIMA regula erit, quod in Euchariftia tria ſpectare oporteat, unum, quod

quod sacramentum, five signum est, & non res: alterum, quod sacramentum, seu signum est, & res: tertium, quod res est, & non signum, five sacramentum. Porro Sacramentum & non res est panis, ac vini species, formaque visibilis; quae duo significant, nempe corpus & sanguinem Christi, verum animae cibum, ac potum, in eucharistia latentem; & unitatem ecclesiastici corporis, quod ex multis fidelibus non aliter, quam panis unus ex multis granis, & idem vinum ex multis acinis colligitur. Sacramentum & res est caro Christi propria & sanguis. Res quidem est, quia illud idem corpus est, quod natum, mortuum, ac redivivum sedet ad dexteram Dei. Sacramentum vero ac signum est, quia sicut hoc ipsum ex multis membris purissimis & immaculatis constat; ita mysticum ecclesiae gloriose corpus ex multis fidelibus a criminum sorde liberis consistit. Res & non Sacramentum, neque signum est unitas ecclesiae in praedestinis, vocatis, justificatis, & glorificatis.

SECUNDA regula docet, duos esse modos edendi, ac bibendi carnem & sanguinem Christi, sacramentalem scilicet, & spiritualem: sacramentalis est, quo verum Christi corpus sumimus, non secundum usitatum edendi morem, quo visibiles occisorum animalium carnes in frustra dissectas ore premimus, dentibus conterimus, & in ventriculum demittimus ad corporis nutrimentum, sed sacramentali ritu, quo Dominicum corpus non in forma visibili, nec in partes discissum, accipimus ad explendam corporis famem, sed pro animae alimento invisibiliter sub specie panis ac vini integrum, impassibile, vivens ac divinum comedimus. Spiritus vero, qui tantum bonis ac piis convenit, est, quo non solum Christi corpus, sed virtutem quoque ab eo manantem suscipimus, hoc est, animae vitam. De priori modo Salvator loquens, dicebat, Caro non prodest quicquam: de posteriori autem, spiritus est, qui vivificat. Praetereo hic brevitate gratia geminam hujus spiritualis esus varietatem, quarum altera non solum nobis convenit, sed etiam angelis, & priscis antiqui Testamenti Patribus; quos Paulus & Augustinus eandem, quam nos, spiritualem escam manducasse monent: altera vero est nobis duntaxat conveniens, qua verum Christi corpus, atque ejus virtutis efficaciam sumimus.

TERTIA regula indicat geminam in Christi corpore considerari posse praesentiam, videlicet conspicuam & visibilem, qua olim in terris visus est, & cum hominibus conversatus est; & praesentiam invisibilem, & occultam, secundum quam invisibiliter adest in sacramento altaris, forma panis & vini contextus. His hunc in modum constitutis, facilis est aditus ad apertam obsectorum locorum intelligentiam.

PRIMUS itaque locus ex tract. in Joannem 26. ita de spirituali manducatione corporis Christi juxta secundam regulam loquitur, ut ejusdem sacramentalem esum non rejiciat: sic de signo, five sacramento meminit, ut rem & virtutem sacramenti non excludat, imo simul utraque connectens, dicit: NAM & nos hodie accepimus visibilem cibum: sed aliud est sacramentum, aliud est virtus sacramenti: petra Christus in signo: verus Christus in verbo & veritate.

SECUNDUS locus ex libro De doctrina Christiana tertio non sic est accipiendus, ac si Augustinus decernat, non posse illam Christi sententiam interpretari de sacramentali esu corporis Christi. Non enim hoc sensit: sed significavit non esse intelligendam Christi sententiam juxta duram ac ferinam Capernaïtarum intelligentiam, existimantium, edendam esse carnem Christi in frustra dissectam, ac dentibus laniatam more Lestrigonum & Antropophagorum, humana carne vescientium. Hanc inhumanam interpretationem amovens Augustinus, ait, locutionem illam ex secundae Regulae praecepto figurate intelligendam esse, hoc est, non de comestione exanimati ac dilacerati cadaveris, sed de manducatione sacramentali ac spirituali viventis ac vivificae carnis Christi.

TERTIUS locus ex epistola ad Bonifacium non habet, quod ex eo mendaciter collegit Bertramus, nempe sacramentum altaris nuncupari corpus Christi, non ex eo, quod ipsum Christi corpus in se habeat, sed ex eo tantum, quod ipsius similitudinem gerat. Absit ut hoc asserat Augustinus: sed quod ipse ostendit, hoc est. Corpus Christi, vere & essentialiter in sacramento existens, ipsum quoque

TOM. II.

R r 2

secundum

Epistola S. P.
Augustini ad
Bonifacium
incertae
auctoris
Epistolae
nunc XXXII.

Ita luculen-
ter mentem
S. P. expendit
Algerus lib. 1.
cap. 5.

secundum ~~quendam~~ modum sacramentum & signum est ~~corporis Christi~~, videlicet, mystici eo modo, quo in prima Regula praedictum est. Hoc autem corpus mysticum, corpus Christi appellatur secundum quandam similitudinem, quae saepissime res significatae rerum significantium vocabulo nominari solent. Quae item ratione ipsae quoque Dominici sacramenti species modo quodam corpus Christi nuncupantur, quoniam signa sunt corporis Christi, quod in eis continetur occultum.

QUARTUS locus ex sermone ad infantes, juxta primi canonis rationem intelligendus est de corpore mystico, quod non solum per verum Christi corpus significatur, sed etiam per ipsas panis & vini species, quas ibi Augustinus panem & vinum appellat, ex vulgato loquendi more, quo rebus relinquere solemus nomina earum rerum, quae prius ipsae fuerant.

QUINTUM locum e Psalmo tertio, prima Regula aperit. Licet enim in eo Psalmo sacramentum eucharistiae figura Dominici corporis nominetur: ipsum tamen corpus Domini ab eucharistia non exploditur.

SEXTUS locus e Psalmo 98. referendus est ad tertiam Regulam, ut secundum eam intelligamus, dictum esse, Non hoc corpus, quod videris, manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem, quem fufuri sunt, qui me crucifigent, id est, non edendum erit vobis huiusmodi corpus in forma visibili, modo passibili & mortali, eo modo, quo carnes pecudum dentibus manduntur: sed invisibiliter sub forma panis & vini gloriosum & impassibile corpus ederis.

SEPTIMUM locum ex tract. 25. in Joannem, Regula secunda elucidat.

OCTAVO loco ex epistola ad Dardanum tertiam Regulam adhibebimus, intelligentes Christi corpus esse in uno tantum loco, secundum visibilem praesentiam nempe in coelo, ubi visibiliter in humana forma apparet: invisibiliter autem, & secundum ejus invisibilem praesentiam in omni altari est, ubicunque eucharistiae mysteria celebrantur.

NONUS Ambrosii locus partim ex prima, partim ex secunda Regula interpretandus est: quod enim statim post illa verba, Quicumque manducaverit hunc panem, non moritur in aeternum, subnectitur, Et corpus Christi est, per primam Regulam de corpore mystico intellige: quod autem addit, Non ergo corporalis est esca, sed spiritualis, sic per secundam Regulam exponitur, quod caro Christi non est esca corporalis, hoc est, de numero corporalium ciborum, quos quotidie ad corporis nutrimentum consumimus, sed spiritualis esca, in qua sine ejus consumptione ac diminutione verum Christi corpus sacramentaliter, & spiritualiter sumitur.

DECIMUM locum Lanfrancus asserit, nusquam apud Ambrosium extare, sed impudenter & impie a Berengario confictum, ut ex ejus auctoritate fides impio ipsius dogmati astrueretur.

HAEC breviter ad propositas Ambrosii & Augustini sententias dixisse sufficiat. Caeterum, ne quispiam ex haereticis conqueratur, eas a nobis esse longe a vero ac germano auctorum suorum sensu expositas; opus est huc subnectere locos aliquot eorundem Patrum, quibus perspicuum fiat eos ita sensisse, ut nos exposuimus, & ea de veritate sanctissimi sacramenti docuisse, quae Catholica & Apostolica ecclesia docet, & praedicat.

AMBROSIUS libro 4. De sacramentis, capit. 4. TU FORTE dicis, Meus panis est usitatus: sed panis iste panis est ante verba sacramentorum: ubi accesserit consecratio de pane fit caro Christi: hoc igitur astruamus, quomodo potest, qui panis est, corpus esse Christi? consecratione: consecratio igitur quibus verbis est, & cujus sermonibus? Domini Jesu: nam reliqua omnia, quae dicuntur, laus Deo deferitur, oratione petitur pro populo, pro regibus, pro caeteris: ubi venit, ut conficiatur venerabile sacramentum, jam non suis sermonibus sacerdos, sed utitur sermonibus Christi. Ergo sermo Christi hoc conficit sacramentum.

Rursus ibidem, Ergo didicisti, quod ex pane corpus fiat Christi. Et quod vinum, & aqua in calicem mittitur, sed fit sanguis consecratione verbi coelestis. Sed forte dicis, Speciem sanguinis non video, sed habet similitudinem: sicut enim mortis similitudinem sumpisti, ita etiam similitudinem pretiosi sanguinis bibis,

ut

ut nullus horror crucis sit, & pretium tamen operetur redemptionis. Didicisti, ergo, quia quod accipis, corpus est Christi.

Idem libro eodem, cap. 5. QUI pridie, inquit, quam pateretur, in sanctis manibus suis accepit panem: ante, quam consecratur, panis est; ubi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Denique audi dicentem, Accipite, & edite ex eo: hoc enim est corpus meum. Et ante verba, calix est vini, & aquae plenus: ubi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur, qui plebem redemit. Ergo videre, quantis generibus potens est sermo Christi universa convertere. Deinde ipse Dominus Jesus testificatur nobis, quod corpus suum accipiamus & sanguinem: nunquid debemus de ejus fide, & testificatione dubitare?

Idem libro 5. De sacramentis, cap. 4. MEMOR sermonis mei, cum de sacramentis tractarem, dixi vobis, quod ante verba Christi, quod offertur, panis dicitur: ubi verba Christi deprompta fuerint, jam non panis dicitur, sed corpus appellatur, &c. Non iste panis est, qui vadit in corpus, sed ille panis vitae aeternae, qui animae nostrae substantiam fulcit.

Idem libro sexto De sacramentis, capite primo: SICUT verus est Dei filius Dominus noster Jesus Christus, non quemadmodum homines per gratiam, sed quasi filius ex substantia patris: ita vera caro, sicut ipse dixit, quem accipimus, & verus est potus, &c.

AUGUSTINUS in Psalmum 98. DEI unigenitus filius suscepit de terra terram, quia caro de terra est, & de carne Mariae carnem accepit: & quia in ipsa carne hic ambulavit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit; nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit: inventum est, quemadmodum adoretur tale scabellum pedum Domini, & non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando.

Idem lib. 3. De Trinitate cap. 4. CORPUS & sanguinem Christi dicimus illud, quod ex fructibus terrae acceptum, & prece mystica consecratum, rite sumimus ad salutem spiritualem, in memoriam pro nobis Dominicae passionis. Quod cum per manus hominum ad illam visibilem speciem perducitur, non sanctificatur, ut sit tam magnum sacramentum, nisi operante invisibiliter spiritu Dei, cum haec omnia, quae per corporales motus in illo opere fiunt, Deus operetur.

Idem tract. 84. in Joan. LEGITUR in Proverbiis Salomonis, Si sederis coenare ad mensam potentis, considerans intellige, quae apponuntur: & sic mitte manum tuam, sciens, quia talia oportet te praeparare: nam quae mensa est potentis, nisi unde fumitur corpus, & sanguis ejus, qui animam suam posuit pro nobis? & quid est ad eam sedere, nisi humiliter accedere? & quid est considerare, & intelligere, quae apponuntur tibi, nisi digne tantam gratiam cogitare?

Idem in Psalm. 33. MANIBUS aliorum potest portari homo; manibus suis nemo portatur; ferebatur autem Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus sum, ait: Hoc est corpus meum: ferebat enim illud corpus in manibus suis. Eadem dicit in sermone secundo super eundem Psalmum.

Idem ad Julianum epistola 143. UNUSQUISQUE ante, quam verum corpus & sanguinem Domini nostri Jesu Christi accipiat, se ipsum probet, & secundum Apostoli praeceptum, Sic de pane illo edat, & de calice bibat: quia qui indigne manducat corpus & sanguinem Domini, judicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini. Quando enim eum accipere debemus, antea ad confessionem & poenitentiam recurrere debemus, & omnes actus nostros curiosius discutere, & peccata obnoxia, si in nobis senserimus, cito festinemus per confessionem, & veram poenitentiam ablucere, ne cum Juda proditore diabolum intra nos celantes pereamus.

MEMINERIS optime Lector revocare ad regulas, in hac annotatione positas, omnes locos Origenis, Chrysostomi, & aliorum auctorum, ad eucharistiam spectantes, quos in hoc Opere indiscussos reliquimus. Hi habentur Annotat. 120. 121. 152. 164. 194. libri quinti, & Annotat. 21. 66. 112. 193. & 206. libri hujus. (a)

(a) Bertramus (qui, & Betrannus, nec non Ratramnus, Rotramnus, & Ratramnus fuit dictus) Monachus Corbejensis in Gallia vixit sub imperio

Ludovici Pii, & Caroli Calvi, Anno circiter DCCCXL. plures scripsit libros, quos percentent de litteraria Historia Scriptores. An autem fuerit

author

Lege S. Thomam III. P. Q. LXXV. ca. notis N. Joannis Nicolsi, ubi haec veritas ad miraculum elucida-

Nisi manducaveritis carnem Filii hominis. Joan. 6. g

De manduca-
tione Sacra-
menti.

THOMAM Cajetanum, haec in Commentariis exponentem, Ambrosius libro quinto Annotationum prolixo tractatu redarguens, duplici vitio notat: primum, quod contra communem sanctorum sententiam conatus sit inanibus argumentis ostendere, praesentem locum non attinere ad sacramentalem corporis Christi manducationem: deinde, quod ausus sit hanc interpretationem, quae Luthero & Oecolampadio peculiaris est, adscribere sanctis Doctoribus; cum tamen constet Cyrillum, Augustinum, Cyprianum, Chrysostomum & alios, tam veteres, quam recentiores Patres hunc locum de sacramentali esu corporis Christi interpretatos,

author libri *de corpore, & Sanguine Domini?* dubium est, & discrepant Critici. Petrus de Marca enim *epist. ad Lucam Dacherium*, & doctus Canonicus S. Genuesae in dissertatione edita, quae extat ad finem Tom. I. *de perpetua Ecclesiae fide circa Eucharistiam*, hunc librum Bertramo adjudicant, & tribuunt Johanni Scoto Erigenae, qui Berengario in sphalmate praeluxit. Alii autem tribuunt, & vindicant Bertramo praefatum librum ex Segeberto, & Trithemio lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis, praecipue Cll. Johannes Mabillonius *Sec. IV. Benedictin.* & N. Natalis Alexander *Hist. Eccles. Sec. IX. Dissert. XIII.* Sed de fide Authoris adhuc dissidium non leve. Calviniani Bertramum ut signiferum hujusce haereseos adversus realem Christi praesentiam & transubstantiationem conclamant, nimiumque commendant ejusdem libri authorem, fore ac eo ex, velut ex primi nominis homine, supremique subfellii Magistro, cui nullus obistere posset, certum reportare possent triumphum, non advertentes, ex hominis & seculi conditione nullum sibi adesse ad erroris patrociniū hujusce libri argumentum, ac authorem, ex adverso stantibus nobilioribus innumerisque ejusdem & posterioris aetatis Theologis, sed praesertim omnibus ab exoriente Ecclesia Patribus, ut ex nostris Polemicis colligere fas est. Alii autem Orthodoxi diris devotent Bertrami librum, utpote eadem haereseos fulgine tinctum, Gretserus, Valeria, Bellarminus, & alii. Alii itidem, praesertim N. Xystus, ab haereticis corruptum interpolatumque adserunt librum Bertrami. Sed N. Natalis dum ultro libenterque Bertramo eum librum vindicat, adfirmatque sic ab eo editum, ut extat, nulliusque opera corruptum, aut adulteratum, ingenue adierit duriora quaedam & obscuriora alia ibidem extare, quae tamen ex aliis Bertrami clarioribus textibus explicantur: quod idem Cl. Theologus adversus Calvinianos peragit ad fidei Orthodoxae de Transubstantiatione, & reali Christi praesentia dogma viriliter clareque firmandum. Verum, quia fidei dogmata, clare & distincte absque ulla ambage sunt tradenda, & propugnanda ab Orthodoxis, Bertramus, qui ita obscure, & sic aspere disseruit de tam sacrosancto inefabiliq; Sacramento, summo jure fuit a ceteris Theologis reprehensus, ejusque opus duritiae ac ruditate relictum fuit ventilatum, summoque consilio a S. Romana Ecclesia Apostolica Orthodoxae fidei Magistra fuit nigro theta signatum: quapropter idem N. Cl. Natalis subdit *ibidem*, „*Retrami* tamen seu „*Bertrami* liber in Indice jussu *Clementis VIII.* „ Pontificis Maximi edito inter libros non sanam, „ aut suspectam doctrinam continentes reiectus est „ ob duriores quaedam & asperiores sententias, quas „ expositione aliqua molliri opus erat. Lege doctissimum Cardinalem Perronium in opere egregio de „ *Eucharistia* lib. II. in Auctore XXXIX. cap. I.

AN-

„ *Aubertum Miraeum* in Notis ad cap. 95. Sigeberti „ de Scriptoribus Ecclesiasticis, *Gilbertum Maur-* „ *guinum* in Historicae & Chronologicae Disserta- „ tionis *De Gothefcalco* Capite XVIII. ad Annum „ DCCCL. Illustrissimum Archiepiscopum in Epi- „ stola ad Religiosum Spicilegii Editorem P. *Lucam Dacherium*, Praefation. Tom. II. ejusdem Spicile- „ gii subnexa, *Antonium Arnaldum* Tom. I. *De* „ *Perpetua Ecclesiae Catholicae Fide circa Eucharis-* „ *tiam* lib. VIII. cap. XII. & Dissertationem *De* „ *Bertramo* ad calcem ejusdem voluminis editam, „ nec non P. *Mabillonii* Praefationem in II. Par- „ te Seculi IV. Benedictini §. VI. & VIII.

Porro quum loca PP. ex Bertramo a N. Xysto relata, ab eoque nostro Authore expensa, eadem ipsa sint, quae olim Berengarius adversus realem Christi in Eucharistia praesentiam objecerit, eaque luculenter expenderit Lanfrancus Archiepiscopus Cantuariensis libro *de veritate Corporis Domini in Eucharistia*, laudatum sanctissimi ad doctissimi viri opus consilipotes ad dogmatis firmitatem. Quia vero Calviniani, praesertim Matthaeus Larroquanus, Edmundus Albertinus, David Blondellus, alique Berengarii haereseos, (ab eodem Berengario tandem constanti proposito diris devotam) renovarunt, & pluribus PP. sed frustra, laudatis monumentis confirmare studuerunt, ad detegendam fraudem, ad veritatem acu tangendam consule Polemicos Orthodoxos, praesertim Fratres Walemburgicos, Bellarminum, Perronium, Bossuetum, Albalpinaeum, Arnaldum, Natalem Alexandrum, & Gotti.

Adnotandum quoque hic occurrit, & bene ponderandum, quod hic Xystus dicit, dum ait Vereres Patres eandem escam spiritalem manducasse, laudatque propterea Augustinum *Tract. XXVI. Super Joannem Paulo I. ad Corinthios X.* adclamantem. Non enim Xystus ex laudatis monumentis voluit inferre Patres Veteris Testamenti eandem nobiscum spiritalem Escam, Eucharistiam, nimirum comedisce, eodemque modo, ac nos illius participes sumus, sed duntaxat in mysterio, in figura, non in re: manna quidem typus fuit Eucharistiae, & petra, ex quaeducta fuit aqua, Christum praefigurabat; heinc Augustinus *ibidem* ait „ Sacramenta illa fuerunt, „ in figuris diversa, sed in re, quae significatur, paria, „ & Apostolus id clarissime manifestat dicens *ibidem v. 6.* „ Haec autem in figura facta sunt nostri „ Spiritalem escam porro Apostolus vocat manna, sed origine, non natura, quia nimirum praeter humanum modum Angelorum ope fuit ministratum, quapropter Psalm. LXXVII. manna dicitur *Panis Angelorum*, quam vero longe abeat Hebraeorum manna ab Eucharistia Christianorum bene norunt qui Christiana professione censentur, & ideo N. Xystus *ibidem* discrimen adsignat. Leges Esium, & N. Natalem in I. *ad Corinth. X.*

Jesus autem perrexit in montem oliveti. Joan. 8. a

THOMAS Cajetanus, expositionem praesentis capituli aggrediens, ADVERTE, inquit, quod haec prima pars hujus capituli cum tota historia adulterae non est omnino authentica: quoniam non constat, ipsam esse partem Evangelii, &c. Ambrosius libr. 3. hanc Cajetani sententiam hujusmodi censura notavit: De historia adulterae, quod irrationabile sit illam secare ab Evangelio, aut asserere non authenticam, & hoc tantum, quod in aliquibus codicibus olim non reperiretur, cum tot saeculis, & ab omnibus sanctis Doctoribus recepta sit, & praedicata, ac sermonibus ecclesiasticorum celebrata, ut vera & evangelica, non puto pii ac simul prudentis cordis esse, existimare, ac longe minus docere. Quod vero adjecit, ut illud studeret, quod non sit continuatio sequentis historiae cum hac, vere stomachum mihi movit; imo haec interpositio hujus historiae notam fecit nobis rem ipsam, sine qua manca esset narratio. Nam in superiore capite dicitur, quod unusquisque illorum reversus est in domum suam: in hoc vero dicitur de Jesu, quod perrexit in montem oliveti, & postea, quod venit in templum, & quod tunc ex malignitate nonnulli ex malevolis adduxerunt ad eum illam adulteram, ut impedirent ejus doctrinam; sed Dominus elusit eos, & consequenter factus est locus doctrinae: & bene sequitur, ITERUM ergo locutus est eis: ut hic videas ita catenatum sermonem, ut siquid omittas proculdubio mancus appareat, aut saltem sermo non continens, sed initium proprium habens. (a)

Authenticum
VIII. Capitu-
li Joannis sit
authenticum

Joan. 8. b

AN-

(a) Aliquam fortasse promerebatur excusationem Card. Cajetanus, promerebuntur quoque qui cum eodem senserunt circa historiam mulieris adulterae, quia nondum eorum tempore procusum erat decretum Sacrosancti Concilii Tridentini de *Canone Scripturarum sess. IV.* non dum iis ea propatula erant monumenta, quae nobis hodie superunt ad dubietatum omnem averruncandam; quinimodo vel ex eo forte fortuna majorem promerentur veniam, quia in nonnullis codicibus, iisque vetustis, praesertim in celeberrimo Vaticano deerat praefata Historia, ac plures Graeci PP. Origenes, Clemens Alexandrinus, Chrysostomus, Nonnus, & Theophylactus, qui in Johannem Commentarios scripserunt, nec verbum de ea historia in laudatis commentariis habuerunt, ut adnotavit Cl. Johannes Maldonatus in *cap. 8. Joannis*. Richardus Simonius *idem cap. 13. Hist. Critic. Novi Testam.* citat multos, quos vidit, MSS. Codices Graecos Bibliothecae Regiae, & Bibliothecae Colbertinae, in quibus haec de muliere adultera historia non extat. At impraesentiarum ea de re nemo Sapiens, nemo recte sentiens (si duntaxat Samuellem Basinagium cum paucis nequioris Critices viris excipias) sive ex Romana communione sit, sive extra illam vivat, contraire audent: heinc innumeri ex utraque A catholicorum schola, imo cujuscumque Sectae, acerrime hanc historiam Joanni Evangelistae Synchrono Authori vindicant, nimirum Johannes Calvinus in *Job. VIII. cap.* Centuriatores Magdeburgenses *cent. 1. Lib. 1. cap. 4. & X.* Theodorus Beza *Annot. in cap. 7. Job. v. 33.* Franciscus Gomarius in *cap. VIII. Job.* Federicus Spanhemius *Dub. Evangel. dub. 108.* Johannes Millius *Proleg. 25. 233. 252. & 292.* Johannes Seldenus *Uxor Hebraica. lib. 3. 11.* Carolus-Aloysius Beausobre *T. X. Discurs. Histor. Critic. Theolog. in Vet. & Nov. Test. discurs. 35.* alique innumeri, qui propterea cavillos adversariorum exsufflant. I. Quia in omnibus Latinis editionibus extat, extatque in Syriaca, Arabica, Co-

ptica, aliisque versionibus; nec non in purgatissimis vetustisque Graecanicis exemplaribus, quae laudant Theodorus Beza, & Robertus Stephanus. II. Quia vetustissimi Ecclesiae PP. uti Canonicae scripturae partem laudarunt historiam praefatam. Tatianus namque, & Hammonius, qui Harmoniam Evangelicam concinnarunt, eam historiam percensuerunt inserueruntque. Eusebius in suis. Canones transtulit, Auctor Constit. Apostolic. *lib. 2. cap. 24.* S. Ambrosius *Lib. 3. de Spir. S. c. 2. & Lib. 7. epist. 58. & Lib. 9. ep. 74.* Author Synopsos sub nomine Athanasii, S. Joh. Chrysostomus *Hom. LX. in Johan.* Euthymius *Com. in Johan.* S. Augustinus *Tract. XXXII. in Job. Lib. II. de adulter. conjug. c. 6.* & pluribus aliis in locis, S. Hieronym. *Lib. 2. contra Pelagian.* alique omnes posteriores. III. Quia nil obstat, quod in Templo Christum adierint Judaei illuc deferentes adulteram, quia in exteriori parte id factum fuit, ubi invenit vendentes & ementes columbas &c. ubi Judaei tulerunt lapides, ut jacerent in eum. IV. Quia etsi exterior illa pars fuerit marmoreis lapidibus strata, bene ex concursu populi adventantis, re vera pulvere erat respersum pavementum, super quem pulverem scribere poterat: nisi dicas signo indigitasse scripturam, & simulasse, non perfecisse. IV. Quia, etsi tunc temporis jus gladii fuisset ab Hebraeis avulsam, (qui tamen occiderunt gladio Jacobum Fratrem Domini, & Stephanum lapidarunt &c.) tamen Christus dum ait: „qui sine peccato est vestrum primus in „illam lapidem mittat „ non facultatem fecit Judaeis illam occidendi, quin potius ex adverso ex eo liberavit illam a nece, quia nemo accusantium erat criminis expers. Cetera autem ab Heterodoxis objecta, & ab eruditis ventilata, consule apud Catholicos Scriptores Card. Baronium *ad An. Christi 99. n. 6.* Richardum Simonium *Hist. Critic. Nov. Test. Calmetum Comment. in Job.* Maldonatum, Corneliū a Lapide, N. Natalem, aliosque *ibidem*.

A N N O T A T I O CXCIX.

Quo ego vado, vos non potestis venire. Joan. 8. c

in peccata
omnia ali-
quando re-
mittenda sunt.

ORIGENES Tomo in Joannem decimo octavo, dum exponeret hunc locum, obiter loquens de blasphemia in Spiritum Sanctum, dixit, quod licet peccatum illud non remittatur neque in hoc saeculo, neque in futuro; tamen in saeculis, qui futurum saeculum sequentur, aliquando remittetur. Habet hoc ipsum a catholicis reprobaturum dogma compluribus in locis, praecipue vero in primo Periarcho volumine.

A N N O T A T I O CC.

Si manseritis in sermone meo, &c. Joan. 8. d

De lectione
Sacrae Scri-
pturae.

CHRYSOSTOMUS homilia in Joannem 52. hoc enarrans, censet lectionem divinae scripturae omnibus necessariam esse ad salutem. Lege, quae de hoc perscripta sunt, Annotat. 152.

A N N O T A T I O CCI.

Principium, qui & loquor vobis. Joan. 8. c

Principium.

THOMAS Cajetanus hoc loco reprehenditur ab Ambrosio, quod pro particula, quae Graece legitur *ἡν ἀρχῇ*, & in vulgata editione habetur principium, ipse, mutata non solum voce principii, sed etiam ejusdem vocis sensu legat, In primis: idque exponat non tanquam nomen, ut exposuerunt Ambrosius & Augustinus; sed ut adverbium, quemadmodum legit Erasmus. Damnavit hoc ipsum in Erasmo Eduardus Leus in Annotationibus & censuris, adversus eundem Erasmus editis; cujus rationes brevitati studens omitto.

A. N N O T A T I O CCII.

Omnis, qui facit peccatum; servus est peccati. Joan. 8. d

Nunc Sacer-
dotes habent
potestatem
remittendi
peccata.

Rom. 3. c.

Matth. 9. a.

Matth. 23. b.

THEOPHYLACTUS in commentariis, hoc interpretans, ait: SED peccati gravior servitus est, a qua solus Deus liberare potest: remittere enim peccata solius est Dei: ideo dicit, Omnis, qui facit peccatum, servus est peccati: & vos igitur servi estis, quia peccatores. Insuper quia verisimile erat illos dicere, Quamvis tali servitute simus obnoxii; habemus tamen sacerdotes, qui purgabunt nos a peccatis; dicit, quod & illi servi sunt: Omnes enim peccaverunt, & indigent gloria Dei: & sacerdotes vestri, quoniam & ipsi servi sunt, non habent potestatem aliis dimittendi peccata: quod & ipse Paulus manifestius dicit: Opus habet sacerdos pro se ipso offerre, sicut pro populo, quia & ipsi infirmitati obnoxii sunt. Citatur passim a Lutheranis hic locus, & in Collectaneis Bodii recensetur inter eos, qui ab iisdem haereticis obicitur adversus auctoritatem, quam habent sacerdotes remittendi peccata. Atqui Theophylacti verba palam arguunt, eum non loqui de sacerdotibus Evangelicis, sed de Mosaicis; de quibus etiam Paulus dixit non potuisse eos peccata dimittere: nostri vero sacerdotes, nobiliorem sortiti dignitatem, jus habent solvendi ac ligandi; vereque etiam peccata remittunt, non tanquam praecipui auctores hujusmodi remissionis, (solus enim Deus, qui solus creator est, justificantis gratiae hoc modo delicta condonat) sed tanquam ministri ac dispensatores divinae indulgentiae. Vide supra Annot. 62. libri quinti, & 71. libri hujus.

A N N O T A T I O CCIH.

Scio, quia semen Abrahae estis. Joan. 8. e

ORIGENES in principio Tomi vigesimi in Joannem occasione hujus particulae docet, animas, venientes in hanc vitam, adducere secum diversas rationes feminales, tam justas, quam injustas. Scribit autem sic: QUONIAM autem ex moribus & factis, Abrahae filii judicantur; haud scio, an quibusdam rationibus feminis, quae sparguntur & inferuntur, nonnullis, ut arbitror, animis eos, qui Abrahae semen sunt, designari & quasi delineari oporteat: quod si quemadmodum habita ratione corporis, non omnes homines Abrahae semen sunt: sic ex iis, quae modo de illo, quoniam sint semen Abrahae, explicabantur, perspicuum est, non omnes homines plane cum iisdem feminis rationibus, quae sparsae & satae sint in eorum animis, in hominum vitam venire. Horum autem causam ex magnis judiciis, & quae aegre exponi possunt, quaeque ab iis cernuntur, qui Christi sensum, mentemque acceperunt, ut ea, quae ipsis a Deo donata sunt, sciant, pauci possunt comprehendere, qui magna cum diligentia & cura ea, quae ante ortum, & quae in ortu eveniunt, de quoque explicaverunt.

Num animae venientes in mundum, afferant secum rationes feminales.

A N N O T A T I O CCIH.

Non a me ipso veni, sed ille me misit. Joan. 8. e

ORIGENES commentariorum in Joannem Tomo 20. ita hanc periodum interpretatur, ut innuat, animam Christi prius fuisse in coelo beatam, deinde a patre missam in uterum Mariae, ut inde carnem assumeret. Verba ejus haec sunt: NEC hoc loco praetereunda est de anima disputatio: fortassis enim filii anima, cum in perfectione sua esset, in Deo erat, & in plenitudine: atque illinc profecta, hoc ipso, quod a patre missa est, corpus ex Maria assumpsit. Aliae autem animae non ita a Deo perfectae sunt, id est non missae sunt, nec permissae Dei voluntate. (a)

Anima Christi an prius fuerit in coelo, quam in carne.

A N N O T A T I O CCV.

Eamus & nos, & moriamur cum eo. Joan. 11. b

ORIGENEM, hunc locum in Tomis enarrantem, Theophylactus in commentariis deridet his verbis; ORIGENES autem dicit de Thoma somnium quoddam. Thomas enim, cum audisset prophetias de Christo, & didicisset, quia & cum anima in infernum descensurus esset ad liberandas animas, postquam audivit Christum dicentem, Vado, ut exuscitem Lazarum, putavit non aliter suscitari eum, hoc est liberari animam ejus, nisi & ipse, corpore deposito, in infernum descendisset: ideo ut verus Christi discipulus, neque in hoc volens a magistro avelli, vult & se & alios condiscipulos deponere sua corpora, ut descendant cum Jesu, qui positurus erat animam suam, sicut suspicabatur, ut ex inferno reduceret amici animam. Hanc ridiculam enarrationem apposui, ut pudore confunderem eos, qui Origenica commendant.

De Thomas ad condiscipulos exhortatione.

A N N O T A T I O CCVI.

Pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. Joan. 12. b

AUGUSTINUS tractatu in Joannem quinquagesimo, praesentem clausulam excutiens, duo habet loca, ab haereticis nostrorum temporum inique usurpata; TOM. II. Ss

An Petrus claves in persona propria receperit.

(a) Quae hic Origenes habet adconsenda sunt ceteris id genus ejus commentis nuper explosis. Videis pariter S. Thomam III. P. Qu. XXXIII. Art. II. & III.

pata ; unum ad everfionem primatus Petri , alterum ad abolendam veritatem facratiffimae Euchariftiae .

PRIMUS locus innuere videtur Christum non dediffe Petro claves in persona propria , fed in persona totius ecclefiae ; ac fi omnes boni , qui in ecclefia funt , claves habeant , ac parem cum Petro clavium poteftatem. Verba ejus haec funt : *Math. 16. 18.* **TIBI** dabo claves regni coelorum : quaecunque folveris , &c. Si hoc Petro tantum dictum eft ; non facit hoc ecclefia : fi autem & in ecclefia fit , ut quae in terra ligantur , in coelo ligentur ; & quae folvuntur in terra , folvantur in coelo ; fi hoc in ecclefia fit , Petrus quando claves accepit , ecclefiam sanctam significavit : fic in Petri persona significati funt in ecclefia boni , &c. Hunc locum adverfus Romani Pontificis primatum adducit Joan. Calvinus Institutionum fuarum cap. 8.

Haec habet
Johannes Cal-
vinus Lib. IV.
Instit. cap. VI.
n. 4.

SECUNDUS locus , qui verum Christi corpus videtur ab Euchariftia excludere , habetur in his verbis : **PAUPERES** femper habebitis vobiscum , me autem non femper habebitis : loquebatur Christus de praesentia corporis fui : nam secundum majestatem suam , secundum providentiam , secundum ineffabilem & invisibilem gratiam impletur , quod ab eo dictum eft , *Math. 28. 20.* Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi . Secundum carnem vero , quam verbum assumpsit , secundum id , quod de virgine natus eft , secundum id , quod a Judaeis comprehensus eft , quod ligno confixus , quod de cruce depositus , quod linteis involutus , quod in sepulchro conditus , quod in resurrectione manifestatus , Non femper habebitis me vobiscum . Quare ? quoniam conversatus eft secundum corporis praesentiam quadraginta diebus cum discipulis suis , & eis deducantibus videndo , non sequendo ascendit in coelum , & non eft hic . Ibi enim sedet ad dexteram patris , & hic eft . Non enim recessit praesentia majestatis aliter secundum praesentiam majestatis femper habemus Christum : secundum praesentiam carnis , recte dictum eft discipulis , Me autem non femper habebitis . Habuit enim illum ecclesia secundum praesentiam carnis paucis diebus : modo fide tenet , oculis non videt .

Quomodo Petro datae sunt
claves nomine
Ecclesiae .

DE PRIMO loco , haereticis respondendum eft , quod licet Petro datae sint claves in persona totius ecclefiae ; non tamen inde fequitur , ut omnes , qui in ecclesia funt , claves habeant , & parem clavium cum Petro poteftatem : quarum profecto nullus effiet ufus , fi omnes haberent : fed verborum sensus eft , claves datas effe non tantum ipsi Petro , fed Petro in persona ecclefiae , hoc eft non in unius tantum Petri ufum , dignitatem , & commodum , fed ut Petrus iis uteretur in utilitatem ac beneficium totius ecclefiae ; ne sibi uni tantum prospiciens , clavium poteftatem in tyrannicam potentiam verteret . Lege Annot. 68. & 221. libri hujus .

SECUNDUS locus interpretandus eft de praesentia corporis Christi mortali ac visibili , secundum quam non amplius Christum habemus ; quem tamen secundum gloriosam , nobisque invisibilem ejusdem corporis praesentiam in sacramento altaris habemus eo modo , quo supra explicatum eft Annotatione 196.

A N N O T A T I O CCVII.

Hi ergo accefferunt ad Philippum . Joan. 12. c

De Philippo,
qui gentiles
ad Christum
duxit, quis
nam fuerit.

THOMAS Aquinas in commentariis super Joannem , qui ejus effe dicuntur , affirmat Philippum Apostolum , qui Gentiles duxit ad Christum , eum effe , quem Lucas octavo capite Actuum refert Samaritis praedicasse , & Eunuchum reginae Candacis baptizasse . Adversatur huic sententiae Eusebius libro 2. eccl. historiae capite primo ; Chrysostomus homilia 18. in Actus , dicens eum fuisse unum ex septem diaconis secundum a Stephano : idem confirmat in collectaneis Oecumenius , asserens eum Samaritis contulisse baptismum , Spiritum Sanctum vero nequaquam : quia hoc munus non pertineret ad diaconos , fed ad Apostolos , a quibus postea missi funt Petrus & Joannes , qui spiritum confirmationis manuum impositione Samaritanis tribuerent ; quem Philippus , quia non erat Apostolus , praestare non potuit : id ipsum Beda in commentariis Apostolicorum Actuum comprobabat .

AN.

A N N O T A T I O CCVIII.

Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis. Joan. 14. b

EUTHYMIO, in commentariis haec interpretanti, Joannes Hentennius, ejusdem scholias & interpres, impingit dogma recentium Graecorum de processione Spiritus Sancti a solo Patre, accepta conjectura ex eo, quod auctor, hunc locum exponens, hac forma loquendi usus sit; SPIRITUS Sanctus datur a Patre, utpote ab illo procedens, mittitur vero a Filio, quasi cooperans, & non contrarius. Et rursus in expositione capitis decimi quinti idem repetit, dicens: PRO-CEDIT itaque Spiritus Sanctus a Patre, tanquam de ejus substantia: ideo, quae Patris sunt, novit, sicut & Filius &c. Caeterum quanti aestimanda sit hujusmodi conjectura, & an propter ipsam Euthymius in errorem Graecorum protrahendus sit, alii me doctiores judicent. Vide Annot. 137.

Spiritus Sanctus num a solo Patre procedat.

A N N O T A T I O CCIX.

Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus. Joan. 13. a

JOANNEM FERUM in commentariis haec explicantem, Dominicus Sotho idcirco vitandum monet, quod Lutherano more sentire videatur, nec baptismo nec alia via tolli omnino peccata, sed post justificationem manere semper originalem culpam & actualia peccata, propter fidem tamen non imputari. Hunc autem errorem ait infra scriptis Feri verbis contineri. Caeterum movere aliquem posset, quod Christus addit, Sed est mundus totus. Quomodo enim mundus totus, qui adhuc jubetur pedes lavare? immo quomodo mundus totus, qui baptizatus est, cum scriptura asserat ubique neminem sine peccato esse? Et quidem verissimum est, quod nemo sine peccato est: nihilominus tamen verissimum est, quod totus mundus est, quisquis per fidem purificatus est. Is enim, quia corpori Christi insitus est, Christi sanctitatem & puritatem per fidem participat & possidet. Hinc Paulus credentibus dicit: ABLUTI estis, sanctificati estis per nomen Domini Jesu. Et iterum: NIHIL damnationis est his, qui sunt in Christo Jesu. Hinc iidem Christo insiti dicuntur sancti propter fidem, nomen, & sanguinem Jesu Christi. Interim tamen in se ipsis nihil sunt, nisi peccatores, & multum quidem peccatorum habent adhuc, sed nihil damnationis, quia apud Deum mundi reputantur propter fidem in Christum. Hinc Paulus, MENTE, inquit, servio legi Dei, carne autem legi peccati. Haec auctor: cujus patrocinium Mihaël assumens, ita contra Sothum loquitur: AB HIS verbis quis non videt haereticum sensum procul abesse, quo delicta in peccatore permanere dicuntur? quod hoc loco auctor insinuat, hoc est profecto, quod etiam suscepto baptismi lavacro, si nos ipsos, naturamque nostram consideremus, nihil sumus aliud, quam peccatores, si non vera fide & Christiana, profligata delicta evanescent. Fides enim Christiana est unicum divinae dilectionis aucupium; qua, inquam, una alioqui foedi & abominabiles divinae voluntati placemus. Peccamus ergo quotidie etiam suscepto baptismo: verum per Christi fidem nobis delicta donantur, ita ut quae alias nos aeterno incendio damnarent, nihil in nobis damnationis efficient, dicente Christo: QUI credit ei, qui me misit, habet vitam aeternam, & in judicium non venit; sed transiet a morte ad vitam. Itaque fides Christiana cum universum Christianae justitiae negotium includat, poenitentiam quoque eorum delictorum, quae carnis fragilitate committimus, in se claudit, non tantum apud auctorem, sed apud Paulum, qui millies nos per fidem justitiam acquirere repetit: alioqui, qui potuit auctor hujus erroris accusari, qui eodem verborum contextu, tam catholice de poenitentia loquatur, dicens per illam pedes nostros abluendos quotidie; quoniam illa post post baptismum quotidiana peccata emundet, & quoniam sit secunda tabula post naufragium, adducens divinum praeceptum,

An post baptismum originale peccatum, & post justificationem actualia peccata remaneant.

1. Cor. 6. 11. Rom. 8. 1.

Rom. 7. 25.

Joan. 8. 24.

1. 1. 16.

TOM. II.

SS 2

LAVAMINI,

LAVAMINI, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis? &c. Qui etiam Lutherani dogmatis de delictorum permanentia potuit spectus haberi, qui tot locis tam pie de peccatorum satisfactione praecipit? enimvero qui hoc Lutherano dogmate sunt infecti, poenitentiam rejiciunt, satisfactionem excludunt, merum fidei assensum, & intellectus obsequium peccatorum medicinam sufficientissimam arbitrantur: an qui credit quotidiana delicta per poenitentiam mundari, & lavari, credit delictorum in peccatore permanentiam, praesertim ex pedum ablutione sumpta metaphora, ubi apertum erat in ablutione ipsa sordes detergi?

CUR ergo differentiam corporeae & spiritalis ablutionis, illo loco non prodidit, si spiritales sordes in animo peccatoris manere credebat; pedum vero inquinamenta post ablutionem detergi? sed quid malum? qui apertissime credit ex Esaiae vaticinio per poenitentiam auferri mala a cordibus, (hoc est ab anima) censendus est permanentiam delictorum cum Lutheranis probare? Sed nihil tam bene & exacte dictum, quin quibusdam ad hoc natis calumniandi cuniculus pateat. Habes huc spectantia inferius Annot. 216.

An pedum
ablutio sit ne-
cessaria ad sa-
lutem.

S. Ambrosius
Lib. III. de
Sacramentis
cap. 1. n. 4.

Joan. 13. 8.

Ibid. v. 8.

Ibid. v. 9.

Ibid. v. 10.

REVOCAT mihi in memoriam propositus evangelii locus & praesentis annotationis occasio verba quaedam Ambrosii de peccato originis, post ablutionem sacri fontis adhuc remanere, quae si adhuc adscripsero, arbitror me nihil facturum ab instituto alienum.

AMBROSIUS Mediolanensis episcopus, praemissam enarrans evangelii particulam decernere videtur lotionem pedum ita esse post emersionem ex fonte baptismatis necessariam, ut nemo baptizatus sine ea servari possit: quia sicuti aliqua fontis immersione actualia peccata non remittuntur, ita sine pedum ablutione peccatum originale non relaxatur. Ejus verba in tertio libro de sacramentis haec sunt. Ascendisti de fonte, quid secutum est? Audisti lectionem, succinctus est sacerdos, licet enim & presbyteri fecerint, tamen exordium ministerii a summo est sacerdote. Succinctus, inquam, summus sacerdos pedes tibi lavit: Quid istud mysterium? Audisti utique quia dominus cum lavisset discipulis alios pedes, venit ad Petrum, & ait illi Petrus. Tu mihi lavas pedes? vide omnem justitiam, vide humilitatem, vide gratiam, vide sanctificationem. Nisi laveris, inquit, tibi pedes, non habebis mecum partem. Non ignoramus quod ecclesia Romana hanc consuetudinem non habeat, cujus typum in omnibus sequimur & formam, hanc tamen consuetudinem, non habet, ut pedes lavet: vide ergo ne forte propter multitudinem declinaverit. Sunt tamen qui dicant & excusare conentur, quia hoc in mysterio faciendum est, non in baptismo, non in regeneratione, sed quasi hospiti pedes lavandi sint. Aliud est humilitatis, aliud sanctificationis. Denique audi quia mysterium est & sanctificatio. Nisi laveris tibi pedes, non habebis partem mecum: Hoc ideo dico, non qui alios reprehendam, sed mea officia ipse commendem: In omnibus cupio sequi ecclesiam Romanam, sed tamen & nos homines sensum habemus. Ideo quod alibi rectius servatur, & nos recte custodimus, ipsum sequimur Apostolum Petrum, ipsius inhaeremus devotioni. Ad hoc ecclesia Romana quid responderet? utique ipse auctor est nobis hujus assertionis Petrus Apostolus, qui sacerdos fuit ecclesiae Romanae. Ipse Petrus ait: Domine non solum pedes, sed etiam manus, & caput. Vide fidem, quod antea excusavit humilitatis fuit: quod postea se obtulit, devotionis & fidei. Respondit illi dominus quia dixerat manus & caput. Qui lavit, non necesse habet, iterum lavare, nisi ut solos pedes lavet: Quare hoc? quia in baptismo omnis culpa diluitur. Recedit ergo culpa; sed quia Adam supplantatus a Diabolo est, & venenum ei effusum est supra pedes, ideo lavas pedes, ut in ea parte, in qua insidiatus est serpens, majus subsidium sanctificationis accedat, quo postea te supplantare non possit: lavas ergo pedes ut laves venena serpentis. Eandem sententiam clarius comprobatur in libro de iis, qui mysteriis initiantur, cap. 6. haec scribens. Ascendisti de fonte, memento evangelicae lectionis; etenim dominus Jesus lavit pedes discipulis suis: & quando venit ad Symonem Petrum, ait Petrus: non lavabis mihi pedes in aeternum. Cui respondit Dominus: Si non laveris tibi pedes non habebis partem mecum: Quo audito, Petrus, Domine non tantum pedes, inquit, sed manus, & caput.

Respondit

Respondit Dominus : Qui lotus est non indiget , nisi ut pedes lavet , sed est mundus totus . Mundus erat totus , sed plantam lavare debebat : habebat enim primi hominis de successione peccatum , quando eum supplantavit serpens , & persuasit errorem : Ideo planta ejus abluatur ; ut haereditaria peccata tollantur ; nostra enim propria per baptismum relaxantur . Haecenus ille . Exploditur haec opinio cum ecclesiarum omnium inveterata consuetudine , cum communi assensu theologorum , quibus in confesso est , omnia simul peccata eodem temporis momento dimitti , & uno dimisso remanere alterum non posse . Quia & ipse Christi sermo , & actio palam arguunt eum pedes discipulorum non eo fine lavisse , ut sacramentum baptismatis , quod illis antea integre , & absolute contulerat , veluti nondum absolutum compleret nova pedum ablutione , sed ut eis exemplum eximiae humilitatis suae proponeret imitandum . Atque huc tendit postremus ille verborum Christi epilogus , si ego lavi pedes vestros Dominus & magister , & vos debetis aliter alterius lavare pedes : exemplum enim dedi vobis ut quemadmodum ego feci ita & vos faciatis . Quod autem prius a Servatore dictum fuerat , Qui locus est , non indiget nisi ut pedes lavet , non est ad corpoream pedum ablutionem referendum , sed , quemadmodum Augustino placet , ad spiritualem emundationem humanorum affectuum , quibus humi assidue inhaeremus ac terrae sordibus inquinamur . Caeterum ut Ambrosiana dicta , quemadmodum par est , amice interpretemur , verisimile est Ambrosium per peccatum illud , quod is ex successione haereditarium vocat , & venenum serpentis Adae pedibus infusum appellat , non significasse culpam originalis peccati , sed ejusdem peccati fomitem , qui delata culpa adhuc in baptizatis remanet : hunc enim & Paulus peccati appellatione frequenter designat : praesertim cum de seipso jam regenerato , & sanctificato iterum atque iterum repetit : Scio quod peccatum in me habitat . Credibile est etiam ipsum existimasse pedum ablutionem esse a baptismo necessariam , ac non ad eam sanctificationem , quae in baptismo donatur , suscipiendam , sed ad sanctificationis jam in baptismo susceptae praesidium , & incrementum . Neque hunc sensum respicere videtur auctor ipse cum inquit . In baptismo omnis culpa diluitur , recedit ergo culpa , & caetera quae deinceps sequuntur .

Ibid. 14. 15.

Rom. 7. 20.

A N N O T A T I O CCX.

Et alium Paracletum dabit vobis . Joan. 14. b

JOANNES FERUS in commentario loci hujus , expendens , qua ratione Spiritus Sanctus paracletus appellatur , inter alia , quae in hanc sententiam adduxerat , illam etiam causam assignarat , quod credentes certificet , velut arrhabo & pignus . Quam assertionem Dominicus Sotho reprehendit ceu ablandientem Lutheranis , asserentibus , quod omnes credentes certi sint se esse in gratia . Michaël vero ejus reprehensionem infra scripta confutatione refellit .

Num omnes credentes certi sint se esse in gratia

HANC sententiam Censor noster Lutheranam perversiorem appellat , quasi miriori vocabulo , & qui sua novitate zelum non exprimeret , in catholici viri sententia (quaecunque illa foret) censenda non fuisset usus : Sed ita habet jamdudum hominis ingenium , ut prius , quam rem intelligat , in pejorem sententiam praeciperet : at jam audi rationes , quibus auctori insultat triumphandus . **LICET** , inquit , quotquot habent fidem , habeant aliquod testimonium , quod sint filii Dei , non tamen certitudinem . **DEINDE** haeretici securius putant se esse in gratia , quam aliqui justii , licet fallantur . **TERTIO** denique , quoniam licet Spiritus Sanctus , auctore Paulo , testimonium perhibeat spiritui nostro , quod simus filii Dei : an tamen testimonium illud sit ab angelo Sathanae , qui se quandoque transfiguratur in angelum lucis nescimus . Haec Sotho . Nobis vero quot modis certitudo distinguitur prius , deinde vero , de qua certitudine Paulus & auctor loquantur , est differendum .

Rom. 8. 16.

ERGO cum certitudo nihil sit aliud , quam quaedam animi firmitudo , quae cognitivae virtutes suis cognoscibilibus adhaerentes redduntur stabiles ex triplici medio , quo id fieri solet , triplicem certitudinem invenerunt sapientes . Est enim quaedam,

Variae spe-
cies certitudi-
nis.

quaedam, quam, quoniam ab evidentia conquiratur, certitudinem evidentiae vocarunt: quam subinde distinxerunt triplicem, nimirum principii, conclusionis, & illam, quae non ab evidentia rationis, sed a sensu recte disposito derivatur. Primam talem dicunt, qualis de hoc principio, Omne totum est majus sua parte, habetur. Secundam, qualis ea, quam post discursum ex hac conclusione, quae ab illo principio derivatur, Terra major est totus mundus, possidetur. Tertiam demum eam dicunt, quae de sensibili debite approximato producit, ut quod paries sit albus, quem proxime video, aut ferrum calidum, quod attrecto. Secundi generis certitudo est, quam quoniam a credulitate descendit, sine rei evidentia, certitudinem fidei nostris theologis appellare complacuit: nec enim haec, sicut caeterae, a rei cognitione prius, deinde ab adhaesione, sed immediate ab adhaesione, producit, qua animus auctoritate coactus credibili adhaeret. Hanc vero & duplicem ex duplici fide sanxerunt; quandam, quae a divina auctoritate, quandam vero, quae ab humana descendit. Primae exemplum proferunt certitudinem, quae de articulis fidei a Christianis habetur. Secundae vero eam, quae de Romae existentia propter hominis fide digni auctoritatem possidetur. Est demum & tertii generis certitudo, quam moralem & humanam certitudinem dicunt; quae cum sit multo praecedentibus imperfectior & debilior, ideo tamen certitudo vocatur, quoniam in suo genere animum in cognoscibili confirmet, & sanciat. Nec enim in rebus moralibus exacta illa certitudo potest heberi, quae vel a rei perfecta cognitione producit, vel ab ipsa animi constitutione, & firmitudine manat, quales praecedentes habentur: sed moralis haec certitudo, quanto res naturales constantia, & invariabilitate rebus moralibus praestant, tanto est inferior evidentiae certitudine, quae manat ab illis: fidei autem certitudine omnino est inferior, quoniam inter utriusque certitudinis medium nulla est proportio. Naturalis certe certitudo & moralis, tantum a se distant, quantum evidentia moralis & naturalis, a quibus immediate pariuntur. Caeterum fidei certitudo cum ab evidentia non derivetur, nec ab aliquo naturali principio dependeat; ratione cujus sit comparabilis, nulla ratione eidem est comparabilis. Dividitur vero moralis haec certitudo in eam, quae a fortissimis argumentis, & firmissimo testimonio descendit, quae moralis evidentia, retento generico nomine, appellatur, & in eam, quae ab apparentibus indiciis derivatur. Prima certi sumus adulterium malum esse, quoniam tum humana ratiocinatione, tum humani generis auctoritate ejus pernicies & malitia probatur. Secunda vero, hominem post inveterata odia, a Socrate occisum certi sumus; quoniam licet eundem Socratem invadentem non viderimus, vidimus tamen juxta recens prostratum cadaver Socratem evaginato gladio consistere.

Eccl. 1. 10.
Job 9. 21.

ATQUE haec de primo sint dicta: ex quibus parvo labore secundum habetur, de qua, inquam, certitudine auctor & sancta scriptura loquantur in hac parte, & quoties nobis de nostra praedestinatione, aut de assequenda divina amicitia propter aliqua opera nostra, certitudinem tribuunt. Certitudo enim illa evidentiae, quoniam a sensu, vel ab evidenti ratiocinio descendit, quae in credibilibus non habent locum, haud dubium procul est ab auctoris & Pauli sententia. Illa enim propria est illarum rerum, quas ratio sola metitur. SED nec illa, quae certitudo fidei vocatur, certi pro statu isto possumus esse, quod fuerimus nacti justitiam, aut divinam filiationem. De hac enim verissime traditur, quod nesciat homo an odio vel amore dignus sit, contra Germanorum haereticorum perfidiam. Et alibi: SI simplex fuero, dicebat Job, hoc ipsum ignorabit anima mea. Species demum illa certitudinis moralis, quae non conjecturis, sed argumentis & rationibus innititur, licet alias sit usitatissima, & in sancta scriptura creberrima; tamen illa certi non valemus esse, quod in nobis spiritum Dei habeamus, quoniam hujus nulla sunt digna fide argumenta, nec testimonia, quibus in hominis mente causetur. Sive igitur Paulus Spiritum Sanctum testificari, &c. sive Ferus certificari nos per Spiritum Sanctum de divina filiatione tradiderint, quoniam non futilibus conjecturis Spiritus Sancti praesentiam, & specialem quendam divinae filiationis instinctum; justii interna quadam inspiratione persentiunt. Quod autem probabilissima conjectio & animi persuasio (qualis est haec) certitudo in scriptu-

ris

tis vocetur, quod tamen censor non satis calluisse videtur, ex multis tum veteris, tum novi testamenti locis colligitur. Pro multis tamen pauca quaedam adduxisse sufficiat, quando humana etiam loquendi consuetudo id reddit apertum. Judith ergo illa sapiens, Holophernem deceptura, ita de Bethulianis verba faciens, apud eundem dicebat: ET quoniam sciunt se offendisse Deum suum filii Israel, tremor tuus super ipsos est: insuper etiam fames invasit eos, & ab ariditate aquae jam inter mortuos computantur: denique hoc ordinant, ut interficiant pecora sua, & bibant sanguinem eorum, & sancta Domini Dei sui, quae praecepit Deus non contingi in frumento, vino & oleo: ac subinde, ERGO quoniam haec faciunt, certum est, quod in perditionem dabuntur. Ad Timothaeum praeterea scribens Apostolus, GRATIAS, inquit, ago Deo meo, cui servio, &c. & postea, MEMOR lacrymarum tuarum ut gaudio implear, recordationem accipiens ejus fidei, quae est in te non ficta, quae & habitavit prius in avia tua Loide, & matre tua Eunice, Certus sum autem, quod & in te.

HIS haud dubium locis certitudo, quaedam conjectura vocatur, quae non a naturali evidentia, aut per fidem firma animi adhaesione, sed a conjectura probabiliter derivatur. Ex his ita jam adversus censorem licebit exurgere. Firmitas illa & animi adhaesio, quae manat a probabilibus conjecturis, catholica phrasi loquendi certitudo vocatur; quod ergo consequendae salutis probabilia signa contribuit, de ejusdem salutis consecutione certificat: Spiritus vero Sanctus dat nobis ea signa & conjecturas: certificat nos ergo de divina filiatione, & quod simus consecuturi salutem, quod auctor docebat. Et quid? an non id Apostolus ubique locorum insinuat? Profecto huc tendit, quod ad Galatas dicit: MISIT Deus Spiritum filii sui in corda nostra, clamantem, Abba pater. Et quod ex eodem Apostolo censor attulerat, Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod simus filii Dei. Quid enim est aliud Spiritum filii mitti in corda nostra, clamantem, Abba pater, quam interno quodam paterno susurro in nobis filialem quandam confidentiam progigni, quod simus in filiorum sortem & haereditatem vocati? Non auderemus (inquit Hieronymus in haec verba) dicere, Pater noster, qui es in coelis, sanctificetur nomen tuum, nisi de conscientia spiritus habitantis in nobis. Et rursus, Quid est aliud spiritum testificari spiritui nostro, quod simus filii Dei, quam ex occulta quadam insinuatione divino quodam praeiagio, nos in divinam filiationem & coelestem haereditatem (quae filiorum est sors) accitos esse conjicere?

AT INQUIT CENSOR, Non est homo certus, an illa testificatio sit ab angelo Sathanae. Verum multum diverse sentiebat, qui dicebat, Scimus, quia verum est testimonium ejus. Et quomodo, quaeso, creatura creatoris sui amorosum eloquium non cognoscet? Aut quomodo Christi oves sui pastoris vocem, & internum sibilum non audient? aut quo pacto filius carissimi parentis non cognoscit loquelam? profecto apud Joan. Christus clamabat, QUI ex Deo est, verba Dei audit. Quibus ergo Spiritus, quod sint filii Dei, testificatur, internum Dei clamorem exaudient, ejusdem testimonium dignoscant a Sathanico murmure, quemadmodum balantis matris balatum agnellus a caeterarum ovium balatu dignoscit: quin & huc haud dubium spectare videtur, quod apostolica confidentia Paulus jactabat, certum se esse, quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, &c. eundem a Christi charitate moverent & abjungerent. Ex his enim affectibus, quos Christo crucifixus in se experiebat, e strictissima illa cum eodem animi conjunctione, ex admiranda illa divinaque metamorphosi, qua totus fuerat in Christum conversus & transformatus, & denique ex veteris hominis antiquatione & interitu, quem in se certissime experiebat, tanta divinae adoptionis & assequendae salutis certitudo manabat, ut illum in has stupendas hyperboles truderent. Atque in hunc sensum hunc locum exponit Augustinus libro De moribus ecclesiae, Theophylactus, in eorundem verborum commentario dicentes, ea e summo Christi amore, quem in se experiebat, provenisse. In nostrum sensum profecto eadem Apostoli verba Liberius Pontifex in epistola ad omnes fideles usurpat ad se & ad alios eadem transferens, & Apostolum simul exponens, cum dicit: CONFIDIMUS autem de vobis, fratres charissimi, meliora & vicini-

Haec epistola n^o est Liberii R. P. VI. de quae supra dicta sunt de epistola RR. PP. Hebr. 6. 9.

ra salutis, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque instantia, neque futura, neque forritudo, neque altitudo, neque creatura alia (magistro gentium docente) poterit vos separare a charitate Domini nostri Jesu Christi, & quae est in ipso, recta fide. Haecenus Liberius, Ubi vides in eandem sententiam allatum locum apostoli ad Hebraeos. Nec mirum, est enim utriusque idem sensus, nisi quod ad Romanos de se ipso, ad Hebraeos vero de aliis Apostolus loquebatur. Verbum enim *περὶ*, quod utroque loco ponitur, idem est, quod confido, certus sum, &c. & de morali hac certitudine Apostolum verba facere videas, statim causam subdit, quare sibi hoc persuaserit. NEC enim, inquit, injustus est Deus, ut obliviscatur operis vestri, & laboris, & dilectionis: qui ministrastis sanctis & ministratis. Ex divinae iustitiae rectitudine, haud dubium, persuasus erat Apostolus, Hebraeos vicina & propinqua salutis possidere, quae sunt illa, quae nos ad perpetuae salutis statum disponunt. Quod si hoc de integro populo pronunciare licebat Apostolo: cur absque Lutheranae perversiois suspitione, viro catholico de iustis dicere, quod per spiritum certificentur de divina filiatione, praefertim cum apostolicae doctrinae suffragio, non licebit pronunciare? &c. Hucusque Medina.

Hebr. 6. 10.

A N N O T A T I O CCXI.

Spiritus veritatis, qui a Patre procedit, &c. Joan. 15. d

EUTHYMIUS, quid hoc loco de processione Spiritus Sancti a solo patre sensisse putetur, vide supra Annotatione 187.

A N N O T A T I O CCXII.

De peccato quidem quia non crediderunt, &c. Joan. 16. a

Num sola fides ad salutem sufficiat.

JOANNES FERUS in commentariis, haec verba elucidans, SOLIS, inquit, meritis Christi salvamur: horum autem meritorum per solam fidem participes efficiamur. In hac sententia Dominicus Sotho particulam illam, PER SOLAM FIDEM, cavendam esse admonet, quoniam ex ea colligi possit, solam fidem sufficere ad salutem, qui Lutheranorum est error. Huic censurae occurrens Michael, sic scribit. VERUM, quam sit haec catholica phrasis in praecedentibus, ex multis auctoribus in lucem produximus: unde quod ex dicto auctoris concludit, quod per solam fidem salvemur, libenter concedimus, dum de fide Christiana, quae dilectionem & opera includit, de qua semper vel nolens videt, auctorem loqui id intelligat. Lutherani autem non de hac fide, sed de infocunda & informi credulitate loquuntur, quando haeretici iustitiam, aut felicitatis consecutionem fidei attribunt: quin & auctor, ut ex ejus verbis colligitur, hoc sensu per solam fidem participes meritorum Christi nos fieri docet: quod nec natura, nec aliquo alio praeter Christi fidem eorundem participatio contingat: sola enim fides Christi est, per quam Christo inserti, & unum cum ipso effecti, ejus virtutem & merita participamus. Quem sensum, cum tamen planissime ex auctoris verbis colligetur, nescio quo pacto Lutherana suspitione potuit maculari. Carpit deinde aliud auctoris dictum, quo docuerat incredulitatem omnia etiam in specie bona facere ingrata, quasi dicat omnia infidelium opera esse peccata: dicuntur enim ingrata quaecunque a Christiana fide non producuntur, non quia displiceant Deo, quod ad rationem peccati requiritur, sed quia non placeant juxta illud, Sine fide impossibile est placere Deo.

Hebr. 11. 9.

A N N O T A T I O CCXIII.

Clarifica me pater claritate, quam habui prius, quam mundus esset. Joan. 17. a

Num Christus incepit esse.

AUGUSTINUS tractatu in Joannem 105. PRIUS, quam mundus, inquit, esset, nec nos eramus, nec ipse mediator Dei, & hominum homo Christus Jesus,

Jesus, &c. Hunc locum disputationis gratia a scholasticis inductum D. Thomas in tertio Summae volumine, quaestione 16. art. 9. examinans, inquit eam propositionem, quam ex his verbis quidam astruunt, nempe Hic homo, demonstrato Christo, incepit esse, abhorrere a Christiana pietate, si nihil ei addatur, & Arianum dogma resipere; quia cum Christum dicimus, aeternam ejus hypostasim designamus, cujus aeternitati repugnat incipere esse. Censet igitur Augustini sententiam intelligendam esse cum additione quapiam, ut dicamus, hominem Christum Jesum non fuisse ante, quam mundus esset, secundum humanitatem.

A N N O T A T I O CCXIII.

Manifestavi nomen tuum hominibus. Joan. 17. a

JOANNES FERUS in commentario docet his Christi verbis insinuari, non omnes homines credituros, sed eos solos, qui aeterna praedestinatione fuerant electi. Michael Medina, praesentem expositionem a Sorhi reprehensionibus vindicans, haec in Apologetico scribit: Hanc doctrinam sive de informi credulitate, sive de fide operante per dilectionem accipiatur, non minus, quam manifestariam haeresim, Dominicus Sorho pronunciat, cum reprobi etiam saepissime sint in gratia & charitate Dei, a qua postmodum lapsi perditum eunt: verum hoc damnare est aperte damnare Pauli doctrinam, qui ad Thessalonicenses scribens ita II. Thes. 3. 1. inquit: De caetero fratres orate pro nobis, ut sermo Dei currat, & clarificetur, sicut apud vos, & liberemur ab importunis & malis hominibus: non enim omnium est fides. Hic locus haud dubium de malis Christianis, qui cum fidem (ut inquit beatus Thomas in hunc locum) videantur habere, tamen non habent, intelligitur: quin & pro eodem sensu illud ad Romanos ibidem adducit, Non omnes credunt Rom. 10. 16. Evangelio; & illud, quod illic Paulus ex Esaia profert, Domine qui credit auditui Esa. 52. 7. nostro? Itaque cum perpetuo tenore auctor de vera fide veritate Christiana loquatur, & hac veritate vera fides tantum illa judicetur, quae habet efficaciam consequendae salutis, juxta illud, Qui credit in me, habet vitam aeternam, & in Joan. 5. 24. mortem non venit, &c. recte potuit dicere solos praedestinos credituros, quoniam illi soli vera fide & stabili sint credituri. Hac enim veritate (quae tamen plana ac theologica phrasi est frequentissima) fides, quae ad horam est, etiam si mutabili & inconstanti dilectione formetur, qualis est reproborum fides, vera fides non appellatur. Vera profecto fides vera dilectione constat: vera autem dilectio illa tantum dicitur veritate morali, quae perseverantiam habet & permanentiam: ergo vera fides tantum electorum fides dicitur. Credunt, fateor, reprobi, sed ad horam: tempore enim tentationis recedunt: quam fidem, utpote quae radices non egit, veram fidem sancta scriptura non vocat: de verae etiam fidei ratione est fructus producere: fructus vero, Christo docente, alius trigessimus, alius quinquagesimus, alius sexagesimus, per quam differentiam diversi beatitudinis gradus signantur: quae igitur fructum gloriae fides non profert, vera fides Christo non erit. Demum hac ratione de incredulitate in sancta Scriptura reprobi accusantur, quoniam licet secundum externam faciem credidisse videantur: vere tamen non crediderunt, quia vel dilectione vera caruerunt aut constantia, quae, uti diximus, adeo est fidei verae connexa, ut in Scriptura fides pro fidelitate sumatur. Ecce, inquit Apostolus Petrus, ponam in Sion lapidem summum angularem I. Petr. 2. 6. ex Esaia cap. 28. v. 16. pro-
batum, electum, pretiosum: & qui crediderit in eum, non confunderetur: vobis igitur credentibus honor & gloria; non credentibus autem lapis, quem reproba-
verunt aedificantes, factus est in caput anguli, lapis offensionis, & petra scandali his, qui offenderunt verbo, nec credunt. Hic certe fides non pro quacunque fide, sed pro ea, quae aeternae foelicitatis efficaciter conferat praemium, accipitur: nec enim de alia potest intelligi, quod inquit, Qui credit in eum, non confundetur. Peccatores enim horaria fide credentes, tandem confunduntur. Idemque, subinde apertius docet, cum inquit: Vobis igitur credentibus honor & gloria: temporariae enim fidei nequaquam honor & gloria debetur, sed constanti & fidei juxta illud, Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam gloriae. Cre- Apoc. 2. 10.

TOM. II.

T t

dere

dere igitur absolute, aut fides absolute, cum pro perfecto credere aut constanti fide sumatur, tantum erit eorum, qui ex divino decreto sunt ad coelestem beatitudinem accersiti: nam etiam si reprobis aliquando credant, aut diligant; quoniam tamen usque ad finem non credunt, aut diligunt, non vere credere, aut vere diligere dicuntur: unde recte subditur, Non credentibus autem lapis, quem reprobaverunt, &c. Non credentes illos appellat, quibus Christus factus est lapis offensionis, & petra scandali, qui haud dubium sunt reprobis. Paulus etiam, de reprobis quibusdam ad Timotheum scribens, Et destruet, inquit, illustratione adventus sui eum, cujus est adventus secundum operationem Sathanae, in omni virtute & signis & prodigiis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis his, qui pereunt, eo quod charitatem veritatis non receperint, ut salvi fierent: ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, & judicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Non credentes veritati eosdem hic appellat Apostolus, qui consenserunt iniquitati: hos vero reprobos vocat. Et denique Judas Apostolus, Commonere, inquit, vos volo scientes semel omnia, quoniam Jesus populum de terra salvans, secundo eos, qui non crediderunt, perdidit. Hic profecto de reprobis loquitur, quos tamen absolute non credidisse pronunciat. Itaque quaerendus hic esset Sotho, an coargutio illa Spiritus Sancti, de qua Christus loquitur apud Joannem dicens, Arguet mundum de peccato, quoniam non crediderunt in me, de cunctis peccatoribus sit accipienda: quod si sit accipienda, peccatores igitur, teste Christo, in Christum non credunt. Deinde rogandus, an fidelis ille dicatur, aut amicus, qui horaria amicitia, aut fide illi fuisset conjunctus: quod si non diceretur, quoniam de ratione verae fidei & verae charitatis est permanentia & constantia; nec ergo vere credentes in Christum peccatores vocabuntur. Sed homo utique eodem morbo laborat, defectu nimirum humanae phrasos: omnia enim physica, aut metaphysica locutione confundit. Non igitur manifestaria haeresis est in hac parte Auctoris doctrina, sed Christi, & Apostolorum expressa sententia.

Haec habet
Apostolus II.
ad Thessalo-
nicens. cap. 2.
v. 8. & sequ.

Jud. v. 5. Ca-
nonic. Epist.

Joan. 16. 8.

A N N O T A T I O CCXV.

Tui erant, & mihi eos dedisti. Joan. 17. a

Num omnes credentes con-
ti sint de-
gratia.

JOANNES FERUS, hanc periodum in Commentariis enarrans, NOLI, inquit, te in Deo, sed in Christo, in quo si te per fidem, & dilectionem inveneris, certus esto, te a Deo esse praedestinatum. Michaël Medina, Sorhuni haec verba damnantem, ita refellit: SOTHO hoc loco Ferum accusat erroris de certitudine gratiae in Tridentina synodo damnati: verum cum hic Auctor de morali certitudine more suo & omnium humane loquentium verba faciat, quae ab actibus, quos in nobis experimur, dependet, non est, cur illi error impingatur, nisi etiam sit impingendus omnibus, quos jam ostendimus multos hac phrasi usos: imo nisi sit damnandum universum genus humanum, quod certa ea vocat, quae ex humanis conjecturis deprehenduntur: verum est profecto ex viva fide, quam in nobis experimur, posse per conjecturas cognoscere, nos aeterni praemii consortes, quando scimus, a veraci magistro dictum, Qui credit in filium, habet vitam aeternam; & qui diligit me, diligitur a patre meo, & ad eum veniemus. Veram autem dilectionem & fidem nos in nobis posse cognoscere, nemo est qui dubitet, licet gratos nos esse Deo, aut gratiam infusam in nobis habere non possimus deprehendere. Itaque error Tridenti condemnatus non est, quod conjecturis & humanis rationibus dilectionem divinam, aut gratiam nos habere, possimus cognoscere, aut de divina praedestinatione praesumamus, divinis promissionibus applaudentibus; sed quod certitudine fidei quispiam hominum, seclusa divina revelatione, possit esse certus de divina gratia, aut praedestinatione.

Concil. Trid.
Sess. VI. Cap. 16.

Joan. 6. 40.

AN-

A N N O T A T I O CCXVI.

Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit, consummatum est. Joan. 19. e

JOANNI Fero hunc locum in Commentariis exponenti Dominicus Sotho Germanorum errorem impingit, quod scilicet docuerit remanere peccatum post justificationem, non tamen imputari. Id vero ex his dictis Auctoris conit: SIC & nostra salus consummata est, non pleno jure, sed in spe: coeptus est enim justificari & sanari homo, interim tamen dum justificatur & sanatur, non imputatur illi, quod reliquum est in carne peccatum propter Christum; qui cum sit sine omni peccato, jam unum cum homine factus interpellat pro eo apud patrem. Haec Fero pro cuius defensione Michaël Medina Sothum his verbis redarguit: QUAM longe absit auctor ab hac calumnia, jamdudum docuimus: appellat profecto peccatum Paulino more singulari numero, naturalem eam peccandi libidinem, quae quotidie nos ad peccandum impellit; quam peccatum & non effectum peccati vocari, de Paulo quaeratur; qui eam loquendi consuetudinem primitus intulerit. Si tamen, inquit, quod nolo, illud facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Forsan Paulus nesciebat peccandi fornicem & carnalem concupiscentiam, non peccatum, sed effectum peccati vocandum. Jam quod suspicionem illi confirmat, quod verbo imputandi Auctor utatur, eadem ratione Spiritum Sanctum suspectum illi efficiet, qui per os David beatum virum pronunciat, cui non imputavit Dominus peccatum: & per Ezechielem poenitentiam agenti & facienti iudicium, & justitiam peccata non imputanda promittit: imo cur non illi fuerit suspectus Paulus, ex quo haec verba desumpsit, cum dicat, usque ad legem peccatum fuisse in mundo, non autem imputari. Jam inferat Sotho peccati permanentiam a Paulo, a David, ab Ezechiele post justitiam receptam probari, & eos protinus haereticos habebimus. Itaque Catholicis viris Catholica phrasi semper uti licebit, Haec Medina. Vide supra Annotationem 109. libri hujus.

An peccatum remaneat post justificationem.

Rom. 7. 17.

Psalm. 31. 2. Ezech. 33. 16.

Rom. 7. 7.

A N N O T A T I O CCXVII.

Cum esset sero die una Sabbatorum. Joan. 20. e

GREGORIUS Papa in principio homiliae vigesimae septimae in Evangelia, **FIDES**, inquit, non habet meritum, cui humana ratio praebet experimentum. Hanc propositionem usurpatam ab his, qui negabant rationes humanas ad confirmationem divinorum induendas esse, Divus Thomas in secunda secundae elucidat his verbis: GREGORIUS, hoc dicens, loquitur in casu illo, quando homo non habet voluntatem credendi ea, quae sunt fidei, ex sola auctoritate divina, si habeat rationem demonstrativam ad aliquid eorum, puta ad hoc, quod est Deum esse, non propter hoc tollitur, aut diminuitur meritum fidei.

Num. fides mysteria sine humanis rationibus comprobanda. S. Thom. 2. 2. Qu. 2. Art. 10. ad 1. Lege ibi etiam notas marginales Johannis Nicolai.

A N N O T A T I O CCXVIII.

Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: Et quorum retinueritis, retenta sunt. Joan. 20. f

THOMAE Cajetano, hanc sententiam in Commentariis explicanti, Ambrosius libro quinto Annotationum duos imputat errores, haec adversus illum scribens: FATETUR Cajetanus apud Joannem capite 20. a Domino institutam fuisse confessionem, non tamen auricularem, sed hoc Ecclesiae arbitrio relictum, an ad aurem, an publice facienda esset. Quod absurdissimum est: non enim Ecclesia statuere, ut occulta peccata publice quisque prodar, ob innumera scandala, quae inde orirentur: ergo instituta a Domino confessione sua sponte venit institutio quoque modi confitendi, videlicet ut publica publice, occulta occulte:

Num. confessio auricularis sit a Christo instituta.

TOM. II.

T. 2

& moro-

& morosum est omnia velle explicata esse in Scripturis; si enim Dominus confessionem instituit, credibile est etiam confitendi modum docuisse, nec alium, quam qui servatus semper fuit, & quem suadet ipsa ratio, videlicet ut publica publice, & occulta occulte confiterentur. Illud quoque non placuit, quod cum confiteatur a Domino institutam fuisse confessionem; non tamen fatetur esse praeceptam, ego vero ex ipsa institutione praeceptam quoque interpretor, ne frustra tantum remedium institutum dicamus: & cum quilibet teneatur suam salutem quaerere, & hic sit modus a Domino institutus, & ut ait Hieronymus, secunda tabula post naufragium, videlicet ut per confessionem solvatur peccator a Sacerdote: quomodo dici potest non esse praeceptum? licebit ergo contemnere bonitatem & gratiam Dei, & salutem propriam absque crimine? absit a fidelium mentibus, ut haec absurda persuadeantur. Haec Ambrosius: cuius sententiae adjiciendus est canon Tridentinae Synodi adversus utrumque errorem: is habetur sessione decima quarta, canone sexto, in haec verba: SI QUIS negaverit confessionem sacramentalem, vel institutam, vel ad salutem necessariam esse jure divino, aut dixerit modum secreta confitendi soli Sacerdoti, quem Ecclesia Catholica ab initio semper observavit, & observat, alienum esse ab institutione & mandato Christi, & inventum esse humanum, Anathema sit. ^(a)

A N N O T A T I O CCXIX.

Pasce oves meas. Joan. 21. c

Num soli
praedestina-
torum cura
Petro com-
missa sit.

Hebr. 2. 14.

Matth. 16. 19.

Ezech. 3. 18.
& 20.

THOMAE Cajetani expositionem Ambrosius libro tertio tali censura castigat: CIRCA datam Petro curam Cajetanus sic ait: Quamvis omnium Christianorum cura commissa intelligatur Petro: soli tamen praedestinati, qui soli agni & oves Jesu Christi sunt, explicantur pascendi & regendi a Petro: quia huc tendit institutio pastoralis officii. Haec ille: quae non dubito & falsa esse, & periculosa. Si enim Petro non est a Domino mandata cura, nisi super praedestinis; profecto super aliis non habebit: quod est falsum & haereticum. Ad haec ignoramus, imo ipse ignorasset, super quibus mandata esset ei cura: non enim sciebat, qui essent praedestinati: quod est stultum fateri. Ad haec, Angelorum cura est indifferenter pro omnibus, etiam non praedestinis: quia unicuique est Angelus datus ad salutem: sunt enim administratorii spiritus, ut haereditatem salutis capiamus. Ad haec, si solum super praedestinos ei mandatum est; non habuisset potestatem ligandi, sicut & solvendi, ut essent ligati & in Coelis, quod tamen ei explicite datum est a Domino, ne possit dicere Reverendissimus, quod forte sensit, quod super non praedestinis habuit curam indirecte, aut implicite. Ad haec: Petrus est Vicarius Christi perfecte; Christus autem habuit a Deo potestatem omnis carnis, ira super Judam, sicut & super Petrum; & eadem doctrina, & cura pavit ambos: quod autem non respiceret Judas, a sua malignitate effectum est, non a Domini (quod horreo vel dicere) aut negligentia, aut derelictione. Ita igitur Petrus super omnes curam accepit, ut si quis sua negligentia, aut socordia perderetur, de sua manu sanguis ejus exquireretur, ut apud Ezechielem minitatur Dominus: mandato enim Domini citra differentiam omnibus debet curam & vigilantiam Petrus, tam non praedestinis, quam praedestinis: vanae autem sunt hujusmodi & scandalosae meditationes, & super falso aedificatae fundamento.

AN-

(a) Potest benigne explicari mens Card. Cajetani, nimirum, quod dilucida confessio omnium criminum etiam occultorum, cordis quoque, & animi sit facienda Sacerdotibus ex divino praecepto; sed quod haec non secrete tantum facienda sit & uni dumtaxat, ex eodem divino praecepto: bene vero possit in confessorio Ecclesiae fieri, aut alio retento ritu. Hoc, inquam, modo, expensa Cajetani sententia, ut ex ejus verbis colligi potest, nonne catholica est, & cum probatum respicit ritum, seu ad eam adpellat disciplinam, quae olim fuit in Ecclesia retenta, quando, nempe, in confessorio Ecclesiae, seu coram

Episcopo & Sacerdotibus crimina etiam occulta fuerunt enunciata sacramentali absolutione delenda: Vide Cl. Johan. Morinum *Lib. de administrat. Poenit. lib. II. Cap. XI.* & ea, quae nos adnotavimus *Tom. I. in Proscript. Theses Exercit. XI. pag. 85.* Neque absolute Cajetanus adserit haud fuisse a Christo praeceptam auricularem confessionem, sed dumtaxat quod ex Joh. XX. solum colligatur ejusdem Sacramenti institutio, secus autem praeceptum. Plus aequo igitur hic Catharinus in amplissimum S.R.E. Cardinalem exarsit, quod & non semel etiam agit, ut notum est cunctis.

A N N O T A T I O CCXX.

Sic enim volo manere, donec veniam. Joan. 21. f

AUGUSTINUM tractatu in Joannem 124. hanc periodum enarrantem, Lau- An legendum
sit SI, vel SIC
rentius Valla in Annotationibus novi Testamenti acerbis convitiis inceslit,
quod, omissa Graeci fontis veritate falso in Evangelium intruserit particulam, SIC,
legens, *Sic eum volo manere*, pro eo, quod sincera Graecorum exemplaria habent,
Εἰς αὐτὸν εἶλα μανέν *Si eum volo manere*. Erasmus in Annotationibus novi Testa-
menti adversus Valla, Augustini patrocinium suscipit, sed ita, ut longe odiosior
sit Erasmi defensio, quam Vallae accusatio. Sic enim illum tuetur, ut dicar, igno-
scendum esse hominis imperitiae, & simplici credulitati: qui etsi vir fuerit sanctus,
integer, & acuto praeditus ingenio; fuit tamen credulus, & linguarum destitutus
praesidio; sine quibus divinae Scripturae, ut par est, tractari non possunt. His
addit, quod sero venerit ad Christianismum, & mox juvenis ad episcopale munus
raptus sit, ut docendo discere cogeretur, quod doceret, & scribendo disceret, quod
scriberet: ac proinde tolerandum esse, sicubi non assequitur, quod affectat.

NON possum non magnopere mirari, quod Erasmus, vir sua estimatione
doctissimus, existimare potuerit Augustinum huc lapsum ex ignorantia Graecae
linguae, quasi adeo is fuerit expertus Graecanicae literaturae, ut Graecum Joannis
Evangelium legens, nequiverit discernere *εἰς* ab *ὅτι*; cum ipsum non omnino
Graecas literas ignorasse, tam multa ejus scripta testentur: sed & ipse in primo
Confessionum volumine fatetur, se Grammaticam Graecam adhuc puerum didi-
cisse, & Homerī carmina in ludo literario cecinisse. Invenio etiam sententias ali-
quot Chrysostomi, a Pelagianis corruptas, Graecae integritati ab eo restitutas.
Septem quoque locutionum veteris Testamenti volumina, in quibus sacras locu-
tiones ad Graecam fidem emendat, & Aristotelis praedicamenta, ab ipso Latine
versa, palam ostendunt eum non ita fuisse destitutum Graecis literis, quin potue-
rit scire *εἰς* significare SI.

GEORGIUS Trapezuntius Graecus, & Graecae linguae eruditissimus in li-
bro, quem in hunc Joannis locum ad Eugenium Pontificem scripsit, Augustinum,
caeterosque Latinos Patres ostendit non ex incitia, sed ex industria vertisse *Εἰς*
SIC; quia sicut particula SI apud Latinos, sic eadem apud Graecos indicativo
quidem verbo conjuncta, affirmative capitur: subjunctivo autem, suspensiva du-
bitativeque: cum vero *Εἰς* hoc loco jungatur indicativo; idcirco non SI, sed
SIC Latini Patres interpretati sunt, ne scilicet particula SI Latinae Graecaeque lin-
guae sciolos propter duplicem potestatem turbaret, SIC vero affirmando, expres-
se dixerunt, ut nemo ambigeret eam quoque Graecam particulam, non aliter, Lege editio-
nem Operum
S. Augustini
studio PP. BB.
quam affirmative ibi positam esse. Sunt & qui putent, Augustinum legisse ac scri-
pisse SI, & non SIC, sed vitio librariorum accidisse, ut pro SI repositum SIC;
idque nituntur eo ipso Augustini contextu suadere.

A N N O T A T I O CCXXI.

Tu me sequere. Joan. 21. f

AUGUSTINUS tractatu in Joannem centesimo vigesimo quarto, hoc enarrans Num Petrus
habuerit cla-
ves in perso-
na propria.
inquit: HOC agit Ecclesia spe beata in hac vita aerumnosa, cujus Ecclesiae
Petrus Apostolus propter Apostolatus sui primatum gerebat figurata generalitate
personam: quod enim ad ipsum proprie pertinet, natura unus erat homo, gratia
unus Christianus, abundantiori gratia unus idemque Petrus Apostolus: sed quan-
do ei dictum est, Tibi dabo claves regni coelorum: & quodcunque ligaveris, &c. Matth. 16. 19.
tum universam significabat Ecclesiam. Hunc locum inducunt Lutherani, ut osten-
dant, quod cum Christus dixit: Tu es Petrus, & super hanc petram, aedificabo
Ecclesiam meam, &c. locutus est ad Petrum, non tanquam ad ejus particularem
personam, sed ad totam Ecclesiam, cujus ipse figuram gerebat, sicuti quando ad
omnes

omnes Apostolos locutus est directa responsione ad Judam.

HIS occurrens Joannes Bunderius in libro Concertationum, sic ait, SI DOMINUS sermonem ad Apostolos direxisset, plurali numero enunciaisset; sicuti quando soli Petro interroganti; Ecce nunc reliquimus omnia; quid ergo erit nobis? mox Dominus, ad omnes Apostolos sermones dirigens, ait: Vos, qui secuti estis me, &c. sed nunc ad Petrum propter ejus singularem dignitatem sermonem direxit, dicens: Tibi dabo claves, &c. quod examinans ibidem Augustinus, ait, claves regni coelorum primus Apostolorum accepit. Nec inficiamur claves dari Ecclesiae: nam Ecclesia finis est donationis: dantur enim propter Ecclesiae utilitatem: & hoc affirmat Augustinus tractatu 124. in Joan. dicens: Ecclesia, quae fundatur in Christo, claves ab eo regni coelorum accepit in Petro. Hoc schemate dicimus imperium esse apud Germanos, non quia singuli Germanorum, sed quia unus ex eis imperii titulo insignitus est. Sunt igitur, in Petro claves auctoritative, in Ecclesia finaliter. Vide ad hoc argumentum spectantia Annotat. libri hujus 68. & 206.

. A N N O T A T I O CCXXII.

Suspensus crepuit medius, & diffusa sunt omnia viscera ejus. Act. 1. c

Judas in suspendio interiit.

OECUMENIUS in Collectaneis Apostolicorum actuum huic loco talem affixit explanationem: JUDAS suspendio e vita non discessit, sed supervixit: dejectus est enim prius, quam praefocaretur: idque Apostolorum acta indicant, quod pronus crepuit medius: hoc autem planius scripsit Papias, Joannis Apostoli discipulus, dicens: Ad magnum impietatis exemplum in hoc mundo permansit Judas: in tantum enim corpore inflatus, ut progredi non posset; cum currus levi cursu pertransiret, curru compressus est, ita ut effunderentur ejus intestina. ALIO MODO. Corpore enim adeo inflatus est, ut neque posset progredi, qua currus levi cursu pertransibat, immo ne solum quidem capitis tumor: liquidem & palpebras oculorum ejus adeo intumuisse ferunt, ut lumen omnino videre non posset: oculi vero illius neque *διωτρας*, nempe instrumenti medicorum adminiculo apparere possent: tanta profunditate ab exteriori aspectu erant separati: genitali vero illius membrum omnem excedebat obscenitatem ac magnitudinem: porro sanies ac vermes contumeliose confluentes ex toto ipsius corpore ferebantur, egredientes per sola loca secretiora: post multa vero tormenta & ultiones, cum in suo praedio, ut ajunt, mortuus esset, prae foetore praedium illud desertum permansit, & non habitatum usque in hodiernum diem: sed neque ad hoc usque tempus locum illum quisquam praeterire potest, nisi obturatis manu naribus. Haec Oecumenius: a cujus narratione Theophylactus exponens 27. Matthaei caput videtur non prorsus abhorruisse. Rejicit hanc opinionem communis consensus omnium patrum, scribentium Judam juxta evangelicam sententiam laquei praefocatione interiisse: quin & ipse Oecumenius, haec ex aliorum monumentis referens, testatur Judam protinus a prodicione facta suspendio interiisse: quod & Juvenus, vetustissimus poeta libro quarto Evangelicae historiae, his carminibus complexus est.

*Proditor at Judas, postquam se talia cernit,
Accepto sceleris precio, fecisse furem,
Infelix aegris damnans sua gesta querelis,
Argentum & culpans, sacram projecit in aedem;
Exorsusque suas laqueo sibi sumere poenas,
Informem rapuit ficus de vertice mortem.*

Sed & Arator diaconus libro primo Apostolicae historiae ejusdem mortis formam his versibus fusius descripsit.

*Sic venerandus ait: Nostis, quia proditor amens
Mercedem sceleris solvit sibi, taedia noxae
Horruit ipse suae stringens in gutture vocem
Exemplo cessante ream, qui parte necari
Promeruit, qua culpa fuit; crimenque retractans*

Indicio

*Indicio tali permisit membra furori
Aëris in medio, communi ut poneret hosti
Debita poena locum; coelum terramque perosus
Inter utrumque perit: nullis condenda sepulchris
Viscera rupta cadunt, tenuesque elapsus in auras
Fugit ab orbe cinis &c. (a)*

A N N O T A T I O CCXXIII.

Ut convertat se unusquisque a nequitia sua. Act. 3. d

CHRYSOSTOMUS homilia in Actus nona, hoc enarrans, detestatur eos, qui ^{Juramentum.} in judiciis forensibus, in contractibus, in fidejussionibus, & hujusmodi publicis, vel privatis actibus juramenta, sive justa, sive injusta aut praestant, aut exigunt. Consule Annotationem libri hujus 26.

A N N O T A T I O CCXXIII.

Non possumus, quae vidimus & audivimus, non loqui. Act. 4. b

CHRYSOSTOMUS homilia decima in Actus, dogma de juramento sibi uni ^{Juramentum.} peculiare inculcans, innuit omne juramentum esse contra evangelicam legem, quae jurandi morem, Judaeis olim permissum, Christianis omnino interdicat. Vide Annotationem libri hujus 26.

A N N O T A T I O CCXXV.

Elegerunt Stephanum, & Philipppum, & Prochorum. Act. 6. a

THOMAE Cajetano graviter indignatur Ambrosius, Compiae episcopus, ^{Num septem Diaconi fuerint vere Diaconi.} quod contra omnium sanctorum traditionem in commentariis Actuum scripserit septem viros, quos Apostoli mensis praefecerunt, non fuisse vere diaconos & ministros sacri altaris. Ego, hanc rem diligentius perquirens, inveni apud ecclesiasticos scriptores ab utraque parte graves auctores ac testes. Pro Thoma sunt omnes fere Graeci patres; in quibus Chrysostomus homilia in Actus quattadecima de his septem viris loquens, QUANTAM, ait, dignitatem habuerunt hi, & qualem acceperunt & ordinationem necessariam, erit dicere: nunquid eam, quae est diaconorum? & profecto hoc in ecclesiis non est: sed presbyterorum est haec dispensatio: tamen si nullus adhuc esset episcopus, sed Apostoli soli: unde neque diaconorum, neque presbyterorum nomen hoc esse opinor. Oecumenius in Collectaneis explanationum in Actus, id clarius explicans hoc modo scribit: APOSTOLI electos crearunt diaconos, non juxta gradum, qui nunc est in ecclesia, sed *διακόνους*, id est, ministros, ut omni cum diligentia & non neglectum distribuerent viduis simul & orphanis ea, quae ad alimentum reposita erant; idque potissimum viduis & orphanis, propter quos maxime exortum erat murmur. Vocat autem ministerium quotidianum eleemosynam, ut quae & facientibus medicinae loco sit, & beneficio affectos honoret: non erat autem malitiae, quod viduae contemnerentur, sed ignaviae multorum: ideo quoque ubi dignum visum est, ut cura adhiberetur, sedatus est animi dolor. Vel etiam publicam dicunt administrationem: nam hoc significare vult nomen *διακονία*: siquidem Graeci publicum penum *λειτουργία* appellant, quod quisque magno studio contendit liberaliter in illud inferre ad communem impensam, quae sibi abundant. In sententia Ambrosii cunctos pene Latinos invenio, de quorum numero Arator diaconus libro primo Apostolicae

(a) De genere mortis Judae consule Expositores Cap. I. Actorum: Cornelium a Lapide, Augustinum Calmetum; & alios: C. Baronium ad Ann. Christ. XXXIV. nu. 74. Nicolaum Serarium Opusc. de Juda. Et ex Acatholicis Andream Austen de genere mortis

Judae in Thesatro Critic. Sacr. ex quibus colliges historiolum de genere mortis proditoris ab Oecumenio, Theophylacto, Euthymio, aliisque Graecis relatum ad fabulas fore amandandum.

stolicae historiae horum diaconorum munus his carminibus expressit :

*Jura ministerii sacris altaribus aptis
In septem statuere viris, quos undique lectos
Levitas vocitare placet, quam splendida coepit
Ecclesiae fulgere manus, quae pocula vitae
Misceat, & latices cum sanguine porrigat agni.
Hoc numero delatus honor, sublimia secum
Sacramenta gerit, per quae me longius ire
Non patitur mensura viae, &c.*

Aratori diacono presbyter Beda subscribens, HINC jam, inquit, decreverunt Apostoli, vel successores Apostolorum per omnes ecclesias septem diaconos, qui sublimiori gradu essent caeteris, & proximi circa aram quasi columnae altaris assisterent, & non sine aliquo septenarii numeri mysterio. ^(a)

A N N O T A T I O CCXXVI.

Durum est tibi contra stimulum calcitrare. Act. 9. a

De vera le-
ctione hujus
periodi.

THOMAS Cajetanus hoc loco, Erasmi judicium secutus, ait in textu Graeco non haberi hanc sententiam, Durum est tibi contra stimulum calcitrare, similiter neque clausulam, quae sequitur, Et tremens, ac stupens dixit, Domine quid me vis facere? Caeterum hoc falsum esse convincunt omnia Graeca exemplaria typis excusa, in quibus haec ita leguntur, *Σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λατίζειν. Τρίμων τοι καὶ δαμβῶν εἶπεν, κύριε, τί με θίλεις ποιῆσαι*. Oportere autem hoc loco hujusmodi verba poni, confirmat ipsa Pauli narratio Actuum 26. capite: ubi narrans Apostolus, quid sibi in itinere Damasci acciderit, sic ait: CUM cecidissemus in terram, audiavi vocem loquentem Hebraïca lingua, Saule Saule quid me persequeris? durum est tibi contra stimulum calcitrare. Sic adamussim quadrat narratio Lucae cum narratione Pauli: quod si praeteriisset haec verba, non plene narrasset verba Dei ad Paulum.

Act. 26. 14.

A N N O T A T I O CCXXVII.

Factum est, ut diebus multis moraretur in Joppen. Act. 9. f

Suffragia pro
defunctis.

CHRYSOSTOMUS in fine homiliae 21. in Actus videtur alludere ad sententiam eorum, qui existimant oblationes, eleemosynas, & suffragia vivorum etiam sanctis ac vita functis proficere ad gloriae incrementum. Vide Annotationem libri hujus 47.

AN-

(a) Verum non est, quod omnes universim PP. Graeci adseruerint Diaconos fuisse ab Apostolis delectos ad inserviendum profanae, secus autem sacrae mensae. Subobscurè nimium locutus est Chrysostomus in *Act. Apostolorum*, etsi alibi oppositum potius clarissime doceat. Patres Quini-Sextae Synodi, erraticae dictae, Oecumenius, Theophylactus, & Euthymius (qui longe posteriori aetate scripserunt) ex Chrysostomo docuerunt sphalma, quod renoverunt aliqui Heterodoxi, praesertim Marcus Antonius de Dominis Archiapostata Spalatensis, nimirum ad hoc fuisse ab Apostolis adsumptos sacrosque Diaconos, ut profanum ministerium obirent. At longe aliter, & e diametro oppositum docuerunt S. Ignatius Martyr *Epistolis ad Magnesianos*, & *Trallianos* S. Polycarpus *Epist. ad Philippenses*, S. Justinus Martyr *Apolog. 2.* S. Epiphanius *Heref. LXXIX.* Author *Constitutionum Apostolicarum Lib. VIII. cap. 18.* & alibi, sicut & ceteri, cum Graeci, tum Latini PP. Et quidem ex Occidentali Ecclesia nec unum est adinvenire, qui aliter sentiat. Quapropter ex eisdem dilucida traditio habetur de Sacro Diaconatus Ordi-

ne ad Ecclesiasticam Hierarchiam pertinente, & ex constanti utriusque Ecclesiae, Graecae, nimirum, & Latinae ad praesentem diem usque praescriptione catholicum dogma firmatur. Legendi sunt propterea qui rem hanc ex professo pertractant, Card. Bona *Rer. Liturgic. Lib. II.* Ludovicus Thomassinus *Disciplin. Eccles. P. I. Tract. 2.* Edmundus Martene de *Antiqu. Eccl. Rit. Lib. I.* Joannes Morinus de *Sacr. Ordin. P. III. Exercit. IX. De Diaconatu Cap. 3.* Johannes Harduinus in *Evangelo* post Chrysostomi epistolam ad Caesarium, Nicolaus Nourry *Apparat. in S. Ignatium*. Franciscus Hallierus de *Hierarchia*, Sebastianus Tillemontius *T. I. p. 538.* Johannes Baptista Corelierius in *Lib. II. Constit. Apostolic.* Ex NN. vero Dominicus Gravina de *Sacram. Ord. Natal. Alexander T. I. Hist. Eccl. N. T. Dissert. VII.* & Card. Gotti *Verit. Christ. Relig. T. V.* Ex extraneis autem a Romana communione non omittendi occurrunt ad majorem veritatis triumphum Guillelmus Beveregius in *Can. II. Apostol.* Joannes Pearson *Leff. III. in Act. Apostolor.* Josephus Binghamus *Orig. Ecclesiast. Lib. II. cap. 20.*

A N N O T A T I O CCXXVIII.

Respondit Jacobus, dicens, Viri fratres. Act. 15. c

OECUMENIUS hoc loco scribit Jacobum, Hierosolymorum episcopum, fratrem autem Domini secundum carnem, filium fuisse Joseph, sponsi Mariae Virginis. Vide Annotationem libri hujus quinquagesimam nonam.

A N N O T A T I O CCXXIX.

In quibus erat & Dionysius Areopagita. Act. 17. g

BEDA in Commentariis Actuum, hoc explicans, tradit hunc Dionysium fuisse illum Corinthiorum episcopum, qui insignia volumina ad utilitatem ecclesiae scripsit. Caeterum Eusebius libro 6. Ecclesiasticae historiae palam ostendit alium fuisse Dionysium Corinthi episcopum, qui multa scripsit: ibique etiam citat hujus Dionysii Corinthiaci episcopi auctoritatem; qui in epistola quadam, quam scripsit ad Athenienses, ostenderit Dionysium Areopagitam, a Paulo conversum, primum fuisse Athenis episcopum ab eodem Apostolo institutum: praeterea constans fama est Dionysium hunc Areopagitam eum esse, qui apud Lutetiam Parisiorum martyrio coronatus occubuit: cujus etiam putantur esse libri, qui nunc de Hierarchiis & divinis nominibus habentur; de quibus Thomas Cajetanus, ac plerique alii dubitant, an ejus sint, cujus titulo inscribuntur, eo quod Hieronymus in libro De viris illustribus nullam Dionysii hujus fecerit mentionem. At de his in hoc Opere dictum est libro secundo in Dionysio. ^(a)

Dionysius Areopagita, quis fuerit.

A N N O T A T I O CCXXX.

Segregatus in Evangelium Dei. Rom. 1. a

ORIGENES libro primo Commentariorum in epistolam ad Romanos, segregationis hujus causas inquirens, putatur asserere, praescientiam meritum esse causam praedestinationis aeternae: quod quidem Pelagianis erroris occasiorem praestare videtur. Verba ejus sic habent: NOS AUTEM dicimus, quod neque Paulus fortuito, aut naturali differentia electus est, sed electionis suae causas in semetipso dedit ei, qui scit omnia ante, quam fiant: ergo Paulus, quod segregatus in Evangelium dicitur, & segregatus a ventre matris suae, causas in eo & merita, quibus segregari debuerit, vidit ille, quem non latet mens. Praevидit enim, quod abundantius, quam caeteri omnes laboraturus esset in Evangelio, quod in fame & siti, in frigore & nuditate praedicaturus esset Evangelium; ne forte, cum aliis praedicaret, ipse reprobis efficeretur. Haec ergo, & his simi-

De causa praedestinationis.

Galat. 1. 15.

1. Cor. 9. 27.

TOM. II.

V u

lia,

(a) Quae N. Xystus de Dionysii Areopagitae Parisiensis Episcopatu tradit, ejusdemque martyrio Lutetiae consummato, ex Veteribus, iisque pluribus, praesertim Hilduino, nec non ex Breviario, & Martyrologio Romano exceperit, habuitque post se Clarissimos Viros, qui eidem sententiae utroque pollice subscripserunt. Ex horum coetu sunt Card. Baronius ad *An. Christi LXL*. Germanus Milletus Monachus Benedictinus *Lib. de unico Dionysio*, Ex Societ. Jesu Petrus Halloix *Tom. I. Script. Orient. Eccles. I. Secul.* Martinus del Rio *Vindic. Areopagitic.* Petrus Lancelius, & Balthazar Corderius in *editione Oper. S. Dionysii*. Similiter ex alijs Emmanuel Schellstrate in *Antiquit. illustrat.* Aubertus Miraeus in *Biblioth. Ecclesiast.* NN. Natalis Alexander *Tom. I. Hist. Eccles. Dissert. XVI.* & Card. Gotti *Tom. V. Verit. Christi. Relig.* Verum ex adverso quamplures alii, iique doctissimi Viri, adserunt Dionysium Areopagitam Atheniensem Episcopum nunquam fuisse a-

S. Clemente I. Gallias ad praedicandum Jesu Christi Evangelium missum, neque Parisinam rexisse Cathedrali, neque Lutetiae martyrio coronatum conscendisse Coelum; plurimisque monumentis momentisque id probant. Sunt autem ii Johannes Launojus opere de duobus Dionysijs, Johannes Morinus de *Sacr. Ordin. Praef. Cap. 2.* Ludovicus Helliens Dupin *Biblioth. Nov. PP. Lat. T. 1.* & ibidem Matthaeus Petitdidierus O. S. B. Franciscus Bosquetus Episcopus Montispeffulani *Lib. 1. cap. 2. Hist. Eccles. Gallican.* Andreas Duchenius in *notis ad Bibliothecam Cluniacensem*, & alii. E Jesuitis autem Dionysius Petavius in *Theologic. Dogmatib.* & alibi, Jacobus Sirmundus *Dissert. de duplici Dionysio*, & Philippus Brietius *Tom. IV. Annal. Decad. IV. cap. 6.* Et ex extraneis a Romana communione quamplures Critici, praesertim Casimirus Oudin. *T. I. Sec. I. col. 48.* Hos ergo Auctores consulere poteris ad criterium veritatis.

Rom. 8. 29.

lia, & alia multa in eo de ventre matris praevidens Jesus, pro his segregavit eum in Evangelium: quod & ipse Paulus in consequentibus latius disserens, ait, Quia quos praescivit, & praedestinavit conformes fieri imagini filii sui, &c. evidenter ostendens, quod eos, quos praescivit Deus tales futuros, ut Christo se in passionibus conformarent, ipsos etiam conformes, ac similes imaginis ejus praedestinavit & gloriae. Praecedit ergo praescientia Dei, per quam noscuntur, qui in se labores & virtutes habituri sint; & ita praedestinatio sequitur: nec tamen rursus praedestinationis causa putabitur praescientia: quod enim apud homines uniuscujusque meritum pensatur ex praeteritis gestis, hoc apud Deum judicatur ex futuris. Vide infra Annotat. 251.

A N N O T A T I O CCXXXI.

Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem. Rom. 1. b

Num. dam-
nandi sint
qui divina
mysteria scru-
tantur.

Leg. Cl. N.
Melchiorum
Canum de
Locis Theo-
logicis Libr.
VIII.

CHRYSOSTOMUS sub fine homiliae secundae in epistolam ad Romanos, QUOD si periculosum est, inquit, ea indagare, quae Deus praecepit, & curiosos homines ultimum manet supplicium: quam tandem defensionem habebunt hi, qui longe istis occultiora, ac magis verenda scrutari praesumunt? hoc est, Quo pacto, & qua ratione Deus filium genuit, & quae sit illius substantia. Et homilia in epistolam ad Romanos octava, QUOD si haec inferiora scrutantes, ac exquirentes honorem Deo non damus: multo magis ortum Domini supervacanea curiositate indagantes, tanquam qui contumelias Deum affecerimus, extrema passuri simus. Si enim figuram resurrectionis discutere nefas est: multo magis arcana illa horrenda ac reverentia plena. Lucianus Monachus, scholasticae theologiae prorsus expers, & ob id scholastici nominis perpetuus hostis, in Annotationibus super Chrysostomum, a synodo Tridentina reprobatis, horum occasione verborum theologos scholasticos insectatur, & temeritatis accusat, quod sacratissimae Trinitatis penetralia ingredi audeant, & in quibus persona quaeque ab aliis differat, in quibus conveniat certa asseveratione definiant. Nec animadvertit ineptus hic & miserabilis homuncio, Chrysostomi verba in eos potissimum ferri, qui ambitiosa & inani quadam curiositate, & arroganti supercilio hujusmodi rimantur; non autem adversus pios & catholicos theologos, qui haec ad Dei gloriam, ad fidei defensionem, & haereticorum eversionem humili ac verendo vestigant studio.

A N N O T A T I O CCXXXII.

Nam circumcisio quidem prodest, si legem observes. Rom. 2. d

An circum-
cisio gratiam
conferat.

CHRYSOSTOMUS homilia in epistolam ad Romanos septima, hunc locum tali expositione planum facit: LICEBAT Paulo aliter ipsam circumcisionem excludere, ac dicere, Quid est circumcisio? num illius est meritum, qui eam habuerit? num bonae mentis, atque propositi demonstratio? etenim in aetate immatura fit: & qui in solitudine vixerunt, multos annos incircuncisi manserunt: & aliunde multis argumentis ostendi potest ipsam non admodum necessariam esse. Veruntamen non inde ipsam repudiat: sed unde maxime oportebat, ab ipso scilicet Abraham. Haec est enim excellens victoria, inde ipsam facile contemnendam ostendere, unde videbatur praecipue veneranda: tametsi etiam dicere potuisset, Judaeos quoque incircuncisos a prophetis vocari. Verum hoc nondum circumcisionis vitium est, sed ejus, qui ipsam habet merito: quod autem quaeritur, illud est, ut videlicet ostendatur, nec in optima vita vim ullam eam habere: hoc igitur jam ipse molitur. Lucianus Monachus in Annotationibus super Chrysostomum, a Concilio Tridentino damnatis, ex his verbis colligit Chrysostomum in ea fuisse sententia, quod circumcisio nullam gratiam circumcisis attulerit, nihilque eis profuerit ad salutem. Invehitur etiam adversus scholasticos, quod de hoc articulo secus decernant. Verum, quo pacto intelligenda sint dicta Chrysostomi superius admonuimus Annot. 96. libri quinti.

AN-

A N N O T A T I O CCXXXIII.

Ubi est gloriatio tua? Rom.3.d

ORIGENES libro in epistolam ad Romanos tertio, hoc enarrans longa digressionem, ostendit peccatores ex sola fide sine ullis operibus justificari. Citatur hujus digressionis fragmentum in Collectaneis Lutheranorum, adversus decretum synodi Tridentinae, quo statuitur juxta Jacobi Apostoli sententiam hominem non ex fide sola, sed ex operibus etiam justificari. Sed observandum est, Origenem de prima justificatione loqui, non de secunda, sive de primordio & initio justificationis, & non de profectu, atque incremento justificationis. Ipsum enim justificationis incrementum perseverantiam & consummationem Catholici tradunt, non ex fide solum, sed ex cooperantis hominis laboribus adipisci, eo modo, quo Jacobus Apostolus dixit, Vis scire o homo inanis, quod fides sine operibus otiosa est? Abraham, pater noster, nonne ex operibus justificatus est, offerens filium suum super altare? vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides consummata est. Quod igitur ait Origenes peccatores sola fide sine ullis operibus justificari, eo sane spectat, ut excludantur opera, quae sint justificationis meritoria: si enim ex operibus; gratia non esset gratia: non autem quod velit explodere liberam hominis cooperationem & praeparationem ad gratiam justificantem, vel jam adeptae justificationis incrementum, de quibus sacrosancta synodus Tridentina, sessione sexta, in hunc modum decernit: SI QUIS dixerit, sola fide impium justificari, ita ut intelligat nihil aliud requiri, quod ad justificationis gratiam consequendam cooperetur, & nulla ex parte necesse esse cum suae voluntatis motu praeparari, atque disponi, anathema sit. Et canone vigesimo quarto, SI QUIS dixerit, justitiam acceptam non conservari, atque etiam non augeri coram Deo per bona opera, sed opera ipsa fructus solummodo, & signa esse justificationis adeptae, non autem ipsius augendae causam, anathema sit.

An fides sola justificet.

Concil. Trid. Sess. VI. Cap. IX. & Capit. VIII.

Jacobi ca. 4. v. 22. & sequ.

A N N O T A T I O CCXXXIII.

Et non infirmatus est in fide. Rom.4.d

CHRYSOSTOMI expositionem, huic loco adhibitam, Lucianus Monachus in Annotationibus detorquet adversus scholasticos, quod personas divinas certis relationibus alteram ab altera distinguere audeant. Vide supra Annot. 231. libri hujus.

Lucianus hostis Scholasticorum.

A N N O T A T I O CCXXXV.

Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. Rom.5.a

ANSELMUS Cantuariensis episcopus, in Commentariis epistolae ad Romanos, hunc locum excutiens, asseverat charitatem diffusam in cordibus nostris, qua Deum & proximum diligimus, non esse donum aliquod Spiritus Sancti in nobis creatum, sed ipsam Spiritus Sancti personam habitantem in nobis: quam rem Petrus Lombardus in Commentariis ejusdem epistolae, & in primo Sententiarum libro, distinctione decima septima, constantissime confirmat, allatis multis Augustini testimoniis; e quibus praecipuum, & ad hanc potissimum Apostoli particulam spectans habetur libro decimo quinto De Trinitate, capite decimo sexto, in his verbis: DEUS Spiritus Sanctus, qui procedit ex Deo, cum datus fuerit homini, accendit eum in dilectione Dei & proximi, & ipse Spiritus Sanctus dilectio est. Non enim habet homo, unde Deum diligit, nisi ex Deo: unde Apostolus Paulus: dilectio, inquit, Dei, diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. Et infra, Dilectio igitur, quae ex Deo est, & Deus est, proprie Spiritus Sanctus est, per quem diffunditur in cordibus nostris Dei

An charitas, qua Deum diligimus, sit Spiritus Sanctus inhabitans.

De Commentariis Anselmi Vide sup. fol. 316.

TOM. II.

V u 2

charitas,

charitas, per quam nos tota inhabitat Trinitas: quocirca rectissime Spiritus Sanctus cum Deus sit, vocatur etiam donum Dei: quod donum proprie, quid, nisi charitas intelligenda est, quae perducit ad Deum, & sine qua quodlibet aliud donum Dei non perducit ad Deum? Huic opinioni reclamant unanimi consensu omnes fere scholares theologi, docentes Spiritum Sanctum illabi quidem animis nostris, secundum substantiam deitatis suae, vel hypostasim personae suae: attamen longo intervallo discerni a charitatis dono, quo in amorem Dei & proximi accenditur.

A N N O T A T I O CCXXXVI.

Sicut per unum hominem peccatum intravit in mundum, &c. Rom. 5. b

An peccatū
Adae ad po-
steros transie-
rit, non cul-
pa, sed poe-
na.

CHRYSOSTOMUS, edisserens hunc locum, & alios huic affines locos, tria de peccato originis videtur sentire, a vulgaris theologorum placitis aliena: quorum Primum est, quod peccatum Adae ad posterum transierit, non culpa, sed poena: quia licet alter ob alterius delictum aliquando poenas luat; nullus tamen ex alieno peccato peccator existit, sed unusquisque ex suo tantum scelere sceleratus efficitur. Secundum vero est, quod poena peccati huius non sit animae damnatio, sed sola corporis infirmitas, corruptio & mors. Siquidem mors animae illos tantum consequitur, qui ex libera electione voluntarie peccant: mors autem corporis, tam peccantes, quam non peccantes comprehendit. Tertium est, quod peccatum primi parentis nihil nobis detrimenti attulerit, sed maxima lucra.

Rom. 5. 19.

PRIMAM & secundam assertionem asstruere videtur homilia 10. in epistolam ad Romanos his verbis: QUID igitur sibi vult, In quo omnes peccaverunt? respondetur, quod illo lapso, & illi item, qui de ligno non comederunt, effecti sunt ex illo tempore omnes mortales. Et paulo infra in expositione illius sententiae, Per inobedientiam unius hominis peccatores multi effecti sunt, &c. in hunc modum loquitur: VIDETUR quidem quaestionem non parvam habere, quod dictum est, videlicet multos ob unius inobedientiam peccatores extitisse. Illo enim peccante, ac mortali effecto, & qui ex eo orti sunt, eos tales esse nihil absurdum: at ex illius inobedientia alterum peccatorem extitisse, quam, obsecro, congruentiam & consequentiam habet? invenitur enim sic, nec poenas quidem debere, qui talis fuerit: siquidem non ex se ipso peccator extiterit: quid igitur hoc loco verbum hoc PECCATORES significat? mihi videtur tantundem significare, quantum illud supplicio obnoxii, ac mortis rei, quod porro Adam mortuo omnes sunt mortales effecti. Rursum in enarratione prioris epistolae ad Corinthios, homilia

I. Cor. 15. 22.

trigesima nona, explicans ea verba capitis decimi quinti, Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes vivificabuntur, idem confirmare videtur, ita inquit: QUID igitur? dic mihi, num omnes in Adam morte peccati mortui sunt? quomodo ergo Nohe, vir justus, saeculo suo fuit? quomodo Abraham, quomodo Job, quomodo multi denique alii? & quomodo, dic mihi, omnes vivificabuntur in Christo, & hi praesertim, qui in gehennam abducendi sunt? itaque si hoc de corpore dictum esse velimus; constabit oratio: si autem de iustitia & peccato; nequaquam. Et homilia decima septima, in caput sextum ejusdem epistolae, ostendens, mortem animae non ex primi parentis culpa, sed ex actualibus duntaxat cuiusque peccatis accidere, sic fatur: QUID igitur faciam, inquis, propter illum scilicet Adam, pereo? minime propter illum: neque enim tu sine peccato permansisti: quod si non idem peccatum; aliud tamen commisisti. Et homilia vigesima quarta in epistolam ad Ephesios, exponens postrema verba ultimi capitis, idem apertius refert, dicens: CORRUPTIBILE nobis corpus est, sed incorruptibilis anima: ne igitur & ipsam corrumpamus. Hoc illud primum (id est, primi hominis) peccatum fecit: quod autem post lavacrum, & animam corrumpere potest, & immortalis vermis susceptibilem facere. Huc etiam pertinet, quod in homilia, quae inscribitur ad Neophytos, tradere existimatur, nempe infantulos ante baptismum neque ulli culpae esse obnoxios, neque in remissionem culpae ullius baptizari, sed tantum justificationis & haereditatis consequendae gratia baptizari. Ejus autem verba sic habent. VIDES, quot sunt baptismatis largita-

Ephes. 6. 24.

tes?

sed multis quidem videtur baptismi gratiam in peccatorum tantum remissione consistere, nos autem baptismi honores jam computavimus decem: hac de causa & infantulos baptizamus, quamvis non sint coinquinati peccato, nempe, ut eis addatur sanctitas, justitia, adoptio, haereditas, & fraternitas Christi, ut ejus membra sint omnes, & spiritus habitatio fiant. Ex his itaque dictis Chrysostomus duas priores propositiones videtur ostendisse.

TERTIAM quoque propositionem suadet his verbis: QUOD porro Adam mortuo omnes simus mortales effecti, aperte & multis demonstravit: quod autem in quaestionem cadit, est, qua id de causa factum est? Quod si quis vestri quaerat discere, id dicemus, quod non solum nihil nocuementi accepimus a morte hujusmodi & condemnatione si sapuerimus; sed mortales effecti lucrum etiam fecimus: primum hoc, videlicet, ut mortali in corpore non peccemus, deinde, ut infinita habeamus philosophiae argumenta: nam & modum ut servemus, & temperantes, compositi, ac sedati simus, itemque virtuositate omni liberati, & praesentanea & expectata mors suadet. Cum hisce autem, seu potius ante haec ipsa, & plura alia attulit bona, &c. Hucusque Chrysostomus.

EX CUJUS auctoritate Julianus, Celanensis episcopus, Pelagianae sectae praecipuus assertor, in fine quatuor librorum, quos edidit adversus originale peccatum, contendebat Chrysostomum in eorum sententia fuisse, qui credunt nullum esse peccatum originis a parentibus in filios transfusum. Quod etiam aetate nostra eidem tribuit Lucianus Monachus, in Annotationibus super Chrysostomum, a Tridentina synodo reprobatis; & Erasmus Roterodamus, in Annotationibus quinti capitis ad Romanos, & Jacobus Faber, Viennensis episcopus, hac in parte Pelagii sectator, in Apologia suorum Commentariorum in Paulum: in qua ex praedictis Chrysostomi testimoniis annititur defendere id, quod ipsemet in expositione quinti capitis ad Romanos, de peccato originis perperam scripserat, affirmans peccatum originis nihil aliud esse, quam obligationem humani generis ad mortem corpoream ex noxa primi parentis contractam.

CAETERUM non ita Chrysostomum sensisse, apparet ex his, quae passim scripta reliquit de infectione humanae naturae in primis parentibus corruptae, praesertim homilia in epistolam ad Romanos duodecima, in qua habentur haec verba: QUANDO peccavit Adam, tum & illius corpus mortale effectum est, ac patibile, receptis naturae vitiis permultis, equo praeterea graviori, atque effraeni reddito: at Christus, ubi advenit, per baptismum nobis illum leviores fecit, alis spiritus eundem excitans. Et homilia in eandem epistolam undecima, idem latius persequens, ait: CORPUS nostrum ante Christi adventum facile expugnabatur: una enim cum morte magna etiam affectuum, veluti examen introierat: itaque corpus idem non valde agile erat ad eum cursum, qui ad virtutem ferret: neque enim spiritus aderat, qui opem afferret; neque baptisma, quod mortificare posset: sed effraenis equi ritu currebat, aberrabatque. Et rursus homilia in eandem epistolam 13. id ipsum paulo immutatis verbis, inculcans, ait: IN homine una cum morte & affectuum turba introiit. Cum enim corpus mortale effectum est, tum denique necessario admisit & concupiscentiam, & iracundiam, & dolorem, & caetera omnia, quae magnae admodum constantiae, ac sapientiae indigebant, ut ne inundantis aestus vis, ac tempestas, rationem in nobis obrueret, in peccati voraginem demersam: illi enim affectus peccatum haud quaquam erant; sed illorum immoderatio effraenata peccatum efficiebat. Iterum homilia in priorem ad Corinthios quadragesima, manifeste pronunciat in baptismi regeneratione auferri peccatum originale, quod ipse προόρριζεν ἀμαρτίαν, hoc est, radicale peccatum, utpote a radice primi parentis haustum appellat, sic dicens; DEUS in regenerationis lavacro mentem gratia tangit, radicale peccatum evellet, & hominem, qualis erat, jam olim dum conderetur, imo illustriorem facit.

EX HIS clarissime colligitur, quod ex peccato Adae, juxta Chrysostomi sententiam, transferit ad posteros, non solum poena corporeae corruptionis & mortis, sed etiam animi jam vitiati languor, & immoderatus quidam effraenatae concupiscentiae aestus, abducens animum a virtutis itinere, & ad mortiferas voluptatum illecebras, & spiritus interitum pertrahens: quapropter Augustinus, refellens

An ullum sit originale peccatum.

refellens Julianum, quod ex superioribus Chrysostomi dictis peccati originalis traducem evertere conaretur, haec in primo adversus eum volumine pro defensione Chrysostomi scribit: ITANE nobis verba Sancti Joannis episcopi audes opponere? absit, absit hoc malum de tanto viro credere, aut dicere: absit, inquam, ut Constantinopolitanus Joannes loquens de baptismo parvulorum, qui paterni chirographi liberationem habent per Christum, tot ac tantis coepiscopis suis, maximeque Romano Innocentio, Carthagenensi Cypriano, Cappadoci Basilio, Gregorio Nazianzeno, Mediolanensi resistat Ambrosio: quod enim illi senserunt, hoc sensit, hoc credidit, hoc docuit & Joannes. Haec Augustinus.

PROINDE cum Chrysostomus inquit, neminem ex peccato primorum parentum peccatorem constitui, & a regno coelorum excludi, & damnationi aeternae obnoxium fieri, non simpliciter & omnino abstulit peccatum humani generis, ex prima Patrum nostrorum transgressione contractum, sed nisi fallor, significare voluit, quod Adae posterius non ea ratione peccatores sint, quia primi tantum parentes actualiter peccaverint; sed quod etiam ipsi posterius in ipso Adam, & una cum ipso Adam peccaverunt, quatenus omnes ob humanae speciei participationem unus idemque homo sunt cum progenitore Adam; & sicut eandem naturam, sic ejusdem corruptae naturae vitium participant: nisi enim & illi in primo parente, in quo, ceu in radice, olim virtualiter inerant, deliquissent; profecto ex Adae peccato peccatores non essent. Nullus enim (ut recte dixit Chrysostomus) ex alieno & a se non participato scelere sceleratus existit.

AD ILLUD vero, quod Chrysostomus in homilia ad Neophytos protulit, nimirum Infantes, neque esse peccato coinquinatos, neque in remissionem peccatorum baptizari, Augustinus in libro jam citato respondens, annotavit hanc Joannis sententiam fuisse a Pelagianis corruptam, aut male versam. Illi enim pro eo, quod Chrysostomus dixit, *Infantes non habere peccata*, immutatis aliquantulum verbis posuerunt, *Infantes non esse coinquinatos peccato*, ut magis loqui videretur de uno illo peccato ex Adam traducto, quam de aliis: sed incorrupta Graecorum codicum lectio sic habet: *ὅτι τὸ καὶ τὰ πρὸς τὴν βαπτίσματος, καὶ τοὺς ἀμαρτήματα ἐκ ἡρώτων*. Hoc est, Ideo & infantes baptizamus, quamvis peccata non habentes. Quibus quidem verbis, ut Augustinus inquit, non negat Joannes parvulos coinquinatos esse peccato, sed habere peccata, id est, non inficiatur parvulos primi parentis peccato inquinatos esse, & pro hujus peccati purgatione baptizari: sed asserit eos neque peccata habere actualia & propria, neque propter peccata propria & actualia baptizari. Atque haec dicta sint ad elucidationem primae & secundae propositionis Chrysostomi.

Page 8. The.
1.2. LXXXI
& ibi notas
N. Joannis
Nicolai Le-
ge itidem
Gudin. Nori-
sum Hittor.
Pelagian.

TERTIA nunc superest ejusdem propositio, affirmans nihil nobis detrimenti accidisse ex Adae condemnatione, sed emolumenta innumera & amplissima: cui sententiae ex diametro adversari videntur Augustinus, caeterique ejus asseclae; qui ex solo peccato, & condemnatione Adae sentiunt, omne humanum genus aeterno supplicio damnatum. Sunt igitur Chrysostomi verba sic accipienda, ut intelligamus, eum non loqui de condemnatione spiritali animae ad mortem aeternam, sed de condemnatione mortis corporeae, quae nobis omnia ab eo jam enumerata lucra progeniit. Quod si quis contendat haec ipsa verba etiam ad animae damnationem respicere: dicemus ea interpretanda fore eo sensu, quo beatus Pontifex Gregorius pronunciavit foelicem fuisse primi parentis culpam, quia talem ac tantum habere meruit redemptorem. Haec pro Chrysostomi defensione satis esse arbitror: nunc subnectere libet verba quaedam D. Ambrosii ad hoc argumentum spectantia, sed ab haereticis perperam usurpata.

AMBROSIUS, hanc ipsam Pauli pericopen in Commentariis explicans, MORS, inquit, dissolutio corporis est, cum anima a corpore separatur. Est & alia mors, quae secunda dicitur in gehenna, quam non peccato Adae patimur, sed ejus occasione propriis peccatis acquiritur, a qua boni immunes sunt, tantum quod in inferno erant, sed superiori, quasi in libera, quia ad coelum ascendere non poterant. Servetus Anabaptista in suis Locis communibus, ex his colligit, Ambrosium sensisse, Adam suo peccato solam corporis mortem posteris intulisse,

sc,

se, non animae : sed aperte repugnant huic sententiae , quae Ambrosius non solum in aliis compluribus locis , sed in proxime praecedentibus ac sequentibus verbis asserit omne humanum genus in Adam peccante corruptum , & in eo , tanquam in massa , omnes homines morte peccati correptos , ita scribens : MANIFESTUM itaque est in Adam omnes peccasse , quasi in massa : ipse enim per peccatum corruptus , quos genuit , omnes nati sunt sub peccato : ex eo igitur cuncti peccatores , quia ex eo sumus omnes . Et rursus post praedicta verba , a Servetio inducta , addit : SENTENTIA tenebantur omnes data in Adam , quod chi-rographum in decretis morte Christi deletum est : sententia autem decreti fuit , ut unius hominis corpus solveretur super terram ; anima vero , vinculis inferni detenta , exitia pateretur . Haec ille . Sciendum est itaque , secundam mortem duplicem esse : alteram , qua infernus inferior animam a Deo separat , & gehennae suppliciis alligat ; alteram , qua infernus superior animam a Deo , sive in aeternum , sive ad tempus disjungit ; sicut olim sanctorum animas ante Christi mortem in sinu Abrahae detinuit , & adhuc post Christi mortem infantium , sine baptismo decedentium , animas Limbo continet in perpetuum Dei visione carentes . Ambrosius itaque illam priorem secundae mortis speciem negat ex peccato Adae sequi ; sed ex propriis & actualibus cujusque delictis contingere docet : quod & omnes fere theologi comprobant . Posteriores vero , quae animas a visione duntaxat divina separat , palam fatetur esse humano generi Adae peccato inflictam . Lege sequentem Annotationem .

A N N O T A T I O CCXXXVII.

In quo omnes peccaverunt . Rom. 5. b

THEODORETUS in Commentariis epistolae ad Romanos , praesentem locum elucidans , subindicare videtur , quod peccatum primi parentis non pertransierit in posteros secundum culpam , sed secundum solam occasionem peccandi , ita ut nihil aliud sit peccatum Adae in nos transfusum , quam occasio quaedam & incitatio ad peccandum , quae nos veluti per quatuor gradus ad peccatum deducit hoc ordine . In primis Adae peccatum omnibus ex eo genitis passibilitatem , corruptionem & mortalitatem corporis inducit : deinde mortalitas indigentiam & privationem affert rerum omnium , quae ad vitae mortalis conservationem necessaria & utilia sunt : tertio loco , indigentia & privatio appetitum & concupiscentiam gignit acquirendi & tractandi res mortali vitae proficuas . Demum appetitus tractatio & usus rerum mediocritatis excessum persuadet : cui persuasioni quicumque consenserit , statim peccat , & spirituali morte damnatur : atque hoc pacto non propter Adae peccatum , sed propter proprium peccatum , unusquisque spiritualiter plectitur . Theodoretus verba , quae hujusmodi sensum referre videntur , haec sunt : CUM Deus Adam fabricatus esset , dedit ei praeceptum : is deceptus , mandatum transgressus est : cum itaque propter hoc mortis decreto factus fuisset obnoxius , ita Cain , & Seth , & alios genuit : hi vero omnes , utpote ex eo geniti , habebant mortalem naturam : ejusmodi autem multis indiget , & cibo , & potu , & indumentis , & habitatione , & diversis artibus : eorum autem usus saepe ad mediocritatis exuperantiam incitat : mediocritatis autem exuperatio peccatum generat . Dicit itaque divinus Apostolus , quod cum Adam peccavisset , & mortalis propter peccatum factus esset , utrumque ad genus pervenit : ad omnes enim homines mors pervasit , quatenus omnes peccaverunt : non enim propter primi parentis peccatum , sed propter suum , unusquisque mortis decretum suscipit . Haec Theodoretus verba sunt , quibus ea concordant , quae de hac re scripsit in enarratione Psalmi quinquagesimi , super illud , Ecce in iniquitatibus conceptus sum , a nobis superius observata , libro quinto , Annotatione centesima septuagesima nona . Huc etiam spectat , quod in Epitome divinorum decretorum , capite decimo tertio , idem Auctor docet , videlicet multos fuisse viros sanctos , qui viventes in lege naturae ab initio conditae , non fuerunt obnoxii Adae peccato . Exprimit autem hujusmodi sensum his plane verbis : SI-

Nam peccatum Adae transierit ad posteros, non culpa, sed occasione.

CUT

CUT per unius hominis inobedientiam peccatores constituti sunt multi; & per obedientiam unius, iusti constituentur multi. Valde autem necessario illud, Multi in utroque posuit Apostolus: etenim cum Adam peccasset, & plurimi divinas leges transgressi essent; permanserunt nonnulli in decretis naturae, & virtutis curam gessere, sicut Abel, Enoch, & Noe, & Patriarchae, & Prophetae, & alii plurimi, non solum apud Judaeos, sed etiam apud alias gentes, de quibus dixit Apostolus: Quando enim gentes, quae legem non habent, quae legis sunt, natura faciunt; ii, legem non habentes, sibi ipsis sunt lex: ea de causa & in exemplari & in imagine illud, MULTI, posuit. Conferas te ad Annotationem praecedentem, & huc etiam revocabis dicta Arnobii, in hanc sententiam, quae invenies libro quinto, Annotatione 177.

A N N O T A T I O CCXXXVIII.

In quo omnes peccaverunt. Rom. 5. b

Num peccatum Adae transierit ad posteros, non propagatione, sed imitatione.

Author Commentar. in Epistol. ad Romanos non est Hieronymus, sed Pelagius.

Rom. 3. 4.

Ezech. 18. 20.

Rom. 5. 2.

Rom. 5. 12.

AUCTOR Commentariorum in Paulum, qui Hieronymi nomine inscribuntur, in interpretatione capituli huius non longe abesse creditur ab errore Pelagii: docet enim peccatum primorum parentum non per propagationem corruptae originis, sed per exemplum & imitationem duntaxat emanasse ad posteros, non quidem omnes, sed ad eos tantum, qui ad similitudinem praevaricationis Adae sponte sua peccaverunt: quam quidem assertionem ipse Auctor expressit his verbis: ITAQUE in hunc mundum peccatum intravit, & per peccatum mors exemplo vel forma: & ita in omnes homines mors pertransiit, dum ita peccant, & similiter moriuntur. Non enim in Abraham, Isaac, & Jacob pertransiit: de quibus dicit Dominus, Omnes illi vivunt: hic autem ideo dicit, omnes mortuos, quia in tanta multitudine peccatorum non excipientur pauci iusti, Sicut ibi, Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum: & , Omnis homo mendax, Sive in eos omnes pertransiit, quod humano, non coelesti ritu vivebant. Item nunc Apostolus hic per mortem, mortem animae significat, qua Adam praevaricans mortuus est, sicut Propheta dicit: Anima, quae peccaverit, ipsa morietur: & deinde addit Apostolus, in quo omnes peccaverunt, hoc est, in eo, quod omnes peccaverunt, exemplo Adae peccant. Haec Auctor habet in expositione quinti capituli: postea vero in expositione septimi capituli ejusdem epistolae super illud, Sine lege peccatum mortuum erat, in eandem sententiam apertius descendit, ita scribens: ITEM si cum lex non erat, peccatum mortuum erat; insaniunt qui de Adam per traducem asserunt ad nos venire peccatum: propterea dicit hic, Peccatum mortuum est, quia in infantibus, qui sine lege sunt, non vivit, id est, impune committitur: nam maledicente infante parentibus, videtur esse peccatum, non tamen vivum, sed mortuum: puer enim licet peccet, mortuum est in eo peccatum, quia non est legi subjectus. Damnantur, & hic error, & haec Apostolicae sententiae interpretatio decreto Concilii Africani, quod in capite septuagesimo septimo definitionum ejus habetur, his plane verbis: QUICUNQUE parvulos dixerit, nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod lavacro regenerationis expiatur, unde in eis forma baptismatis in remissionem peccatorum non vera, sed falsa intelligatur, Anathema sit: quoniam non aliter intelligendum est, quod ait Apostolus, Per unum hominem peccatum intravit, & per peccatum mors, & in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt, nisi quemadmodum ecclesia Catholica ubique diffusa semper intellexit. Subscribit huic decreto sacrosancta Synodus Tridentina sessione quinta, canone secundo, cujus verba haec sunt: SI QUIS Adae praevaricationem sibi soli, & non ejus propagini asserit nocuisse, & acceptam a Deo sanctitatem, & iustitiam, quam perdidit, sibi soli, & non nobis etiam cum perdidisse, aut inquinatum illum per inobedientiae peccatum mortem, & poenas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem & peccatum, quod mors est animae, Anathema sit; cum contradicat Apostolo, dicenti, Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.

AN-

Ut serviamus in novitate spiritus, & non in vetustate literae. Rom. 7. 6

CHRYSOSTOMUS homilia in epistolam ad Romanos 12. in expositione loci hujus talia posuit verba: QUO tempore Adam peccavit, tunc ejus corpus mortale factum est, & patibile; ac plurimos inde morbos accepit, unde & ponderosior & effraenator equus redditus est: verum Christus adveniens, moderatorem eum nobis per baptismum restituit, pennis spiritus ipsum allevians & accommodans, unde nec eadem nobis & antiquis stadia proposita sunt, quod non tam facilis cursus esset: quamobrem quoque non tantum petit a nobis, ut mundi simus a caede, sicut ab eis petebat; verum etiam ne irascamur, Nec solum ab adulterio, sed ab impudico etiam aspectu cavere nos jubet: & non modo a perjurio, sed etiam a quovis juramento nos prohibet; atque una cum amicis & inimicos diligere praecipit: sicque in aliis omnibus rebus cursus nobis longiores instituit: ac nisi parcamus, gehennam minatus est: ostendens haec ipsa, non magnificentiae, aut liberalitatis certantium esse, quemadmodum virginitas & inopia; sed quod omnino perfici debent. Urgentia enim & necessaria sunt: & quisquis ea non fecerit, ultimas poenas daturus est.

Utrum abstinentia juramenti, & dilectio inimici sint consilia, vel praecepta.

LUCIANUS Monachus in Annotationibus super Chrysostomum, a Concilio Tridentino damnatis, arrepta ex his verbis ansa mordendi scholares theologos, impingit eis, quod inter Evangelica consilia collocaverint abstinentiam a juramento, & dilectionem inimicorum, quae Chrysostomus ita demonstrat esse praecepta necessaria & urgentia, ut extrema supplicia luiturus sit, qui ea non peregerit. Atqui apparet eum in hanc opinionem incidisse ex incertitia scholasticae theologiae, quam nec a limine quidem salutaverat. Nullus enim scholasticorum unquam docuit interdictionem juramenti esse prorsus, & omni ex parte consilium, imo statuuntur ab iis in prohibitione veri juramenti tres gradus: quorum primus est, ut nullo modo, nec etiam vere, nec in causa justa juremus per creaturas, quasi eis divinam reverentiam exhibentes, ne creaturas inter Deos referre videamur. Secundus est, ne dubii & ambigui facilliter & leviter ac temere juremus, etiam vere, & in re licita. Tertius est, ut hi, qui summum Christianae perfectionis statum profitentur, nullo modo in causis inter ipsos versantibus jurent. Scholastici duos priores gradus vim praecepti habere fatentur: tertium inter consilia, perfectis tradita, enumerant, ducti auctoritate quorundam non contemnendi nominis Patrum; qui hunc postremum non jurandi gradum ad consilia retulerunt. Ex horum numero est D. Bernardus, qui in sermone 65. super Canticum Canticorum invehens contra quosdam haereticos, dicentes, non esse licitum jurare, esse tamen licitum pejerare, ne secreta sectae suae ab aliis scirentur, sic ait: PATET vos & superstitione observare de juramento, & flagitiose praesumere de perjurio. O perversitatem! quod ad cautelam consultum est, videlicet non jurare, hoc isti mandati vice tam contentiose observant, & quod immobili jure sancitum est, non pejerandum scilicet, hoc tanquam indifferens pro voluntate dispensant. In eandem sententiam fuerat ante Bernardum Christianus Druthmanus in Commentariis super 5. Matth. cap. inquiens: NE Judaei per idolorum nomina jurarent, permittit eis Dominus jurare per nomen suum: nec nobis etiam inhibuit, sed perfectionem nos docuit, &c.

Lego S. Theomam 2.2. Q. LXXXIX. & ibi notas marginales N. Cl. Johannis Nicolai.

EODEM quoque modo scholastici legem de inimicis diligendis triplici distinguunt gradu, nempe in dilectionem communem, indifferenter amicis & inimicis omnibus, & omni tempore exhibendam; in dilectionem particularem, inimicis necessitatis tempore exhibendam, & in dilectionem particularem, inimicis extra necessitatis discrimina demonstrandam. Primum, & secundum gradum inter praecepta locant: ultimum inter consilia reponunt; & juxta hanc distinctionem interpretandus est quidam Chrysostomi locus in 1. lib. De compunctione cordis, ubi auctor ille dilectionem inimicorum ait non esse cohortationem, sed jussionem: quem quidem locum Joannes Calvinus cap. 3. suae Institutionis scholasticorum,

Lego S. Theomam 2.2. Q. XXV. Artic. VIII. & IX.

Haec habet Joannes Calvinus Lib. 1. Institut. Cap. VIII. nu. 57.

TOM. II.

X x

sententiae

Sermo olim
de Tempore
LXI. sibi no-
mine S. Au-
gustini, non
est S. Patris,
& nunc in
Appendicem
relictus est a
PP. B.ordin.
CCLXXXIII.

sententiae opponit. Solvitur item ex hac distinctione dictum illud Augustini, quod Lutherani adversus scholasticos allegant ex sermone ejus De tempore 61. ubi sic legitur: DOMINUS in Evangelio, ut inimicos diligere debeamus, non dedit consilium, sed praeceptum: aliud est consilium, aliud est praeceptum. Consilium datur, ut virginitas conservetur, ut a vino & carnibus abstinetur, ut vendantur omnia, & pauperibus erogentur: praeceptum datur, ut justitia custodiatur, ut omnis homo divertat a malo, & faciat bonum: & sic praecepit Dominus, Diligite inimicos vestros, & benefacite his, qui vos oderunt, &c. Regredere ad Annotat. libri hujus 26. & 27.

A N N O T A T I O CCXL.

Sine lege peccatum mortuum erat. Rom. 7. b

Peccatum o-
riginis an ex
traduce.

AUCTOR Commentarii Hieronymiani in epistolam ad Romanos asserit eos insanire, qui putant, peccatum Adae ad nos per traducem transisse: deinde addit, peccata puerorum parentibus maledicentium, nullam mereri poenam, sed impune committi, quia adhuc sine lege sunt, & donec adolescant, non sunt legi subjecti. Vide Annotat. 238.

A N N O T A T I O CCXLI.

Scimus, quia lex spiritualis est. Rom. 7. c

Expositio lo-
ci hujus re-
tractata.

AUGUSTINUS in libro Propositionum ex epistola ad Romanos, exponens haec verba, Scimus, quod lex spiritualis est: ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato: quod enim operor, non intelligo: non enim quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, hoc facio, *Usque ad eum locum*, Infelix ego homo, &c. censuit non ex persona Apostoli accipiendum esse illum, qui spiritualis erat, sed ex persona hominis sub lege positi, & nondum sub gratia constituti, qui bene facere volens concupiscentia victus male facit. Recensuit hunc locum Augustinus primo Retractationum, cap. 23. volens haec verba Apostoli melius & rectius exponi, si intelligantur de persona hominis sub gratia constituti propter carnis corpus, quod spirituale nondum est, & propter carnis concupiscentiam, cujus motibus sancti in hac vita non carent, quanquam ipsis resistent, nec eis in malum consentiant.

A N N O T A T I O CCXLII.

Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Rom. 7. c

Num passio-
nes natura-
les fuerint in
homine ante
peccatum.

CHRYSOSTOMUS homilia in epistolam ad Romanos tertia decima subindicare videtur, naturales concupiscibilis & irascibilis facultatis affectiones ante peccatum non fuisse in homine; sed statim post peccatum ex necessitate mortalitatis in hominem intrasse. Ita enim fatur: IN homine una cum morte, & affectuum turba introiit: cum enim corpus mortale effectum est, tum denique necessario admisit & concupiscentiam, & iracundiam, & dolorem, & caetera omnia, quae magnae admodum constantiae, ac sapientiae indigebant, ut ne inundantis aestus vis, ac rempestas rationem in nobis obrueret, in peccati voraginem demersam: illi enim affectus, peccatum haud quaquam erant; sed illorum immoderatio effraenata hoc efficiebat. Eodem spectat, quod homilia decima octava in Genesim scripsit, concupiscentiam rei venereae subintrasse in hominem post peccatum, cum antea nulla fuisset. Ejus verba sic habent: ANTE inobedientiam, primi parentes angelicam vitam imitabantur, & nullus de re venerea sermo erat: quomodo enim potuit, cum neque corporalibus necessitatibus obnoxii fuerint, itaque ab initio virginitas palmam principatus accepit: sed postquam per desidiam peccatum intravit, & aditus patefactus est his, quae peccati sunt, & illa quidem avolavit, utpote ab his, qui indigni tantae virtutis magnitudine facti erant. Subintravit autem rei venereae

rae lex. Et infra, POSTQUAM enim per inobedientiam intravit peccatum, & sententia mortales illos fecit, consequenter omnipotens Deus, secundum suam sapientiam humani generis durationem gubernans, concessit per coitum auctum iri nostrum genus. Haec Chrysostomi dicta non de ipsis naturalibus affectibus intelligenda sunt, qui etiam ante peccatum in homine fuerunt, utpote ipsi homini in prima naturae conditione inditi, sed de affectuum perturbatione & excessu, qui peccatum secutus est: unde prudenter Chrysostomus non dixit, post peccatum introisse affectus, sed affectuum turbam, hoc est, perturbationem & excessum. Possunt etiam haec ipsa verba aliqua ex parte ad usum & exercitium naturalium passionum referri: nam & rei venereae usum, & irae stimulos, ac doloris sensum post Adae lapsum incepisse constat.

LUCIANUS Monachus in damnatis super Chrysostomum Annotationibus, excutiens praedicta verba ex homilia tertia decima, videlicet Affectus illi haud quaquam peccatum erant, &c. impingit Chrysostomo, quod contra communem theologorum definitionem docuerit affectus mortalium inordinatos, & innatam concupiscentiam peccati non esse peccatum. Sed perperam exposuit sancti viri dictum, quod quidem referendum est non ad affectus mortalis hominis post lapsum Adae corruptos, sed ad illos adhuc integros affectus, quos homo in prima sua formatione acceperat.

Leg. S. The-
mam 1.2. Qu.
LXXXII. Ar-
tic. 2.

A N N O T A T I O CCXLIII.

Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Rom. 7. d

CHRYSOSTOMUS homilia in epistolam ad Romanos tertiadecima in enarratione hujus clausulae, tantam, inquit, fuisse Dei indulgentiam, ut in lege Mosaica minora ac leviora praecepta dederit, quam in lege naturae: quam sententiam duplici argumento demonstrat in his verbis: DEUS in lege scripta homines non ad summam pertraxit politiam; sed permisit pecuniis illos frui, pluribus uxoribus uti non prohibens, & irae gratificari, quoad justum esset, & voluptatum moderatarum usum habere. Denique tanta erat indulgentia, ut scripta lex minora etiam exigeret, quam naturalis lex dictaret: nam naturae lex virum unum mulieris unius consuetudine contentum esse iussit: quod & Christus indicans, ait: Qui ab initio fecit, marem & foeminam eos fecit: at Moysis lex neque hanc repudiari, neque illam repudiatam in locum admitti prohibuit; neque duae, quo minus eodem haberentur tempore, interdixit. Praeter id autem videas, qui ante Moysis legem vixere, sub naturali lege eruditi, eos plura praestitisse, quam in Moysis lege contenta essent.

Num lex Mo-
is minora
praecepit,
quam lex
naturae.

March. 19. 4.

IN GRAECO Chrysostomi codice, quem Sanctes Pagninus, vir doctissimus posuit in bibliotheca Praedicatorum Lugdunensi, legimus in margine hujus loci Graecum scholion, ipsius Pagnini manu sic ascriptum: Σκληρόν τὸ ἐστὶ, καὶ παρὰ τὴν χολαστικὴν δόγματι: id est, Durum hoc est, & praeter scholasticorum placita.

A N N O T A T I O CCXLIII.

Deus filius suum mittens in similitudinem carnis peccati, &c. Rom. 8. a

AUCTOR commentariorum Hieronymi in Paulum, hoc dilucidans, videtur innuere, quod in carne Christi fuerit inclinatio ad peccandum, inquiens: FILIUS Dei, suscepta carne, quae ad peccandum esset proclivior, ipse tamen absque peccato eam suscepit. Et idcirco dicitur, in similitudinem carnis peccati suscepta carne venisse, & peccatum in eadem carne damnasle, quoniam carnem, quam susceperat, innoxiam servavit ab omni contagione peccati. Henricus Halius in librum tertium Sententiarum, distinctione tertia ait haec verba non ita esse accipienda, quasi filius Dei carnem susceperit proclivem ad peccandum; sed quia carnem illam, quam filius Dei assumpsit ab omni peccati inclinatione immunem, de massa carnis suscepit, quae erat ad peccandum proclivior.

Num caro
Christi incli-
nationem ha-
buerit ad
peccatum.

TOM. II.

XX 2

AN-

Vanitati creatura subiecta est non volens. Rom. 8. d

An Coeli ob
peccatum
Adae corru-
ptibiles, ac
dissolubiles
esse dicantur.

Psal. 101. 26.
27.

Mai. 2. 6.

CHRYSOSTOMUS homilia in epistolam ad Romanos quartadecima, propositam sententiam explicans, sentire videtur, quod elementorum & coelorum corpora, ob lapsum primi hominis in peccatum & mortem, facta sint senectuti, corruptioni, & interitui obnoxia; quodque rursus hominis gratia incorruptionem & immortalitatem recipient, cum in ultima resurrectione homines gloriosi corporis immortalitate donabuntur. Verba ejus haec sunt: **QUID** hoc tibi vult, Vanitati creatura subiacet? corruptibilis effecta est, inquit: cujus rei gratia, & quamobrem? propter te hominem: nam, postquam corpus tuum mortale fecisti, atque patibile; terra ipsa quoque maledicto subjacuit, & spinas protulit, & tribulos. Quod autem & coelum una cum terra senescens, tandem in meliorem statum sit transferendum: audi Prophetam, dicentem, Ab initio tu Domine terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt coeli: ipsi peribunt, tu autem permanes: & omnes, ut indumentum, veterascent: & tanquam vestem mutabis eos, & mutabuntur. Esaias quoque eadem asserit, dicens: Suspiciate coelum, & respiciate terram: quoniam coelum, ut fumus, deficiet; terra, sicut vestimentum, senescet; qui autem ipsam incolunt, instar illorum peribunt. Videsne, ut vanitati serviat universitas? & quo pacto liberanda sit a corruptione? ille enim ait, Tanquam vestem mutabis eos, & mutabuntur: Esaias autem dicit, Qui vero terram incolunt, instar illorum peribunt: non penitus abolenda significans; (non enim qui terram incolunt, id est homines, hoc pacto peribunt) sed temporarius eorum interitus erit: per quem etiam ad immortalitatem transibunt; quemadmodum & natura omnis condita, quae quidem omnia simul exposuit in eo, quod ait, Instar illorum: sicut & Paulus in sequentibus dicit: nunc autem usque eo de illius disserit servitute, dum nobis aperiat, qua de causa ejusmodi facta sit: quam causam nos esse asserit. Quid igitur? injuria affectus est mundus, alterius culpa haec sustinens? nequaquam: nam & propter me factus est: quod si propter me factus est: quomodo injuriam pati dicitur ob meam correctionem haec sustinens? alioquin nec justis, nec injustis ratio quaerenda est in hisce rebus, quae animo ac sensibus carent: verum Paulus postea, quam mundo semel personam affinxerat, nulla earum rerum, quas posui, voluit uri, alia quadam ratione, tanquam auctario lectorem sublevare festinans. Quanam vero ratione? quid ais? inquit, male habitum est universum tui causa, & dissolubile factum? sed nihil injuriae patitur: nanque indissolubile rursus propter te fiet: hoc est enim, quod ait ipse. Quod vero dixit, Subjecta est non iponte: non ideo dixit, quo propriae sententiae dominum mundum ipsum efficiat, sed ut intelligas rem totam Christi providentia geri, non illius virtute. Quae sit autem spes illa, subjunxit, cum ait: Quoniam & ipsa natura liberabitur. Quid est ipsa? Non tu solus, inquit, verum etiam quod te deterius est; quod rationis capax non est, & sensibus vacat: hoc ipsum, inquam, bonorum illorum particeps erit: liberabitur, inquit, a servitute corruptionis, hoc est non amplius corrumpetur: sed tui corporis naturam imitabitur: ut enim ipso corrupto, simul corrupta est: ita & incorruptibile factum ipsa sequetur. Quam rem indicans ait, In libertatem gloriae filiorum Dei. Hoc est, propter libertatem: sicut enim nutrix, quae puerum regium educavit, una cum illo bonis potitur in paternum solium elevato: sic, & mundus, inquit, bonis illis fruatur. Cernisne hominem ubique praestare? cujus & gratia facta sunt omnia? vides, quemadmodum consolatur certantem: ac simul ostendit ineffabilem erga nos Dei benignitatem? Quid doles, inquit, in rebus adversis? An non tu tui solius causa pateris: mundus autem propter te omnis? non modo autem consolatur certantem, verum etiam fide digna facit, quae dicta sunt? si enim mundus ipse sperat, inquit, atque confidit, qui propter te conditus est, factusque omnia: multo magis & tu spem alere debes, ob quem mundus bonis illis fruatur, sic & parentes facere consueverunt, ubi filius in altiori gradu spectandus sit: fervos enim

novis

novis & splendidioribus vestibus induunt ad gloriam ejus : sic igitur & Deus fabricam hanc induet immortalitate , in libertatem gloriae filiorum.

HUCUSQUE Chrysostomi sermo : cui consona sunt , quae idem scripsit homilia ad populum Antiochenum decima his verbis : DEUS mirabilem & magnum fecit mundum , sed & corruptibilem & marcescibilem , & ipsius imbecillitatis multas miscuit demonstrationes , David enim demonstrans , quod etsi pulchrum & magnum , tamen est corruptibile , sic inquit : Initio tu Domine terram fundasti , & opera manuum tuarum sunt coeli : ipsi peribunt ; tu autem permanes , & omnes sicut vestimentum veterascent ; & sicut opertorium mutabis eos , & mutabuntur . Et iterum de Sole inquit idem : Tanquam sponsus procedens de thalamo suo , exultavit , ut gigas , ad currendam viam . Vidisti ipsius pulchritudinem ? vidisti magnitudinem ? vide & imbecillitatis ejus demonstrationem : etenim & hoc demonstrans , sapiens dicebat : Quid lucidius Sole ? & hic deficiet . Iterum de scripturis vobis demonstrabo , quod non solum Sol , sed & omnis mundus corruptibilis est : sed quoniam tenuitate nostra altior hic est sermo ; age ad dulcem nos scripturarum fontem agentes , aures nostras mulceamus : Non enim de coelo & terra sigillatim vobis dicemus , sed de omni pariter creatura , & hoc ipsum vobis demonstrantem Apostolum ostendimus , sic manifeste dicentem ; quod omnis creatura corruptioni nunc servit , & quare servit , & quando mutabitur , & in qualem transibit finem : postquam enim dixit , Non sunt condignae passionis praesentis temporis ad futuram gloriam , quae revelabitur in nobis : intulit , quod Expectatio creaturae revelationem filiorum Dei operitur : vanitati enim creatura subiecta est non sponte , sed propter eum , qui subjecit eam in spe . Quod autem dicit , hujusmodi est : Corruptibilis creatura facta est : hoc enim est , Vanitati subiecta est : corruptibilis autem facta est , Deo sic jubente : jussit autem sic Deus propter genus nostrum ; quoniam enim hominem nutrire debebat corruptibilem , & ipsa talis esse debebat : non enim corruptibilia corpora decebat incorruptibili uti creatura . Sed inquit , Non tamen talis remanet : sed & ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis . Deinde demonstrans , quando hoc erit , & per quos , intulit : In libertatem gloriae filiorum Dei : cum enim resurrexerimus , inquit , & incorrupta sumpserimus corpora ; tunc & coeli corpus , & terrae , & mundi totius incorruptum erit , & immarcescibile . Haec Chrysostomi verba recensui .

HUJUS sententiae omnis recentium theologorum schola adversatur ; praesertim vero in his , quae spectant ad corpora coelestia : haec enim idcirco perpetua & incorruptibilia esse ostendunt , quoniam substantiam habeant a quatuor elementorum substantia diversam , omnisque peregrinae impressionis expertem : & quia tot saeculorum lapsibus ita permanserint incorruptibilia , ut nullum senescientiae praebuerint indicium , nihilque de eorum magnitudine , aut pulchritudine temporis injuria consumpserint . Atqui D. Ambrosius libro primo Hexaëmeron , cap. 6. refellens eos , qui coelos ponunt incorruptibiles , & ex quinta quadam substantia constantes , ita scribit : ALII aetereum corpus coeli , stellarumque esse arbitrati sunt , quintam quandam naturam corporis introducentes , quo diuturnam coeli putarent mansuram esse substantiam : sed non ista opinio propheticae potuit obviare sententiae , quam divina quoque Domini Jesu Christi majestas Dei nostri in Evangelio comprobavit : dixit enim David : principio terram tu fundasti Domine , & opera manuum tuarum sunt coeli : ipsi peribunt , &c. quod adeo probavit in Evangelio Dominus , ut diceret , Coelum & terra praeteribunt ; mea autem verba non praeteribunt . Nihil ergo agunt , qui propter coeli asserendam perpetuitatem quintum corpus aethereum introducendum putarunt . Haec Ambrosius : cui omnes fere Graeci Patres consentiunt , affirmantes coelum suapte natura corruptibile & caducum ; non corrumpendum tamen providentia & gratia Dei conservantis . His affinia habes infra Annot. 340.

A N N O T A T I O CCXLVI.

Et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis, &c. Rom. 8. 2

Adm. utrum
peccando a-
miserit ima-
ginem Dei.

Rom. 12. 2.
1. Cor. 3. 18.
Psal. 38. 7.

AUGUSTINUS lib. 83. Quaestionum, quaest. 67. duo dixisse videtur, unum, quod primus homo peccando amisit Dei imaginem; alterum, quod infimi angeli animaliter vivantsutrunque retractavit lib. 1. Retract. cap. 26. his verbis: CUM exponerem, quod scriptum est, Et ipsa creatura liberabitur a servitute interitus, dixi: Et ipsa creatura, id est ipse homo, signaculo imaginis propter peccatum amisso remansit tantummodo creatura. Quod non ita accipiendum est, quasi totum amisit homo, quod habebat imaginis Dei: nam, si omnino amisisset, non esset, propter quod diceretur: Reformamini in novitate mentis vestrae: & In eandem imaginem transformamur: sed rursus, si totum amisisset, nihil maneret, unde diceretur: Quanquam in imagine ambulet homo; tamen vane conturbatur. Item quod dixi, Spiritualiter summos angelos vivere, infimos vero animaditer; audacius dictum est de infimis, quam ut possit, vel scripturis sanctis, vel ipsis rebus ostendi: quia etsi forsitan potest, difficillime potest.

A N N O T A T I O CCXLVII.

Secundum Deum postulat pro sanctis. Rom. 8. e

Accommoda-
gloriae pri-
vatio.

CHRYSOSTOMUS non longe a fine homil. 14. in epist. ad Romanos, ad peculiarem sibi sententiam recurrens, ait: DIVINAE gloriae privationem, quavis gehenna graviolem, & alienationem ab aeterna quiete quibuslibet suppliciis deteriolem. Vide supra Annot. 41. libri hujus.

A N N O T A T I O CCXLVIII.

Scimus, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum iis, qui secundum propositum vocati sunt sancti. Rom. 8. e

Adm. utrum
homines eli-
gantur, ac
destinentur
ad aeternam
vitam.

AMBROSIIUS, Compiae episcopus, totum hunc locum usque ad finem praesentis capituli pertractat, & particulatim exponit juxta doctrinam dogmatum De Praescientia & Praedestinatione; quod ipse primus omnium (nisi fallor) invenit, & peculiari volumine evulgavit. Summa vero dogmatis est, Deum ab aeterno sua gratuita bonitate omnes homines, nemine eorum excluso, novisse, dilexisse, elegisse, destinasse, & in tempore ad vitam aeternam vocasse, non tamen eodem modo & ordine. Distinxit enim Deus omne genus hominum in duas partes, sive classes: in quarum priore ac praestantiore assumpsit eos, quos recte appellare queas praescitos, praedilectos, praelectos, praedestinos, & praevocatos: quia Deus eximia quadam amoris praerogativa illos praec aliis dilexit, praec aliis elegit, praec aliis destinavit, & singulari quodam privilegio magis ac fortius, quam caeteros, vocavit; quales sunt Maria virgo, Apostoli, Paulus, & alii, quos Deus tanto gratiae munere donavit, tantisque ad salutem praesidiis instruxit, ut, salva etiam arbitrii libertate, a salute excidere nequeant; qui immutabili quodam & infallibili divinae providentiae decreto, stante semper liberae voluntatis arbitrio, ad vitam aeternam praedestinati sunt. In secunda vero classe aptavit Deus reliquam humani generis multitudinem; quam non fixo & inevitabili decreto, sed sub conditione quadam mutabili salvos esse voluit, & ob id eos nec tanta gratiarum affluentia dignatus est, nec tot ac talibus ad beatitudinem consequendam adminiculis juvit. Ambrosius igitur ad primam salvandorum classem referens, quaecunque in fine hujus capituli recensentur, ait ad eam pertinere illos, quos Paulus scribit, secundum propositum vocatos esse; quibus omnia cooperantur in bonum; quos Deus praescivit, hoc est praecaeteris scivit, & approbationis notitia novit; quos Deus praedestinavit, hoc est praec omnibus & ante omnes

omnes destinavit ad conformitatem imaginis filii ejus; quos prae aliis purius justificavit, potentius vocavit, splendidius magnificavit; quos nemo accusare, nemo damnare, nemo a Christi charitate & gloria separare potest, quia immobiliter praedestinati sunt ad gloriam, nec augeri potest eorum numerus, nec minui; quibus denique tanta inest de futura gloria, & praesenti gratia certitudo, ut unusquisque eorum una cum Paulo fidentissime dicere queat, Certus sum enim, quia Rom. 8. 37. 38. neque mors, neque vita, neque angeli, neque ulla creatura poterit nos separare a charitate Dei, quae est in Christo.

HANC AMBROSII, praeceptoris mei, sententiam ipse olim adeo veram credidi, & adeo aptam existimavi ad evellendas duras quasdam & atroces de praedestinatione opiniones, quibus haeretici nostrorum temporum animos simplicium desperatione impleverant, ut eam ab anno aetatis meae vigesimo usque ad trigessimum in multis ac praecipuis Italiae urbibus pro concione explicaverim, non sine audientium plausu, ac perturbatarum mentium fructu: sed cum postea animadvertissem hujusmodi assertionem difficultatibus & angustiis non paucis premi, & ob id a plerisque doctis ac piis theologis non probari; satius duxi ab ejus praedicatione desistere, quam pio eruditorum judicio improbata docere. Scripsit adversus hanc opinionem Dominicus Sotho Segobiensis in commentariis, quos edidit in epistolam ad Romanos cap. nono. Lege infra Annot. 251.

A N N O T A T I O CCXLIX.

Quos praescivit, & praedestinavit. Rom. 8. f

ORIGENES libro septimo commentariorum in epist. ad Rom. tradere videtur, quod praescientia Dei non sit causa rerum futurarum, sed quod res futurae sint causa praescientiae Dei, sic scribens: NAM etsi communi intellectu de Praescientia sentiamus, non propterea erit aliquid, quia id scit Deus futurum: sed quia futurum est, scitur a Deo ante, quam fiat: nam etsi verbi gratia fingimus Deum non praenoscere aliquid; futurum sine dubio erat, quod ita ut pura Judas proditor factus est; & hoc ita futurum prophetae praedixerunt. Non ergo, quia prophetae praedixerunt, idcirco prodidit Judas: Sed quia futurus esset proditor, ea, quae ille ex propositi sui nequitia gesturus erat, praedixerunt prophetae, Augustinus huic sententiae adversari existimatur libro 15. De Trinitate, cap. 13, inquit: UNIVERSAS creaturas & spirituales & corporales, non quia sunt, ideo novit: non enim nescivit, quae fuerat creaturus: quia ergo scivit, creavit; non quia creavit, scivit; nec aliter scivit creata, quam creanda, non enim ejus sapientiae aliquid accessit eis; sed, illis existentibus, sicut oportebat, & quando oportebat, illa mansit, ut erat; unde in Ecclesiastico, Ante, quam crearentur, omnia nota sunt illi: sic Eccles. 23. 29. & postquam consummata sunt. Divus Thomas in primo Summae volumine, quae est. 14. artic. 8, inquit Origenem loqui de scientia simplicis notitiae, cui nondum adjuncta sit voluntatis approbatio; Augustinum vero esse locutum de scientia, adjuncto voluntatis proposito. Quod autem ab Origene dictum est, ideo Deum praescire aliqua, quia futura sunt, ait intelligendum fore secundum causam consequentiae, & non secundum causam essendi: sequitur enim, si aliqua sunt futura, quod Deus ea praesciverit: non tamen res futurae sunt causa, quod Deus sciat. ^(a)

A N N O T A T I O CCL.

Quos praedestinavit, hos & vocavit. Rom. 8. f

JACOBUS Sadoletus, Carpentorastis episcopus, libro secundo commentariorum in epistolam ad Romanos haec expositione illustrans, ait, quod Deus neminem ex solo divinae voluntatis arbitrio aut eligit, aut reprobatur; sed hunc Electio, & reprobatio, an ex operis praevisione sint. eligit,

(a) Confule S. Thomam loco ab Authore laudato, nec non I. Sent. Qu. XXXVIII. Art. 1. & Contra Gent. lib. 1. cap. 61. 62., & Qu. II. de Verit. Art.

14. & adde notas marginales Cl. N. Johannis Nicolai cum in Summa, tum in lib. Sententiarum.

eligit, quia praenovit cum non aspernaturum divinam vocationem, & fidei lumen non averfaturum: illum vero reprobatur, quia praevidebat ipsum oppositum obicem divinae vocationi, & divinam gratiam repudiaturum. Quam opinionem prolixo tractatu prosequitur, Augustini sententiam de praedestinatione & reprobatione ex solo Dei beneplacito confutans. Vide Annotationem proxime sequentem.

A N N O T A T I O CCLI.

Jacob dilexi, Esau autem odio habui. Rom. 9. b

An praedest-
inatio sit ex
meritis prae-
destinatorum
a Deo prae-
visis.

Rom. 9. 11.
Et Genes. 25.
23.

CHRYSOSTOMUS homilia in epistolam ad Romanos, hunc locum pertrahens, indicare videtur aeternam Dei erga suos, dilectionem, electionem, praedestinationem, & temporalem vocationem, oriri ex meritis electorum, ab aeterno in divina praescientia praevisis. Ita enim scribit: **QUA** igitur de causa Jacob quidem amoris, Esau autem odio habitus erat? qua de causa hic serviebat, ille autem imperabat? quoniam quidem hic malus erat, ille autem bonus erat, quanquam illis nondum natis, alter quidem honorabatur, alter autem condemnabatur. Adhuc enim nati cum non essent, dixerat Deus, Major serviet minori. Et infra comparans divinam electionem electioni artificum, qui res eligunt, quas norunt suo usui aptiores, ait: **MULTI** Matthaeo meliores esse videbantur, ab apparenti operum argumento. Verum qui arcana novit, quique cogitationis aptitudinem probare potest; is & in coeno margaritam jacentem novit; omissisque aliis, admiratus hujus pulchritudinem, illum elegit: voluntatisque nobilitati suam cum adjunxisset gratiam, probatum illum esse pronunciavit: si enim in artibus his fragilibus, qui judicare valent, non ab iis argumentis, per quae imperiti calculum ferunt, quae proposita sibi sunt, eligunt; sed ab iis, quae probe ipsi norunt: & equorum domitores hoc idem per saepe in equis fastitant, & qui lapidum preciosorum judices sunt, & qui caeterarum artium opifices: multo magis benignus Deus, qui solus omnia aperte novit, a propria sapientia de omnibus calculum feret. Propterea sane publicanum elegit, & latronem, & meretricem: sacerdotes autem, & senes, & magistratus reprobavit, & ejecit.

ET HOMILIA in epist. ad Ephesios prima, de electione loquens, ait: **QUOD** si homines quando eligunt, optima sibi deligunt: multo magis Deus: eligi enim & divinae benignitatis indicium est, & virtutis eorum, qui eliguntur.

RURSUS hom. ad Eph. 2. **ELEGIT** omnino juxta delectum liberumque propositum praedestinos, hoc est praedestinavit, quos sibi ipsi delegerat, juxta quod nos vidit ante, quam in sortem ascisceremur.

ITEM homilia in Matthaeum 31. causam vocationis Matthaei, & Pauli, & aliorum Apostolorum ascribens obedientiae, quam Deus in illis futuram praeviderat, haec prodit: **CUJUS** rei gratia non cum Petro simul & Joanne & aliis discipulis ipsum Matthaeum vocavit? certe quemadmodum tunc, ad illos accessit, vocavitque, quando obtemperaturos sciebat: sic Matthaeum quoque tunc vocavit, quando minime reluctaturum videbat. Qua de causa etiam Paulum post resurrectionem piscatus est: nam qui corda scrutatur, etiam quando unusquisque ad obediendum paratus erat, non ignoravit.

Galat. 1. 35.

ET HOMILIA in Matthaeum 56. vocationem operariorum ad vineam eorum bonae voluntati his verbis attribuit: **OMNES** quidem ille ab initio conduxisse voluisset, sed a voluntate vocatorum haec differentia resultavit. Idcirco alii mane, alii tertia, alii sexta, alii nona, alii undecima hora vocantur, quia tunc obtemperati erant: quod & Paulus aperte significavit, dicens: **QUANDO** autem visum est Deo, qui me segregavit ex utero matris meae: quando autem ei visum est? quando certe obtemperaturus erat: nam ipse a primis etiam incunabulis voluisset: sed quia illum renixurum sciebat; tunc voluit, cum animum ipsius penetraturam vocationem non ignorabat: sic & Latronem postea vocavit. Potuisset antea ipsum vocasse, sed vocatus ille non paruisset: nam si Paulus ab initio non paruisset, multo minus ipse Latio.

ITEM homilia in Psalmum 115. de vocatione Centurionis loquens, id ipsum confirmans,

confirmans, ait: **SPATER** trahit, Filius deducit, Spiritus illuminat; quid peccant, qui neque tracti sunt, neque deducti, neque illuminati? quoniam non praebent se ipsos dignos, ut eam suscipiant illuminationem. Vide ergo hoc evenisse Cornelio: neque enim hoc ille domi apud se invenit, sed cum Deus vocavit, quoniam ipse praecoccupans se ipsum dignum: etsi enim ejus est trahere & inducere; animam tamen requirit, quae morem gerat; & tunc suum adhibet auxilium. Quocirca alibi dicit Paulus, Secundum propositum vocatis. Act. 10. Rom. 8. 28.

HUCUSQUE Chrysostomus: in cujus sententia plerique veterum Patrum fuisse videntur; quorum singula testimonia huc libet inferere, ne mihi deinceps ad hoc ipsum argumentum redire opus sit.

ORIGENES libro in epistolam ad Rom. septimo, exponens illud, An non Rom. 9. 21. habet potestatem figulus luti, &c. haec scripsit: **ILLUD**, quod paulo ante de Jacob & Esau proposuit, apertius explanatur. Ut enim Jacob esset vas ad honorem sanctificatum, & utile domino ad omne opus bonum paratum; anima ejus emundaverat semetipsam, & videns Deus puritatem ejus (potestatem enim habens ex eadem massa facere aliud vas ad honorem, aliud ad contumeliam) Jacob quidem, qui, ut diximus, emundavit semetipsum, fecit vas ad honorem; Esau vero, cujus animam non ita puram, nec ita simplicem vidit, ex eadem massa fecit vas ad contumeliam. Ut autem scias, quod pro puritate & simplicitate animae Jacob factus fuerit ad honorem vas; audi, quäle ei divina scriptura simplicitatis testimonium perhibet. Et erat, inquit, Jacob homo simplex: ideo Genes. 25. 27. Rom. 9. 13. ergo Apostolus dicit de eis: quia prius, quam nascerentur, dicitur de eis, Jacob dilexi, Esau autem odio habui. Idem libro primo in epistolam ad Romanos, causam referens, ob quam Paulus electus sit a Deo; loquitur ad hunc modum: Nos autem dicimus, quod neque Paulus fortuito, aut naturali differentia electus est, sed electionis suae causas in semetipso dedit ei, qui scit omnia ante, quam fiant. Ergo Paulus, quod segregatus in Evangelium dicitur, & segregatus a ventre matris suae, causas in eo, & merita, quibus segregari debuerit, vidit ille, quem non laret mens. Praevидit enim, quod abundantius, quam caeteri omnes, laboraturus esset in Evangelio; quod in fame & siti, in frigore & nuditate praedicaturus esset in Evangelium, ne forte, cum aliis praedicaret, ipse reprobus efficeretur. Haec ergo, & his similia, & alia multa in eo de ventre matris praevидens Jesus, pro his segregavit eum in Evangelium. Quod & ipse Paulus in consequentibus latius differens, ait: quia quos praescivit, & praedestinavit conformes fieri imagini filii sui: evidenter ostendens, quod eos, quos praescivit Deus tales futuros, ut Christo se in passionibus conformarent, ipsos etiam conformes, ac similes imaginis ejus praedestinavit & gloriae. Praecedit ergo praescientia Dei, per quam noscuntur, qui in se labores & virtutes habituri sint; & ita praedestinatio sequitur. Nec tamen rursus praedestinationis causa putabitur praescientia: quod enim apud homines uniuscujusque meritum pensatur ex praeteritis gestis, hoc apud Deum judicatur ex futuris.

AMBROSIUS in commentariis epist. ad Rom. explicans illud; his, qui secundum propositum vocati sunt, **ILLI**, inquit, secundum propositum vocantur, quos credentes praescivit Deus, ut ante, quam crederent, scirentur: quos enim praescivit futuros sibi devotos, ipsos elegit ad aeterna praemia. Item declarans illud, Miserebor, cui miserebor, sic scribit: **ERGO** miserebor, inquit, Rom. 9. 15. ejus, cujus misertus ero: hoc est, Ejus miserebor, cujus praescius eram, quod misericordiam daturus essem, sciens conversurum illum & permansurum apud me: & misericordiam praestabo ei, cui misericordiam praestitero: id est ei misericordiam dabo, quem praescivi post errorem recto corde reversurum ad me. Hoc est dare illi, cui dandum non est, neque non dare illi, cui dandum est, ut eum vocet, quem sciat obaudire; illum autem non vocet, quem sciat minime obaudire.

HIERONYMUS quaestione ad Hedibiam decima, exponens illud, Nunquid iniquitas apud Deum? **VASA**, inquit, misericordiae non solum populus Rom. 9. 14. gentium est, sed etiam hi, qui ex Judaeis credere voluerunt. Ex quo ostenditur non gentes eligi, sed hominum voluntates. Et libro in epistolam ad Galatas pri-

Galat. 1. 15. **mo** super illud, Cum autem placuit ei, qui me segregavit, &c. sic ait: **Et Dei** praescientia evenit; ut quem scit justum futurum, prius diligat, quam **exiatur** ex utero: & quem peccatorem, oderit ante, quam peccet, non quo & in amore, & in odio iniquitas Dei sit; sed quoniam non aliter eos habere debeat, quos scit vel peccatores futuros esse, vel justos. Nos ut homines tantum de praesentibus judicamus: ille, cui futura jam facta sunt, de fine rerum, non de exordiis fert sententiam. Item in commentario Malachiae, capite primo, exponens illud, Jacob dilexi, Esau odio habui, **PORRO**, ait dilectio, & odium Dei vel ex praescientia nascitur futurorum, vel ex operibus. Alioquin novimus, quod omnia Deus diligat, nec quicquam eorum oderit, quae creavit: sed proprie eos suae vindicet charitati, qui vitiorum hostes sunt & rebelles: & e contrario illos odit, qui a Deo destructa cupiunt rursus extruere.

AUCTOR commentariorum Hieronymi inscriptionem praeferebant, elucidans illud, Praedestinavit conformes fieri imagini Filii ejus, **PRAEDESTINARE**, inquit, idem est, quod praescire: ergo quos praevидit conformes futuros in vita, voluit, ut fierent conformes in gloria. Et paulo post, **QUOS** praescivit credituros, hos vocavit. Vocatio enim, volentes colligit, non invitos. Et rursum in illud, Miserebor, cui miserebor, **HOC**, ait, recto sensu ita intelligitur: Illius miserebor, quem praescivi posse misericordiam promereri, ut jam tunc illius sim misertus.

AUGUSTINUS in libro propositionum ex epistola ad Romanos super illud, Jacob dilexi, affirmat Deum elegisse Jacob ex fide, quam in eo praevидit, his verbis: **NON** ergo elegit Deus opera cujusque in praescientia, sed fidem elegit in praescientia; ut quem sibi crediturum esse praescivit, ipsum elegerit, cui Spiritum Sanctum daret, ut bona operando etiam vitam aeternam consequeretur: Idem Deus, qui operatur omnia & in omnibus: nusquam autem dictum est, Deus credit omnia in omnibus. Quod ergo credimus, quod autem bonum operamur, illius est. Idem in libro 83. Quaestionum, quaest. 68. **CUI** vult, inquit, miseretur Deus; & quem vult, indurat: sed haec voluntas Dei injusta esse non potest. Venit enim de occultissimis meritis, quia & ipsi peccatores non propter generale peccatum unam massam fecerunt; tamen nonnulla inter eos est diversitas. Praecedit ergo aliquid in peccatoribus, quo quamvis non dum sint justificati, digni efficiantur justificatione: & idem praecedit in aliis peccatoribus, quo digni sint obtusione. Rursus in libro sex Quaestionum contra Paganos, quaestione 2. refert causam divinae vocationis in fidem vocatorum a Deo praevisam. Ibi enim respondens ad quaestionem Porphyrii, quaerentis, cur Christus prioribus saeculis non venerit vocare omnes homines ad viam salutis, ita scribit: **HOC SOLUM** brevitas gratia in hujus quaestionis solutione dicamus, tunc voluisse hominibus apparere Christum, & apud eos praedicari doctrinam suam, quando sciebat, & ubi sciebat esse, qui in eum fuerant credituri. His enim temporibus & his locis, quibus Evangelium non est praedicatum, tales omnes in ejus praedicatione futuros esse praesciebat, quales multi in ejus corporali praesentia fuerunt, qui in eum nec suscitatis ab eo mortuis credere voluerunt.

THEODORETUS in commentariis epistolae ad Romanos super, Jacob dilexi, **DEUS**, inquit, cum propositum Esau & Jacob praescivisset, utriusque differentiam praedixit. Dei enim electio hominum proposito convenit. Et in expositione octavi capitis ejusdem epistolae, **QUORUM**, ait, propositum Deus praescivit, eos ab aeterno praedestinavit.

SEDULIUS in Collectaneis epistolae ad Romanos in illud, His qui secundum propositum vocati sunt, **QUOS**, ait, praescivit futuros devotos sibi, ipsos elegit ad promissa praemia capebenda. Et infra, **QUOS** praescivit credituros, hos vocavit: vocatio enim volentes colligit. Aliud est praescire, aliud praedestinare: praescientia gerenda praenoscit: postmodum praedestinatio retribuenda describit: illa praevidet merita, haec praedestinat praemia. Et infra **JACOB & Esau**, qui ex uno sunt de Rebecca nati concubitu, ante quam nascerentur, fidei sunt merito separati, ut propositio jam maneret: ita ergo & nunc, & quos praescivit de Gentibus credituros, elegit, & ex Israél rejecit incredulos.

THEOPHY-

THEOPHYLACTUS in commentariis epist. ad Rom. explanans illud, Quos praescivit & praedestinavit, sic loquitur: **PRAECOGNOSCIT**, vel scit Deus eos, qui vocatione digni sunt; deinde sic praedestinat. Prior itaque est praescientia, postea sequitur praedestinatio. Praedestinationem autem intelliges impermutabilem Dei voluntatem: praenovit itaque Paulum vocatione dignum esse, sicque praefinivit, seu praedestinavit, hoc est impermutabiliter decrevit, adeoque statuit vocare ipsum. Idem in Matth. cap. 22. cum exponeret illud, Multi sunt vocati, &c. **PAUCI** quidem, inquit, sunt, qui salvantur, & qui digni sunt, ut eligantur a Deo; ita ut Dei quidem sit vocare: electos autem fieri, vel non, nostrum est.

OECUMENIUS in Collectaneis explanationum in Paulum, exponens illud, Quos autem praedestinavit, **SUBAUDITO**, inquit, ubique, Qui secundum propositum vocati sunt. Quoniam quos praescivit, hos etiam praedefinivit; quia secundum propositum sunt: & quos vocavit, eosdem & justificavit; quia secundum propositum sunt. Et nihil absurdi occurrat, si quibusdam Deus beneficiat, quibusdam vero non. Cum enim subditur Secundum propositum; statuitur illorum virtus, qui secundum proprium propositum crediderunt: & sic a personarum respectu Deus liberatur.

THEODULUS in Collectaneis epistol. ad Romanos id ipsum exponens, eadem ferme repetit, inquiens: **UBIQUE**, Secundum propositum vocati sunt, subaudi: nam absurdum colligitur, si Deus in quosdam beneficium contulit, in quosdam vero non contulit: si autem, Secundum propositum, subaudiatur; ipsorum virtus statuitur, Deusque a personarum respectu liberatur.

JACOBUS, Carpentoracensis episcopus, libro secundo comment. in epistolam ad Rom. planum faciens illud ex 8. cap. ejusdem epistolae, Quos praedestinavit, hos & vocavit, longo sermone suadet, Deum non ex voluntatis suae arbitrio aliquos eligere, sed quia praenoverit eos neque spreteuros divinam vocationem, neque oblatam Dei gratiam rejecturos.

HAEC igitur sunt Patrum dicta, ex quibus colligi videtur, Praescientiam meritorum esse causam divinae Praedestinationis, quae quidem sententia in Pelagio damnata est.

DIVUS AUGUSTINUS, cum prius huic dogmati constantior adhaesisset, demum, re diligentius perspecta, opinionem innumeris pene locis retractavit, praesertim libro primo Retractionum, cap. 25. quo loco testatur se nunquam hoc fuisse dicturum, si scivisset electionem sine ullis praecedentibus meritis esse ex sola gratia, & fidem ipsam inter Dei munera, quae dantur per Spiritum Sanctum, reperiri. Nam quamvis credere & operari utrumque nostrum sit propter liberum voluntatis arbitrium, & quod nonnisi volentibus nobis fiunt: utrumque tamen Dei donum est, qui & credere, & velle, & perficere subministrat.

CAETERUM ne altius ac prolixius, quam pro annotandi ratione propositas Patrum sententias excutiam, & in re tam abstrusa, tantisque disputationum labyrinthis implicata & me ipsum, & legentium animos obvolvam, satis superque sufficere arbitror, si illud unum annotavero, quod D. Thomas ex Augustini doctrina observari monuit in primo Theologicae summae volumine, quaestione 23. nimirum; In operibus electorum, a divina praescientia praevisis, duplicem causae rationem spectari posse, Meritoriam scilicet, ac Finale. Primum ergo, si causam meritoriam inspexerimus, nosse oportet, Ordinem divinae providentiae erga electos gemina graduum varietate distingui: quorum alii praecedunt gratificantis gratiae susceptionem, seu sunt Dilectio, Electio, Conscriptio, Praedestinatio, Vocatio, Justificationis inchoatio; alii vero gratificantis gratiae receptionem sequuntur, quales sunt Gratiae auctio, Justitiae incrementum, & Aeternae felicitatis adeptio. Si igitur quaeratur, an operum nostrorum praevisio sit causa meritoria praecedentium graduum: negandum est prorsus; ne videamur connivere Pelagianis, dicentibus, Deum merita nostra in sua praescientia elegisse: & juxta hanc sententiam interpretandi sunt omnes patres, qui aeternam Dei electionem, ac praedestinationem ex sola Dei gratia nullis praevisis me-

TOM. II.

Y y. 2

ritis

ritis definiunt. Si vero interroget quispiam, utrum sequentes divini ordinis gradus in divina praevisione causam habeant meritoriam: proculdubio respondendum est, Deum ab aeterno decrevisse daturum se incrementa amplioris iustitiae his, qui bene usuri essent primo iustificantis gratiae dono, ac deinde ob merita bene servatae iustitiae redditurum se eis perpetuae beatitudinis coronam. Atque ad hunc sensum conabimur, quoad fieri poterit, accommodare aliquas ex praemissis Patrum sententiis, quae praevisioni meritorum ascribere videntur electionem & praedestinationem, hoc est praedestinationis & electionis complementum, sive sequentes ac posteriores gradus divini ordinis; quod interdum patres, totum a parte denominantes, Electionem, vel Praedestinationem appellarunt.

RURSUM si nos ad contemplationem Finalis causae convertamus, recte quidem affirmare poterimus praevisionem operum, subsequens divinae gratiae receptionem, esse causam electionis ac praedestinationis finalem. Deus enim, ut Ephes. 1. 4. Paulus ait, elegit nos ante mundi constitutionem, & praedestinavit nos, ut essemus sancti & immaculati coram eo, in laudem gloriae gratiae ejus: hoc est nos sibi ab aeterno ascivit in suos, & praeparavit nobis vocationis & iustificationis gratiam, in eum videlicet finem, ut ea bene uteremur, & ex ejus bono usu gloriam sempiternae felicitatis adipisceremur. Nec dubium est aliquos ex praedictis Patribus secundum hunc loquendi modum pronunciasse, opera nostra, a Deo praevisa, causam esse divinae praedestinationis finalem quidem, non autem meritoriam. Haec sunt, candide lector, quae hic breviter annotanda existimavimus: tu, si qua habes explicandis Patrum sententiis aptiora, his utere; & haec nostra, qualiacunque sint, boni consule. ^(a)

A N N O T A T I O CCLII.

Cujus vult, miseretur, & quem vult, indurat. Rom. 9. e

An Deus ex solo voluntate sua proposito aliquos reprobet.

I. Cor. 15. 22.

AUGUSTINUS libro primo quaestionum ad Simplicianum, quaestione secunda, cum in expositione loci hujus de causa Praedestinationis ac Reprobationis loqueretur, visus est asserere, quod cum Deus praescivisset omne genus humanum in Adam peccante, ceu in massa quadam iniquitatis ac perditionis perditum ac mortuum, aliquos inde eripuit, & ad vitam aeternam praedestinavit, non ex eorum praevisis meritis, sed ex suae voluntatis beneplacito, ad ostensionem misericordiae suae: caeteros vero in eadem massa reliquit a coelesti regno reprobatos, non ex eorum singularibus demeritis praevisis, sed ex suae voluntatis beneplacito ad ostensionem divinae iustitiae perditos in sua perditione justo judicio deferentis. Quam sententiam his verbis expressit: SUNT igitur omnes homines (quandoquidem, ut Apostolus ait, in Adam omnes moriuntur, a quo in universum genus hominum origo ducitur offensionis Dei) una quaedam massa peccati supplicium debens divinae summaeque iustitiae; quod sive exigatur, sive donetur, nulla est iniquitas: a quibus autem exigatur, & quibus donandum sit, superbe judicant debitores. Hoc ipsum clarius pronunciat libro Hypognosticon sexto in hunc modum: JAM igitur apertius disseramus, quomodo erga humanum genus praescientia sua & praedestinatione Deus, in quo iniquitas non est, generaliter utatur: massae namque humani generis, quae in Adam & Eva praevaricatione damnabilis mortaliisque facta est, non conditione divina, sed ex debito, poena, cruciatusque gehennae debetur: venia vero non merito, sed Dei justis iudicis misericordiae largitate confertur. Quia vero justus & misericors Dominus, praesciusque futurorum ex hac damnabili massa non personarum acceptione,

(a) Massilienses, qui & Semi-Pelagiana labe fuerunt infecti, adseruerunt a Deo ante constitutionem mundi praevisos ac praescitos eos, „ quos gratia vocatos. dignos futuros electione, & de vita „ bono sine excessibus esse praevidisset „ Deus: ut Augustino significavit S. Prosper. Consule idcirco quae contra hunc errorem scripsit laudatus Prosper contra collatorem, nec non M. P. Augustinus lib. 1. de peccatorum meritis, & remissione cap. 18. lib. 1.

ad Simplicianum qu. 2. & alibi pluries. Consule etiam S. Thomam 1. P. Qu. 23. Art. 5. Et 1. sent. Dist. XLI. Art. 3. necnon Lib. XXXI. contra Gent. cap. ultim. Et Quaest. XXVI. de Verit. Art. 2. item in Cap. XV. Johann. Less. 3. Et in Epist. ad Ephes. 1. Less. 1. & Less. 4. sed observa etiam notas marginales N. Cl. Johannis Nicolai, apud quem reperies innumera alia monumenta PP. ad rem penitus accurate rimandam.

acceptione, sed iudicio aequitatis suae irreprehensibili, quos praescit, misericordia sua gratuita praeparat, id est praedestinat ad vitam aeternam; caeteros autem (ut praedixi) poena debita punit; quos ideo punit, quia, quid essent futuri, praescivit; non tamen ipse fecit, vel praedestinavit puniendos, sed tantum, ut dixi, in damnabili massa praescivit.

RURSUS in libro Soliloquiorum, capite 28. id ipsum apertioribus exprimens verbis, haec scripsit: OMNES nos quasi pannus menstruatae de massa corrupta & impunda venientes maculam immunditiae nostrae, quam celare saltem tibi, qui omnia vides, non possumus, in frontibus enim portamus, quia mundi esse non possumus, nisi tu mundaveris, qui solus es mundus. Mundas autem de nobis filiis hominum eos, in quibus tibi complacuit habitare: quos inaccessibilibus profundis secretis iudiciorum incomprehensibilium sapientiae tuae, semper iustorum, licet occultorum, sine eorum meritis praedestinasti ante mundum, vocasti de mundo, iustificasti in mundo, & magnificas eos post mundum. Non omnibus autem hoc facis: quod admirantur tabescentes omnes sapientes terrae: Et ego, Domine, hoc considerans, expavescō, & obstupescō de altitudine divitiarum sapientiae & scientiae tuae: ad quam ego non pertingo, & incomprehensibilia iudicia iustitiae tuae, quoniam ex eodem luto alia quidem factis vasa in honorem, alia vero in contumeliam sempiternam. Quos igitur tibi elegisti de multis in templum sanctum tuum, ipsos mundas, effundens super eos aquam mundam: quorum nomina, numerumque tu nosti, qui solus numeras multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocas: qui etiam scripti sunt in libro vitae: qui nequaquam perire possunt, quibus omnia cooperantur in bonum, etiam ipsa peccata: cum enim cadunt, non colliduntur: quia tu supponis manus tuas, custodiens omnia ossa eorum, ut unum ex his non conteratur. At tamen mors peccatorum pessima: illorum, inquam, quos ante, quam faceres coelum & terram, secundum abyssum multam iudiciorum tuorum occultorum, semper autem iustorum praescivisti ad mortem aeternam: quorum dinumeratio nominum & meritum pravorum apud te est, qui numerum arenae maris dinumerasti, & dimensus es profundum abyssi; quos reliquisti in immunditiis suis: quibus omnia cooperantur in malum: & ipsa etiam oratio vertitur in peccatum: ut si etiam usque ad coelos ascenderint, & inter Sydera coeli collocaverint nidum suum, quasi iterquilinium in fine perdentur.

HAEC Augustini sententia est: quae olim plerisque veterum Patrum vehementer displicuisse videtur.

PROSPER, Regiensis episcopus de hac re Augustinum epistola admonuit in haec verba: MULTI servorum Christi, qui in Massiliensi urbe consistunt in sanctitatis tuae scriptis, quae adversus Pelagianos haereticos condidisti, contrarium putant Patrum opinioni & ecclesiastico sensui, quicquid in eis de vocatione electorum secundum Dei propositum disputasti. Hoc enim propositum vocationis Dei, quo vel ante mundi initium, vel in ipsa conditione generis humani, electorum & rejiciendorum dicitur facta discretio, ut secundum quod placuit creatori, alii vasa honoris, alii vasa contumeliae, sint creati, dicunt & lapsis curam resurgendi adimere, & sanctis occasionem torporis afferre: eo quod in utranque partem superfluous labor sit, si neque rejectus ulla industria possit intrare, neque electus ulla negligentia possit excidere.

HILARIUS, Arelatensis episcopus, eandem rem Augustino per epistolam significans, ita ad eum scribit: Domine beatissime, ac toto affectu desiderande. Haec sunt, quae Massiliae, vel aliis etiam locis in Gallia ventilantur: novum & inutile esse praedicationi, quod quidam secundum Dei propositum eligi dicuntur. Et infra, ET hoc non solum aliorum catholicorum testimoniis, sed etiam sanctitatis tuae disputatione antiquiore se probare testantur.

FAUSTUS, Galliarum episcopus, suppresso Augustini nomine, ejus opinionem insectatur libro secundo De gratia Dei, & humanae mentis arbitrio, cap. 6. his verbis: NON ex operibus, sed ex vocante dictum est, Jacob dilexi, Esau autem odio habui. In his verbis hoc vult intelligi gentilitiae persuasione impietas, quod Deus absque ullo inter bonum & malum moderatoris examine, non ordine regentis,

regentis, sed jure dominantis, illum affectu dignum reddat, hunc odio, illum recipiat studio, hunc excludat imperio: & inter duos perditos nulla consideratio laboris, nulla devotionis habeatur: sed unus sine ratione cessantibus officiis assumatur, alter sine discretionem damnatur: ac sic, dum in alterutro nec meriti existit materia, nec delicti, aufertur omnino futuri causa judicii.

AMBROSIUS, Compiae episcopus, licet profiteatur se Augustinum summo-
pere venerari, tantumque ei tribuere, quantum ulli ex illustribus ecclesiae docto-
ribus ausit concedere: tamen hanc sententiam de massa perditionis, ab ipso pri-
mum Augustino (ut ille ait) inventam, quinque ac viginti objectionibus oppu-
gnat: quas si quis nosse desiderat, legat ejus Commentarios in 9. cap. epist. ad
Rom. ubi in compendium redegit, quae prius adversus hanc opinionem prolixo
volumine scripserat.

AD HORUM, & hujusmodi locorum intelligentiam animadversione di-
gnum est, quod quemadmodum Annotatione praecedenti diximus, divinae pro-
videntiae ordinem erga beandos duplici graduum discrimine distingui, priore
scilicet ac posteriore: ita nunc dicimus, ordinem divinae providentiae erga re-
probos bina graduum varietate concludi: quorum alii priores sunt & aeterni, seu
Odium, Neglectio, Delectio, & Reprobatio; quae prioribus divini ordinis gra-
dibus, hoc est Dilectioni, Electioni, Conscriptio, & Praedestinationi ex diame-
tro opponuntur. Hi quidem nullam in divina praescientia causam habent, nisi
Dei ita volentis animum ad offensionem divinae justitiae prospicientem. Et in
hunc, ut arbitror, sensum intelligendae sunt Patrum sententiae, quae nullam sta-
tuunt Reprobationis causam. Alii vero sunt ejusdem Postpositionis, sive Repul-
sionis posteriores ac temporales gradus, nimirum Obtusio, Excaecatio, Indura-
tio, & Aeterna damnatio: quorum causa meritoria sunt reproborum increduli-
tas, iniquitas, & obstinatio; quas cum Deus ab aeterno praenosset, merito illis
debitas poenas constituit, nempe Obtusionem, Excaecationem, Obdurationem,
& Aeterni supplicii damnationem: juxta quarum considerationem dictum est
a plerisque Patribus mala opera praevisa esse causam meritoriam divinae Repro-
bationis & Repulsionis, hoc est posteriorum effectuum divinae Postpositionis, qui
non nisi ex malis reproborum meritis producuntur, dicente propheta: Perditio
tua ex te Israël, tantummodo ex me auxilium tuum.

Legit S. Tho-
mas I. P. Qu.
XXIII. Art. 3.
& 5. & ibi
notas margi-
nales Johan-
nis Nicolai.

Os. 13. 9.

A N N O T A T I O CCLII.

Nam & ego Israëlita sum. Rom. 11. a

An Paulus
Petro digni-
tate par fue-
rit.

CHRYSOSTOMUS homilia in epistolam ad Romanos decima octava in ex-
positione praesentis particulae, NEQUE enim, ait, si populum suum Deus
repulsurus fuisset, Paulum sibi ex Israëlitis elegisset, cui omnem praedicationem,
cui res orbis, mysteria cuncta, universamque dispensationem concederet. Germa-
nus Brixius, homiliarum Chrysostomi in Paulum interpretes, hunc locum in mar-
gine annotans, VIDE, inquit, quid Chrysostomus Paulo tribuat. Lege infra
Annot. 269.

A N N O T A T I O CCLIII.

Reliquiae secundum electionem salvae factae sunt. Rom. 11. a

Ignis expia-
torius.

ORIGENES libro in epistolam ad Romanos octavo haec interpretans, videtur
esse in ea opinione, ut omnes tam boni, quam mali post hanc vitam adi-
turi sint gehennae ignem. Habet enim haec verba: OMNIA tamen finis perur-
get, & eos quidem, qui beati sunt, sive illi ex Israël, sive ex gentibus, &c. Vi-
de supra Annot. 170. & 171. libri quinti.

A N N O T A T I O CCLV.

Omne, quod non est ex fide, peccatum est. Rom. 14. g

Num omnis
infidelium vi-
ta peccatum
sit.

ANSELMUS Laudunensis in Glossa ordinaria, hanc particulam explicans, in-
nuere videtur omnia infidelium opera esse peccata, nihilque ab eis fieri pos-
se,

se, quod bonum sit. His autem utitur verbis: OMNIS infidelium vita peccatum est: & nihil bonum sine summo bono, ubi deest agnitio veritatis aeternae: Falsa virtus est etiam in optimis moribus. Opera, quae videntur probabilia, praeter fidem sic sunt, ut magnae vires, & cursus celerissimus extra viam. Consentit huic sententiae, quae ex Augustino ad verbum desumpta est, Anselmus, Cantuariensis episcopus, qui in commentariis hujus loci haec ipsa verba repetit: CONCINIT his Ambrosius libro primo De vocatione gentium capit. 3. sine cultu inquit veri Dei, etiam quod virtus videtur, peccatum est, nec placere ullus Deo sine Deo potest. Neque ab his dissentit Auctor commentariorum Origenis in Job; qui capite primo ita scribit: UT breviter, atque audenter dicam, Omnia, quaecunque fecerint homines, sive in virginitate, sive in abstinentia, sive in corporis castitate, sive in bonorum suorum distributione, omnia gratis faciunt, si non in fide fecerint. Omnem enim severitatem, & omnem justitiam, quam fecerit quis foris a vera Dei fide, frustra facit, in perditione facit, non prodest ei, non adjuvat eum in die irae. Ad quod testis est Paulus, dicens: Omne, quod non est ex fide, peccatum est. Haec ille. Secutus est horum verba ac sensum Joannes Ferus in Matthaei commentariis, quemadmodum superius notatum est Annotatione quadragesima libri hujus. Divus Thomas in secunda secundae, quaestione. 10. artic. 4. edisserens propositum Anselmi locum, ait eum bifariam intelligi posse, hoc est, vel quod vita infidelium non potest esse sine peccato, cum peccata sine fide non tollantur; vel quia quicquid agunt ex infidelitate, peccatum est. Unde ibidem subditur, quia omnis infideliter vivens, vel agens vehementer peccat. Hinc autem non consequitur infideles in quolibet opere peccare, cum in eis naturalis illa rationis bonitas, quae deprecatur ad optima, non sit penitus extincta & abolita. Vide infra Annotationem 278. (a)

Auctor libri
de vocatione
gentium est
S. Leo M.

A N N O T A T I O CCLVI.

Salutate Priscam, & Aquilam. Rom. 16. a

CHRYSOSTOMUS in homilia, quam separatim edidit in hunc locum, verba Bellum. quaedam habet, quibus Erasmus abutitur contra jus & aequitatem justibelli, contendens non licere Christianis ulla ratione pugnare. Legito Annotationem 156. libri hujus.

A N N O T A T I O CCLVII.

Obsecro vos per nomen Domini nostri Jesu Christi. 1. Cor. 1.

CHRYSOSTOMUS homilia tertia in priorem ad Corinthios hoc enarrans, sentire videtur, quod multi gentilium philosophorum, sola naturali ratione adjuti, praecepta legis divinae non solum impleverint, sed etiam transcendunt. Sic enim fatur: NONNE Deus legem tulit & scriptam & naturalem? nonne filium misit? nonne signa fecit? nonne coeli regnum pollicitus est? nonne praecepta ejus adeo levia sunt, ut multi philosophica tantum ratione ea exceßerint? Hanc assertionem Augustinus in libro De haeresibus, cap. 38. inter primos ac praecipuos Pelagianorum errores collocare videtur, inquit: PELAGIANI in tantum inimici sunt gratiae Dei, quae diffunditur in cordibus nostris, ut sine hac possit hominem credant facere omnia divina mandata. Sunt, qui existiment Chrysostomi verba per hyperbolem prolata; ut ab eo, qui exemplo solertiae gentilium vellet socordiam Christianorum confundere, & desides eorum animos ad executionem Evangelicae legis provocare. Possumus etiam haec ipsa verba sic interpretari, ut dicamus, philosophos non quidem omnia; sed quaedam praecepta divina, cum implexisse, tum etiam excessisse quo ad ipsam duntaxat operis actionem, & solam externam rei gestae executionem: multi enim Gentiles voluntariam paupertatem,

An praecepta legis divinae ex solis naturalibus viribus possint impleri.

(a) De hac re ubertim egi Tom. III. Exercit. VI. in VIII. Theol. ab Alex. VIII. damnat. Necessè est infidelium in omni opere peccare, ibique laudavi cun-

cta monumenta PP. ad rem catholicam firmandam diluque cuncta, quae ab adversariis opponuntur. Consule ibi dicta.

Confite Cl.
C. Henricum
Norikum in
Vindictis Au-
gustinianis, &
N. Exerc. VI.
T. III. ubi S.
P. Augustini,
& Angelici
Magistri do-
ctrinam ad
dilectam
veritatis inve-
nies.

peritatem, abiectionis prorsus divitiis, elegerunt; & multi virginitatem ita servarunt, ut occidi maluerint, quam ipsam prodere. At si eadem haec opera consideremus juxta internum agendi modum, & rectum operandi scopum, qui a nobis secundum Christianae charitatis regulam exigitur, negandum est ullum gentiliū ex philosophica tantum ratione praecepta legis implese, ne dum excessisse: nam ut Joannes Cassianus, Joannis Chrysostomi discipulus, in tertiodécimo Collationum volumine scribit, nequaquam credendum est philosophos talem animi castitatem, qualis a nobis exigitur, assecutos: quibus injungitur, ut non solum fornicatio, sed ne immunditia quidem nominetur in nobis. Habuerunt autem illi quandam *μεινὴν*, hoc est portunculam castitatis, id est abstinentiam carnis; ut tantum a coitu libidinem coërcerent: hanc autem internam mentis ac perfectam corporis puritatem non solum corpore, sed nec cogitatione assequi poterunt. Habes huc alludentia Annotatione centesima prima libri quinti.

A N N O T A T I O CCLVIII.

Si quis autem superaedificat supra fundamentum hoc, &c. 1. Cor. 3. c

Purgatorium
probat San-
thomas te-
stimonio
Theodoret.

THEODORETI testimonium pro igne purgatorio ex expositione epistolae ad Corinthios allegat D. Thomas in libro adversus errores Graecorum & Armenorum his plane verbis: DICIT Apostolus, Qui salvabitur, sic, tanquam per conflatorium ignem purgantem, quicquid intervenit per incautelam praeteritae vitae ex pulvere saltem pedum terreni sensus, in quo tandiu manet, quandiu quicquid corpulentiae, & terreni affectus inhaesit, purgetur, pro quo mater ecclesia hostias & dona pacifica devote offert. Haec quidem verba nusquam, nec in Latinis, nec in Graecis Theodoretis commentariis extant: credi potest ea vel a Graeculis quibusdam, purgatorio infensis, subtrahita, vel ex alio quopiam opere, ubi Theodoretus hunc locum sic exposuit, a D. Thoma desumpta.

A N N O T A T I O CCLIX.

Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. 1. Cor. 3. c

Purgatorium
an agnoverit
Chrysostom.

CHRYSOSTOMUS homilia in priorem ad Corinthios 9. hunc locum explanans, de perpetuo gehennae igne, & de his, qui aeterno ignis supplicio punientur, sic scribit: IPSE autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem: hoc significat, quod ipse non ita peribit, quemadmodum opere in nihilum rediens, sed manebit in igne. Salutem igitur rem hanc appellat non simpliciter: propterea addidit, Quasi per ignem: etenim nobis consuetudo dicendi est, in igne salva esse, quae non comburuntur, neque in cinerem convertuntur. Noli igitur, cum ignem audis, in nihilum redire ardentes, arbitrari. Quod si salutem tale supplicium appellat; noli admirari. Solet enim in male significantibus rebus, bonis uti nominibus, & in bene malis: ut, exempli gratia, captivitatis nomen, malae significationis nomen videtur: sed in bona eo Paulus his verbis utitur: In captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. Contra in re mala praclaro utitur verbo, Regnavit peccatum: atqui regni nomen laudabilibus est. Itidem hoc in loco, cum inquit, Salvus erit, nihil aliud, quam supplicii incrementum significat: quasi dicat, Ipse perpetuo in supplicio permanebit.

2. Cor. 10. 3.

Rom. 5. 21.

MARCUS, Ephesi episcopus, in Apologia, quam pro Graecis, purgatorium rejicientibus, in concilio Basileae obtulit, examinans haec verba Chrysostomi, asseverat eum nihil unquam, aut verbis expressisse, aut cogitasse de purgatorio, ad quem Latini praesentem Pauli locum applicant, reclamante Chrysostomo, qui ipsum de sempiterno gehennae igne vere, atque admodum germane exposuit. Caeterum cum Ephesini reprehensio duas habeat partes, unam, qua asserit Chrysostomum nihil unquam de purgatorio scriptis prodidisse aut cogitasse; alteram, qua expositionem Chrysostomi Latinorum expositioni praefert: ostendam hominem & in hac parte errare, & in illa impudentes mentiri. Habentur enim apud Chrysostomum

Chrysostomum loca plurima, ex quibus liquet beatum illum virum credidisse post hanc vitam esse locum, ubi maculis inquinati purgentur; ubi extra aeternam requiem tribulationem patiantur; ubi ex suffragiis & orationibus nostris refrigerium accipiant; ubi pro eis iratus iudex placetur: quem locum Latini purgatorium nuncupant. Quod ita esse, ut dicimus, infra scripti loci, ex ejus homiliis decerpti, apertissime demonstrant.

HOMILIA 32. in Matthaeum, CUR post mortem, ait, tuorum pauperes convocas? cur presbyteros, ut pro eo velint orare, obsecras? non ignoro te respondurum, ut defunctus requiem adipiscatur, ut propitium judicem inveniat. Et infra, NAM si multae barbarae gentes una cum defunctis res eorum cremare solent; quanto aequius tu, defuncto filio; tua tradere debes, non ut in cinerem redigantur, sed ut gloriosum magis illum reddas: putas eum, maculis inquinatum, abiisse: da ipsi sua, ut illis se a maculis detergat.

Chrysostomi
varia monu-
menta ad fir-
mandum do-
gma de Pur-
gatorio.

HOMILIA in epistolam ad Corinthios 41. Opitemur igitur defunctis fratribus pro ipsis memoriam faciamus. Nam si Jobi illius liberos patris victima purgavit, quid dubitas e nobis quoque si pro dormientibus offeramus solatii quiddam illis accessurum? Gratificari Deus propter alios aliis solet, &c.

HOMILIA tertia in epistolam ad Philippenses, & homilia ad populum Antiochenum 69. DEFLEAMUS, ait, istos mortuos, juvemus eos pro viribus, procuremus illis aliquid auxilii, modici quidem, attamen juvemus eos: quomodo, qua ratione? precantes adhortemur & alios, ut pro illis orent, pauperibusque indefinenter pro illis eleemosynas demus. Habet res ista nonnihil consolationis: audi quippe, quid Deus dicat: Protegam civitatem istam propter me, & propter David servum meum. Si memoria duntaxat iusti tantum valuit: quando & opera pro tali vivunt quid non poterunt? non frustra ab Apostolis sancitum est, ut in celebratione venerandorum mysteriorum memoria fiat eorum, qui hinc discesserunt: noverunt illis multum hinc emolumenti fieri, multum utilitatis. Stante siquidem universo populo, manus in coelos extendente, coetu item sacerdotali, verendoque posito sacrificio, quomodo Deum non placaremus pro istis orantes? Verum istud quidem de illis dicimus, qui in fide abscesserunt: Catechumenos vero neque isto solatio dignamur, sed omni hujusmodi destituti sunt auxilio, uno quodam dempto. Quo nam illo? pauperibus illorum nomine dare licet, unde illis nonnihil refrigerii accedit, &c.

IV. Reg. 19. 34
Orationes pro
defunctis in
S. Sacrificio
Missae ex A-
postolico de-
creto.

HOMILIA quarta in epistolam ad Hebraeos, DIC mihi, quid sibi volunt (in funere) lampades istae festivae? nonne sicut athletas eos (defunctos) producimus? quid etiam hymni? nonne ut Deum glorificemus, & ei gratias agamus? quid jam coronavit discedentem, quid jam a laboribus liberatum de servitute ducens, apud se habet? nonne propter hoc psalmi, & hymni? nonne propter hoc psalmodia? Omnia ista gaudentium sunt, &c. Et post pauca, QUID psallis illo tempore, Revertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi: non timebo mala, quoniam tu mecum es? & iterum, Tu es refugium meum a tribulatione, quae me continet? intelligis, quid sibi volunt isti psalmi? &c. Et iterum, PRO qua re, dic mihi, presbyteros vocas, & psallentes? nonne ut consolationem recipias? nonne ut honores discedentem?

Psal. 114. 7.
Psal. 22. 4.
Psal. 31. 7.

EX HIS igitur, atque aliis locis, quos, ne volumen in majorem molem asurgat, de industria omitto, perspicuum fit Chrysostomum eadem, quae nos, plane de Purgatorio sensisse.

JAM VERO ad id, quod Ephesius addit Chrysostomi interpretationem Latinorum expositioni contradicere, & eam vere ac sincere Pauli mentem exprimere, meum certe non est excutere, ac decernere, quis rectius Pauli sententiam intellexerit, an ex Graecis Chrysostomus, quem nemo pius contemnit, an ex Latinis Augustinus, quem omnes docti probant. Maneat, quantum ad me attinet, suus utrique honos: illud tamen pace tanti viri dicere ausim, Chrysostomi interpretationem duram esse ac violentam. Quis enim unquam sic locutus est, ut diceret, salvus erit, sed sic, quasi per ignem: pro eo quod est, aeterno igni cruciabitur, nec unquam ab eo consumetur. Quid igitur agit illa exceptio, Sed sic, quae sonat eum fore salvum aliquo modo, sed non absque cruciatu? Mihi verisimile

fit Chrysostomum fuisse hoc loco abusum; non ut expositioni Latinorum, quam nec forte viderat, contradiceret, sed ut hinc arriperet occasionem deterrendi quosdam, qui id temporis credebant gehennae supplicia aliquando juxta Originis dogma finem habitura. ^(a)

A N N O T A T I O CCLX.

Praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam. 1. Cor. 7. b

Num liceat
marito adul-
teram uxore,
& uxori ad-
ulterum
maritum re-
pudiare.

Hic error tri-
buendus est
Hilario Sar-
do, cujus sunt
hi Commen-
tarii, secus
autem Am-
brosio Medio-
lani Episco-
po, ut pluries
est adnotatū.

AMBROSIUS, Mediolani episcopus, in commentariis, hunc locum excutens, duas habet sententias ab ecclesia non receptas; primam, Licere viro dimittere adulteram uxorem, & ea vivente accipere aliam; secundam, Imparia esse jura conjugii, & ob id non licere uxori virum adulterum dimittere, nec ab eo discedere. Utranque propositionem his exprimit verbis: NON permittitur mulieri, ut nubat, si virum causa fornicationis, aut apostasiae, aut si illicite impellente lascivia usum quaerat uxoris: quia inferior non omnino hac lege utitur, quae potior. Si tamen apostatet vir, aut usum quaerat uxoris invertere; nec aliis potest nubere mulier, nec reverti ad illum. *Et virum uxorem non dimittere*, subauditur autem excepta fornicationis causa: & ideo non subjecit sicut de muliere, Quod si discesserit, manere sic: quia viro licet ducere uxorem, si dimiserit uxorem peccantem: quia non ita lege constringitur, sicut mulier. Harum sententiarum eam, quae posterior est, reprehendit Hieronymus in Epitaphio Fabiolae, inquiens: **PRAECEPIT** Dominus uxorem non dimitti, excepta causa fornicationis; & si dimissa fuerit, manere innuptam. Quicquid viris praecipitur, hoc consequenter redundat ad foeminas: non enim adultera uxor dimittenda est, & vir moechus tenendus. Apud nos enim quod non licet foeminis, aequae non licet viris: & eadem servitus pari conditione censetur. Id ipsum sentit Augustinus libro primo De sermone Domini in monte cap. 26. quorum auctoritatem pontifices, atque omnes theologi scholastici sequentes; decernunt in causa divortii parem esse viri & uxoris conditionem. Prior quoque sententia nuper damnata est in Concilio oecumenico Tridentino, sessione 24. canone 7. de qua supra copiose scripsimus Annotatione 81. libri hujus.

THOMAS Cajetanus in expositione loci hujus priorem Ambrosii sententiam sequitur. Vide ibidem.

AMBRO-

(a) Laudatum Apostoli locum ad purgatorium ignem facere ex Latinis PP. ne dum Augustinus de Genesi contra Manichaeos lib. 2. c. 20. & alibi, praesertim Enarrat. in Psalm. XXXVII. ostendit, verum & alii ejusdem Ecclesiae Doctores adstruunt, nimirum Gregorius M. Lib. IV. Dialog. c. 39. Hilarius Sardus in I. ad Cor. c. 3. Alcuinus Lib. 3. de Trinit. Rupertus in Cap. V. Genes. Angelicus in I. ad Corint. III. Et validum quidem est argumentum ad probandas contra Novatores purgatorias poenas, quae de causa Latini PP. in Concilio Florentino, seu Ferrariae, contra Graecos dimicantes, locum Apostoli ad veritatem firmandam in medium produxerunt; At invictum certe non est, ut diserte Cl. N. Natalis ostendit, quum non in eam unamque explicandi rationem abeant utriusque Ecclesiae PP. Et alii quidem de igne extremi judicii interpretentur, ut Chrysostomus ibidem, & ante eum Nanzianzenus Orat. XLIII. aliique post ipsum; quinimo non desunt ex Latinis, qui in eandem explicationem descendant, videlicet Ambrosius in Psalm. CXVIII. Rupertus lib. 2. in Genes. aliique, quibus etiam adstipulatur Angelicus, & post ipsum interpretes ac Theologi plures, praesertim Cornelius a Lapide ibidem I. ad Corint. Alii itidem, & ex Latinis etiam, de igne tribulationis eundem locum Apostoli expendunt, ut Augustinus lib. de fide & operibus cap. 16. Gregorius M. Lib. IV. Dialog. c. 39. & alii, quos apud Collectores est consulere. Loca vero utriusque Divini Foederis,

quae laudari possunt ad invicem probandum purgatorium ignem apud Polemicos legi possunt, sicut apud eosdem est adinvenire unanimum PP. hac de re sententiam, & ego indigitavi T. I. Exerc. ultima. In Synodo Florentina vero hanc veritatem haud inficiati sunt Graeci; neque etiam qui schismatici audiunt ab eadem recedere possunt ex concordia ac invariata Orientalis Ecclesiae traditione, ut praeceteris videre est apud Leonem Allatum de consensu utriusque Ecclesiae Lib. XIII. Petrum Arcudium Concord. Orient. & Occid. Ecclesiae de Purgator. & N. Lequien modo laudandum. Ad plenorem autem huiusce dogmatis notitiam consuli possunt Polemici, sed prae ceteris clariiores C. Bellarminus de Purgator. lib. 1. c. 4. Fratres Walemburgici De Controv. fid. T. II. lib. XIII. Johannes Mabillonius Praefat. in Lib. III. Annal. Benedicti. Johannes Baptista Cotelerius Lib. VIII. Constit. Apostol. Helias Du-Pin Dissert. in Anal. Apocalypf. aliique. Ex nostris autem praecipue Natalis Alexander Sec. VI. Dissert. 46. Michael Lequien Dissert. V. Damascenic. Card. Gotti Ver. Eccles. Christi. T. II. p. 1. & alii bene plures. Quid autem etiam ex iis, qui extranei sunt a Romana communione colligi possit ad Heretodoxos ventilandos habetur in Exercitationibus nostris loc. cit. ubi ex Hugone Grotio, & Davide Blondello id ipsum firmavimus, Consule etiam Cl. Jacobum-Benignum Bossuet ad rimandam Protestantium varietatem.

Liber Sextus.

915

AMBROSIUS, Compſae episcopus, in commentariis haec exponens, eandem amplectitur opinionem. Vide ibidem.

A N N O T A T I O CCLXI.

Probat autem se ipsum homo, & sic de pane illo edat. 1. Cor. 11. f

THOMAS Cajetanus in commentariis hujus loci, PAULUS, inquit, dicendo, Et sic, significat quod ad non indigne sumendam eucharistiam, sufficit, quod homo se ipsum probaverit. Et hinc trahitur argumentum, quod non est necessarium simpliciter & absolute hominem probatum esse a confessore ad hoc, ut sumat non indigne Eucharistiam. Ambrosius Compſae libro quinto Annotationum reprehendit hominem, quod & hic innuerit, & in Summula de peccatis apertius scripserit non esse necessarium, ut quis peccati mortalis sibi conscius illud confiteatur ante eucharistiae suscepcionem, etiam si copiam confessoris habeat. Quam assertionem idem Ambrosius longa disputatione, ut rem nimis periculosam refellit. Synodus vero Tridentina, sessione 13. canone sexto eundem errorem damnat in haec verba: NE tantum sacramentum indigne, atque ideo in mortem, & condemnationem sumatur; statuit, atque declarat ipsa sancta synodus, illis, quos conscientia peccati mortalis gravat, quantumcunque etiam se contritos existiment, habita copia confessoris, necessario praemittendam esse confessionem sacramentalem: si quis autem contrarium docere, praedicare, vel pertinaciter asserere, seu etiam publice disputando defendere praesumpserit, eo ipso excommunicatus existat.

Num ante communionem necessarium sit confiteri peccata.

A N N O T A T I O CCLXII.

Posuit Deus in ecclesia primum Apostolos. 1. Cor. 12. d

THOMAS Cajetanus in commentariis, SUPREMA, inquit, membra Apostolos explicat: ad eos enim spectat universale ecclesiae regimen, non solum verbo & actione, sed etiam scriptura: unde sola scripta ab Apostolis, seu ab eis approbata, sacrae scripturae auctoritatem habeant. Ambrosius libro primo Annotationum ait postremam hujus sententiae partem adversari ecclesiae auctoritati, quae nonnullas scripturas, quas non constat vel editas ab Apostolis, vel ab eis unquam probatas, recipit ut canonicas, & inter sacra volumina collocat.

Num solae Scripturae ab Apostolis approbatae sint canonicae.

A N N O T A T I O CCLXIII.

Si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est: caeterum qui supplet locum idiotae, quomodo dicet, Amen, super tuam benedictionem? quoniam quid dicas, nescis. 1. Cor. 14. c

THOMAS Cajetanus in commentariis, EX HAC, inquit, Pauli doctrina habetur, quod melius ad aedificationem ecclesiae est orationes publicas, quae audiente populo dicuntur, dici lingua communi clericis & populo, quam dici Latine. Hanc sententiam Ambrosius Compſae libro Annotationum damnat his verbis: MIRATUS sum Cajetanum non esse deterritum a fructu hujuscemodi traditionis: quae primum a Lutero, immo a diabolo, in Lutero loquente, inventa est; qui hac vafricie plebejos ac rudes homines jam theologos fecit, atque adeo profecit, ut qui in sua ignorantia facile in ecclesiae fide sustinebantur, nunc in sua ista sapientia miserabiliter a Christi gremio exciderint. Quod ergo consilium hoc a spiritu veritatis non veniat, illud satis argumenti erat, quod ab iis profectum est, qui spiritu erroris aguntur. Quod vero desiderat Apostolus intelligi ea, quae in ecclesiis proferuntur, non cogit, ut credamus, quod debeant ab omnibus intelligi: non enim quicquam detrimenti est, quod singuli nequeant respondere, Amen, super benedictione. Provider enim sapienter ecclesia, ut ministri vice totius populi respondeant: immo hoc est, quod ibi Apostolus ait, cum subdit, Qui

Num Missa, & publicae preces lingua vulgari dicendae sint.

TOM. II.

Z z 2

supplet

supplet locum idiotae, sive indocti, quomodo dicet, Amen, super tuam benedictionem? ecce quod erant, qui supplebant locum vulgi, & respondebant, quos intelligere oportebat, quae dicebantur. Illud ergo potius vituperandum erat, quod non solum, qui suppleant locum idiotae, plerumque non intelligunt, quid oratur: verum etiam saepenumero nec ipsi presbyteri, aut diaconi, qui orant, aut legunt. At hic abusus est, & contra id, quod etiam canones ecclesiastici praecipunt, qui certe deberet emendari.

HAEC Ambrosius adversus Cajetani opinionem; cui quodammodo similia dixisse videntur Basilii, Chrysostomus, & Theophylactus in subscriptis sententiis.

S. Basilii in
Regulis brevioribus Qu.
278. ubi fufius
loquitur, vide
de textum.
Has ergo Regulas Xyftus
Quaestiones
ex variis
Scripturae
locis adpellat
ex argumen-
to rei, quae
ibi pertracta-
tur.

BASILIIUS in libro Quaestionum ex variis scripturae locis, quae est. 278. sic loquitur: QUOMODO Spiritus alicujus, ut ait Paulus, orat, mens vero infructuosa est? Respondeo: hoc de his, qui in lingua audientibus ignota orationes edunt, dictum est: quia cum ignota fuerint praesentibus verba orationis, infructuosa est mens orantis, cum nemo utilitatem capiat: cum vero praesentes intellexerint orationem prodesse audientibus potentem; tunc is, qui orat, fructum habet, quod hi, qui utilitatem capiunt, meliores reddantur.

CHRYSOSTOMUS homilia in priorem ad Corinthios trigesima quinta Basilio consona scribit, inquit: IDIOTAM vero promiscuam plebem vocat, monstratque non leve incommodum esse, si Amen dicere non possit: est autem, quod dicit, hujusmodi: Si peregrina lingua gratias agas, quam nec intelligas ipse, nec caeteris interpreteris, subicere Amen plebejus non potest: & illud in saecula saeculorum, qui finis precum est, audiens, Amen non dicet.

THEOPHYLACTUS in Commentariis haec eadem Chrysostomi verba repetit.

SOLENT his auctoritatibus uti, qui astruunt sacras Missas, Psalmos, Hymnos, & alias preces, vulgari cujusque gentis lingua in templis recitandas, ut ab omni plebis multitudine queant intelligi. Quibus respondendum est, Basilium non loqui de his, qui psalmos, aut preces, aut missas, in templo recitant, sed de his, qui in ecclesia orationes ad populum habent, & de sacris rebus verba faciunt. Hoc enim est apud eum orare, quod & ad coetum loqui. Sic & Chrysostomus per eum, quem Paulus Idiotam vocat, non intelligit promiscuam plebem, ut Latinus vertit interpretes, sed ministrum ecclesiasticum, qui locum suppleat idiotarum non intelligentium, & respondeat Amen pro tota illiterarum ecclesia. Hunc Chrysostomus laicum, id est, popularem, vel plebejum appellat, *ιδιώτην δὲ*, inquit, *λαϊκὸν λέγει*. Cum igitur ex horum Auctorum sententiis colligi nequeat sacras liturgias, caeterasque divinas laudationes peculiari cujusque nationis eloquio enunciantas, jure damnandi sunt, qui ex illorum auctoritate moluntur evertere & abrogare vetustissimam ecclesiae traditionem, non solum longa consuetudine receptam, sed & prudenti ratione firmatam. Visum est enim ecclesiae pastoribus, ut missarum & divinarum laudum officia iis potissimum linguis celebrentur, quibus primum editae sunt ab earum auctoribus, nempe a sanctis Apostolis, eorumque discipulis, ac successoribus, cum ob eximiam, quae illis debetur, observantiam, tum ob majorem sacrorum mysteriorum venerationem, ne possint in foro & compitis divinae Scripturae oracula, & mystica sacramentorum verba, omni & reverentia & silentio digna, irridere & in ludibrium vertere profani & impuri homines. Quod si quis non satis his contentus, alias adhuc hujus rei causas nosse cupiat, ei legendus erit Joannes Ecchius Titulo 37. Locorum communium.

A N N O T A T I O CCLXIII.

Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiles sumus omnibus hominibus. 1. Cor. 15. c

Num animae
ante diem ju-
dicii sunt bea-
tae.

CHRYSOSTOMUS homilia 39. in priorem ad Corinthios delabi videtur in errorem Armenorum, & Anabaptistarum, qui dicunt, Nullam animam ante diem judicii fore beatam ea beatitudinis foelicitate, quae in divinae essentiae intuitu collocatur. Ibi enim expendens illationem ratiocinationis ab Aposto-

lo

lo propositae, ait illam ex eo vim accipere, quod necesse sit animam, quoad fuerit a corpore separata, permanere extra coelestis gloriae foelicitatem. Ejus sententia ad verbum expressa haec est: QUID ais Paule? supereritne fiducia sola, si corpus non excitetur? an non animus superstes erit? erit: & immortalis quidem: quanquam vero vel sexcenties sit, ut sane est, immortalis: tamen sine carne ipsa admirandis illis bonis non fruetur, quemadmodum neque poenis punietur. Omnia enim coram tribunali Christi manifestabuntur, inquit Paulus, ut unusquisque ^{2. Cor. 5. 10.} ferat, quae per corpus seu bona, seu mala fecit: nam si corpus non resurgat; anima nostra incoronata jacebit, & extra coelestem beatitudinem erit. Quod quidem si concedimus, nulla illic jam re in universum fruemur.

HANC sententiam idem Auctor longiori verborum ambitu & exemplis adhibitis circumscribit homilia 28. in epistolam ad Hebraeos; ubi cum enodaret particulam illam ex undecimo capite; Hi mercedem non receperunt, ne sine nobis ^{Hebr. 11. 39.} consummarentur, &c. haec protulit: NONDUM, inquit Apostolus, receperunt mercedem, sed adhuc permanent, & ita mortui, & in tanta tribulatione: nec dum receperunt mercedem: tantum tempus habent, ex quo vicerunt, & nec dum receperunt: vos autem in certamine constituti moerore afficimini: intelligite & vos, quale & quantum est Abraham sedere, & Apostolum Paulum expectantes, quando & tu consumeris, ut possint tunc mercedem recipere: nisi enim etiam & nos illuc venerimus, tunc praedixit eis Salvator non dare mercedem. Sicut pater bonus, amator filiorum, probis & genuinis filiis, & opus perficientibus, dicit, non se daturum comedere, nisi venerint etiam alii fratres: tu autem anxius es, quia nondum mercedem accipis? quid itaque faciet Abel, qui ante nos vicit, & adhuc sine corona sedet? quid Nohe? quid caeteri illorum temporum, qui te & alios, qui post te futuri sunt, praestolantur? vides, quia nos in hoc superamus eos? de nobis enim, inquit Paulus, melius praevидit Deus, ne aliquid prae nobis plus ha- ^{Hebr. 11. 40.} bere viderentur, si primi ante nos coronarentur: unum definivit tempus omnium coronarum: & qui ante tantos vicit annos, tecum accipiet coronam. Contemplaris curam & dilectionem divinam? non dixit, Ne sine nobis coronarentur, sed, Ne sine nobis consummarentur. Praevenerunt nos in certaminibus, sed non praeventient in coronis: nec Deus ob id illis injuriam intulit, sed nos honoravit: nam & ipsi fratres libenter nos expectant. Si enim corpus unum omnes sumus, major ex hoc efficitur corporis jocunditas, cum simul & communiter coronatur, & non per partes. Etenim iusti etiam in hoc sunt mirabiles, quod sicut de propriis bonis, sic gaudent & de bonis fratrum. Proinde etiam in illis hoc juxta votum procedit, ut cum fratribus coronentur: simul enim glorificari magna jocunditas est, & caetera.

HAEC CHRYSOSTOMUS de statu animarum sanctarum sine corpore. De loco autem, in quo ipsae detineantur animae nondum coronatae, idem in Commentariis Pauli indicare videtur, hunc esse Abrahae sinum. Siquidem homilia septima, super illud, ex 4. capite ad Hebraeos, Accedamus ergo cum fiducia, &c. ^{Hebr. 4. 16.} sic fatur: NEMO nunc de se ipso desperet: tunc desperationis tempus erit, cum thalamus fuerit clausus, cum intraverit rex videre discumbentes, cum venerint ad sinum Abrahae, qui eo facti fuerint digni: nunc autem adhuc agon permanet, adhuc palma pendet. Et homilia ad populum Antiochenum 33. ELEEMOSYNA, inquit, non sinit nos eo decidere, ubi dives ille, nec audire verba illa tremenda; sed in Abrahae sinum nos deducit. Et homilia in Matthaeum 53. MISERICORDIA, inquit, non patitur eo nos detrudi, ubi dives ille cruciatur; sed in sinum Abrahae certo itinere ducit. Et homilia in Genesim quadragesima, AUDI, ait, quod omnes iusti ab illo tempore Abrahae usque nunc, & usque ad consummationem ipsius Abrahae; opus orationis faciunt, ut in sinus Patriarchae occurrant. Quin & in aliis sermonibus suis eundem locum aliquando appellare solet τὸν ἱερὸν προθύρον, hoc est, sanctum vestibulum, vel sanctorum vestibula, accepta, ut Graeci credunt, hujusce appellationis occasione ex eo, quod animae ibi demorentur ad similitudinem eorum, qui prae foribus principum in aedium vestibulis expectant intra aedium penitiora ad principis conspectum admitti: unde etiam homilia 24. in priorem ad Corinthios sic pronunciat: Si hinc eucharistiae sacrifici-

cio communiti migrabimus; maxima cum fiducia sanctum ascendamus vestibulum, tanquam aureis vestibulis undique contesti.

HIS CHRYSOSTOMI testimoniis Cornelius Agrippa, Anabaptistarum asecta, libro De occulta philosophia tertio, astruere conatur pias defunctorum animas usque ad diem iudicii divinitatis visione carere. Qui quam longe distet a mente Chrysostomi, testantur infra scripta ejusdem sancti viri loca; quae apertissime praedicant, sanctorum animas statim, ut ex hac vita migraverint, divini conspectus gloria potiri.

Sapient. 3. 1.

HOMILIA in illud Sapientiae tertio, Justorum animae in manu Dei sunt, &c. JUSTI, inquit, in aliam vitam translati beati sunt, eo quod ad Christum abierunt, & propius ad regem, non per accessum & fidem, sed facie ad faciem. Et homilia ad populum Antioch. 69. JUSTI, ait, cum hinc migraverint, foelices omnino sunt: ad Christum enim transierunt: illic cum rege sunt, & illic amplius & propinquius, non per introitum, non per fidem, sed facie ad faciem. Homilia 16. in epistolam ad Romanos, MORS, ait, non separat nos a Christo, sed magis ad eum chorum conjungit, qui cum Christo est, gloriaque illa potiri facit. Et homilia in epistolam ad Romanos 32. PAULI, inquit, vocem audiamus; ut postquam hinc abscesserimus, athletam hunc videre mereamur. Illic enim ipsum omnino videbimus, licet non e propinquo stantes: videbimus tamen prope ad regalem thronum splendentem: ubi Cherubin Deum glorificant: ubi Seraphin volant: illic Paulum videbimus, in sanctorum choro existentem; genuinaque illic dilectione fruemur. Homilia ad Philipenses quarta super illud, Quid eligam, ignoro, &c. sic scribit: QUID inquis Paule? cum hinc abiens in ipsum coelum migraturus sis, atque cum Christo futurus, ignoras, quid eligere debeas? Et homilia de cruce & latrone loquitur in hunc modum: PARADISUM quinque & eo amplius annorum millibus praecclusum hodie nobis Christus patefecit, & latronem in Paradisum introduxit, & amoenitates ejus ostendit, & uno tempore duo beneficia vidimus esse concessa; unum, quod paradisos patefecit; aliud quod latro in eam meruit introduci. Hodierna dies antiquam nobis patriam reddidit, paternam civitatem ostendit, domum pristinam redonavit. Et ne pures, Chrysostomum loqui de paradiso terrestri, haec post aliqua intulit: CHRISTO non injuriae fuit, sacram ingredienti patriam, facere ingressus sui latronem participem, nam secum eum perduxit, non confundens calcantibus latronis pedibus paradisum, sed honorem praestans paradiso: nam cum publicanos & fornicarios ad coelorum regnum introduxit, non coelorum regnum infamavit; sed etiam magis honoribus ampliavit, ostendens talem Dominum regni esse coelorum, qui & indignas in tantum fecerit meliorari personas, ut etiam illius dignitatis gloriam mererentur. Et paulo infra addit, VIDI-STI latronem, & latronem: uterque furacis vitae: sed non eis similis dominatur eventus: unus beatitudinem coeli haereditario jure promeruit; alter ad gehennam mittebatur, & poenam.

Phillip. 1. 22.

INTERPRETATIONEM locorum Chrysostomi, ab his ultimis locis dissidentium, quaere infra Annot. 345. ubi Catalogum habes auctorum, qui in hoc articulo ambiguas sententias protulerunt.

A N N O T A T I O CCLXV.

Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. 1. Cor. 15. 2

Num omnes
homines mori-
turi sint.

CHRYSOSTOMUS homilia in priorem ad Corinth. 42. hunc locum contrario fere sensu legit hoc modo: πάντες μὲν ὡς κοιμηθήσονται, πάντες δὲ ἀλλοτρίως. Hoc est, Omnes quidem non dormiemus, sed omnes immutabimur. Quam sententiam sic exponit, ut asserat non omnes esse morituros, haec scribens: NON moriemur omnes, omnes tamen immutabimur, & hi, qui non moriuntur: mortales enim etsi. Ne igitur, si mori, inquit, contingat, ob id terreare, tanquam non resurrecturus: sunt enim quidam, sunt qui etiam hoc subterfugient: quibus ad resurrectionem illam non erit tamen hoc satis, verum illa

illa corpora nondum mortua etiam immutari, & incorruptibilitatem consequi, nihilominus oportebit.

THEODORUS, Heraclae episcopus, in Commentariolis Apostoli eandem hoc loco adhibet expositionem.

DIODORUS, Tarsensis episcopus, in explanatione hujus epistolae idem habet.

APOLLINARIUS, Laodiceae episcopus, in Commentariis Apostoli eodem modo explanat.

THEODORETUS, Cyrensis episcopus, hoc ipsum habet.

THEOPHYLACTUS, Bulgariae episcopus, idem.

OECUMENIUS in Collectaneis explanationum in Paulum similiter scribit.

E CONTRARIO alii veteres tractatores sunt, qui hanc Pauli sententiam sic legunt: πάντες μὴ κοιμησώμεθα, ἀλλὰ ὅτι πάντες ἀλλαγησώμεθα: id est, Omnes quidem dormiemus, sed non omnes immutabimur: quae quidem lectio parum distat a vulgata editionis nostrae scriptura, imo eundem reddit sensum, quia si omnes dormient, omnes etiam resurgent. Qui vero juxta hanc lectionem omnes asseverant morituros, ac deinde resurrekturos, sunt hi, videlicet.

ORIGENES in tertio volumine epistolae Pauli ad Thessalonic. exponens illud, NOS, qui vivimus, & qui residui sumus.

ACACIUS, Caesariensis episcopus, in libro 4. Selectarum quaestionum.

DIDYMUS Alexandrinus in Commentario prioris epistolae ad Corinth.

AMBROSIUS, Mediolan. episcopus, ibidem.

AUGUSTINUS De civitate Dei, lib. 20. cap. 20.

AMBROSIUS Compiae in Comment. praesentis epist. scribit, Chrysostomum, falsa lectione deceptum, cum rem non exacte considerasset, adhaesisse priori opinioni; quam & falsam esse ait ac periculosam, nec nisi proterve sustineri posse. Caeterum apud Graecos Oecumenius, & apud Latinos Auctor lib. De ecclesiasticis dogmatibus, & Augustinus quaest. 3. ad Dulcitium pronunciant, aequae Catholicos esse, qui tam istam, quam illam lectionem & opinionem sequuntur. Hieronymus in epistola ad Minerium & Alexandrum in arbitrio ponit Lectoris, ut harum eligat, quam ipse maluerit.

A N N O T A T I O CCLXVI.

Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. 1. Cor. 15. f

HIERONYMUS in epistola ad Minerium & Alexandrum, cum ad hujus par-
ticulae explicationem plures veterum expositiones attulisset, demum ex-
cusans se, quod in his etiam haereticorum sententias enumerasset, eorumque
damnata scripta legisset, haec intulit: SI QUIS immurmurat, quare eorum ex-
planationes legam, quorum dogmatibus non acquiesco; sciat me illud Apostoli
libenter audire, Omnia probate: quod bonum est, retinete; & Salvatoris ver-
ba, dicentis, Estote probati nummularii; ut si quis nummus adulter est, & figu-
ram Caesaris non habet, nec signatus est moneta publica, reprobetur. Qui autem
Christi faciem claro praefert lumine, in cordis nostri marsupium recondatur.
Ego & in dolescentia & in extrema aetate profiteor, & Eusebium, & Origenem
viros esse doctissimos, sed errasse in dogmatum veritate: quod etiam de Theodo-
ro, Acacio, & Apollinario possumus dicere: & tamen omnes in explanationi-
bus Scripturarum sudoris sui nobis memoriam reliquerunt. In terra aurum quae-
ritur, & de fluviorum alveis splendens profertur glarea. Pactolusque ditior est
coeno, quam fluento. Cur me lacerant amici mei; & adversus silentem crassae
sues grunniunt? meum propositum est antiquos legere, probare singula, reti-
nere, quae bona sunt, & a fide Catholicae ecclesiae non recedere.

EX HIS Hieronymi verbis colligunt Oecolampadius, ac plerique alii no-
strorum temporum haeretici, injuste a Romanis Pontificibus interdictam esse
haereticorum voluminum lectionem, contra multorum gravissimorum Patrum
judicium, qui senserunt haereticorum lucubrationes, cum propter intelligen-
tiam

An haereti-
corum scri-
pta sint le-
genda.

1. Thess. 5. d
Match. 22. 24.
& 25.

Lege integrā
epistolam S.
Hieronymi
ord. CLII. ju-
xta editionē
Mariam Vi-
ctorii.

Socrates Lib.
VI Hist. Eccl.
cap. 17. adle-
rit Theophi-
li excusatio-
nem in le-
ctione Orige-
nis non ad-
mittam a Con-
cilio, sed pro-
pterea illum
fuisse damna-
tum. Leges
textum.

S. Dionysius
Epistol. 3. ad
Philem. de
baptismo,
quam refert
Eusebius Li-
br. VII. Hist.
Eccl. cap. 7.
Quam consu-
las praecipue
ex editione
Valesiana.

I. Petr. 4. 10.

tiam Scripturarum, tum ob variam multarum rerum eruditionem, quae apud Catholicos non habetur, legendas. Inter alios vero Patres Theophylum, Alexandriae episcopum, inducunt; qui cum in synodo Hebdomiana una cum caeteris episcopis, qui aderant, universa Origenis volumina damnaasset, & editis etiam scriptis, publice confutasset: nunquam tamen lectionem ipsorum intermisit: cumque ab amicis interrogaretur, cur libros illos iterum complecteretur, quos antea rejecisset; Socrates in lib. Historiae Ecclesiast. cap. 17. refert eum respondisse ad hunc modum: Origenis libri similes sunt prato omnis generis floribus ornato: itaque si quid boni in illis reperio, illud excerpo: si vero spinosum quid visum fuerit, hoc tanquam aculeatum praetereo.

HUIC Theophili testimonio adjiciunt Dionysii Martyris, & ejusdem ecclesiae episcopi, auctoritatem, qui longe ante ipsum de legendis haereticorum libris, in epistola ad Philemonem, Romanum presbyterum, ita ad verbum scripserat: EGO vero, & jam haereticorum commentarios, & traditiones legi, pauperum quidem animum meum impurissimis illorum cogitationibus commaculans; verum id utilitatis inde capiens, ut eas apud me ipsum redarguam, & multo amplius abominer; & cum a fratre quodam presbytero prohiberer, qui vereretur, ne malitiae illorum scriptorum coeno involverer, unde anima mea perderetur; qui, ut sensi, verum dicebat: visio quaedam divinitus oblata est, quae me confortaret, & sermo ad me factus perspicue praecepit, dicens: Lege omnia, quae in manus tuas veniunt: valebis enim omnia expendere, & probare: & hinc tibi data est initio fidei occasio. Acceptavi visionem hanc, tanquam Apostolicae voci conformem, ad potentiores dicenti, Sitis probati dispensatores. Haec igitur sunt, quae ab Ocolampadio pro defensione haereticae lectionis inducuntur.

QUIBUS respondemus, neque a Romanis Pontificibus, neque ab una unquam Synodo fuisse omnino, prorsusque prohibitum, ne haereticorum scripta legerentur; sed ne sine majorum concessione legerentur, maxime vero ab incruditis, qui facile eorum lectione falli possent, & ab eruditis etiam, quos nulla hujusmodi lectionis urgeret necessitas. Nam & Carthagenensis quarta synodus canone 17. concedit episcopis eruditione & fide conspicuis lectionem haereticorum voluminum, quo facilius possint illorum insidias agnoscere, & validius confutare. Quapropter omnes, sive indocti, sive docti, gravissime peccant, qui sine scitu & auctoritate majorum libros ab ecclesia rejectos legunt, praesertim vero nulla ad id necessitate adducti. Neque eos Dionysii, Theophili, & Hieronymi dicta & exempla ullo modo excusant, cum utrinque inter illos & istos longe dispar sit causa. Illi enim erant viri undequaque eruditi, & in fidei sinceritate constantissimi: Hodie Christianorum vulgus majori ex parte indoctum est, & quovis novae doctrinae vento circumagitur: illi cum non longe ab exordio nascentis ecclesiae, & Apostolicae scholae distarent, ob inopiam catholicorum interpretum, cogebantur haereticorum Commentaria consulere, ut inde haurirent explanationes multarum divinae Scripturae partium, quas orthodoxi Doctores, vel nondum tentaverant, vel nondum satis foeliciter attigerant. Nos cum tot innumeris veterum ac recentium Doctorum piis ac doctissimis commentationibus affluamus, & in his habeamus omnes ac singulas utriusque Testamenti partes longe verius, doctius, & elegantius, quam in libris haereticorum explicatas: quam venia digni erimus, si, relictis purissimae doctrinae fontibus, palustres, ac mortiferas haereticorum aquas perquiramus? Illi demum nulla generalis synodi sanctione arcebantur ab haereticorum voluminum lectione: nos plurimum conciliorum auctoritate, & ad ultimum Oecumenicae Tridentinae synodi decreto sub anathematis animadversione ab omnibus haereticis scriptis jubemur omnino abstinere. Vide nonnulla, quae ad hoc argumentum pertinent, libro secundo, in dictione Curiosarum artium, & in dictione Sennacherib, & libro quarto in Juliano episcopo Celanensi. (a)

AN-

(a) De lectione haereticorum librorum, aliorumque id genus veterum voluminum affatim egi

Tom. I. Exercit. XXXVIII. quam videsis ad pleniorrem notitiam ac eruditionem.

Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, Anathema sit.

1. Cor. 16. d.

CHRYSOSTOMUS in homilia, quae DE ANATHEMATE inscribitur, occasione hujus sententiae videtur asserere, & longo sermone demonstrare, quod neque vivi, neque mortui sint anathemate plectendi, etiam si haeretici fuerint. Verba ejus haec sunt: APOSTOLI admodum diligentes fuere, haereticos quidem redarguendo, & ejiciendo, nulli autem haeticorum hanc anathematis poenam adhibendo. Porro Apostolus in duobus duntaxat locis vocem hanc quasi coactus affert, nec tamen certae ac determinatae personae illam intentat: nam Corinthiis scribit, Si quis non amat Dominum Jesum Christum, anathema sit: & Si quis vobis evangelizaverit praeter id, quod accepistis, anathema sit. Cur igitur quod nullus eorum, qui potestatem acceperunt, vel facere, vel declarare ausus fuit, tu facere audeas, plane adversarius mortis Dominicae, & praecoccupans judicium regis? Et infra, HAERETICUS, ajunt, ille factus est, inhabitantem habet diabolum, adversus Deum injustitiam loquitur, multos in profundum perditionis abducit eloquentiae suae efficaci suadela & deceptione. Sane Paulus, hos redarguens, Doce, ait, in lenitate, erudiens, eos, qui obstitunt, si quando de eis Deus poenitentiam ad agnoscendam veritatem, ut resipiscant a diaboli laqueis capti in voluntatem illius: extende sagemam charitatis, ut non subveratur claudicans, sed potius sanetur. Et infra, IS, quem tu anathematizare decrevisti, vel vivit, & adhuc in mortali vita hac superest, vel mortuus est: quod si adhuc superest; impie agis, qui eum, qui a malo in bonum severtere potest, crudeliter absceas: si mortuus est; multo magis crudelis es: cur nam? quia Domino suo stat, vel cadit; non jam sub jure humano existens. Et post pauca, EA propter vos oro, ne vobis verba haec mente excidant: dogmata enim impia, & quae ab haeticis profecta, arguere & anathematizare oportet: hominibus autem parcendum, & pro salute ipsorum orandum.

HAEC Chrysostomi dicta repugnare videntur Apostolicae ecclesiae potestati, quae auctoritate Christi excommunicationis poenam non solum vivis infligit, sed & aliquando etiam defunctis, praesertim haeticis: de quorum excommunicatione post mortem extat determinatio quintae synodi Constantinopolitanae in decretis Pontificiis, causa 24. quaestione 2. capite ultimo. Porro cum tot locis Chrysostomus excommunicationis ecclesiasticae auctoritatem defendat; verisimile non est, ut, mutata sententia, voluerit eam hoc loco damnare: sed hoc magis credendum est, eum hanc homiliam protulisse adversus quosdam temerarios & indoctos, qui cum nec essent ecclesiae pastores, nec ullam haberent excommunicandi potestatem: tamen odio & contentione inducti dogmata ab ipsis non intellecta, una cum auctoribus eorum temere damnabant, & anathemate norabant. Hoc & ipsa Chrysostomi verba satis aperte indicant, in hunc modum habentia: EN spectro viros, qui nullum ex sacris literis germanum sensum, imo nihil omnino sacrarum literarum tenent; & ut pleraque transeam, non erubesco dicere furibundos, nugaces, contentiosos, qui neque sciunt, quae dicunt, neque de quibus affirmant, in hoc uno tantum audaces, quod dogmata statuunt, & anathema declarant ea, quae maxime ignorant: hinc est, quod exteris, hostibusque fidei nostrae ludibrio sumus. Et infra, HEUS, quis tu tantae auctoritatis, qui tantam tibi usurpas anathematizandi potentiam? cur dignitatem tantam assumis, quae Apostolis tantum communicata, & his, qui illorum idonei sunt successores? &c.

Nam hoc car vel vivos, vel mortuos anathemate plectere

Galat. 1. b

II. ad Timot. 2. d

Vide Chrysostomum. Homil. XV. in I. ad Corinth. & Homil. IV. ad Hebraeos.

Legit S. Theod. Mam. Suppl. ad III. P. Qu. XXI. Art. 2.

SED adhuc superest dilemma illud Chrysostomi, quod nostrorum temporum haeretici adversus ecclesiasticam anathematis disciplinam objectant, nempe, Aut is, quem anathematizas, vivit; aut obiit: si vivit, impie agis, qui eum, qui converti potest, ab ecclesiae corpore abscondis: si obiit; multo crudelior es, qui in eum, qui sub humano jure non est, poenam inferre anniteris. Ad priorem ergo

TOM. II.

A a a

dilemmatis

dilemmatis partem respondendum est, Chrysostomum eo dicto non damnare anathematis poenam, qua ecclesia viventes coerctet, sed impiam eorum mentem, qui pium & ecclesiasticum anathematis finem pervertebant. Cum enim ecclesia excommunicatione pio quodam affectu uratur, tanquam pharmaco saluari, ut is, qui ea notatur ignominia, culpam suam agnoscat, & ad ecclesiam, unde ejectus fuerat, supplex revertatur; crudeles illi homines eo fine anathematizabant viventes, ut eos ab ecclesia irrevocabiliter ejicerent, non ultra ad poenitentiam recipiendos. Merito igitur Chrysostomus, crudelitatem hujusmodi redarguens, Impie, inquit, agis, qui eum, qui a malo in bonum severtere potest, crudeliter absceas.

AD alteram dilemmatis partem similiter responderetur, Chrysostomum refellere eosdem impios & indoctos, quod mortuos anathematizarent, sensu & intentione plane diversa ab ecclesiastica traditione. Siquidem ecclesiae pastores, cum in eos anathemata pronunciant, qui ex hac vita in haeresi decesserunt, non id agunt, quasi tum primum velint excommunicare, & a communione fidelium animarum in Christo quiescentium excludere haereticorum animas: illae enim jam antea, cum in corporibus viverent, & cum de corporibus migrarent, alligatae fuerant eodem anathematis nexu, quo ecclesia Dei haereticos omnes obstrinxit, statimque, ut a corpore exierunt, in regnum ac potestatem diaboli traditae sunt. Ecclesiae igitur pastores, cum haereticos post mortem anathematizant, eorum animas non tum primum excommunicant, sed quia in erroris pertinacia migraverunt, jam excommunicatas, & a coetu fidelium animarum exclusas pronunciant, eorumque cadavera, ac cineres ad evidentiorum ejus rei demonstrationem longe arcent ab ecclesiastica sepultura, non ut his, qui obierunt, noceant, sed ut eo demonstrationis aspectu viventes ab haeresibus deterreant. Hunc igitur ecclesiasticum anathematizandi mortuos ritum non improbat Chrysostomus; sed impios ac furibundos illos accusat, qui quasi jus haberent etiam in mortuos, existimabant se anathematismis suis animas defunctorum ex loco quietis & statu salutis deturbare, & in locum aeternae damnationis dejicere. Horum insanum furorem comipescens Chrysostomus, eos omnium crudeliores esse ait, quod etiam in eos, qui sub humano jure non essent, saevitiam exercere cuperent.

A N N O T A T I O, CCLXVIII.

Ostensionem ergo, quae est charitatis vestrae, ostendite. 2. Cor. 8. d

An necesse sit Eucharistiam sub utraque specie laicis exhibere.

Haec habet Johan. Calvinus Lib. IV. Institut. cap. XVII. nu. 48.

CHRYSOSTOMUS homilia in posteriorem ad Corinthios decima octava, indicare videtur, Eucharistiam sub utraque specie panis & vini laicis exhibendam, sic inquit: EST autem, ubi nihil differt sacerdos a subdito; ut quando fruendum est horrendis mysteriis: similiter enim omnes, ut illa percipiamus, digni habemur: non sicut in veteri lege partem quidem sacerdos comedebat, partem autem populus, & non licebat populo participem esse eorum, quorum particeps erat sacerdos: sed nunc non sic: verum omnibus unum corpus proponitur, & poculum unum. Joannes Calvinus capite decimo octavo Institutionis suae hac Chrysostomi sententia nititur asstruere dogma recentium Graecorum & Lutheranorum, asserentium eucharistiam sub utraque specie omnibus Christianis necessario tradendam. Id etiam confirmat dicto Hieronymi: qui in Commentariis Malachiae capite secundo: SACERDOTES, ait, qui eucharistiam conficiunt, & sanguinem Domini populo distribuunt. His addit Gelasii Papae decretum, quod in decretis Pontificum distinctione secunda, capite Comperimus, allegatur his verbis: COMPERIMUS, quod quidam sumpta tantummodo corporis sacri portione, a calice abstineant, qui proculdubio, quoniam nescio, qua superstitione videntur astricti, aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur. Divisio enim istius mysterii sine grandi sacrilegio non admittitur, &c. Hi igitur sunt ecclesiae Patres, ad probationem damnati dogmatis, a Calvino inducti: qui quanquam primo aspectu videantur recentioribus Graecis, & novis Lutheranis, tectae haereticis favere; ab utriusque tamen triplici discrimine differunt. Primo enim,

enim, quod Gelasius, ac plerique alii Pontifices, de sumenda utraque sacramenti portione solis sacerdotibus injungere, hi etiam laicis mandatum esse volunt, repugnante tamen ejus decreti titulo, quo soli sacerdotes comprehenduntur, & contradicentibus historicis aliquot; in quibus Philippus, Chronici supplementi auctor, refert sanctionem a Gelasio latam, qua cautum erat, ut sacerdotes nec eucharistiam sub una tantum specie consecrarent, nec sub utraque specie populo distribuerent. Secundo, quod Chrysostomus, Hieronymus, & alii quidam ecclesiarum pastores, ex indulgentia & benigna dispensatione populo concesserunt, isti in praeceptum & obligationem verterunt. Tertio, quod illi ante, quam secus ea de re statuisset ecclesia, aut permiserunt, aut concesserunt; isti etiam post synodicas & Oecumenicas prohibitiones ita necessarium faciunt, ut definiant, ac deernant ex Dei praecepto, & ex necessitate salutis omnibus fidelibus utranque speciem eucharistiae sumendam, eosque graviter peccare, qui alteram sine altera sumant. Proinde haereticos istos merito damnarunt Concilium Basiliense, Sessione 30. Concilium Constantiense, Sessione 13. & nuper Concilium Tridentinum, Sessione 21. canone primo, secundo, & tertio, in haec verba:

1. Si quis dixerit, ex Dei praecepto, vel necessitate salutis omnes & singulos Christi fideles utranque speciem sanctissimi Eucharistiae sacramenti sumere debere; Anathema sit.

2. Si quis dixerit, sanctam ecclesiam Catholicam non justis causis & rationibus adductam fuisse, ut laicos, atque etiam clericos non conficientes sub panis tantummodo specie communicaret, aut in eo errasse; Anathema sit.

3. Si quis negaverit, totum & integrum Christum, & omnium gratiarum fontem, & auctorem sub una panis specie sumi, quia, ut quidam falso asserunt, non secundum ipsius Christi constitutionem sub utraque specie sumatur; Anathema sit. (a)

A N N O T A T I O CCLXIX.

Paulus Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, &c. Gal. 1. a

HIERONYMUS, principium Commentariorum epistolae ad Galatas, a tituli hujus expositione aggrediens, videtur sentire, quod Petrus auctoritate & dignitate non fuerit Paulo superior, sic scribens: **POTEST** oblique in Petrum & in caeteros dictum accipi, quod non ab Apostolis ei sit traditum Evangelium, sed ab ipso Jesu Christo, qui & illos & Apostolos elegerat: hoc autem totum ideo praeparat, ut nemo sibi, contra legis onera pro Evangelii gratia disputanti, possit opponere, Sed Petrus hoc dixit, Sed Apostoli hoc statuerunt, Sed praecessores tui aliud decreverunt. Quod quidem in sequentibus nunc quasi occulto sermone praecludens, manifestius facit, dum ab eis, qui videntur esse aliquid, nihil in se collatum refert: & ipsi Petro in faciem restitisse se scribit, nulla se dicens necessitate compulsus, ut hypocrisi cederet Judaeorum. Et infra exponens illud, Evangelium ab homine non accepi, neque didici, &c. idem repetit, inquiens: **POTEST** autem, sicut in principio diximus, cum exponeremus, Paulus Apostolus non ab hominibus, ita & in praesenti loco oblique in Petrum accipi, & in caeteros praecessores ejus, quod nullius pro lege auctoritate moveatur, qui Christum solum Evangelii habeat praeceptorem. Item in aliis Commentariis, ejus nomine inscriptis, super illud ex capite secundo, Qui operatus est Petro in Apostolatu, &c. loquens sub persona Pauli, ait: **EGO** in nullo sum Petro inferior, quia ab uno Deo sumus ambo in ministerio ordinati. Rursus libro primo adversus Jovinianum indicare videtur, Petrum non esse caeteris Apostolis majorem, sed parem cum caeteris habere potestatem, his verbis: **ECCLESIA** licet fundetur super omnes Apostolos, & cuncti claves regni coelorum accipiant, & ex acquo super eos ecclesiae TOM. II. A a a a fortitudo

An Petrus fuerit Paulo, ac ceteris Apostolis dignitate superior.

Galat. 1. 12.

Galat. 2.

(a) Innumera pene extant Veterum PP. & Ecclesiasticae historiae monumenta, quinimo, & Novi Divini Foederis testimonia, quibus aperte ostenditur contra heterodoxos communionem sub utraque specie haud necessariam fore laicis communicantibus, sicut & Sacerdotibus non celebrantibus, quae

certe obvia sunt apud Polemicos, eos praesertim, qui adversus Boemorum errores scripserunt. Consule, si lubet, Tom. II. Exercitationum nostrarum, Exercit. XXXI. ubi plura suppetunt ad catholicam veritatem firmandam, ibique laudantur Theologi, qui hac de re ex professo egerunt.

S. Hieronym.
epist. ad Eva-
griū LXXXV

Johan. Calvi-
nus Lib. IV.
Instit. cap.
7. num. 3.

fortitudo solidetur: tamen propterea inter Duodecim unus eligitur, ut capite constituto schismatis tollatur occasio. Sed cur non Joannes electus est virgo? aetati delatum est: quia Petrus senior erat: ne adhuc adolescens, ac pene puer, progressae aetatis hominibus praeferreretur: & magister bonus, qui occasionem iurgii debuerat auferre discipulis, in adolescentem, quem dilexerat, causam praebere videretur invidiae. Iterum in epistola ad Evagriū videtur adimere successoribus Petri potestatem super alios episcopos, & Romano Pontifici quemlibet episcopum aequare, hoc modo scribens: NON altera Romanae urbis Ecclesia, altera totius orbis existimanda est: & Galliae, & Britanniae, & Africa, & Persis, & Oriens, & India, & omnes barbarae nationes unum Christum adorant, unam observant regulam veritatis. Si auctoritas quaeritur: Orbis major est Urbes ubicunque fuerit episcopus, sive Romae, sive Eugubii, sive Constantinopoli, sive Rhēgii, sive Alexandriae, sive Tanis; ejusdem meriti, ejusdem est sacerdotii. Potentia divitiarum, & paupertatis humilitas, vel sublimiorem, vel inferiorem episcopum facit: caeterum omnes Apostolorum successores sunt. HIS HIERONYMI dictis abutitur Calvinus, atque nostrorum temporum haeretici adversus Petri primatum, & Apostolicae sedis ac Romanae ecclesiae primariam potestatem, reclamante Oecumenici concilii Florentini definitione; cujus decretum, communi Latinorum, Graecorumque omnium consensu receptum, & in ultima Sessione promulgatum, sic habet: Definimus sanctam Apostolicam sedem, & Romanum Pontificem in universum orbem tenere primatum; & ipsum Pontificem Romanum, successorem esse beati Petri principis Apostolorum, & verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiae caput.

VERUM si quis evolvat Hieronymi scripta, inveniet cum libera & constanti asseveratione Petri, ejusque Apostolicae sedis fidem, auctoritatem, & sententiam praetulisse ecclesiarum omnium iudicio, idque praesertim in epistola ad Damasum Papam, cujus initium est, Quoniam oriens, &c. in epistola ad Pammachium, in epistola ad Theophilum, Alexandriae episcopum, in Invektiva adversus Rufinum, & in Dialogo adversus Luciferianos.

PROINDE, ne quis existimet cum inter se scripsisse pugnantia, sciendum est, triplicem in Petro fuisse potestatem, nimirum Ordinis, Apostolatus, ac Regni: Si Apostolatū spectemus, hoc est, docendi officium, & Evangelicae praedicationis curam, recte dixit Hieronymus in Commentariis ad Galatas, Paulum non esse Petro inferiorem, quia Paulus ad Evangelicum munus non a Petro, sed a Deo, aequae ut Petrus, electus est, ut ipse Evangelizaret in Gentibus, sicut ille in Judaeis. At si ad potestatem inspicimus, quae in ordinis sacramento confertur, scite in Jovinianum pronunciavit Hieronymus omnes Apostolos ex aequo claves accepisse, & ecclesiae fundamenta solidasse. Verissime etiam ad Evagriū scripsit omnes episcopos pares esse: quia omnes Apostoli in eodem sacerdotii ordine, & in eadem sacramenti praestantia pares erant; & omnes episcopi eorum successores, sive Eugubii, sive Tanis, sive cujuslibet vilioris oppiduli aequales sunt Romanae urbis episcopo, sacramenti scilicet ordine, & spiritali ejusdem ordinis potestate. Demum si de potestate Regni, deque illa primaria super omnes episcopos & ecclesias auctoritate sit sermo, optime contra Jovinianum, & contra Luciferianos, & alibi scripsit Hieronymus unum Petrum inter duodecim Apostolos electum, & caput omnium constitutum, ut ejus suprema auctoritate, & eminentiori prae caeteris potestate contentiones ecclesiae dirimantur, & omnis schismatum occasio tollatur. Annotavimus huic argumento affinia inferius Annot. 271.

PRIMASIUS in Collectaneis primi capitis epistolae ad Galatas excerptis ex commentariis, Hieronymo ascriptis, hanc periodum: QUI operatus est Petro in apostolatu, operatus est & mihi inter gentes; non illo sum inferior, quia ab uno sumus ambo in unum ministerium ordinati. Hujus clausulae sensus patet ex his, quae dicta sunt.

A N N O T A T I O CCLXX.

Cum autem placuit ei, qui me segregavit, &c. Gal. 1. 8

HIERONYMUS libro in epistolam ad Galatas primo super his verbis sentire videtur, quod Deus nec elegit, nec reprobatur quoniam nisi ex praescientia meritorum, inquit: HOC ex Dei praescientia evenit, ut quem scit justum futurum, prius diligat, quam oriatur ex utero: & quem peccatorem, oderit ante, quam peccet; non quo & in amore, &c. Vide supra Annot. 251.

Electio, & reprobatio apud ex meritis.

A N N O T A T I O CCLXXI.

Deinde post annos tres ascendi Hierosolimam, ut viderem Petrum. Gal. 1. d

CHRYSOSTOMUS in commentario epistolae ad Galatas, hoc explicans, **Q**UID hoc, inquit Pauli animo possit esse modestius? post tanta, taliaque benefacta cum nihil opus haberet Petro, nec illius egeret, sed honore par esset illi; (nihil enim hic dicam amplius) tamen ascendit velut ad majorem ac seniores; solusque Petri conspectus commovit illum, ut eo proficisceretur. Ad eandem sententiam alludere videtur Chrysostomus homilia in epistol. ad Romanos 18. inquit: NEQUE enim si populum suum Deus repulsurus fuisset, Paulum sibi ex Israëlitis elegisset: cui omnem praedicationem, cui res orbis, mysteria cuncta, universamque dispensationem concederet. Germanus Brixius, interpretes homiliarum Chrysostomi in Paulum, & Erasmus, interpretes commentarii Chrysostomiani in epistolam ad Galatas, monuerunt hos locos caute legendos, existimantes, ut arbitror, ex his labefactari supremam Petri in omnes Apostolos potestatem. Atqui ipse verborum sensus, & occasio palam arguunt Chrysostomum hic non loqui de primaria Petri auctoritate, ac jurisdictione super omnes Apostolos, & in omnem ecclesiam; sed de honore apostolatus, & dignitate Evangelicae praedicationis, quibus Paulus nihil Petro fuit inferior: nam de Petri monarchia mentionem faciens homilia in Matth. 55. ECCLESIAE, ait, quae tot tantisque fluctibus irrupentibus immobilis manet, pastor & caput, piscator homo est. Huc pertinent, quae habes Annot. 269. libri hujus.

Petrus anteceteris Apostolis superior.

A N N O T A T I O CCLXXII.

Nisi Jacobum, fratrem Domini. Gal. 1. d

AMBROSIIUS in commentariis praesentis capituli asserit Jacobum, fratrem Domini, fuisse filium Joseph. Vide supra Annot. 64. libri hujus.

A N N O T A T I O CCLXXIII.

Ne forte in vacuum currerem. Gal. 2. a

AMBROSIIUS in commentariis sub expositione hujus periodi, obiter attingens locum illum Act. 15. ubi legitur, Apostolos praecepisse gentibus, ut abstinerent a quatuor, videlicet ab idolothitis, a scortatione, a sanguine, & suffocato, monet ab Apostolis non fuisse praescripta, nisi tria, quartum vero a Graecis ejus loci corruptoribus additum. Ejus verba sic habent: DENIQUE tria haec mandata ab Apostolis & senioribus data reperiuntur, quae ignorant leges Romanorum, id est, ut observent se ab idololatria, & sanguine, sicut Nohe, & fornicatione. Quae sophistae Graecorum non intelligentes, scientes tamen a sanguine abstinendum, adulterarunt scripturam, quartum mandatum addentes, & a suffocato observandum: quod puto, nunc Dei nutu intellecturi sunt, quia jam supra dictum erat, quod addiderunt. Ambrosio quantum in hac parte tribuendum sit, alii

De quatuor praeceptis Apostolorum ad eos, qui ex Gentibus.

alii viderint : certe Irenaeus libro adversus haereses tertio , cap. 12. refert hunc locum , nec addit mentionem suffocatorum . ^(a)

A N N O T A T I O CCLXXIII.

Cum autem venisset Cephas Antiochiam , in faciem ei restiti , quoniam reprehensibilis erat . Gal. 2. b

An Petrus, & Paulus simulatione usi sint, & an simulando peccaverint.

ORIGENES in commentariis epistolae ad Galatas , & in decimo Stromatum volumine , hunc locum excutens , duas reliquit sententias , a posteris longa disputatione agitatae . Harum prior est , Petrum & Paulum non vero , sed simulato diffidio invicem ad utilitatem discipulorum summa animi concordia contendisse ; ut dum Petrus , de simulatione legalium a Paulo simulata reprehensione objurgatus , non contradicit , sed quasi delictum suum agnoscens obticescit , hi , qui legalia putabant servanda , resipiscerent , & a legalium observatione desisterent . Altera sententia est , Neutrum illorum simulando peccasse ; quia liceat , immo etiam oporteat simulationem pio juvandi studio multis in rebus adhibere . Utrunque Origenis sententiam omnes infrascripti patres sequuntur .

THEO-

(a) Qui ab Authore N. laudatur Ambrosius in Commentariis Epistolae ad Galatas , ut non semel adnotavimus , certe non est magnus ille Mediolanensis Episcopus , quem universa suspicit Ecclesia , sed Ambrosiaster , seu qui , detecta larva , Hilarius Sardus omnibus Criticis audit : quare vel ejus notitia posset dilui impostura de additione quarti praecepti de abstinentia a suffocato , velut posteriori manu a Graeculo quodam adjecti . Verum quia Xystus Ambrosiastri mendacium non exsufflat , sed solum quantum sit illi tribuendum Eruditorum criterio committit , additque insuper reapse Irenaeum solummodo abstinentiam a sanguine in Actibus Apostolicis indictam laudare , operosius , esto breviter , Ambrosiastri audacia retundenda , & veritas aperienda occurrit . Apostolicum canonem de abstinentia etiam a suffocato dilucide in Divino eloquio , eoque puro , extare clarissime constat , cum ex veteribus , iisque selectis , Graecis , Latinisque Codicibus , tum etiam quia ita laudatur a PP. utriusque Ecclesiae , & qui ante Hilarium Sardum , & qui post eum floruerunt , quique tantae non erant obesae naris , ut nequiverint vitiligatoris fraudem subodorari . Ante Ambrosiastrium quidem Apostolicum praeceptum de abstinentia a morticinis , seu a suffocatis , Actorum XV. indictum laudarunt , & iidem pene verbis , ac in nostra Vulgata legitur , Clemens Alexandrinus *Lib. III. Paedagogi Cap. 7.* Tertullianus *Lib. de Monogamia , & de Pudicitia* , Origenes in *Epist. ad Romanos Cap. 2. lib. 2.* Patres Concilii Gangrensis sub S. Silvestro I. R. P. coacti *Canone II.* His adde circa idem tempus Authorem Constitutionum Apostolicarum *Lib. VI. cap. 12.* , & si lubet , etiam Authorem Canonum Apostolicorum *Can. LXII.* apud Balsamonem *Can. LXIII.* Qui vero post Hilarium Sardum claruerunt , eique suppare , ac posteriores , & eodem pariter modo Apostolicum Canonem laudarunt , praeceptum de abstinentia a suffocatis indictum promulgantes , sunt Chrysostomus *Hqm. XXXIII. in Act. Apost.* Hieronymus in *Cap. XLIV. Ezechielis* , Augustinus *Lib. XXXII. contr. Faust. c. 3.* PP. Concilii Trullani Anni DCXCII. *Can. 69.* Beda , Theophylactus , & Oecumenius in *Cap. XV. Actor.* alique universim omnes , quos hic laudare est soli faciem addere .

Non inficior quidem in aliquibus Codicibus defuisse olim *τὸ πνικτὸν ἀσuffocatis* , ut etiam Hieronymus observavit , & ita legerunt ex Graecis Irenaeus *loc. cit.* & Cyprianus *Lib. III. Testim. Cap. 119.* Verum ex eo non licet colligere verum esse , quod Ambrosiaster pessum mentitur . Rati enim illorum Scriptores per expressionem praecepti prohibentis

abstinentiam a Sanguine interdicti etiam usum suffocatorum , seu morticiniorum , cum utrumque cibum x Adami ac Noemi praecepto vetitum universim adstruant Hebraei & , videri potest apud Flavium Joiephum *Antiquit. Lib. I. cap. 4.* imo de utriusque exclusionem ex Hebraeorum mensis dilucida lex extet Genesis IX. Levitici III. & Deuteronomii XII. legem abstinentiae a suffocatis veluti in priori praecepto de abstinentia a sanguine inclusam reticuerunt ; sed reticentes non eliminarunt , quin potius luculenter indigitarunt . Quapropter S. Gaudentius Brixienfis Episcopus IV. labente Seculo clarus ita horum Codicum textum expendit *Serm. XV.* „ Et idcirco „ B. Jacobus cum ceteris Apostolis decretum tale „ constituit in Ecclesiis observandum : *Ut abstineatis vos* , inquit , *ab immolatis , & a fornicatione , & a sanguine* , idest a suffocatis , eodem praecepto indicans vetitum utrumque , nimirum , sanguinis , & suffocati cibum ; & in priori posterius inclusum . Quinimo advertit etiam Hugo Grotius in *Act. Apost.* quod in aliquibus Codicibus olim deesset *τὸ ἀπνικτὸν ἀσanguine* , eodem nempe ex momento , quia nimirum facta ibi prohibitione morticinii , sanguinis cibum ex eadem lege prohibente vetitus censebatur . Et quidem id exigebat tunc temporis Oeconomia ad unionem Hebraeorum & Gentilium , ut ne dum abstinentia a sanguine , verum & a suffocato praescriberetur : cum utrumque Hebraeis foret immundum ; in utriusque cibo Ethnicorum supersticio extaret , ut videre est apud Origenem *Lib. VII. contra Celsum* , & Cyrillum Hierosolymitanum *Cateches. IV.* Cum ergo universim in purioribus Graecis Codicibus habeatur *τὸ πνικτὸν , & τὸ ἀπνικτὸν* , & in Latinis *& a suffocatis , & a sanguine* ; & ita de utraque abstinentia lex servata fuerit ab antiquis retro diebus , & diu post IV. Seculum , saltem alicubi , ut constat ex Tertulliano in *Apologetico* , Eusebio Caesariensi *Lib. V. Hist. Eccles. cap. 1.* Minutio Felice in *Octavio* , Concilio Aurelianensi II. An. DXXXIII. *Can. 20.* aliisque innumeris monumentis , quam crasse erraverit Ambrosiaster apertissime dignoscitur . Ad plenioram notitiam legis Interpretes Actorum Cornelium a Lapide , Guillelmum Estium , Augustinum Calmetum , &c. N. Natalem T. I. *Hist. Eccles. Dissert. X.* Card. Baronium ad *Ann. Christi LI. num. 16. & seq.* Ex extraneis vero Grotium *ubi sup.* Geverhartum Elmenhorstium *Com. in Minut. Felic. pag. 300. & seq.* Johannem Seldenum *De Jur. Natur. & Gent. juxt. disciplin. Ebraeor. lib. VII. c. 1.* Stephanum Curcellaeum *Diatrib. de sanguinis usu* , & Johannem Spencerum *Dissert. in Act. XV. 20.*

THEODORUS, Heracleae episcopus, in comment. epist. ad Galatas.
 EUSEBIUS, Emesae episcopus, in comment. epist. ad Gal.
 DIDYMUS Alexandrinus in comment. epist. ad Gal.
 APOLLINARIUS, Laodiceae episcopus, in comment. epist. ad Gal.
 CHRYSOSTOMUS in comment. epist. ad Gal. & libro primo De sacerdotio.
 HIERONYMUS libro in epist. ad Gal. primo, & in epist. ad Augustinum.
 THEODORETUS, Cyri episcopus, in commentar. epist. ad Galat.
 THEOPHYLACTUS in commentar. epist. ad Galat.
 JOANNES Cassianus libro Collationum XVII.
 OECUMENIUS in Collectaneis explanationum ad Galatas.

Hi igitur sunt, qui in utraque sententia cum Origene consentiunt.

AUGUSTINUS, ab his dissentiens, affirmat Petrum non fuisse, sed vere ac iuste reprehensum a Paulo; quia simulatio, quam is in remedium suae gentis assumpsit, in scandalum & perniciem Gentilium vergeret. Hac de re quanquam docte & pie scripserit Augustinus in tribus epistolis ad Hieronymum, & in aliis quoque locis: videtur tamen aliquando Petrum durius tractare, quam par sit, subindicans eum superstitiosa ac prava quadam simulatione voluisse imponere legalia onera gentibus. Sic enim fatur in commentariis epistolae ad Galatas: PETRUS autem, cum venisset Antiochiam, objurgatus est a Paulo, non quia conservabat consuetudinem Judaeorum, in qua natus, atque educatus erat; quanquam apud gentes eam non servaret: sed objurgatus est, quia gentibus eam volebat imponere. Et in libro De agone Christiano, cap. 30. hanc Petri simulationem inter gravia ejus crimina admiscens, ait: DEBET ecclesia catholica correctis filiis libenter ignoscere; quia ipsi Petro; personam ejus gestanti, cum in mari titubasset; & cum Dominum carnaliter a passione revocasset, & cum aurem servi gladio praecidisset; & cum ipsum Dominum ter negasset; & cum in simulationem postea superstitiosam lapsus esset, videamus veniam esse concessam. Et infra, Hos, inquit, ecclesia catholica materno recipit sinu, tanquam Petrum post fletum negationis; per gallicantum admonitum, aut tanquam eundem post pravam simulationem Pauli voce correctum. Praetereo brevitate studio rationes & argumenta, ab utriusque opinionis defensoribus utrinque allata. Utrum vero virum bonum juvandi gratia aut mentiri, aut simulare liceat, habes supra Annotat. 107. libri quinti.

A N N O T A T I O CCLXXV.

Dixi Cephae coram omnibus, Si tu, cum Judaeus sis, &c. Gal. 2. c

OECUMENIUS in Collectaneis explanationum hoc loco scribit ex sententia Eusebii Caesariensis in 1. histor. eccles. & Clementis Alexandrini in 4. Dispositionum volumine Cepham hunc, cui in os restitit Paulus, non fuisse Petrum Apostolum, sed alium quempiam ex septuaginta Christi discipulis, qui idem cum principe Apostolorum nomen habuerit. Quam opinionem Oecumenius hoc argumento comprobatur, quia non opus erat, ut Petrus sese a convivio subduceret ob interventum Judaeorum, cum multo ante satisfecerit omnibus expositulantibus, quod cum Cornelio incircumciso commercium habuisset; & adeo satisfecerit, ut illi, cognito negotio, concorditer gratias egerint Deo, praesertim cum hujus rei nulla mentio fiat in actibus Apostolorum. Sed hanc opinionem, seu commentitiam ac frigidam, fortiter rejicit Hieronymus, cum ipsa res doceat, totum hunc sermonem, ad Petrum, & illius collegas pertinere. Negat autem ullum Cepham notum nobis praeter Apostolum, qui Syrorum lingua Cephas dicitur, quod illis Cephas idem sonet, quod Graecis ac nobis Petrus. Deinde non mirum, si hoc omisit Lucas, a quo tam multa praeterea sunt praetermissa, velut illud, quod Petrus primum sederit Antiochiae, deinde Romam sedem suam transtulerit. Postremo non oportere nobis tanti esse Porphyrium sycophantam, ut in illius gratiam novum Cepham fingamus: alioqui, si conemur e Scripturis eradere, quicquid haereticorum calumniis obnoxium sit, plura alia forent eradenda.

An Cephas,
a Paulo re-
prehensus,
fuerit Petrus
Apostolus.

AN-

Q. insensati Galatae, quis vos fascinavit? Gal. 3. a

Num striges
possint infan-
tulos fascina-
re.

Virgilius E-
clog. 3. vers.
103.

1. Reg. 23.

Esa. 24. 14.

Job 9. 9.

HIERONYMUS libro primo in epistolam ad Galatas huic loco talem adhibet expositionem: DICTUR fascinus proprie infantibus nocere, & aetati parvulae, & his, qui nec dum firmo vestigio figant gradum: unde & quidam e Gentilibus dixit,

Nescio, quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Hoc utrum verum, necne sit, Deus viderit: quia potest fieri, ut & daemones huic peccato serviant: & quoscunque in Dei opere vel coepisse, vel profecisse cognoverint, eos a bonis operibus avertant. Nunc illud in causa est, quod ex opinione vulgi sumptum putamus exemplum: ut quomodo tenera aetas noceri dicitur fascino, sic etiam Galatae, in Christi fide nuper nati, & nutrirī lacte, veluti quodam fascinante sint nociti; & stomacho fidei nauseante, Spiritus Sancti cibum evomuerint. Quod si aliquis contradicit; exponat, quomodo de communi opinione sint sumpta, vallis Titanum in Regnorum libris; Syrenae, & Onocentauri in Esaia, Arcturus, & Orion, & Pleiades in Job; &c. his similia, quae utique vocabula Gentilium fabularum & causas, & origines habent.

CORNELIUS AGRIPPA, homo haereticus, in libro adversus Lamiarum inquisitores a se edito, occasionem ex his verbis arripiens lacerandi inquisitores haereticae pravitatis, accusat eos, quod inter caetera hoc etiam calumniae genus invenerint adversus simplices & innoxias mulierculas, quas Striges vocant, nempe eas faciei objectu pueros fascinare, & oculorum intuitu corrumpere. Quam rem, ut ipse inquit, Hieronymus in commentariis epistolae ad Galatas, & Chrysostomus in homiliis epistolae ad Colossenses, ceu fabulam ex superstitione Gentilium profectam, explodunt. Caeterum si quis sincere inspiciat scholasticorum opinionem, aperte cognoscet Cornelium inique & impudenter mentiri. Sentiant enim scholastici Fascinationem duobus fieri modis, hoc est animali virtute, ac daemonis maleficio: & quidem animali virtute fieri dicunt, cum ab oculis animalium noxii quidam spiritus, & maligni afflatus prodeunt ad res visas: quo sane modo tradunt physici speculum aeneum menstruatae mulieris obtutu macula pene indelebili foedari, & infectis ac tabidis quorundam senum oculis aërem infici, flores plantarum corrumpi, & animalcula quaedam delicatula eorum intuitu necari: quemadmodum Hieronymus, Albae episcopus, in secundo Bombycum volumine his elegantissimis numeris expressit:

*Quandoquidem memini Tusci alta in rupe Viterbi
Ipse senem vidisse ferum, cui dira rigeant
Ora, gravesque oculi suffecti sanguine circum,
Fronsque obscoena situ, hirtique in vertice cani.
Ille traci (scelus) obtutu genus omne necabat
Reptantum, tenues animas, parvasque volantes.
Quin etiam si quando hortos ingressus, ubi annus
Exiit, expleto turpem novus orbe senectam,
Floribus, & passim per agros incanuit arbor,
Ille hortis stragem dedit, arboribusque ruinam,
Speique anni agricolae maestī flexere caducam.
Nam quocunque aciem horribilem intendisset, ibi omnes
Cernere erat subito afflatos languescere flores.*

Hac itaque ratione censent scholastici infantes, improbarum annum aspectu adeo laedi posse, ut sensim contabescant, ac pereant. Alter fascinandi modus, ac priore deterior est, cum eadem pessimae foeminae defluxiones illas ab oculis emissas demonum imprecatione & cooperatione reddunt pestilentiores, & ad occidendum potentiores efficiunt. Hanc itaque scholasticorum sententiam non improbat Hieronymus, immo confirmat, dum inquit fieri posse, ut daemones huic peccato serviant. Nec ab Hieronymo dissentit Chrysostomus, fascinatio-

nem

nem deridens; sed eos damnat, qui in aegritudinibus suorum infantium, relicto Christi auxilio, & medicae artis remediis, confugiunt ad incantatrices mulierculas, adversus quas loquens in homilia a Cornelio citata, (ea est ad Colossenses octava) sic ait: CHRISTUS ejicitur, & inducitur temulenta & nugatrix anus: mysterium crucis conculcatur, & seductio diaboli tripudiat. Quid vero & alia ridicula commemorem? cinerem, salem, fuliginem, & rursus vetulam in medium productam? revera ridiculum, & dedecus. Et oculus quisque, inquis, fascinauit puerum. Quousque Satànica ista? quomodo non ridebunt nos Graeci? quando illis dicimus magnam esse crucis virtutem, cum videant nos istis egere, quae ipsi derident? nonne Deus medicos dedit, & pharmaca? Haec Chrysostomus.

A N N O T A T I O CCLXXVII.

Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quae scripta sunt in libro Legis. Galat. 3. a

HIERONYMUM in commentariis epistolae ad Galatas, haec verba excutientem, Lutherus reprehendit, quod tam audacter neget in scripturis inveniri quenquam a Deo maledictum, & nunquam Dei nomen cum maledictione adjunctum: cum in Genesi legisset Deum maledixisse serpenti; & terram in opere Adae a Deo maledictam; & Cain divina maledictione percussam; & Deum in Malachia dicentem, Maledicam benedictionibus vestris; & Eliseum maledixisse in nomine Domini pueris Bethel. Ambrosius, Compfiae episcopus, libro quinto adversus Lutherum ejus calumniam redarguens, ait, Hieronymum non negasse, quod Martinus ex divinis literis astruit, videlicet Deum maledicere, aut maledixisse, vel sanctos homines in Dei nomine maledictionem protulisse: sed hoc tantum affirmasse, quod nomen Dei nusquam inveniat adjunctum maledicendi verbo. Quanquam enim in sanctis scripturis legamus Deum aliquibus maledixisse, & aliquos a Deo maledictos: nullibi tamen divina maledictio exprimitur sub hac forma verborum, Deus maledixit huic, sive, A Deo maledictum est hoc. Hanc autem fuisse Hieronymi sententiam idem Ambrosius comprobat ex eadem Hieronymiana explanatione, cujus verba sic habent: AUDACI itaque pede in hoc procedo certamen, ut ad libros sanctos provocem, nullo loco scriptum a Deo quenquam esse maledictum: & ubicunque maledictio ponitur, nunquam Dei nomen adjunctum. Maledictus tu ab omnibus bestiis, dicitur ad serpentem: & ad Adam, Maledicta terra in operibus tuis: & ad Cain, Maledictus tu super terram: & alibi, Maledictus Chanaan puer: nec non in alio loco, Maledictus furor eorum, qui audax. Longum est, si universas maledictiones enumerem, quas in Levitico, & in Deuteronomio, & in Jesu Nave scribuntur: & tamen in nulla earum nomen Dei est additum. Haec ille. Non desunt, qui hanc periodum una cum aliquot sequentibus lineis affirmant non esse Hieronymi, sed vitio scriptorum ex margine in contextum transivisse; quibus ego nec abnuo, nec annuo. Lege, quae de hoc Hieronymi loco scripta sunt libro 8. hujus operis in confutatione haereseos secundae.

An in sacris literis legatur Deum alicui maledixisse.
Genes. 3. 14.
Genes. 3. 18.
Genes. 4. 11.
Malach. 2. 2.
IV. Reg. 2. 24.

Genes. 9. 25.

A N N O T A T I O CCLXXVIII.

Si enim data esset lex, quae posset vivificare, &c. Galat. 3. d

AUGUSTINUS in sermone de verbis Apostoli 13. haec exponens, ADJUTORIUM, inquit, Spiritus Sancti prorsus si defuerit, nihil boni agere poteris: agis quidem illo non adjuvante libera voluntate, sed male: ad hoc idonea est voluntas tua, quae vocatur libera; & male agendo fit damnabilis ancilla. Gregorius Ariminensis in 2. Sententiarum, dist. 26. hinc elicit Augustini mentem esse, quod absque peculiari gratiae auxilio nullum opus secundum virtutem moraliter bonum, rectaeque rationi consonum fieri possit ex humani arbitrii libertate. Hoc ipsum confirmat ex ejusdem epistola ad Hilarium Syracusanum: ubi

Num libertas nostra sine gratia possit bonum facere.

TOM. II.

B b b

sic

Libellus de
Praedestina-
tione Dei nō
est S. P. Au-
gustini, sed
incerti au-
thoris in Ap-
pendicem T.
X. rejectus a
PP. BB.

sic legitur: VALET itaque liberum arbitrium, si divinitus adjuvetur, quod sit humiliter petendo & faciendo: desertum vero divino adiutorio qualibet scientia legis excellat, nullo modo habebit iustitiae soliditatem, sed inflationem impiae superbiae, & exitiosum tumorem. Item in libello De praedestinatione Dei, in quo ita scriptum est: LIBERUM, quod a Deo habemus, arbitrium, ad nequitiam lapsu fuit: & cum ad virtutis indolem, Dei auxilio deferente, nihil possit ad genus omne peccati idoneum, falsum virtute subsistit. Martinus Lutherus in compendio articulorum suorum, art. 36. hanc ipsam sententiam acrius Augustino impingit ex dictis, quae apud eum habentur cap. 3. libri De spiritu & litera, in haec verba: NAM neque liberum arbitrium quicquam nisi ad peccandum valet, si lateat veritatis via: & cum id, quod agendum, & quo nitendum est, coeperit non latere, nisi etiam delectet & ametur, non agitur, non suscipitur, non bene vivitur. Rursus idem Lutherus in disputatione adversus Ecchium, SANCTUS, inquit, Augustinus in libro 3. adversus Pelagianos, cap. 8. dicit, Liberum arbitrium captivatum non nisi ad peccandum valet; ad iustitiam vero, nisi divinitus liberatum, adiutumque non valet. Sed absit, ut hoc senserit Augustinus, quod ei a Luthero imponitur: nam si posito illo generali influxu divini auxilii, quo Deus omni naturae opitulatur, homo nihil prorsus boni secundum moralem virtutem possit, consequens esse videtur, cum in operibus suis, quantumlibet malis, nunquam peccare: quia, ut Augustinus inquit, Dicere peccati reum teneri quenquam, quia non fecerit, quod non potuit, summae iniquitatis est, & insaniae. Quapropter idem doctor multis in locis manifeste demonstrat, homines etiam pessimos absque iustificante gratia quaedam peccata vitare posse, & quaedam bona opera facere, quemadmodum videre licet in libro De spiritu & litera, cap. 28. ubi inquit: SICUT non impediunt a vita aeterna iustum quaedam peccata venialia, sine quibus haec vita non ducitur: sic ad salutem aeternam nihil prosunt in pio aliqua bona opera, sine quibus difficillime vita cujuslibet pessimi hominis invenitur. Joannes Rossensis episcopus in libro, quem edidit adversus Lutheranos articulos, ait omnes propositos locos, & his similes, qui hominibus nondum per gratiam iustificatis videntur adimere omnem facultatem agendi opera bona, intelligendos esse de operibus beatificantibus; hoc est aeterna beatitudine dignis: quae quidem sine gratificante gratia nec incipi, nec perfici ullo modo queunt: de caeteris vero omnibus moralibus operibus non item. Est enim in potestate hominis, etiam iustificante gratia destituti, bona quaedam moralia peragare: sicut ipsa demonstrat experientia. Atque hanc sententiam confirmare videtur sacrosancta synodus Tridentina, sessione sexta, canone septimo in haec verba: SI QUIS dixerit, opera omnia, quae ante justificationem fiunt, quacunque ratione facta sint, vere esse peccata, vel odium Dei mereri; aut quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto eum gravius peccare, Anathema sit. Vide supra Annotat. 40. & 255. libri hujus.

A N N O T A T I O CCLXXIX.

Misit Deus spiritum filii sui in corda nostra clamantem, Abba pater.

Galat. 4. a

An liceat
praefectos
coenobiorum
Abbatibus, vel
Patres voca-
re.

Matth. 23. 3.

HIERONYMUS libro 2. in epist. ad Galatas in explanatione commatis hujus creditur improbasse piam monachorum consuetudinem, qui praefectos suos honoris gratia Abbates ac Patres appellant: praeter hoc autem, etiam iuramenti jus Christianis videtur ademisse: Habet enim eo loco verba huiusmodi: CUM autem Abba pater, Hebreo Syroque sermone dicatur, & Dominus noster in Evangelio praecipiat, nullum patrem vocandum nisi Deum; nescio, qua licentia in monasteriis vel vocemus hoc nomine alios, vel vocari nos acquiescamus. Et certe ipse praecepit hoc, qui dixerat non esse iurandum: si non iuramus; ne patrem quidem quempiam nominemus: si de patre interpretabimur aliter; & de iurando aliter sentire cogemur. Haec ille. Arbitror hanc periodum a seditioso quopiam monacho in fronte paginae descriptam; & inde postea ab oscitantibus librariis

librariis in contextum translata. Nec me falli, argumento sunt, quae Hieronymus sententia plane contraria, & ex professo scripsit libro 4. in Matthaeum: ubi inquirens, quomodo intelligendum sit illud Servatoris mandatum, Nolite Matt. 23. 8. 9. vocari magistri; & patrem nolite vocare vobis super terram, &c. sic ait: QUAE-
RITUR, quare adversus hoc praeceptum, Doctorem gentium Apostolus se esse dixerit; aut quomodo vulgato sermone, maxime in Palaestina, & Aegypti monasteriis, se invicem patres vocant? quod sic solvitur, Aliud esse naturam patrem, vel magistrum: aliud indulgentiam: nos si hominem patrem vocamus, honorem aetati deferimus; non auctorem nostrae ostendimus vitae. Magister quoque dicitur ex consortio veri magistri, Et ne infinita replicem, quomodo unus per naturam Deus, & unus filius non praedjudicat caeteris, ne per adoptionem Dii vocentur, & filii: ita & unus pater, & magister non praedjudicat aliis, ut abusive appellentur patres, & magistri.

A N N O T A T I O CCLXXX.

Quae sunt per allegoriam dicta. Gal. 4. c.

AUCTOR commentariorum Hieronymi in Paulum, ^(a) hoc explicans, taxat eos, Num peccata Sanctorum liceat ad pios sensus delere. qui vitia quaedam sanctorum Veteris testamenti ad pias allegorias detorqueant, & allegoricis rationibus defendunt ea peccata ad significandum futura ecclesiae mysteria fuisse in veteri testamento permissa. Sic autem scribit: DEDIT regulam hoc loco Apostolus intelligendi allegoricas rationes, scilicet ut, manente historiae veritate, figuras veteris testamenti exponamus: & hoc ipsum ibi fecit, ubi aliqua sanctorum honesta gesta referuntur: non ubi peccata notantur. Caeterum delicta dicere per mysteria, aut impossibilitatis, aut ignorantiae Deum est criminari, qui aut aliter sua non potuerit monstrare sacramenta; aut certe putans sibi quorundam peccata necessaria; prius illa generaliter condemnet, sed & postea reprehendendo atque vindicando ostendat, illa non propter sua mysteria fieri voluisse. Augustinus censet peccata sanctorum, quae in veteri testamento recensentur, juxta allegoricam legem exponenda esse de futuris ecclesiae mysteriis: quia in sanctis illis non solum virtutes, sed etiam vitia figuram & prophetiam continuerint futurorum, sic tamen in his differendis allegoria utendum esse monet, ut sanctorum crimina vere fuisse crimina fateamur, non Deo praecepiente commissa, sed Deo non impediante permissa ad significationem & praemonstrationem futurorum. Hac regula Augustinus libro 22. contra Faustum pertrahens aliquot veterum Patrum errata ad figuram & praedictionem venturae ecclesiae, inter caetera quoque incestum filiarum Loth cum patre suo hunc in modum allegorice exposuit: IN Loth, quando cum eo filiae concubuerunt, aliquid figuratum est: videtur enim futurae legis gestasse personam, quam quidem ex illa procreati, & sub lege positi, male intelligendo quodammodo inebriantes, atque non legitime utendo infidelitatis opera pariunt: non ideo tamen hoc factum, vel ipsius Loth, vel filiarum ejus justificamus: quia significavit aliquid, quod futuram quorundam perversitatem praenunciaret. Aliud enim illae, ut hoc facerent, intenderunt: aliud Deus, qui hoc fieri permisit, ut etiam inde aliquid demonstraret, manente recto judicio super peccatum hominum tunc praesentium, & vigilante providentia sua pro significatione futurorum. Proinde illud factum cum in sancta scriptura narratur, prophetia est: cum vero in illorum vita, qui hoc commiserunt, consideratur, flagitium est.

A N N O T A T I O CCLXXXI.

Spiritus pugnat adversus carnem. Gal. 5. c.

AUGUSTINUS in expositione epistolae ad Galatas, hoc edisserens, asseruit eos esse sub lege, & non sub gratia, quorum spiritus ita concupiscit adversus Num qui sub gratia vivunt impeccabiles sint.

TOM. II.

B b b 2

fus

(a) Author hic, qui certe Pelagius est, nil officit veritati catholicae, quae alibi fuit propugnata.

sus carnem, ut non ea, quae volunt, faciant, id est, non se teneant invictos in charitate iustitiae; sed a concupiscente adversus se carne vincantur. Excusat Augustinus hanc sententiam in 24. cap. primi libri Retract. inquit, se hoc dixisse, quia nondum intellexerat haec verba etiam illis, qui sub gratia sunt, convenire: quia & ipsi concupiscentias carnis habent, contra quas spiritu concupiscunt nolentes eas habere, si possent: & ideo non quaecunque volunt, faciunt; quia volunt eis carere, nec possunt: tunc autem eas non habebunt, quando nec corruptibilem carnem. Consimilem retractavit Augustinus libro Propositionum epistolae ad Romanos, cap. 7. & ex libro 83. Quaestionum, quaestione 66.

A N N O T A T I O CCLXXXII.

Fruſtus autem ſpiritus eſt charitas. Gal. 5. d

Num damna-
ti aliquando
ſalvandi ſint.

HIERONYMUS libro 5. commentar. ad Galatas, hoc declarans, alludere videtur ad Origenicum dogma de damnatis aliquando ſalvandis in haec verba: NOTANDUM, quod poſt dilectionem gaudium ſequitur: qui enim diligit quempiam, ſemper in ejus felicitate laetatur: & ſi eum viderit aliquo errore deceptum, & peccatorum lubrico concidiſſe; dolebit quidem, & eruere feſtinabit: ſed non poterit gaudium mutare triſtitia, ſciens nullam rationabilium creaturarum apud Deum perire perpetuum. Videnda tibi eſt Annot. 131. & 225. & 229. libri praecedentis.

A N N O T A T I O CCLXXXIII.

Unuſquiſque onus ſuum portabit. Gal. 6. a

Sancti defun-
cti an pro no-
bis poſſint o-
rare.

HIERONYMUS libro in epistolam ad Galatas tertio huic dicto talem ſubdit expoſitionem: OBSCURE licet docemur per hanc ſententiam novum dogma, quod latitat, dum in praefenti ſaeculo ſumus, ſive orationibus, ſive conſiliis invicem poſſe nos coadjuvari: cum autem ante tribunal Chriſti venerimus, non Job, non Daniel, nec Nohe rogare poſſe pro quoquam: ſed unumquemque portare onus ſuum. Videtur haec expoſitio nonnihil difficultatis pati: nam ſi verum eſt ſanctos poſt hanc vitam non poſſe pro nobis orare: cur hoc aſſertum novi, ac latitantis, ſive ſuſpecti dogmatis appellatione notat? & ſi novum ac ſuſpectum eſt dogma: cur Paulum facit ſuſpecti dogmatis auctorem, ac doctorem? Veriſimile eſt Hieronymum verba haec per antiphrasim & ironice protuliſſe adverſus novum dogma Vigilantii, qui in latibulis ſuis docebat ſanctos, qui ex hac vita migrarunt, neminem poſſe orationibus ſuis adjuvare: nam & verba huius loci alludere videntur ad verba Vigilantii, quae Hieronymus in declamatione contra Vigilantium ex libro ejuſdem refert, inquit: DICIS in libello tuo, quod dum vivimus, mutuo pro nobis orare poſſumus: poſtquam autem mortui fuerimus, nullius ſit pro alio exaudienda oratio, praefertim cum martyres ultionem ſui ſanguinis obſecrantes, impetrare non quiverint.

A N N O T A T I O CCLXXXIII.

Operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domeſticos fidei. Gal. 6. a

Num omnes
pari charita-
tis affectu
ſint diligendi

AUGUSTINUS in expoſitione epistolae ad Galatas innuere videtur, omnes homines pari dilectionis affectu diligendos eſſe, licet in effectu, id eſt in exhibitione obſequii diſtinctio ſervanda ſit. Omnibus enim, inquit, pari dilectione vita aeterna optanda eſt, & ſi non omnibus eadem poſſunt exhiberi dilectionis officia. Quam ſententiam clarius exprimens libro primo de doctrina Chriſt. cap. 28. OMNES, inquit, homines aeque diligendi ſunt: ſed cum omnibus prodeſſe non poſſis, his potiffimum conſulendum eſt, qui pro locorum & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus, conſtrictius tibi quadam ſorte jungantur: & in octavo libro De Trinitate, cap. 8. affirmans omnes aeque amandos eſſe,

ſc.

se, ut nos ipsos, ait: NEC illa quaestio moveat, quantum charitati fratris debeamus impendere, quantum incomparabiliter plus Deo, quam nobis; fratri vero quantum nobis. Videtur huic sententiae adversari Origenis & omnium fere theologorum definitio, statuens ordine charitatis primum diligendum esse Deum, secundo parentes, inde filios, postea vero domesticos. Magister Sententiarum libro 3. dist. 29. haec loca discutiens, haec scribit: QUOD Augustinus dicit pariter omnes esse diligendos, & pari dilectione omnibus vitam optandam, ita accipi potest, ut paritas non ad affectum referatur, sed ad bonum, quod eis optatur: quia charitate omnibus optare debemus, ut paria bona mereantur, sicut Apostolus dicit, Volo omnes homines esse, sicut me, Optanda est enim minoribus I. Cor. 9. 7. perfectio majorum, ut ipsi fiant perfecti; & sic parem mereantur beatitudinem: vel pari dilectione, id est eadem dilectione omnes diligendi sunt. Item quod ait, Ut tantum diligamus fratres, quantum nos, ita intelligi potest, id est, ad tantum bonum diligamus fratres, ad quantum nos: ut tantum bonum eis optemus in aeternitate, quantum nobis, etsi non tanto affectu: vel ibi, Quantum, similitudinis est, non quantitatis.

Lege S. Thomam 2. 2. Qu. XXVI.

A N N O T A T I O CCLXXXV.

Elegit nos ante mundi constitutionem. Eph. 1. a

CHRYSOSTOMUS homilia ad Ephes. prima ait, quod quemadmodum homines eligunt sibi optima; ita multo magis Deus eligit sibi optima. Et homilia 2. ad Ephes. super illud, Praedestinavit nos, addit: PRAEDESTINAVIT, seu praedefinivit homines secundum opera, quae praevidebat in eis, quos elegerat: unde electionis gratia non solum est ex Deo, sed ex nobis est. Quae sententiae Pelagianum quid resipere videntur: Verum de harum intelligentia dictum est a nobis Annor. 251.

Electio an ex meritis praevius.

A N N O T A T I O CCLXXXVI.

Elegit nos ante mundi constitutionem. Eph. 1. a

ORIGENES libro primo commentariorum ad Ephesios, clausulam hanc enarrans, docuit, animas ante hunc mundum visibilem conditas, ac deinde propter ipsarum peccata fuisse in corporibus detrusas: quam sententiam Hieronymus, suppresso Origenis nomine, recenset in primo ad Ephesios commentario his verbis: ALIUS vero, qui Deum iustum conatur ostendere, quod non ex praedicio scientiae suae, sed ex merito electorum unumquemque eligat, dicit ante visibiles creaturas coelum, terram, maria, & omnia, quae intra ea sunt, fuisse alias invisibiles creaturas: in quibus & animas, quae ob quasdam causas, soli Deo notas, dejectae sint deorsum in vallem istam lacrymarum, in locum afflictionis & peregrinationis nostrae; in quo sanctus constitutus orabat, ut ad sedem pristinam reverteretur, dicens: Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est: habitavi cum habitantibus Cedar: multum peregrinata est anima mea. Et in alio loco, Misere ego homo, quis me liberabit de corpore mortis? Scilicet, Melius est reverti, & esse cum Christo: & alibi, Ante, quam humiliaret, ego peccavi: & caetera his similia. Itaque prius, quam animae, inquit, precipitarentur in mundum, & mundus ex animabus fieret, cum habitatricibus suis in infimum ipse dejectus, elegit Paulum Deus, & ei similes coram se, qui erant sancti & immaculati. Nemo autem eligitur, nisi de pluribus: & ubi sunt aliqui viliores, ibi electio perpetratur. Quomodo autem in Babylonica captivitate, quando a Nabuchodonosor in Chaldaeam abductus est populus, missi sunt prophetae Ezechiel, Daniel, tres pueri, Aggaeus, Zacharias, non quo & ipsi meruerint captivitatem, sed ut essent in solatio captivorum: ita & in illa dejectione mundi eos, qui ante, quam mundus fieret, electi erant a Deo, missos esse in eruditionem & magisterium animarum peccatricium; ut ad praedicationem eorum reverterentur ad eum locum, unde corruerant. Et hoc esse, quod a Mose in octogesimo

Animae ante mundum conditae, & ob delicta sua in corpora detrusa.

Psal. 119. 5.

Rom. 7. 24.

Phil. 2. 23.

Psal. 118. 67.

mo nono Psalmo dicatur, Domine refugium factus es nobis in generatione & generationem. Ante, quam montes firmarentur, & fieret terra, & orbis terrarum: quod scilicet ante, quam mundus fieret, & universa generatio principium fumeret, sanctis suis Deus refugium fuerit. Haec igitur est Origenica sententia; quam, ut refert Hieronymus, idem Origenes confirmavit, & latius explicavit super illud Ephes. 1. Secundum beneplacitum voluntatis suae; & super illud Ephes. 1. in laudem gloriae, gratiae, & in illud Ephes. 1. ut simus in laudem gloriae ejus, & in illud Ephes. 1. In cognitione ejus illuminatos oculos; & Ephes. 3. in illud, Ego Paulus vincus in Domino; & Ephes. sexto in illud, Pro quo legatione fungor in catena, Confutationem hujus erroris ex Cyrillo habes libro quinto, Annotatione 185.

A N N O T A T I O CCLXXXVII.

Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. Ephes. 1. 6

Anima num
ante mundi
conditae, &
postea in cor-
pora ob suas
culpas de-
jectae.

HIERONYMUM longa & acerba invectiva objurgat Rufinus, quod in Commentariis epistolae ad Ephesios secutus sit errorem Origenis, affirmans, Omnes animas ante hunc mundum corporeum, in invisibili mundo conditas, & post conditionem hujus visibilis mundi fuisse dejectas in vallem istam lacrymarum, & in corporibus detrusas, alias quidem ob poenam peccatorum, quae ante commiserant, alias vero non propter earum delicta: sed in eruditionem & magisterium animarum peccatricium. Loca autem, in quibus Rufinus haec Hieronymum scripsisse conqueritur, haec sunt:

PRIMUS super illis verbis Eph. 1. Elegit nos ante mundi constitutionem.

SECUNDUS super illud Eph. 1. Secundum beneplacitum voluntatis suae.

TERTIUS super illud Eph. 1. In laudem gloriae gratiae suae.

QUARTUS in illud Eph. 1. Ut simus in laudem gloriae ejus, qui ante speravimus.

QUINTUS in illud Eph. 1. In cognitione ejus illuminatos oculos cordis nostri.

SEXTUS in illud Eph. 3. Hujus rei gratia, ego Paulus vincus in Domino.

SEPTIMUS in illud Eph. 6. Pro quo legatione fungor in catena.

OCTAVUS in illud ad Philemonem, Salutat te Epaphras, concaptivus meus.

HIS omnibus locis Rufinus asseverat, Hieronymum hujusmodi errorem sub alterius innominatae personae figura vafre docuisse ad imitationem rhetorum; qui cum aliquos aut offendere metuunt, aut invidiam declinare cupiunt, tunc rhetorico quodam artificio sententiam suam sub alterius persona proferunt. Astringit autem hoc quatuor indiciis, primo, quod auctorem opinionis illius non nominet, sed tantum dicat. Alius, inquit, &c. Secundo, quia non exprimat, utrum ille alius sit sibi contrarius, aut concors, neque ostendat, an illi ipse discors sit, vel concors. Tertio, quia illius dicta non destruit, nec impugnat, nec auctorem ipsum reprehendit; sed laudat eum, & diligentem vocat. Quarto, quia sententiam sub alterius persona propositam non solum non refellit, nec damnat; sed validis rationibus, & multis divinae Scripturae testimoniis munit.

HANC Rufini accusationem Hieronymus in prima adversus eum Apologia confutans, ad primam conjecturam respondet, se non potuisse auctorem ejus erroris nomina, quia superfluum erat per singula Apostoli dicta eorum expositorum nomina ponere, quos jam in Praefatione totius Operis abunde nominaverat. Secundae suspicioni satisfacit, inquiens in fine capituli satis aperte ostendisse discordem se esse ab ea sententia, quam sub alterius persona retulerat, & eodem quoque loco redarguerat. Tertiam conjecturam sic diluit, ut dicat, se modestiae & Christianae verecundiae studio non reprehendisse auctores illos, quia cum commentatoris officio fungeretur, non debebat eos carpere, quos imitabatur ex parte, & quorum sententias in linguam Latinam transferebat, quod si eos diligentiae laudavit, diligentes appellans, parum id refert: quandoquidem & fures etiam appellari soleant diligentes. Ad quartam conjecturam ait, se una cum Origenicis erroribus etiam attulisse rationes & argumenta, quibus illi inniterentur errores, ut Lectoribus omnem sententiam Origenis aperiens, & nihil ab eo dictum praetermittens, malevolorum

lorum calumnias devitaret : ne dicerent Hieronymum , quae ab Origene fortiter dicta fuerant , tacuisse , & illum in Graeco robustius disputare .

A N N O T A T I O CCLXXXVHI.

In laudem gloriae gratiae ipsius . Ephes. 1. 6

CHRYSOSTOMUS homilia 2. ad Ephesios, videtur una cum Novatianis poenitentiam lapsis denegare, sic in principio moralis adhortationis inquit: ^{Num lapsi poenitentia deneganda.} DEUS ad salutem provehit illos, qui ubi semel amici ipsius facti sunt, perseverant: quod si denuo ad priores recurrant inimicitias; omnia frustra & in cassum: non enim alterum regenerationis lavacrum conceditur: neque rursus superest secundaria reconciliatio, sed terribilis quaedam expectatio iudicii & ignis aemulatio, quae consumprura est adversarios. Et paulo post, OSTENDIT tibi Deus lumen verum: quod si, ipso depulso, tenebras rursus incurreris: quis tibi relinquitur excusationi locus? quam speres veniam? ne una quidem speranda est deinceps. Et paulo infra, SI necessitatem pateris peccandi, aut vim: veniam utique consequeris: si autem per ignaviam aut torporem laboris, non item. Quae verba non sunt intelligenda de poenitentia privata, ad quam ita frequenter Chrysostomus invitat peccatores, ut quemadmodum Annotatione 173. superioris libri monuimus, graviter a Novatianis reprehensus sit; sed de solenni poenitentia exponenda sunt, quae secundum antiqua iura non iterabatur, ut testis est Augustinus in epistola ad Macedonium 54. ne medicina pluries iterata vilesceret. Idemque habetur in decretis De poenitentia, distinct. 3.

A N N O T A T I O CCLXXXIX.

In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius . Ephes. 1. a

HIERONYMI interpretationem ex hoc loco usurpat Bertramus presbyter in ^{De Eucharistia.} libro De corpore & sanguine Domini, ut ostendat, in eucharistia nec esse veram ac realem Christi carnem, quae pro nobis crucifixae est, nec verum illum sanguinem, qui pro nobis effusus est, sed sanguinem mysticum & carnem spirituales & typicam non in veritate, sed in figura propositam. Verba Hieronymi sic habent: DUPLICITER sanguis Christi & caro intelligitur: vel spiritualis illa, atque divina, de qua ipse dixit, Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus, & Nisi manducaveritis carnem meam, & sanguinem meum biberitis, non habebitis vitam aeternam: vel caro & sanguis, quae crucifixae est, & qui militis effusus est lancea. Juxta hanc divisionem & in sanctis ejus diversitas sanguinis & carnis accipitur, ut alia sit caro, quae visura sit salutare Dei; alia caro & sanguis, quae regnum Dei non queat possidere. Haec Hieronymi sententia alludere videtur ad ea, quae Clemens Alexandrinus scripsit libro secundo Paedagogi, capite secundo, in haec verba: DUPLEX est sanguis Domini: alter enim est carnalis, quo redempti sumus ab interitu; alter vero spiritualis, quo scilicet uncti sumus. Et hoc est bibere Jesu sanguinem, esse participem incorruptionis Domini. Verbi enim virtus est spiritus, quemadmodum sanguis carnis: com- moderata itaque proportionem & convenientia, vinum aquae, homini vero spiritus admiscetur: ac temperatum quidem vinum ad fidem convivio excipitur: spiritus autem deducitur ad incorruptionem: amborum autem temperatura, potus scilicet & verbi, dicitur Eucharistia; cujus qui per fidem sunt participes, sanctificantur corpore & anima. Magister Sententiarum libro quarto, distinctione octava, ait, Hieronymi verba esse interpretanda per regulam de sacramento & re sacramenti, qua docemur duplicem esse carnem Christi, alteram Eucharistia contentam & significatam, quae crucifixae & mortuae est, & post mortem redi- va in coelum ascendit, alteram vero Eucharistia significatam, & non contentam, quae est unitas ecclesiae in praedestinatiis & glorificatis: & juxta eandem regulam Clementis dicta accipienda sunt. Tractatum est hoc argumentum copiosius Annotatione 196. libri hujus.

AN-

Ut simus in laudem gloriae, qui ante speravimus in Christo. Ephes. 1. b

Num finlen-
da sint dam-
natorum sup-
plicia.

Ephes. 2. 7.

Ephes. 4. 16.

Psal. 6. 1.

Psal. 13. 1.

HIERONYMO obiicit Rufinus, quod in Commentariis epistolae ad Ephesios, haec exponens, asseruerit finienda esse damnatorum supplicia, & quod diabolus & angeli ejus, omnesque peccatores & increduli post diem judicii, expletis aliquot annorum saeculis, non solum veniam accipient delictorum, sed etiam coelestia praemia consequentur. Hoc idem scribit illum sensisse in expositione secundi capitis ad Ephesios, super illud, Ut ostenderet in saeculis supervenientibus, &c. & in illud ex quarto capite ad Ephesios, Ex quo totum corpus compactum & conglutinatum, &c. Stanislaus Pannonius, Anabaptisticae sectae minister, in libello De divina philanthropia, quo Origenis errorem tuctur, inter caetera, quae ad ejus defensionem affert, Hieronymi quoque utitur auctoritate, affirmans eum partim hac in re Origeni abnuisse, partim vero annuisse. Ac primum abnuisse quidem, quia crediderit, tam daemonum, quam infidelium impiorum aeterna fore tormenta. Annuisse autem, quia putaverit improborum ac damnatorum fidelium peccata non fore aeternis suppliciis in aeternum punienda, sed ex divina clementia post certam poenarum mensuram condonanda. Hoc autem perspicuum esse dicit ex his, quae in fine Commentariorum Esaias scripsit, in his verbis: **QUAE** omnia replicant asseverare cupientes, post cruciatus atque tormenta, futura refrigeria, quae nunc abscondenda sunt ab his, quibus timor utilis est; ut dum supplicia reformidant, peccare desistant: quod nos Dei solius debemus scientiae derelinquere; cujus non solum misericordiae, sed & tormenta in pondere sunt: & novit quem, quomodo, aut quandiu debeat judicare: solumque dicamus, quod humanae convenit fragilitati: Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me: & sicut diaboli, & omnium negatorum, atque impiorum, qui dixerunt in corde suo, Non est Deus, credimus aeterna tormenta: sic peccatorum, atque impiorum, & tamen Christianorum, quorum opera in igne probanda sunt, atque purganda, moderatam arbitramur, & missam clementiae sententiam judicis. Haec Hieronymus: quibus idem Pannonius alterum ejusdem testimonium subdit ex libro primo adversus Pelagianos: ubi ita scriptum est: **DENIQUE** Esaias, de quo ponis testimonium, Comburentur, inquit, peccatores, & iniqui simul, non addidit, in aeternum, & qui relinquunt Deum, consummabuntur: proprie hoc de haereticis loquitur, qui rectum fidei tramitem relinquentes consummabuntur, si noluerint reverti ad Dominum. Et post multa addit, Si Origenes omnes rationabiles creaturas dicit non esse perdendas, quid ad nos? qui & diabolus & satellites ejus, omnesque impios dicimus perire perpetuo; Christianos vero, si in peccato praeventi fuerint, salvandos esse post poenas. Haec de Hieronymo Pannonius: cujus imposturam & impudens mendacium Hieronymus ipse in Apologia adversus Rufinum, & in plerisque aliis scriptis refellens, constantissime fatetur, damnatos etiam Christianos nunquam ab inferni suppliciis liberandos, & opinionem eorum, qui aliter sentiunt, omnino detestandam, & a Christianorum mentibus abjiciendam probat multis argumentis, ex quibus in Commentario 3. cap. Jonae haec summatim perstringit.

PRIMO quia opinionem hanc de finiendis damnatorum suppliciis nusquam divina Scriptura doceat.

SECUNDO, quia in Evangelio ignis aeternus dicitur, & supplicium aeternum; & apud Esaiam, Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.

TERTIO, quia haec sententia everrit penitus timorem Dei, dum facile homines labuntur ad vitia, putantes omnes improbos aliquando post poenas fore salvandos.

QUARTO, si post longum saeculorum circuitum omnium rerum restitutio fiat, ut una dignitas animarum, nulla distantia erit inter virginem, & prostibulum; inter matrem Domini, & inter victimas libidinum publicarum; idem erit
Gabriel,

Gabriel, & diabolus; Apostoli, & daemones; idem prophetae, & pseudoprophetae; idem martyres, & persecutores.

QUINTO, si finis omnium similis est, finge infinitas aetates cruciatuum; praeteritum omne pro nihilo est: quia non quacrimus, quod aliquando fuerimus, sed quod semper futuri sumus.

EX HIS igitur apparet Hieronymum, hujus dogmatis hostem, ea, quae in Comment. ad Eph. scripsit, non ex sua, sed ex aliorum sententia retulisse: quod autem in fine Commentariorum Esaiæ, & adversus Pelagianos asseverat, Christianos post poenas & ignis tormenta salvandos, referendum est non ad ignem æternum inferni, sed ad ignem temporalem purgatorii; in quo cum animae fuerint ad tempus purgatae, salvabuntur. Vide huc spectantia Annot. 131. & 229. lib. 5.

A N N O T A T I O CCXCI.

De vobis spiritum sapientiae, & revelationis in agnitione ejus. Ephes. 1. c

ORIGENES in Commentariis, hunc locum elucidans, dixit Agnitionem, qua nunc Deum noscunt animae a corporibus sejunctae, esse reminiscenciam quandam agnitionis divinae; quam olim ante quam in corpora descenderent, in coelo habuerunt. Hanc sententiam Hieronymus, suppresso Origenis nomine, in Commentariis suis prodidit his verbis: QUOD Paulus ait, In agnitione ejus, id est, *ἐπίγνωσις αὐτοῦ*, quidam sic intelligunt; ut inter *γινώσκω καὶ ἐπίγινωσκω*, hoc est, inter notionem & agnitionem, illud intersit, quod notio eorum sit, quae ante non scivimus, & ea postea scire coepimus: agnitio vero eorum, quae prius scientes deinde scire desivimus, eorumque postea recordamur, & priorem quandam vitam in coelestibus suspicamur, postquam in corpora ista dejecti & obliti Dei patris, nunc eum per revelationem cognovimus, secundum illud, Reminiscuntur, & convertentur ad Dominum omnes fines terrae, & caetera his similia replicantes. Haec Hieronymus, quem Rufinus reprehendit, quod hujusmodi Origenicam sententiam Commentariis suis absque ulla ipsius confutatione inseruerit.

Animarum scientia ante ex reminiscencia.

Psal. 31. 28.

A N N O T A T I O CCXCII.

Super omnem principatum, & potestatem & virtutes. Ephes. 1. d

HIERONYMUS hoc loco a Rufino taxatur, quod secutus Origenem, posuerit in angelis profectus & honores, ascensiones & descensiones, incrementa & imminutiones. Hanc accusationem refellens Hieronymus, dicit se his verbis non significasse ascensiones ac descensiones illas, quibus Origenes fingit angelos descendere ad hominum & daemonum naturam, & viceversa homines, ac daemones in angelorum attolli naturam; sed exprimere se voluisse his dictis diversa angelorum officia, ac dignitates juxta intelligentiam ecclesiasticae doctrinae.

Angelorum incrementa, & decremента.

A N N O T A T I O CCXCIII.

Et omnia subiecit pedibus ejus. Ephes. 1. d

HIERONYMO vitio vertit Rufinus, quod hunc locum interpretans, affirmaverit, astra esse animantia rationabilia, & delicti capacia, Christum quoque eorum peccata purgasse, dum haec scriberet: CUR autem omnia, id est, angeli, throni, dominationes, potestates, & virtutes caeterae, quae nunquam fuerunt contrariae Deo, ejus pedibus subjiciantur, videtur obscurum. Potest itaque responderi, quod absque peccato nullus sit; & sydera ipsa non sint munda coram Deo; omnisque creatura paveat creatoris adventum: unde & crux Salvatoris, non solum ea, quae in terra, sed ea, quae in coelis, purgasse perhibetur. Loquitur, ut jam praedictum est, ex Origenis sententia.

Astrorum animae antequam fuerint purgatae sanguine Christi.

A N N O T A T I O CCXCIII.

Secundum principem potestatis aëris hujus spiritus. Ephes. 2. a

Daemonum corpora.

THOMAS Cajetanus in Commentariis, CREDIDERIM, inquit, ego daemones esse spiritus aëreos, & id consonare verae philosophiae rationi: ut quemadmodum invenitur vegetativum sine sensitivo, & sine secundum locum, motivo, & intellectivum sine secundum locum motivo; ita invenitur secundum locum motivum sine sensitivo: quod est ponere hujusmodi aëreos spiritus constantes ex intellectivo, & secundum locum motivo. Ambrosius Compiae libro Annotationum quarto rejicit hanc opinionem, quod olim a patribus fuerit in Origene damnata. Lege Annotationem octavam libri quinti.

A N N O T A T I O CCXCV.

*Ut ostenderet in saeculis supervenientibus. Ephes. 2. b*Daemones
juvandi ali-
quando an-
sint.

HIERONYMUS a Rufino taxatur, quod huic loco apponat expositionem Origenis, dicentis, daemones in futuro saeculo a sanctis beneficia recepturos, & sub cura eorum futuros, praeterito auctoris nomine, & sine ulla erroris improbatione. Responsum est supra Annotat. libri hujus 290.

A N N O T A T I O CCXCVI.

*Veniens evangelizavit pacem. Ephes. 2. d*Angeli pur-
gati an sint.

HIERONYMUS hoc loco a Rufino reprehensus est, quod Origenem imitatus affirmaverit omnes creaturas, tam homines, quam angelos sanguine Christi purgatas, inquiens: Crux Domini, non solum terrae, sed & coelo profuit, non solum hominibus, sed & angelis: & omnis creatura Domini sui cruore purgata est. Vide Annotat. 70. 293. & 302. hujus libri.

A N N O T A T I O CCXCVII.

*Paulus vinculus Jesu Christi. Ephes. 3. a*Animae car-
cer an sit cor-
pus.

HIERONYMO impingit Rufinus, quod hoc loco tradiderit, corpus esse animae carcerem: quam calumniam devitans Hieronymus, ait, se id non ex sua, sed ex Origenis mente scripsisse.

A N N O T A T I O CCXCVIII.

*Ut innotesceret principatibus, & potestatibus. Ephes. 3. b*Daemones an
reparandi.

AMBROSIUS in Commentariis, clausulam hanc elucidans, ita scribit: TANTUM de hoc, scilicet Paulo, bene sensit Deus, ut non solum gentibus hunc magistrum daret, verum etiam, ut per eum veritas Christi innotescat spiritibus in coelestibus, qui sunt principes & potestates. Potestates, ideo, quia potentiores sunt inter caeteros spiritus: principes autem, eo quod principentur potestatibus, ut agnoscentes per ecclesiam, quae multifarie ad vitam attracta est, in Christo unius Dei manere mysterium, desinant ab errore. Id enim agitur, ut praedicatio ecclesiastica etiam his proficiat, & deferant assensum tyrannidis diaboli, qua se adversus Dei unius fidem impia praesumptione armavit. Qui sensus in Psalmo vigesimo tertio praescriptus est: ubi Deus universitatis Dominus demonstratur, dicente Dei spiritu per David: Domini est terra, & plenitudo ejus, orbis terrarum, ut universi, qui habitant in eo, & in subjectis, Tollite portas principis vestri, & elevamini portae aeternales, & introibit rex gloriae. Quis est iste rex gloriae?

Psalm. 23. a

gloriae? Dominus virtutum, ipse est rex gloriae. Dicitur ergo his principibus, qui in errore sunt in coelestibus, sive ministris ejus in terris, ut auferant portas principis, id est, diaboli, de mentibus suis, per quas multorum deorum asserendorum error intravit. Anonymus, Origenis scholiastes, in scholijs libri primi Perarchion annotavit, Ambrosium hoc loco non dissentire a dogmate, quod Origenes in sexto ejusdem libri capitulo scripsit, affirmans angelos quosdam, qui de statu beatitudinis non sunt irremediabiliter amoti, posse iterum per ecclesiasticas praedicationes, & salutare admonitiones ad pristinam foelicitatem revocari, & restitui. Hoc autem dogma Catholica damnat ecclesia,

A N N O T A T I O CCXCIX.

Ut innotesceret nunc principibus, Et in coelestibus per ecclesiam multiformis sapientia Dei. Ephes. 3. b

HIERONYMUS libro secundo in epistolam ad Ephesios, haec edisserens videtur sentire, quod angeli ante passionem & resurrectionem Christi non cognoverint mysterium Verbi incarnati, & humanae redemptionis sacramentum: quippe sic fatetur: CRUX Christi non solum nobis, sed & angelis, cunctisque in coelo virtutibus aperuit sacramentum, quod ante nesciebant. Denique ad coelum cum corpore revertentem mirantur, & dicunt, Quis est iste, qui ascendit de Edom, fulvida vestimenta ejus ex Bosor: & in alio loco, Quis est iste rex gloriae? Haec ille.

Angeli ante passionem Christi mysterium redemptionis agnovierunt.

Isai. 63. 1.
Psalm. 23. 8.

SEDULIUS, Hieronymo consentiens, in Collectaneis loci hujus ita scribit: Ex QUO intelligimus, quia Crux Christi non solum nobis, sed & angelis profuit, quia aperuit sacramentum, quod ante nesciebant: unde interrogant, Quis est iste rex gloriae?

PETRUS LOMBARDUS libro Sententiarum secundo, distinct. 11. hunc locum animadvertens, ita scribit: HIERONYMO videtur contradicere Augustinus, super eundem locum epistolae, dicens, Non latuit angelos mysterium regni coelorum, quod opportuno tempore revelatum est pro salute nostra. Illis ergo a saeculis innotuit supra memoratum mysterium: quia omnis creatura non ante saecula, sed a saeculis est. Attende Lector, quia videntur dissentire in hac sententia illustres Doctores: ideoque ut omnis repugnantia de medio tollatur, praedicta verba, Haymonem sequentes, ita determinemus, ut illis angelis, qui majoris dignitatis sunt, & per quorum ministerium illa nuntiata sunt, ex parte cognita a saeculis fuisse, utpote familiaribus & nuncijs: illis vero, qui minoris dignitatis sunt, incognita extitisse dicamus, usquequo impleta sunt & per ecclesiam praedicata: & tunc ab omnibus angelis perfecte fuerunt cognita. Constat itaque, omnes angelos in cognitione divinatorum mysteriorum secundum processum temporis profecisse: unde non incongruenter ipsi iidem dicunt angelorum scientiam ac beatitudinem augeri usque ad futuram consummationem, quando in scientia ac beatitudine ita perfectissimi erunt, ut nec augeatur amplius, nec minuatur. Vide Annotat. 165. & 182. libri hujus. (a)

A N N O T A T I O CCC.

Et ipse quosdam quidem dedit Apostolos. Ephes. 4. b

AMBROSIUS in Commentariis, hanc explanans particulam, innuit episcopos & presbyteros idem esse: de qua re vide infra Annotat. 324.

TOM. II.

CCC 2

AN-

(a) Certum est Angelos mysteria gratiae haud posse cognoscere, quam per revelationem, utpote quae ex sola Dei voluntate dependet, juxta illud Apostoli I. Corinth. 2. „Quis enim hominum scit, quae sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? ita & quae sunt Dei, nemo cognovit nisi Spiritus Dei. „Quare idem gentium Doctor de revelatione facta Apostolis inquit ibidem: „Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum. „Numquid autem, & quomodo Angeli cognoverint mysteria

gratiae, praesertim incarnationem Verbi divini, luculenter expendit Angelicus I. P. Qu. LVII. Art. 5. in II. Sentent. Dist. XI. Qu. 2. Art. 4. in Commentariis Epistolae ad Ephesios Cap. 3. Lect. 3. & Opusculi I. Cap. 26. quem consulat, ut rem totam penitus scruteris. Sed attende praecipue editionem N. Johannis Nicolai ob notulas marginales, quae non modicum adferunt lumen ad notitiam dilucidam, & firmitatem Thomisticae veritatis. Consule etiam Estium in Sent.

A N N O T A T I O CCCL.

Alios autem pastores & magistros. Ephes. 4. b

An is constituendus sit Episcopus, qui docere non potest.

HIERONYMUS libro in epistolam ad Ephesios secundo, has particulas explicans, affirmare videtur: neminem constituendum esse ecclesiae episcopum & pastorem, qui non possit eos docere, quos pascit; nec aliquem esse pastoris nomine appellandum, qui plebem subjectam non instruat: quia pastoris & magistri officia idem sunt. Verba ejus sic habent: NEC vero putandum est, quod sicut in superioribus tribus, alios dixit Apostolos, alios Prophetas, alios Evangelistas: ita in pastoribus & magistris officia diversa posuerit. Non enim ait, alios autem pastores, & alios magistros: ut qui pastor est, esse debeat & magister. Nec in ecclesiis, quamvis sanctus sit, pastoris sibi nomen assumere, nisi possit docere, quos pascit: vel certe aliter; ut unus, atque idem praeses ecclesiae sit pastor, & doctor. Pastor enim ovium magister est hominum. Et infra, SI QUILS igitur plebem sibi subjectam non instruit, ut de subjecto populo Christi ecclesia construatur; iste nec apostolus, nec propheta, nec evangelista, nec pastor, nec magister est appellandus. Haec verba Hieronymi SUNT, qui admoncant, non ita accipienda esse, ut credamus, neminem esse episcopum & ecclesiae pastorem, qui non doceat, aut docere non possit: nam multi sunt veri & optimi episcopi, qui legitimis impedimentis detenti, docere nequeant. Sed sentiendum est eum, qui nec per se, nec per alium docere curat, indignum esse pastoris dignitate ac nomine: quod si ipse plebem instruere non valeat, per idoneos ministros plebem suam erudiat in doctrina Domini, pastoralis curae officio satisfecisse judicandus est: nam & Theophylactus hunc locum exponens, affirmat per pastores intelligi posse episcopos, per doctores vero diaconos & episcoporum ministros, qui verbo Dei populum instruunt.

A N N O T A T I O CCCII.

Qui descendit, ipse est qui ascendit. Ephes. 4. b

De Angelis, & daemonibus.

HIERONYMUS libro in epistolam ad Ephesios secundo, super hac sententia non longe distare videtur a dogmate Origenis, sentientis passionem Christi non solum hominibus, sed etiam angelis ac daemonibus profuisse. Ait enim: DESCENDIT ergo in inferiora terrae, & ascendit super omnes coelos Filius Dei, ut non tam legem, prophetasque compleret, sed & alias quasdam occultas dispensationes, quas solus ipse novit cum patre: neque enim scire possumus, quomodo & angelis, & his, qui in inferno erant, sanguis Christi profuerit; & tamen, quin profuerit, nescire non possumus. Et hoc Rufinus in Hieronymo damnavit loco superius citato, videlicet Annotatione 170. 292. & 296.

A N N O T A T I O CCCIII.

Ex quo totum corpus compactum. Ephes. 4. b

HIERONYMUS criminatur Rufinus, quod in explanatione hujus sententiae scripserit, omnia in unum corpus ejusdem naturae instauranda, homines, angelos, & daemones. Responsum est supra Annotatione 290. & 298.

A N N O T A T I O CCCIII.

Cantantes, & psallentes in cordibus vestris. Ephes. 5. d

Num in divinis laudibus utendum sit cantu.

HIERONYMUS libro in epistolam ad Ephesios tertio, haec exponens, videtur sentire, quod in templis divinae laudes non sint musica voce decantandae. Ait enim: AUDIANT haec adolescentuli, audiant hi, quibus psallendi in ecclesia

ecclesia officium est, Deo non voce, sed corde cantandum, nec in tragoedorum modum guttur & fauces dulci medicamine colliniendas, ut in ecclesia theatrales moduli audiantur & cantica. Refertur haec sententia in Collectaneis decretorum, distinction. 92. capite primo: quam D. Thomas in secunda secundae, quaestione. 1. Art. 2. ad 2. excutens, sic ait: HIERONYMUS non simpliciter vituperat cantum, sed reprehendit eos, qui in ecclesia cantant more theatro, non ad devotionem excitandam, sed ostentationis gratia, vel ad delectationem provocandam. Unde Augustinus in decimo Confessionum dicit: CUM mihi accidit, ut me amplius cantus, quam res, quae cantatur, moveat; poenalter me peccare confiteor, & tunc imalem non audire caprantem.

Capitulum III.
Card. Bona
de divina
Psalmidia.

A N N O T A T I O CCCV.

Sed ut ecclesia subiecta est Christo. Eph. 5. e

HIERONYMUS lib. 3. in epistolam ad Ephesios videtur sentire, nullum peccatorem esse de ecclesia Christi, dum inquit: ECCLESIA Christi gloriosa est, non habens maculam, neque rugam, aut quid istiusmodi: qui ergo peccator est, & aliqua sorde maculatus, de ecclesia Christi non potest appellari, nec Christo subiectus dici. Possibile est autem, ut quomodo ecclesia, quae prius rugam habuerat, & maculam, in iuventutem postea & munditiam restituta est: ita & peccator currat ad medicum, & curentur vulnera ipsius, & fiat de ecclesia, quae corpus est Christi. Usurpatur hic locus a Lutheranis, hinc astruentibus veram ecclesiam constare ex solis praedestinaris & electis Dei, quibus peccata non imputantur. Caeterum Hieronymus non de hac terrena & militante loquitur ecclesia, quae quotidie orat, Dimitte nobis peccata nostra; sed de ecclesia coelesti triumphante & gloriosa, quae peccatis omnibus libera, neque rugam habet, neque maculam.

An peccato-
res sint mem-
bra Ecclesiae.

A N N O T A T I O CCCVI.

Qui uxorem suam diligit, se ipsum diligit. Eph. 5. f

ORIGENES lib. 3. Commentariorum in epistolam ad Ephesios hoc loco scripsit, in futuris saeculis foeminas redigendas esse in viros; & humana corpora in animas. Rufinus Hieronymum objurgat, quod hanc haeresim sine auctoris nomine, & sine confutatione in Commentaria sua transfuderit.

Foeminarum
transforma-
tio.

A N N O T A T I O CCCVII.

Sacramentum hoc magnum est. Eph. 5. g

THOMAS Cajetanum, in Commentariis haec exponentem, Ambrosius Compiae libro quinto Annotationum reprehendit his verbis: NOTAT hic Cajetanus, non haberi a Paulo, matrimonium esse sacramentum: non enim dicit Paulus, sacramentum hoc magnum est, ut interpretes exposuit; sed, Mysterium hoc magnum est. Quis non miretur? Nunquid Paulus, Graece scribens, potuit dicere sacramentum, quae est vox Latina? Dicens autem Graece mysterium id certe Graece dixit, quod Latine significat sacramentum: nam Cyrillus, & Chrysostomus, & Basilus, & Dionysius ante hos, etiam Eucharistiam mysterium vocant, & sic alia, quae nos dicimus sacramenta. Quod si dixisset Paulus sacramentum, adhuc esset quaestio, utrum sic acciperet, sicut a theologis restringitur ea vox: quod si de re consentimus, videlicet quod matrimonium sit sacramentum, ut strictim accipitur ea vox, & illud Paulus mysterium Graece loquens vocat, quod est id, quod Latine sacramentum, cur igitur non tale sacramentum Paulus intellexit, atque ea voce expressit, quale etiam esse confitemur? Sed hoc etiam, quaeso bone Lector, attende, quod ad hoc mysterium, declarandum

De Sacramen-
to matrimo-
nii.

randum subiecit Cajetanus. Sic enim ait: Mysterium hoc magnum est: & vere-
 Math. 19. 5. mysterium horum verborum, propter hoc relinquet, &c. continent enim indivi-
 sibilitatem conjugii, ut Dominus explanavit apud Matthaeum: continent & jus
 naturae abhorrendi conjugium cum patre & matre: continent & jus debitum a vi-
 ro plus uxori, quam patri & matri, & hoc, quod modo Paulus declaravit, uxorem
 esse carnem mariti. Haec ille, O magna mysteria. Paulus ait, Hoc, id est,
 ipsum matrimonium, mysterium magnum est: & Cardinalis exponit, mysterium
 horum verborum, Propter hoc relinquet, &c. magnum est. Paulus declarat,
 quomodo magnum sit hoc mysterium, id est, in Christo & ecclesia: & Cardina-
 lis, quia illa verba continent jus abhorrendi conjugium cum patre & matre: quod
 & falsum est, ut suo loco dicemus: quod tamen si esset, quam magnum & admi-
 rabile mysterium esset, quod nulla gens adeo fera & immanis unquam ignoravit.
 Indivisibilitas etiam conjugii & conjugum arctissima necessitudo non digna est,
 ut mysterium dicatur, cum etiam naturali ratione suadeatur.

Illud ergo vere magnum mysterium est, quod significatur in matrimonio,
 scilicet Christus & Ecclesia, sponsus & sponsa, sic enim semetipsum declarat Apo-
 stolus: quid igitur adhuc alienam quaerimus interpretationem?

A N N O T A T I O CCCVIII.

Non est nobis colluctatio. Eph. 6. 6

Jacobi & An-
 geli lucta.

HIERONYMUS in Commentariis existimat eos esse ridiculos, qui censent
 Jacob cum angelo corpoream luctam dimicasse. Vide supra Annotat. 111. libri
 praecedentis. (a)

A N N O T A T I O CCCIX.

Qui diligunt Dominum Jesum Christum in corruptione. Eph. 6. 4

Peccati ori-
 ginalis poena.

CHRYSOSTOMUS homilia 24. ad Ephesios, hoc enarrans, subindicat pec-
 catum Adae, in quo nascimur, asserere nobis mortem corporis; peccata ve-
 ro actualia post baptismum asserere nobis mortem animae. Sic autem loquitur:
 CORRUPTIBILE nobis est corpus, verum incorruptibilis anima: ne itaque &
 ipsam corrumpamus, hoc primum illud peccatum fecit: quod autem post lava-
 crum committitur, & animam corrumpere potest, & captum facilem reddere ver-
 mi immortalis. Horum verborum sensum vide supra Annotat. 236. libri hujus.

A N N O T A T I O CCCX.

Sive occasione, sive veritate Christus annuncietur. Phil. 1. c

Sancti, qui in-
 vocandi.

CHRYSOSTOMUS in fine homiliae, quae extra ordinem caeterarum scri-
 pta est in hunc locum, quae & DE PROPECTU EVANGELII inscribitur,
 explodere videtur intercessionem & patrocinia sanctorum, sic scribens: CAETE-
 RUM non opus tibi patronis apud Deum, neque multo discursu: ut blandiare
 aliis: sed licet solus sis, patronisque careas, & per te ipsum Deum deprecaberis;
 omnino tamen voti compos eris. Neque enim tam facile Deus annuit, cum alii
 pro nobis orant, ut cum ipsimet oramus, etiam si plurimis pleni simus malis.
 Et paulo post, VIS discere, quod etiam per nos ipsos orantes apud Deum plus
 efficiamus, quam dum alii pro nobis orant? clamavit Cananaea: &, ut accesser-
 runt discipuli, dicunt: Dimitte eam, quia clamat post nos. Et ad illos quidem
 dixit, Non sum missus nisi ad oves domus Israel: quando autem ipsamet accessit,
 & perseveravit clamans, Domine etiam catelli edunt de mensa dominorum: tunc
 beneficium dedit; & ait, Fiat tibi, sicut vis. Vides, quomodo repulit, cum alii
 prepararentur:

(a) S. Hieronymus ibi potius mysterium, quam
 factum in Jacobaea lucta fore agnoscendum obser-
 vat, non vero colluctationem Jacobi cum Angelo
 insinuat, ut ex verbis eius apertissime constat.

precarentur : ubi vero ipsamet pro dono clamavit , annuit .

HUNC locum Lutherani , veluti Achillem Zenonis , contra invocationem sanctorum catholicis opponunt . Sed apparet Chrysostomum protulisse haec non adversus sanctorum implorationem , quam ubique acerrime tuetur , sed magis adversus quosdam desides ; qui ita se divorum patrocinio committunt , ut interim ipsi ociosi se totos in peccata abjiciant ; dormientesque nihil pro sua salute agere velint . His nihil prodesse orationes sanctorum affirmat Chrysostomus innumeris pene locis , praecipue vero homilia 8. in Matth. inquit : Si negligentes fuerimus ac desides , nec per aliorum quidem merita possumus salvari , &c. Haec autem dicimus , non ut pro peccatoribus supplicandum esse sanctis negemus ; sed ne nosmetipsos in ocium ac desidiam resolvamus ; & dormientes ipsi , aliis tantummodo nostra curanda mandemus . Et hom. 5. in Matthaeum ait : ETIAM si Abraham patriarcha pro his supplicet , qui in suis vitiis permanendo immedicabiliter aegrotant , abibit Deus , relinquens rogantem , ne vocem pro talibus intervenientis exaudiat , &c. Non igitur quasi oscitantes & desides ex aliorum meritis pendeamus . Habent enim vim pro nobis , & quidem maximam , orationes supplicationesque sanctorum , sed tunc profecto , cum nos quoque id ipsum per poenitentiam postulamus , & ad studia meliora confugimus . Et hom. 43. in Genesim , QUANDO , inquit , quod ex nobis est , simul afferimus , & accedit intercessio sanctorum , plurimum nobis confert : quod si ipsi negligentes fuerimus , & spem in illis solis collocaverimus nostrae salutis ; nihil amplius nobis prodest . Non quod infirmi sint iusti , sed quia propter nostram desidiam nos ipsos perdimus . Et hom. 1. in priorem epistolam ad Thessal. ait : QUID mihi opus est , inquis , aliorum precibus , quando ipse sedulus fuero ? nunquam hoc dixeris homo : necesse est , & multa prece necesse est , &c. Et post quam multis argumentis demonstravit sanctorum interventionem summopere nobis necessariam , tandem sermonem his verbis concludit . HIS itaque cognitis nec sanctorum preces contemnimus , neque totum in illas projiciamus : hoc quidem ne temere insidiis opprimamur : illud vero ne extra multum lucrum & profectum excidamus , sed oremus etiam , ut pro nobis precentur , manumque porrigant : adhaereamusque ipsi virtutis studio , ut bona diligentibus Deum promissa consequi valeamus , &c.

A N N O T A T I O CCCXI.

Desiderium habens dissolui , Et esse cum Christo . Phil. 1. d

CHRYSOSTOMUS homilia tertia in epistolam ad Philipenses indicare videtur , quod pro catechumenis , absque baptismo decedentibus , non sit orandum . Ita enim scribit : DEUM placamus pro defunctis orantes : verum istud quidem de illis dicimus , qui in fide decesserunt ; catechumenos vero neque isto solatio dignamur , sed omni hujusmodi destituti sunt auxilio , uno quidem dempto : quoniam illo ? pauperibus illorum nomine dare licet , unde illis non nihil refrigerij accedit . Crediderim haec esse intelligenda non de privatis ac secretis orationibus , sed de publicis & solennibus praecationibus , hoc est de psalmorum cantu , & missarum sacrificiis , quibus funera & exequiae Christianorum celebrari soleant . Cum enim prisci patres animadvertissent quosdam catechumenos ex ignavia & socordia baptismatis sacramentum usque ad extremam vitae diem differre , abstulerunt eis ecclesiastici funeris honorem & publicam divini sacrificii oblationem ; ut hoc ignominiae ac detrimenti metu deterriti , quamprimum ad baptismum properarent : unde in primo Braccarensi concilio extat canon de supplicio damnatorum , idem funus decernens hujusmodi catechumenis , & his , qui sibi mortem inferunt , vel qui ob commissa scelera publico supplicio necantur , in haec verba : ITEM placuit , ut hi , qui aut per ferrum , aut per venenum , aut per praecipitium , aut suspendium , aut quolibet modo violentiae sibi ipsis inferunt mortem , nulla pro illis in oblatione commemoratio fiat , neque cum psalmis ad sepulturam eorum cadavera deducantur : similiter & de his placuit fieri , qui pro suis sceleribus puniuntur . Item placuit , ut catechumenis , sine redemptione baptismi defunctis ,

Num pro catechumenis absque baptismo decedentibus orandum sit .

Concil. Braccarense l. celebratum . An. DLXIII. cap. XVI. sive ex aliis editionibus Canon. XXXIV. XXXV.

sanctis, simili modo nec oblationis factae commemoratio, neque psallendi impendatur officium.

GENNADIUS Massiliae presbyter in libro de ecclesiasticis dogmatibus, qui perperam Augustino inscribitur, recenset inter christiana dogmata decretum, quod omnes catechumenos, exceptis iis, qui in martyrio obierunt, excludere videtur non solum ab ecclesiasticis suffragiis, sed etiam ab aeternae vitae foelicitate, his plane verbis. Baptizatis tantum iter esse salutis credimus, nullum vero catechumenum, quamvis in bonis operibus defunctum, vitam aeternam habere credimus excepto martyrio: ubi totum sacramentum baptismi completur. Divus Ambrosius, quem omnes Theologi hoc praesertim loco sequuntur, censet omnibus catechumenis, etiam sine baptismo & sine martyrio migrantibus, patere aditum perpetuae beatitudinis, dummodo eis non defuerit baptismi voluntas, & studium pie vivendi. Siquidem, in oratione, quam habuit in funere Valentiniani Augusti, sorores ejus reginas his dictis compellat. Sed audio vos dolere, quia Valentinianus non acceperit sacramenta baptismatis. Dicite mihi, quid aliud in vobis est, nisi voluntas, nisi petitio? Atqui etiam dudum hoc votum habuit, ut antequam in Italiam venisset initiaretur, & proxime baptizari se a me significaret. Non habet ergo gratiam, quam desideravit? non habet, quam poposcit? & ubi illud est; Justus quacunque morte praeventus fuerit, anima ejus in refrigerio erit? Et paulo infra. Aut si quia solenniter non sunt celebrata mysteria hoc movet? Ergo nec martyres si catechumeni fuerint coronantur. Non enim coronantur, si non iniriuntur: Quod si suo abluuntur sanguine, & hunc sua pietas abluit; & voluntas. Haec Ambrosius. D. Thomas in tertio summae volumine, quae est. 68. ita Gennadium interpretatur, ut dicat Catechumenos eo decreto non arceri prorsus a regno coelorum: sed tantisper ab ejus ingressu retardari, donec in purgatorio flammarum expientur, ac liberentur a sordibus, & poenis praeteritorum criminum, quas vel in baptizatis aqua baptismatis abluit, vel in non baptizatis martyribus effusio sanguinis eluit.

Sapient. 4. 7.

San. Thomas
III. P. Quae. 1.
LXVIII. Art.
2. ad 2.

A N N O T A T I O CCCXII.

Ad omnem patientiam, & longanimitatem. Colof. 1. 6.

Num sacrae
literae Deo
patientiam
tribuant.

Rom. 2. a

Psal. 85. 15.

Psal. 144. 8.

Eccel. 8. 12.

Rom. 9. 22.

I. Pet. 3. 20.

CHRYSOSTOMUS homilia secunda in epistolam ad Colossenses ad enarrationem hujus clausulae ait, nusquam in sacris literis Deo tribui patientiam, sed crebro longanimitatem. Verba ejus haec sunt: LONGANIMES erga eos sumus, quos ulcisci possumus; patientes vero erga eos quos ulcisci non possumus: propterea patientia quidem Deo nunquam tribuitur, longanimitas vero saepissime, quemadmodum hic ipse beatus alibi scribens dicit: An divitias bonitatis illius, ac tolerantiae, longanimitatisque contemnis? Videntur huic assertioni reclamare, quamplurima divinae scripturae testimonia, quae Deum patientem appellant, & ejus patientiam commendant, sicut in psalmo 85. ubi legitur, ET tu Domine Deus patiens, & multae misericordiae, & verax. Et psalmo 144. DOMINUS patiens, & multum misericors. De patientia vero ejus scribitur Ecclesiasticis 8. CENTIES peccator facit malum, & a Deo per patientiam expectatur: Et ad Rom. 9. SUSTINUIT Deus in multa patientia vasa aprata in interitum: Et prima Petri tertio, Expectabant Dei patientiam in diebus Noe. Sciendum est patientiae vocabulum duo in sacris literis significare, virtutem scilicet, qua fortiter adversa tolerantur, *υπομονη* appellant Graeci, quae Deo, in quo nulla est toleranda calamitas, non ascribitur; & expectationem quandam, *μακροθυμια* Graecis dictam, qua errantes ad resipiscendum longo tempore expectari solent, quae proprie Deo tribuitur. Utrunque patientiae significatum Augustinus in libro De patientia complectens, dixit: PATIENTIA Dei praedicatur, non in hoc, quod malum aliquod patiatur, sed in hoc, quod expectat malos, ut convertantur. Chrysostomus itaque ad priorem significationem respiciens, recte annotavit nullibi in sanctis libris *υπομονη*, hoc est patientiae nomen Deo tribui. In his enim ubicunque Deus patiens appellatur, Hebraice legitur *אריך אפ* Erechi aphaim, Longus iras, id est tardus

duſ ad iram; Graece vero Μακρόθυμος, hoc eſt Longanimis: ſimiliter ubicunque ſit divinae patientiae mentio, apud Hebraeos habetur חִנּוּן חִיקוּאֵת, id eſt expectatio, apud Graecos vero Μακροθυμία, id eſt longanimitas, ſive Ἀντοχή: quae vox teſte Ammonio proprie ſignificat inducias, quae iſto foedere hoſtibus in bello conceduntur, ut ultro citroque commeent de pace tractaturi. Utraque voce uſus eſt Paulus ad Romanos capite ſecundo, cum divina patientia loqueretur, inquiens: Ἡ τῷ πλῦτι τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀντοχῆς, καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς: hoc eſt, An divitias bonitatis illius, ac induciae, & longanimitatis contemnis? Rom. 2. 4.

A N N O T A T I O CCCXIII.

Pacificans per ſanguinem crucis, quae ſuper terram ſunt, & quae in coelis. Colof. 1. c

CHRYSOSTOMUS homilia ad Coloffenſes tertia indicare videtur non eſſe ſingulis hominibus ſingulos angelos ad cuſtodiam deputatos, ſed tantum fidelibus in Chriſtum credentibus: nanque ſic loquitur: PRIMUM juxta numerum gentium erant angeli, nunc vero non ſecundum numerum gentium, ſed ſecundum numerum fidelium. Unde liquet? audi Chriſtum dicentem, Angeli eorum ſemper vident faciem patris mei, qui in coelis eſt. Etenim unusquiſque credentium angelum habet: nam & ab initio quiſque virorum celebrium ac probatorum angelum habebat, quemadmodum Jacob dicit: Angelus, qui paſcit me, & qui liberavit me a juventute mea. Atqui Hieronymus, exponens locum illum, Angeli eorum, &c. a Chryſoſtomo citatum, cenſet ſingulos homines ſingulos angelos habere cuſtodes, inquiens: MAGNA eſt dignitas animarum, ut unaquaequae habeat ab ortu nativitatis in cuſtodiam ſui angelum delegatum. Sequitur autem hanc ſententiam omnis theologorum conſenſus. An ſingulis hominibus ſinguli Angeli ſint deputati. Matth. 18. 10. Gen. 48. 16.

A N N O T A T I O CCCXIII.

Et pax Dei exuperet in cordibus veſtris. Colof. 3. h

CHRYSOSTOMUS homilia octava in epiſt. ad Coloffen. quid de fascinatione vetularum, pueros fascinantium, pronunciarit, vide ſupra Annot. 276. libri huius. Fascinatio.

A N N O T A T I O CCCXV.

Sermo Chriſti inhabitet in vobis. Colof. 3. c

CHRYSOSTOMUS homilia in epiſt. ad Coloffen. nona inquit: AUDITE, obſecro, ſaeculares omnes: comparate vobis Biblia, animae pharmaca: ſi nihil aliud vultis: vel novum teſtamentum acquirite, Apoſtolorum Acta, Evangelia: his incumbere, immo non incumbere ſolum, ſed aſſumere omnia, illaque mente contine. Objiciunt hunc locum Lutherani catholicis epiſcopis, qui non omnibus concedunt vulgarium Bibliorum lectionem, quae Chryſoſtomus omnibus ſaecularibus emenda monet. Vide ſupra Annot. centeſima quinquageſima ſecunda huius voluminis. Vulgaria Biblia an ab omnibus legendi.

A N N O T A T I O CCCXVI.

Cum adhuc apud vos eſſem, &c. 2. Theſſ. 2. c

CHRYSOSTOMUS homilia tertia in poſtერიorem ad Theſſal. Omnia, inquit, in ſcripturis divinis eſſe clara & plana. Vide ſupra Annot. 152. huius libri. Sacra Scriptura.

Qui non vult operari, non manducet. 2. Theff. 3. b

Num Monachi adigendi sint, ut sibi manuum labore victum parent.

AUGUSTINUS in libro de opere Monachorum, quem fere totum in hujus periodi expositione consumpsit, ita hanc Apostoli sententiam interpretatur ut docere videatur, omnes Monachos adigendos esse, ut sibi ipsis labore manuum victui necessaria acquirant; simulque prohibendos, ne sibi ex eleemosynis fidelium victum quaerant. Nam in multis ejus libri locis, praesertim vero in cap. 17. refellit Monachos, qui manibus operari nolentes, propositum Pauli praeceptum, nec ad se pertinere, nec a se observari posse dicebant. Eos autem compellat his verbis: QUID agant, qui operari corporaliter nolunt, cui rei vacent, scire desidero: orationibus, inquiunt, vacamus, & psalmis, & lectioni, & verbo Dei. Deinde has quatuor excusationes tanquam invalidas rejiciens, Primo adversus eam de oratione inquit: CUR non apostolicis de operando praeceptis aliquas partes temporum deputant, cum citius exaudiatur una obedientis oratio, quam mille contemptoris? Secundo adversus eam de psallendi occupatione ait: CANTICA vero divina cantare, etiam manibus operantes, facile possunt, & ipsum laborem tanquam divino celeumate consolari. An ignoratis opifices, quibus vanitatibus theatricarum fabularum donent corda & linguas suas, cum manus ab opere non recedant? quid ergo impedit servum Dei manibus operantem in Lege Domini meditari & psallere: ita sane, ut ad ea discenda, quae memoriter recolat, habeat reposita tempora? Tertio, lectionis assiduitatem causantibus ait: QUI autem se dicunt vacare lectioni, nonne illic inveniunt, quod praecipit Apostolus? quae est ista ergo perversitas, lectioni nolle obtemperare, dum vult ei vacare, & ut quod bonum est diutius legatur, ideo facere nolle quod legitur? Quarto, eos, qui se divinae praedicationis exercitatione defendunt, ita coarguit: Si alicui sermo erogandus est, & ita occupatur, ut manibus operari non valeat, nunquid hoc omnes in monasterio possunt? cur omnes sub hoc obtentu vacare volunt? quanquam etsi omnes possent, vicissitudines facere deberent, non solum ut quemadmodum caeteri necessariis operarentur, sed etiam quia sufficit, ut multis audientibus unus loquatur.

Haec habet Johan. Calvinus Lib. IV. Institut. Cap. XIII. n. 10.

JOAN. CALVINUS Haereticæ institutionis capite quarto ex his Augustini dictis colligit Monachis non licere aliunde quam ex mechanicis opificiis victum parare; etiam si assidui sint in orationibus, psalmodiis, & sacris studiis: quem errorem etiam ante Calvinum professi sunt Guillelmus Sanctamorensis, Joannes Viclefus, & Lutherus: nam & hi asseruere, monachos, qui omisso labore manuum, mendicitate sibi victum procurant, coercendos esse ut hostes divinae legis dicentis; Omnino, non erit egenus & mendicus inter vos. Horum erratum synodus Constantiensis sessione octava in Viclefi damnatione damnavit his verbis:

Deut. 24. 8

XXIII. articulus Viclefi sic ait: Fratres teneantur per labores manuum victum acquirere, & non per mendicitatem: hujus articuli prima pars est scandalosa, & praesumptuose asserta, pro quanto sic generaliter, & indistincte loquitur, & secunda erronea, pro quanto asserit mendicitatem fratribus non licere. Haec Synodus.

S. August. lib. de Oper. Monachor. capit. 6. & 7.

CAETERUM D. Augustinus tantum abest a sententia, quam haeretici ex ejus dictis praepostere colligunt, ut in eodem volumine pluribus tum rationibus, tum divinae scripturae testimoniis demonstrat, quatuor esse monachorum genera, quibus jure Evangelico liceat sine manuum laboribus vitam ducere, & aliorum subsidiis & oblationibus ali. Ex his, IN primo loco ponit eos, qui praedicationis Evangelicae doctrinae incumbunt, ac verbum Dei docent; quia his Christus potestatem dedit, ut ex auditorum facultatibus victui necessaria sumant, cum Apostolis ad praedicandum missis inquit: IN eorum domo manete, edentes, & bibentes, quae apud illos sunt: dignus est enim operarius mercede sua. Et Paulus idem comprobans in priore epistola ad Corinthios ait: DOMINUS ordinavit iis, qui Evangelium annunciant, de Evangelio vivere. Et rursus: QUIS militat suis

Luc. 10. 7.

1. Cor. 9. 14.

J. Cor. 9. 7.

suis stipendiis unquam? Quis plantat vineam; Et de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem; & de lacte gregis non manducat? si vobis spiritalia seminavimus, Ibidem v. 11. magnum est si nos carnalia vestra metamus? & in epistola ad Galatas, auditori Galat. 5. b. bus eandem legem imponens, ait: Communicet qui catechizatur verbo ei, qui se catechizat, in omnibus bonis. IN secundo loco statuit eos qui altari serviunt, vel sacramenta distribuunt, vel aliis ecclesiasticis ministeriis & occupationibus continentur: quia de his in eadem ad Corinthios epistola scripserit Paulus: NESCI- 1. Cor. 9. b. TIS quoniam qui in sacrario operantur, quae de sacrario sunt, edunt, & qui altario deserviunt, cum altario participant? ita enim Dominus ordinavit. TERTIUM locum assignat aegris monachis, aut assidua, aut frequenti aegritudine laborantibus: de quibus in 16. capite ejus libri, Propter infirmitates (ait) corporales, quae omnino deesse non possunt, non solum permittit Apostolus sanctorum indigentias suppleri a bonis fidelibus, sed etiam saluberrime hortatur. QUARTO demum loco subnectit monachos quosdam a parentibus delicate ac splendide educatos, qui relicto saeculo, & divitiis vel in pauperes erogatis, vel ad monasterii subsidium collatis, monasticam vitam elegerunt: hos quod mollius enutriti, laborem ferre nequeant, ab opificum exercitationibus eximit: ita in capite 25. ejusdem Operis scribens. ILLI, qui relicta, vel distributa sive ampla, sive qualicunque opulenta facultate inter pauperes Christi pia & salubri humilitate numerari voluerunt, si corpore valent, & ab ecclesiasticis occupationibus vacant, quamquam eis tam magnum animi sui documentum afferentibus, & ejusdem societatis indigentiae de his rebus, quas habebant, vel plurimum, vel non parum conferentibus, vicem sustentandae vitae eorum, res ipsa communis, & fraterna charitas debeat; tamen si & ipsi aliquid manibus operentur, ut pigris ex vita humilio- re, & ob hoc exercitatione venientibus auferant excusationem, multo misericordius agunt; quam cum omnia sua indigentibus diviserunt. Quod quidem si nolint, quis audeat cogere, &c. Rursus in capite 21. ejusdem libri has quatuor monachorum conditiones paucis verbis brevius perstringens ad hunc modum facit: FRATRES nostri, si Evangelistae sunt, si ministri altaris, si dispensatores sacramentorum, istam sibi non arrogant, sed plane vindicant non laborandi potestatem: si saltem habebant aliquid in hoc saeculo, quo facile sine opificio sustentarent istam vitam, quod conversi ad Deum indigentibus dispersiti sunt, & credenda est eorum infirmitas, & ferenda; Solent enim tales, non melius, sicut multi putant, sed, quod est verum, languidius educati, laborem operum corporalium sustinere non posse. HAEC Augustinus: ex quibus luce clarius apparet cum adversari haereticis, qui sine ullo discrimine omnes monachorum ordines ad laborem manuum compellant, & eos qui recusant, piorum eleemosynis juvari prohibeant.

VERUM ne quem commoveant Augustini dicta a Calvino & aliis haereticis producta, sciendum est, cum his verbis non omnibus indiscriminatim monachis imponere laborandi necessitatem, sed refellere ociosam quandam monachorum turbam, qui etsi integris viribus recte valerent, & a praedicatione verbi Dei, & sacramentorum dispensatione, & ab omni ecclesiastica servitute vacarent, tamen ita laborem detrectabant, ut etiam dicerent, non licere servis Dei, praesertim monachis, manuum operibus incumbere, & opificiis corporalibus exerceri; sed oportere eos absque ulla victus acquirendi causa in solis orationibus, lectionibus, & canticis conquiescere, atque vitae necessaria a Deo expectare, & a Dei amicis accipere more avium coeli, & flos terrae, quos Christus discipulis suis proposuit imitandos cum dixit: NOLITE solliciti esse quid manducetis, aut corpori vestro quid induamini: respicite volatilia coeli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & Pater vester coelestis pascit illa. Considerate Lilia agri quomodo crescunt, non laborant, neque nent: nolite ergo solliciti esse dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quid operiemur? haec enim omnia gentes inquirunt. Igitur adversus hujusmodi ignavos monachos, qui tum in Africa errorem hunc a Psallianis, Eucharitis, & Masalianis haereticis enatum fovebant, Augustinus conscripsit librum De opere monachorum, quo tria potissimum demonstravit. PRIMUM nulla ratione ferendum esse, ut monachi,

TOM. II.

Ddd 2

qui

qui nullo Evangelico negotio, nullaque ecclesiastica cura occupantur, vitam sine ullo manuum labore transigant ociosam, & inertem: quoniam Paulus in posteriore ad Thessalonicenses epistola huiusmodi hominibus edendi potestatem adi-
11. Thes. 3. 10. 11. & 12. mat, inquiens. Cum essemus apud vos, hoc denunciabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Audivimus enim quosdam inter vos ambulantes inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes: iis autem, qui ejusmodi sunt, denunciamus, & obsecramus in Domino Jesu Christo, ut cum silentio operantes suum panem manducant. SECUNDO ostendit, monachis, etiam ecclesiae ministerio, & praedicationis officio occupatis non interdici a Christo opificum artificia; sed posse eos si velint, & si ita animarum saluti expediat, aliquo interdum opificio sibi victui necessaria comparare ad imitationem Pauli, qui quanquam, ut
1. Cor. 9. 14. ipse in priore ad Corinthios scribit, potestatem haberet vivendi ex Evangelio
11. Thes. 7. 8. 9. absque manuum labore, tamen in secunda ad Thessalonicenses testatur se noluisse ea potestate uti, sed mechanicum opere victitasse, ut se ipsum praeberet exemplum voluntarie laborandi. Ita enim in illa epistola eos alloquitur. IPSI scitis quemadmodum oporteat imitari nos: quoniam non in quiete fuimus apud vos, neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore & fatigatione, nocte & die operantes, ne quem vestrum gravaremus: non quasi non haberemus potestatem, sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum. TERTIO rejicit inertium monachorum excusationes, perversa scripturarum interpretatione fucatas. Nam quod ajunt Servatorem nostrum praecepisse apostolis, ut more avium sine ulla viverent sollicitudine, Augustinus ostendit non ea ratione dictum esse a Christo, ut discipulos suos abduceret ab honesto manuum labore ad ocium & segnitiam, malorum omnium seminarium; sed ut eos instrueret, ne sollicitudine victus acquirendi, Evangelicam vocationem desererent, metuentes ne sibi apostolico ministerio detentis, defutura esset summi patris providentia, qui cum volucres nihil quicquam operantes gratuito pasceret, cur filios suos in Dei opere laborantes non aleret? Scopus ergo Augustini in libro de opere monachorum, non is est, quem haeretici jactant, nempe, ut monachi in opificum officinas relegentur, sed ut monachi desides, & qui sibi labores artificum interdictos existimant, a turpi ocio ad honestum negotium revocentur. Haftenus de manuum labore.

SUPEREST nunc locus ille ex Deuteronomio citatus videlicet; Egenus, & mendicus non erit inter vos: quem haeretici adversus religiosam mendicitationem, oborto collo pertrahunt. Huic duas pias explicationes duo Thomae attulerunt, Aquinas, & Valdensis; ex quibus hic in opere, quem De antiquae fidei doctrina inscripsit libro quarto tomi secundi, ait verba illa non esse prohibitoria, sed promissoria, hoc est, quod his Deus non prohibet mendicationem, sed pollicetur Judaeis (si tamen legem servaverint) tantam divitiarum affluentiam, ut nullus inter eos futurus sit egenus & mendicus. Quam expositionem, veram esse comprobant pollicitationes illae, quas Moses statim praedictis verbis adjungit inquiens:
Dent. 15. 4. Benedicet tibi Dominus, ut pollicitus est: foenerabis gentibus multis, & ipse a nullo mutuum accipies: dominaberis nationibus plurimis, & tui nemo dominabitur, &c. At Divus Thomas in Secunda Secundae, quae est. 187. art. 5. aptius & magis, ut arbitror, germane eundem locum elucidans, censet ea sententia non prohiberi piam ac justam mendicationem, sed verari divitibus, ne adeo sint divitiarum suarum tenaces, ut ob eam causam pauperes ad extremam egestatem redigantur, & ad coactam mendicitationem adigantur. Vide supra Annot. 18. 147. & 192.

A N N O T A T I O CCCXVIII.

Oportet episcopum esse unius uxoris virum. 1. Tim. 3. a

An liceat bigamum constitui Episcopum.

HIERONYMUS in epistola ad Oceanum, praesentem locum exponens, affirmat eos creari posse episcopos, qui duas habuerint uxores, unam ante baptismum; & ea defuncta, alteram post baptismum: & sententiam eorum, qui hoc negant, Cainam haeresim appellat. Hoc ipsum habet in expositione primi capituli ad Titum. Rejicitur haec opinio in decretis pontificum, causa 28. quaestione tertia:

Liber Sextus.

949

tertia; ubi decretum Innocentii Papae primi habetur in haec verba: QUI ante baptismum habuit unam, & post baptismum alteram, digamus judicatur: & licet vitae merito, & industriae scientia polleat; tamen in episcopum ordinari non potest.

SEDULIUS Scotus in explanatione tertii capitis epistolae prioris ad Timoth. Hieronymi sententiam amplectitur. Vide infra Annot. 325. (a)

A N N O T A T I O CCCXIX.

Diaconos similiter pudicos, &c. 1. Tim. 3. e

CHRYSOSTOMUS homilia in priorem ad Timotheum undecima asserit inter episcopum & sacerdotem nullum fere esse discrimen. Episcopus, & Presbyter an plane idem sint.

AUCTOR comment. Hieronymi hoc loco idem scribit. Vide infra Ann. 324.

A N N O T A T I O CCCXX.

Apparuit angelis, praedicatum est gentibus, &c. 1. Tim. 3. d

THEODORETUS in commentariis, hunc locum exponens, innuit Deum ante carnem a Christo assumptam non fuisse visum ab angelis, sed postea visum per carnem Christi, & per velum. Sic autem inquit: VISUS est angelis: divinitatis enim naturam, quae sub aspectum non cadit, nec ipsi quidem viderunt angeli; incarnatum autem viderunt. Hoc ipsum apertius & copiosius longa narratione docet in dialogo, cui titulus est IMMUTABILIS. Haec habes supra Annotatione 182. hujus libri. Deus ante Christi incarnationem ab Angelis visus.

A N N O T A T I O CCCXXI.

Dignus est operarius mercede sua. 1. Tim. 5. e

CHRYSOSTOMUS in priorem ad Timotheum homilia 15. LEVITIS, inquit, ex lege constituti fuerant redditus, decimae, aurum, primitiae, vota, & alia plurima: verum illis lege, ista merito permittebantur, praesentia tantum, & terrena quaerentibus: ego ecclesiae praesules audenter dixerim nil praeter victum & vestitum habere oportere, ne ad ista trahantur desiderio. Observata sunt haec Annotat. 121. hujus libri. Clerici an praeter victum, & vestitum debeant aliquid possidere.

A N N O T A T I O CCCXXII.

Modico vino utere. 1. Tim. 5. d

CHRYSOSTOMUS homilia ad populum Anthiochenum prima, cum post expositionem loci hujus ad sermonem de blasphemia divertisset; hanc inter caetera adversus blasphemos petitionem protulit: SED postquam de blasphemia nobis verba sunt facta, unam vos omnes petere volo retributionem pro concione hac, atque sermone: ut in civitate blasphemantes mihi castigeris: & si quempiam in bivio & foro Deum blasphemantem audieris; accede, increpa: & si verbera infligere blasphemantium poena.

(a) S. Thomas Aquinas in Cap. 3. I. ad Timot. Lect. 1. ita de hac re loquitur: „ In hoc autem discordia videtur esse inter Augustinum, & Hieronymum: Hieronymus enim dicit, quod hoc intelligitur post baptismum; quia si ante baptismum duas habuit uxores, vel unam primo & aliam postea, non impeditur ab ordinatione: quia per baptismum omnia delentur: Augustinus (Lib. de bon. conjugal. c. 18.) & Ambrosius (Lib. 3. epist. 25.) contrarium dicunt; quia (sive antea, sive post) si duas habuit, non ordinatur. Et numquid baptismus omnia delet? Respondeo: Sic quoad

„ peccata; non autem quoad irregularitatem, quae interdum etiam sine peccato incurritur ex sola ecclesiastica institutione; sed matrimonium non est peccatum etiam in paganis. Sed quae est causa hujus institutionis? Nunquid non magis impeditur qui multas concubinas habet? Respondeo: dicendum, quod hoc fit non propter incontinentiam tantum, sed propter representationem sacramenti, quia sponsus Ecclesiae est Christus, & una est Ecclesia: Canticum VI. Una est columba mea. „ Consule ibi etiam notas marginales Johannis Nicolai.

infigere oporteat; ne recuses: ipsius faciem alapa percutere, contere os ipsius, percussione manum tuam sanctifica: & si ulli accusaverint, & si in carcerem traxerint, sequitor: & si poenas iudex pro tribunali repoposcerit, dic cum libertate, quod angelorum regem blasphemavit. Si enim regem terrae blasphemantem puniri oportet; multo magis illum contumelia afficientes.

SUNT, quibus haec Chrysostomi petitio dura videatur, & Evangelici doctoris modestia parum digna: sed excusant, quod zelus ardens divini honoris, & odium blasphemiae acerrimum coegerint virum Dei charitate flagrantem excedere metam, & juxta vetus proverbium multa petere, ut saltem pauca obtineret, & iniqua interdum postulare, ut aequa reciperet.

A N N O T A T I O CCCXXIII.

Quam promisit Deus ante tempora saecularia. Tit. i. a

Angeli ante mundum hunc extiterint.

HIERONYMUS in commentario epistolae ad Titum, hoc explicans, docet angelos conditos ante hunc mundum visibilem, inquit: SEX millia nec dum nostri orbis implentur anni: & quantas prius aeternitates, quanta tempora, quantas saeculorum origines fuisse arbitrandum est; in quibus angeli, throni, dominationes, ceteraeque virtutes servierint Deo, & absque temporum vicibus, atque mensuris Deo iubente substituerint? Inspice Annot. quintam libri quinti.

A N N O T A T I O CCCXXIII.

Ut constituas per civitates presbyteros. Tit. i. a

Episcopus an Presbytero major.

1. Cor. 12.

Phil. 1. a

Apost. 20. 28.

HIERONYMUS in commentario epistolae ad Titum, hanc dilucidans periculum, creditur esse in eorum sententia, qui docent episcopum non esse simplici sacerdote superiorem, sed utrumque idem esse: quam sententiam Augustinus in libro De haeresibus cap. 53. numerat inter damnatos Aërii errores. Hieronymi verba haec sunt: DILIGENTER verba Apostoli attendamus, dicentis, Ut constituas per civitates presbyteros. Idem est enim presbyter, qui episcopus: & ante, quam diaboli instinctu studia in religione fierent, & diceretur in populis, Ego sum Pauli, ego Apollo, ego autem Cephae, communi presbyterorum consilio ecclesiae gubernabantur. Postquam vero unusquisque eos, quos baptizaverat, suos putabat esse, non Christi: in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur caeteris, ad quem omnis ecclesiae cura pertineret; & schismatum semina tollerentur. Putat aliquis non scripturarum, sed nostram esse sententiam, episcopum & presbyterum unum esse, & aliud aetatis, aliud esse nomen officii. Relegantur Apostoli ad Philipenses verba dicentis: Paulus & Timotheus sanctis, qui sunt Philippis cum episcopis & diaconis, gratia & pax. Philippi una est urbs Macedoniae: & certe in una civitate plures, ut nuncupantur, episcopi esse non poterant. Sed quia eisdem episcopos illo tempore & presbyteros appellabant, propterea indifferenter de episcopis, quasi de presbyteris, est locutus. Adhuc hoc alicui videatur ambiguum, nisi altero testimonio comprobetur. In actibus Apostolorum scriptum est, quod cum venisset Apostolus Miletum, miserit Ephesum, & vocaverit presbyteros ecclesiae ejusdem, quibus postea inter caetera sit locutus: Attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos. Et hic diligentius observa, quomodo unius civitatis Ephesi presbyteros, postea eisdem episcopos dixerit. Haec propterea diximus, ut ostenderemus apud veteres eisdem fuisse presbyteros, quos & episcopos; paulatim vero, ut dissensionum plantaria evellerentur, ad unum omnem sollicitudinem esse delatam. Sicut ergo presbyteri sciunt se ex ecclesiae consuetudine ei, qui sibi praepositus fuerit, esse subjectos: ita episcopi noverint se magis consuetudine, quam dispositionis dominicae veritate, presbyteris esse majores, & in commune debere ecclesiam regere. Haec Hieronymus.

AMBRO.

AMBROSIIUS Hieronymi sententiae suffragari putatur in commentariis capit. 4. epistolae ad Ephesios, ita inquit: **NON** per omnia conveniunt scripta Apostoli ordinationi, quae nunc in ecclesia est, quia haec inter ipsa primordia sunt scripta. Nam & Timotheum episcopum a se creatum presbyterum vocat, quia primi presbyteri episcopi appellabantur; ut, recedente eo, sequens ei succederet: denique apud Aegyptum presbyteri consignant, si praesens non sit episcopus: sed quia coeperunt sequentes presbyteri indigni inveniri ad primatus tenendos; immutata est ratio, prospiciente concilio, ut non ordo, sed meritum crearet episcopum, multorum sacerdotum iudicio constitutum, ne indignus temere usurparer, & esset multis scandalum.

CHRYSOSTOMUS non multum ab utrisque discrepare videtur hominista in priorem ad Tim. 15, sic scribens: **POSTQUAM** de episcopis dixit, omisso presbyterorum ordine ad diaconatum transit. Cur id, quaeso? quia scilicet inter episcopum, atque presbyterum interest ferme nihil; quippe & presbyteris ecclesiae cura commissa est: & quae de episcopis dixit, etiam presbyteris congruunt. Sola quippe ordinatione superiores illis sunt; atque hoc tantum plus, quam presbyteri, habere videntur.

AUCTOR Commentariorum in Paulum, qui Hieronymo inscribuntur, in explanatione tertii capitis primae ad Timotheum eadem fere tradens, ita loquitur. **QUAERITUR**, cur de presbyteris nullam fecerit mentionem: sed eos in episcoporum nomine comprehenderit? quia secundus, immo pene unus est gradus; sicut ad Philipenses episcopis ac diaconis scribit, cum una civitas plures episcopos habere non possit: & In Actibus Apostolorum presbyteros ecclesiae iturus Hierosolymam congregans ait inter caetera: videte gregem, in quo vos Spiritus Sanctus episcopos ordinavit.

SEDULIUS Scorus in collectaneis epistolae ad Titum hanc ipsam sententiam, ex commentariis Hieronymi ad Titum excerptam, verbis repetitam, collegit.

ANSELMUS, Cantuariensis episcopus, in commentariis ad Titum praesentem Apostoli clausulam eodem pene modo exponit.

THOMAS Valdensis, scribens adversus Viclefum haeresiarcham, qui ex Hieronymi auctoritate sacerdotem episcopo acquabat, ait haberi quidem ex Hieronymo, quod episcopi sint presbyteri; quod autem inter episcopos & presbyteros nulla sit gradus distinctio, id ex verbis ejus deduci non posse. Verum, quia dicta Hieronymi palam arguunt cum sacerdotes episcopis facere pares; idcirco **Alfonsus** Castrensis libro adversus haereses sexto non veretur fateri Hieronymum hac in parte errasse, & ad ea, quae ab illo afferuntur ex epistola ad Philipenses, & ex Actibus Apostolicis, respondens, ait verum esse, quod tunc temporis presbyteri etiam dicerentur episcopi, quia nondum erat facta vocabulorum distinctio; sed ex eo non colligi, quod idem prorsus essent & presbyteri & episcopi. Sunt qui existiment Hieronymum aequare presbyterum episcopo, & idem utrumque pronunciasse, non quidem jurisdictionis potestate, qua certe episcopus est presbytero longe major, sed ordinis sacramento, quo sane presbyter ab episcopo nihil differt, nec quicquam habet amplius episcopo sacerdos. Idem enim utrique sacramentum, & eadem utrique inest sacramenti vis, character, & gratia. Ad hunc pariter sensum censent esse interpretanda Ambrosii, Chrysostomi, Anselmi, & Anonymi auctoris dicta; praesertim cum Ambrosius in priorem ad Timotheum capite quarto, mentem suam aperiens, hanc ipsam intelligentiam exprimat his verbis: **EPISCOPI** & presbyteri una ordinatio est: (uterque enim sacerdos est) sed episcopus primus est, ut omnis episcopus presbyter sit; non tamen omnis presbyter episcopus: ille enim episcopus est, qui inter presbyteros primus est. Haec **Alfonsus**: cujus sententiae placet subnectere canonem, qui de hac re habetur sessione 23. concilii Tridentini his verbis:

SI QUIS dixerit, episcopos non esse presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi & ordinandi, vel eam, quam habent, illi esse cum presbyteris communem; vel ordines ab ipsis collatos sine populi, vel potestatis secularis consensu, aut vocatione irritos esse; aut eos, qui nec ab ecclesiastica & canonica

Non sunt S. Anselmi commentarii laudati.

Lege S. Thomam 2. 2. Qu. CLXXXIV. Art. 2. ad 1. & ibi notas marginales N. Cl. Joh. Nicolai.

Concil. Trid. Sess. 23. Can. 7. Vide etiam ibid. Can. 6. Vide quoque Can. 10. Conc. Antiocheni, & Canon. 12. Conc. Ancyran.

infigere oporteat; ne recuses: ipsius faciem alapa percute, contere os ipsius, percussione manum tuam sanctifica: & si ulli accusaverint, & si in carcerem traxerint; sequitor: & si poenas iudex pro tribunali repoposcerit, dic cum libertate, quod angelorum regem blasphemavit. Si enim regem terrae blasphemantem puniri oportet; multo magis illum contumelia afficientes.

SUNT, quibus haec Chrysostomi petitio dura videatur, & Evangelici doctoris modestia parum digna: sed excusant, quod zelus ardens divini honoris, & odium blasphemiae acerrimum coegerint virum Dei charitate flagrantem excedere metam, & juxta vetus proverbium multa petere, ut saltem pauca obtineret, & iniqua interdum postulare, ut aequa reciperet.

A N N O T A T I O CCCXXIII.

Quam promisit Deus ante tempora saecularia. Tit. i. a

Angeli ante mundum hunc extiterint.

HIERONYMUS in commentario epistolae ad Titum, hoc explicans, docet angelos conditos ante hunc mundum visibilem, inquit: SEX millia nec dum nostri orbis implentur anni: & quantas prius aeternitates, quanta tempora, quantas saeculorum origines fuisse arbitrandum est; in quibus angeli, throni, dominationes, ceteraeque virtutes servierint Deo, & absque temporum vicibus, atque mensuris Deo iubente substituerint? Inspice Annot. quintam libri quinti.

A N N O T A T I O CCCXXIII.

Ut constituas per civitates presbyteros. Tit. i. a

Episcopus an Presbytero major.

1. Cor. i. 12.

Phil. i. a

Act. 20. 28.

HIERONYMUS in commentario epistolae ad Titum, hanc dilucidans periodum, creditur esse in eorum sententia, qui docent episcopum non esse simplici sacerdote superiorem, sed utrunque idem esse: quam sententiam Augustinus in libro De haeresibus cap. 53. numerat inter damnatos Aërii errores. Hieronymi verba haec sunt: DILIGENTER verba Apostoli attendamus, dicentis, Ut constituas per civitates presbyteros. Idem est enim presbyter, qui episcopus: & ante, quam diaboli instinctu studia in religione fierent, & diceretur in populis, Ego sum Pauli, ego Apollo, ego autem Cephae, communi presbyterorum consilio ecclesiae gubernabantur. Postquam vero unusquisque eos, quos baptizaverat, suos putabat esse, non Christi; in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur caeteris, ad quem omnis ecclesiae cura pertineret; & schismatum semina tollerentur. Putat aliquis non scripturarum, sed nostram esse sententiam, episcopum & presbyterum unum esse, & aliud aetatis, aliud esse nomen officii. Relegantur Apostoli ad Philippenses verba dicentis: Paulus & Timotheus sanctis, qui sunt Philippis cum episcopis & diaconis, gratia & pax. Philippi una est urbs Macedoniae: & certe in una civitate plures, ut nuncupantur, episcopi esse non poterant. Sed quia eosdem episcopos illo tempore & presbyteros appellabant, propterea indifferenter de episcopis, quasi de presbyteris, est locutus. Adhuc hoc alicui videatur ambiguum, nisi altero testimonio comprobetur. In actibus Apostolorum scriptum est, quod cum venisset Apostolus Miletum, miserit Ephesum, & vocaverit presbyteros ecclesiae ejusdem, quibus postea inter caetera sit locutus: Attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos. Et hic diligentius observa, quomodo unius civitatis Ephesi presbyteros, postea eosdem episcopos dixerit. Haec propterea diximus, ut ostenderemus apud veteres eosdem fuisse presbyteros, quos & episcopos; paulatim vero, ut dissensionum plantaria evellerentur, ad unum omnem sollicitudinem esse delatam. Sicut ergo presbyteri sciunt se ex ecclesiae consuetudine ei, qui sibi praepositus fuerit, esse subjectos: ita episcopi noverint se magis consuetudine, quam dispositionis dominicae veritate, presbyteris esse majores, & in commune debere ecclesiam regere. Haec Hieronymus.

AMBRO.

AMBROSIIUS Hieronymi sententiae suffragari putatur in commentariis capit. 4. epistolae ad Ephesios, ita inquit: **NON** per omnia conveniunt scripta Apostoli ordinationi, quae nunc in ecclesia est, quia haec inter ipsa primordia sunt scripta. Nam & Timotheum episcopum a se creatum presbyterum vocat, quia primi presbyteri episcopi appellabantur; ut, recedente eo, sequens ei succederet: denique apud Aegyptum presbyteri consignant, si praesens non sit episcopus: sed quia coeperunt sequentes presbyteri indigni inveniri ad primatus tenendos; immutata est ratio, prospiciente concilio, ut non ordo, sed meritum crearet episcopum, multorum sacerdotum iudicio constitutum, ne indignus temere usurparer, & esset multis scandalum.

CHRYSOSTOMUS non multum ab utrisque discrepare videtur homilia in priorem ad Tim. 15, sic scribens: **POSTQUAM** de episcopis dixit, omisso presbyterorum ordine ad diaconatum transit. Cur id, quaeso? quia scilicet inter episcopum, atque presbyterum interest ferme nihil; quippe & presbyteris ecclesiae cura commissa est: & quae de episcopis dixit, etiam presbyteris congruunt. Sola, quippe ordinatione superiores illis sunt; atque hoc tantum plus, quam presbyteri, habere videntur.

AUCTOR Commentariorum in Paulum, qui Hieronymo inscribuntur, in explanatione tertii capitis primae ad Timotheum eadem fere tradens, ita loquitur. **QUAERITUR**, cur de presbyteris nullam fecerit mentionem: sed eos in episcoporum nomine comprehenderit? quia secundus, immo pene unus est gradus; sicut ad Philippenses episcopis ac diaconis scribit, cum una civitas plures episcopos habere non possit: & In Actibus Apostolorum presbyteros ecclesiae iherosolymam congregans ait inter caetera: videte gregem, in quo vos Spiritus Sanctus episcopos ordinavit.

SEDULIUS Scotus in collectaneis epistolae ad Titum hanc ipsam sententiam, ex commentariis Hieronymi ad Titum excerptam, verbis repetitam, collegit.

ANSELMUS, Cantuariensis episcopus, in commentariis ad Titum praesentem Apostoli clausulam eodem pene modo exponit.

THOMAS Valdensis, scribens adversus Viclefum haeresiarcham, qui ex Hieronymi auctoritate sacerdotem episcopo aequabat, ait haberi quidem ex Hieronymo, quod episcopi sint presbyteri; quod autem inter episcopos & presbyteros nulla sit gradus distinctio, id ex verbis ejus deduci non posse. Verum, quia dicta Hieronymi palam arguunt eum sacerdotes episcopis facere pares; idcirco **Alfonsus** Castrensis libro adversus haereses sexto non veretur fateri Hieronymum hac in parte errasse, & ad ea, quae ab illo afferuntur ex epistola ad Philippenses, & ex Actibus Apostolicis, respondens, ait verum esse, quod tunc temporis presbyteri etiam dicerentur episcopi, quia nondum erat facta vocabulorum distinctio; sed ex eo non colligi, quod idem prorsus essent & presbyteri & episcopi. Sunt qui existiment Hieronymum aequasse presbyterum episcopo, & idem utrumque pronunciasse, non quidem jurisdictionis potestate, qua certe episcopus est presbytero longe major, sed ordinis sacramento, quo sane presbyter ab episcopo nihil differt, nec quicquam habet amplius episcopo sacerdos. Idem enim utrique sacramentum, & eadem utrique inest sacramenti vis, character, & gratia. Ad hunc pariter sensum censent esse interpretanda Ambrosii, Chrysostomi, Anselmi, & Anonymi auctoris dicta; praesertim cum Ambrosius in priorem ad Timotheum capite quarto, mentem suam aperiens, hanc ipsam intelligentiam exprimat his verbis: **EPISCOPI** & presbyteri una ordinatio est: (uterque enim sacerdos est) sed episcopus primus est, ut omnis episcopus presbyter sit; non tamen omnis presbyter episcopus: ille enim episcopus est, qui inter presbyteros primus est. Haec **Alfonsus**: cujus sententiae placet subnectere canonem, qui de hac re habetur sessione 23. concilii Tridentini his verbis:

SI QUIS dixerit, episcopos non esse presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi & ordinandi, vel eam, quam habent, illi esse cum presbyteris communem; vel ordines ab ipsis collatos sine populi, vel potestatis sacularis consensu, aut vocatione irritos esse; aut eos, qui nec ab ecclesiastica & canonica

Non sunt S. Anselmi commentarii laudati.

Lege S. Thomam 2. 2. Qu. CLXXXIV Art. 2. ad 1. & ibi notas marginales N. Cl. Joh. Nicolai.

Concil. Trid. Sess. 23. Can. 7. Vide etiam ibid. Can. 6. Vide quoque Can. 10. Conc. Antiocheni, & Canon. 12. Conc. Ancyran.

canonica potestate rite ordinati, nec missi sunt, sed aliunde veniunt, legitimos esse verbi & sacramentorum ministros, Anathema sit. (a)

A N N O T A T I O CCCXXV.

Si quis sine crimine est. unius uxoris vir. Tit. 1. a

Bigamus an-
eligiendus in
Episcopum.

HIERONYMUS in Commentario epistolae ad Titum hunc locum ita exponit: Multi superstitiosius magis, quam verius, etiam eos, qui cum gentiles fuerint, & unam uxorem habuerint, qua amissa, post baptismum Christi alteram duxerint, putant in sacerdotio non legendos; cum utique, si hoc observandum sit, illi magis ab episcopatu arceri debeant, qui vagam per meretrices ante exercentes libidinem, unam regenerati uxorem acceperint: & multo detestabilius sit fornicatum esse cum pluribus, quam bigamum reperiri: quia in alio infelicitas matrimonii est: in alio ad peccandum prona lascivia.

ANSELMUS, Cantuariensis episcopus, eadem pene hoc loco repetit. Vide supra Annotationem 318. libri hujus.

A N N O T A T I O CCCXXVI.

Apparuit gratia Dei. Tit. 2. b

Panis quoti-
dianus.

HIERONYMUS hoc loco affirmat petitionem panis quotidiani, quem in oratione Dominica petimus, non esse intelligendam de pane corporali, sed de spirituali duntaxat cibo. Legito Annotationem 31. libri praesentis.

A N N O T A T I O CCCXXVII.

Multifarie, multisque modis. Heb. 1. a

Num epistola
ad Hebraeos
Pauli sit.

THOMAS Cajetanum objurgat Ambrosius, Compiae episcopus, libro primo Annotationum, quod in Praefatione epistolae ad Hebraeos, docuerit, auctorem

(a) Ambrosiafter saepius rejectus nil obest dogmati orthodoxo, Author vero Commentariorum in Paulum, qui Hieronymo inscribuntur, Criticorum omnium calculo est Pelagius pestiferae sectae Coriphaeus, cujus propterea sententia uti despiciabilis nec solutionem promeretur. Quae vero ex aliis PP. objiciuntur, ita solide retundit, eorum mentem expendens, Author, ut plura addere sit frustra terere tempus. Verum quia Heterodoxi ex saepius objecto Hieronymo, & Chrysostomo veritati fucum facere pertentant, lubet horumce Doctorum aliqua monumenta proferre quibus res tota dilucida fiat, ac illorum mens plene dilucidetur. Hieronymus quidem distinctionem Presbyterum inter & Episcopum, & hujusce prae illo dignitatem, majoremque gradum, non semel, sed pluries profert. Etenim *Lib. II. contr. Jovinian.* ait „In veteri Testamento & in novo „alium ordinem Pontifex tenet; alium Sacerdotes, „alium Levitae „*Epistola XXVII. ad Eustochium:* „Aderant Hierosolymorum & aliarum urbium Episcopi, & Sacerdotum inferioris gradus, & Levitarum innumerabilis multitudo „*Lib. I. adversus Jovinian. cap. 19.* „Episcopus, Presbyter, & Diaconus non sunt meritorum nomina, sed officiorum: „nec dicitur si quis episcopatum desiderat, bonum „desiderat gradum, sed bonum opus desiderat: „quod in majori ordine constitui possit, si velit occasionem exercendarum habere virtutum „&c. Quod etiam innumeris aliis locis aperte docet, praecipue *Epist. ad Fabiolam de XLII. Mansionibus Israelis, Epist. I. ad Heliadum, & Comment. in Michaeam VII.* Chrysostomus itidem hoc ipsum aperte testatur, & distinctionem maximam Presbyteros inter & Episcopos, ex horumce facultate imponendi manus in Sacra inauguratione, illis haud concessa, ostendit. Quare praeteris inquit *Hom. X. in Iad Timot. III.*

„Inter Episcopum, & Presbyterum interest ferme „nihil. Quippe & Presbyteris munus docendi, & „Ecclesiae cura commissa est, & quae de Episcopis „dixit Paulus, ea etiam Presbyteris congruunt, „sola quippe ordinatione, „*superiora superiores illi sunt.* „*Et Hom. XIII. in I. Timot. IV. 14.* „Non de Presbyteris hoc loco sed de Episcopis loquitur. „Neque enim profecto Presbyteri ipsum Episcopum „ordinant. „Plura, eaque innumera, monumenta praesto sunt aliorum PP. Ignatii, Polycarpi, Irenaei, Tertulliani, Basilii, Epiphani, Damasi, Augustini, Leonis M. aliorumque, sicut & omnium Synodorum Ecclesiae, hujusque constans & invariata traditio ac praescriptio ad retundenda deliria Wicleffi, Waldensium, Albigenium, Calvinii, aliorumque Sectariorum, Salmasii, praesertim, Blondelli, & Balnagii, eorumque qui Presbyteriani audiunt. Verum quia illorum sphalmata ex triplici Dei Verbo scripto tradito & definito viriliter enervarunt viri docti, ne dum Orthodoxi, sed etiam A catholici, sat est digito aliquos ex iis monstrare, ut apud eos plena suppellex, quae huc deportari non potest, habeatur, objiciaturque illis. Legi ergo possunt ex Orthodoxis Dionysius Petavius de *Ecclesiast. Hierarch.* Johannes Morinus de *Sacr. Ordination. P. III. Exercit. 3.* Johannes Maldonatus *Tom. II. de Ordine*, Johannes Mabillonius *Praefat. III. Sec. Benodict.* Johannes Baptista Cotelierius in *I. S. Clementis Rom. epist. ad Corinth. N. Natalis Alexander Hist. Eccles. Sec. IV. Dissert. XLIV.* aliique. Ex Heterodoxis Hugo Grotius *De imperio Summar. Potest.* & qui ex professo adversus Claudium Salmasium, & Davidem Blondellum scripserunt Jacobus Usserius, Johannes Pearson, Henricus Hammondus, Guillelmus Beveregius, & novissime Joseph Binghamus *Origin. & Antiquit. Eccles. T. I. lib. 2.*

ctorem ejusdem epistolae non esse Paulum Apostolum, sed alium incerti nominis Scriptorem, Hebraicae linguae imperitum; qui contra veteris Scripturae veritatem nonnulla scripserit, & testimonia quaedam ex ea ad Christum detorsit, quae ad Christum pertinere non possunt. Habes hoc argumentum satis superque tractatum libro sequenti, in confutatione haeresis octavae.

A N N O T A T I O CCCXXVIII.

Qui cum sit splendor gloriae, Heb. i. a

THEODORETUM, Cyri episcopum, notat Divus Thomas in libro adversus Graecorum errores, quod in Commentariis epistolae ad Hebraeos scripserit, Patrem esse Filii causam: quam locutionem ecclesia Latina abhorret, ne occasionem praestet, ut Filius causatus & factus intelligatur juxta philosophorum intelligentiam; apud quos idem est causatum, quod factum. Monet autem, hanc esse Graecis Patribus peculiarem consuetudinem, ut nomine causae & causati in divinis utantur, non tamen eo fine, ut diversitatem naturae in divinis personis introducant, & Filium Patris facturam demonstrent; sed ut his vocibus explicent, quod nos nomine principii & principiiati significamus. Id aperte testatur Gregorius Nyssenus, inquit: Causam autem, causatumque dicentes, non naturam per haec nomina significamus, neque enim haec nomina loco essentiae, vel naturae ratione damus; sed, qualiter se habeat, differentiam demonstramus: ut scilicet Filium non ingentum esse, neque Patrem per generationem aliquam demonstremus ab aliquo.

Num Pater sit Filius causa

S. Greg. Nyss. sen. Lib. ad Ablavium. Lege S. Tho. I. P. Quaest. XXXIII. Art. 1. ad 1. & ibi Joh. Nicolai notas.

A N N O T A T I O CCCXXIX.

Unxit te Deus, Deus tuus. Heb. i. c

CHRYSOSTOMUS homilia in epistolam ad Hebr. 3. videtur duas in Christo ponere personas, divinam & humanam: quod theologi nefas & dicere, & sentire arbitrantur. Sic enim loquitur: QUID est, quod dicit, Deus, Deus tuus? hic Judaeos, & Paulum Samosatenum, & Arrianos, & Marcellum, & Sabellium percussit: quomodo? Judaeos quidem ostendens eis duas personas, Deum & hominem. Suspicio hunc locum etiam in Graecis codicibus esse depravatum, & pro eo, quod in eis scriptum est, Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, id est, Deum & hominem, legendum fore Θεὸν καὶ Θεόν, Deum & Deum. Occasionem suspicionis praebent geminae conjecturae. Harum prior est, quod Theophylactus, referens haec eadem verba Chrysostomi, omissa hominis mentione, & Dei nomine bis posito, sic scribat: HOC adversus Judaeos, & Sabellium, & Marcellum pugnat, tanquam duas personas indicans, Deum & Deum. Altera conjectura est, quod conduplicatio particulae Dei aptissime congruat cum proposita Pauli sententia, in qua geminato Dei nomine dicitur, Unxit te Deus, Deus tuus, ad expressionem scilicet duarum personarum, reclamantibus Judaeis, Sabellio, & Marcello, qui unam tantum deitatis personam agnoscunt. At si quis urgeat, lectionem Graecorum codicum esse integram, & legendum esse, Duas personas, Deum & hominem, non multum repugnabimus, modo per hominem, Christi Dei simul & hominis personam significari intelligamus; per Deum vero personam Patris, aut Spiritus Sancti. (a)

Num in Christo duas sint personae

TOM. II.

E e e

AN-

(a) In editione operum Chrysostomi cura Cl. Frontonis Ducaei, quae certe omnium eruditorum calculo probatur, ita legitur laudatus Chrysostomi textus originalis *Ἰουδαίους μὲν, δύο τὸν αὐτὸν δεικνύς*, καὶ Θεὸν ἄνθρωπον: Latine vero ita redditus, „Judaeos, quidem ostendens duas personas, & Deum & hominem. Verum quum *persona*, sicut & *hypostasis* non idem exprimat apud Graecos, saltem Veteres Ecclesiae PP. nec ita apud eos semper usurpetur, sicut apud Latinos, quibus est: *rationalis naturae individua substantia*, ut ex Boëtio lib. de duabus naturis tradunt universum Theologi praesertim Angeli-

cus III. P. Qu. 2. Art. 4. & alibi pluries: vel ut definitur ab Richardo Victorino Lib. IV. de Trinit. cap. 18. & 23. *Intellectualis naturae incommunicabilis existentia*; sed Graecis idem non semel sit persona, & hypostasis, quod natura, & essentia, non quidem abstracta, sed existens, esto non individua nec incommunicabilis, heinc non semel apud eos *persona* & *hypostasis* divina pro essentia & natura divina occurrit, ut constat ex innumeris monumentis Graecorum PP. quae presto forent ad rem hanc dilucidandam, sed in medium ea producere est frustrare tempus, & in vanum utramque paginam imple-

re,

A N N O T A T I O CCCXXX.

Coeli ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes, sicut vestimentum, veterascent. Heb. 1. d

Coelestia cor-
pora num-
exurenda.

AMBROSIUS, Compfiae episcopus, in Commentar. epistolae ad Hebr. hunc versiculum explicans, duas profert sententias, a scholis theologorum non receptas: quarum prior est, coelos in fine saeculi ignibus conflagratos, ac deinde veluti ex refusione quadam adepturos statum longe meliorem: posterior est, Terram, iisdem ignibus renovatam, fore perpetuam habitationem eorum hominum, qui neque coelo, neque inferno digni invenientur. Utranque assertionem confirmat in Commentario posterioris epistolae Petri; ubi haec latius annotata reperies Annotatione 340.

A N N O T A T I O CCCXXXI.

Minuisti eum paulo minus ab Angelis. Heb. 2. b

Christus a
a Deo minu-
sus.

THOMAM Cajetanum, in Commentariis haec explanantem, Ambrosius libro quarto Annotationum his verbis accusat: NOVUM, & inauditum, & infandum hoc loco docet, videlicet, quod Christus paulo minutus est a Deo secundum esse substantiale: quoniam est Deus personaliter. Deus autem est Deus & naturaliter & personaliter: paululum ergo imminutus est a Deo, quia est quidem Deus secundum esse personale, quod constat esse substantiale, non autem secundum naturam. Haec ille. At quis unquam theologus sic est locutus, & in eadem persona haec separavit, videlicet personam & essentiam? falso ergo acclamavit sanctissima synodus, & universa ecclesia homousion, id est, consubstantialem sive coessentialem. Ad haec quodcumque est minus Deo quovis modo, non paulo minus, ut ipse docet, sed in infinitum minus est illo. Mitto, quod ipse semetipsum destruit. Si enim esse personale est esse substantiale, ut ait: ergo esse Deum secundum esse personale, est esse Deum secundum esse substantiale. Videant ergo docti ista, probanda ne sint, an eliminanda, quae tam clare pugnant cum decantata fidei nostrae professione.

A N N O T A T I O CCCXXXII.

Accedamus ergo cum fiducia ad thronum gratiae. Heb. 4. d

An secularis,
& Monachi
pares sint ob-
ligationes,
pariaque de-
licta.

CHRYSOSTOMUS homilia in epistolam ad Hebraeos septima, sentire videtur, quod saecularibus nihil magis liceat, quam monachis, nisi habere uxorem, in caeteris vero aequaliter vivere teneantur; imo quod, excepta fornicatione, quae in monachis gravior est, tam gravia sint omnia saecularium peccata, quam monachorum. Verba ejus haec sunt: SED quid ad nos labores, lectiones, vigiliae, jejunia, inquis, qui non sumus monachi? Haec mihi dicis: dic Paulo, cum dicit, Vigilantes in omni patientia, & oratione. Cum dicit, Carnis curam

Coloss. 4. a

re, potestque vel ex sola Hieronymi epistola ad Damasum de tribus hypostasibus aperte colligi: Dum ergo Chrysostomus duas in Christo personas admittit, certe non praeluxit Nestorio, qui duas individuas in Christo hypostasies admittebat; adeoque Verbum Divinum in Christo inhabitans velut hominem in Templo, vel hominem vestimento indutum &c. Sed Divinum Verbum hypostatice humanae naturae unitum, ut ex ejus integra laudata homilia apertissime liquet. Deum autem, & hominem contra Judaeos Christum Jesum enuntiavit conformiter ad oracula Prophetarum, & reliqua Divini foederis testimonia, in quibus Messias, qui promittitur, non purus homo, sed homo Deus adseritur, ut patet ex

omnibus fere Veteris Testamenti paginis, & superfluum est hic referre verba: adeoque catholicum dogma inculcavit, idemque certo certius, quod nos impraesentiarum, & post definitionem Concilii Ephesini adversus Nestorium profiteamur, dum unum eundemque Christum Deum pariter & hominem adserimus, credimus ac praedicamus; Sed Deum in singularitate personae hypostatice unitum humanae naturae; quare, sicut anima rationalis & caro unus, est homo, ita Deus & homo unus est Christus, in symbolo, sub Athanasii nomine vulgato, saepius ingeminamus. Hoc, inquam, modo se bene perpensa evanescit scrupulus omnis, qui ex Chrysostomi dicto potest oriri.

ne feceritis in concupiscentiis. Non enim Monachis tantum ita scripsit, sed omnibus, qui erant in civitatibus. Non enim saecularis homo debet aliquid amplius habere monacho, quam cum uxore cohabitare tantum. Hic enim habet veniam, in aliis autem nequaquam: sed omnia aequaliter sicut monachi agere debent. Hoc ipsum libro tertio adversus vituperatores vitae monasticae clarius & fusius explicans, ita scribit: AT, inquires, ejusdem criminis non est, cum, qui saeculo addictus sit, peccare, & cum, qui semel se, ac penitus Deo devoverit, religionis proposito excidere: neque enim ambo eadem ex altitudine decidunt, ita nec eadem quidem vulnera suscipiunt. Fallis teipsum prorsus, ac decipis, si putas aliud a saecularibus viris, aliud a monachis requiri. Haec enim fere sola est in utroque genere vitae differentia, quod illi quidem matrimonii vinculis se constringunt, hi vero his liberi perdurant: in reliquis vero communis, atque eadem ab utriusque vitae totius ratio requiritur, eisdem pro culpis poena una omnibus debetur: nam qui fratri suo irascitur sine causa, sive ille saecularis, sive monachus fuerit, Deum similiter offendit: atque hic, qui mulierem respicit, & concupiscit eam, quolibet in vitae statu fuerit, eadem adulterii plectetur poena: imo vero, ut aliquid ex nobis addere, quod rationi consentaneum videatur, audeamus, magis sine ulla spe veniae peccabit, qui ex saeculo id scelus admiserit. Neque enim par facinus admittitur videtur, qui uxoris solatio subnixus, decore mulieris irretitur, atque is, qui ejusmodi auxilio, & infirmitatis remedio destitutus, hac interdum peste corripitur. Hucusque Chrysostomus.

SUNT qui existiment monachos, de quibus loquitur Chrysostomus, fuisse diversos ab his, quos nunc habet ecclesia monasticis votis, & institutorum ac ducum suorum constitutionibus devinctos; fuisse autem saecularibus adeo similes, ut praeter voluntarium coelibatus institutum, nullam haberent professionis obligationem, quae eos magis, quam saeculares astringerent. Sunt & qui putent, Chrysostomum talia per hyperbolem enunciasse, ad depellendam ignavam & socordem opinionem quorundam saecularium existimantium orationes, jejunia, ac vigiliis, monachis duntaxat a Christo imposita. Divus Thomas ^{S. Thomas 2. Quaes. 186. Art. 10.} in secunda secundae, quaestione centesima octuagesima sexta, duplici discrimine monastica peccata discernens, alia, inquit, fieri, vel contra professionis vota, vel ex contemptu delicti, vel cum scandalo proximorum; & haec existimat longe graviora ac deteriora, quam ejusdem generis crimina a saecularibus commissa: alia vero ex fragilitate, vel ignorantia admitti, absque transgressionem voti, ac proximi scandalo, quae quidem minora, ac leviora esse demonstrat, hac saltem ratione, quod multis bonis operibus, quae facit monachus, absorbentur, multoque ab eo facilius deferuntur. Et ad haec respexisse Chrysostomum argumento esse potest, quod inquit, Magis sine ulla spe veniae peccabit saecularis, quod mulierem respicit & concupiscit, quam monachus: neque enim par facinus admittitur videtur, qui uxoris solatio subnixus, decore mulieris irretitur, atque is, qui ejusmodi auxilio, & infirmitatis remedio destitutus, hac interdum peste corripitur.

A N N O T A T I O CCCXXXIII.

Adhuc enim in lumbis Patris erat. Heb. 7. b

CHRYSOSTOMUS homilia ad Hebraeos duodecima, hoc explicans, videtur ^{Initium salutis unde} initium Salutis nostrae tribuere humanae voluntati, divinam gratiam praeventienti, dum inquit: OPORTET nos quippe eligere primum quae bona sunt, & tunc ipse, quae sua sunt, introducat: non antecedit nostras voluntates, ne laedatur liberum arbitrium: cum autem nos elegerimus, multam tunc nobis affert auxiliationem. Hoc ipsum quamplurimis repetit locis. Vide supra Annotationem centesimam primam libri quinti, & Annot. 184. libri hujus.

A N N O T A T I O CCCXXXIII.

*Tabernaculi veri, quod fixit Deus, & non homo. Heb. 8. a*Coeli status,
& figura.**C**HRYSOSTOMUS homilia ad Hebraeos quartadecima subindicat, coelum nec mobile esse, nec sphaericum.

THEODORETUS in Commentariis eandem sequitur sententiam.

THEOPHYLACTUS in Commentariis, HINC, inquit, observa secundum divum Joannem Chrysostomum, quod coelum neque rotundum sit, neque mobile: utraque enim tollit, quod ait, Fixit Deus. Vide annotationem tertiam, & nonam, libri quinti.

A N N O T A T I O CCCXXXV.

*Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis. Heb. 11. g*Sanctorum animae ante
huc beatæ.**C**HRYSOSTOMUS homilia in epistolam ad Hebraeos 28. haec enarrans, indicat sanctorum animas ante diem iudicii non frui divina visione. Legito superius Annotationem 264. libri hujus, & infra 345.

THEODORETUS id ipsum hoc loco scribit. Vide ibidem.

THEOPHYLACTUS eandem huc sententiam affert. Vide ibidem.

OECUMENIUS similiter exponit. Vide Annotationes easdem.

A N N O T A T I O CCCXXXVI.

*Non invenit poenitentiae locum. Heb. 12. c*Confessio an
soli Deo faci-
enda.**C**HRYSOSTOMUS homilia in epistolam ad Hebraeos 31. alludit ad dogma eorum, qui putant soli Deo confitenda peccata, & non sacerdoti. Ait enim: NON tibi dico, ut te prodas in publicum, ut te apud alios accuses, &c. Vide Annotationem 175. libri superioris.

A N N O T A T I O CCCXXXVII.

*Jacobus Dei & Domini nostri Jesu Christi. Jacob. 1. a*Jacobi epistola
num canonica.**T**HOMAE Cajetani expositionem huic loco appositam, Ambrosius Compfæ libro primo Annotationum confutat, haec scribens: ANNOTAVI insuper circa epistolam Jacobi verba illa, quae scribit, Non est usquequaque certum, an haec epistola sit Jacobi, fratris Domini, dicente Hieronymo in libro De viris illustribus: Jacobus frater Domini, unam tantum scripsit epistolam, quae de septem canonicis est, quae & ipsa ab alio quodam sub nomine ejus asseritur, licet paulatim tempore procedente obtinuerit auctoritatem. Salutatio tam pura est, ut nulli salutationi cujusquam alterius Apostolicae epistolae conformis sit: nam nihil Dei, nihil Jesu Christi; nihil gratiae pacisve sonat, sed prophano more salutem: nec ipse se Apostolum nominat, sed tantum servum Jesu Christi: ex quibus simul junctis minus certus redditur auctor. Haec ille. Ego vero admiratus primum sum, quod ex verbis Hieronymi eliciat non esse certum auctorem hujus epistolae, cum Hieronymus tam expresse dicat, nec tanquam dubitans, sed tanquam asserens, quod Jacobus, frater Domini, hanc epistolam scripserit: & asserat, quod sit una de septem canonicis, & quod procedente tempore obtinuerit auctoritatem. Et ad Paulinum sic ait: JACOBUS, Petrus, Joannes, Judas, septem scripserunt epistolas, tam mysticas, quam succinctas, breves, & longas; breves in verbis, longas in sententiis: ut rarus sit, qui non caecutiatur in earum lectione. Quod vero Cajetanus addit, quod salutatio nulli alii salutationi cujusquam alterius epistolae Apostolicae conformis sit, nihil habet momenti: nam & Joannes nulli similis est in

in hoc, qui nec salutationem ullam habens, statim erumpit in illud, Quod fuit ab initio, &c. Illud omnino mirum, quod ait, nihil esse Jesu Christi in hac salutatione, cum hinc incipiat, Jacob servus Jesu Christi. Denique, quod notat velut prophandum, dicere sic nude salutem, non tam hunc Apostolum, quam simul omnes, & universum Apostolicum concilium, damnat, qui his verbis, ad quos miserunt epistolam, salutarunt: Apostoli & seniores fratres iis, qui sunt Antiochiae, & Syriae, & Ciliciae, fratribus ex gentibus salutem. Lege librum sequentem in consutatione haerescos nonae objectione prima, secunda, tertia, & quarta.

A N N O T A T I O CCCXXXVIII.

Ante omnia fratres mei ne juretis. Jacob. 5. b

OECUMENIUS in Collectaneis hoc loco videtur jurandi jus Christianis omnino interdicare. Vide Annot. 26. libri hujus. Juramentum

A N N O T A T I O CCCXXXIX.

Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiae, & orent super eum, ungentes eum oleo sancto. Jac. 5. d

BEDA presbyter in Commentariis epistolae Jacobi, hoc dictum elucidans, sentire videtur sacramentum extremae unctionis non solum a presbyteris, sed etiam a quovis laico posse conferri, ait enim. HOC & Apostolos in Evangelio fecisse legimus, & nunc ecclesiae consuetudo tenet, ut infirmi oleo consecrato ungantur a presbyteris, & oratione comitante sanentur. Nec solum presbyteris sed, ut Innocentius Papa scribit, etiam omnibus Christianis uti licet eodem oleo in sua, aut suorum necessitate ungendo: quod tamen oleum non nisi ab episcopis licet confici: nam quod ait, Oleo in nomine Domini, significat oleum consecratum in nomine Domini. Extant verba a Beda citata in epistola Innocentii Papae Primi ad Decentium, Eugubii episcopum. Unctio extrema num a quolibet laico ministrari queat.

THOMAS Cajetanus in Commentariis, hunc locum excutiens, ita scribit: Nec ex verbis, nec ex effectu verba haec loquuntur de sacramentali unctione extremae unctionis, sed magis de unctione, quam instituit Dominus in Evangelio a discipulis exercendam in aegrotis. Textus enim non dicit, Infirmatur quis ad mortem: sed absolute, Infirmatur quis: & effectum dicit infirmi allevationem; & de remissione peccatorum non nisi conditionaliter loquitur: cum extrema non detur nisi propter articulum mortis, & directe (ut ejus forma sonat) tendit ad remissionem peccatorum, praeter hoc, quod Jacobus ad unum aegrum multos praesbyteros, tum orantes, tum ungentes mandat vocari; quod ab extremae unctionis ritu est alienum. Hanc Thomae sententiam Ambrosius libro quinto confutat his verbis: DOLUI vehementer, quod conatus est auferre nobis testimonia sacrae unctionis, quae ex Marco excipiuntur, & Jacobo Apostolo: nam quod Marcus testatur de discipulis, quod oleo ungerent infirmos, negat posse hoc intelligi de sacramento, quo utitur ecclesia: cur autem sic non possit intelligi, non aliter probat, quasi hoc, ipse dixit, quod Pythagoreorum erat, servandum sit erga illum: praesertim cum Beda, & Thomas, & alii plures contradicant. Similiter de eo, quod ait beatus Jacobus, Infirmatur quis ex vobis, sic censet: NEC ex verbis, nec ex effectu verba haec loquuntur de sacramentali unctione extremae unctionis, sed magis de unctione, quam instituit Dominus Jesus exercendam in aegrotis, &c. Haec autem ut certe inepte (quid enim est, quod ait, unctione extremae unctionis? quae est unctio unctionis) ita & falso sunt dicta: cur enim verba non congruunt? quia, inquit, non ibi dicitur, Si quis infirmatur ad mortem. Item quia effectus illius unctionis est alleviatio infirmi. At nunquid hoc illi sacramento repugnat? imo congruit, ut Thomas docet, & alii. Adde, quod de remissione peccatorum non nisi conditionaliter loquitur, verum conditio illa, videlicet, si in peccatis sit, tacite inest. Nunquid enim di- Innocentius I. ibi loquitur de unctione passiva, quia omnibus fidelibus licet hoc Sacramentum recipere Consultat. textum. Marc. 6. 13. Marc. 6. b San. Thomas Supplem. ad III. P. Quaest. XXX. Art. 1. & 2.

mitti

mittere vult peccata iis, qui omnino his careant? adjecit, quod Jacobus jubet ad unum aegrotum plures vocari presbyteros, tum orantes, tum ungentes: quod est alienum a ritu extremae unctionis. Verum illud ad solennitatem, non ad necessitatem jussit Apostolus: quod si etiam servaretur, recte fieret: quod & a regularibus etiam servatur, ut plures orent, licet unus unget, sed alii per eum etiam ungere videntur. Ergo quanquam doluerim haec doceri ab hoc viro, & contra Augustini & divi Thomae doctrinam, & aliorum doctorum & ecclesiae traditionem, atque persuasionem: gavisus tamen sum, quod has attulit rationes, quas refellere nullum fuerit negotium: quo fit, ut dum obscurare nituntur veritatem, magis profecto illustrent. Nolo autem in allegationibus superfluum esse, & morosus Lectori perito, & ex aliorum libris Catholicorum erudito. Haec Ambrosius adversus Cajetani errorem nuper in Tridentina synodo rejectum, sessione decimaquarta, canone primo, in haec verba: SI QUIS dixerit, extremam unctionem non esse vere & proprie sacramentum a Christo Domino nostro institutum, & a beato Jacobo Apostolo promulgatum, sed ritum tantum acceptum a Patribus, aut figmentum humanum, Anathema sit.

A N N O T A T I O CCCXL.

Adveniet autem dies Domini, in quo coeli magno impetu transient.

2. Petr. 3. c

Coeli an igne
mundanae
conflagrationis
comburentur.

Hebr. I. 10.

Apocal. 21. a

Isai. 5. 6.

Isai. 65. 17.

Matth. 24. 35.

AMBROSIUS, Complesae episcopus, in Commentario posterioris epistolae Petri, hanc dilucidans clausulam, duo contra omnium scholarium theologorum sententiam proficitur: primum est, coelos mundanae conflagrationis ignibus exurendos, ac deinde refundendos, & in meliorem formam renovandos: secundum est, terram extremo orbis incendio renovandam, & majore amoenitate exornandam, ut in ea perpetua sit habitatio hominum eorum, qui neque coelo, neque inferno digni sunt. Priorem assertionem explicat his fere verbis: MONUI Lectorem alias nimis coactam esse Scholasticorum expositionem, qui volunt coelos nihil passuros, sed solum cessaturos a motu: quod certe his beati Petri verbis, & antiquorum vaticiniis repugnat. Quod vero de coelis loquatur proprie, & non de aëre, pater: postquam enim dixit, in quo coeli, magno impetu solventur; adjecit, Elementa vero calore solventur: quod ad aërem & ad aquam pertinere videtur, quae per ignem solvenda sunt: De terra autem particulariter ait, terra autem, &c. Locus autem, quo auctor iste dicit, se alias haec indicasse, habetur in Commentariis epistolae ad Hebraeos, ubi excutiens illud ex capite primo, ejusdem epistolae, Opera manuum tuarum sunt coeli: Ipsi peribunt, &c. haec scribit: IPSI peribunt; tu autem permanebis: & omnes, ut vestimentum, veterascent. Quomodo peribunt coeli? dicunt plerique, quantum ad motum localem: at hoc non est perire, neque veterascere, quod ad interitum tendit (ut ait Apostolus inferius) & quod veterascit, prope interitum est. Praeterea beatus Petrus epistola secunda de coelis hoc testimonium reliquit: Adveniet dies Domini, ut fur; in quo coeli magno impetu transient: terra autem, & quae in ipsa sunt, opera exurentur. Cum igitur haec omnia dissolvenda sint; quales oportet vos esse in sanctis conversationibus, expectantes adventum diei Domini, per quem coeli ardentes solventur, & elementa ignis ardore tabescent? Novos vero coelos, & novam terram, juxta promissum ipsius expectamus. Ad haec, Dilectus in Apocalypsi, Vidi coelum novum, & terram novam: primum enim coelum, & prima terra abiit. Et Esaias, Levate in coelos oculos vestros: & videte sub terra deorsum: quia coeli, sicut fumus, liquefcent; & terra, sicut vestimentum, atteretur; & habitatores ejus, sicut haec interibunt. Et rursus, Ecce ego creo coelos novos, & terram novam: & ipsemet Dominus noster, Coelum & terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt. Ex his ergo Scripturarum testimoniis, nisi prorsus velimus verbis vim afferre, cogimur fateri futuram vere aliquam magnam coelorum alterationem per ignem, & non tantum solius motus cessationem: per quam alterationem novi quodammodo

modo fundentur coeli, & longe fient pulchriores, quam nunc existant. Haec-
nus de priori Ambrosii asserto: quod etiam Lucianus, Monachus Benedictinus,
in Annotationibus suis in Chrysostomum, a Tridentina synodo reprobaris, non
solum defendit, sed etiam Chrysostomum in eandem sententiam pertrahere con-
tendit.

POSTERIOREM assertionem de terra, post iudicium ab hominibus habi-
tanda, his verbis in eodem Petri Commentario declarat: AIT Petrus, Novos
autem coelos, & novam terram expectamus: sed in quem usum nova terra, si
nullus habitaturus sit in ea? idcirco congruentissime creditur a multis, eos, qui
peccato proprio non merebuntur infernum, nec tamen in Christo recepti fuerunt
per gratiam (quales pueri absque baptismo decedentes) hanc novam multo pul-
chriorem terram, puram ab omni inquinamento & corruptione, possessuros,
ubi perpetuo laudabunt Deum. Et in Comment. epistole ad Hebraeos loco supe-
rius adducto, id ipsum certius confirmans, ait: QUOD si roges, in quem tan-
dem usum? hoc certe diuturniore eget inquisitione, aut verius speciali reve-
latione: nisi vero pie dicere velimus, futuros esse quosdam homines super hanc
novam & amoenissimam terram, qui nec coelo, nec inferno digni invenientur:
quemadmodum quidam non absque magnis rationibus tradunt, & ego quidem
recepi, & credo non invitus. Haec Ambrosius, (a)

Num terra
post diem ju-
dicii ab ho-
minibus ha-
bitanda sit.

EGO vero veterum Patrum scripta relegens, in eorum monumentis tripli-
cem invenio de suprema coelorum dissolutione sententiam.

PRIMA est Divi Clementis, qui in secundo Recognitionum volumine, Pe-
trum Apostolum introducit, duos docentem coelos, unum superius & invisibi-
le, perpetuum & aeternum, quod beati spiritus incolunt: alterum inferius visi-
bile, variis distinctum sideribus, corruptibile, & in consummatione saeculi dis-
solvendum, prorsusque abolendum, ut ejus corpulentiae amoto velamine, ap-
pareat coelum illud excelsius his, qui ejus conspectu digni sunt. Deinde in ter-
tio ejusdem Operis libro, inducens Simonem Magum, Petri sententiae objicien-
tem, sic scribit: AT Simon ait, Responde mihi; & dic, si visibile istud (ut vis)
coelum resolvetur: cur ex initio factum est? Respondit Petrus: Propter homi-
num praesentem hanc factum est vitam, ut esset interjectio quaedam & divisio;
ne quis forte indignus habitationem coelestium, & Dei ipsius sedem videret, quae
his solis, qui mundi corde sunt, videnda praeparantur: nunc autem, id est,
agonis tempore, invisibilia esse placuit ea, quae vincentibus ad praemium desti-
nata sunt. Et Simon ait, Si conditor bonus est, & mundus bonus: quomodo
bonus bona dissolvit aliquando? Si autem quasi malum resolvit & destruit; quo-
modo non videbitur malus, qui malum fecit? Petrus ad haec, Audi, coelum
istud, quod visibile est, & pertransit: siquidem propter semetipsum factum es-
set, haberet fortasse, quod dicis, aliquid rationis, quia resolveri minime debe-
ret.

De Authore
libri Reco-
gnitionum
sub nomine
Clementis R.
P. vide supe-
rius dicta
fol. 351.

(a) Commengum de terrena beatitudine & ac-
temporalis felicitate post diem iudicii parvulis sine
baptismo defunctis respondente, acriter propugna-
vit Ambrosius Catharinus ne dum loco hic ab Au-
thore N. indigitato, verum & in Opusculo de Sta-
tu parvulorum, habuitque post se ejusdem suae opi-
nionis sectatores Ludovicum Molina in Concordia
Qu. 23. arti. 4. & 5. Coelestinum Card. Sfondratum
(virum alioquin pium & doctum) in libro, cui ti-
tulus Nodus praedestinationis dissolutus, aliosque
ex pietate, etsi fucata; ejusdem erroris vindices.
Ad evertendam igitur hanc puram putamque fabel-
lam, ne dum Theologico haud munitam praesidio,
verum & Verbo Dei ac Patrem dictis omnino adver-
sam, satis est adnotare eam fuisse in Pelagianis ven-
tilatam a SS. Gelasio Epistola ad Episcopos per Pice-
num constitutos, Fulgentio lib. de fide ad Petrum,
aliisque consulendis apud Theologos infra laudan-
dos, praesertim tamen a M. P. Augustino pluribus
in locis, nimirum Serm. XIV. de verbis Apostoli,
Lib. III. Oper. imperf. cap. 200. Lib. I. de peccat.
meritis & remis. cap. 28. in Libris Hypognosticon (quam-
vis hoc opus, quod a pluribus S. P. Augustino vin-

dicatur, a Card. Norisio, aliisque alteri ab Augu-
stino, sed vetusto, nec ignobili Scriptori adju-
dicetur, propterea a PP. Benedictinis in Appendi-
cem rejectum Tom. X. novae editionis) aliisque in
locis. Hos ergo Patres consulat qui exoptat verita-
tem penitus intueri, Consulat item eruditos Theo-
logos, apud quos extant monumenta PP. & mo-
menta Theologica ad repellendam gerram hanc de
somnia terrena beatitudine parvulorum; praeci-
pue tamen Cll. S. R. E. Cardinales Bellarminum
Tom. 3. Controversiar. Lib. VI. de Statu peccati, No-
risium in Vindiciis Augustinianis cap. 3. §. 5. Bran-
cati, seu de Lauraea dictum, Disp. 27. de Statu
parvulorum; & N. Gotti Tom. VI. Theologiae
Quaest. X. nec non ex nostris item Johannem Ba-
ptistam Gonet Clipp. Theolog. Thomisticae ubi de pec-
cato originali, & Ignatium-Hyacinthum Amat de
Grayson de Myster. & annis Christi. Dissert. XXI.
Consulat item epistolam a Praefulis Ecclesiae
Gallicanae ad Innocentium XII. datam. VII. Kalen-
das Martii 1697. & ejusdem SS. Pontificis responsum
apud N. Natalem Alexandrum T. I. Theol. Dog-
matico-Moral. in Appendice Monumentorum.

rer. Si vero propter aliud quid factum est, & non propter se: necessario solvetur, ut illud, pro quo factum videtur, appareat. Sicut verbi gratia, dixerim, testa ovorum quamvis pulchre facta, & diligenter formata videatur; necesse est tamen eam frangi & resolvi, ut inde pullus procedat, & illud, pro quo totius ovi forma expressa videtur; appareat. Ita ergo & huiusmodi necesse est transire statum, ut status ille sublimior regni coelestis effulgeat. Haecenus Clementis opinio: Quam amplectens Hilarius canone in Matth. 4. coelum ait ac terra maxima elementa arbitramur esse solvenda. Et in enarratione psalmi 122. id ipsum uberius explicans, inquit: Coelum hoc, quod visibus nostris per materiam suam subjacet, quod tanquam fumum solidatum firmamenti, & naturam, & nomen accepit, praeteribit & non erit, sedes autem domini, coelum scilicet, in quo Deus habitat, manet in aeternum. Haec Hilarii & Clementis sententia: quam Hieronymus libro in Esaiaam 14. refert a quibusdam fuisse comprobata praesenti Petri testimonio, Coeli, qui nunc sunt, & terra reservata sunt igni, & elementa ardentia solvantur. Itemque Pauli auctoritate dicentis, Praeterit figura huius mundi conplantantibus nobis, non ea, quae videntur, sed quae non videntur: quae enim videntur, temporalia sunt: quae autem non videntur, aeterna. Et rursus Esaiae vaticinio clamantis, Coeli, sicut fumus, liquefcent: quod Aquila, & Symmachus verterunt, Coeli comminuentur in nihili, & in falsis modum conterentur, & evanescent. Notat quoque Hieronymus hanc fuisse philosophorum quorundam opinionem existimantium omnia, quae cernimus, igni peritura. Eusebius libro Evangelicae praeparationis decimo quinto, scribit hanc fuisse Stoicorum doctrinam, in quibus omnium vetustissimi Zeno, Cleanthes, & Chrysippus, tradiderunt omnia post longos aevi circuitus in ignem aethereum resolvenda.

2. Petri 3. 10.

1. Cor. 7. 31.

2. Cor. 4. 18.

Isai. 51. 6.

SECUNDA opinio eorum est, qui coelos nec perituros, nec abolendos credunt, sed eos tamen flammaram exustione purificandos; ut ab ingenita corruptione purgati, ex corruptibilibus incorruptibiles & immortales fiant. In his Oecumenius, propositum Petri locum in Collectaneis suis examinans, ita scriptum reliquit: PORRO quod huius universi fiat corruptio, non solum Christianis, verum etiam Graecorum sapientibus videtur: quemadmodum Heraclito Ephesio, & Empedocli Aetnaeo. Sed dicet aliquis, Et quae fuit ratio, ut conderetur, si rursus oportebat ad nihilum redigi mundum? Et dicimus, quod non penitus ad corruptionem tendet mundus, sed ad renovationem, sicut igne fundere solemus res quasdam corporeas, non ut absolutum interitum eis tribuamus, sed ut puritatem ac sinceritatem eis praestemus. Hucusque Oecumenius, cui assipulatur Gennadius in lib. de ecclesiasticis dogmatibus cap. 70. sic ajens: Elementa, coelum & terram non credamus abolenda per ignem, sed in melius commutanda, figuram quoque mundi, id est, imaginem non substantiam transfiguram.

TERTIA est Augustini opinio, asserentis superiores coelos nec supremo illo incendio purgandos, nec ab ignibus quidem attingendos, sed aëreos tantum coelos, & elementa duntaxat ignis conflagratione renovanda. Is in libro vigesimo De civitate Dei, cap. 24: exponens assumptum Petri testimonium de incendio coeli aërei, haec prodit: IN EPISTOLA Petri Apostoli, ubi aqua inundatus, qui tunc erat, periisse dictus est mundus, satis clarum est, & quae pars mundi toto significata est, & quatenus periisse dicta sit, & qui coeli repositi igni reservandi in diem iudicii, & perditionis impiorum. Et in eo, quod paulo post ait, Veniet dies Domini, ut fur: in quo coeli magno impetu transcurrent; elementa autem ardentia solventur, &c. possunt illi coeli intelligi perituri, quos dicit repositos igni reservandos; & ea elementa accipi arsurum, quae in hac ima mundi parte subsistunt procellosa & turbulenta, in qua eisdem coelos dixit esse repositos, salvo illis superioribus, & in sua integritate manentibus, in quorum firmamento sunt sidera constituta.

HANC August. sententiam secuti sunt scholastici, utpote rationabiliorem, & magis consonam verbis Petri; qui se ipsum explanans, ostendit se loqui non de coelis sideris, sed de coelis & terra, quae olim diluvii inundatione perierant, inquiens: COELI prius & terra per aquam perierant. Atque juxta hanc aërei coeli intelligentiam exposuerunt,

exposuerunt, quod in praemissis divinae scripturae oraculis dictum est, coelos senescere, arteri, liquefcere, dissolvi, mutari, transire, deficere, ac perire. Neque huic interpretationi obstat, quod Lucianus objicit, nunquam in sacris literis coelos plurali numero pro aëre accipi. Id enim falsissimum esse ostendit, quod in Psalmo octavo, & alibi frequentissime legitur צִפּוּר שְׂמַיִם zipur sciamaim, hoc est Volucres coelorum. Quod si quis acrius instet, haec de superioribus coelis intelligenda, quos David veterascere, mutari, & perire dixit: respondebimus, duplicem esse mutationem, senium & interitum; unum quo res mortales corrumpuntur & abolentur, quale in coelis nullum est: alterum similitudinarium, quod juxta Didymum cessationem a pristino usu, & juxta Hieronymum commutationem in melius designat. Senescunt igitur & interibunt, non ea verustate, qua animalia & plantae ad interitum tendunt, sed usus cessatione: qua, ut Didymus inquit, eorum cessabit usus: hominibus enim e terra in aeternam foelicitatem assumptis, nullus erit amplius usus coelestis motus, lucis atque caloris, quibus mortaliū vita fovetur. Aut etiam interibunt mutationis & renovationis interitu, eo modo, quo Hieronymus libro in Esaiam decimo octavo expressit his verbis: IPSI peribunt: tu autem permanes; & omnes, sicut vestimentum, veterascunt; & quasi amictum involves eos, & mutabuntur. In quo perspicue demonstratur perditionem & interitum, non abolitionem in nihili, sed commutationem sonare in melius: neque enim illud, quod in alio loco scriptum est, Luna fulgebit, ut Sol; & Sol septuplum lumen accipiet, &c. interitum significat pristinorum, sed commutationem in melius. Quod ut possit intelligi, nostrae conditionis ponamus exempla. Infans cum in puerum creverit, & puer in juvenem, & juvenis in virum, & vir in senem, nequaquam per singulas aetates perit: idem enim est, qui prius fuit, sed paulatim immutatur, & aetati pristinae periisse dicitur. Quod intelligens & Paulus Apostolus, loquebatur: PRAETERIT enim figura hujus mundi. Consideremus, quid dixerit: Figura praeterit, non substantia. Hoc idem significat & Petrus, dicens: LATET eos hoc volentes, quoniam coeli erant ab initio, & terra de aqua, & per aquam, per quae prior mundus diluvio periit: coeli autem, qui nunc sunt, & terra, eadem ratione servantur igni. Quod quo sensu accipiendum sit, postmodum docet: novos autem coelos & novam terram videbimus. Non dixit, alios coelos & aliam terram videbimus; sed veteres & antiquos in melius commutatos. Vide quaedam ad hoc argumentum spectantia libro tercio in Methodo expositionis, quae Ethnica Rapsodia appellatur; & Ann. 245. libri hujus.

Esai. 30. 26.

I. Cor. 7. 31.

2. Petr. 3. 5.

Consule integram Q. XCI. vel XCIII. Supplem. ad III. P. S. Thome cum notis Joh. N. Colai.

A N N O T A T I O CCCXLI.

Elementa vero calore solventur. 2. Pet. 3. c

BEDA in Commentario epistolae Petri secundae, hoc explicans, affirmat duo elementa, aërem scilicet ac aquam, extremae conflagrationis ignibus omnino absumenda, inquiens: QUATUOR sunt elementa, quibus mundus iste consistit, ignis, aër, aqua, & terra: quae cuncta ignis ille maximus absumet: nec remanent cuncta intantum consumeret, ut funditus non sint; sed duo in totum consumeret, duo vero in meliorem restituet faciem. Divus Thomas in quarto Sententiarum, distinctione 47. quae est. 2. hunc locum dilucidat his verbis: QUOD inquit, quod ignis duo ex toto consumeret, non est intelligendum; quod duo elementa secundum substantiam destruerentur, sed quia duo magis removebuntur a proprietate, quam nunc habent. Quae quidem duo a quibusdam esse dicuntur ignis & aqua, quae maxime excedunt in qualitatibus activis, scilicet calore & frigore, quae sunt maxime corruptionis principia in aliis corporibus: & quia tunc non erit actio ignis & aquae, quae sunt maxime activa, maxime immutari videbuntur a virtute, quam nunc habent. Legito Annotationem praecedentem.

Num aër, & aqua in fine Seculi omnino dissolventur.

A N N O T A T I O CCCXLII.

Tres sunt, qui testimonium dant in coelo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus: & hi tres unum sunt. 1. Joan. 5. b

Tripitas.

THOMAM Cajetanum reprehendit Ambrosius libro primo, quod dubitaverit, an haec verba clarissimum divinae Trinitatis testimonium continentia sint de contextu epistolae Joannis. Vide librum septimum in confutatione haereseos 9. objectione 7.

A N N O T A T I O CCCXLIII.

Est peccatum ad mortem, non pro illo dico, ut quis roget. 1. Joan. 5. c

Impugnatio fratrum an sit peccatum irremissibile.

BEDA presbyter in Commentariis, hoc explicans, sentire videtur peccatum eorum, qui fraternitatem impugnant, esse omnino irremissibile, sic dicens: MAGNA hic quaestio nascitur, quia aperte ostendit beatus Joannes, esse quosdam fratres, pro quibus orare nobis non praecipitur, cum Dominus etiam pro persecutoribus nostris orare nos jubear. Quae non aliter solvi potest, nisi fateamur esse aliqua peccata in fratribus, quae inimicorum persecutione graviora sunt. Peccatum ergo fratris ad mortem est, cum post agnitionem Dei, quae per gratiam Domini nostri Jesu Christi data est, quis oppugnat fraternitatem, & adversus ipsam, qua reconciliatus est Deo, invidentiae facibus agitur. Hanc opinionem ex libro primo Augustini De sermone Domini in monte, a Beda iisdem pene verbis acceptam, Augustinus retractavit libro 1. Retractionum.

A N N O T A T I O CCCXLIII.

Judas Jesu Christi servus. Jud. 1. a

Judae epistola an sit Canonica.

THOMAE Cajetani expositionem Ambrosius tali censura castigavit: ANNOTAVI, inquit, quod ait, epistolam Judae non esse certo Canonicam, quia Hieronymus non habet hoc ut certum, ex eo quod ait: Judas, frater Domini, parvam quidem scripsit epistolam, quae de septem canonicis est. Quis hic non stupeat, inde colligi ex Hieronymo hanc epistolam non esse certo canonicam, ubi ipse ait, unam esse de septem canonicis? neque vero, quia addit, a quibusdam rejici, eo quod de apocryphis testimonium sumat. Ideo & ipse putandus est rejicere, aut non recipere, qui statim contra adjecit, videlicet quod auctoritatem, vetustate & usu meruit, & inter sanctas Scripturas computatur. Legito librum septimum in confutatione haereseos nonae, objectione septima.

A N N O T A T I O CCCXLV.

Vidi sub altare Dei animas intersectorum. Apoc. 6. b

Animae Sanctorum an ante diem judicii Deum videant.

BERNARDUS, Clarevallensis Abbas, hunc locum enarrans, videtur devolvi in errorem Armenorum & Anabaptistarum, docentium, animas sanctorum, ante resurrectionem corporis, divinae visionis gloria frui non posse: nam in sermone quarto festivitatis omnium sanctorum asserit, animas sanctorum usque ad diem judicii quiescere sub altare Dei, hoc est, in sola visione humanitatis Christi, donec veniat tempus, in quo filius Dei post universalem resurrectionem ostendat se ipsum illis in forma Dei una cum Patre & Spiritu Sancto. Quam sententiam exprimit his verbis: IN hunc ergo locum (hoc est Abrahae sinum). Salvator descendens contrivit portas aereas, eductosque vinctos de domo carceris, jam tum quidem sub altare Dei collocavit, abscondens eos in abscondito tabernaculi sui, donec veniat tempus, in quo procedant, completo jam numero fratrum, & percipiant

ceperant regnum paratum ab origine mundi. Et paulo post addit: PORRO altare Dei, de quo nobis sermo est, ego pro meo sapere nihil aliud arbitror esse, quam corpus ipsum Domini Salvatoris: de quo dictum est in Evangelio, ubicunque fuerit corpus, ibi congregabuntur & aquilae. Interim ergo sub Christi humanitate foeliciter sancti quiescunt, in quam nimirum desiderant etiam sancti angeli prospicere, donec veniat tempus, quando jam non sub altari collocentur, sed exaltentur super altare. Sed quid dixi? nunquid humanitatis Christi gloriam, non dicam hominum, sed vel angelorum assequi poterit quis, nedum superare? quoniam igitur modo super altare dixerim exaltandos eos, qui nunc sub altari quiescunt? visione utique & contemplatione, non praelatione: ostendet enim tunc se nobis filius, ut pollicitus est, semetipsum non in forma servi, sed in forma Dei. Ostendet etiam nobis Patrem, & Spiritum Sanctum, sine qua nimirum visione nihil sufficeret nobis: quoniam haec est vita aeterna, ut cognoscant te Patrem verum Deum, & quem misit, Jesum Christum, & in eis (quod non est dubium) etiam spiritum utriusque. Rursum in sermone tertio ejusdem Festi, obiter explicans Davidicum illud, Quam dilecta tabernacula tua, Domine: concupiscit anima mea in atriis Domini, &c. Tres, inquit, esse animarum status, primum in tabernaculis, secundum in atriis, tertium in domo Dei, hoc est, in beatitudine, in quam sine corporibus non intratur: Sermo ejus sic habet: ADVERTISTIS, nisi fallor, ex his, quae praecedente sermone sunt dicta, tres esse sanctarum status animarum, primum videlicet in corpore corruptibili, secundum sine corpore, tertium in beatitudine consummata: primum denique in tabernaculis, secundum in atriis, tertium in Domo Dei. Et post pauca subdit: IN illam beatissimam Dei domum animae nec sine nobis intrabunt, nec sine corporibus suis: id est, nec sancti sine plebe, nec spiritus sine carne.

ALPHONSUS Castrensis libro adversus haereses tertio, admonet, hanc Bernardi sententiam esse damnatam: quod & ipse non inficior, sed auctorem tamen grato ac benigno affectu excusandum arbitror, ob ingentem numerum illustrium Ecclesiae Patrum: qui ante ipsum huic dogmati auctoritatem suo testimonio visi sunt, praeuisse. Horum sententias, juxta seriem temporum, in quibus floruerunt, collectas, huc apponere libet, ut in unius paginae transcurso, Lector absque longa mora breviter agnoscat, qui sibi auctores hac in parte prudenter legendi sint, ac benevolè (quando id fieri queat) interpretandi.

JACOBUS Apostolus in Liturgia divini sacrificii pro animabus sanctorum in Christo quiescentium ita precatur, ut indicet, eas nondum ad locum expectatae beatitudinis pervenisse. Est autem forma precationis hujusmodi: DOMINE Deus noster; memento omnium orthodoxorum, ac recte de fide sentientium, ab Abel justo usque ad hodiernum diem: fac eos requiescere in regione viventium, in regno tuo, in delitiis paradisi, in sinu Abraham, Isaac, & Jacob, sanctorum Patrum nostrorum: unde exulat dolor, tristitia, & gemitus; ubi praesidet lumen, vultus tui, & perpetuo refulget.

IRENAEUS, episcopus Lugdunensis, in fine libri adversus haereses 5. sic ait: CUM enim Dominus in medio umbrae mortis abjerit, ubi animae mortuorum erant, post deinde corporaliter resurrexerit, & post resurrectionem assumptus sit; manifestum est, quia & discipulorum ejus, propter quod & haec operatus est Dominus, animae abibunt in invisibilem locum definitum eis a Deo, & ibi usque ad resurrectionem commorabuntur, sustinentes resurrectionem, post recipientes corpora, & perfecte resurgentes, hoc est, corporaliter, quemadmodum Christus resurrexit, & sic venient ad conspectum Dei.

JUSTINUS philosophus & martyr, in libro Quaestionum a gentibus positarum, quaest. 76. SI ANTE resurrectionem nulla sunt operum praemia: quis fructus fuit latroni, cum in paradysum ejus animus introductus est, praesertim cum paradysus sub sensum cadat, animi autem essentia non percipiatur sensibus? Responso. Hoc latro consecutus est, cum in paradysum intravit, quod re ipsa fidei emolumentum, fructumque cognovit; quia dignus est habitus coetu beatorum, in quo custoditur ad resurrectionis, remunerationisque diem: habetque paradysi sensum intelligentiae sensu, qui dicitur, quo animi & se ipsi vident, & quae sunt sub ipsis,

TOM. II.

fff 2

& praec-

& praeterea angelos atque daemones. Et rursum quæst. 60. NEMINI, inquit, ante resurrectionem ex his, quæ in vita gessit, præmium redditur.

TERTULLIANUS libro adversus Marcionem quarto ait: UNDE apparet sapienti cuique, qui aliquando Elysios campos audierit, esse aliquam localem determinationem, quæ sinus dicta sit Abrahæ, & recipiendas animas filiorum ejus etiam ex nationibus, patris scilicet multarum nationum in Abrahæ censum deputandarum, & ex eadem fide, qua & Abraham Deo credidit, nullo sub jugo legis, nec in signo circumcisionis. Eam itaque regionem, sinum dico Abrahæ, & si non coelestem, sublimiorem tamen inferis, interim refrigerium præbituram animabus justorum, donec consummatio rerum resurrectionem omnium plenitudine mercedis expugnat, hanc apparitura coelesti promissione, ad quam ascensum Christus aedificat in coelum, ubi est locus æternus. Item libro De anima, capite antepenultimo, NEMINI, inquit, ante resurrectionem ex his, quæ in vita gessit, præmium redditur. Idem rursus libro De anima, capite antepenultimo, SI CHRISTUS, forma humanæ mortis apud inferos functus, non ante ascendit in sublimiora coelorum, quam descendit in inferiora terrarum, ut illic Patriarchas & Prophetas compotes sui faceret; habes & regionem inferorum subterraneam credere, & illos cubito pellere, qui satis superbe non putent animas fidelium inferis dignas: servi super Dominum, & discipuli super magistrum, aspernati si forte in Abrahæ sinu, expectandæ resurrectionis solatium capere. Et paulo infra, NULLI patet coelum, terra adhuc salva, ne dixerim clausa: cum transactione enim mundi referantur regna coelorum. Et post aliqua addit: HABES etiam de paradiso a nobis libellum, quo constituimus omnem animam apud inferos sequestrari in diem Domini. Demum capite ultimo ejusdem Operis hæc intulit: OMNES ergo animæ penes inferos? inquis. Velis ac nolis, sunt, & supplicia jam illie & refrigeria: habes pauperem & divitem: cur enim non putes animam & puniri apud inferos interim sub expectatione utriusque judicii? Quid ergo fiet in tempore isto? dormiemus? At enim animæ nec in viventibus dormiunt: corporum enim est somnus. Novit & apud inferos anima & gaudere, & dolere sine carne: quia & in carne illæsa, si velit, dolet; & læsa, si velit, gaudet: hoc si ex arbitrio suo in vita fit, quanto magis ex judicio Dei post mortem.

Liber de Paradiso a Tertulliano scriptus, non extat, deperditus est.

De hoc libro Clementis R. P. Vide superius dicta.

CLEMENS Romanus libro *ὁμιλιῶν* secundo, ex sententia Petri dicit hæc: QUEMADMODUM magister noster Christus non statim evolans abiit, sed sustinens definitum a Patre resurrectionis suæ tempus, quod & per Jonam manifestum est, post triduum resurgens assumptus est: sic & nos sustinere oportet resurrectionis & gloriæ nostræ tempus prænunciatum a Prophetis, & sic resurgentes assumi in coelum: interim vero oportet animas usque ad diem judicii extra coelum patienter futuram gloriam expectare. SCIAS optime Lector, me non accepisse hoc testimonium ex ipso Clementis Opere, quod an alicubi nunc reperiatur, ignoro: sed ex libro tertio De occulta philosophia Cornelii Agrippæ, hominis hæretici, & in hoc præferim articulo perperam sentientis: qui, nisi me mea fallit suspicio, descripsit hæc ex quinto libro Irenæi: in cujus fine sententia hæc ad verbum habetur, excepta postrema illa clausula, Interim vero oportet animas usque ad diem judicii extra coelum patienter futuram gloriam expectare: quam quidem verisimile est Cornelium de suo adjecisse, utpote dogmati suo faventem.

ORIGENES homilia septima in Leviticum, NONDUM, ait, sancti receperunt lætitiā suā, nec Apostoli quidem: sed & ipsi expectant, ut ego lætitiæ eorum particeps fiam. Neque enim decedentes hinc sancti, continuo integra meritorum suorum præmia consequuntur; sed expectant etiam nos, licet morantes, licet desides. Non est enim illis perfecta lætitiā, donec pro erroribus nostris dolent, & lugent nostra peccata, sicut Paulus dicit: Nondum assecuti sunt promissiones, Deo pro nobis melius aliquid providente, ne sine nobis perfectionem consequerentur. Vides ergo, quia expectat adhuc Abraham, ut quæ perfecta sunt, consequatur: expectat & Isaac & Jacob: & omnes prophetae expectant nos, ut nobiscum perfectam beatitudinem percipiant. Idem libro Periarchon secundo, non longe a fine loquens de loco, ad quem animæ sanctorum tendunt post mortem, PUTO, inquit, quod sancti quique, discedentes ex hac vi-

ta,

Hebr. 11. 40.

ta, permaneant in loco aliquo in terra posito, quem paradisum dicit Scriptura divina, velut in quodam eruditionis loco, & ut ita dixerim, adjutorio, vel schola animarum; in quo de omnibus his, quae in terris viderant, doceantur; iudicia quoque quaedam accipiant de consequentibus, & futuris, sicut in hac quoque vita positi iudicii quaedam futurorum, licet per speculum in aenigmate, tamen ex aliqua parte conceperant, quae manifestius & lucidius sanctis in suis locis & temporibus revelantur. Si quis sane mundus corde & purior mente fuerit, inde ad aëris locum ascendet, & ad coelorum regna perveniet. Iterum libro quarto Periarcho De loco animarum sanctarum, sed aliquando diversius mentionem faciens, inquit, QUI de hoc mundo, secundum communem istam mortem recedunt, pro actibus suis & meritis dispensantur, prout digni fuerint iudicati, alii quidem in locum, qui dicitur infernus, alii in sinum Abrahae per diversas mansiones.

LACTANTIUS libro septimo Divinarum institutionum, capite vigesimo primo, NEC quisquam putet, animas post mortem protinus judicari: nam omnes in una communique custodia detinentur, donec tempus adveniat, quo maximus iudex meritorum faciat examen, Tunc quorum fuerit probata iustitia, hi praemium immortalitatis accipient: quorum autem peccata & scelera detecta fuerint, non resurgent, sed cum impiis recondentur in easdem tenebras ad certa supplicia destinati.

VICTORINUS Martyr, Pitabionensis episcopus, in Commentariis Apocalypseos explicans illud, Vidi sub altare Dei, &c. animas autem occisorum, dicit ^{Apoc. 6. 9.} se vidisse sub ara, id est, sub terra: ara enim & coelum, & terra dicitur; sicut lex ait, quae duas aras fecerat, auream intrinsecus, & aeream extrinsecus. Si ^{Exo. 38. & 39. cap.} ergo coelum intelligitur ara aurea, quae erat interior, ad quam sacerdotes semel in anno introibant; sic & ara aerea terra intelligitur, sub qua est infernus, remota a poenis & ignibus regio, & requies sanctorum, in qua quidem ab impiis videntur, & audiuntur iusti, & neque illuc transire possunt. Has ergo animas occisorum expetere vindictam sanguinis, id est, corporis sui, de habitantibus super terram voluit nos cognoscere, qui omnia videt: sed quia in novissimo tempore sanctorum remuneratio perpetua, & impiorum ventura est damnatio, dictum est eis, Expectate, & pro corporis sui solatio acceperunt (inquit) stolas albas, id est, donum Spiritus Sancti.

PRUDENTIUS in poematibus suis piorum animas, e corpore decedentes nunc in sinu Abrahae, nunc in paradiso terrestri, nunc sub altare Dei collocare videtur, sicut in hymno pro exequiis defunctorum facit, ubi hunc in modum canit:

*Quanam regione jubebis
Animam requiescere puram?
Gremio senis abdita sancti.
Recubabit, ut est Eleazar:
Quem floribus undique septum
Dives procul aspicit ardens.
Sequimur tua dicta, redemptor,
Quibus atra morte triumphans.
Tua per vestigia mandus
Socium crucis ire latronem,
Patet ecce fidelibus ampli
Via lucida jam paradisi:
Licet & nemus illud adire
Homini, quod ademurat anguis,*

Et in hymno decem & octo Martyrum Caesaraugustanorum, indicans, quo loco illa Martyrum turba quiescat, ait:

*Haec sub altari sita sempiterno
Lapsibus nostris veniam precatur
Turba, quam servat procerum creatrix
Purpureorum.*

AMBROSIUS,

AMBROSIUS, Mediolani episcopus, libro secundo de Cain & Abel, cap. 2. SOLVITUR, inquit, a corpore anima, & post finem vitae hujus; adhuc tamen futuri judicii ambigua suspenditur. Et in libro De bono mortis cap. 10. scriptura Esdrae habitacula animarum promptuaria nuncupat; & occurrens quere-lae humanae, eo quod iusti, qui praecesserunt, videntur usque ad diem judicii per plurimum scilicet temporis debita sibi remuneratione fraudari, mirabiliter ait, coronae esse similem diem judicii: coronae enim dies expectatur ab omnibus ut intra eundem diem & victi erubescant, & victores palmam adipiscantur victoriae: ergo dum expectatur plenitudo temporis, expectant animae remunerationem debitam: alias manet poena, alias gloria. Et paulo infra, in eodem capite locum, quem petunt omnes animae, corporibus exutae, appellat infernum, qui non videtur.

JOANNES CHRYSOSTOMUS homilia 39. in priorem ad Corinthios examinans vim illius Paulinae argumentationis, videlicet, si in hac vita tantum sperantes sumus; ergo miserabiliores sumus omnibus animantibus: inquit: QUID ais Paule? supereritne fiducia sola, si corpus non excitetur? an non animus superstes erit? erit: & immortalis quidem: quanquam vero vel sexcenties sit, (ut sane est) immortalis: tamen sine carne ipsa admirandis illis bonis non fruetur, quemadmodum neque poenis punietur: omnia enim eorum tribunali Christi manifestabuntur (inquit Paulus) ut unusquisque ferat, quae per corpus seu bona, seu mala fecit: nam, si corpus non resurgat, anima nostra incoronata manebit, & extra coelestem beatitudinem erit. Sunt & aliae multae sententiae apud Chrysostomum huic affines, quae tibi occurrent, supra Annot. 264.

AUCTOR Operis imperfecti in Matth. hom. 34. super illud, Erunt primi novissimi, & novissimi primi, &c. ostendens, quod denarium aeternae beatitudinis omnes eodem tempore sint accepturi, sic ait: AUT ideo primos dicit novissimos futuros, & novissimos primos, non ut novissimi digniores sint, quam primi; sed ut coaequantur. Dicit enim propheta Esdras, volens omnium sanctorum unam ostendere vocationem, & nullam inter eos esse differentiam temporis causa, dicit omnium sanctorum numerum esse, quasi coronam. Sicut enim in corona, cum sit rotunda, nihil invenis, quod videatur esse initium, aut finis: sic inter sanctos, quantum ad tempus in illo saeculo, nemo novissimus dicitur, nemo primus. Ideo ergo quibus datum est primum nasci, novissime remunerantur, quia sancti quasi corona omnes aequales sunt: novissime nati, primi remunerantur; ut illi, illam gloriam habentes, isti per hanc coaequantur.

AUGUSTINUS in enarratione Psalmi 36. ait: POST vitam istam nondum eris, ubi erunt sancti; quibus dicetur, Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Nondum ibi eris, quis nescit? Sed jam poteris ibi esse, ubi illum quondam ulcerosum pauperem dives ille superbus in mediis tormentis videt longe requiescentem: in illa requie certe securus expectabis judicii diem. Et lib. 12. De Genesi ad literam cap. 9. inquit: PARS illa civitatis Dei, quae conjungenda immortalibus angelis ex mortalibus hominibus congregatur, nunc vel mortaliter peregrinatur in terris; vel in eis, qui mortem obierunt, secretis animarum receptaculis, sedibusque requiescit. Alia Augustini loca, his confinia, recognosces supra Annotat. 169. libri quinti & alibi.

THEODORETUS, Cyrensis episcopus, in Commentariis undecimi capituli ad Hebr. SANCTORUM, ait, ergo tot & tanta fuerunt certamina: sed hi tamen nondum coronas acceperunt. Expectat enim universorum Deus aliorum certamina; ut, soluto stadio, omnes, qui victoriam fuerint consecuti, simul victores pronunciet, & remuneret.

ARETHAS, Caesareae episcopus, in Commentariis Apocalypseos, collectis ex Andreae Caesariensis episcopi monumentis, dum exponeret illud, Usquequo Domine non vindicas sanguinem nostrum, &c. ait: PER haec apparent sancti petere mundi consummationem: ideo longanimiter expectare jubentur usque ad consummationem fratrum, ne absque ipsis consummentur, juxta divinum Apostolum.

Apostolum. Albac autem stolae florentem in ipsis virtutum splendorem designant, quo induti sunt, quanquam promissiones nondum reportarunt. Horum igitur spe, quae per intellectum, veluti in speculo contemplatur, omni crassitie liberati merito laetantur quiescentes in sinibus Abraham: nam id a multis sanctis dictum est, unumquemque virtutis cultorem sortitum esse dignum locum, unde etiam de futura sua gloria certam quandam assequatur conjecturam.

OECUMENIUS in undecimum caput epistolae ad Hebraeos, **OMNES**, inquit, sancti testimonium promeriti, quod per fidem Deo placuerunt, nondum consecuti sunt bona iustis promissa, Deo de nobis melius providente, ne illi aliquid amplius, quam nos, haberent in eo, quod priores coronati essent, unum definivit tempus, ut & nos cum ipsis coronemur. Hoc autem pro nobis est: illi nunquam sedent irremunerati nostram expectantes administrationem, (Ne sine nobis consumarentur) non dixit, Coronarentur; sed, quod maiorem habet emphasim, Consumarentur, hoc est, acciperent terminum bonorum, pro quo laborat omnis conatus & fatigatio ejus, qui virtute praeditus est.

THEOPHYLACTUS, Bulgariae episcopus, ad Hebraeos undecimo, **SANCTI**, ait, nihil adhuc coelestium promissionum sunt assecuti, tamen si fuisse constat nonnullos, ut Davidem regem, his terrae bonis affectos: haud tamen praesentia haec ipsi inquirimus, sed quae in coelo sunt certiores & veraciores promissiones. Hoc idem habet in commentariis super 23. caput Lucae, exponens illud, Hodie mecum eris in Paradiso. Vide supra Annotatione 163. libri hujus.

EUTHYMIUS Zigabonus in commentariis 23. capituli super Lucam, edisserens promissionem Christi ad Latronem, Hodie mecum eris in Paradiso, haec Luc. 23. 43. scripsit; **CHRISTUS**, sciens Latronis intentionem, promisit, quod illi optatissimum videbatur. Noverat enim latro Paradisum e doctrina Mosaica, & tunc quidem dedit ei conversationem in Paradiso, tanquam arrhabonem regni sui, quod est fruitio ineffabilium ac aeternorum bonorum; quae oculus non vidit, nec auris audivit; nec in cor hominis ascenderunt. Nondum enim quisquam iustorum accepit promissionem, veluti magnus docuit Paulus: postmodum vero & hoc tradet regnum tempore universalis resurrectionis.

JOANNES, Romanus Pontifex, ejus nominis vigesimus secundus, horum sententiae dicitur subscripsisse; & decreto sancivisse sic esse credendum: testes sunt hujus decreti Guillelmus Ochan in opere nonaginta trium dierum, & Hadrianus Papa Sextus, cujus verba in 4. libro Sententiarum, in fine quaestionis De sacramento confirmationis haec sunt; **NOVISSIME** fertur de Joanne 22. quod publice docuit, declaravit, & ab omnibus teneri mandavit, quod animae purgatae ante finale iudicium non habent stolam, quae est clara & facialis visio Dei: & universitatem Parisiensem ad hoc induxisse dicitur, quod nemo in ea poterat gradum in theologia adipisci, nisi primitus hunc errorem jurasset se defensurum, & perpetuo ei adhaesurum.

HAEC Patrum testimonia, si juxta simplicem verborum prolationem inspiciantur, praeferre videntur Armenorum errorem, damnatum decretalibus epistolis Innocentii Tertii, & Benedicti Undecimi, Romanorum Pontificum, & Oecumenicae Synodi Florentinae decreto; cujus haec verba sunt: **DEFINIMUS** illorum animas, qui post baptismum susceptum nullam omnino peccati maculam, incurrerunt, illas etiam, quae post contractam peccati maculam, vel in suis corporibus, vel eisdem exutae corporibus, prout superius dictum est, sunt purgatae, in coelum mox recipi, & intueri clare ipsum Dominum trinum & unum, sicuti est; pro meritum tamen diversitate alium alio perfectius: illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox infernum descendere, poenis tamen disparibus puniendas.

HACTENUS Concilii decretum: ad cujus definitionem facile reducere poteris nonnullas ex praepositis Patrum sententiis, si animadvertas, beatorum, divina visione fruuentium, duos esse beatitudinis status: unum animae sine corpore usque ad universale iudicium; quem veteres variis nominibus describentes, appellarunt Sinum Abrahae, Paradisum primis parentibus ademptum, Altare exterius, Sub altare Dei, Sanctorum vestibulum, Atria Dei, Promptuaria animarum, Ab-

Beatorum
duplex est
beatitudinis
status.

dita

data receptacula, Animarum custodiam, Securitatis requiem, Arrhabonem regni, Stolum albam, Adeptas repromissiones, & alia hujusmodi. Alterum vero esse statum animae resumpto corpore post judicium; quem similiter diversis appellationibus nuncuparunt Domum Dei, Altare interius, Super altate, Sublimiora coelorum, Consummationem gloriae, Resurrectionis gloriam, Perfectam laetitiam, Immortalitatis praemium, Bonorum omnium terminum, Integra meritorum praemia, Expectatam adhuc mercedem, Nondum acceptas repromissiones, Futuram gloriam, Coronarum tempus, Fruitionis regnum, & caetera his similia. Proinde cum apud priscos ecclesiae Doctores legis justorum animas vivere, aut in sinu Abrahae, aut in Paradisi nemore, aut sub altare Dei, aut in abditis receptaculis, ibique expectare futurae gloriae praemia; non statim suspiceris animas sanctorum carere divini intuitus gloria: sed intellige eas nondum potiri perfecta & consummata illa foelicitate, quam post corporis resurrectionem expectant. Ita enim & nos interpretati sumus Ambrosii, Augustini, & Chrysostomi sententias, quas superius habes Annot. 64. & 169. libri quinti, & 264. libri hujus, & alibi. Quod si qua sint sanctorum auctorum dicta, quae nequeant hujusmodi interpretationem pati: memineris saltem, hunc errorem nihil officere eruditioni & pietati tam illustrium Patrum, cum ecclesia illorum temporibus nondum aliquid certi in hoc articulo statuisset credendum.

Vindicatur
Johan. XXII.
R. P. contra
Okamum.

DEMUM, ne quid scrupuli in animo tuo resideat ob decretum Joannis Papae XXII. quem supra memoravimus huic errori assensisse, scito non esse apud probatos Scriptores undequaque certum, quod Ochan, eidem Pontifici infensus, & in hoc a Tridentino concilio damnatus, de eo scripsit. Imò non desunt summae auctoritatis ac fidei auctores diversum narrantes: in his Benedictus XI. ejusdem nominis Pontifex, in decretali sua epistola memoriae prodidit, cum nihil de hac re potuisset decernere morte praeventum, sic loquens: DUDUM tempore foelicis recordationis Joannis XXII. praedecessoris nostri inter nonnullos etiam theologiae facultatis magistros, super visione animarum justorum hominum post mortem suam, an divinam essentiam videant ante judicium generale, & super nonnullis aliis orta est materia quaestionis: cumque idem praecessor noster ad decisionem concertationum hujusmodi se pararet, in suo consistorio publico, tam fratribus suis Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalibus, de quorum numero tunc eram, quam praelatis & magistris in theologia, qui multi aderant praesentes, injungendo districtius, ut super materia de visione praedicta deliberate unusquisque diceret, quod sentiret: tamen morte praeventus, sicut Domino placuit, illud perficere nequivit.

A N N O T A T I O CCCXLVI.

*Et dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus M. CC. LX.
amisti faccis. Apocal. 11. a*

Jeremias an
sit mortuus.

Jerem. 1. a

VICTORINUS Martyr, in Commentariis hujus libri, haec dilucidans affirmat, Jeremiam Prophetam, nondum mortuum, in Paradiso vivere, ut inde in fine saeculi veniat praedicaturus poenitentiam, & ab Antichristo occidendus. Verba ejus haec sunt: MULTI putant, unum ex his testibus esse Heliam, aut Helisaeum, aut Mosem: sed utrique mortui sunt. Jeremiae autem mors non invenitur, quia omnes veteres nostri tradiderunt, illum esse Jeremiam. Nam & ipsum verbum, quod factum est ad eum, testificatur, ei dicens: Prius, quam figurarem te in ventre, cognovi te; & prius, quam de vulva procederes, sanctificavi te, & Prophetam in gentibus posui te. In gentibus autem Propheta non fuit: & ideo verbum Domini verax necesse habet, quod promisit exhibere, ut in gentibus Propheta sit. Damnat hanc opinionem Hilarius canone in Matthaeum 20. & frivola est Victorini conjectura. Quod enim ait Deus, Prophetam in gentibus posui te, non sic accipiendum est, quasi eum Deus missurus esset extra Judaeam ad prophetandum & praedicandum in regiones gentium; sed quod de gentium factis prophetare deberet. Praedixit enim Assyriorum victorias adversus Israel, & ipsorum quoque Regni excidium.

AN-

Beatus, qui habet partem in resurrectione prima: in his erunt sacerdotes Dei, & Christi: & regnabunt cum illo mille annis. Apoc. 20. b.

VICTORINUS Pitabionensis, haec in Commentariis Apocalypseos exponens, creditur approbasse errorem Chiliastarum: qui ajunt, duas futuras esse carnis resurrectiones, primam bonorum, secundam vero malorum post mille annos; Christum vero a prima usque ad secundam resurrectionem mansurum in terris, ibique per mille annos cum sanctis & electis suis regnaturum in maxima pace, affluente undique incredibili omnium terrestrium deliciarum foelicitate. Tribuit hoc illi D. Hieronymus variis in locis, praecipue vero in Praefatiuncula quadam, quam Commentariis in Apocalypsin hujus Auctoris affixit, ubi sic ad Anatolium scripsit: DIVERSOS marina discrimina transvadantes inveniunt casus: si turba ventorum fuerit vehementior; formido est: si terga jacentis elementi moderatior crispaverit aura; pertimescunt insidias: ita mihi in hoc videtur, quod misisti volumine, quod in Apocalypsin explanationem videtur continere Victorini: & est periculosum, & obrectatorum latratibus patens de egregii viri Opusculis judicare. Nam & anterior Papias Hierapolites episcopus, & Nepos in Aegypti partibus episcopus, de mille annorum regno ita, ut Victorinus, senserunt. Haec Hieronymus: qui in Praefatione libri in Esaiam 18. & libro in Jeremiam 4. refert Irenaeum Lugdunensem episcopum, Tertullianum, Lactantium, Apollinarium, Severum Sulpicium, magnamque Catholicorum hominum multitudinem fuisse in opinione Victorini: in qua etiam comperio fuisse Justinum philosophum & Martyrem, qui in disputatione, cum Triphone habita, plura scribit de instauratione terrestriis Hierusalem, & de seculo mille annorum: quae brevitati studens praetereo.

An duae futurae sint resurrectiones, & aurea mille annorum inter utramque aetas.

CAETERUM quod ad Victorini sententiam attinet, cum ipse Commentarium, qui nunc in Apocalypsin ejus nomine circumfertur, semel atque iterum ad perquirendum hunc errorem pertinaciter evoluissem, tantum abest, ut, quod ei impingit Hieronymus, invenerim, ut etiam in fine Opusculi inciderim in apertam erroris hujus confutationem; in qua cum Auctor propositum Joannis caput Catholice disseruisset; demum Commentarium suum conclusit his verbis: ERGO audiendi non sunt, qui mille annorum regnum terrenum esse confirmant, qui cum Cerintho haeretico sentiunt. Verisimile est, aut Opus non esse Victorini, & ementitam esse Praefationem sub Hieronymi titulo volumini praefixam, aut inde vel a Hieronymo, vel ab alio amico Lectore sublatam esse absurdam Victorini explanationem, & in locum ipsius eam, quae nunc habetur, repositam. SED utcumque id acciderit, apparet hos gravissimos viros fuisse deceptos ex superioribus Apocalypseos verbis a se perperam intellectis; in quibus de gemina resurrectione, & mille inter utranque annis sic legitur: VIDI animas decollatorum propter sermonem Dei, & vixerunt, & regnaverunt cum Christo mille annis: caeteri vero mortui non vixerunt; donec consummentur mille anni. Haec est resurrectio prima. Beatus, qui habet partem in resurrectione prima: in his non habet potestatem secunda mors: sed erunt sacerdotes Dei, & Christi; & regnabunt cum eo mille annis. Et post mille annos solvetur Satanas, &c. Et vidi mortuos stantes in conspectu throni: & judicati sunt mortui secundum opera ipsorum, &c. Et haec est secunda mors, &c. Horum verborum obscuritas, quae tot tantisque viris praebuit errandi occasionem, clarissima luce illustrabitur, si observemus illa tria hic commemorata, scilicet duplicem mortem, duplicem resurrectionem, & mille annorum spacium. Est itaque prima mors separatio divinae gratiae ab anima per peccatum: secunda mors exclusio animae a vita sempiternae foelicitatis, & ad perpetua supplicia damnatio. Resurrectio prima est transitus a morte peccati ad vitam gratiae, & a vita gratiae ad vitam illius gloriae; qua animae, corporibus exutae, potentur usque ad diem judicii. Secunda resurrectio est universalis illa totius humanae carnis reformatio; in qua animae, resumptis corporibus, gemi-

Apoc. 20. 4. & sequ.

970 Bibliothecae Sanctae Liber Sextus.

nata foelicitatis laetitia perfruentur. Mille annorum spacium, quod saepe in Sacris literis pro indefinita numeri multitudine accipitur, tempus est Evangelicae gratiae a Christi resurrectione usque ad diem ultimae resurrectionis. Sensus igitur huiusce revelationis est: Sanctorum animas per mille annos, hoc est, usque ad diem iudicii regnaturas cum Deo in prima resurrectione, videlicet in visione divinae gloriae, nondum receptis propriis corporibus, neque fore obnoxias morti secundae, quae sempiterna supplicia secum affert: demum vero in secunda universali resurrectione una cum omnibus mortalibus in conspectu throni

judicandas: & tunc, expleto iudicio, Sanctorum animae,

suis indutae corporibus, conduplicatam beatitudinem

accipient: improbi vero, in quibus prima re-

surrectio gratiae & gloriae locum non habuit,

secunda morte, id est, perpetuis infero-

rum tormentis punientur. Huc

spectant, quae supra copiose

scripsimus Annot. 233.

libri quinti. (a)

LIBRI SEXTI FINIS.

FR. SIXTI

(a) Adversus somniatam auream aetatem, ac millennium Regnum post universalem corporum resurrectionem, necnon contra retardatam Justorum beatitudinem, cum plures, iique eruditi, scripserint ad catholici dogmatis firmitatem, praeceteris tamen rem totam ad umbilicum usque perduxit Cl. Ludovicus Antonius Muratorius Serenissimi Ducis Mutinae Bibliothecae Praefectus, vir de literaria Republica optime meritus, quem nulla non suspiciet aetas, in li-

bro, cui titulum inscripsit *De Paradiso, Regnique coelestis gloria non expectata corporum resurrectione Justis a Deo conlata*, adversus Thomae Burneti Britanni librum *de Statu Mortuorum*. Quapropter satis superque erit illum consulere ad rectum examen sententiarum Ecclesiae Patrum, nec non ad cognitionem veritatis ab eisdem Patribus dilucide traditae, atque ad omnem veritatis ac eruditionis notitiam capeffendam.

FR. SIXTI SENENSIS

E X

ORDINE PRAEDICATORUM,

DE HIS, QUI NOVI TESTAMENTI VOLUMINA
OPPUGNARUNT, SIVE ADVERSUS NOVAE
SCRIPTURAE DESTRUCTORES,

BIBLIOTHECAE SANCTAE

LIBER SEPTIMUS.

PRAEFATIO.

CUM superioribus Libris digesserim labores, ac monumenta omnia, quibus illustres ecclesiae Scriptores sanctas beatae Scripturae literas illustrarunt; visum est duobus sequentibus libris eorum, qui ab ascensione Christi usque in hanc diem Sacrorum voluminum gloriam obscurare tentarunt, errores & haereses in medium deductas confutare, & ipsorum impios in sancta scripta, conatus, divina favente gratia, evertere. Caeterum cum ipse perexiguas vires meas designato labori longe impares animadverterim; existimavi non meis, sed majoribus, multoque validioribus praesidiis rem aggredi: proinde ex variis veterum ecclesiae Patrum scriptis, collegi primum criminationes, argumentationes, ac fallaces objectiones, quibus varii sub diversis saeculis haeretici, divinos utriusque Testamenti libros hostiliter insectati sunt, moxque ad singula haeticorum objecta, Patrum responsiones, solutiones, confutationesque subjeci. Et in his colligendis, ubicunque potui, & quantum potui, ipsa Auctorum verba, dicta, & integras sententias, ac periodos, summa cum fide, & integritate congeffi; apponens, aut intra contextum Scripturae, aut extra in marginibus e regione cujusque sententiae, non solum Auctorum nomina, sed & titulos librorum, & capita, numeratim citans: ut quicquid ex unoquoque auctoris Opere, & ex quo loco desumptum esset, clarius, ac veluti digito indicante denotarem. In his autem, quorum confutationes in monumentis ecclesiasticorum Patrum invenire non valui, nonnulla ex tenui paupertate mea utcunque supplere tentavi, & quo singula forent magis dilucida, atque perspicua, primo loco defensionem Novi testamenti in hoc septimo Volumine suscepi, Veteris instrumenti Apologiam in octavum Volumen de industria reservans. Nam etsi Novi instrumenti scripta temporum successione, ac rerum gestarum ordine Veteri instrumento posteriora sint; ab ipsis tamen auspiciandum censui, tanquam ab his, quae doctrinae ordine, & demonstrationum constantia, & subjectae narrationis praestantia, omnes antiqui Testamenti libros longe antecedunt.

IN singulis autem refellendis haeresibus hunc potissimum ordinem sequar: primum pravas, ac perniciosas haeticorum assertiones, indicatis earundem assertorum nominibus, quambrevissime proponam: deinde adhibitis, pro Catholica veritate veterum Patrum rationibus, & iisdem divinae Scripturae testimoniis, quae haeretici, ut incerta & indubitata, accipiunt, propositas assertiones ab ipsis, ut dicitur, fundamentis evertam: tertio loco dolosa haeticorum argumenta, juxta numerorum seriem in medium adducam: postremo ipsorum argumentationes,

TOM. II.

Ggg 2

nes,

nes, repetita eadem numerorum consequentia dissolvam, & omnes coram imper-
tus, Deo favente, prosternam. His igitur in hunc modum dispositis, riteque
ut arbitror, paratis, reliquum est, ut, divina opitulante gratia, in campum de-
scendam, & cum impiis Novi testamenti destructoribus manus conferere incipiam.

HAERESEON, QUAE HOC SEPTIMO LIBRO CONFUTANTUR, CATALOGUS.

<i>De Novo testamento in universali,</i>	<i>Haer. 1.</i>
<i>De Evangelio Matthaei,</i>	<i>Haer. 2.</i>
<i>De Evangelio Marci,</i>	<i>Haer. 3.</i>
<i>De Evangelio Lucae,</i>	<i>Haer. 4.</i>
<i>De Evangelio Joannis,</i>	<i>Haer. 5.</i>
<i>De Actibus Apostolorum,</i>	<i>Haer. 6.</i>
<i>De Epistolis Pauli in universali,</i>	<i>Haer. 7.</i>
<i>De Epistola Pauli ad Hebraeos,</i>	<i>Haer. 8.</i>
<i>De Epistolis Canonicis,</i>	<i>Haer. 9.</i>
<i>De Apocalypsi Joannis Apostoli,</i>	<i>Haer. 10.</i>

DE NOVO TESTAMENTO IN UNIVERSALI HAERESIS PRIMA.

CUM Novum testamentum ab Apostolis Christi non fuerit scriptum, non
opus est, omnia, quae in eo continentur, credere, sed quaedam ex his ac-
cipere, quaedam vero a falsariis fallaciter inducta, rejicere.

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.

PRAECIPUA Manichaeorum haeresis haec est, quam Faustus, Manichaeo-
rum episcopus, acriter caeteris Manichaeis defendit: de qua sic apud Augustinum
ipsemet loquitur: NOVUM testamentum nec a Christo scriptum fuisse constat,
nec ab ejus Apostolis, sed longo post tempore a quibusdam incerti nominis viris,
qui, ne sibi non haberetur fides scribentibus, quae nescirent, partim Apostolorum
nomine, partim eorum, qui Apostolos secuti viderentur, scriptorum suorum
frontibus indiderunt, asseverantes secundum eos scripsisse quae scripserint. Et
alio libro apud eundem Augustinum adhuc clarius: MULTA, ait, a majoribus
vestris eloquiis Domini nostri inserta verba sunt, & quae nomine signata ipsius,
cum ejus fide non congruant, nec a Christo, nec ab Apostolis, scripta, sed mul-
to post eorum assumptionem, a nescio quibus, & ipsis inter se discordantibus se-
mijudaicis per famas, opinionesque comperta sunt; qui tamen omnia eadem in
Apostolorum conferentes nomina, vel eorum, qui secuti Apostolos viderentur,
errores & mendacia sua secundum eos, se scripsisse mentiti sunt. Quae autem es-
sent illa falso in Novum testamentum immissa, & a Manichaeis repudiata, idem
Faustus multis in locis docuit, asserens duo genera mendaciorum fuisse novo te-
stamento inserta: primo, omnia testimonia veteris testamenti, quae in novo te-
stamento inveniuntur: secundo, omnes eas scripturas, in quibus Christum vere
fuisse hominem, ac vere humana perpassum legeretur. His duobus exclusis, cae-
tera, quae ad divinitatem Christi pertinebant, Manichaei libenter accipiebant,
& verissima esse fatebantur. Helvidius quoque iisdem temporibus Graeca novi te-
stamenti exemplaria esse multis in locis falsata, affirmavit: ut Divus Hieronymus
in libro, quem adversus illum conscripsit, testatum reliquit. Temporibus autem
nostris, quibus omnia revocantur in dubium, execrabiles Anabaptistae, ac Serveti-
tani, hunc jam toties profligatum errorem magno ecclesiae malo instaurarunt,
fatentes quidem libros aliquos novi testamenti ab Apostolis scriptos, sed postea
ab haereticis falsatos, ac multis erroribus contaminatos fuisse, semperque eosdem
errores usque ad hanc diem in novo testamento perdurasse.

IMPUGNATIO.

INTER nefarias ac perniciosas haereseis, quae hoc nostro saeculo Anabapti-
starum

Augustinus
lib. 23. contra
Faust. cap. 3.

August. li. 33.
cont. Faustum
cap. 3.

August. li. 33.
cont. Faustum
cap. 7.

Helvidius ru-
sticanus ho-
mo circa An.
380. Romae
vixit.

Anabaptista-
rum secta.
Nicolao Stor-
kio Silesio
An. 1523. ex-
orta est.

starum opera revixerunt, nulla certe pestilentior est quam ista. Cum enim omnes aliae haereses ex sacris literis confutari possint, sola haec armis sanctae Scripturae superari non potest. Quicquid enim de sacris Scripturis ad probandam sacrorum voluminum sinceritatem a Catholicis inductum fuerit, statim haeretici respondēbunt; illud, neque a Christo, neque ab Apostolis, dictum, sed a falsariis & corruptoribus sub eorum nomine scriptum. Caeterum, quamvis detestabilis haec haeresis sanctae Scripturae armis vinci nequeat, facile tamen aliis viribus expugnari potest, videlicet sanctorum Patrum, sacrorum Conciliorum, & Apostolicae ecclesiae, auctoritate. Haec est enim, ut Augustinus ait, unica & sola religionis machina, quae cunctas haereses semel abolevit, auxilio Christi, qui ei pollicitus est: EGO vobiscum sum usque ad consumationem saeculi. Ex huius itaque Catholicae ecclesiae auctoritate deductis argumentis. Matth. 28. 20.

1. PRIMUM contra Faustum evidentissime demonstratur, Apostolos fuisse Novi testamenti auctores, consentiente in hoc continuata omnium Apostolicarum Ecclesiarum successione: quae successionis regula, ut Augustino placet, non solum in Sacris libris dijudicandis, sed etiam in dignoscendis saecularium Scripturarum auctoribus; servari solet. UNDE enim, inquit Augustinus, constat eos, qui nunc habentur, Hippocratis nobilissimi medici esse libros, nisi quia sic eos ab ipso Hippocratis tempore usque ad hoc tempus successionis series ita commendavit, ut de his dubitare dementis sit? Platonis item, Aristotelis, Ciceronis, Varronis, aliorumque ejusmodi auctorum libros, unde noverunt homines, quod ipsorum sint, nisi eadem temporum sibimet succedentium contestatione continua? Quare si quaeratur a nobis: unde sciamus, Apostolorum esse istas literas? breviter respondemus; Ex fundatissima ecclesiae attestazione, a temporibus Apostolorum usque ad haec tempora, certis successionibus producta; quae novum testamentum, ab Apostolis, & Evangelistis, scriptum semper credidit, & credendum proposuit. August. li. 33. contra Faust. cap. 6.

2. DEINDE, quod libri testamenti novi falsari, corruptique minime sint, eadem semper, & in eundem modum continuata ejus in ecclesia lectio ostendit; quo argumento Augustinus in lib. De utilitate credendi utitur, inquit: NUL- August. de utilitate credendi cap. 3. LIS in tam recenti memoria extantibus exemplaribus convinci potest, divinas Scripturas esse falsatas. Nam si de novo testamento loquamur, eodem modo citant, & legunt, Irenaeus, Tertullianus, Origenes, Cyprianus, atque alii Patres, qui per temporum sibi invicem succedentium seriem in ecclesia secuti sunt. Simul autem omnes istos fuisse deceptos, atque una cum his universam ecclesiae catholicae successionem per tot annos fuisse delusam, ut pro incontaminatis corrupta falsataque legerit, quis unquam, nisi ex toto impius, dixerit?

3. AD hoc etiam accedit, tam dignitas ecclesiae, quam meritum, cui cum summa veritas Christus promiserit, se perpetuo cum ipsa futurum, credendum non est, ut noluerit sponsae suae conservare scripturas ejus intactas, & in- August. li. 33. contra Faust. cap. 5. Matth. 28. 20. violatas: cum id tam multis gentium scripturis concesserit, ut inviolatae servarentur. Quis enim tanto furore caecatur, nisi daemoniorum mendacium malitia, atque fallacia consentiendo subversus sit, qui dicat, hoc mereri non potuisse Apostolorum ecclesiam, tam fidam, tam numerosam fratrum concordiam, ut eorum scripta fideliter ad posteros trajicerent: cum eorum cathedras usque ad praesentes episcopos certissima successione servaret: & cum hoc quaecumque hominum scriptis, sive extra ecclesiam, sive in ipsa ecclesia, tanta foelicitate proveniat?

4. PRAETEREA siquid quantumvis minimum in novo testamento falsatum esse dicatur, omnis novi instrumenti fides, auctoritasque adimitur. Sicut enim de corruptione partis unius suspicari licebit, ita & de caeteris ejus partibus opinari licebit: cum nulla potior causa sit, cur haec magis pars, quam illa incontaminata servari debuerit. Unde Augustinus ad Hieronymum scribens: MIHI, inquit, August. ad Hieron. epist. 8. nunc ord. videtur exitiosissime credi aliquod in sanctis literis haberi mendacium, id est, eos homines, per quos illae scriptae sunt, aliquid fuisse mentitos; quia admissio semel in tantae auctoritatis fastigium aliquo officioso mendacio, nulla illorum librorum particula remanebit, quae non, ut cuique videbitur, vel ad mores difficilis, vel ad fidem

fidem incredibilis, eadem perniciosissima regula ad mentientis auctoris consilium, officiumque referatur.

5. SED non solum omnis sanctae Scripturae auctoritas abrogatur, si vel nomen Scriptoris, vel Scripturae contextus falsata credantur, verum & omnes omnium gentium scripturae de auctoribus suis, & de rebus in eis exaratis, dubiae, incertae, ac falsitatis & mendacii suspectae, redduntur. Quae enim literae ullum unquam habebunt pondus auctoritatis, si Evangelicae, si Apostolicae non habebunt? de quonam libro certum erit, cuius sit, si literae, quas Apostolorum dicit, ac tenet ecclesia ab ipsis Apostolis propagata, & per omnes gentes tanta eminentia declarata, utrum Apostolorum sint, incertum sit?

August. lib. 33.
contra Faust.
cap. 6.

6. AD haec, si cuique pro sua libidine liceat, quaecunque voluerit ex novo testamento, vel probare, vel rejicere, non solum Scripturae omnes, tam divinae, quam humanae, sed etiam omnis nostra fides, subverteretur: fides namque nostra non erit amplius fides, quae scilicet captivato intellectu, & abnegato humanae rationis, & carnalis prudentiae iudicio, se totam divinis verbis & ecclesiae auctoritati committit: sed inanis quaedam propriae phantasiae conjectura, ac stulta quaedam opinio, ex caliginosis caecae rationis nostrae tenebris emergens, credemusque sanctis Scripturis, non propter venerandam earum auctoritatem, sed propter stultam vesanae rationis nostrae persuasionem; quod adeo apud fidelem hominem absurdum esse debet, ut nihil absurdius. Unde Augustinus absurditatis huius deformitatem Manichaeis objiciens: **VIDETIS** ergo, inquit, id vos agere, ut omnis de medio Scripturarum auferatur auctoritas, ut suus cuique animus auctor sit, quid in quaque Scriptura probeat, quid improbet, id est, ut non auctoritati Scripturarum subjiciatur ad fidem, sed sibi Scripturas ipse subjiciat, non ut ideo illi placeat aliquid, quia hoc in sublimi auctoritate scriptum legitur, sed ideo recte scriptum videatur; quia illi placuit.

August. cont.
Faust. lib. 32.
cap. 19.

7. TANDEM haeretici dum nimium dogmatibus nostris evertendis instant, ipsi seipsos proprio impulsu praecipitant, atque cunctas ipsorum Scripturas, omnesque suas ipsorum haereses penitus destruunt. Si enim falsati sunt, ac fide carent codices nostri Evangelici, qui ab ipsius praesentiae Christi temporibus, per dispensationes Apostolorum, & caeteras ab eorum sedibus episcoporum successiones usque ad haec tempora toto orbe terrarum custoditi commendati ac clarificati pervenerunt, quomodo furtivi haeticorum codices, nuper ab ipsis in latibulis suis excusi, fidem ullam apud homines invenire poterunt? Deinde, si falsatae sunt evangelicae nostrae Scripturae, unde, miseri, & infelices, perversa vestra dogmata probabitis, & unde asseretis ea, quae dicitis? Respondebitis: ex Evangelio vos probare. Ex quo evangelio? Quod non totum accipitis, quod falsatum esse vos dicitis. Quis enim testem suum prius ipse dicat falsitate esse corruptum, & tunc producat ad testimonium? Si enim quod vultis, ei credimus, & quod non vultis, ei non credimus, jam non illi, sed vobis credimus. Si autem vobis credere vellemus, testem a vobis non exigeremus. Igitur aut cogimini codices illos veraces confiteri, si vultis haereses vestras de eorum auctoritate firmare, aut fallaces illos affirmare; & tunc omnes haereses vestras evertistis.

August. lib. 33.
contra Faust.
cap. 9.

August. lib. 32.
contra Faust.
cap. 16.

OBJECTIONES HAERETICORUM.

1. PRIMUM Scripturae novi testamenti adeo sunt inter se dissonantes, ac variae, tantisque contrarietatibus narrationum, simul ac sententiarum refertae, ut, nec altera alteri, nec eadem sibi ipsis, convenient; quae si Apostolis attribuuntur, quid aliud est quam calumniari bonos, & concordem Christi discipulorum caetum in crimen devocare discordiae? Quod autem Matthaeus, Marcus, Lucas, & Joannes, cum caeteris Apostolis, atque inter seipsos pugnent, facile per seipsum cognosceret, quicumque quatuor Evangelistarum historias invicem contulerit, & nos quoque id ipsum ostendemus, cum particulariter de unaquaque ipsorum historia loquemur.

Ex Augustin.
lib. 32. contr.
Faust. cap. 2.

2. QUOD autem liceat nobis in novo testamento quaedam accipere, & credere, quaedam vero nec accipere, neque credere, exemplo vestro monstramus; qui cum de veteri testamento tam multa non accipiatis, & ea, ut fide indigna, abjicienda

Ex Augustin.
lib. 32. contr.
Faust. c. 3. & 5.

abjicienda putatis; monetis nos, ut juxta eandem regulam, idem similiter in novo testamento faciamus. Quomodo enim vultis nos cogere, ut omnia, quae novi testamenti monumentis inserta sunt, accipiamus, cum vos tanta de veteri testamento non creditis, nec accipitis, quem tamen sanctitate parem novo testamento affirmatis? Neque enim creditis, quod in veteri testamento dicitur, videlicet: eum maledictum esse, qui non suscitaverit semen in Israël; quia id virgines quoque omnes comprehendat; aut funditus interiturum eum de genere suo, qui non fuerit carnem praeputii circumcisis; quia hoc quoque ad omnem pertineat Christianum; aut lapidibus extinguendum eum, qui solverit sabbatum; aut non parcendum ei, qui unum quodlibet testamenti veteris mandatum ruperit; aut sacrificiis (ceu Mosi videtur) litationibus, & immolationibus placandum Deum; aut Pascha cum agno, & azymorum esu celebrandum, & diebus septem a fermento cavendum; aut a cibis in lege prohibitis non esse abstinendum. Quae quidem, cum a vobis, quia ea non observatis, minime credantur, sed tanquam aliena, & procul a ritu Christiano, & nulla ex parte credenda, observandaque repudientur, cur idem nobis in novo testamento facere non liceat? praesertim vero in his, quae nec scriptionum gravitati, nec fidei Christianae conveniunt, sed evangelii decorem, & gratiam ipsius decolorant, & honorem, ac laudem majestatis Christi diminuunt, veluti, Christum natum ex foemina turpiter, circumcissum, Judaice, sacrificasse gentiliter, baptizatum humiliter, circumductum a diabolo per desertum, & ab eo tentatum quam miserrime: Quae omnia tanquam a rudibus imprudenter scripta, vel ab hostibus inique inserta merito rejicienda putamus.

3. REJICIMUS etiam hac eadem de causa omnia prophetarum, ac veteris legis testimonia, quae in novo testamento inveniuntur, non solum quia falso, ac perperam novo testamento inserta sunt, sed quia superfluo, & praeter rem induta sunt, & ad suspicionem magis quam fidem eorum inducant; quasi non satis sint ad evangelii auctoritatem confirmandam stabiliendamque, filii Dei majestas, auctoritas, testimonia operum ejus, ac miracula; sed adeo invalida, atque infirma sint argumenta haec, ut his abjectis, necesse sit hinc inde peregrinos testes accire, & a Judaeis etiam nostris hostibus pro evangelii stabilitate firmanda, dubia, incerta, & suspecta inimicorum nostrorum testimonia mendicare. Haec Faustus.

4. ANABAPTISTAE vero, tam Latinos, quam Graecos novi testamenti codices, etiam eos, quibus Catholica utebatur ecclesia, olim fuisse falsatos, ex testimoniis multorum Patrum ostendere nituntur, ac primum de falsatis Latinorum exemplaribus: Ambrosius, inquit, inducens contra haereticos testimonium illud Pauli: Spiritu Dei servimus, sic ait: QUOD si quis de Latinorum codicum varietate contendit, quorum aliquos perfidi falsaverunt, Graecos inspiciant codices, & advertant quod scriptum est, *οι πνεύματι θεῷ λατρεύοντες*. Hieronymus vero in Praefatione quatuor Evangeliorum ad Damasum asserit, summam varietatem in Latinis exemplaribus inveniri, ac tot esse Latina exemplaria, quot codices; addens, novum testamentum, in nostro sermone discordare, ac proinde se velle novum testamentum ad Graecam veritatem corrigere, & in eo emendare quaecunque, vel a vitiosis interpretibus male essent edita, vel a praesumptoribus imperitis emendata perversius, vel a librariis dormitantibus, aut addita fuerunt, aut mutata. Sed quonam modo Hieronymus novum testamentum Latinum integritati suae restituere potuerit, facta collatione ad Graecos codices, non apparet, cum Graeci codices aetate sua fuerint multo depravatiores quam Latini, ac multo diversiores, sicut ipsemet super quinto ad Galatas cap. fatetur; & in Praefatione Pentateuchi scribit, emendatiora esse Latina exemplaria quam Graeca. Et divus Ambrosius in expositione quinti capitis epistolae ad Rom. de diversitate & discrepantia Graecorum exemplarium loquens: GRAECI, inquit, diversos habent codices, qui ob studium contentionis a se invicem discrepant. Quam quidem discrepantiam Graecorum codicum, ostendit ipsa Hieronymi translatio, quam nunc habet ecclesia, quae cum in multis (ut palam est) discordet a veritate Graecorum codicum, quos nunc tenet ecclesia, reliquum est, vel Hieronymum non vertisse fideliter novum testamentum, vel si fideliter vertit, illum habuisse alia Graeca exemplaria, maxime ab istis diversa, quae tum in ecclesia tanquam syn-

Deut. 25. 10.

Genes. 17. 14.

Num. 15. 35.

Num. 15. 32.

Exod. cap. 12.

August. cont. Faust. lib. 12. c. 1. & lib. 32. cap. 7.

Ambrosius lib. de Spiritu Sancto. Philip. 3. 2

Non est Ambrosius, sed Hilarius Sardus, de quo saepius.

cera, & incontaminatalegerentur, & ex illis, ceu de vero fonte, novum testamentum vertisse, rejectis codicibus illis Graecis, qui nunc inveniuntur, tanquam vitiatis ac minime integris. Nec desunt, qui existiment Graecos codices, quos nunc habemus, fuisse vitiatos a Graecis, postquam se ob suas contentiones ab ecclesia Romana separaverunt. Nos tamen scimus etiam longe ante istas Graecae, ac Latinae ecclesiae discordias, usque ad Origenis tempora Graecos codices novi testamenti multum inter se discrepasse: & ipsum Origenem, quamvis sedulo laborantem, dissensionem illam in concordiam redigere non potuisse: id enim ipse Origenes affirmat homilia octava super Matthaeum, in qua haec verba ponit: **MULTAM** differentiam inter exemplaria invenimus: in exemplaribus quidem veteris testamenti, quaecunque fuerunt consonantia, Deo praestante coaptare potuimus, utentes iudicio caeterarum editionum. Ea enim, quae videbantur apud Septuaginta dubia esse propter consonantiam exemplarium, facientes iudicium, ex editionibus reliquis, convenientia servavimus; quaedam quidem notavimus, quasi non posita in Hebraeo, non audentes ea omnino auferre; quaedam autem cum asteriscis addidimus, ut sit manifestum, quoniam, quae non fuerunt posita apud Septuaginta, ex editionibus caeteris convenienter addidimus Hebraeo. In exemplaribus autem novi testamenti, hoc ipsum me posse facere sine periculo non putavi; tantum suspiciones, rationesque, & causas suspicionum me debere exponere, existimavi non esse irrationabile. Quibus verbis Origenes clarissime ostendit, codices Graecos novi testamenti sua aetate fuisse inter se varios; & eam varietatem tolli non potuisse adhibitis asteriscis, & obelis, quemadmodum in veteri testamento ab ipso factum fuerat. Inconciliabilis autem varietas & dissensio, falsitatis argumentum est.

DILUTIO OBJECTORUM.

Johan. Chrysostom. Praefatione super Matthaeum

I. CUM haeretici generali quadam, & indefinita calumnia, evangelicas Scripturas tanquam discordes, & inter se pugnantes arguant, nec tamen id probent, pollicentes se id in posterum facturos, ideo in praesentia nihil eis nisi generali quadam responsione respondebimus, nempe eam Evangelistarum varietatem, quam haeretici falsitatis loco obijciunt, apud nos esse argumentum veritatis maximum, sicut egregie eloquentissimus Chrysostomus demonstravit, dum adversus haereticos pro evangelica diaphonia, in Praefatione Matthaei hunc in modum scriberet: **SED** inquires; non est in evangelistis, veritas, quia in multis inter se diversi inveniuntur, ac dissoni. Imo hoc ipsum maximum est testimonium veritatis. Si enim ex toto, & in omnibus consonarent, & cum nimia diligentia atque cura usque ad tempora, ac loca omnia, usque ad singula aequaliter verba concurrerent, nemo inimicus credidisset unquam; sed eos communi ad decipiendum consilio congregatos, quasi ex humana quadam compositione evangelium condidisse. Non enim simplicitatis fuisse tam sollicitam consonantiam judicarent. Nunc vero, quae videtur ex rebus exiguis dissonantia, ab omni illos suspicione defendit, & satis clare scribentium existimationem fuerit. Si vero de temporibus, ac locis varie dixerunt, nihil quidem dictorum praepjudicat veritati: sed tamen, prout donaverit Deus, progredientes, etiam istud quale sit, declarare tentabimus, illud post haec, quae diximus, postulantes, ut diligenter notetis, quia in illis principalibus causis, in quibus & vita nostra, & praedicationis summa consistit, nunquam aliquis illorum vel in minimo discrepare conjicitur. Quae vero ista sunt? quia Deus homo factus, quia mirabilia operatus, quoniam crucifixus, quoniam sepultus est, quoniam resurrexit, quoniam ascendit in coelum, quoniam iudicaturus est, quoniam salutaria praecepta constituit, quoniam non contrariam legem intulit priori, quia filius Dei est, quia unigenitus, quia ejusdem cum Patre substantiae, & quantacunque sunt talia. In his quippe omnibus maximam illorum invenimus esse concordiam. Si vero in mirabilibus eligendis, non omnes eadem cuncta dixerunt, sed hic quidem illa, alter vero alia narravit, nihil te omnino conturbet. Sive enim unus quilibet universa dixisset, superfluum jam fuisset numerus caeterorum, sive varia omnia inter se scripssissent, ac nova omnia, nullum potuisset continentiae apparere documentum: propterea & communiter multa dixerunt,

dixerunt, & nihilominus quisque proprium aliquid, ac speciale conscripsit: & ne superflue, & importune aliquid videretur adiectum, si nihil adderetur novi: nec tota rerum fides adduceretur in dubium, si omnia diversa dixisset. Haec pro nunc Divi Joannis verba sufficiant. Cum vero coeperint haeretici loca inter se pugnantia, ex evangeliiis nominatim producere, & nos ad singula, juxta objectorum seriem, quantum fieri potest, apposite respondebimus.

2. NUNC ad Fausti comparationem transeamus, qua is ostendit licere sibi quaedam de novo testamento non credere, quia nos multa de veteri testamento non credimus, ea scilicet, quae ex eo non observamus. Quae sane comparatio nulla est, propterea quod aliud sit ea credere, quae Faustus de veteri testamento commemorat, aliud observare. Nam si de fide & credulitate loquamur, credimus omnia, quae in libris illis continentur, & tanquam verissime, & utilissime, propter aeternam vitam scripta laudamus, accipimus, approbamus, & firmissima veritatis ratione defendimus. Sed si de eorundem observatione sit sermo, dicimus, nos ea, quae in his mandata sunt, corporali operatione non observare: quia scimus ea congruenter illo tempore, atque illi populo tunc rectissime fuisse praecepta, & umbram futurorum esse didicimus, & nunc jam impleri cognoscimus: ac per hoc, quisquis illa tunc etiam opera, quae ad significandum agi jubebantur, non observabat, poenas divinitus constitutas, rectissimo judicio perolvebat, sicut nunc, si quis sacramenta novi testamenti pro temporis ratione distincta, fuerit ausus sacrilega temeritate violare. Credimus igitur, & accipimus omnia, sive quae observemus, ut recte vivamus, sive quae non observemus, ut ea, quae tunc in figura, & prophetia jussa, & observata fuerunt, nunc impleri videamus. Mentitur ergo Faustus, qui multa nos de veteri testamento non credere dicat, quia eorum corporalem observationem praetermittimus, cum tamen omnia illa intra credendorum numerum accipiamus.

August. li. 32.
contra Faust.
cap. 13.

August. ibid.
cap. 15. & 16.

3. DE testimoniis autem veteris testamenti, quae ille tanquam falsa, vel superflua rejicit, responsio nostra haec est: Ea nec falsa, nec superflua esse posse: falsa quidem minime; quoniam Paulus, quem maxime Manichaei venerantur, & se integrum habere profitentur, pluribus locis testatur omnia Evangelica mysteria a Deo in Scripturis sanctis per ora Prophetarum fuisse promissa: superflua vero nequaquam, imo summopere necessaria: non quidem quod Christi testimonium externi testimonii auctoritate, ad sui stabilitatem indigere credamus, aut ei prophetarum testimonia praeferamus, sed ne accepti beneficii immemores, prophetis ingrati simus, extinguentes prophetarum oracula, quorum attestatione praedicationem suam Apostoli nobis veram esse demonstrarunt, & ad fidem Christi eorum auctoritate invitarunt. Item ut habeamus, unde infideles omnes, tam Hebraeos, quam gentiles, ad fidem Christi invitemus, si non resistent: aut unde contra eos eandem Christi fidem tueamur, si contradicant: utrisque ostendentes tanto jam tempore praenunciata fuisse a prophetis, quae nunc in Christo, & in ecclesia impleta sunt, ut nullus nisi omnino rationis expers ea negare possit.

August. cont.
Faust. lib. 13.
cap. 12. & 14.

4. AD illud vero, quod Anabaptistae de corruptione, tam Graecorum, quam Latinorum codicum obijciunt, dicimus: non licere ex particulari aliquorum codicum depravatione inferre universalem, ac generalem codicum omnium corruptionem. Neque enim ex eo, quod Ambrosius, Hieronymus, & Origenes, dixerunt, vel aliquos Latinos codices a perfidis quibusdam fuisse falsatos; vel multam in Graecis exemplaribus esse varietatem, concludere licet, omnes simul Catholicae ecclesiae codices fuisse viriatis. Sicut nec ex particulari quorundam imperitorum negligentia, vel falsariorum malitia deducere licet, quod Faustus, & Anabaptistae perniciose deduxerunt, majores scilicet nostros, ut simplicibus, ac rudibus Christianis illuderent, omnes Evangelicos codices de industria corrupisse: quoniam (ut Augustinus inquit) licet omnes Patres in hoc conspirassent, ut seipsos, atque alios Scripturarum veritate privarent (quod imaginari non potest) non tamen potuissent omnes undique codices falsare, qui jam toto terrarum orbe, Christianorum manibus tererentur: quia mox, ut id agere coepissent, reclamantibus passim omnibus Christianis, tanquam falsarii fuissent de vetustorum codicum veritate convicti, confutatique, maxime cum non una jam

August. cont.
Faust. lib. 32.
cap. 16.

lingua, sed multis evangelium contineretur. Sed etiam si haereticis donemus omnes codices aliqua in parte fuisse corruptos, & singula ecclesiae Catholicae exemplaria aliquibus particularibus locis fuisse vitiata: non erit tamen consequens, ut omnes simul codices iisdem in locis, partibus, sententiis, ac verbis, corrupti fuerint: sed alii quidem in aliquibus, alii vero in aliis partibus sententiis, ac verbis ita corrupti fuerint, ut quae in quibusdam exemplaribus, vel casu, vel malitiosa industria depravata fuerant, in quibusdam aliis integra, & inviolata permanserint. Atque hoc quidem pacto, Evangelicae lectionis veritas, quae in singulis, & particularibus ecclesiae codicibus pro temporum, ac scribentium diversitate variata fuerat, in omnibus simul collectis exemplaribus integra semper, & incorrupta permansit: ita volente Deo, ut verae lectionis integritas, quam hominum, vel malitia, vel negligentia corruperat in partibus, in tota saltem Ecclesiasticorum codicum universitate servaretur; ne ecclesia Christi per aliquod tempus divinarum Scripturarum integritate careret: utque haberent semper pii, & eruditi viri, unde corrigere, & emendare possent, quod aut imperitorum inscitia, aut iniquorum perfidia vitiaisset, facta collatione multorum inter se exemplarium. Ex quo jam patet, unde Latinum novum testamentum (quod haereticis impossibile videtur) emendari potuerit, nempe, ex collatione Latinorum codicum ad Graeca exemplaria, & Graecorum item inter seipsa.

NEC obest, quod Ambrosius ac Hieronymus dicant, Graecos codices Latinis fuisse depravatiores: neque enim Ambrosius universaliter loquitur, omnes Latinos codices esse emendatiores, quam Graecorum, sed particulariter quosdam, quos temporum simplicitas servavit incorruptos. Hieronymus autem in Praefatione Pentateuchi, non asserendo dixit emendatiores esse Latina, quam Graeca, sed ea verba tanquam quid adynaton, vel absurdum, protulit, inquiring: Si emendatiores magis sunt Latina, quam Graeca, & Graeca magis, quam Hebraea. Unde & idem in epistola ad Sunniam & Frerelam, ad Graecos codices, tanquam emendatiores, confugiendum esse affirmat his verbis: In novo testamento, si quando apud Latinos quaestio exoritur, & est inter exemplaria varietas, recurrimus ad fontem Graeci sermonis, quo novum scriptum est testamentum. Quod certe Hieronymus servavit, cum novum testamentum Graecae restituit veritati. Restat igitur semper apud Graecos fuisse eosdem quosdam integros, ac fideles: ex quibus Latini codices emendari potuerint: in quibus etiam, si concedatur mendositatem aliquam vitio scribentium potuisse contingere, potuerunt tamen in pristinam integritatem facile restitui, quia ex pluribus casu depravatis exemplaribus in unum collatis saepenumero vera lectio deprehenditur, propterea quod frequenter accidit, ut quod scriptorum incuria in uno codice est depravatum, in alio codice integrum reperiat.

CUM autem haeretici subnectunt, aut Graecum codicem, quem nunc vulgo habet ecclesia, non esse eum, quo Hieronymus in vertendo usus est, aut Hieronymum non recte, ac fideliter vertisse; dicimus: eum Graecum codicem, qui nunc in ecclesia legitur, eundem illum esse, quo ecclesia Graeca temporibus Hieronymi, & longe antea usque ad tempora apostolorum usa est, verum, syncerum, fidelem, & nullo falsitatis vitio contaminatum: sicut continuata omnium Graecorum Patrum lectio lucidissime ostendit, uno semper, atque eodem scripturae tenore legentibus, Dionysio, Justino, Irenaeo, Melitone, Origene, Africano, Apollinario, Athanasio, Eusebio, Basilio, Chrysostomo, Theophylacto, atque aliis, ante tempora, & post tempora Hieronymi Patribus. Nec verisimile est Graecos patres suos codices in detrimentum Latinorum vitiasse; quia si id ob odium Occidentalis ecclesiae fecissent, his maxime in locis depravassent, de quibus pugna, & dissidia erant inter ipsos, & ecclesiam Latinam: quae loca cum integra adhuc, & inviolata perdurent, nec ea Graeci vitiaverint, multo minus alia eos vitiasse credendum est. Neque ob id Hieronymus male novum testamentum vertisse credendus est, quia vulgata nostra editio, quae Hieronymi esse dicitur, in multis a Graeca veritate distet: quoniam (ut alias, cum de translationibus sanctae scripturae tractaremus, abunde diximus) vulgata novi testamenti editio, qua nunc utimur, non est mera Hieronymi de Graeco in Latinum, sed mix-

ta

ta quaedam editio, partim ex veteri vulgata editione, partim ex nova quadam Hieronymi castigatione in novum testamentum, collecta. Non enim omnino certum est, an ipse totum novum testamentum e Graeco transfulerit, vel jam prius ab aliis translatus correxerit: quod magis cum fecisse ex multis ejus scriptis con- jici potest: praesertim ex praefatione quatuor Evangeliorum, ubi ait: ITA in hac emendatione calamo temperavimus, ut his tantum, quae sensum videbantur mu- tare, correctis, reliqua manere permitteremus ut fuerant. Sed quanquam haec edi- tio Hieronymi non sit, & multa in ea Graecae veritati non respondeant, non ta- men oportet eam calumniis impetere, tanquam falsam, ac minime sinceram, & integram, sicut haeretici faciunt: quia etsi multa in ea sint, quae ita admodum cum Graecis non conveniant; nulla tamen, aut Evangelica praecepta, aut fidei nostrae mysteria, in hac vulgata nostra editione praetermissa; vel obscure adeo translata sunt, ut intelligi non possint, vel in diversum, & contrarium sensum nostrorum dogmatum conversa, quae vel in his, quae ad fidem spectant, vel in his, quae ad mores pertinent; minus quicquam habeant, quam in Graecis lega- tur. Verum de hujus editionis integritate in tractatu de Translationibus alias quantum oportuit loquuti sumus. Nunc ad alias haereses progrediamur.

DE EVANGELIO MATTHAEI. HAERESIS II.

EX Evangelio secundum Matthaeum, quod ab incerto auctore sub Matthaei no- mine falso conditum est, nonnulla virio corruptorum male inserta rescindere. **ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.**

PRIMI hujus haereseos auctores (quemadmodum tradit Epiphanius) fuerunt Epiph. lib. 1. Haeresi 30. Ebionitae, ab Ebione dicti, non multo post Apostolorum praedicationem: qui sicut diversas de Christi nativitate habuerunt opiniones, ita diversas de Evangelio Matthaei protulere sententias. Proinde sciendum est, ut Eusebius libro tertio hi- Euseb. lib. 3. Histor. Eccl. cap. 27. storiae ecclesiasticae, & Epiphanius affirmant, Ebioncos circa Christi nativita- tem bifariam fuisse divisos: quorum qui praeceptoris sui Ebionis errorem secuti sunt, Christum purum hominem, communi etiam nativitate ex viro & foemi- na procreatum dixerunt: qui vero in hoc a praeceptore suo desciverunt, hi Chri- stum nec verum hominem fuisse, nec natum secundum carnem asseruerunt. Sed quia videbant Matthaeum in ipso statim Evangelii sui exordio huic ipsorum erro- ri occurrere, & Christum esse hominem, patremque ac matrem habere in terris, apertissime testari, idcirco recisis Genealogiis, hoc est primo, & secundo capite hujus Evangelii, in quibus Christi generationes enumerantur, initium sumebant hujus Evangelii ab ipsius tertio capite, sed adulteratis, & immutatis multis verbis, partim additis, partim vero mutilatis, in hunc modum: **FACTUM** est in diebus Herodis Regis Juda, venit Joannes baptizans baptismo poenitentiae in Jordanae fluvio: qui dicebatur esse ex genere Aaron sacerdotis filius Zachariae, & Elizabeth; & egrediebantur ad ipsum omnes. Et postquam multa dixissent, addiderunt; Quod baptizato populo, etiam Jesus baptizatus est a Joanne; & cum ascendisset ex aqua, aperti sunt coeli, & vidit Spiritum Dei in specie columbae descendentis, & ingredientis in ipsum: & vox facta est de coelo dicens. Tu es fi- lius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum est. Et rursus: Ego hodie genui te. Et statim circumfulsit locum lux magna: quam ubi vidisset Joannes, dicit ad ipsum: Tu quis es Domine? & rursus vox de coelo ad ipsum: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum est: & tunc prolapsus ante eum Joannes dicebat. Rogo te Domine tu me baptiza: ille vero prohibuit ipsum dicens: di- mitte, quia sic decet omnia impleri. Haec illi. Qui vero Christum ex femine ho- minis natum dixerunt, hi quidem hanc genealogiam integram servaverunt, ut ex ea convincerent Christum non minus patrem quam matrem habuisse carnalem: & propter hanc solam genealogiam abjectis ceteris evangelii, solo Matthaei evan- gelio usi sunt, sed in hac solum genealogia integro, in reliquis vero partibus muti- Iren. lib. 2. cap. 26. Epiph. lib. 1. haer. 28. 30. & 42. Philastr. c. 36. lo, detruncato, & corrupto. Atque inter istos praecipui fuerunt Cerinthus, Me- rinthus, & Carpocras, sicut Irenaeus, Epiphanius, & Philastrius testantur. Mar- cion vero post istos Evangelium Matthaei, teste Epiphanio, ex integro rejecit: Philastr. c. 36.

TOM. II.

H h h 2

post

post quem eisdem dogmatis patrocinium Manichaei susceperunt; praeter caeteris vero maxime Faustus Manichaeus, qui ut ex libris, secundo videlicet, tertio, & septimo Divi Augustini contra eundem Faustum scriptis apparet, multis argumentis ostendere conatus est, Evangelium juxta Matthaeum, non a Matthaeo, sed ab alio quodam incerti nominis, ac incertae auctoritatis scriptore sub nomine Matthaei compositum, quod etiam in duas partes dividendum esse censuit, nempe in Genealogiam, & Evangelium. Et Evangelium quidem, illud esse volebat, quod solam praedicationem filii Dei post Joannem in carcere clausum contineret: quicquid vero ante Joannis vincula narratum esset, non ad Evangelium, sed ad Genealogiam falso confictam pertinere dicebat, ac proinde eam tanquam meram Genealogiam, quae Evangelium non est, merito repudiandam. Deinde conversus ad eam partem, quam ipse Evangelium appellabat, non omnia ex ea recipienda esse: sed multa ceu falsa & conficta, repudianda esse docebat, praesertim vero omnia legis ac Prophetarum testimonia, quae variis ejus Evangelii locis inserta sunt, tanquam a temerariis depravatoribus superinducta rejiciebat. Tandem Anabaptistae, ac Servetani temporibus nostris eundem hunc errorem tot jam saeculis extinctum, in lucem revocarunt, asserentes, multa prophetarum vaticinia, falso, ac violenter, ad Christum detorta, & huic Evangelio sicut & caeteris perperam ad probandam Christi divinitatem, insuta.

IMPUGNATIO.

IN Superiori praecedentis haeresis confutatione, ostendimus quam pluribus argumentis, nihil esse in novo testamento aut mendaciter scriptum, aut malitiose depravatum, immutatum, falsatum, superadditum, aut subtractum. Quare nobis id ipsum repetentes, cogamur eadem argumenta in particularibus novi testamenti haeresibus confutandis resumere, quae jam in universalibus totius novi testamenti haeresibus improbandis praesumpsimus, nolumus hic novam impugnationem adferre. Remittimus vero lectorem ad praecedentis haeresis impugnationem, quam ceu communem machinam tam huic, quam caeteris ejusmodi similibus haeresibus opponimus.

OBJECTIONES HAERETICORUM.

JAM primum omnium, quod Evangelium Matthaei nomine inscriptum, ipsius Matthaei Evangelistae non sit, tam Manichaei, quam Anabaptistae nonnullis, sed plane contemnendis argumentis ostendere nituntur: atque in primis Faustus Manichaeus sic ait.

August. li. 17.
contra Faust.
cap. 1.
Matth. 9. 9.

1. QUOD Matthaeus Evangelium istud non scripserit, sed nescio quis alius sub nomine ejus, docet ipsa lectionis ejusdem Matthaei obliqua narratio. Quid enim dicit? ET cum transiret Jesus, vidit hominem sedentem in teloneo, Matthaeum nomine, & vocavit eum. At ille confestim surgens, secutus est eum. Et quis ergo de se scribens dicat; Vidit hominem, & vocavit eum, & sequutus est eum, ac non potius dicat: Vidit me, & vocavit me, & secutus sum eum; nisi quia constat haec Matthaeum non scripsisse, sed alium nescio quem sub ejus nomine?

Eusebius lib.
3. Hist. c. 39.

2. ANABAPTISTAE vero ex lingua auctoris hujus Evangelii, contendunt illud non esse Matthaei. Matthaeus enim Hebraeus fuit, & Hebraeis, Hebraica lingua, ac literis Evangelium scripsisse perhibetur; ut Eusebius ex Papia refert, & Hieronymus in libro de viris illustribus asserit. Verum hoc Evangelium quod nunc sub nomine Matthaei habetur, non Hebraica, sed Graeca magis lingua videtur ab auctore suo fuisse conscriptum: hoc enim manifeste demonstrant interpretationes Hebraicorum nominum, quae in compluribus hujus Evangelii locis sparsae leguntur: quemadmodum 1. cap. ubi dicitur: VOCABITUR nomen ejus Emmanuel, quod interpretatur, nobiscum Deus: & capite vigesimo septimo, ubi scri-

Matth. 1. 23.

Matth. 27. 46.

ptum est: HELI, Heli, Lamazabatani: quod interpretatur Deus Deus meus, ut quid me dereliquisti? Quod si Matthaeus totum Evangelium Hebraica lingua conscripsit, tunc merito ambigitur, quam lingua, aut quibus verbis: & cujus rei gratia ejusmodi sententias interpretatus sit: & unum propriae, vel externae linguae vocibus in earum interpretatione usus sit. Nam si Hebraica verba Hebraicis

ver bis

verbis interpretatus est, superfluitatis vitium incurrit, nota per se nota, absque ulla necessitate exponens. Si vero externis verbis proprias ac germanas voces expressit, tunc obscurior erit verborum interpretatio quam ipsamet verba. Deinde cur magis haec, quam alia sui Evangelii verba interpretatus esset, cum omnia apud Hebraeos aeque facilitatis vel difficultatis essent? Quare ut vitemus hujus interpretationis ineptam superfluitatem, dicere cogimur, primum hujus Evangelii auctorem, non Hebraice, sed Graeco scripsisse, & quia Graecae scripturae nonnulla Hebraica verba, quae mysterium continebant, inseruit; ideo ne lector ipsorum intelligentia fraudaretur, ea Graece transtulit. Quod si quispiam dixerit editiones istas non ab auctore, sed a Graeco interprete superadditas fuisse, nec eas haberi in codice Matthaei Hebraico; tunc sequitur Evangelium istud omni ex parte reddi suspectum. Quemadmodum enim interpres has voces de suo capite praeter necessitatem superinduxit, ita & multa alia ad arbitrium suum vel addidisse, vel addere potuisse verisimile est. Nes obest, quod nunc Evangelium istud invenitur Hebraicis literis scriptum, sicut id ipsum olim Hieronymus in bibliotheca Caesariensi Hebraice scriptum reperit. Cum id a quovis Hebraicae linguae perito, e Graeco in Hebraicum sermonem converti potuerit; sicuti de Joannis Evangelio factum est, quod olim e Graeca lingua in Hebraeam fuisse translatum Epiphanius scribit, & in gazophilaciis Hebraeorum apud Tyberiadem usque ad ejus tempora servatum. Epiph. lib. 1. Haeres. 50.

3. REDDITUR etiam incertum an Matthaeus Evangelium aliquod scripserit: quia de tempore, quo Matthaeus illud scripserit, varia inter scriptores ecclesiasticos sententia est. Eusebius Caesariensis in Chronicis refert, Matthaeum primum omnium scripsisse Evangelium in Judaea, dum Petrus Antiochenam regeret ecclesiam, anno 3. Imperii Caligulae. Irenaeus vero lib. 3. adversus haereticos capit. 1. tradit Matthaeum scripsisse Evangelium, cum Petrus & Paulus Romae Evangelizarent.

4. SED si hoc Evangelium a Matthaeo, vel ab alio quopiam conditum fuerit, parum (ut inquit Faustus) refert: satis est, quod multa in eo a pravis quibusdam temeratoribus subdole inserta sunt: inter quae primum locum obtinet genealogia illa Salvatoris, initio Evangelii praeposita, quam nec a bono viro scriptam, nec partem esse Evangelii, nec omnino ad Evangelium pertinere, multae rationes ostendunt. Et primum ipsa Evangelii definitio docet genealogiam hanc longe ab Evangelio distare. Est enim Evangelium ipsa Jesu Christi filii Dei praedicatio, sic enim legitur Matth. quarto; CIRCUIBAT Jesus totam Galilaeam praedicans Evangelium regni. Quae quidem praedicatio cum post Joannem inclusum in carcere coeperit, ut habetur Matth. 4. cap. cum dicitur: EXINDE coepit Jesus praedicare & dicere: Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum coelorum: sequitur, ut quicquid ante Christi praedicationem narratum est, non sit Evangelium, sed totum genealogia usque ad carcerem Joannis. Nam & in secundo Matthaei capitulo inducitur secundum prophanum morem gentilium stella in oriente a Magis conspecta, quasi fatalis quaedam constellatio, sub cuius influentia nascentis pueri fortuna fuerit constituta. August. lib. 2. contra Faust. cap. 1.

5. HOC idem ex ejus genealogiae inscriptione apparet, quam Matthaeus ipse non ausus est Evangelium appellare, sed eam inscripsit: LIBER GENERATIONIS JESU CHRISTI FILII DAVID. Quid enim impediabat Matthaeum ponere, Evangelium Jesu Christi filii David, nisi quia improbum putavit Genealogiam vocare Evangelium? unde & nos recte duo illa prima capitula Genesisidum magis, quam Evangelium possumus nuncupare. Augustinus ibidem. Matth. 1. a

6. HUC accedit, quod Marcus, qui Matthaei pedissequus, & abbreviator fuit, hanc genealogiam tanquam notham ab Evangelio Matthaei rejecit: quia cum Evangelium solummodo scribendum accepisset, generationem istam seu ad Evangelium minime pertinentem scribere praetermisit, incipiens Evangelium suum, a praedicatione filii Dei, quae verum est Evangelium. Et ut ostenderet non a generatione, sed a praedicatione Christi Evangelii principium rite sumendum esse, ita exorsus est: Initium Evangelii Jesu Christi filii Dei: & statim praetermissa Christi generatione, praedicationem Joannis, & Christi subjecit. August. ibid. Marc. 1. a

7. IPSA

August. lib. 3.
contra Faust.
cap. 1.

Joan. 1. a
Marc. 1. a

Luc. 3. e

Matth. 1. b

7. IPSA praeterea Evangelistarum dissensio in enarranda Christi generatione adeo interminabilis, & inexplicabilis est, ut si alter ex his vere scripserit, necesse sit alterum eorum mentiri. Nam Joannes, & Marcus Deum ex homine natum, non scribunt, nec Mariam inducunt, nec Josephum Christi genitores; sed Joannes quidem in principio fuisse Verbum dicit, & Verbum fuisse apud Deum; & Deum fuisse Verbum, Christum videlicet significans. Marcus vero, Evangelium, inquit, Jesu Christi filii Dei; tanquam Matthaeum exprobens, qui posuerit filium David. Lucas vero & Matthaeus, etiam multo magis de hac inter se generatione decertant. Lucas enim capite tertio scribit Christum fuisse filium Joseph, qui fuit Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, qui fuit Melchi, qui fuit Janne, qui fuit Joseph, qui fuit Mathathiae, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Helli, qui fuit Aggaei, qui fuit Maath, qui fuit Mathathiae, qui fuit Semei, qui fuit Joseph, qui fuit Juda, qui fuit Joanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Thesan, qui fuit Telmadan, & caetera quae sequuntur. Matthaeus vero Christi generationem ex longe diversis parentibus, avis, proavis, aravisque, deducens, dicit Christum genitum fuisse ex Maria, quae fuit uxor Josephi, prognati ex Jacob, prognato ex Mathan, prognato ex Eleazaro, prognato ex Eliud, genito ex Achim, genito ex Sadoch, genito ex Azor, genito ex Eliachim, genito ex Abiud, genito ex Zorobabel, genito ex Salathiel, genito ex Jeconia, genito ex Josia, genito ex Amon, genito ex Manasse, genito ex Ezechia, genito ex Acham, genito ex Joathan, genito ex Ozia, genito ex Joram, genito ex Josaphat, genito ex Asa, genito ex Abia, genito ex Roboam, genito ex Salomone, genito ex David, & reliqua. Cum igitur hi duo Evangelistae tantum inter se de hac Christi generatione discrepent, ut cujus patrem Josephum Matthaeus faciat filium Jacob, nepotem Mathan, pronepotem Eleazari ex stirpe Davidis per Salomonem deducta, Lucas filium faciat Heli, nepotem Mathat, pronepotem Levi, e stirpe Davidis, non per Salomonem, sed per Nathan deducta; consequens est, aut utrumque illorum, aut unum saltem ex illis mentiri. Neque hoc loco solutio illa afferri potest, quam etiam Augustinus damnat libro secundo quaestionum Evangelicarum, capite quinto, videlicet, quod idem homo; sicut non solum apud Judaeos, sed apud omnes gentes frequenter accidere solet, duo nomina habuerit; quoniam, qui hoc putant caetera generationis serie, ut Augustinus inquit, facile refelluntur. Quid enim de suis aravis, proavis, caeterisque majoribus Christi dicturi sunt, quorum omnium fere diversa nomina singuli Evangelistae in sua quisque narratione contexerunt?

August. cont.
Faust. lib. 7.
c. 1 & lib. 23.
cap. 1. 2.

8. ABJICIENDA est insuper Genealogia haec ab Evangelio: quoniam in toto hujus generationis contextu usque ad baptismum Christi, in quo ipse voce Patris declaratus est filius Dei, nulla unquam fit mentio quod Christus sit filius Dei, sed tantum filius Davidis, & ex hominibus natus: quasi Matthaeus una cum Ebionitis crediderit Christum, in baptismo tum primum factum filium Dei, quando aperti sunt coeli, & Spiritus Sanctus descendit in eum, ante vero baptismum purum hominem fuisse, quod nusquam in toto Evangelio invenitur: nunquam enim Christus dixit se patrem, aut matrem, aut genus habere in terris. Sed magis e contra, quia non esset de hoc mundo, quia a patre Deo processerit, quia descenderit de coelo, quia non sibi sint matres, & fratres, nisi qui fecerint voluntatem patris sui, qui in coelis est. Igitur adscribere genealogiam hanc Matthaeo, est ei calumniam ingerere, tanquam ille Dei filium in utero mulieris incluserit.

August. lib. 23.
contra Faust.
cap. 1. 3. & 4.

9. RURSUS Genealogia haec vera esse non potest: quia si Christus est filius David secundum carnem, ut propositum est scriptoris ostendere, aut Christus traxit carnem de semine David, vel ex Josepho, vel ex Maria. At ex Josepho minime: quia vos eum ex patre Josepho seminatum negatis: igitur fateamini necesse est, nec ipsum quidem esse Davidis filium: quoniam generatio ab Abraham usque ad David, & a David ad Joseph deducitur, per omnes scilicet Hebraeorum patres: ex quo, quia Jesus conceptus non est, ut vos dicitis, nec Davidis filius erit. Proinde nec ex Maria Davidis carnem trahere potuit: quia Virginis ipsius origo non fuit ejusdem tribus cum David, nempe de tribu Juda, de qua Judaci reges

reges tant, sed ex tribu Levi, unde sacerdotes. Quod ipsum palam est: tum quia Lucas capite primo dicit eam fuisse cognatam Elizabet, quam vocat de filiabus Aaron; tum quia constat, quod eadem patrem habuerit sacerdotem quendam nomine Joachim, cujus tamen in hac generatione nulla usquam est habita mentio. Quomodo ergo ad hanc Davidicæ cognationis prosapiam Maria pertinere dicetur, in qua eam nec patrem habere videas, nec maritum? Et per hoc nec ille David filius erit, quisquis ex eadem nascitur, nisi ejus hanc genitricem sic admoveas Joseph, ut ejus, aut filia probetur, aut conjux.

10. ET adhuc illi ipsi, qui has Christo Genealogias ascribunt, nec ante nativitatē, nec statim post ejus nativitatem Jesum noverunt, ut credi possit illos ea scripsisse, quæ erga eum oculis suis viderint gesta, sed juveni jam, & maturo conjuncti sunt ei, id est annorum ferme triginta. Quare cum in omni testimonio veritatis, hoc semper quaeri soleat: utrum quis audierit an viderit: isti vero nec audisse se fateantur ab ipso generationis hujus ordinem, quia omnino sit natus, nec vidisse oculis, quia longo post tempore, id est post baptismum cognoverunt eum; mihi, & omni recte judicanti tam stultum videtur hoc credere, quam si quis caecum, & surdum in judicium vocet. Atque hæc sunt causæ, ob quas Faustus Genealogiam hanc ab Evangelio rejicit.

11. POST quæ improbi Anabaptistæ aliis excogitatis argumentis, ipsi quoque contra eandem Genealogiam insurgunt, Matthæum temerarie accusantes. Primum, quod imprudenter Christi Genealogiam a regibus Juda, & stirpe David, ex Jeconia per Salathielem deduxerit, faciens Salathielem Jeconiae filium, & Zorobabelis patrem; cum tamen ex sacris literis constet, Jeconiam in captivitate Babylonica sine filiis mortuum, extinctamque in eo omnem regiam stirpem, juxta illud Jeremiae Prophetæ vaticinium de eo prolatum: HAEC dicit Dominus: scribe virum istum sterilem & orbem. Quæ verba aperre ostendunt, Jeconiam omnino orbatum liberis excessisse, neque Salathielem, nec quemvis alium habuisse filium. Deinde quod Matthæus tam a Luca Evangelista, quam a semetipso in numero harum generationum discordet: quandoquidem Lucas a Davide usque ad Christum quadragintatres generationes enumerat. Matthæus vero a Davide usque ad Christum viginti octo, vel viginti septem enumerat, a seipso vero diffidet; quia cum ab Abraham ad Christum tres generationum tessaradecades esse dicat, & in unaquaque earum quatuordecim generationes se collocasse affirmet, in ultima tamen tessaradecade, non quatuordecim, sed tredecim tantum generationes coaptavit. Quod clarissimum est percurrentibus generationes extremæ tessaradecadis: cujus prima generatio est ipsius Salathiel, secundo Zorobabel, tertia Abiud, quarta Eliachim, quinta Azor, sexta Sadoch, septima Achin, octava Eliud, nona Eleazar, decima Mathan, undecima Jacob, duodecima Joseph, decima tertia, Christi. Hæc Anabaptistæ.

12. FAUSTUS autem non hoc solo contentus, quod Genealogiam istam resciderit, alia etiam loca ex eodem Evangelio, tanquam supposititia abjicit: quorum primum est illud Matthæi quinto, cum Christus inquit: NOLITE putare, quia veni solvere legem, sed adimplere: quam Christi sententiam, quia legem, quam Manichæi negant, confirmare videbatur, Faustus apud Augustinum libro decimo-septimo his verbis suspectam fecit: QUIL, inquit, hoc testatur dixisse Jesum? Matthæus. Ubi dixisse? In monte. Quibus præsentibus? Petro, Andrea, Jacobo, & Joanne, quatuor his tantum: cæteros enim nec dum elegerat, nec ipsum Matthæum: ex his ergo quatuor, unus, id est Joannes, Evangelium scripsit? Ita. Alicubi hoc ipse commemorat? Nusquam. Quomodo ergo, quod Joannes non testatur, qui fuit in monte, Matthæus hoc scripsit, qui longo intervallo postquam Jesus de monte descendit secutus est eum? Ac per hoc de hoc ipso ambigitur, utrum Jesus tale aliquid dixerit: quia testis idoneus tacet: loquitur autem minus idoneus, qui prorsus non erat, cum Jesus hæc loquebatur in monte.

13. OPPUGNAT item Faustus aliam Christi sententiam ex Matthæi capite octavo, eo quod Christus ejus sententiæ verbis approbet Patriarchas veteris testamenti, quos Faustus tanquam flagitiosissimos execrandis calumniis insectatur. Sententia ea est, quam Christus adversus Judæos protulit dicens: MULTI venient ab

Luc. 1. 8

August. 11. 10.
contra Faust.
cap. 1.

Jerem. 22. 30.

August. 11. 17.
contra Faust.
Matth. 5. 17.

August. 11. 22.
contra Faust.
cap. 1. & 2.

Matth. 8. 11.

ab

ab oriente, & occidente; & recumbent cum Abraham, Isaac, & Jacob in regno coelorum: & hanc Faustus in hunc modum explodere tentat. ILLUD, de quo certo constare non potest, ubi nam, aut quando dictum sit, nihil prohibet etiam non credere, quod dictum sit: quemadmodum nunc de sententia ista accidit, quam ipsa scribentium varietas dubiam, & incertam reddit. Nam cum duo Evangelistae Matthaeus, & Lucas de Centurione pariter narrent, cujus filius infirmabatur, & propter quem visus fuerit hoc idem dixisse Jesus, admirans ejus fidem, solus tamen Matthaeus hoc adjecit, Jesum post admirationem profecutum esse, ut diceret; AMEN dico vobis; quia multi venient ab oriente, & occidente; & recumbent cum Abraham, Isaac, & Jacob in regno coelorum: filii autem regni mittentur in tenebras exteriores. At Lucas de Abraham, Isaac, & Jacob nullam ibi facit mentionem. Quod si quis dicat, idcirco praetermisisse eum; quia dictum id jam fuisset a Matthaeo; cur ergo gestum ipsum commemorat erga Centurionem, & puerum ejus, quod satis jam insinuatum fuisset nobis Matthaei solertia? Nec tamen omnifariam Lucas verbum reticuit, puto, recogitans ne forte verum fuisset, sed locum tamen mutat, applicatque id alteri cuidam causae longe dissimili, id est ubi dicit Jesus ad discipulos suos: **CONTENDITE** intrare per angustam portam: multi enim venient quaerentes intrare, & non poterunt: & paulo post: **CUM** videritis Abraham, Isaac, & Jacob, & omnes Prophetas ingredi in regnum Dei, vos autem expelli foras, & **VENIENT** ab oriente, & occidente, & austro, & aquilone, & recumbent in regno Dei. Quare cum non constet, quando, ubi, aut qua de causa, hoc dictum sit, si illud dictum fuisse non credamus, nihil refert. Haec Faustus ex Evangelio Matthaei tanquam a falsariis inducta calumniatur.

14. **ANABAPTISTAE** autem & ipsi una cum Fausto, & aliis Manichaeis historias quasdam, cum nonnullis prophetarum vaticiniis ex hoc Evangelio amputant: veluti historiam Magorum venientium ad Christum cum muneribus, & caedem infantium ab Herode perpetrata: quam addititiam pronuntiant, tum quia nullus Evangelistarum, praeter Matthaeum, ejus facti meminerit, tum quia Josephus, qui in recensendis Herodis saevitiis fuit diligentissimus, ac totos tres libros in describenda Herodis vita consumpsit, videlicet decimum quintum, decimum sextum, & decimum septimum Hebraicarum antiquitatum libros, nihil uspiam scripsit de hac caede puerorum, quam Matthaeus commemorat. De vaticiniis vero huic Evangelio falso insertis, illud primum afferunt, quod legitur Matthaei secundo: **QUONIAM** Nazaraeus vocabitur: quod nusquam in veteri testamento scriptum esse dicunt: & illud, quod eodem capite annotatur: **Ex Aegypto vocavi filium meum**: cujus sententiae verba nullibi in veteri testamento inveniri, non solum septuaginta interpretum editio testatur, in qua nec apud Oseam, ubi haec verba esse creduntur, neque alibi leguntur, sed & Hieronymus ipse, quasi dubius, & incertus ubi nam ea in veteri instrumento scripta sint, nunc dicit illa Oseae undecimo haberi, nunc in Numeris vigesimo quinto capite: dicente Balaam: **Ex Aegypto vocavi eum**. Quod utcumque sit, satis est ea verba, etiam si in veteri testamento invenirentur, violenter fuisse detorta ad Christum: quoniam nec Balaam, nec Oseas tunc de Christo locuti sunt; sed de populo Israel, quem Dominus captivum per manus Mosi, & Aaron de Aegypto revocavit, & in libertatem asseruit: quod liquido indicant verba Oseae dicentis: **SICUT** mane transiit, pertransit rex Israel: quia parvulus Israel, & ego dilexi eum, & **Ex Aegypto vocavi filium meum**. Consimili quoque modo & illud, quod in eodem capitulo ex trigesimo primo Jeremiae capite legitur ad necem infantium mordicus tractum est, scilicet: **Vox in Rama audita est, Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt**: quod non de occisione infantium intelligi, sed de Rachele flente filios Israel in captivitatem deductos, ipsa statim sequentia Prophetiae verba declarant. Addit enim illico post praedicta verba: **HAEC** dicit Dominus: quiescat vox a ploratu, & oculi tui a lacrymis; quia est merces operi tuo, ait Dominus, & revertentur de terra inimici: & revertentur ad terminos suos. Quare cum haec loca partim falso, partim violenter in hoc Evangelium intrusa sint, verisimile est, & multa alia veteris testamenti vaticinia

Hieronym.
comment. in
Matt. cap. 2.
num. 25.

Ose. 11. 1.

Jerem. 31. 25.

vaticinia consimili licentia a temerariis scriptoribus citra propositum fuisse immissa. Et haec ea sunt, quae haeretici adversus sanctum Matthaei Evangelium delatrant. Nunc ad eorum dissolutionem transeamus.

DISSOLUTIO OBJECTORUM.

1. QUAM elegantem rem sibi visus est Faustus dicere, ubi propterea voluit non credi haec scripsisse Matthaeum, quia cum de sua electione diceret, non ait: VIDIT me; & dixit mihi, sequere me: sed, VIDIT Matthaeum, & dixit ei, sequere me: quod nescio utrum de errore imperitiae dixerit, an more fallaciae. Sed non usque adeo imperitum putaverim, ut nec legerit nec audierit, solere scriptores rerum gestarum, cum in suam personam venerint, ita contexere narrationem tanquam de alio narrent, quod de se narrant: sicut Joannes, quem Faustus accipit, fecit, cum circa finem libri ipse de se loqueretur: CONVERSUS Petrus, vidit discipulum, quem diligebat Jesus, qui & recumbebat in coena super pectus ejus, & dixerat Domino; Quis est, qui tradet te? & paulo post: Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his; & scimus, quia verum est testimonium ejus. Et Christus cum de seipso loqueretur, obliqua locutione de se dixit: CUM venerit filius hominis, putas ne inveniet fidem in terra? &, VENIT filius hominis manducans, & bibens: &, VENIET hora quando mortui audient vocem filii Dei. Quae cum Faustus roties audierit, magis eum arbitror, non ut imperitum, sed ut imperitis, nebulas effundere voluisse, sperantem se plures esse capturum, qui ista non nossent.

2. VERUM Anabaptistas per imperitiam falli non dubitamus, cum ajunt, hoc Evangelium non esse Matthaei: quia idipsum non appareat esse Hebraice scriptum, sed Graece, sicut praedictae Hebraicorum nominum interpretationes ostendunt. Non enim intelligunt ejusmodi interpretationes additas esse ab interprete, qui Matthaeum in linguam Graecam convertit. Nec ob id redditur interpret suspectus, quod consimili exemplo alia permulta intra contextum Matthaei addiderit: nam si hoc libeat de interprete Matthaei suspicari, idem quoque eadem de causa licebit de vetustissimis, ac sanctissimis illis veteris testamenti interpretibus suspicari: quod certe impium fuerit, cum Apostoli sua attestatione eorum nobis interpretationem approbaverint: nam & ipsi frequenter hujusmodi nomina interpretantur; quemadmodum in Genesi, nomen Galaad exponunt, dicentes: Idcirco appellatum est nomen illius Galaad, hoc est tumultus testis. Et in eodem libro: Mater vocavit nomen ejus בן און ben oni, id est, filius doloris mei: pater vero appellavit eum בן ימין ben jamin, id est filius dexterarum. Et in Exodo: Est enim פסח Pesach, id est transitus Domini. Hoc ipsum quoque, ut in libro de optimo genere interpretandi testatur Hieronymus, aliquando fecerunt Apostoli, & Evangelistae, sicut in Marco legimus: qui cum introduxisset Christum ad defunctam puellam dicentem, Thabitha cumi, statim subjecit, quod interpretatur, Puella, tibi dico, surge: in cujus sententiae interpretatione duo verba videlicet, Tibi dico, quae in Hebraeo Christi dicto non sunt, de suo addidit, ut sensum vocantis & imperantis clarius & fortius exprimeret. Si igitur quicquam Anabaptistarum argumentum concludit, eadem ratione consequens est, nec librum Geneseos, nec Exodi, Hebraico sermone a Mose fuisse conscriptos, contra omnium

TOM. II.

Iii

ecclesiasticorum

(a) In omnibus, quas lustrare potui, Xystinis editionibus legitur *Thabitha cumi*, fortasse & indubitanter ex errore Typographorum, quum in Vulgata ne dum habeatur, sed in Graeco textu *καὶ λέγει* *καὶ λέγει*. Est autem *Thabitha cumi* Syro-Chaldaicum quod interpretatur *Puella surge*. Apud Hebraeos namque *Puella* non *Thabitha*, sed vel *בתולה* *Betula*, vel etiam *עלמה* *Alma* (quae propter Virginitatem denotat) dicitur, ut ex Hebraice doctis liquet. Idioma namque in Palestina & tota Promissionis terra Christi tempore consuetum non erat Hebraicum, sed Syro-Chaldaicum, quod familiare coepit filiiis Israël post Babylonicam Captivitatem; quia nimirum dum apud Chaldaeos manserunt, pluribus illorum exceptis retentisque vocibus, mistum reportarunt sermonem, cujus generis loquendi va-

ria in Evangelio monumenta occurrunt: de quare consuli possunt Eruditi. Adjectum est autem tam in Graeco textu (*καὶ λέγει*), quam in nostra Vulgata (*tibi dico*) in parenthesi clausum, ad denotandam emphasim jubentis, & praecepti vim: esto in Syro-Chaldaico *Thabitha cumi* non exprimitur, neque pars sit interpretationis ejusdem, sed dumtaxat in datur in voce imperativa ad puellam directa: heinc bene ab utroque textu Graeco simul & Latino fuit adjectum, & in probatis Bibliis retentum; & ut inquit Hieronymus *Epistola ad Pammachium de optimo genere interpretandi*, cap. 3. (ut etiam N. Xystus adnotavit), „ Evangelista ut *ἐμπαρρησιάζει* faceret, & sensum vocantis, atque imperantis exprimeret, addidit tibi dico. „ Videas Estium, Calmetum, aliosque Expositores.

ecclesiasticorum scriptorum sententiam, Matthaeus ergo Evangelicam historiam Hebraico sermone, & literis exaravit, quemadmodum & Irenaeus libro 3. cap. 1. testatur, & Eusebius ex sententia Papiæ refert libro 3. histor. ecclesiasticae, idem ex Panthaeno confirmans libro 5. & libro 6. ex Origene.

Euseb. lib. 3.
Histor. ca. 24.
& cap. 39. &
lib. 5. c. 10, &
lib. 6. cap. 18.

3. TERTIUM argumentum futilissimum est, quod ex temporis differentia sumitur. Nam si duo illi patres recte inspiciantur, nihil inter se discrepant: quod enim Eusebius dicit Matthaeum prius in Judaea scripsisse Evangelium suum, nequaquam pugnat cum eo, quod Irenaeus dicit, Matthaeum multo post, Evangelium suum propria lingua conscriptum edidisse in lucem. Facile enim utrumque esse potest, & quod Matthaeus primum in Judaea Evangelium suum, jam a se propria lingua scriptum, ut refert Eusebius, praedicaverit, & quod longe postea, illud in lucem ediderit, & legendum omnibus juxta Irenaeum invulgaverit, cum e Judaea ad gentes commigrasset. Sic enim de eo narrat Eusebius libro tertio historiae, capite 24. Matthaeus primum Hebraeis praedicavit Evangelium: verum cum pararet transire ad gentes, patria lingua scripturam composuit, & ea, quae praedicaverat comprehendens, reliquit his memoriam, a quibus proficiscebatur, ut ad gentes praedicaret.

August. lib. 2.
contra Faust.
cap. 2.

4. NUNC ad Faustum revertentes, dicimus, eum impudenter mentiri, cum ait, generationem Christi non pertinere ad Evangelium. Nam ex doctrina Pauli, quam ipse accipit, generationem Christi secundum carnem ex semine David ad Evangelium spectare certissimum est, Sic enim ait ad Timotheum scribens: ME-

II. Tim. 2. 8.

MOR esto Christum Jesum resurrexisse a mortuis ex semine David secundum Evangelium meum: & ad Romanos scribens; vocatum se dicit, ac segregatum,

Rom. 1. 4

in Evangelium filii Dei, qui factus est ex semine David secundum carnem. Quod autem erat Apostoli Pauli Evangelium, hoc etiam Matthaei, & caeterorum Apostolorum, ac fidelium est Evangelium. Cum autem in Evangelii definitione solum ea, quae Christi praedicatione sunt facta, concludit, hoc de suo errore procedit: nam omnes, qui Graece vel tenuiter noverunt, *εὐαγγέλιον* bonum nuntium, aut bonam annunciationem interpretantur. Quod si ita est, cur non sit Evangelium, quod de ista generatione narratur, cum tam bona nobis annuncientur? videlicet Dei filium propter salutem nostram, ut nos divinos faceret, factum esse hominem, deducta carne per tot generationes ex semine David. Ad id vero, quod de stella fatali, quasi gentilium more inducta calumniatur, respondemus; nullius nos hominis generationem sub fato stellarum ponere; ut liberum voluntatis arbitrium, quo vel bene, vel male vivitur, propter justum Dei judicium ab omni necessitatis vinculo vindicemus: multominus igitur illius temporalem generationem sub astrorum conditione credimus factam, qui est aeternus universorum creator & Dominus: cui stella illa non ad decretum dominabatur, sed ad testimonium famulabatur: nec eum subiciebat imperio, sed indicabat obsequio: nec stella, Christo, sed stellae Christus fatum erat; ipse quippe illi, non illa huic nascendi causam attulit.

August. cont.
Faust. lib. 2.
cap. 6.

August. cont.
Fau. lib. 2. c. 5.

5. ILLUD vero, quis non rideat, quod de hujus Genealogiae inscriptione adducit? quasi genealogia haec ad Evangelium non pertineat; quia Matthaeus non ita exorsus est, ut diceret: INITIUM evangelii Jesu Christi, sicut ait Marcus: sed, LIBER generationis Jesu Christi. Hoc modo, nec Joannes evangelium scripsisse dicitur; quia nec ipse ait. Initium evangelii, aut liber evangelii, sed, IN principio erat Verbum. Nisi forte tam elegans vocabulorum fabricator Faustus fuit, ut & hoc exordium Verbidium nominaverit propter Verbum, sicut & illud propter Genesim, Genesidium ausus est appellare.

August. lib. 2.
cont. Fau. c. 6.

6. NEQUE propterea Marcus Matthaei abbreviator genealogiam hanc scribere praetermisit, quia eam vel superfluum, vel evangelicae doctrinae repugnantem putaret: sed quia eam jam satis abundeque a Matthaeo evangelista viderat fuisse descriptam.

August. ibid.

7. SEPTIMUM argumentum, quod longe ante Faustum primus omnium Celsus Epicureus, in libro, quem Veri sermonis adtitulavit, ac post eum Porphyrius Christianis objecit, & Julianus Augustus post utrumque resumpsit, Divus Augustinus contra Faustum scribens, hunc in modum dissolvit. Primum non esse con-

Origen. lib. 2.
contra Cels.
Hieron. com.
in Daniel. &
Marc. Cyrill.
lib. 8. contra
Julian. cap. 2.
& 3.

traditionem

aditionem inter Joannem, Marcum, & Lucam, & Matthaeum, quia isti dicunt, filium Dei ex virgine natum, illi vero ex Deo natum: utrumque enim verum est, nempe, filium Dei ab aeterno ex patre Deo genitum, & temporiter in terris, secundum humanitatem ex foemina natum: non amittendo formam Dei, sed accipiendo formam servi. De eo vero, quod ait, Lucam, & Matthaeum inter se implacabiliter discordare, nihil mirandum est, quod alium patrem habeat Joseph secundum Matthaeum, alium vero secundum Lucam: & alium avum secundum istum, alium secundum illum, & deinceps sursum versus usque ad David, per tam multas generationes, alios ab isto, alios ab illo numerari: quia tota in hoc quaestio est: quomodo potuerit duos patres habere Joseph. Hoc enim si potuisse fieri demonstretur, nulla omnino causa est, cur quisquam istorum evangelistarum in diversis generationibus enumerandis falsum dixisse credatur. A duobus enim patribus jam non erit mirum neque contrarium, quod & duo avi, & proavi esse potuerint, & quicquid supra est usque ad David, cujus erant ambo filii, & Salomon, qui pertinet ad ordinem, quem Matthaeus sortitus est, & Nathan, qui est in serie, quam Lucas exposuit. Attendunt enim ista nonnulli, & vident, non posse a duobus viris per commissionem carnis hominem gigni; & ideo putant istam quaestionem non posse dissolvi. Nec intuentur quod certissimum, atque facillimum est, patrem cujusquam non eum tantum dici, a quo genitus, sed etiam eum, a quo fuerit adoptatus. Neque enim adoptionis vinculum apud antiquos alienum ab eorum moribus fuit; cum etiam Foeminas inveniamus adoptasse sibi filios non ex utero suo natos, sicut Sara ex Agar, & Lya ex ancilla sua, & filia Pharaonis Moysen adoptavit: ipse autem Jacob nepotes suos filios Joseph adoptavit. Haec Augustinus.

August. lib. 2.
de Consens.
Evang. cap. 3.

SED quia ipse hoc in loco adversus Faustum scribens, non explicavit, quomodo haec adoptionis series in genealogia Christi aptanda sit, ideo idem beatus Pater in libro Retractionum secundo se de hoc excusavit, dicens, id a se fuisse praetermissum, quia cum scriberet contra Faustum, nondum legerat Julium Africanum de hujus generationis serie plenius differentem. Quare cum Augustinus in hac re se ad Africani sententiam remittat, eaque sit aliquantulum a praedicta Augustini sententia diversa, non ab re fuerit, si ipsius Africani verba De evangeliorum consonantia ad Aristidem scribens, ex Eusebio subnectam: ea sunt.

Lib. 2. Retr.
cap. 7.

Eus. Hist. Eccl.
lib. 1. ca. 6.

APUD gentem (inquit) Israel generationum nomina nunc secundum naturae, nunc secundum legis ordinem enumerantur. Naturae quidem successiones habentur, quae ex seminis, vel sanguinis veritate descendunt. Legis autem, cum quis filius alio generante, substituitur sub nomine fratris defuncti sine liberis. Cum enim inter eos resurrectionis spes necdum fuisset accepta, per haec resurrectionis quandam imitabantur imaginem: ne nomen generis vitio sterilitatis aboleretur. Cum ergo ejusmodi apud eos generationum ordines servarentur, ut quidam ex ipso germine, quidam ex substitutione ab aliis generati, aliis filii, legis beneficio deputarentur, a singulis Evangelistarum utriusque modi commemorata successio est: id est, ut alter eorum eum, qui genuisset, alter vero eum, qui quasi genuisse videretur, exponerent: & ita fit, ut neutrum evangelium mentiat: dum aliud naturae ordinem, aliud vero legis exequitur regulam. Coniunctum namque sibi est invicem genus, & illud per Salomonem, & illud quod per Nathan deducitur per legales substitutiones, quae fiebant his, qui sine liberis decedebant, & per secundas nihilominus nuptias, quibus unus, atque idem aliis parentibus progenitus, aliorum esse filius videbatur. Et ita fit, ut utraque narratio generationum usque ad Joseph, verissimis lineis deducatur: diverso quidem, sed satis explorato ordine designata. Ut autem clarius fiat, quod dicitur, ipsas generationum consequentias narrabimus a David per Salomonem. Generatio, quam dinumerat Matthaeus, tertium a fine facit Nathan, qui dicitur genuisse Jacob patrem Joseph. Per Nathan vero de David Lucas generationum ordinem texens, tertium ejusdem loci fecit Melchi. Dicit enim: Joseph, qui fuit Heli, qui fuit Melchi. Nobis autem imminet ostendere, quomodo Joseph secundum Matthaeum quidem patrem habuerit Jacob, qui deducitur per Salomonem, secundum Lucam vero Heli, qui deducitur per Nathan: utque isti ipsi, id est, Jacob, & Heli, qui erant

duo fratres, habentes alius quidem Mathan, alius autem Melchi patrem, ex diverso genere venientes, & isti Joseph avi esse videantur. Est ergo modus iste. Mathan, & Melchi, diversis temporibus, de una eademque uxore Estha nomine, singulos filios procrearunt: quia Mathan, qui per Salomonem descendit, uxorem eam primus acceperit: & relicto uno filio Jacob nomine, defunctus est. Post ejus obitum (quia lex viduam alteri viro non vetat nubere) Melchi, qui per Nathan genus ducit, cum esset ex eadem tribu, sed non ex eodem genere, relictam Mathae accipit: ex qua & ipse suscipit filium nomine Heli, per quod ex diverso Patrum genere efficiuntur Jacob, & Heli uterini fratres: quorum alter, id est, Jacob, fratris Heli sine liberis defuncti uxorem ex mandato legis accipiens, genuit Joseph, natura quidem germinis filium suum: propter quod & scribitur: Jacob autem genuit Joseph: secundum vero legis praeceptum Heli efficitur filius. Cujus Jacob, quia frater erat, uxorem ad suscitandum fratris semen acceperat. Et per hoc rata invenitur atque integra generatio, & ea, quam Matthaeus enumerat, dicens: Jacob autem genuit Joseph: & ea, quam Lucas competentem observatione designat, dicens: quod putabatur esse filius Joseph. Haec autem nobis non ad subjectum reperta, aut absque ullis auctoribus commemorata, sed ipsi haec Salvatoris nostri secundum carnem propinqui, seu studio tanti sermonis demonstrandi, sive edocendi, quae secundum veritatem gesta sunt, tradiderunt. Haec Africani verba. Ex quibus apparet, illum alia via, quam Augustinus fecerit, hanc solvisse quaestionem. Quod enim Augustinus distinxerat, Josepho duos fuisse patres, alterum secundum naturam, alterum secundum adoptionem; Africanus, aliter discernens, dixit: Josephum duos habuisse patres, unum secundum naturam, scilicet Jacob, alterum legalem, secundum legis substitutionem, scilicet Heli. Quam sententiam, etiam Joannes Damascenus lib. 4. cap. 6. & Hieronymus in Commentariis super Matthaeum, secuti sunt.

SED aliquis fortasse nobis contra hanc Julii Africani solutionem opponet; quod Augustinus libro secundo Quaestionum evangelicarum dicit, hanc solutionem videri infirmam: quia cum quisquis apud Judaeos defuncto fratre, vel propinquo prolem de uxore ejus exsuscitat, illud quod nascitur, nomen defuncti sollet accipere. Sic enim in Deuteronomio scribitur: Quando habitaverint fratres simul, & unus ex eis absque liberis mortuus fuerit, uxor defuncti non nubit alteri, sed accipiat eam frater ejus, & suscitabit semen fratris sui, & primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, ut non deleatur nomen ejus ex Israël. Joseph igitur de uxore superstiti jam defuncti Heli natus non videtur: quia juxta legis ordinem, non Joseph, sed Heli defuncti nomine, cujus semen Jacob frater susceperat, debuerit appellari.

CUI respondemus, eundem Augustinum, cum hanc sententiam suam in 2. libro Retractationum suarum retractaret, praesentem objectionem dissolvisse, his verbis: In secundo, inquit, lib. Quaestionum evangelicarum, volens exponere, quomodo duos patres potuerit habere Joseph; cujus conjux dicta est Virgo Maria, illud, quod perhibetur, fratrem duxisse defuncti fratris uxorem, ut ei semen secundum legem suscitaret, ideo dixi esse infirmum, quoniam qui nasceretur, nomen defuncti lex eum juberet accipere, non est verum: nomen enim defuncti, quod dictum est, ad hoc lex valere praecipit, ut ejus filius diceretur, non ad hoc, ut hoc quod ille vocaretur. (u)

8. IN eo praeterea, quod Faustus Genealogiam hanc abjiciendam putat, quia nusquam in ea usque ad baptismum Matthaeus Christum dixerit esse filium Dei, sed tantum filium hominis, impudentissime pro more suo mentitur: nam ubi primum Evangelista Salvatoris nostri parentes enumeravit, statim addit, eum, quem filium Davidis appellaverat, ex virgine Maria de Spiritu Sancto conceptum & natum esse: adhibens etiam huic dicto testimonium Esaiæ: Ecce virgo concipiet, & pariet

(a) Ad pleniorē hujusce rei notitiā consule Johannem Maldonatum in cap. 3. Lucae. Dissertationem Petri de Marca de Stemma Christi, Philippum Codurcum Dissertat. de Genealogia Christi, Continuatores Bollandi in Propylaeo Actorum SS. mensis Maji, Bernardum Lamy Cap. VI. commen-

tar. in concordiam Evangelicam, Sebastianum Tillemontium in suis notis ad vitam Jesu Christi, ex NN. autem Ignacium-Hyacinthum Amat de Gravelson de Mysteriis & Annis Christi Dissert. III. & Jacobum-Hyacinthum Serry de Christo, & Deipara Exercit. XLI. & XLII.

& pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus. Quod autem dicit, Christum nunquam in toto Matthaei evangelio se fateri matrem, aut genus habere in terris, ex eadem impudentia progreditur. Sed quoniam a me totus Matthaei liber sermoni huic inseri non potest, legat qui voluerit, & videat, quemadmodum Matthaeus eum, quem vocavit filium David, dum parentes ejus enumeraret, ita usque ad passionem, & resurrectionem narrando perducit, ut eum semper Deum & hominem faciat. Quod si propterea putat non habuisse in terra matrem, vel genus, quia dixit: **QUAE MIHI mater, vel, qui fratres?** Superest etiam, discipulos ejus, quibus hoc exemplum in se prae-buit, in terreni generis necessitudinem propter regnum coelorum contemnerent, affirmeret non habuisse patres, quia dixit eis: **NE vobis dicatis patrem in terra: unus est enim pater vester Deus.** Quod ergo istos de patribus docuit, hoc ipse de matre & fratribus prior fecit, non matrem, & fratres, quo ad humanitatem negans, sed eos propter regnum coelorum contemnens.

August. cont. Faust. lib. 7. cap. 1. Matth. 12. 48.

Matth. 23. 9.

9. JAM vero ad illud Fausti dilemma, quo etiam usus est nefandissimus ille Judaeus, Auctor libri Nizahon, videlicet: si Christus est de tribu Juda, filius David secundum carnem, quaeritur, undenam filiationem istam a Davide secundum carnem deducat, ex Josepho ne, an potius ex Maria? respondemus, Ex utroque: quia uterque ponitur ab Evangelista in serie progenitorum Christi: de Spiritu Sancto tamen sine humano concubitu. Dicitur enim, & vere etiam est filius David secundum carnem, ex Josepho: quia Joseph Mariae vir est, & maritus, habens eam conjugem, non concubitu, sed affectu, non conjunctione corporum, sed copulatione (quod charius est) animorum, & casti animi confoederatione. Sic enim inquit Angelus: **JOSEPH fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam.** Atque idcirco Joseph pater est Christi, quia maritus est parentis Christi. Deinde filius Davidis est secundum carnem, ex Maria virgine, sine humano semine, quoniam Maria de stirpe Davidis originem ducit. Quod ideo credimus, quia cum Scripturae dicant, Christum ex semine David esse, secundum carnem, eundemque dicant per virginem Mariam esse procreatum de Spiritu Sancto, consequens est Mariam fuisse in cognatione David. Quod autem Faustus dicit, Mariam ad consanguinitatem David non pertinere, ponens, quod patrem habuerit ex tribu Levi, sacerdotem quendam nomine Joachim, quia canonicum non est, non me constringit. Sed etsi hoc crederem, ipsum potius Joachim dicerem aliquo modo ad Davidis sanguinem pertinere, & aliquo modo ex tribu Juda in tribum Levi fuisse adoptatum, vel ipsum, vel ejus aliquem progenitorem; vel certe in tribu Levi ita natum, ut de stirpe David consanguinitatem aliquam duceret. Hoc ergo potius, vel tale aliquid crederem, si illius apocryphae scripturae, ubi Joachim pater Mariae legitur, auctoritate detinerer, quam mentiri Evangelium, in quo scriptum est, Salvatorem nostrum ex semine David, secundum carnem, & per virginem Mariam procreatum. Haec Augustinus: quem, ne quis existimet, ob praedicta verba ita credidisse, Mariam fuisse de stirpe David, ut nullo modo crediderit, eam fuisse de stirpe Levi, visum est addere certam, & indubitatam ejus patris sententiam, qua Mariam ex utraque stirpe Davidis & Levi fuisse fateretur. Sic enim ait in secundo De consensu evangelistarum: **MARIAM de stirpe David aliquam consanguinitatem duxisse, dubitare utique non debemus:** cujus foeminae, quando nec sacerdotale genus racetur, insinuante Luca, quod cognata ejus esset Elisabeth, quam dicit de filiabus Aaron, firmissime tenendum est, carnem Christi ex utroque genere propagatam, & regum scilicet, & sacerdotum: in quibus personis apud illum populum Hebraeorum, etiam mystica unctio figurabatur; id est, chrisma, unde Christi nomen elucet, tanto etiam ante ista, evidentissima significatione praesignatum.

August. lib. 23. contra Faust. cap. 8. & 9. & li. 2. de Conf. Evangelistar. cap. 1.

Matth. 1. 20.

August. lib. 2. de Conf. Evang. cap. 1. Luc. 1. & 2.

10. QUOD tandem dicit, propterea de hac genealogia Apostolis non esse credendum, quia Christo jam maturo adhaeserunt, nec eum viderunt, neque se id ab eo audisse unquam dixerunt, in ipsummet recidit. Cur enim credit Joanni dicentis? In principio erat verbum, & Deus erat verbum, & caetera, quae illi, quamvis non intelligenti, placent? Dicat, ubi hoc Joannes viderit, aut ubi hoc ab ipso Domino audisse dixerit? quicquid enim dixerit, unde hoc Joannes scire

August. cont. Faust. lib. 7. c. 2.

Johan. 1. 1.

scire potuerit, inde credimus etiam omnes annuntiatores nativitatis Christi scire potuisse. Deinde si Christum natum, quia jam juveni adhaeserunt, non potuerat nosse Matthaeus, unde potuit Christum non natum post tot annos natus nosse Manichaeus? Dicturi sunt: Spiritu Sancto hoc sciebat, qui erat in Manichaeo: sed cur non potius hoc de Christi discipulis credimus, qui ei corporaliter adhaeserunt, & totam Christi originem secundum carnem collegerunt, quam de sacrilego Manichaeo, qui cum tot falsa dixerit, Spiritum Sanctum habere non potuit?

11. VENIO nunc ad argumentum Anabaptistarum, quod tres habet partes.

PRIMAM, de genealogia Christi, male de stirpe David ex Jeconia, per Salathielem deducta: secundam, de dissonantia generationum inter ipsum, & Lucam: tertiam, de eo, quod se in quolibet quartodenario dixerit quatuordecim generationes posuisse, cum solummodo tredecim in ultimo quartodenario collocaverit. Ad quarum primam respondetur, Salathielem filium fuisse Jeconiae, quem ipse in Babylone eductus de carcere genuit. Scribit de eo Philo-Judaeus in secundo Chronographiae, in hunc modum. IN FINE autem septimi anni, Evilmerodac eductum Joachim cognomento Jeconiam de carcere, in honore habuit: eumque populus Neri cognominavit: quia lucerna David, quae timebatur extincta, illuxerit: mox liberato Neri, datus est ei a Deo filius Mesezebeel, cognomento Salathiel, qui anno decimo septimo, ante solutam captivitatem, genuit Barachiam, qui anno decimo septimo, post solutam captivitatem, dux populi fuit, & ab eo ducatu dictus Zorobabel, anno a transmigratione octogesimo primo, & a desolatione septuagesimo. Cui sententiae nihil obsunt verba Jeremiae: quippe qui non de sterilitate, & orbitate prolis, sed de orbitate regni loquitur: quia Joachim nullum sibi reliquit regni successorem: quod & sequentia Jeremiae verba clarissime ostendunt. Statim enim post verba illa, SCRIBE virum istum sterilem, addit: QUI in diebus suis non prosperabitur, nec erit de semine ejus vir aliquis, qui sedeat super solum David, & potestatem habeat ultra in Juda. Quod autem Mesezebeel cognomento Salathiel, Zorobabeli fuerit pater, sicut Matthaeus scribit, liber Esdrae capitulo secundo, & tertio, itemque liber Neemiae capite tertio abunde testantur.

Jerem. 22. 30.

Aug. lib. 2. de
Conf. Evang.
cap. 2. & 4.

SECUNDAE argumentationis parti Augustinus in secundo De consensu evangelistarum satisfacit his verbis: IDEO numerus generationum in Matthaeo, & Luca diversus est: quia uterque sub diversa Christi persona diversam texit genealogiam. Matthaeus quidem, qui regiam in Christo personam instituerat insinuare, naturales Christi ex regibus Judaeorum generationes enumerat; Lucas vero sacerdotalem in Christo personam ostendere volens, generationes adoptionis Christi percurrit. In generationibus Matthaei secundum naturam, significatur nostrorum susceptio peccatorum a Christo: in generationibus Lucae, secundum adoptionem, significatur nostrorum abolitio peccatorum a Christo: & ideo eas ille descendens enarrat, hic ascendens: & ideo utrinque generationum apud eos diversus est numerus, quia diversa generationum est series.

Aug. lib. 2. de
Conf. Evang.
c. 4. & in Qu.
Novi Testam.
men. Qu. 5.

AD tertiam argumenti partem, quam olim Porphyrius Christianis objecerat, aliter Augustinus, aliter Hieronymus responder. Augustinus allegoriam respiciens, inquit, oportere nos Jeconiam bis enumerare, ut quatuordecim generationum numerus expleatur: recteque ait, Jeconiam bis numerari, quia ab eo facta est quaedam in extraneas gentes deflexio, quando scilicet in Babyloniam transmigratum est: ubi autem ordo a rectitudine flectitur, atque ut eat in diversum, tanquam angulum facit, illud quod in angulo est, bis numeratur, in fine scilicet prioris ordinis, & in capite ipsius deflexionis: sic & iste Jeconias, qui angulum facit, bis enumeratur. Hieronymus vero propius ad literae sensum accedens, ideo nullam in hac genealogia deesse generationem dicit; quia sub nomine Jeconiae, quod unam tantum personam significare, atque unam tantum generationem complecti videtur, duo reges ac duae ipsorum generationes habentur. Fuerunt enim duo reges, pater, & filius, uterque Joachim nomine, & Jeconiae cognomine nuncupati, de quibus in posteriori Paralipomenon libro legitur. Differunt autem inter se; quia prior Josiae filius est,

Hieronym. in
Matth. cap. 1.
& in Daniel.
cap. 1.

1. Paral. 30.

est, de quo in principio Danielis mentio fit sub nomine Joakim, quod per כִּי Kim. Dan. 1. 6 scribitur: posterior vero Joakim filius, & Josiae nepos, qui in principio Ezechielis ponitur, non per כִּי Kim. Sed per חִין Chin; scribitur. Secunda igitur resradecae in Joakim Josiae filio desinit: & tertia incipit a Joachin filio Joakim: quorum uterque Jeconias cognominatus est: quod ignorans Porphyrius calumniam struit ecclesiae, suam ostendens imperitiam, dum Evangelistae Matthaei arguere nititur falsitatem. Ezech. 1. 6.

12. CAETERUM si valet, quod Faustus inquit, non debere credi Matthaeo August. cont. Faust. lib. 17. cap. 3. de Christo testificanti, quia non interfuit, & qui non interfuit, vera non dicit, sequitur ut nemo hodie de Christo vera dicat, quia nemo de his, qui hodie sunt, praesens cum vidit, & audivit. Porro si hodie propterea de illo fidelibus ejus vera dicuntur, quia illi, qui audierunt, vel viderunt, vel praedicando, vel scribendo ea disseminarunt, cur ex ore Joannis condiscipuli sui non posset vera Matthaeus audire de Christo, ubi ille adfuit, & ipse non adfuit? Huc accedit, quia & ipse Dominus potuit narrare Matthaeo, quod antequam eum vocasset, cum his egerat, quos prius vocaverat. At enim hoc ipse Joannes in Evangelio suo ponere debuit, si hoc dictum a Domino audierat, qui cum diceretur, praesens erat. Quasi fieri non potuerit, ut cum omnia, quae a Domino audierat, scribere non posset, inter alia, quae praetermisit, & hoc praetermiserit, cum in alia scribenda esset intentus. Nonne Evangelium suum ipse ita conclusit, dicens: HAEC & alia quidem multa fecit Jesus, quae non sunt scripta in libro hoc: quae si scriberentur singula, nec ipsum existimo capere mundum, qui scriberentur, libros: hic utique ostendit multa se scientem praetermisisse. Joh. ult. 25.

13. ADDIT praeterea, illam Christi sententiam, quae apud Matthaeum capite octavo legitur, parum habere fidei, quia Matthaeus, & Lucas eam non eodem tempore, non eadem occasione, ac loco a Christo dictam scribant, sed plane inter se diverso, Lucas quidem, post interrogationem de paucitate salvandorum a discipulis factam, Matthaeus vero post auditam Centurionis fidem. Atqui levissimum est hujusmodi argumentum, Cur enim fieri non potuit, ut Christus eandem sententiam semel atque iterum diversis locis, ac temporibus repetierit; & diversis etiam causis & occasionibus applicaverit? Sicut etiam possibile, ac verisimile est, ut quod Matthaeus dixerit, Lucas praetermiserit: nec id absurdum est, ut quod unus narraverit, alter vel de industria, vel quomodocunque omiserit. Nam quis unquam duos historicos legens de una re scribentes, utrumque vel utrumlibet eorum, aut fallere aut falli arbitratus est, si unus eorum dixit, quod alius praetermisit? aut si alter brevius complexus, eandem tamen sententiam salvam, integramque custodiens, alter autem tanquam membratim cuncta digessit, ut non solum quid factum sit, verum etiam quomodo factum sit, inrimaret? sicut Faustus hinc Evangeliorum veritati voluit calumniari: quia Matthaeus aliquid dixit, quod Lucas eum idem narraret dicere praetermisit, quasi negaverit Lucas dixisse Christum, quod eum scripsit dixisse Matthaeus. Marth. 8. Augu. lib. 33. con. Fau. c. 5.

14. SUPEREST ultimum Anabaptistarum argumentum, quod de variciniis prophetarum falso adductis, & de Magorum adventu, ac caede infantum suspicionem inducunt; quia de hac historia alii Evangelistae nihil locuti fuerint. Quae sane argumentatio, si quicquam valeat, consequens est, ut ipsa quoque historia de Lazari resurrectione, quam solus Joannes scribit, & ipsi Anabaptistae veram negare non audent, falsa sit; quia nihil de ea caeteri Evangelistae meminerint: qui ideo eam Deo disponente praeterierunt, ut (quemadmodum Chrysologus inquit) tam grande miraculum, quo nullum in Judaea fuit illustrius, Joanni Evangelistarum omnium supremo describendum relinqueretur. Joannes autem, & Lucas, & Marcus propterea nihil de adventu Magorum, & infantum caede scripserunt: quia de utroque Matthaeum, quantum opus erat, abunde locutum viderant. Caeterum si Josephus inter alias Herodis saevitias, hanc occisorum infantum crudelitatem non recensuit, nihil id Christianum virum movere debet: praecipue cum ipse Josephus alia fere innumera, multo etiam majoris momenti, multoque illustriora vel oblivione, vel incuria, vel potius malitia praeterierit, sicut cum Egesippus perverctus historicus accusat, quod divinam Domini no-

stri

stri Jesu Christi resurrectionem, ac pleraque ejus divina opera, volens sciensque tacuerit. Quin & Evangelii auctoritas a Spiritu Sancti, & ecclesiae Catholicae auctoritate pendeat, & non a testimonio Josephi, vel cujuscumque alterius prophetae Scriptoris quantumcunque probati. Quanquam & inter illos etiam vetustissimos Scriptores non omnino facti hujus testimonium defuturum esset, si nobis in hoc infidelium testimonio opus esset. Siquidem Philo Judaeus tertio Chronographiae suae libello inter alias Herodis crudelitates, hanc infantium caedem enumerans, de Herode sic scribit: **HERODES** Ascalonita anno trigesimo principatus sui tyrannici, Sanedrim ex domo David delevit, & Annalaeum quendam, atque alios Sanedrim ex proselytis suffecit, qui nimium videbantur in lege eruditi, tum & Salomen sororem suam, & virum ejus de tribu Juda, itemque proprium filium, quem ex uxore ejusdem susceperat, interfecit; quod diceretur, jam in lege promissus Christus natus. Cui Macrobius celebris inter Ethnicos auctor consentiens, itidem de filio, ac pueris intra bimatum interemptis, in secundo Saturnalium libro sic loquitur: **AUGUSTUS** cum audisset inter pueros, quos in Syria Herodes Rex intra bimatum iussit interfici, filium quoque ejus ab eo occisum, ait: melius est porcum Herodis esse, quam filium: ad id scilicet alludens, quod Judaei ex religione porcos non occiderent. Cujus etiam dicti Dion Cassius Nicaeus, Graecus auctor, in vita ejusdem Augusti mentionem fecit. De stellae item apparitione in Christi nativitate Magis facta, Calcidius secundo in Timaeum Platonis libro scribit eam stellam non denunciassse mortem, & morbos, sed adventum Dei venerabilis ad humanae consummationis, rerumque mortalium gratiam: quam stellam cum nocturno tempore inspexissent Chaldaeorum viri sapientes, significasse dixerunt recentem ortum Dei.

DE TESTIMONIIS vero Prophetarum, quae falso & violenter in evangelium hoc immissa quaeruntur, occurremus ad singula per ordinem: & primum ad id; Quoniam Nazaraeus vocabitur: respondemus, quod Hieronymus non dicit, Matthaeum citasse illud ex aliquo particulariter determinato Propheta, sed in terminate, ac indefinite ex prophetis: non enim dixit; Ut adimpleretur quod dictum est per prophetam, sed plurali numero per prophetas: innuens per hoc, se non verba, sed sensum de Scripturis accepisse. Sic enim ipsius verba Hieronymi habent: Si fixum de Scripturis posuisset exemplum, nunquam diceret. Quod dictum est per prophetas; sed simpliciter; Quod dictum est per prophetam: nunc autem pluraliter prophetas vocans, ostendit, se non verba de Scripturis sumpsisse, sed sensum. Nazaraeus enim sanctus interpretatur: sanctum autem Dominum futurum omnis Scriptura commemorat. Possumus etiam & aliter dicere, quod id eisdem verbis juxta Hebraicam veritatem in Esaia scriptum sit: **EXIET** virga de radice Jesse, & Nazaraeus de radice ejus ascendet. De verbis autem illis a Septuaginta interpretibus praetermissis, videlicet: Ex Aegypto vocavi filium meum: Nulla dubitatio est, quin sint apud Oseam in undecimo capite. Praetermissa sunt autem (ut Hieronymus testatur) a Septuaginta interpretibus prudenti consilio, sicut, &c. his similia loca, quae de Christo filio Dei loquuntur, vel ne Ptolemaeus, caeterique gentiles scandalizarentur, arbitantes, Deum habere filium, ac proinde duos esse Deos putarent; vel ob alias causas a nobis indicatas, cum de translationibus sacrae Scripturae tractaremus. Quod vero dicunt, Hieronymum addubitasse, ubinam ea verba in veteri testamento legerentur, falsissimum est; cum ipse in Commentariis Oseae palam asserat haec verba juxta Hebraicam veritatem in undecimo capite contineri: atque ibidem Julianum Augustum, hunc locum multo ante Anabaptistas evertentem, his verbis refellat: **HUNC** locum in Septuaginta volumine, Julianus Augustus, qui adversus nos Christianos evomuit, calumniatur, & dicit. Quod de Israël scriptum est, Matthaeus evangelista ad Christum transtulit, ut simplicitati eorum, qui de gentibus crediderunt, illuderet. Cui nos breviter respondemus: primum, Matthaeum evangelium Hebraeis literis edidisse, quod non poterant legere, nisi qui ex Hebraeis erant: ergo non propterea fecit, ut illuderet ethnicis. Sin autem Hebraeis illudere voluit, aut stultus, aut imperitus, fuit: stultus, si apertum finxit mendacium: imperitus, si non intellexit, de quo haec dicerentur: stultitiam

Hieronym. in
cap. 2. Matth.

Isai. 11. 1.

Ose. 1. 11.
Hieronym. in
Prol. Pentat.

Hieronym. in
Comm. Ose.
cap. 11. & in
Com. Matth.
cap. 2.

titiam ipsum volumen excusat, quod prudenter, ordinateque compositum sit: imperitum non possumus dicere, quem ex aliis testimoniis Scripturarum scientiam legis habuisse cognoscimus. Superest ergo, ut illud dicamus, quod ea, quae ~~vultus~~ praecedunt in aliis, juxta veritatem, & adimpletionem referantur ad Christum. Haec Hieronymus, cujus ultima verba ad vaticinium illud quod nobis Anabaptistae ex Jeremia opponunt, ita aptari possunt, ut dicamus ea, quae ^{Jerem. 31. 15.} olim de captivitate filiorum Israël, super Rachele ad literam dicta sunt, illa eadem juxta mysticam figurae impletionem ad caedem infantium referri.

DE MARCI EVANGELIO. HAERESIS III.

MARCI Evangelium, quod nunc ecclesia legit, depravationis ac falsitatis suspicione non carere.

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.

HAEC Anabaptistarum nostri temporis haeresis est, qui in hoc ab Ebione, Cerintho, & Merintho, ac Marcione dissentiunt, quod illi hoc evangelium, Marci prorsus abjiciunt: hi vero, cum se illud recipere fateantur, pro sua tamen libidine, aliqua ex eo suscipiunt, aliqua vero, quae adversus ipsorum dogmata pugnant, tanquam a falsariis immissa rejiciunt, affirmantes hoc propterea licere sibi, quia certo constat, evangelium Marci male a corruptoribus fuisse tractatum, aliis ordinem historiae pervertentibus, aliis vero multa, quae prius in eo non fuerant, superaddentibus, quemadmodum subjectis eorum argumentis ostenditur.

OBJECTIONES HAERETICORUM.

1. IN ipso statim exordio apparet, Evangelium hoc esse a corruptoribus contaminatum, in verbis illis: INITIUM evangelii Jesu Christi filii Dei, sicut scriptum est in Esaia Propheta: Ecce ego mitto angelum meum, qui praeparabit viam tuam ante te. Quae verba non a Marco Evangelista huic Evangelio praeposita sunt, sed a quodam inepto depravatore parum in Scripturis veteris testamenti versato, qui hoc exordium, non intellecto Prophetae testimonio convenire voluerit. Neque enim verisimile est, Marcum adeo fuisse divinarum Scripturarum expertem, ut nescierit, hoc non ab Esaia, sed a Malachia Propheta, scriptum. Nec valet illa solutio, Marcum, videlicet, quod Malachiae erat, Esaiae tribuisse: quia etsi non verba, sensus tamen reperiatur in Esaia. Nam si hoc fuerit admissum, nihil retulerit, quo titulo aliquid e Sacris literis citetur: quoniam iidem sensus ubique ferme sub diversis verbis in Sacris voluminibus reperiuntur. Unde Hieronymus videns evangelistam, si hoc scripsisset, ab imperitiae calumnia vindicari non posse: in Commentariis super Matthaeum capite tertio errorem istum in falsarios rejecit, inquiens: Nos autem putamus, nomen Esaiae additum Scriptorum vitio, quod & in aliis locis probare possemus. Sed demus Marcum citasse nomen Esaiae pro nomine Malachiae: quia tunc ei scribenti aliud nomen non succurrisset, credibile tamen non est, cum adeo fuisse imperitum, ut ignoraverit, Malachiam, non de Joanne Baptista, sed de Helia Propheta fuisse locutum, ut verba ejus infra capite quarto, ad eundem propositum pronunciata testantur, scilicet: ECCE ego mittam ad vos Heliam Prophetam, ^{Malac. 4. 5.} antequam veniat dies Domini magnus, & terribilis: & convertet corda patrum ad filios, & corda filiorum ad patres eorum: quae verba ostendunt, prophetam non de adventu Joannis locutum, qui in primo adventu Christi in carnem venisse legitur, sed de adventu Heliae prophetae in ultimo judicii die, qui in Scripturis Domini magnus, & terribilis appellatur.

2. SED ne forte huius Evangelii finis ab ipsius exordio discreparet, idcirco Scripturarum depravatores in calce ejus addiderunt totum illud, quod nunc in postremo ejus evangelii capite de resurrectione, & ascensione Domini legitur: quod capitulum inde sciri potest, non fuisse a Marco conscriptum. Primo, quia in eo caeteris Evangelistis contraria de resurrectione, & apparitione Christi referuntur. Secundo, quia, ut Hieronymus, Quaestione tertia, ad Hedibram tradit,

TOM. II.

Kkk

postremum

postremum illud capitulum in nullis antiquis Graecis codicibus invenitur. Tercio, quia Hieronymus, & multi veterum Patrum, hujus capitis testimonium, tanquam incertae auctoritatis, rejiciunt. Sic enim de hoc ultimo evangelii capite, Hieronymus praedicto loco scribit. NON recipimus hoc Marci testimonium, quod in raris fertur evangeliiis, omnibus Graeciae libris pene hoc capitulum in fine non habentibus: praesertim cum diversa, atque contraria evangelistis caeteris narrare videatur.

3. QUAE vero inter principium ac finem hujus evangelii posita sunt, tam praepostere, confuse; & inordinate referuntur, ut quae Matthaeus Evangelista, prius dicta factave scribat, hic tanquam posterius gesta commemoret: & e contra, quae Matthaeus multo post tempore evenisse narrat, hic longe antea ponat, nulla servata temporum, ac gestarum rerum ratione. Unde facile judicatur, evangelium istud non hoc ordine primum a Marco fuisse digestum, sed magis secundum ordinem, ac dispositionem Matthaei, cujus, ut Augustinus in libris De evangelistarum concordia testatur, Marcus abbreviator fuit, cujusque evangelium in compendium contraxit, adeo etiam imitato Matthaei stylo, ut Erasmus in Apologia sua contra Albertum, Carporem principem, scripserit, eundem fuisse Scriptorem utriusque evangelii, Marci scilicet, & Matthaei; deinde vero post aliquod tempus, aut negligentia scriptorum, aut malitia haeticorum susque deque jactatum, & absque ullo ordine in acervum congestum. Haec Anabaptistae.

DILUTIO.

1. QUIBUS respondentes, dicimus, primum eorum argumentum non esse novum, sed multis jam ante saeculis a Porphyrio Christianis objectum, & in decimo quarto suorum voluminum libro annotatum: cui divus Hieronymus occurrens, argumentum, ait, bifariam posse dissolvi: altero quidem modo, ut juxta veterum Ecclesiasticorum sententiam dicamus, Marcum propterea testimonium illud Esaiae tribuisse, quia statim post illud alterum Esaiae testimonium sequeretur, ex quadragesimo ejus capite desumptum, videlicet: Vox clamantis in deserto: parate viam Domino, rectas facite semitas ejus. Quare cum Marcus ex illis duobus testimoniis unum corpus effecisset, totum illud sub nomine Esaiae citavit: quod & Paulus ad Romanos scribens, aliquando fecit: quo loco, cum ex Deuteronomio, & Psalmo tertio decimo, & ex aliis quibusdam Scripturae locis testimonium illud texuisset: OMNES declinaverunt, simul inutiles facti sunt: usque ad eum locum: Non est timor Dei ante oculos eorum: totum quasi de Psalmo citavit. Cum tamen verba illa ab eo versu: sepulchrum patens est guttur eorum: usque ad eum versum: Non est timor Dei ante oculos eorum; in Hebraeo non habeantur. Altero vero modo solvi potest, ut dicamus nomen Esaiae vitio Scriptorum fuisse additum, cum prius non esset. Verisimile enim est, Scriptores imperitos vicinitate duorum testimoniorum facile decipi potuisse, ut crederent, unum tantum esse testimonium, quae duo erant, & proinde nomen Esaiae ipsis forte notius apposuisse. Nec tamen ex hoc sequitur, totum Marci evangelium esse de corruptione, & contaminatione suspectum, quia unicum verbum ex imprudentia Scriptorum additum sit: quod additum, vel subductum nihil de veritate lectionis diminuit. Unde & Graeci codices hujus testimonii citationem diverse legunt. Alii, scilicet recentiores, dempto Esaiae nomine, legunt, *ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις*. SICUT scriptum est in Prophetis: vetustiores vero, sicut Epiphanius citat libro secundo adversus haereses, legunt, *ὡς γέγραπται ἐν τῇ Ἑσαία προφήτῃ*, sicut scriptum est in Esaia propheta. Quibus etiam consentit vetustissimum Vaticanae Bibliothecae exemplar Graecum, majusculis literis exaratum.

QUOD autem improbi Anabaptistae subdunt, Malachiae testimonium, non de Joanne Baptista, sed de Helia intelligi, commentum est, ac fabula Judaeorum nostri temporis, qui per angelum missum ante faciem, eundem angelum intelligunt, quem statim post Malachias appellat angelum testamenti, seu foederis. Hunc Judaei Heliam esse putant: quia ille zelum habuit pro foedere circumcisionis, proindeque semper cum puerum circumcidunt, in omni circumcisione adornant Heliae sellam, putantes, spiritum Heliae praecire ante faciem pueri circumciedendi,

Chrysostom.
in 1. c. Marci.

Hierony. sup.
3. cap. Matth.

Marc. i. 8

Isa. 40. 3.

Rom. 9. 11.

Psal. 13. 3.

Haereti II.

Malac. 3. 1.

Judaeorum
insignis su-
perstitio.

di, tanquam pro circumcisionis testamento, pactoque zelantem. Judaei quoque tempore Hieronymi primam partem istius varicini, scilicet, ECCE ego mitto angelum meum ante faciem tuam, de Helia interpretabantur: sequentia vero, ET statim adveniet ad templum suum, dominator Dominus, & angelus testamenti, quem vos vultis, ad ἡλεμύιον suum (ut Hieronymi verbo utar) hoc est, ad Christum suum, quem credebant, & adhuc credunt, ultimo tempore venturum, referebant. Verum Christus redemptor noster docet, de quo prophetia haec intelligenda sit, nempe de praecursore suo Joanne Baptista, qui angelum egit in officii dignitate, & vitae sanctitate, inquit: HIC est enim, de quo scriptum est: ECCE ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui praeparabit viam ante te. Nec obstat, quod Anabaptistae una cum recutitis Judaeis dicunt prophetam Malachiam seipsum declarare infra, quod de Helia loquatur, cum dicit: Ecce ego mitto ad vos Heliam prophetam, quoniam angelus apud Lucam, & Christus apud Matthaeum, eadem verba de Joanne Baptista exponunt. SI vultis scire, inquit Christus, ipse est Helias, qui venturus est: ideo Helias per similitudinem dictus, quia in virtute & spiritu venit Heliae, hoc est, parem habens sancti spiritus mensuram, vel gratiam, vel meritum, eandemque vitae austeritatem, ac mentis rigorem. Quod autem additur, Heliam venturum ante diem magnum, & terribilem: neminem movere debet, quasi ad Joannem, qui non in secundo, sed in primo Christi adventu venit, aptari non possit: quoniam in Sacris literis dies magnus Domini ac terribilis, non solum de secundo Christi adventu ad iudicium, in quo venturus est Helias, sed etiam de primo Christi adventu in carnem, quem Joannes praecessit, intelligi solet. Dicitur autem primus Christi adventus secundum carnem Dies Domini magnus, & terribilis, vel propter excaecationem, & ruinam Hebraeorum terribilem in eo factam, vel (ut Beda inquit) propter diem nativitatis, & passionis Christi, qui a Petro Apostolo ex testimonio Joëlis Prophetae appellatus est dies Domini magnus, ac manifestus, eo quod cum Christo nato, novum sidus emicuit, & eo crucifixo sol obscuratus est, luna non dedit lumen, terra contremuit, petrae scissae sunt, monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum, quae dormierant, magno spectantium terrore per urbem discurrere visa sunt.

2. QUO ad ultimum hujus evangelii caput pertinet, & Anabaptistae, ut haereticorum mos est, Hieronymi sententiam detruncatam produciunt: dempta particula (AUT) quae in principio ejus sententiae legitur. Sic enim Hieronymus eam non asserendo, sed aliorum sententiam a sua distinguendo protulit, dicens: AUT non recipimus Marci testimonium, aut hoc respondendum est, scilicet, juxta nostram sententiam. Non enim poterat Hieronymus capitis hujus scripturam rejicere; quam, de Graeco traduxerat, ecclesiae legendam dederat, & adhibita etiam peculiari expositione comprobaverat. Quod autem subtexuit Hieronymus, olim caput istud in Graecis exemplaribus non fuisse, & ob id ab aliquibus rejectum, eo quod aliis evangelistis videretur contraria continere, non de tota hujus capituli scriptura intellexit, sed de quibusdam apocryphis capituli hujus periodis, ab incertis auctoribus, in quibusdam codicibus immixtis: quae, quia vel dubiae, vel aliis evangelistis contrariae viderentur, idcirco a Patribus de Graecis codicibus subductae sunt: quod ipse Divus Hieronymus libro secundo adversus Pelagianos declarat his verbis: In quibusdam exemplaribus, & maxime Graecis codicibus, juxta Marcum in fine ejus evangelii scribitur: POSTEA cum accubissent undecim, apparuit eis Jesus, & exprobravit incredulitatem & duritiam cordis eorum: quia his, qui viderant eum resurgentem, non crediderant, & illi satisfaciebant, dicentes: Saeculum istud iniquitatis & incredulitatis substantia est, quae non sine per immundos spiritus veram Dei apprehendi virtutem: idcirco jam nunc revelasti justitiam tuam. Quae verba sic a Hieronymo citata, nunc, nec in Graecis, nec in Latinis codicibus habentur. Quod vero Anabaptistae ex Hieronymo adjiciunt, capitulum istud contraria aliis evangelistis De resurrectione Domini continere, idem Hieronymus solvit in hunc modum. De apparenti contradictione inter Matthaeum, & Marcum respondendum, quod uterque verum dixerit. Matthaeus, quando Dominus surrexerit vespere sabbati, Marcus autem, quando eum viderit

rit Maria Magdalena, id est, mane primo sabbati: ita enim distinguendum est: cum autem resurrexerit (& parumper spiritu coarctato inferendum) prima sabbati, mane, apparuit Mariae Magdalene, ut qui vespere sabbati juxta Matthaeum surrexerat, ipse mane, prima sabbati, juxta Marcum apparuit Mariae Magdalene: quod quidem & Joannes Evangelista significat, mane eum alterius diei visum esse demonstrans. Non oportet igitur ob tam levissimas causas capitulum istud in dubium revocare, quod in omnibus codicibus, tam Graecis, quam Latinis, legitur, & quod ecclesia singulis annis in sacris mysteriis sanctissimae resurrectionis, & ascensionis decantat.

3. QUOD de ordine rerum gestarum transposito, ac temeraria Erasmi conjectura opponunt, falsissimum est nempe, eundem esse Matthaei, & Marci evangeliorum auctorem. Matthaeum enim suum ipsius evangelium Hebraice scripsisse, supra probatum est: Marcum vero etiam suum scripsisse, Irenaeus, Clemens, Eusebius, & plerique alii Patres testantur: praesertim vero Hieronymus in libro De viris illustribus, de Marco sic scribit: Marcus Petri in baptismo filius, atque in divino sermone discipulus, & interpret, qui juxta id, quod Petrum referentem audivit, rogatus a Patribus breve scripsit evangelium, quod cum Petrus audisset, probavit, & ecclesiae legendum sua auctoritate edidit, sicut Clemens in sexto *ΠΡΟΤΥΠΟΝ* libro scribit.

DE ordine vero, dicimus evangelium istud eadem, qua nunc legitur, narrationis serie a Marco fuisse conscriptum: qui non ordinem temporum, sed narrationis veritatem solummodo curavit, quemadmodum Papias Joannis Apostoli discipulus in libris explanationis verborum dominicorum testatur: cujus verba Eusebius tertio libro historiae ecclesiasticae recitat hoc modo: MARCUS interpret fuit Petri, & quaecunque meminerat ab eo dicta, conscripsit, non tamen per ordinem ea, quae a Domino dicta sunt, vel facta digessit: quia non ipse auditor Domini fuit, vel sectator, sed novissime, ut dixi, Petro adhaesit, ad usum ac ministerium praedicandi, non ad conscribendos Domini sermones. Itaque nihil peccavit Marcus in eo, quod ita quaedam scripsit, quasi qui sparsim audita recordari videatur. Et hoc solum satis egit, ne quid ex auditis omitteret, aut aliquid falsum scriberet. Quae Papias defensio pro ordine a Marco non servato, satis est, ad obturanda prophana haereticorum ora, qui contra ordinem a Marco praetermissum oblatrant.

Eusebius lib.
3. Hist. Eccl.
c. 39.

DE LUCA EVANGELIO. HAERESIS III.

EX evangelio Lucae, quaedam a falsariis addita subtrahere, quaedam vero ab iisdem subtracta reponere.

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.

HAEC, Cerdonis, Marcionis, & Anabaptistarum; haeresis est, in qua quidem Marcion, & Cerdon ita differunt a Cerintho, Merintho, & Carpocrate, quod sicut illi prorsus evangelium Lucae abjiciunt, sic isti rejectis in totum aliis evan-

Iren. advers.
haer. lib. 1.
cap. 27. Ter-
tul. Praescr.
haeret. c. 51.
Philast. c. 45.
gelii, solum evangelium Lucae recipiunt. Ita enim de his Irenaeus in libro primo, Tertullianus in libro de haeresibus, Philastrius in catalogo, & Epiphanius referunt. Verum Marcion, & Cerdon, quamquam hoc solum evangelium profiteantur, non tamen eum integrum accipiunt, sed ubique adulteratum, mutilum, amputatum, nec principium, nec medium, nec finem habens, vestimento a tineis corroso per simile. Cujus depravationes, additiones, subtractiones, aliaeque hujusmodi vitia Epiphanius longa admodum digressionem, quod Pavimentum vocat, latissime explicavit, confutans in ea, quaecunque a Marcione adulterata & immutata fuerant. Eam nos digressionem in compendium brevius, & distinctius redactam, huic loco inferendam judicavimus, non sane quod multum referat hujusmodi Marcionis depravationes nosse, sed ut ex Epiphanius confutationibus, quas unicuique Marcionis depravationi secundum numerorum ordinem apposuimus, intelligant divinarum literarum studiosi, qua via & quo ingenio scripturae adulteratae & corruptae a synceris, & incontaminatis deprehendantur, & quibus argumentis

Epiph. lib. 1.
adv. haer. 48.

gumentis redarguantur ejusmodi scripturarum depravatores, Marcionistis, & Anabatistis per similes. Sunt autem haec, quae hic per ordinem capitulorum evangelii subjiciuntur.

LOCA A MARCIONE IN LUCA DEPRAVATA.

1. IN primo capite Lucae statim in principio rejicit prooemium, una cum his, quae habentur toto primo, ac secundo capitulo: de Zacharia & Helisabeth, de conceptione Joannis Baptistae, de nativitate Mariae*, de Christi nativitate in Bethlehem, de circuncisione Christi, & praesentatione in templum, & inventione ejus in templo in medio Doctorum. Haec omnia rescuit, facto initio evangelii ab exordio tertii capitis: ANNO quintodecimo imperii Tiberii Caesaris, & juxta evangelii seriem sic usque ab initium octavi capitis perseveravit, paucis, ac fere nullis verbis immutatis.
2. In octavo capite non habet: Venerunt autem ad illum mater, & fratres ejus, &, Mater mea, & fratres mei sunt, qui verbum Dei audiunt, & faciunt.
3. In decimo capite, ubi dicitur, Confiteor tibi Domine Pater coeli, & terrae, non habet: nec Pater, nec terrae.
4. In undecimo capite rejecta est historia, de Jona, Ninive, Regina Saba, & Salomone.
5. Item de eodem, praeteritis judicium Dei, habet vocationem Dei.
6. Ibidem non habet: propterea dixit Sapientia Dei: mittam ad ipsos Prophetas: nec de sanguine Zachariae, Abel, & Prophetarum.
7. In duodecimo, non habet, Nonne quinque passeruli duobus assibus veniunt, & unus ex ipsis non est in oblivione positus coram Deo?
8. Ibidem pro: confitebor ipsum coram Angelis Dei: legit: coram Deo.
9. Ibidem non habet: Deus vestit foenum, quod in clibanum mittitur.
10. Ibidem pro: Pater vester: legit: Pater: abjecto: vester.
11. Ibidem: pro secunda, & tertia vigilia: habet, Vigiliam vespertinam.
12. De tertiodecimo capite rescuit illud: Venerunt quidam nunciantes ipsi de Galilaeis, quorum sanguinem commiscuit Pilatus cum sacrificiis ipsorum: usquequo dicit: de decem & octo, super quos cecidit turris in Siloa.
13. Item ex eodem capite abscidit: Cum videritis Abraham, Isaac, & Jacob, & omnes Prophetas in regno Dei: pro hoc autem posuit. Cum omnes iustos videritis in regno Dei, vos autem expelli foras, fecit, detineri foras: illic erit fletus, & stridor dentium.
14. Item rescidit, Venient ab Oriente, & Occidente, & quod reliquum est ejus capitis usque in finem.
15. De quintodecimo capite defecit totam parabolam filii prodigi.
16. In decimoseptimo capite amputavit illud: Dicite, servi inutiles sumus.
17. In decimo octavo capite, ubi dicitur: Nemo bonus nisi solus Deus: adjecit: Pater: & pro: Mandata nosti: fecit: novi.
18. Item, amputavit: Cum assumpsisset Jesus duodecim, dixit: Ecce ascendimus Hierosolymam, & consummabuntur omnia, quae scripta sunt per Prophetas de filio hominis, traderetur enim & occideretur, & tertia die resurget.
19. In decimonono capite rescuit historiam de Asino, & Bethphage, & de destructione civitatis, & templi, usque in finem capituli.
20. De vigesimo capite abiecit parabolam de vinea locata colonis.
21. Item ibidem amputavit hoc: Quod autem resurgent mortui, etiam Moses ostendit dicens, Deum Abraham, Deum Isaac, & Deum Jacob.
22. A vigesimoprimo capite rescidit: Tunc qui sunt in Judaea, fugiant ad montes, & caetera usque: ut impleantur, quae dicta sunt.
23. De vigesimosecundo capite detraxit illud: dico enim vobis, non edam ipsum posthac, donec impleatur in regno Dei.
24. Item illud, quando misi vos sine sacculo, & pera, & calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis: & hoc quod scriptum est: oportet perfici: nempe, & cum iniquis reputatus est.
25. Item, rescidit factum Petri amputantis aurem servi.

26. De

26. De vigesimotertio capite ad id, quod dicit : Hunc deprehendimus pervertentem gentem , adjecit , & destruentem legem, ac Prophetas ; & post illud, ventantem tributa dari Caesari : apposuit : & avertentem mulieres , & liberos .

27. Item illud . Hodie mecum eris in paradiso .

28. De vigesimoquarto capite immutavit , quod dictum est ad discipulos .

O stulti , & tardi corde , ad credendum omnibus , quae loquuti sunt Prophetae : nonne haec oportuit pati Christum ? & pro eo quod dicit : quae loquuti sunt Prophetae : fecit . Quae loquutus sum vobis . HAEC ea sunt, quae Marcion ex evangelio Lucae corruptit , caeteris apud eum integris, & sine ulla depravatione remanentibus . Anabaptistae vero nostri temporis , nescio quid & ipsi contra hoc Lucae evangelium garriunt , defecisse scilicet ipsum ab antiqua sua sinceritate , & se nunc aliter habere , quam olim habuerit, moti frivolis quibusdam indiciiis vix dignis ut referantur , quorum ,

Genes. 11.

1. PRIMUM est , quod cum Moses a diluvio, sive a Nohe usque ad Abraham decem tantum generationes numeret ; in tertio tamen capite hujus evangelij undecim generationes , adjecta Cainam generatione a diluvio ad Abraham referuntur : quod quidem non Evangelistae culpa , sed falsatoris vitio accidisse credendum est .

Luc. 10. f

2. SECUNDUM sumptum est ex testimonio quodam Epiphanii, qui libro primo , haeresi 42. loquens de verbis illis , quae habentur capite 20. hujus evangelij, scilicet, Quod autem resurgent mortui , etiam Moses ostendit secus rubum , quando dicit . Dominum Deum Abraham , & Deum Isaac , & Deum Jacob , Deus autem non est Deus mortuorum , sed vivorum : omnia enim vivunt ei : inquit in codicibus ecclesiae Catholicae bis haec verba in eodem capitulo replicari . Quae tamen verba nunc in vulgata nostra editione , tam Graeca , quam Latina, semel tantum leguntur . Ex quo apparet , verba ista , vel a Marcione ipso, ut ei Epiphanius imponit , vel a quovis alio corruptore , subtracta fuisse . Idemque Epiphanius in libro , quem Ancoratum inscripsit , commemorans locum illum Lucae decimonono capite : VIDENS Jesus civitatem , flevit super eam : tradit , verbum illud , flevit super eam , a Catholicis de textu fuisse sublatum , veluti dubium, & non bene conveniens .

Luc. 19. g

3. TERTIUM indicium ex quibusdam verbis Hieronymi deducitur, quod is in libro secundo adversus Pelagianos significare videtur , Historiam angeli apparentis in horto ad Christi consolationem , quae Lucae 22. capit. habetur , in vetustis ecclesiae exemplaribus non fuisse . Ait enim Hieronymus eo in libro : In quibusdam codicibus , tam Graecis , quam Latinis , invenitur scribente Luca : APPARUIT ei angelus de coelo , confortans eum : haud dubium , quin Dominum Salvatorem . Quae verba , si in omnibus ecclesiae exemplaribus fuissent , non oportuerat Hieronymum dicere , in quibusdam codicibus ea verba legi , sed in omnibus . Hilarius autem libro 10. de Trinitate , non solum Angeli consolationem , sed & historiam Christi sanguinem sudantis in evangelio non haberi , multo apertius affirmat his verbis : Nec sane ignorandum nobis est , & in Graecis , & in Latinis codicibus complurimis , vel de adveniente angelo , vel de sudore sanguineo , nihil scriptum reperiri . Ambigentibus igitur , utrum hoc in libris variis aut desit , aut superfluum sit , incertum hoc nobis relinquitur de diversitate librorum . His levissimis conjecturis phantasiæ Anabaptistae ducuntur . Quibus prius quam occurramus , restat ut videamus , quonam pacto ostendi possit supradicta Marcionis loca ab eo falsata fuisse , ut ex horum confutatione caeteri Scripturarum falsarii , de quavis codicis corruptione convincantur . Quod ut commodius fiat , regulas quasdam dignoscendis falsariis apprime necessarias apponemus ; quas sparsim ex multis , ac longis Epiphanii confutationibus breviter collegimus . Hae autem sunt .

Regulae , quibus synerae Scripturae ab adulteratis haereticorum scripturis deprehendantur , ac redarguantur .

I. REGULA : si qua praeter ea , quae Catholicis codicibus insunt , in haereticorum codicibus extent , eaque ipsa , vel cum antecedentibus , vel subsequen-

tibus

tibus verbis in codicibus haereticorum adservatis pugnant, necessum est illa ab haereticis adjecta, aut immutata fuisse.

Expositio.

VELUTI de loco illo Lucae capite 24. O stulti, & tardi corde ad credendum omnibus, quae locuti sunt Prophetae. In quo Marcionis exemplar pro eo, quod nos legimus: Quae locuti sunt Prophetae: habet: Quae locutus sum vobis: manifeste apparet, quod a falsariis fuerit immutatus ex repugnantia verborum ad praecedentia, & subsequenta: in quibus dicitur, quod Christus non se praebuit agnoscendum discipulis in itinere, donec pervenisset in Emmaus. Non igitur potuit dicere Christus: quae locutus sum vobis: quia nec dum ille se revelaverat eis, nec ipsi eum agnoverunt pro Christo, nisi in fractione panis, ut Marcionis codex ipse testatur.

II. REGULA, praedictae conversa. Si quaedam ex his, quae nostri habent codices in exemplaribus haereticorum desint, eaque necessario sequuntur ad praecedentia, vel ad subsequenta, ut sine illis posteriora prioribus necti non possint, consequens est, ea ab haereticis fuisse detracta; vel si ea, quae desunt, eundem sensum vel idem argumentum habent; idem iudicium esto.

Expositio.

UT cum Marcion de suo exemplari detraxit ex Lucae capite 12. illa verba: NONNE quinque passeres asse veneunt, & unus ex ipsis non est in oblivione positus coram Deo: redarguitur ex antecedentibus & consequentibus in suo codice reservatis. Si enim concedit antecedentia, quod Deus omnium curam habet, & sequentia, quod capilli capitis nostri numerati sunt, cogitur etiam fateri, passeres cadere sub divina providentia, quod ejusdem argumenti est.

III. REGULA. Si quid in codicibus haereticorum, vel eorum dogmatibus favens, redundet, vel iisdem repugnans deficiat, apparet id ab haereticis, vel tanquam dogmatibus suis propitium, superadditum fuisse, vel detractum tanquam iisdem contrarium, & infestum.

Expositio.

UT cum in codice Marcionis Lucae 13. capite non invenitur illud: Cum videritis omnes Prophetas in regno Dei: patet illud a Marcione detractum, eo quod sit contra seipsum reprobantem omnes Patriarchas, atque Prophetas. Similiter cum apud Marcionem invenitur additum illud de Christo, videlicet: destruentem legem, & Prophetas, apparet id esse ab impostore illo factum in subsidium ejusdem erroris sui.

IIII. REGULA. Si facta collatione exemplarium, haereticorum codices cum ecclesiae Catholicae codicibus minime convenire inveniantur; apparet codices haereticorum non esse synceros.

Expositio.

HAC ultima Regula apud Catholicos, & pios, nulla potest esse certior, ac tutior: eaque sola ad confirmandum animum syncerum, ac pium satis esse potest: atamen, quia haeretici eadem facilitate codices ecclesiae Catholicae contemnent, qua ipsam ecclesiam contemnunt, ideo adversus illos etiam tribus superioribus regulis agendum est. Aggrediamur igitur juxta praedictas regulas Marcionis imposturas secundum assignatam numerorum seriem redarguere.

CONFUTATIO.

PRIMO, ex tertia Regula aperte cognoscitur, duo prima Lucae capita esse de industria resecta: quia in ipsis confirmatur veteris legis auctoritas, videlicet, in Zacharia, Elisabeth, Joanne Baptista, circumcisione Christi, purificatione Mariae, & inductione pueri in templum: quae omnia destruunt dogma Marcionis negantis legem, & Prophetas.

SECUNDUS locus redarguitur ex secunda regula: quia cum concesserit genealogiam progenitorum Christi, cogitur etiam concedere, Christum habuisse matrem in terris, & fratres etiam habere potuisse. Sed videtur Marcion verba haec abrasisse; quia in eis aliquid absurditatis contineri putaverit: quod ita non est. Nam licet Christus in verbis statim proximis succensere videatur, his qui ma- Luc. 8. ttem,

trem, & fratres foris stare nunciassent, non tamen, quasi matrem & fratres secundum carnem negans, hoc dixit, sed tanquam intempestivam locutionem ejus evertens, qui hoc dixit tanta turba circumstante, & ad salutarem ipsius doctrinam profusa, & ipso circa praedicationes, & sanationes occupato: avocare enim videbatur Jesum a suscepto negotio ille quod dixit: Ecce mater tua, & fratres tui stant foris.

Matth. 12. 47

TERTIO, cum abjicit verbum illud, Pater, confutatur per eandem regulam: quia statim infra habet: ita Pater, quoniam sic fuit placitum ante te. Cum rescidit verbum illud, Terrae, ex tertia regula convincitur: quia negat Deum, patrem Christi, esse conditorem coeli, & terrae.

QUARTUS, quintus, & sextus locus, ex tertia regulaprehenduntur falsi: eo quod auctoritatem veteris testamenti a Marcione reprobata confirmant.

SEPTIMUS ex secunda regula redarguitur: quia in antecedentibus & consequentibus divinam providentiam confitetur, etiam super capillos nostros extendi.

OCTAVUS, nonus, & decimus locus, ex quarta regula redarguuntur: quia non sic legitur in exemplaribus ecclesiae Catholicae.

UNDECIMUS locus redarguitur ex prima regula: non enim diurnae sunt vigiliae, sed nocturnae, a vespera ad matutinum progressum habentes, & non a matutino in vesperum.

DUODECIMUS reprobatur ex tertia regula: quia Christus consentiens iudicio Pilati, ostendit se iudicem omnium esse: quod Marcion negat.

TERTIUSDECIMUS, & quartusdecimus locus, ex tertia regula confutantur: destruunt enim Marcionis dogma legi & Prophetis contrarium.

QUINTUSDECIMUS locus refellitur ex quarta regula: quia ea parabola in codicibus ecclesiae Catholicae legitur.

SEXTUSDECIMUS locus revincitur ex secunda regula: quia docet humilitatis regulam, ne fideles per animi elationem operum suorum mercedem amittant: & tales regulae ubique in evangelico Marcionis codice leguntur.

DECIMUSSEPTIMUS arguitur ex quarta regula.

DECIMUSOCTAVUS refutatur ex secunda regula: quia ex consequentibus sui codicis admittit Christum fuisse crucifixum: cogitur ergo fateri non esse falsum, quod in nostris exemplaribus habemus: Christum ascendentem Hierosolymam praedicare discipulis passionem & mortem suam.

DECIMUSNONUS evertitur ex tertia regula: quia Christus ibi contra dogma Marcionis approbat templum, & cultum veteris legis, inquit: Domus mea, domus orationis vocabitur.

VIGESIMUS deicitur ex tertia regula: quia Christus in parabola Vineae testatur, Patres Hebraeorum fuisse ecclesiam Dei, & citat testimonium Psalmorum ex veteri testamento: quae omnia dogma Marcionis de veteri testamento subvertunt.

VIGESIMUSPRIMUS ex tertia regula convincitur: quia favet Patriarchis veteris testamenti, a Marcione reprobatis.

VIGESIMUSSECUNDUS ex tertia regula propellitur: quia favet Prophetis, quos Marcion negat.

VIGESIMUSTERTIUS confutatur ex secunda regula: quia paulo infra in textu Marcionis legitur: Dispono vobis, ut edatis, & bibaris super mensam meam.

VIGESIMUSQUARTUS ex tertia regula deprehenditur: quia est contra dogma de reprobatione veteris testamenti.

VIGESIMUSQUINTUS rejicitur ex quarta regula: quia id habent Catholici codices.

VIGESIMUSSEXTUS ex tertia regula exploditur: appositum enim hoc, quia favebat dogmati suo de reprobatione legis.

VIGESIMUSSEPTIMUS confutatur ex quarta regula.

VIGESIMUSOCTAVUS arguitur ex prima regula: quia si Christus nondum se revelaverat discipulis suis quomodo potest dicere: quae loquutus sum vobis?

Haec ad Marcionem dicta sint, Nunc ad parva illa Anabaptistarum indicia transeuntes, breviter respondemus: non esse ex uno, aut duobus locis, & iis, quo ad verba tantum, & non quo ad sensum immutatis concludendum, evangelium

lium Lucae, quod nunc tenet ecclesia, quicquam falsitatis, aut perversae immutationis complecti. Quid enim obest, aut fidei, aut moribus; si verba ab Epiphonio citata, aut semel tantum, aut bis in eodem capite referantur? certe nihil: eandem enim vim & efficaciam habet idem Christi testimonium semel expressum, quam bis, & ter, & millies etiam repetitum haberet. Nec mirum est, si nostrum exemplar semel habebat, quod in codice Epiphonii bis legebatur; possibile est enim, id in codice Epiphonii, & in quibusdam aliis etiam ita se habuisse, ut ipse refert, quod forte in aliis Graecis codicibus non habebatur. Credibile est etiam, Patres illos, quibus ab ecclesia Catholica demandatum est munus recognoscendi Scripturas, judicasse hunc locum non fuisse bis ab Evangelista descriptum, sed per imprudentiam, & incuriam Scriptoris (ut plerumque fit) semel atque iterum repetitum: ac proinde eos hunc locum secundario positum amovisse, tanquam superfluum, ut in posterum semel tantum in hoc capite legeretur. Similiter & locum illum de fletu Christi, idem Epiphonius testatur, non fuisse ab omnibus codicibus per Catholicos ademptum, sed semper in correctis exemplaribus retentum, & a Divo Irenaeo, in libris adversus haereticos citatum: quanquam nonnulli imperiti Catholici cum de quibusdam codicibus inconsulto detraxerint, ignorantes finem, ac robur verbi illius.

QUANTUM vero ad aliud indicium spectat, respondemus, quod licet in quibusdam codicibus verba angelicae consolationis minime fuerint, & Hieronymus & Hilarius, aut alter quispiam ex Patribus de his incertus fuerit, non tamen ob id de veritate hujus historiae nunc addubitandum est. Scimus enim Canonicas Scripturas non solum eas esse, de quibus nunquam Patres dubitarunt, sed eas etiam, de quibus olim fuit in ecclesiis controversia, & postea re diligentius examinata, communi totius ecclesiae auctoritate receptae sunt. Ex quarum numero est praesens historia; de qua cum fuerit apud veteres aliquando dubitatum, tandem unanimi ecclesiarum omnium assensu recepta est: & eam rejicientes, anathemate damnati sunt: sicut apud Athanasium videre licet, libro sexto de Beatitudine filii Dei^(a): ubi inter caeteros anathematismos hic etiam legitur. SI QUIS negaverit verum hominem quem filius Dei assumpsit, sanguinem sudasse, anathema illi. Epiphonius vero totam hanc historiam in libro Anchorato adversus haereticos inducit, & exponit.

DENIQUE ad illud de adjecta Cainam generatione, dicimus ipsum evangelistam ex Septuaginta editione adjecisse eam; cum tamen in Hebraica veritate non haberetur. Cur autem id egerit, satius est reverenter admirari, quam anxie disquirere exemplo Bedae in Praefatione Actuum Apostolorum scribentis in hunc

TOM. II.

L II

modum:

(a) Adnotavimus sup. I. Tom. Lib. I. pag. 40. Librum de Beatitudine filii Dei abjudicandum fore Athanasio, & ad firmitatem dogmatis Augustini & Epiphonii monumenta laudavimus, rem veluti digiro monstrantes, quam hic plenius ornaremus: quare impraesentiarum adjicimus, quod etsi a veteribus Theologis, quibus N. Xystus adhaesit, laudatus liber olim fuerit M. Athanasio tributus; universim vero, nec perperam quidem, sed consultius a Criticis restituitur Vigilio Tapfensi, in Provincia Bizacena Episcopo, V. labente Seculo doctrina, & fidei confessione sub persecutione Hunnerici Clarissimo: quare vel ex eo non leve desumitur argumentum ad catholici dogmatis firmitatem. Ad magis tamen magisque ventilandos heterodoxos dicimus, quod historia sanguinei Christi sudoris a S. Luca recensita, vera sit, ab eodem Evangelista primitus tradita, ac in prioribus, iisque synceris Codicibus retenta, etsi aliquando ex vano quidam timore Syri, seu Armeni quidam (ut scribit Photius epist. ad Theodorum 138.) non sine superstitione, ac temeritate eam eraserint ex Evangelico textu, formidantes nimirum, ne vel ea objecta historia Ariani possent fucum facere veritati de Verbi Divinitate, ut praeceteris Hieronymus, alique plures adnotarunt. Verum fuisse eam primitus in omnibus codicibus retentam, ut ab Evangelista traditam, vel ex hoc posset ostendi, quia S. Justinus Philosophus,

& Martyr in Dialogo contra Triphonem Judaeum ita scripsit „ In libris, qui sunt ab ejus (Christi) discipulis, ipsorumque Sectatoribus compositi, memoriae mandatum est, sudorem ipsius, tanquam guttas sanguinis defluxisse in terram „ &c. Ut autem eadem veritas clarius elucescat alios lubet producere testes cum ex Orientali, tum ex Occidentali Ecclesia, ex quibus praescriptio & traditio firmatur. Ex Graecis namque, ultra Epiphoniam ab Authore laudatum, praesto sunt S. Justinus, S. Hippolytus contr. Noët. editionis Fabricianae, & de Resurrectione apud S. Anastasium Sinaitam in Hodego pag. 356. S. Irenaeus Lib. III. contra haeres c. 32. vel 22. ex editione P. Massuet, S. Johannes Chrysostomus Hom. LXXXIV. in Matth. Ammonius in Concordia, Photius ubi supra, Theophylactus, & Euthymius in Lucam, Author Quaestionum ad Orthodoxos Quaest. CV. alique. Ex Latinis S. Hilarius Lib. X. de Trinit. cap. 41. S. Hieronymus Dialog. contra Pelag. lib. 2. S. Augustinus lib. 3. de Consens. Evangelistar. in Psalm. 91. & alibi, Vigilius Tapfensis ubi sup. V. Beda in Lucam, ceterique. Legentis Cornellum Jansenium Gandavensem Concord. Evangelic. cap. 137. Richardum Simonium Hist. Critic. novi Testamenti cap. 17. Augustinum Calmetum Dissert. de Sudore Christi sanguineo ad Evangelium Lucae, N. Gravelonius De Scriptur. Sacr. De S. Luca, & alios.

modum : Maxime (inquit) miror , & propter ingenii tarditatem vehementissimo stupore percussus , nescio perscrutari , qua ratione , cum in Hebraica veritate a diluvio usque ad Abraham decem generationes inveniantur , ipse Lucas , qui Spiritu Sancto calamum regente nullatenus falsum scribere potuit , undecim generationes juxta Septuaginta interpretes , adjecto Cainam , in evangelio ponere maluerit . Quod si cui non admodum satisfaciat hujusmodi Bedae admiratio , saltem non erit ei aspernanda Aloyii Veronensis episcopi sententia : qui in Catena Geneseos hac de re scribens , ait , fieri potuisse , ut generationem Cainam , quam Lucas in evangelio posuit , & LXX. in Catalogo posteritatis Scem , Genes. cap. 11. recensuerit , Moses instinctu divinitatis permotus praetermiserit , & ob occultam nobis rationem Cainam nomen silentio praeterierit , sicut & quorundam nomina Evangelista Matthaeus in Genealogia Servatoris nostri taciturnitate involvit . Atque haec de Lucae Evangelio satis .

DE EVANGELIO JOANNIS. HAERESIS V.

EVANGELIUM , quod fertur secundum Joannem , propterea quod minime Joannis sit , non esse recipiendum ; vel si tanquam Joannis recipiendum sit , credendum est , illud multis in locis a falsariis contaminatum haberi .

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS .

PRIMA hujus haeresis pars apud Philastrium inter anonymas haereseos computatur . Sic enim scribit in Catalogo suo : Post hos sunt haeretici , qui Evangelium κατὰ Ἰωάννην , & Apocalypsim ipsius non accipiunt : & cum non intelligant virtutem Scripturae , nec desiderant discere , in haeresi permanent pereuntes , ut etiam Cerinthi illud haeretici esse audeant dicere , & Apocalypsim itidem non beati Joannis Evangelistae & Apostoli , sed Cerinthi haeretici . Augustinus vero in libro de haeresibus capite 30. dicit , hos haereticos fuisse olim appellatos Alogos , hoc est , sine verbo (λόγος enim Graece verbum dicitur) quia Joannis evangelium , in quo Dei verbum describitur , recipere noluerunt . Imposuit autem illis primus hoc nomen Epiphanius , qui contra eos scribens , ita de his loquitur : DICUNT itaque Alogi , id est , bruti illi , & verbo carentes (hanc enim appellationem ipsis impono , & ab hac die sic vocabuntur , & sic ipsis , o charissimi , nomen imponamus) cum enim verbum a Joanne praedicatum non recipiant , Alogi , id est , sine verbo appellabuntur . Et proximis statim verbis addit Alogos istos affirmare Joannis evangelium , quod nunc habemus , a Cerintho editum sub nomine Joannis . Post istos Alogos , ut in eodem libro refert Epiphanius , successit in eodem errore Theodorus Byzantius coriarius , qui primam hujus haeresis partem tutatus est . Secundam vero hujus haeresis partem Faustus olim cum suis Manichaeis , & nunc Anabaptistae nostrorum temporum defendunt , negantes evangelium Joannis apud nos haberi integrum , inviolatum , & intactum , sicut ipsum olim primus ejus auctor conscripsit , idque culpa falsariorum , qui cum non haberent , unde fidem dogmatibus suis conciliarent , immiscuerunt ea huic evangelio , ut sub nomine Joannis fidem apud Lectores invenirent .

I M P U G N A T I O .

SED non est admodum difficile , Alogos primae assertionis defensores confutare . Quomodo enim (ut Epiphanius ait) evangelium hoc erit Cerinthi , quod omnem prorsus Cerinthi doctrinam evertit ? Cerinthus enim recentem , & nudum hominem Christum praedicat . Joannes autem praedicat illum Verbum sempiternum , Deum apud Deum semper existentem , novissime vero temporaliter natum secundum carnem . Rursum , quae causa movere potuit , aut debuit Cerinthum , ut Evangelium a se ipso conscriptum alterius nomine inscriberet , quo se proprii laboris honore fraudaret , atque alium de operibus suis honoraret ? praesertim vero Joannem Apostolum , hostem suum , quo cum implacabiles inimicitias habebat , & cui se propter haeresim adeo infensum esse sciebat , ut nec conspectum praesentiamque suam ferre posset Joannes : qui (ut scribit Irenaeus) cum apud ,

apud Ephesum balneas lavandi gratia fuisset ingressus, & vidisset ibi Cerinthum, continuo illotus exiit, dicens: FUGIAMUS hinc, ne & balneae ipsae corruant, in quibus Cerinthus lavatur veritatis inimicus. Denique, cur Evangelium suum de nomine Joannis inscriberet, qui omnino Joannis Evangelium negat, & praeter Matthaei Evangelium, quod secundum Hebraeos appellabat, nullum aliud Evangelium, ut superius diximus, rejiciebat? Ex his igitur Alogi convincuntur. Anabaptistae vero satis a nobis redarguti erunt, si cum produxerint ea, quae ipsi in hoc Evangelio adulterata calumniantur, ostendamus illa eadem integra esse, & omni ex parte intacta.

OBJECTIONES HAERETICORUM.

1. PRIMUM igitur (ut ex Epiphonio habetur) Alogi Evangelium hoc dixerunt indignum esse, quod in ecclesia legeretur: quia illud insufficiens sit, diminutum, incompositum, ac nullam habens rerum gestarum consequentiam. Cujus auctor Cerinthus multa, quae ad veritatem historiae attinent, veluti per inscitiam, & oblivionem, vel malitiam, praetermiserit. Cum enim aeternam generationem filii Dei enarrasset, dicens, IN principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Verbum caro factum est, statim addidit, quod Joannes Baptista in deserto vociferans clamat: HIC est, de quo dicebam vobis: Ecce agnus Dei: & caetera: Epiph. lib. 2. haer. 51. praetermittit autem Joannis Baptistae conceptionem, & ortum, & Christi annunciationem, & nativitatem ejus temporalem in Bethlehem, circumcisionem ejus, & Mariae purificationem, Magorum adventum cum muneribus ad Christum, pueri fugam in Aegyptum, caedem infantium, reditum Jesu ex Aegypto in Nazareth, pueritiae exercitium sub parentibus, Baptisma Joannis una cum ejus concionibus, & Christi jejunium, & diabolicas tentationes in deserto, caeteraque hujusmodi, de quibus alii Evangelistae dixerunt. Joan. 1. 15.

2. SED neque consona dicit aliis Evangelistis: scribit enim primum miraculum Christi factum esse in Cana Galileae, cum deficiente vino ad nuptias, aqua in vinum versa est. Hoc enim (inquit) est initium signorum Jesu in Cana Galileae: Lucas autem enarrat aliud miraculum multo ante istud a Christo adhuc puero factum; cum anno duodecimo aetatis suae monstravit divinam sapientiam suam in medio Doctorum sedens, & disputans magno omnium audientium stupore. Rursum Joannes refert secundum miraculum a Christo editum fuisse, cum paralyticum Centurionis filium sanavit: Lucas vero multa alia miracula ante hoc facta a Christo describit. Haec Alogi. Epiph. ibid. Joan. 2. 11. Luc. 2.

3. FAUSTUS autem asserit Evangelium istud variis locis vitiatum, maxime vero capite quinto, in quo censet a falsariis addita fuisse verba illa Christi ad Judaeos: EST qui accusat vos Moses, in quo speratis: si enim crederetis Mosi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit. Movetur autem Faustus ad hanc suam sententiam his conjecturis. Primum, quia si Christus, cum magis res id postulare videbatur, testimonio Mosi ad Judaeos non est usus, multo minus credendum est eum Mosem advocasse testem, quando ejus parrocini non egebat: nam cum se mundi lumen appellasset, ac Judaei indignantes reclamarent: TU de te ipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum: tum maxime locus exigebat, ut diceret, Mosem de se prophetaisse: quod tamen non fecit: sed tanquam nullum ex Mose testimonium habens, velut alienus respondit: IN lege vestra scriptum est, quod duorum hominum testimonium verum est. Ego sum qui testificor de me: & testificatur de me qui misit me: cur ergo Mosi testimonium praetermittit, quod prae omnibus magis futurum fuerat ad eam causam opportunum? Secundo non est verisimile Judaeos potuisse tacere, cum Christus diceret, de se scripsisse Mosem, quin statim, utpote maligni, & astuti quaererent: Quid nam illud esset, quod de se a Mose scriptum putaret? Unde eorum haec taciturnitas Jesum nihil tale dixisse significat. Tertio, quod magis movet, illud est, quia in Mose nullum invenitur de Christo vaticinium, aut testimonium: nam si quid Moses de Christo scripsit: certe illud est (quemadmodum nos dicimus) PROPHETAM suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tibi. Sed haec minime ad Christum spectare, manifestum est, quia non Propheta Christus Aug. lib. 16. contra Faust. cap. 2. Joan. 5. 45. Joan. 8. 13. Deuter. 17. 6. Aug. ibid. cap. 4. Deut. 18. 15.

Mosi similis : siquidem ille fuerit homo , hic Deus : ille peccator , hic sanctus : ille ex coitu natus , hic secundum vos ex Virgine : ille offenso Deo suo occiditur in monte , hic Patri perplacens , patitur propria voluntate . Igitur cum nihil de Christo praedixerit Moses , consequens est , aut istud falsum pronunciare capirulum , aut Jesum veritatis auctorem (quod nephas est) arbitrari , mentitum . Sic Faustus .

4. POST quem Anabaptistae multa in eodem Evangelio superaddita conquerruntur : ac inter alia Mulieris adulterae in adulterio deprehensae historiam , octavo Joannis capite scriptam : quam olim in hoc Evangelio minime fuisse multi vetusti patres testantur . In primis vero Eusebius libro tertio historiae Ecclesiasticae cap. 39. loquens de Papias , haec habet . Papias historiam quandam subjungit de muliere adultera , quae accusata est a Judaeis apud Dominum : habetur autem in Evangelio , quod dicitur secundum Hebraeos scripta ista parabola . Quae verba ostendunt non solum Papias temporibus , sed multo post , historiam hanc non fuisse in Evangelium Joannis , sed in Evangelio quodam apocrypho secundum Hebraeos : alioquin non appellasset eam Eusebius historiam quandam ex Evangelio secundum Hebraeos , quasi parum sibi notam significans , sed eam tanquam certam , & indubitam de Joannis Evangelio pronunciaffet . Hieronymus item libro secundo contra Pelagianos de hac historia ponit haec verba : In Evangelio secundum Joannem in multis & Graecis , & Latinis codicibus invenitur de adultera muliere , quae accusata est apud Dominum ; significans his verbis multa fuisse Graeca , & Latina exemplaria , quae historiam istam non habuerint . Quod etiam indicant Graecorum in Joannem commentaria , in quibus cum alia Joannis capitula explanata inveniantur , de hac historia nulla in eis mentio , nedum expositio , invenitur . Unde satis constat , eam ab audace quopiam ex Evangelio secundum Hebraeos , quod a Tatiano haeresiarcha conditum Epiphanius libro secundo testatur , in hoc Evangelium fuisse translata .

Epiph. lib. 2.
haer. 46.

5. ATQUE ejusdem audacis commentum Anabaptistae fuisse dicunt historiam illam de languido ad probaticam piscinam jacente , quam locus in quo Joannes eam factam fuisse scribit , omnino reddit falsitatis suspectam : tum quia in veteri testamento nihil quicquam de hac piscina cum quinque porticibus memoratur : tum , quia Josephus Hebraicarum antiquitatum , ac praesertim trium templi constructionum , sub Salomone , videlicet , Zorobabel , & Herode diligentissimus scriptor , nihil vel de piscina , vel de aqua frequenter , ac divinitus ab angelo turbata scribit . Nec verisimile est Josephum plus nimio Hebraeis suis faventem , praetermissurum fuisse tam insignem divinae bonitatis erga suam patriam favorem , qui in caeteris levioris momenti , & quae minus ad urbis suae decorem , & gloriam facere viderentur , usque ad superfluitatem scripserit , si tantae rei miraculum suoque potissimum tempore , & in suo natali solo fuisset . Quam suspicionem adaugent ipsi hujus historiae explanatores , dum eam confictis quibusdam appendicibus magis adornant : multa de loco , de loci virtute , & virtutis causa conquirunt . Quidam eam piscinam in atrio templi fuisse scribunt : cum tamen id , neque in libris Regum , neque in libris sacrorum Annalium , aut Esdrae , in quibus describitur tam prioris quam posterioris templi structura , legatur . Alii juxta urbis moenia eam ponentes , & inter se de causa virtutis contententes , multo incertiores narrationes adjiciunt : de quibus Petrus Comestor , Scholasticae historiae auctor , affirmat eam sanandi virtutem aquae inditam ex praesentia ligni , ex quo postea fabricata est dominica crux : quod cum in fundo ejus piscinae jaceret , angelus reverentia ligni illius commotus , descendebat de coelo , & agitabat aquam : jussit autem Salomon lignum illud multis antea saeculis in eam piscinam demergi , admonente id regina Saba , quae ex eo ligno ultimam cladem Hierosolymitanæ urbi imminere praeviderat . Auctor vero historiae dominicae crucis addit fabulosa quaedam de Adam , & Seth , qui primi hoc lignum plantarunt , moniti a Deo quod in ipso per Christum peccatum eorum delendum esset . Alii autem ligni hujus fabulam irritantes , non a ligno crucis eam virtutem aquae insitam tradunt , sed a sacris hostiis , & victimis , quae prius , quam in ara cremarentur , in ea piscina a sacerdotibus lavabantur : contra id , quod scribitur secundo Paralipomenon ,

Joan. 5.

pomenon, quarto, victimas non in piscina, sed in decem aeneis conchis in id opus a Salomone constructis consuevisse lavari. Quae tam variae, & incertae narrationes, totam hanc historiam in dubium revocare videntur.

DILUTIO OBJECTORUM.

1. **IGNORANT** (inquit Epiphanius) errantes, & mente caecutientes Alogi quemadmodum Joannes, qui quartus, & ultimus scripsit post alios Evangelistas, jam senex, & octogenarius, quae ante ipsum ab aliis probe exposita fuerant, edere non curavit, sed circa ea, quae ab his relata non fuerant maxime insistere voluit. Quare cum ab aliis non satis explicatam vidisset aeternam filii Dei generationem, ac divina Christi colloquia, idcirco praetermissa ejus temporali natiuitate una cum aliis, quae Alogi commemorant, totus in hoc unum incubuit, ut Christum Dei filium ab aeterno per omnia Patri aequalem, contra impiam Ebionis, & Cerinthi doctrinam describeret, Evangelium suum ab aeterna Verbi generatione exorsus. **SED** inquit fortasse dementes Alogi. Si ob id haec scribere praetermisit, quia jam ab aliis fuerant Evangelistis abundanter explicata, cur non & multa alia, quae de Christo scripsit, eadem ratione praeteriit, quia de his aliis ante eum Evangelistae satis superque tractaverant? Quibus respondemus, ita, ad fidei certitudinem, & ad salutem nostram, Deo volente factum esse, qui noluit singulis Evangelistis concedere, ut unusquisque eorum universa ac singula enarraret; sed unicuique eorum secundum proportionem scribendi per partes, ita distribuit, ut interdum unus eadem illa diceret, quae jam alius Evangelista narraverat; ut ex his, quae duo, vel tres, vel quatuor consone, & aequaliter dixerant, se ex uno eodemque veritatis fonte accepisse ostenderent. Interdum vero, alius quaedam sub silentio praeterires, ac relinqueret, quae alter explicando suppleret: ne forte si omnia, quae de Christo scripta sunt in uno aut duobus Evangelistis habuissemus, caeteros Evangelistas, veluti eadem superfluo reperentes, fastidiremus: & solum eos, qui omnia perscripissent, amplectentes, aliorum Evangelistarum laborem tanquam inutilem, ac superfluum negligeremus: atque hoc pacto sancta illa Evangelistarum quadriga dissolveretur, quam Dominus indissolubilem esse voluit. Itaque, ut indissolubilis permaneret, ita ipsorum Evangeliorum harmoniam temperavit, ut unius narratio absque alterius narratione consistere non possit, sed ex omnibus simul conjunctis, consonantissima ac perfectissima salutis nostrae historia resultet. Frustra igitur irrationales Alogi de his, quae ab Joanne per spiritus voluntatem praetermissa, vel una cum aliis Evangelistis narrata fuerunt, conqueruntur.

2. **RIDICULUM** vero est ac futile, quod Joanni opponunt, illum aliis Evangelistis contraria scribere, cum nulla sit inter eum & Lucam contradictio: non enim dicit Joannes miraculum illud nuptiarum omnino primum fuisse omnium Christi miraculorum, sed primum signum, quod fecit Jesus post baptismum suum, ac discipulorum assumptionem: interim non negans, multa quoque miracula ante baptismum a Christo facta, de quibus Lucas id, quod a Christo jam puero in templum factum est, una cum multis aliis descripsit, ad confutandam haeresim eorum, qui Jesum ante baptismum Deum fuisse negant, sed tum primum deificatum affirmant, cum eo baptizato, Spiritus ex apertis coelis, paterna voce testante, descendit in eum. Consimili modo solvitur quod de puero Centurionis obijciunt: Joannem non dixisse hoc secundum fuisse miraculum Christi post susceptos discipulos, sed secundum postquam e Judaea in Galilaeam migrasset: dicente ipso Evangelista. **HOC** iterum secundum fecit signum, cum venisset a Judaea in Galilaeam.

3. **PORRO** non minus debile, & enerve argumentum est, quod Faustus contra quintum Joannis capitulum affert, dicens Christum testimonio Moysi tum debuisse uti, siquid a Mose de se testatum nosset, cum ei Judaei objicerent, quod de se ipso testimonium perhiberet. Si enim diligenter inspiciamus, quod Judaeis tunc respondit Christus, videbimus de seipso grande testimonium ex Mose protulisse: nam cum diceret: in lege vestra scriptum est, quod duorum testimonium verum est: Ego sum qui testificor de me, & testificatur de me qui misit me pater: quid aliud

Deut. 17.

Augu. lib. 16.
contra Faust.
cap. 13.

aliud sonabat recte intelligentibus, nisi illum testium numerum in lege Mosi prophético spiritu consecratum, & a Mose commendatum, ut etiam sic praenunciaretur futura revelatio Patris, & Filii, quorum Spiritus est, in illa inseparabili trinitate Spiritus Sanctus? Quod vero addit, propterea non esse credendum, quod Christus dixerit de se scripsisse Mosem, quia si hoc ille dixisset, Judaei se temperare nequissent, quin protinus quaererent, quodnam illud esset de se scriptum, puerile est: nam sicut fieri potuit, ut post conspecta miracula, dura Judaeorum infidelitas permaneret; ita fieri potuit, ut cum Christus diceret de se scripsisse Mosem, hoc magis maligna astutia timentes, unde convincerentur, audire omnino non quaererent quid de illo Moses scripserit. Cum autem subdit, nullum apud Mosem inveniri testimonium, quod pro se Christus producere potuisset, propterea quod testimonium illud Deuteronomii nihil de Christo loquatur, impudentissime mentitur. Sunt enim talia, ac tanta de Christo testimonia in libris Mosi, quemadmodum sequenti libro ostendemus, ut nihil plane scripserit Moses, quod non ad Christum tanquam ad finem ultimum totius legis referatur. Nec aliquid prorsus valet lepida illa Antithesis, qua luteum sermonem suum quasi pingere, & colorare voluit: dum Christum Mosi comparans nititur illum monstrare dissimilem: quasi vero cum simile aliquid dicitur, ex omni parte, atque ex omni modo, ita simile intelligatur, ut nulla prorsus inter ea, quae similia sunt, dissimilitudo remaneat: sicut in Christo accidit, qui servata sibi divinitatis a Mose dissimilitudine, in hoc similis dicitur Mosi, quia homo, quia factus in similitudinem carnis, ex muliere natus, quia missus ad liberandum populum Dei, non de Aegypto, sed de captivitate peccatorum, non a Pharaone, sed a potestate tenebrarum: similis item, quia vera morte in monte mortuus est. Dissimilis vero, quia Deus de Spiritu Sancto natus ex virgine, mortuus in monte, non propter peccata sua, sed ut a nobis offensi Dei iram, portans scelera hominum in corpore suo, placaret.

4. SED insaniant quantum velint Anabaptistae, quoniam hanc historiam antiquis semper Graecorum codicibus extitisse, sicut & nunc in his extat, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, & plerique Graeci testantur, & ecclesia catholica ei parem auctoritatem detulit cum caeteris Joannis Evangelistae capitulis. Nec propterea quod Papias citaverit eam ex Evangelio secundum Hebraeos, credendum est, quod in Evangelio Joannis scripta non fuerit, vel quod eadem vera, non sit, quia legatur in Evangelio secundum Hebraeos: alioquin nihil in sacris libris verum erit, quod in aliis gentium scripturis inveniat scriptum. Vana sunt haec argumenta, & responsione indigna. Sed instant, ideo suspecta redditur historia, quia producit ex Evangelio secundum Hebraeos, quod est Tatiani haereticarum opus. Verum imperiti isti falluntur ex ignorantia historiarum: Multo enim inter se differunt Evangelium secundum Hebraeos a Papias citatum, & Evangelium ab Epiphanio commemoratum. De utroque enim Eusebius scribens, ait Evangelium cujus Papias recordatur, olim in primaeva illa ecclesia in magna auctoritate fuisse; & eo, quanquam in canone non esset, consuevisse uti Judaeos ad Christum convertendos: alterum vero, quod Epiphanius refert a Tatiano haeretico editum, omnino ait ab ecclesia fuisse explosum.

Euseb. Hist.
Eccles. lib. 3.
cap. 25. lib. 4.
cap. 29.

ILLUD vero, quod ad fidem historiae labefactandam iidem haeretici afferunt, nempe Graecos historiam istam in commentariis suis non habere, nescio unde id noverint, cum nulla praesenti saeculo extent Graecorum integra in Joannem commentaria, praeter unius Chrysostomi, ac Theophylacti, & Euthymii abbreviatorum ejus; in quibus licet historia illa explicata non sit, non tamen ab eis repudiata est, & possibile est Chrysostomum eam historiam exposuisse, & eam deinde expositionem a quopiam Haeretico, cui historia illa, vel historiae explanatio non placuerit, e codice Chrysostomi fuisse detractam. De Hieronymi verbis nihil aliud libet respondere, nisi quod alias diximus, ridiculas esse consecutiones istas a particulari affirmativa ad negativam particularem, historia videlicet haec in multis voluminibus est: ergo in multis voluminibus non extat. Sunt haec certe vilia, & elementaria indigna, quibus respondeatur: at excusandi sumus, quod nos haeticorum improbitas in hanc tenuitatem descendere cogat.

5. SED

5. SED Quis non rideat illorum amentiam, dum historiam languidi ad pisci-
nam idcirco credere nolum, quia eam, nec in veteri testamento, nec in Josepho,
legerint? Quasi vero Miracula Christi ideo nobis credenda non sint, quia Josephus
ea non scripsit. Sed nihil ajunt de hac piscina in veteri testamento scriptum est:
concedimus nihil aperre de ipsa in veteri testamento affirmatum; sed nec aperte
negatum: immo si diligenter consideremus ea; quae scribuntur secundo libro Pa-
ralipomenon, capite quarto, necessaria consecutione colligemus piscinam quan-
dam, seu aquarum conceptaculum fuisse Hierosolymis in regione, quae a Joan-
ne Probatica nominatur. Sic enim Graece, inquit, ἐστὶ δὲ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπὶ τῇ προ-
βατικῇ κολυμβήθρα. Quae forte piscina ad infimas radices montis, qui templum
sustinebat, extructa fuerat, ut in eam influeret omnis illa aquarum vis, quae quo-
tidie effundebatur, tam ex Mari aeneo, in quo lavabantur sacerdotes; quam ex
decem conchis, in quibus holocausta lavabantur: nam, ut de conchis taceam,
Mare solum, ut eodem capite legitur, tria millia metretas capiebat. Oportuit
igitur grandia quaedam fuisse aquarum conceptacula, in quibus tot vasa exone-
rarentur: cui rationi etiam Aristae vetustissimi scriptoris testimonium consenti-
re videtur: is enim de hujusmodi aquarum conceptaculis Hierosolymitano tem-
plo deservientibus, in libro De septuaginta interpretibus ad Philocratem loqui-
tur in hunc modum.

Joan. 5.

2. Par. 4.

Meminit etiam
Flavius Jose-
phus hujus
piscinae lib.
V. de Bel. Jud.
ca. 4. ubi eam
Σολομῶνος κο-
λυμβήθραν So-
lomonis pi-
scinā adpel-
lat. Vide il-
lum.

AQUARUM vero receptacula, quae plurima ad diluendum jugularum
hostiarum sanguinem funditur, commodis locis occuluntur: nam festis diebus
multa victimarum millia caeduntur: etenim tantus est eductarum aquarum affi-
duus fluxus, ut perennem fontem inundare putes. Sed mirabilius est, & fere in-
enarrabile, subterraneorum conceptaculorum magnitudo, quae ad quinque us-
que stadia per circuitum templi cuncta penetrat: plumbeae ad ea fistulae quaecun-
que per muros, ac templi solum, quibus omnia abluantur, mudenturque, descen-
dunt. Sunt & apud Araebasim frequentes aperturae, omnibus, nisi his, qui mi-
nistrant, incognitae, quarum influxu, ac impetu omnis ex hostiarum multitudine
cruor purgetur: receptarum autem aquarum multitudinem per hunc modum
conjectavimus: nam cum nos stadia quatuor ultra urbem duxissent ad quendam
locum, jubent nos subterfluentium undarum sonitum audire, qui mihi quidem
magnum vasorum confluxus visus est. Haec Aristaeas: ex cujus verbis conjicio
facile accidere potuisse, ut aquae illae per occultas fistulas in hanc piscinam in-
fluere, atque iterum ex ea per alios meatus extra urbem effunderentur. Verum
quod nulla de hac piscina in veteri testamento facta sit mentio, mirandum non
est: quia is locus tum temporis non erat adeo celebris, ut particulari narratione
dignus videretur. Sed postquam ultimis Hebraeorum temporibus miraculi nobili-
tate illustratus est, verisimile est, locum ipsum tum primum quinque porticibus
exornatum ad commoditatem languentium, qui sub his decumbebant, expectan-
tes aquae motum. Quare non debet Evangelicae historiae fidei quicquam dero-
gare, si quid de loci situ, ac virtute praedicti auctores inter se nonnihil dissen-
tiant: praesertim cum auctor historiae scholasticae, quod de ligno crucis ex alio-
rum opinione referat, ipse non asserat, sed tantum id scribat, ut rem fama, sed
non certa veritate compertam. Nobis satis est, hanc languidi historiam semper
in omnibus tam Graecis quam Latinis codicibus extitisse, & a patribus Graecis,
& Latinis expositam fuisse, ac totius ecclesiae auctoritate tot annorum saeculis
fuisse comprobata. Quare nulla causa est, cur eam propter inanes quasdam
somnia Anabaptistarum conjecturas deinceps in dubium revocemus. Et de
Joanne quidem Haecenus.

DE ACTIS APOSTOLORUM. HAERESIS VI.

ACTA Apostolorum non recipere.

HANC haeresim Eusebius libro 4. historiae ecclesiasticae, ex sententia Ire-
naei tribuit Tatiano, ac Severo, a quo Severiani haeretici dicti sunt. Philastrius
item in catalogo, Cerintho ascribit. Augustinus in libro de utilitate credendi ad
Honoratum eandem haeresim assignat Manichaeis, qui librum hunc idcirco no-
luerunt

Cap. 29.

Cap. 36.

Cap. 2.

luerunt accipere, quia ejus auctor scriberet spiritum Paracletum a Christo promissum in die Pentecostes advenisse longe ante tempora Manichaei, quem ipsi credebant fuisse Praeclerum illum spiritum a Christo promissum. Sed cum liber iste (inquit Augustinus) tanta in se habeat similia his, quae Manichaei de divinis scripturis accipiunt & credunt, magnae stultitiae videtur esse, quod etiam non hunc credant; & accipiant. Hieronymus in Catalogo virorum illustrium scribit librum hunc olim a presbytero quodam Asiatico fuisse corruptum, sic inquit. Igitur periodos Pauli, & Teclae, & totam baptizati leonis fabulam libro Apostolicorum actuum adjectam inter apocryphas scripturas computamus. Sed & Tertullianus vicinus Apostolorum temporibus refert presbyterum quendam in Asia *επιδασκ* Apostoli Pauli convictum apud Joannem, quod auctor esset libri, & confessum se hoc Pauli amore fecisse. In hujus igitur erroris confutatione nihil mihi laboris infumendum est, quia cum nullas rationes apud quemquam scriptorum invenerim, ob quas haeretici hunc librum abjecerint, non opus est ut quicquam illis respondeamus, nisi hanc ipsorum haeresim damnari longaevae ecclesiae usu, Patrum omnium approbatione, & auctoritate Conciliorum omnium, praecipue Laodicensis, Carthaginensis tertii, & postremi omnium Tridentini, in quorum catalogis hic liber inter caeteras divinas scripturas recensetur.

DE EPISTOLIS PAULI APOSTOLI IN UNIVERSALI.
HAERESIS VII.

EPISTOLAS Pauli Apostoli repudiare.

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.

SUB hac nefaria haeresi multi sunt haeticorum errores. Quidam omnes Pauli epistolas rejiciunt, quorum dux & antesignanus, ut Irenaeus, & Eusebius scribunt, fuit inops mentis Ebion (sic enim nomen ejus Hebraeis sonat) qui cum totam legem veterem una cum nova Christianis observandam esse doceret, & in hoc sibi Paulum fortissime reclamantem sentiret, epistolas ejus in universum abjecit, ipsumque Apostolum (ut Epiphanius refert) modo Tarsensem, modo Graecum, modo Apostatam legis, per contumeliam appellavit; accusans eum, quod cum Graecus esset, & ex patre Graeco, Hierosolymam ascenderit, & cum per tempus illic permansisset, concupierit filiam sacerdotis in uxorem accipere, & hujus gratia profelytus factus fuerit, simul & circumcissus. Deinde, cum puellam affectus non esset, ira concitatus, contra circumcisionem, & contra legem scripserit. Huic Ebioni successerunt in errore Helcheseitae haeretici tempore Philippi Augusti primi Christianorum Imperatoris: qui, teste Eusebio, omnes epistolas Pauli ex integro repudiaverunt. Alii fuerunt haeretici, qui non omnes Pauli epistolas respuere sunt ausi, sed eas tantum, quas maxime dogmatibus suis infestas cognoverant: veluti Encratitae, Severiani, Marcionitae, Manichaei, Arriani, Aëriani, Anabaptistae, ac plerique alii haeretici. Ex quibus Encratitae, quorum princeps fuit Tatianus, quondam Justinii martyris auditor, epistolas ad Titum, & Timotheum rejecit, Arrius epistolam ad Hebraeos, Marcion vero Ponticus, patria Synopeus, quatuor ex quatuordecim epistolis Pauli, quas habet ecclesia, in totum abjecit; videlicet, duas ad Timotheum, unam ad Titum, & alteram ad Hebraeos. Ex his vero, qui aliquas Pauli epistolas rejiciunt, alii eas epistolas, quas recipiunt, integras, & incorruptas accipiunt: alii vero etiam eas, quas suscipiunt, in multis falsatas, ac vitiatas esse contendunt: sicuti Marcion, qui decem illas Pauli epistolas, quas accipiebat, in pluribus locis habuit adulteratas, mutilatas, truncatas, & plerisque astutis additamentis intermixtas: compegit autem ex eis volumen quoddam, quod librum Apostolicum appellavit: in ejus calce, etiam epistolam quandam ad Laodicensis addidit, Pauli nomine inscriptam. Qui vero epistolas quasdam incorruptas, & incontaminatas servant (quanquam eas Pauli Apostoli esse credant, & ad nos usque integras pervenisse fateantur) non tamen omnia, quae in eis scripta sunt, accipiunt, sed quaedam omnino reprobant; veluti anonymus quidam Fabricii

Iren. lib. 1. ad.
ver. haer. c. 2.
Euseb. lib. III.
Histor. Eccl.
cap. 27.

Epiph. lib. 5.
Haer. 50.

Lib. 6. cap. 27.

Euseb. lib. 4.
Histor. ca. 29.

Hiero. Praef.
ad Titum.

Epiphanius. H. 1.
Haer. 42.

britii discipulus, contra quem Augustinus, sub nomine adversarii legis & prophetarum, duos libros edidit. Hic, ut idem refert Augustinus, dixit Paulum pro qualitatibus ingeniorum sub quinque diversis personis locutum; quarum, prima esset Judaeorum, secunda eorum, qui sub lege sunt, tertia eorum, qui sub lege non sunt, quarta, infirmorum, quinta vero perfectorum, atque cum in quatuor primis personis multa dixisse, quae a perfectis suscipi non deberent. Aëriani quoque, ut annotat Epiphanius, distinguentes Pauli dicta, asseriebant eum quaedam Spiritu Sancto plenum dixisse & scripsisse; & haec sine ulla contradictione esse recipienda: nonnulla vero eundem Paulum, ut nudum hominem Spiritu Sancto destitutum dixisse; & haec abjicienda esse existimabant. Verum cum praedicti haeretici non reddant causas cur omnes Paulinas epistolas abjiciant, vel cur aliquas recipiant, aliquas vero spernant, vel cur in his magis haec quam alia dicta falsata sint; vel cur haec magis secundum hominem, quam secundum spiritum a Paulo dicta sint, nihil occurrit, quod adversus eos dicamus, nisi quod Hieronymus in praefatione commentariorum ad Titum contra hos temerarios scribit: Si redderent, inquit, causas cur has epistolas Apostoli esse, & Apostolo dignas non putarent, tentaremus eis aliquid respondere, & forsitan satisfacere lectori: nunc vero, cum haeretica auctoritate pronuncient, & dicant, illa epistola Pauli est, haec non est, ea auctoritate se pro veritate intelligant refelli, qua ipsi non erubescunt falsa simulare. Itidem & nos dicere possumus contra omnes praedictos haereticos, praesertim cum alibi in hoc Opere ostenderimus, nihil esse in divinis scripturis, quod sancti Dei homines e Spiritu Sancti afflatu non scripserint, nihilque in eis esse, quod falsitatis suspicione notari queat.

August. lib. 2.
cont. adv. leg.
& Proph. c. 2.

Epiph. lib. 3.
Haeref. 76.

OBJECTIONES HAERETICORUM.

1. **CONTENDIT** Faustus epistolas Pauli esse falsatas in omnibus iis locis, in quibus legitur, Christum factum ex semine David secundum carnem: sicut in principio epistolae ad Romanos scribitur: non enim credibile est, inquit, Apostolum Dei contraria sibi scribere potuisse, & modo hanc, modo illam, de Christo habuisse sententiam, ut scribens ad Romanos diceret, Christum esse filium David secundum carnem, & postea ad Corinthios scribens, sententiam illam tanquam falsam corrigeret, vel potius rejiceret, inquiens: Nos neminem novimus secundum carnem, & si cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus. Quare cum tantum intersit inter haec duo capitula, ut aliud Christum secundum carnem nosse, aliud non nosse affirmet, restat, vel Paulum in primo capite errasse, & deinde secundo capite magis proficiendo mutasse sententiam, vel Pauli epistolam eorum falsitate corruptam, qui primum illum locum, & his similes Pauli epistolis inseruere. Verum cum fas non sit Apostolum Dei, quod aliquando aedificavit destruere, melius est dicere epistolam Pauli alterius pravitate vitiatam, quam ipsius errore vitiosam.

Augu. lib. 11.
contra Faust.
cap. 1.

Rom. 1. 3.

2. Cor. 5. 16.

2. **AT** innominatus ille Fabricii discipulus ad hanc Fausti calumniam multo graviores blasphemias adjecit, inquiens, multa esse in his epistolis rejicienda, in quibus Paulus infirmitati se auditorum accomodans, aliter sententiam protulit quam revera sentiret. Constat enim Apostolum pro qualitatibus ingeniorum in quinque personis locutum: insinuans enim rudi adhuc populo, quae Dei sunt, non debuit a perfectioribus incipere, & consuetudinem ab eis vetustatis excludens, a difficilioribus inchoare, ne novos adhuc ad fidem, perfecta doctrina turbaret: quod ex ipsius Apostoli verbis probatur, cum dicit: CUM liber essem ex omnibus, omnibus me servum subjeci, ut plures lucrifacerem: & factus sum Judaeis tanquam Judaeus, ut Judaeos lucrifacerem, & his, qui sub lege sunt, tanquam sub lege essem, ut eos, qui sub lege sunt, lucrifaciam, & his, qui sine lege erant, tanquam sine lege essem cum sine Dei lege non sim, ut lucrifacerem eos, qui sine lege sunt; factus sum infirmus, ut infirmos lucrifacerem: omnibus, omnia factus sum, ut omnes lucrifaciam. Ad quas quatuor personas, unam scilicet Judaeorum; alteram eorum, qui sub lege sunt, tertiam eorum, qui sub lege non sunt, quartam infirmorum, quintam quoque addidit perfectorum personam: dicens: SAPIENTIAM loquimur inter perfectos, his verbis indicans, multa in gratiam eorum,

Aug. lib. con.
advers. leg. &
proph. 2. c. 2.

1. Cor. 9. 19.

1. Cor. 2. 6.

TOM. II.

M m m

quorum

quorum personas sumpserat locutum, de quibus longe secus in corde sentiret: & se aliud saepe finxisse, quod non erat.

Hiero. Praef.
in Comm. ad
Tit.

3. AERIANI deinde, & alii quidam innominati haeretici, quos Hieronymus in praefatione Commentariorum ad Titum recenset, multa in epistolis Pauli tanquam humanitus, & non divinitus a Paulo dicta contemnunt: & inter caetera etiam totam epistolam Pauli ad Philemonem abjiciunt, quia etsi Pauli sit, nihil tamen habeat, quod aedificare possit: quia tantum commendationis officio, & non docendi gratia scripta sit: dicentes non omnia semper Apostolum Christo in se loquente dixisse: quia humana ejus imbecillitas eundem semper spiritus tenorem ferre non potuisset: sed aliquando fuisse tempus, in quo Paulus tanquam communis homo loqueretur, & ageret, & de corpusculi sui necessitatibus aliquid vel loqueretur, vel ageret, veluti cum prandium disponderet, cum cibum caperet, esuriret, saturaretur, ingesta digereret, & exhausta compleret, & corpori suo necessaria, aut ab aliis peteret, aut aliis imperaret. Tunc enim Paulus, sicut & caeteri homines existens, dicere non ausisset: AN experimentum quaeritis ejus, qui in me loquitur Christus? & VIVO ego, jam non ego: vivit autem in me Christus. Neque hoc mirum esse, addebant, si Paulus aliquando sicut homo communis sine spiritu Dei viveret, ac loqueretur, cum hoc in prophetis quoque accidisse legatur: sicut de Ezechiele, & aliis prophetis scriptura dicit: FACTUM est verbum Domini ad Ezechielem: qui post expletum vaticinium rursus in semetipsum reversus, communis homo fieret ex propheta, & excepto Domino nostro Jesu Christo, in nullo Spiritum Sanctum remansisse. Quod signum etiam Joannes Baptista acceperat, ut super quem vidisset descendere Spiritum Sanctum, & manere in eo, ipsum esse cognosceret. Ex quo ostenditur super multos quidem descendere Spiritum Sanctum, sed proprium hoc esse Salvatoris insigne, quod permaneat in eo. Igitur in epistolis Pauli multa sunt ab eo scripta, cum destitutus Spiritu Sancto, ut purus homo loquebatur, sicut indicant ea, quae passim in eis inveniuntur, videlicet, ad Galatas; UTINAM excindantur qui vos conturbant: & ad Timoth. PENULAM, quam reliqui Troade, apud Cyprum, veniens tecum affer, similiter libros, & membranas; & ad Philemonem: PRAEPARA mihi hospitium, &c. ejusmodi humanae imbecillitatis exempla: in quibus cum nullum experimentum Christi in Paulo loquentis agnoscat, licebit ea pro arbitrio vel recipere, vel abjicere.

2. Cor. 13. 3

Galat. 2. d

Ezech. 1. a

Joan. 1. d

Galat. 5. b

2. Tim. 4. c

Philem. 22

DILUTIO OBJECTORUM.

Aug. lib. 11.
contra Faust.
cap. 4.

1. ALIQUID inquit Faustus in Paulo falsatum est: quia non potest utrumque verum esse, & quod in epistola ad Romanos, & quod in epistola ad Corinthios scribit. Nos vero demonstramus quod possit utrumque verum esse, & quod sibi haec duo non sunt contraria: Unum quippe eorum non esse Pauli, nullo modo possumus dicere, quia nulla in eo variat codicum auctoritas. Etsi enim in quibusdam Latinis exemplaribus non legitur, FACTUS, sed natus ex semine David, cum Graeca FACTUS habeant, unde non ad verbum, sed ad sententiam transferre voluit, dicendo natus Latinus interpres, tamen Christum ex semine David esse secundum carnem, omnium librorum, atque linguarum concordat auctoritas. In hoc autem Paulum aliquando errasse, & proficiendo mutasse sententiam, absit ut dicamus. Neutrum igitur ab altero dissonat; sed in eadem sane fidei regula utrumque concordat. Nam quod filius Dei ex semine David factus est, nec idem Apostolus uno loco dicit, & aliae sanctae scripturae apertissime praedicant. Quod vero dicit: & si noveramus Christum secundum carnem, sed jam nunc non novimus: ea ipsa circumstantia scripturae loci ejus satis ostendit, quid loquatur Apostolus, suo quippe more vitam nostram futuram, quae jam in ipso homine mediatore Christo capite nostro resurgente completa est: ita spe certa meditatur, tanquam jam adsit, praesensque teneatur, quae utique vita non erit secundum carnem, sicut Christi vita non est secundum carnem. Carnem nanque hoc loco non ipsam corporis nostri substantiam, quam Dominus etiam post resurrectionem suam carnem appellat dicens: PALPATE & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere: sed corruptionem mortalitatemque carnis vult intelligi, quae tunc non erit in nobis, sicut jam in Christo non est. NO-

Aug. ibid. c. 7.

Luc. 24. 39

VERAMUS

VERAMUS ergo Christum secundum carnem, id est secundum carnis mortalitatem antequam resurgeret, sed nunc jam non novimus secundum carnalem corruptionis qualitatem, quia sicut idem dicit Apostolus, **CHRISTUS** resurgens a mortuis jam non moritur, & mors ei ultra non dominabitur. Noveramus eum secundum carnem, cum adhuc moriturus esset, inerat quippe in ejus corpore mortalitas, quam proprie carnem appellat Apostolus. Sed jam nunc novimus, illud enim ejus mortale jam induit immortalitatem: unde secundum pristinam mortalitatem jam caro appellari non possit. Sed si se ad verborum proprietatem Faustus teneat, mentitus est Paulus, quod ait: **NOVERAMUS** Christum secundum carnem, si Christus, ut Faustus inquit, nunquam fuit secundum carnem. Nemo enim noverat, quod non erat. Non autem dixit, putabamus Christum secundum carnem, sed, Noveramus. Verumtamen ut verbo non premagi, ne quis assermet per abusum locutum Apostolum, ut pro eo, quod est, putabamus, diceret Noveramus: illud miror non attendere homines coecos, vel potius non miror non videre coecos, quia si Christus ideo non habuit carnem, quia dixit Apostolus, nunc jam se non nosse Christum secundum carnem: nec illi habuerunt carnem, de quibus eodem loco dicit: **ITAQUE** nos amodo neminem novimus secundum carnem. Amodo, inquit, neminem novimus secundum carnem, id est, tam certam spem tenemus futurae nostrae incorruptionis, & immortalitatis, ut amodo jam in ipsa contemplatione immortalitatis omnem pene mortalitatis corruptionem obliti, gaudeamus. Amodo neminem novimus secundum carnem, nondum in re, sed in spe intelligitur, quia spes nobis in Christo est, quia in illo jam completum est, quod nobis promissum speramus.

2. **INSURGIT** deinde contra Paulum Fabritii discipulus: qui, quod Apostolus dixit compatiens affectu, in fallaciam detestabilem vertit. Quam autem aperte blasphemet hic impius: quis non videt? Si enim se, talem finxisset apostolus, qualem insanus hic latrat, videlicet sine lege, apud gentiles, qui erant sine lege: non proposuisset illis cum tantis praeconiis imitandam fidem Abrahae, quem non noverant, utpote alienigenam, patrem gentis Hebraeae, longe ab eorum moribus, longe ab eorum ritibus, & cognationibus alienum: sed aliquem principem, sive Romanorum, sive Graecorum, sive aliquem Philosophorum, debuit invenire, quem eis proponeret imitandum. Similiter si his, qui sub lege erant, Judaeis dolose factus erat sub lege: ut quid dicebat eos non esse haereditarios ex lege? & **LEX** iram operatur? & **LEX** ministratio mortis? & **LEX** propter transgressores posita est? quae aequo animo ferre non possent, qui in lege gloriabantur? Nunquam igitur Paulus fallendi studio diversas induit personas: sed eandem semper doctoris personam tam apud gentes, quam apud Judaeos retinens, eundem Deum, eandem legem, & prophetas, & Evangelium Israelitis, gentibus, infirmis, & perfectis praedicavit. Sed dixerit aliquis, Frustra ergo dixit Apostolus, **FACTUS** sum omnibus omnia: & **NON** potui vobis loqui spiritualia, sed quasi carnalibus lac vobis dedi non escam: sed absit ut putemus Apostolum ista fecisse, ut alios ex aliis fingendo falleret. Factus est omnibus omnia, non fallentis astu, sed compatiens affectu, diversis animarum morbis, diversis misericordiae affectibus subveniens: dans scilicet parvulis parva, non falsa; lactea, non noxia; nutritoria, non peremptoria, prima scilicet fidei rudimenta: perfectis vero grandiora mysteria: unicuique salubria pro sua capacitate accommodans.

3. **CAETERUM** valde errant Aëriani, & alii haeretici eorum asseclae, si putant Paulum Spiritum Sanctum non habuisse, cum de humanae imbecillitatis necessitatibus loqueretur, aut Spiritu Sancto destitutum, cum corporis necessaria compleret: putantes cibum emere, hospitium praeparare, vestimenta conquirere, esse peccatum, & a nobis refugari Spiritum Sanctum, si corpusculi necessitatibus parumper serviamus. Spiritus Sanctus enim contristatur, & fugatur a nobis, non hujus vitae ministeriis, sed ex operibus immundis, & vitiis multis, quae cum per ordinem Propheta digessit, ad extremum intulit: **IN** omnibus istis contristabas me. At calicem aquae frigidae porrigere, pedes lavare, virulum innotare, prandium praeparare, tantum abest ut peccata sint, ut his rebus quosdam in Dei filios adoptari legamus: proinde, Paulum ob huiusmodi aliquando Spiritu

tu Sancto destitutum fuisse, minime credendum est, sed firmissime tenendum, Spiritum Sanctum ab ea die, qua Apostolus Christi e Saulo factus est Paulus, & ex vase contumeliae, vas electionis, & gratiae, ut portaret nomen Christi in nationibus, nunquam in eo per aliquod tempus spiritum Christi defecisse, a quo universa, quae scripsit, mirabiliter dictata sunt.

DE EPISTOLA PAULI AD HEBRAEOS. HAERESIS VIII.

EPISTOLAM ad Hebraeos neque esse Pauli, neque esse inter canonicas scripturas numerandam.

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.

Phila. ca. 89.

Epiph. lib. 1.
Haeref. 42.
Euseb. lib. 3.
Hist. cap. 29.
Epiph. li. 21.
Haeref. 69.
Theod. Praefat. Epist. ad Hebr.
Hieron. Praefat. Epist. ad Tit.

PHILASTRIUS in catalogo haeresicon recenset hunc errorem inter anonymas haereses, inquit: SUNT aliqui, qui epistolam Pauli ad Hebraeos asserunt non esse ipsius, sed dicunt aut Barnabae esse Apostoli, aut Clementis de urbe Roma episcopi. Epiphanius autem in primo adversus haereses scribit, hujus erroris auctorem fuisse Marcionem, qui praesentem epistolam una cum epistolis ad Titum, & Timotheum ut apostolo indignas rejecit: cui Tatianus, teste Eusebio, in eodem errore successit. Deinde post istos (ut Epiphanius Theodoretus & Hieronymus narrant) Arrius, Aëriani, & Ariommanitae videntes hanc epistolam maxime eorum dogmati repugnare, negaverunt illam esse Pauli: atque ob id eam de canonicis scripturis tanquam adulterinam, & suspectam abiecerunt. Quorum perfidiam phanatici Anabaptistae, atque athei Servetani imitantes, eadem ex causa eam repudiarunt. Lutherus vero, ut Calvinus, atque alii ex eorum officina, licet eam de canone non excludant, Pauli tamen apostoli esse negant, dicentes illam nec Pauli spiritu, nec Apostoli maiestate dignam esse: unde quoties eos ex hac epistola testimonium aliquod citare contingit, praetermisso semper Pauli nomine, pro eo Auctorem epistolae ad Hebraeos adducunt.

IMPUGNATIO.

1. Petr. 3. 14.

QUONIAM haec haeresis duo asserit, nimirum, & hanc epistolam non esse Pauli, & eam non esse Canonicam: ideo utrumque nobis particulariter confutandum est. Igitur exordientes ab epistolae auctore, ostendimus primum hanc sanctissimam epistolam esse Pauli apostoli, ex testimonio B. Petri: qui scribens & ipse ad Hebraeos per Galatiam, & Capadociam, ac Bithyniam dispersos, nomen auctoris hujus epistolae simul & intentionem ejus aperit, dum Hebraeos ad patientiam, & longanimitatem hortatur, facta mentione eorum, quae in hac sacratissima epistola continentur; sic inquit: PROPTER quod charissimi haec expectantes, fatagite immaculati, & inviolati inveniri in pace, & Domini nostri Jesu Christi longanimitatem, salutem arbitramini; sicut & charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis. Quod certe Paulus fecerat in tota hac epistola, totus semper in hoc unum incumbens, ut eos ad tolerantiam praesentium aerumnarum, & ad spem firmam, ac certam futurorum praemiorum inducat. Nam ut Theophylactus hujus epistolae argumentum explicans, ait: Duo quidem Paulus in hac epistola probat, & quod viriliter sint, quaecunque acciderint, toleranda, & quod expectanda sint pro laboribus praemia. Non enim neglecturus est Dominus, quos ab aeterno ad sanctimoniam destinavit. Quod quamquam Paulus per omnem epistolam latissime prosequatur: id tamen ardentius, ac vividius egit decimo, duodecimo, ac teritiodecimo capitulis.

Hebr. 2. c

SECUNDO, manifeste apparet, neque Lucam, neque Clementem, neque Tertullianum, ut quidam existimarunt, fuisse hujus epistolae auctores, sed Paulum ipsum, idque ex verbis in calce epistolae positis, quibus auctor hortatur Hebraeos, ut pro salute sua Deum orent, quo celerius ipse ad eos reverti possit. Sic enim ait: AMPLIUS deprecor vos hoc facere, quo celerius vobis restituar. Quae verba Clementi, qui Romanus erat, nec unquam Roma abfuerat, nec apud Hebraeos vixerat, convenire non possunt, sicut nec Barnabae; quem licet Clementis in itinerario suo inter apocryphas scripturas computato, Romae fuisse scribat, major tamen scriptorum pars negat eum venisse in Italiam: Unde hanc epistolam a Paulo scriptam fuisse indicat ipsius epistolae subscriptio, quae in Graecis codicibus habetur: *ἔγραψεν ἀπὸ Ἰταλίας, διὰ Τιμοθέου*, id est scripta ab Italia per Timotheum:

motheum : & Chrysostomus eam Romae scriptam testatur , & inde per Timotheum ad Hebraeos missam . Sed neque Tertulliano ea verba aptari possunt : tum quia ante tempora Tertulliani in scriptis Patrum plura inveniuntur testimonia ex hac epistola desumpta : tum quia Tertullianus ipse , ut Hieronymus in libro de viris illustribus annotat , de auctore hujus epistolae suam sententiam protulit . Huc accedit , quod auctor carceris , & vinculorum suprum mentionem faciens , juxta Graecam veritatem sic in capite decimo scribit : καὶ γὰρ τοῖς δεσμοῖς μου Hebr. 10. 34. *compadior* , hoc est . Si quidem & vinculis meis compassi estis . Quae verba Clementi convenire non videntur . Idemque in fine epistolae asserit , se hanc epistolam tradidisse Timotheo Hebraeis deferendam : quod sane magnum indicium est , Paulum eam scripsisse , eamque dedisse ferendam Timotheo discipulo suo , cui sanctissima necessitudine junctus erat : quod forte non fecisset Clemens , quippe qui non tanto societatis vinculo in aedificatione ecclesiarum Timotheo jungeretur .

SED & ipse auctor finem hujus epistolae claudit in illa felicissima gratiae pre-
 catione , dicens : **GRATIA** Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis Amen ,
 quam praecationem ipsemet Paulus in calce secundae epistolae ad Thessalonicen-
 ses testatur esse signum ac tesseram suam , quam omnes epistolas suas subscribere
 consueverat : **SALUTATIO** (inquit) mea manu Pauli : quod signum in omni 2. Thess. ult.
 epistola scribo : Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis Amen .

PERSUADET etiam hanc epistolam esse Pauli ardentissimus ille zelus , ac
 fervor , quo totus flagrabat Pauli animus ad conversionem Hebraeorum ad fidei
 veritatem : quem ad Romanos scribens aperte indicat , dicens : **OPTABAM** ana- Rom. 9. 3.
 thema esse pro fratribus meis , qui sunt cognati mei , ex quibus est Christus secun-
 dum carnem . Et iterum : **QUAMDIU** ego quidem sum gentium Apostolus , mi-
 nisterium meum honorificabo , si quo modo ad aemulandum provocem carnem
 meam , id est Judaeos , & salvos faciam aliquos ex illis . Quomodo igitur Paulus
 ad Hebraeos suos non scriberet , quos adeo ardentem amabat ? & cum ad alios , qui
 ei secundum carnem non erant conjuncti , multas epistolas scripserit , cur non sal- Rom. 11.
 tem ad suos vel unam epistolam scripsit ? Quod si eam scripsit , haec certa illa est ,
 in qua Paulus divino illo igne agitur , hortatur Hebraeos ut deposita vetustate
 legis , per patientiam , & laborum sustentiam festinent ad coelestem illam Hieru-
 salem , & ad perfectius illud aeternae redemptionis tabernaculum in umbris Mo-
 seici tabernaculi designatum . Eandem hanc epistolam esse Pauli comprobatur com-
 mune omnium vetustissimorum Patrum testimonium : & ante alios B. Dionysius Cap. 38.
 Pauli discipulus in operibus suis citat testimonium ex illa epistola tanquam a suo
 (ut vocat) praeceptore , duceque , ac institutore composita . Cui subscribit B. Cle-
 mens , tertius a B. Petro Romanae urbis episcopus , de quo Eusebius libro tertio hi-
 storiae sic loquitur : **CLEMENS** in epistola , quam Corinthiis scribit , meminit epi- Euseb. lib. 3. Hist. cap. 11.
 stolae Pauli ad Hebraeos , & utitur ejus testimoniis : unde constat , quod Apосто- Idem habet lib. 6. cap. 18. ex Origen.
 lus tanquam Hebraeis mittendam , patrio eam sermone conscripsit : & , ut quidam
 tradunt , Lucam Evangelistam , alii autem hanc ipsum Clementem interpretatum
 esse : quod & magis verum est : quia & stylus ipse Clementis cum hac concordat ,
 & sensus nimirum utriusque scripturae plurimam similitudinem servat . Haec Eu-
 sebius , cui astipulatur Clemens Alexandrinus , qui eandem epistolam a Paulo scri-
 ptam , in libris suarum *homiliarum* asserit , ac deinde a Luca in Graecum fuisse
 translata . Origenes vero in Psalmum primum , de hujus epistolae auctore scri-
 bit in hunc modum . **QUAMVIS** nonnulli de ea , quae ad Hebraeos scripta est ,
 dubitaverint , pro eo quod non videatur in ea servari illa ejus sententia , quam
 de se ipso pronunciat dicens , Se imperitum esse sermone , sed ego dico , sicut mi-
 hi a majoribus meis traditum est , quia manifestissime Pauli est , & semper om-
 nes antiqui majores nostri ita eam ut Pauli Apostoli acceperunt . Idem sentit
 Chrysostomus , cujus abbreviator Theophylactus , contra eos , qui negant hanc
 epistolam esse Pauli , ita invehitur . **NON** possum equidem non admirari multo-
 rum hominum impudentiam , qui cum intelligant per epistolae hujus exordium
 tam multas haereses fuisse confutatas , haud tamen desistunt affirmare hanc epi-
 stolam beato Paulo non convenire , eam a ceteris epistolis alienam . Velim autem
 non

Ambro. lib. 2.
de Gai. c. 2.
Hiero. Epist.
ad Dardan.
August. lib. 2.
de Doct. Chr.
cap. 8.

non esse hos nescios, epistolae hujus, & sensum, & profunditatem, & vim illam inconfutabilem nullius esse alterius posse quam Pauli, qui Christum habet in se loquentem. Et ne singula Patrum testimonia recenseam, Ambrosii videlicet, Hieronymi, Augustini, & aliorum, qui Pauli eam esse fatentur; satis sit nobis unicum totius ecclesiae catholicae testimonium, quae in natalitiis Domini nostri Jesu Christi solennitatibus hujus epistolae initium sub nomine B. Pauli apostoli in divinis mysteriis cantat. Ex quibus perspicuum fit epistolam hanc alterius non esse quam Pauli.

Nicaen. I. ex
testim. S. Th.
Laodic. Can.
59. Carthag.
Ca. 47. Araus.
11. Can. ult.

QUOD autem praesens epistola in canone divinarum scripturarum recipienda sit: sacrosancta Conciliorum decreta in primis ostendunt: maxime vero sacratissima Nicaena Synodus eam tanquam ab apostolo Paulo scriptam inter sacra volumina recepit, & Concilium Laodicenum in catalogo retulit, & Concilium Carthaginense tertium, & Concilium Arausicanum canoni inseruere. Quibus subscribunt decreta Innocentii primi, & Gelasii, & Eugenii quarti, quae hanc epistolam in catalogo divinarum scripturarum enumerant. Quod etiam semper in ecclesia ut canonica recepta fuerit, & a nullo nisi ab haereticis reprobata, communis Patrum Graecorum consensus demonstrat; quorum ne testimonia universa percurram, unieam Theodoretum sententiam adducam, quam ille contra Arrianos hanc epistolam repudiantes expressit. Nihil faciunt (inquit) qui morbo Arriano laborant, si adversum literas apostolicas furiant, & epistolam ad Hebraeos a reliquis separent, & eam adulterinam appellent. Qui enim adversus Deum, & Salvatorem nostrum linguas movent, quid non ausi fuerint adversus ejus benevolos, & grandiloquos veritatis praecones? ipsius enim Domini vox est. Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Oportebat autem ipsos, etsi nihil aliud, temporis quidem certe diuturnitatem revereri, quo hanc epistolam in ecclesiis perpetuo legunt alumni veritatis. Ex quo enim literarum apostolicarum fuerunt ecclesiae participes, ex illo etiam epistolae ad Hebraeos utilitatem recipiunt. Quod si, ne hoc quidem ad eos persuadendum satis est, Eusebio quidem Palaestino oportebat eos credere, quem patronum suorum decretorum appellant: nam is etiam divinitissimi Pauli hanc esse epistolam confessus est. Sed iis omnibus valere iussis, adversus veritatem impudenter decertant, apostolicae Theologiae, qua prooemium exornavit, splendorem non ferentes. Cum enim non possent iis, quae de unigeniti divinitate aperte dicta fuerant, resistere, ausi sunt totam epistolam rejicere; cum tamen ejus & decreta, & sententiae, magnam habeant cognationem cum aliis ejusdem epistolis. Haec Theodoretus. At Augustinus cum aliquos Latinos hanc epistolam non recipere audisset: malle se (dixit) orientalium ecclesiarum sequi auctoritatem, apud quas nulla unquam fuit de hac epistola ambiguitas. Hieronymus autem ad Dardanum scribens efficacissimum argumentum ejus auctoritatis existimat, quod eam longissimus ecclesiae usus continua lectione approbaverit. Haec adversus epistolae hujus hostes satis sint. Nunc ad ea, quae ipsi contra ejus auctoritatem obijciunt transeamus.

OBJECTIONES HAERETICORUM.

Philastr. in
Catal. ca. 89.

DUO sunt adversariorum genera, cum quibus nobis de epistola Pauli ad Hebraeos certamen est. Primi (ut jam diximus) epistolam, cujuscunque ea sit, ut adulterinam de canone rejiciunt: alii quanquam eam ut sacram, ac divinam recipiant: Pauli tamen apostoli esse negant. Qui igitur illam de canone divinarum scripturarum explodunt, his de causis (ut refert Philastrius) moventur.

Hebr. 1. 4.

1. PRIMUM epistola ad Hebraeos abdicanda est eo, quod auctor ejus in ipso statim exordio una cum Arrianis male de unigenito filio Dei sentire videtur; tum quia filium diversum a Patris substantia facit; dum nominat eum, non substantiam Patris, sed splendorem gloriae, & imaginem substantiae Patris, quorum certe neutrum substantia est; tum quod Filium non a Patre genitum, sed cum aliis creaturis factum demonstrat, cum addit: TANTO melior angelis factus, quanto prae illis excellentius nomen haereditavit.

2. AD hoc adjungitur, quod idem auctor capite sexto hujus epistolae favere videatur Novatianorum crudelitati, quae veniam denegat lapsis. Ait enim: IM-

POSSIBILE

POSSIBILE est eos, qui semel illuminati, gustaverunt etiam donum coeleste, & Hebr. 6. 4. 5. participes facti sunt Spiritus Sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtuteque saeculi venturi, & prolapsi sunt, rursus renovari ad poenitentiam. Et rursus capite decimo ejusdem epistolae hoc idem confirmans addit. SPONTE Hebr. 10. 26. namque peccantibus nobis postquam accepimus veritatis agnitionem, non relinquitur hostia pro peccatis. Quae sententiae adeo crudeles sunt, ut imbecilles peccatorum conscientias in desperationem adducant. Haec Philastrius a vetustis haereticis objecta refert.

3. RECENTIORES vero Anabaptistae, ac Servetani aliis eam calumniis infestant, accusantes primo auctorem ejus, quod testimonia veteris testamenti perperam interpretetur, & longe a proposito inducat: sicut in principio epistolae fecit, ubi demonstraturus Christum esse filium Dei, testimonium illud ex secundo volumine Regum violenter detorsit, nempe: Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium: quae verba non de Christo, sed de Salomone prolata sunt. Sic enim eo in loco Dominus per Nathan Prophetam ad Davidem loquitur: SU- II. Reg. 7. 14. SCITABO semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus. Ipse aedificabit domum nomini meo, & ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium: qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis hominum: misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli a Saul, quem amovi a facie mea. Quae dicta, tantum abest, ut de Christo loquantur, ut non sine maxima contumelia ei accommodari possint. Quomodo enim aptari poterunt ad Christum verba illa: QUI si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum: cum Christus, peccatum non solum non fecerit unquam, sed nec etiam peccare potuerit?

4. DEINDE auctor commentitia quaedam ex incertis Hebraeorum assertio- Hebr. 9. 4. nibus assumit, asserens in arca foederis Judaeorum fuisse urnam quandam auream, cum manna, quae pluit in deserto, & virgam illam Aaron, quae fronderat: cum tamen scribatur tertio Regum volumine, quod in arca non erat aliud, nisi 3. Reg. 3. duae tabulae lapideae, quas posuerat in ea Moyses in Oreb, quando pepigit foedus cum filiis Israël, cum egrederentur de terra Aegypti.

5. HINC accidisse apparet, quod eam Latina ecclesia in canonem non receperit, & ad probanda dogmata non assumpserit, quemadmodum e scriptis Tertulliani, Cypriani, Lactantii, & Arnobii conspicitur, qui nunquam ejus testimonio usi sunt: & Hieronymus usque ad tempora sua testatur illam in canone non fuisse assumptam. Ait enim super sextum Esaiæ caput: UNDE & Paulus apostolus in epistola ad Hebraeos, quam Latina consuetudo non recipit: & in caput Esaiæ octavum; CAETERUM (inquit) beatus Apostolus in epistola, quae ad Hebraeos scribitur, licet eam Latina consuetudo inter canonicas scripturas non recipiat. Quin, & Hieronymus ipse parum hujus epistolae auctoritati tribuere videtur, dum eam semper praemissa dubitationis nota citare solet. Atque his argumentis utuntur, qui canonicam hujus epistolae auctoritatem infringere conantur.

6. ILLI vero, qui epistolam recipiunt, sed Paulum ejus inficiantur auctorem, multis id conjecturis, ac Patrum testimoniis persuadere contendunt, praesertim vero ex eo (ut Philastrius inquit) quod auctor ejus sermone plausibili rhetorice Philast. c. 29. scripserit, splendidiori oratione, & grandiori stylo minime sententiam illam observans, quam de se ipso Paulus pronunciat dicens, se imperitum sermone: & NON veni ad vos in sublimitate sermonis, ut pote qui facundior esset; nec Pauli 1. Cor. 2. 1. simplicitatem, quae in ejus epistolis apparet, potuerit imitari.

7. VERUM ne quis forte dicat Paulum Hebraice scribentem eloquentiorem in hac epistola fuisse, quam caeteris ab eo Graeca lingua scriptis, sciendum est, eam non Hebraice, sed Graeca primum lingua conscriptam: cujus rei indicia sunt. Primum, quia nec Hebraice scripta invenitur, nec ullus unquam fuit, qui eam se in Hebraea lingua legisset, aut vidisset testatus sit, nec quis de Hebraea lingua eam in Graecam linguam verterit, satis constet, aliis Lucam, aliis Clementem ejus interpretem incerta auctoritate asserentibus. Deinde quod auctor ejus capite epistolae septimo nomen Melchisedech regis Salem interpretans, inquit: QUOD interpretatur Rex justitiae, & pacis. Sed si ipse Hebraeus, ad Hebraeos, & Hebraei- Hebr. 7. co

co sermone scribebat, quaeso, cujus rei gratia voluit explicare, quod vox Hebraeis notissima ostendebat? Deinde, qua lingua illud interpretatus est? non Hebraea, ne idem per idem superfluo nugacitatis vitio exponeret. Restat ergo, epistolam esse Graece editam, & nomen Melchisedech, utpote Graecis incognitum, Graeca lingua interpretatum. His additur, quod auctor utitur veteris instrumenti testimoniis, non secundum Hebraicam veritatem, sed juxta Graecam septuaginta editionem: quod Hebraicum scriptorem, & ad Hebraeos potissimum Hebraice scribentem fecisse, haud quaquam verisimile est. Cur enim relicto Hebraicae linguae fonte, de externarum interpretationum rivulis Hebraica testimonia mendicasset?

8. ILLUD praeterea persuadere videtur epistolam non esse Pauli, quod ipse nomen suum, sicut in caeteris epistolis suis facere consueverat, huic epistolae non praeposuerit. Neque occasio dubitandi tollitur ex eo, quod inquirunt, Apostolum id consulto fecisse, ne Hebraei sibi infensi, conspecto in fronte epistolae, Pauli nomine, statim illam abjicerent: poterat enim Apostolus, si foret hoc veritus, nomen suum vel in media epistola vel juxta finem inserere, sicut in omnibus suis epistolis facere solebat.

9. HIS accedunt testimonia multa, & in primis ipsiusmet auctoris, quia cap. 2. hujus epistolae numerat se inter illos, in quos Evangelica salus confirmata est per illos, qui audierunt a Domino Jesu: cujus oppositum de se Paulus praedicat, inquit, se neque ab homine, neque per hominem didicisse, sed per revelationem Jesu Christi, nihil sibi apostolis conferentibus.

10. SED neque illud Paulo convenire potest, quod auctor in calce epistolae pro Timotheo scribit: RECOGNOSCITE fratrem vestrum Timotheum dimissum, cum quo, si celerius venerit, videbo vos. Quomodo enim conveniens est, ut Paulus, qui jam Caesarem appellaverat, nec alia de causa, quam ut manibus Judaeorum elaberetur, tam repente mutatus, iterum velit ad eos reverti, promittatque eo se celerius reversurum, unde paulo ante metu mortis effugerat?

11. TESTIMONIA praeterea scripturarum ab auctore aliter inducta, & aliter intellecta, quam a Paulo induci, & intelligi soleant, indicant eam alium scripsisse quam Paulum. Quod enim praesentis epistolae scriptor e Psalmo secundo desumpsit, ut ostenderet Christum esse angelis majorem inquit: CUI aliquando dixit angelorum; Filius meus es tu, ego hodie genui te? Paulus aliter intellexit, assumens illud ad probandam Christi resurrectionem, cum in synagoga Antiochiae illud exponeret, dicens, ET nos annunciantes vobis eam, quae ad patres nostros repromissio facta est; quoniam hanc Deus adimplevit filiis vestris, resuscitans Jesum, sicut in Psalmo secundo scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te.

12. COMMUNIS etiam omnium Latinorum, & Graecorum aliquorum consensus auctorem hujus epistolae non fuisse Paulum ostendit, sicut Hieronymus saepenumero id annotavit: velut in libro de viris illustribus, ubi: Haec epistola (inquit) apud Romanos usque hodie quasi Pauli non habetur. Et rursus in eodem libro, epistola (ait) quae fertur ad Hebraeos, non esse Pauli, creditur, propter styli sermonisque distantiam, sed vel Barnabae, juxta Tertullianum, vel Lucae evangelistae, juxta quosdam etiam Clementis urbis Romae. Idem quoque in epistola ad Paulinum, & in epistola ad Evagrium, ac plerisque aliis locis, confirmat. Inter Graecos autem, sicut Eusebius refert, Gajus, inter Ecclesiasticos scriptores minime contemnendus, eam a caeteris Pauli apostoli epistolis rejicit.

13. TANDEM cujuscunque ea sit, nihil refert. Possumus enim citra ullum haeresis crimen affirmare illam non esse Pauli, neque, qui secus credat, haereticus censeri debet, ita definiente Hieronymo in epistola ad Dardanum, ubi sic ait: EAM epistolam plerique, vel Barnabae, vel Clementis, arbitrantur: verum nihil interest cujus sit, cum sit ecclesiastici viri, & quotidie ecclesiarum lectione celebretur. Haec hujus epistolae adversarii proferre solent.

DILUTIO OBJECTORUM.

1. QUIBUS respondentes dicimus, ad primum; ea Pauli verba tantum abesse ab Arrianorum favore, ut eis quam maxime adversentur. Siquidem, ut Theophylactus

Phylactus edisserens ait, verba haec juxta Gregorii Nysseni explanationem Paulus ^{Theoph. sup. i. c. ad Hebr.} Filium Patris splendorem, ac figuram docens, non eum significat Patre minorem, sed per splendorem quidem ostendit essentiae unitatem, qua Filius Patri coaeternus, & consubstantialis est, non secus ac luci splendor: per figuram vero naturae aequalitatem: quia neque suppositum figura excedit, neque a supposito figura exceditur: suppositum enim figurae lineas non transcendit, nec figurae lineamenta suppositi amplitudinem egrediuntur. Cum vero Filium factum dixit, non divinitate (inquit Philastrius) factum intellexit, sed corpore, & humanitate factum ^{Philast. c. 89.} demonstrat.

2. NEC verba illa sexti capitis ulla ratione cum dogmate Novati conveniunt: quoniam cum Paulus ait non posse eos, qui prolapsi sunt renovari ad poenitentiam, non excludit a poenitudine peccatores, sed diversum (inquit Philastrius) ^{Ibidem.} dignitatis gradum ostendit inter eum, qui se integrum custodivit, & illum, qui peccavit: gloriosius enim est in peccati deformitatem non cecidisse, quam post casum a peccati deformitate resurgere: dignitatis itaque detrimentum est in eo qui peccavit, sed non damnum salutis. Quoniam sicut amisso insigni virginитatis decore impossibile est ad ipsum amplius corporaliter renouari, ita amissa pristinae justitiae dignitate impossibile est ad eandem amplius justitiae, & innocentiae dignitatem per poenitentiam renovari: neque enim fieri potest, ut qui vel semel in peccatum ceciderit, gloriari jam amplius quaeat se non aliquando in peccatum cecidisse. Verum quemadmodum ei, qui a virginitate lapsus est, secundus honor continentiae adhuc remanet, ita illi, qui post lavacrum collapsus est, secunda adhuc restat medela. Excludit etiam Paulus in his verbis non omnem prorsus poenitentiam, sed rebaptizantium poenitentiam, qui peccatores post lapsum ad poenitentiam non recipiebant, nisi reiterato secundo, ac tertio post peccatum baptismo, quod non multo post Pauli tempora Marcionem fecisse, ac pro cuiusque gravis culpae remissione trina baptismatis ablutione poenitentes expiasset testis est Epiphanius. Quod cum etiam Pauli tempore fieri coeprum esset, Aposto- ^{Epiph. lib. 1. Haereti. 42.} lus pronunciavit fieri non posse, ut peccatores per baptismi iterationem ad poenitentiam renovarentur. Et in hoc sensu verba illa decimi capitis intelligenda esse ostendit Chrysostomus, cujus haec verba sunt: Hic iterum exurgunt, qui poenitentiam auferunt dicentes, non est tutum dare peccatoribus sacramenta: siquidem non est secunda post peccatum remissio. Quid ergo dicemus? Quoniam in hoc non poenitentiam excludit, neque propitiationem, quae fit per poenitentiam, neque repellit, & dejicit per desperationem delinquentem, non enim ita inimicus est salutis nostrae. Sed quid? Secundum excludit lavacrum. Non enim dixit: non est ultra poenitentia: neque dixit: non est ultra remissio, sed hostia (inquit) ultra non est: crux secunda ultra non est, hostiam quippe hanc vocat.

2. QUOD autem Anabaptistae ac Serverani calumniantur Paulum, scripturam illam secundi Regum violenter detorsisse ad Christum, proculdubio falsissimum est: multa enim, quae ad literam de aliquibus in veteri testamento dicta fuerunt, secundum spiritum, & perfectam veritatem in Christo impleta sunt, ac maxime praesens testimonium, quod, ut Lactantius inquit, secundum literam ^{Lactan. lib. 4. Div. Institut. cap. 13.} nequit omnino de Salomone intelligi: nam neque regnum Salomonis, quod in transmigratione Babylonis defecit, perpetuum dici potest; sicut ejus vaticinii verba pollicentur, cum dicit Deus: STABILIAM thronum regni ejus usque in sempiternum: neque de Salomone in totum possunt intelligi verba, quae sequuntur: ET fidelis erit domus tua, & regnum tuum usque in aeternum: quia Salomonis domus plena fuit mulieribus alienigenis, falsos deos colentibus, & ad idem Salomonem impellentibus. Restat ergo ut haec complera sint in Christo filio Davidis secundum carnem, cujus domus, hoc est coetus fidelium, in sempiternum fuit, eritque fidelis: cujus regnum, hoc est ecclesia Christianorum, in perpetuum est, juxta Danielis sententiam: POTESTAS ejus, potestas aeterna, & regnum ejus, ^{Daniel. 7. 14.} quod non corrumpetur. Quare sicut praecedentia, & sequentia verba illius vaticinii de Salvatore nostro intelliguntur, ita & ea, quae in medio eorum posita sunt; videlicet, EGO ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium: de unigenito Filio Dei intelligenda sunt: quibus minime obstant subsequenda verba: Si inique

aliquid egerit, arguam eum: quoniam licet ipsa Christi persona peccare non possit, Christus tamen mysticus, hoc est membra ejus, peccare possunt, & peccant interdum, & visitantur in virga iniquitates eorum, & in verberibus (ut ait Psalm. 88. 33. mus) peccata eorum: misericordia autem Domini non auferitur ab eis.

Theoph. ad
Hebr. cap. 9.

4. AD ID, quod de arca testamenti commemorant, Theophylactus in explanatione noni capitis ad Hebraeos hunc in modum occurrit: **QUAERES** fortasse, cum constet in libro Regum literis proditum, nil aliud fuisse in arca praeter tabulas conditum, cur nunc, & urnam adjunxerit Paulus, & Aaronis virgam illam concludit? Eo forte id dixit, quia, ut a Gamaliele instructus, optime Hebraicam callebat historiam, & majorum traditione, rem se ita habere acceperat, praesertim, cum ex Hebraeis, qui Phariseos sectantur, idipsum & sentiunt, & profitentur: nec tamen in ipsis primordiis, sed longo post tempore cum esset necesse, ut Jeremiae temporibus arca occultaretur, in ea & urnam dicunt fuisse, & virgam reconditas. Haec Theophylactus, qui paulo supra reddens causam cur haec tria in arcam locata sint, inquit divina id providentia factum esse, ut in ea potissima Judaicae ingratitude monumenta servarentur. Ejus verba sic habent: **HAEC** haud dubio cuncta Judaeorum sunt ingratitude monumenta: nam quod in urna manna illud asservaretur, quo illi quondam cum alerentur obmurmurassent, eo est constitutum, ut hujus rei fama transfiret ad posteros, & quemadmodum illi Deum exacerbassent memoriae proderetur: Aaron autem virga, ut illorum contumacia innotesceret, & quemadmodum ipsi Aaron jam obstitissent: tabulae vero testamenti illos infidelitatis coarguerent, & inconstantiae: ut quorum de causa illae attritae, quia vitulum sibi conlassent, & idolis inservissent.

5. DE eo vero, quod ajunt epistolam hanc ab antiquis Latinis non citari, utpote, quae apud eos in canone non esset, nobisque eorum exemplo licitum esse eandem de canone abicere, respondemus, haereticorum sententiam, ut falsam, ita temerariam esse. Falsam quidem, quoniam a vetustissimis Romanae ecclesiae patribus eam citatam legimus: atque in primis apud Clementem Romanum, qui in epistola prima ad Jacobum fratrem Domini ex ea producit verba illa, quae undecimo capite habentur: **SINE** fide impossibile est placere Deo: & Evaristus Papa primus, in epistola secunda, citat ex quarto capite hujus epistolae sententiam illam: **NON** est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus: & omnia nuda & aperta sunt oculis ejus: & Iginus Pontifex ejus nominis primus, in epistola ad omnes Christi fideles, testimonium de secundo capite ad Hebraeos affert in hunc modum: **IN** eo enim, in quo passus est ipse & tentatus, potens est his, qui tentantur, auxiliari. Et ne fastidium lectoribus faciam in recensendis omnibus testimoniis, quae apud vetustissimos patres de praesenti epistola accepta inveniuntur, donec eis nusquam ab antiquis Patribus epistolam hanc fuisse citatam, & (quod plus est) etiam ab ipsis aliquando fuisse de ea dubitatum, quid ergo? Numquid & nobis licebit iterum de ea dubitare? minime profecto. Nam etsi perverstitis illis Patribus ante universalem totius ecclesiae determinationem de hac epistola ad dubitare, eamque non temere in canone recipere licuit; nobis tamen post tot conciliorum decreta, & communem ecclesiae Catholicae sanctionem idipsum minime facere licet: cum ex his omnes illae causae dubitandi sublatae sint, quae Tertullianum, Cyprianum, Arnobium, Lactantium, atque alios Patres inducere potuerunt, ut de hac epistola non immerito haesitarent, ac proinde ex ea, testimonia, ad confirmationem fidei nostrae non producerent. Inter caeteras vero suspicionum occasiones prima fuit, quod haec epistola esset de genere earum scripturarum, quae non statim ab initio nascentis ecclesiae, sed paulo serius ad notitiam totius ecclesiae Catholicae pervenerunt: cujusmodi sunt, epistola Jacobi, secunda Petri, secunda, & tertia Joannis, & ejusdem Apocalypsis, de quibus antequam in canone ponerentur, merito inter Patres disceptatio fuit, ne rem tanti momenti sine longa, & diligenti examinatione decernerent. Altera vero causa est, quia cum nondum totius ecclesiae auctoritas quicquam de hac epistola decrevisset, liberum erat cuique sine haereseis periculo de ea dubitare, ac differere. Nunc vero, quando epistola haec post tantam annorum multitudinem, tot conciliorum decretis in canonem assumpta est, non solum temerarium est, sed haereticum.

iterum

iterum illius auctoritatem in dubium revocare. Quod autem subacstunt, hanc epistolam Hieronymi tempore non fuisse in canone, & Hieronymum ipsum auctoritati ejus parum tribuisse, mentiuntur. Siquidem ipsemet Hieronymus, & suam, & ecclesiae sui temporis sententiam, profert in epistola ad Dardanum, De terra promissionis, sic loquens: EPISTOLA, quae inscribitur ad Hebraeos, non solum ab ecclesiis Orientis, sed ab omnibus Graeci sermonis Scriptoribus, quasi Pauli Apostoli recipitur: licet plerique eam, vel Barnabae, vel Clementis, arbitrentur. Verum nihil interest, cujus sit, cum sit ecclesiastici viri, & quotidie ecclesiarum lectione celebretur. Quod, si eam Latinorum consuetudo non recipit, nec Graecorum quidem ecclesiae Apocalypsim Joannis eadem libertate recipiunt. Et tamen nos utranque suscipimus, nequaquam hujus temporis consuetudinem, sed veterum Scriptorum auctoritatem sequentes, qui plerumque ejus utuntur testimoniis, non ut interdum de Apocryphis solent, sed quasi ecclesiasticis, & canonicis. Ex quibus verbis patet, quod licet irrationabilis vulgi consuetudo tempore Hieronymi epistolam hanc non reciperet, Hieronymus tamen, caeterique ecclesiae praesides, ac moderatores, quorum erat de auctoritate divinarum literarum decernere, contempta incerti vulgi consuetudine, epistolam ad Hebraeos pro canonica recipiebant. Haec ad illos, qui hanc epistolam de canone abiciunt (a).

6. VENIO nunc ad eos, qui epistolam recipientes, Pauli eam esse negant: quia auctor ejus per loca rhetorica divagatus, splendidior stylo utitur, quam Apostolus soleat. Quibus dicimus; id non esse mirandum, cum naturale sit unicuique plus in sua, quam in aliena lingua vigere: caeteras enim epistolas Apostolus peregrino sermone, hoc est, Graeco composuit, hanc autem Hebraeus; & Hebraice, id est, proprio eloquio, in quo facundior erat, disertius scripsit. Credibile est etiam, quemadmodum Origenes in Psalmum primum inquit, ut quae Paulus Hebraica lingua eloquenter scripserat, Graecus interpret (quisquis ille fuerit) eloquentius etiam in Graecum sermonem transtulerit. Orig. in Ps. i.

7. JAM vero quod afferunt, epistolam hanc scriptam non fuisse Hebraice, quia nec interpretis nomen scitur, nec Hebraice scripta invenitur, parvi admodum est momenti. Quid enim refert, an Hebraice scripta inveniat, nec ne, cum omnes consentiant eam ex Hebraeo in Graecum conversam? Quis autem fuerit interpret, sive Lucas, ut Clemens Alexandrinus in libro Hypotyposicon putat, sive, ut alii arbitrantur, Clemens Romanus, tam exigui ponderis res est, ut consideratione non egeat, sed, ut inquit Origenes, si requiratur, per quem sit ejus sermo compositus, pro certo quidem Deus viderit, opinio tamen, quae ad nos usque pervenit, est, vel, quod Clemens Apostolorum discipulus, & episcopus urbis Romae, Graeco eam sermone, non tamen sensibus expoliverit; vel quod Lucas, qui Evangelium scripsit, & Actus Apostolorum, exornaverit. ILLUD item, quod ajunt, interpretationem nominis Melchisedech, Graecum Scriptorem praeferre, levissimum est, cum id ab interprete Graeco factum esse, nemo sit, qui non statim agnoscat, si consideraverit, usitatissimum esse in Sacris literis, ut in-

TOM. II.

N n n 2

interpretes

(a) Quia N. Xystus inter primores Ecclesiae Latinae Patres Canonicam adstruens, & Paulo vindicantes epistolam ad Hebraeos, adnumeravit subditicia quaedam opera, supposititiosque RR. PP. de quibus uberrim supra, & pluries, est actum; idcirco ne vel heinc audeant nebulones fucum facere veritati, operae pretium est hic alia addere, & aliqua expendere ad majorem veritatis notitiam, & dogmatis firmitatem. Falsum imprimis est Cyprianum hanc epistolam haud laudasse, cum eam laudaverit lib. I. Testimon. cap. 1. & epistola XI. ex editione Felli, seu VIII. ex editione Pamelii. Tertullianus vero, esto sub nomine Barnabae Apostoli eam laudaverit, tamen ut summae auctoritatis Apostolicum monumentum commendavit, praesertim lib. de Pudicitia. Porro & Canonicam & Paulinam hanc epistolam adseruerunt Latini PP. (ultra superius laudatos Ambrosium, Hieronymum, Innocentium I. Gelasium, & Augustinum) Clemens Romanus Epi-

scopus. I. ad Corinth. Hilarius in Psalm. CXXIV., & CXXX., Rufinus in Symbol. Avitus Viennensis in Carmine, Cassiodorus lib. I. Divin. Institut. Isidorus Hispalensis lib. VI. Origin. & alii. Quapropter ex constanti traditione, & solida praescriptione hanc epistolam, & Canonicam, & Paulinam vindicant doctiores A Catholicis Johannes Pearsonus Annal. Paulin. Guillelmus Cave Histor. Litterar. Sec. I. Fridericus Spanhemius Junior libro Londini 1861. recuso, Guillelmus Hearnestus Tentzelius; & Ernestus Salomon Cyprianus not. ad S. Hieronym. de Viris illustribus, aliique plures. Legi itidem possunt ad majorem eruditionem Cardinales Baronius, Ad An. LX. & Bellarminus de Verbo Dei Scripto lib. I. C. XVII. Ludovicus Tena in Epist. ad Hebr. Sebastianus Tillemontius Com. Hist. Ecol. T. I. P. II. & alii. Ex NN. Ambrosius Catharinus Dissert. de hac re, Natalis Sec. I. Cap. XII. Card. Gotti T. I. Christ. Relig. & alii.

interpretes frequenter ejusmodi nomina interpretentur, sicut in *Genesi*, & in *Exodo* factum est, de nominibus Benoni, & Benjamin, & Phasae: quorum primum, Septuaginta verterunt, filium doloris mei, secundum, filium dexteræ, tertium, transitum Domini. Quod autem dicimus de horum nominum interpretatione ab interprete factum esse, idem quoque dicimus de testimoniis veteris testamenti, juxta Septuaginta in hac epistola inductis. Verisimile enim est, interpretem (quisquis ille fuerit) in vertendis veteris Scripturæ testimoniis, quæ Paulus juxta Hebræicam veritatem citaverat, Septuaginta editione tanquam sibi, qui Græcus erat, magis familiari usum esse.

Hiero. Praef.
Ep. ad Hebr.

8. DE nomine autem Pauli, quod epistolæ nec præscriptum, nec introscriptum est, satisfacit D. Hieronymus, inquit. QUOD si epistola hæc non est beati Pauli, quia nomen ejus præscriptum non habet, ergo nullius erit, quia nullius alterius ei præscribitur nomen. Quanto ergo prudentius, vel ob hoc ipsum existimare eam esse beati Pauli, quia singularis in ea fuit nominis supprimendi ratio? ea vero duplex fuit: una, quod ad eos scribens, qui ex circumcisione crediderant, quasi gentium Apostolus, & non Hebræorum, sciens quoque eorum superbiam, suamque humilitatem ipse demonstrans, meritum officii sui noluit anteferre. Nam simili modo Joannes Apostolus propter humilitatem in epistola suâ nomen suum eadem ratione non prætulit. Altera causa est, quod Paulus Hebræis odiosus erat, quibus & Gentium Apostolus, & legis destructor videbatur: itaque nomen suum odiosum epistolæ non præposuit, ne præscripti nominis invidia sequentis utilitatem excluderet lectionis, atque ea de causa nomen suum, nec introscripsit, nec subscripsit, sicut in cæteris epistolis fecerat, ut epistola inter infensos sibi Hebræos tutior absque proprii nominis impedimento vagaretur, ac libentius a principio usque ad finem tota ab omnibus perlegeretur.

Galat. 2. 8

9. DE verbis autem Apostoli, quibus se inter eos annumerare videtur, qui non a Christo, sed ab Apostolis acceperunt, dicitur Paulum his verbis asserere, se non de doctrina, sed de salute ab aliis didicisse, quæ salus confirmata est in ipso per eos, qui audierunt a Domino, nempe ab Anania discipulo Domini, ad quem missus est, ut per illum in eo confirmaretur Salus ex baptismi ablutione, & visus restitutione. Quamquam si de doctrina ejus loquamur, hæc quoque per eos, qui videbantur esse columnæ ecclesiæ, confirmata est: quemadmodum ipsemet ad Galatas testatur, se cum Apostolis contulisse evangelium suum, quod prædicabat in gentibus, ne forte in vacuum curreret.

Joan. 9.

10. NEC mirum cuiquam videatur, si Paulus, qui ob metum Judæorum Cæsarem appellaverat, ad Judæos iterum, quasi mutato consilio, reverti desideraverit, quando Christus in Judæam, unde paulo ante vix e manibus lapidantium effugerat, etiam reprehendentibus Apostolis reverti voluerit: duodecim enim horarum, ut tum dixit Christus, sunt diei. Unde & possibile est, Paulum tum admonitum Dei spiritu, illud a quo prius abhorrebat animus, desiderasse: præsertim vero cum exacto Romæ biennio, tutius crediderit, se Hierosolymam reversurum, vel quod jam sedatam Judæorum invidiam speraret, vel si nondum sedatam crederet, tamen cum jam solutus esset, facile a Cæsare tutum sibi reditum ad suos polliceri poterat.

Beda super
ca. 13. Actor.

11. ILLUD vero, quod de testimonio Psalmi secundi aliter hic, quam in Actibus a Paulo inductum objicitur, facillime diluit Beda, inquit, testimonium Psalmi a Paulo in Actibus recitatum, non ad resurrectionem Christi, de qua proxime Apostolus in concione sua dicturus erat, pertinere, sed ad utranque Christi naturam, æternam scilicet, ac temporalem, de qua paulo supra locutus erat in eadem concione, dicens, cum natum de semine David secundum carnem, & a Joanne tanquam Messiam, verum Dei filium prædicatum.

12. AD omnia Hieronymi testimonia, ut jam supra dictum est, respondemus; eum non secundum suam ipsius sententiam loqui, sed secundum aliquorum Latinorum opinionem, & præsertim juxta vulgi consuetudinem, usu potius quam ratione, ac eruditorum judicio, eo tempore introductam. Quo tempore licet aliqui etiam Latinorum illustres de hac epistola dubitarint, an in Canone recipienda esset, nostra tamen ætate post ecclesiæ determinationem tam diuturnam ac certam,

nam, non licet amplius de ea dubitare.

13. ET ne quis dicat, se citra haereseis crimen saltem de auctore hujus epistolae dubitare posse, quia Hieronymus dixerit; CUJUSCUNQUE illa sit, nihil interest: sciendum est, ipsum, non in morem asserentis ac determinantis id verbum protulisse, sed ex adversariorum sententia; ut secundum disputantium legem, ostenderet absurdam illationem eorum, qui ex incertitudine auctoris, epistolam hanc non esse canonicam inferebant. Hanc igitur Hieronymus consecutionem rejiciens, inquit, quod cujuscunque epistola sit, nihil interest, aut obest, quin canonica esse possit, dummodo orthodoxi & ecclesiastici viri sit. Desinant igitur mirari temerarii isti, si eos, cum tantis testimoniis non credant, haereticos pronunciemus. Nec ultra dicant: Quid magni interest, si quis de auctore hujus epistolae dubitaverit? Nam satis, ac multi refert: etenim Arriani, Servetani, & Anabaptistae hinc primum ansam arripuerunt rejiciendi hanc epistolam, quod profecto facere non ausissent, si eam tanquam Pauli Apostoli pro certo ab omnibus accipi vidissent. Sed & multi sanctorum virorum libri, nulla alia de causa ab ecclesia de canone rejecti sunt, nisi quod eos auctorum illorum, quorum nomine praenotabantur fuisse, creditum non sit: sicut accidit de libro Enoch, & plerisque aliis libris, qui in Scripturis sanctis citantur, quos Augustinus dicit ecclesiam respuisse, non quia eorum hominum, qui Deo placuerunt, reprobarer auctoritatem, sed quia illos eorum esse non crederet, quorum esse dicebantur. Deinde plurimi refert, ut auctoritas tot Patrum, qui id nobis testati sunt, integra, indubitata, & ab omni deceptionis suspitione immunis servetur. Nam si in hoc uno tot Patres fuisse deceptos concedamus, quid obest, ne in aliis quoque erroris, & imprudentiae suspecti reddantur? Cum his, qui fallitur, & fallit in uno, etiam in aliis falli, & fallere potuisse credendus sit. Haec de epistola ad Hebraeos.

Augu. lib. 18.
de Civit. Dei
cap. 38.

DE CANONICIS SIVE CATHOLICIS EPISTOLIS. HAERESIS IX.

EPISTOLAS Canonicas rejicere.

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.

HAEC haeresis bipartita est, alii omnes prorsus Canonicas sive Catholicas epistolas abjiciunt, ut Marcion, atque omnes hi, qui praeter evangelium Lucae nihil de Novo Testamento accipiunt: alii vero, aliquas tantum ex eis rejiciunt, quemadmodum Lutherus, qui cum duas tantum Canonicas epistolas, nescio, qua religione commotus, intactas reliquerit, videlicet primam Petri, ac Joannis, in quinque alias libere debacchatur: abjiciens primum de canone epistolam Jacobi, nulla alia de causa, quam quod dogmati suo de Justificatione, per solam fidem adversetur: asserit autem illam falso Jacobi nomine inscriptam, eo quod nihil Apostolici spiritus contineat, sed tota (ut verbis ejus utar) arida, ac straminea sit, tumoris, & contentionis plena. Negat etiam epistolam Judae esse canonicam, & dignam, quae inter catholicas scripturas numeretur. Similiter & alias tres Canonicas epistolas, Petri videlicet secundam, & Joannis secundam, ac tertiam vertit in dubium, asstruens illas non esse eorum, quorum nomine praenotantur, sed incerti cujuscunque auctoris, qui foetus suos alieni nominis splendore illustrare voluerit. Anabaptistae vero, ac Servetani sentientes impietatem ab eis adversus majestatem sanctissimae Trinitatis excogitatam prosterne ex prima Joannis epistola, asseverant eam ab assertoribus Trinitatis fuisse adulteratam, additis in ea nonnullis, quibus assertionem suam tuerentur.

IMPUGNATIO.

QUORUM nos audaciam ecclesiasticae auctoritatis pondere comprimentes, ostendimus non solum omnes has epistolas esse canonicas, sed etiam eorum esse, quorum nominibus praescribuntur. Primum igitur, quod prior Joannis, ac prima Petri canonicae sint, & eorum quoque auctorum, sub quorum nomine feruntur, adeo constanter perpetuus ecclesiae consensus, & omnis veneranda Patrum antiquitas, quae, ut Eusebius asseverat, de his duabus epistolis nunquam dubi-

Euseb. lib. 4.
Hist. cap. 25.

tavit,

tavit, semperque eas in ordine Sacrarum literarum sub nomine Petri, & Joannis, recensuit, ut superfluum sit id conari ostendere. De alijs vero quinque epistolis, quanquam aliquando inter Patres fuerit dubitatum, quia non statim sub ipsis Apostolorum temporibus, sicut primae duae epistolae, sed longe post ad totius Ecclesiae notitiam pervenerunt, tamen & ipse tandem unanimi omnium Patrum voluntate, ac totius ecclesiae consensu, in numero sacrorum voluminum sub eodem nomine Apostolorum, quod nunc in frontibus eorum legitur, receptae sunt; easque semper omnia sancta concilia, a concilio Laodicensi, & Carthaginensi tertio, usque ad novissimam sanctam Tridentinam Synodum in Catalogis divinae Scripturae numerarunt; tametsi etiam longe antea praedicta concilia vetustissimi illi nascentis ecclesiae Patres harum epistolarum testimoniis, non tanquam de apocryphis, sed tanquam de canonicis Scripturis, ad confirmanda ecclesiastica dogmata, usi sint. In primis vero Clemens, tertius post Petrum Pontifex, in epistola sua secunda, accepit ex quarto Jacobi capite verba illa: SI AUTEM judicans legem, non es factor legis, sed Judex: & iterum: HUMILIAMINI in conspectu Domini, & exaltabit vos: & Anacletus Papa, in epistola sua prima, citat sub nomine Jacobi testimonium ex secundo capite, inquit: QUICUNQUE autem (ut ait Apostolus Jacobus) totam legem servaverit, defecerit autem in uno; factus est omnium reus, & Alexander Papa Primus Jacobum ex quinto capite hujus epistolae testem inducens, ait: MULTUM enim (ut ait beatus Jacobus Apostolus) valet deprecatio justae assiduae. Urbanus Primus, in epistola prima, verba secundi capituli hujus epistolae sub Jacobi titulo allegat, dicens: QUID prodest fratres mei (Jacobus Apostolus ait) si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Quod autem maxime facit ad confirmandam hujus epistolae maiestatem, illud potissimum est, quod universalis totius catholicae ecclesiae auctoritas, ex hac una epistola Sacramentum extremae unctionis, prius in evangelio Marci insinuatam, confirmat; quemadmodum ex decreto Innocentii ejusdem nominis primi apparet, & ex his, quae post Innocentium fuerunt, Conciliis constat ^(a).

SIMILITER quoque ex secunda Petri epistola, Anacletus in epistola sua tertia inducit verba quaedam tertii capituli, veluti a Petro prolata, inquit: PROPTER quod charissimi expectantes satagite (ut Petrus ait) immaculati & inviolati inveniri in pace. ^(b) Ratio quoque ostendit secundam hanc epistolam esse Petri, quia si ejus non sit, profecto erit impudentissimi cujuscumque fugatoris, ac fabulosis. Testatur enim ibi auctor, se fuisse unum ex his, qui in monte sancto fuerunt, & viderunt magnificam Christi gloriam de nube allatam: quod si circulator hic tam turpiter nobis imposuisset, ut se fidelibus omnibus pro Petro venditasset; qui fieri potuisset unquam, ut ecclesia, quae errare non potest, hunc impostorem inter sacros Scriptores computasset, & in conventibus fidelium, in sacris etiam mysteriis, legi iussisset? Huc accedit, quod auctor hujus epistolae cum laudatissimum illud testimonium redderet de epistola Pauli, scripta ad Hebraeos, appellat se non solum Pauli fratrem, sed charissimum fratrem, inquit: SCRIPSIT vobis charissimus frater noster Paulus. At certe nullus inter Apostolos Petro charior fuit quam Paulus, qui ut in vita semper dilexerat eum, ita & in morte ab eo non est separatus, una die, & uno loco, eundem habens passionis comitem, quem semper habuerat praedicationis evangelicae socium.

DE DUABUS autem posterioribus epistolis Joannis Apostoli palam est, Hieronymum,

(a) Iterum N. Xystus hic laudat subdititias RR. PP. epistolas: quare iterum ad vindictam Jacobae epistolae genuina ac solida loca Patrum sufficere oportet ad maiorem veritatis triumphum. Pro ea quidem aperte stant Origenes *Hom. 3. in Exod. & Com. in cap. V. ad Roman.* Athanasius *Orat. V. cont. Arian.* & de *Synod. Nicaen. decret.* Basilias *L. 1. de Baptismo*, Epiphanius *Haeres. LXX.* Cyrillus Hierosolymitanus *Catechesi IV. & VII.* Rufinus *in exposit. Symbol.* Augustinus *lib. 2. de Doctr. Christ.* Innocentius *1. Epist. ad Exuper.* Consule laudatos orthodoxos Scriptores nuper a me commendatos Natalem &c. nec non eruditos Polemicos, similiter & doctiores ex

Acatholicis itidem a me relatos, aliosque in Bibliotheca Ecclesiastica Johannis Alberti Fabricii.

(b) Idem esto iudicium de epistola decretali Anacleti R. P. hic laudata a N. Xysto, ac de eadem, aliisque id genus supra reiectis: quare ultra decreta Conciliorum Laodicaeni, Carthaginensis III. &c. quae supra commemoravit Xystus, ad maiorem vindictam II. Petrinae Epistolae, sicut etiam & III. sat erit sufficere Authorem *Synopsos*, Gregorium Nazianzenum in *Carminibus*; Hieronymum *Epist. ad Paulinum*, Augustinum *ubi sup.* &c. Consule laudatos Orthodoxos Scriptores, apud quos plura reperies, & etiam ad vindictam epistolae Iudae.

ronymum, Ambrosium, & Augustinum, frequenter testimonia ex secunda hujus Apostoli accipere. De tertia vero (ut caeteros vetustos Scriptores omittam) Dionysius omnium antiquissimus, in libro coelestis Hierarchiae, cap. 3. citat verba quedam ex primo hujus epistolae capite.

DE EPISTOLA itidem Judae Apostoli Anacletus in tertia sua epistola accipit verba illa: HI sunt, qui segregant semetipsos, animales spiritum non habentes, &c. & Alexander Primus, epistola tertia, imposito nomine Judae Apostoli, testimonium profert, citat in hunc modum: ECCE (ait Judas Apostolus) veniet Dominus in millibus suis, & reliqua. Sed & quem ante omnes nominare debueram, Divus Dionysius in libro de divinis nominibus de hac epistola testimonium sumpsit: & Divus Epiphanius libro primo adversus haereseos, citans ex hac epistola testimonium contra Gnosticos, ait: QUARE de his arbitror, commo-
Dionys. c. 4.
Epiph. lib. 1.
Haeretic. 26.
tus est Spiritus Sanctus in epistola Judae, in catholica inquam epistola ab ipso scripta: Judas autem hic est, qui frater Jacobi & Domini dicitur. Et Hieronymus in libro De viris illustribus, de hac ipsa epistola sic scribit: JUDAS frater Jacobi parvam quidem, quae de septem Canonicis est, epistolam reliquit, & quia de libro Enoch, qui apocryphus est, in ea assumit testimonia, a plerisque rejicitur: tamen auctoritatem vetustate jam & usu meruit, & inter sanctas Scripturas computatur. Idemque in epistola ad Marcellam de ea testimonium profert, his verbis: In epistola canonica Judas Apostolus frater Jacobi scribit, dicens: COMMONERE autem vos volo, &c. De omnibus vero Canonicis simul epistolis, deque earum numero, auctoritate, & auctoribus idem Hieronymus suam, ac totius ecclesiae sententiam exprimens in epistola ad Paulinum, sic inquit: Jacobus, Petrus, & Joannes, & Judas, septem scripserunt epistolas, tam mysticas, quam succinctas, breves, & longas; breves in verbis, longas in sententiis: & in Prologo septem Canonicarum ad Eustochium singulariter numerum, & ordinem earum explicans ait: NON ita est ordo apud Graecos, qui integre sapiunt, fidemque rectam sectantur, epistolarum septem, quae canonicae nuncupantur, sicut in Latinis codicibus invenitur, ut quia Petrus est primus in ordine Apostolorum, & primae sint etiam ejus epistolae in ordine caeterarum: sed sicut Evangelistas dudum ad veritatis lineam correximus, ita has proprio ordini Deo juvante reddidimus: est enim prima earum, una Jacobi, duae Petri, tres Joannis, & una Judae. Ex quibus luce clarius apparet omnes istas epistolas usque ad ipsa Apostolorum tempora in maxima semper auctoritate fuisse, & eorum, quorum nomine praenotantur, semper fuisse creditas.

OBJECTIONES HAERETICORUM.

1. ADVERSUS Jacobi epistolam, quae prima est in ordine, prophanus Lutherus insurgens objicit primum, quod ejus sententiae cum doctrina Pauli pugnent. Paulus enim ad Romanos scribens, dicit, Hominem justificari non ex Rom. 4. operibus, sed ex fide: comprobans hoc Abrahae exemplo, qui non ex operibus, sed ex fide justificatus est apud Deum, sicut scriptum est: CREDIDIT Abraham Genes. 15. v. Deo, & reputatum est ei ad justitiam: cujus oppositum docet auctor praesentis epistolae, asserens Abraham non ex fide, sed ex operibus justificatum, inquiens: ABRAHAM pater noster, nonne ex operibus justificatus est, offerens Isaac filium Jacob. 2. 21. suum super altare? & paulo post: Videris quoniam ex operibus justificatur homo, & non ex fide tantum. Jacobus igitur contrarium ejus docet, quod Paulus docuit.

2. DEINDE, quod multum ab evangelica pietate distet haec epistola, ex eo apparet, quod auctor ipsius magis quam deceat evangelicum virum & a jugo legis, Christi benignitate liberatum, ostendat se amarulentum, & asperum, dum severissimam legis Mosaeicae maledictionem jam per Christum abolitam, iterum fidelibus intentat, dicens: QUICUNQUE totam legem servaverit, offendat au-
Jacob. 2. 10.
tem in uno, factus est omnium reus. Quae quidem sententia si vera sit, quomodo verum erit Christum acerbissimam legis duritiem in jugum evangelii suave, & onus leve, pro animarum quiete commutasse? Rursus cum in multis (ut idem Jacob. 3. 2. ait auctor) offendamus omnes, nonne per omnem vitam rei semper erimus uni-
versae

versae legis, & post hanc vitam, ab aeterna quoque vita excludemur?

3. **QUIN** & ipse hujus epistolae stylus arguit eam non esse Jacobi Apostoli: phrasis enim ejus non refert majestatem illam & gravitatem Apostolicam, nec Hebraismi tantum, quantum in Jacobo Hierosolymorum episcopo credibile est adfuisse. Deinde salutatio epistolae tam pura est, ac omnis Christiani spiritus expers, ut nulli Apostolicarum epistolarum conformis sit: nihil Dei, nihil Jesu Christi, nihil gratiae, nihil pacis, ut caeterae Apostolorum epistolae, annuncians, sed prophano more tantum salutem proferens. Sed nec ipse se Apostolum in titulo epistolae nominat, sed solummodo Jacobum; tamen in nostris Latinis codicibus Apostoli cognomen adjectum fuerit, contra Graecorum exemplarium veritatem, in quibus tale cognomen nusquam legitur. Ex quibus simul junctis, hujus epistolae minus certus redditur auctor, ejusque auctoritas non parum imminuitur.

4. **ADSUNT** praeterea non contemnenda veterum Scriptorum testimonia, qui hujus epistolae auctoritatem vertant in dubium, quos inter Eusebius Caesariensis secundo libro historiae Ecclesiasticae sic ait: **HACTENUS** de Jacobo, cujus illa habetur epistola, quae prima scribitur inter eas, quae Catholicae appellantur. Sciendum tamen est, quod a nonnullis non recipitur, nec facile quis antiquorum meminit ejus, sicut nec illius quidem, quae dicitur Judae, quae etiam ipsa est una ex septem. Et Divus Hieronymus in libro De viris illustribus, sic scripsit: **JACOBUS** frater Domini unam tantum scripsit epistolam, quae de septem Canonicis est, quae & ipsa ab alio quodam sub nomine ejus asseritur, licet paulatim tempore procedente obtinuerit auctoritatem. Ex quibus Hieronymi verbis duo sese offerunt colligenda: unum, hanc alterius esse epistolam, qui se Jacobi nomine ornaverit, aliud, quod epistola canonicam auctoritatem habere non potest: quia nec temporis diuturnitas, nec fidelium consuetudo, nec tacita conniventis ecclesiae permissio efficere possunt, ut doctrina aliqua (quaecunque ea sit) incipiat esse vera, canonica, & divina, si ex se talis ipsa non fuerit. Neque enim est in potestate hominum efficere, ut quae divino spiritu revelata non sunt, divinitus edita sint, & ut quae ab uno auctore scripta non sunt, ab eo auctore scripta sint. Haec Lutherus contra Apostoli Jacobi epistolam.

5. **DE** secunda vero epistola Petri idem dubitat, an Petri sit: quia Eusebius libro tertio Historiae de ea ponat haec verba: **PETRUS** Apostolus praedicationis suae monumenta perpauca reliquit: una etenim ejus epistola est, de qua nullus omnino dubitavit, nam de secunda multis incertum est. Et D. Hieronymus in libro De viris illustribus: Secunda, inquit, Petri epistola, a plerisque ejus negatur, propter styli ejus cum priori dissonantiam.

6. **DE** epistolis item secunda, & tertia Joannis, certum est, quod ejus non sint; quia ipse auctor in utriusque epistolae salutatione se Joannem, non Apostolum, sed presbyterum appellat, tacito etiam nomine Joannis, dicens: **PRESBYTER** electae dominae; & **PRESBYTER** Cajo charissimo. Unde Hieronymus in libro De viris illustribus, inquit: Scripsit Joannes unam epistolam, cujus exordium est: **QUOD FUIT AB INITIO**; quae ab universis ecclesiasticis, & eruditis viris probatur: reliquae autem duae, quarum primae principium est, **SENIOR ELECTAE DOMINAE**, & sequentis: **SENIOR CAJO CHARISSIMO**, quem diligo in veritate; Joannis presbyteri asseruntur, cujus & hodie alterum sepulchrum apud Ephesum ostenditur.

7. **IPSAM** vero primam Joannis epistolam, Anabaptistae contendunt, adscitiis additionibus falsatam, sumpto hinc argumento, quod in quinto ejus capite addita sit sententia illa: Tres sunt, qui testimonium dant in coelo, Pater Verbum, & Spiritus Sanctus: & hi tres unum sunt: quam sententiam eo in loco dicunt inferri a fautoribus Trinitatis, reclamantibus omnibus vetustis Graeciae exemplaribus, in quibus ea verba olim non fuisse, etiam Hieronymus in Praefatione canonicarum epistolarum testatus est. Erasmus vero, qui in prima editione sua Novi testamenti eam non habet; idcirco illam se praeteriisse affirmavit, quia in Graecis codicibus ea verba non legerentur.

8. **DE** epistola autem Judae, praeter id, quod Eusebius libro tertio Historiae, & Hieronymus

& Hieronymus in libro virorum illustrium, asserunt, fuisse de ea veteribus dubitatum, & quod prisci Patres nulla de ea, utpote de apocrypha, testimonia citant. Illud quoque ostendit epistolam esse apocrypham, & fide indignam, quod Apocryphis testimoniis doctrinam suam confirmet, inducens ad id incertam Enoch scripturam, dicens: PROPHETAVIT autem de his septimus ab Adam, Enoch: ecce veniet Dominus in sanctis millibus suis, facere vindictam contra omnes, &c. Ad haec etiam citat altercationem Michaëlis cum diabolo de corpore Mosi, quae nullibi in Sacris literis legitur. Quare cum auctor epistolae relicto canonicae Scripturae fonte, unde innumera testimonia ad suum argumentum de perpetua punitione impiorum accepisse poterat, ab incerta scriptura auxilia mutuarit, merito epistolam suam suspectam fecit, ut eam quae incertis apocryphae Scripturae testimoniis innitatur. Cui absurditati etiam aliud magis absurdum adjecit, quod apocryphos libros de prophetia Enoch, & diaboli certamine, suo testimonio approbaverit, & eis parem cum canonicis scripturis auctoritatem detulerit, dum ex eis testimonia ad probandam canonicam doctrinam, tanquam ex libris certis approbatis, & canonicis, accepit. Haec haeretici.

DISSOLUTIO OBJECTORUM.

1. LUTHERUS, malitia excaecatus, longissime fallitur, dum credit Jacobi sententiam doctrinae Pauli esse contrariam. Oportebat enim eum legisse Augustinum, qui in Praefatione Psalmi trigessimiprimi, Paulum, & Jacobum, his inter se verbis conciliat: DE ipso Abraham invenimus in epistola alterius Apostoli, qui volebat corrigere homines, qui male intellexerunt ipsum Apostolum Paulum. Augu. Praef. in Psalm. 31. Jacobus enim in epistola sua contra eos, qui nolebant bene operari, de sola fide praesumentes, ipsius opera commendavit, cujus Paulus fidem; & non sunt sibi adversi Apostoli. Cum enim Abraham, secundum Paulum, justificatus sit ex fide, tanquam ex radice, & fundamento: secundum Jacobum, justificatus est ex operibus, tanquam ex fructu, & superaedificatione. Atque, hoc modo intellecti hi duo Apostoli, sunt inter se omnino concordēs. Rom. 4. Jacob. 2.

2. NEC adeo severa est Jacobi sententia, ut nos pro quocunque levissimo crimine reos universae legis statuat, quemadmodum Lutherus conqueritur. Non enim Jacobus per unicum illum in uno defectum intelligit quodcunque minimum, ac veniale peccatum, sed illud unum grave, ac magnum delictum, quo contra legem charitatis Dei, & proximi, & contra legislatorem, non ex humana fragilitate, sed ex legislatoris contemptu peccatur, adversus quam charitatem, ac legislatorem, si quis crimen admiserit, merito totius legis fit reus; quia totius legis plenitudo est charitas, & in ea tota lex pender. Ita hunc locum exposuit, Augustinus, sermone quarto, de tempore, dicens: Qui offenderit in uno, factus est omnium reus. Quid est hoc unum, nisi illud quod Apostolus dicit: omnis lex in uno sermone completur: Diliges Dominum tuum, & proximum tuum sicut teipsum? Et in epistola 29. ad Hieronymum ait: Qui in uno offenderit, fit omnium reus, si contra charitatem facit, unde tota lex pender: reus enim fit omnium faciundo contra eam, in qua pendent omnia. Ex quibus apparet, ejus sententiae severitatem non contra omnes peccatores, qui in aliquo offendunt, promulgari, sed contra eos solum, qui legem charitatis, atque ejus legislatorem Deum ex contemptu, & despectu legis, ac legislatoris, non carnis fragilitate, sed malitiae, ac malignitatis iniquitate offendunt. Rursus juxta Cyrilli expositionem dici potest eos, qui in uno defecerint, pronunciarī totius legis reos, non quia puniuntur de caeteris praeceptis, quae observarunt, tanquam si ea transgressi forent (hoc enim iniquum esset omnino) sed quia propter unius mandati transgressionem privantur aeterno praemio, non aliter, quam si omnia divina praecepta contempnissent. D. Thomas ab hac interpretatione non admodum discrepans, ait peccatorem in uno deficientem, reum fieri omnium mandatorum ea ratione, quod in unius transgressionem illum ipsum contemnit, qui omnium praeceptorum est auctor. Author li. de ver. & fals. poen. sub nomine August.

3. QUOD autem salutationem epistolae accusat, tanquam eam, quae nihil Dei & Christi contineat, aperte delirat. Ponitur enim in ea: Jacobus, Dei, ac Do-

mini nostri Jesu Christi, servus: quo quid Christianius dici potuit? Sed inquit, praeponebat epistolae vocem illam salutis gentilibus usitatam. O insanum, & stolidum Lutherum. Nonne Lucas Actuum quintodecimo testatur, Apostolos ex Concilio Hierosolymitano scribentes ad gentes, eandem vocem epistolae proposuisse, *Act. 15. 23.* in his verbis? **APOSTOLI & Seniores** his, qui sunt Antiochiae, & Syriae, & Ciliciae, fratribus ex gentibus, salutem. Et tamen non pudet eum ejusmodi ineptias in medium proponere. Suadet etiam consimili infania epistolam rejiciendam, quod salutationibus persimilis: & tamen habet ob oculos tertiam epistolam, cujus salutatio nulli Apostolicarum epistolarum similis sit, item & primam Joannis epistolam, in qua Apostolus nulla praemissa salutatione, veluti ex abrupto orditur: **QUOD FUIT AB INITIO**. Dicit etiam prophanus hic, non inesse epistolae tantum Apostolici spiritus quantum deceat Jacobum. At longe aliter judicant catholici Patres, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, & omnes alii, qui eam Spiritu Sancto dictante conscriptam decernunt; quibus magis credimus, quam infano Luthero. Dicit Apostoli cognomen in Graecis exemplaribus deesse: sed redarguitur ejus temeraria impudentia; quia, vetustissimi quique Latinorum codices, & praeter hos etiam nonnulla Graeca exemplaria, illud habent, quod manifestum indicium est, verusta Graecorum exemplaria idipsum Apostoli cognomen in salutatione epistolae habuisse, & postmodum, vel casu, vel malitia, intercidisse.

4. **INDUCIT** etiam verba Eusebii, sed juxta haereticorum consuetudinem detruncata, praeteriens id, quod statim Eusebius addit: Nos tamen scimus istam cum caeteris ab omnibus ecclesiis recipi. His etiam apponit Hieronymi dictum, quod tamen nihil causae suae patrocinatur: cum satis constet, ex aliis compluribus Hieronymi sententiis eum non propriam, sed aliorum sententiam referre. Nec ita perperam sequentia verba Hieronymi interpretanda sunt, ut ex his cum Luthero deducamus, epistolam hanc, vel temporum successu, vel ecclesiae dissimulatione divinam factam, & Jacobo ascriptam, cum talis ipsa non esset: (hoc enim impossibile prorsus est) sed sic potius juxta veram Hieronymi mentem exponenda sunt, quod epistolam hanc, de qua primum inter aliquos ambigebatur, an divino spiritu, & an ab Apostolo Jacobo scripta esset, ecclesia Christi paulatim tempore procedente comperit esse veram, & canonicam, & ipsius Jacobi germanam: sicque, quod ipsa ecclesia in morem aurorae magis ac magis progressu temporis illuminata invenerat, omnibus palam fidelibus manifestavit, declaravitque, nempe epistolam vere esse Jacobi Apostoli, & ab eo Spiritu Sancto dictante compositam. Haec de epistola Jacobi.

5. **DE** secunda autem Petri epistola, cum Lutherus contendit esse de ea dubitandum propter verba Eusebii, & Hieronymi, vanum & puerile est argumentum. Nam praeter id, quod uterque non suam, sed aliorum incertam referat opinionem, si propter hoc de epistola hac ambigere nunc licet, quia quondam aliqui de ea dubitarunt, licebit quoque de Christi divinitate dubitare, quia de ea aliquando ab Apostolis nondum plene credentibus, ante susceptionem Spiritus Sancti fuerit dubitatum. Quare si tempore Eusebii plerisque incerta fuit secunda Petri epistola, quod nondum quicquam de ea ecclesia definierat, nunc post ecclesiae definitionem, adeo certa est, ut nullus amplius de ea dubitandi locus, nisi haereticis relinquatur. De styli vero diversitate, qua inter se duae Petri epistolae dissident, Hieronymus in Quaestionibus ad Hedibiam satisfacit his verbis: **DUAE** epistolae, quae feruntur Petri, stylo inter se, & charactere, structuraque verborum discrepant: ex quo intelligimus, Petrum pro necessitate rerum diversis fuisse usum interpretibus. Quae Hieronymi sententia ostendit ex diversitate styli, non auctorum, sed interpretum, diversitatem inferri.

6. **ILLUD** item, quod contra duas epistolas Joannis, Lutherus de praenotatione Presbyteri opponit, nullum habet momentum. In his enim epistolis ille idem est Joannes Presbyter, qui & Apostolus & Evangelista: vocat autem se presbyterum, vel senioem, ob notabilem aetatis diuturnitatem. Vixit enim, ut *Capite IX.* Hieronymus in libro De viris illustribus tradit, usque ad sexagesimum octavum annum, post passionem Domini, & Ephesi longo senio confectus, postquam Asiae

Asiae fundasset ecclesias, mortuus est. Neque Hieronymi testimonium quicquam istis epistolis officit, cum certum sit, cum non secundum propriam mentem, quam ipse locis superius a nobis adductis expressit, sed ex aliorum sententia loqui; quem admodum ipsemet eo in loco testatur, praedictis verbis suis haec statim subnectens: SUPER qua re cum per ordinem ad Papiam ejus auditorem ventum fuerit, differemus. In Papia vero cum de duplici Joanne loqueretur, subintulit: HOC autem diximus propter superiorem opinionem, quam a plerisque retulimus traditam, duas posteriores epistolas Joannis, non Apostoli esse, sed Presbyteri.

7. AD id vero, quod impii Anabaptistae, ac Servetani, de verbis illis, quae in quinto capite primae Joannis adjecta contendunt, respondeamus, ea verba apud catholicos indubitatae semper veritatis fuisse, & in omnibus Graecis exemplaribus ab ipsis Apostolorum temporibus lecta: nec opus est quicquam de ipsorum perpetua integritate, sinceritateque dubitare, cum Iginus Papa Primus inducat ea adversus haereticos, tanquam invictum pro summa Trinitate testimonium. Sic enim in epistola ad omnes Christi fideles scribit: ET iterum ipse Joannes Evangelista ad Parthos scribens, ait: Tres sunt qui testimonium dant in coelo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, & hi tres unum sunt. Quin & sancta mater ecclesia testimonium istud quotannis per octavam Paschae in sacris mysteriis, ut ex vera & germana ejusdem Evangelistae epistola decantat. Nec Hieronymus usquam dixit illud in codicibus Graecis ecclesiae catholicae defuisse, imo in Prologo Canonicarum ad Eustochium conqueritur, haec verba ab infidelibus, & haereticis translatoribus in Latinum versa non fuisse, cum passim in Graecis voluminibus legerentur. Haec enim sunt Hieronymi eo in Prologo verba: QUAE scilicet epistolae, si ut ab eis, hoc est, Graecis auctoribus, digestae sunt, ita quoque ab interpretibus fideliter verterentur in Latinum eloquium, nec ambiguitatem legentibus facerent, nec sermonum sese varietas impugnet, illo praecipue loco, ubi de unitate Trinitatis, in prima Joannis epistola positum legimus, in quo etiam ab infidelibus translatoribus multum erratum esse a fidei veritate comperimus: trium tantummodo vocabula, hoc est, aquae, sanguinis, & spiritus, in ipsa sua editione ponentibus, & Patris, Verbique, ac Spiritus Sancti testimonium omittentibus, in quo maxime & fides catholica roboratur, & Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, in una divinitatis substantia comprobatur. Haec Hieronymus. Quod autem ex prima Erasmi translatione adjiciunt, nihil nos movet viri hujus auctoritas, cujus non paucas sententias nuper catholica ecclesia damnavit, cum ea verba in Graecis exemplaribus, ut ostendimus, semper fuerint, & nunc quoque in nostris Graecis codicibus palam in hunc modum legantur: τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες, ἐν τῷ ὕδατι, πατὴρ, λόγος, καὶ πνεῦμα ἅγιον, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἓν εἰσὶ. Et ipsemet Erasmus in Annotationibus suis fateatur haec eadem verba haberi in perverustis Graecis exemplaribus Britanniae, Hispaniae, ac Rhodi.

8. DENIQUE de Judae epistola nihil mirum, si nonnulli veterum, de ea dubitarint, aut raro de ea testimonia protulerint, cum & ipsa de numero sit earum Scripturarum, quae sero (ut jam diximus) in notitiam totius ecclesiae pervenerunt. Nec quicquam ex ejus auctoritate subtrahitur, quia auctor ejus apocrypha de Enoch libro citaverit, cum Paulus Apostolus (ut Hieronymus prudenter observavit) non ex apocryphis solum, sed de gentiliū quoque poetarum libris testimonia in confirmationem doctrinae suae adduxerit: quale illud, cum in Martis curia disputaret: τὸ γὰρ καὶ γένος εἶα μὲν: hoc est, Ipsius enim & genus sumus: & illud, φθείρουσιν γὰρ ἡθὴ χρυσὴ ὁμιλίας κακαί; id est, corrumpunt bonos mores colloquia mala: & illud ad Titum Cretensibus scribens: κριτὲς αἰεὶ ψεύσαι, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί: id est, Cretenses semper mendaces, malae bestiae, ventres pigri: quorum primum hemistichion testatur Hieronymus esse Arati poetae in exordio, τῶν φανομένων, secundum vero jambicum de Menandri comoedia, & tertium integrum ex libro oraculorum Epimenidis Cretensis, vel ex Callymacho Cyrenensi in his, quae de Jovis laudibus cecinit. Neque ob id Paulus gentiliū testimoniis usus est, quasi illi ex libris Sacris divina testimonia deessent, sed ut gentiliū librorum studiosos etiam de propria suorum librorum lectione convinceret: quod & Apostolum Judam scholastica quadam arte prudenter fecisse credendum.

1. Joann. 5.

Vide quae adnotavimus T. I. p. 31.

Act. 17. 28.

1. Cor. 15. 33.

Tit. 1. 12.

Hieronym. in Comment. ad Tit. & in ep. ad Magnum.

dendum est, dum eos, ad quos scribebat, etiam ex his libris, qui apud illos auctoritatem habebant, productis testimoniis persuadere vellet. Neque idcirco sequitur, Judam libros Enoch approbasse, quia de eis testimonia sumpserit, sicut nec Paulus Epimenidis, Menandri, & Arati libros comprobavit, cum de eis testimonia acciperet. Uterque enim non totos, ac integros auctorum illorum libros approbavit, sed ea sola testimonia ex libris illorum, caeteris, quae in his legebantur, omissis, accepit. Unde Hieronymus in Commentariis epistolae ad Titum, confutans eos, qui Paulum propterea reprehendebant, quia contra Cretenses Epimenidis versiculo usus esset, sic inquit: PUTANT quidam Apostolum reprehendendum, quod imprudenter lapsus sit, dum falsos Doctores arguit, illorum versiculos comprobavit. Quibus breviter respondendum est, in eo, quod ait: CORRUMPUNT bonos mores colloquia mala, & in illo: IPSIUS & genus sumus; non statim totam Menandri comoediam, & Arati librum praesenti loco, non totum opus Callimachi, sive Epimenidis, quorum alter laudes Jovis canit, alter De oraculis scripsit, per unum versiculum comprobavit; sed Cretenses tantum mendaces vitio gentis increpavit, non ob illam opinionem, qua sunt arguti a poetis, sed ob ingentem mentiendi facilitatem de proprio eos gentis auctore confutans. Qui autem putant, totum librum debere sequi eum, qui libri usus sit versiculo, videntur mihi & apocryphum Enoch, de quo Apostolus Judas in epistola sua testimonium posuit, inter ecclesiae Scripturas recipere. Haftenus Hieronymus: ex cujus verbis habetur, Judam non ideo totum Enoch librum approbasse, quia testimonium illud in eo comprobaverit, & de Canonicis quidem epistolis haec dicta sunt.

DE APOCALYPSI JOANNIS EVANG. HAERESIS X.

APOCALYPSIM, nec esse Joannis Apostoli, nec inter Canonicas Scripturas recipiendam.

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.

Epiph. lib. 2.
Haeref. 50.
Philastr. in
Catalo. c. 60.
Augu. lib. de
Haerefibus c.
30. haer. 34.

UTRANQUE hujus haereticæ assertionis partem primi in ecclesiam invexerunt Alogi, sive Alogiani, de quibus, cum de Evangelio Joannis ageremus, iterum meminimus. Hi (quemadmodum Epiphanius, Philastrius, & Augustinus referunt) librum hunc arbitrantur a Cerintho haeresiarcha Apostolorum adversario confictum, & innumeris figmentis, ac praestigiis refertum, quorum blasphemiae astipulatur Theodorus Byzantius, Theodotianorum princeps, adversus quem Epiphanius libro 2. scribit. Lutherus vero, & sui conjurati, quanquam aperte non audeant contra universalem ecclesiae Catholicae assertionem, hunc librum per se ipsos damnare, illum tamen callide sub aliorum persona vituperant, & multis rationibus, quas indissolutas relinquunt, labefactare conantur, dicentes, eum ab eruditissimis, & gravissimis olim viris explosum, ceu fabulosae, & confictae rei narrationem, cui nihil inesset Apostolici pectoris. Ambigunt autem & de libri auctore, an is fuerit Joannes quidam presbyter, Ephesi sepultus, an alius quispiam: nam, Joannis Apostoli Opus non esse, ajunt se pro comperto habere.

IMPUGNATIO.

ADVERSUS istorum temerarium errorem pugnant, vetustissimorum Patrum testimonia, conciliorum determinationes, ac totius Catholicae ecclesiae auctoritas. In primis vero Dionysius Arcopagita, Pauli discipulus, hunc librum esse Joannis, Apostoli, & Evangelistae, primus ostendit: is enim in libro de Ecclesiastica Hierarchia ponens universam Scripturae sanctae partitionem, de Apocalypsi haec fatur. SIVE arcanam illam, ac mysticam omnino visionem dilecti discipuli, divinamque Domini Jesu, & altissimam theologiam eis, qui dei fieri merentur, exponit, eosque per mysteria sacra & divina sustollit, atque confirmat. Quibus sane verbis Dionysius sanctam Joannis Apocalypsim clarissime designavit. Sed quia Lutherus cum Academicis suis, omnia in dubium revocantibus, Dionysii testimonium contemnunt, dicentes, eum non esse Dionysium illum Arcopagitam

gitam Pauli discipulum, quod is nulla volumina scripserit, sed novum quendam, ac supposititium Dionysium, a Graeculo quopiam paulo ante quingentos annos emissum in lucem, & e mentito Arcopagitae cognomine adornatum, sciat se multorum veterum scriptorum testimonio refelli, ac multorum insuper Conciliorum auctoritate damnari. Gregorius nanque Magnus in homilia de centum ovibus, & Agatho Papa in epistola ad sextam synodum, ipsaque sexta synodus, & Martinus Papa in synodo Romae celebrata, Joannes item Damascenus in libris de fide orthodoxa, & adversus Iconomastichos, Dionysii Arcopagitae, & ejus librorum mentionem faciunt, & ex ipsis tanquam ex auctoritate sanctissimi ac vetustissimi viri ecclesiastica dogmata comprobant. Post Dionysium vero Justinus philosophus, & martyr Apocalypsim Joannis Apostoli esse non solum testatus est, sed eam quoque (ut Eusebius in Chronicis, & Hieronymus in libro De viris illustribus testes sunt) luculentissima expositione prosecutus est. Irenaeus quoque in quinto adversus haereses libro Apocalypsim a Joanne Evangelista scriptam, prope finem Domitiani Caesaris testatum reliquit, & in eam Commentaria edidit. Theophylus item Antiochiae episcopus, ut Eusebius scribit, testimoniis hujus libri tanquam de Scripturis canonicis contra Hermogenis haeresim usus est: & Melito Asianus, Sardenis ecclesiae episcopus, Commentaria in hunc librum, tanquam in canonicum Opus composuit. Concilium quoque Ancyranum sub Diocletiano Augusto celebratum, hujus libri sententiis utitur ad dogmatum confirmationem sub nomine Joannis Apostoli, quem etiam libri hujus asserit auctorem. Sic enim in sexto Eusebii volumine loquitur: Joannes Apostolus Apocalypsis sacramentum in spiritu, non in corpore vidit, sicut ipse dicit: FUI in spiritu in Dominico die, &c. Dionysius etiam, Corinthiorum ecclesiae Pontifex, inter ecclesiasticos Scriptores nobilis, apud eundem Eusebium de Joannis Apocalypsi hunc in modum fatur: EGO vero, quantum ad meam sententiam pertinet, spernere, aut abjicere scripturam libri hujus nullatenus audeo, maxime cum multi ex fratribus ita mecum sentiant, sed hoc magis de eo judico, quod excedant, atque emineant, quae in eo scripta sunt humanae auditionis modum, & sit in eo arcanus quidam, ac reconditus, atque admirabilis sensus, quem & ego admiror, ac veneror, etiam si non intelligo; & ira sentio, quod divina aliqua sacramenta sermonibus contegantur humanis, non ramen judicio meo discernens; quam fide credens, & ita non reprobo, quae non intelligo, sed tanto magis admiror quanto minus assequor. Sed & Joannes Damascenus libro quarto de Fide, postquam Catalogum divinatorum voluminum contexit, ultimum in eo librum Apocalypsis sub nomine Joannis Evangelistae collocavit. Hieronymus autem in libro De viris illustribus, de Apocalypsi haec habet: Quartodecimo igitur anno, secundam post Neronem persecutionem, movente Domitiano, Joannes in Pathmos insulam relegatus, scripsit Apocalypsin, quam interpretatur Justinus Martyr, & Irenaeus. Et in epistola ad Paulinum idem hujus libri encomium texens: Apocalypsis (inquit) Joannis, tot habet sacramenta, quot verba: parum dixi; pro merito voluminis laus omnis inferior est: in verbis singulis multiplices latent intelligentiae. Divus quoque Augustinus tractatu trigesimo sexto in Joann. dicit, Apocalypsim ejusdem esse Joannis, cujus est Evangelium, & in libro De sancta virginitate asserit Apocalypsim ejus esse discipuli praedilecti, qui supra pectus Domini in coena recubit: & in libro De doctrina Christiana secundo, numerat eam inter canonicos libros, in quam etiam Annotationes particulari volumine edidit. Praetereo Ticonii Afri testimonium de Apocalypsi, & ejus in eam commentaria, quae se Gennadius in Catalogo legisse scribit, itemque Epiphani, & Isidori contestationem libro sexto etymologiarum, Ambrosii quoque, ac divi Gregorii, Bedae, Haymonis, & aliorum sine numero scriptorum. Tacso etiam Synodi Toletanae quartae, & aliorum Conciliorum pro hujus libri veneranda auctoritate decreta, animadvertens me longe plura quam oportuerit testimonia produxisse: Sed ita me facere coegit temeraria Novatorum assertio, qui librum hunc a vetustis patribus, ac praesertim Graecis vix agnitum praedicent. Voluimus itaque ostendere eum per cunctas Patrum successiones ab ipso statim nascentis ecclesiae primordio usque ad nostra tempora fuisse semper, tanquam

De operibus
Dionysii vi-
de sup. dist.

Justin. Dia-
log. cum Tri-
phon.

Similiter idē
Irenaeus lib.
4. cap. 37.

De hisce cō-
mentariis, vi-
de Tillemon-
tium Tom. I.
mem. H. E.
p. 637.

Apoc. 1. 10.

Dionys. Co-
rint. apud
Euseb. lib. 7.
cap. 25.

Epiph. Haer.
51. & 76.

Lege Cl. Da-
nielem Hue-
tium in De-
monst. Evan-
gelica.

Verum,

verum, ac legitimum, Joannis, Apostoli, & Evangelistae, Opus in numero sacrorum voluminum receptum.

OBJECTIONES HAERETICORUM.

Euseb. Histor.
Eccles. lib. 3.
cap. 38.

Capite 38.

Apoc. 1. 6.

Joan. 21. 24.

Epiphan. lib.
2. adv. haer.

Apoc. 1. 10.

Epiphan. lib.
2. Haer. 51.

1. PRINCIPIO etiam atque etiam constat, Apocalypsim non esse Joannis Apostoli ex Operis inscriptione, quae in omnibus Graecis codicibus habetur, *Ἀποκάλυψις τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ θεολόγου*, id est, Revelatio beati Joannis Theologi: hunc autem theologum longe alium fuisse a Joanne Evangelista, Papias Joannis auditor testatus est, scribens in libris, quos VERBORUM DOMINICORUM attitulavit, duos fuisse Joannes, alterum Apostolorum, alterum vero extra Apostolorum numerum, quem distinctione quadam facta, Joannem presbyterum appellavit, & cum Aristone quodam sociavit. Ex quibus verbis, cum Eusebius Caesariensis libro tertio historiae Ecclesiasticae capite 38. incidisset in suspicionem, ne Joannes Evangelista esset Apocalypsis auctor, dixit: PER haec comprobatur, verum esse illud, quod quidam Asiani scribunt, quod duo sunt apud Ephesum sepulchra, & utrumque Joannis appellatur: quibus si diligentius intendamus, fortassis secundus hic erit Joannes, si ille non creditur primus, sub cuius nomine revelatio habetur, quae appellatur Joannis. Verum, quod Eusebius de auctore hujus libri sub dubio protulit, Dionysius Alexandrinus episcopus, testante Eusebio in septimo historiae, clarissime expressit, non solum Apocalypsim Joannis Evangelistae non esse affirmans, sed id quoque rationibus adhibitis ostendens, videlicet.

2. Ex ipso Scripturae stylo, tum quia utriusque voluminis, Evangelii scilicet Joannis, & Apocalypseos phrasis ac dicendi modus sit diversus, tum quia Joannes, qui evangelium scripsit, nusquam in evangelio suo nominis sui mentionem fecerit, ac sese signaverit nominatim: hic autem, qui Apocalypsim scripsit, tertio ferme verbo nominis sui mentionem facit, illud saepe repetens: EGO JOANNES: EGO JOANNES: quasi non librum, sed nobis syngrapham scriberet, praeter morem aliorum Apostolorum, ac suum, qui in evangelio nomen subtricens, auctorem tantum indicat, dicens: HIC est discipulus ille, quem diligebat Jesus, &c.

3. DEINDE illi ipsi ecclesiastici Scriptores, qui Apocalypsim Joanni Apostolo adscribunt, adeo inter se de loco, ac tempore, in quo, & quando eam Joannes scripserit, dissident, ut evidenter appareat, Joannem Apostolum non potuisse ejus esse auctorem. Nam Irenaeus in fine quinti libri memoriae prodidit, Apocalypsim scriptam sub exitum imperii Domitiani: cui consentiens Eusebius in chronicis, & Hieronymus in libro De viris illustribus, asserunt, eam in insula Pathmo quartodecimo Domitiani anno a Joanne scriptam. Epiphanius vero Salaminae episcopus, Arethas, & Andreas Cappadociae episcopi, ac plerique alii Graecorum sub Claudio Nerone quadraginta ferme annis antea editam tradunt. Dorotheus autem episcopus Tyrius memoriae prodidit Evangelium a Joanne scriptum, in Pathmo, Apocalypsim vero nequaquam: sed & ipse auctor in ipso libri initio, tempus suae visionis enarrans, dicit se revelationem suam audisse in die sancto Dominicae: Ego (inquiens) Joannes fui in spiritu in die Dominica: sed certissimum est, tempore Joannis Evangelistae nondum institutionem, & appellationem Dominicae diei fuisse, quae multo post a Patribus statuta est. Quare cum de auctore, loco, & tempore hujus revelationis nihil certum habeatur, restat, non posse a nobis pro comperto affirmari, Apocalypsim esse Joannis Apostoli, & Evangelistae. His atque ejusmodi innituntur hi, qui librum hunc esse negant Joannis Evangelistae.

4. QUI vero hoc ipsum volumen de canone abjiciunt, eumque Cerintho haeretico adscribunt, ceu Alogiani, hi sumpta occasione ab his, quae in hac revelatione tractantur, his armis, ut Dionysius, & Epiphanius recitant, contra ipsum sese armant, dicentes: Primum, nihil esse in eo Joannis sanctitati, majestatique conveniens, sed omnia vana, ac prope ridicula, nullius utilitatis, ac fructus. Quae enim nobis inquiunt ex hac Apocalypsi utilitas, quae nihil nos docet praeter inania quaedam de septem stellis, septem angelis, septem oculis, septem candelabris, septem tubis, septem phialis, septem sigillis, & hujusmodi frivolis rebus, quae cum crasso quodam ignorantiae velamine, sub involucris visionum ac somniorum

somniorum aenigmatibus contegantur, non revelationis, sed velationis & obvolutionis potius nomine digna sunt.

5. HIS adde, quod in nonnullis etiam manifeste deprehenditur mendax, scribens his, quae nusquam sunt, aut fuerunt ecclesiis, dicens: ET angelo ecclesiae, quae est in Thyatiris, scribe: Haec dicit filius Dei, qui habet oculos, &c. verum ^{Apoc. 2. c} in Thyatira, quae urbs est in Mysia, ad sinistram Cayci fluminis partem, nulla unquam fuit tempore Joannis ecclesia Christianorum; quomodo igitur ei scribit, quae nusquam est?

6. PRAETER haec autem, haeretica Cerinthi dogmata continet, videlicet, instaurationem terreni regni in Hierusalem, & templi, & Judaicarum festivitatum, cum ait: Vidi civitatem sanctam Hierusalem, novam descendentem de coelo, a Deo paratam sicut sponsam ornatam viro suo; & audivi vocem: ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis: & paulo post: ET reges terrae afferent gloriam suam in illam, & ambulant gentes in lumine ejus, & portae ejus non claudentur per diem. Item ciborum satietatem, & poculorum abundantiam, cum dicit: NON esurient, neque sitient amplius, & deducet eos ad fontes aquarum: & iterum: VINCENTI dabo edere de ligno vitae, quod est in paradiso Dei mei, & dabo ei manna absconditum: & rursus futuras nuptias, & conjugii libidinis, caeterasque carnis illecebras, inquires: GAUDEAMUS, & lactemur, quia venerunt nuptiae Agni, & uxor ejus praeparavit se. Beati qui ad coenam nuptiarum Agni vocati sunt: & deinde post haec, tempus regni Christi, & sanctorum juxta *χίλιας* haeresim per mille annorum spacium in terris duraturum designat, dum ait: ET vidi animas decollatorum propter testimonium Jesu, & vixerunt, & regnaverunt cum Christo mille annis: caeteri vero mortuorum non vixerunt, donec consummentur mille anni: haec est resurrectio prima. Beatus, qui habet partem in resurrectione prima: in his secunda mors non habet potestatem: sed erunt sacerdotes Dei, & Christi: & regnabunt cum eo mille annis. Quae omnia Cerinthus, carnis ac libidinum amicissimus, pro sui ingenii lascivia dictavit. Utque ea Apostolici nominis auctoritate firmaret, sub Joannis titulo evulgavit. Haec Alogiani apud Epiphanium, ac Dionysium.

7. LUTHERANI vero, his Alogianorum argumentis, superaddunt Eusebium in 3. historiae volumine referre, quod Cajus antiquissimus ac celebratissimus ecclesiae Catholicae Scriptor, in dialogo suarum disputationum scripserit, Cerinthum haeticum hujus Apocalypseos librum, sub nomine Joannis composuisse, ut Apostolici nominis auctoritate, terrenum Christi regnum, per mille annos permanens, firmaret. Ad quod & aliud addunt huic Operi incommodum, quod nulla Graecarum ecclesiarum, illud in canone sacrorum voluminum recipiat, sicut Hieronymus ad Dardanum inquit: NEC Graecorum quidem ecclesiae Apocalypsim Joannis eadem libertate suscipiunt. Sed neque Anastasius Graecus auctor, neque Concilium Laodicenum, Apocalypsim in Catalogo divinarum literarum enumerant.

DISSOLUTIO OBJECTORUM.

1. QUAM levibus de causis haeretici hi sanctam Apocalypsim abjiciant, ostendit in primis levissima illa conjectura, quam de libri inscriptione producant; nescientes, B. Joannem Theologum eundem esse, qui & Apostolus, & Evangelista fuerit: qui ob sublimitatem Evangelii sui, in quo altissima de verbi divinitate attingit, & sese caeteris Evangelistis altius extulit, Theologi nomine celebratus est a veteribus Scriptoribus Dionysio praesertim Arcopagita, cujus adhuc extat epistola, numero decima, his verbis praenotata. JOANNI THEOLOGO, APOSTOLO, ET EVANGELISTAE, IN PATHMO INSULA RELEGATO, in qua ipse Dionysius de Joannis Evangelistae theologia loquens, haec verba inserit: Nos autem nulla procella, nulla adversitas privabit Joannis clarissimo radio, id quidem consecuturos memoria, ac renovatione tuae verissimae theologiae, &c. Ita pariter invalida conjectura est, quam trahunt de suspitione Eusebii, & testimonio Dionysii Alexandrini perperam intellectis. Eusebius enim in Chronicis suis, & in plerisque historiae Ecclesiasticae capitulis adeo aperte Apocalypsim Joannis Apostoli esse fatetur, ut sese facile ab hac suspitione liberet, ac se ex aliorum sententia ea verba protulisse ostendat.

dat. Dionysius autem non negat, Apocalypsim esse Joannis Apostoli, sed hoc tantum ait, scire se auctorem Apocalypsis vocari Joannem, eamque per Spiritum Sanctum scriptam esse, sed hoc non liquido sibi constare, an Joannis Apostoli sit ob styli diversitatem, & crebram proprii nominis repetitionem. Cujus etsi olim qualiscunque fuerit dubitatio, ante factum de ea in ecclesia decretum, nos post tam longam ecclesiae Patrumque approbationem de illa amplius ambigere non possumus.

2. DE styli autem diversitate, quam in omnibus pene Scripturae libris Novatores ii semper inculcant ac repetunt, respondemus, imbecillam esse styli conjecturam, quippe quem oporteat pro argumenti diversitate variari: quare cum in Evangelio Joannis, & Apocalypsi diversum sit argumentum, non esset magnopere mirandum, si Joannes in utroque diversum dicendi genus servasset: quanquam nec utriusque voluminis character admodum discrepet: ambo enim communi Graecorum dialecto, & iisdem Hebraicae linguae phrasibus & idiotismis scripta sunt. Quod si in Apocalypsi frequentem nominis sui mentionem facit, cujus nunquam in Evangelio suo meminerat, nihil mirum: in Evangelio enim alienam, videlicet Jesu Christi scribebat historiam, unde se ipsum nominare non opus erat. In Apocalypsi vero de seipso scribebat revelationes, ac visiones sibi enarratas, in quibus nomen suum frequenter interponere non erat omnino praeter rem.

3. NEC minus infirmum est argumentum, quod ex controversia Patrum de tempore, & loco inter se dissonantium adducunt. Non enim sequitur, quin Ilias Homeri ab Homero ipso edita sit, quia de tempore, ac loco, in quo Homerus scripserit, itemque de Homeri patria, semper inter expositores ejus certatum fuerit, adhuc lite sub judice pendente. Quamobrem etiam si Patrum sententiae, de loco, & tempore scripturae differant, non propterea de scriptura dubitandum esset. Quanto igitur minus nunc ambigendum est, cum praedictae Patrum sententiae diligenter consideratae nihil inter se differant? Dorotheus etenim non negat Apocalypsin scriptam in Pathmo, sed tacet, ac sub silentio praerert: quod si ex ejus silentio concludere velint, Apocalypsim non esse Joannis Apostoli, eadem ratione oportebit eos concludere primam Joannis Apostoli epistolam ejus non esse, quia illius Dorotheus iste non meminerit. Caeterum, quod de die Dominico nondum tempore Joannis instituto obijciunt, falsissimum est, reclamante totius ecclesiae consensu, quae Dominicae diei solemnitatem ab ipsis Apostolis in memoriam Dominicae resurrectionis conditam credit: de cujus etiam ab Apostolis institutione, Augustinus sermone vigesimoquinto de tempore, his verbis testatur: DOMINICUM ergo diem ipsi Apostoli, & Apostolici viri, ideo religiosa solemnitate habendum sanxerunt, quia in eo redemptor noster a mortuis resurrexit. Nec illud Apocalypsis derogat auctoritati, quod usque ad tempora Eusebii in ecclesia de auctore, & auctoritate ejus disputatum sit: quinimo id ei multo majorem praestat fidem. Cum enim Joannes novum scribendi genus exorsus esset, resque futuras scriberet, non gestas, ut alii Scriptores novi testamenti fecerant, rei novitas admirationis, & ambiguitatis ansam praestitit primis illis Patribus, eaque dubitatio cessit ad majorem Operis fidem, quia non nisi re diligenter exacta, ac discussa, liber hic ab eis in sacrorum voluminum ordinem receptus est. Quare, etsi de eo aliquando dubitatum sit, non debet nunc minoris esse auctoritatis, quam caeteri libri Sacri, cum ecclesia pari cum aliis veneratione in Canonem receperit. Et haec ad eos, qui Joannem Apostolum negant Apocalypsis auctorem.

4. RESTAT nunc ut calumnias confutemus eorum, qui Apocalypsim ceu inutilem, ac perniciosam, & Cerinthi dogmatibus plenam accusant, vituperantes ea, quae de septem tubis, candelabris, & angelis in ea obscure narrantur, quasi Judaice, hoc est, carnaliter, & juxta mortuam literam (ut ipsi prave existimant) intelligenda sint, & non magis spiritualiter, & mystice, juxta auctoris mentem: qui in principio narrationis suae docet se non carnaliter, & corporaliter vidisse, quae scripsit, sed spiritualiter, cum in spiritu raptus esset in die Dominica, & divino spiritu permonstrante, non corporis, sed mentis oculis intellectualium visionum sacramenta conspexisset. Sacramenta enim, hoc est, sacra secreta, ipsemet
ibidem

ibidem suas visiones appellat; ut ex hoc sciamus, quod quemadmodum in omnibus sacramentis, aliud extrinsecus videtur, & auditur, aliud vero intrinsecus per allegoriam spiritualiter intelligitur, ita in visionibus ejus aliud repræsentatur exterius, aliud invenitur, & detegitur interius: ita ut per septem candelabra aurea, septem ecclesias ardentes charitate divina, & illuminatas sapientia divini luminis, ad quas Joannes scribit, intelligamus: & per septem stellas, & septem angelos, septem ecclesiarum rectores, & episcopos, ut ipsemet Joannes exponit, qui aliis lucere debeant, splendore doctrinae, & operis: per septem oculos Agni, septem dona Sancti Spiritus, quibus Agnus ille Christus, tanquam septem clarissimis radiis tenebras animarum nostrarum irradiat: per septem sigilla, septem revelationes rerum, per septem futura tempora in ecclesia gerendarum, usque adeo in libro divinae mentis sigillatas & clausas, ut nisi Agnus librum suorum arcanorum aperuisset, nos nec eas unquam legere, nec intelligere potuissemus: per septem tubas, septem prædicantium, ac docentium ordines, qui per septem ventura tempora, usque ad sæculi consummationem erant sibi invicem successuri, ad detegendas Evangelicæ vocis sono hæreticorum insidias, & deterrendas divini verbi clangore rebelles tyrannorum mentes, & ad excitandum fidelium animos, ut hostium sustinerent impetus, & adversus eorum conatus acriter dimicarent: per septem vero phialas, septem plagas, & septem tribulationes, quas ecclesia per septem sibi succedentes ætates usque in finem præsentis sæculi passura erat. Quæ quidem universa, ac singula, non frustra, & sine ullo ecclesiæ emolumento (ut hæretici calumniantur) a Joanne Apostolo scripta sunt, sed ad perpetuam fidelium consolationem, & fidei Christianæ stabilitatem. Voluit enim Apostolus memoriae ad posteros mandare, quæ sibi Deus revelavit de futuris ecclesiæ tribulationibus, ac persecutionibus; ne fideles improvise rerum adveniu perterriti, scandalum paterentur, & a fide Christi recederent, existimantes ecclesiam Christianorum tantis cladibus oppressam, Deo curæ non esse, eamque desperatis in totum rebus, ad ultimum exitium devolvi. Huic igitur fidelium scandalo Joannes occurrens, calamitates, & aerumnas ecclesiæ usque ad finem mundi imminentes prophetice prædixit: ut cum plenitudo temporis illarum advenerit, electi Dei, jam ex ejus Scriptura præmoniti, non turbentur, aut quicquam hæsitent: sed in fide firmiores, ac stabiliores perseverent, videntes tunc ea in ecclesia compleri, quæ longe antequam evenirent, Spiritus Sanctus per os Apostoli sui prædixerat; & in spe in dies, & patientia robustiores evaderent, sperantes iterum post modicum, & brevem ecclesiæ laborem, promissam laborantibus requiem, certantibus victoriam, victoribus palmam, & palmam adeptis æternæ felicitatis coronam. Et hæc est admiranda hujus libri utilitas, ut nos in eo denunciata supplicia terreat, & præmia promissa lactificent. Scripsit tamen Joannes ea obscure, & involute, ne scripturae suæ prophetia vilesceret, & ne pateret hæreticis latrunculis eam pervertendi locus. Vocavit autem illam decentissimo nomine Apocalypsin, eo, quod omnia hoc in libro contenta sibi revelata, ac manifestata fuerint, & ipse etiam ex eis nonnulla nobis revelaverit. Unde frustra hæretici criminantur potius eam involutionem quam revelationem debuisse inscribi.

5. VERUM, quod de ecclesia, quam in Tyatira Joannis tempore minime fuisset reprehendunt, respondet Epiphanius, Joannem spiritu prophetico, non ad eam, quæ tunc non erat, sed ad eam, quæ postea ibi futura erat, ecclesiam scripsisse, denunciassèque ei, quomodo erratura erat, decepta a falsis Phrygastarum prophetissis, Priscilla videlicet, Maximilla, & Quintilla, quas sub nomine Jezabelis prophetissæ seducentis servos Christi designavit. Hanc autem ecclesiam temporibus suis ab omni Phrygastarum hæresi repurgatam fuisse, idem Epiphanius scribit.

Apoc. 2. 18.

Epiph. Hæres. 51.

6. AD ea demum, in quibus de dogmatibus Cerinthis hunc librum accusant, graviter errant, ignorantes ea, quæ de instauratione Hierusalem, & de nuptiis Agni, & de famis, ac sitis satietate in hoc libro referuntur, non corporaliter, & carnaliter intelligi de Judæica illa corruptibili Hierusalem, sed de coelesti, ac sempiterna Hierusalem, hoc est, de ecclesia sponsa Christi, quam Joannes ornamentis immortalitatis, & impassibilitatis, caeterisque divinis dotibus exornatam,

dat. Dionysius autem non negat, Apocalypsim esse Joannis Apostoli, sed hoc tantum ait, scire se auctorem Apocalypsis vocari Joannem, eamque per Spiritum Sanctum scriptam esse, sed hoc non liquido sibi constare, an Joannis Apostoli sit ob styli diversitatem, & crebram proprii nominis repetitionem. Cujus etsi olim qualiscunque fuerit dubitatio, ante factum de ea in ecclesia decretum, nos post tam longam ecclesiae Patrumque approbationem de illa amplius ambigere non possumus.

2. DE styli autem diversitate, quam in omnibus pene Scripturae libris Novatores ii semper inculcant ac repetunt, respondemus, imbecillam esse styli conjecturam, quippe quem oporteat pro argumenti diversitate variari: quare cum in Evangelio Joannis, & Apocalypsi diversum sit argumentum, non esset magnopere mirandum, si Joannes in utroque diversum dicendi genus servasset: quanquam nec utriusque voluminis character admodum discrepet: ambo enim communi Graecorum dialecto, & iisdem Hebraeae linguae phrasibus & idiotismis scripta sunt. Quod si in Apocalypsi frequentem nominis sui mentionem facit, cujus nunquam in Evangelio suo meminerat, nihil mirum: in Evangelio enim alienam, videlicet Jesu Christi scribebat historiam, unde se ipsum nominare non opus erat. In Apocalypsi vero de seipso scribebat revelationes, ac visiones sibi enarratas, in quibus nomen suum frequenter interponere non erat omnino praeter rem.

3. NEC minus infirmum est argumentum, quod ex controversia Patrum de tempore, & loco inter se dissonantium adducunt. Non enim sequitur, quin Ilias Homeri ab Homero ipso edita sit, quia de tempore, ac loco, in quo Homerus scripserit, itemque de Homeri patria, semper inter expositores ejus certatum fuerit, adhuc lite sub judice pendente. Quamobrem etiam si Patrum sententiae, de loco, & tempore scripturae differant, non propterea de scriptura dubitandum esset. Quanto igitur minus nunc ambigendum est, cum praedictae Patrum sententiae diligenter consideratae nihil inter se differant? Dorotheus etenim non negat Apocalypsin scriptam in Pathmo, sed tacet, ac sub silentio praeremittit: quod si ex ejus silentio concludere velint, Apocalypsim non esse Joannis Apostoli, eadem ratione oportebit eos concludere primam Joannis Apostoli epistolam ejus non esse, quia illius Dorotheus iste non meminerit. Caeterum, quod de die Dominico nondum tempore Joannis instituto objiciunt, falsissimum est, reclamante totius ecclesiae consensu, quae Dominicae diei solemnitatem ab ipsis Apostolis in memoriam Dominicae resurrectionis conditam credit: de cujus etiam ab Apostolis institutione, Augustinus sermone vigesimoquinto de tempore, his verbis testatur: DOMINICUM ergo diem ipsi Apostoli, & Apostolici viri, ideo religiosa solemnitate habendum sanxerunt, quia in eo redemptor noster a mortuis resurrexit. Nec illud Apocalypsis derogat auctoritati, quod usque ad tempora Eusebii in ecclesia de auctore, & auctoritate ejus disputatum sit: quinimo id ei multo majorem praestat fidem. Cum enim Joannes novum scribendi genus exorsus esset, resque futuras scriberet, non gestas, ut alii Scriptores novi testamenti fecerant, rei novitas admirationis, & ambiguitatis ansam praestitit primis illis Patribus, eaque dubitatio cessit ad majorem Operis fidem, quia non nisi re diligenter exacta, ac discussa, liber hic ab eis in sacrorum voluminum ordinem receptus est. Quare, etsi de eo aliquando dubitatum sit, non debet nunc minoris esse auctoritatis, quam caeteri libri Sacri, cum ecclesia pari cum aliis veneratione in Canonem receperit. Et haec ad eos, qui Joannem Apostolum negant Apocalypsis auctorem.

4. RESTAT nunc ut calumnias confutemus eorum, qui Apocalypsim ceu inutilem, ac perniciosam, & Cerinthi dogmatibus plenam accusant, vituperantes ea, quae de septem tubis, candelabris, & angelis in ea obicure narrantur, quasi Judaice, hoc est, carnaliter, & juxta mortuam literam (ut ipsi prave existimant) intelligenda sint, & non magis spiritualiter, & mystice, juxta auctoris mentem: qui in principio narrationis suae docet se non carnaliter, & corporaliter vidisse, quae scripsit, sed spiritualiter, cum in spiritu raptus esset in die Dominica, & divino spiritu permonstrante, non corporis, sed mentis oculis intellectualium visionum sacramenta conspexisset. Sacramenta enim, hoc est, sacra secreta, ipsemet
ibidem

ibidem suas visiones appellat; ut ex hoc sciamus, quod quemadmodum in omnibus sacramentis, aliud extrinsecus videtur, & auditur, aliud vero intrinsecus per allegoriam spiritualiter intelligitur, ita in visionibus ejus aliud repræsentatur exterius, aliud invenitur, & deregitur interiorius: ita ut per septem candelabra aurea, septem ecclesias ardentes charitate divina, & illuminatas sapientia divini luminis, ad quas Joannes scribit, intelligamus: & per septem stellas, & septem angelos, septem ecclesiarum rectores, & episcopos, ut ipsemet Joannes exponit, qui aliis lucere debeant, splendore doctrinae, & operis: per septem oculos Agni, septem dona Sancti Spiritus, quibus Agnus ille Christus, tanquam septem clarissimis radiis tenebras animarum nostrarum irradiat: per septem sigilla, septem revelationes rerum, per septem futura tempora in ecclesia gerendarum, usque adeo in libro divinae mentis sigillatas & clausas, ut nisi Agnus librum suorum arcanorum aperuisset, nos nec eas unquam legere, nec intelligere potuissemus: per septem tubas, septem praedicantium, ac docentium ordines, qui per septem ventura tempora, usque ad saeculi consummationem erant sibi invicem successuri, ad detegendas Evangelicae vocis sono haereticorum insidias, & deterrendas divini verbi clangore rebelles tyrannorum mentes, & ad excitandum fidelium animos, ut hostium sustinerent impetus, & adversus eorum conatus acriter dimicarent: per septem vero phialas, septem plagas, & septem tribulationes, quas ecclesia per septem sibi succedentes aetates usque in finem praesentis saeculi passura erat. Quæ quidem universa, ac singula, non frustra, & sine ullo ecclesiae emolumento (ut haeretici calumniantur) a Joanne Apostolo scripta sunt, sed ad perpetuam fidelium consolationem, & fidei Christianae stabilitatem. Voluit enim Apostolus memoriae ad posterum mandare, quæ sibi Deus revelavit de futuris ecclesiae tribulationibus, ac persecutionibus; ne fideles improvise rerum adventu perterriti, scandalum paterentur, & a fide Christi recederent, existimantes ecclesiam Christianorum tantis cladibus oppressam, Deo curae non esse, eamque desperatis in totum rebus, ad ultimum exitium devolvi. Huic igitur fidelium scandalo Joannes occurrens, calamitates, & aerumnas ecclesiae usque ad finem mundi imminentes prophetice praedixit: ut cum plenitudo temporis illarum advenerit, electi Dei, jam ex ejus Scriptura praemoniti, non turbentur, aut quicquam haesitent: sed in fide firmiores, ac stabiliore perseverent, videntes tunc ea in ecclesia compleri, quæ longe antequam evenirent, Spiritus Sanctus per os Apostoli sui praedixerat; & in spe in dies, & patientia robustiores evaderent, sperantes iterum post modicum, & brevem ecclesiae laborem, promissam laborantibus requiem, certantibus victoriam, victoribus palmam, & palmam adeptis aeternae foelicitatis coronam. Et haec est admiranda hujus libri utilitas, ut nos in eo denunciata supplicia terreat, & praemia promissa laetificent. Scripsit tamen Joannes ea obscure, & involute, ne scripturae suae prophetia vilesceret, & ne pateret haereticis latrunculis eam pervertendi locus. Vocavit autem illam decentissimo nomine Apocalypsin, eo, quod omnia hoc in libro contenta sibi revelata, ac manifestata fuerint, & ipse etiam ex eis nonnulla nobis revelaverit. Unde frustra haeretici criminantur potius eam involutionem quam revelationem debuisse inscribi.

5. VERUM, quod de ecclesia, quam in Tyatira Joannis tempore minime fuisse reprehendunt, respondet Epiphanius, Joannem spiritu prophetico, non ad eam, quæ tunc non erat, sed ad eam, quæ postea ibi futura erat, ecclesiam scripsisse, denunciaſſeque ei, quomodo erratura erat, decepta a falsis Phrygastarum prophetissis, Priscilla videlicet, Maximilla, & Quintrilla, quas sub nomine Jezabelis prophetissae seducentis servos Christi designavit. Hanc autem ecclesiam temporibus suis ab omni Phrygastarum haeresi repurgatam fuisse, idem Epiphanius scribit.

Apoc. 2. 18.
Epiph. Haer. ref. 51.

6. AD ea demum, in quibus de dogmatibus Cerinthis hunc librum accusant, graviter errant, ignorantes ea, quæ de instauratione Hierusalem, & de nuptiis Agni, & de famis, ac sitis satietate in hoc libro referuntur, non corporaliter, & carnaliter intelligi de Judaica illa corruptibili Hierusalem, sed de coelesti, ac sempiterna Hierusalem, hoc est, de ecclesia sponsa Christi, quam Joannes ornamentis immortalitatis, & impassibilitatis, caeterisque divinis donis exornatam,

1034 Bibliothecae Sanctae Liber Septimus.

una cum sponso suo Christo in sempiterna foelicitate post iudicium futuram vidit; non tamen prius, quam fieret resurrectio illa prima, quae non corporalis, sed spiritalis est, animae videlicet a peccatis, & hanc quidem resurrectionem primam appellavit, ad differentiam secundae generalis resurrectionis, in qua omnes animae cum corporibus resurgent, sicut per secundam mortem, animae, & corporis perpetuam damnationem intellexit, per mille vero ejus resurrectionis annos, spacium inter septimam ecclesiae tribulationem usque ad Antichristi adventum designavit, ita, ut numerum determinatum (quod in divinis literis frequentissimum est) pro indeterminato annorum numero sumpserit. Quod autem de coelesti & spiritali Hierusalem, & non de terrena scripserit Joannes, ipsemet aperit, cum addit, non vidisse se in ea templum, quia Dominus Deus omnipotens, & Agnus templum illius erat, neque Solem, neque Lunam, quae in ea lucerent; quia claritas Dei illuminaret eam, & lucerna ejus esset Agnus, de cuius & ecclesiae gloriosa conjunctione, in aeterna beatitudine, lactantur sancti illi dicentes: GAUDEAMUS & laetemur, quia venerunt nuptiae Agni; in quibus scilicet juncta est Ecclesia Christo, quae cum prius militando sponsa Christi fuisset in spe, tum deum triumphando facta est sponsa Christi in re: cujus sponsae vestes, & mysticae ornamenta sunt justificationes (ut ait Joannes) & merita sanctorum. Nuptiae vero, ad quas invitati sunt sancti, non corporeis epulis, caeterisque gulae, & carnis illecebris explentur, sed manna abscondito, hoc est, praesentia divinitatis Christi, quae verum est manna, & ligno virae, hoc est, praesentia gloriosae humanitatis Christi, in quarum rerum conspectu finis aderit omnium nostrorum desideriorum, nec ultra erit in nobis gemitus aut fletus, sed perpetua, stabilisque, tum animae, tum corporis beatitudo in sempiternum duratura.

7. JAM vero, quod Lutherani de Caji verbis inducunt, futile admodum est; nam neque id ex Caji verbis deduci potest, neque id Eusebius affirmat, neque Caji sententia ab Eusebio recitata quicquam tale commemorat, sed hoc solummodo indicat, quod Cerinthus haeresim suam introduxerat per revelationes quasdam, tanquam ab Apostolo magno conscriptas: quae verba non asserunt Cerinthus auctorem fuisse illarum revelationum, sed quod ex revelationibus illis Apostoli magni prave intellectis, falsitatem sui dogmatis introduxit: quemadmodum Dionysii Corinthiorum episcopi verba statim post haec ab Eusebio inducta luculenter ostendunt, & Dionysius apud eundem Eusebium latius enarrat. De Anastasii vero, & Laodicensi Concilii Catalogis, in quibus Apocalypsis non recensetur, mirandum nihil est, cum temporibus illis nondum quicquam de ejus auctoritate Catholica ecclesia statuisset, sicut postea decrevit eam in sanctorum voluminum Canone recipiendam. Desinant igitur omnes haeretici sanctam Joannis Apocalypsim maledictis incessere, & se ex his, quae a nobis, Deo auxiliante, dicta sunt, superatos agnoscant.

Euseb. Hist.
Eccles. lib. 3.
cap. 28.

Euseb. lib.
VII. Hist. Ecc.

1035

FR. SIXTI SENENSIS

E X

ORDINE PRAEDICATORUM,

DE HIS, QUI VETERIS TESTAMENTI
VOLUMINA OPPUGNARUNT, SIVE
ADVERSUS VETERIS SCRIPTU-
RAE DESTRUCTORES,

BIBLIOTHECAE SANCTAE

LIBER OCTAVUS.

P R A E F A T I O.

DESTRUXIMUS in praecedenti septimo volumine omnes haereses, quae
adversus Evangelicas, & Apostolicas novi testamenti scripturas in haec
usque tempora exortae sunt: nunc disputationis ordine deducente, huic
Operi subnectimus librum octavum atque postremum, prosequentes in
ipso enarrationem, & confutationem earum haereseon; quae adversus Mosaicos,
Propheticos, Paraeneticos, & Historicos Veteris instrumenti libros, varii sub di-
versis temporibus haeretici excitaverunt. Quibus divino favente numine expletis,
optatum finem totius nostri Operis labor inveniet.

HAERESEON, QUAE IN HOC OCTAVO LIBRO CONFUTANTUR,
CATALOGUS.

<i>De Testamento veteri in universali,</i>	<i>Haer. 1.</i>
<i>De Veteri Testamento,</i>	<i>Haer. 2.</i>
<i>De libris legis Mosaicae,</i>	<i>Haer. 3.</i>
<i>De libris Prophetis,</i>	<i>Haer. 4.</i>
<i>De libro Psalmorum,</i>	<i>Haer. 5.</i>
<i>De libro Danielis,</i>	<i>Haer. 6.</i>
<i>De Ecclesiaste,</i>	<i>Haer. 7.</i>
<i>De Cantico Canticorum,</i>	<i>Haer. 8.</i>
<i>De Sapientia, & Ecclesiastico,</i>	<i>Haer. 9.</i>
<i>De libro Job,</i>	<i>Haer. 10.</i>
<i>De libris Esdrae, Tobiae, Judith, & Hester,</i>	<i>Haer. 11.</i>
<i>De libris Maccabaeorum,</i>	<i>Haer. 12.</i>
<i>De Translationibus divinae Scripturae.</i>	<i>Haer. 13.</i>

DE VETERI TESTAMENTO IN UNIVERSALI. HAERESIS I.

VETUS omne testamentum pro solis Judaeis, a malo Judaeorum Deo condi-
tum, & a sectatoribus ejus, confictis narrationibus auctum, Christianae ve-
ro fidei nulla ex parte proficuum, bonis quoque moribus noxium, & Evangelicae
doctrinae contrarium, abjicere.

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.

PRIMI huius prodigiosae, & abominandae haereseos auctores fuere, quicumque duos introduxerunt Deos, unum videlicet Hebraeorum, malum, ac falsum: alterum vero Christianorum Deum patrem Domini nostri Jesu Christi, bonum, ac verum: quorum princeps (Epiphonio teste) fuit Simon Magus Samarita, primus a Christi ascensione haereticus, qui vetus testamentum, legem scilicet, ac prophetas a sinistra virtute, & malis angelis editum docuit. Cui in eodem errore successerunt, Basilides, Carpocras, Valentini, qui & Gnostici, Ptolemeistae, Heraclonitae, Cajani, Archontici, Cerdoniani, Marcionistae, Apelleiani, & Severiani, qui eodem assensu vetus testamentum, vel ex integro, vel ex parte abiecerunt. Post alios, Aureliani Augusti temporibus, Cubricus quidam Persa, cognomento Manes, hanc haeresim aliquantulum sopitam, adeo extulit, ut ferme ejus nomen apud eum remanserit. Deinde discipuli ejus, qui praeceptorem suum honoris gratia MANICHAEUM, hoc est, mannae effusorem appellarunt, emisit perniciosus ejusdem erroris libris, haeresim jam celebrem, latius toto orbe invulgarunt. Ex horum numero magis excellenterunt, Addas quidam cognomine Adimantus, Manichaei adhuc viventis discipulus, & multis post eum annis Faustus Afer, patria Milevitanus, & innominatus quidam Fabricii discipulus, multo Manichaeis deterior, quorum adhuc voluminum fragmenta in libris Augustini inter Manichaeorum confutationes servantur. Fuerunt etiam, ut Augustinus refert, nonnulli haeretici Patritiani, a Patritio quodam appellati, qui eidem haeresi subscripserunt. Post quos multis annorum saeculis Bogomilae Bulgaricae nationis haeretici, ac demum Albanenses hunc ipsum errorem, tam longa temporum diuturnitate sepultum, iterum in lucem revocarunt. Atque hi sunt, qui omne vetus testamentum ex integro rejiciendum putarunt.

IMPUGNATIO.

QUINQUE detestandas, ac blasphemias propositiones, praesens haereticorum assertio complectitur, quas per ordinem, quanta fieri poterit, brevitate destruere conabimur.

Propositio prima.

PRIMA propositio est: VETUS OMNE TESTAMENTUM ESSE A MALO HEBRAEORUM DEO, QUI DIABOLUS EST. Destruitur autem haec execrabilis sententia ex novi testamenti testimoniis, quae unum eundemque Deum faciunt utriusque testamenti auctorem. Paulus enim dicens, Abraham duos filios habuisse, unum de ancilla, & alium de libera, quae per allegoriam, duo significant testamenta, ostendit, quod sicut duae sunt mulieres, & unus vir, sic etiam duo sunt testamenta, & unus est Deus, qui ambo legavit. Et ad Hebraeos idem Apostolus scribens, facta utriusque testamenti invicem collatione, alterum novum, alterum vero vetus appellat, ac novum quidem a testatore suo ait ad imitationem & complementum veteris in sanguine confirmatum per mortem Christi: ut morte ejus intercedente in redemptionem praevaricationum, quae erant sub veteri testamento, repromissiones, quae in illo significabantur, acciperemus. Ergo nisi vidisset novi testamenti mediator Christus, testamentum vetus esse a bono Deo, non utique illud imitando complevisset. Sed ideo illud imitatus est, quia sicut ipse in Evangelio dicit: QUICQUID videt Filius Patrem facere, sic & ipse similiter facit. Quod autem idem Deus in utroque testamento locutus sit, idem Paulus ubique aperte docet, inquit: PAULUS Apostolus segregatus in Evangelium Dei, quod antea promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo: & iterum: MULTIFARIE, multisque modis olim Deus loquens Patribus in prophetis, novissime locutus est nobis in Filio: & alibi: HABENTES eundem spiritum fidei, sicut scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum: insinuans per hoc ab eodem spiritu utrumque testamentum fuisse inspiratum, & Zacharias testatur eundem esse Deum Israel, qui locutus est in veteri testamento per quos sanctorum prophetarum, & qui in novo testamento visitavit, & fecit redemptionem plebis suae; cui Maria in cantico assentiens, canit: SUSCEPIT Israel puerum suum, recordatus misericordiae suae: sicut locutus est ad Patres nostros, Abraham,

Epiphanius in Anacephaleosi.
Hierony. in Praef. ad Tit.
Augustin. in Catalo. Haeref. & lib. 2. cont. advers. legis cap. 12.

Epiph. lib. 2. Haeref. 66.

Augu. lib. 2. cont. advers. legis, & prophet. c. 12.

Euthymius lib. 2. Panop. tit. 23.

Galat. 4.
Epiphanius lib. 2. Haer. 68.

Hebr. cap. 9.

Joan. 5. a

Rom. 1. a

Hebr. 1. a

2. Corint. 4.

Psal. 115.

Luc. 1. 70.

Luc. 1. 55.

Abraham, & semini ejus in saecula. Et ne quem forte crederemus fuisse prophetam, in quo Deus non esset locutus, ideo Petrus addidit: Deus, qui praenunciavit per os omnium Prophetarum pati Christum suum, sic & implevit. Quibus testimoniis haec etiam demonstratio adjungitur, cum lex Mosaiica, in qua totum vetus testamentum pender, ideo ab auctore suo condita sit, ut cultores ejus deducat ad Christum, tanquam ad finem legis, dicente Paulo, finis legis est Christus, & LEX nobis fuit paedagogus in Christo, Qui fieri potest, ut malus ille Manichaeorum Deus, perpetuus Domini nostri Jesu Christi hostis, legem ac testamentum promulgaverit, cujus ductu sectatores sui deducerentur ad cultum Christi, per quem ipse de regno ejiciendus erat, dicente Christo: PRINCEPS hujus mundi ejicietur foras. Unicus igitur est auctor utriusque testamenti Deus pater D. N. Jesu Christi.

Secunda propositio.

SECUNDA propositio est: VETUS TESTAMENTUM NON AD CHRISTIANOS, SED AD SOLOS TANTUM JUDAEOS PERTINERE. Hujus absurditas ex hoc deprehenditur, quod testamentum ad eos pertinet, ad quos testamenti dona, ac promissiones pertinent, & qui testamenti condiciones exequuntur. Certum vero est, nec veteris testamenti condiciones ab his, qui secundum carnem tantum Judaei sunt, servari; nec propter tales ejusdem testamenti promissiones factas esse, sed propter veros Israelitas promissione seminis Abrahae contentos, hoc est propter eos, qui credunt in Christum, qui est summa, & finis omnium promissionum veteris testamenti, dicente Paulo: QUOTQUOT enim promissiones Dei, in ipso sunt: & iterum: DICO Christum ministrum fuisse circumcisionis, ad confirmandas promissiones Patrum. Quae quidem, non ad eos pertinent, qui tantum de semine Abrahae sunt secundum carnem, sed ad eos, ut Paulus ait, qui filii sunt promissionis Abrahae, & computantur in semine Isaac, de quo dictum est: IN Isaac vocabitur tibi semen, qui est Christus. ABRAHAE enim, ut idem Apostolus ad Galatas scribit, dictae sunt promissiones, & semini ejus, non dicit & seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, & semini tuo, qui est Christus. DE cujus salute, ut Petrus ait, exquisierunt, & scrutati sunt omnes prophetae, qui de ventura in nos gratia vaticinati sunt. Quod autem, non solum veteris testamenti promissiones, sed & cuncta alia ejus mysteria, propter nos harum promissionum haeredes facta sint, ut ad eas consequendas redderemur idonei, Paulus ad Corinthios aperte his verbis expressit: NOLO vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Mose baptizati sunt in nube, & in mari, & omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, & eundem potum spiritalem biberunt: bibeant autem de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus: haec autem in figura facta sunt nostri. Et paulo post: OMNIA contigebant illis in figuram. Scripta sunt autem propter nos, in quos fines saeculorum devenerunt. Et ad Romanos iterum: QUAECUNQUE scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt; ut per patientiam, & consolationem spem habeamus. Quod etiam vera veteris testamenti intelligentia, a Judaeis ablata, ad nos transierit, idem testatur Apostolus inquit: USQUE in hodiernum diem idipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non revelatum, quod in Christo evacuatur, sed usque in hodiernum diem cum legitur Moses, velamen positum est super cor eorum. Quare cum ipsi testatoris voluntatem, & condiciones in testamento traditas nec intelligant, nec servant; manifestum est, testamentum illud ad nos pertinere, qui Christum, ejus promissionum finem, tenemus, testatoris voluntatem cognoscimus, & propositas ab eo mandatorum condiciones servamus.

Tertia propositio.

TERTIA propositio est: VETUS TESTAMENTUM CONFICTIS NARRATIONIBUS A JUDAEIS CONTAMINATUM ESSE. Adversus adeo improbam, & impiam propositionem omnes Evangelicae & Apostolicae scripturae clamant, de veteribus libris innumera testimonia, & exempla fumentes ad doctrinae confirmationem, ad exhortationem, correctionem, & consolationem fidelium, non tanquam de fabulosis, sed tanquam de veracissimis scripturis, Spiritu Sancto dictante, conscriptis: Ad has, seu ad incontaminatum veritatis fontem,

- Joan. 5. 39. tem, Christus, legis peritos misit, inquit: SCRUTAMINI scripturas: quia ipsae testimonium perhibent de me. Ad has, ut ad intactas & incorruptae fidei literas suos revocavit discipulos, cum exorsus a Mose, & per psalmos, & prophetas excurrens, omnia, quae de eo in veteribus libris scripta erant, exposuit, & certissimo eventu in se ipso completa demonstravit. Ex iis tanquam ex sinceris & inviolatis scriptis duo evangelistae Matthaeus, & Lucas duas Domini nostri genealogias breviter collegerunt, alter incipiens ab Abraham, & per patriarcharum, ac regum successiones usque ad Christum descendens, alter per singulas veteris testamenti generationes ac tempora usque ad Adam ascendens: nimirum, ut ex compendio historiarum totius veteris testamenti, quas utraque genealogia perstrinxerat, omnem totius antiquae scripturae summam indubitata certitudine recipiendam indicarent. Paulus item, qui se ad pedes Gamalielis veteris testamenti non fabulas, sed veritatem didicisse gloriatus est, quamplura veteris instrumenti dicta factaque, ac praesertim illas historias, quas Manichaei derident, auctoritate sua confirmavit in illo brevissimo veteris scripturae compendio, quod in epistola ad Hebraeos artificiosissime contraxit, ubi omnes fere antiqui testamenti historias a principio Geneseos usque ad ultimum Maccabaeorum volumen summam enumerans: Fide, inquit, intelligimus aprata esse saecula, & caetera, quae toto illo capitulo ita commemorat, ut videatur de industria velle veteris testamenti gesta digito demonstrare. Mirro nunc innumerabilia ejusdem Apostoli, & aliorum apostolorum de hac re testimonia, ne fastidium ingeram lectori in re notissima, & cui omnes novi testamenti literae, & stabilis ac perpetua ecclesiae catholicae consensus attestantur. Quod si quis ad confirmationem propositionis hujus plura desiderat, legat quae infra a nobis in confutatione secundae haereseos dicta sunt.

Quarta propositio.

- QUARTA Propositio asserit: VETUS TESTAMENTUM ESSE AD FIDEI NOSTRAE CONFIRMATIONEM INUTILE, ET BONIS MORIBUS CONSEQUENDIS ADVERSUM. Quam impietatem omnes novi testamenti literae apertissime confutant. In primis vero Paulus testamentum vetus tam ad fidem quam ad mores necessarium profitetur, scribens ad Timotheum his verbis:
2. Timo. 3. 14. TU vero permane in his, quae didicisti, & credita sunt tibi; sciens a quo didiceris, & quia ab infantia sacras literas nosti, quae te possunt instruere ad salutem per fidem, quae est in Christo Jesu: omnis enim scriptura, divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad redarguendum, ad corripiendum, & erudiendum in justitia; ut perfectus sit homo Dei ad omne bonum opus instructus. Quibus verbis Apostolus scripturas veteres in duobus maxime necessariis ostendit, videlicet ad fidem instruendam, & bonos mores formandos. Cum enim omnis Christiana professio in duobus posita sit, in contemplatione scilicet, quae fidem insinuat, & in actione, quae mores docet, Apostolus utrique negotio veteris testamenti scripturas accomodat; Contemplationi quidem, quoniam cum duo sint Christianae contemplationis officia, hoc est, veritatem docere, & falsitatem redarguere, utrumque Paulus complexus est dicens: OMNIS scriptura utilis est ad docendum, scilicet veritatem, & redarguendum, videlicet falsitatem. Actioni vero vetus scriptura utilis est, quia cum universam actionem duae partes absolvant, nempe ut quisque juxta prophetae sententiam a malo declinet, ac bonum faciat, idcirco Paulus dicit scripturas illas esse utiles ad corripiendum, hoc est ad arripiendum homines a peccatis, & erudiendum in justitia, hoc est ad homines instruendos in justitia & bonitate. Præinde Christus videns quam necessariae sint ad fidei confirmationem veteres scripturae, cum de se ipso ad legis peritos loqueretur, induxit ad eos libros Mosi dicens: SI Mosi crederitis, & mihi crederetis; de me enim ille scripsit. Et cum de passione sua ad discipulos loqueretur, ex prophetis eam confirmavit, CONSUMMABUNTUR, inquit, omnia, quae dicta sunt per prophetas de filio hominis. Et cum a mortuis resurrexisset, omnes fere Evangelicas veritates de veterum librorum auctoritate firmavit. Cum enim se duobus discipulis euntibus in Emmaus comitem dedisset; INCIPIENS, ait Lucas, a Mose, lateque per prophetas excurrens, interpretatus est illis omnia, quae erant de se in veteri

veteri testamento praedicta. Et iterum, cum clausis foribus in medio discipulo-
rum steteret, seque non solum intuendum discipulorum oculis, sed etiam contre-
standum manibus obtulisset: ne quid tamen cum suis mortalibus oculis, & car-
nalibus sensibus fallaciter agi arbitrentur, magis eos de veterum librorum testi-
ficatione firmavit, dicens: HAEC sunt verba, quae locutus sum ad vos, quando
adhuc eram vobiscum: quoniam necesse est impleri omnia, quae scripta sunt in
lege Mosi, & prophetis, & psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum scriptura-
rum, ut intelligerent scripturas, & dixit eis: Quoniam sic scriptum est, & sic
oportet pati Christum, & resurgere a mortuis tercia die, & praedicari in nomine
ejus poenitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes.

HIS ITAQUE testimoniis quemadmodum Christus ostendit vetus testamen-
tum ad fidei nostrae firmitatem, ac certitudinem esse necessarium, ita demon-
stravit illud ad moralis vitae institutionem utilissimum, cum de eo tam multa
exempla ad honestae vitae informationem acceperit: qualia ea sunt, cum segni-
tatem auditorum ad vigilantiam excitat exemplo eorum, qui in diebus Noe in-
opinata diluvii inundatione demersi sunt: vel cum in peccata relabentes admo-
net exemplo conjugis Loth, MEMENTOTE, inquit, uxoris Loth: vel cum
obstinatas Judaeorum mentes recordatione Sodomorum, ac Ninivitarum, & re-
ginae Austri deterrere: vel cum Pharisaeis exprobrat, quod Abrahae opera non
faciant, cujus se filios gloriantur: vel cum imitatores divitis illius in inferno se-
pulti ex Abrahae verbis ad poenitentiam revocat, inquit: HABENT Moysen &
prophetas, audiant illos. Paulus quoque, omne vetus testamentum ad morum
eruditionem deducens, ait, omnia, quae in eo scripta sunt, in figuram propter
nos contrigisse, ut non simus concupiscentes malorum, neque idololatrae, neque
fornicatores, neque edaces, neque murmuratores, aut Dei tentatores, ne perca-
mus sicut illi, qui in veteri testamento ob talia facinora perierunt, quorum fla-
gella scripta sunt, inquit Apostolus, ad correptionem nostram, in quos fines
saeculorum devenerunt. Quae omnia, ut alia innumerabilia praetermittam,
quae in hanc sententiam de veteri testamento produci possent, efficacissime con-
vincunt veteres scripturas tam ad fidem, quam ad mores esse magnopere neces-
sarias.

Quinta propositio.

QUINTA Propositio, assertit, VETUS TESTAMENTUM PER SINGU-
LA ADVERSUS NOVUM TESTAMENTUM PUGNARE. Et hanc potissi-
mum admisit astruere Adimantus Manichaeus, edito libro, in quo singulis ve-
teris instrumenti sententiis singulas e contrario novi testamenti sententias oppo-
suit. Caeterum quod in scripturis divinis nihil queat esse contrarium, aut pu-
gnans: ex his, quae superius dicta sunt, manifeste convincitur. Nam cum vete-
res scripturae Deo inspirante scriptae sint, dicente Petro, NON humana volun-
tate illata est aliquando prophetia, sed Spiritu Sancto inspirante locuti sunt sa-
cti Dei. Deus vero summa veritas sit, ex qua spiritus unionis, & non dissensio-
nis procedit; necesse est, ut in scripturis ejus afflatu conditis nihil adversum, aut
dissonans inveniatur. Ut enim a summa veritate nihil nisi verum procedere possi-
bile est: ita verum, quod ab ea procedit, sibi ipsi pugnare est impossibile. Prae-
terea, ut recte Augustinus infert, si inter se pugnantes, & discordes divinae scri-
pturae fuissent, quomodo unquam fieri potuit, ut scripturis adeo inter se dissonis,
ac pugnantibus tot tantique populi crediderint, non indocti solum, & in agris af-
fuerint, sed in urbibus, in scholis, & gymnasiis inter litigiosas disputationes deti-
ti? cum semper garruli de philosophiae dogmatibus dissentirent, discipuli a ma-
gistris, & inter se condiscipuli, tandem unanimes sub harum scripturarum con-
cordia convenerunt: quod nullis unquam philosophorum scripturis nec antea, nec
post contigisse legitur. Pythagorae enim in plerisque dissentit Plato, Platoni Ari-
stoteles adversatur, Aristoteli vero sui etiam discipuli contradicunt: at nostri sem-
per scriptores inter se concordantes sunt, nec aliud apostoli praedicant, quam quod
prophetiae pronunciant, qui etsi tam multi non sint ut gentilium scriptores, ne
sicut illi multitudine vilescant: non tamen ita sunt pauci, ut eorum non sit mi-
randa consensus. Fatemur tamen multa in sacris literis inveniri, quorum cum
eadem

eadem sententia sit, verba tamen apparenter discrepant: ita divina sapientia, disponente ad exercitium fidei nostrae, ut dum eas ad concordiam reducere nescimus, oremus eum, qui fecit utraque unum, ut aperiat nobis apparentis contradictionis conciliationem. Atque haec adversus quinque haereticorum propositiones dicta sufficiant.

OBJECTIONES HAERETICORUM.

- 1. NULLA** se nobis causa offert, cur Vetus testamentum recipiamus: nam si testatoris personam, quae primum in omni testamento quaeritur, consideremus; merito propter ipsam vetus testamentum execramur. Est enim testamenti hujus conditor malus ille Hebraeorum Deus, perpetuus Dei optimi ac patris Domini nostri Jesu Christi hostis, a quo mala omnia, caedes, furta, & concupiscentiae, qui occidit, excaecat, indurat, immittitque concupiscentias malas in mentes hominum, & mulierum, dat leges malas, ut ipsemet per prophetas suos testatur, & praecepta non bona, in quibus cultores legis vivere non possint.
- 2. DEINDE** & ipsa in eo testamento relicta haereditas adeo misera est, corporalis, ac longe ab animae commodis, ut post beatam illam novi testamenti pollicitationem, quae coelorum nobis regnum, & vitam perpetuam repromittit, etiam si gratis eam mihi testator suus ingereret, ultro fastidirem. Cum enim tot mihi immortalia bona in novo testamento relicta sint, carnalia bona, quae vetus suis promittit, divitias scilicet, ac ventris saturitatem, filios, ac nepotes, vitamque longaevam, Judaeis, tanquam sua, volens, libensque permitto, sola scilicet novi testamenti, & regni coelorum splendida haereditate contentus.
- 3. TESTAMENTUM** praeterea illis accipiendum est, quibus una cum testamento haereditas consignatur: cum autem vetus testamentum nos non solum non constituat haeredes, sed prorsus etiam exhaeredet, quatenus improbitas est usurpare nobis veteris testamenti tabulas, quae, transmissa ad alios haereditate, nos exhaeredatos testentur? quis enim ignorat Testamentum vetus Chanaanearum terram repromittere, eamque solis Judaeis, id est circumcisis, & sacrificantibus, & abstinentibus a porcina, ac reliquis carnibus, quas Moses immundas appellat, sabbata observantibus, atque azymorum solemnitatem, ac reliqua hujusmodi, quae ipse testator eis observanda mandavit: quae quia Christianorum placere nemini, (neque enim quisquam nostrum ea custodit) dignum est, ut cum refusa haereditate reddamus & tabulas.
- 4. FRUSTRA** etiam testamentum ab illis accipitur, qui testatoris voluntatem, ac testamenti condiciones servare nolunt: cum autem testamenti condiciones sint, ut testamenti haeredes circumcendantur, sacrificent, & ab illicitis cibis abstineant, &c. nec nos illa servemus; vereor ne mihi jure Judaeus increpitans dicat: Cur improbe tibi vetus testamentum usurpas, cujus praecepta non servas? & quid tibi cum veteri testamento, cujus mandata contemnis?
- 5. ADHUC**, si qua sit causa, ob quam vetus testamentum recipiendum sit, haec sane erit, propter testimonia, quae de Christo in lege, & prophetis habentur: quae cum nulla in his inveniantur, jure scripturae ipsorum contemnendae videntur. Quod vero nulla sint in eis de Christo vaticinia, apparet ex his testimoniis, quae ad confirmationem fidei de Christo ex veteri testamento adhiberi solent, ex quibus cum vulgarissimum illud testimonium ex Deuteronomio prolatum, **15. PROPHETAM** scilicet suscitabo eis similem tibi, &c. minime spectet ad Christum, quid quaeso existimandum est de aliis testimoniis, quae consimili exemplo subnectuntur huic testimonio? quod certe de Christo intelligi non potest: quia non propheta Christus, nec Mosi similis: siquidem ille fuerit homo, hic Deus: ille peccator, hic sanctus: ille ex coitu natus, hic secundum vos ex virgine natus: ille offensus Deo suo occiditur in monte, hic patri perplacens propria patitur voluntate. Quomodo ergo ipse erit propheta similis Mosi? Quod si nullum de Christo inest veteri testamento testimonium, ergo ad fidei nostrae confirmationem est inutile.
- 6. SI** vero nihil ad fidei nostrae certitudinem confert, multo minus juvabit ad mores. Quomodo enim ad eruditionem bene vivendi prodesse nobis possunt pessima

Manes apud
Epiph. lib. 2.
Haereti. 66.
Judic. 9.
1. Reg. 18.
2. Paralip. 18.
Esai. 6.
Esai. 4.
Exod. 14.
3. Reg. 21.
Ezech. 10.

Faustus apud
Aug. lib. 4.
contr. Faust.
c. 1. & lib. 10.
cap. 1.

Faustus ibid.

Faustus apud
Aug. lib. 10.
cap. 1.

Faustus apud
Aug. lib. 10.
cap. 4.

Deut. 18. 15.

Faust. ap. Au-
gu. lib. 32. c. 4.

ma illa exempla omni odio & fastidio digna , quae nobis ubique in vitis patriarcharum , & prophetarum vetus testamentum proponit ? videlicet soceros domini-
re cum nuribus , tanquam Judas : patres cum filiabus , tanquam Loth : prophetas
cum fornicibus , tanquam Oseas : Nasaraeos Dei cum scortis , tanquam Samson : Oseas 1.
maritos uxorum suarum noctes amatoribus vendere , tanquam Abraham : duabus
germanis sororibus unum misceri maritum , tanquam Jacob : rectores populorum ,
& quos maxime entheos voces , tanquam David , & Salomon , millenis , & cen-
tenis volutari cum scortis : & alia multa consimilis foeditatis exempla , quae enu-
merare longum esset.

7. NARRAT etiam vetus testamentum fabulosa multa , & conficta , quae a nobis suo loco dicuntur , propter quae Paulus non injuria veteres scripturas vocat
prophanas , & aniles fabulas , & genealogias stultas . De his enim ad Timotheum
dixit : PROPHANAS , & aniles fabulas devita . Et iterum , NE intendas fabulis
Judaicis , & genealogiis interminatis , quae quaestiones magis praestant , quam
aedificationem , quae est in fide ; sicut quidam volentes esse legis doctores . Et
rursum , STULTAS , & sine disciplina quaestiones devita , sciens , quia generant
lites . Et ad Titum eadem de re scribens ait : QUAESTIONES & genealogias &
pugnans devita : sunt enim inutiles & vanae . Quae omnia de legis , & prophetarum
eloquiis a Paulo dicta sunt.

8. HIS additur , quod vetus testamentum usque adeo infensum est , ac repu-
gnans novo testamento , ut ambo in unum convenire non possint . Et quidem pri-
mum in Genesi scriptum est , quod Deus per seipsum fecerit coelum & terram : in
Joanne vero scriptum est , per D. N. Jesum Christum factum esse mundum : ubi
dicitur : ET mundus per ipsum factus est . In Genesi legitur : QUIEVIT Dominus
die septimo ab omni opere quod patrarat : in Evangelio autem e contrario dicit
Christus : PATER meus operatur usque modo . In Genesi scribitur : FACIAMUS
hominem ad imaginem & similitudinem nostram : Christus autem Judaeis dicit :
Vos ex patre diabolo estis . Non autem possunt esse filii diaboli facti ad imaginem
& similitudinem Dei . Separationem ab uxore prohibet vetus testamentum dicens :
IDEO relinquet homo patrem , & matrem suam , & adhaerebit uxori suae , &
erunt duo in carne una : ejus contrarium suadet Christus , dicens : NEMO est
qui relinquat uxorem , & filios propter regnum coelorum , qui non recipiat mul-
to plura in hoc tempore , & in saeculo futuro vitam aeternam . In Exodo dicitur :
HONORA patrem & matrem tuam : Christus vero ei , qui sepulturae officio pa-
trem honorare volebat , diversum praecipit , inquiens : SINE mortuos sepelire
mortuos suos . In veteri testamento dicitur Deum visum esse a Jacob , a Mose ,
& multisque aliis facie ad faciem : contra vero in Evangelio dicitur : DEUM nemo
vidit unquam . Verus testamentum describit Deum odientem malos , & vindican-
tem peccata , cum dicit : EGO Deus Zelotes visitans iniquitates Patrum in filios
usque in tertiam & quartam generationem his qui oderunt me : Christus vero as-
serit illum esse benignum super malos , dum ait : QUI est benignus super bonos
& malos . Ipseque jubet ut peccanti fratri ignoscamus non solum septies , sed se-
ptuagies septies . Verus testamentum vindictam praecipit , dicens : OCULUM
pro oculo , dentem pro dente : Christus vero in Evangelio destruens hoc praece-
ptum , ait : AUDISTIS quia dictum est antiquis , oculum pro oculo , dentem pro
dente : ego autem dico vobis , nolite resistere malo . & si quis percusserit te in
unam maxillam , porrige ei & alteram . Ex quibus , & aliis his similibus , in qui-
bus veteres scripturae cum novis pugnant , perspicuum evadit , non injuria a no-
bis vetus testamentum dedignari tanquam novo testamento contrarium .

9. HORTANTUR insuper nos ad veteris testamenti reprobationem non mi-
nus Evangelicae & Apostolicae adhortationes , quam exempla , praesertim vero
apostolorum exemplum ; qui ne intolerabili veteris vestimenti servitute diutius
premerentur , quanquam Judaei essent , ac sub veteri testamento nati , illius ra-
men jugum excusserunt . Nos vero e contra naturae beneficio consecuti , ut sub ser-
vitudinis lege non nasceremur , Christo nobis protinus occurrente cum pleno mu-
nere libertatis , quam miseri , & stulti erimus , & insuper ingrati , si nos ultro ad-
dixerimus servituti : quippe Paulus inde Galatas arguit , quod in circumcisionem

TOM. II.

Qq

relabentes,

relabentes, ad infirma repedarent; & egena elementa, quibus denuo servire vel-
lent. Quomodo ergo nos id admittemus, in quo videamus alios reprehendi? Tur-
pe est certe in servitutem ire: sed turpius redire.

10. FREQUENTES denique Christi, & apostolorum ejus admonitiones idem
nos admonent. NEMO, inquit Christus, pannum novum assuit vestimento vete-
ri, alioquin major scissura fiet: neque vinum veteris utribus credit: innuens
Christianam novitatem Hebraicae vetustati non esse miscendam. Cum enim sor-
didum sit novis vestibus indutis, non donare inferioribus veteres vestes: idcirco
monuit nos vestimentum verus, hoc est vetus testamentum, Judaeis tanquam in-
fimis servis relinquere, idemque legem, & prophetas resiccat & inveteratis arbo-
ribus comparavit, dicens: LEX & prophetae usque ad Joannem, ut videlicet,
juxta Paulum, ostenderet nobis, omne, quod veterascit, & senescit, interitui
propinquum esse: & Paulus idcirco vetus testamentum mortis ministracionem ap-
pellavit, cum diceret: MINISTRATIO mortis, seu testamentum mortis in literis
formatum lapideis: ut illud non aliter quam ab auctore mortis proditum vitare-
mus, scientes, quod lex illa, ut idem alio loco dicit, justo non est posita, sed
parricidis, matricidis, & perjuris, non autem his, qui juste vivunt in Christo.

DISSOLUTIO OBJECTORUM.

1. SI Temerarii haeretici in his, quae effreni lingua adversus Deum optimum
obloquuntur, particulariter, & expresse commemorarent quando, quomodo, &
quo loco ea ab ipso Deo facta sint, tentarem utique & nos particularim, ac
membratim ad singula respondere: nunc autem quoniam ipsi universaliter quae-
dam, quasi fugientes attingunt, & nos similiter generatim & universali modo re-
spondemus, non esse a Deo veteris testamenti concupiscentias malas. Quomodo
enim concupiscentiam immitteret, qui dicit: NON concupiscas quae proximi
sunt, neque uxorem ejus, neque bovem, neque asinum, neque quaecunque pro-
ximi tui sunt? Si ergo tollit concupiscentiam, non est concupiscentiae suppedi-
tator. Quod si indurat, & mentes excaecat aliquorum; non ideo malus esset, qui
dicit: IN judicium veni in hunc mundum; ut qui non vident videant, & qui vi-
dent, caeci fiant. Ille igitur, qui secundum apostolicam sententiam cujus vult
miseretur, & quem vult obdurat, proculdubio quem vult illuminat, & quem
vult excaecat: sed non est iniquitas apud Deum; cui dicit ecclesia: Misericordiam
& judicium catabo tibi Domine. Illuminat ergo misericordia: excaecat judicio
utique aequissimo, etsi oculatissimo: inscrutabilia enim sunt judicia ejus: cui ta-
men dicitur: Sedisti super thronum qui judicas justitiam. Cum autem dicunt mise-
ri isti, Quomodo Hebraeorum Deus bonus est, qui furta praecipit? nesciunt va-
ni homines quod apud Deum nihil perit, & quod justum judicium est, & quod
Deus naso non suspenditur, ut putabant Aegyptii, qui volebant sine mercede
operarios esse Judaeos, & quidem non paucis annis, sed ducentis, & quindecim
annis. Aequum igitur erat apud Deum, & homines, ut illis in finem merces red-
deretur: & hac de causa justus Deus jussit suos praedari Aegyptios, & cum spo-
liis eos illic exire: eademque de causa caedes justissimas, & strages tam in-
suos, quam in alienos dedit, ut nullum cujusvis peccatoris scelus remaneret inul-
tum. Sed inquit, Quomodo bonus est Deus legis, qui gloriatur se dedisse suis
praecepta non bona? & non aspiciunt imperitissimi nebulones praecepta illa vita-
lia, & sancta veteris legis, de qua Paulus dixit: LEX quidem sancta, & manda-
tum sanctum, & justum, & bonum: idcirco vocari non bona, non quia secundum
se mala sint, sed quia facta collatione ipsorum ad Evangelicam perfectionem, mi-
nus bona sint, & quodam modo mala, usitata videlicet divinae scripturae locu-
tione, quae frequenter ea, quae minus bona sunt, appellare solet non solum
non bona, sed etiam mala: sicut Christus tam multos bonos homines, qui in
mundo fuerunt, intuitu divinae bonitatis negat bonos, dicens: NEMO bonus,
nisi solus Deus: & sicut apostoli, qui electionis merito bonitatem generis humani
multis excesserunt modis, ad Dei bonitatem comparati mali dicuntur, Domino
ad eos dicente: Si vos cum sitis mali, nostis bona dona dare filiis vestris; quanto
magis pater vester de coelo dabit spiritum bonum potentibus se? Apostolus quo-
que

que ita novi testamenti lumine gloriam legis affirmat obtundi, ut eam Evangelici comparatione fulgoris, nec glorificatam esse pronunciet, dicens: NAM nec gloriosum est id, quod glorificatum est propter excellentem gloriam. Bonus itaque sanctus, & iustus est Deus veteris testamenti testator.

2. CUJUS sane testamentum non ideo recipimus, quia spes nostra in temporalium rerum promissione defixa sit, quandoquidem nec ipsos illius temporis sanctos, & spiritales viros patriarchas, & prophetas his terrenis rebus fuisse deditos credimus. Audivimus enim prophetam abjicientem talem felicitatem, & ad unum Dominum confugiendum esse cantantem: ERUE me de manu filiorum alienorum, quorum filii velut novellae constabillae in juventute sua: filiae eorum circumpositae, & ornatae velut similitudo templi: cellaria eorum plena cructantia ex hoc in hoc: oves eorum foecundae, boves eorum grassae: non est ruina sepiis, neque exitus, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum, cui haec sunt. Quam felicitatem David irridens, protinus e contrario addidit: BEATUS populus cuius est Dominus Deus ejus. Sed sicut patres illi veteres in his promissis intelligebant revelante spiritu, quae per ipsa futura praenunciabantur, & ob hoc ad novi testamenti desiderium accendebantur: ita & nos cognoscentes ea, quae per illa signabantur in nobis fuisse completa, hac de causa veteris testamenti memoriam, veluti praesentis nostrae felicitatis promissionem veneramus, & accipimus.

3. NON itaque scripturas ejus ad consequendam terrenam illam haereditatem tenemus, sed ad intelligendas in eis novi testamenti promissiones accipimus: veteris quippe testificatio fidem novo conciliat. Scimus enim temporalium rerum promissiones testamento veteri contineri, & ideo vetus testamentum appellari; & quod aeternae vitae promissio, regnumque coelorum, ad novum pertineat testamentum; sed in illis temporalibus figuras fuisse futurorum. Quo quidem modo accipiendum esse a nobis vetus testamentum Paulus docuit, cum ait: OMNIA contingebant illis in figura: scripta sunt autem propter nos, in quos fines seculorum devenerunt.

4. NEQUE periculum est, ut me jure Judaeus increpiter: dicenti enim cur tenes vetus testamentum, cuius praecepta non servas? respondebo, in libris illis duo esse praeceptorum genera, praecepta scilicet vitae significandae, ac praecepta vitae agenda: quorum ista nunc a Christianis observantur, illa vero tunc a Judaeis recte sunt observata, quando ista praenunciabant, quae modo revelata sunt: nunc autem postquam lux venit Christus, superfluo a nobis umbrae illae observarentur: tenemus tamen illas non ad religionem, sed ad testificationem, sicut & promissa carnalia, quae in eis continentur, tenemus, quoniam per ea spiritualia nobis speranda revelata sunt.

5. SED ajunt, quid opus veteri testamento ad fidei nostrae certitudinem, in quo nullum est de Christo testimonium? Quod enim in Deuteronomio scriptum est, ad Christum non pertinet: quia Christus Mosi non est similis: quibus ita occurrimus. Illud, quod simile dicitur, non ex omni parte & modo simile intelligitur: non enim ea tantum, quae unius ejusdemque naturae sunt, dicuntur inter se esse similia, ut olea oleae, sed etiam quae naturae disparis sunt, ut olea oleastro, & far tritico. Sic & filius Dei, qui tam longe a rebus mortalibus abest, agnus & leo in scripturis appellatur, ut in Joanne legitur, ECCE agnus Dei, & in Paulo; PETRA erat Christus: quae ipsi nullo modo dixissent, nisi Christus aliquam cum illis similitudinem susciperet. Cum igitur Christus factus sit similis ovi, quid mirum, si non dedignatus sit fieri similis Mosi, qui Mosi dissimilis erat? similis quippe, quia homo; dissimilis, quia Deus: similis quia factus in similitudinem carnis peccati, dissimilis quia sanctus, & sine peccato: similis quia natus de muliere, dissimilis quia de Spiritu Sancto natus: similis quia vera morte in monte mortuus est, dissimilis quia non propter sua peccata, propria potestate mortuus est: similis quia offenso Deo propter scelera hominum offensas humani generis pertulit moriens in corpore suo, dissimilis quia non offenso propter suam culpam Deo mortuus est.

6. AD ea, quae impurissimi haeretici in Vitis Patriarcharum & Prophetarum TOM. II. Qqq 2 viruperaant,

vituperant, respondemus, quod quanquam ex his vitiis, quae de patribus in veteri testamento narrantur, quaedam gravia fuisse crimina concedantur, non ob id scripturae minuitur auctoritas, immo nobis magis commendatur, quod ipsa non temere, sed iustissimis de causis talia vitia sapienter narret, nempe ut eorum consideratione quatuor haec, scilicet fidem, eruditionem, timorem, ac spem consequamur. Primo fidem; ut nihil de veritate illius historiae dubitemus, videntes quod ipsa tanquam fidelis speculi nitor admotarum sibi personarum non solum, quae pulchra atque integra, verum etiam, quae deformia vitiosaque sunt, indicat, nulliusque excipit adulandam personam, sed tam laudanda quam vituperanda hominum facta vel ipsa iudicat, vel legentibus iudicanda proponit, nec solum homines ipsos vel laudabiles, vel vituperabiles intimans, verum etiam quaedam in vituperabilibus laudanda, & in laudabilibus vituperanda non tacens. Secundo ad eruditionem nostram vitia Patrum refert, non quidem ut illa imitemur & sequamur, sed ut sciamus ea vitanda & fugienda esse, quae scriptura vituperat. Tercio ad timorem; ut casus majorum sit timor minorum: si enim illos tam sanctos viros perniciose huius mundi blandimenta vicerunt, quanto magis imbecillioribus nobis timendum est? Quarto ad spei consolationem, ut discamus in talibus lapsibus non desperandam salutem: quidam enim in peccata prolapsi, desperatione plus peccant: nec solum poenitendi negligunt medicinam, sed ad explenda inhonesta & nefaria desideria, servi libidinum & sceleratarum cupiditatum fiunt, quasi perdant; si non fecerint quod vestigat libido, cum eos jam maneat certa damnatio. Adversus hunc modum nimis periculosum, & exitiabilem valet commemoratio peccatorum: in quae iusti sancti prolapsi sunt.

7. QUO vero ad fabulas attinet, quas impii de Pauli testimonio confirmant, quis ita, nisi haereticus multum caecus, erraret? cur hoc Apostolus ipse non fecit, si has esse aniles fabulas iudicavit? cur ad eundem Timotheum scribens dicit: SCILICET quia bona est lex, si quis ea legitime utatur: & cur eidem praecipit, ut permaneat in sacris literis, quas ab infantia didicit, instruendis ad salutem per fidem? Sed sciant insani isti, Judaeos praeter scripturam sacram habere quasdam traditiones *synagoga* appellatas, in quibus tradunt Deum primo homini duas creasse mulieres, ex quibus varias texunt genealogias, alios ex una, alios vero ex alia muliere descendisse contendentes; de quibus traditionibus cum olim Pharisei Christum interrogarent dicentes, QUARE discipuli tui non ambulant juxta traditiones seniorum? redarguti sunt ab eo, dicente: Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditiones vestras? quae verba D. Epiphanius exponens, dixit traditiones istas esse quatuor genera expositionum, quae apud Judaeos sunt: quarum una sub nomine Mosi fertur, altera vero est Rabbi Aciba, tertia Adda, seu Juda, quarta filiorum Asamonaci: de quibus etiam Judaeorum genealogiis & Thalmudicis quaestionibus a Paulo damnatis nonnulla scitu digna scripsit Annius antiquitatum peritissimus in commentariis Chronographiae Philonis, ad quos lectorem huius cognitionis avidum brevitatis gratia mittimus, transeuntes ad loca illa, quae Manichaei de utroque testamento ceu inter se pugnantia afferunt.

8. QUORUM contradictio (quod in solis verbis posita sit) facili momento dissolvitur.

PRIMA igitur oppositio ad exordium Geneseos spectans tribus modis tollitur. Primo, cum dicitur, IN principio creavit Deus coelum, & terram: per Deum significatur Trinitas, in qua non solum Pater, sed & Filius, & Spiritus Sanctus intelliguntur. Secundo, cum ibidem scribitur, Dixit Deus, Fiat lux; & facta est lux: necesse est ut intelligamus Deum per Verbum fecisse quod fecit: Verbum autem Patris Filius est. Tertio, si propterea ibi non intelligitur Filius, quia non est dictum quod per Filium Deus fecit mundum, nec in Evangelio Deus per Filium aves pascit, & lilia vestit: & caetera innumerabilia, quae Christus dicit facere Patrem, quamvis non dicat quod ea per Filium faciat.

SECUNDA contradictio removetur, quia non scriptum est, quod quieverit Deus ab omnibus operibus suis, ita ut deinceps nihil prorsus operetur: sed quod requievit ab omnibus operibus, quae tunc fecit, id est ab instituendis rerum naturis, ut jam ultra non faceret mundum, a quo opere post perfectionem cessaverat,

Augu. lib. 22.
contr. Faust.
cap. 65.

Augu. lib. L.
Moral. Hom.
21.

Idem lib. de
nat. & grat.
cap. 35.

Augu. lib. 1.
contr. advers.
leg. cap. 1.
1. Tim. 1. b.
1. Tim. 1. 8.

Matth. 7. a

Epiph. lib. 2.
Haeresi. 66.

Augu. cont.
Adiman. c. 1.

Augu. cont.
Adiman. c. 2.

rat, sed in administrando mundo semper operatur: & in hoc opere eum esse Christum intimavit, cum diceret: PATER meus usque modo operatur.

Joan. 5.

TERTIA quoque contradictio sic solvitur. Tripliciter in scripturis nomen filiorum accipitur: secundum naturam, ut Isaac filius Abrahæ: secundum doctrinam, sicut filios suos appellat Apostolus, qui ab eo Evangelia didicerunt: tertio secundum imitationem, sicut filios Abrahæ nos vocat Apostolus, quia ejus fidem imitamur. Judæi igitur disciplina & imitatione sunt filii diaboli, natura vero filii Dei.

August. cont. Adiman. c. 5.

QUARTA sic tollitur. Cum causa non extat obtinendi regnum coelorum, si quis reliquerit uxorem, improbatur a Domino: cum vero uxor virum impedit a possessione regni coelorum, tunc uxor relinqui præcipitur: quia uxor conjungitur viro, ut simul mereantur regnum coelorum.

August. cont. Adiman. c. 3.

QUINTA eodem modo sedatur, ut propter regnum coelorum parentes honoremus, eosdemque, cum opus fuerit, propter annuntiationem regni Dei contemnamus: nam dilectio parentum certus est gradus ad dilectionem Dei: quo manifestum est, & honorem parentum in suo gradu esse servandum, & eos tamen in comparatione divini amoris, præsertim si impedimento sunt, nulla dubitatione oportere contemni.

August. cont. Adiman. c. 6.

SEXTA sic solvitur. Cum dicitur, DEUM nemo vidit unquam, intelligitur de Deo secundum incommutabilem suae divinitatis essentiam, quæ nisi a purgatissimo, & simplicissimo corde videri non potest: cum vero eum legimus & visum, & locutum pluribus, hoc per visibilem aliquam creaturam fuisse ab eo factum intelligimus; sicut quibusdam locis scriptura testatur angelum visum, ubi dicitur Deum visum; sicut in illa luctatione Jacob, angelum vocat scriptura illum, quem Jacob Deum vocat, dicens: VIDI Dominum facie ad faciem: & illum Deum, quem sibi in rubo, & in Sina cum lege apparuisse Moyses dixit, hunc ipsum Stephanus in Actis Apostolorum angelum fuisse testatur.

Idem contra Adiman. c. 9.

Genes. 31. 30.

Exod. 3.

Actor. 7.

SEPTIMA hoc modo sedatur. Deus zelotes est & benignus: benignus quidem, ut Paulus ait, dum malos sua benignitate & patientia ad poenitentiam invitat: zelotes, & puniens in tertiam & quartam generationem, dum sua justitia punit eos, qui, sprete correctione, in eadem perversitate parentum perseverare voluerunt: indulgens vero & ignoscens est non solum septies, sed septuagies septies erga illos, qui, accepta correctione Dei, per poenitentiam reconciliantur.

August. cont. Adiman. c. 7. Rom. 2.

OCTAVA ad concordiam sic reducitur. In his duabus sententiis non testamentorum contrarietas ostenditur, sed eorum in perfectione diversitas: nam cum duo sint lenitatis gradus, primus ut acceptæ injuriæ mensuram nullo modo dolor vindicantis excedat, secundus ut totam quis injuriam placata mente condonet; Vetus testamentum quasi minus perfectum, carnales homines ad primum gradum mensurandæ vindictæ constituit: novum vero testamentum tanquam perfectius, spirituales homines usque ad secundum omnimodæ remissionis gradum perduxit.

August. cont. Adiman. c. 8.

9. DE exemplo autem apostolorum legalibus præceptis renunciantium, dicimus illos non defecisse a præceptis illis vitæ significandæ secundum fidem, ut non crederent fuisse futurorum figuras, sed a sola eorum observatione destituisse, quorum umbræ coruscante jam Evangelica luce aufugerant. Neque nos illa credentes iterum in servitutem relabimur: quia non observamus, quæ olim patribus jussa fuerunt ad nos prænunciandos, sed in libertate legimus, quæ scripta sunt ad nos confirmandos. Paulus autem Galatas arguit, non tanquam religiose scripturam circumcisionis legentes, sed tanquam superstitiose circumcidi volentes.

August. cont. Fau. li. 9. c. 2.

10. NEQUE testimonia illa Christi, & Pauli ullum habent momentum: panum, siquidem novum, & vestimentum vetus, & vinum novum, & utres veteres, non duo testamenta significant, sed duas vitas, & duas spes. Duas enim spes si quis habendas putaverit, ut & propter felicitatem terrenam, & propter regnum coelorum Deo serviat, hæc illam non capit: Cum enim hæc aliqua tribulatione fuerit perturbata, deficiens homo amittet etiam illam. Inde est illud, NEMO potest duobus Dominis servire: quod Christus exposuit, dicens: NON

August. cont. Fau. lib. 12. c. 2.

Marc. 9.

Matth. 6. 24.

potestis

Loc. 16. 16.
Epiphani. li. a.
Haeresi 66.

poreftis Deo fervire & mammonae. Mifcet itaque pannum novum veteri velti-
mento, non qui vetus testamentum novo mifcet, fed qui continentiam vult ha-
bere fpiritualem, & nondum fpeciem depofuit carnalem. Quod autem addunt, LEX
& Prophetiae ufque ad Joannem perdurant: non ita intelligendum eft, ut poft
Joannem utraque omnino abjicienda fint; fed quod lex & Prophetiae ufque ad
Joannem funt, tanquam praeparatores & praenuncii adventus Chrifti: quo adve-
niente, praeparatio & praenunciatio eorum ceffat: utraque tamen remanent ad
praenunciatorum confirmationem, ut fciamus, adventum Chrifti ab eis divina
difpofitione praenunciatum longe ante, quam adveniffet: remanent etiam ad con-
fervandam animi noftri gratitudinem, ut eis gratias habeamus, qui nobis tam
felicem Chrifti adventum praenunciarunt. Quemadmodum enim fi quis paedago-
gum haberet, (velut etiam Apoftolus dicit, legem fuiffe nobis paedagogum ad
Chrifti adventum) ubi pervenerit ad aetatem, & acceperit praeceptorem, non
omnino rejicit paedagogum, veluti inimicum, fic & nos cum deducti fimus in le-
ge, & Prophetis ufque ad adventum praeceptoris Chrifti, reperto praeceptore,
non reprobamus paedagogum, fed gratiam ipfi confitemur, quod pueritiam no-
ftam deduxit, & ad perfectiores difciplinās demifit. Manet igitur lex, quam
ideo dicit Paulus jufto non effe pofitam: quia non eft contra juftum, eo quod ju-
ftus jam anticipaverit perficere, quae funt legis: fed pofita eft injufto, hoc eft
contra injuftum ad condemnationem, & ob hoc testamentum mortis dicta, non
quia ab auctore mortis data fit, fed quia mortem dari jubeat homicidis, adulte-
ris, & praeceptorum ejus transgrefloribus. Sic enim decebat mortis praere testa-
mentum, ut primum mortui peccatis, juftitiae viveremus.

1. Tim. 1.

DE VETERI TESTAMENTO IN UNIVERSALI. HAERESIS II.

IN Veteribus fcripturis, quas nunc tenet ecclefia, multa tam a Judaeis, quam
a Christianis falſata, multa quoque partim ſuperaddita, partim vero ſubtra-
cta fuiſſe.

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.

HUNC peſtilentiſſimum errorem profitentur aetate noſtra recentiores Ana-
baptiſtae, quibus in eodem errore conſentiunt Servetani, ſic dicti ab impio quo-
dam Michaële Serveto Hiſpano, quem anno M.D.LIII. propter ejus execrabiles
haereſes in urbe Allobrogum Geneva publico incendio exuſſerunt illi iidem Lu-
therani, * qui contendunt haereticos quantumlibet pertinaces, nulla ratione occi-
dendos. Hi ergo Servetani cum de divinitate Chrifti, & ſancta Trinitate, quam
ipſi negant, multa teſtimonia in veteri teſtamento ſciant eſſe deſcripta, eaque tam
aperta, ut eludi non poſſint, dicunt illa teſtimonia a Trinitariis (ſic enim illi im-
pii catholicos Trinitatis aſſertores per contemptum appellant) fuiſſe vitiata.

* Calviniani

I M P U G N A T I O.

Origen. Hom.
VIII. in Iſai.
Hiero. lib. 3.
comment. in
Iſai.

Matth. 23. 2.

Auguſtin. in
Pſalm. 38.

Euseb. lib. 8.
Evangel. praep.

DICI non poteſt divinas Veteris instrumenti ſcripturas, aut Judaeorum, aut
Christianorum malignitate falſatas: Nam ſi a Judaeis dicamus illas fuiſſe corru-
ptas, tunc merito quaeritur, inquit Origenes, an ne ante adventum Chrifti eas
Judaei corruperint, vel poſt ipſius adventum? ſi antea, nunquam proſecto Chri-
ſtus, & Apoftoli, qui caetera crimina arguunt in Scribis, & Phariſaeis, de hoc
crimine, quod erat maximum, reticuiſſent: nec Chriſtus auditores ſuos ad illos
miſiſſet, dicens: SUPER cathedram Moſi ſederunt Scribae, & Phariſaei: quae-
cunque dixerint vobis, facite: ſi eos de cathedra Moſaicae lectionis falſa proferre
ſciuiſſet. Sin autem quis dicat poſt adventum Domini Salvatoris, & praedicatio-
nem Apoftolorum libros illos ab Hebraeis fuiſſe falſatos, cachinnum tenere non
potero, ut Salvator, & Evangeliſtae, & Apoftoli ita teſtimonia protulerint, ut
Judaei poſtea falſaturi erant. Quod ſiquis dixerit libros illos a Christianis poſt
Chriſtum fuiſſe depravatos, reſpondet Auguſtinus, divina providentia factum
eſſe, quod non univerſi Judaei fuerint occiſi, ſed per orbem terrarum diſperſi vir-
tute Dei, ut ex eorum intactis voluminibus poſſimus agnoſcere noſtros non eſſe
falſatos: & ne ipſi Judaei libros illos nobis occultare poſſent, aut corruptos oſten-
dere,

dere, Deus quinquaginta & ducentos annos ante Christi adventum inspiravit Ptolemaeum Philadelphum Alexandriae regem, ut per septuaginta celebres interpretes Hebraeos scripturas illas traducere curaret, & per Demetrium bibliothecae praefectum una cum Hebraeis exemplaribus in sua bibliotheca reponi, & diligenter servari: quae volumina una cum Hebraeis exemplaribus Tertullianus in Apologetico testatur usque ad sua tempora in eadem bibliotheca fuisse, & a Judaeis frequenter lectitata; & ab eis fidelissima iudicata. Neque prudens aliquis credere potest Judaeos cujuslibet perversitatis atque malitiae, in codicibus tam multis, & tam longe lateque dispersos in unum convenisse, & odio Christianorum in corruptione suorum voluminum conspirasse, ut scilicet dum aliis inviderent scripturae veritatem, ipsi se ipsos privarent veritate: qui etsi id unanimi consensu facere, voluissent, nemini tamen persuaderi poterit, fuisse Christum Salvatorem nostrum tam grave facinus per manus hostium ecclesiae suae permissurum, ne ecclesia in verbi sui veritate fundata, ab inimicis suis tantum veritatis detrimentum reciperet, ac perpetuae deceptionis errore, falsa pro veris amplectendo, teneretur. Nec etiam credibile est Deum ecclesiae dilecti Filii sui denegare voluisse post Christi adventum, quod ante ejus adventum Synagogae Hebraeorum concesserat, ut nemo auderet scripturis ejus vel adjicere vel auferre, adhibitis etiam evidentibus miraculis contra illos, qui id tentare praesumpserunt. Legimus enim apud Aristaeam, & Josephum, illustres quosdam viros ea de causa adversa mentis valetudine, & languore corporis diu confictatos, veluti Theodorum, ac Theopompum, quorum ille tragoediarum scriptor, cum nonnulla ex Judaicae scripturae verbis ad fabulam quandam referre vellet, luminibus privatus est: hic vero cum aliqua ex divina lege in Graecam linguam transferre coepisset, turbatione quadam mentis & animi illico percussus est: unde postea magnopere Deum orans, quare id sibi contigisset, responsum accepit per somnium, quod divinas scripturas inquireret.

Tertul. Apol. cap. 18. & 19.

Augu. lib. 15. de Civit. Dei c. 13.

Augu. lib. 33. contra Faust. c. 6.

August. lib. 2. de Doct. Chr. c. 14.

Aristaeas li. de LXX. Int. Josephus lib. XI. Antiqu. c. 1.

Hiero. Praef. in Isaiam.

Augu. lib. 13. contra Faust. c. 10. & c. 14.

HIS accedunt tot labores ac vigiliae verustissimorum ecclesiae Patrum, qui indefessis studiis admissi sunt, ut nobis Hebraicas scripturas ab omni falsationis, ac vitii suspicione liberas relinquerent, emptis hac de causa magno sumptu antiquissimis, ac emendatissimis codicibus, cum quibus nostra exemplaria conferrent, & collata verterent, emendarent, exponerent; ne deinceps infideles, & haeretici possent nos de veterum scripturarum falsitate reprehendere. Scit enim Deus (inquit Hieronymus) me in peregrinae linguae eruditione sudasse, ne Judaei de falsitate scripturarum ecclesiae ejus diutius insultarent. Sed si quis iterum instet veteres libros, quibus nunc utimur, post aetatem illorum Patrum fuisse falsatos, respondebimus, hoc fuisse verendum, nisi esset late sparsus lateque notus populus Judaeorum, apud quem ipsorum codices tanta semper diligentia conservati sunt, ut a Christianis vitari non potuerint. Sunt enim Judaei geruli nostri, qui sibi libros portant ad onus, nobis vero ad eruditionem ac fidem: ut cum de codicum nostrorum synceritate inciderit dubitatio ex incorrupta Hebraicorum voluminum fide tollatur. Denique adimit omnem falsationis scrupulum irrefragabilis, ac perpetuus omnium Patrum in lectione Veteris testamenti consensus: ita enim per cunctas temporum successiones sibi invicem succedentes scriptores ac doctores, veteres libros legerunt, ut nos nunc legimus, & easdem sententias & iisdem verbis semper citarunt, quibus nunc nos in nostris codicibus Hebraeis, Graecis, & Latinis utimur. Ex his igitur, ac plerisque aliis, quae in hoc argumento, superiori volumine, in confutatione primae haeresis apposuimus, Veteris instrumenti scripturae ab omni falsationis suspicione liberantur.

OBJECTIONES HAERETICORUM:

I. MULTIS jam saeculis tam apud Christianos, quam apud Hebraeos veteris instrumenti scripturas fuisse corruptas, & ob id varias, atque etiam inter se dissimiles, ex multitudine translationum veteris testamenti invicem discrepantium convincitur. Sunt enim translationes Septuaginta interpretum, & Aquilae, & Symmachi, & Theodotionis, & praeter has, aliae tres, quae Quinta, Sexta, & Septima nuncupantur, & post illas etiam Octava, quae Hieronymi creditur, adeo inter

inter se variae, ac pugnantes, ut altera ex his plura, alia pauciora, alia diversa, & perperam transposita, alia non solum in verbis, sed & in sensibus ad fidem pertinentibus contraria, & aliis editionibus repugnantia contineat: quod quidem tot eruditissimorum interpretum virio minime credendum est evenisse, sed potius ex diversa Hebraicorum exemplarium varietate contigisse. Cum autem dissona varietas nunquam sine falsitate consistat, consequens est Hebraicos codices, unde tam multiplex interpretum discordia nata est, fuisse non solum varios, sed etiam viriatis, & falsatos.

2. ILLUD etiam arguit veteris testamenti contextum successionem temporum ab antiqua synceritate mutatum, quod in Hebraeis aetatis nostrae codicibus omnis a principio usque ad finem scripturae narratio, sola prosa extenditur: neque in eis vix unum extat de tot carminibus, quibus multos libros veteres traditur fuisse conscriptos. Testatur enim Hieronymus in praefatione Chronicon Eusebii, in praefatione libri Regum, & in praefatione Esaiæ, Psalmos quamplures, & lamentationes Jeremiae, aliaque multa diverso metri genere in eis contineri. Et in praefatione libri Job scribit eundem librum hexametris carminibus dactylo, spondeoque currentibus componi, intermixtis interdum tinnulis quibusdam ac dulcibus rythmis, esseque in sacris voluminibus varia carminum genera, qualia sunt in poematibus Virgilii, ac Horatii nostri, & Graeci Pindari, atque Alcaeï, quibus Psalterium, & Lamentationes, & omnia ferme scripturarum cantica constant, Idem ad Paulam Urbicam scribens addit, extremam partem libri Proverbiorum claudi alphabeto, quod terrametro jambico supputatur; Lamentationes vero quadruplici alphabeto, quorum secundum, tertium, & quartum Sapphico metro ex tribus versiculis, heroico semper commate, sive Adonio conclusis, scripta sint. Eusebius item Caesariensis libro decimo Evangelicae praeparationis affirmat inveniri in veteri testamento artificiosissima carmina, ut Canticum Mosi magnum, & Davidis Psalmum centesimum decimum octavum heroico versu conditum, & alia multa carmina trimetra ac tetrametra elegantissime, quo ad dictionem pertinet, composita. Josephus quoque libro secundo Hebraicarum antiquitatum scribit Mosem post transitum maris Erithraei canticum illud, quod nunc extat, hexametro versu cecinisse. At nunc in Hebraeis voluminibus ne vestigium quidem ullum apparet huiusmodi sive heroici, sive lyrici versus: & quo de caeris carminibus taceamus, in toto veteri testamento nec unum hexametrum invenies dactylo, ac spondeo Latinorum, vel Graecorum more contextum: nec duo similiter cola reperies, quae secundum rythmi consuetudinem, vel pari syllabarum numero, vel eadem finalis syllabae terminatione claudantur. Quae cum in nostris exemplaribus nulla sint, reliquum est, ut dicamus, veterum librorum contextum ac totius narrationis faciem immutatam fuisse, & antiquam illam carminum sublimitatem in hanc prosae humilitatem demissam.

3. FACIT ad hoc etiam nonnullorum Latinorum, Graecorum, ac illustrium Hebraeorum auctorum testimonium; qui Hebraicos codices ab ipsismet Hebraeis olim depravatos affirmant: de quorum numero Justinus Philosophus & Martyr annis ab hinc mille quadringentis scribens contra Tryphonem, ostendit Judaeos in odium Christi multa prophetica testimonia de scripturis sanctis abscidisse, & abstulisse. Origenes Homilia 12. in Jeremiam scribit Judaeos exemplaria sua falsasse, praesertim in libro Jeremiae, ubi pro eo quod ibi legebatur, PECCATUM Juda scriptum est, &c. ipsi nolentes se peccatores confiteri, pro peccato Juda, posuerunt, peccatum eorum. Hieronymus quoque in commentariis tertii capitis ad Galatas exponens dictum illud, MALEDICTUS omnis, qui non permanserit in omnibus, quae scripta sunt in libro legis, dicit, in exemplaribus Hebraeorum sui temporis defuisse duo illa verba, OMNIS, & OMNIBUS, & incertum se habere, an Septuaginta interpretes illa addiderint, vel an in veteri Hebraico ita fuerint, & postea a Judaeis deleta sint, se vero in suspensionem adduci, ut credat particulas illas a Judaeis fuisse sublatas, tum ne Hebraei viderentur esse sub maledicto non potentes servare, quae scripta sunt, tum quia Paulus vir Hebraeae peritiae, & in lege Domini doctissimus, nunquam ea protulisset, nisi in Hebraeis voluminibus haberentur, tum quia in Hebraeis Samaritanorum voluminibus suo tempore

Capite 8.
Deuter. 32.

Gal. 3. 10.

tempore inveniretur scriptum כחאל, quod interpretandum est OMNES, vel OMNIBUS. Similiter quod legitur in Deuteronomio: MALEDICTUS a Deo omnis, qui pendet in ligno, arbitratu Hieronymus eodem in loco ab Hebraeis ad Christi ignominiam tam in Hebraeis, quam in nostris codicibus fuisse falsatum, interpositis duabus particulis, A DEO, & OMNIS, ut scilicet Christianis infamiam inurerent, qui in Christum a Deo maledictum crederent: cujus rei non leve indicium Hieronymus attulit, quod in veteri testamento nullo loco scriptum sit, aliquem a Deo esse maledictum: & ubicunque maledictio ponitur, nunquam Dei nomen adjunctum inveniatur. Jacobus item Christopolitanus episcopus in praefatione suarum enarrationum in Psalmos scribit, Hebraeos, Arabes, & Chaldaeos non habuisse olim nec vocales, nec puncta in literis suis, sed omnem scripturam sacram fuisse ab Esdra sine vocalibus, & sine punctis conscriptam; Rabbinos vero Judaeorum post conversionem Constantini Magni loco vocalium finxisse puncta, & secundum sensus suos humanos scripturam sacram perverrisse, atque his praesertim locis, ubi latebant manifesta mysteria aut de Christo, aut de ecclesia: unde etiam concludit, scripturis Hebraeorum sic per puncta scriptis, & interpretatis nullam adhibendam esse fidem.

4. SED quid externis testimoniis opus est, quando ipsimet Hebraei sponte fatentur sua volumina jam inde a multis saeculis fuisse corrupta? hoc est, ab ipso statim Hierosolymitanae urbis excidio, praecipue vero, quando Nabuzardan praefectus regis Assyriorum, ut habetur in quarto Regum volumine, succendit domum Domini, & domum regis, & omnes domos Hierusalem combussit: tunc sacra illa volumina, & authentica, quae in locis publicis servabantur, omnia incendio absumpta sunt, nec unquam postea ad pristinam sinceritatem restitui potuerunt, quamvis id facere multi conati sint, collatis ad invicem particularibus quibusdam codicibus, qui apud quosdam incertae auctoritatis remanserant. Testes sunt hujus rei plerique Rabbiorum, ac inter alios David Kimchi, cujus sententiam ingens Rabbiorum numerus sequitur. Is in expositione tertii libri Regum, & in praefatione Prophetarum sic loquitur: In captivitate prima corrupta sunt exemplaria, eliceruntque ex uno exemplari sic, & ex alio aliter: & ubi clarum non potuerunt habere sensum, scripserunt unam dictionem intra contextum, & aliam ad marginem: perierunt quoque exemplaria, & distracta sunt, & morientibus sapientibus, qui tenebant scripturae sensum, conati sunt hi, qui erant de synagoga magna, restituere legem ad vetustatem suam: invenientesque dissensiones in exemplaribus, adhibuerunt fidem pluribus exemplaribus consentientibus: ubi vero claram cognitionem habere non potuerunt, scripserunt unam dictionem absque punctis, aut scripserunt in margine, & non intra contextum. Haec R. David. Thalmudistae vero fere omnes in libris Thalmudicis frequenter mentionem faciunt de correctione quadam veteris testamenti, qua olim Rabbini ipsorum in emendando sanctae scripturae textu usi sunt, quam תיקון סופרים Tikun so-phrim, hoc est, Correctionem sapientum scribarum vocant, juxta quam scribae etiam ante natum Christum quaedam in libris legis & Prophetarum immutaverunt, nunc scripturam quibusdam punctis distinguentes, nunc alia in marginibus apponentes, quae loco eorum, quae in contextu scripta erant urbanitatis, ac modestiae gratia honestius, ac decentius legerentur: ut pro coire cum concubina, jacere cum illa, & pro humano stercore, egestionem: cujus rei gratia, interdum quoque id, quod erat scriptum a Propheta, eradentes, in locum illius, quod ipsi magis e scripturae decore judicassent, reponebant: unde factum est, ut sentus multo a Prophetae sententia diversus emerferit: cujus rei testis est Prochetus Hebraicorum voluminum observator diligentissimus libro primo Victoriae adversus Hebraeos, indicans olim in calce primi capitis Malachiae scriptum fuisse וְהָיָה אֲנִי הוֹרֵה, hoc est me: in cujus locum scribae subrogarunt וְהָיָה אֲנִי הוֹרֵה, hoc est cum, vel illum: ex quo sequitur, quod ubi nos nunc juxta correctionem scribarum legimus, ECCE de labore vestro, & exufflastis illum: ubi quondam a Propheta dictum fuerit, ECCE de labore vestro, & exufflastis me, dicit Dominus: seu afflixistis, vexastis, vel expirare fecistis me, dicit Dominus. Similiter quod nunc legimus Michaeae primo capite, IN domo pulveris, pulvere aspergi te vos, vel involve te; secundum aliam translationem, hoc inquit R. Scelomo

Capite 11. ad
1. Cap. Mala.

Mal. 1. d

Mich. 1. c

Ose. 9. 12.

est correctio scribarum, qui puncta facientes correxerunt, & dixerunt חת מלשי, chit palaschiti, id est, INVOLVI TE, ubi a Michaea erat scriptum: חת מלשי hith palaschi, id est, INVOLVI ME: sic enim in Propheta scriptum erat: IN domo pulveris, pulvere aspersi me. Item quod nunc legimus Osee nono, IN RECESSU MEO, vel recessio mea, sive, Cum recessero ab eis, R. Scelomo, & R. Kimki dicunt, sic legi secundum correctionem scribarum, videlicet בשורי מחכ bessuri mechem, id est, IN RECESSU MEO: cum verus Prophetae textus olim habuerit בשורי מחכ bescuri mechem, id est, INCARNATIO MEA EX EIS: quarum sententiarum sensus, ut nunc juxta textum a scribis correctum habemus, valde distat a sensu illarum sententiarum, quas olim prima scriptura habuit, in qua filius Dei per Prophetas istos loquens, mysterium, Secundum vos, futurae incarnationis designavit, qui tunc dicitis eum se in domo pulveris aspersisse pulvere, cum carnis nostrae pulverem induit, quem Judaei affixerunt, & expirare fecerunt. Haec, & pleraque alia Rabbi Scelomo, R. Kimki, R. Simeon, & R. Johannam a scribis olim correctae fuisse testantur: quorum scribarum exemplum imitati posteriores Rabbini, idem fecerunt, & discipulis suis idem facere persuaferunt, sicut R. Johannam ex sententia R. Simeon in libro Jevamoth dixit: Bonum est, ut evellas unam literam de lege, & enuncietur ח, Chet in publico. Haec Prochetus. Ex his igitur universis perspicuum est, veteres libros correctione, seu potius corruptione scribarum fuisse falsatos.

DISSOLUTIO OBJECTORUM.

1. ADEO stulta est hypothesis, cui Anabaptistarum argumentum innitur, ut nihil stultius: diversitas enim translationum non ex illa sola causa, quam ipsi asserunt, oriri potest, sed ex aliis multis, ut ex vario interpretum ingenio, ac iudicio, vel interdum imperitia, aut negligentia, vel etiam malitia: quibus omnibus accidit, ut interpretationes ejusdem Scripturae inter se frequenter, & in multis differant. Fieri etiam potest, ut diversorum interpretum editiones, quae prius inter se conveniebant, postea quammaxime inter se distent, seu incuria, seu ignorantia, seu fraude scriptorum, ac librariorum, qui eas ab emendatis & sinceris exemplaribus perperam descripserunt: sicut in omnibus editionibus veteris testamenti ante Hieronymi tempora emissis contigit, ut singulae a singulis discreparent, tam ob Scriptorum quam ob Interpretum varietatem, e quibus aliqui prudenter, aliqui maligne, aliqui per inscitiam multa vel immutarunt, vel tacuerunt, vel addiderunt. Prudenter quidem, ac pie, Septuaginta interpretes multa tacuerunt, tum ne arcanam fidei ethnicis proderent, & sanctum darent canibus, tum quia multa non plene intellexerunt, utpote interpretantes ante Christi adventum: & quae non intellexerunt, aut omiserunt, aut dubiis sententiis protulerunt, ita in eis operante divino spiritu, qui pro tempore & loco, mysteriorum formas obiectas esse voluit in Scripturis, ut earum manifestatio Evangelistis, & Apostolis, manifestato Christo reservaretur. Malitiose vero multa permutarunt, subtraxerunt, & addiderunt, Aquila, Symmachus, Theodotion, ac plerique alii Judaizantes, & haeretici translatores, quorum editiones abiecit ecclesia Christi, sola Septuaginta interpretum editione usque ad tempora Hieronymi contenta. Multa quoque per imperitiam, & negligentiam dormitantes librarii, quae bene edita fuerant, perperam describentes perveterunt. Unde his omnibus causis in unum concurrentibus factum est, ut ex uno eodemque Hebraeae veritatis fonte, tanta editionum, & codicum varietas emanaverit. De harum editionum diversitate, & quomodo, & quando iis usa fuerit ecclesia, fusius dicemus in fine hujus Operis, cum de editionibus sanctae Scripturae tractabimus.

2. DE diversis autem carminum generibus, quibus dicunt Anabaptistae olim plures veteris instrumenti libros fuisse compositos, qui nunc apud nos soluta oratione leguntur, aut impudentissime mentiuntur, aut imprudentissime decipiuntur ex ignorantia Hebraeae poeseos, sicut olim consimili de causa Julianus Apostata seipsum decepit, accusans Eusebium Caesariensem, quod multas carminum species in Scripturis sanctis inveniri falso persuaserit: vero tamen similis est, imperitos

Hiero. Praef.
in Pentat. &
Esaï. & in A-
polog. contra
Rufinum.

Hiero. Praef.
in Job.
Irenaeus li. 3.
cap. 24.
Hieronym. in
Prol. Paralip.
& in Prolog.
IV. Evan.

Cyrrill. Alex.
lib. 7. advers.
Julianum.

peritos haereticos ex inscitia falli. Cum enim nec Hebraeorum artium peritiam habeant, nec Hieronymi verba consideraverint, existimant hexametros illos, ac trimetros, & tetrametros, quos Hieronymus, Eusebius, ac Josephus, commemorant, esse ejusdem generis cum carminibus poetarum nostrorum, eademque pedum qualitate, quantitate, ac dispositione constare, quia dixerit Hieronymus esse apud Hebraeos, versus spondeo, dactyloque currentes. Quae quidem verba indocti Anabaptistae non intelligunt: neque enim ita est intelligenda Hieronymi similitudo, ut Hebraeorum versus Graecorum, Latinorumque carminibus sint per omnia similes, sed in hac parte solum, quod pervetusta illa Hebraeorum poësis, perinde ac nos, habet non solum multos pedes nostris consimiles, conficiendis carminibus aptos, videlicet, dactylos, spondeos, jambos, & alios complures, verum etiam plura carminum genera, hexametra, trimetra, tetrametra, & hujusmodi alia, quae pari pedum numero cum nostris hexametris, ac trimetris incedunt, sed differunt a nostris variata pedum qualitate, situ, & ordine: quia Hebraeorum hexametri saepe inter dactylos & spondeos, alios quoque pedes recipiunt, variato etiam ordine sedium, in quibus apud nos pedes collocari solent. Crebro enim (ut Hieronymus inquit) Hebraeorum hexametri ob linguae proprietatem alios praeter dactylum, ac spondeum pedes recipiunt, non earumdem syllabarum, sed eorumdem temporum. Interponunt etiam Hebraei contra nostrorum poetarum consuetudinem, carminibus suis rythmos quosdam inusitados, quos, ut Hieronymus ait, simplex Lector intelligere non potest, sed solum metricae artis peritissimus. Quamobrem non mirentur Anabaptistae, si in veteri testamento non invenerint rythmos nostris consimiles, paremque syllabarum numerum habentes, & in eandem extremam syllabam post certum versuum ambitum recurrentes: quando nec apud nos singula rythmorum genera eundem syllabarum numerum, ac eodem carminum fines retinent: sed alii, quemadmodum apud Hetruscos in usu est, undecim syllabis constant, decantandis heroïcis accomodati: alii ex septem syllabis, modulandis ad lyram odis aptissimi, ac jocundissimi: alii ex duodecim syllabis, in dactylum semper terminantes, citati, ac lubrici, scenae mirabiliter deservientes. Et ex his omnibus rythmis, alii rursus apud Hetruscos poëtas semper rythmi legem servant, finalium syllabarum similitudine conclusi: alii vero ea lege soluti, neglectaque finalium syllabarum similitudine, moventur, unde & rythmi soluti dicuntur. Sic igitur in Hebraeis divinis Scripturis multa sunt hujusmodi rythmorum, & versuum genera, quorum canones & mensuras nunc enarrare longum & superfluum esset. Quod si quis illarum desiderio teneretur, legat Hebraeorum poëtas, ac inter alios Rabbi Scelomo, cognomento Gabirol, eximium apud suos poëtam, & Rabbi Josephi Hyssopaei poëma jambico carmine scriptum, quod Scutella argentea inscribitur: apud quos duos omnia ferme praedicta carmina inveniet. Cur autem Sacri interpretes in transferendis divinis literis Hebraeorum carminum leges non servaverint, Augustinus in epistola ad Memorium episcopum causam assignat, his verbis: Neque enim ex Hebraea lingua voluit numeros interpretes exprimere, ne metri necessitate ab interpretandi veritate amplius, quam ratio sententiarum sinebat, digredi cogeretur: certis tamen numeris Davidicos Psalmos constare credo: amavit enim vir ille sanctus musicam piam, & in ea studia nos magis ipse, quam ullus alius auctor accendit. ^(a)

Hieronym. in
Præf. Job.

Hetrusci car-
minis varie-
tas.

3. QUANTUM vero attinet ad Patrum testimonia, quae veteres libros olim indicant falsatos, ultro fatemur, eos nonnullis in locis a quibusdam Judaeis fuisse depravatos, sed talem depravationem tanti momenti fuisse non credimus, quin facile ab Origene, Eusebio, Epiphanio, Hieronymo, & aliis Patribus Hebraeae linguae peritis facile emendari potuerit, facta collatione cum caeteris antiquissimis Hebraeorum exemplaribus: tum quia paucissima fuerunt ea loca ab Judaeis corrupta, tum quia non adeo fuit universalis eorundem locorum corruptio, ut in omnibus simul Hebraeorum exemplaribus toto orbe terrarum dispersis, iidem loci, ac eademmet verba essent corrupta, non permittente hoc divina Christi providentia, ne ecclesia sponsa sua divinae Scripturae veritate fraudaretur.

TOM. II.

R r r 2

Quare

(a) De Poësi Hebraeorum consulendi sunt praecipue Julius Barroloccius, Augustinus Calmetus,

Blasius Caryophilus, & ex Acatholicis Franciscus Gomar, & Augustus Pfeiffer.

Quare cum neque universalis, neque magna fuerit veteris Scripturae corruptio, facile ex pluribus codicibus, in quibus integra remanserant, quae in aliis vitiata fuerant, Hebraica lectio ad pristinam sinceritatem restitui potuit, ac re ipsa restituta est a Hieronymo, & aliis eruditis Patribus: unde stultum est, & sine ratione velle nunc asserere Hebraeos codices, olim in locis illis fuisse falsatos, in quibus universi omnium Hebraeorum codices, tam recentes, quam vetusti consentiunt. Neque vocalium punctorum additio facta ab Judaeis quicquam derogat perpetuae divinorum voluminum sinceritati: nam etsi nunc Hebraei adjectis punctis sub consonantibus, aliter interpretentur, atque aliter intelligant Scripturam, quam debeant; non tamen illam adeo universaliter per hanc punctorum adjectionem depravare, & contaminare possunt, ut veterem suam integritatem non semper retineat: sublatis enim Rabbiorum punctis, semper veterem Scripturam, cum suis radicalibus, & servilibus literis in sua puritate integram, & incorruptam necesse est remanere. Quamvis (ut verum fatear) nullum mihi unquam videre contigit Hebraeorum volumen, in quo puncta consonantibus addita, ita redderent significationem verborum diversam ab antiqua illa significatione, ac sensu, quam tempore Origenis, Eusebii, Epiphani, & Hieronymi habuerunt, ut ex ea diversitate quicquam absurdi in his, quae ad dogmata fidei nostrae pertinent, sequeretur.

4. AD ultimum, quod afferunt de תיקון סופרים Tikun sophrim, nihil aliud respondere libet, nisi nos portentosa Thalmudicorum voluminum testimonia non recipere, utpote eorum librorum, qui omni mendacio, contumelia, & blasphemia pleni sunt, non solum adversus Christum, quem ipsi pro hoste habent, sed etiam adversus Deum creatorem coeli & terrae, quem solum Judaei se colere fatentur: qui etiam publico totius ecclesiae decreto damnati sunt, ac per omnes Christianorum urbes proximis annis in medio foro exusti: quorum etiam testimonium si reciperemus, nihil tamen inde Anabaptistae assequerentur ad causae suae defensionem. Sunt enim singula, quae Sophrim, id est, Scribae, erasse dicuntur, in multis, & authenticis Hebraeorum Commentariis annotata, & memoriae diligenter prodita: ex quibus annotationibus (ut jam saepe visum est, & videri adhuc potest) omnia, quae a Scribis fuerunt abrasa in Hebraeis exemplaribus, quae nunc toto orbe extant, usque ad minimum jota, vel apicem, restituta sunt: & ipsimet Judaei opinionem eorum damnant, qui ausi sunt inter eos dicere, libros sacros aliquando fuisse corruptos. Unde Jacob Benhaiim de regno Thurneti reprobans praedictam R. Kimki sententiam ab haereticis inductam, scribit contra eam in hunc modum: Sententia illorum longe est a me: nec enim adduci possum ut credam, & labiis confitear, Ezram scribam librum legis divinae, atque libros prophetarum dubios, corruptos, & confusos invenisse: quin magis sententia mea haec est, quod Esdras, & collegae ejus invenerint Biblia sacra integra, & illaesa, quodque Ezras judicio suo cognoverit, qui libri scripti essent per sapientiam illam excellentem, & quare quaedam literae scriberentur, quaedam vero non, quare etiam dictiones quaedam extraneae scriptae essent: dimisitque eas in ipso textu ut scriptae erant, adjiciens in margine veluti glossam, quae naturam vocabuli extranei explicaret. Haec R. Jacob. Ex quibus delirae Anabaptistarum nugae exploduntur.

DE LIBRIS MOSAICAE LEGIS. HAERESIS III.

QUINQUE libros Mosaicae legis repudiare.

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.

Epiph. libr. 1.
Haeresi 33.

PTOLEMAEITAE haeretici, qui a Ptolemaeo Gnostico de secta Valentinianorum descendunt, quemadmodum Epiphanius scribit, damnaverunt hos libros, quia crediderint ea, quae in ipsis continentur, non esse a Deo bono, sed a tribus diversis auctoribus condita, videlicet unam partem eorum a Deo opifice huius mundi, qui esset medius inter Deum bonum, & diabolum: aliam vero a Mose, juxta propriam mentem, & non secundum Dei voluntatem: tertiam a senioribus.

bus Judaeorum, secundum ipsorum ingenium excogitatum. Manichaei vero longe iniquiores, ideo libros istos se rejicere affirmant, quod a principio usque ad calcem a malo Hebraeorum Deo dictati sint, & a filiis ejus Judaeis, omni turpitudine, ac foeditate referti: qui, ut eas foeditates contegerent, inseruerunt eis pauca quaedam verba de lege illa naturali, quam Deus bonus mentibus humanis impressit, ut tanquam velo, ac nebula divinorum verborum superinducta, fidem, auctoritatemque libris suis conciliarent. Collegerunt autem, Faustus, & Anonymus, Fabricii discipulus, ad subversionem horum librorum, quaecunque Celsus, Porphyrius, Julianus, & alii sacrorum voluminum hostes adversus divinam legem delatrarunt.

August. cont.
Faust. lib. 23.
cap. 2.

IMPUGNATIO.

JAM satis in his, quae superius initio hujus libri dicta sunt, confutavimus praesentem haereticorum insaniam, ostendentes omnem veteris testamenti Scripturam emanasse a Deo bono, patre Domini nostri Jesu Christi, a quo ejus Scriptores afflati, ea solummodo literis illis mandarunt, quae Spiritus a Patre & Filio procedens suggessit. Quamobrem non opus est, ut eadem, vel iisdem similia, iterum hoc loco repetamus.

OBJECTIONES HAERETICORUM.

1. NOS, inquit Ptolemaeae, libros Mosi non accipimus ut divinos: quia scimus eos non secundum boni, ac perfecti Dei mentem, sed partim juxta hominum, partim juxta Dei medii voluntatem conscriptos: & primum, quod lex illa, quae Decalogus dicitur, geminis tabulis exarata non sit a Deo bono, ac perfecto, apparet: quia perfecti Dei perfecta sunt opera: haec autem imperfecta est, & completionem indigens, ob cujus impletionem, & perfectionem consummandam, Salvator noster se venisse testatus est. Apparet etiam esse in his libris aliam quandam legislationem non a Deo latam, sed a Mose, quam ipse non Dei voluntatem, sed propriam intelligentiam secutus dictavit, legem Dei permutans juxta debilitatem, ac necessitatem eorum, qui gravi divinae legis onere premebantur: ne, dum illam servare non possent, desperatione adducti, in omnem se injustitiam praecipitarent: veluti cum a se ipso legem repudii legi divinae contrariam dedit, ob populi duritiam, ut si divinam legem dicentem, QUOD Deus conjunxit homo non separet, servare non possent, non ad caedem uxoris illico faciendo verterentur, sed ad repudium, tanquam ad leviolem culpam haberent refugium, quod Christus testatur, dicens; MOSES ob duritiam cordis vestri permisit dimittere uxorem, sed non sic fuit ab initio. Deus enim dixit: ERUNT duo in carne una: quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. Rursus & aliae quaedam leges ac traditiones seniorum in his libris impliciter inveniuntur, contra quas adhibitio Esaiæ testimonio Salvator noster invehitur, inquit: DEUS dicit, Honora patrem tuum, & matrem tuam: vos autem dixistis (inquit ad seniores, loquens) donum quodcumque est ex me in tuum vertitur commodum: hypocrytae, recte de vobis dixit Esaias: Frustra colunt me docentes doctrinas, & mandata hominum: irritum enim fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras. Haec Ptolemaeus in epistola ad Floram.

Epiph. libr. 1.
Haereli 33.

Deuter. 31.

Matth. 5.

Matth. 19. 6.

Deuter. 24. 1.

Matth. 19. 8.

Matth. 15. 4.

Exod. 20. 12.

Marc. 7. 8.

Esai. 29. 13.

2. MANICHAEI vero, inter quos, & Anonymus, Fabricii discipulus, addunt, se libros Mosi non recipere, quia in eis ab initio usque ad calcem legantur indigna de Deo bono, ac filio ejus Christo, pietatem, & mores destruentia. Primumque omnium in ipso Geneseos vestibulo, Moses describit Deum quendam in tenebris ab aeterno versatum, inquit, tenebras fuisse ante lucem conditam, & Deum super aquas tenebris obsitas inambulasse per noctem, antequam faceret lucem.

Ex Augustin.
lib. 22. contr.
Faust. cap. 4.

Genes. 1.

3. DESCRIBIT etiam Deum admirantem ad insolitae lucis aspectum obstupescere, atque adeo aeterea nescientem, quid esset lux, ut cum primum eam vidisset, tunc optimam judicasset.

Ibid. Gen. 1.

4. MALEVOLUM quoque ostendit, qui prohibuerit hominem sumere cibum dignoscendae boni ac mali, hoc est, prudentiam, qua sola videtur contineri posse

Genes. 3.
Ex Aug. cont.
adv. leg. lib. 1.
c. 14.

sc

Jallan. Apo- se humana vita : tanquam cum parem esse voluisset pecoribus ista nescientibus ,
 Rat. apud Cy cum illi , quem superiorem fecerat bestiis , hoc negasset , quo solo homo superat
 rillum libr. 3. bestias .
 cont. Julian.

Ex Aug. con. 5. SERPENTEM vero facit , vel ipso Deo meliorem vel fortiolem : meliorem
 adv. leg. li. 1. quidem , quod hominem ad prudentiae cibum alliciendo similem fecerit Deo , si-
 c. 15. cur ipsemet Deus testis est , inquit : ECCE Adam sicut unus ex nobis factus est ,
 Genes. 3. 22. sciens bonum & malum : fortiolem vero , quia hominem decipere , ac vincere po-
 tuit , quem fecerat Deus .

Ex Aug. cont. 6. FACIT etiam Deum vel ignarum futurorum , cum praeceptum illud , quod
 adv. leg. lib. 1. nesciret , si Adam servaturus esset , ei mandaret ; vel imprudentem , cum illud ,
 c. 14. quod sciret Adam non servaturum , praeciperet .
 Genes. 2.

Aug. lib. 21. 7. IMPROVIDUM similiter , cum hominem in angulo paradisi latentem post
 cont. Fam. c. 4. agnitam nuditatem , quasi illum videre non posset , clamoribus inquireret , dicens :
 Genes. 3. 9. ADAM ubi es ?

Aug. ibid. c. 4. 8. NEC minus invidum , quam timentem , dum angelum ad custodiam para-
 Julian. apud dis ignea framea armat , veritus , nec forte primi nostri parentes , qui jam ser-
 Cyril. lib. 3. pentis beneficio facti erant prudentiae participes , in paradysum rursus revertere-
 Genes. 3. tur , & de ligno vitae gustarent , unde in posterum , se etiam iavito , immorta-
 lirate fruerentur .

August. ibid. 9. DESCRIBIT quoque Deum appetentem sanguinis , adipisque , dum ex
 Exod. 28. omni genere sacrificiorum , quasi carni , & viscerum avidus , sibi offerri ju-
 bet .

August. ibid. 10. ITEM zelantem , aegreferentem , ac zelotypia laborantem , dum aliis
 & Julian. A. diis , quibus aemulatur , eadem , quae sibi offerri vetat .
 postat. apud

Cyril. lib. 4. 11. IRACUNDUM praeterea , comminantem , ac truculentum , & injustum ,
 Ezechiel. 21. a cum toties nunc in suos , nunc in alienos irascitur , perimens tot hominum mil-
 lia ob levia quaedam , vel nulla commissa : minitans sese cum gladio devorante
 venturum , & parciturum nemini , nec iusto , nec injusto .

Ex Augusti- 12. NEC solum huiusmodi contumeliis affecit Moses Deum suum , sed quod
 no li. 14. cont. magis execrabile est , Christum filium Dei , qui nostrae salutis causa in ligno pe-
 Faust. cap. 3. pendit , diro devotionis convitio laceffivit , pronuncians maledictum esse omnem ,
 Deut. 21. d qui pependit in ligno : qui seu volens , seu casu id fecerit , neutro tamen excu-
 sandus est : si enim nolens Christo maledixit , constat eum non fuisse divinum , ac
 prophetam . Si vero volens , nec futura haec ignorans , invidus certe fuit nostrae
 Salutis , quae futura erat ex ligno , in cuius auctorem maledici oris sui venena-
 depromptit . Quod convitium omnes etiam tangit iustos , ac martyres , quotquot
 simili passionis exitu defuncti sunt , ut Petrus , & Andreas , & reliqui ejusdem
 sortis : neque enim vulgo saltem eos maledictos dicit , id est , apud homines tan-
 tum , sed maledictos a Deo .

Aug. ibid. c. 1. 13. SIC enim & omnes Dei pueros , ac virgines , pari devotione prosequitur ,
 Exod. 1. f. dicens , maledictum esse omnem , qui non suscitaverit semen in Israël . Quod
 Deuter. 7. c. & aequae convitium principaliter Christum tangit : qui ortus , ut dicitur , ex Judaeis ,
 28. d nullam tamen inter eos servandae posteritatis causa sobolem suscitavit . Deinde
 & discipulos ejus , quorum nonnullos ab uxoribus sejunxit , quos copulatos inve-
 nerat , quosdam vero & conjungi vetuit , quos deprehendit intactos .

August. cont. 14. PRAETER haec etiam Moses omnem spem futurae resurrectionis in ho-
 adv. leg. li. 2. minibus extinxit , qui mortalem esse animam pronuntiavit , & eam sanguinem
 c. 6. esse dixit , cum scriberet : ANIMA omnis carnis , sanguis est .
 Levit. 17. 11.

DILUTIO OBJECTORUM.

Epiph. libr. 1. 1. ETSI temerarius Ptolemaeus contentiose asserat , libros legis aliquid habe-
 Haeresi 33. re ex Deo medio , aliquid ex Mose , aliquid ex senioribus , non tamen potest ali-
 cubi ex sanctis Scripturis , quas ignorat , ostendere , quod universa Mosi lex non
 sit ex Deo optimo , & perfectissimo : quae licet omni ex parte perfecta non esset ,
 & impletione facta per Christum indigeret , tamen secundum temporum illorum
 distributionem , & personarum dispositionem , quantum ejus decebat officium ,
 Galat. 4. perfecta erat , conveniens rudi , & carnali populo , quem ipsa veluti paedagogus
 deducebat

deducebat ad Christum perfectionis praeceptorem, cuius gratia lex illa data est Mosi: qui nihil unquam extra Dei voluntatem in libris suis vel praecepit, vel scripsit: Neque inseparabilem conjugii unionem a Deo institutam dissolvi mandavit, quamvis de dando libello repudii tulerit legem. Aliud enim est repudium, & aliud libellus repudii. Repudium, permissio est, dare libellum, praeceptio est. Non autem dixit Moses: QUI voluerit, dimittat uxorem: quod contrarium legi Dei erat, sed, SI QUIS dimiserit, non dimittat, nisi prius dato libello repudii: ut scilicet interposita mora, animus in dissidium praeceptus, libelli conscriptione, refractus, abstereretur, & quid mali esset uxorem dimittere, cogitaret: & a iudicibus sapientia, & pietate praeditis, ante quos legere libellum tenebatur, ad conjugalem concordiam revocaretur. Quod si tantum intercederet odium, ut extinguere, emendarique non posset, tunc permisit fieri divortium, sciens, quod vir non frustra dimitteret uxorem, quam sic odisset. Omnis igitur Mosi legislatio ex Deo est, nec ullae sunt in ea traditiones seniorum admixtae: nam traditiones de quibus Salvator locutus est, omnino sunt extra legem, & sunt, sicut jam diximus, quadruplices Judaeorum expositiones, videlicet, R. Mosi, R. Akiba, R. Juda, & filiorum Asamonaei. Quod autem de his intellexerit Christus, sermo ejus aperte ostendit, cum inquit: SI QUIS dixerit patri tuo Korban, hoc est, donum, &c. quae verba, cum nullibi in libris Mosi inveniantur, consequens est, Christum de traditionibus seniorum, quae sunt extra legem locutum.

August. cont. Faust. lib. 9. c. 26.

Deut. 24. 1

Epiph. lib. 1. Haer. 33.

Marc. 7. 6.

2. QUANTUM vero attinet ad Manichaeorum calumnias, respondemus, primum, quod etsi lux non erat super faciem abyssi, antequam Deus conderet lucem, non tamen Deus in tenebris versabatur, priusquam faceret lucem. Non enim de erat ante hanc temporaneam, & visibilem lucem, alia aeterna, & inaccessibleis lux, quam Deus inhabitaret, scilicet ipsemet Deus, in quo tenebrae nullae sunt: hanc lucem Deus ab aeterno incoluit, sibi met solus ad perpetuam lucem unus ipsi sufficiens. Proinde cum spiritus Domini super aquas adhuc tenebris obsitas ferebatur, easque sua virtute confovebat, non in tenebris tanquam luce destitutus latebat, sed in clarissimo lumine, videlicet in se ipso manebat.

August. lib. 22. con. Fau. c. 8.

3. QUOD autem calumniatur, miratum esse Deum, id neque scriptum est, neque ex his, quae scripta sunt, sequitur. Legitur enim: ET vidit Deus lucem, quod esset bona: quae verba Deum potius creatae a se lucis approbatorem, quam inopinatae lucis admiratorem demonstrant. Sed & si verus Scriptura Deum miratum esse dixisset, nihil inde absurdi pateretur, cum & in novo testamento Christum, quem Deum Manichaei fatentur, audita Centurionis fide, miratum legamus: non quia aliquid praeter opinionem tum primum in Centurione videret, sed quasi id quod jam antea praecognoverat futurum, ita debuisse fieri, approbaret.

August. lib. 22. con. Fau. c. 13. Genes. 1. 2

Matth. 8. 10.

4. JAM vero ad illam malevolentiae calumniam, respondemus, dignoscen- tiam boni, & mali, duplicem esse: alteram per scientiam, quae beati hominis est: alteram per experientiam, quae miseri hominis est, ac infortunatius discitur, & foeliciter ignoratur: morbos enim, & dolores, quanto foeliciter nesciremus? Ergo Deus, quia ab hac infortunatius dignoscen- tia hominem prohibuit, non male- volus, sed benevolus dicendus est: sicut medicum benevolunt diceremus, qui nos ab aliquo cibo prohiberet, quo nos accepto aegrotaturos esse praesciret: & ob id ab ipso eventu appellaret eundem cibum dignoscen- tia sanitatis, & imbecillitatis, eo quod per ipsum homo, cum aegrotare coepisset, experiendo di- gnosceret, quid interesset inter contractam malam valetudinem, & bonam per- ditam sanitatem: quod utique melius ignorasset, si in illa, quam perdidit, sa- nitate mansisset, credens medico per obedientiam, non morbo per experien- tiam.

August. lib. 1. cont. adv. leg. c. 15.

5. SI igitur misera est illa scientia, quam Deus homini prohibuit, satis ap- paret, serpentem non fuisse Deo meliorem, ut impii nugatores blasphemant, sed ultra quam dici possit malum, ac pessimum, qui tam infortunatius malorum omnium scientiam homini ostenderit. Nec verba illa, ECCE Adam factus est si- cut unus ex nobis, Dei sunt affirmantis, sed magis exprobrantis: sicut illud Apo- stoli, cum dicit: DONATE mihi hanc injuriam. Utrique a contrario vult intel- ligi,

August. lib. 1. cont. adv. leg. cap. 15.

Genes. 3. 2. Cor. 12. c.

ligi, si adsit pronunciator doctus, non calumniator indoctus. Neque ideo fortior est serpens quam Deus, quia hominem decepit, quem fecit Deus: nullo enim modo deciperetur, si non in corde recessisset a Deo: quia igitur recessit a Deo, ideo a Deo desertus est, & a serpente victus est. Sed neque serpens vicit, cum a semetipso sit ipse deceptus ac victus: tam enim ille, qui decepit, quam ille, quem decepit, ambo decepti sunt, recedendo ab eo, qui non potest decipi, & ambo sunt victi, recedendo ab eo, qui non potest vinci, a quo utique, qui plus recedit, plus vincitur: quia tanto fit deterior, quanto remotior. Et ideo necesse est, ut qui malum alteri prius inferendo vincere videtur, amplius ipse bonum amittendo vincatur: neque potest fieri, ut ei locus sit melior, cui causa sit peior: & cum ad tempus praevaluisse visus est diabolus, homine superato, etiam sic in aeternum victus est, homine reparato.

August. lib. 1.
cont. advers.
leg. cap. 14.

6. DE eo vero, quod Deum non aliter, quam futuri ignarum superbe derident, dicimus, non ignarum fuisse Deum hominem peccaturum, sed simul etiam, quid iusti & boni fuerat de peccante facturum, summa utrique divinitate praescivit: nec instituit, quod obesset, si homo sibi obesse noluisse, sed potius instituit, quod prodesset: quia homo non sine bona mercede obedientiam custodisset, & non sine utili exemplo, ut eam sancti ejus posterius custodirent, poenas inobedientiae persolvissent. Nec voluit quod non potuit: hoc enim voluit, ut aut obediens homo esset, aut inobediens impune non esset: nec infructuose voluit, quod homo non fuerat servaturus: quia poena contemptoris docuit alios obedire.

August. ibid.
c. 14.

7. NEQUE improvidus Deus erat, quia latentem Adam, ubi nam esset, interrogaret: quia ideo interrogavit, ut hominem sua responsione convinceret. Cum tamen sciret non solum ubi esset, sed etiam quid sibi esset responsurus, & ea sibi vellet responderi, ut confessione criminis extorta, non injuste illum punire videretur.

August. ibid.
c. 14.

Matth. 23.

8. SIMILITER nec invidiae arguendus est Deus, quod ad vitalis ligni esum peccatores ingredi paradisi januas ultra non permiserit, sed ut iustus merito laudandus, qui ab aeternitate, quae iuste obedientibus data fuerat, praevaricatores iuste prohibuerit: sicut nec Christum timentem, aut invidum Manichaei dicerent, quia virgines fatuas in regnum suum clausa janua intrare non permiserit, sed iustum, qui ad vitam aeternam non admiserit peccatores.

August. ibid.
c. 17.

9. EXISTIMARE autem Deum esse sanguinis & adipis appetentem, quia sibi animalium adipem, & viscera offerri jubeat, hominis est divina sacramenta ignorantis. Non enim haec Deus praecepit, quasi animalium nece, & sanguinis effusione delectaretur, aut eorum odore vesceretur, vel victimarum sanguine, & holocaustorum nidoribus exsaturari desideraret, sed ut illis sacrificiis praenunciaret nobis verum illud sacrificium, quod uni vero Deo, unus verus Deus sacerdos, mediator Dei & hominum obtulit, cujus sacrificii promissivas figuras in victimis animalium celebrari oportebat, propter commendationem futurae carnis, per quam unam victimam fieret remissio peccatorum, de carne contractorum.

August. lib. 21.
contra Faust.
c. 18.

Joan. 2. 17.

10. NIHIL praeterea Deo indignum Scripturae attribuunt, nominantes eum zelotem, cum etiam in novo testamento Christus ejectis de templo nundinatoribus, de se ipso dicat: ZELUS domus tuae comedit me. Est enim Dei zelus non ea animi perturbatio, qua maritus conjugis adulterio turbatus contabescit, sed diligens custodia conservandae conjugalis pudicitiae, quam Deus adhibere solet, cum aut plebem suam tanquam conjugem monet, ne per multos falsos Deos fornicetur, aut cum unumquemque hortatur, ne castitas, quam uni Deo anima debet, per falsas hujus mundi illecebras, corrupta & prostituta turpetur. Tribuitur ergo Deo zelus, non secundum lividae perturbationis anxietatem, sed secundum tranquillissimam erga nos benevolentiae bonitatem, vel secundum linguae Hebraicae proprietatem, vel secundum nominis abusionem, qua virtutes vitiorum vocabulo frequenter apud omnes gentes appellari solent.

August. ibid.
cap. 18.

August. ibid.

11. CONSIMILE quoque sentiendum est de ira ac furore Dei, qui cum nullis humanis passionibus turbari queat, irasci tamen dicitur, cum sceleribus nostris poenas

poenas debitae ultionis infligit. Significat etiam ira ejus vindictam, sive aliqua Hebraeae linguae proprietate, sive nominum abusu, qui in omnibus linguis late patet, cum nominibus, quibus proprie vitia denotantur, etiam virtutes appellent, astutiam pro prudentia, & cupiditatem pro voluntate dicentes. Deus igitur non ira, velut humana, turbide saevit, sed alia divina ira, iusta retribuit, quae non propter ulciscendi libidinem, sed propter vindicandi rigorem, certo usu locutionis, ira nominatur. De peremptis autem hominum millibus, ob levia quaedam, seu nulla, si ea stolidi isti expresse commemorarent, ostenderemus, nec nulla esse, nec levia, sed gravissima. Quod enim majus nefas esse potest, quam praeponere creaturas creatori, aut tentare Deum, aut murmurare contra illum, aut ab ejus cultu deficere, aut de ejus providentia, & auxilio desperare: quae omnia illi perpetrarunt, quorum multa millia in deserto caesa leguntur: unde nec truculentus, nec injustus est Deus, qui minetur se nemini parciturum, nec iusto, nec injusto: quia summus ille vitis agricola aliter parat falcem sarmentis infructuosus, aliter fructuosus, istis quidem ut purgandis, illis vero ut amputandis: non parcat impiis, tanquam sarmentis praecisis ad combustionem, iustis vero non parcat, ad perficiendam purgationem: non parcat iusto, nec peccatori, illum flagellando, ut filium, istum puniendo, ut impium. Sic igitur iustis salubrem adhibens correptionem, misericors, & clemens, non truculentus, & iracundus est: peccatoribus vero debitam severitatem propter peccata retribuens, non injustus, sed iustissimus est.

August. ibid. Capite 19.

Aug. ibi. c. 20.

12. SED jam videamus, quam intelligentiam habeat, quod execrabiles haeretici de maledictione pendentis in ligno a Mose prolata vituperant. Sciendum est, quod sicut lingua, & manus, aliquo modo ipsas corporis partes ac membra significant, aliquo vero modo opera, quae ex ipsis sequuntur, veluti hominum sermo, lingua dicitur, quia per linguam fit, & hominis scriptura manus dicitur, eo quod manufacta sit, ita peccatum, vel maledictum, quod idem est, non tantum ipsum opus malum, sed etiam ipsam mortem in Scripturis sanctis significat: quia mors ex peccato est, quod dicitur maledictum. Quo sensu Moses Christum appellavit maledictum: quia Christus sine reatu suscepit mortem, maledicti nostri supplicium. Quo etiam sensu Paulus Christum nuncupavit peccatum, & maledictum, cum dixit: EUM, qui non novit peccatum, fecit pro nobis peccatum: hoc est, peccati nostri supplicium: & FACTUS est pro nobis maledictum: hoc est, pro nobis mortuus: idem est enim mortuus, quod maledictus: quia mors ipsa ex maledicto est, & maledictum est omne peccatum.

August. cont. Faust. lib. 14. cap. 3. & 4.

Deut. 21. 23.

2. Cor. 5. 21. Galat. 3. 13.

13. QUOD autem Moses non sit continentiae, vel virginitati infensus, quia dixit: MALEDICTUS omnis qui non suscitaverit semen in Israël: legant Esaiam eodem spiritu clamantem: HAEC dicit Dominus spadonibus omnibus, qui observaverint praecepta mea, dabo illis in domo mea locum nominatum meliorem filiorum, & filiarum, nomen aeternum dabo illis, & non deerit eis. Aut si contrarium putant Esaiam Mose, is eis placeat, si ille displicet. Non est hoc parum adversus istos: nobis enim sufficit scire, unum Deum locutum, & per Mosen, & per Esaiam, & secundum spiritualem intelligentiam maledictum esse omnem, qui non reliquerit semen in Israël, hoc est, omnem, qui pro modulo suae virtutis non institerit Dominicis lucris, & non reliquerit semen, quod videat Deum, id est, qui non habuerit aut filium, aut servum, aut proximum, quem timorem Dei doceat super terram. Spiritualiter itaque intelligendus est Moyses.

Esai. 56. 4. 5. Aug. lib. 14. contra Faust. c. 13. Et Author Q. Vet. & Nov. Test. qu. 17.

14. QUI sane si animam credidisset esse mortalem, non alio loco diceret: OMNIS, qui contigerit mortuum, & mortuus fuerit, & non fuerit purificatus, excretur anima ejus de Israël: quia adhuc immundus est. ADHUC, utique dixit, etiam post mortem, quia non est purificatus. Vocavit autem animam sanguinem, non substantiae, sed significationis causa, quo modo dictum est: PETRA erat Christus: non quia hoc erat, sed quia hinc significabatur. Non autem frustra animam voluit significare per sanguinem, quia sicut sanguis in nostro corpore plus caeteris humoribus principatur, ita anima omnibus, quibus constamus, invisibiliter praevalet. Haecenus de libris legis; nunc ad libros Propheticos transeamus.

August. cont. adv. leg. lib. 2. cap. 6. Num. 19. 11.

Levit. 17. 14.

1. Cor. 10. 4.

DE LIBRIS PROPHETICIS. HAERESIS III.

PROPHETARUM libros nihil in se habere, cujus gratia recipi debeant.

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.

Faustus apud
Augu. lib. 12.

ET haec quoque Manichaeorum haeresis est, quam prae caeteris Faustus, & anonymus Fabritii discipulus tutati sunt: iis Theodorus quidam Mopsuestites consentire videtur: qui, ut legitur in actis quintae Synodi, asseruit, nihil in prophetis contineri, quod evidenter de Christo pronunciatum sit, sed majores nostros ea, quae de aliis rebus dicta fuerant, ex propria voluntate ad Christum traxisse: propter quam haeresim merito in quinta synodo damnatus est. Quod autem in prophetis omnibus sint innumerabilia vaticinia, praesagia, & oracula.

Astor. loc. 43.

de Christo, cui, ut Petrus ait, testimonium praebent omnes prophetae, insuper & exempla multa honestae vitae, & quod hac de causa libri eorum, tam ad fidei veritatem, & firmitatem, quam ad bene, justeque vivendum summopere nobis sint necessarii, abunde ex novi testamenti auctoritate superius comprobavimus. Restat igitur ut videamus, quam levia sint ea, quae Manichaei contra prophetarum libros objiciunt.

OBJECTIONES HAERETICORUM.

Ex Aug. 11. 16.
contra Faust.
c. 4. & lib. 12.
cap. 1.

1. SI prophetarum libri recipiendi sunt, propter duo potissimum recipiendi sunt; vel quod ad fidei testificationem, vel quod ad vitae informationem conferunt, quorum cum neutrum praestent prophetarum libri, nulla se offert causa, quae nobis illos faciat commendatos. Quid enim opus est nobis eorum scriptis propter testimonia de Christo Salvatore, quae nulla in eis sunt? vel, si quae forte sint, nos tamen neque illis ad fidei confirmationem egemus, neque ipsis uti debemus. Inertis enim fidei confessio est, in Christum sine teste, & argumento non credere: nam cum vos ipsi dicere soleatis, nihil esse curiosius exquirendum, quia simplex & absoluta sit Christiana credulitas, quomodo non destruiatur fidei simplicitas indicibus eam ac testibus fulciendo, & maxime Judaeis?

Ex Aug. 11. 13.
cont. Fau. c. 1.

2. QUORUM sane testimonia adeo nobis sunt ad fidem inutilia, ut nec post fidem, nec ante fidem de Christo acceptam aliquid prosint. Nam si Gentili antea susceptam fidem in Christum credendum sit ob testimonia Hebraeorum prophetarum, quae vos in libris eorum inveniri putatis, ergo illi antea prophetis credendum erit, quam Christo. Sed dicite, quaeso, si Christum per prophetas mihi accipiendum existimatis, prophetas ipsos per quem accipiam? & quis mihi pro illis faciet fidem? certe non alii prophetae: quia tum quaestio in infinitum abiret, iterum atque iterum percontantibus nobis, quis pro illis prophetis nuper inductis testimonium reddat. At si dicatis esse accipiendos ex Christi testimonio, ut vicissim, id est prophetae illi Christum, & Christus illos commendat, Gentilis profecto utriusque conditione liber, nec Hebraeorum prophetarum scripturis de Christo dicentibus crederet, nec Christo de scripturis illorum testanti. Quare satis patet, Judaeorum prophetarum testimonia ante fidem in Christum inutilia esse: quia ante fidem cum Gentiles essemus, ipsis tanquam Hebraeis credere non poteramus; post fidem vero cum jam in Christum credidimus, superflua testimonia sunt, cum ipsis non ultra indigeamus, ut quae jam credimus, credamus.

Ex Aug. 11. 12.
contra Faust.
c. 1.

3. QUOD si quis dixerit nobis testimoniis post fidem acceptam opus esse ad stabiliendam susceptae credulitatis firmitatem, quaeso, quae necessitas cogit, ut ab externis, obscuris, & incertis Hebraeorum testibus superflua testimonia mendicemus, quasi non satis sint nobis locupletissimi & fidelissimi testes, quos habemus. Quis enim fidelior nobis testis esse potest quam Deus ipse de filio suo? qui non per vatem, neque per interpretem, sed ultro coelitus erupta voce cum eum mitteret in

Matth. 17. 5.

Joan. 16. 28.

Joan. 8. 13. 14.

terrīs dixit: HIC est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Nec non & ipse Christus dicit de se: EXIVI a patre, & veni in mundum: atque multa hujusmodi, ad quae cum Judaei dicerent: TU de te ipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum: ipse respondit: ET si ego testificor

testificor de me, testimonium meum verum est; quia non sum solus: nam & in lege vestra scriptum est: Duorum hominum testimonium verum est. Ego sum, Deut. 17. 6. & c. 19. v. 55. qui testimonium testificor de me: & testificatur de me, qui misit me pater. Non autem dixit Prophetae, sed Pater. Ad haec & opera sua sibi in testimonium vocat; SI MIHI NON CREDITIS (dicens) operibus credite. Non dixit, Si mihi non creditis, prophetis credite, Quapropter cum testem habeamus patrem, & filium, externis testimoniis non indigenis ad fidem, Joan. 10. 25.

4. DEINDE, quomodo ad exemplar honestae vitae possumus eos legere, quorum flagitia novimus tam aperte a Christo fuisse damnata? ipse enim Salvator, Ex Aug. li. 16. contra Faust. c. 1. & coner. adv. leg. lib. 1. cap. 4. Joan. 10. 2. omnium simul prophetarum vitam moresque unica sententia perstringens, latrones, & fures eos appellavit; inquit: OMNES quotquot ante me venerunt, fures sunt, & latrones.

DILUTIO OBJECTORUM.

1. DEMENTISSIMI hominis est dicere, inertis esse fidei sine teste non credere: quomodo enim ad nos notitia Christi sine homine teste pervenire potest? quomodo enim credent ei, quem non audierunt? & quomodo audient sine praedicante? Quare cum dicimus simplicem fidem Christiano necessariam, non persuademus testimoniis veteris testamenti non esse credendum, sed monemus simplici fide prius nutriri oportere mentem Christianam, ut ea capax reddatur ad intelligendum superna. Sic enim ait propheta: NISI credideritis, non intelligetis. Haec est simplex illa fides, qua credimus ante, quam cognoscamus supereminentem scientiam charitatis Christi, in quo sunt omnes thesauri sapientiae, & scientiae Dei absconditi, qui nulli aperiuntur, si sibi per maternam carnem trajectum cibum, id est per apostolica, & prophetica ubera lactis alimenta contemplerit, & tanquam infantilem victum, quasi praegrandi aetate fastidians, prius in venena Haereticorum, quam in sapientiam, cui se idoneum arbitratur, iruerit. Aug. lib. 11. contra Faust. c. 95. & 43. Rom. 10. 14. Esai. 7. iuxta vers. LXX. Ephes. 3. 13. Colos. 2. 2.

2. QUOD autem contendunt Hebraeorum prophetas nec ante, nec post fidem prodesse, quaerentes, quisnam Gentili, qui neque Christo, neque prophetis credit de scripturis, prophetarum faciet fidem? facile refellimus, dicentes ipsam sibi prophetarum scripturam conciliare fidem, suamque ipsius apud omnes gentes auctoritatem commendare; dum omnia ea, quae per temporum successiones evenerunt, tanto ante quam fierent fienda praenunciavit: atque ea praesertim, quae novissimis istis diebus completa fuisse Gentiles ipsi & sciunt, & fatentur: veluti de Christianae religionis propagatione, quam ipsi vident, & de persecutionibus contra eam a regibus excitatis, quarum frequens memoria in historiis Gentilium extat, & imperatorum leges eorum literis mandatae testantur. Item de imperatorum fide, & saluberrima servitute sub Christo, & de Christi nomine longe lateque in omnes gentes diffuso, de idolorum abolitione, & Judaeorum caecitate, & captivitate: quae omnia si ex prophetarum scripturis ante quam ista facta fuissent, Gentili ingererem, ut ea crederet, quae nondum facta videret, merito fortasse diceret: Quid mihi cum istis scripturis, quas unde veraces probem, non mihi ostenditur? Cum vero tam magna, & tam multa, quae dixerunt, jam ad effectuum manifestationem perducta sint, plane ille, si perversus esse nollet, nec ista ullo modo contemneret, quae tanto ante tempore ac tanto apparatu praeviendo, ac praenunciando commendari meruerunt: nullis enim prudentius credimus, vel de praeteritis, quae olim facta sunt, vel de futuris, quae nondum facta sunt, quam eis, qui nobis fidem verborum suorum in tam multis ac magnis, quae ab eis praedicta, jam facta sunt, probaverunt. Sunt igitur propheticae scripturae ante fidem in Christum Gentilibus utiles. Sed nec post fidem propterea supervacuae sunt, quia jam credimus: alioquin oportet illos, qui credunt, libros omnes abjicere, per quos factum est ut crederent; nam si hoc verum sit, cur vel ipsum Evangelium a Christi fidelibus legatur non video: ante fidem quippe inutile est: quia gentilis ille, quem Manichaei inducunt, non credit in Christum: post fidem vero, supervacuum, si etiam veris de Christo praeconiis jam supervacuo creditur, cum in eum creditum fuerit. Hic

forte dicent: Sed Evangelium debet legere jam fidelis, ne obliviscatur quatenus crediderit. Sic ergo o infani etiam prophetarum vera testimonia legere debet, ne obliviscatur quare crediderit. Quod si oblitus fuerit, firmum apud eum non poterit esse, quod credidit.

Ex Aug. li. 12.
contra Faust.
c. 45.

3. JAM vero cum quaerunt, cur post Patris & Filii testimonium, externa Judaeorum testimonia sequimur? respondemus, non hoc a nobis fieri, quia Christi testimonio sine alio teste non credamus, vel quod aliorum testimonia Christi testimonio praefereamus, sed quia nos ad hoc duplex causa impellit. PRIMA quidem ut sciamus, quare his credimus, qui nobis ea, quae nunc credimus, tradiderunt, & hoc scientes stabilius in fide eorum, quae nobis tradiderunt, firmemur. Cum enim nos nec vocem illam patris de coelo allatam audierimus, nec opera Christi viderimus, testimonio eorum, qui ea viderant, & audierant, indigemus: ut ex eorum praedicatione talia Christum fecisse audiremus, & audientes, in Christum nobis antea incognitum crederemus: atque hac de causa apostolorum praedicatio in omnes facta est, quae ne ab hominibus contemneretur, & fabulosa putaretur, necessaria fuerunt apostolis prophetarum vaticinia, ac testimonia, quibus demonstrarent ea, quae ipsi praedicabant, longe antea a prophetis fuisse praedicta. Nam etsi apostolorum praedicationi miracula ab eis edita attestarentur, non defuissent tamen quidam (sicut etiam nunc adhuc quidam existant) qui magicæ potentiae cuncta illa tribuerent, nisi talis eorum cogitatio contestatione prophetica vinceretur: magicis enim artibus longe ante, quam nascerentur, prophetas sibi constituisse, a quibus eorum praedicatio praenunciaretur, nemo utique diceret. Haec igitur una causa est. ALTERA vero est, ut veterum testimoniorum auctoritate omnes infideles tam Hebraeos, quam Gentiles, aut non renitentes ad amplectendam Christi fidem suaviter invitemus, vel renitentes eos, & contradicentes, fortiter propulsemus: Hebraeos quidem, dum illis ea, quae credimus non a nobis tanquam post rerum eventum commonitis fuisse conscripta ostendimus, sed per eorum codices probamus a prophetis eorum aperitissime probata fuisse: Gentiles vero, dum ex nostrorum hostium libris tanta ab eis diligentia servatis, ut a nobis vitari non potuerint, tanto jam antea tempore praenunciata ostendimus, quae Gentiles ipsi jam completa vident, de vocatione scilicet gentium ad Christum, de eversione idolorum, de ecclesiae persecutionibus, quas Gentilium historiae describunt, & de excellentia ecclesiae nostrae, cæterisque hujusmodi, quae ipsi prae oculis habent, & etiam, si velint, negare non possunt.

Aug. lib. 13.
contra Faust.
cap. 10. & 14.

Joan. 10. 8.

August. lib. 1.
contra advers.
leg. c. 4.

Jerem. 14. 19.

Aug. lib. 16.
contra Faust.
cap. 12.

4. ILLUD quoque maligne addunt, dixisse Dominum: OMNES, qui ante me venerunt, fures sunt & latrones: non enim ita scriptum est, sed ita: OMNES quot quot venerunt, fures sunt, & latrones. Venisse quippe hoc loco intelligi voluit eos, qui missi non fuissent, quos arguit etiam Jeremias dicens: Haec dicit Dominus de prophetis, qui prophetant in nomine meo, & ego non mittebam eos. Illi autem, quos infani isti blasphemant, a Domino missi sunt, non sponte venerunt. Vel si scriptum sit: OMNES quotquot ante me venerunt, fures sunt, & latrones: prout Graecus nunc habet, *παῖρες οὗτοι πρὸ ἐμοῦ ἦλθον*: ante quippe venisse vult intelligi eos, qui non cum eo venerunt, sed ante eum per superbiam praecedere voluerunt: & cum Christo, id est cum verbo Dei venire noluerunt, sed, cum eos non miserit Deus, mendacia sua hominibus attulerunt: sancti vero prophetae non ante Christum, sed cum Christo venerunt; quia non enim per superbiam praecedere voluerunt, sed eum per ipsos loquentem humiliter portaverunt.

DE LIBRO PSALMORUM. HAERESIS V.

LIBRUM Psalmorum falso Davidis nomine inscriptum, & absque ullo prophetico spiritu conditum, praeter humanas quasdam saecularium poetarum cantilenas, nihil aliud continere.

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.

Philast. Cat.
Haer. c. 127.

PHILASTRIUS in catalogo haeresicon attribuit hanc haeresim Nicolaitis, Gnosticis,

Gnostici, & Manichaei, qui etiam dixerunt Davidem non fuisse Christi prophetam, & divinarum scripturarum scriptorem, sed humanae ac saecularis cantationis compositorem. In epistola vero concilii Antiocheni, quae habetur libro septimo historiae ecclesiasticae, idem error Paulo Samosateno ascribitur his verbis: Paulus Samosatenus psalmos, qui in Dominum nostrum Jesum Christum dicebantur, cessare fecit, velut neotericos, & nuper inventos; a semetipso vero compositos, diebus Patachae, in medio ecclesiae canere mulieres iussit; maxime, quas ipse prius ad canendum instituerat, ita ut horresceret si quis audiret. Theodorus quoque Mopsuestites (ut in actis Quintaе Synodi annotatur) nihil esse de Christo in psalmis scriptum affirmavit. Postremo Arianabaptistae nostrorum temporum hanc haeresim iterum suscitaverunt, asseverantes psalmos neque a Davide, neque ab aliquo sancto viro divinitus conditos, sed a recentioribus quibusdam Judaeorum magistris post Christi adventum compositos: & diris multis, & imprecationibus in Christum, & Christianorum gentem repletos, ut haberent Hebraei ad captivitatis solatium cantilenas nonnullas, quibus publice in synagogis suis convenientes, orando, & canendo, eorum hostibus calamitates, & exitium imprecarentur.

Euseb. lib. 7. Hist. Eccl. c. 25.

Thom. Aqu. in Praef. 11.

IMPUGNATIO.

DUO ab haereticis dicuntur, quorum primum est: librum Psalmorum falso Davidis prophetae nomine praenotari. Cujus levissimae sententiae vanitatem gravissima divinae scripturae testimonia conterunt. Legimus enim in primis Davidem admirabilem psalterem fuisse, & ob hanc causam a rege Saulo accitum, ut aegrum ejus animum modulatis ad cytharam carminibus deleniret: & cum arca adveheretur in Hierusalem, legimus eum in organis cecinisse hymnos ante Dominum. Unde in libris Regum de eo scriptum est: DIXIT vir, cui constitutum est de Christo Dei Jacob, egregius psalter Israel. Quod autem Psalmos ediderit, ac dederit cantandos in templo Domini, primus liber Annalium testatur, commemorans Davidem posuisse in templo quatuor millia psalteres, canentes Domino in organis, elegisseque ex eis potissimum filios Asaph, & Heman, & Idithum, qui juxta eum in templo canerent cantica in cytharis, psalteriis, & cymbalis. Inveniuntur etiam passim in multis sanctae scripturae libris Psalmi quamplures ex hoc libro Psalmorum particulariter sub nomine Davidis citati: ita ut negari non possit librum ejus esse, cujus nomine inscribitur. In secundo Regum volumine, recitatur integer Psalmus ex ore Davidis, qui in libro Psalmorum decimus septimus numeratur. Et in primo Annalium refertur similiter rotus Psalmus centesimus quartus, quem David, cum arca reduceretur, dedit cantandum Asaph principi cantorum. Et in primo libro Esdrae scribitur post templi instaurationem Levitae filios Asaph in cymbalis laudasse Deum, per manus David regis, hoc est, per Psalmos a Davide conditos, & ex his nominatim cecinisse illos, quibus est initium CONFITEMINI Domino, quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia ejus: hoc est, centesimum quintum, 106. & 117. & 135. omnes ab hoc uno carmine incipientes. Et in novo testamento Christus ex hoc libro sub nomine Davidis Psalmum 109. contra Phariseos produxit dicens: QUOMODO ergo David in spiritu vocat eum Dominum dicens: Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis. Quae verba ne quis suspicetur a Salvatore nostro de alio potius Davidis libro citari, quam de isto, Lucas in Actibus addidit: IPSE David dicit in libro Psalmorum: Dixit Dominus Domino meo, &c. & Petrus in Actibus Psalm. 115. hujus libri Davidi ascripsit, inquires: DAVID dicit in libro Psalmorum: Proinde debam Dominum in conspectu meo semper. Cujus etiam Davidis Apostoli Psalmum secundum esse testati sunt, dicentes: DOMINE, qui Spiritu Sancto per os patris nostri David pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes? quem Psalmum Paulus nominatim secundum appellavit, inquires: SICUT scriptum est in Psalmo secundo: FILIUS meus es tu; ego hodie genui te: & alibi idem Apostolus Psalmum 31. & similiter Psalmum 68. Davidis esse testatus est. Manifestum est etiam ex nonnullis inscriptionibus, quibus Psalmi quidam hujus libri praenotantur, Davidem praeter jam dictos Psalmos, etiam multos alios ore proprio decantasse, videlicet

1. Reg. 16. 18.

1. Reg. 6. 5.

2. Reg. 23. 1.

1. Paral. 16.

1. Paral. 15. 16.

1. Paral. 16. 5. 7.

1. Paral. 23. 5.

1. Paral. 25. 8.

2. Reg. 22. & sequent.

1. Paral. 8.

1. Esdr. 10. 19.

Matth. 23. 33.

Luc. 20. 41. 42.

Psalm. CIX.

Act. 2. 34.

Act. 2. 25.

Psalm. 115. 8.

Act. 4. 25.

Act. 13. 33.

Psalm. 2. 7.

Rom. 4. 6.

Rom. 11. 9.

- delicet eos, quorum argumenta & historiae in libris Regum leguntur: ut sunt Psalmus tertius, cui praepositus titulus: PSALMUS David cum fugeret a facie Absalon filii sui: cujus historia scribitur in secundo Regum: & Psalmus 27. argumenti consimilis, adtitulatus: PSALMUS David, quando fugiens a facie Absalonis ascendebat Clivum olivarum nudis pedibus, & aperto capite: & Psalm. 33. habens pro titulo: PSALMUS David cum immutasset vultum suum coram Abimelech, & eiecit eum, & dimissus abiit: cujus argumentum habetur in primo volumine Regum: item Psalmus quinquagesimus, & 51. atque alii complures, quorum occasiones in libris Regum, & Annalium referuntur.

- SECUNDUM ab haereticis assertum est, univsum hunc librum sine ullo prophetico spiritu conditum, nihil in se divinum continere. Cujus stoliditatem caeteri divinae scripturae libri redarguunt, praesertim vero libri Regum, in quibus ipsemet David aperta voce praedicat se Spiritu Sancto afflatum, ut venturum Christum praecineret, inquiens: DIXIT vir, cui constitutum est de Christo, egregius psalter Israel: Spiritus Domini locutus est per me, & sermo ejus per linguam meam: dixit Israel mihi locutus foris Israel, dominator hominum, justus, dominator in timore Dei. Quod Salvator noster confirmavit cum ad Judaeos diceret: QUOMODO ergo David vocat eum in spiritu Dominum, dicens: Dixit Dominus, &c. Et post resurrectionem suam cum sensa scripturarum discipulis suis aperiret, testatus est Spiritum Sanctum in libro Psalmorum de vita, passione, morte, & resurrectione sua, & praedicatione Evangelii fuisse locutum. Et Apostoli Davidem hujus libri auctorem Prophetam appellant, & ejus vaticinia tanquam Prophetarum veridici ubique producant. PROPHETA, inquit Petrus, cum esset, & sciret, quia jurejurando jurasset ei Deus, &c. Et Apostoli in Actibus: DOMINE, qui Spiritu Sancto per os pueri tui David locutus es, Et Paulus: DABO vobis sancta David fidelia: hoc est, dabo vobis ut agnoscatis sancta Davidis vaticinia fuisse fidelia. Caeterum, etsi dubium fuerit apud patres catholicos, ut Augustinus libro decimo septimo de Civitate Dei scribit, num omnes Psalmi hujus libri a Davide sint editi, vel an plerique ex his compositi sint ab aliquibus sanctis viris, quos David ordinaverat psalteres in templo Dei, videlicet ab Asaph, Heman, Idithum, Chore, & filiis eorum, quia multi Psalmi eorum nominibus praenotantur, credere tamen oportet etiam illos, cujuscunque fuerint, a Spiritu Sancto fuisse dictatos. Scriptum est enim in primo libro Annalium, omnes cantores illos, videlicet Asaph, Heman, Idithum, Chore, Mosen, ac filios eorum fuisse Prophetas ac doctores sanctos in templo Dei: unde ipsorum Psalmos Christus, & Apostoli tanquam spiritu prophetico editos approbarunt, & de ipsorum auctoritate praedicationem suam firmarunt. De Psalmis ipsi Asaph inscriptis, invenimus Salvatorem nostrum citasse illud Psalmi octogessimiprimi; EGO dixi, dii estis; & Matthaeum similiter ipsum Asaph appellasse prophetam, cum producto Psalmi ejus versiculo dixit: HAEC omnia locutus est Jesus in parabolis, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem: Aperiam in parabolis os meum. De Psalmis Mose inscriptis, Paulus testimonium sumpsit dicens: SICUT dicit Spiritus Sanctus: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra; & de Psalmis Chore adtitulatis idem Apostolus testimonium illud accepit: THRONUS tuus Deus in saeculum saeculi. Ex quibus omnibus evidenter apparet, Psalmos omnes a Spiritu Sancto conditos, & per os Davidis & cantorum ejus cantatos. Inscrubitur autem praesens Psalmorum Liber nomine Davidis prophetarum, vel quia prima, & nobilior libri pars a Davide per semetipsum composita sit, vel quod Davide suggerente materiam psalmorum cantoribus suis, major libri pars ab eis conscripta, & cantata fuerit.

OBJECTIONES HAERETICORUM.

1. QUI librum psalmorum Davidis esse affirmant, nulla (inquiunt Anabaptistae) certa conjectura ducuntur. Nam neque libri inscriptio id ostendit, in qua nomen David non ponitur, neque in tota sancta scriptura fit unquam mentio de auctore hujus voluminis: neque legitur unquam Psalmum ullum a Davide fuisse compositum praeter unicum tantum, cum Deus liberasset eum de manu Saulis, cujus

ius initium est: **DOMINUS PETRA MEA**: qui in secundo libro Regum scriptus **Psal. 17. 1.** est: & de hoc unico Psalmo, an vere ejus sit, vix constat: eo quod aliter de ipso sentiat Liber psalmorum, & aliter Regum secundus, in quo scribitur hunc **Psal. 2. Reg. 23. 1.** mum fuisse novissimum omnium verborum, quae dixit David: in libro vero Psal-
morum scribitur postremum omnium psalmorum Davidis fuisse eum, qui ponitur in numero septuagesimus secundus, in cujus calce scriptum est; **FINITAE** **Psal. 72. 20.** sunt orationes David filii Isai.

2. **SUNT** deinde in hoc libro Psalmi quamplurimi, quos nec a Davide, nec Davidis tempore fuisse compositos compertum est, tum ex inscriptionibus eorum continentibus nomina virorum, qui multo post Davidis tempora fuerunt, tum ex his, quae in eis referuntur, multis post Davidem annis facta: sicut excidium Hierosolymitanum, de quo Psalmus septuagesimus tertius tanquam de re jam praeterita loquitur: & luctus captivorum ad flumina Babylonis, qui Psalmo 136. commemoratur: & reditus de captivitate Babylonis in Hierusalem, de quo **Psal. 124.** ut jam completo loquitur. Quod etiam apertius indicant septem & quadraginta Psalmi, videlicet a centesimo undecimo usque ad finem libri Psalmodum, qui **REVERSIONES** Aggaei, & Zachariae inscribuntur, eo quod per hos duos Prophetas fuerint cantati pro reversione filiorum Israël de Babylone in Hierusalem.

3. **HUC** accedit, quod omnes fere tam Judaei, quam Christiani auctores affirmant, majorem partem hujus voluminis non esse Davidis. **R. David Kimki** putat eos tantum Psalmos esse Davidis, quibus praepositus titulus **לְדָוִד** lo David, hoc est, **IPSI DAVIDI**, alios vero esse eorum, quorum nomine intitulantur; quos **Aben Ezra** in dubium revocans, dicit incertum esse, an omnis Psalmus, cui praefigitur nomen **לְדָוִד** lo David, hoc est ipsius Davidis sit, vel potius cantoris alicujus, qui eum de Davide condiderit. Hieronymus quoque in epistola ad **Cyprianum**, **ERRANT**, inquit, qui arbitrantur omnes Psalmos Davidis esse, & non eorum, quorum nominibus inscribuntur, ut David, Asaph, Iditum, filiorum Core, Heman, Ezrae, Mosi, & Salomonis, & reliquorum, quos **Esdras** primo volumine comprehendit. **Augustinus** vero in praefatione secunda Psalmodum censet Davidem novem tantum Psalmos cecinisse, alios vero quibus nomen ejus praepositum, a cantoribus ejus fuisse cantatos. **Joannes Chrysostomus** in secunda Psalmodum praefatione asserit inscriptiones, quae nunc Psalmis praefiguntur, pro majori parte esse falsas. Quae opinionum consensus fidem facit hunc librum non esse Davidis.

4. **QUOD** autem nihil propheticum sit in hoc libro, ipsi Hebraei testantur, qui eum a prophetis scriptis excludunt: & vos etiam id ipsum confirmatis, dum libri auctorem facitis Davidem, qui Propheta non fuit, sed rex ad regni gubernationem assumptus. Prophetae enim in scripturis dicuntur, qui ad prophetandi munus divinitus vocati, vel ad regem, vel ad populum aliquem mittuntur cum publica officii dignitate, ut eis futura annuncient, ut **Moses** ad Pharaonem, & **Esaias**, **Jeremias**, & alii Prophetae ad populum Israël: Davidem vero ad hanc prophetandi dignitatem nusquam legimus fuisse vocatum. Sed & ipsi hujus libri Psalmi clarissime ostendunt nihil inveniri in hoc libro, quod ad prophetiam pertineat: nam testimonia illa, quae de Psalmis tanquam praefagia de Christo proferri solent, nulli minus conveniunt quam Christo. Quomodo enim attinent ad Christi crucifixionem verba illa; **FODERUNT** manus meas, &, **DIVISERUNT** **Psal. 21. 17. 18.** vestimenta mea, quae nullo modo ad Christum aptari possunt? nam praeterquam quod Hebraei aliter legunt ea verba, dicentes; **SICUT** leo manus meas, & pedes meos observaverunt: etiam evidens est Christum adactis per manus, ac pedes clavis non fuisse crucifixum: quia mos non fuit in Israël, ut rei, qui in ligno suspendebantur, manibus, & pedibus clavo transfixis cruci affigerentur: ita praecipiente lege; ut suspensi, & non transfixi in cruce penderent. Item quod de Psalmo decimo octavo sumitur: **IN** omnem terram exivit sonus eorum; quomodo **Psal. 18. 5.** ad Apostolorum praedicationem torqueri potest, cum de ipsis coelis secundum quandam poëticam prosopopoejam expressè loquatur? quibus duobus testimoniis, si res attentius inspiciatur, similia inveniuntur etiam alia testimonia, quae majores nostri ad Christi vicinia retulerunt.

5. **SEN-**

5. SENTENTIAE praeterea, & verba hujus libri adeo abhorrent a cujusque pii hominis animo, ut appareat auctorem ejus non fuisse divinum, sed barbarum quendam, inhumanum, caedis, ultionis, ac sanguinis avidum, qui ubique adversus hostes suos diras, imprecationes, & execrationes immitrat: JUDICA, inquit, Domine nocentes me, expugna impugnantes me, effunde frameam: & conclude adversus eos, qui me persequuntur. Fiant tanquam pulvis ante faciem venti, qui persequuntur me, & angelus Domini coarctans eos. Fiant viae illorum tenebrae, & lubricum, & angelus Domini persequens eos: &, VENIAT mors super illos, & descendant in infernum viventes: & rursus, FAC illis sicut Madian, & Syrae, & sicut Jabin, in torrente Cyson: dispereant & fiant sicut stercus terrae. Pone principes eorum sicut Oreb, & Zeb, & Zebec, & Salmana. Deus meus pone eos ut rotam, & sicut stipulam ante faciem venti, sicut ignis, qui comburit sylvam, & sicut flamma comburens montes, persequaris eos in tempestate tua, & in iras turbes eos. Quibus indignationibus & maledictionibus ita omnes pene Psalmi pleni sunt, ut similitudinem gerant earum imprecationum, quibus Callimachus Apollonium Rhodium, & Ovidius Ibin suum devovere.

Psal. 34. 3.
& sequ.

Psal. 34. 16.
Psal. 82. 10. &
sequent.

DILUUNTUR OBJECTA.

1. ADEO inepta sunt objecta Anabaptistarum, ut supervacua quodammodo videatur responsio. Nam si liber ob hoc Davidis esse negatur, quia ejus non praeferat inscriptionem, ergo neque Moses auctor erit quinque librorum legis, quia Moysis nomine adtitulati non sunt: cujus rei oppositum docet Christus dicens: MOSES de me scripsit; & id omnes tam Hebraei quam Christiani auctores confirmant. Et ne mirentur imperitissimi homines, quod nomen Davidis libro huic non praeponatur, sciant apud Hebraeos divina volumina variis modis inscribi, vel ex nomine auctoris, ut liber Josue; vel a prima libri dictione, ut liber Genesis, qui a prima ejus dictione intitulatur בְּרֵאשִׁית בְּרָאָה Berescith barah; vel a materia in libro contenta, ut liber Regum, & praesens Psalmorum volumen, quod ab hymnis, & odis in ipso contentis, praetermisso auctoris nomine, סֵפֶר תְּהִלִּים Sepher theillim, hoc est, liber Psalmorum, seu hymnorum, sive orationum appellatur: quem tamen librum Salvator noster Davidis esse testatus est, quando ad scribas inquit: IPSE David dicit in libro Psalmorum: dixit Dominus Domino meo. Et nos jam ostendimus omnium Psalmorum, qui in eo sunt, auctorem fuisse Davidem, qui praeter Psalmos illos, quos ore proprio cecinit, cuncta argumenta aliorum Psalmorum, ut Augustinus, & Chrysostomus inquirunt, cantoribus illis supeditavit, qui eos cecinerunt, eosque de suis nominibus inscripserunt, & accepta ipsorum argumenta carminibus explicaverunt. Confutantur autem, qui dicunt Davidem unum tantum Psalmum edidisse per eademmet verba, quae contra nos afferunt. Si enim Psalmus is, qui in secundo Regum volumine legitur, fuit novissimus Psalmorum, ergo oportuit ante eum plures alios Psalmos a Davide fuisse conditos: neque enim ultimus diceretur, nisi eum alii praecessissent. Quod autem post finem septuagesimi primi Psalmi scriptum est: FINITAE sunt orationes David, non ita intelligendum est, ut credamus ibi Psalmos Davidis esse finitos, & illum esse postremum omnium Psalmorum, sed ut sciamus finitas esse eo loco orationes illas, quibus Deum deprecatus est pro salute ac regno filii sui Salomonis. Similiter de Psalmo libri Regum, sentiendum est eum non fuisse novissimum omnium Psalmorum Davidis, sed eorum solummodo, quos is durante hostium suorum persecutione composuit.

Joan. 1. 45.

Lu. 10. 42. 43.
Augu. lib. 17.
de Civit. Dei
6. 14.
Chrysost. 2.
Praef. in Psal.

Augu. lib. 17.
de Civit. Dei
6. 14.

2. SECUNDAE Anabaptistarum objectioni de Psalmis, qui post Davidis tempora conditi videntur, Augustinus libro decimoseptimo de civitate Dei respondet his verbis: MIHI, inquit, credibilis videtur existimare, qui omnes istos Psalmos operi Davidis tribuunt, eumque aliquos praenotasse etiam nominibus aliorum, aliquid, quod ad rem pertineat, praefigurantibus. Neque movere debet ad hoc non credendum, quod nonnulla prophetarum nomina, qui post tempora regis David fuerunt, quibusdam Psalmos in eo libro leguntur inscripra, & quae ibi dicuntur velut ab eis dici videntur: potuit enim Spiritus prophetanti David haec etiam futurorum prophetarum nomina revelare; sicut rex Josias regnurus post

post annos amplius quam trecentos cuidam prophetae cum suo nomine revelatus est. Haec Augustinus. Sed inquit Anabaptistae ea, quae in Psalmis continentur, non tanquam futura praenunciari, sed tanquam praeterita narrari: quibus D. Hieronymus occurrit, inquit esse hoc in more positum apud prophetas, ut de futuris tanquam jam praeteritis ob prophetiae certitudinem pronuncient. 2. Reg. 13. 2.
Hieronym. in
Psalm. 2.

3. AD tertiam objectionem respondemus, tria in Psalmis considerari, inventionem, dispositionem, & pronunciationem. Si inventionem inspicimus, certum est Davidem materiam, & subjectum omnium Psalmorum adinvenisse, inventamque cantoribus suis prae buisse, quemadmodum libri Regum, & Paralipomenon testantur, & Aben Ezra in praefatione Psalmorum, & Augustinus decimo septimo de civitate Dei, & Hieronymus, & Chrysostomus in praefatione psalmorum confirmant. Si de dispositione psalmorum sermo est, recte sentiunt praedicti auctores, non omnes psalmos a Davide per carmina & modulos fuisse dispositos, sed ab Asaph, Chore, Idithum, Mose, & Samuele filio ejus, atque aliis cantoribus ad metra, & cantus accommodatos, & ad diversa musica instrumenta aptatos. Si vero de pronunciatione vivae vocis sermo est, optime dixit Augustinus in secunda praefatione psalmorum, Davidem solummodo novem psalmos ore proprio cecinisse. De titulis vero psalmorum, quos Chrysostomus dixit esse falsatos, non est credendum, quod ipse putaverit veros titulos fuisse abrasos, & in locum eorum alios falsos titulos subrogatos: sed quod magis existimaverit, titulos illos fuisse transpositos, & confuso historiae ordine permutatos, ut verba ejus sequentia indicant cum ait, Esdram post captivitatem Babylonicam hos psalmos hinc inde dispersos in unum volumen, praetermisso historiae ordine, collegisse: quod & ipsa libri psalmorum series prodit: in qua psalmus tertius editus a Davide cum fugeret a facie Absalon, praecedat psalmum trigesimum tertium, quem David multis ante annis fecerat, cum dissimulata insania e manibus Abimelech aufugit.

4. CUM autem addunt Davidem nec fuisse prophetam, nec psalmos illi inscriptos esse divinos, ipsi multo se Judaeis deteriores ostendunt: qui quanquam non credant psalmos de Salvatore nostro quicquam praenunciasse, credunt tamen Spiritum Sanctum hujus libri fuisse auctorem. Et licet eum non ponant inter prophetas, sed in principio librorum, quos כתובים chethubim, hoc est אגרות קודש, vel sancta scripta nominant, non tamen negant quin multa in eo prophetico spiritu scripta inveniantur, ut psalmum secundum, & psalmum quadragesimum quartum, & centesimum decimum, quos de Messia suo exponunt. Igitur ad ea vaticinia, quae tanquam a nobis violenter detorta, haeretici una cum auctore libri Nizaon Judaeo calumniantur, respondemus, ea verba psalmi vigesimi primi, OBSERVAVERUNT ut leo manus meas, ita legi apud Chaldaicum translatoem, qui ut ei visum est, transkulit, sed in exemplari Hebraeo legitur: כארי ידיו וגליו Chaari iadai, veragelai: hoc est, FODERUNT manus meas, & pedes meos: unde translationem Chaldaicam tanquam Hebraicae veritati repugnantem abjicimus. Nec quicquam nos movet quod lex non jusserit manus, & pedes damnatorum cruci infigi: quia cum illo tempore Judaeis potestas judicandi esset per Romanos adempta, jam non exacte secundum Mosaicam legem noxii puniebantur, sed ut praeses Romanus, qui provinciae Judaeorum praeerat, sententiam tulisset, sic poenae infligebantur. Unde & Joseph rogavit Pilatum, ut illi donaret corpus Jesu, quod tamen secundum legem ante Solis occasum erat deponendum: crurifragium quoque, & transfixio pectoris ex lege non sunt: atque eadem ratione & clavorum infixio. Vere itaque verba hujus vaticinii in Christo impleta sunt, sicut etiam verba illa psalmi decimi octavi in Apostolis secundum mysticum, & allegoricum sensum verissime impleta sunt, & a Paulo in epistola ad Romanos fidelissime exposita. Apostoli enim verissime coeli sunt, qui per universum orbem terrarum divulgaverunt Solem justitiae Christum, & splendore ejus omnem terram illustraverunt. Rom. 10. 18.

TOM. II.

(a) Non levis, nec brevis apud eruditos exacte dissertatio de laudato testimonio Psalmi XXI. v. 17., quare sit erit hic aliqua vel breviter obitorque ad-

T t t

notare, ceteris indigitatis, quae apud illustres scriptores plenius uberiusque possunt offendi. Certe Rabbini, qui Massorae adlaborant, varietatem in

5. DE

Aug. Ser. II.
de Sanctis,
seu potius in-
certus Au-
thor, qui nō
nullas senten-
tias ex Gre-
gorio M. de-
libavit, nunc
in Appe. 221.

5. DE imprecationibus, quae in psalmis leguntur, dicimus eas non esse malas, quia non ex odio, sed ex ardenti charitatis affectu nascuntur: haec enim est consuetudo justorum, ut vindictam de inimicis suis duobus modis petant, vel ut per vindictae occasionem hi, qui praedestinati sunt ad vitam, convertantur a ma-
lo

in laudato Hebraico textu observant, ipso etiam R. Jacob Benchaim testimonium perhibente. Eorum quippe Seculo, X. nimirum, vel XI. nostrae Salutis in Hebraico textu. legebatur כָּרִי *Caru*, vel כָּאֲרִי *Caaru* (per *כָּרִי*, insertionem, נ, quod est Hebraeis pragmaticum consuetum.) idest *foderunt*, vel *transfoderunt*: Verum in aliquibus exemplaribus, ad oram, seu marginem scriptum erat כָּרִי *Cari*, vel כָּאֲרִי *Caari*: *sicut leo*; & fortasse ex amanuensis cuiusdam Rabbini ad explicandam nimirum saevitiam in manuum pedumque Messiae transfixione, ita ut, omni commiseratione deposita, instar leonis dentibus pungentis, transverberantis, mordentis, ac diserpentis, pedes manusque Messiae erant transfixuri, qui illum in Crucem forent acturi: quod marginale כָּרִי *Cari* vel כָּאֲרִי *Caari* five ex oscitantia, five ex errore, five etiam per fraudem inrepsit in textum, & facile nimium fuit *Caru* commutare in *Cari*, ex sola detruncatione lineolae פֶּה, qua detruncata יִסְדֵּי statim confurgit, ut notum est iis etiam, qui vel Hebraicum Alphabetum aliquando viderunt. Ex quo factum est, quod recentiores Hebraei ut fucum facerent veritati כָּרִי *Cari* *sicut Leo* legendum contenderunt, ut propheticum Davidis vaticinium de Messia in Jesu a Nazareth impleto ventilarent, esto incassum, ut ex innumeris momentis monumentisque eisdem objectis luce meridiana clarius innotescit. Ut autem rem praesentem firmemus, ut ad nostrum institutum pertinet, כָּרִי *Caru*, vel כָּאֲרִי *Caaru*; secus vero כָּרִי *Cari*, vel כָּאֲרִי *Caari* legendum esse impraesentiarum adhuc, & juxta nostram Vulgatam *foederunt* &c. secus vero *Sicut Leo*, ex iis ostenditur. I. quia in vetustis sincerisque Exemplaribus ita scriptum erat, ut testatur etiam Johannes Isaac Ex-Judaicus *Lib. 2. advers. Lindanum*, & plura ex eisdem exemplaribus percentient Gerardus Veltuick apud Gènebrardum in *Psalm. XXI.* & P. Martianaus contra Richardum Simonium *pag. 159.* eaque certe lustravit N. Raymus Martin, qui XIII. Seculo floruit (de quo supra in *Austario*) eumque textum Judaeis objecit *P. III. pug. fidei*, retulitque etiam ejus plagiarium Petrus Galatinus. II. Quia Primores Ecclesiae Patres Hebraice docti non כָּרִי *Cari*, sed כָּרִי legerunt, & expenderunt *foderunt* &c. quinimo Judaeis non semel objecerunt, quod certe peragere nequibant, si vel dubium ea de re tunc temporis fuisset exortum. Ita quidem scribunt Justinus *Dialog. cum Tripthon.* Irenaeus *lib. 3. cap. 24.* & *lib. 4. cap. 25.* Origenes contra *Celsum*, & *Homil. 24. in Jeremiam*, Epiphanius de *ponderib. & mensur. c. 19. & 16.* Sed & Hieronymus, qui *Epist. 134. ad Sophronium* aperte testatur se Latine vertisse Psalmos ex Hebraico textu, & juxta Hebraeorum intelligentiam ac sensum, in laudati versiculi XVII. ex Psalmo XXI. versione expressiorem, ac in nostra vulgata legitur, adjeoit significationem, ex כָּרִי reddens *fixerunt manus meas, & pedes meos*. III. Quia clariores vetustioresque Bibliorum versiones ex sinceris antiquioribus Hebraeorum Codicibus factae eundem retinuerunt sensum, quod praesertim observare est in septuagintavirali, in qua sic redditur versiculus ille *אֲפֻקֵּי כַּיָּדַי מִן הַ מִּדְּבָרִים*, cui adstipulantur Arabs, & Aethiopicus interpres; quinimo etiam Aquila Ponticus christiani nominis hostis ut Judaeis faveret omnem moverit lapidem, in versione hujusce versiculi certe nec per somnium vertit *sicut Leo*, sed *אֲפֻקֵּי* (*foederunt*, vel *pudefecerunt*, vel *daturpaverunt*) ex quo tamen asciam suis met crucibus adliscit. Latini quoque veteres PP. qui Latina usi sunt vetusta editione, idem quoque firman-
t, idemque testimonium Judaeis objecerunt. Ter-

tullianus namque *lib. contra Judaeos c. 10.* ita scripsit: „Foderunt manus meas, & pedes meos, quae propria est atrocitas crucis. „Cyprianus *Lib. II. Testim. advers. Judaeos c. 20.* „Effoderunt manus meas, & pedes meos. „IV. Neque Chaldaicus Paraphrastes eidem veritati obest, quum ad expositionem כָּרִי adjiciat: „Morderunt quasi leo pedes meos & manus meas. „Ad rem autem penitus rimandam consulendi sunt Eruditi de hac re ex professo agentes, Daniel Huetius *Demonstr. Evang. Propos. IX. c. 174.* Augustinus Calmet *Dissert. & Comment. in Psalm. XXI.* N. Hyacinthus Serry de *Christ. & Deipara Exercit. VII. Capito Institut. Hebraic. lib. 1. cap. 17.* Johannes Buxtorfius *Vindic. lib. 2. cap. 8.* Hugo Grotius in *Psalm. XXI.*, & novissime etiam Samuel Basnagius ad *An. Christ. XXXIII. fol. 391.* aliique, cum Romanae, tum exterae communionis viri Hebraice docti.

Dum autem N. Xystus subdit Christum Romanorum more fuisse damnatum ad crucem, non habentibus tunc Judaeis jus gladii, (esto non plene ea potestate fuerint destituti qui Johannem Baptistam decollarunt, lapidaverunt Stephanum, Jacobum fratrem Domini occiderunt gladio, Petrum comprehenderunt, ut post Pascha producerent eum populo &c.) insinuat quidem Crucis supplicium Romanorum, non Hebraeorum legibus fuisse praescriptum; quia in re nec novam quidem, nec omnino alienam a vero sententiam tenet, esto non universim ea probetur ab aliis. Fuisse quidem consuetum Hebraeis sortes jam vita privatos brachiis in Crucem, five in palum erectum adpendere; secus vero viventes criminosos configere patibulo Rabbini docent, quibus etiam Cardinalis Cajeranus adhaesit, nec renuit S. Thomas *III. P. Qu. XLVII. Art. 4. ad 3.* ubi adserit idcirco Judaeos dixisse: *nobis non licet interficere quemquam*, quia non licebat eis crucifigere (quod culpabant) sed lapidare, quod in Stephano fecerunt, & post Xystum etiam tradunt quamplures viri docti, ne dum Orthodoxi, verum etiam & alieni a Romana communione, iique dubio procul eruditi scriptores, nimirum Johannes Maldonatus, N. Hyacinthus Serry, & Card. Gotti, aliique. Sebastianus Munsterus, Isaac Casaubonus, Hugo Grotius, Johannes Nicolai Batavus, Johannes Seldenus, Henricus Kippingius, Samuel Basnagius ceterique plures. At e contra alii, iique haud ignobiles Doctores, cum ex Lege Divina Deuteronomii XXI. tum alibi ex Verbo Dei scripto, tum etiam ex Philone, & Josepho, aliisque monumentis adstruunt, ne dum apud Syros, Aegyptios, ac Romanos; verum etiam apud Hebraeos consuetum fuisse, saltem in gravi scelere, nefarios agere in crucem. Et ita docent Alphonsus Tostatus, C. Baronius, Justus Lipsius, Carolus Sigonius, Petrus Lanfeli, Cornelius a Lapide, Guillelmus Estius, Cornelius Jansenius Gandavensis, Augustinus Calmet, Jacobus Tirinus, Jacobus Gregerus, Franciscus-Lucas Brugenius, &c. Georgius Moebius, aliique, quos consulere poterit rem penitus scrutari exoptans. Hoc unum tantum addidisse sufficiat: nimirum extremis Judaici regni temporibus, five ex furore & contra jus, exemplo a Graecis sumto, ex quibus subjugati Hebraei consuetudines didicerunt retinueruntque; five alia ex causa, aliove momento Alexandrum Johannis Hircani filium octingentos captivos in media Civitate cruci adfixisse, ut scribit Flavius Joseph *lib. I. de Bello Judaico, cap. 4.* Reliqua vero momenta ac monumenta, quae ab alterutrius partis scriptoribus in medium profertur, apud eisdem consulantur.

lo ad bonum, vel ut hi, qui praesciente Deo damnandi sunt, moriantur, & peccare desistant, ut per haec minorem poenam in inferno habeant, ubi unusquisque secundum qualitatē operum sustinebit magnitudinem poenarum. Quibus duobus modis etiam tertius additur: quo scilicet sancti mala imprecantur, non optant voto, sed praevidentis intuitu praenunciantes hominibus futura mala; ut postquam praenunciata evenerint, sciant se homines non casu aut fortuna pati, sed certa Dei deliberatione, & consilio pati.

DE LIBRO DANIELIS. HAERESIS VI.

EX libro Danielis, qui sub nomine ejus falso conscriptus est, multas fabulosas narrationes abscindere.

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.

HANC haeresim de Manichaeorum fontibus haustam licet omnes Anabaptistae unanimiter tueantur, aliquantulum tamen circa eam inter se dissident. Alii enim totum prorsus Danielis volumen tanquam supposititium falsumque rejiciunt, alii vero ea tantum recipiunt, quae Hebraei Danielis esse credunt, & sola inter Agiographa computarunt, abjectis caeteris, quae in Hebraicis codicibus non habentur: ceu sunt hymnus trium puerorum, Susannae historia, Belis narratio, ac Danielis in lacum dejecti, & rapti Abacuch historia.

IMPUGNATIO.

EA omnia, quae in libro Danielis ab Ecclesia leguntur, verissima ostendunt infallibiles, certissimique eventus earum rerum, quae in ipso multis antea saeculis quam evenirent praedicta inveniuntur. Reliquit enim Daniel, ut inquit Josephus, ex his, quae scripsit, unde ejus prophetiae integritas, & nulla mutatio, variatioque in his, quae praedixit, agnosci possit: non enim solum futura praedixit, quod omnibus prophetis commune est, sed etiam quo tempore, & quibus sub regibus, numeratis per ordinem annis, quibus ea evenire debuerant, certissime praevидit: cujus prophetiae tanta fides fuit, ut incredulis hominibus non videatur futura dixisse, sed narrasse praeterita. Nihil enim enim ferme de quatuor Monarchiis Babylonum, Persarum, Graecorum, ac Romanorum in historiis gentium continetur, quod non in libro Danielis ante saecula plura praenunciatum legatur. Siquidem illa, quae de tribus prioribus Monarchiis usque ad Antiochi illustris tempora idem Propheta praedixit, etiam Gentiles, qui contra ejus prophetias scripserunt, universa verissime completa facti sunt. Porphyrius enim, qui duodecimum ex quindecim libris suis contra Danielelem scripsit, cum omnia fidelissime, quemadmodum praenunciata fuerant, implera videret, attestantibus eventui Gentilium historiis, superatus historiae veritate, negare non potuit Danielelem saltem usque ad Antiochi tempora verissime pronunciasse. Quod autem de his, quae post Antiochum evenerunt absque ullo errore propheteraverit, eadem gentium historiae lucidissime ostendunt. Unde recte Hieronymus in Praefatione Commentariorum Danielis dixit, ad intelligendum hunc librum multiplici Graecorum & Latinorum historia opus esse, videlicet, Suctorii, Callinici, Diodori, Hieronymi, Polybii, Posidonii, Claudii, Theonis, & Andronici, Josephi quoque, & eorum, quos ponit Josephus; praecipue vero nostri Livii, & Pompei Trogi, atque Justinii, qui omnem extremae visionis narrant historiam, & post Alexandrum usque ad Caesarem Augustum, Syriae, & Aegypti, id est, Seleuci, & Antiochi, & Ptolemaeorum bella describunt. Quae omnia non solum contra haereticos, sed contra infideles satis hujus libri veritatem tuentur. His accedit consensus sacrorum voluminum, tam veteris, quam novi testamenti Danielis prophetiae attestantium. In primo Maccabaeorum volumine Mathathias morti proximus, filios suos hortatur ad legis observantiam & aerumnarum tolerantiam, acceperis ex hoc libro exemplis trium puerorum, qui de camino ignis ardentis liberati sunt, & Danielis, qui de ore leonum salvatus est. Et Christus apud Matthaeum ex hoc libro excidium urbis, & templi Hierosolymae abominationem a Daniele

- Hebr. 11. 33. propheta praedictam denunciat. Et Paulus ad Hebraeos meminit historiae trium puerorum, & Danielis in lacu leonum, cum ait: **EXTINXERUNT** impetum ignis, obturaverunt ora leonum. Quibus testimoniis additur, quod in omnibus divinorum librorum Catalogis, per omnes ecclesiarum successiones, semper inter prophetas Danielis volumen annumeratum fuit, & una cum hymno trium puerorum, & historia Susannae, Belis, & Abacuch, in auctoritate receptum. Hymnum siquidem trium puerorum usque ab initio nascentis ecclesiae, semper in omni solemnitate, in sacris fidelium conventibus fuisse cantatum, restantur, Rufinus libro 2. adversus Hieronymum, & Augustinus sermone de Sanctis 47. ^(a) Susannae vero historiam Ignatius Martyr in epistola ad Magnesianos laudat, & Rufinus praedicto jam libro affirmat eandem historiam per 400. annos ante ipsum ad exemplar castitatis, & pudicitiae nuptis, & innuptis in ecclesiis lectam. Et Origenes homil. 1. super Leviticum Susannae historiam approbans, inquit: **SED** tempus est adversus improbos uti Susannae vocibus, quas illi jam repudiantes, historiam de Catalogo divinorum voluminum defecerunt, Nos autem & suscipimus, & opportune contra ipsos proferimus: **ANGUSTIAE MIHI SUNT UNDIQUE**. Ecclesia vero quotannis hanc historiam Quadragesimae tempore in sanctis Missae mysteriis legit, ac simili honore historiam Belis, Draconis, & Abacuch discophori eodem tempore legens veneratur.
- Dan. 13. 21.

OBJECTIONES HAERETICORUM.

1. **PRINCIPIO** satis constat, Danielelem cujus gesta, & visiones praesenti volumine referuntur, non esse Danielelem illum, qui inter sanctos viros, ac prophetas, in quibusdam sanctae Scripturae locis memoratur, sed alium quempiam, qui sibi nomen ejus falso usurpaverit, cui nullatenus accommodari possint, quae de Propheta Daniele scripsit Ezechiel: qui cum prophetaret anno sexto Joachim regis Juda, recensuit Danielelem prophetam inter viros provectionis aetatis, ac natu jam grandes, & inter viros conjugatos filios, & filias habentes computavit. At Danielelem, de quo hic liber loquitur, eodem anno Joachim regis Juda puerum adhuc fuisse, & cum tribus pueris, Annania, Azaria, & Missaële Chaldaeorum literis eruditum, primum hujus voluminis capitulum commemorat, & inter regios Eunuchos enumerat. Et Hieronymus libro primo adversus Jovinianum spadonem illum fuisse confirmat, impletumque in eo vaticinium Esaiæ, quod protulit super Ezechiam regem, dicens: **DE** filiis tuis, qui nascentur ex te, tollent, & facient Eunuchos in domo regis. Alius igitur est Daniel hujus libri auctor ab eo, qui inter prophetas nominatur. Quod etiam, Rufino teste, sensisse visus est Hieronymus, dum in Praefatione Danielis Lectores admonuit librum hunc apud Hebraeos inter propheticos libros non haberi.

Ezech. 14. 14.

Dan. 1. 6.

Esai. 39. 7.

Rufin. lib. 2. in Hierony. Hiero. Praef. Com. in Dan.

2. **APPARET** etiam librum hunc non a propheta Daniele, sed ab incerto auctore post tempora Antiochi conscriptum, qui non futura praedixerit, sed jam praeterita narraverit. Cujus rei argumentum est, quod visiones de leone, urso, & pardo, rebus a Nabuchodonosor usque ad Antiochum illustrem gestis, respondent: sed in his, quae post Antiochum usque ad haec nostra tempora praedixit, quoniam vates non erat, se ipsum, atque alios, qui ei crediderunt, fefellit. Nihil enim adhuc impletum est de his, quae de quarta Bestia, hoc est, de quarta Romanorum Monarchia praevidebat, describens decem cornua, hoc est, decem reges, uno eodemque tempore in regno Romano sessuros; & statim aliud parvum cornu, hoc est, parvum regem ascensurum, & tres ex illis regibus everfurum.

Dan. 7. 23. 24.

3. **INDICAT** praeterea diversi voluminis phrasis non Danielelem, sed Graeculum quendam Judaeis amicum, fuisse libri auctorem, qui tametsi tam Chaldaicum, quam Hebraicum sermonem, quo facilius imposeret Lectori, egregie mentitus sit, non tamen potuit tamdiu imposturam celare, quin tandem in calce fere voluminis se proderet Graecum, cum Danielelem Graecis allusionibus presbyteris respondentem induxit, deductis verbo *χίμαι*, hoc est, scindere a dictione *χίμα*, id est, lentisco, & verbo *περίαι*, id est, secare, a nomine *περίαι*, hoc est, ilice: quae etymologiae,

Dan. 2. 13. 55. & 59.

(a) Sermo S. Augustini XLVII de Sanctis, nunc Arelatensi restituendus est. Vide PP. San-Mauracos in Appendicem rejectus CCXXV. potius Caesario in nova editione Operum S. P. Augustini.

etymologiae, nec Hebraeae, neque Chaldaee linguae coaptari possunt.

4. SED urcunque de auctore hujus libri credatur, negari certe non potest, magnam hujus voluminis partem fuisse consistam: veluti id quod de adoratione Danielis in eo legitur. Nam esto impossibile non fuerit, ut Nabuchonosor talis ac tantus rex Eunuchum servum suum adoraverit, quod vix credi potest, tamen credere nephas est, Daniele virum bonum passum adorari se, ac tanquam Deum sacrificio adhibito, a potentissimo rege suo coli, cum Paulus eundem honorem a Lycaonibus, qui sibi sacrificare volebant, scissis vestibus fuerit execratus: & angelus Joannem ad genua ejus procumbentem increpaverit: dicens: NE feceris, quoniam conservus tuus sum. Similiter & hymnus trium puerorum suspectus est, nam ultra id, quod verisimile non est, tres pueros tantum otii habuisse, ut in mediis flammis hexametris luderent, & omnia elementa per ordinem ad Dei laudem invocarent, etiam nullibi in Hebraeis exemplaribus invenitur.

5. INSUPER historiam Susannae, quam ab auctore Graeco scriptam indicant praedictae ilicis & lentisci etymologiae, vetustissimi ecclesiae Patres, ut consistam rejiciunt, & Eusebius libro sexto Ecclesiasticae historiae Origenis, & Julii Africanus de hac historia sententiam refert his verbis: PER idem tempus erat etiam Africanus, vir in Scripturis ecclesiasticis nobilis: hujus epistola fertur ad Origenem scripta objicientis ei vel proponentis, quod historia Susannae, quae in Daniele scripta est, ficta videatur, & aliena a Scriptura prophetica: cui Origenes magnificentissime rescribens, asserit, nequaquam Judaeorum commentis, & fraudibus auscultandum, sed hoc solum pro vero habendum in Scripturis divinis, quod Septuaginta interpretes transtulissent: nam id esse solum, quod auctoritate Apostolica confirmatum sit. Quibus verbis apparet, Africanum putasse historiam, hanc Graeci cujusdam commentum, Origenem vero eandem existimasse Judaei alicujus, Symmachi forte, vel Theodotionis fraudem fuisse. Praeter haec, etiam tempus judicii Susannae cum aetate pueri Danielis non convenit. Susannae siquidem factum, ut scribitur in calce decimitertii capitis contigit post mortem Astyagis, Medorum ac Persarum regis, regnante Cyro, qui Astyagis regnum suscepit: quo quidem tempore, ut ex eodem libro constat, Daniel non puer erat, ut in judicio Susannae inducitur, sed jam sexagenario major apud Cyrum in honore vivebat.

6. SED super omnia Belis destructio, & Abacuch translatio ad Daniele in lacum Leonum fabulosae sunt. Nam praeterquam quod Draco ille ad imitationem Gretensis Minotauri ossa picis fingitur interfectus: & sacerdotum fraus deprehensa cineris inspersione, quod sine ullo prophetico spiritu a quocunque vel medio-cris ingenii homine fieri potuit. Hoc etiam aecedit, quod auctor fabulae sibi ipsi non constat: qui cum prius dixisset, Daniele unam tantum noctem fuisse in lacu, & inde mane primo a rege detractum, postea parum sui memor, scribit eum continuis septem diebus in lacu permansisse, & a propheta Abacuch prandio refectum, si tamen credere dignum est, hominem gravi corpore de Judaea in Chaldaeam tanta terrarum spacia in momento temporis permensum, cum nihil unquam simile in Scripturis factum legatur.

7. QUAPROPTER prudentissime Josephus hujusmodi narrationes, cum Danielis gesta in decimo Antiquitatum libro perscriberet, tanquam fabulosas omisit: & Hieronymus in Praefatione Danielis eas fabulas appellavit, & velut lectu indignas, obelo, seu veru jugulante transfixit, & a reliquo Danielis volumine detruncavit, & assumpta arguentis Judaei persona, multis argumentis illas confutavit. Et in Praefatione Commentariorum in Daniele, irridens harum fabularum defensores, MIROR, inquit, quosdam *μυμ-ῥιστοί*, id est, querulos indignari mihi, quasi ego detruncaverim librum, cum & Origenes, & Eusebius, & Appollinarius, alique Ecclesiastici viri, & doctores Graeci, has, ut dixi, visiones non haberi apud Hebraeos fateantur, nec se debere respondere Porphyrio pro his, quae nullam sanctae Scripturae auctoritatem praeberent.

DISSOLUTIO OBJECTORUM.

1. PRIMUM, quod ab Anabaptistis affertur argumentum, Divus Hieronymus

libro

libro primo adversus Jovinianum dissolvit his verbis: Dicimus Ezechielem Danielis non viri, sed adhuc pueri meminisse. Si vero aliquis illud opposuerit, quod in Ezechiele dicitur; Nohe, & Daniel, & Job in terra peccatrice filios & filias suas liberare non posse: respondendum est, quod juxta hypothesein dictum sit: nec enim eo tempore Nohe, & Job erant, quos multis ante saeculis fuisse cognovimus: & est sensus: si tales, & tales viri fuerint in terra peccatrice, filios suos, & filias suas liberare non poterunt. Annumeratur autem puer Daniel inter duos grandaevos viros, vel quia adhuc puer notus erat populo, aut propter interpretationem somniorum regis, aut propter Susannae liberationem, & occisionem presbyterorum. Annumeratur etiam inter viros illos conjugatos, non quod conjugem & filios habuerit, sed quia tres illi viri, ut idem Hieronymus libro quarto in Ezechielem, & Rabbi Kimki super decimumquartum caput Ezechielis existimant, magnam prae caeteris calamitatem, ac foelicitatem in tribus diversis statibus, experti sunt. Nohe vidit saeculi prosperitatem ante diluvium, ruinam in diluvio, & reparationem ejus post diluvium. Vidit Job foelicitatem suam, deinde vidit filiorum, ac omnium bonorum suorum interitum, & rursus vidit se restitutum. Vidit se Daniel in regia regni sui charum ante captivitatem, vidit deinde se captivum, & post captivitatem vidit se ad regnum sublimatum. Quod autem Rufinus Hieronymo objecit, eum negasse Danielelem esse prophetam, abunde ipsemet Hieronymus confutavit, ostendens, se Danielelem nunquam negasse prophetam, quem statim in fronte Prologi prophetam esse confessus fuerat, sed tantum se, quod Hebraei dicerent, indicasse.

2. SECUNDO Anabaptistarum argumento, quod ex libro duodecimo Porphyrii, teste Hieronymo, sumptum est, idem beatus pater septimo in Danielelem capite satisfecit his verbis: ERGO dicamus, quod omnes Scriptores ecclesiastici tradiderunt: in consummatione mundi, quando regnum destruendum est Romanorum, decem futuras reges, qui orbem Romanum inter se dividant, & undecimum surrecturum esse regem parvulum, qui tres reges de decem regibus superaturus sit, id est, Aegyptiorum regem, & Africae, & Aethiopiae: sicut in consequentibus manifestius dicemus: quibus interfectis & alii septem reges victori colla submittent. Haec Hieronymus de Danielis sententia: cui conformia sunt, quae in Apocalypsi scribuntur, de bestia habente decem cornua, ubi sic angelus visionem illam Danielis exposuit, dicens: DECEM cornua, quae vidisti, decem reges sunt, qui regnum nondum acceperunt, sed potestatem tanquam reges una hora accipient, &c. Nec desunt, qui per denarium numerum regum, magnum & indeterminatum numerum intelligant: juxta illud Numeri decimo quarto: TENTAVERUNT me jam per decem vices. Per cornu vero parvum, regnum Antichristi, quod Christus in consummatione saeculi destruet. Cum igitur tot modis refelli queat Porphyrii calumnia, nulla nos necessitas cogit, ut librum Danielis post Antiochi tempora scriptum suspicemur: praesertim cum scribat Josephus, Alexandro Magno, qui Antiochum praecessit, ingresso Hierosolymam, allatum fuisse a sacerdotibus Danielis volumen: in quo scriptum esset, quendam Graecorum regem perditurum Persarum potentiam; gavisumque summo opere Alexandrum, quia ipsum esse, quem Scriptura significabat, arbitratus sit.

3. JAM quod de etymologiis *χίρς*, *και* *πείρς*, inducunt, nihil probat: fatemur enim historiam Susannae, cujus ea verba sunt, ut Hieronymus, & Patres omnes testantur, nec in Hebraeo legi codice, nec ab Hebraeo Scriptore, sed a pio quodam Graeco juxta facti veritatem Graeco sermone scriptam, deinde vero Apostolicae ecclesiae judicio additam sub finem libri Danielis, tanquam rem tali Propheta dignam.

4. QUARTUM quoque argumentum ex libro duodecimo Porphyrii ab Anabaptistis acceptum, Hieronymus tertio in Danielelem capite his verbis refellit: HUNC locum calumniatur Porphyrius, quod nunquam superbissimus rex captivum adoraverit, quasi non & Lycaones ob signorum magnitudinem Paulo, & Barnabae voluerint hostias immolare. Sed & hoc possumus dicere, quod causas adorandi, & immolandarum hostiarum, & incensi, atque sacrificii ipse rex exposuerit, dicens; VERE Deus vester, Deus Deorum est. Ergo non tam Danielelem,

niclem, quam in Daniele, adorat Deum, qui mysteria revelavit: quod & Alexandrum Magnum, regem Macedonum, in Pontifice Jojada fecisse legimus. Quod si displicet hoc, dicendum est, Nabuchodonosor signorum magnitudine, & stupore confusum, quid faceret ignorasse: ut qui Dominum verum intelligebat, & Dominum regum, & servum ejus adoraret, & illi adoleret incensum. Sed in hoc calumniator ecclesiae prophetam reprehendere nititur: quia non recusaverit munera, & honorem Babylonium libenter susceperit: non considerans regem ideo vidisse somnium, & interpretationis mysteria per puerum revelata, ut Daniel cresceret, & in loco captivitatis princeps omnium fieret Chaldaeorum, & Dei potentia nosceretur. Quod quidem Josepho apud Pharaonem, & Aegyptum factum legimus, & in Mardochaeo apud Assuerum, ut in utraque gente haberent captivi & peregrinantes Judaei solaria, videntes hominem gentis suae Aegyptiorum esse principem, vel Chaldaeorum. Haec Hieronymus de honore a Daniele suscepto: cui cum Anabaptistae opponunt, Paulum, & Angelum talia recusasse, respondendum est, disparem utrinque fuisse causam. Paulus enim ad oblatos divinos honores vestes idcirco discidit; quia vidit Lycaones illis honoribus non Deum in se, & Barnaba, quemadmodum Nabuchodonosor in Daniele colere voluisse, sed se, ac Barnabam, tamquam impios gentium Deos, Jovem, scilicet ac Mercurium, stulta quadam opinione commotos, venerari voluisse. Qua etiam de causa angelus Joannem ad genua procidentem prohibuit: quia sentierat eum existimasse praesentem se habere Deum; quod ne falso crederet, angelus, se non esse Deum cum increpatione indicavit. De hymno vero trium puerorum, sicut fatemur apud Hebraeos non inveniri, ita credimus a pueris illis in camino ignis eum fuisse cantatum. Nec mirum nobis videtur, quod inter aestus flammaram potuerint metro ludere, ac per ordinem ad Dei benedictionem singulas creaturas provocare, cum ex Dei benignitate multo majora & mirabiliora potuerint, deambulare scilicet per medios ignes intactis vestibus; & capillorum summitatibus illaesis.

5. DE sententia Origenis, & Africani, nihil est cur moveamur, cum Africanus non decernendo, sed dubitando, an historia haec videretur esse conficta, ab Origene quaesierit: Origenes vero tantum abest ab hujusmodi sententia, ut eam longa & erudita epistola fortissime confutaverit, & in calce ejusdem epistolae, ita in laudem hujus sacrae historiae scripserit. HAEC a me dicta sint. pro defendenda Susannae historia: atque utinam scripturae Susannae encomium celebrare possem, cum in singulis dictionibus immorando, tum sensa eximia ostendendo, id quod privatim aliquis, qui studiose & abunde meditatus fuerit in divinis, componere poterit. Caeterum, nec Eusebius refert hanc historiam ab Origene rejectam, sed hoc tantum affirmat, scilicet, eum monuisse, ne Judaeorum fabulae reciperentur, sed ea duntaxat, quae LXX. interpretes vertissent. Quae sane Origenica verba non ad Susannae scripturam referenda sunt, sed ad alia quaedam Apocrypha, quae Origenes in ea epistola enumerat. De temporibus autem pueritiae Danielis, & liberationis Susannae, quae inter se discrepare videntur, sciendum est, verba illa: ET rex Astyages appositus est ad patres suos, & suscepit Cyrus regnum ejus: quae in fine decimi tertii capitis leguntur, non pertinere ad commemoratam statim supra Susannae historiam, sed ad historiam Belis, & draconis, proxime in 14. cap. sequentem, cujus tempus designatur, cum dicitur: ET rex Astyages appositus est ad patres suos, &c.

6. DE diverso dierum numero, quibus legitur, Daniele fuisse in lacu leonum; quidam sequentes opinionem eorum, quos Hieronymus refert, duos distinxisse Danieles, sic solvunt, dicentes, Daniele hunc, qui in historia Susannae, ac Belis, & draconis ponitur, non esse eum, cujus gesta in libro Danielis narrantur, sed alium, qui non fuerit de tribu Juda, & eunuchus regis Babylonis, sed de tribu Levi sacerdos, de quo scripsit Abacuch filius Jesu de tribu Levi: proinde nullam intus esse contradictionem; cum historia Susannae, Belis, & Abacuch, ad librum Danielis non pertineat, sed pars sit prophetiae Abacuch filii Jesu de tribu Levi, sicut juxta Septuaginta interpretes, in titulo ejusdem Belis historiae ponitur: HOMO quidam erat sacerdos, nomine Daniel, filius Abda, conviva regis.

regis Babylonis : cum Daniele , & tres pueros de tribu Juda fuisse , sancta Scriptura testetur . Haec illi . Sed nos ad historiae continuationem propius accedentes , controversiam tollimus in hunc modum . Daniel non semel , sed bis , & ob diversas causas in Lacum missus est , primum sub Dario Istaspe : quia contra ejus edictum Deum suum intra triginta dies prohibitos adoraverit : & tunc , quemadmodum sexto hujus libri capite legitur , una tantum nocte in eo fuit , indeque sequenti luce a rege extractus . Secundo vero iterum missus est in lacum ob destructum Belem , & interfectum draconem , sub Cyro rege , qui cum Dario Istaspe duobus annis , & post eum annos viginti duos regnavit , fuitque in eo sex continuis diebus , & septimo , a Cyro rege liberatus est . Vixisse autem Daniele post Darium regem sub regno Cyri , dubium non est : cum ipsemet capite decimo hujus libri testetur , se tertio anno regni Cyri in Chaldaea juxta flumen Tygrin visionem vidisse . Nec mirum est , Abacuch ad Daniele ab angelo delatum . Si enim permittente Deo potuit Diabolus Salvatorem nostrum cum tota corporis gravitate ex deserto in templum , & ex templo in montem , ut Lucas ait , in momento temporis ferre , cur incredibile videri debet , jubente Deo potuisse angelum intra unius horae spacium Abacuch de Judaea in Chaldaeam corporaliter asportare ?

Dan. 6. 17. 19.
Daniel. 14.
Gregor. M.
Luc. 4. 5.
Joseph. 11. 10.
Antiq. 4. 12.

7. **ULTIMUM** quod de Josephi , & Hieronymi judicio opponunt , iidem ipsi auctores refellunt . Josephus enim decimo Antiquitatum libro has , & multas alias sacras Historias se praeteriisse fatetur , non quia eas narratione sua indignas judicaret , sed quia in Antiquis Hebraeorum libris scriptae non essent , quos ille solos sumpserat transferendos . Hieronymus autem respondens Rufino , qui eum de resecto Danielis codice notaverat , haec scribit : **QUOD** autem refero quid adversum Susannae historiam , & hymnum trium puerorum , & Belis , & draconis fabulas , quae in volumine Hebraico non habentur , Hebraei soleant dicere , qui me criminatur , stultum se sycophantam probat . Non enim quid ipse sentirem , sed quid illi contra nos dicere solent , explicavi : quorum opinioni si non respondi in Prologo , brevitati studens , ne non Praefationem , sed librum viderer scribere , puto quod statim subjecerim , dixi enim : **DE** quo non est hujus temporis differere : alioquin & ex eo quod asserui , Porphyrium contra hunc prophetam multa dixisse , vocavique hujus rei testes , Methodium , Eusebium , Apollinarium , qui multis versuum millibus illius vesaniae responderunt , me accusare poterit , quod non in Praefatiuncula contra libros Porphyrii scripserim . Haec Hieronymus : quem si quis iterum carpere velit , quod has historias ubique fabulas appellaverit , respondemus eum fabulae nomen non a fabulando , sed a fando deduxisse . Nam & qui vera narrant , communi gentium locutione fabulari dicuntur : sicut de duobus discipulis de morte Christi in itinere loquentibus dixit Lucas , καὶ ἐγένετο ἐν τῇ ὁμιλίᾳ αὐτῶν : quod vetus interpres traduxit . **ET DUM** fabularentur adinvicem : hoc est , colloquerentur . Et haec de libris Prophetis contra haereticos dicta sint . Nunc ad libros , qui Pataenetici , & Morales dicuntur , accedamus .

Luc. 24. 36.

DE LIBRO ECCLESIASTIS. HAERESIS VII.

ECCLESIASTEN Salomonis repudiare .

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.

Philastrius
CP. 132.

PHILASTRIUS in Catalogo haeresion ponit hunc errorem inter innominatas haereses , quarum auctor ignoratur . Hugo Carenensis in Praefatione hujus libri innuere videtur , eum de stultis quorundam Judaeorum opinionibus derivasse , qui quidem asseverant , Salomonem hunc librum edidisse ad confutationem antiquae idololatriae , cujus radix , & causa fuerat mundi aeternitas : qui cum eo tempore , quo haec scribebat , mulieres idololatrias adamaret , quemadmodum in tertio Regum legitur , non ausus fuit aperte de mundi vanitate , ejusque ortu & interitu scribere : ne illarum errorem ab ipsa radice convellens , aut illas , aut illarum gentes offenderet : unde veluti eis placere studens , affirmavit interdum , omnia ab aeterno fuisse , cum diceret : **NIHIL** sub sole novum , addens & alia multa

1. Reg. 11.

Ecl. 1. 10.

multa his similia in gratiam mulierum, quas amabat. Hieronymus quoque in fine Commentariorum hujus libri refert, Judaeos fuisse hunc librum de Canone sanctorum literarum abjecturos: quia totum putet esse pro nihilo, & cibum, & potum, & delicias transeuntes omnibus praeferre videatur; sed ab hac sententia destitisse propter pauca verba, quae in fine libri hujus scripta inveniuntur.

CONFUTATIO.

DAMNANT autem haeretici hunc librum (ut Philastrius retulit) primum, quia statim in ipso libri exordio dixerit, omnia, quae sub coelo sunt, esse non solum vanitatem, sed etiam vanitatem vanitatum; & se, quaecunque desideraverunt oculi sui, non negasse eis: & quod nihil esset bonum in vita hominis, nisi lactari, & bibere, & comedere: & eundem esse hominum, & jumentorum interitum. Quibus de causis (ut Jacobus Christopolitanus episcopus in Praefatione Commentariorum in Canticum Salomonis tradit) innominati quidam haeretici dixerunt, Salomonem non solum in compositione praesentis libri, sed omnium quoque librorum suorum caruisse Spiritus Sancti illustratione: quia cor ejus in senectute a mulieribus depravatum fuerit, & ad artes magicas, & idola conversum: ut in tertio volumine Regum scriptum est: quod profecto nunquam permisisset Spiritus Sanctus, si aliquando in illo habitasset. Philast. in Catal. c. 133. Ecclesiast. 1. 2. Eccles. 2. 10. Eccles. 3. 19.

SED absit, ut tale quippiam de Salomone thesauro coelestis scientiae, per ejus os divina sapientia locuta est, cogitemus, existimantes, eum ita impie sensisse de Deo, qui totus in hoc incubuit, ut more optimi concionatoris populum ad contemptum hujus mundi provocaret, ostendens omnia, quae sub sole sunt, esse caduca, & pro nihilo reputanda; mundum quotidie senescere: & mortales omnes inter errores vitae hujus, ac fugaces temporum lapsus evanescere, & nihil solidum, nihil stabile in universo reperiri: sed solum Deum idem semper esse, quod fuerit, eosque solos esse sapientes, ac beatos, qui Deo junguntur. Tale autem fuisse in hoc libro Salomonis propositum in peroratione voluminis manifestius demonstratur: ubi Salomon disputationem suam concludens, inquit: **FL**NEM loquendi pariter omnes audiamus. Deum time: & mandata ejus observa, hoc est omnis homo. Cuncta quae fiunt, adducet Deus in judicium, pro omni errato, sive bonum, sive malum sit. Quibus verbis totam disputationis, & Catalogi sui summam hac quasi *ἀνακροατῖς*, coarctans, hoc unum fuisse totius concionis suae argumentum ostendit, ut homines abjectis hujus mundi illecebris, creatorem timerent, & colerent. **QUOD** autem haeretici calumniantur creaturas suapte natura bonas, in hoc volumine appellari vanissimam vanitatem, facilem habet solutionem: creaturae enim bifariam, vel in seipis, vel in ratione ad Deum considerantur: cum enim in seipsis considerantur, utique terra, maria, & omnia, quae in hoc circulo continentur, bona quidem per se sunt, sed ad Deum comparata, nihil sunt, nisi vanitas vanitatum, & omnia vanitas, & minus quam pro nihilo reputanda: & quemadmodum lucernae igniculum in tenebris gratissimum habeo, quem exorto solis splendore contemno, ita aspiciens elementa, & rerum multiplicem varietatem, admiror quidem operum magnitudinem: recogitans autem omnia pertransire, & mundum suo fine senescere, solumque Deum illud semper esse, quod fuerit, compellor dicere non semel, sed bis: **VANITAS** vanitatum, & omnia vanitas. **CUM** autem addunt, Salomonem aequalem hominum, & pecudum posuisse interitum, & summum bonum in cibo ac volupate collocasse: noverint eum, non ex propria sententia talia protulisse, sed secundum stultam opinionem pectorum hominum, qui putantes hominem totum in morte, ut caetera animantia, interire, pro summa beatitudine ducunt sese ingurgitare volupatibus, atque omnibus hujus mundi illecebris expleri. Illud item, quod mendaciter ajunt, Salomonem spiritus afflatu caruisse, expresse revincitur falsum ex tertio libro Regum, in quo de ipso scribitur: **ECCE** feci tibi secundum sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens 3. Reg. 3. 12; & intelligens, in tantum, ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit. Qui etsi postea cecidit, non ideo cecidit, quia prius inhabitantem Dei spiritum non habuerit, sed quia eum cadere divina providentia permisit, ne (ut inquit Ambrosius) propter admirandam ejus sapientiam & incomparabilem foelicitatem

TOM. II.

V u

tatem

catem a Judaeis, aut Deus, aut Messias in lege promissus crederetur: ejus quantumvis gravis fuerit lapsus, nihil auctoritati librorum suorum adimere, nec debuit, nec potuit: cum plerumque evenisse sciamus, ut Deus etiam per malos homines vera & sancta locutus sit: malitia etenim hominum nihil officere potest Dei donis, nec eo minus nobis commendata esse debent Dei dona, si mali sint, per quos nobis ea ministrantur. Dona enim Dei inspicienda sunt, non minister; & non quis, sed quid dicatur attendendum.

DE CANTICO CANTICORUM. HAERESIS VIII.

CANTICUM Canticorum esse obscœnam impudici amatoris cantilenam, voluptatis gratia conditam.

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.

- Philast. c. 133. & 147.** HANC haeresim, quam nunc Anabaptistae renovarunt, Philastrius in suo Catalogo, inter Anonymas recensuit. Quam Lutherus aliquantulum moderari volens, in exordio suarum Annotationum in Cantica secutus est errorem quorundam haeticorum, quos Theodoretus in Praefatione Canticorum narrat, asseruisse, libellum hunc nihil aliud esse, quam familiare colloquium inter Salomonem, & Rempublicam Judaeorum, invitantem Salomonem dilectum suum ad regnandum super eam. Castalionus vero in Annotationibus ejusdem libri, cum Anabaptistis sentit, Canticum istud esse colloquium Salomonis cum amica, quadam sua Sulamitha, de qua dicitur: REVERTERE revertere Sulamitha, revertere, revertere, ut intueamur te: ad cujus aulicas foeminas Salomon interdum sermonem dirigit, & ipsae quoque vicissim ad illum, & illam. HANC stolidam opinionem Philastrius, & Jacobus Christopolitanus episcopus in Praefatione libri hujus latius explicantes, scribunt olim haeticos quosdam exstitisse, qui crederent, Canticum istud a Salomone jam a suis concubinis depravato compositum, in laudem filiae Pharaonis regis Aegypti, quam ipse omnium mulierum suarum formosissimam adamavit, existimantes de ea Salomonem dixisse: **EQUITATUI** meo in curribus Pharaonis assimilavi te amica mea: & **SEXAGINTA** sunt reginae, & octoginta concubinae, & adolescentularum non est numerus: sed una est columba mea, & electa mea: viderunt eam filiae Syon, & beatissimam praedicaverunt, & reginae laudaverunt eam. Quae verba ad spiritualem, & divinum intellectum non posse referri, hoc indicio confirmabant, quod nunquam in hoc Cantico Dei nomen positum fuerit. Id autem esse constat contra divinae Scripturae consuetudinem, in qua nullus extat liber, in quo non sit scriptum nomen illud *תְּהוָה*, seu quadriliterum יהוה Jehova, aut saltem aliud quoddam Dei nomen, qualia sunt אֲדֹנָי Adonai, אֱלֹהִים El, שַׁדַּי Saddai, זְבַאוֹת Zebaoth, & alia his similia, quorum cum nullum invenirent in hoc libro, pronunciarunt materiam ejus esse prophanam, ac proinde Salomonem religione adductum, non fuisse ausum amatoris carminibus sanctum Dei nomen immiscere, ne contra legis praeceptum, nomen Dei in vanis sermonibus assumeret.

CONFUTATIO.

- SED** quantum istorum carnalis opinio a scopo hujus divini Cantici aberret, ipsa Cantici verba demonstrant, quae se juxta literam non patiuntur exponi. Tales enim sunt similitudines, per quas adamatam illam sponsam describunt, ut secundum exteriorem vocis sonum intellectae, magis eam deformant, ac deturpent, quam illustrent, & exornent. Quid enim potest dici, aut fingi ineptius, quam quod hic de sponsa refertur? videlicet, quod habeat amplum caput instar montis Carmeli: oculos persimiles piscinis magnis, quae sunt in Ezebon: nasum praeferentem magnitudine sua turrim, quae respicit contra Damascum: dentes sicut greges ovium: collum sicut arcem Syon, ex qua clypei mille dependent: manus tanquam sphaeras aureas, crura sicut columnas marmoreas supra bases aureas erectas: insuper, quod sit pulchra sicut locus Tirza, decora ut Hierusalem, terribilis ut castrorum acies ordinata. Quae omnia, si vel de filia Pharaonis, vel Sulamitha

lāmitha intelligantur, adeo sunt rudia, incondita, & agrestia, ut longe poliora & elegantiora sint illa, quae rudis ille Cyclops apud poetas in Galathea suam ineptissime canere fingitur. Oportet igitur, si Salomonem omnium sapientissimum (ut par est) ineptiae nota liberare velimus, verba Cantici hujus a carnali ad spiritualem, ac mysticam intelligentiam revocare, & in eo castas mystici sponsi Christi, ac sponsae ejus Ecclesiae, vel animae nuptias intelligere, quarum Epithalamium praesenti volumine canitur: sicuti omnes Patres in Praefatione ejus testantur, ac praecipue Origenes, qui Commentaria sua in hunc modum orditur: EPITHALAMIUM libellus, id est, nuptiale carmen, in modum mihi dramatis videtur a Salomone conscriptus, quem cecinit instar nubentis sponsae, & erga sponsum suum, qui est sermo Dei coelesti amore flagrantis: adamavit enim eum, sive animam, quae ad imaginem ejus facta est, sive ecclesia: sed & magnificus hic ipse, atque perfectus sponsus, quibus verbis usus sit ad conjunctam sibi animam, vel ecclesiam, haec ipsa Scriptura nos docet. Sodales quoque sponsae adolescentulae cum ipsa sponsa positae, quae dixerint, quaeque etiam amici ac sodales sponsi ex eodem libro, qui Canticum Canticorum adtitulatur, cognoscimus. Haec Origenes. Ex quibus evidentissimum est, per unicum Salomonis amicum, sponsam, & columbam, significari Ecclesiam Christi sponsam; & per reginas, & concubinas, sanctas animas Christo per charitatem conjunctas, sicut per Salomonem, hoc est, pacificum, Christus vere pacificus designatur.

QUOD non agnoscences carnales hujus Cantici Lectores, nullum in eo divinum nomen invenire possunt, cum tamen singula ejus carmina plena sint divinis nominibus, quibus sese Deus, nunc pastorem, nunc fratrem, & amicum, nunc sponsum, nunc dilectum, ac desiderabilem de industria nominat, praeteritis non absque maximo mysterio praeis illis nominibus, quibus incomprehensibilis illa majestas, non sine metu ab hominibus circumscribi consueverat, veluti *אל* El, hoc est, fortis: vel *אדוני* Adonai, id est, Dominus: vel *שדי* Saddai, hoc est, robustus: vel *זבא* Zebaoth, hoc est, armipotens: vel *יהוה* Jehova, quod Hebraeis, *αειπαύμενος*, id est, ineffabile reputatur. Cum enim coelestis ille sponsus in praesenti Cantico consolari vellet mysticam sponsam suam, tanto jam tempore dilecti sponsi oscula expectantem, ac dilatione desiderii tabescentem, omisit vetustissimam illam divinorum nominum appellationem, ipso pene sono formidabilem, sumptis eorum loco novis, & gratioribus nominibus, quorum soni dulcedine aestuantem sponsae animum demulceret: vocans seipsum pro domino, fratrem, amicum, dilectum, & sponsum: pro armipotente, pacificum, ac pastorem: pro forti, ac robusto vulneratum, ac saucium: pro ineffabili, unguentum effusum, fasciculum Myrrhae, botrum Cyprium, hinnulum cervinum, electum ex millibus, omnium pulcherrimum, totum desiderabilem, & amabilem: ita vicissim vocans sponsam suam, non sicut olim appellare consueverat, terram Israël, filiam Syon, terram Juda, ancillam, ac servam, sed sororem, sponsam, amicum, columbam, dilectam, unicam, mulierem pulcherrimam, ac multis aliis hujusmodi novis, blandisque appellationibus, quibus dilectam sibi sponsam diuturno sponsi desiderio confectam, dulciter recrearet.

DE LIBRIS SAPIENTIAE, ET ECCLESIASTICI. HAERESIS IX.

LIBRUM Sapientiae falso nomine Salomonis inscriptum esse: atque una cum libro Ecclesiastici proinde e sanctorum voluminum canone exclusum.

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.

PROPOSITUS error olim a quibusdam reliquiis Pelagianorum (ut Hilarius ad Augustinum scribit) defensus, & nuper ab Anabaptistis, & Lutheranis restitutus, duo asserit, primum est, auctorem libri Sapientiae non esse Salomonem, sed Philonem Judaeum, patria Alexandrinum, Graecae linguae peritissimum, de quo propter Platonicae dictionis similitudinem, quam habuit, dictum est: *ὁ πλάτων φιλονίζει, ἢ φίλων πλατωνίζει*, id est, Plato Philonem, aut Philo

TOM. II.

V u u 2

Platonem

Platonem sequitur. Alterum est: neutrum horum voluminum esse canonicum. Quarum assertionum sicut primam incertam esse ac temere assertam, ita secundam aperte haereticam esse monstrabimus.

IMPUGNATIO.

ET quidem si liber Sapientiae a Philone Judaeo sit editus, inter libros veteris instrumenti numerari non debet, sed inter novi testamenti volumina recenseri: quippe cujus auctor Philo post Christi tempora floruit, sub Cajo Caesare, ad quem (ut ipsemet in libro de legatione sua scripsit) admodum adolescens missus est Judaeorum legatus. Quare cum ecclesia reponat hunc librum inter alios veteris testamenti, qui ex vulgata ecclesiae consuetudine ideo veteris testamenti libri sunt appellati, quia ante datum novum testamentum sunt conditi, manifestum est, illum non esse Judaei Philonis, qui sub novo testamento claruit.

Euseb. lib. 2.
Hisor. Eccl.
c. 4. de Philone.
Hier. lib. de
Vir. Ill. c. 11.
Photius Cod.
105. de Phil.

Sap. 2. 12. 13.
& seq.

DEINDE secundo capite hujus libri, auctor prophetico spiritu describit futuros conatus Judaeorum adversus Christum, dicens: VENITE circumveniamus justum: quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improperat nobis praecepta legis, & diffamat inter nos peccata disciplinae: promittit se scientiam Dei habere, & filium Dei se nominat: videamus ergo, si sermones illius veri sunt, & tentemus, quae ventura sunt illi, & sciemus, quae erunt novissima illius. Si enim est verus filius Dei, suscipiet eum, & liberabit eum de manibus contrariorum. Contumelia, & tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam ejus, morte turpissima condemnemus eum. Quae verba, ut catholica ecclesia credit, & predicat, apertum de futura passione & morte Christi continent vaticinium, quod cum tempore Philonis jam esset impletum, sequitur eum vaticinii hujus non fuisse scriptorem.

AD hoc etiam accedit, quod auctor libri hujus eodem 2. cap. detestatur impiorum Judaeorum invidiam, aemulationem, & zelum in ipsum justum Christum, execraturque gravem illorum malitiam, & impietatem: quod non est verisimile fecisse Philonem, virum maxime inter suos celebrem, & summo semper in honore habitum, & praeter haec semper in lege Judaeorum versatum, & a Christi cultu alienum, ne tam recens Patrum suorum scelus, tam libere & aperte accusans, suorum in se odium concitaret.

PRAETEREA D. Dionysius Arcopagita ex hoc libro testimonium profert, in 1. parte 4. cap. libri de divinis nominibus, dicens in primis Scripturarum institutionibus quendam de divina Sapientia dixisse copiosius: AMATOR factus sum formae illius: quod ex 8. capit. hujus libri sumptum est: neque credendum est, B. Dionysium id ex libro Philonis jam recenter edito citasse, quia vocat librum illum primas Scripturarum institutiones: quod indicat, librum non tum primum in lucem emissum, sed multis antea saeculis, in prima illa divinarum Scripturarum institutione conditum: quem librum etiam si possibile sit, B. Dionysium vidisse nuper editum, adhuc verisimile non est, ut talis, ac tantus pater dignatus fuerit, in re gravissima auctoritati Philonis inniti.

Sap. 8. 2.

EXTAT etiam Catalogus omnium Operum Philonis apud Euseb. lib. 2. hist. eccles. cap. 18. & apud Hieronymum in libro De viris illustribus, in quo liber Sapientiae nusquam nominatur.

VERUM quia nonnulli ex Lutheranis praedicta haec sententiae suae obstare viderunt, ideo ut se ab illis explicarent, dixerunt, duos fuisse Philones, unum post Christi tempora, sub Imperatoribus Cajo, & Claudio, & Nerone, de quo Eusebius, & Hieronymus meminere; alterum vero vetustiore, Graeca facundia disertissimum, supra centum, & sexaginta annos ante Christi ortum, temporibus Oniae Pontificis Judaeorum, & hunc fuisse libri Sapientiae auctorem.

Sap. 9. 7. 8.

CUI sententiae omnino repugnant, quae auctor capite nono hujus libri de se ipso scribit, asserens se fuisse regem Israel, & in urbe Hierusalem aedificasse Deo templum, his verbis: TU autem Domine elegisti me regem populo tuo, & iudicem filiorum, & filiarum tuarum, & dixisti me aedificare templum in monte sancto

sancto tuo, & in civitate habitationis tuae, altare, similitudinem tabernaculi tui, quod praeparasti ab initio. Quae sane verba neutri ex his Philonibus accommodari possunt, qui neque reges fuerunt in Hierusalem, neque templum in ea construxerunt, sed uni tantum Salomoni conveniunt, qui Hierosolymis regnavit, & primus Deo templum posuit: & veluti regum omnium sapientissimus, hunc nobilem Sapientiae librum condidit, in cuius praedicto capite scripsit, se orasse Deum pro impetranda sapientia ad recte gubernandum populum, sicut scriptum III. Reg. 3. 9. est in tertio libro Regum.

SED super omnia Ecclesiae catholicae auctoritas, & communis Patrum consensus declarant Salomonem hujus libri auctorem. Ecclesia enim quotannis feria quarta Pentecostes in sacrosanctis mysteriis, primam hujus libri sententiam decantat, dicens: DIXIT Salomon filiis suis: Diligite justitiam, qui judicatis Sap. 1. 1. terram. Cui omnes Patres, tam Graeci, quam Latini, consentiunt: & primum de Graecis, Eusebius libro quarto historiae Ecclesiasticae capite vigesimo secundo, sic ait: VERUM & hic ipse Egesippus, & Irenaeus, & omnis antiquorum chorus librum, qui adtitulatur Sapientia, Salomonis, sicut & Proverbia esse dixerunt: & Epiphanius in libro de ponderibus & mensuris, librum Sapientiae Sap. 9. 4. ~~παραπύριος~~ ab omni virtute, quae in eo continetur, appellatum, Salomonis esse credidit: & Joannes Damascenus libro quarto, capite 18. librum Sapientiae omnium virtutum doctrina refertum, Salomoni auctori attribuit. Inter Latinos vero divus Ambrosius in libro de quatuor difficilibus quaestionibus auctorem facit hujus libri Salomonem, sic inquit; IN libro Sapientiae Salomon se Dominum deprecatum fuisse commemorat: Adii, inquit, Dominum, & deprecatus sum illum: Da mihi Domine sedium tuarum assidetricem sapientiam. Augustinus item cum aliquando asseruisset librum hunc non esse Salomonis, tandem sententiam suam parum probabilem agnoscens, retractavit in secundo libro Retractionum capite quarto. Ex his igitur probatum relinquitur, librum Sapientiae a Salomone fuisse conditum.

QUOD autem Sapientia Salomonis, & Sapientia Jesu filii Syrach, quae Ecclesiasticus dicitur, sint in canone sanctarum Scripturarum receptae, demonstratur novi testamenti attestazione, ecclesiae auctoritate, conciliorum determinatione, & vetustissimorum Patrum testimonio. Paulus enim ad Rom. 11. & ad Hebr. 11. ex 9. & 6. & 4. cap. Sapientiae sententias allegat, & Petrus, & Jacobus Rom. 11. 24.
Hebr. 11. 5.
Jacob. 1. 11.
1. Petr. 1. 24. uterque 1. cap. suarum epistolarum, ex 14. cap. Ecclesiastici testimonia proferunt, idem faciunt de libro Sapientiae Clemens Rom. Pont. in 1. epistola, Anacletus in 2. Evaristus in 1. ad Africanos epist. Similiter de libro Ecclesiastici idem faciunt, Fabianus Papa I. qui in epist. 2. ad omnes Orientales episcopos ex 10. & 11. ejus capite verba sumit: & Sixtus Papa I. ex 24. capite ejusdem voluminis illud accepit: EGO ex ore altissimi prodivi, & gyrum coeli circuivi sola. Joannes Damascenus utriusque voluminis mentionem faciens, libro 4. De Fide sic scribit: ΠΑΝΑΠΕΤΟΣ, hoc est, liber Sapientiae Salomonis, & Sapientia Jesu, id est, Ecclesiasticus virtuosus quidem, & bonus sunt, sed non numerantur, neque in arca jacebant: & ideo licet apud Judaeos non numerentur, inter fideles tamen maxime auctoritatis habentur. Augustinus libro 2. De doctrina Christiana ita inquit: IL- Capite 8. li duo libri, unus, qui Sapientia, & alius, qui Ecclesiasticus inscribitur, quoniam in auctoritatem recipi meruerunt, inter propheticos numerandi sunt: & libro primo De praedestinatione sanctorum cap. 14. de libro Sapientiae, sic ait: SED, qui sententiis tractatorum instrui volunt, oportet, ut is tum librum Sapientiae, ubi legitur; RAPTUS est, ne malitia immutaret cor ejus; omnibus tractationi- Sap. 4. 11. bus anteponant, quem sibi anteposuerunt etiam temporibus proximi Apostolorum egregii tractatores, qui cum testem adhibentes, nihil se adhibere, nisi divinum testimonium crediderunt: non ergo liber Sapientiae, qui tanta numerositate annorum legitur in ecclesia Christi, in quo & hoc legitur, pati debet injuriam, aut ejus debet repudiari sententia, qui meruit in ecclesia Christi tam longa annositate recitari, & ab omnibus Christianis, ab episcopis usque ad extremos laicos, cum veneratione divinae auctoritatis audiri. Quibus Patrum testimoniis demum accedit auctoritas Concilii tertii Carthaginensis, & Concilii ma-
gni

gni Lateranensis, & epistola Innocentii Papae ad Exuperium, & Gelasii Catalogus, in quibus uterque Sapientiae liber annumeratur. (a)

OBJECTIONES HAERETICORUM.

1. LIBRUM Sapientiae non esse Salomonis, testatur Hieronymus in Prologo librorum Salomonis, appellans eum librum *Ψευδoπiγpαpov*, hoc est, falso inscriptum Salomoni, cum sit Philonis Judaei, & apud Hebraeos nusquam extet, & ipse stylus Graecam redoleat eloquentiam. Cui subscribens Augustinus libro secundo De doctrina Christiana sic loquitur: NAM illi duo libri, primus, qui Sapientia, & alius, qui Ecclesiasticus inscribitur, de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur: nam Jesus filius Syrach eos scripsisse constantissime perhibetur: & decimo septimo libro de Civitate Dei, in eandem sententiam ait: ALII duo libri, quorum unus Sapientia, alter vero Ecclesiasticus, propter eloquii nonnullam similitudinem, ut Salomonis dicantur, obtinuit consuetudo: non autem esse ipsius, non dubitant doctiores.

Capite 8.

Capite 20.

2. QUOD autem neuter horum voluminum canonicam habeat auctoritatem, Hieronymus in praedicto Prologo testis est, inquiens: FERTUR & Panaretos Jesu filii Syrach, & alius pseudepigraphus, qui Sapientia Salomonis inscribitur: & paulo post: Sicut ergo Judith, & Tobiae, & Maccabaeorum libros legit quidem ecclesia, sed inter Canonicas scripturas non recipit, sic & haec duo volumina, ad aedificationem plebis, non ad auctoritatem ecclesiasticorum dogmatum confirmandam: & rursus in Prologo Galeato sic loquitur: Igitur Sapientia, quae vulgo Salomonis inscribitur, & Jesu filii Syrach liber in Canone non sunt: quod etiam in explanatione octavi, & undecimi capituli Zachariae confirmat, Epiphanius vero de utroque libro in libello De ponderibus & mensuris haec scribit: NAM duo libri versu scripti, Salomonis Sapientia, Panaretos ab omni sapientia appellata, & Sapientia Jesu filii Syrach, & nepotis ejus Jesu, qui Sapientiam illam Hebraice scripsit, ita, ut nepos ejus eam interpretatus sit, id est, Graece scripserit, utiles quidem sunt, & commodi, sed in numerum receptorum non referuntur. Isidorus quoque libro sexto etymologiarum cap. 2. librum Ecclesiastici inter Apocryphos rejicit, sed neque Gregorius Theologus, neque Eusebius, neque Origenes, nec ullus veterum, hos libros in Catalogo divinorum voluminum recenset.

SOLUTIO.

1. INIQUE imponunt haeretici Hieronymo, quod ipse non asserit, sed referendo scribit, non ipse id credens, sed nonnullos veteres Scriptores, hoc est, Judaeos, id credisse narrans. Ait enim: JUDAEI, Philonis esse affirmant: qui forte hoc in eo sensu affirmarunt, ut putaverint, Philonem sententias hujus libri a Salomone

(a) Quia iterum N. Xystus hic ad firmandum dogma de Canonica auctoritate librorum Sapientiae, & Ecclesiastici laudat monumenta supposita Veterum PP. (esto alia genuina haud omittat) ne vel heinc heterodoxi audeant oggannire, aliqua ad firmitatem catholicae adfectionis addere non tædet. Et primum quidem ad Sapientiae librum factum testum custodiendum. Matthaei Cap. XIII. v. 43. dicitur: *Tunc iusti fulgebunt sicut Sol in regno Patris eorum*, quod est depromptum ex Cap. III. v. 7. Sapientiae. I. ad Corinthios VI. v. 2. dicitur: *An nescitis quoniam Sancti de hoc mundo judicabunt?* quod legitur Sapientiae IV. v. 10. Similiter aliae ejusdem libri sententiae laudantur II. ad Corinthios IV. ad Ephesios VI. Commendatur pariter ut Canonicus idem liber ab Justino Martyre *Dialog. cum Triphon.* Origene *Lib. VII. in Epist. ad Roman.* Tertulliano *De praescriptionib. c. 7.* Cypriano *Lib. de mortalib. & Lib. IX. Testimon. contr. Judaeos*, Basilio *Lib. V. contr. Eunom. & Epistola CLXI.* Hilario in *Psal. CXXVII.* Epiphanio *Haeres. LXXVI.* Optato Milevitano *Lib. IV.* Concilio Sardicensi in Epistola Synodica apud Theodoretum *Lib. 2. Hist. Eccl. c. 8.* Vulgato Dionysio de *Divin. Nomin. cap. 3.* Ambrosio in

Psal. 11. & aliis pene innumeris.

De libro Ecclesiastici eadem omnino est ratio; quum ejusdem libri sententiae referantur ab Scripturibus novi Testamenti. Matthaei namque XIX. v. 23. refertur quod Ecclesiastici dicitur Cap. XV. v. 26. Lucae XII. v. 19. 20. idem habetur, quod Ecclesiastici XI. v. 18. 19. Johannis XIV. 23. idem laudatur, quod habetur Ecclesiastici Cap. II. v. 18. 19. 21. Adest pariter pro ejusdem confirmatione consensus, & traditio PP. utriusque Ecclesiae: nimirum Clementis Alexandrini *Lib. 1. Paedag. c. 8.* Origenis *Hom. IX. in Ezechiel.* Tertulliani *lib. de exhort. castitatis c. 13.* Cypriani *Epist. LXV. ad Rogatianum*, Achanasii *lib. de Virginit.* Cyrilli Alexandrini *Homilia Ephesi habita priusquam a Comite comprehenderetur*, quae extat inter Acta Concilii Ephesini *Actione VI.* Cyrilli Hierosolymitani *Catechesi VI.* Basilii in *cap. VIII. Isai.* & alibi, Gregorii Nysseni *Hom. 3. in Ecclesiasten*, Nanzianzeni *Orat. 1. cont. Julian.* Chrysostomi *Hom. V. ad Pop. Antioch.* Epiphanii in *Anchorate c. 13.* Optati Milevitani *Lib. III. cont. Parmenian.* Ambrosii *Lib. de bono mortis c. 8.* Fulgentii *Lib. I. de remiss. peccat. cap. 12.* & aliorum quamplurium.

a Salomone primum editas, ac dispersas, simul collegisse, & in unum coarctasse volumen, quod de nomine collectoris Sapientia Philonis a nonnullis postea vocaretur. Augustinus vero inductas sententias in secundo libro Retractationum capite octavo retractavit his verbis: QUOD dixi de auctore libri, quem plures vocant Sapientiam Salomonis, quod ipsum etiam, sicut Ecclesiasticum scripserit Jesus filius Syrach, postea didici non ita constare, sicut a me dictum est, & omnino probabilius comperi non esse hunc libri illius auctorem.

2. DE verbis autem Hieronymi asserentis, librum Sapientiae in Canone ab Ecclesia non recipi, respondemus, ut alibi quoque diximus, cum de ecclesia suorum temporum id intellexisse: cui cum nondum satis aperte constaret de auctoritate horum voluminum, non ausa est ea in canonem recipere ad dogmatum probationem; sed paulo post plenius a Spiritu Sancto edocta, in Concilio 3. Carthaginensi, volumen utrumque recepit, ac deinceps sequentia Concilia in sacris Catalogis utrumque numerarunt. Caeterum, si Origenes atque alii quidam Patres hos libros e Canone rejecerunt, non ob id consequitur, eos nullo modo esse canonicos, sed hoc tantum ex illorum Patrum auctoritate colligitur, nempe, libros hujusmodi non esse de numero Scripturarum, quae ad primum Canonis ordinem pertinent, & de quibus nunquam fuerit dubitatum: quod nec nos inficiamur. Utrunque enim in secundo canonicorum voluminum ordine collocavimus. Patet ergo inter sancta scripta jure optimo annumerari Paraneticos Sapientiae, & Ecclesiastici libros, de quibus cum satis dictum sit, ad postremum Historicorum voluminum ordinem transeamus.

DE LIBRO JOB. HAERESIS X.

HISTORIAM libri Job esse confictam: ipsumque Job nunquam in humanis fuisse.

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.

HAEC quoque haeresis est Anabaptistarum aetatis nostrae, qui librum hunc irridentes, appellant eum Tragicomoediam Hebraeorum, hoc est, fabulam, partim secundum comoediae, partim secundum tragoediae leges editam: quia principio ipsius historiae caedes filiorum, ac filiarum Job, quod in tragoediis usu venit, referantur, in fine vero, quod comoediae proprium est, foelices Jobi eventus ponantur.

IMPUGNATIO.

ATQUE hunc impium errorem retinēti Anabaptistae acceperunt a recutitis Judaeis ex בַּבְּא בַּטְרָא Baba Batra, hoc est, ex parte tertia quarti ordinis librorum Thalmudicorum, Cui divinae Scripturae omnino contradicunt, quae non solum Job in humanis fuisse testantur, sed eum etiam inter viros sanctitate praecipuos enumerant: nam in Ezechiele inquit Deus: SI steterint in medio, Nohe, Daniel, & Job, ipsi in justitia sua liberabunt animas suas: & Jacobus in sua Catholica admirabilem Job patientiam in adversis imitandam proponens: **SUFFERENTIAM**, inquit, Job audistis, & finem Domini vidistis. Qui si nusquam in rerum universitate fuisset, Scriptura certe non tam diligenter annotasset nomen ejus, ac civitatis ejus, filiorum numerum, ac filiarum ejus, uxorem quoque, & numerum singulariter omnium facultatum, a bobus usque ad asinos, dies itidem vitae ejus, & nomina amicorum ejus, & ipsorum genus, familiam ac patriam. Huc accedit, quod Paulus, caeterique Apostoli, ex hac sancta historia, non tanquam de conficta fabula, sed veluti de verissima Scriptura multas illustres sententias mutarunt, quales illae sunt: **NIHIL** intulimus in hunc mundum, &c. &, **COMPRE-** Jobi 1. d
hendamus sapientes in astutia eorum: &, **NON** est personarum acceptor Deus: 1. Tim. 6. 7.
&, **DEUS** angelis peccantibus non pepercit, atque aliae nonnullae ejusmodi similes. Verissima igitur, ac sanctissima est haec historia, & digna, quae per omnem Job. 5. b
vitam ab omnibus piis ante oculos habeatur, utpote, in qua nobis proponitur 1. Cor. 3. d
perfecta forma religiosi viri, ac vere sapientis, qui nec secundis rebus inflatur, nec Job. 34. b
adversis frangitur, nec in utrisque deserit Deum suum, sed in fide immobilis, & Act. 19. c
in spe constans per cuncta tentationum genera perseverat. Quamobrem recte Mo- Job. 4. c
ses 2. Petr. 2. a

Origenes in
Praef. Com.
in Job.

ses hanc sanctam historiam Syriace prius, vel a Job, vel ab amicis ejus conscriptam, in Hebraicum sermonem transtulit, ad consolationem Hebraeorum suorum, cum in Aegypto a Pharaone opprimerentur: ut dum legerent vehementes illos beati viri dolores, invicem se consolarentur, & cum patientia, & gratiarum actione mala, quae eos circumdederant, sufferrent: & ut remunerationem, quam Deus beato Job post tolerantiam largitus est, audientes, etiam ipsi liberationem sperarent, & mercedem laborum suorum expectarent. Sanctus itaque hic liber, quem jam toties memorata Concilia in Canone receperunt, & perpetuus ecclesiae consensus comprobavit, omni cum veneratione a fidelibus omnibus accipiendus est.

OBJECTIONES HAERETICORUM.

1. QUOD argumentum libri Job comicum sit, & juxta scaenae leges confictum, ex his apparet, quod nec de personis, nec de loco, nec de tempore, nec de auctore hujus historiae quicquam certi haberi potest, dissidentibus inter se non minus Hebraeis, quam Graecis, ac Latinis Scriptoribus. Ac primum de ipso Job, qui primas in hac historia partes obtinet, & cui totius narrationis argumentum innititur, non parva controversia est. Origenes primo capite Commentariorum in Job scribit, hunc Job Arabem fuisse, ex genere Esau, natum in terra Ussitide, morus ex verbis quibusdam, quae in communi Graeca editione, sub finem ejus libri leguntur, ubi dicitur, Job habitasse in terra Ussitide, in finibus Arabiae, cui ante fuerat nomen Jobab, fuisseque filium Zareth, de filiis Esau, de matre Bozra quintum ab Abraham, quartum ab Esau. Cui Augustinus libro 18. De Civitate Dei consentit. Ambrosius autem in Commentariis epistolae ad Romanos, putat eum fuisse regem in Edom, ex eo, quod in Genesi legitur, reges olim regnasse in Edom, quorum primus fuit Balach, filius Beor, post quem Jobab regnavit; quem Ambrosius Job esse credidit, deceptus vocum affinitate, quae tamen apud Hebraeos non in principio solum, sed & in fine dictionis plurimum distant. Job enim a litera א היריח puncto subscripto, sic scribitur אהיב. Jobab vero a litera יבד incipiens, sic scribitur יבד. Hieronymus vero in Quaestionibus Hebraicis, falsum eos arbitrari existimat, qui credunt Job de semine Esau fuisse, asserens eum de stirpe Nachor, fratris Abraham, descendisse. Alii autem, quos eodem in libro Hieronymus citat, dixerunt, Job esse Jasub illum, qui in principio Paralipomenon, post Thola, & Suha in Catalogo filiorum Israel numeratur. At vetustissimi quique Hebraeorum, quibus, tanquam de propriis genealogiis peritioribus, magis credendum est, Job nunquam inter homines fuisse tradunt, sed librum hunc ab incerto auctore confictum sub persona Job, in exemplum scilicet patientiae, ad institutionem tolerantiae in adversis, & ad solatium ingruentium calamitatum: cui etiam argumento omnes praesentis libri personas satis apte respondere volunt. Ponitur enim in primis vir per omnia malorum genera jactatus, & intolerandis humana patientia doloribus oppressus, cui ex propriae miseriae eventu nomen imponitur JOB, hoc est, dolens, gemens, & ululans, ac seipsum afflicans. Fingitur quoque non inepte de terra Hus, quae consilium interpretatur, ut discamus consilio, & prudentia omne infortunii, & aerumnae genus facile superari. Immittuntur autem adversus tantum virum, veluti in palestra certaturi, non qualescunque de infima plebe homunculi, sed Eliphaz, Baldad, Sophar, & Heliu splendidis nominibus insignes. Baldad enim vetustae secreta: Sophar, speculator, vel buccina: Eliphaz, aurum Dei: Heliu vero, Deus ipse interpretantur: ut in his ostendatur, adversus virum Ussitidem, hoc est, consilio, & prudentia armatum, nullas quantumvis magnas hominum divitias, aut potentiam, aut sapientiam praevaleare. Unde & in postremo hujus fabulae actu, quo res foeliciores exitum sortiatur, sicut in comoediis fieri solet, inducitur Deus ipse, qui, ut optimus judex, fortissimo viro restituit duplicia pro omnibus, quae amiserat. Et ut varietate sermonis jocundior fabula sit, singulae ejus partes comica quadam ratione sic dispositae sunt, ut exordium ejus soluta oratione incipiat, deinde sequantur actus, dramatis in morem hexametris, ac pentametris carminibus, interdum quoque rinnulis quibusdam rithmis interpositis, descripti, & quemadmodum in comoediis, tam Graecorum, quam Latinorum, diversa nonnunquam linguarum

linguarum genera ad majorem audientium oblectationem misceri solent, sicut apud Aristophanem in comoedia, quae inscribitur Acharnes, introducitur barbarus quidam Persica lingua loquens, & apud Plautum in Paenulo Afer quidam Hanno punice loquitur, ita in hac fabula varia linguarum genera inducuntur: estque altera narrationis pars, ipso Hieronymo teste, Arabico sermone digesta, altera Syro, altera vero Hebraico eloquio scripta. Atque haec est antiquorum Judaeorum sententia de libri hujus argumento. Ad cujus confirmationem facit incertitudo loci, ac temporis, in quibus Job vixisse fertur, aliis cum Origene affirmantibus eum fuisse Mosi contemporaneum, aliis, in quibus Augustinus, cum longe ante conditam legem vixisse credentibus. De loco item varia opinio est. Auctor libri hujus tradit, eum in terra Ussitide natum, Augustinus in Idumaea natum, ibique educatum ac mortuum, Ambrosius regnasse in Edom, Origenes vixisse in Arabia, & Arabem fuisse scribit. De auctore similiter praesentis libri, nullus Scriptorum cum altero consentit: nam ut Gregorius in Praefatione Job, & Isidorus libro sexto etymologiarum referunt, alii Mosem ejus auctorem arbitrantur, alii Job ipsum post plagam suae passionis illum scripsisse putant, alii socios Job, alii unum ex prophetis. Quare cum de libri argumento, personis, loco, auctore, ac tempore nihil constet, existimandum videtur, praesentem historiam non juxta facti veritatem, sed exempli, & imitationis gratia, ad commendationem patientiae conscriptam.

2. SED utcumque res ipsa se habeat, non potuit narrationis hujus auctor esse, tam Lynceus, quin multum a propositi argumenti scopo aberraverit. Is enim cum instituisse estingere personam perfecti hominis, ac in primis tolerantissimi, quem nec secundae res in superbiam elevent, nec in desperationem adversae deprimerent, tamen in ipso narrationis cursu, contra instituti sui ordinem, & contra omnes patientiae leges, patientissimum illum virum in crimen impatientiae, & blasphemiae saepius trahit, impingens illi, quod maledixerit diei nativitaris suae, inquit: MALEDIXIT diei suae, & ait: Pereat dies in qua natus sum, & Job 3. 1. 2. nox, in qua dictum est; conceptus est homo. Et quasi hoc leve crimen esset, describit ejus adversus Deum indignationem, quod de vulva eduxerit eum, & quod egressum de utero non statim peremerit: subinde fingens eum desperatione adductum, praemissis etiam indignabundis verbis ad laqueum accurrere, dicentem: SUSPENDIUM elegit sibi anima mea, & mortem ossa mea: desperavi, neque ultra jam vivam. Facit quoque illum propriae justitiae jactatorem, & justitiae Dei accusatorem, dum ait: UTINAM appenderentur peccata mea in statera: quasi Job 6. 2. 3. arena maris gravior inveniretur poena, quam patior, quam iniquitas mea. Quo, quid excogitari potest contra Dei justitiam iniquius? aut, quid arrogantius pronunciari potuit, quam quod auctor hic ex ore Job protulit, NON reprehendit me Job 27. 6. cor meum in omni vita mea? cum e contrario scriptum sit: NON est sanctus in Eccl. 7. 21. terra, qui non peccet. Et alio in loco providentiam Dei per os beati illius hominis incusans, quod ei curae non sit patientia ejus: UBI nunc est, inquit, praestolatio mea, & patientiam meam, quis considerat? neque hoc solum contentus, praecipitat illum in eam desperationem, ut Deo non aliter quam crudelissimo cuidam tortori saevitiam cum exprobratione objiciat, dicens: VERSUS es mihi in crudelium: & alio in loco si flagellas, occidas semel; aut saltem de poenis innocentium Job 9. 23. non rideas. Quae quidem atque alia hujusmodi verba, quae passim in libro Job indignationis, impatientiae, & desperationis plena leguntur, manifeste convincunt, historiae hujus auctorem in tantum a scopo suo digressum, ut nobis pro piissimorum ac fortissimo viro, impatientissimum hominem proposuerit.

DILUTIO OBJECTORUM.

1. SI tam levibus conjecturis liceat nobis de sanctis literis pronunciare, ut historiae illae in sacris voluminibus falsae judicentur, quae linguarum, carminum, nominum, ac personarum varietate constant, nulla Scripturae divinae pars, in qua haec, atque his similia inveniantur, vera erit. Hac enim de causa liber Psalmorum, Lamentationes Jeremiae, finis libri Proverbiorum, Canticum Canticorum Salomonis, & Canticum Mosi magnum inter fabulas deputanda erunt: & omnia, tam veteris, quam novi testamenti volumina credentur esse conficta,

quod tam multa in ipsis nomina, juxta personarum proprietates indita legantur. Revolvant insani Rebaptizantes librum Geneseos, & invenient quemadmodum omnia pene humana nomina sunt mystica, & quomodo prophetico quodam spiritu, & occulta quadam Dei dispositione a veteribus Patribus ab ipsa statim natiuitate filiis eorum imposita sunt, ut ex nominum appellatione futuros filiorum eventus, antequam evenirent, quoquo modo praenotarentur. Sic prima omnium foeminarum Eva, hoc est, viventium omnium mater, eo quod talis futura esset, vocata est. Sic Abraham, quod futurus erat auctor tam numerosi seminis, Abraham, hoc est, pater multarum gentium appellatus est. Sic minor Rebecca filius occulto quodam mysterio, Jacob, hoc est, supplantator dictus est, ut in nomine decepti ab eo fratris supplantatio notaretur, & vere de illo frater ejus Esau aliam quando diceret: RECTE vocatum est nomen ejus Jacob: supplantavit enim me & altera vice. Sic duo filii Davidis a futuris vitae successibus, ita inspirante Deo diversi ominis nomina sortiti sunt; hic Scelomo, id est, pacificus, propter futuram sub ejus regno pacem vocatus est; hic vero Absalom, patris scilicet amaritudo, infelici augurio nuncupatus est, ut nomen, doloris amaritudinem portenderet, quam rebellis patri filius fuerat illaturus. Et ne longius vager, sic in novo testamento Simon foelicissimo omine Petri nomen, & filii Zebedaei Boanergis cognomen a Christo acceperunt; ut in illo prima aedificandae ecclesiae petra, in istis futurae praedicationis eminentia monstraretur. Ad horum igitur similitudinem, Job secreto quodam calamitatum, ac dolorum suorum praeflagio, antequam eos pateretur, dolentis, & ululantis nomen sortitur; sicut & socii ejus, vel quia similem nominibus vitam fuerant habituri, ita volente Deo vocati sunt; vel, ut progenitorum suorum memoriam ad posteros commendarent, ita forte Eliphas, Baldad, & Sophar, sunt appellati. Nam & ipsis nominibus nuncupatos fuisse legimus aliquos ex iis, qui in genealogia Esau, unde isti traxerunt originem, computantur. Tollitur itaque ex his omnis confecti nominis suspicio. De varietate vero linguarum, quibus diversas libri partes imperitissimi Anabaptistae scriptas existimant, scire oportet, auctorem praesentis historiae, quisquis ille fuerit, sive Job, sive quispiam de amicis ejus, Idumaeum fuisse genere, ut historia ipsa testatur, & hunc librum Idumaea lingua, utpote sibi naturali scripsisse. Sed quemadmodum Idumaea regio, Plinio teste, partim Syriae miscetur, cujus ultima ad occidentem Solem pars est, partim vero Arabiae Petreae, cui contigua est, & in eam excurrit, ita existimandum est, Idumaeam linguam partim ex Syriaca, partim ex Arabica lingua fuisse commistam, & hac usum fuisse hujus libri Scriptorem, quem cum postea Moses, ut Origeni placet, in Hebraicum sermonem vertisset, & verbum ex verbo magis quam sensum de sensu reddidisset, factum est, ut liber Hebraice versus, Syriacis, & Arabicis idiotismis in tantum abundaverit, ut triplici lingua videatur esse conscriptus. Cum itaque Hieronymus in Praefatione Job scribit, translationem suam ex Hebraico, Arabico, & Syro sermone nunc verba, nunc sensus, nunc simul utrumque sonare, non sunt verba ejus ita ad trium linguarum diversitatem referenda, ut credamus, eum editionem suam ex tribus diversarum linguarum fontibus deduxisse, sed ad multiplicem Hebraicae dictionis varietatem Syriacis, & Arabicis innumeris refertam dirigenda. Quod & ipse Hieronymus in Praefatione Danielis indicavit, cum diceret, librum Job cum Arabica lingua plurimam habere societatem, magis hoc dicto exprimens librum Job cum Arabico habere similitudinem, quam aliquam de partibus suis Arabice scriptam. Jam vero quod ajunt, inter se dissentire Scriptores de auctore hujus historiae, atque ejus patria, tam parvum habet momentum ad veritatem historiae labefactandam, ut consideratione prorsus indignum sit. Nam, ut Beatus Gregorius in Praefatione Job ait: QUIS haec scripserit, valde superflue quaeritur, cum auctor libri Spiritus Sanctus fideliter credatur: Ipse haec scripsit, qui haec scribenda dictavit; ipse scripsit, qui in hoc opere inspirator exitit, & per scribentis vocem imitanda ad nos ejus verba transmisit. Praeter hoc etiam, nec ipsi Patres diligenter considerati, inter se de auctore libri, & patria ejus, dissentiunt. Idem enim de his Auctor libri Job, & Origenes, & Ambrosius, & Augustinus affirmant, tamen si alter eum in terra US, alter in Arabia, alter in Edom, alter in Idumaea vixisse dicat: eadem

Pha. lib. V.
Cap. 13.

Gregor. 1a.
Praef. cap. 1.

eadem enim est terra US, & Edom, dicente Jeremia in Threnis: GAUDE, & Thren. 2. lactare filia Edom, quae habitas in terra US, & utraque in Idumaea est; quae partim, ut diximus, Syriae, partim Arabiae jungitur. Unde & Origenes primo in Job capite, inquit: USSITIDAE sunt genus Esau, posteritas, atque tribus Edom; nam Ussitidae, & Minaei, & Eubaei, & Temannitae, & caeteri omnes, tribus erant ex cognatione, & prosapia Esau, qui & Edom cognominatus est: & universae illae tribus, Idumaei vocitatae sunt, nunc vero omnes uno nomine Arabes appellantur. De stirpe quoque Job, quam Hieronymus ex Abraham per Nachor, Origenes vero, & Ambrosius, & Augustinus, & Gregorius ab eodem Abraham deducunt per Esau, si attente utrorumque mens attenditur, aut nihil discrepant, aut parum: siquidem omnes hi juxta sententiam veteris, ac vulgatae Graecae, & Latinae editionis, locuti sunt, in cujus calce verba haec olim legebantur: ERAT autem Job filius Zareth, de Esau filiis filius, de matre vero Bozra. Hieronymus autem, ut ipsemet fatetur, juxta Hebraeorum sententiam locutus est, apud quos verba ista nusquam in Job volumine leguntur: neque tamen eos errasse voluit Hieronymus, qui Job de Esau descendisse crediderunt, sed eos falli credidit, qui ad id asserendum, nulla alia de causa moverentur, quam ex praedictis verbis, quae Hebraica veritas ignorabat.

2. TRANSEO nunc ad execrables blasphemias, quibus improbi sanctissimum virum impetunt, volentes juxta mortuam literam memoratas ab eo sententias intelligi, quas absque ullo dubio juxta mysticam vivificantis spiritus intelligentiam exponendas fore, ipse verborum contextus aperte convincit, cogentibus ad hoc praecedentibus, ac subsequentibus sermonibus, qui praedictas sententias nequaquam secundum literam intelligi permittunt. Nam qui fieri potest, ut Job ex ira, & indignatione maledixerit diem nativitatis suae (quemadmodum ejus verba extrinsecus indicare videntur) qui post filiorum, filiarum, atque omnium facultatum interitum, post insanabilis plagae percussione, male consulenti uxori responderit: SI BONA suscepimus de manu Domini, mala cur non sustineamus? Job 2. 10. aut quomodo verisimile fuerit, ut ex animi desperatione vitam suspendio finire, decreverit, qui tanta fiducia exclamat: ET si me occiderit, sperabo in eum? & Job 13. 25. quomodo credibile est, voluisse eum vitam suam ab omni labe immundam praedicare, cum diceret: NON reprehendit me cor meum in vita mea: qui se peccasse publica voce fatetur, inquiens: PECCA VI, quid faciam tibi o custos hominum? Job 7. 20. 21. cur non tollis peccatum meum, & auferis iniquitatem meam? & quo pacto affirmare audebimus Job de injustitia, & severitate Dei conquestum, qui justitiam Dei praedicans, dicit: SI aequitas judicii ejus quaeritur, nemo pro me potest testimonium dicere: quia si justificare me voluerit, os meum condemnabit me. Cum ergo verba haec secundum literam collata, sibi convenire nequeant, aliud in se occultum, quod quaeratur, ostendunt. Igitur si primum beati Job verba, quibus diem maledicit juxta extrinsecum vocis sonum, quemadmodum, exponit Origenes, intelligamus, nihil absurditatis patiuntur: non enim tanti est maledictio illa, ut ejus gratia sanctus ille vir accusandus sit. Siquidem cum diem natalem malediceret, qui jam exsoleverat, nec jam amplius erat, nihil sane maledixit: dies enim praeteritus neque est in natura, neque in actu, neque in propria potestate, sed solum inane nomen, & prorsus nihil: qui ergo nihil maledixit, nihil peccavit. At si mysticam sectemur Gregorii expositionem, agnoscemus maledictionem hujusmodi sanctam esse, non pravam: quippe quae non ex voto ultionis, sed ex rectitudine judicii, & ex animi tranquillitate oritur: ut inde discamus duplicem esse diem vitae nostrae, alterum primae conditionis, & creationis humanae, in qua creatus est homo in justitia, & sanctitate, hoc est diem justitiae, innocentiae, sanctitatis & gratiae: alterum vero diem execrabilem, & maledictioni obnoxium, diem scilicet posterioris nativitatis, in qua natus est homo in peccato, & iniquitate, diem peccati, & corruptionis humanae. Cum ergo Job diem malediceret suum, non dixit: PEREAT dies in qua conditus sum, sed dies in qua natus sum: ac si aperte diceret, dies peccati, & culpa, dies nostrae mortalitatis pereat, & dies innocentiae, sanctitatis, & gratiae, dies gloriae, & immortalitatis erumpat. Atque juxta hunc sensum intelligendum est operasse Job

TOM. II.

Xxx 2

abortionum

Gregor. Mag. Praef. in Job cap. 3. & 4.

Job 2. 10.

Job 13. 25.

Job 7. 20.

Job 7. 20. 21.

Job 9. 19. 20.

Greg. Lib. IV. Moral. cap. 6.

abortivum se interiisse, & in hanc vitam non venisse, videlicet in vita peccati, iniquitatis, & culpae. Similiter quod ait: **SUSPENDIUM** elegit anima mea, & mortem ossa mea: de spiritali suspendii, ac mortis genere exponitur: ut per animae suspendium, elevationem ejus a terrenis ad caelestia, a carnalibus ad spiritalia intelligamus: sic enim Paulus suspendium elegit, cum dixit: **CHRISTO** confixus sum cruci. Per desperationem vero, terrenarum voluptatum abdicatio, & mundanae spei abjectio intelligendae sunt. Illud quoque, quod addit: **UTINAM** appenderentur peccata mea in statera, &c. mystice de Christo in cruce pendente, pro peccatis nostris dictum est. Volens enim Job Dominicae passionis gravitatem ostendere: **UTINAM**, inquit, appenderentur in lance divinae justitiae peccata mea; mea quidem, non per culpam, sed per poenae assumptionem; quibus iram patris merui, profecto multo gravior inveniretur poena, quam patior, quam sit hominis culpa, pro qua patior: quia ille, qui patitur infinitus est, is vero pro quo patitur, finitus. Cum autem dixit Job: **NON** reprehendit me cor meum: considerare debemus, quod duo sunt peccatorum genera, quaedam, quae a justis vitari possunt, quaedam vero, quae etiam a justis vitari non possunt: & haec quidem sunt perversae cogitationes peccatorum, illa vero perversarum cogitationum consensus, & executiones. Qui ergo in peccatorum cogitationibus labitur, si eis resistat, & ante se reprehendat, quam per consensum in pravas operationes labatur, non habet unde postmodum flendo a corde suo reprehendatur. Sic itaque Job, qui peccatorem se juxta Salomonis sententiam confessus erat, nunc se a suo corde non reprehendi confitetur: quia etsi qua illicita forte cogitando, defecit, tamen cogitationi resistens, nihil vel consentiendo, vel operando defecit. Denique cum audimus verba illa, quibus Deo crudelitatem exprobare videtur, credere nos oportet, ea non per iram, & indignationem a beato Job prolata. Sicut enim vocant scripturae sanctae humano more Deum sine zelo zelantem, sine ira irascentem, ita a sancto viro Job humano more Deus dictus est sine crudelitate crudelis: crudelis quippe dicitur, qui districte feriendo non parcit: ut videlicet hoc loco crudelis, districte feriens intelligatur. Sicut & Esaias volens ostendere ultimum judicii diem, non jam cum venia, sed cum distictione esse venturum, dixit: **ECCE** Domini dies veniet crudelis, & indignationis plenus. Ea vero, quae subdidit, inquit: **SI** flagellas, occidas semel, &c. similiter non per odium & exprobrationem, sed ex ardenti desiderio humanae redemptionis ad Deum patrem propheterico quodam spiritu emissa sunt: quorum ut sensus lucidior fiat, notandum est prius, quid per poenam innocentum, & per Dei risum significetur. Itaque Dei risus, vel ridere Dei est, humanae nolle afflictionis misereri: poena vero est, desiderii dilatio, dicente Salomone: **SPES**, quae differtur, affligit animum. Poenae ergo innocentum sunt, ardentissima illa veterum patrum desideria, quibus aestuante animo mysterium Incarnationis videre cupierunt, Ridere vero Dei fuit, non implere eorum desideria. Quousque enim electorum suorum vota non compatiens distulit, quid aliud quam innocentium poenas risit? Itaque vir sanctus venturi redemptoris dona considerans, & votorum suorum dilationem patienter tolerans, dicit: **SI** flagellat occidat semel, & non de poenis innocentum rideat: ac si aperte exoret, dicens; Quia vita nostra quotidie flagello vindictae pro culpa atteritur, ille jam veniat, qui pro nobis semel sine culpa moriatur, ut de innocentium poenis Deus ultra non rideat, si ipse carne passibilis appareat, in cuius se desideriis mens nostra castigat. Satis igitur ex his Anabaptistarum blasphemiae confutatae sint.

DE LIBRIS ESDRAE, TOBIAE, JUDITH, ET ESTHER. HAERESIS XI.

LIBROS Esdrae, Tobiae, Judith, & Esther, tanquam incertae fidei, & auctoritatis historias abjicere.

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.

ANABAPTISTAE libros istos in universum rejiciunt. Lutherus vero adducit

bitare se dicit, utrum liber Tobiae, ac Judith in ordine sacrorum voluminum recipiendi sint.

IMPUGNATIO.

DAMNANT hanc haeresim totius ecclesiae auctoritas, Conciliorum decreta, & Patrum testimonia. Primus enim & secundus Esdrae, qui Nehemias dicitur, non solum in omnibus catalogis vetustissimorum Ecclesiae Patrum inveniuntur, & in decretis Pontificum eorum testimonia citantur, sed etiam apud Hebraeos inter כתובים, hoc est Agiographa, vel sancta scripta, quae locabantur in arca, computantur. Tobias vero, etsi apud ipsos in Canone non sit, ecclesia tamen Christianorum a Concilio Carthaginensi tertio, usque ad haec nostra tempora, semper eum in Canone habuit, & antiquissimi quique ecclesiae patres de ipso ceu de canonica scriptura varia testimonia protulerunt. Inter alios vero Clemens primus ejus nominis Pontifex, epistola prima, & secunda, & Anacletus in suo primo decreto, Alexander vero Papa primus in epistola prima ad confirmationem Sanctissimae Trinitatis, utitur testimonio benedictionis Tobiae, inquit: SI Trinitas non est, cur Tobias cum filium suum mitteret in Rages civitatem cum Raphaële Archangelo, benedicens eos ita dixisse docetur? Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob, ipse impleat benedictionem suam in vobis. Similiter & Innocentius primus in sua decretali epistola ad Exuperium, Callistus Papa primus in secundo decreto, & Marcellus Papa primus in secunda epistola, hujus historiae testimoniis usi sunt. (a) Judith quoque librum non solum sancta Nicaena Synodus (ipso Hieronymo teste) in numero sanctarum scripturarum suscepit, sed ipsi pariter Hebraei inter fide dignas historias tenent, collocantes eum una cum libro Tobiae inter sancta scripta, quae apud eos extra arcam servabantur, nec intra arcam cum caeteris canonicis libris custodiebantur, Tradunt etiam auctorem libri hujus fuisse Joachim sacerdotem, Jesu sacerdotis magni filium, cujus Philo Judaeus secundo Chronographiae libello meminit his verbis: GESSIT ergo Jesus pontificatum primum usque ad duodecimum annum Assueri Prisci annis sex & triginta; Joachim vero filius ejus in absentia, annis octo. Is & Judith gesta conscripsit & anniversariam liberationis memoriam quotannis agendam instituit. De libro autem Esther quanvis olim apud quosdam Graecos patres dubitatum fuerit, an canonicus esset, omnia tamen Concilia eum in sacrorum voluminum catalogis annumerarunt, & Hebraei inter sanctos Chethubim libros recensuerunt. Hunc putant plerique Latinorum a Mardocheo editum, sed Philo Judaeus loco superius memorato, asserit ab eodem Joachim pontifice scriptum, qui cum jam secundo esset pontifex, adhortante eum per literas Mardocheo Hebraeo patre adoptivo ipsius Esther, historiam hanc literis mandavit, instituitque annuam solennitatem פורים PHURIM, hoc est, sortium, quae in volumine Esther annotatur, & a Judaeis usque ad hoc tempus singulis annis in memoriam Judaicae liberationis colitur.

Hier. Praef. in lib. Judith

Capit. 9.

OBJECTA HAERETICORUM.

1. DE libris Esdrae quid sentiendum sit, Hieronymus in praefatione Esdrae indicat his verbis: NEC quemquam moveat, quod unus a nobis liber editus est, nec apocryphorum tertii, & quarti libri somniis delectetur: quia & apud Hebraeos Esdrae, Nehemiaeque sermones in unum volumen coarctantur: & quae non habentur apud illos, nec de viginquatuor senioribus sunt, proculdubio rejicienda sunt. Ex quibus verbis manifestum est, tertium, & quartum Esdrae nihil nisi mera vanaque somnia continere, duosque tantum libros ex quatuor in canone remanere: quorum alterum, nempe secundum, qui Nehemiae dicitur, Isidorus libro sexto etymologiarum cap. 2. de canone abjicit, affirmans secundum & tertium Esdrae libros non haberi apud Hebraeos, sed ab eis inter apocrypha deputari.

2. DE

(a) Spuriis monumentis ab Authore N. laudatis (ut non semel est adnotatum) sufficienda sunt genuina, nimirum, Cypriani Lib. de Opere, & eleemosyn. & Lib. III. Testimon. ad Quirinum, Basilii Homil. de Aqrit. Ambrosii Lib. VI. Hexaem. c. 4. Au-

gustini Lib. 2. de doctr. Christ. & in specula, Gelasii I. R. P. in decreto de libris Sacris, Isidori Lib. VI. Etymol. c. 1. Cassiodori Lib. 1. divin. institut. aliorumque omnium posteriorum.

2. DE Tobiae vero, & Judith libris, quod in canone non sint, palam testatur Hieronymus in prologo Tobiae, inquiens: LIBRUM utique Tobiae, quem Hebraei de catalogo divinarum scripturarum secantes, inter apocrypha memorant mancipatum: & in prologo galeato: JUDITH, & Tobias, inquit, & Pastor, in canone non sunt. Et ne quis eum de solo Judaeorum canone locutum putaret, in praefatione Proverbiorum addidit: JUDITH, & Tobiae, & Maccabaeorum libros legit quidem ecclesia Dei ad aedificationem plebis, sed eos inter canonicas scripturas non recipit.

3. ET merito quidem ecclesia Dei librum Judith in canone non recipit, propter historiae incertitudinem; cuius nec gesta, nec tempora, cum probatis gentium historiis conveniunt. Siquidem duo illi Medorum reges, qui in principio libri Judith nominantur, Arphaxat, videlicet, & Nabucodonosor, quorum temporibus gesta praesentis historiae contigisse narrantur, nusquam in gentium historiis commemorantur. Neque illud quicquam facit ad rem, quod Lyranus, & Glossae auctor, & Eusebius in Chronicis afferunt, duos istos reges diversis apud Hebraeos, & prophanos historicos nominibus nuncupatos, ita ut, quem Graeci Cambysem secundum regem Persarum vocant, Judaei Nabucodonosor nominent; & quem Graeci Dioclen quintum Medorum regem, Ecbatanae urbis conditorem faciunt, Hebraei illum ipsum Arphaxaten Ecbatanae fundatorem appellent. Nam si ita sit, quomodo Nabucodonosor, a Graecis Cambyses dictus, cujus tempore hanc historiam accidisse Eusebius in Chronicis scribit, adversus Arphaxat, quem Glossae auctor asserit Dioclen esse Ecbatanae aedificatorem, pugnare potuit in campo magno Ragae, & regnum ejus obtinere, sicut in exordio praesentis historiae scribitur, cum inter Cambysem, & Dioclen plusquam centum ac viginti anni intercesserint? in quibus (ut ex Chronicis Eusebii colligitur) quatuor intermedii reges unus post alterum regnaverunt, videlicet: Phaartes, annis vigintiquatuor: Cyaxares, annis trigintaduobus: Astyages, annis triginta octo: Cyrus annis triginta: qui simul juncti, comprehendunt annos centum vigintiquatuor. Redditur etiam incerta libri hujus historiae ex multis aliis, quae in ipsa continentur: veluti de Arphaxat, seu Diocle, quem Eusebius, atque omnes posteriores Chronographi, quinquagintaquatuor annos regnum Medorum obtinuisse scribunt, initium vero libri Judith duodecim tantum annos regnasse narrat, & anno duodecimo regni sui debellatum, ac de imperio dejectum a Nabucodonosor, sive Cambyse rege Assyriorum. De urbe vero Ecbatana, quam auctor libri Judith Arphaxatem, alias Dioclen lapide quadrato potentissimam exaedificasse memorat, Plinius eam lib. 6. cap. 14. tradit a Seleuco rege longo post tempore conditam. Quibus tam apertis contradictionibus Josephi quoque auctoritas accedit, qui cum omnes Judaicas antiquitates, quascunque veras credidit, literis mandare professus sit, nec ullam historiae hujus mentionem fecerit, eam incertam, ac falsitatis suspectam reddidit; cum nulla eum causa retinere debuisset, quin tam magnificam gentis suae victoriam memoriae ad posterum transmississet, si eam fide, & historia dignam existimasset.

4. DE libro item Esther non minor quam de libro Judith suspicio est: quia (ut Hieronymus in praefatione Esther affirmat) sumpto historiae themate, historico artificio scriptus sit, additis ad scriptoris arbitrium his, quae pro tempore dici, & audiri poterant, sicut solitum est scholaribus disciplinis sumpto themathe exeogitare, quibus verbis uti potuit, qui injuriam passus est, vel qui injuriam fecit. Quam Hieronymi sententiam esse veram, sex ultima hujus libri capita ostendunt, a decimo videlicet, ad sextumdecimum, quae in Hebraeo volumine non habentur, sed, vel a Josepho, vel ab alio quopiam scriptore conficta sunt. Nam & exemplum literarum Aman, quae decimotertio capite recitantur, & exemplum epistolae regis Artaxerxis, quod capite sextodecimo recensentur, ex cap. 6. libri undecimi Antiquitatum Josephi, nullo pene immutato verbo, in hunc librum excepta sunt. Josephus enim ut erat historicae legis peritus, cum animadvertisset, vel historiam hanc reddi suspectam, vel regem inconstantiae, ac levitatis facile notari posse, quod post literas, in quibus omne Judaeorum genus oboleri jusserat, repente mutatus, sententiam suam novis emissis literis revocasset.

vocasset, inseruit capiti 3. & 8. ac plerisque aliis hujus historiae locis, multa quibus hanc animi in rege mutationem, una cum historiae narratione ab omni calumniae, vel figmenti suspicione vindicaret. Quod autem in hisce capitulis ab eo factum est, idem in caeteris, vel ab eo, vel ab aliis corruptoribus factum credibile est.

5. PRAETER haec autem, historiae partes adeo inter se dissonant, ut quod antea in ea sub uno rege, ac tempore gestum refertur, idem postea sub alio rege, ac tempore accidisse legatur. Cum enim secundo ejus capite scriptum sit, Bagatan, ac Tharen regios eunuchos, ac regii palatii janitores, qui in regis Assueri necem conjuraverant, fuisse detectos, & ambos in paribulo suspensos, id quo post annum septimum Assueri regis, infra in capite undecimo, & duodecimo idem refertur ab iisdem eunuchis, & Mardochaeo factum sub diverso rege, ac tempore, nempe sub Artaxerse rege, in quem eunuchi illi conspirasse scribuntur anno secundo regni ejus. Quod si quis dixerit, eundem hunc esse Artaxersem cum eo, qui supra dictus est Assuerus, ut Eusebius in Chronicis annotat; putans hunc fuisse Artaxersem Memnonem, Darii Nothi ac Parisatidis filium, tunc alia major insurgit controversia, quae omnem historiae auctoritatem evertit. Si enim tempore Artaxerxis praesens historia contigit, consequens est, tunc Mardochaeum Judaeum, ducentos vitae suae annos habuisse, quod omnem veritatis fidem excedit: praesertim vero, cum historia describat eum regia servitia in palatio regis, integris adhuc viribus exercuisse, ac per urbem valide obequitasse, multaque alia ejusmodi non segniter peregrisse: quae quidem illum in tam decrepita aetate praestare potuisse, verisimile non est, annum aetatis ducentissimum agentem: tot enim annos eum vixisse invenimus; si tempus ab ejus captivitate usque ad regem Artaxersem supputemus: fuit enim Mardochaeus de filiis captivitatis, quos Nabucodonosor rex Assyriorum cum Joachim cognomento Jeconia rege Judaeorum transtulit in Babylonem: idque, ut Eusebius in Chronicis scribit, anno octavo Astyagis octavi, & ultimi regis Medorum. Verisimile autem est Mardochaeum tum puerum, ad minus decem annorum fuisse; quibus si addantur triginta anni Astyagis, qui triginta & octo annis regnavit, erunt quadraginta, quibus si addatur numerus annorum, quibus unus post alium regnaverunt undecim reges Persarum, a Cyro, qui primus regnum Medorum, devicto eorum rege Astyage, ad Persas transtulit, usque ad Artaxersem Memnonem Darii Nothi filium, erunt anni centum nonagintanovem: quam quidem annorum summam necesse est Mardochaeum non solum explevisse, sed multis etiam annis post eam supervivisse. Scribitur enim Judith capite decimo regem Assuerum post hujus historiae eventum multa bella gessisse, & omnem tetram ac insulas maris suae ditioni subegisse, deindeque Mardochaeum caeteris praelatum, universo imperio suo praefecisse. Quae cum nullam veritatis similitudinem praeseferant, liquet, historiam Judith sumpto themate ab incerto auctore ad styli exercitationem (sicut Hieronymus innuit) fuisse confictam.

DILUTIO OBJECTORUM.

1. DE LIBRIS Esdrae tertio, & quarto, quos Hieronymus somnia vocat, & in Canonem non assumit, quanquam haereticis nihil respondendum esse existimemus, non tamen illos damnare, ac prorsus rejicere audemus, praesertim cum B. Ambrosius, ut jam in primo libro ostendimus, quartum Esdrae volumen recipiat, & Augustinus indicet nonnulla, quae in tertio libro sunt, mystice tanquam de Christo esse intelligenda: quale illud est, cum inter juvenes quosdam orta quaestione, quidnam plus valeret in rebus, unus reges dixit, alter vinum, tertius mulieres, quae plerunque regibus imperant, idem tamen tertius veritatem super omnia demonstravit esse victricem: quod certe ad Christum, qui summa est veritas, convenientissime aptari potest. De secundo vero libro, quem Isidorus de Canone excludere videtur, dicimus, alium esse librum Esdrae, quem ipse secundum vocat, & de canone rejicit, alium vero esse secundum librum Esdrae, quem nos in canone recipimus. Noster incipit: VERBA NEHEMIAE, FILII HELCHIAE, qui apud Hebraeos cum primo Esdrae idem est, atque uni-

S. Aug. lib. 18.
de Civ. c. 36.

III. Esd. 3. 10.
11. & 12.

Aug. lib. 20.
de Civ. Dei
cap. 25.

sum

cum eo efficit librum. Secundus autem apud Isidorum inde incipit unde apud nos tertius Esdrae initium sumit: nempe ab his verbis: ET FECIT JOSIAS, qui una cum sequenti libro apud Hebraeos non extat. Quod autem Isidorus librum, quem nos de nomine Nehemiae inscriptum secundum fecimus, seu canonicum recipiat, patet ex ipsis Isidori verbis, quae paulo ante praemisit dicens: ESDRAE liber auctoris sui titulo praenotatur, in cuius textu Esdrae, Nehemiaeque sermones pariter continentur.

2. DE LIBRIS quoque Tobiae, & Judith, breviter respondemus, nihil ipsis auctoritatis adimi, quia eos Judaei inter apocrypha computent: licet enim eos Judaeorum Synagoga non recipiat, sancta tamen Christi ecclesia in Canone recipit, illosque pari veneratione cum aliis sanctis libris legit atque colit. Ad eam vero Hieronymi sententiam, qua libros istos asserit ab ecclesia Dei inter canonicas scripturas ininime recipi, dicimus, verba ejus sic sine ulla discretionem considerata, non esse prorsus vera: quoniam Augustinus Hieronymo synchronos in secundo libro de doctrina Christiana cap. 8. utrumque in ordine canonicorum librorum enumerat, & Concilium Carthaginense tertium, cui Augustinus interfuit, in catalogo sacrarum scripturarum enumerat. Ex quibus evidentissime constat, hos libros etiam tempore Hieronymi fuisse ab ecclesia catholica in Canone susceptos. Proinde Ambrosius Compiae episcopus huic argumento occurrens, ait, ecclesiam duobus modis apud veteres scriptores interdum accipi, aliquando pro his, qui in ecclesia Dei caeteris praesunt, uti sunt doctores, pastores, & rectores ecclesiae, de qua ecclesia Christus se ipsum intelligi volebat cum diceret: VADE, & dic Ecclesiae: nonnunquam vero accipitur ecclesia pro universo fidelium coetu, praecipue vero pro his, qui inferiores sunt, ac de gregum ovium, quae pastoribus subjiuntur: de qua ecclesia Paulus pastores admonens, dicit: ATTENDITE vobis, & universo gregi, in quo vos posuit Deus regere ecclesiam Dei: & de hac ecclesia Hieronymus locutus est, cum dixit ecclesiam Dei suo tempore libros istos nondum inter canonicas scripturas accepisse, tumultuantibus scilicet adhuc seditiosis quibusdam, atque una cum eis vitiosa quadam multitudinis consuetudine resistente, ne ab omni generaliter congregatione fidelium reciperentur: apud ecclesiam vero prima significatione sumptam libri isti semper tanquam canonici habiti sunt. Haec Ambrosius. At cum in principio hujus Operis ostensum sit plerosque magni nominis patres & ecclesiae proceres Tobiae, ac Judith volumina inter apocrypha deputasse, sciendum est, ut jam primo libro monuimus, duos esse Canonicorum voluminum ordines, quorum prior continet libros, de quorum fide & auctoritate nulla unquam inter praesules ac pastores ecclesiae fuit controversia: posterior vero complectitur scripturas non statim in exordio nascentis ecclesiae a patribus ac pastoribus agnitas & receptas, sed multo post cum prius de his dubitationes & diversa inter illos iudicia fuissent. Hieronymus igitur una cum aliquot patribus ad primum ordinem respiciens, pronunciavit libros Tobiae, ac Judith non esse Canonicos, hoc est de numero canonicorum primi ordinis. Augustinus vero cum aliis patribus, habita ad secundum ordinem ratione, eosdem libros inter Canonicos refert, neque id Hieronymus improbat.

3. QUOD autem de historiae incertitudine proferunt, facile diluitur, si consideremus omnem allatae difficultatis ambiguitatem in varia temporum, ac regum, qui per ea tempora fuerunt, supputatione consistere; in qua Graecorum historici, quorum princeps Herodotus, quem noster Eusebius securus est, plurimum distant ab historicis, & chronographis Judaeorum, atque Persarum, quales sunt Methastenes Persa, Ctesias Gnidius, & Philo Judaeus: atque ob hanc diversitatem, aliquos ipsorum rejicere necesse est. Rejicitur ergo Eusebius, ac caeteri, qui in supputandis regibus Persarum & Medorum, eorumque nominibus, ac temporibus recensendis fabulatorem Herodotum secuti sunt: recipiuntur vero iustissima de causa Ctesias Gnidius, Methastenes, & Philo: quia Ctesias (ut refert Diodorus Siculus libro tertio suae historiae) ex publica fide, atque bibliotheca Persarum annales in Graeciam retulit, qua de causa Diodorus ipse magis sententiae ejus, quam Herodoti standum censet. Methastenes vero eadem de

de causa Herodoto praefertur : quia ut ipsemet refert , nullo alio auctore in numeranda serie , ac tempore regum Persarum , ac Medorum usus est , quam publica Susiana Persarum bibliotheca , in qua annales regum Persarum aetate sua , hoc est tempore Alexandri Magni , adhuc integri , & incorrupti servabantur . Philo autem Judaeus ideo solus ex Hebraeis scriptoribus recipitur : quia diligentissime quatuor Monarchiarum tempora , ac praecipue annos , ac nomina eorum , qui regnaverunt in Israël a Mose usque ad Herodem collegit : non incertas opiniones secutus , ut fecit Josephus , sed ex libris septuaginta Seniorum , quos Zanedrin Hebraei vocant , certissima testimonia desumpsit .

NEC me movet quod Anabaptistae veritatis hostes obijciunt : Chronographiam , quae sub nomine Philonis fertur , ejus non esse ; quia nec Eusebius lib. 2. hist. eccle. cap. 18. nec Hieronymus in libro de viris illustribus hujus voluminis meminere : cum uterque eorum de singulis operibus Philonis satis longum catalogum texuisset . Siquidem ambo fatentur , Philonem libros plures , praeter illos ab eis in catalogo numeratos , scripsisse , qui ad manus eorum non pervenerunt . Huc & illud accedit , quod maxime librum Philonis esse declarat , videlicet ipsummet auctoris hujus Chronographiae testimonium . Scribit enim auctor in calce tertii libelli , se admodum adolescentem a Judaeis suis ex Alexandria missum legatum Romam anno vigesimoprimum Herodis tetrarchae : quae verba nulli convenire possunt , nisi Philoni Judaeo Alexandrino , quem Josephus decimo octavo libro Antiquitatum , & Eusebius libro secundo historiae ecclesiast. cap. 5. tradunt adhuc adolescentem missum esse Romam ad Cajum Caesarem contra Apionem , Judaeorum accusatorem , scripsisseque de ea legatione librum , in quo singula ab eo gesta continerentur .

HAEC idcirco dicta sunt a nobis , ut ex hac Philonis Chronographia latissimam aperiamus viam ad dissolutionem non solum praesentis difficultatis , sed & omnium aliarum hujus generis ambiguitatum , quae in apparentibus contradictionibus sacrarum historiarum emergere possunt . Nunc igitur ad propositam Anabaptistarum difficultatem respondentes , dicimus Arphaxat , & Nabucodonosor non esse eos , quos ipsi putant , Dioclen videlicet , & Cambysem , sed longe alios , quos Methastenes Persa , & Philo Judaeus libro secundo Chronographiae recensuit . Arphaxat enim neque Medorum , neque Persarum rex fuit , sed insignis quidam , ac praepotens (ut Philo ait) factionis Tamiricae fautor , qui statim insurrexit posteaquam Cyrus a Tamiri Scytharum regina interfectus est , atque in locum ejus successus est Artaxerxes Priscus Assuerus , qui in libro Judith Nabucodonosor cognominatur , primus Medorum , Persarum , & Assyriorum rex , filius Darii Istaspi , qui una cum suo collega Cyro Medis , Persis , & Assyriis , devicto Baltassare Babyloniorum rege , imperaverat ; ut in primo libro Esdrae , & in volumine Danielis habetur . Hic igitur Arphaxat factionis Tamiricae princeps , defuncto Cyro numerum suorum auxit : & occupata Media , Ecbathanam regiam Medorum a regibus olim Medorum extructam , & postea a Cyro semirutam , instauravit , & lapidibus (ut in libro Judith legitur) quadratis muniavit : qui & ad defectionem compulit Assyrios , Medos , ac Persas , eosque armavit adversus Artaxersem Priscum Assuerum , cognomento Nabucodonosor , qui sese adhuc intra Babylonis fines continebat : cui occurrens Artaxerxes cognomento Nabucodonosor , anno duodecimo regni sui (ut historia Judith narrat) fudit eum memorabili praelio in campo magno Ragau , & sumpta contra rebelles ultione , regnum paternum undique pacatum obtinuit . Post quam victoriam , cum sequenti anno missum a se Holophernem a Judaeis truncatum audisset , graviter indignatus , edicto publico veruit templum erigi , sicuti Esdrae capite quarto notatur . Neque cuiquam mirum videri debet , quod Artaxerxes hic Priscus Assuerus in libro Judith , Nabucodonosor appelletur ; quia (ut in libro Judith scribitur) & Philo confirmat , Arphaxat invaserat Assyrios , Medos , & Persas : hic vero Artaxerxes Assuerus solam Babyloniam tenebat : ubi rex communi appellatione dignitatis Nabucodonosor vocatur , quemadmodum in Aegypto reges primum Pharaones , deinde Ptolemaei , & apud Romanos Caesares sunt appellati . His itaque secundum ordinem Methastenis , ac Philonis dispositis , omnis Ana-

TOM. II.

Y y

baptistarum

Josephus lib.
19. Antiquit.
cap. 12.

baptistarum dubitatio tollitur de Arphaxat, & Nabucodonosor, qui in catalogis regum Persarum, & Medorum apud Graecos non inveniuntur. Item de numero annorum, quibus Diocles regnavit, id solum remanet discutiendum, quomodo Plinius dicat Ecbathanam urbem primo a Seleuco aedificatam, qui post Alexandrum Magnum regnavit, & cur Josephus historiae hujus non meminerit. Scire igitur oportet, Ecbathanam, de qua Plinius scribit, diversam esse ab ea, de qua loquitur liber Judith, & de qua Strabo libro undecimo meminit, inquit: MEDIA est in partes duas divisa, quarum alteram majorem vocant, cujus metropolis fuit Ecbathana civitas, Medici imperii caput, qua nunc etiam Parthi regia utuntur. At vero Ecbathana, de qua Plinius mentionem facit, non in Media est, sed urbs Syriae a Seleuco rege prope Caspiae portas vigintimillia passuum condita, quam alii Epiphaniam, alii Egbathanam per eam scribentes, nuncupaverunt, Quod autem Josephus hanc historiam praetermiserit, sine ratione non est, cum apud Hebraeos in canone non sit: Josephus enim ea solum scribenda assumpsit, quae in Hebraeorum canone habebantur. Unde ipsemet Josephus se excusans, quod multas sacras Hebraeorum historias intactas dimiserit, sic loquitur: NEMO igitur culpet me, eo quod ita narraverim singula, sicut in antiquis libris inveniuntur scripta: nam ipso historiae meae principio propter eos, qui quaestiones movent, & in aliquo culpae nituntur, astruxi, dicens translaturum me libros Hebraeos in eloquium Graecum, & hos aperire, neque adjicere aliquid seorsum, neque subtrahere me promittens. Haec ille. Cur autem Hebraei librum hunc in canone non habebant, nec satis constat, nec a nobis anxie exquirendum; cum illum ecclesia Christiana inter canonicos esse voluerit, Haec de Judith.

4. DE LIBRO Esther, quem Anabaptistae conficto themate conscriptum contendunt, non crediderint eos esse ita imperitos, ut Hieronymi sensum introspicere nequiverint, sed improbos potius, & impudentes, qui Hieronymum intelligere noluerint. Is enim non affirmat, historiam hanc a primo ipsius Hebraeo auctore conscriptam sumpto, vel conficto themate, sed asserit vulgatam ejus translationem vitio translatorum fuisse vitiatam, qui sumpto, ut in scholiis mos est, narrationis themate, multa de suo capite translationi huic immiscuerunt. Haec enim sunt ipsa Hieronymi verba: LIBRUM Esther variis translatoribus constat esse vitiatum; quem ego de archivis Hebraeorum revelans, verbum e verbo expressius transtuli: quem librum editio vulgata laciniosis hinc inde verborum funibus trahit, addens ea, quae ex tempore dici poterant, & audiri: sicut solitum est scholaribus disciplinis sumpto themate excogitare, quibus verbis uti potuit, qui injuriam passus est, vel qui injuriam intulit. Haec Hieronymus. Proinde siatores aliquid vel ex Josepho, vel ex quopiam alio pia intentione addiderunt, nihil hoc derogat Hebraicae veritati, quae in sua semper sinceritate inviolata permansit, & ad nos ex Divi Hieronymi translatione in sua integritate pervenit: qui, ut ex ejus scholiis apparet, sex illa postrema capita, ut Ascititia rescuit, & ecclesia catholica eadem tanquam ascititia & apocrypha neglexit.

5. Ex quibus palam fit, Anabaptistarum controversiam inter secundum caput hujus libri, & undecimum, & duodecimum ejusdem libri capita, nullam esse, ut quae additiciis & apocryphis libri appendicibus innitatur. (a) Fatemur tamen, Artaxersem illum, de quo in apocryphis illis capitibus agitur eundem esse cum eo Assuero, de quo in toto libro Esther juxta Hebraicam veritatem fit mentio: qui etiam, Philone teste, Magnus Artaxerxes, & Assuerus Darius Memon dictus est, quintus post Cyrum, Persarum, Medorum, & Assyriorum rex, cujus regni anno duodecimo haec historia contigit, quemadmodum tertio Esther capite narratur; agente Mardochaeo annum ferme vitae suae centesimum octogessimum. Et ne cui incredibile videatur Mardochaeum tanto tempore supervi-

vere

(a) Contra hunc errorem satis superque scriptum est I. T. hujus operis, nunc iterum iterumque adfirmamus omnia Capita libri Estheris Canonica esse: & Tridentini decretum, ac judicium iterato laudamus.

Ad plenioram autem intelligentiam omnium quae in libro Judith offenduntur, atque ad ventilationem sphalmatum Heterodoxorum legis Cl. Bernardum Montfaucon, de quo sup. T. I. fol. 333.

vere potuisse, habemus testimonium Philonis, qui libro secundo Chronographiae sic scribit; El successit Joachim, item secundo pontifex, annis quadraginta octo usque ad duodecimum annum magni Artaxerxis, qui gesta Esther scripsit, & memoriam פורים phurim instituit, hortante illum per literas Mardochoaeo, qui decem & octo annis aetatem Isaac superavit: significans his verbis, Mardochoeum vixisse annis centumnonaginta octo. Isaac enim, ut in Genesi legitur, Genes. 35. 38. vixit annis centum octoginta. Nec impossibile existimandum est, quod iam longaeuus senex integris adhuc viribus in aula regia servierit, cum nihil impossibile sit apud Deum, qui ob amorem, quo maxime populum suum prosequabatur, talem virum ad id aetatis praeter solitum humanae vitae cursum perduxerit, ut populus iugo gentium oppressus, eo vivente liberaretur. Sic & Jesum sacerdotem magnum, ut Philo scribit, centumtriginta annos superstitem esse voluit, ut eo una cum Esdra, ac Zerobabele Duce, populus e Babylone in Hierusalem revocaretur. Sic Tobiam seniore, ut ultimum ejus historiae capitulum testatur, ad centesimum secundum annum perduxit, vel ut Graeca editio habet, usque ad annum centesimum quinquagesimum octavum, ut eorum, qui erant in captivitate Salmanassar, calamitas, eo consolatore, ac benefactore, ex parte levaretur: sicut ea ipsa causa vitam filii ejus Tobiae usque in nonagesimum nonum, vel ut in Graeco habetur, usque in centesimum vigesimum septimum annum prorogavit: & Judith ad annum centesimum vigesimum quintum pervenire fecit, ut ea superstita, patria ab ea liberata, diutius liberrate sua frueretur.

DE LIBRIS MACCABAEORUM. HAERESIS XII.

LIBROS Maccabaeorum nec esse canonicos, nec dignos, qui sacris libris annumerentur.

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.

LUTHERI, & Anabaptistarum haeresis haec est. Lutherus enim cum negaret suffragia mortuorum, & invocationem sanctorum, & templorum dedicationes, videretque hos libros erroribus suis adversari, illorum auctoritatem rejecit. Anabaptistae vero, qui praeter haec, etiam sanctos extra regnum coelorum usque ad diem judicii perpetuo dormire, & pro nullo orare affirmant, cum suam assertionem horum voluminum testimonio destrui animadverterent, Luthero in hac eadem haeresi subscribere.

IMPUGNATIO.

LIBROS Maccabaeorum esse inter divinas, & canonicas scripturas recipiendos, Evangelii, & ecclesiae auctoritas ostendit, ac eorum ingens utilitas persuadet. Sunt enim vehementer utiles ad confutandas praecipue nostrorum temporum haereses. Habentur enim in secundo Maccabaeorum volumine clarissima testimonia de Purgatorio, de Suffragiis pro mortuis agendis, & de Orationibus sanctorum, qui hinc ad immortalem vitam abierunt. Ad pietatem vero, & ad omnes virtutes plurimum conferunt, provocantes nos ad fortitudinem, patientiam, ac spem in afflictionibus, & ad mortem, si opus fuerit, pro pietate sustinendam, exemplo nobilis Eleazari, ac illorum septem fratrum, qui pro sacris legibus tam dira tormenta passi sunt: quos mater pia dum diversis suppliciis urgerentur, non solum non flevit, sed & gaudens horrata est ad gloriam passionis. Digni sunt etiam hi libri ut inter sancta scripta referantur ad certitudinem, & confirmationem multarum rerum, quae in aliis sacrae scripturae libris inveniuntur: permulta enim sunt antea a prophetis praedicta, quae in his libris verissime leguntur completa: ut quod Daniel de abominatione in templo futura praevidit, haec volumina indicant in Antiocho fuisse completum: qui abominandum idolum desolationis, nempe suam ipsius statuam posuit super altare Dei in templo, & libros legis combussit, aliaque passim indigna fecit, quae praesenti historia commemorantur. Item, quod Deus per Zachariam praedixit, visitaturum se super hircos, & quod ex Israele egredierentur, qui exigerent, ac debellarent hircos illos in gloria magna, Hieronymus sententiam Hebraeorum non

TOM. II.

Y y 2

improbans,

II. Mach. 12. 43. 44. 45.

II. Mach. 15. 12. & 14.

II. Mach. 6. 19. 21. & 22. per totum.

I. Mach. 5. 7.

Dan. 9. 27. Hieron. super IX. Danielis, & super 24. Marth.

Zach. 10.

improbans, in Maccabaeis completum exposuit, qui contra hircos, hoc est contra Antiochum, Demetrium, Gorgiam, & Nicanorem, qui per hircos a Daniele in regno Graecorum designantur, fortiter praevaluerunt. In Evangelio quoque Joannis testimonium inducitur de festo Enceniorum, id est renovationis templi, de cujus institutione, in primo, & secundo Maccabaeorum volumine agitur. Nec desunt etiam gravissimi auctores, qui cum Theodoro Cyrensi episcopo asserant, Paulum ad Hebraeos scribentem, de caede septem fratrum, quae in secundo libro refertur, intellexisse, cum dixit: ALII autem dissentient sunt, non suscipientes redemptionem. Quae verba nullis magis conveniunt, quam septem illis fratribus absque ulla poenarum remissione, per omnia tormentorum genera distractis. Quin & ecclesiae antiquissima consuetudo hos libros pro canonicis approbat, dum in sacris mysteriis, quae pro mortuis aguntur, historiam Judae Maccabaei donaria pro peccatis mortuorum offerentis ex posteriore volumine desumit. Cumque tam multi in veteri testamento fuerint iusti, ecclesia tamen Christi singulari quodam privilegio, ut ait Bernardus, his solis ex omnibus antiquis iustis annuam solemnitatem decrevit. His accedunt innumera vetustissimorum patrum testimonia ex his libris, tanquam de canonicis scripturis desumpta. Origenes in commentariis super quintum caput epistolae ad Romanos, redarguens Valentinorum errorem, qui dicebant in veteri lege nullum fuisse ausum mori pro Deo veteris testamenti: quia scirent eum non esse bonum, huius historiae testimonio, tanquam canonico utens, inquit: SED quid agent? quia invenimus & in lege martyres multos; legant Maccabaeorum libros, ubi cum omni instantia beata mater cum septem filiis martyrium suscepit: quique non solum martyrium patienter excipiunt, verum & contumelias ingerunt in tyrannos: & videant si verum est, quod dicunt, Eusebius Caesariensis libro duodecimo Evangelicae praeparationis ostendens sanctorum animas a corpore solutas nobis in necessitatibus opem ferre, utitur horum voluminum auctoritate inquit: Credendum ergo est pias defunctorum animas virtutem quandam habere, qua vel post mortem rebus humanis auxiliantur. Sic certe de Jeremia traditum fuisse Judaei contendunt, & Maccabaeorum historia retulit, visum ipsum fuisse post mortem orare pro populo. Ambrosius libro primo Officiorum exemplis ducum Maccabaeorum astringit, sanctos quoque virtutem bellicam decere. Theophilus Alexandrinus episcopus ad totius Aegypti episcopos scribens, libro quarto Paschalis, hortatur eos ad abstinentiam carni, sumpto ex hac historia exemplo septem fratrum, qui ne illicitis carnibus vescerentur, corpora cruciatibus obtulerunt. Augustinus quoque libro secundo de doctrina Christiana duos Maccabaeorum libros in canone divinarum scripturarum collocat: & libro decimo octavo de civitate Dei de auctoritate horum voluminum inquit: MACCABAEORUM libros, non Judaei, sed ecclesia pro canonicis accipit, propter quorundam martyrum passionem vehementes, atque mirabiles; qui antequam Christus venisset in carnem usque ad mortem pro lege Dei certaverunt, & mala gravissima atque horribilia pertrulerunt. Atque hoc ipsum aliis etiam suorum Operum locis testatur, maxime vero in libro De cura pro mortuis agenda, & sermone 44. ad fratres in eremo; (a) quibus in locis ex duodecimo capite posterioris libri Maccabaeorum probat, orationes, & sacrificia pro mortuis offerenda. Omisso brevitate gratia concilium Carthaginense tertium, epistolam Innocentii Papae ad Exuperium, Gelasii Pontificis catalogum, & decretum concilii Florentini sub Eugenio quarto, in quo ex horum voluminum testimonio error Graecorum De purgatorio damnatus est, atque alia innumera, quae horum librorum auctoritatem tumentur, & ne taedium lectori pariam, ad haereticorum objectiones me confero.

OBJECTIONES HAERETICORUM.

1. **MULTA** sunt in his libris, quae a communi omnium historiarum consensu

(a) Laudatus Sermo XLIV. sicut & ceteri ad *Frates in Eremo* sub nomine Augustini olim venditati (si dumtaxat LII. & LIII. De disquisitione Clericorum suorum excipias, quum hi re vera Augustinum Authorem habeant, atque inter epistolas locum habere debeant (ipso met fatente, ac censente

Erasmo) Augustini non sunt, illorumque author non levem subita censuram inlustrum virorum Belarmini Baronii, N. Natalis, Dupinii, aliorumque. Consule tamen laudatos Theologos, & alios Polemicos, ubi innumera PP. monumenta extant,

su dissentiant, & a fidei Christianae veritate dissentiunt, propter quae merito re-
jiciendi videntur. Ac primum, quo ad historiae veritatem pertinet, initio statim
primi voluminis legitur, Alexandrum Macedonem, Philippi filium, primum re- I. Mach. 2.
gnasse in Graecia: cui opinioni historiae omnes repugnant. Etenim Eusebius Cae-
sariensis diligentissimus temporum supputator, caeterique Chronologi, multos
ante Alexandrum in Graecia regnasse scribunt, & apud Macedonas maxime: quo-
rum primus fuit Gramaeus, a quibusdam etiam Carranus dictus: quo tempore
apud Hebraeos regnavit in Juda Ozias, & in Israël Jeroboam. Alexander autem
Macedo vigesimusquartus regnavit in Graecia, Jaddo pontifice maximo apud
Hebraeos existente, anno mundi 4860. Olympiade CXI.

2. IBIDEM quoque scribitur Antiochum Epiphanem regnare coepisse anno I. Mach. 2. 8.
centesimo trigesimo septimo regni Graecorum, quod ab Alexandro incepit. In
Chronicis vero Eusebii, & in caeteris Graecorum annalibus ab Alexandro ad ini-
tium regni Antiochi per singulos reges numerando, inveniuntur anni multo plu-
res, videlicet centum quinquagintatres. Unde non inepte Joannes Annius peri-
rissimus Chronographus videns controversiam istam sedari non posse, scripsit in
commentariis super Chronographia Philonis, Josephum hos libros apocryphos
reddidisse, dum ipsorum historiam per male supputata tempora distinguere
voluit.

3. DE morte item Antiochi, ac mortis genere, causa, loco, ac tempore, libri
Maccabaeorum tam gentium historiis, quam sibi ipsis contraria narrant. Nam
de mortis genere, primo volumine scribitur, cum prae animi tristitia in lectum I. Mach. 6. 8.
decidisse, factoque testamento & instituto regni successore, diem obiisse: contra
vero, initio secundi libri legitur eum violenta morte interiisse, lapidibus scilicet II. Mach. 1. 16.
a sacerdotibus percussus, & una cum sociis suis reciso capite, membratim dilace-
tum. Deinde nono ejusdem libri capite, alio quoque violentae mortis genere pe- II. Mach. 9. 5.
riisse refertur: nempe, quod fugiens de curru ceciderit & collis totius corporis 6. & 7.
membris, marcescentibus undique carnibus, & seaturientibus toto corpore ver-
mibus, inter horribiles dolores ac foetores misere expiraverit. De loco vero mor-
tis, primo libro dicitur, cum in Babylone, & in proprio lectulo, diuturno lan-
guore confectum vita excessisse: sub exordium vero secundi libri scribitur, eum
intra fanum Nanneae, in Perside a templi sacerdotibus occisum: infra autem ca-
pite nono ejusdem libri in itinere, jam transgressum Ecbatanam legitur in-
teriisse. Nec minor est de tempore diversitas, dum primus Maccabaeorum asse- I. Mach. 6. 16.
rit defunctum Antiochum anno centesimo quadragesimonono regni Graecorum:
secus autem principio posterioris libri narratur eundem mortuum anno centesi- II. Mach. 1. 10.
mo octogesimo octavo regni Graecorum. Et nono ejusdem libri capite colligitur
eundem esse mortuum anno centesimo quadragesimosexto regni Graecorum: obiit
enim biennio ante purificationem templi Hierosolymitani, factam a Juda Macca-
baco: ea vero, ut primus Maccabaeorum testatur, contigit anno centesimo qua- I. Mach. 4. 52.
dragesimooctavo regni Graecorum, vigesima die mensis Casleu, id est mensis no-
vi. De causa quoque mortis ejus, minime convenit historia Maccabaeorum cum
externis gentium historiis. Polybius enim Megalopolita, quem Josephus virum Josephus lib. XII. Antiqu. c. ult. lib. X. decade 7. Hieronym. in Com. Dan. 9.
oprimum nominat, & Livius non contemnendum auctorem appellat; atque una
cum Polybio, Diodorus Siculus, ambo referunt, Antiochum Epiphanem tem-
plum Dianae in Elimaide dirissimum spoliare conantem, oppressumque a custo-
dibus, & a vicinis circum gentibus fugatum, quibusdam phantasiis, atque terrori-
bus versum in amentiam; ac morbo postremum ea de causa interiisse, quod tem-
plum Dianae violare voluisset: sed uterque Maccabaeorum liber omnium malo-
rum ac mortis Antiochi causam rejicit in calamitates injuste Judaeis illatas, &
templum Judaicum ab eo impietatibus omnibus contaminatum.

4. * EST etiam contradictio implacabilis de rebus a Juda Maccabaeo gestis, ac
de morte ejus inter utrosque libros. Cum enim in primo volumine testetur auctor, I. Mach. 4. 52.
templum a Juda purgatum, & altare Dei instauratum anno centesimo quadrage-
simooctavo regni Graecorum, die vigesimo mensis Casleu, anno videlicet uno
ante mortem Anthiochi Epiphanis, in secundo volumine idem auctor scribit, ean- II. Mach. 10.
dem templi purificationem factam a Juda, biennio post mortem Antiochi, anno
scilicet

scilicet regni Graecorum centesimo quinquagesimo primo. Cui Eusebius in Chronicis consentit, scribens Judam imaginibus idolorum emundasse templum anno Antiochi Eupatoris secundo, triennio postquam ab Antiocho Epiphane fuerat contaminatum: De morte similiter Judae, primo libro Maccabaeorum dicitur, quod, inito adversus Demetrii Soteris duces praelio occiditur, sexto, ut Eusebius annotat, Demetrii anno, hoc est annis octo post mortem Antiochi illustris, regni vero Graecorum anno centesimo quinquagesimo secundo: sed principium secundi Maccabaeorum ostendit Judam triginta post hoc tempus annis viventem, sub Demetrio decimoquarto rege Syriae, qui quartus regnavit post Demetrium Soterem, scripsisse una cum senatu Judaeorum epistolam ad Aristobulum magistrum Ptolemaei Philometoris anno centesimo octogesimo octavo regni Graecorum.

5. CONTINENTUR item hac historia non pauca fabulosa, & incerta, quae, quod etiam pejus est, de testimoniis falso ex libris prophetarum inductis confirmantur, quale illud est, quod posteriori volumine recensetur, nimirum, sacerdotes jussu Jeremiae prophetae acceptum ignem de altari abscondisse in vallem, ubi puteus erat altus, & siccus, quem post annos multos Nehemias reversus de captivitate, per nepotes illorum sacerdotum, qui eum absconderant, effodi jussit. Rursusque Jeremiam eodem transmigrationis tempore abscondisse tabernaculum, arcam, & altare incensi in spelunca montis Nebo, in quem Moses jam moriturus ascenderat. Praeterea confirmat haec ex libris Jeremiae prophetae, & Nehemiae: cum tamen nihil unquam tale factum, aut dictum in toto veteri testamento legatur, neque etiam factu possibile fuerit: quia Jeremias toto tempore Hierosolymitanae obsidionis usque ad ultimum urbis excidium in carcere fuerit, ut ex 37. & 38. capite ejus libri apparet, qui sicut ante urbis excidium haec facere non potuit, ita neque post: capta enim civitate, statim Chaldaei omnia preciosa templi rapuerunt, & asportarunt in Babylonem, quemadmodum in quarto Regum volumine scriptum invenitur: inter preciosa vero, preciosissima erant tabernaculum, in quo, ut in Exodo legitur, erant innumeri anuli aurei, tabulae, & columnae aureis laminis contextae, bases aureae atque argenteae quamplurimae; arca quoque aureis laminis mundissimis intus & extra vestita erat: quae quis credat Chaldaeos praedae avidos Jeremiae dono dedisse, qui nec minoris precii rebus abstinerunt, frangentes omnia vasa argentea, & aerea, & secum in Chaldaeam asportantes? Quae etiam si Jeremias ab eis dono accepisset, non fuerat taciturus, cum nec minora ab eis accepta beneficia tacuerit, nec cibaria, & munuscula a magistro militiae Assyriorum accepta silentio praeterierit.

6. NEQUE omittendum est, quod in his libris etiam aliqua contra divinam, ac naturalem legem imitanda proponuntur, praecipue vero in fine posterioris libri: quo in loco auctor magnificis admodum verbis voluntariam Raziae necem extollit, laudans eum, quod sibi ipsi fortiter manus intulerit, malueritque nobili, & honesta morte suis ipse manibus generose occumbere, quam turpiter in hostium potestate vivere, & contra natalium suorum splendorem, ab indignis hominibus contumelias experiri: quod quidem facinus, tantum abest ut laudem ullam fortitudinis mereatur, ut etiam summae timiditatis, & impatientiae nota dignum sit, non solum apud fideles, sed etiam apud ethnicos philosophos; quorum praecipuus Aristoteles, quid de hoc facto sentiret, in tertio Moraliū libro his verbis indicavit: MORTEM autem sibi consciscere ob fugiendam inopiam, aut amorem, aut aliud quicquam grave, non foris est hominis, sed magis timidi: est enim mollities, laboriosa fugere: non enim quia mors honesta sit, appetit ipsam, sed quia malum devitare se putat.

7. QUAPROPTER non immerito Hebraei hos libros de canone divinarum scripturarum abjecerunt, tanquam prophanos, & a prophano, ac gentili auctore de mendacibus Graecorum historiis descriptos, sicut ipsemet auctor in secundo volumine testatur his verbis: AB Jasone Cyrenaeo quinque comprehensos libros tentavimus uno volumine brevare. Quem abbreviatorem aliqui putant Graecum quendam, prout stylus indicat, ante Christi tempora fuisse: alii vero in quibus Hieronymus in libro de viris illustribus, & libro secundo contra Pelagianos, Josephum

sephum Hebraicum fuisse existimant .

8. SED cujuscunque sit auctoris historia , palam est , apud veteres patres eam nullius fuisse auctoritatis : nam si de Graecis loquimur , Origenes in praefatione Psalmi primi , Maccabaeorum libros de Canone rescidit : Melito Sardensis episcopus respondens Onesimo consulenti eum de libris Canonicis , nullam in catalogo suo historiae hujus fecit mentionem : & Epiphanius in libro de ponderibus & mensuris hos libros in numero sacrorum non recepit . Inter Latinos vero Philastrius eos ex catalogo divinorum voluminum explodit : idemque facit Hieronymus in praefatione Proverbiorum haec scribens : **MACCABAEORUM** libros legit quidem ecclesia , sed inter canonicas scripturas non recipit ad auctoritatem ecclesiasticorum dogmatum confirmandam . Atque id ipsum repetit in prologo galecto . Quin & Gregorius libro decimonono Moraliū excusans se quod ex libris Maccabaeorum testimonia recipiat : **NON** inordinate , inquit , agimus , si ex libris non canonicis , tamen ad ecclesiae aedificationem editis , testimonia proferimus . Quibus sane verbis indicat suo tempore , sexcentis videlicet annis post Christum , libros istos non fuisse canonicos . Concilium quoque Laodicenum eos in catalogo sanctarum scripturarum non enumerat .

Euseb. Caes.
lib. 6. Histor.
Eccles. cap. 18.
Idem lib. 4.
cap. 26.

Philast. in
Cat. Cap. 88.

DISSOLUTIO OBJECTORUM.

1. **ANABAPTISTAE** historiarum imperitia decepti , in re luce clariore hallucinantur . Non enim intelligendum est Alexandrum ita primum in Graecia regnasse ut nullus ante eum in Graecia rex fuerit , sed quod is primus fuerit , qui tota passim Graecia , exclusis aliis regibus , qui in ea regnabant , imperaverit , sicut Methastenes ejus temporis scriptor testatur .

2. **QUOD** autem secundo loco de annis regni Antiochi asserunt , tam facilem habet solutionem , ut non opus sit una cum Anno supputationes annorum hujus historiae tanquam a Josepho superadditas rejicere , cum Eusebius in Chronicis praesentem supputationum diversitatem ad veram concordiam facile revocet , inquit in utroque Maccabaeorum libro non supputari annos regni Graecorum ab Alexandro Magno , sicut externae historiae supputant , sed a Seleuco cognomento Nicanore , qui , annis undecim a morte Alexandri completis , regnare coepit in Syria : quibus si quinque anni addantur , quibus Alexander tanquam monarcha tota Graecia regnavit , resultat numerus annorum centum quinquagintatrium , qui in Graecorum historiis habetur . Igitur si juxta primum Maccabaeorum volumen accipiamus initium regni Graecorum , invenimus Antiochum iniisse regnum anno centesimo trigesimo septimo regni Graecorum . Si autem ejusdem regni Graecorum annos ab Alexandro supputemus , ut Graecorum historiae faciunt , invenimus Antiochum regnare coepisse anno centesimo quinquagesimo tertio regni Graecorum .

3. **DE** genere vero mortis Antiochi , non desunt , qui credant Antiochum illum , cujus caedem epistola Senatus Hierosolymitani ad Aristobulum refert , diversum esse ab eo Antiocho , quem historia Maccabaeorum ex animi aegritudine periisse narrat . Nos tamen iustis de causis eundem Antiochum ubique describi existimantes , dicimus nihil inter se discrepare hujus historiae partes : utrumque enim verissimum est , & quod Antiochus animi moerore consternatus , in languorem incidit , ut primus Maccabaeorum testatur , & quod eodem languore oppressus de Perside aufugerit , & in fuga de curru excussus , collisione membrorum , & viscerum convulsionem inter dolores , ac foetores interierit : sicut in secundo Maccabaeorum legitur . De temporum vero diversitate circa Antiochi mortem , nulla dissensio est , si ad varias temporum supputationes recurramus . Qui enim in primo Maccabaeorum scribitur obiisse anno centesimo quadragesimo nono regni Graecorum , secundum supputationem a Seleuco inceptam , ille idem initio posterioris voluminis dicitur obiisse anno centesimo octogesimo octavo , non quidem regni Graecorum , ut subdoli Anabaptistae addiderunt , sed anno centesimo octogesimo octavo Hebraicae supputationis , supputando scilicet numerum annorum , non ab initio regni Graecorum , sed quemadmodum Rabanus , Lyranus , & Carensis docent , a duodecimo anno regni Assueri regis , a quo nonnulli Hebraeorum

II. Mach. 1.

I. Mach. 6.

II. Mach. 9.

I. Mach. 6.

II. Mach. 1.

braeorum supputationes suas inceperunt; quia eo anno contigerit admirabilis illa filiorum Israël liberatio per Esther, & Mardochaeum: a quo tempore si per singulos regum annos usque ad mortem Antiochi supputatio fiat, inveniuntur anni centum octoginta octo. Quibus duabus computationibus tertia quoque supputatio respondet, quae ex secundi libri cap. 10. colligitur, ubi scriptum est, Antiochum biennio ante purificationem templi factam a Juda interiisse. Ea autem contrigit, non ut Anabaptistae somniarunt, anno centesimo quadragesimo octavo regni Graecorum, sed anno ejusdem regni centesimo quinquagesimo primo, sicut ex praedicto secundi libri capite colligitur. Neque illud obest, quod ab ipsis de primo Maccabaeorum libro producit, Judam videlicet purgasse templum anno centesimo quadragesimo octavo regni Graecorum, die vigesimo mensis Casleu: cum id de prima templi purificatione, facta per Judam anno uno ante mortem Antiochi intelligendum sit: hoc vero, quod in secundo libro scribitur, de secunda purificatione templi ab eodem Juda iterum biennio post mortem Antiochi facta intelligatur.

De loco item mortis Antiochi omnis controversia tollitur, si verba posterioris libri ab Anabaptistis producta quidem, sed non intellecta, diligentius inspiciantur. Putaverunt enim Antiochum in templo Nanneae in Perside una cum sociis occisum: quia initio ejus libri scriptum sit: ET cum intrasset Antiochus templum, mittentes lapides percusserunt ducem, & eos, qui cum ipso erant. Verum ex verbis istis non elicitur, Antiochum fuisse occisum, sed lapidibus solummodo ictum. Quod autem statim sub praedictis verbis adjungitur: ET diviserunt membratim, & capitibus amputatis foras projecerunt: ad socios ejus refertur, in quorum caedem cum sacerdotes nimium insisterent, Antiochus interim elapsus est. Neque ab hac sententia discrepat quod ejusdem libri capite nono legitur, Antiochum intrasse Persipolim, quae & Elimais in primo Maccabaeorum appellatur, Persidis (ut Ptolemaeus scribit) metropolim: & cum templum expoliare voluisset, concurrente multitudine ad arma, versum in fugam: in qua cum jam Ecbaranam praetervectus esset, curru decidit. Et in Babyloica regione, ut primo, & secundo libro legitur, relicto successore regni Antiocho Eupatore, inter cruciatus, & foetores occubuit: non quidem ob causam a Diodoro, & Polybio scriptam, sed ob sacrilegium templi Hierosolymirani ab eo perpetratum: sicut ipsemet Antiochus moriens in utroque libro fatetur, & Josephus duodecimo Antiquitatum confirmat, his verbis Polybium redarguens: MIROR Polybium Megalopolitam virum bonum, dicere Antiochum ideo periisse, quia voluit templum Dianae in Perside violare: nam, qui nullatenus egit peccatum, sed tantum cogitavit, nullo facti reatu tenetur. Si autem Polybio videtur ideo Antiochum vitam finisse, multo plus verisimile creditur, propter templi Hierosolymirani vastationem sacrilegam periisse.

4. TRANSEO nunc ad gesta Judae Maccabaei, quae nullam sane difficultatem patiuntur, si juxta praedictas supputationes distinguantur. Constat enim (ut supra monuimus) Judam bis purgasse templum: primo quidem, anno uno ante mortem Antiochi; statim postquam ab ipso fuerat violatum, hoc est anno centesimo quadragesimo octavo regni Graecorum a Seleuco supputati, sicut primo Maccabaeorum legitur: secundo vero post mortem Antiochi biennio, anno videlicet regni Graecorum a Seleuco supputati centesimo quinquagesimo primo, sic enim in secundo libro Maccabaeorum scribitur, & apud Eusebium habetur, Judam purgasse templum triennio postquam fuerat ab Antiocho prophanatum, postquam purgationem annis sex vel circa, Judas moritur, sexto Demetrii anno, ut primus liber testatur. Hic autem Demetrius non ille est, quem Anabaptistae, nomina falso transponentes, mentiuntur, decimus scilicet Syriae rex, cognomento Sother; sed alter Demetrius quartusdecimus Syriae rex, cujus anno sexto Judas in bello cecidit, anno scilicet regni Graecorum a Seleuco supputati centesimo quinquagesimo sexto, vel circa, ut Eusebius tradit. Scripserat autem prius epistolam, quae initio secundi voluminis ad Aristobulum habetur, regnante Demetrio Sothere; anno Hebraicae ab Assuero supputationis centesimo octogesimo octavo, qui secundum Graecam a Seleuco supputationem, est annus ferme quinquagesimus quintus:

musquintus : quo tempore aperte constat vixisse Aristobolum illum , Ptolemæi Philometoris regis Aegypti praeceptorem , natione Judaeum , professione Philosophum , secta peripateticum , qui ad eundem Aegypti regem (teste Eusebio) commentaria in Moſem scripſit .

5. ILLUD vero , quod ajunt , fabuloſa quaedam falſo in hac historia de ſanctis Nehemiae, & Jeremiae libris induci, quae nullibi in iis eorum ſacris voluminibus leguntur, haereticorum calumnia eſt : cum nullum ex divinis & Canonicis Nehemiae, vel Jeremiae voluminibus in ſecundo Maccabaeorum libro citetur: ſed ſolum deſcriptiones quaedam, & commentaria Nehemiae, & Jeremiae, ſic enim eo loco ſcribitur: **INVENITUR** in deſcriptionibus Jeremiae prophetae, & paulo poſt, **INFEREbantur** autem in deſcriptionibus, & commentariis Nehemiae, quos certe nemo, qui commentarii ſignificationem intelligat, eos eſſe putabit, qui in Canone veteris teſtamenti computantur. Commentarii enim, ut ex Bruto Ciceronis apparet, libri ſunt, in quibus quotidiani eventus, non latius, ac fuſius, ſicut in historia deſcribuntur, ſed quantum fieri poteſt, preſſius, ac ſtrictius annotantur. At in libris praediſtis, qui in canone habentur, ſingula in morem historiae, extenſa in longum narratione, protenduntur. Credendum eſt itaque alios olim fuiſſe commentarios, in quibus haec de igne, arca, & altari abſcondito continerentur, vel a Jeremia, vel a Baruch ejus ſcriba, vel a quopiam alio conſcriptos: & quia Jeremiae geſta continerent, ejusdem nomine adtitulatos: qui forte, quod nihil ad prophetiam attinens haberent, inter divinos libros non fuerunt aſſumpti: nam & Hieronymus cap. 27. in Matthaeum teſtatur ſe Jeremiae apocryphum quendam legiſſe librum, quem ei Judaeus quidam Nazarenae ſectae attulerat. Neque ob id damnandus eſt auctor, quod de ſcriptis apocryphis in rebus veris, ac ſacris teſtimonia induxerit, cum Paulus, ut alias oſtendimus, non ſolum ex apocryphis, ſed ex prophanis libris, Arato, videlicet, Menandro, & Epimenide, teſtimonia ſumpſerit; & Judas in epiſtola ſua apocryphum Enochii librum citaverit. Quod vero inquiunt fieri nequaquam potuiſſe, ut arca, altare, & tabernaculum a Jeremia abſconderentur, nimis ab eis impudenter aſſeritur. Quid enim prohibet haec ante, vel ipſo urbis excidio hortatu Jeremiae in carcere exiſtentis, a piis viris potuiſſe occultari? ſicut ipſa historiae verba innuere videntur, cum dicunt: **INVENITUR** in deſcriptionibus Jeremiae prophetae, quod juſſit eos ignem accipere, qui transmigrabant, ut ſignificatum eſt, & ut mandavit transmigratis. Nec deſunt vetuſti patres, qui hoc a Jeremia factum veriffime crediderint, quemadmodum Theophylaſtus in commentariis ſuper novum caput epiſtolae ad Hebraeos, Epiphanius in vita Jeremiae prophetae, & Dorotheus Epiſcopus Tyri in Synopſi, qua vitas prophetarum complectitur. Neque obſtat, quod in ſecundo Maccabaeorum ſcribitur: **ET** veniens ibi Jeremias, invenit locum ſpeluncae, & tabernaculum, & arcam, & altare intulit illuc, & oſtium obſtruxit: fieri enim poteſt, ut quod ab aliis ante urbis direptionem juſſu Jeremiae in carcere detenti factum ſit, Jeremiam ipſum feciſſe dicatur, juxta vulgarem divinae ſcripturae conſuetudinem, quae frequenter id auctori tribuere ſolet, quod per alios auctoris juſſu factum eſt.

6. DE Raziae facto, cujus cauſa Anabaptiſtae totam historiam improbe vituperant, Auguſtini epiſtola ſexageſima prima ad Dulcitium reſpondet his verbis: **IN MACCABAEORUM** libris, quanvis Razias fuerit laudatus, factum tamen ejus narratum eſt, non laudatum, & judicandum potius, quam imitandum, ante oculos conſtitutum: non judicio, quod nos ut homines habere poſſemus, ſed judicio doctrinae ſobriae, quae in ipſis quoque libris veteribus clara eſt: longe quippe fuit iſte Razias a verbis illis, ubi legitur: **OMNE**, quod tibi fuerit applicitum, accipe, & in dolore ſubſtine, & in humilitate patientiam habe. Non enim fuit iſte vir eligendae mortis ſapiens, ſed ferendae humilitatis impatiens. Scriptum eſt, quod voluerit nobiliter mori, ſed non ſapienter. Deus enim dicit: **INNOCENTEM** & juſtum ne occidas. Et idem libro ſecundo contra ſecundam epiſtolam Gaudentii, capite vigefimo tertio: **RAZIAS** ait quoniam fugere non valuit, minus fortasſe ſui ſanguinis reus eſt, quod ſibi intulit mortem, quam comprehenſo inimicus fuerat illaturus. Laudatus eſt Razias ut amator civitatis, ut valde bene

TOM. II.

Zzz

audiens,

audiens, id est bonae famae, quia pater Judaeorum appellatus est, & quod continentiam tenuerit in Judaismo: istam vero ejus mortem mirabiliorem quam prudentiorem narravit quemadmodum facta esset, non tanquam facienda esset, laudavit. Mentiuntur ergo haeretici, factum istud laudatum, & nobis ad imitationem propositum asserentes.

Hieron. lib. 2.
cont. Pelag.

7. DE sententia Hebraeorum circa hos libros, quaecunque ea sit: nihil refert, cum ecclesia catholica eos in canone recipiat. Nec quicquam illorum fidei derogatur, etiam si ab auctore prophanus scripti sint, cum libri fides non ab auctore, sed ab ecclesiae catholicae auctoritate pendeat: & quod illa acceperit, verum, & indubitatum esse oportet, a quocunque dictum sit auctore, quem ego, neque sacrum, neque prophanum ausim affirmare; neque Hieronymus unquam ex propria sententia libros istos, aut Josephi, aut cujuscumque alterius affirmavit, sed; JOSEPHUS, inquit, Maccabaeorum fertur scriptor historiae. Quod autem sic a quibusdam creditum fuerit, inde fortasse evenit, quia audierint apud Eusebium, vel alios auctores, Josephum Maccabaeorum librum scripsisse, & hunc eum esse putaverint, qui inter canonicos annumeratur, quod quidem ita non est. Nam liber is, quem Josephus de Maccabaeis scripsit, adhuc Graecus extat, & in nonnullis Graecorum Bibliis statim post duos libros Maccabaeorum apponitur, auctoris sui nomine praeposito, scilicet *Ἰωσήφου ἑως τῆς Μακκαβαίου*: cujus libelli Eusebius libro historiae ecclesiasticae tertio tale testimonium protulit: EST & aliud Josephi elegans volumen inscriptus *ἐν αὐτοδιδασκαλίᾳ ἐν τῷ παλαιῷ καὶ νέῳ λόγισμος*: quem libellum quidam Maccabaeorum attitularunt, pro eo quod certamina inibi, & agones pro pietate a Maccabaeis desudata continentur. Patet ergo nihil certi affirmari posse de auctore praesentis historiae, nisi eam a diversis auctoribus scriptam, sicut phrasidis diversitas indicat, & ejusdem historiae iterata repetitio, quae unum, ac eundem auctorem fecisse, verisimile non est. Quorsum enim illa eadem, quae in primo volumine abunde narraverat, iterum in secundo volumine repetere voluisset? Crediderim ego (sicut jam in primo hujus operis volumine indicavi) libros istos a tribus diversis auctoribus scriptos: primum quidem ab Hebraeo auctore & Hebraica lingua, sicut stylus ostendit, & Hieronymus in prologo galeato cum se Hebraice scriptum legisse affirmat. Secundum vero, excepto primo ejus capite, ac dimidio secundi capitis, sumpto initio a verbis illis, DE JUDA MACCABAEO, ET FRATRIBUS EJUS: unde praefatio secundi libri incipit, usque in finem, arbitror a Graeco auctore abbreviatum, ex quinque libris Jasonis Cyrenaei, sicut ipsemet abbreviator in praefatione affirmat: tertiam vero partem hujus historiae, ab initio secundi libri usque ad dimidium secundi capitis, in qua duae illae epistolae Hierosolymitani senatus continentur, scriptam puto a publico scriba senatus ad fratres Judaeos in Aegypto commorantes, sicut ipsae epistolarum salutationes indicant.

Euseb. Caes.
Lib. VI. Hist.
Eccl. cap. 18.

8. TANDEM ad ea, quae obijciunt de Patribus, qui hos libros in Canone non recipiunt, respondemus, plerosque ex iis non de canone Christianorum, sed de canone Hebraeorum locutos. Sic enim ait Origenes in Psalmum primum: NON est ignorandum, viginti, & duos libros esse in canone veteris testamenti, sicut Hebraei tradunt: deinde post enumerationem librorum addit, ET in his concludunt canonem voluminum divinatorum; Maccabaeorum vero libros extrinsecus habent. Ad id vero, quod Hieronymus, & Gregorius innuere videntur, neutrum horum voluminum esse de canone Christianorum, jam supra me respondisse recordor, duplicem esse canonicorum voluminum ordinem, a quorum priore Hieronymus, & Gregorius merito libros Maccabaeorum excludunt, quia de his diu fuerit in ecclesia dubitatum. Atque hinc est, quod Laodicense Concilium, & multi ex patribus eos in catalogis sacrorum voluminum non annumerarunt, ne in re tam seria, de qua multi nondum plene fuerunt edocti, quicquam temere definirent. Sed postquam diligenti facta discussione, hos libros divinos esse agnoverunt, tunc eos in Canonem retulerunt, nobisque ita comprobatos reliquere, ut jam ultra non liceat de eorum certitudine dubitare.

DE TRANSLATIONIBUS SACRAE SCRIPTURAE. HAERESIS XIII.

REJECTIS omnibus sanctae scripturae editionibus, quibus hactenus ecclesia usa est, novis editionibus, ut certioribus, ac fidelioribus utendum.

ASSERTORES HUIUS HAERESEOS.

NON est haec nova haeresis, aut nuper inventa ab haereticis nostri temporis, qui temere jactant ecclesiam Christi ante hanc nostram aetatem nullam habuisse divinorum librorum translationem synceram ac fidelem, sed olim quoque ante mille & centum annos eadem haec haeresis in ecclesia vixit: ejus etiam Philastrius in catalogo satis diffuse mentionem fecit, enumerans circa eam quinque haereticorum ordines, qui abjecta interpretatione sanctorum duorum & septuaginta interpretum, quae tum catholica ecclesia utebatur, diversorum haereticorum versiones sequebantur: quorum primi translationem solummodo Aquilae Pontici recipiebant: secundi editionem aliam quorundam triginta virorum, qui Aquilam in multis fuerant imitati: tertii alteram translationem quorundam sex hominum, pravis dogmatibus plenam: quarti interpretationem Symmachi, & Theodotionis Ebionitarum: quinti vero elegerunt versionem quandam, non de authenticis Hebraeorum exemplaribus sumptam, sed de Hebraeis quibusdam codicibus, quos post Babylonicam captivitatem intra dolium inventos fuisse dicebant. Quibus tanquam in sexto ordine subnecti possunt insolentes quidam nostrorum temporum haeretici, videlicet, Sacramentarii, Anabaptistae, Servetani, & Lutherani, qui repudiata sacrorum voluminum interpretatione, quam tot saeculis ecclesia catholica venerata est, suspectas diversorum haereticorum editiones sequuntur: veluti in veteri testamento Conradi Pellicani, Joannis Oecolampadii, Uldrici Zuinglii, Martini Lutheri, Sebastiani Munsteri, ac Sebastiani Castalionis. In Novo similiter instrumentum translationes, seu magis recognitiones, vel castigationes quasdam eorundem Oecolampadii, Zuinglii, Lutheri, Castalionis, & Michaelis Serveti Arriani ac Manichaei. Has igitur editiones pro sua quique libidine amplectentes adeo vulgatae editioni nostrae praeferunt, ut solos eorum interpretes prophetarum & apostolorum mentem ac verba intellexisse, ac veraciter, & fideliter expressisse gloriantur.

IMPUGNATIO.

SED hoc nihil aliud est, quam novos quotidie tumultus in Ecclesia Dei excitare, nam si rejectis vetustis editionibus, recentiores quotidie translationes in ecclesiam introducere contendimus; quis erit aut finis, aut modus interpretandi sacros libros, restituendi, recognoscendi, castigandi, observandique? dum quilibet quotidie pro sui animi sententia ac proprii dogmatis affectu, novas emittit versiones, castigationes, recognitiones; nunc ad Graecam, nunc ad Hebraicam veritatem, interjectis ubique perniciosis scholiis, annotationibus, & glossematis, ad propria dogmata pertinentibus, & dum interpretes summa inter se dissensione certantes, alter alterum rejicit, confutat & damnat, ita ut Lutherus Oecolampadium, & Zuinglium tanquam incautos reprehendat, Lutherum vicissim Munsterus accuset, quod multos antiqui interpretis errores dissimulaverit, Pellicanus Munsterum vituperet, quod foeda sua barbarie omnem divinam scripturam conspurcarit. Castalio vero omnes ante se interpretes tanquam Latini sermonis ignaros explodit, & se solum sacros libros Latina lingua interpretatum existimat. Quem igitur horum interpretum sequuntur haeretici? aut cujus editionem in medium proferent, si contra suos adversarios ex sacris codicibus, aut proferent, aut propria dogmata confirmare, aut adversa propulsare cogantur? Profecto si Anabaptistae ex editione sui Serveri testimonia scripturarum induxerint, illico Sacramentarii reclamabunt, & ea deducta esse dicent ex prava Anabaptistarum versione, nec ita legi in emendatis, ac veris Oecolampadii, & Zuinglii codicibus: atque identidem Anabaptistae Sacramentariis respondebunt, cum se ab illis scripturarum testimoniis urgeri senserint. Quod, si quis illis superveniens dixerit, neutri editioni standum, sed ad Graecos, vel Hebraeos

fontes recurrendum, ut eorum lectione, proposita controversia finiatur, statim longe acrior nasceretur contentio, dum uterque in suo errore pertinax, aliter, atque aliter Graecam, vel Hebraeam vocem vertendam esse contendet, praecipue vero si vox ambigua fuerit, ut innumerae pene apud Hebraeos sunt, atque hoc pacto altercantes nunquam inter se convenire poterunt, nisi abjecta contentione, & proprio iudicio abnegato, sese unanimi consensu iudicio catholicae ecclesiae submitterint; ut ipsa tanquam verus arbiter ac iudex pronuntiet, cuius interpretis sententiae acquiescendum sit. Sunt enim in sacris Hebraeorum codicibus voces, ac sententiae quaedam adeo incertae, ambiguae, atque adeo varie, etiam a summis, & clarissimis interpretibus explicatae, ut quantumvis eruditus sis, & linguarum peritus, nescias tamen, qua parte deflectas, ac dubius semper esse cogaris, nisi te auctoritas ecclesiae Catholicae commoneat, ut huius interpretationem amplectaris, illius vero dimittas.

ET QUO res adhibito exemplo illustrior fiat, locus est Geneseos trigesimo sexto capitulo, interpretum omnium contentione celebris, videlicet: IPSE est Ana, Genes. 36. 24. qui invenit וַיִּמְצֵא haliemim in deserto; cum pasceret asinos Zebeon patris sui: de cuius interpretatione (ut refert Hieronymus in libro Quaestionum Hebraicarum) tot sunt sententiae, quot interpretes. Quidam putant וַיִּמְצֵא iemim maria appellata: quia iisdem literis scribuntur maria, quibus & praesens huius sententiae particula: voluntque ipsum Anam, dum pasceret asinos patris sui in deserto, aquarum congregationes reperisse, quae juxta idioma linguae Hebraicae וַיִּמְצֵא iamin, hoc est, maria nuncupantur: quod scilicet stagnum invenerit, cuius rei inventio difficilis est in deserto, & Diodorus in ea solitudine inveniri negat. Nonnulli, inter quos vulgatae editionis auctor, Aquas calidas, juxta Punicae linguae viciniam, quae Hebraeis contermina est, hoc vocabulo significari, atque ita vertendum esse volunt. Alii sunt, qui arbitrantur Onagros ab hoc Ana admissos esse ad asinas: & istum istiusmodi reperisse concubinum, ut velocissimi ex his asini nascerentur, & pro ditione iamin velocissimos asinos verti debere ^(a). Plerique putant, quod equarum greges ab asinis in deserto ipse fecerit primus ascendi, ut mulorum inde nova contra naturam animalia nascerentur: & juxta hunc intellectum mulos interpretandum existimant. Aquila vero hunc locum ita transtulit: IPSE est Ana, qui invenit וַיִּמְצֵא וַיִּמְצֵא; & Symmachus, וַיִּמְצֵא, quae interpretatio pluralem numerum significat. Septuaginta vero, & Theodotion, immutatis tantum Hebraeis characteribus in Graecas literas, וַיִּמְצֵא, quod indicat singularem numerum, transtulerunt. De qua voce non minus inter recentiores istos interpretes dubitatum est. Alii, inter quos Pellicanus, juxta Septuaginta, iamin relinquendum putant, tanquam vocem nondum intellectam; Munsterus, & Castalionus, mulos vertunt; Sanctes, aquarum congregationes; Galatinus, onagros; alii secundum Symmachum, Symin. Quidam vero equas calidas; hoc est, coitus ardore calentes, olim in emendatis codicibus scriptum fuisse dicunt, deinde vitio Scriptorum equas mutatas in aquas ^(b). Cum igitur hoc in loco, atque ejusmodi similibus tan-

(a) Qui existimant וַיִּמְצֵא denotare onagros a Xysto non percipiuntur, quum eos suppresso nomine laudet Auctor Hebraicarum Quaestionum, sed certe Rabbinii ii sunt, quibus adhaerent Vatablus, & alii, retinereque cum pluribus suis gregariis Calvinus.

(b) Plures etiam Novatores addunt mulos: genitos ex Asinis & Equabus calidis, quare Robertus Stephanus in Vulgata editione pro *aquis calidis* impressit *equas calidas*, & ad marginem addidit *idest mulas*. Ad cuius rei confirmationem addunt aliqui, quod sicut וַיִּמְצֵא *teomim* idest gemelli, sive gemini, ita & וַיִּמְצֵא *iemim* derivetur a verbo וַיִּמְצֵא *ta-mam*, idest consummare, perficere, quasi *iemim* dicantur muli, quia consummati, & perfecti gemina, seu duplici specie animalium, ex asino nempe & equa progeniti. Sed quid haec ad fides? bene norunt Hebraice docti id procul ire a scopo, atque a vero: possent namque pariter *iemim* adpellari *leopardi*, qui ex leone & pardo sunt geniti, eandemque possent nomenclaturam obtinere *aliae* id genus be-

stiae, quibus Africa redundat. Hugo Grotius tamen Rabbiorum, quos suppresso nomine Hieronymus refert, opinionem secutus, omnique alia etymologia omissa, legit וַיִּמְצֵא *iamim*, idest *mulos*. Paraphrastes Chaldaeus vertit *Gigantes*: num autem recte, literaliter ne an allegorice? qui linguam sanctam calent, suum proferant iudicium, quum ad nostrum institutum jam dicta supersint.

Quum autem Xystus in vindicanda Vulgata nostra editione solummodo ad Ecclesiae auctoritatem (certe maximi est ponderis solidique momenti quaeque vel sola ad suum institutum satis erat) adpellaverit, libet hic ad vindictae firmitatem adungere, quod non inerudite advertit Cornelius a Lapide, vir Hebraice doctissimus, primumque a se inventum adserit, nimirum legendum esse in Hebraico textu וַיִּמְצֵא *bajammim*, seu *chojammim*, quo bene aquae calidae redduntur ex composito verbo וַיִּמְצֵא *cham*, quod idem est ac *calidae*, & וַיִּמְצֵא *jamim*, aquae, haec bene *aquae calidae* vertit Vulgatus interpres. Quo-

ta sit translatorum varietas, quomodo se explicabit animus nutans, nisi super hęc ecclesię iudicium consulat? aut quomodo contentiones, & altercationes sedabuntur, si unusquisque sectę ac factionis suę interpretem tueri pergat, & juxta suam quisque editionem legere contendat, nisi ecclesię definitio supervenerit, quę sua auctoritate istiusmodi rixas dissolvat?

NEQUE dixerit aliquis, hæc adeo levia esse, ac minuta, ut ex his, quomodocunque interpretentur ac legantur, seditionis periculum aut salutis periclitatio oriri non possit: nam & nomen illud קיקאיון Kikaion, quod pro cucurbita apud Jo-
Joan. 4. 6.
 nam a veteri interprete versum fuit, parvi momenti erat: & tamen (ut Augustinus in epistola ad Hieronymum scribit) tam parva res ingentem tumultum in Africa excitavit. Cum enim episcopus quidam in ecclesiā, cui præerat, verba ad populum faciens, pro cucurbita hederam, juxta novam Hieronymi translationem legisset, tantus repente tumultus in plebe exortus est, maxime Graecis arguentibus, & calumpniam falsitatis inclamantibus, ut coactus sit episcopus, Judæorum primum suppetias implorare, ut pro se testimonium de codicibus eorum proferrent: deinde, varie respondentibus illis, coactus sit errorem suum coram populo recantare. Sed quid levius, aut minutius punctis? & tamen tam minimæ res, si aliter, quam in editionibus, ac exemplaribus ab ecclesiā Catholica receptis collocentur, magna sæpenumero hæresibus fomenta præbent: quod & Augustinus libro tertio de doctrina Christiana exemplo monstravit in verbis illis Joannis, IN principio erat Verbum: quam sententiam hæretici, qui negabant, Ver-
Joan. 1. 1.
 bum Dei esse Deum, immutatis punctis legebant: IN principio erat Verbum: & Verbum erat apud Deum, & Deus erat: & hic interposito puncto, sequebantur: VERBUM hoc, erat in principio apud Deum. Consimili exemplo temporibus nostris impius Seryetus in libro secundo trium librorum, quos blasphemio titulo De errore Trinitatis inscripsit, sententiam illam divi Pauli ad Romanos pervertit, videlicet: QUORUM patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est
Rom. 9. 5.
 super omnia Deus benedictus in sæcula, Amen. Quam cum is, qui Christum esse Deum negabat, adeo manifeste sibi reclamantem videret, transposito puncto, ita voluit esse legendum: QUORUM patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia. Deinde adfixo puncto, addendum: DEUS benedictus in sæcula, Amen: veluti epiphonema quoddam eucharisticum, quo frequenter Hebræi orationis finem ad gratiarum actionem, & Dei laudem claudere solent: sicut in fine Psalmi 88, hæc de causa ponitur: BENEDICTUS Deus in sæcula, Amen.
Psal. 88. 52.
 Amen. Itaque ut auferantur de medio omnes altercationes, dubitationes, & hæreses, quæ ex diversitate multarum editionum oriri possent, aliquam oportet esse interpretationem communi totius fidelium consensu, & ecclesię determinatione probatam, cujus auctoritate omnes ejusmodi controversiæ tollantur.

PROINDE hoc animadvertens sacrosancta Tridentina Synodus, recte in sessione quarta, decreto secundo, sancivit, ut ex omnibus Latinis editionibus, quæ circumferuntur, sola vetus, & vulgata editio, quæ longo tot sæculorum usu probata est, pro authentica habeatur, & in divinis officiis, & sacris mysteriis, & in concionibus, ac publicis lectionibus, ac disputationibus, sola legatur, & citetur: nullusque eam quovis prætextu rejicere audeat. Et merito quidem: cum præter id quod ea jam tanta annorum numerositate ab ecclesiā recepta est, nulla etiam sit inter has recentiorum interpretum editiones, quæ hæc nostra vulgata editione certior, tutior, ac fidelior sit. Ut enim de cæteris ætatis nostræ translationibus taceam, Pellicani videlicet, Zuinglii, Oecolampadii, Lutheri, atque aliorum hæreticorum, quas ipsimet hæretici recognitiones, potius quam novas translationes esse fatentur, duas tantum nominabo editiones duorum Sebastianorum, Munsteri scilicet, & Castalionis, quas Sacramentarii, & Anabaptistæ præ-
 omnibus

Quomodo autem legendum sit *ebajammim*, quum in textu Hebræico scriptum legatur *עבאיימ* *Tajammim*, optime ostendit ipse ex innumeris id genus dictionibus, quæ sæpe in Hebræico textu occurrunt, quem consulas. Optime itidem advertit Augustinus Tornicius, quod dum Ana dicitur adinvenisse in deser-

to aquas calidas, thermae aquenses ibidem invenit, quod certe facile fuit ibi reperire: per sulphur namque & sulphureas venas prolabentes ac decurrentes, calidae erumpunt, iis præcipue in locis, ubi calor maxime viget. Legenda eruditos ad pleniorē intelligentiam,

omnibus in precio habent: cum tamen perniciosae sint, & ceu lethale venenum, pio lectori fugiendae; eo quod ubique plenae sint nefariis annotationibus, scholiis, observationibus, glossematibus, praefatiunculis, argumentis, atque his similibus decipulis, ac laqueis ad exitium lectoris instructis. De quibus quia omnia referre nimis longum esset, satis sit duo tantum loca indicasse: quorum alterum Malachiae primo annotavit Münsterus adversus veram, & corpoream Christi praesentiam in sacramento altaris: alterum vero Castalionus annotavit Exodi tertio contra patris & filii consubstantialitatem, & aequalitatem, secutus in eo jam toties damnatam Arrii sententiam.

QUOD si ad haec haeretici respondeant, se non de eorum scholiis & annotationibus loqui, sed de interpretationis genere, ac de optima ipsorum vertendi ratione: & hanc ob causam velint suorum interpretum editiones praeferi nostrae editioni, tanquam cultiores, ac magis disertae, & ad Latinam loquendi consuetudinem diligentiori industria accommodatas, non multum repugnabimus. Scimus enim fidi interpretis munus esse, non affectare sermonis elegantiam, ut disertus videatur, sed in primis sententiae certitudinem ac veritatem. Atque in hoc vulgaram nostram editionem, fide, integritate, & auctoritate caeteris anteferebam affirmamus, nihil in praesentia discutientes de stylo, ac verborum delectu, & orationis candore: quae omnia, quia a praesentis Operis instituto aliena sunt, linguarum professoribus dijudicanda relinquimus. Tacere tamen omnino non possumus, quod permulti doctissimi viri, etiam quo ad genus interpretandi attinet, in duobus istis auctoribus vehementer damnant, nempe, quod uterque sine modo extremus sit, alter in affectandis Judaicis idiotismis durus, agrestis, barbarus, ac plane Judaeus sit, alter e contra in affectandis inepte singulis gentium locutionibus, gentilem se verius ac prophanum, quam Latinum, ostendat: ita ut ex eorum translationibus, altera Judaeorum, altera Paganorum merito dici possit. Münsterus enim ubique horridus, senticosus, & asper, usque adeo Hebraei sermonis horrorem secutus est, ut cum multa Latinis auribus molliter accommodare potuisset, omnes tamen Hebraei sermonis proprietates, ac phrasas adeo servare studuit, ut ne ipsos Hebraeorum nominum stridores praetermittere voluerit: ingerens Latinis auribus ubique, pro Ozia Vzihau, pro Ezechia Jchizkiah, pro Ezechiele Jhezechel, pro Cyro Chorech, pro Dario Dariavsch, pro Nabucodonosore Nabuchednazar, pro Baltasare Beltzezzar, & multas alias ejusmodi voces, quas non sine ingenti spiritus, ac linguae nisu nemo Latinus pronuntiare queat. Castalionus vero, quem nescio, an paraphrasen potius, quam interpretem appellem, ita e contra est delicatus, ac mollis, ut nihil, quod Hebraismum redoleat, olfacere patiatur: nec vere se Latine loqui putet, nisi quam effoeminatissime loquatur, & citra omnem divinae Scripturae majestatem, ac divini interpretis gravitatem, singulas quasque sententias meretricularum more fucis pingat, & calamistris inurat, lasciva quadam mollium, verborum affluentia luxurians, quemadmodum in Salomonis Canticis fecit, in quibus quaecunque vetus interpres, de divinis Christi, & ecclesiae amoribus caste, & graviter vertit, iste omnium verborum lenocinio, atque omnibus muliercularum vocibus, & affectibus usus, adeo impudice (ne dicam obscenae) transtulit, ac si meretricum, ac lenonum colloquia editurus fuisset, tertio pene verbo diminutas quasdam, lubricas, ac molliter tinnulas voculas inculcans; veluti illae sunt: HUC ades o mea sororcula, mea amicula, mea columba, meum corculum, in petrae forulis, in cocleae latibulis. Et illud: QUAM bella es o delicatula: ostende mihi tuum vulticulum, fac ut audiam tuam voculam: nam & voculam habes venustulam, & vulticulum habes lepidulum. Et illud: CAPITE nobis vulpeculas parvulas, vinearum vastatriculas. Et rursum: AH TE bellam: ah te formosam. Cerviculam habes eburneae turriculae persimilem: capitulum habes Carmelo persimile, & cincinnulos regiae purpurae similes: & columbinos habes ocellulos, cincinnulis interjectos. Similes mali punici putaminibus habes genulas, cincinnulis interfitas, & mammulas innulo formosiores: & illud: APERI mihi mea sororcula: introducam te in meae materculae, & in meae genitriculae domum. Nec mirum, si Castalio tam impudice in re divina, veluti cum

Catullo

Catullo de Lesbiae passerulo, & turgidulis puellae ocellis, & aureo malo luserit: quia ut ipsemet in glossulis ad marginem adjectis indicavit, nunquam credidit, in illo divino Cantico mysticos Christi, & ecclesiae amores describi, sed de veneris, ac prophanis Salomonis, ejusque amicae Sulamitis, atque ejusdem foeminarum amoribus, amatorum colloquium texi. Et sicut hunc Salomonis librum inhonestis lenociniis contaminavit, ita omnem divinam Scripturam prophanis, gentilibus, ac impiis vocibus, locutionibus, ac sententiis, prophanavit, semipaganus, ac semigentilis iste interpret: qui, quasi puderet eum uti vocibus, quibus Spiritus Sanctus per ora sanctorum usus est, nomen Dei, ac patris Domini nostri Jesu Christi mutavit in Jovem, Divum, Armipotentem, Gradivum, ac Coelicolam; divinam ejus charitatem appellans Cupidinem, & ejus Angelos, Jovis genios, & Dei templum Jovis aedem fanumque: & sedem Dei, Augustale Jovis: ponens ubique, pro sanctis viris Heroas, pro sancto Israël Augustum Israëlitanum, pro sanctis prophetis vates atque fatidicos, pro spiritu prophetico spiritum fatidicum: & pro prophetare baechari, pro gyganibus item Titanum sobolem, pro Sole Phoebum & Apollinem, pro fulgoribus Jovianum ignem, pro inferno Orcum ac Tartarum, pro habitatoribus inferni Manes, & pro perditione inferni Plutonem, pro sanctificatione lustrationem, & pro sacro cantu Pacana, ac innumera alia his similia, de media gentilium impietate deducta, quae nullus vere pius aequis auribus audiat. Omitto brevitati consulens, violentas, & ambiguas locutiones, materiam haeresibus praeparantes; veluti cum pro eo, quod in Evangelio Joannis legit ecclesia: ET VERBUM CARO Joan. 1. 14. factum est; nescio an Latine potius, quam Sarmatice verterit: ET SERMO CORPORATUS EST: quasi Divus Hieronymus aberrasset, cum illud, *Kai o logos sarx egeneto*, vertit: ET verbum caro factum est: & illud, quod Petrus in Actibus de Christo dixit, *en propepheteis ανεειλεται*, hoc est, QUEM Act. 2. 23. diligentes interemistis: semigentilis hic interpret, Romanae linguae columen, transtulit: QUEM VOS AD PALUM DELIGATUM SUSTULISTIS. Quae verba proximis annis inter Judaeos quosdam ab Anabaptistis Florentinae civitatis ad fidem receptis, non absque ingenti Anabaptistarum periculo, magnum rumorem in conventiculis eorum excitarunt, addubitantibus Judaeis illis, an Christus juxta ventustum Romanorum, & Hebraeorum morem fuisset cruci suffixus, aut potius palo infixus, juxta praesentem Turcarum consuetudinem, quemadmodum Castalionis editio significare videbatur. Atque hujusmodi egregios fructus pariunt Ciceronianae hae recentium interpretum editiones, tantis laudibus ab haereticis celebratae. Sed nimius in hac re fortasse fuerim, quam Lector desiderasset, (a) Cacterum, quoniam haeretici jactant ecclesiam Dei ante has novas interpretationes nullam habuisse fidelem, ac sinceram divinae Scripturae translationem, ut hanc eorum jactantiam comprimamus, operae pretium est, ut paulo altius ordientes, videamus breviter primum quot, & quales translationes, tam Graeca, quam Latina ecclesia habuerint, deinde vero cujus auctoritatis unaquaeque earum in ecclesia Catholica fuerit.

PRIMA igitur Graeca editio veteris testamenti, qua primum usa est ecclesia, fuit duorum & septuaginta interpretum versio. Secunda, Aquilae Pontici, annis pene CXX. post Christum edita. Tertia, Symmachi Samaritani, anno CXC.

(a) Sebastianus Castellio (seu, ut ipse per errorem a quodam *Castalio* dictus, ut in posterum ita nominarentur maluit honoris ergo, ut a Musarum fonte, qui Castalius appellatur, veluti originem trahens, haberetur) Gallice *Chateillon*, Allobrox; in salebrosis Allobrogum montibus humili fortunatus, Calvinii gregalibus adlectus, trium linguarum peritus, & linguae Graecae Basileensis Professor (Basileae defunctus Anno 1563. aetatis suae 49.) Vetus Testamentum ex Hebraeo, Novum autem ex Graeco Latine, & Gallice vertit: sed quam infelicer, ac scelestus, ex iis quae N. Xystus adnotavit, luculenter adparet. Nec Xystus dumtaxat eum iuste flagellavit, verum quotquot eruditi Catholici audiunt, eum ventilant, in ejusque versione plura contra fidem sphalmata notantes, Arianismum, Arianismum, Arminianismum, quinimo & ethnicismum in eadem animadvertunt ac castigant, ut videre praesertim est in Richardo Simonio, Daniele Huetio, Gilberto Genebrardo, Jacobo LeLong, aliisque Castalionis editionem flagellantibus. Nec quidem Romanae Communionis Theologi dumtaxat, verum & ipsi segreges ab ea prae catholicis durius acrisque fustigarunt, Theodorus Beza, nimirum, Matthaeus Polus, Johannes-Henricus Hottingerus, Tanaquillus Faber, alique; & sat est de ea repetere quod scripsit Jacobus-Augustus Thuanus *lib. 34. Hist. ad an. 1563.* „Famosissima est haec translatio, in quam insurrexerunt tam Catholici, quam Protestantess. Vide etiam Johannem Popeblount. *Censura Celebriorum Authorum in Castalione.*“

CXC. humanae Salutis condita. Quarta, Theodotionis Ephesii, anno CC. a Christi ortu elaborata: de quibus quatuor Graecis translationibus, cum in quarto hujus Operis libro, sub propriis eorundem auctorum titulis copiose dixerimus, superfluum arbitramur eadem rursus hoc loco repetere. Quinta Graeca editio, una cum plerisque aliis Hebraicis, & Graecis voluminibus, in Hierico, in doliis inventa est ab Origene Adamantio, qui etiam non multo post, aliam quandam translationem reperit in littore Actiaco, in Nicopoli, eodem modo in doliis occultatam, eamque sextam editionem appellavit: & adjunctis iis ad caeteras quatuor translationes, Hexapla, & Octapla Graecarum editionum, miro artificio construxit eo ordine, quem in libro jam citato commemoravi, dum Origenica scripta recenserem. Septima, post omnes istas editio quaedam Graeca inventa est; & ea nec in Hexaplis, nec in Octaplis unquam posita: hanc Isidorus libro sexto Etymologiarum putat ab ipsomet Origene inventam, quae Κοινή a Graecis, hoc est, communis & vulgata dicta est, ab aliquibus vero Ανακταρός, vel Ανακταρία, vocata est: eo quod a Luciano Martyre edita crederetur: de qua in epistola ad Suniam, & Eretelam ita Hieronymus scribit: BREVITER illud admoneo, ut sciatis aliam esse editionem, quam Origenes, & Caesariensis Eusebius Κοινή, id est, communem appellant, & a plerisque nunc Ανακταρός dicitur; aliam Septuaginta interpretum, quae reperitur in Hexaplis codicibus, & a nobis in Latinum sermonem versa est, & Hierosolymae, atque in Orientis ecclesiis decantatur. Κοινή, autem ista, pro locis, & temporibus pro voluntate Scriptorum veterum corrupta editio est: ea autem, quae habetur in Hexaplis, & quam nos vertimus, ipsa est, quae in eruditorum libris incorrupta, & immaculata, Septuaginta interpretum translatio reservatur. Haec igitur de omnibus famosis Graecorum editionibus ex Aristaea, Josepho, Eusebio, Justino, Epiphonio, Irenaeo, & Hieronymo desumpsimus.

Capite 43. POST quas duae aliae Latinae editiones veteris testamenti in ecclesia Latina fuerunt, nova scilicet, ac vetus: vetus quidem, vulgatae & communis editionis nomen accepit, tum quia nullum certum haberet auctorem, tum quia non de Hebraeo fonte, sed de Κοινή, vel de LXX. interpretatione sumpta esset, quemadmodum Augustinus 18. de Civit. Dei, & Hieronymus in Praefatione Evangeliorum, testantur, cujus lectione usa est ecclesia longe ante tempora Hieronymi, & etiam multo post, usque ad tempora Gregorii Papae. Nova vero, a Hieronymo non de Graeco, sed de Hebraica veritate in Latinum eloquium versa est: qua ecclesia usque ab ipsis Gregorii temporibus, una cum veteri editione usa est: utriusque enim Gregorius in Praefatione Moraliū meminit, inquit: NOVAM translationem dissero, sed cum probationis causa me exigit, nunc veterem, nunc novam pro testimonio assumo: ut quia sedes Apostolica, cui auctore Deo praesideo, utraque utitur, mei quoque labor studii ex utraque fulciatur. Atque haec de veteris testamenti translationibus, tam Graecis, quam Latinis dicta sint.

DE Translationibus autem novi testamenti, quod Graece, sed interdum Hebraicis phrasibus scriptum fuisse, constat, certum earum numerum scire non possumus, illas tamen fuisse multas, indicat Hieronymus in Praefatione quatuor Evangeliorum: inter alias vero innuit fuisse editionem quandam veterem jam dudum ante ipsum in ecclesia vulgatam, quae cum a dormitantibus librariis progressu temporum corrupta esset, Hieronymus eam jussu Damasi Papae, facta multorum Graecorum exemplarium collatione, correxit emendavitque, & ad Graecam veritatem restituit: qua Hieronymi castigatione, vel potius editione, ecclesia Romana a temporibus divi Hieronymi usque in hanc diem perpetuo usa est: tot igitur usque ad hanc aetatem fuerunt in ecclesia, tam veteris, quam novi testamenti editiones.

Capite 1. DE quarum numero ecclesiae Latinae, & Graecae, omnibus aliis editionibus omissis, quinque solummodo in auctoritatem hucusque receperunt, nempe, in novo testamento duas, veterem scilicet ac novam; & in veteri testamento tres, videlicet, unam tantum Graecam Septuaginta interpretum, & duas Latinas, hoc est, Veterem, ac novam. De Septuaginta editione tantummodo ab ecclesia recepta, testis est Eusebius libro sexto Ecclesiasticae historiae, & Augustinus de Civitate

Capite 48.

Civitate Dei libro decimo octavo, hunc in modum eadem de re scribit: NAM cum fuerint, inquit, & alii interpretes, qui ex Hebraea lingua in Graecam sacra illa eloquia transtulerunt, sicut Aquila, Symmachus, Theodotion, sicut etiam est illa interpretatio, cujus auctor non apparet, & ob hoc sine nomine interpretis Quinta editio nuncupatur, hanc tamen, quae Septuaginta est, tanquam sola esset, sic recipit ecclesia, eaque utuntur Graeci populi Christiani, quorum plerique, utrum alia sit, ignorant. Haec Augustinus. De Latinis vero translationibus, duas tantum ab ecclesia receptas constat, primo, vulgatam illam editionem, non ex Hebraea origine, sed ex translatione Septuaginta Latine editam, qua sola ecclesiam Latinam usam fuisse usque ad tempora Augustini, & Hieronymi, ipsemet Augustinus loco jam dicto testatur: & Gregorius usque ad sua tempora, ut jam diximus, in ecclesia Romana fuisse usitatam, in Praefatione Moraliū scribit. Postquam veterem, ac vulgatam editionem, ecclesia habere coepit, ut supra dictum est, novam Hieronymi translationem, ex Hebraica veritate desumptam, & novam quoque ejusdem castigationem in novum testamentum recepit, sicut ex tertia epistola Augustini ad Hieronymum apparet. Atque his tantum editionibus usque in praesentem diem pro authenticis, veris, ac summa fide dignis, ecclesia catholica publice usa est in divinis mysteriis, ac sacris concionibus, & lectionibus, in confirmandis dogmatibus nostrae fidei, & haereticis redarguendis. Caeteris vero non publice, vel tanquam authenticis usi sunt Patres, sed tanquam extraneis ad particulares eorum usus: nimirum ut ex earum collatione Septuaginta interpretationem clarius intelligerent, & ut ex comparatione Septuaginta ad alias editiones, falsitatem earum redarguerent. Hujus autem rei gratia, ut Philastrius, & Epiphanius tradunt, ejusmodi editiones in Hexaplis nunquam in media columna ponebantur, sed dextra, levaque assignabantur; ut hinc atque hinc posita, tanquam contrariae, & non plenae veritatis a vera Septuaginta Interpretum editione, quae media locabatur, ostenderentur. Praetermissis ergo omnibus istis translationibus, quas ecclesia, vel tanquam haereticas abiicit, vel tanquam suspectas & corruptas non accipit, videamus solummodo quantum auctoritatis, ac fidei habuerint in ecclesia praedictae quinque translationes, & quid de unaquaque earum senserint catholici Patres: ut ex eorum judicii gravitate, deiciamus arrogantiam eorum, qui jactant nullam hucusque integram, certamque divinae Scripturae translationem in ecclesia fuisse.

Lidorus li. 6.
Etymol. c. 5.

Hieronym in
Praefat. Esai.

DE integritate igitur ac fide editionis Septuaginta tot ac tanta sunt Patrum testimonia, ut deficiat me tempus, si ea voluerim percensere. Omnes tamen in hoc conveniunt, eam tribus potissimum de causis caeteris esse praefendam. Primum, quod omnium editionum antiquissima sit: deinde, quod divino lumine, & non humano ingenio a Septuaginta duobus viris Spiritu Sancto plenae edita sit: siquidem ut scribit Justinus Martyr in Admonitorio ad Gentes, & Irenaeus libro tertio, Ptolemaeus rex veritus, ne Septuaginta interpretes non plene, ac ingenue interpretarentur veritatem divinis voluminibus insertam, sed aliqua de industria occultarent, singulos a se invicem separavit, & eadem seorsum positos interpretari jussit: divina autem voluntate factum est, ut omnes iisdem verbis, iisdem nominibus, atque sententiis ab initio usque ad finem scripserint, ita ut rex, ac ipsi gentiles manifeste agnoscerent, non humano, sed divino nutu, atque consilio, divinas illas Scripturas fuisse interpretatas. Epiphanius vero in Libello De ponderibus, & mensuris, fusius describens cellularum numerum, situm, ac formam, viginti duo volumina veteris testamenti ab eis traducta recitat, idque in diversis seorsum cellulis, quarum se vestigia in Pharo insula vidisse Martyr Justinus in admonitorio scriptum reliquit: cujus sententiae Philastrius in Catalogo, Rufinus adversus Hieronymum, & Augustinus consentiunt. Tertia causa, cur haec editio anteponatur aliis, est, quia Apostoli, & Evangelistae, ex ea, tanquam de vera ac fida interpretatione testimonia acceperunt: & post eos omnis ecclesia usque ad Damasum Papam eam in summa veneratione semper habuit, sicut frequentissima verustissimorum Patrum testimonia testantur. Origenes in epistola ad Julium Africanum, huic uni tantum tribuit, ut dixerit, hoc solum pro vero habendum esse in sacris Scripturis, quod Septuaginta interpretes transtulissent:

Cap. 24.

Vide supra
adnotata pag.
471. T. I.

Augu lib. 18.
de Civit. Dei
cap. 34.

Euseb. lib. 6.
Hystor. Eccle.
c. 33.

Capite 43. sent: & Augustinus in libro decimo octavo, de civitate Dei, ECCLESIAE Christi, inquit, tot hominum auctoritati ab Eleazaro tunc Pontifice, ad hoc tantum opus electorum, neminem judicant praefendum: quia & si non in eis unus apparuisset spiritus, sine dubitatione divinus, sed inter se verba interpretationis suae Septuaginta, docti more hominum contulissent, ut quod placuisset omnibus, hoc maneret, nullus eis vetus interpret debuit anteponi. Hieronymus quoque multis in locis, ac praesertim in Praefatione Paralipomenon asserit, Septuaginta interpretes, viros Spiritu Sancto plenos fuisse, & Spiritus Sancti auctoritate scripsisse. Mitto & alia innumera Patrum testimonia, ne legentibus fastidium ingeram.

Capite 43. DE editione vero Latina veteris testamenti, quae vetus, & vulgata olim dicebatur, Augustinus libro jam citato, testatur eam apud ecclesias Latinas in tanta auctoritate, ac reverentia fuisse, ut omnibus aliis editionibus praeferreretur: & Gregorius in Praefatione Moraliū, ut supra meminimus, etiam temporibus suis, eam in ecclesia Romana in summa veneratione fuisse, testatus est, haec verba in vigesimo libro Moraliū scribens: SED tamen, quia haec nova translatio ex Hebraeo nobis eloquio cuncta verius transfudisse perhibetur, credendum est quicquid in ea dicitur: & oportet, ut verba illius nostra expositio subtilius rimetur.

Capite 83. DE editione vero Latina veteris testamenti a Hieronymo facta, quam fida, certa, vera, dilucida, & exacta fuerit, ipsemet Hieronymus indicat: cui cum rationem sententiae suae, velut pignus afferat, par est ut credamus. Sic enim de seipso in Praefatione Psalterii ad Sophronium loquitur: CERTE confidenter dicam, & multos hujus Operis testes citabo, me nihil duntaxat sententiae de Hebraica veritate mutasse: sicubi ergo editio mea a veteribus discrepabit, interroga quemlibet Hebraeorum, & liquido praevidebis me ab aemulis frustra lacerrari, qui malunt contemnere videri praecleara, quam discere. Et in Prologo Galeato similiter ait: MIHI omnino conscius non sum, mutasse me quidpiam de Hebraica veritate: certe si incredulus es, lege Graecos codices, & Latinos, & confer cum his Opusculis, quae nuper emendavimus, & ubicunque discrepare inter se videris, interroga quemlibet Hebraeorum, cui magis accommodare debeas fidem, & si nostra firmaverit, puto quod eum non existimes conjectorem, ut in eodem loco mecum pariter divinaverit. Quod si divo Hieronymo, tanquam de se ipso testimonium perhibenti credere nolint haeretici, audiant Augustinum, qui in 18. de Civitate Dei, de versione Hieronymi, sic ait: Non defuit temporibus nostris presbyter Hieronymus, homo doctissimus, & trium linguarum peritissimus, qui non ex Graeco, sed ex Hebraeo in Latinum divinas Scripturas converterit; cuius tantum literarum laborem Hebraei fatentur esse veracem.

Capite 43. Augustino Isidorus consentiens; PRESBYTER, inquit, Hieronymus, trium linguarum peritissimus, ex Hebraeo in Latinum eloquium divinas Scripturas convertit, eloquenterque transfudit: cuius interpretatio merito caeteris anteponitur: nam est verborum tenacior, & perspicuitate sententiae clarior, atque, utpote Christiana interpretatio, verior. Quorum Patrum testimoniis Graeci quoque consensum praebuerunt, qui adhuc vivente Hieronymo, editionem ejus ex Latino verterunt in Graecum, ut idem Hieronymus in prima sua Apologia contra Rufinum scribit.

Isidor. lib. 6. Erym. cap. 5. QUO ad duas Latinas novi testamenti editiones, veterem quidem communis Patrum assensio a primordio nascentis ecclesiae usque ad Damasum Papam longo usu approbavit. Novam vero editionem, seu castigationem Hieronymi, etiam ipso vivente, maximo favore ab ecclesia fuisse receptam, indicat Augustinus in epistola tertia ad Hieronymum, his verbis: PROINDE, non parvas Deo gratias agimus de opere tuo, quod Evangelium de Graeco in Latinum interpretatus es: quia pene in omnibus nulla offensus est, cum Scripturam Graecam contulerimus: unde si quisquam veteris falsitatis contentiosus fuerit, prolatis, collatisque codicibus, vel docetur facillime, vel refellitur: & si quaedam rarissima merito movent, quis tam durus est, qui labori tam utili non facile ignoscat, cui vicem laudis referre non sufficit? Ex his igitur concluditur, aut translationes istas tanta veneratione ab ecclesia receptas, & ab omnibus Patribus celebratas fuisse

fuisse veras, ac fideles, aut si tales non fuerint, ecclesiam Dei, quae eas tales esse crediderit, quales revera non erant, graviter admodum per tot annorum centurias fuisse deceptam, ac turpiter delusam: quod nullus unquam, nec mente concipere poterit, nisi penitus ecclesiastico spiritu destitutus, & in totum Lutheranis, Sacramentariis, Anabaptistis, Servetanis, ac caeteris ejusmodi peccibus additus. Sed jam ad ipsorum contentiones transeamus.

OBJECTIONES HAERETICORUM.

1. PROPOSITUM nostrae disceptationis est, ostendere Latinorum, Graecorumque ecclesias ante emissas recentiorum interpretum editiones, nullam habuisse divinaram Scripturarum interpretationem, quae non fuerit infinitis pene viriis & erroribus deformata. Exordientes igitur juxta temporum seriem, ab illa prima totius veteris instrumenti versione, de nomine Septuaginta interpretum falso appellato, omnia ejus vitia detegemus, si prius adversarios nostros admoneamus editionem istam falso ascriptam Septuaginta interpretibus, & male creditum, quod ab eis Spiritus Sancti afflatu condita fuerit. Siquidem Aristaeas Ptolemaei Satellites in libro De Septuaginta interpretibus, & Philo Judaeus in sua Chronographia, & Josephus in Praefatione Hebraicarum Antiquitatum, & in duodecimo ejusdem Operis libro, & Auctor libri Seder olam minoris, atque omnes Rabbinii Hebraeorum, qui de Septuaginta aliquam mentionem fecerunt, omnes hii referunt Septuaginta interpretes Ptolemaei hortatu tantum quinque libros Mosi transfuisse, nulla de aliis divinae Scripturae libris enumeratione facta: quibus etiam Hieronymus innumeris ferme locis adstipulatur, maxime vero in Commentariis Michaeae, capite secundo, quo loco sic ait: INTERPRETATIO Septuaginta, si tamen Septuaginta est. Josephus enim scribit, & Hebraei tradunt, quinque tantum libros legis Mosi ab eis translatos, & Ptolemaeo regi contradiatos. Et in Praefatione Hebraicarum Quaestionum idem sic scribit: Accedit ad hoc quoque, quod Josephus, qui Septuaginta interpretum proponit historiam, quinque tantum libros Mosi translatos refert, quos nos quoque confitemur, plusquam caeteros, cum Hebraeis consonare. Quae omnia ostendunt editionem hanc, quae in totum vetus testamentum habetur, non esse Septuaginta interpretum, sed alterius cujuspiam incerti nominis, & auctoritatis translatoris: sed cujuscunque ea sit, etiam si Septuaginta interpretum esset, testatur abunde Hieronymus translationem, quae Septuaginta creditur per spiritum editam non fuisse: & Septuaginta non tanquam afflatos divino spiritu scripsisse, sed tanquam homines, qui in multis errare potuerunt, & errarunt. Sic autem de eis loquitur Hieronymus in Praefatione Pentateuchi: NESCIO quis primus auctor Septuaginta cellulas Alexandriae mendacio suo extruxerit, quibus divisi eadem scripturarum: cum Aristaeas ejusdem Ptolemaei *ὑπερμαρτυρῆς*, & multo post tempore Josephus nihil tale retulerint, sed in basilica congregatos contulisse scribant, non prophetaesse: aliud est enim vatem, aliud est esse interpretem: ibi spiritus ventura praedicat, hic eruditio, & verborum copia, ea, quae intelligit, transfert: nisi forte putandus est Tullius Oeconomicum Xenophontis, & Platonis Protagoram, & Demosthenis pro Cresiphonte orationem afflatus rhetorico spiritu transfuisse.

2. QUOD autem multis erroribus editio haec referta sit, non solum ipsi Judaei affirmant, ut Augustinus libro decimo octavo de Civitate Dei annotavit, Capite 43. sed & multi illustres Christianorum confirmant, & ipsamet editio suos errores manifestissime prodit. Cum enim optimi interpretis munus sit, nihil de auctoris sententia demere, nihil de suo superaddere, nihil aut ad ambiguum, aut contrarium sensum immutare, in his omnibus Septuaginta defecisse inveniuntur. Et primum quam multa de Hebraeis codicibus loca praeterierint, Hieronymus in omnibus fere sacrorum librorum Praefationibus indicat, praecipue vero in Praefatione Pentateuchi, in qua enumerans nonnulla ex his, quae Septuaginta omiserunt: MULTA, inquit, de veteri testamento legimus, quae in nostris, hoc est, in Septuaginta interpretum codicibus, non habentur: ut illud, Ex Aegypto vocavi filium meum: &, QUONIAM Nazaraeus vocabitur: &, VIDEBUNT in quem transfixerunt: &, FLUMINA de ventre ejus fluent aquae vivae: &.

TOM. II.

Aaaa 2

QUAE

(a) Osee 11. 2
apud Matth.
2. 15.
(b) Isai. 11.
apud Matth.
23.
(c) Zach. 12.
10. apud Joa.
19. 37.
(d) Prove. 18.
apud Jo. 7. 38.

(2) Ilal. 64. 4.
apud 1. Cor.
2. 9.

QUAE nec oculis vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus se: (2) & multa alia, quae proprium *συταγμα* desiderant: quorum primum positum est in Osea, secundum in Esaia, tertium in Zacharia, quartum in Proverbis, quintum aequè in Esaia: cujus erroris causas non est meum exponere. Et paulo post, accusans eos, quod de industria praetermiserint omnia, quae de sanctis mysteriis Trinitatis in sacris literis invenissent, sic addit: **DENIQUE** ubicunque sacratum aliquid Scriptura testatur de Patre, Filio, & Spiritu Sancto, aut aliter interpretati sunt, aut omnino tacuerunt.

3. **QUANTA** vero de suo superaddiderint, quae in Hebraeis codicibus non habentur, idem Hieronymus in libro Hebraicarum Quaestionum, & in epistola ad Suniam, & Fretelam, & in libro De oprimo genere interpretandi, ex infinitis pene locis pauca quaedam decerpens annotavit: veluti illud Genesis tertio, ubi in Hebraeo scriptum est: **SUPER** pectus tuum gradieris: addiderunt, **ET VENTREM**: quod Hebraeus codex non habet: Genes. cap. 13. pro eo, quod Hebraei legunt: **ET** viri Sodomorum erant mali, & peccatores vehementer: apposuerunt; **IN** conspectu Dei: quod tanquam superfluo additum Hieronymus damnat: quia Sodomitae non solum erant mali in conspectu Dei, sed etiam in conspectu hominum: & cum in principio Psal. 21. solum scriptum sit *אלי אלי למה עזבתני* ELI eli lamah hazabathani, quod interpretatur Deus Deus meus, ut quid me dereliquisti? ipsi interposuerunt duo alia verba, scilicet; **RESPICE IN ME**: & pro eo, quod legitur Deuteronomii 21. **MALEDICTUS** a Deo, qui pendet in ligno: ipsi, ut Hieronymus 3. ad Galatas capite annotat, addiderunt, **OMNIS**, qui pendet in ligno. Deuteronomii 27. ubi scriptum est: **MALEDICTUS**, qui non permanferit in verbis, quae scripta sunt in libro legis, additis tribus particulis, verterunt: **MALEDICTUS** omnis homo, qui non permanferit in omnibus verbis, quae scripta sunt in libro legis: & ne quis ejusmodi additiones existimet levis esse momenti, sciat ex hisce additionibus, quantumvis parvis, saepenumero gravissimas exoriri haereseis: veluti exemplo Manichaeorum ostendi potest: qui ex hac ultima universali particula **OMNIS**, quam Septuaginta ad Mosi testimonium addiderunt, dicentes, **MALEDICTUS** omnis, qui pendet in ligno, ceperunt ansam calumniandi, & rejiciendi Mosem, appellantes eum (ut Augustinus libro 16. adversus Faustum scribit) modo sacrilegum, modo blasphemum: eo quod Christum, Apostolos, ac Martyres in ligno pendentes, omnes sub una, eademque universali maledictione concluderit.

4. **DE** his vero, quae Septuaginta contrario sensu transtulerunt, nonnulla etiam Hieronymus supra memoratis locis enumerat: quemadmodum Genesis 26. pro eo, quod juxta Hebraeam veritatem legitur: **VENERUNT** in ipsa die servi Isaac annunciantes de puteo, quem foderant, atque dicentes: invenimus aquam: unde appellatum est nomen ejus saturitas: Septuaginta penitus ex opposito verterunt: **ET** venerunt pueri Isaac, & nunciaverunt ei de puteo, quem foderant, & dixerunt ei: non invenimus aquam, unde appellatum est nomen ejus juramentum: quod falso translatum esse, Hieronymus ex ipsa nominis etymologia ostendit. **QUAE** enim, inquit, etymologia est propterea vocari juramentum, quia aquam non invenissent? & contrarium etiam in Hebraeo fit, & Aquila, & Symmachus traducētes consenserint, quod aquam invenerint, & propterea appellatus sit puteus ipse saturitas, vel abundantia. Et in Psalmo decimo octavo pro eo, quod legitur in Hebraeo: **SOLI** posuit tabernaculum in eis: hoc est, quod Deus dederit Soli in coelo domicilium, & thalamum, ex quo tanquam sponsus summo mane procederet, Septuaginta contrario sensu verterunt, non Solem esse positum in tabernaculo, sed tabernaculum positum esse in Sole, dicentes *Εν τῷ ἡλίῳ ἔθεν τὸ σκηνώμα αὐτῶν*: id est, **IN** Sole posuit tabernaculum suum: quod occasionem peperit Manichaeis, ut Solem adorarent, eo quod ex his verbis existimassent, Christum, postquam in coelum ascendit, sibi in Sole domicilium constituisse, atque exinde, in eo, tanquam in proprio tabernaculo habitasse: sic enim de Manichaeis scribit Augustinus libro 20. contra Faustum.

5. **MULTA**

5. **MULTA** quoque sunt, quae ex ignorantia proprii sermonis perperam, & in alienum, ac diversum sensum a Septuaginta traducta videntur: quorum aliqua exempla Hieronymus locis jam dictis adduxit, quemadmodum Genesis trigesimo, ubi de pecoribus Jacob, & Laban in Hebraeo habetur: **FACTA** sunt ea, Genes. 30. 32. quae erant serotina Laban, & quae primi temporis Jacob: Septuaginta non intellectis Hebraicis vocibus, verterunt, *Εγιστο δὲ τὰ ἀστυα τῷ Λαβάν, τὰ δὲ ἐπι-στυα τῷ Ιακώβ*, id est, **FACTA** sunt autem non insignia Laban, insignia vero Jacob: quod Hieronymus in libro Quaestionum Hebraicarum, nihil dicit ad sensum pertinere. Item Genesis trigesimo primo, pro eo, quod in Hebraeo est: **MUTAVIT** mercedem meam decem vicibus: Septuaginta inscitia propriae vo- Genes. 31. 7. cis decepti, verterunt, *τὼν δέκα ἀγνῶν*, hoc est, decem agnis: unde Hieronymus eos in Quaestionibus Hebraicis redarguens: **NESCIO**, inquit, qua opinione Septuaginta ducti, verbum Hebraicum *אגני* monim, decem agnis posuerunt, cum numerum potius, quam agnos significet: denique & ex consequentibus magis numeri sensus probetur: sed & Aquila *δέκα ἀγνῶν* translulit. Symmachus vero *δέκα ἀγνῶν* translulit; uterque eorum cum Hieronymo de numero consentiens. Item Genesis trigesimo quinto, pro eo, quod legitur: **EGRESSUS** inde venit *כברת* Genes. 35. 15. chibrath, hoc est, secundum Hieronymum verno tempore, vel, ut alii exponunt, quasi stadium: Septuaginta non tenentes vocis proprietatem verterunt, **IN** hippodromo, quod Hieronymus libro praedicto admirans: **NESCIO**, inquit, quid volentes Septuaginta hippodromum transtulerunt, cum chibrata hippodromus esse non possit. Haec ex innumeris hujus editionis erroribus pauca exempli gratia collecta sint.

6. **QUANQUAM** pro omnibus istis unicum satis argumentum sufficere posset, ad ostendendum summam hujus traductionis imperfectionem, quia nisi graves, & frequentes in ea fuissent lapsus, frustra tantum laboris ac vigiliarum insumpsisset Hieronymus, ut novam traductionem ex Hebraeo fonte ederet, eamque legendam ecclesiae praeberet. Neque ecclesia editionem Hieronymi adeo ab interpretatione Septuaginta diversam recepisset, nisi & Hieronymus & ecclesia sensissent translationem Septuaginta ab Hebraica veritate multum discedere, & in pluribus non leviter errare. Haec de prima Septuaginta interpretum versione.

7. **DE** Latina vero veteris testamenti editione, quam Veterem vocant, negari non potest, quin fuerit omnibus vitiis contaminata. Si enim tot depravationibus Graeca Septuaginta interpretum editio abundavit, unde Vetus Latina editio, tanquam impurus rivulus de impuro fonte manavit, necesse est etiam multo gravioribus mendis, & erroribus Latinam versionem fuisse deformatam: sicut etiam Hieronymus ubique fere testatur, nunc eam, tanquam superfluam, & redundantem resecans, nunc tanquam decurtatam, & amputatam supplens, nunc tanquam depravatam corrigens, & emendans, ac in cunctis pene divinatorum librorum Praefationibus diversa semper ejus vitia indicans: ceu in Praefatione libri Josue de exemplaribus veteris Latinae editionis his verbis conqueritur: **APUD** Latinos (ait) tot sunt exemplaria, quot codices, & unusquisque pro arbitrio suo addidit, vel subtraxit, quod ei visum est, & utique non potest verum esse, quod dissonat: & in Praefationibus libri Job conqueritur in vulgata editione totum librum Job esse lacerum, ac detruncatum, deesseque in eo ultra octingentos versus, ac vere apud Latinos librum illum errorum vermibus corrosum jacere in stercore. Contra vero in Praefatione librorum Esther, & Danielis, damnat Veterem vulgatam editionem, quod laciniosis verborum sinibus sacras historias tractet, addens ea, quae ex tempore dici, & audiri possunt, sicuti in scholis fieri solet ab his, qui confictis argumentis sese in historia scribenda exercent excogitantes quid pro loco, tempore, ac personis dici potuit: sicut in libro Esther factum est; in quo sex capitula praeter Hebraicam veritatem apposita sunt: & in Danielis libro, in quo Susannae judicium, ac Belis & Draconis fabulae extra Hebraicae narrationis summam additae sunt.

8. **DE** editione veteris testamenti, quae Hieronymi esse creditur, hoc unum in primis certe constat, eam non esse Hieronymi, ipsomet Hieronymo teste, qui in Praefatione libri Regum de sua editione loquens, dicit, se nihil de Hebraica

veritate

- veritate mutasse. Quod sane in vulgata editione veteris testamenti, qua nunc utitur ecclesia servatum esse non videmus: cum in ea tam multa sint, quae ab Hebraica veritate dissentiant. Ad quod & illud accedit, quod ex tam innumeris locis, quos Hieronymus commemorat, aut se emendasse, aut aliter vertisse, aut aliter legendum censuisse, quam nunc legantur, nullus omnino in hac nostra editione locus invenitur, qui vel Hieronymi castigationi, vel saltem iudicio respondeat: quod liquido patebit, si aliqua nostrae editionis loca conferamus cum illis, de quibus Hieronymus in libro Hebraicarum Quaestionum sententiam suam indicavit: & primum
- Gen. 4. 4. 5.** Genesis quarto, ubi editio nostra habet: RESPEXIT Deus ad Abel, & ad munera ejus, ad Cain autem, & ad munera ejus non aspexit: Hieronymus secundum Theodotionis interpretationem, legendum putavit: ET inflammavit Dominus super Abel, & super sacrificium ejus, super Cain autem, & super sacrificium ejus non inflammavit. Addens, hanc interpretationem esse verissimam; quia Cain aliunde scire non potuisset, quod Deus fratris sui munera suscepisset, & sua repudiasset, nisi fratris sui sacrificium juxta Theodotionem inflammasset: ignem autem ad sacrificium devorandum venire solitum de coelo, & in dedicatione templi sub Salomone legitur, & quando Helias in monte Carmelo construxit altare.
- Gen. 4. 8.** Item de eo, quod nostra editio habet, Genesis quarto: EGREDIAMUR foras, vel in campum, Hieronymus sic scribit: ET dixit Cain ad Abel fratrem suum: subauditur, ea, quae locutus est Dominus: superfluum est ergo, quod in Samaritanorum, & in nostro volumine legitur: EGREDIAMUR foras, &c. Item in Psalmo secundo, pro eo, quod nunc legimus; APPREHENDITE disciplinam: Hieronymus in Apologia contra Rufinum testatur, se vertisse; ADORATE pure: & in expositione Psalmi 126. ad Marcellam, pro eo, quod nunc in eo Psalmo legimus: FILII EXCUSSORUM: dicit se traduxisse: FILIOS JUVENTUTIS: sicut fecerat Theodotion: quia in Hebraeo habetur בני הנעורים chen bene hannehurim: ex quibus locis, atque aliis ejusmodi pluribus, manifestum est, editionem hanc non esse Hieronymi. Quod & Paulus Forosēpronienſis Episcopus (ne Munsterum interim & Lutherum adducamus) & plerique alii Hebraearum literarum periti affirmant, existimantes hanc nostram editionem esse, vel Theodotionis, vel Aquilae, vel Symmachi, quam interpreſ incerti nominis in Latinum verterit, & appositis Hieronymi Praefationibus, illam pro Hieronymi editione venditarit. Quanquam nec ipsa Hieronymi editio (qualiscunque illa fuerit) adeo fuit omni ex parte perfecta, ut justam reprehensionem vitare potuerit: nam ut Palladium Galatam praetermittamus, qui eam tam multis locis primus omnium reprehendit, Augustinus in prima epistola ad Hieronymum, non solum Hieronymi editionem non approbat, sed Hieronymi studium in vertendo veteri testamento, ut superfluum damnat, cumque hortatur, ut a vertendis Hebraicis Scripturis, tanquam a temerario incepto desistat. Rufinus etiam in secundo libro adversus Hieronymum multo deteriorem putat Hieronymi editionem, quam Septuaginta, multisque eam criminibus accusat. Nicolaus item Lyranus Hieronymum in translatione sua ostendit reprehensibilem, cum aliis multis in locis, tum in Psalmo quadagesimo septimo, ubi in calce ejus sic ait: HIERONYMUS tamen minus bene videtur dicere, quia in omnibus Bibliis Hebraicis, quas vidi, חלמuth halmuth haec est una dictio. Sed quid pluribus? Hieronymus ipse in translatione sua se ipsum errasse fateretur, in Commentariis super Esaiam capite decimo nono, ubi sic ait: MELIUS reor proprium errorem reprehendere, quam dum erubescō imperitiam confiteri, in errore persistere, in eo, quod transtuli: ET erit terra Juda Aegypto in festivitatem. Et in Jeremia capite sexto, aliquorum vocabulorum se ignorare significatum non negavit.
9. SED cujuscunque vulgata haec editio sit, manifestum est, eam longe ab Hebraica veritate distare, & ubique innumerabilibus mendis scatere, variatis frequentes locorum, urbium, hominum, animalium, ac plantarum nominibus; sicut Genesis secundo, pro eo, quod habetur חבדולח habbedolach, nostra editio habet bdelium, cum id non bdelium, sed lapidem pretiosum Hebraeis significet, teste Hieronymo, ac Lyrano: & pro eo, quod ponitur in nostra editione: AD locum Sichem usque ad convallem illustrem: Hebraeus habet עלון מורח elon morch,
- Gen. 2. 12.**
- Psalm. 126. 4.**
- Isai. 19. 17.**
- Gen. 12. 16.**

Liber Octavus.

1111

reh, hoc est, planitiem Morea; quod secundum Gerundensem viri nomen est: & Genesis vigesimo septimo, pro eo, quod in Hebraeo est במרמה bemirmah, Genes. 27. 35. quod secundum Lyranum significat, PRUDENTER, nostra editio habet, FRAUDOLENTER, & Genesis trigesimo tertio pro במאה קשיתה bemeah kesitah, hoc est, CENTUM nummis, seu obolis, nostra habet, CENTUM agnis. Interdum Gen. 33. 19. quoque loca in tempora, & tempora in loca transmutat: veluti Genesis trigesimo Gen. 35. 16. quinto, ubi haec verba ad litteram scribuntur: ויסעי מבית אלהי יחי עוד בברת הארץ ויסעי מבית אלהי יחי עוד בברת הארץ va ischu mibeth el, ve ichi hod ehibrata haarez labo ephratha: hoc est, ET profecti sunt de Bethel: fuitque adhuc quasi stadium terrae ad locum ephratha: pro quibus editio nostra sic legit: EGRESSUS autem inde, venit verno tempore ad terram, quae ducit Ephratha. Interdum ponit alia pro aliis gesta fuisse; ut cum Genesis trigesimo sexto Scriptura dicit, Anam invenisse חַנַּנְיָא ha-Gen. 36. 24. iemim, hoc est, novam generationem mulorum in deserto, translatio nostra ponit aquas calidas, quae in eo deserto nusquam inveniuntur. Aliquando ponit sensus omnino contrarios his, quae in Hebraeo habentur, & male in fide sonantes, ut Genesis 6. pro eo quod legitur לא ידון רוחי באדם לעלם lo iadon ruchi baa-Gen. 3. 6. dam laholam: hoc est: NON judicabit spiritus meus in homine in aeternum: nostra editio habet: NON permanebit spiritus meus: quam interpretationem Hieronymus in libro Hebraicarum Quaestionum damnat tanquam crudelem, quae Deum sanguinarium, ac truculentum faciat: cum potius sententia illa, ut in Hebraeo habetur, Dei clementiam sonet: ait enim, NON judicabit spiritus meus in homine in sempiternum, quia caro est: hoc est, quia fragilis est in homine conditio, non eos ad aeternos servabo cruciatus, sed hic illis restituam, quae merentur: ergo non severitatem, ut in nostris codicibus legitur (inquit Hieronymus) sed clementiam Dei sonat: dum peccator hic pro suo scelere visitatur, ne in alio saeculo in aeternum damnetur. Ex his igitur, & his similibus locis in nostra editione contentis colligimus, Ecclesiam ante nostra tempora nunquam habuisse integram veteris testamenti editionem.

10. DE editionibus autem novi testamenti quid sentiendum sit, ac de ea praefertim, quae Hieronymi tempore, & antea in ecclesia legebatur, Hieronymus in praefatione ad Damasum indicat, existimans eam omnino indignam, cui fides praestaretur: quia tot essent ejus exemplaria quot codices, & illa vel a vitiosis interpretibus male edita, vel a praesumptoribus imperitis emendata perversius, vel a librariis dormitantibus aut addita, aut mutata, in quibus quamplurima a Graeca veritate, & a se ipsis etiam discreparent. Nova vero editio, qua nunc utimur, & quam non Erasmus solum, sed & multi alii eruditi viri, Hieronymi esse negant, proprium opus requireret, si singula ejus errata comprehendere vellemus. Sed satis sint omnibus ejus erroribus explicandis septem illi indices, quos diligentissimus Erasmus editioni suae praeposuit. In quorum primo inexcusabiles solecismos per interpretem admissos digessit: in secundo, omnia fere loca obscura, in quibus magni nominis interpretes lapsi sunt, collocavit: in tertio, loca manifeste depravata disposuit: in quarto, loca in editione nostra redundantia: in quinto, loca in editione nostra deficientia apposuit: in sexto, & septimo, loca ab interprete immutata, & perperam inversa subiecit. Ex quibus quisque facile cognoscer, quot mendis, solecismis, barbarismis, amphibologiis, hyperbatis, milleque aliis erroribus nostra novi testamenti editio referta sit. Restat ergo, Ecclesiam Christianorum nullam hucusque integram, fidelem, veram, ac sinceram scripturae Graecae translationem habuisse: quod quidem ab initio sumpsimus demonstrandum.

DISSOLUTIO OBJECTORUM.

1. ETSI sciamus omnium fere Hebraeorum opinionem esse, quod Septuaginta interpretes solum quinque libros Mosi Graecos ediderint, malumus tamen certam, ac indubitatam omnium Christianorum Patrum in hac re sententiam sequi, quam cum judaizantibus haereticis incertas Judaeorum opiniones sectari. Inter patres autem divus Hieronymus praecipue affirmat, Septuaginta non solum quinque libros Mosi, verum etiam omnes prophetarum libros transtulisse. Quod Eusebius longe antea testatus fuerat lib. 8. Evangelicae praeparationis, in quo etiam Capite 1. causam

causam reddidit cur prophetarum libri a Septuaginta interpretibus verti debuerint, ita scribens: CUM jam Salvatoris nostri tempora viderentur propius advenire, conducereque maxime salutem omnium gentium, quaecunque a prophetis scripta fuerant, intelligere, per linguam Graecam, quam fere omnes gentes intelligerent, Judaicam scripturam universis proposuit. Aut enim eam post Salvatoris nostri tempora non habuissimus, Judaeis ex invidia occultantibus, aut corruptiores nobis dedissent, aut si recte haberi potuissent, in suspicionem traductores facile vocarentur. Salvator ergo noster, qui ut Deus omnia providebat, optimam dispositionem Ptolemaeo Aegyptiorum regi immisit, ut per Septuaginta Hebraeos interpretes libros prophetarum traduceret. Epiphanius vero in libello de ponderibus & mensuris non modo legem & prophetas, sed etiam caeteros veteris testamenti libros, quos etiam nominatim appellat, ab eis traductos refert; & idem ante eum Origenes sensit, longeque ante ambos Philo Judaeus: quo cum omnis Graecorum ac Latinorum Patrum chorus consentit. Nec ab eorum consensu quicquam Hieronymus discrepat, quanquam (ut haeretici nobis opponunt) aliquando dissentire visus sit, sed potius ex aliorum, quam ex sua ipsius mente dubitavit, an Septuaginta omne verum testamentum transtulerint. Semper enim in omnibus commentariis suis fassus est, Septuaginta interpretes totum verum testamentum transtulisse. Quin & in commentariis duodecim prophetarum, ut ipse de se contra Rufinum testatur, semper una cum sua editione, etiam Septuaginta interpretationem sub ipsorum nomine differuit. Ac demum quid de hac re sentiret, in iisdem commentariis aperuit his verbis: QUANQUAM eruditi solos quinque libros Moysi a Septuaginta translatos probent, utpote Iosephus, & Hebraei, nos tamen secuti auctoritatem veterum, Irenaei, Tertulliani, Origenis, totum verum testamentum per Septuaginta translatum dicimus. Quod si plerumque Hieronymus Septuaginta illas cellulas tanquam incerto auctore vulgatas contemnit, & Septuaginta interpretes non prophetas, ac vates, sed solum fuisse interpretes scripserit, non ob id tamen inficiatur eos Spiritu Sancto illustrante transtulisse: quinimo eos Spiritu Sancto plenos, ac Spiritus Sancti auctoritate commotos, verissime transtulisse, plerisque in locis, & maxime in praefatione libri Paralipomenon constanter affirmat: & quanquam eos asseveret nec interpretando prophetasse, nec spiritum habuisse propheticum, nusquam tamen negat eos Spiritu Sancto imbutos ad scripturae translationem accessisse: negavit quidem eos spiritum habuisse, quo futura praeviendo divinarent, ac scriberent, sed non negavit eos intus divinum intelligentiae spiritum, ac interpretationis divinae scripturae afflatum habuisse, cujus interni luminis auspicio, quae a prophetis scripta fuerant, ex una in aliam linguam converterent: differunt autem inter se prophetiae, & interpretationis spiritus: hic sermones interpretatur, ille vero ventura vaticinatur.

Hieronymus in
Praef. Pentateuch.

2. QUANTUM vero ad errores illos attinet, de quibus Septuaginta ab haereticis accusantur, quod multa prophetarum testimonia de Christo praesertim, ac sancta Trinitate silentio praeterierint, Hieronymus eos multis in locis egregie tutatur, demonstrans eos nec negligenter, nec malitiose, sed prudenti, pioque consilio multa de Christi sacramentis, & sanctae Trinitatis mysteriis omisisse. Primo, quia cum ante adventum Christi interpretarentur, multa venturi Christi sacramenta, nondum plene saeculis illis perspecta, scire nequiverunt: ita disponente Deo, ut omnia ejus divinitatis mysteria sub exortum Evangelicae lucis Christi splendore pandenda servarentur. Itaque quod illi ignoraverunt, aut non plene cognoverunt, vel dubiis, & ambiguis sententiis transtulerunt, vel omnino tacuerunt, volentes potius de incognitis bene tacere, quam de his, quae non noverrant, loquendo male pronuntiare. Secundo, ne Ptolemaeum Alexandriae regem scandalizarent, multa de filio Dei, ac de ejus adventu occultarunt: ne forte rex audiens, Deum habere filium, putasset Judaeos juxta Platonis dogma duplex habere divinitatis numen, & duos habere Deos, quos magni idcirco faciebat, quia unum tantum Deum colere dicerentur. Tertio, multa quoque alia praeter haec sacramenta tacuerunt, ne omnia fidei suae mysteria ethnicis proderent, indignum existimantes, juxta Christi sententiam, dare sanctum canibus, & margaritas an-

te

te porcos projicere. His igitur justissimis de causis tam multa a Septuaginta interpretibus omissa tradit Hieronymus.

3. DE his vero, quae ab eisdem addita sunt, Divus Hieronymus in libro De optimo genere interpretandi ostendit, in illis verba non esse considerata, sed sensum, ad quem Septuaginta ipsi nihil de suo addiderunt, licet verba quaedam, quae in Hebraeo non erant, adjunxerint. Sed cum animadverterent, Hebraeos quosdam sensus non posse in Graecam linguam, servato pari verborum numero, ita significanter transire, ea de causa dictiones aliquas interdum addiderunt, ut quod pari verborum numero ad plenum exprimere non poterant, adjectis aliis vocibus, significantius, & efficacius exprimerent. Quod & Apostoli, & Evangelistae aliquando fecerunt: sicut in Marco legimus, qui cum introduxisset Dominum ad defunctam puellam, dicentem: THABITHA CUMI: statim subjecit, quod interpretatur. Mar. 5. 41. Puella (tibi dico) surge, in cujus sententiae interpretatione duo verba, videlicet, TIBI DICO, quae in Hebraeo Christi dicto non sunt, de suo addidit, ut praecipientis Christi jussum, *ἐμπαρουσέτω*, hoc est, significantius faceret, & sensum vocantis atque imperantis fortius exprimeret: sic & Septuaginta emphasis gratia multas plerunque voces de suo addiderunt: veluti cum inter illa verba Psalmi vigesimi primi, DEUS DEUS MEUS, UT QUID ME DERELIQUISTI? interpo- Psal. 21. 1. suerunt *πρόχυσόν μοι*: hoc est, RESPICE IN ME: ut supplicantis, & exoptulantis affectum potentius & vividius explicarent: atque haec una causa est, cur Septuaginta de suo nonnulla addiderint. Altera vero est, equivocatio, ac multiplex vocum significatio, quae apud Hebraeos magis, quam in caeteris aliarum gentium linguis accidere solet, ut una eademque vox saepe multa significet. Unde Septuaginta volentes plerunque multiplex alicujus Hebraicae dictionis significatum ostendere, neque id unico verbo fieri posse videntes, pluribus appositis verbis, plures ejusdem vocis significationes interpretantur: quemadmodum Genesis tertio, memorato ab haereticis loco fecerunt: ubi cum in Hebraeo scriptum sit *חַלְגֵה בְּכַף* hal ghe concha, quod tam super ventrem, quam super pectus significat, Septuaginta utrumque vocabuli significatum exprimere cupientes verterunt: *ἐπὶ τῷ στήθει σου, καὶ τῇ κοιλίᾳ περιούρι*: hoc est, SUPER pectus tuum, Genes. 3. 14. & ventrem gradieris. Interdum quoque contingere potest, ut aliqua in codicibus Hebraicis, vel malitia, vel negligentia, vel imperitia Scriptorum praetermissa sint, quae cum postea inventa fuerint in editione Septuaginta interpretum, qui de integris adhuc codicibus transtulerunt, videantur a Septuaginta supra Hebraicam veritatem apposita. Sicut in duobus illis Deuteronomii locis ab haereticis productis evenisse putat Hieronymus, qui de his in Commentariis ad Galatas capite tertio, sic loquitur: INCERTUM habemus, utrum Septuaginta addiderunt, OMNIS HOMO, & IN OMNIBUS: an in veteri Hebraico ita fuerit, & postea Galat. 3. 10. a Judaeis delerum sit: in hanc me autem suspicionem illa res stimulat, quod verbum OMNIS, & IN OMNIBUS, quasi sensui suo necessarium ad probandum illud, quod quicunque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt; Apostolus Paulus, vir Hebraeae peritiae, & in lege doctissimus, nunquam protulisset, nisi in Hebraeis voluminibus haberetur. Quam ob causam Samaritanorum Hebraea volumina relegens, inveni *כל* cal, quod interpretatur, omnis, sive omnibus scriptum esse, & cum Septuaginta interpretibus concordare. Frustra igitur illud tulerunt Judaei, ne viderentur esse sub maledicto, si non possent omnia complere, quae scripta sunt: cum antiquiores alterius quoque gentis literae id positum fuisse testentur. Haec Hieronymus. Quod si Manichaei ex eo verbo scandalizati sunt, existimantes, Mosem blasphemasse Christum, quia posuit eum sub universali maledictione eorum, qui pendent in ligno, haereticorum fuit hoc scandalum, non de Scripturae occasione, sed de propria malitia sumptum: quasi non etiam Paulus Apostolus, quem Manichaei venerantur, dixisset, Christum non solum fuisse sub maledictione, sed etiam pro nobis factum esse a Deo peccatum, & maledi- Galat. 3. 13. ctum: factum inquam maledictum sponte sua, non natum, ut peccatum, quod homo commiserat per lignum scientiae boni & mali, ipse in ligno deleret appensus, ut Augustinus contra Faustum inquit. Et haec de locis a Septuaginta superadditis.

4. DE locis autem, qui apud Septuaginta cum Hebraica veritate pugnare videntur, recte Augustinus libro decimo octavo de Civitate Dei, capite quadragésimo quarto, dixit, multa esse apud Septuaginta interpretes, quae cum ab Hebraica veritate discrepare putentur, si bene intellecta fuerint, invenientur ei non esse contraria: & Divus Hieronymus in libro De optimo genere interpretandi: DISCREPANT, inquit, Septuaginta interpretum, nostraque translatio, & tamen sermonum varietas spiritus unitate concordat: unde credendum non est, Septuaginta aliquid unquam in contrarium sensum vertisse. Quod si locum illum Genesis vigesimo sexto alio sensu transfulerint, quam posteriores interpretes fecerint, in causa fuit, quod in codicibus sui temporis dictionem habuerint contrariam ei, quam Aquila, & Symmachus in suis codicibus habuerunt: quo factum est, ut eorum interpretatio a Septuaginta interpretatione dissideret. Quod enim Septuaginta in suis exemplaribus habuerunt $\alpha\lambda\lambda\ \text{lo}$, terminante aleph, quae, NON, negandi scilicet particulam significat, posteriores interpretes in suis codicibus, forte, scribentium incuria, omisso aleph, habuerunt $\eta\ \text{lo}$: quod pronomen ei, vel illi significat: unde tam Septuaginta, quam posteriores aptissime, quod habuerunt in suis codicibus, traduxerunt. Illi juxta negantem particulam, VENERUNT SERVI, ET NUNTIAVERUNT EI, ET DIXERUNT: NON INVENIMUS AQUAM. Isti vero juxta demonstrativam particulam; VENERUNT SERVI, ET NUNTIAVERUNT EI, ET DIXERUNT EI: INVENIMUS AQUAM. Quis autem ex istis sit verus, ac germanus illius scripturae sensus, non est nobis admodum anxie disquirendum, cum neuter illorum dogmatibus fidei nostrae adversetur, & uterque pariter historiae aptari quaeat. Mihi tamen convenientior videtur Septuaginta interpretatio, ne pronomen ei semel atque iterum absque ulla necessitate superfluo repetatur, dum dicitur: Venerunt servi, & nuntiaverunt ei, & dixerunt ei: cum satis fuerit semel dixisse, nuntiaverunt ei, & dixerunt (a). Nec obest quicquam, quod de putei etymologia opponunt, videlicet, juramenti dominationem a non inventis aquis deduci non posse: quoniam nec Septuaginta, nec ipse Moyses dixerunt juramenti cognomen fuisse derivatum ab aquis non inventis, sed a juramento quod juxta eundem puteum Isaac ferit una cum Abimelech & amicis ejus apud se convivantibus: sicut paulo supra ex ipsius historiae verbis apparet (b). Similiter locus Psalmi decimioctavi, si recte quo ad mysticam intelligentiam perpendatur, cum Hebraica veritate non pugnat: quod enim secundum mortuam literam apud Hebraeos legitur: $\text{הוֹדוּ לַיהוָה בְּחַלְבָהּ}$ la scemes lam ohel bahem: hoc est, SOLI posuit tabernaculum in eis: Septuaginta juxta vivificantem spiritum transferentes dixerunt: $\text{ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθνη τὸ σκηνώμα αὐτοῦ}$, id est, IN Sole posuit tabernaculum suum: ita eis divino spiritu dictante, ut verbis illis designaretur perenne sacramentum Christi, & ecclesiae, in qua velut in Sole, divinus ille sponsus Dei filius (ut Augustinus in expositione ejus Psalmi inquit) tabernaculum, & habitationem suam perpetuam collocavit: quam spirituales, & mysticum sensum si impii Manichaei secuti fuissent, in tantam impietatem minime

(a) Etsi prudenter sapienterque N. Xystus ostendat particulam illam negativam textui Geneseos adjectam a LXXII. interpretibus parum ad rem facere, esto adversetur Hebraico textui: non tamen omnibus adridet ejus suspicio de retinendo $\alpha\lambda\lambda\ \text{lo}$ negationem indicante, respuendoque $\eta\ \text{lo}$ pronomen ei designante, quum ex textu potius oppositum eruatur; idque vel ex eo praesertim evincitur, quia in Vulgata posterius retinetur, negatione illa penitus exhibita. Et fortasse variatio in septuagintaviralem editionem ex sequiori depravatione inrepsit. Quomodo autem, & quot ex momentis septuagintaviralis editio vindicetur, ejusque conformitas cum Hebraico textu probetur optime ostendunt viri Hebraice & Graece docti & in re Biblica plene eruditi Simonius, Vossius, Capellus, alique, quos consulas, quum ex his, quae nunc subjicimus, res tpra dilucideretur.

(b) Ad plenioram intelligentiam Hebraici textus, ejusque cum septuagintavirali editione conformitatem fumandam sat erit adnotare ex Hebraice doctis, quod dum in nostra vulgata vertitur abundan-

tia, quae Hebraico in textu scribitur פֶּטֶחַ , bene, etiam in Graeco textu scribitur ὄρεον jurisjurandi, si varietas legendi Hebraicos characteres attendatur, quae bene pensata res tota explicatur, quae primo aspectu nimium implexa videtur. Primo enim legi potest sebeba per schin , & significat septem; ita ut hic sit sensus ejus: hic est septimus puteus, quem effodi, & ita legit praecipue Vatablus. Quia insuper septenarius numerus plenitudinem denotat, bene noster Vulgatus abundantiam reddidit. Secundo legi potest sebeba , & significat juramentum, & sic legerunt septuaginta Interpretes, qui propterea reddiderunt ὄρεον puteus juramenti, & concordat etiam cum textu, & historia, quia ad hunc puteum juraverunt, foedusque inierunt Abraham, & Isaac cum Abimelecho. III. legi potest seba per sin , & significat saturitatem, quasi diceret: Ex hoc puteo saturabimur: hic puteus pacificam, & quietam nobis & pecoribus nostris abundantiam praestabit: Leges Cornelium a Lapide, & N. Thomam Malvenda in Genesim. Consule itidem quae adnotavimus hic fol. 615.

me decidissent, ut unicum illum cultum, qui soli Deo immortalis debetur, mortali & corruptibili astro exhiberent. (a)

DE locis vero, quos ex ignorantia propriae linguae a Septuaginta male translatos criminantur, respondemus Septuaginta facile vindicari ab ista calumnia ex infinitis pene suae editionis locis, qui cum sint longe obscuriores, ac difficiliore, quam hi, quos obtrectatores indicarunt, perspicuum fit Septuaginta non minus Hebraeae, quam Graecae linguae peritos, in vertendis tam apertis vocibus, quales sunt מוֹנִים monim & כִּבְרַת chibrath, errare non potuisse. Igitur potius errore ejusmodi vitio librariorum, quam inscitia doctissimorum interpretum contigisse credendum est: ad quod asserendum duae nos causae vehementer inducunt: una, quod Hieronymus, qui omnes defectus Septuaginta interpretum detexit, nusquam eos inscitiae notavit. Nec scio quomodo Joannes Reuclinus libro tertio Hebraicarum institutionum ausus fuerit Hieronymo impingere, quod is aliquando Septuaginta interpretes imperitiae damnarit, cum hoc in nullis Hieronymi scriptis inveniatur. Sed hoc tantum reperiatur, Septuaginta editionem, vitio scriptorum corruptam, in sua puritate non permansisse. Altera vero causa est, quod multa ex his, quae Hieronymus ex editione Septuaginta, quam ipse legerat, tanquam vitiosa adducit, nunc in editione Septuaginta, quam ecclesia Graeca legit, emendata habentur: ut quod Hieronymus miratur vocem hippodromi fuisse positam a Septuaginta pro voce כִּבְרַת chibrath, editio Graeca ipsorum Septuaginta nostri temporis non sic habet, sed juxta Hebraicam veritatem sic: ἵπποδρόμος δὲ ἡνίκα ἤγγισεν εἰς χιφράθ: id est, FACTUM est postquam appropinquasset in Chiphrata. Unde liquido apparet Graecum Hieronymi codicem in multis fuisse corruptum, & ipsum juxta id, quod in codice suo habebat, pronuntiassse: non Septuaginta reprehendens, sed depravationes illas coarguens, quae in Septuaginta editionem vitio corruptorum irrepserunt.

6. ILLUD vero, quod ajunt novum Hieronymi laborem evidentissime coarguere Septuaginta editionem, vetus calumnia est, olim quoque divo Hieronymo a suis aemulis inflicta; quam ipse per singulas sacrorum librorum praefationes facillime confutavit, ostendens se non contra Septuaginta interpretum auctoritatem, sed multis aliis de causis laborem illum suscepisse. Unde contra Rufinum, qui illi hoc idem objecerat, sic inquit: EGO ne contra Septuaginta interpretes aliquid sum locutus: quos ante annos plurimos diligentissime emendatos meae linguae studiosis dedi: quos quotidie in conventu fratrum edissero: quorum Psalmos jugi meditatione decanto? stultus eram, ut quod in pueritia didici, senex oblivisci vellem? universi tractatus mei horum testimoniis texti sunt: commentarii in duodecim Prophetas, & meam, & Septuaginta editionem edisserunt, &c. Causae vero, quae Hieronymum ad hanc editionem impulerunt, haec sunt. Primo, ut ea, quae in Septuaginta editione fuerant vitio scriptorum depravata, ex sua interpretatione emendari possent: quam causam ipse in praefatione Paralipomenon his verbis indicat: SI Septuaginta interpretum pura, & ut ab eis in Graecum versa est, editio permaneret, superfluo me Chromati episcoporum sanctissime, atque doctissime impelleres, ut Hebraea volumina Latino sermone transferrem. Quod enim semel aures hominum occupaverat, & nascentis ecclesiae roboraverat fidem, justum erat nostro silentio comprobari: nunc vero cum pro varietate regionum diversa ferantur exemplaria, & germana illa antiquaque translatio corrupta sit atque violata, nostri arbitrii putas, aut e pluribus indicare, quod verum sit, aut novum opus in veteri opere cudere. Secundo, ut multa, quae

TOM. II.

Bbbb 2

a Septuaginta

(a) Quam bene cohaereat cum Hebraico textu septuagintaviralis editio, docet Euthymius Zigabonus Graecus Author, cujus verba transcribere fas est ad notitiam veritatis. Ita enim expendit verba Psalmi XVIII. *In sole posuit tabernacula illuc*, „Hujus „versiculi sensus talis est: quod Deus habitatio- „nem soli posuit in Coelo. Ait enim Moyses de „duobus magnis luminaribus, quod posuit ea Deus „in firmamento coeli, ut lucerent super terram. „Aliquibus etiam visum est, versiculum hunc recte construi non posse: nos autem post dictionem, „tabernaculum, virgulam ponentes, & dictionem

„ quae Graece *Aura* habetur, non pro relativo, „ sed pro adverbio loci intelligentes, commodissime „ ordinem reddimus: posuit Deus ac determinavit „ soli habitationem illuc, id est in firmamento coeli, „ ita tamen, ut superflua sit praepositio in, quemad- „ modum multis in locis observavimus. Nam cum „ Graeci sexto casu careant, & illius loco tertio „ urantur, dictio, sole, hoc pacto, soli, apud „ eos est, & ordo traditus recte fieri potest, ut diximus. Sol itaque, qui constitutum sibi in Coelo habitaculum nunquam reliquit, divinae gloriae ac providentiae perpetuus est praeco.

a Septuaginta fuerant omiſſa, vel obſcure ob jam dictas cauſas translata, ipſe reſtitueret, ſuppleret, ac illuſtraret: ſicut ipſe in Praefatione Job ſcribens: AU-
DIANT, inquit, canes mei idcirco me in hoc volumine laboraſſe, non ut inter-
pretationem antiquam reprehenderem, ſed ut illa, quae in ea obſcura ſunt, aut
omiſſa, aut certe vitio Scriptorum depravata, maniſeſtiora noſtra interpretatione
facere. Tertio, ne Judaei eccleſiae Chriſti diutius inſultarent, improprian-
tes in Hebraeo non ita haberi, quemadmodum eccleſiae Chriſti & Septuaginta
interpretes legunt, & ne amplius Judaei haberent ſubterfugiendi diverticula, ſi-
quando a Chriſtianis in diſputatione premerentur, ac ſuiſmet armis ſterneren-
tur: nec ultra jam opus haberent Chriſtiani, ut Judaeorum Rabbinos conſule-
rent, & eorum opem implorarent: ſiquando lis de Hebraïca veritate naſceretur.
Quarto, ut exultantem Graeciam, quemadmodum ipſe in Praefatione Eſdrae,
inquit, compeſceret, & Graecorum ſuperbum faſtum comprimeret, qui ſe Lati-
nis in tantum praeferebant, ut dicerent, nihil divinarum Scripturarum habere
Latinos, quod non a Graecis mutuo accepiſſent. Quinto, ad evitandum ingen-
tes ſumptus eorum, qui ex collatione multorum exemplarium veritatem inveni-
re volentes, intolerabili quidem expenſa cogebantur emere exemplaria Septua-
ginta interpretum, Aquilae, Symmachi, Theodotionis, Origenis, Luciani, Eſy-
chii preſbyteri, quintae, ſextae, & ſeptimae editionis, atque alia multa, quae
non ſine magno pecuniarum diſpendio, & a ſolis divitibus parari poterant. Sexto,
ut occaſionem conſuſionis & erroris auferret his, qui diverſa exemplaria abſque
Hebraïcarum literarum peritiâ tractabant: qui cum ex ignorantia Hebraïci ſer-
monis, quis nam inter tot interpretes verius dixiſſet, diſcernere neſcirent, gravius
errabant: quod & ſapientiſſimo cuidam viro ſuis temporibus apud Graecos acci-
diſſe, Hieronymus in Praefatione Eſdrae teſtatur: qui cum Hebraïce neſciret,
ſaepe Scripturae ſenſum relinquens, uniuſcujuſque interpretis ſequēbatur errorem.
Septimo, ut diſſidium, tam Graecarum, quam Latinarum eccleſiarum circa edi-
tionem Septuaginta interpretum tolleretur: quae licet eandem Septuaginta inter-
pretationem publice tractarent, non tamen, ut Hieronymus in Praefatione Para-
lipomenon ſcribit, eadem ejuſdem editionis habebant exemplaria, ſed plane di-
verſa, & inter ſe pugnantia. Nam Alexandria, & Aegyptus utebantur editione
Septuaginta interpretum, emendata ab Eſychio Hieroſolymitanae eccleſiae preſ-
bytero: Conſtantinopolis vero uſque ad Antiochiam legebat eandem Septua-
ginta editionem, ſed in aliis exemplaribus emendatis a Luciano Martyre, Antio-
chenae quondam eccleſiae preſbytero, & poſtea Nicomediae epifcopo: mediae
vero inter has provinciae Paleſtinos codices legebant, quos ab Origene elabora-
tos, Euſebius, & Pamphilus vulgaverunt. Ad tollendam ergo tantam exempla-
rium contentionem, Hieronymus novam translationem de Hebraeo aggreſſus eſt.
Oſtavo, ut Latinorum ſtudia, ſicut ipſe contra Ruſinum teſtis eſt, in linguis ad-
juvaret, accenderetque animos ſuorum ad amorem linguae ſanctae, & ad verſan-
dum Hebraïca exemplaria, ne deinceps infidelium Hebraeorum ope egeremus.
Hae igitur cauſae impulerunt Hieronymum ad novam editionem, eademque
Latinam eccleſiam moverunt, ut poſt antiquam Septuaginta editionem, novam
divi Hieronymi interpretationem reciperent. Haec haecenus de Septuaginta in-
terpretibus.

7. Ex quibus omnino evertitur argumentum eorum, qui antiquam veteris te-
ſtamenti translationem apud Latinos idcirco vicioſam eſſe inferebant, quia de vi-
tioſa Septuaginta interpretum editione, tanquam de vitiato fonte fluxiſſet: quam
cum jam oſtenderimus omni vitio carere, fieri non poteſt, ut ex ea vitium ali-
quod in veterem Latinorum editionem fuerit derivatum. Quod ſi Hieronymus
multa in ea errata deprehendit, atque correxit, non ob id conſequens eſt, ut ec-
cleſia Latina ante Hieronymum nullam veteris teſtamenti veram, ac ſinceram
editionem habuerit: nam etſi nonnulla exemplaria olim fuerint corrupta, quae
poſtea Hieronymus correxit, non ideo ſequitur, ut omnes, quotquot habuit ec-
cleſia codices, fuerint in univerſum, & ex toto corrupti. Et eſto, etiam omnes
in aliquibus fuerint corrupti, non tamen fieri poteſt, ut omnes ſimul iſdem in-
locis fuerint depravati, ita ut id in nullo exemplari integrum, & inviolatum per-
maſerit.

manferit, quod in multis exemplaribus esset vitiatum. Sequitur ergo, ut ex pluribus corruptis codicibus, facta ipsorum ad invicem, vel ad Graecos codices collatione, facile ab eruditis ejusmodi exemplaria in unum conferentibus, vera, & integra cujuscunque loci translatio haberi potuerit, & revera ab his habita semper fuerit. Colligimus itaque adversus haereticorum sententiam, quod quanquam ecclesia in singulis seorsum codicibus sinceram & integram veteris testamenti translationem non habuit, nunquam tamen in omnibus simul & undique collectis exemplaribus exacta, absolutaque veteris testamenti translatione caruit, sed semper in ipsa generali codicum universitate, quod in uno atque alio codice corruptum fuit, id ipsum in hoc, vel in altero codice integrum, & incorruptum permansit: ita Scripturarum codices, protegente Deo, ne ecclesia sua per aliquod tempus divinae lectionis veritate fraudaretur, sed eam saltem in toto simul omnium codicum ambitu haberet, quam in singulis seorsum codicibus habere non poterat. Neque hanc nostram sententiam infirmat, quod Hieronymus dixit, veterem vulgatam editionem in multis locis deficere; ut in libro Job, in quo octingenti pene versus deerant, & in plerisque aliis locis superfluo redundare: veluti in libro Esther, & in libro Danielis: quia quantum attinet ad ea, quae desunt, possibile est, ut in codicibus, quos Hieronymus viderat, & quibus tum ecclesiae aliquae particulares utebantur, octingenti illi versus, & alia etiam multa deessent, quae tamen in caeteris aliarum ecclesiarum exemplaribus permanerent. Nam & editio antiqua libri Job, quem Gregorius in Moralibus disseruit, & graeca Septuaginta interpretum editio, quae nunc extat, nihil minus habere inveniuntur quam Hebraica exemplaria & Hieronymi translatio habeant. Quantum vero spectat ad ea, quae in vulgata editione supersunt, manifestum est, nunquam ex his translationis veritatem fuisse corruptam, eo quod non tanquam germana, ac propria immissa fuerint in illam communem editionem, sed tanquam exoterica, & apocrypha, ad supplementum historiarum extrinsecus addita, & obelis verubusque jugulantibus tam in Graecis, quam in Latinis codicibus transfixa: quae postea, quod pie sancteque scripta, & addita viderentur, auctoritatem successu temporis meruerunt, & in sacro canone ab ecclesia recepta fuerunt.

8. DE editione nova veteris testamenti, quam Hieronymi esse negant, respondemus, quod sicut ea non videtur esse Hieronymi, ob causas ab adversariis inductas, ita ob easdem causas non omnino alia videtur ab interpretatione Hieronymi. Nam sicut illi ex multis locis, qui in editione nostra aliter habentur, quam Hieronymus emendavit, arguunt, editionem hanc non esse eam, quam Hieronymus de Hebraica veritate transtulit, ita & nos eodem argumento ostendere possumus, eam non esse prorsus ab illa divi Hieronymi interpretatione diversam: quia in illa multa loca habentur, sicut Hieronymus se emendasse testatus est: veluti illud, quod in Septuaginta interpretibus legebatur: VIRI Sodomorum erant mali, & peccatores in conspectu Dei; voluit ipse legendum esse, ut nunc legitur in editione nostra, absque duobus illis verbis: in conspectu Dei: & Genesis trigesimo sexto, pro eo, quod Septuaginta habebant: EGRESSUS inde venit in hippodromum: dicit, se in locum hippodromi posuisse verno tempore, ut nunc in nostra editione legitur. Et ne in recensendis similibus locis editionis nostrae a Hieronymo correctis tempus teram, inspiciat quicumque volet Commentaria Hieronymi in prophetas, in quibus ille duas editiones edisserit, Septuaginta videlicet, ac suam de Hebraica veritate translatam: & videbit editionem Hieronymi a nostra vulgata editione nihil pene discrepare. Proinde credibile est, hanc nostram vulgatam editionem ex duabus Hieronymi editionibus constare: videlicet ex ea, quam Hieronymus secundum Hebraicam veritatem edidit, & ex ea, quam ipse ex Graeca editione Septuaginta interpretum transtulit. Utrunque enim se fecisse testatur Divus Hieronymus, & in Apologia contra Rufinum, & in omnibus pene veteris testamenti Praefationibus. Quod etiam indicat Psalterium editionis nostrae: ipsum enim illud idem non est, quod ipse ad Sophronium juxta Hebraicam veritatem transtulit, sed aliud, quod se ex Septuaginta editione vertisse, in epistola ad Suniam & Frexellam scribit. Verum utcumque sit, hoc certe verissimum est, Hieronymi editionem nunquam, aut de lin-

guarum

guarum imperitia, aut de falsitate, ut isti fingunt, fuisse damnatam, sed mirum in modum ab Augustino, Gregorio, Isidoro, atque aliis clarissimis viris laudatam. Quod si aliquando Palladius Galata, Hieronymianae gloriae invidus, quem Epiphanius ad Joannem episcopum Hierosolymitanum scribens, tanquam haeticum fugiendum esse monuit, itemque Augustinus, & Rufinus, & alii quidam, hanc Hieronymi translationem accusare visi sunt, sciendum est, eos non genus, formamque interpretandi, ac fidem, sed occasionem, opportunitatem, & consilium translatoris improbasse; eo quod nephas esse ducerent, a Septuaginta interpretum inveterata jam auctoritate discedere: & existimarent, hanc novam Hieronymi editionem non sine maxima ecclesiarum perturbatione, ac fidelium scandalo invulgari posse. Et in hunc sensum se fuisse locutum, declarat ipsemet Augustinus, cum de hac re ad Hieronymum scriberet, his verbis: EGO sane, malletem te Graecas potius canonicas nobis interpretari Scripturas, quae Septuaginta interpretum auctoritate perhibentur: perdurum enim erit, si tua interpretatio per multas ecclesias frequentius coeperit lectitari, quod a Graecis ecclesiis Latinae ecclesiae dissonabunt: maxime quia facile contradictor convincitur Graeco prolato libro, id est, linguae notissima. Siquis autem in eo, quod ex Hebraeo translatum est, aliquo insolito permotus fuerit, & falsi crimen intenderit, aut vix, aut nunquam ad Hebraea testimonia pervenitur, quibus defendatur objectum. Quo si etiam perventum fuerit, tot Latinas, & Graecas auctoritates damnari, quis ferat? Quibus verbis apparet, Augustinum non formam interpretationis, sed intempestivum traducendi officium in Hieronymo non probasse. Quod autem Hieronymus se aliquando lapsus fateretur, & etiam quaedam Hebraea vocabula non intellexisse, nihil ejus editionis auctoritati derogat, cum ipsemet ea, in quibus se errasse cognoverat, diligenter etiam emendarit: ut loco ab haeticis de Esaia inducto fecit: in quo cum male FESTIVITATEM transtulisset, postea locum emendans, pro festivitate Pavorem reposuit. De his vero vocibus, quorum se significata ignorare ingenue fassus est, non illi hoc, tanquam imperito, vitio vertendum est, sed id vocibus jam vetustate, & antiquitate nimia obsoletis imputandum est. Quemadmodum & clarissimo oratori Marco Tullio nemo vitio dabit, quod multas voces senio antiquatas, quae apud Varronem, & Catonem legabantur, sese ignorare confessus sit: veluti nassiternam, scrutiscum, urpex, lessum facere, & alias ejusmodi dictiones, quibus nihil dissimiles sunt omnes illae voces, quarum se Hieronymus significatum nescire non negavit.

9. AD illud vero, in quo nostram vulgaram editionem, cujuseunque ea sit, ceu penitus ab Hebraica veritate discrepantem accusant, dicimus, quod quamquam in verbis aliquando ab Hebraeo discordet, ubique tamen in sensus veritate, & sententiae unitate concordat. Nec mirum est, si in verbis quandoque ab Hebraeo dissentit, cum ea, ut dictum est, non pure, & simpliciter sit ex Hebraeo fonte deducta, sed permixtum & confuse sumpta ex duabus Hieronymi editionibus, quarum ipse alteram de Hebraeo fonte, alteram de Graeca veritate traduxit. Quanquam neque in verbis ipsis editio nostra, si diligenter considerata fuerit, ab Hebraica veritate dissentiat, nisi in dictionibus quibusdam, in quibus necessario coguntur interpretes ab exemplaribus evariare, & nonnihil inter se ipsos dissentire, cum scilicet eis occurrunt voces quaedam ambiguae, & incertae. Redduntur autem dictiones Hebraicae interpretibus incertae ob multas causas: aliquando enim codices, quibus interpretes vertendo utuntur, vocalibus punctis destituuntur: qualis fuit codex, quo Hieronymus usus est: & sicut nunc est volumen legis, quo passim Judaei in Synagogis utuntur. Cum ergo literae suis notulis distinctae non sunt, & occurrent aliquae dictiones iisdem literis scriptae, tunc ipsae multis modis legi, & traduci possunt: veluti vox סם Sem, sine apicibus scripta, additis punctis, legi potest סמ Scem, & tunc nomen significat, vel סמ Sciam, & tunc ibi, vel illic denotat: vel סם Sam, quod posuit significat: vel סם Scam, quod desolatum sonat. Aliquando vero, ut diximus, occurrunt nomina quaedam per vetusta locorum, animalium, plantarum, ac lapidum, quorum significationes, etiam apud ipsos Hebraeos, vocis antiquitate, ac temporis diuturnitate, interie-

re. Aliquando occurrunt dictiones eisdem literis scriptae, & similibus pene punctis distinctae: sicut in his duabus vocibus זרע Sciam, & זרע Scem, accidit: in quibus, si duo illa puncta Zere.. quae sub altera illarum dictionum ponuntur, paulo sibi ipsis, vel calami lapsu, vel scribentis incuria, viciniora fiant, formam efficiunt puncti Patach - quod sub alia dictione ponebatur, & sic transitus ex uno ad aliud significatum continget: quandoque etiam contingit dictiones ob nimiam inter se literarum similitudinem, a Scriptoribus variari: ut si quis pro כל cal, quod significat omnis, בל bal scripserit, quod Danielis sexto capite cor significat. Cum igitur his, atque aliis ejusmodi causis saepe contingat interpretes impediri, non sunt damnandi, si interdum in talibus locis a veritate Hebraicae lectionis deficiant: quales certe sunt, quos natus isti haeretici nostro interpreti objiciunt: ut חבדולח habbedolach, quod testibus Josepho, Hieronymo, & Rabbi Kimki, tam bdellium, quam lapidem prassinum, unionem, onychem, crystallum, & carbunculum, significat, & אלון alon, quod non solum pro convalle, & planitie, sed etiam pro quercu, ut annotavit Augustinus, Chisami episcopus, traduci potest, & במירמא bemirma, quod, CUM DOLO, & cum prudentia significat, & pro Chibrath, quod secundum Septuaginta locum significat, & secundum Hieronymum vernum tempus, & secundum David Kimki, quandam itineris mensuram: & illud similiter, quod Genesis sexto legitur לֹא יָדֹן Lo Jadon, quod tam judicare, quam manere, ac veluti judicem sedere, significat. Unde etiam Septuaginta, quos noster interpretes secutus est, recte verterunt ὁ μὴ καταμῖν . NON permanebit: ut sensus sit, NON permanebit, vel, sedebit ut judex spiritus meus in homine: quod perinde est, ac si dicas: NON judicabit spiritus meus in homine. Ex quibus clare patet, editionem nostram raro in verbis, & nunquam in sententia ab Hebraica veritate discrepare.

10. DE utraque tandem Latina novi testamenti editione, ac in primis de nova, non admodum curamus, an ea divi Hieronymi sit, nec ne, cum id ex scriptis ejus satis aperte sciri nequeat, appareatque, magis illum veterem novi testamenti editionem emendasse, quam novam, in totum novum testamentum editionem edidisse, propterea quod ipse in catalogo Virorum illustrium scribat, sese novum testamentum Graecae fidei reddidisse, vetus vero juxta Hebraicam veritatem transtulisse. Quae sane verba indicant, ipsum posuisse discrimen inter transferre juxta Hebraicam fidem, & reddere Graecae fidei: atque per haec significasse, novum se testamentum non de Graeco transtulisse, sed tantum correxisse: quod etiam in Praefatione Evangeliorum ad Damasum innuit, dicens; IGITUR haec praefens Praefatiuncula pollicetur, quatuor tantum Evangelia, codicum Graecorum emendata collatione: sed veterum, quae ne multum a lectionis Latinae consuetudine discreparent, ita calamo temperavimus, ut his tantum, quae sensum videbantur immutare correctis, reliqua manere pateremur ut fuerant. Et in Praefatione septem canonicarum ad Eustochium; EVANGELISTAS, ait, dudum ad Graecae veritatis lineam correximus. Ex quibus apparet, Hieronymum potius testamentum novum antea ab aliis versum emendasse, quam de Graeco iterum in Latinum vertisse: & verisimile est, hanc nostram editionem esse eam, quam Hieronymus emendavit. De erroribus vero, quos Hieronymus in veteri translatione annotavit, & recentiores in hac nova editione pariter annotarunt, ingenue fatemur & nos, multos errores ab Hieronymo emendatos in veteri translatione, & similiter in hac nostra nova editione nunnulla inveniri menda, soloecismos, barbarismos, hyperbata, & multa parum accommodata, versa, & minus Latine expressa, obscure & ambigue interpretata, itemque nonnulla superaddita, aliqua omissa, quaedam transposita, immutata, ac vitio Scriptorum depravata, quae Sanctes Pagninus, Thomas Cajetanus, Franciscus Forelius, & Hieronymus Oleastrius, viri ex Dominicano Ordine eruditissimi, interpretationibus, & explanationibus suis indicarunt. Non tamen ex his sequitur, ecclesiam usque in hanc diem non habuisse veram, sinceram, integram, ac fidelem novi testamenti editionem: quia etsi in ea ejusmodi errata inveniantur, certum est tamen, neque in veteri, neque in nova editione aliquid unquam inventum esse, quod fuerit vel a veritate Christianae fidei devium, falsumve, ac mendax, vel contrarium

contrarium dogmatibus ac regulis orthodoxis, vel praeter veritatem additum, vel contra veritatem mutatum, vel in praedictum veritatis omissum, vel adeo depravatum, ut occasionem perniciosae errandi attulerit, vel haeresibus, ac pravis dogmatibus materiam & fomenta praestiterit, vel ita obscure, & ambiguum, ut mysteria nostrae fidei occultaverit, aut non ad sufficientiam, & quantum satis est ad salutem, explicaverit. Quos tamen errores, menda, ac depravationes Divus Hieronymus in veteri editione novi testamenti se consulto reliquisse testatus est, & ecclesia similiter in nova editione ex professo reliquit: non quia tot eruditissimi, ac sanctissimi ecclesiae Patres ea errata vel non agnoverint, vel approbaverint, sed quia ad ea dissimulanda iustis se causis impelli viderint. Primo, quod animadverterint nihil periculi in fide ac moribus, ex his tam levibus erratis imminere. Deinde, ne fideles importunae, ac nimium exactae correctionis novitate offenderentur, quorum aures usque ab infantia vetus illa editio occupaverat. Postremo, ut vetustam illam editionem venerarentur, quae nascentis ecclesiae fidem educaverat, & crescentis roboraverat, & evexerat, utque sanctam ac venerandam illam simplicitatem antiqui interpretis, qui non sermonis ornatum, sed historiae veritatem quaesivit, sua ipsorum approbatione honorarent, & vestigia majorum suorum sequerentur; qui eosdem errores sacra quadam pietate ducti, tolerarunt exemplo sanctorum Apostolorum; qui quanquam scirent editionem Septuaginta interpretum in multis redundare, & in multis deficere, eam tamen non contempserunt, sed ubique eam praedicaverunt, & ex ea prima nostrae fidei fundamenta jecerunt. Temerarium igitur est, imo plane haeticum, propter leves quosdam defectus, qui in nostra vulgata editione, citra ullum fidei ac morum detrimentum, reperiuntur, eam spernere, & abjicere, novaeque & prophanas in locum ejus haeticorum translationes introducere: praesertim post Oecumenici Concilii Tridentini decretum, cujus verba vulgatam editionem comprobantia, sic habent: Sacrosancta Synodus considerans, non parum utilitatis accedere posse ecclesiae Dei, si ex omnibus Latinis editionibus, quae circumferuntur sacrorum librorum, quae nam pro authentica habenda sit, innotescat: statuit & declarat, ut haec ipsa vetus & vulgata editio, quae longo tot saeculorum usu in ipsa ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, & expositionibus, pro authentica habeatur: & ut nemo illam rejicere quovis praetextu audeat, vel praesumat. Atque haec de translationibus divinae Scripturae, prolixius fortasse quam decuit, dicta sint.

Octavi & ultimi libri finis.

Quantum satis superque erat ad proprium institutum, praesertim ad heterodoxorum blasphemias retundendas, Cl. N. Author de variis Scripturarum versionibus, earumque Authoribus hic disseruit, qui tamen alibi in hoc eodem opere haud omisit de variis id genus editionibus verbum facere, illarumque auctores laudare, ut praecipue videre est Tom. I. Lib. IV. Ubi tamen est advertendum (quod etiam ego oculo corrente legens, aliisque praepeditus, adnotare omisi) quod Felix Pratensis Etruscus ab eodem Xysto Dominicans adlectus restituendus sit Ordini Eremitarum S. P. Augustini, quem ille fuit professus, ut ex Bulla Leonis X. ejusdem operi adposita luculenter adparet. Neque tamen piaculum in nostro Authore est notare, dum ex aliorum relatione ex Augustiniano fecit Dominicanum, ut praeceteris animadvertit N. Jacobus Echard, qui ex variis purgatisque monumentis Eremitarum S. P. Augustini Ordini restituit vindicatque Felicem Pratensem, pridem ab aliis, deinde a N. Xysto Praedicatoribus adlectum. Ex aliorum itidem relatione idem N. Author hujusce Felicis ex Hebraico Latinam hanc editionem primum vulgatam adserit Anno MDXX., quum tamen res ita non se habeat: extat namque Neapoli in Bibliotheca S. Johannis ad Carbonariam ejusdem Ordinis Augustiniani laudatam Felicis opus

duobus voluminibus comprehensum, quorum primum editum est Venetiis MDXV. alterum ibidem MDXXII.

Quamvis, inquam, N. Xystus hic eos laudaverit translatores Originalium textuum, quos opportunos existimabat, sicut & IV. laudato libro eisdem percensuerit, quia tamen ibi alios adjicere aequum existimavi ad majorem legentium eruditionem, ita pariter hic, etsi paucos alios adjicere, qui ex Originalibus textibus versiones dederunt, opportunum censui, ut plenior habeatur eorum notitia. N. Xysti idea servata. Quapropter etsi uberem hujusce rei segetem exhibeant Viri docti cum Orthodoxi, cum Heterodoxi, praesertim Philippus Labbaeus, Julius Bartoloccius, Richardus Simonius, Augustinus Calmer, Jacobus le Long, Antonius Teissierus, Johannes Albertus Fabricius, Christianus Kertoldus, Brianus Walton, Johannes Crovveus, Johannes Hartens, alique, sat mihi erit manipulum feligere paucorum, qui dumtaxat ex Originalibus Bibliorum textibus versiones dederunt, & eorum dumtaxat, qui catholica professione censentur, ut ad umbelicum tandem perducam quod perficiendum adsumsi: Quapropter Elenchum horumce alphabetico ordine, per synopsis esto, subijciam.

ADRIA-

A

ADRIANUS CHILUS, Belgæ, Maldëghemius, Græce, & Latine doctus, Pastor Brugensis, Targum in Psalmos Latio donavit. Claruit A. MDXXXIII.

AGATHIUS GUIDACERIUS, natione Calaber, Catacensis, in nostro Regno natus, & proprie in Oppido Rocha Corragit, linguarum Græcæ, & Hebrææ Regius Parisiensis Professor. XXIV. priorum Psalmos, & Cantica Canticorum ex Hebræo in Latinum vertit. Claruit Anno MDXL.

ANGELUS ROCCA, Ord. Eremitarum S. P. Augustini, Italus, Camors, in agro Picaeno, S. Th. Doctor insignis, Hebræice & Chaldaice doctissimus, a Xysto V. Bibliis Latinis ex Originali textu corrigendis addictus, a Clemente VIII. praefectura Sacrae Apostolice decoratus, & post decennium Tegastensi insula insignitus, demandatam sibi provinciam adcurate obivit. & inter plura, quae edidit, opera, typis quoque mandavit Notas, seu Scholia in utrumque Testamentum. Insigni Romae extracta Bibliotheca, & immortalis post se nominis sui memoria posteris relicta vivere desit Anno MDCXX.

ANTONIUS LE MAITRE, Gallus, Parisinus, in Senatu Parisiensi Cl. Patronus, trium linguarum peritissimus, Psalmos ex Hebræo Gallice fecit, IV. Evangelia vero ex Græco & Latino Gallice vertit. Ad finem dierum suorum pervenit An. MDCLVIII.

ARNOLDUS PONTACUS, Gallus, Burdigalensis, linguarum Orientalium peritus, Episcopus Vasatenfis, Targum in Abdiam, Jonam, & Sophoniam Latine edidit. Obdormivit in pace Anno MDCV.

ATHANASIUS KIRCHERUS, Societatis Jesu, Germanus, Fuldensis, linguarum Orientalium peritus, linguae Hebræicae Romanus Professor, Psalmos Arabicos in Latium commutavit. Obiit Anno MDCLXXX.

B

BERNARDUS BALBUS, Italus, Urbanus, Guastallae Abbas, Latinae, Græcæ, ac ceterarum Orientalium linguarum peritissimus, Paraphrasim Opkelosi Latine fecit. Mortis imperio cessit Anno MDCXVII.

BURGUNDIO, natione Italus, patria Pisanus, Græcæ & Latinae eloquentiae Professor, partem libri Geneseos, & Evangelium Johannis ex Græco Latine transtulit. Devixit Anno MCXCIV.

F

FRANCISCUS VÉRON, natione Gallus, patria Parisinus, Ex-Jesuita, Carentonianus Pastor, & Cleri Gallicani Controversista, Gallicam Novi Testamenti versionem, quae Lovaniensis dicitur, diligenter cum Græco textu conlatam, auctis brevibus notulis litteralibus Parisiis vulgavit Anno MDCXLVII.

G

GUILLELMUS CANTERUS, Belgæ, Ultrajectinus, Latine & Græce doctus, praeter quamplurima opera, eaque varii argumenti, a probatis viris laudata, Bibliis Græcis Antuerpiensibus operam navavit: novam insuper horumce versionem Latinam adorsus est; varias etiam lectiones ad Græca Biblia collegit. Vir immortalis memoriae nondum aetatis XXXIII. expleto mortem subiit Anno MDLXXV.

J

JACOBUS BOLDUCTUS, seu BOULDUC, Gallus, Parisinus, Ord. Min. Capuccinorum, Librum Job ex Hebræo idiomate adcurata versione in Latinum transtulit, & paraphrasi ac commentariis adornatum edidit Parisiis MDCIX. idemque opus

TOM. II.

fusioribus commentariis illustratum duobus voluminibus Parisiis vulgavit Anno MDCXXXVII.

JACOBUS JATUMAEUS, Ord. Praedicatorum N. Xysto SIMON; Jacobo le Long JACOBUS. Vide quae de eo scribit N. Xystus.

JOANNES CRESTONUS, Italus, Placentinus, Carmelita, Græce, & Latine doctus, S. Th. Magister, Græco Psalmorum contextui Latine a se confectam versionem adjecit. Floruit Anno MCDLXXXI.

JOHANNES HESRONITA, Maronita Monte Libano, Syriacae linguae Professor Parisiensis, Pentateuchum ex Arabico, & libros Salomonis ex Syriaco Latine reddidit. Vivebat An. MDCXXV.

JOHANNES REUCHLINUS, Græca voce CAPNION Phorcensis, Legum Imperialium Doctor, Comes Palatinus Caesareus, Latinam ex Hebræo VII. Psalmorum Poenitentialium versionem fecit, ediditque Tubingae MDXVIII.

JOHANNES VERGARA. Vide priorem N. Elenchum adjectum I. T. V. Complutenses Doctores, ubi ceteros, qui in eadem editione conlaborarunt, reperies.

M

MOSEs MARDENUS, ex Mesopotamia, Catholicus Sacerdos non levi adhibuit operam Novo Testamento ex Syriaco Latine verrendo, quod Regiis impensis fuit editum Viennae in Austria Anno MDLXII.

O

OTHOMAS LUCINIUS (de quo N. Xystus T. I. f. 45.) Ultrajectinus, Monachus S. Benedicti, praeter ea, quae ibidem a Xysto per censentur, & Græco, & Hebraicis dialectis Latinitati redditum Psalterium vulgavit Augustae MDXXIV.

P

PETRUS CASTUS, vir Hebraice, & Chaldaice doctus, Targum in Ecclesiasten ex Chaldaeo Latine versum vulgavit, edidit quoque librum, cui titulus *Typus Messiae* Lugduni MDLIV.

PETRUS FAXARDUS, Hispanus, Marchio Valesius Linguae Græcae eruditione praestans, ex XVI. codicibus Græcis Lectiones Novi Testamenti Graeci congeffit, & Latine dedit. Floruit An. MDC.

R

ROBERTUS SHIRWOOD, Anglus, Conventriensis, Catholicus, linguae Sanctae Professor Lovaniensis, Latinam ex Hebræo translationem libri Ecclesiastici publicavit. Claruit MDXIII.

RODULPHUS LE MAITRE, Gallus, Hebraice doctus, Regiae familiae primarius Medicus, Psalmos ex Hebræo Latine, eisdemque pariter, sicut & Cantica Canticorum Gallice edidit Anno MDCXXVIII. & MDCXXIX.

S

SERGIUS RISIUS, Maronita, Archiepiscopus Damascenus, Latina Bibliorum editionem cum ex Syriaco, tum ex Arabico sub Pontificatu Urbani VIII. confecit. Diem clausit extremum Anno MDCXXXVIII.

STEPHANUS ISAAC, ex Judæo Christianus, linguae Sanctae Professor Colonienfis, Malachiam Prophetam ex Hebræo Latine redditum publici juris fecit Coloniae Anno MDLVII.

V

VICTORIUS SCIALAC, Maronita, Accurrensis, & Monte Libano, Romae in Collegio Sapientiae linguarum Syriacæ, & Arabicæ Professor, librum Job ex Chaldaeo, & Psalmos ex Arabico sermone in Latinum convertit. Claruit Ann. MDCXIV.

Cece

INDEX

I N D E X

LOCORUM DIVINAE SCRIPTURAE, QUOS DIVERSI AUCTORES OB VARIAS
OCCASIONES, SIVE OBITER, SIVE EX PROFFESSO,
TRACTARUNT.

G E N E S I S.

In principio creavit Deus coelum, & terram 111. 214. 320. 405. 557. 558. 559. & sequ.

Spiritus Dom. ferebatur super aquas 561.

Vidit Deus lucem quod esset bonus 1055.

Fiat firmamentum 562. 563.

Divisit aquas ab aquis 564.

Et factum est mane & vespere dies ibid.

Congregentur aquae, quae sub coelo sunt 244. 565.

Posuit Deus stellas in firmamento coeli 122. 565.

Faciamus hominem ad imaginem 567. 573. 583. & sequ.

Fecit Deus hominem ad imaginem 569.

Ad imaginem Dei creavit illum. 569.

Masculum, & foeminam fecit eos 580.

Crescite, & multiplicamini 569. 570. 802.

Ecce dedi vobis omnem escam 570.

Vidit Deus cunctas quae fecerat 573.

2 Igitur perfecti sunt coeli 672.

Complevit Deus die septimo 570.

Requievit Deus die septimo 571. 630. 1041.

Istae sunt generationes coeli, & terrae 86.

Formavit Deus hominem de limbo terrae 571.

Inspiravit in faciem ejus spiraculum ibid. & sequ.

Plantavit Deus paradisum 574. & sequ.

Ubi constituit idolum 1110.

Posuit Deus hominem in paradisum 565.

De ligna scientiae boni, & mali, ne com. 76.

Quocumque die comederis, morte mor. 579.

Adae non inveniebatur adiutorium 580.

Invenisti Dominus soporem in Adam 581.

Propter hoc relinquet homo patrem & matrem 167. 1041.

3 Dixit autem serpens 253.

Cumque cognovissent se esse nudo 582.

Adam ubi es 1054. 1056.

In labore paries filios tuos 862.

Super pectus gradieris 1108.

Inimicitias ponam inter te & mulier. 583.

In sudore vultus tui vestieris pane tuo 362.

Maledicta terra in opere 697.

Revertaris in terram, de qua sumptus 584.

Fecit Deus Adae tunicas pelliceas 585.

Ecce Adam sicut unus ex nobis. 1055.

Ne forte mittat munus suum, & sumat de signo 1054. 1056.

Ejecitque Adam, & collocavit ante par. 586.

Collocavit ante parad. voluptatis ibid. & 588.

4 Adam cognovit uxorem suam 588. 589.

Respexit Deus ad Abel, & ad munera 1110.

Nonne si bene egeris, recipies. 590.

Dixit Cain, egrediamur for. 171. 591.

Maledictus eris super terram, quae ap. 697.

Vagus, & profugus eris 592.

Ad Originalem plagam Eden 574.

5 Vixitq; 83. b. postquam genuit Enos 592.

Hic est liber generationis Adam 58. 118.

Non apparuit, quia tulit illum Deus 108.

Vacavit nomen ejus Nohe 593.

6 Videntes filii Dei filias hom. ibid. & sequ.

Non permonebit spiritus meus in hominibus 596. 1111.

Erunt dies eorum 120. anni 597.

Gigantes autem erant super terr. 597. & sequ.

Delebo hominem, quem creavi, a facie 596.

Nohe vir justus, atque perfectus 599.

Corrupta est omnis terra 697.

7 Anno sexcentesimo vitae Nohe 599.

Cataractae coeli aperte sunt 600.

8 Requievit arca mense septimo 601.

Corvus egrediens, non revert. batur ibid.

Reversa est columba, portans ramum 601.

Odoratus est Dom. odorem suavitatis 602.

Sensus & cogitatio hominis prona est 751.

9 Nohe plantavit vineam 602.

11 Erat omnis terra labii unius ibid.

Vixitque Sem postquam genuit 603.

12 Usque ad locum Sichem & conval. 1110.

Dixit quod soror mea es 604.

13 Viri Sodomorum erant mali 1108.

14 Melchisedech rex Salem 606. 607.

Non accipiam ex omnibus, quae tua 607.

15 Credidit Abraham Deo, & reput. est illi ad &c. 1023.

16 Ingredere ad anollam meam, &c. 607.

17 Ambula cōram me, & esto perfectus 812.

Circumcidetur ex vobis omne mascul. 609.

Infans octo dierum circumcidatur 610.

Cecidit Abraham in faciem suam, & risit ibid.

18 Domine. si inveni gratiam 611.

Negavit Sara dicens, non risi 276.

Cumque surrexissent inde viri 611.

22 Nunc cognovi quod timeas Deum 613.

Per momentissimum juravi dixit Domin. 740.

Vidit post tergum arietem 613.

25 Erat autem Jacob vir simplex 905.

26 Invenimus aquam 615.

27 Ego sum primogen. tuus Esau 286. 615.

Venit frater tuus fraudulenter 1111.

Reffe appellatum est nomen ejus Jac. 1082.

28 Erit mihi lapis iste in titulum 197.

30 Aut da mihi fiveros, aut moriar 214.

Dixit Rachel: da mihi mandragoras 619.

Facta sunt pecora seratina Laban 621.

31 Mutuisti mercedem decem vicib. 1109.

Galaad, hoc est, tumulus testis 985.

32 Ecce vir inludatur cum eo 621.

Nequaquam Jacob appellabitur nomen 622.

Vidit Domin. facie ad faciem 1041. 1043.

35 Egredietur inde, venit verno temp. 1109.

Benoni, id est, filius doloris mei 985.

36 Iste est Ana, qui invenit aquas calidas 1100.

Regnavit pro eo Jobab filius Zare de Bosra 48.

37 Joseph accusavit fratres de crimine pessimo 260. 622.

38 Ingrediens Judas ad Thamar 623.

42 Per salutem Pharaonis 740.

48 Angelus, qui pascit me 945.

49 Maledictus furor eorum 929.

Manus tuae in cervicibus inimicorum. 127.

E X O D U S.

1 Benefecit Dominus obsecratoribus 275.

3 Ego sum, qui sum 158. 298.

6 Et nomen meum Jehova non indicavi eis 129.

12 Phase, id est, transitus Domini 985.

Petierunt ab Aegyptiis vasa 1042.

15 Misisti iram tuam, quae devoravit 38.

Quis sicut tu in fortibus Domine 38.

17 Delebo memoriam Amalech de sub coelo 127. 242.

19 Cuncta, quae locutus est nobis Dom. 93.

20 Ego sum Deus tuus qui eduxi te de ter. ibid.

Deus visitans iniquitates patrum in filios 667. 1041.

Honora patrem & matrem 192. 1041. 1043.

Non concupisces, quae proximi 1042.

Non loqueris falsum testimonium 127.

21 Qui percusserit mulierem praegnantem 580.

Oculum pro oculo, dentem pro dente 1041. & sequ.

23 Innocentem, & justum, me occidas 1097.

Non erit infecunda & sterilis in terra tua 1054. 1057.

24 Scripsit Moses universos sermones De. 2.

Volumen foederis legit audiente populo 100.

Omnia, quae praecepit nobis Dom. facies 76.

26 Tabernaculum vero ita facies 236.

28 Facies vestem sanctam Aaron frat. 266.

Haec erunt vestimenta, quae facient 624.

Sculpes in eis nomina filiorum Israel 157.

Portabit Aaron nomina filiorum Israel in rat. ibid.

Laminam de auro, in qua sculpes no. Dom. 28.

30 Quando tuleris summam fil. Israel 902.

32 Quiescat ira tua 294.

Proiecit de manu tabulas, & confregit 92.

Aut dele me de libro tuo 188. 212.

Qui peccaverit, delebo eum de lib. meo 211.

33 Locutus est Dom. Moysi factis ad fa. 895.

34 Ignorabat quod cor. esset facies ejus 624.

35 Omne masculinum adaper. vulvam 823.

L E V I T I C U S.

1 Fundent sanguis super altaris circum. 625.

10 Vinum, & omne, quod inebriare pot. 626.

Pestusculum, quod oblatum est 627.

7 Sanguinem nullius animalis comed. 86.

8 Moses congregata omni turba 625.

11 Aquilam, accipitrem, & corvum non comed. 622.

16 Nec titulos erigetis 197.

Imponet incensum super ignem 628.

17 Anima carnis in sangu. est 1054. 1057.

18 Filiis Levi non erit portio 672.

19 Non radetis barbam, neq; sign. 699. 701.

26 Complacuit terra in sabbatis suis 697.

N U M E R I.

1 Tollite summam universae congregati. nis fil. 95.

5 Si non dormierit vir alienus tecum 219.

6 Novacula non transibit per caput 699.

11 Heldad, & Medad, super quos requ. 106.

Quis tribuat, ut omnis populus proph. 837.

12 Locuta est Maria contra Moysen 628.

Ore ad orem loquar 856.

14 Tentaverunt me per decem vias 1079.

17 Fueruntq; virgae duodecim 628.

19 Omnis, qui tetigerit mortuum 1057.

21 Unde dicitur in libro bellorum dom. 72.

24 Dixit homo, cui obturatus est ocul. 629.

Orietur stella ex Jacob 70.

25 Iratus Dominus dixit ad Moysen 629.

26 Istis dividetur terra in sortem 631.

32 Haec sunt mansiones filiorum Israel ibid.

34 Cum ingressi fueritis terr. Chanaan ibid.

D E U T E R O N O M I O N.

1 Eritis bodie sicut stellae coeli 668.

3 Og rex Basan, de stirpe gigantum 597.

Divinae Scripturae.

1. Adh. Israel dominus Deus, messer, Deu- um est 155.632.	29 Gesta David reg scripta sunt in vol. 101.	20. Deverabit eos ignis, qui non facies. 639.
2. Dominum Deum tuum, adorabis 742.	3. Par. 9. Scripta sunt in lib. Abiae Silan. 58.	25. Stellae non sunt mundae in conspectu ejus 640. 349.
11. Et erit, si obediendo obedieritis 155.	9. In v. hunc Addo videns contra Jer. 111.	27. Non reprehendit me cor meum 1081. 1083.
Ligate ea in signum in manu vestra ibid.	12. In libris Semehiae prophetae 172.	30. Versus est mihi in crudelitatem 1081.
14. Dominus claudat coelum 294.	21. Qui habuit fratres filios Josaphat 26.	31. Si vidi Solem cum fulgeret 644.
15. Egenus, & mendiculus, non erit inter vos 946.	Allatas sunt ei litterae ab Helia proph. 106.	Et librum scribat ipse qui iudicat 15. 128.
Attende tibi 340.	24. Scripta sunt diligentius in lib. Reg. 163.	Finita sunt verba Job 15.
57. Duorum hominum testimonium verum est 1059.	26. Reliqua serm. Osiae scripsit Esaias 113.	32. Post modicum tollet me 108.
18. Prophetam suscitabo eis 1040. & 109.	30. Ezechias scripsit epistolam ut facerent 110.	38. Nunquid ortum tuum praecipisti dei. 646.
19. In ore duorum aut trium stabit am. ver. 1059.	32. Reliqua ser. Ezechiae scripta sunt 113.	40. Behemoth, quem feci secum 257.
31. Maledictus a Deo, qui pendet in ligno 1049. 1054.	33. Principes regis Assy. coeperunt Ma. 44.	Ipse est principium viarum Dei 347.
23. Gressus paucissimi in balneo 200.	Scripta sunt in sermonibus Osai ibid.	P S A L M I.
24. Si acciperit homo uxorem, &c, det ei li- bellum repudii 167. 1055.	34. Reperit Helchias sacerdos lib. legis 128.	1. Beatus vir, qui non abiit 646.
29. Quando habuit averim, simul fratres 975.	35. Praeparate vos per domos 169.	In lege ejus meditabitur die ac nocte 155.
27. Maledictus qui non permanserit in ver. 1048.	Lamentationes super Josiam canunt 13.	Tanquam lignum, quod plantatum est se. 135.
31. Scriptis Moyses verba legis hujus, ad quo- rum com. 254.	E S D R A S.	Non resurgent impii in iudicio 642.
32. Audite coram quo loquor, audiat ter. 697.	1. Es. 6. Inventum est in Bibl. Eccl. 10. 94.	Novit Dominus viam iustorum 253.
Cum divideret excelsus gentes 630.	2. Es. 7. Azarias, Ruamias, Betsar, Mespha- nath, 77.	2. Filius meus es tu 1066. 1061.
Dei perfecta sunt opera 1053. & 109.	9. Super his percussimus foedus, & scrib. 100.	Dabo tibi gentes haereditatem tuam, 644.
Non videbis terram promissionis 619.	3. Es. 1. Haec autem praescripta sunt in lib. bist. 163.	Apprehendite disciplinam ibid. 1110.
34. Et mortuus est Moyses 10.	3. Super omnia vincit veritas 45. 88.	3. Multi insurgunt adversum me 160.
J O S U E.	4. Es. 2. Accipite iocunditatem gloriae ve. 46.	4. Cum invocarem exaudivit me 645.
8. Josue succendit urbem Hay 633.	Modo coronatur, & accipiunt palmam ibi.	5. Perdes omnes, qui loquuntur mend. 286.
Scriptis Josue super lapides Deuter. 94.	Anima iustorum in promptuariis suis 46.	6. Do. ne in furore tuo arguas me 689. 936.
10. Nonne haec scripta sunt in libro Iustia- rum? 127.	390. 966.	8. Omnia subieciisti sub pedibus ejus 625.
14. Adam maximus ibi inter Enachim si- tus est 813.	Usquequo Domine speramus sic? 47.	Volucres coeli 961.
J U D I C I U M.	5. Coronae affumilaba iudicium meum 46.	9. Vide umilitatem meam 654.
7. Compleverunt super Jeftagenas 208.	Mundus iam senectuti appropinquat 46.	13. Dixit in sp. in corde suo, non est Deus 689.
R U T H.	6. Vocasti Hemosh & Leoiathan 47.	Omnes declinaverunt 994.
4. Haec sunt generationes Phares 66.	7. Revelabitur filius meus Jesus 46.	Non est qui faciat bonum 645.
R E G U M.	14. Revelamur revelatus sum Moysi sup. ru. 99.	Sepulcrum patens est guttur eorum ibid.
5. Reg. 1. Omnia diebus vocata non a se. 699.	Recipietis cum hominibus & convec. cum fil. 46.	14. Qui ingreditur sine macula 646.
10. Insultavit spirit. Dom. malis in Saul 635.	Scripti sunt libri ducenti quatuor 98.	15. Conserva me Domine ibid.
15. Exerxit sibi servitium triumphalem 197.	T O B I A S.	Funes ceciderunt mihi in praecellis 258.
17. Goliath de Gerb altitud. sex cubitis 597.	J U D I T H.	Increperunt me renes mei 641.
2. Reg. 1. Sicut scriptum est in lib. Iust. 127.	1. Arphaxat quoque rex Medorum 34.	16. Igne me examinasti 654.
7. Ego ero illi in patrem 832.	11. Certum est, quod in perditione datus. 879.	17. Diligam te Domine virtus mea 1063.
19. Absalon creverat sibi titulum 197.	E S T H E R.	Ascendit super Cherubim 386.
22. Dominus petra mea 1063.	1. In diebus Assueri regis, qui regnavit 33.	18. In omni terra exivit sonus 1063. 1065.
23. Diluxit vir, cui constitutus est de Chr. 1061.	9. Scripsit itaque Mardocheus omnia ibi.	In Sole posuit tabernaculum suum 647.
24. Inventa sunt de Israel 80. mil. vir. 90.	Scripserunt Esther & Mardocheus 98.	Tanquam sponsus procedens de thala. 901.
Confidera a Israel pro his, qui mortui sunt 89.	11. Anno quarto regnantibus Ptolemaeo 33.	21. Deus Deus meus 259. 1108.
3. Reg. 2. Maledixit mihi maledictione p. 270.	Sammium vidit Mardocheus ibid.	Deus meus clamabo per diem 648.
4. Ecce tibi cor sapientis & intelligent. 1072.	J Q B.	Longe a salute mea verba delicti. ibid.
Dote huic infanti vinum 711.	1. Vir fuit in terra Us, nomine Job 49.	Foderunt manus meas 1063. 1067.
4. Dedit Deus sapientiam Salomoni 169.	Et erat vir simplex, & rectus 636.	Manducaverunt, & adoraverunt omnia. 649.
Locus est autem Salomon tria milia. ib.	Na forte peccaverint filii mei, benedic. 120.	22. Non timebo mala, quoniam tu mecum 913.
9. In arca autem non erant nisi duo tabu- lino 92. 1015.	Chaldaei fecerunt tui turmas 636.	Patasti in conspectu meo mensam 649.
Do. Deus Israeli, non est similis tui Deus 49.	Sicut Domino placuit, ita factum est 637.	Et misericordia ejus subsequatur me 675.
26. Regina Saba audita sapientia Sal. 635.	2. Nisi in faciem benedixerit tibi 120.	23. Quia ipse super Maria fundavit eum 565.
23. Fil. natus est domui David Josias 1064.	Benedic Deo, & morere ibid.	Tollite portas principes vestras 706.
24. Cognovit, quia vir Dei es tu, & ver. in ore 24.	Si bona suscepimus de manu Domini. 1083.	24. Universae viae Domini misericordia & veritas 272.
26. Hoc est Jehu filium Ananiam prophet. 114.	3. Percat dies, in qua natus 1081. 1083.	30. Quoniam defecit in dolore vita mea 650.
28. Abdiel talis centum prophet. in spel. 23.	6. Utinam appenderentur peccata mea 1081. 1084.	In manibus tuis sortes meae ibid.
29. Tolle quiesce animam meam 108.	7. Peccavi, quid faciam tibi custos bo. 1083.	Quam magna multitudo dulcedinis 688.
21. Benedixit Nabab Deum, & reg. 120. 158.	Suspendium elegit anima mea 1081. 1084.	31. Beati quorum remissae sunt 657.
23. David egregius psalter. 16. 1061.	9. Multipliaui vulnora mea, etiam sine 637.	Beatus cui non imputabit Dom. pecc. 883.
4. Reg. 19. Protega civitatem istam propt. 913.	Si acquitas iudicii quaeritur 1083.	Conversus sum in aerumna mea, dum conf. 688.
22. Magna est ira tua 294.	Si iustificare me valueris 791.	Reccatum meum cognitum tibi feci 659.
P A R A L I P O M E N O N.	Si simplex fueris, haec ipsi ignarabit. an. 272.	32. Verbo Domini caeli firmati 651.
1. Pa. 4. Qui stare fecit solem, & haec ve. 110.	Si flagellat, occidat semel 1081. 1083.	33. Gustate, & videte, quoniam suavis 866.
21. Num. Israel mille mil. & centum mil. 90.	Verebar omnia opera mea 638.	Declina a malo, & fac bonum 1032.
24. Scripta sunt in libro Samuelis 171.	10. Manus tuae fecerunt me 841.	Aures ejus ad preces eorum 368.
28. Dedit David Salomoni filio descrip. 1024.	13. Quis potest facere mundum de imm. 292.	Custodit David omnia ossa eorum 139.
	Eti me occideris, sperabo in eum 1083.	1040.
	14. Sive nobilis fuerint filii ejus, sive ign. 638.	34. Iudicia Domine nocentes me 1064. 1065.
	17. Post tenebras spero lucem 639.	35. Quoniam apud deum est sonus vitae 216.
	Ubi est praesolatio mea 1083.	36. Revela Domino viam tuam 652.
	19. Quis mihi tribuat, ut emarentur ser- voni mei 14. 128.	Adbuc pusillum, & non erit peccator 652.
		Gladium evaginaverunt peccatores 652.
		Gladius intres in sorda ipsorum 652.
		39. In capite libri scriptum est de me 214.
		Ego autem mendiculus sum 736.

Index Locorum

46 Psallite sapienter 657.
 48 Homo, cum in honore esset 569.
 49 Sacrificiū laudis honorificabit. 169. 287.
 50 Misere mei Deus 657.
 Et secundum multitudinē miseration. 658.
 Quoniam iniquitatem meam ego cognosco 659.
 Peccatum meum contra me est semper 658.
 Tibi soli peccavi 661.
 Ecce enim iniquitatem. Ibid. 662.
 Ne proicias me a facie tua 164.
 53 Quoniam alieni insurrexerunt 663.
 54 Veniat mors super illos 1064.
 57 Laetabitur iustus cum viderit vindictam 217.
 62 Labiis exultationis laudabit os meum 287.
 64 Terdecet hymnus Deus Ibid.
 Beatus, quem elegisti 663.
 65 Induxisti nos in laqueum Ibid. & 224.
 Transivimus per aquam & ignem Ibid. & 224.
 68 Saluum me fac Deus 668.
 Zelus domus tuae comedit me 1056.
 In siti potaverunt me acetum 668.
 Deleantur de libro viventium 127. 213.
 Et placebit Deo super virtutem nostram 269.
 70 Quoniam non cognovit literaturam 670.
 Memorabor iustitiae tuae solius 684.
 71 Reges Arabum, & Saba 635.
 Ex usuris, & iniquitate 671.
 72 Pars mea Dominus 811.
 73 Superbia eorum, qui oderunt te 1063. 1064.
 77 Aperiam in parabolis os meum 748.
 M. sit in eos cynomiam 765.
 79 Qui sedet super Cherubim 390.
 82 Pone principes eorum sicut Oreb 386.
 83 Quam dilecta tabernacula 258. 963.
 85 Et tu Domine Deus patiens 944.
 86 Nunquid Sion dicet homo 390.
 Dominus narrabit in Script. populor. 157.
 87 Longe fecisti notos meos a me 684.
 Elongasti a me amicum meum Ibid.
 88 Visitabo in virga iniquitates eorum 1018.
 Benedictus Deus, fiat, fiat 1101.
 89 Domine refugium factus es nobis 671.
 Priusquam montes fierent 934.
 Quoniam mille anni ante oculos. 671.
 Sicut vigilia in nocte 673.
 90 Oratio Mosis pro populo 17.
 Qui habitat in adiutorio altissimi 673.
 Quoniam in me speravit, liberabo eum 674.
 95 Cantate Domino omnis terra 697.
 Laetentur coeli, & exultet terra Ibid.
 97 Flumina plaudent manibus 698.
 98 Adorate scabellum pedum ejus 674.
 Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus 17.
 99 Populus ejus, & oves pascae ejus 250.
 100 Misericordiam & iudic. cant. 1042.
 101 In initio tu Domine terram fundasti 900.
 Coeli sicut vestimentum veterascent 958.
 102 Qui coronat te in misericordia 674.
 103 Extendens coelum sicut pellem 566.
 Qui facit angelos suos spiritus 563.
 Draco iste, quem formasti ad illudendum ei 47.
 Emitte spiritum tuum, & creabuntur 675.
 Qui aspexit terram, & facit eam trem. 697.
 108 Dilexisti maledictionem, & venit ei 676.
 109 Juravit dominus Ibid.
 113 Montes exultaverunt sicut ariet. 698.
 114 Convertere anima mea 676. 913.
 115 Credidi, propter quod locutus sum 676.
 Omnis homo mendax 896.
 116 Laudate dominum omnes gentes exponitur 261. & de in. per totum lib. 3. mult.

tis modis.
 118 Beati immaculati in via 177.
 Concupivit anima desiderare Ibid.
 Portio mea domine Ibid.
 Priusquam humiliarer, ego deliqui 933.
 Manus tuae fecerunt me 680.
 Quam dulcia faucibus meis 217.
 Juravi, & statui 678.
 119 Hei mihi, quia incolatur 933.
 126 Ita filii excussorum. 678.
 127 Labores manuum tuarum 679.
 130 A viro iniquo eripe me 286.
 131 Super ipsum autem florebit sanctificatio 320.
 132 Quod descendit in barbaram, barbaram 699.
 135 Qui fecit coelos in intellectu 618.
 Qui expandit terram super aquas 565.
 138 Mirabilis facta est scientia tua 681.
 Non est occultatum os meum 322.
 In libro tuo omnes scribebuntur 211.
 141 Educ de custodia animam meam 681.
 142 Non intres in iudicium cum servo 701.
 143 Patiens, & multum misericors 944.
 145 Qui custodit veritatem in sacculum 278.
 146 Qui numerat multitudinem stellarum 107.
 147 Flabit spiritus ejus & fluent aquae 962.
 148 Laudate dominum de coelis 290.
 Laudate eum coeli coelorum 963.
 Aquae, quae super coelos sunt 324.
 PROVERBIA.
 1 Parabola Salomonis 181.
 5 Bibe aquam de cisternis tuis 135.
 6 Conserva fili mi praecepta patris tui 862.
 7 Fili mi, custodi sermones meos Ibid.
 8 Ante omnes colles ego parturiebar 641.
 Ludens coram eo omni tempore 667.
 9 Aquae furtive dulciores 224.
 10 Qui ambulat in simplicitate 835.
 In multiloquio non deest peccatum 556.
 13 Spes, quae differtur, affligit animam 1084.
 18 Aqua profunda verba ex ore viri 224.
 Qui tenet adulteram, stultus & impius est 167. 739.
 24 Septies in die cadit iustus 690.
 25 Tinea ossium cor intelligens 688.
 27 Quomodo probatur in consistorio arg. 287.
 30 Verbu congregantis filii vimentis 62.
 Quod nomen ejus, & nomen filii ejus 120.
 Divitias & paupertatem ne dederis mihi 684.
 31 Visio Lamech regis, quae erudit eum 127.
 ECCLESIASTES.
 1 Vanitas vanitatum 1073.
 Lustrans omnia in circuitu 682.
 Quid est quod factum est: id ipsum Ibid.
 Nihil sub sole novum 1072.
 2 Omnia quaecumque, desideria oculi mei 1073.
 3 Nihil melius, quam laetari hominem Ibid.
 Unus est hominū & iumentorum interitus Ibid.
 7 Non est iustus, qui faciat bonum 1081.
 8 Deo per patientiam expectatur 944.
 11 Si ceciderit lignum ad austrum 683.
 9 Nescit homo utrum odio, vel amore dig. 878.
 12 Cuique esset sapientiss. ecclesiastes 169.
 Finem loquendi pariter audiamus 1073.
 CANTICA.
 1 Equitatus meus in curribus Pharaonis 1074.
 2 Surge propterea amica mea 258. 1102.
 Veni columba mea 684.
 4 Quam pulchra es amica mea 1075.

6 Sanguis est regum 1074.
 Revertere, revertere Sannaanitis 1074.
 7 Caput tuum ut carmelus, natus ut turris Ibid.
 Veni dilecte mi, egrediamur in agrum 484.
 Mandragorae dederunt odorem suum 620.
 8 Portus est utriusque dilectio 696.
 SAPIENTIA.
 1 Diligite iustitiam 685.
 Quis quod mentitur, occidit animam 276.
 Deus mortem non fecit 667.
 2 Venite circumveniamus iustum 1076.
 Invidia diaboli mors intravit 662.
 4 Raptus est, ne malitia immutaret cor. 1077.
 7 Primam vocem emisit plorans 286.
 8 Amator factus sum formae illius 1076.
 9 Tu autem domina elegisti me regem populo tuo 36. 1076.
 17 In veste poderis, quam habebat Aaron totus erat orbis terrarum 157. 159.
 ECCLESIASTICUS.
 2 Omne, quod tibi applicitum fuerit, accipe 1097.
 7 Noli velle mentiri omne mendacium 276.
 15 Non est speciosa laus in ore peccator. 290.
 17 Quid lucidius sole & hic deficiet 901.
 24 Haec omnia liber vitae 214.
 43 Deus major est omni laude 288.
 44 Hemoob translatus est in paradysum 576.
 ESAIAS.
 1 Audite coeli, & auribus percipe terra 697.
 Non offeratis mihi sacrificium frustra 258.
 Lavamini, mundi estote 875.
 2 Quia excelsus reputatus est 685.
 4 Si laverit Hierusalem in spiritu iudicis 655.
 5 Offendam quid scitis vinum meum 258.
 Vidi dominum sedentem 685. 856.
 Syrachim clamabant alter ad alterum 686.
 Sanctus, sanctus, sanctus 587.
 Vae mihi, quia vir pollutus labiis ego sum 270.
 7 Nisi credideritis, non intelligetis 189.
 865. 1059.
 Ecce virgo concipiet 988.
 In die illa radet dominus in novacula 699.
 8 Summe tibi librum grande & vet. usque 102.
 9 Multiplicabitur imperium ejus 234.
 Sicut in die Madian 808.
 Vocabitur nomen ejus admirabilis 686.
 Magni concilii angelus 613.
 Omnis hypocrisis est & nequam 751.
 In ira domini subversa est terra 655.
 10 Verbum abbreviatum fecit dominus 287.
 11 Spiritus domini, spiritus sap. & fort. 859.
 12 Benedicā te domine, quoniam iratus 688.
 13 Omnis anima hominis timebit 686.
 Ecce dies domini venit crudelis 1084.
 14 In coelum ascendam super astra 599.
 Tu autem proiectus es 687.
 15 Omnis barba raderetur Ibid.
 16 In tribus annis moveamur 808.
 25 Os domini locutum est 568.
 29 Populus meus hic labiis me honorat 288.
 Timuerunt me mandata, & doctrinae hominum 198. 1053.
 30 Scribo eis super brachium, in libro 72.
 Luna fulgebit sicut Sol 962.
 32 Beati, qui seminatis super omnes aquas 224.
 34 Requirit diligenter in lib. domini 1096.
 Complicabuntur sicut liber coeli 121. 139.
 38 Dispone domui suae 257.
 Adjeci ad altare tuum quindecim annos 666.
 Scriptura

Divinae Scripturae.

Scripturae Ezechiae reg. Juda cum agrotas.

100.
39 De filiis tuis, qui nascentur ex te tal-
lent, & facient eunuchos in domo regis
22.1068.

40 Consolamini consolamini populum meum
678.

Vox clamantis in deserto

41 Vani sunt omnes

43 Ego sum, qui deleo iniquitatem tuam

48 Laude mea infrenabo te

49 Et dixit dom., dereliquit me Syon

50 Quis est liber repudii matr. vestra?

51 Coelum ut fumus liquefcat

52 Sordere me fecistis coram nation. ter.

53 Brachium dom., cui revelatum est

Omnes erravimus, unusquisque in viam

56 Haec dicit dominus sp. donibus

57 Accedite hic filii auguratricis

59 Sicut verba libri signati

60 Surge illuminare Hierusalem

Omnes de Saba venient

61 Spiritus domini super me

63 Quis est iste, qui venit tinct. vest. de

Abram non nesciuit

64 A saeculo non audier., neq. accep.

65 Obfcuri traditae sunt angust.

Ecce ego creo coelum novum

66 Verbis per. non mor. & ignis non ext.

J E R E M I A S.

12 Priusquam te formarem in utero

861.968.

13 Me dereliquer. fontem aquae vivae

Si laveris de nitro

15 Vulgo dicitur in proverb., si dimis.

Pro eo quod mediata est aduers. patrie Israel,

dedit ei libellum repudii

16 Jurabis, vivit dom., in veritate

7 Nolite considerare in verbis mendacii

8 Stylus mendax Scribarum

9 Dispergam eos, qui circumfusi sunt

103 Omnis laguncula implebitur vino

114 Haec dicit dñs de prop., qui pro.

117 Peccatum Juda scriptum est stylo ferreo

in ungue adamantino

Domine, omnes a te recedentes, in terra

-feribentur

119 Contemnam populum istum

121 Terra, terra, audi verbum domini

122 Scribe virum istum abominatum

124 Transmigrationem Juda emisi

125 Sefac calicem irae Dei bibet

128 Catenas ligneas contrivisti

129 Ponat te dominus sicut Sedechiam

131 Vox in Rama audita est

Feriam domui Israel foedus novum

Dabo legem meam in visceribus eorum

Si mensurari poterunt coeli sursum

132 Sume libros istos, lib. amptionis sign.

136 Tolle volumen lib. & scribes in eo

141 Scripsit Jeremias omne malum, quod

venit.

T H R E N I.

1 Et factum est postquam in captivit. re.

3 Non repellat in sempiternum dom.

4 Major est iniquitas populi

Spiritus oris nostri dñs raptus est

Gando & lacrare filium Edon

B A R U C H.

4 Hic liber mandatorum Dei

6 Habentes capita & barbasam

E Z E C H I E L.

1 Factum est verbum dom. ad Ezech.

Annus quintus regis Joachin

Ubi erat spiritus, illuc gradiebantur

Manus missa est, in qua erat liber in-

T O M. II.

vol.

3 Haec dicit domin. si forte audiant

4 Sume tibi laterem, & descides in eo

Terra cum peccaverit tibi

5 Sume tibi novaculam acutam

9 Signa Thau super frontem gemm.

A sanctis meis incipite

10 Benedicta gloria dom. ex loco ejus

13 In scriptura domus Israel non scrib.

14 Viri isti, Nohe, Daniel, & Job

16 Sumens tibi de vestimentis

18 Anima, quae peccav., ipsa morietur

20 Dedi eis praecepta non bona

21 Occidam in te justum, & impium

27 Charan & Eden negotiatores tui

36 Effundam super vos aquam mundam

37 Fili hominis, sume tibi lignum unum

39 Fili hominis, vaticinare contra Gog, &

Magog

44 Sacerdotes caput non radent

D A N I E L.

1 Anno tertio regni Joachin

Ut daceret eos literas & linguam Chald.

2 Praecepit rex, ut convocarentur barioli,

magi

Responderunt Chaldaei regi Syriace

Et regnum quartum erit

Nabuchodonosor Daniel adoravit di.

3 Deos tuos non colimus

4 Ingredebantur ad regem barioli, magi

Chal.

5 Apparuerunt digiti quasi manus hom.

Ut introduceret magos Chaldaeos, & ba.

Haec est Scriptura, Mene, Tchel, Pheres

133.230.

6 Rex primo diluculo festinavit ad lacum

1069.1072.

7 Judicium sedet, & lib. aperti sunt

Potestas ejus, potestas aeterna

Bestia quarta, regnum quartum, & decem

cornua, decem reges

12 Qui innotuit fuerit scriptus in lib.

Qui dormiunt in terrae pulvere, vigila.

13 Erat vir habitans in Babylone

Semen Canaan, & non Juda

Sub Cino, & sub Prino

Angelus domini scindet te

Et rex Assyges apposit. est ad patres

14 Venit rex die septimo ut lugeret

P R O P H E T A E XII.

Ose. 1. Vocabo non plebem meam

2 Judicate matrem vestram

Desponsabo te mihi in semp.

3 Virgo Israel cecidit, & non resurget

4 Non visitabo filias eorum, cum fuer.

5 Cum recessero ab eis

11 Ex Aegypto vocavi filium meum

13 Perditio tua ex te Israel

Amos 5. Facit oriri arcturum & Orionem

7 Ecce vocabit ignem ad judicium

9 Si descenderit usque ad infernum

Jonae 1. Tollite me, & mittite in mare

2 Abieci sum a conspectu oculorum

3 Adhuc quadraginta dies Ninive

4 Praeparavit dominus bedaram

Mich. 1. In domo pulveris, pulvis es

4 Erit in noviss. diebus praepar. mons

6 Surg. contende judicio adversus montes

7 Iram domini portabo

Abac. 1. Mundi sunt oculi tui ne videas

ma.

3 Sol & Luna steter. in habitac. suo

Soph. 3. Sacerdotes polluerunt sanctum

Zach. 3. Ostendit mihi dominus Jesus

4 Quid sunt duae olivae

5 Volumen volans

9 Tu quoque in sanguine testamenti

8 Juramentum mendax ne diligatis

10 Super hircos visitabo

11 Plangent se super eum omnes trib.

Malach. 1. Onus verbi domini

Dilexi Jacob, Esau autem odio habui

853.

Ecce de labore, & exustastis illud.

2 Labia sacerdotis custodiunt scientiam

Maledicam benedictionibus vestris

3 Ecce ego mitto angelum meum

Purificabo te igne

Scriptus est lib. monumenti coram eo

4 Orietur sol iustitiae

Ecce ego mitto ad vos Heliam

M A C C A B A E I.

1. Macc. 1. Alexander Philippi Macedo

Qui primus regnav. in Graecia

In anno centesimo trigesimo septimo

Misit rex Antiochus libros in Jerusalem

Fecerunt sibi praeputia

3 Non in multitudine victoria belli

4 Mensis casleu centesimi quadrages. off.

1093.1095.

6 Mortuus est Antiochus anno centesimo

quadrages. non.

Decidit in istum, & incidit in languor. ibi.

9 Mense primo anni centes. quinq. sec. ibi.

12 Jam primum missae erant epistolae ad

Oniam

16 Caetera serm. bellorum Joannis

2. Macc. 1. Cum intrasset Antiochus tem-

plum

Aristobulo magistro Ptolemaei reg.

2 Invenitur in descriptionibus Jeremiae

prophetae

Acceptum ignem de altari abscond. 1094.

Judas ea, quas didicerat per bellum, col.

Ab Jason: Cyrenaeo quinque comprehensos

libros

De Juda Maccabaeo, & fratribus ejus

7 Novissime post fil., mater consump. est

10 Purgato templo post bienn. 1093.1096.

14 Eligens nobiliter mori, potius quam

1094.1097.

3. Mac. 1. At philopater cognosc. ea bis

4 Mac. 1. Et postquam occisus est Simon

M A T T H A E U S.

1 Liber generationis Jesu Christi

Genuit Zaraim de Thamar

Jeconiam & fratres ejus

Jacob genuit Joseph virum Mariae

Cum esset desponsata

Noli timere accipere Mariam

Quod enim in ea natum est

Vocabitur nomen ejus Emmanuel

2 Magi ab Oriente veniunt

Vidimus stellam ejus

Congregans omnes Scribas populi

Videntes stellam magi

Secessit in Aegypt., & erat ibi usque

Tunc adimplet. est, quod dictum est per

Vox in Rama audita est

Ex Aegypto vocavi filium meum

Nazaraeus vocabitur

3 Venit Joam. Bapt. praedicant

Ego baptizo in aqua

Vidit spiritum Sa. sicut columbam

4 Ductus est Jesus in desertum

Tunc coepit Jesus praedicare

Circuibat Jesus totam Galileam

5 Beati pauperes spiritu

Beati qui lugent

D d d d

Beati

Index Locorum

Beati pacifici	ibid.	Munus quodcūq. est ex me proderit tibi. 199.	Antequā gallus cantet, per me negab. 844.
Beati mundo corde	855.	Non quod intrat in os coinquinat	Coepit contristari, & moestus esse 807.
Luceat lux vestra coram hominibus	270.	Dimitte eam, quia clamat post nos	Tristis est anima mea usque ad mort. 649.
Non veni solvere legem	983.	Cum transisset inde Jesus	Transseat a me calix iste 648.
Jota unum, aut unus apex non praeterit. 125.		16 Tu es Petrus, & super hanc petram ibi.	Fiat voluntas tua
Qui dixerit, fatue, reus erit	738.	& seq.	Convertite gladium tuum in loc. suum 808.
Qui dimiserit uxorem	ibid. 579.	Tibi dabo claves regni coelorum 772. & sc.	Adjuro te per Deum vivum
Dictum est antiquis: non pejerabis	582.	774.	Non novi hominem
Nolite jurare	739.	Qui vult venire post me.	Continuo gallus cantavit, & egr. for. ibid.
Sit sermo vester, est, est, non, non,	276.	Sunt de his stantibus, qui non gustab. 29.	27 Acceperunt triginta argenteos
Nolite resistere malo	744. 840.	17 Et post dies sex assumpsit Je. Pe. 589. 777.	Abiens laqueo se suspendit
Diligite inimicos vestros	808.	Et ecce apparuerunt Moses & Helias ibid.	Venerunt in locum, qui dicitur Golgo. 812.
Si quis te percusserit in dexteram	840.	Hic est filius meus dilectus	Dederunt ei vinum bibere
Estote perfecti sicut pater vester	641.	Elias quidem venturus est	Tenebrae factae sunt
6 Nolite fieri sicut hypocritae	748.	Reges terrae, a quibus tributa accip. 777.	Heli, heli, lama bazabatani 815. 980.
Tu autem cum oraveris	745.	Ergo liberi sunt filii	Maria Jacobi, & Jose mater
Adveniat regnum tuum	ibid.	18 Vade & dic ecclesiae	28 Ego vobiscum sum usq. ad consum. 973.
Panem nostrum super subst.	746.	Si eccles. non audierit, fit tibi tanquā 199.	M A R C U S .
Si enim dimiseritis hominibus	747.	Sit tibi sicut ethnicus	1 Initium evangelii Jesu Christi 993. 994.
Nemo potest duobus dominis servire	748.	Non dico tibi septies, sed septuagies septies	Vox clamantis in deserto
Nonne anima plus est quam esca	ibid.	1041. & seq.	Ecce ego mitto angelum meum
Quaerite primum regnum Dei	950.	Angeli eorum videant faciem patris 630.	Vidit Simonem & Andream
Sufficit diei malitia sua	ibid.	778. 855.	5 Mulier esto sana a plaga tua
Nemo potest duobus dominis servire	1045.	19 Propter hoc dimittet homo	6 Praecipit eis, ne quid toller. in via 817.
Nolite solliciti esse	947.	Erunt duo in carne una	Ungebant oleo aegros, & sanabantur 957.
7 Hypocrita ejice prius	750.	Moses mandavit dari libellum repud. 167.	7 Quare discipuli tui non ambulant jux-
Si vos cum sitis mali	1042.	Moses propter duriciam	ta trad. 1053. 1055.
Qua mensura mensi fueritis	676.	Quicumq. dimiserit uxorem	Si dixerit homo patri, aut matri Korban
Quaecumque ut faciant vobis homines	792.	Qui potest capere, capiat	198. 1053.
Arcta est via quae ducit ad vitam	818.	Talium est enim regnum coelorum	9 Et post dies sex assumpsit Je. Pet. 818.
Nunquid colligunt de spinis uvas	751.	Omnia haec custodi a juventute mea ib.	Thabita cum. i. puella (tibi dico) sur. 985.
Omnis arbor bona bonos fructus	ibid.	Vade vende omnia, quae habes	10 Ab initio masculum & foem. fecit 899.
Omnis arbor, quae non facit fructum	752.	Difficile est divitem intrare	11 Coepit ejicere vendentes, & ementes 819.
Aedificavit domum suam super petra	753.	Ecce nos relinquimus omnia	15 Hora tertia crucifixerunt eum
8 Non sum dignus ut intres sub tell. 842.		20 Exiit primo mane conducere oper.	16 Nemini quicquā dixerūt, tim. enim 390.
Dic tantum verbo	753.	Dicit dominus procuratori	Invaserat eas tremor & pavor
Nam & ego homo sum sub potestate	754.	Voca operarios, & redde illis merc.	Surgens autem Jesus mane pr. sub. 28. 820.
Miratus Jesus dixit	1055.	Erunt primi novissimi	Recumbentibus undecim, apparuit ill. 995.
Non invenit tantam fidem	753.	Consummab. omnia, quae dicta sunt	L U C A S .
Multi venient ab oriente	983.	Et tertia die resurget	1 Sicut tradider. nobis, qui a princ. ipsi 28.
9 Glorificaverunt Deum, qui dedit potesta-	754.	Accessit ad eum mater filiorum Zeb.	Pptime Theophile ut cognoscas
tem		Calicem quidem meum bibetis	196.
Vidit hominem sedentem in throno	755.	Non est meum dare vobis	Uxor illius de filiabus Aaron nomine He-
985.		Reges gentium dominantur eorum	liz. 983. & seq.
Nemo mittit commissurā panis novi	1042.	21 Osanna-filio David	Spiritu Sancto replebitur
& seq.		Et ejiciebat vendentes, & ementes	Et postulans pugillarem, scripsit
Non est mortua puella sed dormit	755.	Et peregre profectus est	Ave gratia plena
10 Estote prudentes sicut serpentes	835.	Hic est haeres	Hic erit magnus, & filius altiss.
Nolite timere eos, qui occidunt corp.	759.	22 Multi sunt vocati, pauci electi	Virtus altissimi obumbrabit tibi
Nonne duo passeris veneunt	ibid.	Licet me dare censum Caesari	Ecce Helizab. cognata tua
11 Tu es, qui venturus es	ibid.	Erratis nescientes Scripturas	Repleta est Spiritu Sancto Helizab. 821.
Ite, & renunciate Joanni	ibid.	Diliges proximum tuū sicut te ipsum	2 Exiit edictum a Caesare Augusto
Ecce qui moll. vestiuntur, in dom. reg. 818.		791.	Gloria in altiss. Deo
Hic est de quo scriptum est: ecce ego mitto		Quomodo ergo David vocat eū in spi. 1061.	Et in terra pax hom. bonae volun. 822.
995.		23 Super cathedram Moysi sederunt Scri-	Postquam impleti sunt dies purg. Mar. ibi.
Ipse est Helias, qui vent.	ibid.	bae	Omne masculinum adap. vulvam
Ite pater, quoniam sic fuit plac.	761.	Dilatant phylacteria & magnificant fim-	Animam tuam pertransibit gladius 614.
Omnia mihi tradita sunt a patre meo ibi.		brias	677. 824.
Venite ad me omnes, qui laboratis	762.	Nolite vocare vobis patrem super terr. 989.	Ut revelentur ex multis cordibus cog. 825.
12 Non legistis quod fecit David	224.	24 Surget gens contra gentem	Et non cognoverunt parentes ejus
Qui dixerit verbum in Spiritum Sanctum		Cum videritis abominationem	Et ipsi non intellexerunt verbum
763. 809.		Ubi fuerit corpus, ibi congreg.	Jesus proficiebat aetate, & sapientia
Regina Austri venit audire sapientia	636.	Coelum & terra transibunt	Erat subditus illis
Viri Ninivitarum surgent in judicio	223.	De die autem illa nemo scit	Anno quintodecimo Tyberii Caes. 160. 196.
Ecce mater tua, & fratres tui	763.	Veniet dominus servi illius	Facite fructus dignos poenitentia
Quae est mater mea, & fratres mei?	764.	25 Ne forte non sufficiat nobis	Venerunt publicani, ut baptizarentur
Qui facit volunt. patris mei, hic frat.	106.	Qui unum accepit, fodit in terram	Meliter estote contenti stipendiis vest. 842.
13 Aliud tulit fructum trigeminum	821.	Venite benedicti patris mei	3 Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto, &
Vobis datum est nosse mysterium	768.	Ite maledicti in ignem aeternum	igne 766.
Sinite utraq. crescere usq. ad messem	764.	26 Mulier habens alabastrum unguen.	Josepb, qui fuit Heli, qui fuit Melchi. 982.
Abcondit in farinae satis tribus	226.	Vespere factu discumbebat cum duod.	& seq.
Aperiam in parabolis os meum	765.	Prima die azymorum	Qui fuit Cainan
Nonne hic est fabri filius	766.	Accepit Jesus panem, & bened.	4 Duxit illum diabol. in mom. tem. 1072.
14 Herodes tenuit Joannem	768.	Hoc est corpus meum	Traditus est ei liber Esaiæ prophetae 157.
15 Quare discipuli tui transg. tradit.	198.	Non bibam de hoc genimine vitis	6 Date mutuum, nihil inde sperantes 109.
Deus dicit: hominem patrem tuum	1053.	Omnes vos scandalum patientini	Benignus est super bonos & mal. 1042. & sc.
			7 Tu es qui venturus es
			9 Erant

Divinae Scripturae.

- 9 Erant autem Moyses, & Helias 830.
 10 Designavit Dominus alios sept. duos ib.
 Gaudete quoniam nomina vestra scripta
 sunt in coelis 139.159.
 In eadem domo manete, manducantes, &
 bib. 831. 946.
 Qui vos audit, me audit 199.
 Nomina vestra scripta sunt in coelis 139.
 11 Si Sathan in se ipsum divisus est 667.
 12 Dic fratri meo, ut dividat haered. 774.
 Congregabo omnia, quae nata sunt 832.
 Cum vadis cum adversario tuo 833.
 13 Contendite intrare per angust. port. 988.
 14 Fili, tu semper mecum es 834.
 16 Lex & prophetiae usq; ad Jo. 1042. 1046.
 Mendicus nomine Lazarus 834.
 Crucior in hac flamma 572. 749.
 Si Moysen & prophetas non audierunt 838.
 17 Ite, & ostendite vos sacerdotibus ibid.
 18 Deus propitius esto mihi peccatori 839.
 Nemo bonus, nisi solus Deus 1042.
 Vade vende omnia, quae habes, & da pau. 811.
 Nemo est qui relinquit uxorem 1041.
 19 Si quid defraudavi, reddo quadrup. 770.
 Videns Jesus civitatem, flevit 998.
 20 Quod mortui resurgent, ostend. Mos. 998.
 21 Coelum & terra transibunt 697.
 Respiciite & levate capita vestra 290.
 22 Cum vos mitterem sine marsupio 841.
 Qui habet sacculum, tollat peram 839.
 Qui non habet gladium, vendat tunica. 130.
 Ecce duo gladii hic 775. 844.
 Satis est ibid.
 Apparuit ei angelus de caelo confortans eum
 40. 844.
 At ille negavit eum dicens, mul. non va. ibid.
 Egressus foras flevit amare 845.
 23 Filiae Hierus. nolite flere super me ibid.
 Hodie mecum eris in paradiso 846.
 Quia nescitis quid faciant 790.
 Et haec dicens, expiravit 847.
 24 Et dum fabularentur 1072.
 Et incipiens a Moys. 1038.
 Palpate, & videte, quia spiritus 1009.
 Haec sunt verba, quae locutus sum 1039.
 Tunc aperuit illis sensum Scriptur. 189.
 Interpretatus est quae de ipso erant in le-
 ge, prophetis, & psalmis 1062.
JO ANNES.
 In principio erat Verbum 162. 292. 847. 848.
 Verbum erat apud Deum 848.
 Et Deus erat Verbum ibid.
 Omnia per ipsum facta sunt 214. 848.
 Et sine ipso factum est nihil 850.
 Vita erat lux hominum 751. 851.
 Lux in tenebris lucet 852.
 Hic venit in testimonium 853.
 Ut omnes crederent per illum ibid.
 Erat lux vera 854.
 Qui non ex sang. neque ex vol. carnis 751.
 Verbum caro factum est 854.
 De cuius plenitudine om. accep. 751. 855.
 Lex per Moysen data est 269. 751.
 Deum nemo vidit unquam 855. 1041. 1045.
 Super quem videris descendere spir. 1010.
 Conversus Jesus, & videns eos sequent. 856.
 Deficiente vino, dicit ei mater ejus 857.
 Hoc fecit initium signor. in Can. 1003. 1005.
 Hoc iterum secundum fecit signum 1005.
 Nolite facere domum patris mei domum 670.
 Quadraginta & sex annis aedificat. est 858.
 3 Qui credit in filium Dei, non jud. 753.
 Non ad mensuram dat Deus spiritum 858.
 4 Omnis, qui biberit ex hac aqua 224.
 Spiritus est Deus 849. 860.
 Ego misi vos metere, quod non labor. 860.
 Credidit homo sermoni, quem 861.
 Credidit ipse, & domus ejus tota ibid.
 5 Erat Hierosolymis probatica piscina.
 1004. 1007.
 Tolle grabbatum tuum, & ambula 487.
 Pater meus usque modo operatur 680. 1045.
 Quicquid videt filius patrem facere 1036.
 Scrutamini Scriptur. quia ipsae 214. 1038.
 Est qui accusat vos, Moyses 1038.
 Si Moys. credideritis, & mihi cred. ibi.
 6 Operamini non cibum, qui perit 862.
 Hoc est opus Dei 863.
 Nemo potest venire ad me, nisi ibid.
 Ego sum panis vitae 864.
 Patres vestri manducaverunt manna 863.
 Nisi manducaveritis carnem filii hominis
 627. 674. 856. 870. 935.
 Spiritus est qui vivit. caro non prodest 865.
 7 Ostende te ipsum mundo 763. 857.
 Flumina de ventre ejus fluent 1107.
 Jesus nondum fuerat glorificatus 810.
 Si quis sitit, veniat & bibat. 224.
 8 Jesus perrexit in montem oliveti 871.
 Mulier haec in adulterio deprehensa est 41.
 Jesus autem inclinans se, digito scrib. 113.
 Qui sequitur me, habebit lumen vitae 216.
 Tu de te ipso testimonium perhibes 1003.
 & seq. 1058.
 Quo ego vado, non potestis venire 872.
 Principium, qui & loquor vobis ibid.
 Si manseritis in sermone meo ibid.
 Omnis, qui facit peccatum, servus est ibid.
 Semen Abraham sumus, & nemini 200. 873.
 Vos ex patre diabolo estis 1041. 1045.
 Qui ex Deo est, verba Dei audit 788.
 9 Rabbi quis peccavit, aut hic, aut pa. 667.
 Nonne duodecim horae sunt diei? 1020.
 Omnes quotquot ante me venerunt, fures
 sunt, & latrones 1059. 1060.
 Si mihi non vultis credere, operibus 1059.
 11 Eamus & nos, & moriamur cum eo 873.
 Pater. ego sciebam, quia semper me aud. 648.
 Solvite eum, & finite abire 226.
 12 Pauperes semper habetis vob. 873.
 Hi ergo accesserunt ad Philippum 874.
 Nisi granum frumenti cadens in ter. 643.
 Princeps hujus mundi ejicietur for. 1037.
 13 Ante diem festum Paschae 800.
 Qui lotus est, non indiget, nisi ut ped. 875.
 14 In domo patris mei mansiones mul. 631.
 Ego sum via, veritas & vita 116. 269.
 Qui videt me, videt & patrem 860.
 Amen dico vobis, qui credit in me, oper. 29.
 Ego rog. pat. & alium paracletum dabit vob.
 bis 877.
 Qui diligit me, diligetur a patre meo 882.
 Pater major me est 852.
 15 Ecce jam mundi estis propter serm. 653.
 Si non venissem, & locutus non fuiss. 678.
 Spiritus veritatis, qui a patre proced. 880.
 Cum venerit paracletus, quem ego mit. 859.
 16 Arguet mundum de peccato 882.
 De peccato quidem, quia non credider. 880.
 Exivi a patre, & veni in mundum 1058.
 17 Ut cognosc. te solum ver. Deum 849. 963.
 Clarifica me pater 880.
 Tui erant, & mihi eos dedisti 882.
 18 Ne contaminarentur, ut comed. pas. 801.
 19 Propter parasceven Judaeorum ibid.
 Jesus Nazareus rex Judaeorum 159.
 Quod scripsi, scripsi 160.
 Cum ergo accepisset Jesus acetum 883.
 Erat enim magnus ille dies sabbati 801.
 Videbunt in quem transfixerunt 1107.
 20 Cum sero esset die una sabbatorum 883.
 Accipite Spirit. Sanctum, & quorum 226.
 189. 858. 883.
 21 Pasce oves meas 884.
 Sic cum volo manere donec ven. 29. 654. 885.
 Scimus quia verum est testimon. ejus 879.
A C T U S.
 1 Primum quidem sermon. &c. o Theo. 196.
 Accipietis virtutem supervenientis 858.
 Non est vestrum scire tempora. 673.
 Suspensus crepuit medius 886.
 Cecidit fors super Matthiam 650.
 2 Per manus iniquorum affigentes. int. 1103.
 3 Aurum & argentum non est mihi 677.
 Deus praenuntiavit per os omnium 1037.
 4 Domine, qui fecisti coelum & terr. 215.
 6 Non est aequum nos relinquere ver. 811.
 Stephanum, Philippum, Prochorum 162. 887.
 7 Et eruditus fuit Moyses in omni sap. 59.
 8 Omnes dispersi erant per regiones 137.
 Simon, qui ante fuerat in civit. magus 190.
 Quomodo possum haec intelligere, nisi ibid.
 Ecce aqua: quis me prob. baptizari 713.
 Saule, Saule, quid me persequeris 215.
 Durum est tibi contra stimulum calc. 888.
 11 Agabus significabat famem magnam 78.
 12 Considerans autem Petr. venit ad do. 27.
 13 In psal. 2. scriptum est. filius meus es tu
 1061.
 Dabo vobis sancta David fidelia 1062.
 14 Per vultus tribulationes oport. ing. 818.
 15 Ut quid tentatis imp. jugum 1041. 1045.
 16 Respondit Jacobus: viri fratres 889.
 Apostoli & seniores fratres, his qui sunt
 Antiochiae salutem 86. 1026.
 17 Assistentes domui Jasonis. 111.
 Juveni ar. in qua script. erat Ign. Deo 67.
 Ipsius enim & genus sumus 70. 1027.
 Dionysius Areopagita, & mulier nomine
 Damaris 94. 889.
 18 Praecepit Claudius disc. omnes Jud. 78.
 19 Joannes baptizavit baptis. poenit. 733.
 Multi ex his, qui fuerant curiosi sect. 37.
 20 Attendite vobis, & universo gregi 950.
 Mementote verbor. Domini, beatus est 209.
 23 Neque angelum esse, neque spiritum 200.
 26 Audiivi vocem loquen. Hebr. ling. 888.
A D R O M A N O S.
 1 Paulus sero. Jesu Chr. usq; ad dom. 289.
 Segregatus in Evangelium 889.
 Per prophetas in scripturis 849. 1036.
 Factus est ex semine David sec. carnem 986.
 Gratia vobis & pax a Deo patre 849.
 Justitia Dei revelatur ex fide 890.
 2 An divitias bonit. & patientiae 945.
 Circumcisio prodest, si legem servas 890.
 3 Quia credita sunt illis eloquia Dei 99.
 Sepulcrum patens est guttur eorum 645. 994.
 Omnes peccaverunt, & egent grat. 872.
 Ubi est gloriatio tua? 891.
 4 Arbitramur homin. justis. per fide 1023.
 Credidit Abraham Deo ibid.
 Et signum dedit circumcisionis 609.
 Lex iram operatur 1011.
 Et non infirmatus est in fide 611.
 5 Charitas Dei diffusa est in cord. nostr. 891.
 Per unum hominem peccatum intravit 896.
 In quo omnes peccaverunt 896.
 Peccatum autem non imputabatur 883.
 Regnavit mors ab Adam 667.
 Per inobedientiam unius hominis peccato-
 res constituti sunt multi 892. 896.
 Lex subintravit ut abundaret delict. 131.
 Regnavit peccatum in mortem 912.
 6 Christus resurgens a mortuis 1011.
 Mors illi ultra non dominabitur 634.
 Stipendia peccati mors 651.
 7 Ut serviamus in novitate spiritus 897.
 Sine

Index Locorum

- Sine lego peccatum erat mortuum* 898.
Occasione accepta peccat. per mandatū 130.
Lex quidem sancta est 198.
Scimus, quia lex spiritualis est 898.
Ego autē carnalis venund. sub pecc. ibid.
Non enim quod volo bonum hoc facio 690.
Habitat in vno peccatum 752.877.
Gratia Dei per Jesum Christum 899.
8 Nihil damnationis est his, qui sunt in Christo 875.
In similitudinem carnis peccati 899.
Sapere secundum carnem mors est 130.
Non sunt condignae passionis 818.
Vnitati creatura subiecta est 900.
Ipsa creatura liberabitur a servitute ibid.
Omnis creatur. ingemiscit & part. 697.847.
Spiritus orat gemitibus inenarrabilib. 627.
Secundum propositum vocati sunt sancti 786.902.
Quos praeseivis, hos & praede. & vocavit 904. & seq.
Certus sum enim, quia neq; mors 879.903.
9 Tristitia mihi est magna, & contin. 91.
Optabam anathema esse 212.
Qui est super omnia Deus 849.
Qui filii sunt promissionis 1037.
Cum nondum nati essent, neque 258.905.
Non ex operibus, sed ex vocante ibid.
Jacob dilex. Esau autem odio habui 444.
165.853.904.
Nunquid iniquitas est apud Deum? 853.
Misereror cui misereror 905.
Non est volentis neque currentis 402.
Cui vult miseretur, & quem vult indur. 908.
Substinuit in multa patientia 944.
Israël sectando legem iustitiae 166.
10 Habentes Zelum Dei, & non seculi. 556.
Pinis legis est Christus 1037.
Corde creditur ad iustitiam 863.
Non omnes credunt Evangelio 881.
11 Dico ergo, Nunquid Deus repulit ple-
bem 165.
Nam & ego Israelita sum 165.
Nunquid sic offenderunt, ut eaderent 634.
Cum intraverit plenitudo gentium 622.
O altitudo divitiarum 260.
12 Exhibeatis corpora vestra hostiam vi-
centem 667.
13 Ideoque necessitate subditi estote 842.
Carnis curam ne feceritis 955.
14 Non est regnum Dei esca & potus 693.
Omne, quod non est ex fide, pecc. est 636.910.
15 Quaecumque scripta sunt 1037.
Christum ministrum fuisse circumc. ibid.
16 Salutate Phelegontem, Herman 108.
Salutat vos Jason 111.
Salutat vos Gajus hospes meus 102.
AD CORINTHIOS I.
1 Paulus, & Sosthenes frater 192.
Obsecro vos per nomen dom. Jesu 912.
2 Non veni ad vos in sublimit. serm. 1015.
Sapientiam loquimur inter perfectos 1009.
Si cognovissent, nunquā Dom. gloriae 790.
Quod oculos nō vidit, nec auris audiv. 107.
3 Dei agricultura estis 755.
Fundamentū aliud nemo potest ponere 771.
Siquis super aedificaverit supra fundam.
usq; ad illud, quasi per ignem 655.912.
4 Itaque nolite ante tempus judicare 126.
Quid habes homo, quod nō accep. 612.675.
Imitatores mei estote 698.
5 Scripsi vobis in epist. ne commise. 147.
6 Abluti estis, sanctificati estis 875.
7 De quibus autē scripsistis mihi, bon. 87.
Praecepto, non ego, sed Dominus, uxorem a
viro non discedere 167.914.
Circūcisus aliquis est, ne attrah. praep. 477.
Praeterit figura huius mundi 961.
8 Scimus quia idolum est nihil 851.
Neque si comederimus, abundabimus 796.
9 Qui Evangelium annunc. de Evan. 946.
Cum liber essem ex omnibus 1009.
10 Nolo vos ignorare fratres, quia patres
864.866.
Petra erat Christus 1057.
Omnia contingebant illis in figuram 1037.
In quos fines saeculorum devenimus 672.
Unus panis & unum corpus 650.
11 Imitatores mei estote 698.
Vir si comam nutriat, ignominia est 699.
Probet autē se ipsū homo, & sic de pane 915.
Propter hoc inter vos infirmi 769.
12 Posuit in ecclesia apostolos 707.915.
13 Tunc cognoscām sicut cognitus sū 652.
14 Siorem linguā, spiritus meus orat 915.
15 Plus omnibus laboravi 674.
Sicut in Adam omes moriuntur, ita in 892.
Novissima autem destruetur mors 633.
Omnia subiecit sub pedibus 625.
Si in hac vita tantū sperātes sumus 916.
Corrumptus bonus mares colloquia mala
110.138.1027.
Non quod futurum est corpus seminis 642.
Et corpora coelestia, & corpora terrestr. 749.
Seminatur corpus animale, surget spir. ibi.
Factus est primus homo Adā in anim. 572.
Quemadmodum portavimus imaginē 183.
Omnes quidem resurgemus 918.
16 Si quis nō amat dom. Jesū, anath. fit 921.
AD CORINTHIOS II.
1 Paulus apostolus & Timotheus 196.
2 Litora occidit, spiritus autē vivif. 130.
3 Epistola estis Christi ministr. a nob. 114.
Ministratio mortis literis deformata 1042.
Usque in hodiernum diem idipsum vela-
men 212.1037.
4 Habentes eundem spiritum fidei 1036.
5 Omnes nos oportet manifestari ante tri-
bunal 666.966.
Neminem novimus secundum carnē 1009.
Eum, qui nō novit peccatum, pro nob. 1057.
8 Misimus cum illo fratrem nostr. cuius 28.
Ostensionē charitatis vestrae ostendite 922.
10 Arma militiae nostrae 808.
In captivitatem redigentes omni. intel. 912.
11 Damaschi praepositi gent. Aretbae 286.
12 Sive in corpore, sive extra corpus 704.
Raptus in paradisum Dei 575.
Arcana Dei, quae nō licet hom. loqui 152.
Datus est mihi stimulus carni meae 77.
Domate mihi hanc injuriam 1055.
3 An experimentum quaeritis ejus, qui in
me 1010.
AD GALATAS.
1 Non ab hominibus, neque per hom. 923.
Si quis evangelizav. praeter id, quod 921.
Emulator existēs paternarū tradition. 198.
Cum autem visum est ei, qui me segregavit
786.904.925.
Veni Hierosolimam ut vidarem Petrū 925.
Jacobum fratrem Domini ibid.
2 Contuli cum eis Evangelium 1020.
Ne forte in vacuum curverem 925.
Cum autem venisset Cephas Antiochiam
77.926.
Dimi Cephas coram omnibus 927.
Christo confixus sum cruci 215.1084.
Vivo ego, jam non ego 698.1010.
3 O insensati Galatae, quis vos fasci. 928.
Maledictus omnis, qui non perman. 929.
Factus pro nobis maledictum 1057.
Si data esset lex, quae posset vivificare 929.
Conclufit Deus omnia sub peccato 888.
Lex fuit pedagogus in Christo 1046.
4 At ubi venit plenitudo temporis 672.
Misit Deus filium suū, factū de mul. 858.
Misit Deus spiritum filii sui 879.930.
Ad infirma & egena elementa 1042.1045.
Abraham duos filios habuit 223.225.1036.
Quae sunt per allegariam dicta 931.
5 Fides, quae per charitatem operatur 861.
Utinā abscindatur qui vos cōturbat 1010.
Spiritus pugnant adversus carnem 931.
6 Unusquisque onus suum portabit 932.
Communicet, qui catechizatur 947.
Operemur bonum ad omnes 932.
Mibi absit gloriari nisi in cruce 195.
Ego signata Domini Jesu 215.
AD EPHESIOS.
1 Elegit nos ante mundi constitutionem,
& praedestinavit nos, ut essemus sancti
908.933.
Redemptionem per sanguinem ejus 935.
Spiritu revelationis in agnitione ejus 937.
Secundum saeculum mundi huius 79.
Secundum principem potestatis aeris 938.
Gratia salvati estis 674.
Ipsius factura sumus 680.
Fecit utraq; unum, reconcilians inimic. 129.
Veniens Evangelizavit pacem 938.
2 Paulus vincit. Jesu ibid.
Ut innotesceret principatibus ibid.
4 Unus Deus, una fides, unum baptis. 146.
Qui descendit, ipse est qui ascendit 940.
In ecclesia posuit primum apostolos, alios
pastores, & magistros 939.
Renovamini spiritu mentis vestrae 902.
Deponentes mendaciam, loquimini verita-
tem 276.
Qui furatur, jam non furetur 862.
5 Estote imitatores Christi 698.
Stultiloquium, aut scurrilitas 270.
Nemo vos seducat inanibus verbis 689.
Venit ira Dei in filios dissidentiae 294.
Surge qui dormis 812.
Cantantes & psallentes in cordibus 940.
Ecclesia subiecta est Christo 941.
Sacramentum hoc magnum est 942.
6 Non est nobis colluctatio adversus 621.942.
nem 840.
Induite vos armaturam fidei 840.
Gladium spiritus, quod est verbum Dei 808.
AD PHILIPPENSES.
1 Paulus & Timotheus servi Jesu 196.
Episcopis, qui sunt Philippis 950.
Quid eligam ignoro 918.
Cupio dissolui 590.943.
2 Qui cum in forma Dei esset 849.
Non rapinam arbit. esse se aeq. 852.
Propter quod & Deus exaltavit illum 120.
In nomine Jesu omne genu flectatur 644.
3 Qui spiritu servimus Deo 975.
4 Cum Clemēte & caeteris cooperatorib. 78.
Quorū nomina scripta sunt in lib. vit. 211.
AD COLOSSENSES.
1 Pacificans per sanguinem crucis suae
625.945.
Ad omnem patientiam, & longanim. 944.
In quo creata sunt omnia visib. & inv. 560.
2 In quo sunt omnes thesauri sapientiae,
& scientiae 272.
Delens quod adversus nos erat Chirogra-
phum 76.
3 Induentes novum hominem 583.
Verbum Christi habitat in vobis 855.
4 Vigilantes in omni patientia 954.
Salutat vos Lucas medicus 28.
Ea, quae Laodiceensium est epistola, vobis
laetatur

Divinae Scripturae.

<i>laetatur</i>	145.	<i>Pro omnibus mortem gustavit</i>	848.	<i>finis</i>	58.286.
AD THESSALON. I.		<i>5 Pontifex debet pro se, & pop. offerre</i>	872.	<i>Ego Joannes frater vester</i>	1030. & seq.
<i>1 Paulus & Sylvanus, &c.</i>	189.	<i>Cum clamore valido & lacrymis</i>	648.	<i>Fui in spiritu in die Dominica</i>	ibid.
<i>2 Destruet illustrat. adventus sui eū</i>	882.	<i>6 Impossibile est eos, qui illum.</i>	1015. 1017.	<i>Habet claves mortis & inferni</i>	755.
<i>4 Mortui, qui in Christo sunt, resurg.</i>	631.	<i>Confidimus de vobis dilectiss. meliora</i>	879.	<i>2 Et angelo Ephesi eccles. scribe</i>	120.8.6.
<i>5 Omnia probate, quod bonum est, tenete</i>	172.913.	<i>Nec enim injustus est Deus, ut obliſc.</i>	880.	<i>Dereliquisti charitatem tuam</i>	629.
AD THESSALON. II.		<i>7 Melchisedech rex Salem</i>	1015.	<i>Facta pessima Nicolaitarum</i>	141.
<i>1 Paulus, Sylvanus, & Timotheus</i>	189.	<i>8 Tabernaculi veri, quod fixit Deus</i>	956.	<i>Esse fidelis usque ad mortem</i>	881.
<i>2 Rogamus vos fratres per adventum do-</i>		<i>Quod antiquatur, & senescit, prope interi-</i>		<i>Tenentes doctrinam Balaam, qui docebat</i>	
<i>mini nostri Jesu</i>	147.709.	<i>tum est</i>	1042.	<i>Balaam</i>	71.629.
<i>State & tenete traditiones</i>	199.	<i>9 In qua urna aurea habens manna, &</i>		<i>Vincenti dabo calculum candidum</i>	73.
<i>3 De caetero fratres orate pro nobis</i>	881.	<i>virga Aaron</i>	92.1015. & seq.	<i>Et angelo Thyatirae ecclesiae</i>	1031.1033.
<i>Qui non vult operari, nec manducet</i>	862.	<i>10 Non possunt auferre peccata</i>	872.	<i>3 Qui vicerit, non delebo eum de libro</i>	
<i>946.</i>		<i>Non relinquitur hostia pro pecc. 809.1015.</i>		<i>vitalis</i>	211.
<i>Salutatio mea manu Pauli</i>	1013.	<i>Quanto putatis deteriora mereri suppl. 810.</i>		<i>Qui vicerit, scribam super eum nomen</i>	
<i>Ne intendas genealogiis interminatis</i>	102.	<i>Per velamen, id est carnem suam</i>	625.	<i>Dei</i>	142.
<i>197.1041.</i>		<i>Nam & vinctis compassi estis</i>	1013.	<i>5 Vidi librum scriptum intus & foris, si-</i>	
AD TIMOTHEUM I.		<i>11 Fide intelligimus aptata esse, fac.</i>	1038.	<i>gnatum septem sigillis</i>	186.
<i>1 Scimus quia bona est lex</i>	1044.	<i>Fide Henoch translatus est, ut nō vid.</i>	108.	<i>Cum aperuisset librum, viginti quatuor se-</i>	
<i>Iusta non est lex posita</i>	1042. & seq.	<i>Sine fide impossibile est placere Deo</i>	1018.	<i>niores ceciderunt coram agno</i>	189.
<i>3 Unius uxoris virum</i>	948.	<i>Expectabant fundamenta habere civit.</i>	123.	<i>Dignus es Domine aperire librum</i>	189.
<i>Apparuit angelis</i>	949.	<i>Obtulerunt ora leonum</i>	1063.	<i>6 Ecce equus pallidus</i>	748.
<i>4 Ineptas & aniles fabulas devota</i>	198.	<i>Alii dissentiunt</i>	788.1092.	<i>Vidi sub altare Dei animas</i>	962.
<i>1041. & seq.</i>		<i>Ne sine nobis consummarentur</i>	917.964.	<i>Usque quo Dom. non judicas & vind.</i>	966.
<i>5 Si quis suorum, maxime domestic.</i>	854.	<i>13 Amplius deprecor vos hoc facere</i>	1012.	<i>Coelum recessit sicut liber involutus</i>	122.
<i>6 Dignus est operarius mercede sua</i>	949.	<i>Recognoscite fratrem vestrum Timoth.</i>	1016.	<i>7 Signemus servos Dei in frontibus</i>	195.
<i>Nihil intulimus in hunc mundum</i>	832.	JACOB I.		<i>Stabant in conspectu agni amicti stolis al-</i>	
<i>Habentes victum, & vestitum</i>	628.	<i>1 Jacobus Dei & dom. nost. Jesu servus</i>	956.	<i>bis</i>	652.
AD TIMOTH. II.		<i>2 Quicumque totam legem servaverit</i>	1023.	<i>Deducet eos ad vitae fontes aquarum</i>	124.
<i>1 Certus sum autem quod & in te</i>	879.	<i>Vis scire o homo inanis, quia fides</i>	891.	<i>10 Vidi angelum sortem descendente de</i>	
<i>2 Juxta Evangelium meum</i>	28.145.	<i>Abraham pater vester nomine ex oper.</i>	1023.	<i>coelo amict. nube, &c. usque ad Ven. meus</i>	91.
<i>Novit Dominus qui sunt ejus</i>	211.	<i>3 In multis offendimus omnes</i>	ibid.	<i>12 Dabo duobus testib. meis, & prophet. 968.</i>	
<i>Stultas & sine disciplina quaestiones devi-</i>		<i>4 Petitio & non accipitis quia male peti-</i>		<i>Occisi sunt in terraemotu nomina virorum</i>	
<i>ta</i>	1041.1044.	<i>tis</i>	666.	<i>septem millia</i>	139.
<i>Cum modestia corripient eos, qui resi.</i>	921.	<i>5 Sufferentiam Job audistis</i>	1079.	<i>13 Et vidi de mari bestiam</i>	399.
<i>3 Janes & Jambres resistebant Moſi</i>	119.	<i>Frates mei, ne juretis</i>	742.	<i>In libro vitae agni, qui occisus est</i>	211.214.
<i>Tu vero permane in his, quae didic.</i>	1038.	<i>Ungentes eum oleo sancto</i>	957.	<i>585.</i>	
<i>Omnis scriptura divinitus inspirata</i>	128.	PETRI.		<i>Nisi habeat characterem bestiae</i>	142.
<i>4 Lucas est mecum solus</i>	28.	<i>2 Ecce pono in Sion lapidem</i>	881.	<i>Numerus nominis bestiae, sexcenta sexa-</i>	
<i>Penulam, quam reliqui, Troade</i>	1010.	<i>Vos estis genus electum, regale sacerdot.</i>	701.	<i>ginta sex</i>	142.235.
<i>Salutant te Linus & Claudia</i>	129.	<i>Qui peccatum non fecit</i>	648.	<i>14 Nomen ejus, & nomen patris scriptum</i>	
AD TITUM.		<i>3 Parati semper ad satisfactionem</i>	835.	<i>in frontibus eorum</i>	142.
<i>1 Ante tempora saecularia</i>	950.	<i>Expectabant Dei patientiam</i>	944.	<i>Quicumque accepit charact. nominis best.</i>	76.
<i>Constitutus per civit. presbyteros</i>	ibid.	<i>Una dies apud Deū quasi mille anni</i>	671.	<i>17 Babylon magna, mater fornication. 138.</i>	
<i>Unius uxoris vir.</i>	952.	<i>Coelum & terra igni reposita sunt</i>	280.	<i>In libro vitae a constitutione mundi</i>	214.
<i>Cretenses semper mendaces</i>	96.1027.	<i>Coeli magno impetu transierunt</i>	958.	<i>Decē cornua, quae vidis. decē reg. sunt</i>	1070.
<i>Constituentur se nosse Deum, factis</i>	854.	<i>Elementa calore solventur</i>	961.	<i>Aquae multae populi multi</i>	224.
<i>2 Adventum gloriae magni Dei</i>	849.	<i>Charissimus frater nost. Paulus scrip.</i>	1022.	<i>19 Beati, qui ad coenam nuptiarum</i>	1031.
<i>3 Genealog. pugnas devota</i>	198.1041.1044.	JOANNIS I.		<i>Ne feceris, quoniam confervus tuus sū</i>	1069.
AD PHILEMONEM.		<i>2 Unctio, quam accepimus ab eo</i>	696.	<i>Ecce equus albus, &c. usque ad Rex regum</i>	
<i>Propara mihi hospitium</i>	1010.	<i>3 Dilectissimi, nūc filii Dei sumus</i>	31.123.	<i>& Dominus dominantium</i>	120.
AD HEBRAEOS.		<i>Tunc videbimus eum sicuti est</i>	590.	<i>20 Non acceperunt characterem bestiae</i>	76.
<i>1 Multifario multisq. modis</i>	711.952.1036.	<i>5 Tres sunt, qui testimonium dant in coe-</i>		<i>Beatus, qui habet partem in resurrectione</i>	
<i>Novissime locutus est nobis in filia</i>	850.	<i>lo</i>	32.962.1027.	<i>prima</i>	672.969.1031.
<i>Per quem fecit & secula</i>	850.	<i>Est peccatum ad mortem. pro eo dico</i>	962.	<i>Et regnabunt cum Christo mille annis</i>	969.
<i>Qui cum sit splendor glor. 953.1014. & seq.</i>		<i>II. 1 Presbyter electae dominae</i>	1024.	<i>1031. & seq.</i>	
<i>Tanto melior angelis factus</i>	1014.	<i>2 Filii novissima hora est</i>	672.	<i>Liber apertus est, qui est vitae uniusc.</i>	215.
<i>Cui dixit aliquāda angelorum, filius meus</i>	594.1016.	<i>1 Presbyter Casp. charissimus</i>	1024. & seq.	<i>Qui non inventus est in libro vitae</i>	214.
<i>Ego ero illi in patrem</i>	1015. & seq.	JUDAE.		<i>21 Vidi coelū novū, & terram novam</i>	958.
<i>Unxit te Deus, Deus tuus</i>	913.	<i>1 Judas Jesu Christi servus</i>	962.	<i>Vidi civit. sanctam Hierusalem</i>	1031.1034.
<i>Ipsi peribunt, tu autem permanebis</i>	954.	<i>Commonere vos volo, quoniam Jesus</i>	882.	<i>Habens fundamenta duodecim</i>	771.
<i>Omnes sunt administratorii spiritus</i>	684.	<i>Incepit te Deus o diabole</i>	140.	<i>Non egebit amplius lumine solis</i>	216.
<i>2 Ab eis qui audierunt in nos confir.</i>	1016.	<i>1 Prophetavit autem & de his septimus ab</i>		<i>Qui scripti sunt in libro vitae agni</i>	211.
<i>Minuisti eum paulominus</i>	954.	<i>Adam, Henoch dicens</i>	107.1025. & seq.	<i>22 Lignum vitae afferens fructus duode-</i>	
		APOCALYPTIS.		<i>cim per singulos menses</i>	135.
		<i>1 Ego sum alpha & omega, principium &</i>		<i>Et nomen ejus in frontibus ipsorum</i>	142.
		FINIS HUIUS INDICIS.			

Index locorum ambiguum, qui passim in Commentariis expositorum divinae Scripturae inveniuntur, & in hoc Opere pie ac germane explicantur.

Ambrosius Compſae episcopus.	<i>In com. ad Rom. 9. Locus de causa reproba-</i>	<i>flagratione</i>	954.
<i>In comment. Gen. cap. 3. Locus de Moſe,</i>	<i>tionis ex delictorum praevisione</i>	<i>Ibidem. De terra post diem judicii ab ho-</i>	
<i>non dum mortuo</i>	588.	<i>minibus habitanda</i>	ibid. 958.
<i>In com. ad Ro. 8. Locus de universali omniū</i>		<i>In com. De coelis in fine saeculi exur. ibid.</i>	
<i>dominum ad salutem destinatione.</i>	902.	<i>Libro 5. Annotation. in Cajetanum, Tracta-</i>	
TOM. II.		<i>Eccc</i>	tus

Index Locorum Ambiguum

- tus de repudianda uxore adultera 783.
Ambrosius Mediolan. episc.
- Libro 1. Hexaëmeron cap. 5. Locus de angelis ante mundum conditis 560.
Libro de paradiso, Locus de paradiso 575.
Libro primo de Cain, & Abel cap. 2. Locus de morte Moysi 588.
Libro 2. de Cain & Abel cap. 4. Locus de auctoritate ligandi & solvendi 589.
Lib. 2. de Cain & Abel cap. 2. Locus de animabus sanctorum post mortem 590.
Libro de bono mortis cap. 10. Locus de animabus sanctorum usque ad diem iudicii. ib.
Libro de Noe & arca cap. 4. Locus de generatione gigantum 598.
Libro primo de Abraham cap. 3. Locus de praeda militari 607.
Libro primo de Abraham cap. 4. Locus de congressu Abrahae cum Agar 608.
De adulterio ante legis promulgationem. ibid.
In praefat. psal. 1. De musica coelorum 642.
In expositione psalmi 36. De animabus igne post hanc vitam probandis 654.
In com. psal. 118. De Juramento 678.
In com. psal. 118. De peccatis infidelium ibi.
In com. Luc. 2. De omnip. animae Christi 821.
In com. Luc. 2. De aperto ventris Mar. 823.
In com. Luc. 22. De iure belli 844.
In com. Luc. 22. De negatione Petri. ibid.
In com. Luc. 22. De confessione, & satisf. 845.
In com. Luc. 23. De divinitate ab humanitate Christi separata 847.
In com. ad Rom. 5. Locus de pecc. orig. 894.
In com. ad Rom. 8. & 9. De causa elect. 905.
In com. 1. ad Cor. 7. De marito uxorem repudiante, & uxore mariti repud. 779-914.
In com. ad Gal. 1. De Joseph bigamo 925.
In com. ad Gal. 2. De quatuor apostolorum praeceptis ibid.
In com. ad Eph. 3. de restauratione ang. 938.
In com. ad Eph. 4. De episc. & presb. dig. 939.
In ser. 31. Locus de possessionis propriet. 832.
Libro primo de virginibus, Locus de causa lapsus angelici 598.
Libro 3. de virginibus, Locus de his, qui sibi mortem intulerunt 712.
In oratione fidei pro Theodosio, Locus de adoratione dominicae crucis 706.
In libro ad eos, qui mysteriis initiantur, cap. 8. & 10. Locus de euchar. 866. & seq.
In libro de incarnationis dominicae sacramento, Loc. de Chr. in sapientia prof. 825.
Anselmus Cantuariensis episc.
- In com. Ep. ad Ro. 5. Loc. de charit. essen. 891.
In com. ep. ad Rom. 14. de operib. infidel. 911.
In com. ad Tit. 1. De episc. & presb. dig. 951.
In com. ad Tit. 1. De electione bigami 952.
Anselmus Laudunensis.
- In glos. Deut. 6. a De Trinitate 632.
In glo. Esa. 14. De requie damnatorum 687.
In glos. ad Ro. 14. De oper. infidelium 910.
Arnobius.
- In com. psal. 14. De Mariae mundation. 646.
In com. psal. 50. de peccato originis 661.
In com. psal. 108. De praedest. & reprob. 676.
Athanasius.
- In serm. de passionis Dom. Locus de jur. 813.
In sermone super omnia mihi tradita sunt. Locus de angelis Deum non vident. 761.
Augustinus Chisami episcopus.
- In Cosmopeja super cap. 1. Gen. Coelum Em-pyrum non esse creatum 559.
In annotationibus Gen. 2. Loci tres, primus de Paradiso secundus de Henoc & Helia; tertius de causa mortis Adae 576.
In Annot. Deut. 6. Locus de Trinitate 630.
- Augustinus Hipponensis.
- Lib. 1. de Gen. all. cap. 3. De fide & obar. 561.
Lib. 2. de Gen. alleg. cap. 8. De tempore, quo creatur anima 572.
Lib. 1. de Gen. alleg. cap. 19. De humano coitu 570.
Lib. 1. de Gen. all. cap. 20. De cibo animal. ib.
Lib. 1. de Gen. alleg. cap. 23. De sacrificiis Judaeorum 571.
Lib. 2. de Gen. alleg. cap. 29. De alienis peccatis, & de natura mali 583.
Lib. 2. de Gen. ad lit. cap. 17. De angelis, & daemoneibus 562.
Lib. 6. de Gen. ad lit. cap. 27. De imag. anim. 573.
Lib. 7. de Gen. ad lit. cap. 24. De tempore creationis animarum 573.
Lib. 7. de Gen. ad lit. cap. 24. De ani. crea. ib.
Lib. 12. de Gen. ad lit. cap. 22. De locis inferorum, & supplicii animarum 578.
Lib. 12. de Gen. ad lit. cap. 27. & 28. De Moysi, & Paulo Deum videntibus ibid.
Lib. 12. de Gen. ad lit. cap. 33. De infern. 579.
In enarratione psal. 3. Locus de Euch. 645.
In enarratione 2. psalmi 21. Locus de timore, & dolore Christi 648.
Enarratione 2. in psal. 30. Loc. de fortib. 650.
In praef. psal. 31. Locus de operib. infid. 651.
In enarrat. psal. 36. Locus de loco animarum sanctorum ante diem iudicii 652.
In enarrat. psalmi 88. De merito 674.
In enarrat. psal. 98. Locus de merito oper. ib.
In enarrat. psal. 98. De Euchar. ibid. 139.
In enarrat. psalmi 102. De merito operum ibid. & seq.
- Lib. 1. de serm. dom. in mon. cap. 25. De gradibus consanguinitatis 738.
Lib. 1. de ser. dom. in mon. cap. 26. De divor-tio ibid.
Lib. 1. de ser. dom. in mon. cap. 43. de peccato irremissibili 744.
Lib. 2. de serm. dom. in mon. cap. 10. de homine dominico 745.
Lib. 2. de serm. dom. in mon. cap. 22. de odientibus Deum 748.
Lib. 2. de ser. dom. in mon. c. 24. & 25. de praedicatoribus victus gratia praedicant. 750.
Lib. 2. de ser. dom. in mon. c. 25. de cibo & pot. ib.
Lib. 2. de ser. dom. in mon. c. 29. de vest. mon. 748.
Lib. 2. de ser. dom. in mon. c. 30. de eccl. sine pec. 750.
In Joan. tractatu primo, de peccato 851.
In Joan. tract. 3. de merito 674.
In Joan. tract. 25. de eucharistia 863. 864.
In Joan. tract. 26. de initio fidei 863.
Ibidem de effectu eucharistiae 864.
Ibid. de veritate corporis Chr. in Euch. ibid.
In Joan. tract. 50. de primatu Petri, & de Eucharistia 873. & seq.
In Joan. tract. 105. de Christo 880.
In Joan. tract. 124. de sic, & si 885.
Ibidem, de Petri clavibus ibid.
De verbis dom. sec. Matth. serm. 13. de ecclesia super Petrum fundata 770.
De verbis apostoli ser. 13. de libero arb. 929.
In lib. 50. Homiliarum hom. 14. de mer. 674.
Ser. de temp. 61. Loc. de dilectione inim. 898.
In ser. de infantibus ad altare, de Euch. 865.
In sermone de Baptismo parvulorum, Locus de poenis infantium 637.
In libro quaestionum utriusque testamenti. Quaest. 73. de gladio Mariae animam pertransiente 825.
In quaestionibus vet. & nov. test. quaest. 109. de Melchisedech. 607.
Lib. quae. Evangelicarum, q. 23. de trib. 777.
Libro 83. quaestionum, quaest. 56. de conceptione corporis Christi 858.
- Libro 83. quaestionum, quaest. 68. de causa electionis, & reprobationis 906.
Lib. 83. quaest. q. 67. de imag. amissione 902.
Libro 1. quaestionum ad Simplicianum. qu. 2. de causa Reprobationis 908.
Libro 2. quaestionum ad Simplicianum quaest. 1. de libero arbitrio 635.
In lib. sex quaest. contra paganos, q. 6. Locus de tempore incarnationis Christi. 906.
In libro propos. epistolae ad Rom. de homine sub lege posito 898.
Libro propositionum ex epist. ad Roman. de causa praedestinationis 906.
In com. ep. ad Gal. 2. de Petro reprehens. 927.
In com. ad Gal. 5. de impeccabilitate 931.
In com. ad Gal. de charitatis gradibus 932.
In lib. de opere Monach. Locus de Monachis ad laborem manuum adigendis 946.
Libro de fide ad Petrum cap. 3. & cap. 27. Locus de infantium poenis 637.
In Enchiridio ad Laurent. cap. 93. Locus de infantium tormentis 638.
In Enchiridio ad Laurent. cap. 110. de refrigerio damnatorum 756.
Lib. 13. conf. cap. 32. de firmamento 564.
Libro de Agone Christiano cap. 30. Locus de Petro reprehens. 927.
Libro soliloquiorum cap. 28. de causa reprobationis 909.
Lib. 2. de doct. Ch. c. 8. de auctore lib. Sap. 685.
Lib. 3. de doct. Ch. cap. 16. de eucharistia 864.
De ecclesiast. dogmatibus, cap. 11. quod nihil sit incorporeum praeter Deum 749.
In libro de fide & oper. cap. 19. de repud. 780.
In lib. de praedest. sanct. Loc. de lib. arb. 929.
Lib. 1. de peccatorum meritis cap. 16. Locus de supplicio infantium 638.
Libro quinto Hypognosticon, Locus de supplicio infantium 637.
Lib. 6. Hypognosticon, de causa Reprob. 908.
Lib. 15. de Trin. c. 13. de praescien. Dei 903.
In epist. ad Hieron. de Petro reprehens. 927.
In epist. 57. ad Dardanum, de Euchar. 866.
In epist. 105. ad Syrium presb. de mer. 674.
In epist. 48. ad Vincentium, de haereticis ad fidem non cogendis 764.
In epist. 23. ad Bonifacium, de Euch. 864.
In ep. ad Hilar. Syracusanum, de lib. arb. 929.
Basilius.
- Hexaëmeron ser. 1. & 2. de angelis conditis ante mundum 559.
In concione super psal. 114. de Merito 676.
In com. Esai. cap. 13. de angelis 686.
In concione de divite, Locus de proprietate possidendi 832.
In lib. contra Eunomium de filio Dei quod dignitate sit a patre secundus 852.
In libro quaestionum super variis scripturae locis quaest. 278. de precibus ecclesiae vulgari lingua dicendis 916.
In com. Esai. cap. 4. de igne purgation. 655.
Beda.
- In com. Gen. 2. Locus Paradiso terrest. 577.
Lib. in Marc. 2. de Joseph patre Christi 766.
Lib. 2. in Luc. de dubitatione Joann. 829.
Libro 5. in Lucam, de confessione 838.
Lib. 6. in Luc. de lugenda morte Christi 845.
In com. Act. de Dionysio Areopagita 889.
In com. Jac. 5. de extrema unctione 957.
In com. 2. Pe. 3. de elementis in fine saeculi dissolvendis 961.
In com. 1. Joa. 5. de peccato irremissibili 962.
Bernardus.
- Ser. 15. in psal. 90. Loc. de merito bon. op. 674.
Serm. 5. in cant. de angelis corporeis 684.
Serm. 7. in cant. de angelis custodibus ibid.
Serm. 61.

Index Locorum Ambiguum

- Serm. 61. in cant. de iustorum meritis* ibid.
Hom. 3. super historiam dominicæ annun-
ciationis, Loc. de Mar. gratia plena 820.
In ser. 3. fest. omn. sanctor. locus de animabus
sanctorum nondum fruentibus 968.
In ser. 4. ejusdem festivitatis, locus idem ib.
Libro 1. de consideratione ad Eugenium, lo-
cus, de seculari pontificis regno 774.
Cassiodorus.
In com. psal. 46. de modo orandi Deum 657.
In com. psal. 50. de sacerdot. ac reg. potest. 661.
In com. psal. 70. de mercatura 670.
In com. psal. 138. de anima Christi 681.
Clemens Alexandrin.
Lib. 3. Stromatum, Angelos comouuisse cum
foeminis 598.
Libro 5. Stromatum, angelos coitum exer-
cuisse cum foeminis ibid.
Lib. 2. Str. de poenitentia non iteranda 810.
Lib. 4. dispositionum, de Cepha 927.
Lib. 2. paedagogi, de corp. & sang. Domi. 935.
Clemens Romanus.
In Liturgia, locus de forma consec. 80. 803.
Libro 2. recognitionum, locus de coelis in-
sine saeculi dissolvendis 959.
Lib. 2. hypotyposeon, de sanct. nondum fr. 964.
Epistola prima ad Jacobum fratrem domin.
de summi pontificis depositione 80.
Lib. 3. Recognit. de coeli interitu 81. 959.
Christianus Druthmanus.
In com. Matth. 26. Locus de Eucharist. 806.
Chromatius Aquilejæ episcopus.
In com. quinti capitis in Matthæum, Lo-
cus de repudio uxoris adulteræ 738. 780.
In com. Matth. 5. de juramento 739. 741.
Cyprianus.
Epistola 5. Locus de electione episcopi 626.
Cyrillus.
In lib. de Antich. Loc. de mundi durat. 777.
In Gen. cap. 2. de spiraculo Adæ 571.
Lib. 2. allegor. in Pentat. de coitu angelo-
rum 595.
Didymus Alexandrinus.
In comment. ad Galat. 2. locus de Petro re-
prehensio 927.
Dionysius Corinth. episcopus.
In epistola ad Philemonem Rom. Locus de
legendis hæreticorum libris 920.
Diodorus Tarsensis.
In com. Gen. De stellis 566.
In com. ep. 1. ad Cor. de his, qui non mor. 919.
Dorotheus Tyri episcopus.
In Synopsi div. scripturæ Locus de prophe-
tia Salomonis 681.
Epiphanius.
Lib. 1. adv. hæreses, Locus de Juramen. 741.
In epistola ad Joannem Hierosolymæ epi-
scopum, Locus de sacræ imaginibus 705.
Lib. 3. adver. hæer. contra Antidicomariani-
tas Locus de Josephi digamia 767.
Eucherius.
Libro primo com. in Gen. Locus de Paradi-
so ante mundum condito 579.
Eusebius Cæsariensis.
In Chronicis, de supputatione ann. mun. 592.
Lib. 5. Evan. præp. de gigant. daem. filiis 598.
In com. psalmi 15. de filio Dei 647.
In epistola ad Constantiam Augustam, Lo-
cus de adoracione imaginis Christi 705.
Lib. 2. eccl. hist. c. 1. Loc. de Jose. digamia 767.
Libro 1. historiae eccl. de Cepha 928.
Eusebius Emesenus.
In com. Gen. 1. de stellis 566.
In com. Gen. cap. 22. de vocabulo Sabeck. 613.
In hom. super Luc. 7. de dubitat. Joann. 829.
In com. ad Gal. 2. de Petro reprehensio 927.
Euchymius.
In com. psalmi 50. Locus de peccato origi-
nali, & de humano coitu 662.
In com. Matth. 5. de repudianda uxore adul-
tera 738. 782.
In com. Matth. 5. de juramento 742.
In com. Matth. 12. De Josepho digamo 767.
In com. Matth. 13. De hæreticis non occi-
dendis 765.
In com. Matth. 26. De celebrat. Paschæ, &
de fermentati consecratione 800.
In com. Matth. 26. De triplici Magdal. 797.
In com. Matt. 26. De jure belli 808.
In com. Matt. 27. De Judæ suspensio 810.
In com. Luc. 2. De Maria deitatem Christi
non semper agnoscere 825.
In com. Luc. 23. De fruitione sanctorum 846.
In com. Joan. 1. De punctuatione sententiae
Joannis 850.
In com. Joan. 2. De Mariæ virg. fide 858.
In com. Joan. 1. De videndo Deum 856.
In com. Joan. 14. De processione Spiritus
Sancti 865.
Faustus Galliarum episcopus.
In lib. de gratia Dei, & hum. mentis arbi-
trio. Locus de causa reprobationis 909.
Franciscus Georgius.
Tomo primo, problemate 26. 27. 159. De ho-
minis anima 571.
Tomo 1. probl. 27. De hominis creatione 572.
Tomo 1. a probl. 31. usque ad problema 48.
De paradiso 574.
Tomo 1. probl. 29. De Androgini creat. 580.
Tomo 1. problem. 54. De gigantibus 583.
Tomo 1. problem. 59. De pelliceis primorum
parentum 585.
Tomo 1. prob. 58. De maledictione ter. 593.
Tomo 1. prob. 101. De ebrietate Nobe 602.
Tomo 6. prob. 337. De causa circumcis. 610.
Tomo 1. probl. 150. De Abraham ex astris
prævidente Saræ sterilitatem ibid.
Tomo 1. prob. 240. De augmento filior. Israël
a duodecim Zodiaci signis provenient. ib.
Tomo 1. problem. 335. de Aegypto ab Arietis
constellatione pendente ibid.
Gennadius Massiliensis Presbyter.
In lib. de Ecclesiast. dogmatib. cap. 47. de ca-
techumenis defunctis 944.
Lib. de Eccles. dogmat. c. 11. locus, quod nihil
fit incorporeum nisi Deus. 749.
Lib. de Eccl. dogm. locus de coelorum pur-
gatione 60.
Germanus Constant. episcopus.
In libro de Theoria ecclesiasticarum rerum,
Locus de mundi duratione 672.
Gilbertus Pictavorum episcopus.
In lib. Theologicarum qu. Locus de suffra-
giis damnatorum animas refrigerat. 757.
Gregorius Ariminensis.
Lib. 2. sent. dist. 31. qu. 3. Locus de damnat.
infantium sine baptismo decedentium 638.
Gregorius Nazianzenus.
In sermone de natali. Angelos conditos an-
te mundum 560.
In Theo. sua, Locus de poena pecc. Adæ 663.
Gregorius Nyssæ.
Libro de creat. hominis c. 28. Locus de bri-
gine & occasione humani coitus 569.
Libro philosophiæ 2. cap. 6. De animæ crea-
tione 680.
Gregorius Papa.
Libro 9. mor. c. 16. De infantium supplic. 638.
Libro 9. moralium cap. 17. De operibus ju-
storum ibid.
Libro 12. mor. c. 13. De cognit. beatorum ibid.
Libro 13. mor. cap. 20. De purgatoria 693.
Libro 15. mor. cap. 17. De igne inferni ibid.
Libro 20. mor. cap. 1. De generatione aeter-
na filii Dei 640.
Libro 35. mor. cap. ult. De certitudine non
peccandi 641.
Hom. 5. in Ezechielem. De charitate 695.
Hom. 10. in Ezech. De remissione pecc. 697.
Hom. 10. in Evang. De angelis animal. 725.
In libro sacramentorum, Locus de suffragiis
animas beatorum adjuvantibus 756.
In libro 40. homiliarum, hom. 6. De dubita-
tione Joannis 759.
In lib. 40. homiliarum, hom. 37. De fide 883.
Guillelmus Alstiod. episc.
In fine summae Theologicæ, Locus de suf-
fragiis in inferno proficientibus 757.
Guillelmus Parisiensis.
In libro de universo parte prima, De dilu-
vio Noëtica 600.
Hierony. Savoranola. Vide pag. 381.
Hierony. Stridonensis Presbyter.
In principio Quaestionum Hebraicarum, locus
de Paradiso ante mundum condito 576.
In translatione numerorum cap. 17. De duo-
decim virgis. 628.
In translatione Num. 24. De homine, cui
obturatus est oculus. 629.
In com. Job cap. 25. de anima an incorporea
sit 640.
In com. psalmi 2. De loco ejusdem psalmi
osculamini filium 644.
In com. psalmi 13. De octo versiculis ei-
dem psalmo super additis 645.
In com. psal. 21. De oratione Christi 648.
In epistolari expositione psalmi 89. ad Cy-
prianum, De mundi duratione 671.
In com. psalmi 90. De argumento ejusdem
psalmi 673.
In com. eccl. cap. 1. De anima stellarum 682.
In com. 11. cap. eccl. De purgatorio 683.
In præfat. Sapient. De auctore Sapient. 685.
Libro 3. in Esaiam De rasura bar. bæ 687.
Libro 6. in Esa. De palam peccantibus ibid.
Libro 6. in Esa. 18. De memoria beatorum ibid.
Libro in Esa. 18. De igne inferni, & de du-
ratione poenarum inferni 688.
In com. Jerem. cap. 4. De juramento 690.
Libro in Jerem. 3. De vere justis ibid.
Ibid. De regia & sacerdotali potestate ibi.
Lib. 4. in Jer. De Millenaria opinio ibid.
Libro 4. in Jerem. De libero arbitrio 694.
Libro 5. in Jerem. de Susannæ historia 695.
Libro 13. in Ezech. De tonsione & abrasione
clericorum 698.
In præfatione translationis in Daniele.
De appendice libri Danielis. 703.
In com. Danielis 2. De regno Romano. 705.
In com. Danielis 3. De imaginibus ibid.
In com. Dan. 9. De hæreticis 709.
Lib. 3. com. in Amos. De purgatorio 712.
In com. Jonæ primo. De his, qui castitatis
se vande gratia se interimunt 713.
In com. Jonæ 4. De bederâ Jonæ 716.
Libro 2. com. in Mich. De angelis judican-
candis 717.
In com. Abac. cap. 1. De scientia Dei 718.
In com. Sopbon. c. 3. Locus de ministro Eu-
charistiæ, de ministro Confirmationis, de
ministro ordinis sacri, de communione
sub utraque specie ibid.
Libro 2. in Zachariam, De juramento 719.
Libro in Zac. 2. De finu Abrabæ 720.
In com. Malacchiæ cap. 1. De causa electio-
nis & reprobationis 721.
In com. Mal. 2. De Eucharistia sub utraque
specie exhibenda 922.
In

Index Locorum Ambiguorum

- In com. super Matth. cap. 1. De conjugio Mariae & Joseph* 722.
In com. Mat. cap. 5. De juramento 739. 741.
In com. Matth. 6. De pane in oratione dominica petendo 746.
In com. Matth. cap. 16. De potestate ligandi solvendi peccata 772.
In com. Matth. 17. De Moysi corpore 777.
In com. Mat. 17. De tributis persolvendis. ibid.
In com. Mat. 23. De sacerdotibus collo appensis 792.
In expositione parabolas de filio prodigo, Locus de libero arbitrio angelorum 834.
In com. Matth. 26. De timore Christi 807.
In com. ad Gal. 1. & 2. De Petri potestate 923. & seq.
In comment. ad Gal. 1. De causa electionis & reprobationis 925.
In com. ad Gal. 2. De Petro comprobato 927.
In com. ad Gal. 3. De fascinatione 928.
In com. ad Gal. 3. De maledictione Dei 929.
In com. ad Gal. 4. De praefect. coenobior. 930.
In com. ad Gal. 5. de damnatis 932.
In com. ad Gal. 6. De suffrag. sanctorum ibid.
In com. ad Eph. 1. De animabus ante mundum 934.
In com. ad Eph. 1. De Eucharistia 935.
In com. ad Eph. 1. De supplic. damnator. 936.
In com. ad Eph. 1. De angelis 939.
In com. ad Eph. 1. De stellis & angelis ibid.
In com. ad Eph. 2. De daemonibus 938.
In com. ad Eph. 2. De purgatione angel. ibi.
In com. ad Eph. 2. De anima ante corpus creata 680.
In com. ad Eph. 3. De animarum carcere 938.
In com. ad Eph. 3. De cognit. angelorum 939.
In com. ad Eph. 4. De episcopo non doctore 940.
In com. Eph. 4. De angelis & daemonibus ib.
In com. ad Eph. 5. De cantu ecclesiastico ib.
In com. ad Eph. 5. De ecclesia malorum 941.
In com. Eph. 6. De lustratione Jacobi 942.
In com. ad Tit. 1. De angelis ante mundum conditis 560. 950.
In com. ad Tit. 1. De episcopi & presbyteri dignitate 950.
In com. ad Titum. de Bigamo eligendo 952.
In com. ad Tit. 2. De Pane quotidiano ibid.
In epistola ad Dardanum, De terra promissionis spiritaliter intelligenda 631.
In epist. ad Occanum, De Bigami electio. 948.
Ad Hedib. 8 qu. 10. de praedestinatione 905.
In epist. ad Minerium & Alex. De legendis haereticorum libris 919.
In epist. ad Evagrium de potestate Petri 923.
In epist. ad Fabolae, Locus de repudio mariti 781.
Libro primo, adversus Jovinianum, De potestate Petri 923.
Auctor commentariorum in Paulum, qui Hieronymo tribuuntur.
In com. ad Rom. 5. De peccato originali 896.
In com. ad Rom. 7. De peccato originis 898.
In com. ad Rom. 8. De carne Christi 899.
Ibidem, De praedestinationis causa 906.
In com. ad Gal. 4. de peccatis sanctorum 931.
In com. in 1. Tim. 3. De presbyteri, & episcopi dignitate. 951.
Hilarius.
In com. psal. 2. Locus de initio Geneseos 643.
In com. psal. 2. de origenis dogmate 644.
In com. psal. 118. de igne, quem animas post hanc vitam intrabunt 677.
In com. psal. 52. de Petri negatione 663.
In com. psal. 53. de laboribus Christi ibid.
In com. psal. 64. de meritis operum ibid.
In com. psal. 68. de doloribus Christi 668.
In com. psal. 118. de psalmis alphabet. 677.
In com. psal. 118. de igne conflagrationis. ibi.
In com. psal. 118. de possessione clericorum ibi.
In com. psal. 126. de filiis excussorum 678.
In com. psal. 127. de laboribus manuum 679.
In com. psal. 129. de animae creatione ibid.
In Matthaeum Canone primo, de Joseph digamo 724. 766.
In Matth. can. 4. de repudio 780.
In Matth. can. 4. de juramento 739. 741.
In Matth. can. 4. de adulterae uxoris repudio 738.
In Matthaeum canone 5. Quod nulla creatura sit incorporata 748.
In Mat. can. 14. de arte ferrari Josephi 766.
In Mat. can. 17. de mundi durat. 672. 774.
In Matth. can. 20. de morte Moysi 787.
In Matth. can. 21. de Osanna 789.
In Matth. can. 27. de meritis sanctorum 795.
In Matth. can. 31. de Christi pavore, & oratione 668.
In Matth. can. 31. de Petri negatione 809.
In Matth. can. 33. de divinitate humanitatem Christi morientis deferente 816.
Libro 12. de Trinit. de angelis 560.
Hippolytus Romani portus episcopus.
In libro de Antichristo, Locus de duratione mundi 673.
Hugo Carenfis.
In postilla super Lucam 9. Locus de Mese & Helia in Christi transfiguratione apparentibus 830.
In postilla super Lucam 22. Locus de potestate visus acquirendi apostolis concessa, & locus de jure belli 839.
Jacobus Apollolus.
In Evangelio secundum Hebraeos, Locus de Spiritu Sancto matre Christi 106.
In Proto Evangelio, Locus de aqua expurgationis ob suspicionem adulterii, a Maria & Joseph bibita 110.
In Liturgia, Locus de forma consecrat. 802.
In Liturgia, Locus de sanctis nondum fruentibus 963.
Jacobus Sadoletus.
Libro 2. com. in epist. ad Ro. Locus de causa praedestinationis & reprobationis 903. 907.
Joannes Cassianus.
Libro 8. collationum, Locus de tempore angelicae creationis 560.
Libro 7. collationum, cap. 13. de substantia angelorum 563.
Libro 12. collationum, cap. 8. de coitu angelorum cum foeminis 595.
Lib. 20. collat. cap. 8. de confessione 659.
Libro 7. collat. cap. 13. Quod nihil praeter Deum sit incorporatum 595.
Libro 3. collationum, cap. 11. de humanae salutis initio 857.
Lib. 17. coll. a cap. 17. usque ad 25. de necessitate mentiendi 616.
Libro coll. 17. de Petri simulatione 919.
Joannes Chrysostomus.
Hom. 4. in Gen. Unum tantum esse coelum 563.
Hom. 6. in Gen. de stellis 565.
Hom. 6. in Gen. de satisfactione 567.
Hom. 12. in Gen. de spiraculo Adae 571.
Hom. 15. in Gen. de formatione Evae 581.
Hom. 15. in Gen. de juramento 582. 739.
Hom. 18. in Gen. de coitu primorum parentum 590.
Hom. 22. in Gen. de angelorum appellat. 594.
Hom. 22. in Gen. De coitu angelorum cum foeminis. 594.
Hom. 23. in Gen. De ang. Deum videntibus. 599.
Hom. 26. in Gen. De columba Noe 601.
Hom. 27. in Gen. de circumcisione 602.
Hom. 30. in Gen. De unitate linguar. ibid.
Hom. 32. in Gen. Loci tres
1. De Abraham dicente uxorem esse sor. 604.
2. De mendacio officioso ibid.
3. De uxore servandi mariti causa adulterante 605.
Hom. 39. in Gen. De circumcisione 609.
Ho. 40. in Gen. De fidelitate Abrahae 610.
Hom. 42. in Gen. De gratia, & lib. arb. 611.
Hom. 47. in Gen. De juramento 739.
Hom. in Gen. 49. De Mariae Virg. fide 613.
Hom. in psal. 4. De invocatione sanctorum. 645.
Hom. in psal. 5. De juramento 739.
Homil. in psalmum 13. De gladio Mariae animam pertransiente 645.
Homil. in psal. 22. Loc. de eucharistia 649.
Hom. 2. in psal. 50. De poenitentia frequenter iteranda 657.
Hom. 2. in psal. 50. De satisfactione 658.
Hom. 2. in psal. 50. De confessione ibid.
Hom. 2. in psal. 50. De peccato originali 662.
Hom. in psal. 109. De juramento 676. 739.
Hom. in psal. 115. De vocatione 676. 904.
Hom. 2. in Matth. De lectione scripturarum 722. 834. & seq.
Hom. 3. in Matth. De Thamar 722.
Hom. 10. in Matth. De baptismo Joam. 732.
Hom. 12. in Matth. de columba 733.
Hom. 17. in Matth. De juramento 739.
Hom. in Matth. 17. De repudio 780.
Hom. 18. in Matth. De vindicta 744.
Ho. 19. in Mat. Loc. de oratione vocali 745.
Hom. 24. in Matthaeum, De privatione divinae gloriae 752.
Hom. 31. in Matth. de vocatione 755. 786.
Hom. 33. in Matth. De suffragiis tam damnatos, quam beatos adjuvantibus. 755.
Hom. 37. in Matth. de fide antiquorum 759.
Hom. 45. in Matth. De Maria virgine 763.
Hom. 46. in Matth. De Maria virgine ibid.
Hom. 47. in Matth. De haer. non occid. 764.
Hom. 53. in Matth. De restitutione 770.
Hom. in Matth. 56. De vocatione 786.
Hom. in Matth. 66. De mor. Jo. Evang. 788.
Hom. in Mat. 79. De castitate, & jejuniis. 794.
Hcm. 83. in Matth. De vino consecrat. 807.
Hom. 85. in Matth. De belli jure. 808.
Hom. 86. in Matth. De possess. clericorum 810.
Hom. 89. in Mat. De Cbr. lancea percuss. 815.
Hom. 89. in Mat. De Mar. matr. Jacobi 816.
Hom. in decollatione Jo. Baptistae, De angelis mulierum amore lapsis 768.
In concione prima de Lazaro, Locus de fide antiquorum 759. 834.
Concione tertia de Lazaro, Loc. de lectione divinae scripturae omnib. necessaria 834.
Hom. 4. de Lazaro, Locus de conf. 838. 839.
Homilia de Publicano in Luc. 18. Locus de confessione 658. 839.
Hom. 1. sive in praefatione homiliarum in Joam. De angelis a Joanne edactis 847.
Hom. 4. in Joannem, De punctuatione sententiae Joannis 850.
Hom. 74. in Joam. De filio secundum deitatem minore 852.
Hom. 14. in Joam. De visione Dei 855.
Hom. 16. in Joam. De lectione scriptur. 856.
Hom. 17. in Joam. De salutis initio ibid.
Hom. 20. in Joam. De Mariae Virg. fide 857.
Hom. 14. in Joam. De angelis filium Dei ante ipsius incarnationem non vident. 855.
Hom. in Joam. 52. De lectione scriptur. 872.
Hom. 9. in Actus, De juramento 807.
Hom. 10. in Actus, De juramento ibid.
Hom. 14. in Actus, De septem diaconis ibid.
Hom. 21. in Actus, De suffragiis defun. 888.
Hom. 2.

Ex Patrum Commentariis.

- Hom. 1. ad Rom. De scrutator. divinar. 890.
 Hom. 7. ad Rom. De circumcissione ibid.
 Hom. 10. ad Rom. De peccato originali 892.
 Hom. 12. in epist. ad Rom. De juramento, & dilectionis inimicorum 897.
 Hom. 13. ad Ro. De natural. in hom. pass. 898.
 Hom. 13. ad Rom. de legis Moisaicae, & naturalis comparatione 899.
 Hom. 14. ad Rom. De coelorum corruptione, & interitu 900.
 Hom. 14. ad Rom. De divinae glor. priv. 902.
 Hom. 16. ad Rom. de causa praedestin. 904.
 Hom. 18. ad Rom. de Petri primatu 910.
 Hom. eadem, de jure belli 840. 911.
 Hom. 3. in 1. ad Cor. de lege divina naturalibus viribus implenda 911.
 Ho. 9. in priorum ad Cor. de peccato orig. 892.
 Hom. 35. in 1. ad Cor. de precepcionibus ecclesiasticis vulgari ejusq; gentis lingua pronuntiandis 916.
 Ho. 39. in 1. ad Cor. de peccato originali 892.
 Hom. 39. in 1. ad Cor. de statu piorum defunctorum ante diem judicii 916.
 Hom. 42. in 1. ad Cor. de his, qui non moriuntur sunt 918.
 Hom. 18. in 2. ad Corinth. de eucharistia sub utraque specie exhibenda 922.
 In com. ad Gal. 1. de potestate Petri 925.
 In com. ad Gal. 2. de simul. Pet. & Pauli 927.
 Hom. 1. ad Eph. de causa electionis 933.
 Hom. 2. ad Eph. de causa electionis 904.
 Hom. 2. ad Eph. de poenitentia 935.
 Hom. 14. ad Eph. de peccato origin. 942.
 Hom. quae de profectu Evangelii inscribitur, Locus de invocatione sanctorum 942.
 Hom. 3. ad Phil. de catechumenis defun. 943.
 Hom. 2. ad Col. de patientia Dei 944.
 Hom. 3. ad Col. de angelis custodibus 945.
 Hom. 8. ad Col. de Fascinatione ibid.
 Hom. 9. ad Col. de lectione scripturarum ibid.
 Hom. 3. in 2. ad Thess. de scriptur. facil. ibid.
 Hom. 11. in 1. ad Tim. episc. & presb. dig. 949.
 Hom. 15. in 1. ad Ti. de possessione cler. ibid.
 Hom. 3. ad heb. de Christi persona 953.
 Hom. 7. ad heb. de monachorum obligationibus, & peccatis 954.
 Hom. ad heb. 11. de juramento 740.
 Ho. 12. ad heb. de salutis nostrae initio 955.
 Ho. 14. ad heb. de figura, & immob. coeli 956.
 Hom. 28. ad heb. de fruitione sanctorum ibid.
 Hom. 31. in epist. ad Hebr. de confessione ibid.
 Hom. 1. ad pop. Antioch. de blasphemis 949.
 Hom. 8. ad pop. Antioch. de juramento 740. 739. & seq.
 Hom. ad Neophytos, de peccato origin. 892.
 Homil. de Anathemate, Locus de vivis & mortuis non excommunicandis 921.
 Homilia de poenitentia & confessione, Locus de confessione 659.
 Hom. 8. de poenitentia, Locus de confes. ibid.
 Hom. 5. de incomprehensibili Dei natura, Locus de confessione ibid.
 Lib. 1. de compunct. cordis, Loc. de jura. 740.
 Libro primo de sacerdotio, Locus de simulatione Petri, & Pauli 927.
 Libro primo adv. vitup. vitae monast. Locus de juramento 740.
 Libro 3. adv. vitup. vitae monast. de monachorum obligationibus, & peccatis 954.
 In Liturgia, Loc. de suffrag. defuncl. 756.
 In Liturgia, Locus de forma consec. 803.
 Auctor Operis imperfecti in Matthaeum, quod Chrysostomo tribuitur.
 Hom. 1. in Matth. Loc. de matrimonio 723.
 Hom. 82. in Matth. de secundis nuptiis 724.
 Hom. 1. in Matth. de Spiritu Sancto 725.
 Hom. 3. Locus de baptismo 733.
 Hom. 4. Locus de Trinitate 735.
 Hom. 5. Locus de Trinitate ibid.
 Hom. 6. Locus de rebaptizandis ibid.
 Hom. 9. Locus de coacte peccantibus 737.
 Hom. 11. Locus de Eucharistia 738.
 Hom. 12. Locus de juramento 739.
 Hom. 19. Locus de Trinitate 751.
 Hom. 20. locus de ecclesia 753.
 Hom. 22. locus de Trinitate 754.
 Hom. 25. Locus de anima 759.
 Hom. 25. locus de Pilato ibid.
 Hom. 28. Locus de lege Moysi 762.
 Hom. 31. locus de fidei causa 766.
 Hom. 32. locus de secundis nuptiis 779.
 Hom. 32. locus de adulterae uxoris rep. 780.
 Hom. 32. locus de corporeis rebus 785.
 Hom. 34. locus de Trinitate 787.
 Hom. 34. locus de fruitione sanctorum ibid.
 Hom. 35. locus de filio Dei 788.
 Hom. 35. locus de Trinitate 789.
 Hom. 38. locus de mercatura ibid.
 Hom. 42. locus de Trinitate 791.
 Hom. 44. loc. de evangelii collo appens. 792.
 Hom. 48. locus de Homoufio 793.
 Hom. 49. Locus de modo cognoscendi veram ecclesiam ibid.
 Hom. 50. locus de Chr. ignor. diem jud. 795.
 Hom. 53. locus de malis sacerdotibus 796.
 Auctor explanationis in Marcum, Chrysostomo ascriptae.
 In Marc. hom. 4. de piscatione Apost. 817.
 In Marc. hom. 10. de die octava 818.
 In Marc. hom. 13. de ejectis de templo 819.
 Joannes Damascenus.
 Libro 1. de fide orthod. cap. 11. de processione Spiritus Sancti 865.
 De fide orthod. lib. 2. locus de tempore creationis angelicat 866.
 De fide orthod. lib. 2. cap. 3. locus de substantia angelorum 862.
 Lib. 4. de fide orthod. in fine, locus de igne inferni 640.
 In ser. de mortuis adjuvandis, loc. de suffragiis damnatorum animas recreantib. 756.
 Joannes Ferus.
 In com. Mat. 7. de oper. extra gratiam 751.
 In com. Mat. 7. de fide form. & inform. 753.
 In com. Mat. 9. de sacerdote absolute 754.
 In com. Mat. 11. de absolutione 762.
 In com. Matth. 16. de temporali Pontificis summi potestate 774.
 In com. Mat. 20. de merito operum 787.
 In com. Mat. 26. de jure belli 808. 844.
 In com. Jo. 1. de sola fide ad salut. necess. 853.
 Ibid. de fide per peccatum amissa 854.
 Ibid. de operibus extra gratiam ibid. 861.
 In com. Joan. 4. de fide 861.
 Ibid. de fide peccantium 861.
 In com. Joan. 6. de labore manuum 862.
 In com. Jo. 13. de peccato orig. & actuali 875.
 In com. Jo. 14. de certitudine gratiae 877.
 In com. Joan. 16. de fide 880.
 In com. Joan. 17. de praedestinatiis 881.
 Ibid. de certitudine gratiae 882.
 In com. Joan. 19. de peccatis post justificationem remanentibus 883.
 Josephus.
 Lib. 1. Antiq. de causa mortis Adae 884.
 Lib. 1. antiq. de vita hominum ad 120. annos coarctata 597.
 Lib. 2. antiq. de Moysi uxore 628.
 Lib. 8. antiq. de regina Saba 635.
 Irenaeus.
 Libro 5. adversus haeres. cap. ultimo, de mundi duratione 672.
 In com. Apocalyp. de aureo mille annorum saeculo 691. 963.
 Li. 5. adv. haer. de sancti. nondum fruen. 693.
 Judas Syrus.
 In com. de duratione mundi 673.
 Julius Afer.
 In epist. ad Origenem, de Susannae bish. 710.
 Justinianus Imperator.
 Locus de carne Christi impassibili 669.
 Justinus Martyr.
 In apologia ad senatum, Angelos coisse cum foeminis 598.
 In lib. quaest. qu. 71. de orbis duratione 672.
 In apol. 1. ad Antoninum, Locus de marito foedae libidinis ab uxore repudiato 781.
 In lib. quaestionum, quaest. 60. & 76. de damnatione sanctorum 963.
 Lactantius.
 Lib. 3. div. inst. cap. 24. Coelum nec esse sphe- ricum, nec mobile 559.
 Lib. 2. div. institutionum cap. 14. locus de abbreviatione vitae humanae 597.
 Li. 2. div. inst. c. 15. de causa ruinae ang. 598.
 Lib. 7. div. inst. cap. 21. de sanctis in die judicii igne examinandis 656.
 Lib. 7. div. inst. c. 7. de mundi duratione 672.
 Lib. 7. div. inst. cap. ultimo de aureo mille annorum saeculo 691.
 Lib. 7. div. inst. cap. 21. de communi animarum custodienda usq; ad diem judicii 965.
 Latinus Interpres.
 In Genesim 6. locus ambigue versus 596.
 In Luc. 10. de numero discip. Christi 836.
 Leo Papa.
 In serm. 22. de passione Domini, locus de negatione Petri 809.
 Licentius.
 In carminibus ad Augustinum, locus de coelis sonum edentibus 644.
 Marius Victorinus.
 In poemate de Agone Maccabaeorum, locus de matre Maccabaeorum gaudii oppressione extincta 721.
 Maximus Taurinensis.
 In serm. de penit. locus de confessione, & satisfactione 845.
 Melito Sardenfis.
 In libro de Deo corpore induto, locus de Deo corpore 560.
 Methodius.
 In ser. de resurrectione Angelos de coelo ad foeminarum concubitus descendisse 598.
 Nepos Aegyptius.
 In com. Apoc. de aureo mille ann. saecul. 969.
 Nicolaus Cusanus.
 In ser. super ps. 30. loc. de Chr. doloribus 650.
 Nicolaus Lyrensis.
 In postilla 2. Reg. 24. de peccato Davidis populum numerantis 90.
 In postilla Lucas 22. de jure belli 844.
 Oecumenius.
 In com. Act. 1. locus de morte Judae 886.
 In com. Act. 6. de septem diaconis 887.
 In com. Act. 15. de Jacobo 889.
 In com. 1. Cor. 15. de his, qui non moriuntur 919.
 In com. ad Gal. 2. de Petro reprehenso 927.
 In com. ad Gal. 2. de Cepha ibid.
 In com. ad Gal. 2. de Joseph digam. 767.
 In com. ad Hebr. 11. de fruitione sancti. 954.
 In com. epist. Jac. 5. de juramento 957.
 In com. 2. Petr. 3. de coelis in fine saeculi exutendis 960.
 Olympiodorus.
 In com. Ecclesiast. locus de purgator. 683.
 Origenes.
 In 1. Ge. 1. de aqua super, & sub firmam. 672.
 Ffff In

Index Locorum Ambiguum

- In Tom. Geni. cap. 1. de divinationibus en
observatione stellarum* 566.
In Tom. Geni. cap. 2. de paradiso 574.
In To. Geni. c. 3. de amissione imaginis 582.
Ibid. de tunicis pelliceis 584.
In Tom. Geni. c. 6. de gigantium natura 597.
Hom. 1. in Geni. de Melchisedech 606.
Ho. 8. in Geni. de filio Dei, qui ang. fuer. 613.
Ho. 1. in Lev. de Chr. pro angelis passio 625.
Hom. 6. in Levit. de episcopi electione *ibid.*
*Ho. 7. in Levit. de Chr. lugente peccata na-
stra & de fructu sanctorum* 631. 964.
De Eucharistia 627.
Hom. 9. in Levit. de eucharistia 628.
Hom. 15. in Lev. de possessione chrisor. ibid.
*Hom. 10. in Num. de angelis in die iudicii
iudicandis* 629.
Hom. 21. in Num. de visione beatorum 631.
*Hom. 17. in Num. de tempore, quo sancti in-
cipient videre Deum* *ibid.*
*Ho. 8. in Iosue, de inferni supp. aliquando si-
miendis, & daem. aliquando salvandis* 633.
In com. Job. lib. 1. cap. 1. Locus de Trin. 636.
De operibus infidelium *ibid.*
In paraphrasi Job c. 38. de Homoniam. 641.
*In com. psalmi primi, de filio Dei an sit
factus, vel genitus* 642.
In com. psal. 1. de resurrectione *ibid.*
In com. psalmi 15. de homine impeccab. 647.
In com. psal. 18. de corp. Chr. in Sole pos. *ibid.*
*Hom. 3. in psal. 36. de igne, quem post hanc
vitam omnes adibunt* 653.
Hom. in psal. 65. de resurrectione 664.
Ibid. de incarcer. animarum in corpor. ibid.
*Hom. in psalm. 89. de animis ante corpora
creatis* 671.
Hom. in psal. 141. de incarcer. animar. 681.
*In com. Ecclesiasticis cap. 1. de multitudine
mundorum* 682.
In com. sup. Esa. c. 6. de duobus Seraph. 686.
Ho. in Jer. 2. de aeterna generat. fil. Dei 641.
Hom. 13. in Jerem. de igne purgatorio 689.
In com. Jerem. 24. de animarum incarceratione 694.
In com. Jer. de animarum incarceratione *ibid.*
Hom. 4. in Ezech. b. de anima terrae 697.
Hom. 7. in Ezech. de imitatione Christi 698.
In com. Zachariae 4. de Trinitate 719.
*In com. Malachiae primo, de auctore libri
Malachiae, & angelorum incarnat.* 720.
In Matth. tract. 5. de Magia 725.
In Matth. tract. 35. de iuramento 741.
*In Tom. super Matth. 12. de peccato in Spi-
ritum Sanctum* 762.
In Tomis super Mat. 15. de eucharistia 769.
In To. super Mat. 16. de ecclesiae fund. 772.
In Mat. tract. 1. de Pontificis potestate *ibid.*
In To. super Mat. 13. de bigamia Joseph 667.
In Mat. tract. 7. de repud. uxor. adult. 781.
Ibid. de iure belli 784.
In Mat. tract. 35. de tribus Magdalen. 797.
Ibid. de adjuratione daemonum 808.
Ibid. de iuramento 809.
Ibid. de poenitentia non iteranda *ibid.*
Ibid. de Adae Calvaria 812.
Ibid. de tenebris in morte Christi 813.
*In Lucan. hom. 13. de angelis in die iudi-
cii iudicandis* 822.
*In Luc. ho. 14. de Maria post partum pur-
gationibus indigente* *ibid.*
*Ibid. de purgatione post resurrectionem ne-
cessaria* 823.
Ibid. de Mariae uicula in partu aperta 823.
*In Lucan. homil. 17. de Maria in morte
Christi dubitante* 824.
*In Lucan. hom. 20. de Maria divinitatem
filii non semper agnoscere* 825.
*In Lucan. hom. 23. de angelorum eruditio-
ne, errore, & poena* 826.
*In Luc. ho. 35. de angelis nondum Deum vi-
dentibus, & nondum de salute sua cer.* 833.
In Joan. tom. 1. de animarum incarcer. 847.
In Joan. tom. 1. de stellis animatis 848.
In Joan. to. 1. de Christo pro angelis passio *ibid.*
In Joan. tom. 2. de Trinitate 849.
Ibid. de patris, & filii discrimine *ibid.*
Ibid. de filio Dei 851.
Ibid. de Filio, & Spiritu Sancto 852.
*In Joan. tom. 2. de anima Joan. Baptista
ante corpus* 853.
Ibid. de angelorum incarnatione *ibid.*
Ibid. de causa electionis, & reprobationis *ibid.*
In Joan. tom. 13. de Trinitate 860.
Ibid. de ang. qui animas corporib. infer. *ib.*
In Joan. to. 18. de peccatorum remissione 872.
In Joan. tom. 2. de animabus 873.
Ibid. de anima Christi *ibid.*
In Joan. tom. . . de Thoma *ibid.*
*Libro 1. in epist. ad Rom. de causa praedesti-
nationis* 889.
*Libro 1. in epist. ad Roman. de justificatione
per solam fidem* 891.
*Lib. 7. in epist. ad Roman. de divinae prae-
scientiae effectu* 903.
*Libro 7. in epist. ad Rom. de causa praedesti-
nationis* 905.
*Lib. 1. in epist. ad Rom. de causa electionis,
as praedestinationis* *ibid.*
*Lib. 8. in epist. ad Rom. de igne expiationis
post hanc vitam* 910.
In com. ad Gal. 2. de simul. Petr. & Paul. 926.
Li. 1. com. ad Eph. de animabus ante mun. 933.
Ibid. de scientia animarum ex reminis. 937.
In com. ad Eph. 5. de foemin. transform. 941.
Libro Stromaton 5. de Christo 693.
Papias.
Locus de historia adulterae 41.
Locus de morte Judae 886.
*In libris dominicorum verborum, Locus de
aureo mille annorum saeculo* 691.
Philastrius.
*In Catalogo haesem cap. 108. de coitu dae-
monum cum foeminis* 595.
In Catalogo c. 99. de temp. creat. anim. 680.
Philo Judaeus.
In libro de opificio sex dierum, Locus 558.
*In libro de opificio sex dierum, Locus de
angelis creantibus* 567.
*In libro de opificio sex dierum, Locus de
stellis habentibus animas* 568.
*Lib. primo Allegoriarum, Locus de diebus
mundanae creationis* 570.
*In libro de opificio sex dierum, Locus de
immagine Dei in homine* 573.
*Ibid. non longe a Praefatione, Locus de
immagine Dei in mundo* *ibid.*
Lib. 2. all. in fin. Locus de morte Adae 579.
*Libro de gigantibus, Locus de angelorum
corporibus, & animabus stellarum* 594.
*Libro de gigantibus, de angelis foemina-
rum concubitu permittis* 598.
*Libro de congressu quaerendae eruditioni
gratia, Locus de poenis inferorum in so-
la peccatorum conscientia positus* 607.
*Libro de Profugis, Locus de anima sensiti-
va ab angelis creata* 608.
*Libro de Somniis, Locus de Coelis vocalem
sonum emittentibus* 624.
Petrus Aliacus.
*In Quaestionibus super Genesim, Quaestio-
ne 30. Loc. de diluvio Noë ab astr-
logis praenoscibili, & de nativitate Chri-*
sti ab astrologis praenoscibili 727.
In lib. de legib. & sectis *ibid.*
In lib. de concordia Astrolog. & Theolog. *ibid.*
Petrus Lombardus.
*In comm. epistolae ad Roman. Locus de ef-
fectu charitatis* 891.
Libro 1. sent. dist. 17. *ibid.*
*Lib. 4. sentent. dist. 18. Locus de potestate li-
gandi, & solvendi* 773.
Praepositivus Leodiensis presbyter.
*In compendio Theologiae, Locus de refri-
gerio damnatorum* 757.
Primasus.
In com. ad Gal. 1. de Petri potestate 924.
Procopius Gazaenus.
*In com. sup. 1. c. Gen. de moto, & figura coeli
quid secundum fidem tenendum sit* 559.
In com. Gen. 1. de Antipodis 565.
In com. Gen. cap. 2. de abortu 580.
In com. Gen. cap. 3. de Cherubinis 588.
In com. Gen. c. 4. de coitu prim. parentum 590.
In com. Gen. 7. de coeli figura, & motu 600.
In co. Ge. de columba sup. Chr. desc. 611. 734.
Prudentius.
*In hymno de novo lumine paschalis sabba-
ti, Locus de refrigerio damnatorum* 757.
*In hymno pro exequiis defunctorum, Locus
de sanctis nondum fruentibus* 965.
Rabanus.
In com. Gen. 1. Locus de num. binario 564.
Rupertus Liconensis episcopus.
*In fine summae Theologiae, Locus de re-
frigerio damnatorum* 757.
Sedulius.
*In collect. epist. ad Rom. 9. Locus de causa
praedestinationis* 906.
In coll. ad Eph. 3. de cognitione angel. 929.
In coll. 1. Tim. 3. de electione bigami 949.
*In coll. ad Titum 1. de episcopi, & presby-
teri dignitate* 951.
Septuaginta interpretes.
Gen. 2. a. Locus de die sexta creationis 570.
Gen. 3. de Ada posito ante ostium paradisi. 586.
Gen. 4. a. de increpatione Cain 590.
*Gen. 4. b. de verbo Cain ad Abel, Egrediamur
foras* 591.
Ibid. de maledictione Cain 592.
*Gen. 5. a. de supputatione annorum, quibus
vixerunt viri illustres* *ibid.*
Gen. 6. a. de angelis filias hom. amant. 593.
*Gen. 7. b. de numero annorum & mensura
diluvii* 599.
Gen. 8. a. de cessatione diluvii 601.
Gen. 8. b. de corvo non revertente *ibid.*
Gen. 11. b. de generatione Cainam 603.
Ibid. de annis genealogiae Sem *ibid.*
Esa. 9. b. de magni consilii angelo 686.
Esa. 2. d. de vaticinio praetermissio 689.
Jonae 3. de diebus everfonis Ninivae 715.
Severus Sulpicius.
*In dialogo Gallus, Locus habet de aurea
mille annorum aetate* 691.
In vita Martini, Locus de iure belli 840.
Socrates.
*Libro Ecclesiasticae historiae 6. cap. 21. Lo-
cus de poenitentia* 658.
Strabus.
In glos. psal. 11. Locus de eucharistia 649.
In glos. psal. 71. Locus de poenis inferni 671.
*In glos. Amos cap. 5. Locus de restitutione
poenitentium ad pristina dignitatem* 712.
In glos. Thren. 4. de hypocrisis 695.
*In glos. Matth. 21. de Judaeis Christum
agnoscentibus* 790.
Theodulus.
*In com. epist. ad Rom. Locus de causa prae-
desti-*

Ex Patrum Commentariis.

<i>deformationis</i>	907.	<i>Hi a patre</i>	858.	<i>licitis</i>	ibid.
Theodoretus.		<i>In com. Joan. 2. de auctoritate sacerdotis</i>	872.	<i>Ibid. de repudio uxoris adulterae</i>	779.
<i>In quaestionibus Genes. quæst. 40. Locus de</i>		<i>peccata remittentis</i>	872.	<i>Ibid. de pluralitate numerorum</i>	783.
<i>Cherubino paradisi custode</i>	586.	<i>In com. ad Rom. 8. de causa electionis</i>	907.	<i>Ibid. de votis monasticis</i>	785.
<i>Quaestione 39. in Genesim, de Scripturis</i>		<i>In com. 1. Cor. 14. de precatiombus ecclē-</i>		<i>In com. Luc. 14. de votis monasticis</i>	ibid.
<i>sanctis</i>	585.	<i>ficiis vulgari lingua faciendis</i>	916.	<i>In com. Mat. 22. de potestate implendi legis</i>	
<i>In com. psal. 50. de peccato originis.</i>	662.	<i>In com. ad Heb. 8. de statu & figur. coeli</i>	956.	<i>praecepta</i>	791.
<i>In com. ad Rom. 5. de peccato originali</i>	899.	<i>In commen. ad Heb. 11. de fructione san-</i>		<i>In com. Mat. 26. de forma cōsecrationis</i>	802.
<i>In com. ad Rom. 9. de electionis causa</i>	986.	<i>ctorum</i>	ibid. & 967.	<i>In com. Mart. 6. de votis monasticis</i>	817.
<i>In com. 1. ad Cor. 3. de Purgatorio</i>	912.	Tertullianus.		<i>In com. Marc. 15. de Christo crucifixo hora</i>	
<i>In com. 1. Cor. de bis, qui non moriuntur</i>	919.	<i>Libro de Paradiso, Locus de animabus af-</i>		<i>tertia</i>	819.
<i>In com. ad Gal. 2. de Petro reprehensio</i>	927.	<i>que ad diem iudicii</i>	577.	<i>In com. Marc. 16. de auctoritate ultimi ca-</i>	
<i>In com. 1. Tim. 3. de cognitione angelorum</i>	949.	<i>Libro de habitu mulierum, Angelos coiffe</i>		<i>pitis Marci evangelistae</i>	820.
<i>In com. ad Heb. 1. de patre filii causate</i>	953.	<i>cum foeminis</i>	598.	<i>In com. Luc. 3. de generatione Cainan</i>	826.
<i>In com. ad Heb. 8. de figura & immobilitate</i>		<i>In libro de spe fidelium, Locus de aureo</i>		<i>In com. Luc. 22. de aug. Christi confort.</i>	844.
<i>coeli</i>	956.	<i>mille annorum saeculo</i>	691. 965.	<i>In com. Joan. 6. de eucharistiae esu</i>	870.
<i>In com. ad Heb. 11. de animabus sanctorum</i>		<i>In lib. de anim. 32. de anima corporea</i>	749.	<i>In com. Joan. 8. de historia adulterae</i>	871.
<i>nondum fruētibus</i>	ibid.	<i>Libro 4. ad Marcionem, de repudio</i>	779.	<i>Ibid. de loco ubi apert.</i>	872.
<i>In dialogo, qui inscribit. inmutabilis</i>		<i>Libro de carne Christi in fine, Locus de</i>		<i>In com. Joan. 20. de confessione</i>	883.
<i>Locus de angelis filium dei ante illius in-</i>		<i>vulva Mariae virg. in partu aperta</i>	824.	<i>In com. Joan. 21. de praedestinatione</i>	884.
<i>carnationem non videntibus</i>	855.	<i>Libro 4. ad Marcionem de animabus san-</i>		<i>In com. Act. 6. de septem diaconis</i>	885.
<i>In Epitome divinarum decretorum, Locus</i>		<i>ctorum nondum fruētibus</i>	964.	<i>In com. Act. 9. de calcitrante adversus sti-</i>	
<i>de peccato originali</i>	896.	<i>Lib. de anima, Locus de receptaculo anima-</i>		<i>mulum</i>	888.
Theodorus Heraclensis.		<i>rum omnium ante diem iudicii</i>	ibid.	<i>In com. 1. ad Cor. 7. de repudio</i>	914.
<i>In com. Gen. cap. 4. de Cherubinis</i>	586.	Triphylius.		<i>In com. 1. ad Cor. 11. de confessione ante com-</i>	
Theognostus.		<i>In Joan. 5. de grabato languidi</i>	487.	<i>munionem</i>	915.
<i>In libro de peccato in Spiritum Sanctum,</i>		Thomas Aquinas.		<i>In com. 1. Cor. 12. de Scripturis</i>	ibid.
<i>Locus de peccato irremissibili</i>	763.	<i>In com. Joan. 12. Locus de Philippa</i>	874.	<i>In com. 1. Cor. 14. de Missis vulgari lingua</i>	
Theophylactus Bulgariae Episcopus.		Thomas Cajetanus.		<i>dicendis</i>	ibid.
<i>In com. Matth. cap. 5. de repudio uxoris</i>		<i>In com. super 1. Gen. cap. 1. de Genesio initio</i>		<i>In com. ad Eph. 2. de corporib. duorum</i>	938.
<i>adulterae</i>	739. 780.	<i>ad mysterium Trinitatis spectet</i>	557.	<i>In com. ad Eph. 5. de matrimonio</i>	942.
<i>In com. Matth. 5. de iuramento</i>	739. 742.	<i>In com. Gen. 1. de Spiritu Sancto.</i>	961.	<i>In com. ad Heb. 1. de aut. epist. ad Heb.</i>	992.
<i>In com. Matth. 12. de Maria virgine</i>	764.	<i>In com. Gen. 2. de formatione Evae</i>	581.	<i>In com. ad Heb. 2. de Chr. a deo missio</i>	954.
<i>In com. Matth. 13. de Joseph bigamo</i>	767.	<i>In com. Gen. 18. de Trinitate</i>	611.	<i>In com. Jac. 1. de epistola Iacobi</i>	956.
<i>In com. ad Gal. 2. de Petro reprehensio</i>	927.	<i>In com. psal. 15. de psalms. v. v. v. inter-</i>		<i>In com. Jac. 5. de extrema unctione</i>	961.
<i>In com. Matth. 19. de repudio</i>	780.	<i>pretatione</i>	646.	<i>In com. 1. Joan. 5. de Trinitate</i>	962.
<i>In com. Matth. 22. de electione ex meritis</i>		<i>In com. psal. 32. de Spiritu Sancto</i>	651.	<i>In com. Judae. de epistola Iudae</i>	ibid.
791. 907.		<i>In com. psal. 103. de Spiritu Sancto</i>	675.	Valentinianus Imperator.	
<i>In com. Luc. 7. de tribus Magdalenis</i>	797.	<i>In com. Mat. 22. de vaticinio Balaam</i>	726.	<i>In collectaneis legum, Lex de gemina uxo-</i>	
<i>In com. Luc. 2. de gladio Mariae animum</i>		<i>In com. Mat. 3. de columba</i>	734.	<i>re accipienda</i>	784.
<i>feriente</i>	825.	<i>In com. Mat. 5. de mendicitate</i>	736.	Victorinus Martyr.	
<i>In com. Luc. 10. de mendicitate</i>	831.	<i>In com. Mat. 6. de remiss. injuriarum</i>	747.	<i>In com. Apocal. Locus, de aureo mille ann-</i>	
<i>In com. Luc. 23. de lugēda morte Christi</i>	845.	<i>In com. Mat. 11. de causa reprobationis</i>	761.	<i>rum saeculo</i>	691. 965.
<i>In com. Luc. 23. de sanctorum fructione</i>	846.	<i>In com. Mat. 12. de peccato in Spirit. S.</i>	763.	<i>In com. Apocal. 6. de sanctis nondum fruē-</i>	
<i>In com. Joan. 1. de punitione sententiae</i>		<i>In com. Mat. 13. de vaticinio 77. psalmi</i>	765.	<i>tibus</i>	964.
<i>Joannis</i>	850.	<i>In com. ad Gal. 2. de Joseph bigamo</i>	768.	<i>In com. Apoc. 11. de Jerem. n. d. m. m. m.</i>	784.
<i>In com. Joa. 2. de Mariae virginis fide</i>	858.	<i>In com. Mat. 18. de angelis custodibus</i>	778.	Zacharias Papa I.	
<i>In com. Joan. 1. de videndo deum</i>	856.	<i>Ibid. de excommunicatione</i>	ibid.	<i>In epist. decret. loc. de repud.</i>	785.
<i>In com. Joan. 3. de processione Spiritus San-</i>		<i>In com. Mat. 19. de gradibus matrimonii</i>			

FINIS HUIUS INDICIS.

Index Haereticorum, quorum in hoc Opere, aut fraudes & imposturae deteguntur, aut haereses & blasphemias confutantur.

AERIUS, & Aetiani
Aetius, & Aetiani
Addas Adimantus
Albanenses
Alogi
Apelleiani
Archontici
Arrius, & Arriani
Arriomanitae
Armeni
Anabaptistae
Apostolici
Audiani
BATHASAR JEMAIRIS
Basilides
Beatus Rhenanus
Berengarius Diaconus
Bertramus Meibyer
Bogomilae
CAJANI
Carpocras
Cerdon
Cerinthus

Chiliasae
Colarbasius
Cornelius Agrippa
DICTINIUS
Decitas
EBION
Encratitae
Escharodocitae
Eustychiani
FABRIPIUS, & Fabritii discipulus
Faustus Milevitanus
GAJANITAE
Gnostici
Graeci recentiores
Guillelmus Sanctamorenfis
HELCHESITAE
Helvidius
Heraclonitae
Hermannus Badius
Hierax
Hortensius Landus
Hydroparastae
JACOBUS CHYUS

Joannes Calvinus
Joan. Onfius
Joan. Huf. Hufitae
Joan. Oecolampadius
Joan. Viclefus
Julianus Celanensis
LEO AUGUSTUS
Leucius
Lutherus, & Lutherani
MACEDONIANI
Maleficae mulieres, vel frigae
Manichaeus, & Manichaei
Marcion
Marcefi
Marcus Ephesus
Martianus
Melchisedechiani
Merintus
Michaël Seroetus, & Seroetani
NESTORIANI
Nicolaitae
Novatiani
PAULUS Samosatensis

Pan-

Index Haereticorum

Paulianistae
 Patritiani
 Pelagius, & Pelagiani
 Petrus Gnapheus
 Petrus Joannis
 Philippus Melancthon
 Prigastae
 Pneumatomachi
 Priscillianistae
 Pseudo apostoli
 Ptolemaeidae
 QUARTADECIMARI
 SACRAMENTARI

Sebastianus Castalis
 Sebastianus Munsterus
 Severus, & Severiani
 Serbiani
 Simon Magus
 Stanislaus Panonius
 Stratiotici
 TATIANUS Syrus
 Theodorus Byzantius
 Theodorus Mopsuestenus
 Tyberius Calaber
 VALDENSES
 Valentini

Vigilantius
 Vuolfangus Musculus
 ZUINGLIUS
 Auctores alii, quorum vel errores, vel
 damnata dogmata in hoc
 Opere oppugnantur.
 ERASMUS
 Guillelmus Occam
 Jacobus Faber
 Luotanus Monachus
 Nicolaus Cabasilas
 Petrus Galatinus
 Sorsvallius.

Index Rerum Memorabilium, quae hoc Opere continentur.

- A**ET quid significans 58.233.
 Aaronis pontificalis ornatus 266.
 Aaronis virgo frondescent. 92.
 Abakuk Levites. 58.
 Abakuk scripta, vita, raptus, mors 25.58.
 704.
 Abaneth sacerdotale 266.
 Abbatu nomine an praefecti oemobiorum
 appellari possint 930.
 Abdiae Babylonii pseudopigrapha 66.
 Abdiae prophetarum scripta 23.
 Abgar regis epistola ad Christum. 115.
 Abominatio a Daniele praevisa. 1094.
 Aborsus procuratio an sit peccatum 580.
 Abrabae apocalypsis 58.
 Abraham ante fidem unde omnes virtutes
 habuerit 607.
 Abraham, viri per actionem perfecti imago 283.
 Abraham, viri speculativi exemplar ibi. 459.
 Abraham cum Agar congressus quid signif. ibi.
 Abraham exultantis risus. 611.
 Abraham congressus cum Agar num fuerit
 adulterium 608.
 Abraham num de Sara mentitus sit. 604.
 Abraham num infidelitate peccavit 610.
 Abraham ex astrologia Sarae sterilitatem
 praevidisse, quidam falso docent ibid.
 Abyrbae sinus. 917964.965.
 Absalonis titulus 197.
 Absolutes peccata an vero absoluant 162.
 Abyssus iudiciorum Dei. 909.
 Acacius monoculus 303.
 Achiae Sionitis libri, vita, & obitus 58.
 Acindini iudicium 606.
 Acristha Sibyllae Erithraeae carmina in
 Christum edita 176.
 Aduum Apostolicorum liber in Hebraeam
 linguam translatus 29.
 Aflor. apostolicorum auctor, & argumentum ibi.
 Aflus apost. qui haeretici oppugnantur 1007.
 Aflus Andreae 63.
 Aflus Joannis 123.
 Aflus Pauli, & Teclae 152.
 Aflus Petri 154.
 Aflus Pilati 160.
 Aflus Thomae 195.
 Adae genealogia 58.
 Adam nominis, elementaria expositio 230.
 Adam nominis, numeralis expositio 235.
 Adae revelatio 59.
 Ad an. creatus sit mas. & foem simul 580.
 Adam ex ablatione coxae, num fuerit di-
 minutus 581.
 Adae seminis num fuerit vere somnus ibi.
 Adam non peccante, utrum hominum ge-
 neratio fuisset. 569.590.
 Adam utrum peccando imaginem amise-
 rit 582.
 Adae peccatum num mortem corporalem
 contulerit 576.584.
 Adae foelix culpa 893.88 seq.
 Adam capulus, num ante osium paradisi
 positus fuerit 586.
 Adae peccatum triplex mors secuta est 576.
 Adae poseri quomodo in Adā peccat. 894.
 Adam an sepultus in monte Calvariae 812.
 Adam sepultus iuxta Hebron 813.
 Adjuratio daemonum an interdicta sit. 808.
 Adjurationis genus duplex ibid.
 Adonai significatio 611.
 Adrianus Papa II. 81.
 Adulterae historia apud Joannē, cujus au-
 thoritatis sit 41.104.871.1004.82 seq.
 Adulterium an ante datam legem orimen
 fuerit 608. servandi mariti causa num
 uxori liceat 605. an separet matrimo-
 nium 477.
 Aegidius Foscarius Mutinae episcop. 487.
 Aegyptiorum evangelium 59. sapientia in
 quatuor partes divisa, id est, in Mathe-
 maticā, Naturalem, Divinam, & Moralem
 59. scriptura tripliciter distincta, videli-
 cet in epistolarem, sacerdotalem, & Jero-
 glyphicam ibid. & seq.
 Aegyptii quomodo nomē Dei scripser. 159.
 Aemignatu Aegyptiorum 60.
 Aemignata Scytharum ibid.
 Aequivocatio nondum falsa inscriptionis
 causa 505.
 Aēr animalia habet nobis invisibilia 598.
 Aēr, & aqua, num in fine saeculi omnino
 dissolventur 961.
 Aëtiani baptismatis forma 736.
 Aetiologia D. scripturae expositio 223.
 Aggaei proph. divinationes, vita, & obit. 25.
 Aggaeus psalmorum auctor 18.
 Aglaophon dialogus 642.
 Agnus septicornis & septicornis 185.
 Agnus occisus ab origine mundi 214.
 Agrippae consulis pantheon 128.
 Agur Hebraei scriptura 62.
 Ajax in spongiam incumbens 143.
 Albertus Durerius pictor nobilis 265.
 Allegorica D. scripturae expositio 223.
 Allegorica expositio literalem sequitur,
 sed moralem praecedit 374.
 Alexander Magnus audita Danielis pro-
 phetia laetatus 1070. nulli mortaliū in
 epistolis salutem dixit, praeterquam Pho-
 cioni & Antipatro 62.
 Alexandri Magni epist. ad Aristoteli 63.
 Alōgi sine verba 1003.
 Alienigenae scripturae 172.
 Alphabeti Hebraei, elementaris expos. 232.
 Alphabetum Graecū multis haeresibus ab
 haereticis contaminatum 58.
 Alphabetici psalmi, qui, & quot 677.
 Altare Dei, Christi humanitas 963.
 Altari servientes, ex altari vivant 947.
 Ambrosianae dictionis ebaractar 310. expo-
 sitionis methodus ibid.
 Ambrosii a Theodosio Imp. encomium ibid.
 Amos prophetarum scripta 23.
 Ammonius falso a Porphyrio accusat. 314.
 Amen verum 865.
 Amen pro omnibus respondens 916.
 Ana quid in deserto inv. ingēs quaes. 1100.
 Anabaptistae Cbilistarum defensores 693.
 Anabap. de morte Christi controvers. 1103.
 Anagogica D. scripturae expositio 223.
 Allegorica D. scripturae expositio ibid.
 Anastasius Antioch. episc. a Judaeis fuerit
 morte affectus 315.
 Anastasii episc. contra Justin. Imp. opus 669.
 Anathema quid sit 120.
 Anath. an mortui, & vivi plebendunt 921.
 Ancyra, & Ancyrans 259.
 Andreae apostoli acta 63.
 Andreas Monachus homiliae Graecas falso
 Gregorii Papae titulo edidit 374.
 Androgynus 580.
 Andromedae astrum 731.
 Andus cur dicitur infernus 579.
 Angelicae ruinae causa, superbia fuit 599.
 Angeli num in scri. aliquando filii Dei ap-
 pell. 394. an ante mundi creati sint 559.
 an sint animalia 686.725.
 Angeli, ac daem. nū corp. sint 382.562.684.
 Angeli tribus de causis corp. non indig. 563.
 Angeli num Dei naturam videant 630.
 685. 761. 833.
 Angeli boni & mali, an ad virtutem, & vi-
 tium secti queant 834.
 Angelicae ruinae causa an fuerit lux. 598.
 Angeli an creaverint hominem 567.603.
 Angeli an corporibus animas inserant 860.
 Angeli utrum cum foem. coire queant 594.
 Angeli num ob amorem mul. lapsi 594.768.
 Angeli an aliquando incarnati 720.853.
 Angeli an ex Div. scripturis aliqua didice-
 rint 847. an ab hominib. erudiantur 826.
 Angeli ecclesiarum ibid.
 Angeli an singulis hominibus ad custodiam
 deputentur 778.945.
 Angeli duo an cuilibet homini assistant, bo-
 nus, & malus 630.
 Angeli num deserant, quos in custodiam
 acciperet 684.
 Angeli an ante passionem Christi mysterium
 redemptionis cognoverint 939.
 Angeli Christum consolantis historia cujus
 auctoritatis sit 844.
 Angeli Christum consolantis historia ab
 haereticis oppugnata 998.
 Angeli an a Christo purgati 987. & seq.
 Ang. an abus de salut. sua certi sint 833.
 Angeli in die iudicii num iudicandi sint
 629. & seq. 822.
 Angelorum eruditio, errores, & poenae 826.
 Angelus cur noluerit a Jonna adra. 1071.
 Angelus

Index Rerum Memorabilium.

<i>Angelus librum Malachiae an scripse.</i> 720.	<i>Apollinarii junioris Dialogi in D. scri.</i> 319.	<i>ptores falso scripserunt</i> 236.
<i>Anima an incorporea sit</i> 563. 640. 749.	<i>Apollinarius junior libris orbem terrarum replens</i> ibid.	<i>Asteriscus quid</i> 259.
<i>Anima eum sanguis dicitur</i> 1057.	<i>Apollinarii opera Athanasio ascripta</i> 506.	<i>Astra an sint animata</i> 682.
<i>Anima an ante mundum creata</i> 679. & seq.	<i>Apollon. Tyanaeus natur. magia utens</i> 726.	<i>Astra in genituris, nec efficiunt, nec inclinant, nec significant</i> 728.
<i>Animae an ob scelera ante mundum peracta in corporibus detrahantur</i> 640. 749. 847.	<i>Apollonius Tyanaeus ex peritia verae magiae miranda fecisse scribit Just. Ma.</i> 87.	<i>Astra fabulosis nominibus Scriptura sancta vocat</i> 734.
<i>Anima sola an sit homo</i> 571. 759.	<i>Apophthegmata triu custodi Darii reg.</i> 88.	<i>Astrorum physici influxus, & imm. affl.</i> 731.
<i>Anima. nu. 1. die cu angelis creata sit</i> 572.	<i>Apostoli. post acceptu spiritu impeccab.</i> 737.	<i>Astrologi daemonum confederati</i> 730. judicantes de his, quae a libera hominum voluntate pendent, dammandi 566. quatuor de causis multa vera praedicat 730. multa casu divinant ibid. quatuor magis vera dicant, tanto magis cavendi ibid.
<i>Animae an secum afferant rationes semin.</i> 873.	<i>Apostolorum sanctio de suffragiis in missa, pro defunctis</i> 913. praeepta quatuor gentibus imposita 925. canones quot, & cujus auctoritatis 8. can. de barba, & cap. 698. canon de sacerdot. malis 796. symbolu quis ediderit, & scripta varia 64. 65. 66.	<i>Astrologia judiciaria omn. leg. damnat.</i> 728.
<i>Animarum scientia an ex reminisc. sit</i> 937.	<i>Apostolis utrum sibi victu parare liceat.</i> 840.	<i>Astrologia divinatoria duplex</i> 731.
<i>Animae sanctorum an in coelo sint</i> 652.	<i>Apostolis an licuerit gladio uti</i> 841. & seq.	<i>Astrologia Physica, & Fictitia tripliciter differunt</i> 732.
<i>Animum ante diem judicii fruuntur divina visione</i> 590. 627. 652. 916. 962.	<i>Apostoli an mendicaverint</i> 831.	<i>Astrologum judicarium August. in ecclesia non recipit, nisi publice abjuratum</i> 88.
<i>Animae beatorum num videant omnia, quae hic aguntur</i> 638.	<i>Apostoli an piscatio</i> 817.	<i>Astromantia quae, & qui Astromantae</i> 729.
<i>Animarum tres status, in tabernaculis, in atrii, in domo Dei</i> 963.	<i>Apulejus de Magica insimulatus</i> 88.	<i>Assueri epistolae</i> 70.
<i>Animae occisorum sub altare Dei</i> ibid.	<i>Aquarum in Sacris literis significatio multiplex</i> 224.	<i>Assumptio Abrahae, liber ita inscriptus</i> 58.
<i>Animae omnes usque ad di. jud. sint</i> 577.	<i>Aquae supra, & infra firmam. quid sint</i> 564.	<i>Assyriorum monarchia tredecim ann. millibus ante Alexandri Magni regnum incepisse, quidam falso scripserunt</i> 63.
<i>Animarum promptuaria, & habitacula</i> 46. & seq. 652. 962. supplicia post vitam vitam num corporea sint 578.	<i>Aquarum circa templum Hierosolymitanu amplissima receptacula</i> 1007.	<i>Attici sermones leges</i> 403.
<i>Animae damnatorum an in suppliciis aliquid refrigerii sentiant</i> 755. & seq.	<i>Aqua expurgationis mulieribus de adultorio suspectis bibenda</i> 219.	<i>Atrium, Aula, & Adyta tres partes Mo- saici tabernaculi</i> 403.
<i>Animarum damnatarum supplicia, num aliquando finient</i> 688.	<i>Aquam expurgationis a Maria Virgine bibitam quidam falso scripserunt</i> 110.	<i>Aurora, libri titulus</i> 455.
<i>Animalia ex igne genita apud Maced.</i> 598.	<i>Aquila ob Matheos studium ab ecclesia ejectus</i> 320.	<i>Athanasius juramento se purgans</i> 743.
<i>Animalium imagines apud Aegyptios quid significant</i> 60. & seq.	<i>Aquila translatio qualis</i> ibid.	<i>Athanasii Synopsi</i> 37.
<i>Animalia quatuor ab Ezechiele, & Joanne descripta, quid significant</i> 186.	<i>Arae Atheniensium inscriptio quid significet, & quae ejus fuerit occasio</i> 66.	<i>Athanasii dicendi ac docendi genus</i> 324.
<i>Annor. mundi supput. multae ac variae</i> 592.	<i>Ara aurea, & aerea</i> 965.	<i>August. omnia opera sua tripliciter dividit scilicet, in epistolas, tractatus, & lib.</i> 326.
<i>Ann. mundi apud LXX. perperam supput. ibi.</i>	<i>Ara in hon. Chr. ab Octavio Aug. erecta</i> 143.	<i>Augustinus ad utilitatem populi barbaris- mis usus</i> 327. & 1. q.
<i>Annor. mundi vera apud Heb. supputat. ibi.</i>	<i>Aradum, & Antadum</i> 83.	<i>Augustini modus docendi, & stylus</i> ibid.
<i>Annorum & mensium diluvii numerus de- merus depravatus</i> 599. & seq.	<i>Arati Phaenomena a Paulo citata</i> 69.	<i>August. in quibus commun. locis versetur ibi.</i>
<i>Annotatoria D. Scripturae expositio, quae, & quotuplex</i> 263.	<i>Aratoris poemata in ecclesia S. Petri ma- gno plausu lecta</i> 320.	<i>Div. script. prius allegorice, deinde ad li- teram exposuit 228. in explanatione Ge- nes. omnes expositores vincens</i> 329.
<i>Anselmi admonitio de Patrum script.</i> 557.	<i>Arbores inflectentium, & docentium simili- tudo</i> 812.	<i>Augustinus in lectione suorum operu qua- tuor tempora servari jubet</i> 327.
<i>Antichristus, quo nomine vocandus sit</i> 142.	<i>Arca foederis continens tabulas legis, man- na, & virgam quid significet</i> 92. 1018.	<i>Augustinus cur de physiciis nihil certa as- severatione decreverit</i> 328.
<i>Antichristi</i> 79.	<i>Arca foederis a Jeremia occultata</i> 113.	<i>Augustinianae mensae distinctio</i> 390.
<i>Antidoti Patrum</i> 557.	<i>Architae Tarentini Categoriae perperam.</i>	<i>Augustini abbreviatores</i> 337.
<i>Antigraphus</i> 269.	<i>Aristoteli ascriptae</i> 506.	<i>Augustini animam migrasse in Thom. 483.</i>
<i>Antioch. virg. seipsa occidentes an lau.</i> 714.	<i>Arcturus</i> 928.	<i>Augustini patria metu legum imperialium ad fidem conversa</i> 765.
<i>Antiochi Epaphroditus dicendi pompa</i> 316.	<i>Argumenta, & summaria singulorum divin. scrip. capitum colligere difficillimu</i> 252.	<i>Augustinus Justinianus. linguarum omnium peritissimus: ejus opera</i> 325.
<i>Antiochi Epiphanius leges impiae Judaeis impositae, horribilis mors, & de ejus morte controversa</i> 63. 64.	<i>Aristophanis Acharnes</i> 1081.	<i>Aurea mille annorum aetas</i> 968.
<i>Antipodes, qui sint & utrum sint</i> 79. 565.	<i>Arrianorum dogma de Trinitate</i> 636.	<i>Auspiciores falsa credul. Rom. juvit</i> 731.
<i>Antiquitas, verae ecclesiae iudex</i> 794.	<i>Arii Lacedaemoniorum regis epistola</i> 89.	<i>Auctores singulorum veteris testamenti vo- luminum, qui, & quot fuerint</i> 26.
<i>Antisina</i> 260.	<i>Aristaeas Ptolemaei hyperaspistes</i> 471.	<i>Auctor ab Astrologo reprehensus</i> 729.
<i>Antonij ad Didymu de caecitate. conf.</i> 356.	<i>Aristobuli Judaei comment. in Mosem</i> 70.	<i>Azymorum dies primus quis</i> 800. & seq.
<i>Antropophagi</i> 867.	<i>Aristotelis de his, qui sibi necem inferunt sententia</i> 1094.	<i>Azymum an consecrare liceat</i> ibid.
<i>Apelles post tabulam latitans</i> 504.	<i>Arnobius libros fidei suae obsides praeb.</i> 321.	B ABEL turris 602.
<i>Apex quid sit</i> 125.	<i>Arnobii in psal. comm. pseudepigraphi ibid.</i>	<i>Babylon magna mater fornicationum. quid significet</i> 138.
<i>Apices cur supra literas antiqui posuer. ibi.</i>	<i>Arma ecclesiae, fides & gratia</i> 840.	<i>Bagathae & Tharis, eunuchor. contrad.</i> 1087.
<i>Apilo</i> 257.	<i>Armis secularibus an utendum</i> 808.	<i>Balaam vaticinia, & doctrina</i> 70.
<i>Apocryphorum divinis voluminibus infer- torum catalogus</i> 44.	<i>Arphaxath quis fuerit</i> 1086. 1089.	<i>Balbuties usq; ad miraculu eloquens</i> 362.
<i>Apocal. psis auctor, auctoritas, tempus</i> 43.	<i>Artaxerxes epistola</i> 73.	<i>Balthassar Affyriorum regi manus in pa- niete scribens apparet</i> 133. & seq.
<i>Apoc. esse Joan. apostoli demonstratur</i> 1028.	<i>Artaxerxes cognomento Nabuchodon.</i> 1089.	<i>Balthassar a cubiculariis interfectus, & Babylon capta</i> ibid.
<i>Apoc. Joan. a quibus haereticis impugnata, & quomodo vindicata</i> ibid. & seq.	<i>Artis suae instrumenta cutlibet habent.</i> 835.	<i>Baptismus Joannis an conferat grat.</i> 734.
<i>Apoc. carnalis pro ab. Irenaeo exposita</i> 426.	<i>Artis exponendi Sac. Scripturas definitio, & divisio</i> 221.	<i>Baptismus Christi an conferat Spir. Sa.</i> 733.
<i>Apocalypsis promissiones spiritualiter in- telligendae</i> 1032.	<i>Astemonae filii</i> 37.	<i>Baptismus an infantibus datur in remis- sionem peccatorum.</i> 893.
<i>Apocalypsin exposituro non ingenium, sed divinitio necessaria est</i> 485.	<i>Asaph psalm. duodecim composuit</i> 17.	<i>Baptismi ab haereticis an rebaptizant.</i> 736.
<i>Apologia Graecorum de purgatorio in Con- cilio Basileae exhibita, confut.</i> 912. & seq.	<i>Ascensio Moysi, liber apocryphus</i> 43. 140.	<i>Baptismi Aetiani forma</i> ibid.
<i>Apollinarius senior omne fere vetus testa- mentu Graecis carminibus reddidit</i> 318.	<i>Asteticum dicendi genus</i> 456.	G EGE 84.
<i>Apollinarii senioris poemata antiquorum. poetarum poematibus paria</i> ibid.	<i>Astus Unde animal, Ammonii auditor</i> 314.	
<i>Apollinarii senioris poematibus Christiani in locum Homeri utebantur</i> ibid.	<i>Astutus adori a Christianis etnici Scri-</i>	

Index Rerum Memorabilium.

- Baptismata Maronitis plurima* 1017.
Baptismus Paulianorum 736.
Barabas Iudaeus Hieronymi praecip. 704.
Barbari five, de persecutione barb. lib. 698.
Barbam radere, & capillos tondere, an cle-
ricis conveniat 699.
Barbae rasura quid signif. 700. & seq. 818.
Barbari res defunctorum cum defunctis cre-
mant 913.
Barthesanis Syri liber de fato contra Aby-
dum Astronomum 84.
Barnabas & Paulus cur non se permiserint
a Lycaonibus adorari 1071.
Barnabas epistolae praestantissimum 71.
Barnabas evangelii tactu aegros cura. 793.
Barptolemaei evangelium 72.
Barptolemaei collectanea ex Augustino &
Lutheranis falsata 341.
Baruch libri argumentum, auctor, aucto-
ritas, tempus 35. & seq.
Basilica Sybillae Cumeae 173.
Basilus a Graecis Inerrabilis appella. 340.
Basilii oratio omnium bon. sermones exce-
dens ibid. Hexaëmeron praestantia ibid.
Beatitudinis duplex status, consummabi-
lis, & consummatus 967. & seq.
Beati num Deum vident 631.
Beati omnia legunt in libro vitae 216.
Beda ejus opera, & gesta 341. & seq.
Beda vehementissimus stupor 827. 1001.
Belis historia in Danielis volumine cuius
fit auctoritatis 1071. 37.
Bellorum domini volumen quid sit 72.
Bellandi potestatem an Christus apostolis
concesserit 841.
Bellum gerere an liceat Christianis 784.
808. 839.
Bellum propter pacem, & non pax propter
bellum 842.
Beila vere justa, & Christiana, quae sint ib.
Belli victoria non ex multitudine sper. ib.
Benedicendi verbum apud Judaeos saepe
pro ejus opposito sumitur 120.
Benedictionis Pontif. apud Graec. ritus 673.
Benedicti Papae XI. decreti de gloria san-
ctorum 968.
Bernardi stylus, ex divinae scripturae cen-
tionibus concinnatus: spir. ejus 344. 345.
Biblica scripta triplici discrimine distin-
cta, hoc est, in canonica primi ordinis, in
canonica secundi ordinis, & apocrypha 3.
Biblia vulgaris an omnibus legenda 945.
Bibliopolarum imposturae in Praefatione.
Bibliorum vulgaris lectio quib. conced. 838.
Bibliotheca Ptolemaei 470.
Bibliotheca sancta undecim depravationi-
bus corrupta in praefatione.
Bibliothecae sanctae necessitas, & utilitas
in principio Praefationis.
Bigamus an ad episcopatum elig. 948. 952.
Binarius numerus an infamis 564.
Blasphemia adeo fuit Judaeis invisibilis ea
proprio nomine appellare voluerint 120.
Blasphemicum adversus imagines san-
ctas conciliabulum 707.
Blasphemi quomodo tractandi 949.
Boni & mali notitia duplex 1055.
Bruti epistolae filitiae 505.
Buxus liber 72.
CAINA haeresis 948.
Cainam generatio in genealogia Sem-
inum superaddita fit 603. & 7. 998.
Calcidius Platonice de stella Magis ap-
parente 993.
Calvaria decolatorum locus 812. defuncti
domini Machabaei alloquens 756.
Callymachii Cyrenaei carmina, ac temp. 73.
poemata utrum Paulus approbaverit 97.
Canones evangelici 256.
Canopus stella 732.
Cantabellus de stirpe Corneliarum 716.
Cantici Cant. eorum capessio sensu. 420.
Canticum Cant. a quibus haereticis, & qui-
bus argumentis oppugnatum, & eorum
solutio. 1074. & seq.
Cantus an in divinis laudibus adhib. 949.
Cantus suus, qui magis movet quam res
cantata, novus 941.
Capilli tondere cur viris natura ostende-
rit, foemina vero demittere 699. & seq.
Capitulum numeralis divisio an in scri-
pturis sanctis semper fuerit 249.
Capra Amalthaea 217.
Capricorni sidus 731.
Carminum five poetici Div. scrip. lib. 6. & seq.
Caro, & sanguis Christi duplex 933. an idem
sint quod ejus doctrina 627.
Caro Christi non manducanda, nisi prius
adoretur 869.
Carmina veteris testa. scripta, quae sint 7.
Carmina veteris test. ejus gen. sint 1051.
Carminum Heb. leges cur interpretes in trans-
ferendis Div. libris non servaverint ibi.
Carminum Helioscorum varietas ibid.
Cassianus Martyr pupillarib. interfect. 163.
Cassitas sipe elemosyna an quicq. prof. 795.
Catalogus Protocanonorum div. script. 54.
Deuterocanonorum utriusque testame-
ti 55. Apocryphorum Bibliae ibid.
Catalogus expostitorum div. script. juxta or-
dinem divinarum librorum digestus 493.
Catalogus expostitorum div. script. juxta va-
rias exponendi methodos digestus. 900.
Cathecumenis vicia sanctis an suffragia ec-
clesiae profut 913. 943.
Catepa anonyma 279. proonyma ibid. ar-
gentea 470.
Cato de re rustica 77.
Cebes Thebani 271.
Celauma divinum 646.
Cellulus LXX. interp. in Pharo 1105. 1107.
Celsus Epicurus advers. Christian. scripsit
libros, quos Viridici ser. adtitulavit 986.
Cento ex Virgilio carminibus in psalmum
centesimum decimum sextum 21.
Centones qua lege ex carminibus poetarum
colligantur 279.
Cephas a Paulo reprob. an fuerit Petr. 927.
Cephae discipuli Christi, epistolae duae 77.
Centum viri Romanorum 831.
Ceramon quid significet 239.
Ceremonialia Moysi praeccepta cur Christia-
ni non servant 977.
Cerintus Joas. Apostoli hostis 1002. & seq.
Cerintbi Apocalypsis 123.
Certitudo triplex, moralis, physica, theolo-
gica 378. & seq.
Certitudo gratiae an omnib. fidel. insit 377.
Certus an sit quispiam se non semp. pec. 642.
Chi, five X. litterae significationes 233. 258.
Chaldaeorum sapientia quinque ord. distincta.
Magia qualis, Mathematica qualis 73.
Chaldaeorum Augures qui 75.
Chaldaeorum Horisii quales ibid.
Chaldaeorum Philosophi quales ibid.
Chaldaee sapien. divinitus infusa quae sit 73.
Chaldaicae translationis auctores 477.
Chaldaica editio Y. habet magis corrupta 369.
Cham filii Noe prophetia 75.
Cham septem liberales artes quatuordecim
columnis inscripsit ibid. & seq.
Cham filii Noe Aegypti scripta ibid.
Chom verenda potius detegens, buerastoo-
rum figura 556.
Character bestiae in Apocalypsi descriptae
quod significet 76.
Charitas tribus modis consideranda 696.
Charitas qua Deum diligimus, an sit spiri-
tus Sanctus 891.
Charitate pari an omnes diligendi 952.
Charitas semel habita an possit amitti 694.
Charitas an a damnandis haberi possit 696.
Chasleum mensis 1096.
Chaeus ingens hiatus 720.
Cherubim, magna potentia praeditum si-
gnificat 586.
Cherubini an sint rationales spiritus, vel
spectra ibid.
Cheru. ad custod. paradisi positus quid sit ib.
Chilastarum opinio duplex 690. & seq.
Chilastarum opinio an damnanda sit ibid.
Chilastar Amabaptistae defendunt. 693.
Chirogr. decreti duplex a Christo deletu 76.
Chironantia 729.
Christus an quilibet sacerdos conficiat 719.
Christus cur dicatur figura subst. patr. 1016.
Christus an ymnos, vel ymnos 642.
Christus magni consilii angelus 686.
Christus an inceperit esse 880.
Christi anima an prius fuerit in coelo quae
in carne 873.
Christo an duae insint personae 953.
Christi anima an aequalē habeat cum deo
omnipotentiam 821.
Christus an ignoraverit diem judicii 795.
Christi anima an sit omnisia 682.
Christus an sapientia profecerit 825.
Christus an a Deo minor 954.
Christus an homo dominicus dici possit 745.
Christus cur prioribus saeculis non fuerit
incarnatus 786. 906.
Christus anno 42. Augusti natus 727.
Christi nativitas an ex astrologicis obser-
vationibus praenosci poterit 726.
Christi corpus an prius in ventre formatu,
quam a deitate assumptum 858.
Christus ex clausa virginis utero natus 823.
Christi Caro an in incarnatione habuerit ad
peccandum 899.
Christus unde carne transiit ex David 983.
989.
Christi progenitores adoptivi, legales & na-
turales 987.
Christus ex regibus, & sacerdot. natus 990.
Christi genealogiam Faustus ab Evangelis-
Matthaei refecit 118. 981.
Christus quod miraculum primum omniu
ediderit 1004.
Christus qualia testim. de se ipso protul. ibi.
Christus & apostoli an mendicaverint 736.
Christi transfiguratio post sex dies quid si-
gnificet 673.
Christus an luna 14 celebraverit pascha 800.
Christi corpus vere in Eucha. contineri mul-
ta Ambrosii, & August. loca ostendunt 868.
Christus manib. suis corpus suu. gestu 869.
Christi corporis praesentia duplex 867.
Christus quibus verbis consecraverit 802.
Christus an in azymo consecraverit 800.
Christi humanitas an fuerit doloris, & mi-
seriae capax 668.
Christus an naturaliter stiret ac doleret
648. 663.
Christus an inferni dolores expertus sit 650.
Christus an vere timuerit, & vere pro se
oraverit 648. 807.
Christi poena gravior quae hom. culpa 1084.
Christi sanguinem sudantis visibilis cuius
modo.

Index Rerum Memorabilium.

authoritatis sit	40.	Cidaris sacerdotalis	267.	Conciliū Elibertini decretum de repudiō	
Christus quo die occisus	800.	Circumcisio an signum tantum sit	809.	uxoris adulterae	781.
Christus an crucis supplicio obierit	1063.	Circumcisio an gratiam conferat	602.609.	Conciliabuli Ephe. tertii decretū impiū	706.
1065.		Circumcisio vlt. die sit duabus de causis	610.	Conciliū Florentinum	36.
Christus an hora tertia crucifixus	819.	Circumcisionis causae sex	459.	Conciliū Florentini decretum de processio-	
Christus an clavis cruci affixus, vel vinctus		Circumcisio si astrologicae causae irridant	609.	ne Spiritus Sancti	859. & seq.
eis eidem allegatus	1063.1065.	Circumcisio quomodo praepositi reducat	477.	Florentini can. de forma consecrat.	804.
Christus an pro omnib. crucifixor. orav.	648.	Cladius Caesar tres liter. alpha. addit	78.	Florentini decretū de gloria sanctor.	967.
Christi oratio an exaudita fuerit	ibid.	Claudianus Viennae episcopus	669.	Conciliū Hebdomadanum	920.
Christi morientis divinitas, an ab humani-		Elements an fuerit ante Linum, & Cletum		Conciliū Hierosolymitanū decretalis epist.	86.
tate se disjunxerit	816.	Romanus Pontifex	78.	Conciliū Hilerdensis can. de poenitentib.	712.
Christi moriente an tenebrae universum		Clerici unde dicti	811.	Conciliū Laodicenum	42. 3.
orbem obscuravit	813.	Clericis nū liceat temporalia possid.	677.810.	Conciliū Enocheni decretum, ne episcopus	
Christus an ante mort. lancea percussus	815.	Clerici an immunes a tributis princ.	777.	a populo eligatur	626.
Christo moriente undecim urbes in Thra-		Cler. cur tēdatur, caus. quatuor	700. & seq.	Conciliū Lateranense magnum	36.
cia corrumpere	814.	Coarctatio, sive Coacer. exponendi mod.	282.	Conciliū Lateranensis decretum de angelorum	
Christus an pro angelis passus sit	625.848.	Coecilia evangelium in sinu gestans	793.	creatione	560.
Christi passio an angelis, & daemonebat pro-		Coelum an unum tantum sit	563.	Conciliū Maguntiaci decr. de repudiō	781.
fuerit	940.	Coelum empyrium an creatum sit	559.	Niceni decretum de baptizandis	736.
Christi dolorū inextingib. quādam amplific.	815.	Coelum an sphericum sit, ac mobile	559.	Niceni secundi decretū de angelis	563.
Christi mors an, & quomodo legenda	845.	563.568.800.956.		Niceni II. de Cherubinis sententia	587.
Christus an adhuc luceat peccata nostr.	626.	Coelum an sit multorum Deorum domicil.	558.	Niceni canon de veneratione imag.	707.
Christus an angelis praedicaverit	826.	Coeli an ob peccatum Adae corruptibiles		Tibetani canon de tonsura clericor.	700.
Christi corpus an in Solis globis resident	647.	facti sint	900.	Triburensis decretum de repudiō	781.
Christus an secundum praesentiam corpo-		Coeli nam vocalem sonum emittant	614.	Tridentini decretū de pecc. originis	896.
ris nobiscum sit	874.	Coelorum innuatio	901.	Tridentini canon de libero arbitrio	930.
Christus, ceteri spoliū, & veluti praedicti dict.		Coelum duplex visibile, & invisib.	121.959.	Conciliū Tridentini canones de communio-	
102.		Coelū quomodo sit explicandū ut liber	121.	ne sub utraque specie	923.
Christus quomodo similis Moysi	1043.	Coelum visibile an in fine seculi destru-		Conciliū Tridentini canon de confessione	
Christus an ante incarnationem fuerit ab		dum sit	122.958.	ante communionem	915.
angelis cognitus	949.	Coelum liber universalis	728.	Tridentini decretum de confessione	884.
Christus an a Judaeis agnitus	790.	Coeli cataraetes quae sint	606.	Tridentini canon de unione extr.	958.
Christus cur liber vitae dicatur	214.	Coelestia corporū doctrina philoso. contraria;		Conciliū Tridentini decretum de receptien-	
Christus quomodo maledictum, & peccatum		nō est secundū fidē nostrā asserenda	559.	dis omnibus sacrorum voluminum par-	
appellatur	1057.	Coenae dominicae apud Gnosticos execran-		tib. quomodo intelligendum	45.
Christus omnes veteris testamenti scriptu-		da mysteria	135.	Conciliū Tridentini decretum de Bibliis	
ras exponens	1038.	Coitus vim etiam ante peccatum habuit		vulgari idiomate versis	838.
Christus divinas scripturas quadrupliciter		homo, sed sine peccato	569.	Conciliū Tridentini canon de non legendis	
exposuit	223.	Columba qualem rānum attulerit	601.	haereticorum scriptis	920.
Christi scrip. in pavlo. templi exarata	113.	Columba super Christū descendens an fue-		Triden. can. de pontificia potestate	772.
Christus cur nihil literarum monumentis		rit animal	611.733.	Triden. can. repudia interdic.	782. & seq.
mandavit	119.	Columnae vitreae immensae magnitud.	83.	Conciliū Tridentini canon de repudiis pro-	
Christi epistola ad Abgarum	115.	Collatio divinae scripturae expositio	271.	hibitione	914.
Christi epistola animata	114.	Collectanea divinae scripturae exposit.	277.	Conciliū Tridentini canon super gratiae	
Christi imago ad Abgarum regem missa,		Collectanea sanctae scripturae expositio	251.	certitudine	882.
Edeßam incendio liberat	115.	Commendatio div. scripturae, quid sit	264.	Tridentini decretum contra Astrologos	
Christi magia ab ethnicis constituta, & ab Au-		Compendii metrici exemplum	291.	728. & seq.	
gustino confutata	119.	Compendii columnaris exemplum	289.	Conciliū Tridentini canon de operibus ex-	
Christi opera magicae arti ascri. nequeunt ibid.		Compendii arboris exemplum	290.	tra gratiam	752.
Christus solus an imitandus	698.	Complutensis div. scripturae editio	368.	Conciliū Tridentini canon de discrimine	
Christi, & Moysi antithesis	1006.	Conceptio & generatio num fuisset, si Adā		episcopi & presbyteri	951. & seq.
Christiādo vitae summa in contemplatio-		non peccasset	662.	Conciliū Tridentini canon de translationi-	
ne, & actione posita	1038.	Conc. Afric. decr. de causa mortis Adae	584.	bus divinae scripturae	1101.
Christiano accusatus ab ethnicis, quod as-		Conciliū Ancyran de maleficis mulieribus,		Conciliū in Trullo decretum, ut vinū aqua	
num colerent	136.	vel strigibus sententia	595.	mixtum consecratur	807.
Christiano perfectos Paulus cur epistolam		Conciliū Aranc. de epist. ad Hebr. decr.	42.	Conciliū Viennensis decretum de anima,	
Christi appeller	114.	Conciliū Braccarensis decretum de funere		corpus informante	571.
Christianus an de ecclē. deidere possit	753.	noxiorum, & cathecumenorum	943.	Conciliū Vormaciensis decretum de suspi-	
Christos. nativ. sermonis Attici parit.	403.	Concil. Basilien. canon de communione		cionibus expurgandis	220.
Chrysostomi aurea paradoxa	ibid.	sub utraque specie	922.	Concionandi mores vetustis patribus usitatos	
Chrysostomi in Homiliis artificium	401.	Conc. Calcedonensis decretū de Trisagio	588.	qui primus apud Italos reoccurrit	368.
Chrysostomus allegiarum raras usus	402.	Conciliū Carthagenense tertium	34.36.42.	Conclinatorum verba non semper eo rigore	
Chrysostomus ab Augustino defens.	894.	Conciliū Carthaginensis canon de lectione		accipiēda, quo dicuntur	837.
Chrysos. propter hom. in Herodiade exul.	408.	haereticorum voluminum	920.	Constant. terrae motib. magnis commissa	588.
Chrysos. in proemiis prolixitas damnata		Conciliū Carthagin. decretum de barba &		Concordatiarū biblic. utilitas maxima	245.
401. & seq.		capillis clericorum	700.	Concordatiaria Descriptae expositio	286.
Chrysostomi de purgatorio testimonia	912.	Conc. Constant. canon de Euchar. sub utraq;		Concordia verae ecclesiae signa	794.
Chrysostomus cur tam vehemens liberi ar-		specie 923. de medicitate religiosorū	946.	Confessio auricularis an a Christo instit.	383.
bitarii assertor	612. & seq.	Conciliū Constantin. decretum contra dam-		Confessio sacramentalis utrū necessaria	653.
Chrysostomi abbreviatores	415.	nantes juramenta	743.	Confessio sacramentalis an ante communi-	
Χρυσόστομος	490.	Conciliū Constantinop. quinti canon de ex-		nem sit necessaria	919.
Cibus & potus, an mali sint	750.	communicatione mortuorum	921.	Confessio de quibus peccatis faciēda	838.
Cicero a Sibyllae aegyptica de Christo Lati-		Conciliū Constan. 5. decr. de Trisagio	588.	Confessionem cur Nocturnus subtulit.	660.
ne vertit	176.	Conciliū Elibertini decretū de imagin.	706.	Confessio publica in theatro ecclesiae	ibid.
Cicero a Philosopho non eloquentiam, sed		Conciliū Elibertini decretum de nocturnis		Consaugunitatis gradus utrum Adam non	
eruditionem requirit	285.	vigiliis abrogandis	837.	peccante fuissent	738.

Index Rerum Memorabilium.

- Consecrādi Eucha. apud Graecos ritus** 802.
Consecrādi Euchar. vera forma 803. & seq.
Consultorū prudētia, & consultiū stultitia
 astrolo. prognostica verificant 730. & seq.
Corbe filii tres, composuerunt 11. psalmos 18.
Cornelius cur a Deo vocatus 905.
Cornelius Agrippa Strigū defens. 595. 928.
Cornelii Taciti impostura ad Judaeos 136.
Corporea num omnia sint 748. & seq.
Corporea omnia utrum sint mala 785.
Corpus cur a Graecis pios, id est fluvius di-
catur 642.
Corpus an idem numero per omnem vitam
circumferamus ibid.
Corpus Christi duplex, verum, & mysticum.
 804. 865. 867.
Corpus Christi an ubiq. sit, & quomodo 866.
Corpus dominicum olim datum ad expur-
gandas criminum suspiciones 220.
Corpus de arca emissus, num in arcam re-
dierit 601.
Cosimopeja Euxpedoclis, & Philonis 450.
Creationis angelorum tempora non temere
statuenda 559. & seq.
Crudere, & manducare 863.
Creatura aliqua an sit incorporea 748.
Crurifragiū crucifixorū praeter legē 1065.
Cruce Christi angelis quomodo profuit 940.
Cruce picturata laus 194. & seq.
Cruce Christi quando reperta 160.
Cruce ultima litera alphabeti Hebraici 194.
Cyprina 268. Ctesias Gnidius 1088.
Cubicus Persa 1036.
Cumana Sibylla quae fuerit, & quid de
Christo praedixerit 173.
Cumaeae Sibyllae damus a Justino mart.
descripta ibid. & seq.
Cumaeae Sibyllae de Christo vaticiniū ibi.
Curiosarum artium libri 87.
Cymbalum mundi 234.
Cypriani Carthaginiensis eloquen. qualis 353.
Cypriani Theologi epitaphium 216.
Cyrelli rationes adversus animarum in-
carcerationem 664. & seq.
Cyri poedia 283.
Cyrelli de orbis duratione sententia 673.
Cyri Perfurum regis scripta 89.
Cyropolis 479.
DAEMONUM corpora 938.
Daem. quomodo futura praenoscant 730.
Daemones quomodo ex mulieribus filios
generent 596.
Daem. supplicia falsis gaudiis permix. 758.
Daemones num aliquando ad beatitudinē
restituendi 634. 938.
Daemones an liceat adjurare 808.
Damasus Papa primus 79.
Damnationis nomē ad purgator. extēdit 758.
Damnatorum supplicia an finienda 938.
Daniel sacerdos filius Abdae 37.
Danielē prophetā qui haeretici oppugnant
 1067. quibus argumentis laceſſant 1068.
 quomodo eorū argumēta cōfutūtur 1069.
Danielis vitae, ac mortis tēpora 22. volumē
 4. monarch. gesta complectens 1067. liber
 partim Hebraice, partim Chaldaice, par-
 tim Graece editus 22. liber lectorē omniū
 historiarū peritū exigit 1067. appendix
 cujus auctoritatē sit ibid. supplementū
 quid cōtineat 37. volumen apud Graecos
 accepit ab historia Susā. 22. somnia 89.
Daniel his in lacu deſectus 1071. in omni
Chaldaeor. sapiētia erudit. 73. cur passus
ſit ſe a Nabucodonos. adorari 1069. 1071.
David an fuerit propheta 1063. 165.
Davidis regis scripta omnia 89.
David scripsit psalmorum tria millia 19.
David an omnes qui habentur psalm. edi-
derit 1062. & seq.
David populum describi jubens 90.
Decalogus quo ordine in tabulis digesta 92.
 . & seq.
Declapa 241.
Declamationis, & Homiliae discrimen 268.
Demetrius Phaleraeus 470.
Descriptio templi facta a Davide 89.
Desperādū de nullo, nisi de se despera. 658.
Deus quomodo ab Aegy. describat. 60. 159.
Dei Hebraica nomina 1074. & seq.
Dei nomen cur Salomon in Cantico Cant.
non posuerit ibid.
Dei essentia quid sit 298.
Deus an forma sit 848.
Deus an sit corporeus 568.
Dei cum articulo, & sine apud Graecos di-
scrimen 158.
Deum unum cur tribus nominibus Moses
appellavit 632.
Deus cur Deus, & dominus appelletur 633.
Deus an ante conditam lucem in tenebris
versaretur 1053. 1054.
Deus quid faciebat antequam conderet
mundum 683.
Dei eligentis, & equorum domitoris com-
paratio 904.
Deus cur Adae peccatum, quod praenove-
rat, non impedit 1056.
Deus an scientiā habeat minim. rerū 718.
Dei essentia num ab aliqua creatura con-
spici queat 855.
Deus an ab angelis videatur 599.
Dei essent. num Moses, & Paulus vider. 578.
Deus quomodo a mortalibus videatur 856.
Deus per similitudinē vet. test. vis. 855. & se.
Deus triplici modo videri non potest ibid.
Deus veter. & novi testam. idem. 1042. & seq.
Deus an ore laudandus 286.
Deus alia ratione laudand. quam hom. 287.
Dei essentia silentio veneranda, effectus ve-
ro voce laudandi ibid.
Deus an super Cherubim, & Seraphim ſe-
dere dici possit 586. & seq.
Deus non fuit laneus, nec pellium ſut. 584.
Deus an leg. in tabul. scripserit cū pun. 126.
Dei admiratio 1055.
Dei risus qualis sit 1084.
Deus patiens quomodo 944.
Deus quomodo crudelis dicatur 1084.
Deus medicus praestantissimus 659.
Deus iuste excaecans, & indurans 1042.
Deus an alicui maledixerit 902.
Deus an concupiscentias malas imm. 1042.
Deus an odio haberi possit 748.
Deus cur praecepit Judaeis fur. Aeg. 1042.
Deus onychitis 136.
Deuteronomion legis Moſis lapidibus a Jo-
ſue inſculptum 93.
Deuter. in templo ab Helchia repertum 128.
Deuteronom. Chryſoſt. temp. inventum 129.
Deuteron. Judaica 621.
Diabolus an cogat ad peccandum 737.
Diac. ab apost. electi, num vere diac. eff. 887.
Diadema pontificium 267.
Diogenes, & Protagorae exusta volumina. 88.
Dialogi continuati, & interrupti discr. 211.
Dianam, & Herodindē Striges colunt 595.
Diateſſaron Evangelicum quid sit 104.
Diabolos 257.
Dictionaria divin. ſcripturae expoſitio 286.
Didymi mirabilis ſcientia, & ſtylus 356.
Diei ſecundae opus cur Deus non appella-
verit bonum 564.
Dies Domini magnus 995.
Dies mundanae creat. an ſint veri dies 570.
Diluvium Noeticum an ab astrologis prae-
videri potuerit 600.
Diluvii eſſantis dies male ſupputati 601.
Diodorus Tarſenſis in ita hiſtoricum ſen-
ſum amavit, ut myſticum neglex. 357.
Dionyſii Areopagitae ſcripta omnia ex tan-
tia, & non extantia 94.
Dionyſius, moriente Chriſto, Solis ecly-
pſin in Aegypto vidit 814.
Dionyſius, Sabellius oppugnans, in Arria-
nismum imprudenter labitur 556.
Dionyſii martyris de leſſione haereticorum
voluminum viſio 920.
Diryhmica poeſis 292.
Discipuli Chriſti an duo, & ſept. 830. & seq.
Diſputationis ſacrae methodus 275. 276.
Divinationes natalitiae 729.
Divinatio moralis, vera praedicens 730.
Divitiarum affluentia non repugnat Chri-
ſtianae perfectioni 812.
Divites nihil paup. dantes. ſunt praedo. 832.
Divitiū, & locus in theatro occup. ſimile ibi.
Dives epulor 720.
Divortium an ob quaecunq. vit. fieri lic. 739.
Doſtoribus eccleſiae viſtus exhibendus 811.
Dominicus pro Savonarolae doctrinae ſeſe
incendio exponens 382.
Dominicae diei inſtitutio 1030. 1032.
Donatiſtae timore legum imperialium ad
fidem converſi 765.
Donati regulis verba divinae ſcripturae
ſubjicienda non ſunt 375.
Dorothei Synopſis 358.
Duffi Gallorum 595.
E BIONIS etymologia 1008.
Ebioſi Clementis Itinerario uteb. 84.
Ecbatanae, & Egbatanae discrimen 1096.
Eccleſia an aedificata ſit ſup. Per. 707. & se.
Eccl. num aedificata ſit ſup. omnes fid. 772.
Eccleſia duplex 1088.
Eccleſia vera quibus notis dignoſcatur 793.
Eccleſiae apoſtolicae continuata ſucceſſio
ſcripturae divinae approbatrix 973.
Eccleſia cunctas haereſes ſola perimens ibi.
Eccleſia an ſine ullo peccato ſit 750. & seq.
Eccleſiaſticae auctoritatis neceſſitas 794.
Eccleſiaſtiſ liber a quib. haereticis, & quib.
rationibus oppugnatus, & eor. ſolut. 1075.
Eccl. auctor auctoris temp. & auctoritas 37.
Edit. div. ſcrip. varietas unde prodier. 1100.
Editio vulgata in dogmatib. nuſq. err. 1120.
Editio vulgata an ſit Hieronymi. 978.
Editionum divinae ſcripturae numerus,
auctores, & auctoritas 1103. & seq.
Editionis vulgatae errores quosdā eccl. tri-
b. de cauſis emendare nolu. 119. & seq.
Egloge divinarum ſcripturarum quid ſit,
& quotuplex 253.
Eleazar Judaeus opam Veſpaſiano daemo-
niacum curans 170.
Electio & reprobatio an ex meritis praeſi-
ſi 721. 791. 904. 925. 908.
Elect. ac. reprob. Jacob & Eſau ratio 853.
Electioſis div. & humanae comparatio 904.
Electorum numerum ſolus Deus novit 908.
Element. diq. ſcript. expoſitio duplex 229.
Eleemoſynae pro deſunctis elargiendae 913.
Elimelech annis poſt Joſue ducentis ſtare
fecit Solem 210.
Elyſii campi 964.
Empedocles Aetnaeus 960.
Embryo non eſt homo 580.
Enarrativa divin. ſcripturae expoſitio quo-
modo componitur 268.
 En.

Index Rerum Memorabilium.

<i>Enchiridion quid sit</i>	793.	<i>Evangelium Hebræitarum</i>	ibid.	<i>Fauni cum mulieribus coeantes</i>	595.
<i>Encyclicæ lectiones</i>	318.	<i>Evangelium Aegyptiorum</i>	59.	<i>Fascinationis genus duplex</i>	928.
<i>ἐκκλησιαστικά</i>	476.	<i>Evangel. & cruce collo suspendere an lic.</i>	792.	<i>Felicitate peccatum nihil infelicius</i>	843.
<i>Enoch an mortuus sit</i>	108.	<i>Evangelizantes ex evang. vivo.</i>	946. & seq.	<i>Fermentum a Græc. rite confac.</i>	800. & seq.
<i>Enochi liber</i>	ibid. 1014. 1025.	<i>Eucharistia</i>	674. 738. 769. 806.	<i>Fidei ratio definitio</i>	753.
<i>Epanorthotes</i>	437.	<i>Eucharistia adoranda</i>	674.	<i>Fides vera, quæ sit</i>	861. 88. seq.
<i>Ephef. synod. Nestorium jurare præcip.</i>	743.	<i>Euch. an verum Christi corpus contin.</i>	864.	<i>Fidei sterilis, & operosæ discrimen</i>	894.
<i>Ephod sacerdotale</i>	266.	<i>Eucharistia tria continet</i>	866. & seq.	<i>Fidei informis an sit vana, & bist. opin.</i>	753.
<i>Epimenides septem, & quinquaginta annos spelunca dormiens</i>	96.	<i>Eucharistia an typicum symbolum</i>	769.	<i>Fides justificans an sit sola in Deum fiducia</i>	753. & seq. 861.
<i>Epiphanius Pentaglottus</i>	359.	<i>Eucharistiae accidentia, panis & vini vocabulo appellantur</i>	650.	<i>Fidem veram utrum ha. ant peccator. ibid.</i>	
<i>Epiph. cur imaginem Christi abstuler.</i>	707.	<i>Eucharistiae consecrationem quot, & quibus verbis Græci faciant</i>	80.	<i>Fides an in solis sit prædestinatis</i>	831.
<i>Episcopi quæ in qualibet ecclesia, visibiles, & invisibiles</i>	629.	<i>Eucharistia quibus verbis consecratur</i>	863.	<i>Fides non ex proprio judicio sed e scriptur. & ecclesiæ testimonio probanda</i>	974.
<i>Episc. plures unius civit. an possint esse</i>	951.	<i>Eucharistia an ab improbo sacerdote consecrari possit</i>	718. & seq.	<i>Fidei myst. an hum. ratio. comproband.</i>	833.
<i>Episc. an constitutus, qui nequit doc.</i>	940.	<i>Eucharistiam ex farina, & humano semine Manichæi conficiebant</i>	135.	<i>Fides an prophetarum testimoniis probanda</i>	1058. & seq.
<i>Episc. an ex auctoritate populi sint. elig.</i>	625.	<i>Eucharistiam edendi modus duplex</i>	867.	<i>Fides se totam verbo Dei, & ecclesiæ auctoritati committens</i>	974.
<i>Episcopus an quælibet major</i>	950.	<i>Eucharistia an sub utraque specie omnibus exhibenda</i>	719. 922.	<i>Fidem intelligentiam sequitur non præcedit</i>	865. 1058.
<i>Episc. græcorum quo gestu populo bened.</i>	673.	<i>Euch. ne amplius daretur in manus, merito cautum fuisse</i>	837.	<i>Fides credentium an electionis aeternæ causa</i>	906.
<i>Episc. mon. senarii nota, lit. gamma sim.</i>	819.	<i>Eucharistia num peccatoribus denega.</i>	949.	<i>Fides an ex meritis præced.</i>	766. 863. 907.
<i>Epist. ad Heb. auctor. auctoritas, & argum.</i>	41.	<i>Eucharistiae effectum an peccata venialia impediunt</i>	864.	<i>Fides, & charitas an sint ex nobis</i>	561.
<i>Epistol. ad Hebræos ceteris epistolis cultior Paulo, & Canonica vindicatur contra hæreticos</i>	1012. & seq.	<i>Eucherii pseudepigrapha</i>	360.	<i>Fides an sola justificet</i>	891.
<i>Epistolas canonicas, qui hæretici impugnent, & quibus armis</i>	1021. & seq.	<i>Eudociae clariss. foeminae Homerocent.</i>	361.	<i>Fides sola an ad salutem sufficiat</i>	853. 880.
<i>Epistolarum canonicarum defensio</i>	ibid.	<i>Eudociae officiosum mendacium multorum malorum occasio</i>	ibid.	<i>Fides an per peccatum amittat.</i>	861. & seq.
<i>Epistolaris divin. scripturae expositio</i>	274.	<i>Eusebius Caesariæ. Constantini Magni elogio laudatus</i>	362.	<i>Fides in Christum an ante Christi adventum fuerit necessaria ad salutem</i>	759.
<i>Epist. in div. scripturae chiliades mille</i>	427.	<i>Eusebius Origenis admirator, & imitat. ibi.</i>		<i>Fidei ratio quomodo omnibus reddend.</i>	835.
<i>Epithalamion Christi, & ecclesiæ</i>	488. 107.	<i>Eusebius cur aliquando Homousii nomen non receperit</i>	ibid.	<i>Fides etiam hosti servanda</i>	842.
<i>Epitome sacra</i>	252.	<i>Eusebius symboli, quod nunc in ecclesia canitur scriptor</i>	ibid.	<i>Figura cæli tempore nativit. Christi</i>	727.
<i>Epitome div. scripturae explicatio</i>	ibid.	<i>Eusebius in temporum supput. rejeft.</i>	1088.	<i>Filius Dei</i>	738.
<i>Equus pallidus</i>	748.	<i>Eusebius Emesenus de studio Matheos accusatus</i>	364.	<i>Filius quant. ad deitatem an sit pat. min.</i>	851.
<i>Esaiæ voluminis argu. stylus ac temp.</i>	20.	<i>Eusebius Vercellensis Arrianismi simulatione illudit</i>	365.	<i>Filius quo ad orig. Græc. pat. asser. esse minorem patre, & ab eo dignitate secus.</i>	852.
<i>Esaiæ librum cur potissimum Christus in synagoga legerit</i>	ibid.	<i>Excommun. vivos, vel mort. an liceat</i>	921.	<i>Filius Dei quomodo a cath. causat. dic.</i>	953.
<i>Esai. 1. c. 24. lib. in viginti annis expos.</i>	282.	<i>Excommunicatio injuste lata, an sit alicujus momenti</i>	773.	<i>Filius Dei an semper signatur, semperque nascatur</i>	640.
<i>Esaiæ apocrypha</i>	98.	<i>Excommu. conviventes an excomm. sint</i>	778.	<i>Filius cum patre mundum creans</i>	1044.
<i>Escha Josephi uxor</i>	768.	<i>Exequias defun. presbyteri psalmorum cætu, & accensis facibus olim celebrab.</i>	913.	<i>Filius Dei an ante incarnationem angelicam naturam assumpserit</i>	613.
<i>Eschara quid significet, unde Escharod.</i>	669.	<i>Experimenta periculosa an ad expurgandam innocentiam sint adhibenda</i>	219.	<i>Filius Dei an ante incarnationem fuerit angelis invisibilis</i>	855.
<i>Esdras novis literas Judæis dedit, & scripturas a Chaldaeis incensas fideliter restituit, & duos libros dedit</i>	13. Crucem in Thau transformavit	<i>Expositionū div. script. partitio varia</i>	221.	<i>Filii Dei mulie. amore capti, qui fuer.</i>	594.
<i>Esdræ 1. ac secunde vol. auctor.</i>	1085. & seq.	<i>Expositionis sacrae duplex genus, historicū & mysticum</i>	222.	<i>Filiorum nomen tripliciter intellect.</i>	1045.
<i>Esdræ libri ducenti & quatuor, quando scripti, & quid contineant</i>	98.	<i>Expositionis mysticae species tres</i>	ibid.	<i>Filii excussorum, qui sint</i>	678.
<i>Esdræ libri 3. & 4. ejus auctoritatis apud Græcos, & Latinos</i>	45. & seq.	<i>Expos. myst. necessitas, & utilit.</i>	225. & seq.	<i>Filiorum generationi non vacantes cur lex maledixerit</i>	1057.
<i>Esdræ opinio de duratione mundi, & animarum promptuariis, de Leviathan, & Henoch, ac vaticinium de Christo</i>	ibid.	<i>Expositionis historicae utilitas</i>	ibid.	<i>Fines duo non constituentur</i>	750.
<i>Esopi arguta septem literarum expos.</i>	229.	<i>Expositionum div. script. Methodi</i>	24. 239.	<i>Firmamentum quid sit</i>	564.
<i>Esopi cornicula</i>	506.	<i>Expositores aliquot, quibus in expositione Cantici Cant. mori contigit</i>	19.	<i>Flamma divitem in inferno crucians qualis fuerit</i>	578.
<i>Esse Dei quid sit</i>	298.	<i>Expurgatio mulieris de adulter. susp.</i>	219.	<i>Fœdera apud omnes gentes victimarum sanguine confirmata</i>	101.
<i>Essenorum secta, & ejus dogmata</i>	200.	<i>Ezech. prophetia, prophetan. temp. & mors</i>	21.	<i>Fœderis Judaici scriptura</i>	100.
<i>Esther libri argumentum auctoritas, & varietas illius principii apud Græcos, Hebræos, & Latinos</i>	13. 33.	<i>Ezech. obscuritas Verg. versibus notata</i>	ibid.	<i>Fœderis volumen a Mofo scriptum, quale fuerit</i>	ibid.
<i>Esther libri supplementum apocryphū</i>	33. 44.	<i>Ezech. initium, & finem Judæi non legunt nisi post annos triginta</i>	ibid.	<i>Fœmina ad Dianæ, & Herodiadis cultum a daemonibus per arca asportata</i>	995.
<i>Esther volumen a quibus hæreticis & quibus argumentis oppugnatum, & eorum solutio</i>	1084. & seq.	<i>Ezech. sciographia</i>	265.	<i>Fœminarum transformatio</i>	941.
<i>Eva an ex Adæ costa formata sit</i>	581.	<i>Ezech. apocryphus</i>	100.	<i>Fœminæ cum daemonibus coeantes</i>	595.
<i>Evaæ etymologia</i>	1082.	<i>Ezech. psalmus, & tragoediae</i>	366.	<i>Fœminæ pueros fascinantes</i>	928.
<i>Evangelium quid significet</i>	986.	<i>Ezech. regis Hierosolymitani scriptur.</i>	100.	<i>Fœtus humani concept. 26. dieb. absolo.</i>	858.
<i>Evangelistarum dissonantia, ingens veritatis argumentum</i>	976.	F ABER Ferrarius an fuerit Joseph pater Christi	766.	<i>Fomes peccati</i>	883.
<i>Evangel. de verbis Domini dissonantia</i>	983.	<i>Fabri nomen æquivocum</i>	ibid.	<i>Fornicatio an matrimonium separet</i>	779.
<i>Evangelia in principalibus dogmatibus nihil discrepant</i>	976.	<i>Fabiola repudiato marito, alteri nubes</i>	781.	<i>Franciscus Petrarcha Latinae linguae jam extinctæ primus instaurator</i>	367.
<i>Evangelium Hebræorum triplex</i>	104.	<i>Fabulae nomen ambiguum</i>	1072.	<i>Fratres Christi, qui fuerint</i>	767. & seq.
<i>Evangelica loca, ex Evang. Heb. desum. ibi.</i>		<i>Fabiola publicæ poenitentia peragens</i>	782.	<i>Frater fratris defuncti uxorem accip.</i>	988.
<i>Evangelium Nazærenorum quale sit, & ejus auctoritatis</i>	ibid.	<i>Falconillæ anima ab inferno liberat.</i>	756.	<i>Fraternitatis oppugnatio</i>	744. & seq.
<i>Evangelium Encratitarum</i>	ibid.	<i>Falsæ volans</i>	218.	<i>Fridericus imp. a pontifice deject. imp.</i>	776.

Index Rerum Memorabilium.

- Fures & latrones ante Christum ven.** 1060.
GAD prophetarum historiarum liber 101.
 Gajanitae haeretici 669.
 Gajus Evangelii Joannis scriptor 104.
 Galilaeorum secta, & ejus dogmata 200.
 Gallus Gallinacius 771.
 Galli sanctus quid significet 810.
 Gallus Severi dialogus 691.
 Gehennon 257.
 Gelasius Papa in praef. 37.
 Gelasii dec. de com. sub utraque specie 922.
 Geminorum vita, & mores cur diversa 728.
 Genealogiae, & fabulae a Paulo damnatae, quae sint 1044.
 Genealogiae Adae 58. & seq.
 Genealogia Christi 603.
 Genealogia Christi an ad evangelium Matthaei spectet 981.
 Genealogiae Christi a Matthaeo, & Luca descriptae discrimen, & concordia 982.
 Genealogia Sem 603.
 Generationes ab Adam per Cain usque ad Noe cur Moses tacuerit 58.
 Genesios initium an ad mysterium Trinitatis pertineat 557. & seq.
 Genesios principii elementaris exposit. 231.
 Genesidum quid 986.
 Genesologia. Genetbliomantia 729.
 Geomantia ibid.
 Geometria 59. & seq.
 Germani episc. Constantinop. de saeculi duratione opinio 672.
 Gigantes an fuerint homines, qui alios magnitudine superaverint 599.
 Gigantes nū naturaliter gigni possint 583.
 Gilbertus antipapa 316.
 Gilbertus episcopus Pictavenfis in Synodo Remensi recitans 374.
 Gloriosa divinae privatio an gravior sit inferni supplicii 772. 902.
 Gnosticorum horrenda mysteria 135.
 Goliath gigantis magnitudo 597.
 Gregorius Leoninus primus orationem ostentatione corruptit 403.
 Graecorum scripta olim nec spiritum, nec accentuum notas habuere 369.
 Graeci codices ad correctionem Latinorum consulendi 978.
 Graeca & Latina bibliorum exemplaria an alicubi falsata 975. 977.
 Gratiae communis, & specialis discrimen 767.
 Gratiae subditio 790.
 Gratiae caven. nō est culpa Dei sed ho. 767.
 Gratia divina utrum nos praeveniat, vel praedeniatur a nobis 611.
 Gratiani quomodo meretur donis naturae bene utens 767.
 Gratiani se habere, an omnes fideles certesciant 877. 882.
 Gratiae certitudo qualis in divina scriptura probetur 878.
 Gregorini styli aequalitas 507.
 Gregorius Papa. conservato explanationis genere delectatus 374.
 Gregorii Papae opera post mortem ejus ab aemulis combusta ibid.
 Gregorius Papa Graecae linguae in sc. 575.
 Gregorii Papae opera Graece versa ibid.
 Gregorii operum abbreviatores ibid.
 Gregorius magni coloribus pressus, Jobi dolores exposuit ibid.
 Greg. Trojani autorem ex inferno edu. 756.
 Gregorianum 304.
 Gregorius Nazianzenus, primus post Joann. evang. Theo. cognomen adeptus 372.
 Gregorius Naz. Const. episc. 372.
 Gregorii Nazianzeni catalogus divinae scripturae carminibus editus 7.
 Guillelmus Sanctamorus sanctae manditanti persecutor 737.
HAERESIS excogitata a Colarbaso, & Marco super alphabeto Graecorum 58.
 Haeresis, quae ex div. scriptis. consutari non potest 973.
 Haer. adversus novū testamentum pugnant 972.
 Haeretici imitatores Cham, qui patris vendenda nudavit 556.
 Haeret. veterū auctorū falsatores ib. & seq.
 Haeretici sententias patrum ad suas haereses detorquebant 555.
 Haeret. possessionū ecclesiae invasores 812.
 Haeretici dum nostra dogmata impugnant, sua evertunt 974.
 Haeticorum scripta an legenda 172. 919.
 Haeticorum libros cur veteres legerint 910.
 Haeretici non sunt appellandi magistri 709.
 Haeretici num ad fidem cogendi 764. & seq.
 Haeretici pertinaces an occidendi sint ibi.
 Haeres vinene Christus 790.
 Hebr. voces ob multas causas ambiguae 1118.
 Heliopolis 814.
 Hannibalis divinatio 730.
 Harmonia Ammonii 254.
 Harmon. ex dictis div. scrip. quales sint 253.
 Hebraeorum divinae scripturae interpretū catalogus 491.
 Hedra Jonae 716.
 Helda, & Medad scripta 106.
 Helena crucem adorans 706.
 Heliae Apocalypsis 106.
 Heliae traditio de duratio. mundi 106. 673.
 Heloim cur plurali numero in principio Genesios positum 557. & seq.
 Henricus Meclinius 600.
 Henricus tertius a pontif. dejectus imp. 776.
 Heraclitus Ephesus 960.
 Herbae in cibū animal. datae quid sign. 570.
 Hermas Pastoris auctor 108.
 Herodes Judaeorum genealogias exussit 163.
 Herodes Sanedrim interfecit 992.
 Herodesii stylus 380.
 Hexaem. 32. magnis volumin. expositū 489.
 Hexapla 240.
 Hierax Aegyptius 606.
 Hieronymi Stridonensis praeceptores, vita, opera, & Stylus: ejus studium in vertendis explicandisque Sacris Bibliis ejusdem elegia 383. & seq. 1115. & seq.
 Hieronymi Savonarolae scripta aliquot damnata 382.
 Hierusalem terrae instauratio 691.
 Hierosolymitani senatus epistolae 109.
 Higinus septimus post Petrum pontifex 31.
 Hilarius Gallicano coturno elatus 339.
 Hilarius eloquentiae Rhodanus 392.
 Hymnus trium puerorum cujus sit auctoritatis 37. 703. 711.
 Hypomnemata quae sint 264.
 Hippolytus Origeni symmachos 393.
 Hippolyti de orbis duratione sententia 6. 73.
 Hivami Tyrionū regis epist. problemat. 109.
 Historica expositio omnium difficilior 228.
 Historici de se ipsis loquentes, tertia persona utuntur 985.
 Homer. cor. Iliadē ordiatur a syllaba μ. 234.
 Homerus quandoque dormitans 556.
 Homerocentones 280. 361.
 Homiliae componendae methodus 268.
 Homo an creatus sit prius in specie quam in individuo 572.
 Homo num ad imaginē Dei factus sit 573.
 Homines justī angelorū nomine vocati 599.
 Homine natura malū offerit Manich. 613.
 Hominum statura cur nunc minor sit quā fuerit olim 46.
 Homousion, & Homiusion 318.
 Homousii vox in Nicaena synodo multum exagitata 362.
 Honorius Augustodunensis 37.
 Hugo Victorinus Augustini lingua 395.
 Hugonis victorini exegetica quinque classibus distincta ibid.
 Humbertus Burgundus 865.
 Hyades 600.
 Hydromantia 729.
 Hypocriti an sit grave peccatum 694.
JACOB nominis prophetica appellatio 1082.
 Jacobū fratrem domini quidam veteres tertium decimum apostolum dixerunt 42.
 Jacobi Apostoli, Protoevangelii, Evangel. secundum Hebraeos, & expositio Masthai 110.
 Jacobi epistola cujus auctoritatis sit 42.
 Jacobi epist. quibus argum. impetita 1021.
 Jacob patriarchae Scala, qui liber sit 110.
 Jacob utrum corporea luctatione cum angelo dimicaverit, & quomodo 621. 942.
 Jacob titulus 197.
 James, & Jambres scripta 110.
 Jasonis Cyrenaei historia 27. 111.
 Jason Troadis episcopus 111.
 Jasonis, & Papisci volumen ibid.
 Idiotba quis sit 916.
 Idiotismus est Hebraei usitatus, ut dativo pro genitivo utantur 77.
 Iditbum scripsit psalm. trigessimum mon. 18.
 Iddo Videntis commentaria 111.
 Idumaea regio, & lingua 1082.
 Jehova Dei nominis significationes, & mysteria 158.
 Jehova Dei nomen. mitrae pontificali insculptum quid significet ibid.
 Jehu prophetiae commentaria 113.
 Jejunium sine elemos. an quicquid possit 795.
 Jeremias an mortuus 788. 968.
 Jeremiae prophetia, character, vita, mors 20.
 Jere. epist. ejusq. argumenta, & auctoritas 36.
 Jeremiae psalmus 18.
 Jeremiae scripta omnia 111.
 Jeremiae elementarium vaticinium 231.
 Jeremias an post destructionē Hierosolymae vel ante, lamentationes ediderit 50.
 Jerem. in thraenos praefatio apocrypha ibi.
 Jeroglyphicae scripturae partitio, species & exempla 60. & seq.
 Jesu nomen quibus literis Graeci scribant, & earum mysteria 175.
 Jesus & Maria quā vitam in Aegypto duxerint 296.
 Jesu Syrach tempora & scripta 36.
 Jezabellae reginae epistola 119.
 Jezabella in Apocalypsi quid signific. 1033.
 Ignatii martyr ad Mariam epistolā 134.
 Ignis sacer in puteo occultatus 1094.
 Ignis expiatorius 686. 910.
 Ignem gehennae utrum omnes post hanc vitam adituri sint 653.
 Ignis inferni an sit corporeus 639. 688.
 Ignis cremans & nō consumens 654. & seq.
 Ignis mundanae conflagrationis resurrectionem praecedet ibid.
 Ignis mundanae conflagrationis non ascendet ad loca sanctorum ibid.
 Ignis conflagration. an sanctos purgabit 677.
 Imag. nonē in sac. lit. quid signif. 582. & seq.
 Imaginis & similitudinis discrimen ibid.
 Imagines sacrae an colendae sint 705.
 Imag. cur Elibertina synod. prohibuit 707.
 Imma-

Index Rerum Memorabilium.

- Imaginum everfore in Nicena synodo abjurantes* ibid. & seq.
- Imitandus & Christus, & sancti* 698.
- Impeccabilis an quispiā fieri possit* 647. 737.
- Impeccab. an sint, qui sub gratia vivūt* 931.
- Imperatoris est leges ab episcopis accipere, non dare* 707.
- Indic. in libris quāta commodi* 244. & seq.
- Indulgentiae ecclesiast. quid conferant* 567.
- Indumenti pontificalis mysteria & eorum interpretatio* 157.
- Infantes ab Herode occisoi, gentilium bitorici testantur* 991. & seq.
- Infantes nūm damnatorum suppliciiis puniantur* 637.
- Infant. sine fide defun. poena mitissima* 752.
- Infernus an sit sola peccat. consciētia* 607.
- Inferni loca an sub terra sint* 579.
- Inferni loca an sint corporea* 578.
- Inferni supplicia nūm aeterna sint* 633.
- Inferni suppl. nūm peccatis grav. sint* 671.
- Inferni supplicia quibus modis mitigari putatum sit* 757.
- Inferni tormenta fallacis gaudii illusionē permixta* 758.
- Infidelium vita omnis an peccatum sit* 919.
- Infidelibus an peccata remittantur* 678.
- Inimicorum dilectio, an sit consilium vel praeceptum* 897.
- Inimic. dilectio tribus distincta gradib. ibi.*
- Inimicis benefacere partim praecipitur, partim consilium* 843.
- Injuriarum remissio* 747.
- Innocent. tertii decr. de unitate uxoris* 783.
- Innoc. off. decretalis adversus striges* 596.
- Initium salutis nostrae unde* 955.
- Inquisitoria div. scripturae expositio* 227.
- Inscriptio vestitus filii Dei* 120.
- Inscript. libror. diligēter examinādae* 504.
- Inscriptionum falsar. causae variae ibid.*
- Inscriptiones librorum, falsae quibus notis deprehendantur* 507.
- Inscriptiones Operum cur interdum ab auctoribus omittantur* 504.
- Interficere se ipsum an liceat servandae castitatis gratia* 713.
- Interpretationes nominum Hebraeorum in sacris literis unde sint* 980. 985.
- Inventio expositoriae artis pars sec.* 238.
- Invocatio sanctorum* 942.
- Joachim Jesu filius, lib. Escher scriptor* 33.
- Joachin, & Joachin descripiem* 991.
- Joachim rex Jere. lamentationes cōbussit* 50.
- Joan. Bapt. anima nūm ante corp. fuer.* 853.
- Joannis Baptista verus Helias* 994.
- Joannes Baptista dubitatio* 759.
- Joan. Baptista prae gaudio & admiratione dubitans* 829.
- Joan. Bapt. an de morte Christi, vel de ejus descensu ad infernos dubitaverit* ibid.
- Joan. Baptista scivit Christum descensurum in in infernum, nūm solum virtute, sed etiam cum anima* ibid.
- Joannis Evangelistae vita, & mors* 28.
- Joan. Evang. l. theologus appellatus* 1031.
- Joan. evang. an fuerit occisus* 788.
- Joan. epistola protocanonica* 31.
- Joan. secunda, & tertia epist. 42. 1024. 1026.*
- Joan. epist. ad Partbos* 28. 123.
- Joan. Evang. a quibus haereticis, & qualibus argumentis impugnatum* 1002.
- Joan. mos est, sequens manubrium ex praecedentis sine inchoare* 850.
- Joan. Evang. Hebraice versum* 29.
- Joan. Apostoli epistolae septem* 122.
- Joannis omnium Evangelistarum novissimus scripsit Evangelium* 28.
- Joan. in Evangelio scopus* 1005.
- Joan. in cap. 6. de manducatione sacramenti corporea loquatur* 864. & seq. 870.
- Joan. octavum cap. ejus auctoritatis sit* 123.
- Joan. apocalypsis* 43. 123.
- Joan. Mac. cognom. Hyrcanigēta incluta* 51.
- Joan. Maccabaei commentarii* 123.
- Joan. Ostuniensis episcopus* 85.
- Joannis patriarchae Antiocheni liber de potestate concilii* 80.
- Joan. Pici de Kabala Judaeor. sententia* 99.
- Joan. Rosenfis episcopi martyrium* 418.
- Joan. Thebulonicensis episcopi de angelis sententia* 563.
- Job libri auctor, tempus, argumentum, lingua, stylus, ac divisio* 14. & seq.
- Job historia a quibus haereticis, & quibus argumentis impetita, & eor. solutio* 1079.
- Job uxoris oratio apocrypha* 49.
- Job. libri appendix apoc. quid cōtineat* 48.
- Job imprecationes, & maledictiones quomodo intelligendae* 1083.
- Job genealogia apocrypha* 48.
- Job an vere fuerit bonus* 1082.
- Job quomodo irreprehensib. & peccator* 1084.
- Job. nominis interpretatio* 1082. & seq.
- Job amici quales* ibid.
- Jobeus, sive Gem. exactius explicata* 141.
- Jonathae Judaei de trinitate dictum* 470.
- Jonathae ad Spartanos epistola* 124.
- Jonae prophetae prophetia, vita, mors* 24.
- Joseph viri civilis imago, & exemplar* 459.
- Josephi fratres an accusaverint eum de crimine pessimo* 622.
- Josephi patris Christi virginitas* 768.
- Joseph pater Christi an bigamus fuerit* 197. 724. 767.
- Joseph pater Christi an filios plures habuerit* ibid.
- Joseph an Mariae potius cultos quam maritus* 723.
- Joseph patres adoptivi, natur. & legal.* 988.
- Joseph quodnam genus artis exercuit.* 766.
- Joseph oratio* 124.
- Joseph aenae statua Romae posita* 424.
- Josue prius Osee appellatus* 11.
- Josue liber collectus ex libro Justorum* 11.
- Jota, & apex in Evangelio quid signif.* 125.
- Jovis sepulcrum in Creta* 96.
- Joviniani lex de Christianis gentilium literatura imbuendis* 318.
- Ira, & odium in Deo sunt non secundum affectum, sed secundum effectum* 295.
- Iris in capite angeli quid significet* 91.
- Isgammatica poesis* 293.
- Isti Aegyptiorum* 60.
- Israelis vocabulum quid significet* 622.
- Judae apostoli obitus, & sepulcrum* 43.
- Judae epistolae auctoritas* 962. 1024. 1027.
- Judae epistola cur olim non fuerit a quibusdam veteribus recepta* 43.
- Judae Ischariotis Evangelium* 126.
- Judas laquei suspendio an perier.* 810. 886.
- Judae Maccabaei commentaria* 126.
- Judae pro mortuis oblatio, & oratio* 1092.
- Judaeorum sectae quatuor* 199. & seq.
- Judaei sub Rom. vis. jus habeb. in suos* 711.
- Judaei eadem Hebraica verba, diversis sonis, & accentibus legunt, pro varietate regionum, & lectorum arbitrio* 126.
- Judaei in Babylone linguā san. obliti* 242.
- Judaei an in terris gentium immolar.* 571.
- Judaei an in sempiternum a Deo rejei vel reprobat* 164.
- Judaici repudi. an reprobation. causae ibi.*
- Judaei an Christum agnoverint* 790.
- Judaei in circumcissione infantium Helias sellam adornant.* 994.
- Judicii dies coronae similis* 47.
- Judiciorum Dei abyssus* 909.
- Judicium libri auctor. tempus, ac gesta* 11.
- Judicium Alciati de legum interpret.* 299.
- Judicium Aloisii Veronen. episcopi de Joan. Pici Heptaplo* 423.
- Judicium Augustini Gregorii, & Isidori Hispan. de translatione Hiero.* 385.
- Judicium Auctoris de expositioribus divinae scripturae* 299.
- Judicium Claud. Vien. episc. in Eueb.* 261.
- Judicium ejusdem de Halaris* 748.
- Judicium Cypriani, Laetantii, & Hieronymi de Tertulliano* 478.
- Judicium episcop. Galliae de sententia Augustini circa electionē ac reprobat.* 909.
- Judicium Gennadii de Augustino* 638.
- Judic. Gennadii, & Bedae de Tichonio* 486.
- Judicium Gregorii Nysseni de Basilii Haemero* 373.
- Judicium Isidori Pelusii & Aniani de Chrysostomi eloquentia* 403.
- Judicium Hieron. de August. operibus* 227.
- Judicium Hieron. de Eusebio Caesar.* 263.
- Judicium Hieronymi de Victorini stylo, & eruditione* 488.
- Judicium Hieronymi Veronen. episcopi de Cornelio Bontino episcopo* 352.
- Judic. Photii de homiliis Chrysost. Ge.* 404.
- Judicium Porphyrii de Origene* 438.
- Judicia praeceptorum patrum de Origene* 439.
- Judicium Sozomeni de Apollinario* 318.
- Judic. Spiridiamis de Triphylii sermon.* 487.
- Judith voluminis auctor, & auctoritas* 35. 1085.
- Judith liber quibus argumentis ab haereticis impetatur, & eorum solutio* ibid.
- Julii Africani consulētis de historia Sannae, epistola ad Origenem* 37. 710.
- Julius Caesar barbam vellicans* 701.
- Julianus Christianis omnes Graecas disciplinas interdicat* 318. 372.
- Julia. imper. Cumaeae sibyllae carmina exuerens* 174.
- Juliani de libero arbit. damnata sentē.* 428.
- Jurare Dei quid sit* 676.
- Jurarare pro confiteri & laudare* 742.
- Juramenti prohibitio an sit consilium, vel praeceptum* 897.
- Jurare Deum in veritate & justitia an liceat* 582. 739. & seq. 813.
- Jurare per creaturas an liceat* 742. & seq.
- Jurare per Evangelia an liceat* ibid.
- Juramenta improbantium catalogus* 740.
- Jurandi facultatem Lutherani, & Anabaptistae Christianis interdunt* 742.
- Jurantium rationes & argumenta* 740.
- Juramentū prohibitio tres habet gradus* 897.
- Juranti. tria circa juramēt. spectanda* 743.
- Juramen. duplici de causa venerandum* 742.
- Justinianus Augustus Escharodocita* 669.
- Justinianus imperator apostolorum canonum meminit* 81.
- Justificatio ex fide & operibus* 1025.
- Justorum liber* 127.
- Justus an aliquis in hac vita esse possit* 690.
- Justus an in quolibet bono opere peccet* 638.
- Justos cur Deus una cum injust. flag.* 1057.
- K** *ABALA Judaeorum quid sit* 99.
- Kabala duplex, vera, & falsa* ibid.
- Kabalistica literarum expositio unde criginem habuit* ibid.
- Kabalistica singularum literarum expositio qualis*

Index Rerum Memorabilium.

- qualls fit 134.
Kabalistica in principium Gen. exposit. ibi.
Kabalistica expositio in dist. ex 9. Esa. 234.
Kabalistica in versic. psal. 3. expositio 260.
Kabalistica expositio maledict. Semej. 239.
Kabalaee Judaeor. quis primus inter Chri-
 stianos explicatā fecerit mentionē 99.
Kikajon arbuscula 716.
Korū 1104.
Korban traditio extra legem 1055.
LABORARE manibus an omnibus prae-
 cipitur 862.
Labor manuum quibus necessar. 946. & seq.
Lactantius Crispi Caesaris praeceptor 322.
Lamentationum Jeremiae praefatiuncula
 cujus sit auctoritatis 50.
Lamiarum impia exercitia 595.
Lamiarum Inquistores ibid.
Lamuelis institutio 127.
Lampades & luminaria olim in funeribus
 Christianorum usitata 913.
Lampridius historicus ethnicus de episco-
 porum electione 626.
Lapillus candidus novo nomine inscriptus,
 in apocalypsi quid significet 73.
Laudandus an sit Deus 286.
Laudis sacrificium omnium gratissim. 269.
Laudandi Deum quis sit praestant. mod. 267.
Laudes cur a nobis maxime req. Deus 269.
Laudare Deum est res omni. difficillima ibi.
Latini a Theophylasto injuste reprehe. 859.
Latro vim coelesti regno inferens 857.
Latro, & Paulus cur non antea vocat. 904.
Lazarū vendicū, & divitis narratio historia
 est, an parabola 749.
Lazarus an resurrectionem crediderit 760.
Lazarus in qua aetate resurrexerit 197.
Lectores incauti, omni. sine defectu vor. 557.
Lectores indiscreti Zeli 556.
Legentium vol. patrum, triplex variet. 555.
Legum interpr. qui prae caeteris elige. 299.
Leo, & Constantius ob exultas imagines in
 concilio Nicaeno damnati 707.
Leo 3. ad Francos, & Leo 9. ad Germanos
 imperium transulere 776.
Leonis quarti decretum contra sortes 650.
Leo Papa nonus 81.
Leonis Papae epist. ab haereticis falsat. 507.
Leonis decretum de animae creatione 681.
Leo Byzantius, concordiam a fortuitu ri-
 su persuadens 68.
Leonina poesis 292.
Leprosi sacerdotibus se offendant 773.
Levitae, & Enoch duo maxima anima. 47.
Levitae ex publico aliti 810.
Levitarum possessio nulla 677.
Levitae Talmudistarum fabula 47.
Lestrigines 867.
Lex Moisaica num minora praeceperit quā
 lex naturae 899.
Lex pedagogus ad Christum 1046.
Lex Moisi litera occidens dista 130.
Lex Moisi quomodo mala dicatur 1042.
Lex Moisi an justa 762.
Lex & prophetae quomodo usq. ad Joa. 1046.
Lex cordi inscripta, quid sit 127.
Lexice sive vocabularia div. scrip. expos. 262.
Libani de Chrysostomi eloquentia elog. 403.
Liber bellorum Damini 72.
Liber census filiorum Israël 77.
Liber desideratus a Job 128.
Liber devoratus a Joanne quid significet. 91.
Liber div. scient. triplex 212.
Liber aeternae praedestinationis 127.
Liber ab Ezechiele devoratus 217.
Liber generationis coeli, & terrae 86.
Liber generationis Jesu Christi in principio
 Matthaei quid sit 118.
Liber grandis apud Esaiam quid sit 102.
Liber de infantia Salvatoris 119.
Liber justorum 127.
Liber involutus apud Esaiam, & Joann.
 quid significet 121.
Lib. judiciales apud Daniel. quid signif. 126.
Liber legis ab Helthia repertus 128.
Liber de legali sacerdotio Christi 119.
Liber monumenti, sive memorialis 138.
Liber Mortis 139.
Liber repudii, quem Deus synagogae tra-
 didit qualis sit 164.
Liber septem sigillorum in revelatione Joā-
 nis quid significet 186.
Liber signatus apud Esaiā quid signif. 189.
Liber verborum Domini 209.
Liber vitae aeternae, sive beatitudinis fern-
 piternae 216.
Liber vitae quatuorplex sit, & quid sign. 210.
Liber vitae an omnes homines in se con-
 scriptos habeat 211.
Liber volans 217.
Liber vitae uniuscujusque 215.
Liber vitae agni 214.
Liber viventium 211.
Liber vitae mandatorum Dei 214.
Lib. cur primi saeculi hom. non uteren. 128.
Lib. sanctos quomodo Judaei inscrib. 1064.
Lib. sacror. quanta utilit. in praef. pr. to.
Librorum div. script. partitiones septem 6.
 triplex supputatio 3. & seq.
Libri protocanonici ex novo testamento,
 qui, & quot sint 26.
Lib. vet. & novi testam. catalogus a Gregorio
 Theol. Graecis verbis contextus 7. 53.
Lib. sancti. unde constet non esse falsat. 973.
Lib. sancti ab haeret. de can. ejctis in Praef.
 Libri quos haeretici sanct. patrib. adem. ibi.
 Libri ab haereticis transformati ibid.
 Libri a librariis falso inscripti ibid.
 Libri cur falso inscrib. causae multae 504.
 Libri unde auctorum, quibus inscribuntur,
 esse constet 973.
 Libros Haereticorum comburere, omnibus
 gentibus commune est 88.
 Libri orientaliū quales 216.
 Librorum Judaicorum forma 121.
 Libri Numae in agro Petilii reperti, &
 a Senatu Rom. exusti 88.
 Libri, & coeli mutua similitudo 121.
 Liberum arbitrium an sine gratia bene-
 operari queat 635. 929.
 Liberum arbitrium an cum gratia possit ab
 omni culpa abstinere 694.
 Lignum vitae cur Deus Adm. prohib. 1056.
 Limbus puerorum 895.
 Lingua una an ante conditam turrin om-
 nibus fuerit 602.
 Limniscus quid 260.
 Lini pontificis scripta 129.
 Linus, & Cletus an in pontificatu Clemen-
 tem praecesserint 129.
 Litera occidens apud Paul. quid signif. 130.
 Litera occidens etiā in novo test. inven. ibi.
 Litera Pythagorae quid significet 233.
 Literae mysticae apud Graec. quae sint ibi.
 Literae numerum significantes ibid.
 Literae vocales apud Hebraeos nullae 242.
 Liturgiae Jacobi, Clementis, Basilii, Chry-
 sostomi 587. 802. & seq.
 Lyrani sententia de censu populi a Davide
 habito rejicitur 90.
 Lysiae epistola 131.
 Locorum communium ex sanctis literis em-
 cerptorum methodus 254.
 Locus rhetoricus a Fortuitis 67.
 Locus de fletu Christi apud Lucam a quib-
 usdam timidis rejectus 40.
 Locus de fletu Christi ab haereticis oppu-
 gnatus 998. 1001.
 Locus ex Geneseos cap. 18. an ad Trinitatē
 spectet 611.
 Locutor jumentorum apud Cartha. Deum.
 asiniungulū pro artib. insigni habens 136.
 Lotb filiarum incestus 931.
 Lotb uxor relabentat exemplum 1039.
 Lucae aetas, obitus, & sepulcrum 28.
 Lucae Evangelium a quibus fuerit haere-
 tici rejectū, & quib. arg. exagitātū 996.
 Lucae evang. sententiae a Marc. depra. 997.
 Lucam fuisse auctorem epistolae ad Hebr.
 quidam veteres tradidere 41.
 Lucani de mundi conflagratione opinio 281.
 Lucianaea exemplaria 431.
 Lucretii de mundi exitu sententia 280.
 Lunae eclipsis unde sit 731.
 Luscus Ismaelis cum Jacob mysteriū 227.
 Lutherus, ecclesiasticas traditiones abji-
 ciens, confutatur 198.
MACCABAEORUM primi & secundi
 auctor, auctoritas, tempora 37.
 Maccabaeorum tertii libri argumentum
 auctor, auctoritas, tempora 51.
 Maccabaeorum libri quarti argumentum,
 auctor, auctoritas, tempora ibid.
 Maccabaeorum libros Hebraei inter agio-
 grapha recipiunt 38.
 Maccab. libri a quibus haeretic., & quibus
 argumentis oppugnati, & eorum defensio
 1091. & seq.
 Maccabaei unde cognomen acceperint 382.
 Maccab. mater num gaudio perierit 721.
 Machabium Calvaria hominis defuncti al-
 loquitur 756.
 Macedonia anim. habet ex igne genita 598.
 Macrobiū testimonium de infantibus ab
 Herode occisi 992.
 Magdalene, an tres, vel una, vel duae 797.
 Magica ars an sit mala 725.
 Magiae artis duplex genus, ver. ac fal. 87.
 Magicae artis, alia naturalis, alia daemo-
 nica. ibid. & seq.
 Magia ex Medicina, Mathefi, & religione
 conflata 87.
 Magicarum artium libri ibid.
 Magi ex genere Balaā, Balaami vatic. edo-
 cti ad Christum ex oriente venerunt 702.
 Magorum evangelica historia a Manichaeis
 repudiata 984.
 Magister sententiarum 454.
 Magister historiae scholasticae 453.
 Magni cognomen 305.
 Malachiae prophetia, vita, & mors 25.
 Malachiam prophetam Origenes angelum
 credidit incarnatum ibid.
 Maleficae mulieres ad Dianae cultum per
 aera raptae 595.
 Mali non tollendi cum ruina bonor. 765.
 Malum naturale an sit in rerū natu. 583.
 Malum felicitas ignorari quam sciri 1055.
 Manasse regis oratio cujus auctor sit 44.
 Manasse regis legis domini abolevit 128.
 Mandragora a Rachezpet. quid sit 619.
 Mandragora Circea amorib. deservit 620.
 Mandrag. morion dementia inducens ibi.
 Manducatio carnis Christi 674.
 Manichaei Persae scripta omnia 193.
 Manichaeus mannae effusor 1036.
 Manichaeus paracletus 1008.
 Manichaei vetus testament. abjiciunt 198.
 Mu-

Index Rerum Memorabilium.

<i>Manichaei nomen in semore Manich. scriptum</i>	193.	<i>Matth. Evangelium Barnabae manuscriptum, quando, & ubi inventum</i>	72.	<i>Miste, dio scrutatet, nūc damna di sint</i>	890.
<i>Manna Eucharistiae figura</i>	864.	<i>Matth. Evangelium aliter dissecant Graeci aliter Latini</i>	27.	<i>Mitra pontificia</i>	267.
<i>Minuum labores manducare</i>	679.	<i>Matth. Evangelium a quibus haereticis oppugnatum</i>	979.	<i>Monasticae tradi. an ab Evang. discr.</i>	817.
<i>Marcus Petri interpres</i>	996.	<i>Matth. Evangelistae liber de infantia Salvatoris</i>	138.	<i>Monachorum vestitus an licitus sit</i>	748.
<i>Marci Evangelium</i>	27.	<i>Matth. evangel. liber de stirpe Mariae</i>	ibid.	<i>Monach. & saecular. an pares sint obligat. pariaq; earū de transgressionū delicta</i>	954.
<i>Marcus gesta Christi non servato eorum ordine scripsit</i>	996.	<i>Matth. traditiones</i>	ibid.	<i>Monachi an adigendi sint, ut manuum labore sibi victum parant.</i>	946.
<i>Marci princip. a Porphyrio lacesitum</i>	994.	<i>Matth. illustris foemina</i>	316.	<i>Monachorum genera quatuor iuste a labore manuum cessare possunt</i>	ibid.
<i>Marci ultimum caput cur aliquando veteres aliqui non receperint</i>	39.	<i>Massa humani generis in Adā perditā</i>	908.	<i>Monachis, quicumque illi sint, non est illicitum manibus laborare</i>	947. & seq.
<i>Marci ultimum caput quam auctoritatem habeat</i>	820.	<i>Massa perditionis Augustinus primus omnium docuisse dicitur</i>	910.	<i>Monachos quales improbet Augustinus ib.</i>	946.
<i>Marci de Christi resurrectione a caeteris Evangelistis dissonantia tollitur</i>	995.	<i>Massa perditionis XXV. argumentis ab Ambrosio oppugnata</i>	ibid.	<i>Monotessaron Evangelicum quid sit</i>	254.
<i>Marci Evangelium a quibus haereticis, & quibus rationibus oppugnatum</i>	993.	<i>Maximus Imp. Actū Pilati cōpositor.</i>	160.	<i>Monotessaron Sophiae</i>	ibid.
<i>Marcus cur Esaiam pro Malachia citaverit</i>	994.	<i>Meditativa div. scrip. expositio</i>	272.	<i>Monorchmica poesis</i>	292.
<i>Marci evangel. de vita Barnabae com.</i>	133.	<i>Meditativae expositionis exemplum</i>	273.	<i>Montani de matrimonio sententia</i>	723.
<i>Marcus Tullius sibyllina de Christo vaticinia transtulit</i>	176.	<i>Meditationis scholasticae leges</i>	295. & seq.	<i>Mors duplex</i>	969.
<i>Marcosii haeresis de sonitu coeli</i>	615.	<i>Meditationis sublimis exemplum</i>	298.	<i>Mors prima, & secunda</i>	894.
<i>Mardochei aetas, & interitus</i>	33.	<i>Meditationis demissae exemplum</i>	296.	<i>Mors secunda, duplex est</i>	895.
<i>Mardocheus librum Esther scribit</i>	ibid.	<i>Medusae astrum</i>	732.	<i>Mors homini insita non lege naturae, sed peccati</i>	584.
<i>Maris aenei capacitas</i>	1007.	<i>Melchisedech an homo fuerit</i>	606.	<i>Mortui an sint omnes</i>	918.
<i>Maris rubri transitus quid significet</i>	654.	<i>Melchisedech an fuerit Spir. Sanctus</i>	607.	<i>Mortem sibi inferre an liceat servandae castitatis causa</i>	605.
<i>Maria mater Christi an a Matthaeo dicatur mater Iose & Jacobi</i>	816.	<i>Melchisedech genealogia</i>	197.	<i>Mortui eleemos., & orationib. juvandi</i>	913.
<i>Mariae Virg. statura, & corporis habitus, ex Epipha. ejusq; imago a Luca depicta</i>	131.	<i>Melchisedechiani haeretici</i>	ibid. 606.	<i>Mortui in iudicio ex libro vitae judicandi</i>	215. & seq.
<i>Maria ex tribu David & Levi</i>	989.	<i>Melitonis opus de transitu Mariae virginis ab incerto auctore confectus</i>	137.	<i>Mulier profluvio sanguinis laborans</i>	804.
<i>Mariae virgini Spiritus S. cum omnibus virtutibus essentialibus, illabitur</i>	821.	<i>Menander poeta</i>	138.	<i>Mulierum Christi mortē lugētū fletus</i>	845.
<i>Maria V. an per ingressum Christi in ejus uterum mundata sit a peccatis</i>	646.	<i>Menandri versus a Paulo citatus</i>	ibid.	<i>Mulos quis primus invenit</i>	1010.
<i>Mariae V. vulva an in partu aperta</i>	823.	<i>Mendacium in divinis literis nullum</i>	976.	<i>Moses an duas habuerit uxores</i>	628.
<i>Maria V. an post par. purgation. egerit</i>	822.	<i>Mendacio uti utrū lice. viro bono</i>	605. 615.	<i>Moses in omni Aegyp. sapiēt. a instructus</i>	61.
<i>Maria V. an recte dici queat Gratia pl.</i>	820.	<i>Mendacio officioso multi sapientes ac optimi viri uti sunt, & quomodo</i>	604. & seq.	<i>Moses coelestis harmoniae sono refectus, cibi per dies 40. oblitus est</i>	614.
<i>Maria an semper agnov. Chr. esse Deū</i>	825.	<i>Mendacio utendum Priscillianistae haeretici docent</i>	ibid.	<i>Moses & Paulus an Dei essentiā vider.</i>	578.
<i>Maria num semper de Christo decentem habuit opinionem</i>	857.	<i>Mendicitas an prohibita</i>	948.	<i>Mosi facies num cornuta fuerit</i>	624.
<i>Maria V. an inani gloria laboraverit</i>	763.	<i>Mendicitas Christi, & apostolorum</i>	736. 831.	<i>Mosi ingratitudo ad aquā cōtradictio.</i>	610.
<i>Maria V. an aliquando infidelit. passa</i>	613.	<i>Mendicantium religiones</i>	736.	<i>Moses & Paulus quomodo petierint deleri de libro vitae.</i>	212.
<i>Mariam Christo morienti assistisse, cur tres Evangelistae non scripserint</i>	817.	<i>Mendicantib. relig. an omisso manū labore ex mēdicatēte victum parare liceat</i>	862.	<i>Moses, & Helias num vere in transfiguratione Christi apparuerint</i>	1830.
<i>Mariae Virg. in morte Christi dolor, & quo gladio percussus ejus animus, an dubitationis, stuporis, &c.</i>	824. & seq. 645.	<i>Mendicitas religiosor. an approban. sit</i>	964. & seq.	<i>Moses de mundi officio non obscure, sed simplicissime & clurissime scripsit</i>	495.
<i>Mariae assump. varia apud vet. senten.</i>	136.	<i>Mercuria an damnanda sit</i>	670.	<i>Moses Jeroglyphica disciplina in sacris literis utitur</i>	61. & seq.
<i>Maria virgo an in iudicio cum caeteris judicabitur</i>	655. 677.	<i>Mercurius, cur trisnegistus dictus sit</i>	61.	<i>Moses composuit psalmos undecim</i>	17.
<i>Mariae virginis scripta omnia</i>	134.	<i>Mercurii volumina triginta sex millia & quingenta viginti quinque</i>	ibid.	<i>Mosi Ascensio, liber ita inscriptus</i>	140.
<i>Marito an liceat uxorem dimittere, & alteram ducere</i>	914.	<i>Mercurii trisnegisti volumina quae tempore Clem. extabāt, & quae nūc extēt ib.</i>	ib.	<i>Moses alter non fuit inter Mosem</i>	492.
<i>Masupium apostolicum</i>	840. & seq.	<i>Merita an sint electionis, & vocationis causa</i>	663. 904.	<i>Moses an mortuus sit</i>	588.
<i>Martini episcopi de bello sententia</i>	ibid.	<i>Merita just. an aeter. vita digna sint</i>	648.	<i>Mosi mortem, quae in fine Pentateuchi legitur, quis scripserit</i>	10.
<i>Martyres in veteri testam. an fuerint</i>	1092.	<i>Meritum nostrum facit gratia</i>	675.	<i>Mosi Pentateuchus a quibus impugnatus, & quomodo vindicatus</i>	1052. & seq.
<i>Martiria virginum se ipsas occidentium cur ecclesia celebret</i>	715.	<i>Merita nostra Dei sunt dona</i>	612.	<i>Mosi Pentateuchum Judaei sine punctis in synagogis habent</i>	242.
<i>Mathematicorum vanitas</i>	729.	<i>Merita nostra coron. deus ut dona sua</i>	675.	<i>Mundus parvus homo</i>	231.
<i>Mathusalem annor. famosa quaestio</i>	592.	<i>Merita nostra tunc magna sunt, cum nimia reputantur</i>	612.	<i>Mundus triplex: subluxaris, coelestis, ultra mundanus</i>	236.
<i>Matres gaudi nimio extinctae</i>	721.	<i>Merita nostra bisariam consideranda</i>	675.	<i>Mundus invisibilis an ante hunc visibilem mundum creatus sit</i>	559.
<i>Matrimonium an licitum sit</i>	723.	<i>Merita de congruo, & de condigno</i>	787.	<i>Mundum hunc num alii mundi precesserint, & post eum alii futuri sint</i>	682.
<i>Matrimonii gradus qui liceant</i>	778. & seq.	<i>Merita unius an alteri profint</i>	795. & seq.	<i>Mundus num die sexto completus</i>	570.
<i>Matrimonium an sit sacramentum illud de quo Paulus loquitur ad Ephesios</i>	941.	<i>Messis Evangelica</i>	765.	<i>Mundus an Dei filius sit</i>	624.
<i>Matrimonii praecipua forma</i>	723.	<i>Metaphsenis Persae Chronogra. veris.</i>	1088.	<i>Mundum cur Deus fecit</i>	683.
<i>Matrimonium explendae lidinis causa nō sotrabendum</i>	ibid.	<i>Michaelis cum diabolo disputatio</i>	140.	<i>Mundus hominis gratia conditus</i>	901.
<i>Matr. a Marc. & Montano damnatū</i>	ibid.	<i>Michaeae prophetae vatic. vita obitusq;</i>	24.	<i>Mundus num magis sit ad imaginem Dei quam homo</i>	573.
<i>Matrimonium Mariae & Ioseph, quale ibi.</i>	ibid.	<i>Militare an Christianis liceat</i>	842.	<i>Mundum Adae pecca. corruptū, per Messiam instaurandum esse, tradunt Rabini</i>	86.
<i>Matrimonium an adulterio separetur</i>	738.	<i>Militibus praedari num liceat</i>	607.	<i>Mundum senescere, & ad finem proper.</i>	47.
<i>Matthaei aetas, mors, sepulchrum, & Evangelium ejus quomodo scriptum.</i>	27.	<i>Millenarius numerus indefinitam annorum multitudinem significans</i>	970.	<i>Mundus in resurrect. immortal. donan.</i>	901.
<i>Matth. quando, & ubi Evang. scripserit</i>	986.	<i>Mille annorum aurea saecula</i>	691. & seq.	<i>Mundi totius duratio</i>	777.
		<i>Millenarii, qui, & quot fuerint</i>	ibid.	<i>Mundi aetas an 6000. annor.</i>	761.
		<i>Missae & publicae praecationes an vulgari lingua dicendae sint</i>	915.		
		<i>Missae pro mortuis</i>	913.		
		<i>Mysterium quid</i>	941.		

Index Rerum Memorabilium.

<i>Mundi totius duratio in 12. partes div.</i>	47.	<i>Octavii de Herode apophthegma</i>	ibid.	<i>Pater quomodo adhuc operetur, cum septi-</i>	
<i>Mundi totius duratio septem hominum vi-</i>		<i>Ode in psalmum</i>	116.	<i>ma die quieverit</i>	1044.
<i>ta mensuratur</i>	107.	<i>Odit omnes, qui malos odit</i>	148.	<i>Patrum vitia nec probanda, nec prod.</i>	556.
<i>Mundi interitus</i>	900.	<i>Odire Deum an aliquis possit</i>	748.	<i>Patres an liceat appell. monach. praef.</i>	930.
<i>Mundi interitus temp. secundū Judā</i>	709.	<i>Oenomanthia</i>	729.	<i>Patritii homerocentones</i>	361.
<i>Mundi conflagratio resurrex. praeced.</i>	656.	<i>Offendens in uno quomodo omni. reus</i>	1025.	<i>Patientia duplex</i>	944.
<i>Mundi renovatio</i>	958.	<i>Og gigantis magnitudo</i>	597.	<i>Patientiā Deo an sacrae literae trib.</i>	ibid.
<i>Mundi renascentis, & eoi similitudo</i>	121.	<i>Og regis liber</i>	144.	<i>Pauli Aemilii in repud. uxore apophieg.</i>	168.
N ABOTH ab Izabela injuste accusatus,		<i>Quorūq.</i>	136.	<i>Paulus a quibus instructus 29. cum Mat-</i>	
<i>& occisus</i>	119.	<i>Oniae epistolae</i>	144.	<i>thaeo cur vocatus 904. a Luca, & Marc.</i>	
<i>Nabum prophetae prophetia, vita, mors</i>	24.	<i>Onocentaurus</i>	928.	<i>Evang. narrat. accepit 28. an Petro digni-</i>	
<i>Nasaraeorum radendi mos</i>	700.	<i>Opera Dei quae erroris speciem praefere- rent quomodo explicanda</i>	1042.	<i>tate par 910. Cū scriberet an semper ha-</i>	
<i>Nathan prophetae scripta, & gesta</i>	141.	<i>Opera bona an sint meritoria</i>	674.676.	<i>buerit Spir. Sanct. 1011. quomodo Christi</i>	
<i>Naturalium rerum theorematum non temere a Christianis affirmant. nec neg.</i>	329.559.	<i>Opera extra gratiam num. sint peccata, & quomodo mala dicantur</i>	751.910.929.	<i>secundum carnem novit 1011. quomodo</i>	
<i>Navis Argolicae astrum</i>	600.	<i>Opera infidelium an peccata sint</i>	910.	<i>factus omnibus omnia ibid. ejus zelus er-</i>	
<i>Necromantia</i>	729.	<i>Opera veterum patrum, quae videntur esse peccata quomodo defendantur</i>	1043.	<i>ga Judaeos 1013. quot epistolae scripse-</i>	
<i>Negotiatio bona & mala</i>	789.	<i>Opus imperfect. in Matth. an Chrys. sit</i>	412.	<i>rit 29. cum Jacobo de justificatione con-</i>	
<i>Negotiatio quae licita, & illicita sit</i>	670.	<i>Oratio vocalis</i>	745.	<i>cors 1025. lingua sua eloquentior 1019.</i>	
<i>Nepemias Neceliae filius</i>	141.	<i>Orantium attentio duplex</i>	657.	<i>epistolarum ejus argumenta singula 145.</i>	
<i>Nepotis Aegyptii epis. mille ann. fabul.</i>	434.	<i>Orare licet quod desiderare licet</i>	746.	<i>ejus salutationis tessera 1016. quomodo</i>	
<i>Nero epistolae Pauli admirans</i>	149.	<i>Orationes & preces ecclesiae an ignota lin-</i>		<i>sub diversis personis locutus sit</i>	1011.
<i>Nero urbis Romanae incensor</i>	150.	<i>gua agenda sint</i>	657.	<i>Pauli ep. Nero cum admiratione leges</i>	149.
<i>Nestoriani libros Apollinarii in Athnassi libros transformant</i>	506.	<i>Orandum pro mortuis sanxerunt apost.</i>	913.	<i>Pauli epistolae, qui haeretici, & quibus ra-</i>	
<i>Nicaena synodus epistolam Pauli ad Hebr. comprobat</i>	42.	<i>Orationes pro sanctis defunctis</i>	756.	<i>tionibus insectati fuerint</i>	1008.
<i>Nicias ex ignorantia lunaris deliquit clas-</i>		<i>Ord. sac. an quilibet sacer. cons. possit</i>	719.	<i>Paulus an fuerit auctor epist. ad Hebr. du-</i>	
<i>sem perdidit</i>	731.	<i>Origenis opera, ejus doctrina, & elogia ex vetustis Patribus</i>	438. & seq.	<i>bitare non licet</i>	1012.
<i>Nicodemi evangelium</i>	141.	<i>Origenis libri praeo similes</i>	920.	<i>Paulus cur epist. ad Hebr. nomen suum non praeposuit</i>	1020.
<i>Nigidii Figuli rota, & praedictiones</i>	728.	<i>Origenes in expos. Can. se ipsum vincēs</i>	444.	<i>Pauli epistol. ad Achaeos., ad Corinth. 3. ad Laodicenses, ad Thessal. 3. ad Senecam.</i>	
<i>Nihil diabolus, & peccatum</i>	851.	<i>Orig. scripta ipso vivente ab haer. fals.</i>	507.	<i>Pauli Apocalyp. Actus, Evangelium, & Pauli raptus volumen</i>	145. & seq.
<i>Nicolaus Methoniensis episcopus</i>	80.	<i>Origenis epist. ad Juliū pro Susan. hist.</i>	710.	<i>Paulus Emesenus oratione sua Ephefina cō-</i>	
<i>Nicolaus Cabasilas Thessalonic. episc.</i>	ibid.	<i>Orion</i>	600.731.928.	<i>cilii schisma subsulit</i>	452.
<i>Nicolaitarum scripta</i>	141.	<i>Orontopugas tribunus militum</i>	61.	<i>Paulinus pro redimendo captivo se ipsum vendere</i>	452.
<i>Ninivitarum poenitentia</i>	715.	<i>Osanna quid significet</i>	789.	<i>Paulianistae</i>	736.
<i>Nohe qualis ebrietas</i>	602.	<i>Osae vaticinia</i>	23.	<i>Pavimentum Epiph</i>	996.
<i>Nohe tempore an terras maledictio abla-</i>		<i>Osiris</i>	66.	<i>Peccatum ab Adamo contractum an culpa sit, vel occasio</i>	895.
<i>ta sit</i>	593.	<i>Otho Imperator quotidie barbam radēs</i>	701.	<i>Peccatum Adae an & quomodo ad posterū transierit</i>	892. & seq. 898.
<i>Nohe quomodo consolatus sit hum. gen. ibid.</i>		<i>Ovidii de ult. coelorum exustione sent.</i>	280.	<i>Pecc. Adae an solā corp. mort. intul. 661. 892.</i>	
<i>Nohe primus terram aratro proscidit ibid.</i>		P ACTOLUS coeno quā fluente diet.	919.	<i>Peccatum orig. an post baptis. remaneat</i>	875.
<i>Nominum impositio, vel transmutatio my-</i>		<i>Palaeftinae descriptio</i>	144.	<i>Peccatū Adae an poster. utile fuer. 893. & se.</i>	
<i>stica, & prophetica</i>	1082.	<i>Pantheros Salomonis</i>	1077.	<i>Peccatum radicale</i>	893.
<i>Nominis Antichristi a Joanne descripti in-</i>		<i>Pantestae quid sint</i>	254.	<i>Peccatum ex alterius peccatō an aliquis ef-</i>	
<i>terpretatio</i>	142.235.	<i>Pandefica div. scrip. expositio</i>	298.	<i>ficiatur</i>	892.
<i>Nomen Dei quod nemo novit nisi ipse</i>	120.	<i>Panis spectum juxta Parthenium</i>	67.	<i>Peccatum aliorū utrum alteri noceat</i>	583.
<i>Nomen Dei sanctorum frontibus inscr.</i>	142.	<i>Panis quem in orat. petimus, an corpor.</i>	746.	<i>Peccata actualia, an post justificationem remaneant</i>	875.883.
<i>Nomina, cognomina, genus & dignitatem virorum illustrium Judaei unica diffio-</i>		<i>Panis ante consecrationem, panis est, post consec. corpus Christi est</i>	868.	<i>Peccata, quae a justis vitari nequeūt</i>	1084.
<i>ne comprehendunt</i>	492.	<i>Pannum novum veteri non insuendum, quid significet</i>	1045.	<i>Peccatum unū an sine altero condonet. 697.</i>	
<i>Notariata divinae scripturae expositio</i>	256.	<i>Pantaenus Brachm. & Gymnosoph. praef.</i>	451.	<i>Peccata quomodo a Deo, & quomodo a sa-</i>	
<i>Notarum quibus olim div. scriptura expo-</i>		<i>Panttheon Godefridi</i>	372.	<i>cerdote remittantur</i>	755.
<i>nebatur, catalogus</i>	257.	<i>Papae qualis, & quanta sit dign.</i>	774. & se.	<i>Peccatores an sint eccles. membra</i>	941.
<i>Notae in libris Platonis positae 258. quae falsas librorum inscriptiones indic.</i>	507.	<i>Papias episcopus</i>	27.	<i>Peccanti milles poenitendum</i>	658.
<i>Notae ac signa verae ecclesiae</i>	794.	<i>Papiae sententia de adulterae historia</i>	41.	<i>Peccata sanctorum an ad pios sensus liceat desistere</i>	931.
<i>Novum testam. a quibus haereticis, & qui-</i>		<i>Paradisus terrestris an sit</i>	574.	<i>Peccati occasio per quatuor gradus ad pec-</i>	
<i>bus argumentis oppugnatum</i>	972.	<i>Paradisus terrestris quando sit conditum, nū desierit post Adae lapsū, nū attingat or-</i>		<i>candum ducent</i>	895.
<i>Numeralis div. scripturae expositio</i>	234.	<i>berem Lunae, num habitetur ab Henoch & Helia: illiusque allegoria</i>	574. & seq.	<i>Peccare aperte an levius sit, quam simula-</i>	
<i>Numerorum error apud Marcum</i>	819.	<i>Paradoxa aurea</i>	403.	<i>re sanctitatem</i>	687.
<i>Numeri ternarii, & senarii characteres apud Graecos valde similes</i>	ibid.	<i>Paraeneticī div. scrip. libri qui sint</i>	1072.	<i>Peccatum irremissibile</i>	744.962.
<i>Numenius Pythagoricus</i>	110.	<i>Paraphrastica div. scrip. expositio quae, & quotuplex</i>	261.	<i>Peccatum in Spir. San. quale sit</i>	762. & seq.
<i>Nutritis, & mundi comparatio</i>	900.	<i>Paralipom. libri auctor, tempora, ac gesta</i>	12.	<i>Peccata omnia an aliquando remittent.</i>	872.
<i>Nuptiae agni</i>	1033.	<i>Paralipomenon appendix</i>	44.	<i>Pejerantium supplicia</i>	218.
<i>Nuptiae secundae an licitae</i>	724.779.	<i>Pascha quando celebrandum</i>	800.	<i>Pelagiani propriis meritis salutem quae-</i>	
O BELUS quid	259.	<i>Partitoria div. scrip. expositio</i>	249.	<i>runt sine gratia</i>	675.
<i>Obstetrices Pharaonis quomodo pro mendacio remuneratae</i>	276.	<i>Pascho Christi gravior quā bom. culpa</i>	1084.	<i>Pelagiani sententias Augustini, & Chrysos-</i>	
<i>Oculorum corporaliū jactura levis</i>	356.	<i>Pascho Christi, pro die passionis Christi</i>	864.	<i>stomi ad haereses suas detorqu.</i>	555.893.
<i>Oculus obturatus</i>	629.	<i>Paschonis, & pro passionis discrimen</i>	649.	<i>Pelagiae, & sociorum ascita mors</i>	713.
<i>Octapla Augustin. Just. in Sac. Script.</i>	325.	<i>Pasiones naturales an fuerint in homine ante peccatum</i>	398.	<i>Pellicae tunicae primorum parentum an fuerint verae pelle, & unde par.</i>	584.585.
<i>Occulta crimina an experimento ignis ex-</i>		<i>Pater in divinis an sit causa filii</i>	953.	<i>Pentateuchi auctor quis</i>	10.
<i>purgari debeant</i>	220.			<i>Pentateuchi partes quot sint: quot annos con-</i>	
<i>Octavii Augusti scripta</i>	143.				
<i>Octavius aram Christo crexit</i>	ibid.				

Index Rerum Memorabilium.

- continent: & quibus inscriptionibus distinguatur ibid. & seq.
- Peregrini titulus 505.
- Perfectis jurare non licet in causis propriis, & inter ipsos versantibus 743.
- Perjurium 740.
- Personae div. utrū dii appellari possint 557.
- Pesuchim in Heb. Bib. an semper fuer. 250.
- Petro cur nomen immutatum sit 1082.
- Petri primatus 772.
- Petrus an caet. apof. digni. superior 923.
- Petri pote. triplex ordin. apof. & regni 924.
- Petrus an sit petra sup. quā fund. eccl. 770.
- Petro an sola praedestin. cura data sit 884.
- Petr. an in pers. prop. claves accep. 873. 885.
- Petrus coelestis regni janitor 771.
- Petrus an negaverit Chris. esse Deum 844.
- Petrus Chris. negans an sēd amif. 663.
- Petri fletus & lacrymae 845.
- Petrus & Paulus an simulatio. usi sint 926.
- Petrus per ludibrium rarus 701.
- Petri epistola Protocanonica 31.
- Petri epistola secunda 1024. 1026.
- Petri scripta apocrypha 153. 154.
- Petri obitus 31.
- Petrus Galatinus Talmudicorum librorum defensor confutatus 202.
- Pbalaridis epistolae 505.
- Pbarisaeorum secta, & ejus dogmata 199.
- Pbarisaeorum supercilium 772.
- Pbericidas Syrus 62.
- Pbilippus qui gentiles duxit ad Chris. an is sit, qui Eunuchum baptizavit 874.
- Pbilippi Evangelium 157.
- Pbilistion minus 710.
- Pbilones apud Judaeos duo 1076.
- Pbilonis opera, stylus, & elegia 457.
- Pbilonis Judaei Cronographia defend. 1089.
- Pbilosophia Peripatetica tota ex libris Mo-
saicis hausta 321.
- Pbilosophorum opera qualia 911. & seq.
- Pbilosophos Chris. amorum concordia ad
Chris. perduxit 1039.
- Pbilosophorum principes in doct. disco. ibid.
- Pbilosophorum animas in inferno praedi-
catorum Chris. expectasse, easque tunc
salvatas esse docuit Clemens 760.
- Pbrygastarum prophetissa 1033.
- Pbrysa div. scrip. expositio 236.
- Pbysteria Angelorum, & Scribarum 155.
- Pierius Alexand. Orig. junior appellat. 461.
- Pilatus an poterat dimittere Chris. 759.
- Pilati actuum liber. 160.
- Pilati ad Tyberium de Chris. miraculis epi-
160. titulus dominicae cruci inscrip. 161.
- Piscina probat. unde virtutē habuer. 1004.
- Piscinae probatae hist. cujus auctor. 1007.
- Ppyromantia 729.
- Ppythagoras, & Socrates cur nihil scribere
voluerunt 119.
- Ppythagorae μᾶτα-λῶχος 483.
- Planetarii casu divinantes 729.
- Platonis androgynus 580.
- Platonis de mendacio senten. ab Orig. lau-
data 617. de coeli interitu sententia 280.
- de Sibyllis judicium 173.
- Plauti poenulus 1081.
- Plejades 600. 928.
- Pneumatomachi haeretici 506.
- Poculum redargutionis 219.
- Poenitentiae duae ante baptism. & post 810.
- Poenitentia an lapsis deneganda 935.
- Poenitentia an iteranda sit 657.
- Poenitentia an sine confessione, & satisfac-
tione sit valida 845. num prosit his, qui
Chris. abnegarunt 809.
- Poenitentes num ad pristinum dignitatem
restituendi 712.
- Poenitentium locus in urbe Roma 660.
- Poenitentiae publicae in veteri eccl. rit. ib.
- Poenitiae Hebraeorum ars 1051.
- Poenitiae scholast. occasio, ortus & varietas 272.
- Poenitiae Hetruscorum 1051.
- Poesis Isogrammatica, Leonina, Monorhyth-
mica, Picturata, Rhythmica, Dyrhythmi-
ca, & Poetica Sac. Script. expos. 273. 291.
& seq.
- Poenitiae sub foelicibus astris nati 732.
- Polybius Megalopolita 1093. 1096.
- Pomponii Virgiliocentones 362.
- Pontificis Aaronici ornatus 266.
- Pont. Rom. in eligendis episc. praerog. 626.
- Pontifex Romanus an extra causam haer-
esis, vel schismi possit a Concil. depon. 80.
- Pontificia potestas an ex quocunque pecca-
to amittatur 772.
- Porcius latro 505.
- Porcinae carnis efus cur a Mose interd. 62.
- Porphyrii quaestio 906.
- Porphyrius contra Danielelem 704.
- Porphyrii adversus Christianos volum. 319.
- Porphyrius ab Euseb. Caes. oppugnatus 363.
- Praecepta connubialia Plutarchi 862. Dei
quomodo Exec. dicat non esse bona 1042.
- Praecepta veter. testam. duplicia scil. vitae
significandae, & vitae agenda 1043. legis
ab apostolis recusata, quae sint 1045.
- Praecept. div. an sine gratia possint impl. 911.
- Praecepti significatio varia 862.
- Praedestinatio quid sit 907.
- Praedestinationis notitia 211.
- Praedestinatio utrum sit omnium 902.
- Praedestinationis, & reprob. caus. 676. 889.
- Praedestinatio an ex meritis praedestina-
torum a Deo praevissis 903. & seq.
- Praedestinatorum salus octo D. providentiae
gradibus perficitur 907.
- Praedestinator ante mundum, vocatur
de mundo 909.
- Praedestinati, praelecti, & praevocati, qui
sint 902.
- Praedestin. an deleri possint de lib. vitae 211.
- Praedestinationis sententiam quae incom-
moda sequi videantur 909.
- Praedestinationis nova opinio 902.
- Praedestinati an soli credant 881.
- Praedicatoribus an praedicare liceat vi-
ctus gratia 750.
- Presbyter, & episcopus, idem ordine jurisdi-
ctione diversi 719.
- Praescientia Dei an sit causa rerum, vel
contra 903. praedestinatio prior 905. 907.
- Praescientiae, & praedestinatio. discriminē ibi.
- Praetervitū pro futuro script. D. tropus 279.
- Primasii opera, & doctrina 461.
- Principium, apud Joan. an authenticū 871.
- Priscillianistae sentiunt licere mentiri
276. 605.
- Proba urbem Romanam Gothis ex miseri-
cordia prodens 462.
- Problema, & problematica quaestio 275.
- Proclus Constantinop. episcopus prophetas
propheticè exponens 238. 462.
- Prochorus evangelii Joannis scriptor 162.
- Promptuaria animarum 590.
- Prophetica D. scripturae expositio 637.
- Prophetiae de Messia prudenter expon. 233.
- Prophetarum libri a quibus haeretici im-
pugn. & quomodo vindicati 1058. & seq.
- Propositum secundum quem sancti vocan-
tur quid sit 907.
- Proprietates ex praerogatione communium
orta 832.
- Propria quae sint ibid. & seq.
- Proprium possidere an liceat 832.
- Prosodia Graecorum D. script. utilis. 243.
- Prosopopeja montium saluantium, ac ter-
rae cantantis 698.
- Protoevangelium 110.
- Provid. D. circa salvandos octo sunt gradus,
ex quibus alii aeterni, alii tempor. 907.
- Providentia Dei circa damnandos octo gra-
dibus distinguitur, ex quibus alii aeter-
ni, alii temporales 910.
- Proximus quomodo diligendus 791. & seq.
- Psalmi in quot libros divisi, quis eorum
auctor. Psalmi Alphabetarii 16. & seq.
- Psalmorum volumen qui haeret. rejiciant
quibus objectionibus labefactent quomod.
eorum diluantur objecta 1060. & seq.
- Psalterii appendix apocrypha 49.
- Psalmi literaliter loquentes de Davide, nū
de Christo ad literam exponi possint 645.
- Psalmi 77. vaticinium an de Christo intel-
ligendum sit 765.
- Psalmi 22. & 114. olim in exequiis mor-
tuum decantati 913.
- Psalmus 118. Graecis & Lat. versibus alpha-
betico ordine incipientibus redditus 396.
- Psalmorum lectio suavisissima 268.
- Psalmorum imprecationes & execrationes
quomodo intelligendae sint 1064. 1066.
- Psalm. 151. extra numerum alior. positus 49.
- Psalmodia psallentium sapienter 657.
- Ptolemaeus Pb. lopater Aegypti rex Judaeos
elephantis proterendos objecit 51.
- Ptolemeitae vet. test. in 3. divid. partes 198.
- Pueror. sine baptismo decedentium locus 895.
- Pugillar Zachariae 163.
- Punctorum in sacris literis permutatio
quas haereses peperit 1101.
- Puncta vocalia Judaei non habebant Hie-
ronymi tempore cur a Judaeis excogita-
ta Hebr. quo tempore scripturis sanctis
apposita 241. & seq.
- Punctuaria Scripturae expositio 244.
- Punctuatio loci sine ipso factū est nihil 850.
- Pullor. in nido educator. & apof. simile 841.
- Purgatorius ignis 653.
- Purgatorium an post hanc vit. 683. 712. 937.
- Purgatorio igne an post resurr. opus sit 823.
- Purgatorium an agnoverit Chrysost. 912.
- Purgatorii locus ex Theodoro abstrusus ib.
- Purina solemnitas 33.
- Q**UADRAGINTA dies LXX. interpretēs
apud Jonam mutarunt in tres 715.
- Quadraginta & sex anni in nomine Adam
inventi, si Graece scribantur 235.
- Quadraginta sex anni aedificationis tem-
pli quid significent 858.
- Quaestiones augustinianae in Heptateuchū ma-
gis inquirunt quam decernunt 329.
- Quaest. implic. character. 260.
- Quaestiones scholasticorum methodus 285.
- Quartodecimani haeretici 160.
- Quartadecima luna 800.
- Quartus Esdrae quos err. contineat 45. &
seq.
- Quaternatis dogma 588.
- Quatuor animalia Apoc. & Ezechielis 187.
- Quatuor bestiae Danielis. ibid.
- Querimonia Saravallii 729.
- Quies Dei ab operibus 1044.
- Quinarii quatuor librorum vet. testam. 6.
- Quinta editio 261.
- Quintilla prophetissa 1033.
- R**ABANUS Commentariorum Hierony-
mi in Threnos auctor 463.
- Rabbi

Index Rerum Memorabilium.

- Rabbi** quidam lepido *aslu* Deam simul ac Diabolum deludens 207.
- Rabbini** Tyberiadis in lingua sancta caeteris exercitatiores 126.
- Radendi** barbae usus unde venerit 701.
- Radere** caput, & barbam, an sacerdotibus liceat 698.
- Rapsodiae** ethnicae in S. literas exposit. 279.
- Rapsodia** ecclesiastica. 278. agiographica 277.
- Rapsodi** cum iudicio legendi 821.
- Rationale** pontificum 267.
- Razias** seipsum occidens an laudandus 715. 1094. 1097.
- Rebaptizantium** poenitentia nulla 1017.
- Regia** potestas an sacerdotali superior 690.
- Reg** cur apud Iudaeos sacerdote maior, apud Christianos autem minor 661.
- Regnum** Christi perpetuum 1017.
- Regulae**, quibus scripturae adulteratae a veris discernantur 998.
- Regulae** tres ad explicandas sententias Patrum de Euchar. necessariae 866. & seq.
- Regulae** Tichonii septem 486.
- Regū** liber in S. literis editatus, qui sit 163.
- Regum** libros qui scripserint 12.
- Reprobatio** an ex meritis reprobandorum, vel ex sola Dei reprobandi voluntate 908.
- Reprobationis** aeternae opinio ab episcopis Galliae damnata 322.
- Reproborum** calamitas 909.
- Repudii** humani liber, qualis sit: lex a Mose scripta quomodo intelligenda sit: libellus qua formula a Iudaeis scribatur 166. & seq. licentia Romanis legib. cohibita 168. tractatores quatuor classibus distributi 782.
- Repudiadae** uxoris formula Rom. usit. 168.
- Repudlare** uxorem adulteram, & aliam ducere an liceat 167.
- Repudiare** maritum adulterum, & alium ducere an liceat uxori 914.
- Restitut.** in quadr. fieri iussit Moses 770.
- Restitutio** an debeat superare rapinā ibid.
- Resurrectio** an ab his credita sit, qui Christi tempora praecesserunt 834.
- Resurrectio** duplex, prima & secunda 969.
- Resurrectionis** aeternae an futurae sint, & autem mille annor. inter utranq. aet. ibi.
- Resurrectio** an futura sit in individ. 642.
- Resurrectionis**, & renascentis frumenti similitudo 643.
- Rethicius** gallicano cothurno elatus 465.
- Rhetorum** progymasmata 505.
- Revelatio** Adae 59.
- Risus**, & redere Dei quid sint 1084.
- Roma** incendium a Nerone factum 150.
- Roma** cur olim Babylon dicta fuerit 138.
- Romanae** urbis direptio 485.
- Romani** ab augurib. foeliciter decepti 731.
- Romanorum** regnum 705.
- Romanorum** legum expositio quomodo & quando inceperit 283.
- Romani** Senatus epistolae 168.
- Romana** ecclesia omnes verae ecclesiae notitas habens 794.
- Roseum** memoriale divinarum 455.
- Rythmica** poesis 291.
- SABELCH** quid significet 613.
- Sacer**, & sacrum, ambiguae voces 120.
- Sacerdotis** Moisaici & evang. discrimen 773.
- Sacerdos** malus an sit vere sacerdos 796.
- Sacerdotes** num habeant ligandi & solvendi potestatem 872. an absolvant, vel absolutos tantum pronuncient 589. 872.
- Sacerdotes** quomodo ligent ac solvant 773.
- Sacerdotib.** an liceat temporalia possidere 628.
- Sacramenta** similitudinem gerunt rerum contentarum 865.
- Sacras** lit. qui prophet. exposuer. 237. & seq.
- Sacrific.** Iudaica cur Deus praecepit 1056.
- Sadducaeorum** secta, & ejus dogmata 200.
- Saeculum** futurum, & futura saecula differunt apud Origenem 634.
- Salomon** utrum propheta fuerit 681.
- Salomonem** cur Deus lani permissit 173.
- Salomonis** iudic. de duabus meretricib. lib. 3. Protocanonici 19. Sapientiae auctor & auctoritas 36. oratio cur in fine ecclesiast. ponatur 50. de templi descriptione liber 170. Sapientiae liber can. 168. Sapientiae secretioris lib. 171. Cantic. lib. 5000. 169.
- Salomon** quot psalmos composuit 17. Paral. lib. 3. tria millia 169.
- Salomonis** disputationes naturales, Aenigmata, & exorcismi 170.
- Salomonis** poenitentis prophetia 62.
- Salomonis** Canticum & initium Ezech. & Gen. Iudaei ante annos 30. nō legunt 19.
- Salvatorum** duplex ordo 902.
- Salutis** nostrae initium an ex nobis sit 856.
- Samaria** a Jo. Maccabaeo destrutta, & vestigia ipsius aquarū alluvione delata 51.
- Samaritanorum** Pentateuchus 171.
- Sansoni** sibi mortē inferētis oeconom. 715.
- Samuelis** prophetiae scripta omnia 171.
- Sapientiae** Salomon. lib. a quib. haereticis, & quib. argumentis oppugnatus atque ejus defensio 1075. & seq.
- Sapientiae** Syrach appendix apocrypha 50.
- Sanctes** Pagnini editionem Iudaei caeteris praeferunt 469.
- Sancti** a nobis imitandi 698. quidam quomodo pleni gratiae dicantur 821. nō dum consummati 916. an statim post diem iudicii ad Dei contuitum eleventur 631. an adhuc gloria fruatur 916. 962. in caelo an praeferturum malor. recordetur 687.
- Sancti** de funtū an pro nobis orēt 932. utrum orandi sint ut pro nobis orent 645. 942.
- Sanctorum** intercessio quibus profit, & quomodo 943. vestibulum 917.
- Satisfactio** post poenitentia utrū neces. 567.
- Satisfactionis** vis 658.
- Satisfactionem** contemnere, peius est quam peccare 567.
- Saucomaria** 716.
- Saul** ambiguitate Hebraicae scripturae deceptus 242.
- Scala** Jacob, libri titulus 110.
- Σειρα**, & πρις etymologia 1068. 1070.
- Schinus**, & Prinus, quid significet 703. 711.
- Scholastic.** S. Script. expositio: illius ortus & occasio, Methodus, Praef. stylus, & poesis Scholasticorum, necnon exempla scholasticae lectionis, & concionis 283. & seq.
- Scilus** nechudorū nota quid notet 260.
- Sciographica** D. scripturae expositio 261.
- Sciographica** Pontificalis vestimenti 266.
- Scintillae** scripturarum quid 253.
- Scribae** apud Iudaeos qui fuerint 172.
- Scribarū** stylus mēdax, quid significet 193.
- Scribae** scripturas divinas corrigere volentes, corruperunt eas ibid.
- Scriptor** quilibet lectorem sibi similem invenit 228.
- Scriptores** canonici qui sint 1. & seq.
- Scriptores** ex ardore dicēdi aliquando modum exc. 456.
- Scripturae** D. ad beatitud. necessar. in Praef. Scriptura divina ad contemplationem, & actionem neces. 1038.
- Scripturarum** Sacr. variae supputationes 3. Triplex partitio 6. Protocanonica Vet. Testam. 9. Nov. Testam. 26. Deuterocanonica Vet. Test. 32. Nov. Testam. 39. Apocrypha Nov. & Vet. Test. 44. & seq. Distributio in Historic. Legal. Prophetica. & Sapientia. 52. & seq. Scripturar. varia divisio 56. & seq. Scriptura sancta octo modis divisa 288.
- Scriptura** san. fideli speculo similis 1034.
- Scripturae** S. librorum supputatio triplex 4. 5. canonicae an illae tantum quas apost. approbant 915. sanctae duplex sensus 221. litera an alicubi falsum dicat 585.
- Scripturar.** SS. concordia discordes philosoph. sectas ad Christum traxit 1039.
- Scripturas** sanctas cur Deus apparenter discordare voluerit 1040.
- Script.** S. sine ecclesiast. auctor. nō sufficit 794.
- Scripturae** divinae certiores sunt quā scientia, quae sensu ope acquirit. 1038. & seq.
- Scripturae** S. lectio, an & quos obliget, & num omnib. clara & facilis sit. 835. & seq.
- Scriptura** divina triplici de causa deus voluit esse difficiles 189.
- Scripturas** divinas an in maternas cuiusque gentis linguas vertenda sit 837.
- Scriptura** divina in vulgarem linguam, qui veterum transulerunt 838.
- Scripturae** S. perperam ab haereticis translatae in Praefatione.
- Scripturae** Div. interpr. qui prae caeteris eligendi 299.
- Scriptura** divina quomodo sine ullis comment. ex solo codice concordantiarum. Bibliae exponi queat 245.
- Scripturarum** quadruplex apud Iudaeos expositio 201.
- Scripturae** D. expostor scripturae simplicitatem imitari debet 284. & seq.
- Scriptura** divina male significantibus vocibus in bonis rebus utens 912. adamantina 59. domus Israel 96. duor. lignorum 129. manus in pariete scribentis 133. populorum 157.
- Scotar.** duce Ruga in Italiā adventus 462.
- Seba**, & Sceba quid differant. 635.
- Seditio** in ecclesia Africae excitata ob lederam Jo. 716.
- Seditiones** civium imminētis ruinae praefagia 730.
- Sem** & Jappet, nuditatem patris tegentes quid significet 556.
- Semebiae** prophetiae scripta 172.
- Semeiacae** maledict. elementaria interpretatio 230.
- Semebiae** Nebelamitis accusator. libell. 171.
- Senecae** ad Paulum epistolae vide Pauli epistolae de extrema mundi conflagratione sententia 280.
- Senensium** captivitas praedicta 730.
- Senex** cōtuitu oculor. animātia occid. 928.
- Seniores** 24. in Apo. quid significant 187.
- Sennacerib** epistolae 172.
- Septennarius** numerus perfectus 672.
- Septem** candelabra, phialae, cornua, & tubae Apocalypseos quid significant 1052.
- Septem** viri, quorum vita omnem mundi durationem complectitur 107.
- Septuaginta** duorum interpr. numerus 470.
- Septuaginta** interpretum nomina 471.
- Septuaginta** 22. libros veteris testamenti verterunt ibid. & 1111. & seq.
- Septuaginta** interpr. editio cur caeteris praefata 1105. quae loca in interpretata omiserint 1107. tribus de causis multa de Christo & de Trinitate non verterunt 471. 1122. in supputandis annis generatio-
num.

Index Rerum Memorabilium.

num Adas advers. Hebraicae verit.	592.	Stratoticorum execranda mysteria	1354	Tatiani de matrimonio sententia	723.
Seraphim clamantes	686.	Strigum impia mysteria	595. & seq.	Thau litera frontibus gementium inscrip- pta quid significet	194.
Serpens tentator, vincens, & victus	156.	Striges num vere cum daemonibus miscean- tur, an sola imaginatione.	ibid.	Tetra Falconillae animam ex inferno libe- rat	756.
Serpentina prudentia columbinae simplici- tati miscenda	835.	Striges quomodo ex daemonum concubitu filios generent	ibid.	Teclae & Pauli actus	152.
Seth posteri in scriptura filii Dei, & angeli dicti sunt 599. libri septem	172.	Striges num infantulos fascino queant	928.	Theophilin Judaeorum, quae verba continent, & qua superstitione scribantur	155. & seq.
Severianus Cbrystostomo parum fidus	474.	Striges a Cornelio Agrippa defensae	595.	Themistica div. script. explanatio	282.
Si, & sic apud Joannem	885.	Striges Innocentii decreto damnatae	596.	Themistius philosophus	261.
Sibyllae quae, & quot fuerint, earumque varia oracula	173. & seq.	Stromata quid	441.	Tempus ante firmamenti constitutionem, quale fuerit	570.
Signa cur verbis addita	129.	Stylus quid sit	507.	Tenebrae an moriente Christo totum orbem contexerint	813.
Silvani epistolae	189.	Styli conjectura quanti facienda sit	508.	Theodorus argentarius	606.
Simonis Magi scripta, & statua ejus Rom. posita	190. & seq.	Stylus magis indicat cujus non sit opus, quam cujus sit	ibid.	Theodorus, & Theopompus ob div. scrip. ab- usum puniti	1047.
Simplicitas stulta, & prudens	835.	Stylus illustriarum Patrum	ibid.	Theodoret in docendo facilitas	480.
Sinus Abrahae ubi sit	720.	Suffragia sibi post hanc vitam parare num liceat 785. quae sunt pro defunctis, an pro sint & beatis, & damnatis	755.	Theodosius ab Ambrosio de ecclesia ejus	776.
Sisinnius Novatianorum episcopus	658.	Summa totius artis exponendi sacra volu- mina 300 omnium librorum veteris te- stamenti quot annos contineat	38.	Theophilus ad quem Lucas scripsit, quis fuerit	196.
Sycophantae librorum	505.	Summistae, Rasfodii, & Centonarii quo ju- dicio legendi	589.	Theophrastus se interdicta Orig. scrip. leges	920.
Syllabica sive indicator. D. scrip. expos.	234.	Super propostia positiois adjuncta quid apud Hebr. notet	565.	Theophrastus linguae sanctae	469.
Syllogismus mentiens, quid sit	97.	Superbia angelicae ruinae causa	599.	Terentii Varronis temeritas	730.
Syllogi cum mulieribus coeuntes	595.	Supputatio annorum ab orbe condito usque ad Christum	592. & seq.	Terra an sit anima rationali praedita	697.
Symmachus bis circumcissus	477.	Supputatio LXX. interpr. de annis virorum illustrium duos peperit errores	592.	Terra num post diem judicii ab hominibus habitanda 959. terra promissionis num ad literam intelligenda sit	631.
Symphonia evangelica	251.	Supputatio annorum genealogiae Sem apud Septuaginta redundans	604.	Terrae maledictio an ablata fuerit	593.
Synopsis Athanasii	323.	Supputandi annos mundi varietas inter Hebr. & Graecos unde orta sit	59.	Terrae promissio angustia, & sterilitas	631.
Syrach Sapientiae auctor, & auctoritas	50.	Supputatio annorum mundi a Graecis col- lecta improbat 592. regum Persarum, & Medorum, quae vera, & quae falsa	1088.	Terraemotus in morte Chr. undecim Thra- ciae urbes evertit	814.
Syrene	928.	Tabernaculi Moysi phys. exp. 236.		Tertius epistolam Pauli ad Romanos ob- scuriorem reddidit	194.
Socrates & Heraclitus Christiani 760. mo- riens, se ad Deos festinare dicebat	46.	Tabellaria div. script. expositio	267.	Tertulliani stylus & eruditio	473.
Sol justitiae	647.	Tabulae coeli	193.	Tertulliani opus falso ascriptum Cypria	506.
Sol, Luna, & stellae omnes, utrum angeli sint ambigit Augustinus	619.	Tabulae decalogi an Titus inter spolia Hie- rosolymitana in triumphum abduxer. 92.		Tetrapla	240.
Solem adorant Manichaei	647.	Tabulae decalogi a Deo scriptae, & a Mose fractione	ibid.	Thesauri decades generationum Christi	983.
Sol corruptibilis	901.	Tabulae decalogi quanto tempore in arca permanerint	ibid.	Testamentum vetus cur vetus appell. 1043.	
Soliloquium animae ad Deum	272.	Tabula universalis totius artis exponendi sacra volumina	300.	Testamentum XII. patriarch. 107. & seq. 145.	
Sophonias vaticinium vita, obitus	25.	Thaddaei evangelium	194.	Testimonia Vet. Testamenti necessaria, & uti- lia 1039. Cur in Nov. Test. inducta 1060.	
Sophonias seipsam perimens	714.	Taf, & Thita, quid veteribus significab. ibi.		Quomodo a Manichaeis rejecta	1040.
Sortes Virgilianae	730.	Talaris sacerdotum tunica	266.	Testimonia gentil. poetarum a Paul. cit. 1027.	
Sortium usus an apud Christianos licitus sit	650.	Thalmud Babylonicum	201.	Thyatirae urbs, & ecclesia	1031.
Sortium legitimarum condiciones quinque ibid.		Thalmud Hierosolymitanum	ibid.	Tiara sacerdotalis	267.
Softbenes an epistolam ad Corinth. simul cum Paulo scripserit	192.	Thalmudica volumina a quibus, & quan- do edita	ibid.	Tyberii Caesaris scripta	196.
Spartanorum libri	ibid.	Thalmudicorum voluminum partitio, ar- gumenta, catalogus	203.	Ticonii regulae	486.
Spatisther	477.	Thalmudicorum errorum, ineptiarum, & blasphemiarum catalogus	206.	Tikonii regulae	486.
Specula ex S. literis excerpta quid sint	253.	Thalmudici libri quoties ab ecclesia dam- nati & exusti	202.	Tikonii regulae quid significet	193. 1052.
Specula menstruatae mulieris intuitu in- fici	928.	Thalmudica volumina decem millia igni- bus tradita	ibid.	Timothaei scripta	196.
Spes audeter, pavor timide res aggred. 731.		Thamar socero congregiens, num adulte- rium commiserit	623.	Titanum fabulae	598.
Spiraculum Adae infusum an sit anima rationalis	571.	Tharafius Constantinopolitanus	81.	Titianus pictor colebris	132.
Spirit. S. an a patre solo procedat 858. 875.		Thargum Chaldaicum	493.	Titulus dominicae crucis	159.
Spiritus Sancti processione ab utroque ve- teris Graeci docuere	854.	Tarquinus Sibyllae Cumanae librum tre- centis aureis emit	174.	Titulus Jacob	197.
Spiritus qui ferebatur super aquas, an sit Spiritus Sanctus	561.			Titulorum appellatio in divin. literis quid significet	ibid.
Spiritus aquis superlatus tria signific. ibi.				Titulorum fictio quib. notis discer. 504. & seq.	
Spiritus S. an pro semine ingressus sit in Mariam 725. non fugatur humanae vi- tae ministerii	1011.			Thomae apostoli apocrypha	195.
Spiritus paracleti volumina	193.			Thomae apost. ad condiscipulos exhort. 873.	
Stauron	259.			Thomae Anglici opera D. Tb. ascripta 482.	
Stellae cur in firmamento positae 122. num coelo infixae sint 565. an sint animatae	618.			Tho. Aquinatis vita, oper. & elog. 482. & seq.	
618. num peccatis obnoxiae sint 618. an futuros hominum evetus significant 566.				Thomae Aquinatis opera Graece vers. 484.	
728. aquaticae	600.			Thomae Aquinatis de astrologia divina- tionibus sententia	732.
Stellarum anima afficiens, non inform. 619.				Thomas Aquinas amice ac benevole errores Patrum semper excusans	630.
Stellarum fato neminem subdi	986.			Thomas Aquinas duram Augustini senten- tiam contra infantes mitigans	638.
Stigmata non facienda	699.			Tobiæ voluminibus argumentum auctor, & auctoritas	34. 1085.
Stigmatica D. scripturae expositio	241.			Tobiæ librum Chaldaicum Hierony. unius diei labore transfudit	34.
Stilico omnia Sibyllarum carmina prorsus abolevit	177.			Tobiæ liber Hebraica lingua scriptus, & ex urbe Constantinopolis nuper allat. ibi.	
Stolae albae	967. & seq.			Tobiæ vol. ab haeretic. oppug. def. 1086. 1088.	

Index Rerum Memorabilium.

<i>Tobias magis</i>	197.	<i>Vet. test. compendium in epist. ad Heb.</i>	1038.	<i>Vulpilus Gothicarum liter. inventor</i>	490.
<i>Tondendi usus unde coepit</i>	698.	<i>Veteris testamenti non omnia servanda, sed omnia credenda</i>	1037. & seq.	<i>Uxor, mater, & filii quando relinquitur</i>	1045.
<i>Tonsura capitis quid significet</i>	ibid.	<i>Veteris testamenti praecepta quae a Christianis servanda</i>	1045.	<i>Uxorum pluralitas, quo jure vetita</i>	783.
<i>Traditiones Judaeorum</i>	197. & seq.	<i>Veteris test. loca, quae locis novi testamenti repugnare videntur, & quomodo conciliantur</i>	1039. 1041. & seq.	<i>Uxorum pluralitas ex particulari oeconomia permessa</i>	781.
<i>Tragicomedia Judaeorum</i>	1070.	<i>Veteris testamenti loca quaedam olim depravata</i>	1047. & seq.	<i>Uxor adultera dimittenda</i>	738.
<i>Traiani anima ex inferno liberata</i>	756.	<i>Vetus testamentum a quibus haereticis oppugnatum, ejusque vindictae</i>	1036. & seq.	<i>Uxor adultera dimittere, & aliam ducere an liceat</i>	779. & seq.
<i>Translatoris sancti officium</i>	240.	<i>Veteris testamenti scripturas nulla ex parte falsata ostenditur</i>	1046. & seq.	<i>Uxori an liceat maritum adulterum repudiare, & alium ducere</i>	914.
<i>Translatori sacro liceat aliquando in Scriptur. translatione aliqua de suo add.</i>	1113.	<i>Vicisse hostes fraude magis quam aperto Marte gloriosus est</i>	616.	<i>Uxor mariti servandi causa pudicitiam vendens</i>	605.
<i>Translationum S. Scripturae numerus, auctores, & auctoritas</i>	1099. & seq.	<i>Victoriarum dies candido lapillo notati</i>	73.	<i>Uxoris sororem iniens, neutram habeat</i>	781.
<i>Methodus, & varietas ibid. a quibus haereticis impugnatae</i>	1107.	<i>Victorini Mart. stylus, & sententia</i>	488.	<i>Vocalibus raro utuntur Judaei in medio dictionum</i>	126.
<i>Haereticorum translationes abjiciendae</i>	1101.	<i>Victorini Massilien. stylus, & sensus</i>	ibid.	<i>Vocalia puncta Judaeorum scripturis sanctis addita</i>	ibid.
<i>Vulgata non adversa dogmatibus</i>	1118.	<i>Viclefus omnia juramenta damnans</i>	743.	<i>Vocationis gentium vaticinia</i>	269.
<i>Tributum duplex</i>	777.	<i>Vigilantii haeretici error de orationibus sanctorum post mortem</i>	47.	<i>Vocatio Dei an ex merit. praevius</i>	676. 755.
<i>Tributa an clericis obligent</i>	ibid.	<i>Vindicta quomodo in vet. testamento praecipitur, & in novo prohibetur</i>	1045.	<i>Vota monastica</i>	785.
<i>Tributis an Christiani omnes obligent.</i>	778.	<i>Vindicta num in judicio petenda</i>	744.	<i>XANTHUS Esopi berus</i>	229.
<i>Triphtylis affectata eloquentia a Stridione reprehensa</i>	487.	<i>Vino sine aqua, an in consecratione utendum</i>	807.	<i>Xenion</i>	258.
<i>Triphtylis in dist. Joa. damnata exposit.</i>	ibid.	<i>Vinum novum in utres veteres non mittendum, quid significet</i>	1045.	<i>Xenophon Thematicae exposition. auct.</i>	283.
<i>Trinitas</i>	734. 735. 751. 754. 787. 789. 791.	<i>Virgae ad Moysen allatae an plures, quam duodecim fuerint</i>	628.	<i>Xenophontis oeconomicus</i>	1107.
<i>Trinitatis testimon. ex epist. Jo.</i>	1024. 1027.	<i>Virgilii de futura saeculi aurei sententia</i>	692.	<i>Xerxis epistolae</i>	218. & seq.
<i>Trisagium quid significet, & unde origines habuerit</i>	587.	<i>Virgilii oraculum ex Cuma Sybilla</i>	174.	<i>Xyphodes Darii miles</i>	61.
<i>Trisagium ab haereticis corruptum</i>	ibid.	<i>Virgilii versus de animis stellar.</i>	618. 682.	<i>Xyphi Pythagorici enciridion</i>	505.
<i>Tropologiae div. script. expositio</i>	223.	<i>Virgilii versus de mundi anima</i>	ibid.	<i>YPSILON liter. Pythagoric. exposit.</i>	258.
<i>Tunicae Pontificis talares</i>	266.	<i>Virgiliocentones</i>	280.	<i>Ypsilon non subscriptum</i>	ibid.
<i>Tutapboth Judaeorum</i>	156.	<i>Virgilianae sortes</i>	730.	<i>Ypsilon ypoagrammenon</i>	258.
<i>Typographorum imposturae in Praef.</i>		<i>Virginis astru, Christo oriente, coortum</i>	727.	<i>ZACHARIAE script. vit. & mors</i>	25.
V ALENTINIANI Augusti lex de duabus uxorib. simul accipiendis	784.	<i>Virtutes infidelium an peccata sint</i>	910.	<i>Zachariae patris Joa. Bapt. liber</i>	219.
<i>Varronis, & Caton. verba quaedam vet.</i>	1118.	<i>Viso divinae gloriae</i>	962. & seq.	<i>Zachariae Papae decretum de repudio</i>	781.
<i>Vasa alia in honor. alia in contum.</i>	909.	<i>Vitam humanam an Deus ad 120. ann. coarctaverit</i>	597.	<i>Zachaeus Caesareae episc. a Pet. ordinat.</i>	80.
<i>Vasa misericordiae</i>	905.	<i>Vitae longevae homines</i>	1090. & seq.	<i>Zachaeus quadruplum pro rapto restit.</i>	70.
<i>Venerae passio num ante peccatum Adae fuerit</i>	898. & seq.	<i>Vitia libri quinque quid significet</i>	211.	<i>Zachaeus vim coelesti regni inferens</i>	857.
<i>Vendentium in templo duplex ejectio</i>	819.	<i>Vitia sanctorum quatuor de causis divina scriptura describit</i>	1043. & seq.	<i>Zebaoth Dei nomen</i>	1075.
<i>Verba, hoc est corpus meum, an sola sufficiant ad consecrationem</i>	806.	<i>Uctionis extremae sacramentum an ex verbis Marci sexto, & Jacobi quinto capitibus colligatur</i>	957.	<i>Zebedaei filii cur Boamerges dicti</i>	182.
<i>Verbi ad Deum relatio</i>	848.	<i>Unctio extr. an a laico ministranda</i>	ibid.	<i>Zelotipiae liber</i>	119.
<i>Veritas Christus</i>	269.	<i>Uranion</i>	258.	<i>Zelotes quomodo sit Deus puniens usque in quartam generationem</i>	145.
<i>Versic. octo in ps. XIII. unde additisint</i>	645.	<i>Uris testis fidelis</i>	103.	<i>Zelus Dei quid sit</i>	1056.
<i>Versus in quos distrip. divid. qual. sint</i>	250.	<i>Us Jobi patria</i>	1082. & seq.	<i>Zenonis Achilles</i>	943.
<i>Vestitum contemptus laudabilis</i>	818.	<i>Utris aqua repleti, & corpor. similitudo</i>	664.	<i>Zenonis pseudepigrapha</i>	490.
<i>Vestitus monastici abjectio an proban.</i>	748.			<i>Zephirinus Papa</i>	81.
<i>Vestimenti Pontific. inscriptio triplex</i>	157.			<i>Zona Pontificia</i>	266.
<i>Veterum errata quib. rationib. excusant.</i>	556.			<i>Zorobabelis de veritate sententia</i>	45.
<i>Veterum verborum liber</i>	109.			<i>Zoroaster verae magiae corruptor, quatenus est die solus omnium risit</i>	75.
<i>Vetus Testamentum non a Deo malo, ad fidem & mores utilissimum, editum pro Christianis</i>	1036. & seq.			<i>Zoroaster Bactrianorum rex primus falsae Magiae inventor</i>	75. 87.
<i>Veteris test. Patres terramas Moysae legis pollicitationes contempserunt</i>	1042.			<i>Zoroaster de arte Magica vices centum millia versuum scripsit</i>	ibid.

FINIS HUIUS INDICIS.

SPHALMATA CORRIGENDA

T Om. I. pag. 516. Teflarecades cor. Tefaradecades T. II. lib. V. pag. 658. Annotatio CXLII. cor. CLXXIII. ibid. pag. 718. Annotatio CCLII. cor. CCLVI. ibid. pag. 720. Annotatio CCLXVI. cor. CCLXI. Lib. VI. pag. 826. Annotatio CLXII. cor. CXLII. Cetera, si quae inreperunt, menda utpote levioris momenti, facillime porriget sapiens Lector.

251.996

ANT. 164444

